

СЛАВИСТИКА
XXI/1–2

СЛАВИСТИЧКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ

СЛАВИСТИКА

SERBIAN ASSOCIATION FOR SLAVIC STUDIES
UNIVERSITY OF BELGRADE FACULTY OF PHILOLOGY

SLAVIC STUDIES

Покренут 1997. године

Главни уредници:

Од 1. до 15. књиге др Богољуб Станковић (оснивач часописа)

Од 16. до 20. књиге др Петар Буњак

Од 21. књиге др Људмила Поповић

Уреднички одбор:

Др Дејан Ајдачић (Кијев), др Ирина Антанасијевић, др Адриан Баренцен
(Амстердам), др Марта Бјелетић, др Петар Буњак, др Андриј Даниленко
(Њујорк), др Рајна Драгићевић, др Андреа Желе (Љубљана), др Јелена Иванова
(Санкт Петербург), др Ксенија Кончаревић, др Александра Корда-Петровић,
др Јаромир Линда, др Биљана Марић, др Михаел Мозер (Беч), др Мотоки
Номаћи (Сапоро), др Борис Норман (Минск), др Руселина Ницолова (Софија),
др Иво Поспишил (Брно), др Вучина Раичевић, др Каролина Скварска (Праг),
др Марија Стефановић, др Срето Танасић, др Бранко Тошовић (Грац),
дописни члан НАНУ Анатолиј Захњитко (Кијев),
академик САНУ Предраг Пипер

Главни уредник
др ЉУДМИЛА ПОПОВИЋ

Секретар редакције
мср Срђан Петровић

Славистика

књ. XXI, св. 1–2

www.slavistickodrustvo.org.rs/slavistika/

Београд 2017

СЛАВИСТИЧКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ

SERBIAN ASSOCIATION FOR SLAVIC STUDIES
UNIVERSITY OF BELGRADE FACULTY OF PHILOLOGY

СЛАВИСТИКА
SLAVIC STUDIES

XXI, св.1–2

ИМПРЕСУМ

Издаје

Славистичко друштво Србије, Београд, Студентски трг 3
Филолошки факултет Универзитета у Београду, Београд, Студентски трг 3

УДК класификација прилога:

Ана Голубовић

Припрема за штампу:

Душко Ћосић

Штампа:

„Графичар“, Сеојно

Издавање ове књиге финансијски је подржало

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

*Ова књига „Славистике“ посвећује се професору Миодрагу Сибиновићу
поводом 80 година његовог живота*

САДРЖАЈ – CONTENTS – СОДЕРЖАНИЕ

Људмила Поповић, Поводом 80 година живота професора Миодрага Сибиновића	15–23
Ксенија Кончаревић, Проф. др Миодраг Сибиновић, добитник награде Радован Кошутић“ (2016) за животно дело и две референтне монографије	24–29
Андрей Базилевский, Юбилей Миодрага Сибиновича.	30–33
Ана Голубовић, Ана Јаковљевић Радуновић, Селективна библиографија радова професора Миодрага Сибиновића	34–57

СТУДИЈЕ И РАСПРАВЕ

Ксенија Кончаревић, Помесни сабор РПЦ 1917-18. године и потоња судбина црквенословенског језика у Русији и ареалу <i>Pax Slavia Orthodoxa</i>	58–64
Игорь Матей, Ольга Загоровская, О семантической многоплановости терминов православия в русском языке.	65–72
Елена Иванова, Анастасия Данилова, Болгарский союз <i>ни(то)...</i> <i>ни(то)</i> и его русские параллели	73–81
Светла Рускова Ђермановић, Аорист у јужнословенским језицима (са освртом на бугарски и српски).	82–88
Светлана Голяк, Образная концептуализация безумия в русской, белорусской и сербской фразеологии.	89–105
Дејан Ајдачић, Поређење српских и пољских фразеологизама са одређењем особености говора	106–111
Грина Гарбера, Інфонологічний етап проектування лінгвістичної бази даних. «Концепт 'людина' у фразеології східностепових говірок»	112–118
Нелли Красовская, Составные названия растений в русских говорах	119–123
Јулија Шапић, О просторним фрагментизаторима у руском језику	124–130
Јелена Недић, Прилози у изражавању квантификације предиката у руском и српском језику	131–139
Сања Милићевић, О неким синтаксичким и семантичким карактеристикама обраћања у руском језику	140–147
Marina Hríbová, Slovenské nárečia v Srbsku v 21. storočí – perspektívy ich vývinu a fungovania	148–154
Јанко Рамач, Граматика русинског језика Хавријила Костельника и њена рецепција у периоду између два светска рата.	155–161
Александар Мудри, Назви житаркох при войводянских Руснацох	162–168
Pavel Krejčí, Toponymické komponenty s příznakem kritiky, posměchu, ironie v české, srbské a bulharské frazeologii	169–175
Драгана Радојчић, Лексеме <i>хлеб</i> , <i>соль</i> , <i>каша</i> у пословицама и изрекама (руско-српска паралела)	176–181

Светлана Терзић, Облик суперлатива <i>высший</i> у саставу устаљених израза у руском и српском језику	182–189
Сања Коларевић, Лексеме <i>леви</i> и <i>десни</i> у асоцијативним речницима српског и руског језика	190–197
Мария Вереитинова, Представленность актуализированной паронимической лексики в современном русском и сербском языках (на примере прилагательных)	198–201
Валентина Кузьменкова, Отражение специфики этнической языковой картины мира в русской классической литературе	202–208
Екатерина Волкова, Компаративна анализа пословица и фразеологизама прехранбене тематике у српском и руском језику	209–215
Татјана Кадоло, Процес нормализације у области градске номинације	216–220
Вучина Раичевић, О предусловима успешног функционисања система наставе странаг језика	221–228
Маријана Папрић, О лингвистичким аспектима наставе руског језика струке	229–237
Михаил Штудинер, Проблема варијантности у преподавању руског језика као иностранног	238–243
Ольга Трапезникова, Унификација древних типова склона и постава савремене системе падежних флексија имена постојећих у руском и српском језицима	244–251
Елена Пахомова, Унификација форма постојећих мушког рода консонантног склона са основама на *N, *T и *I-склона у древнеруској писмености	252–260
Снежана Јелесијевић, Аутографи јеромонаха Пахомија Србина у рукопису Тројице-Сергијева Лавре 753	261–268
Павел Трибунски, Друштво дејства славистици (1917 – почетак 1920-их гг.)	271–285
Бобан Ђурић, Гостовања Игора Северјанина у Београду (1930, 1931. и 1933. године)	286–297
Даворка Маравић, Осврт на двије комедије: <i>Зојкин стан</i> М. Булгакова и <i>Нови стан</i> Г. Булгакова	298–302
Свјетлана Комленовић, Ана Ахматова. Историја једне пародије	303–309
Александра Корда-Петровић, Непозната Милена Јесенска	310–316
Јулија Драгойлович, Паратекстуални код у художњој прози Ирене Карпи (II)	317–325
Антон Карин, Т. Г. Шевченко и галицки русофили	326–335
Александр Шунков, Роман Николе Индзова <i>По следам норвежца: поиск пути</i>	336–344
Adam Svetlík, Román <i>Tantalópolis</i> Petra Maczovszkého v kontexte jeho prozaické tvorby	345–350
Zuzana Čížiková, K prekladom v časopise pre deti <i>Naši Pionieri/Pionieri</i> v období 1960–1980	351–355
Marína Šimáková Speváková, Súčasná slovenská poetka Veronika Dianišková	356–360
Marta Součková, K prozaickej tvorbe Ondreja Štefaníka	361–365
Ана Жикић, Други поглед на штуровску генерацију у драми Јане Јурањове	366–373
Daniela Marčoková, Jarmila Hodoličová, Ľudová slovesnosť v čítaních slovenského jazyka pre prvý a druhý ročník základnej školy v Srbsku	374–379

ПРИЛОЗИ И ГРАЂА

Далибор Соколовић, Спољашња историја језика као сегмент еколингвистичког описа лужичкосрпске језичке заједнице	380–389
Анжела Прохорова, Лингвокултурологема <i>ђурак</i> и њен еквивалент у српском језику.	390–396
Ивана Кочевски, Над <i>Стубом куге</i> Јарослава Сајферта.	397–403
Теодора Воркапић, Дијана Тепавчевић, Марија Кувекаловић, Фризерски и козметичарски жаргон у српском језику	404–417
Емил Зороњић, Тијана Митровић, Милица Цар, Политички жаргон у српском језику	418–440

ПРИКАЗИ

Срето Танасић, Допринос јапанских лингвиста српској филологији.	441–443
Срђан Петровић, <i>Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа: зборник научних радова</i> . Ур. Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Ненад Ивановић. Београд: Институт за српски језик САНУ, Чигоја штампа, 2016 – 577 стр.	444–453
Анатолиј Загнітко, Жанна Краснобаєва-Чорна, А. А. Кретов, О. М. Воевудская, И. А. Меркулова, В. Т. Титов. <i>Единство Европы по данным лексики</i> . Воронеж: Воронежский государственный университет Издательский дом ВГУ, 2016 – 412 с.	454–456
Marína Hribová, Ján Doruľa, Peter Žeňuch. <i>Ján Stanislav a slovenská slavistika</i> . Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Slovenský komitét slavistov, 2016 – 272 s.	457–459
Светлана Гољак, Дејан Ајдачић. <i>Словославија. Етнолингвистика и поредбена фразеологија</i> . Београд: Алма, 2017 – 250 стр.	460–462
Драгана Савин, Ксенија Кончаревић, Слободанка Перкучин, Марија Марковић, Митра Релић. <i>Историја руског књижевног језика (црквено-словенско-руска преплитања)</i> . Београд: Јасен, 2016 – 213 стр.	463–467
Срето Танасић, Монографија о акционалности у савременом српском и украјинском језику	468–471
Милена Ивановић, Ольга Заневич. <i>Українська мова XVI-XVII століть: дієслово. Семантика, перехідність, об'єкт</i> . Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015 – 307 стр.	472–475
Тања Гаев, Joanna Getka. <i>Prosta mowa końca XVIII wieku. Język „Nauk parafialnych” (Początek 1794)</i> . Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012 – 315 s.	476–478
Миленка Костић, Andrii Danylenko. <i>From the Bible to Shakespeare: Pantelejmon Kuliš (1819–97) and the formation of literary Ukrainian</i> . Boston: Academic Studies Press, 2016 – 447 p.	479–481
Бранислава Стојановић, Мирослав Топић, Петар Буњак. <i>Укритања и паралеле: о пољским преводима српске народне поезије</i> . Београд: ЕАТ – Eco Art & Theory, 2015 – 141 стр.	482–483
Дејан Ајдачић, Ewelina Drzewiecka. <i>Herezja Judasza w kulturze (po)nowoczesnej</i> . Studium przypadku, Kraków, 2016 – 410 s.	484–486
Зорана Перић, Hanna Makurôt. <i>Gramatika kaszëbsczëgò jãzëka</i> . Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2016 – 176 s.	487–488

ХРОНИКА

Анжела Прохорова, Ксенија Кончаревић, Проф. др Витомир Вулетић, добитник награде „Радован Кошутић“ (2016) за животно дело . . .	489–490
Одлука Одбора за доделу награде „Павле и Милка Ивић“ за 2016. годину . . .	491–494
Александра Ушакова, Светлана Шишкина, Сербский язык в Тюмени: сотрудничество и перспективы	495–499
Александра Корда-Петровић, Међународни славистички скуп у Скопљу (Скопље, 15–16. јун 2017).	500–501
Срђан Петровић, LV скуп слависта Србије (Београд, 30–31. јануар 2017). . .	502–507
Миленка Костић, Међународна научна конференција <i>Україністика и словенски свет. Поводом 25 година україністичких студија на Универзитету у Београду</i> (Београд, 17–19. новембар 2016).	508–510

БИБЛИОГРАФИЈА

Ана Голубовић, Стефан Милошевић, Библиографија часописа <i>Славистика</i> I (1997) – XX (2016)	511–618

РЕГИСТРИ КЊ. XXI

РЕГИСТАР КЉУЧНИХ РЕЧИ	619–622
Сарадници у књизи XXI (1–2) часописа <i>Славистика</i>	623–629
Упутства за припрему рукописа за штампу.	630–644
Рецензенти приспелих радова за књигу XXI (1–2) часописа <i>Славистика</i>	645–646

SADRŽAJ – CONTENTS – СОДЕРЖАНИЕ

Ljudmila Popović On the Occasion of 80 th Birthday of Miodrag Sibinović	15–23
Ksenija Končarević, Miodrag Sibinović, the winner of the “Radovan Košutić” Award for life achievement and two reference monographies (2016). . .	24–29
Andrei Bazilevski, Anniversary of Miodrag Sibinović	30–33
Ana Golubović, Ana Jakovljević-Radunović, Selective Bibliography of Miodrag Sibinović.	34–57

STUDIJE I RASPRAVE – ARTICLES AND TREATISES

Ksenija Končarević, The Local Council of the Russian Orthodox Church in 1917-1918 and the subsequent fate of the Church Slavonic language in Russia and the <i>Pax Slavia Orthodoxa</i> areal	58–64
Igor Matey, Olga Zagorovskaya, On the semantic complexity of Orthodox terms in the Russian language.	65–72
Jelena Ivanova, Anastasija Danilova, The Bulgarian conjunction <i>ни(мо)...</i> <i>ни(мо)</i> and its Russian equivalents.	73–81
Svetla Ruskova Đermanović, The aorist in South Slavic languages (a study of Serbian and Bulgarian)	82–88
Svetlana Goljak, An illustrative conceptualization of foolishness in the Russian, Bulgarian and Serbian languages.	89–105
Dejan Ajdačić, A comparative study of Serbian and Polish phrasemes with indications to the peculiarities of speech	106–111
Irina Garbera, The infological stage in the construction of a linguistic data base. “Concept “Person” in the phraseology of the Ukrainian eastern-steppe dialects” . .	112–118
Neli Krasovskaya, Compound plant names in Russian dialects	119–123
Julija Šapić, On spatial fragmentizers in the Russian language	124–130
Jelena Nedić, Adverbs as a means of expressing predicate quantification in Russian and Serbian	131–139
Sanja Milićević, On certain syntactical and semantic features of forms of address in the Russian language	140–147
Marina Hrib, Slovak dialects in Serbia in the 21 st century – future development and functioning.	148–154
Janko Ramač, The grammar of the Ruthenian language by Havrijil Kosteljnik and its reception in the period between two world wars	155–161
Aleksandar Mudri, Ruthenian names for cereal crops with in Voivodina	162–168
Pavel Krejči, Toponymic components with elements of criticism, ridicule and irony in Czech, Serbian and Bulgarian phraseology.	169–175
Dragana Radojčić, The lexemes <i>хлеб</i> , <i>соль</i> , <i>каша</i> in proverbs and sayings (Russian and Serbian parallels)	176–181

Svetlana Terzić, The <i>высший</i> superlative form as a component part of fixed expressions in Russian and Serbian	182–189
Sanja Kolarević, The lexemes <i>left</i> and <i>right</i> in associative dictionaries of the Serbian and Russian languages.	190–197
Marija Vereitinova, The frequency of actualized paronym lexis in modern Russian compared to Serbian (the example of adjectives).	198–201
Valentina Kuzmenkova, The specificities of the ethnic linguistic world-view in classical Russian literature.	202–208
Ekaterina Volkova, A comparative analysis of proverbs and idioms related to food in Serbian and Russian.	209–215
Tatjana Kadolo, The process of normalization in the field of urban nomination	216–220
Vučina Raičević, On the preconditions for a successful foreign language teaching system	221–228
Marijana Paprić, On the linguistic aspects of business Russian language teaching	229–237
Mihail Študiner, The problem of variants in the teaching of Russian as a foreign language.	238–243
Olga Trapeznjikova, The unification of old types of declension and the establishment of the modern system of case inflection of nouns in Russian and Serbian	244–251
Jelena Pahomova, The unification of forms of masculine nouns of the consonant declension with *N, *T and *I stems in Old Russian writing	252–260
Snežana Jelisijević, The Autographs of Hieromonk Pachomius the Serb in the manuscripts of the Holy Trinity-St. Sergius Lavra 753	261–270
Pavel Tribunski, Society for the Advancement of Slavonic Study (1917 – early 1920).	271–285
Boban Čurić, The visits of Igor Severyanin to Belgrade (1930, 1931 and 1933)	286–297
Davorka Maravić, A closer look at two comedies <i>Zojka's apartment</i> by M. A. Bulgakov and <i>New apartment</i> by G. K. Bulgakov	298–302
Svjetlana Komlenović, Ana Akhmatova. The story of one parody	303–309
Aleksandra Korda Petrović, Unknown Milena Jesenska	310–316
Julija Dragojlović, Paratextual code in the literary prose of Irena Karp (II)	317–325
Anton Karin, T. G. Shevchenko and the Gallician Russophiles	326–335
Aleksandar Šunkov, The novel of Nikola Inzhov <i>Tracking the Norwegian: looking for the way</i>	336–344
Adam Svetlik, The novel <i>Tantalopolis</i> by Peter Macsovszky in the context of his prose writings.	345–350
Zuzana Čížikova, On the translations in the magazine for children <i>Our Pioneers/Pioneers</i> between 1960 and 1980	351–355
Marina Šimak Spevakova, Veronika Dianišková a contemporary Slovak poet.	356–360
Marta Součková, On the fiction of Ondrej Štefánik.	361–365
Ana Žikić, Another look at Štur's generation in the play by Jana Juranova	366–373
Daniela Marčok, Jarmila Hodolič, Folk literature in Slovak language textbooks for the first and second grade of elementary school in Serbia	374–379

PRILOZI I GRAĐA – CONTRIBUTIONS AND MATERIALS

Dalibor Sokolović, The external history of language as a part of the ecolinguistic description of the Lusatian Sorb linguistic community	380–389
Anžela Prohorova, The linguocultureme <i>дурак</i> and its equivalent in the Serbian language	390–396
Ivana Kočevski, On Jaroslav Seifert's "The plague pillar"	399–403

Teodora Vorkapić, Dijana Tepavčević, Marija Kuvekalović: Hair stylist and cosmetologist jargon in the Serbian language.	404–417
Emil Zoronjić, Tijana Mitrović, Milica Car: Political jargon in the Serbian language.	418–440

PRIKAZI – REVIEWS

Sreto Tanasić, <i>Contribution of Japanese Slavists to Serbian philology</i>	441–443
Srdjan Petrović, <i>Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа: зборник научних радова</i> . Ур. Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Ненад Ивановић. Београд: Институт за српски језик САНУ, Чигоја штампа, 2016 – 577 стр.	444–453
Anatolii Zahnitko, Zhanna Krasnobajeva-Chorna, A. A. Кретов, О. М. Воевудская, И. А. Меркулова, В. Т. Титов. <i>Единство Европы по данным лексики</i> . Воронеж: Воронежский государственный университет Издательский дом ВГУ, 2016 – 412 с.	454–456
Marina Hrib, Ján Doruľa, Peter Žeňuch. <i>Ján Stanislav a slovenská slavistika</i> . Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Slovenský komitét slavistov, 2016 – 272 s.	457–459
Svetlana Golyak, Дејан Ајдачић. <i>Словославија. Етнолингвистика и поредбена фразеологија</i> . Београд: Алма, 2017 – 250 стр.	460–462
Dragana Savin, Ксенија Кончаревић, Слободанка Перкучин, Марија Марковић, Митра Релић. <i>Историја руског књижевног језика (црквено-словенско-руска преплитања)</i> . Београд: Јасен, 2016 – 213 стр.	463–467
Sreto Tanasić, A monograph on the actionality in contemporary Serbian and Ukrainian language.	468–470
Milena Ivanović, Ольга Заневич. <i>Українська мова XVI-XVII століть: дієслово. Семантика, перехідність, об'єкт</i> . Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015 – 307 стр.	471–475
Tanja Gaev, Joanna Getka, <i>Prosta mowa końca XVIII wieku. Język „Nauk parafialnych” (Początek 1794)</i> . Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012 – 315 s.	476–478
Milenka Kostić, Andrii Danylenko. <i>From the Bible to Shakespeare: Pantelejmon Kuliš (1819–97) and the formation of literary Ukrainian</i> . Boston: Academic Studies Press, 2016 – 447 p.	479–481
Branislava Stojanović, Мирослав Топић, Петар Буњак. <i>Укританья и паралеле: о польским преводима српске народне поезије</i> . Београд: EAT – Eco Art & Theory, 2015 – 141 стр.	482–483
Dejan Ajdačić, Ewelina Drzewiecka. <i>Herezja Judasza w kulturze (po)nowoczesnej</i> . Studium przypadku, Kraków, 2016 – 410 s.	484–486
Zorana Perić, Hanna Makūrōt. <i>Gramatika kaszëbschégò jãzëka</i> . Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2016 – 176 s.	487–488

HRONIKA – CHRONICLES

Anžela Prohorova, Ksenija Končarević, Vitomir Vuletić, the winner of the “Radovan Košutić” Award for life achievement.	489–490
The 2016 “Pavle and Milka Ivić” Award Jury Decision	491–494
Aleksandra Ushakova, Svetlana Shishkina, The Serbian Language in Tyumen: cooperation and future perspectives.	495–499

Aleksandra Korda, International Slavic Studies Conference in Skopje (Skopje, 15 – 16 June 2017)	500–501
Srdan Petrović, 55 th Conference of Serbian Slavists (Belgrade, 30 – 31 January 2017)	502–507
Milenka Kostić, International Scientific Conference <i>Ukrainian Studies and the Slavic World</i> , on the occasion of the 25 th anniversary of Ukrainian Studies at the University of Belgrade (Belgrade, 17 – 19 November 2016)	508–510

BIBLIOGRAFIJA – BIBLIOGRAPHY

Ana Golubović, Stefan Milošević, Bibliography of <i>Slavic Studies</i> (1997 – 2017).	511–618

REGISTERS OF VOL. XXI (1-2)

REGISTER OF KEY WORDS	619–622
List of contributors.	623–629
Instructions for authors	630–644
Reviewers	645–646

ПОВОДОМ 80 ГОДИНА ЖИВОТА ПРОФЕСОРА МИОДРАГА СИБИНОВИЋА

Постоје научници који својим делом одређују области истраживања чинећи устаљене дисциплине обухватнијим, темељнијим, значајнијим, додајући им нову димензију, неочекивану перспективу. Међу такве можемо свакако сврстати Миодрага Сибиновића, дугогодишњег професора Катедре за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду, истакнутог српског слависту, надареног преводиоца који је приближио српској култури дела најистакнутијих словенских песника и писаца учинивши их на тај начин саставним делом те културе, аутора оригиналне теорије превођења, учитеља бројним генерацијама слависта.

Професор Миодраг Сибиновић је аутор 18 објављених монографија (најновија 19. књига се тренутно налази у штампи), око 300 научних и стручних радова, приређивач 36 књига, од којих су већина – збирке његових превода поезије из различитих словенских књижевности, добитник бројних домаћих и међународних признања, међу којима су и три награде за животно дело – Удружења књижевних преводилаца Србије (2004), Удружења књижевника Србије (2012) и Славистичког друштва Србије (2016).

Изнад свега, професор Миодраг Сибиновић је диван човек, принципијелан и искрен, спреман да притекне у помоћ сваком ко показује иоле дара за књижевни превод или научну анализу. Током вишедеценијске професорске каријере, кад год је био у стању да то учини, налазећи се на функцијама продекана и в.д. декана Филолошког факултета, проrektора Универзитета у Београду, председника Просветног савета Србије, подржавао је даровите ученике – своје и туђе, уливао им је веру у сврсиходност непрекидног рада на свом усавршавању, отварао је пред њима нове перспективе. Управо професору Сибиновићу треба да захвале бројне генерације младих филолога и математичара који су се школовали и школују у гимназијама за даровите ученике – Филолошкој гимназији у Београду или Сремским Карловцима, као и у Математичкој гимназији у Београду, јер је он иницирао отварање или обнављање тих гимназија и спровео је ту племену идеју у дело на челу Просветног савета Србије. Професору Сибиновићу треба да буду захвални и они који су први пут на његовим предавањима заронили у свет руске културе или открили за себе тајне уметности превођења. Његови курсеви из руске народне књижевности и теорије превођења први су курсеви из ових научних дисциплина на Београдском универзитету.

Захваљујући подршци професора Сибиновића српска академска славистика обогатила се новим предметима из области украјинистике и белорусистике, које су наставиле дугу традицију свестрано оријентисаних славистичких студија на Београдском универзитету. Од самог почетка те студије су биле оријентисане на комплексно изучавање словенских језика – руског и пољског, а касније и чешког

и словачког. Сасвим је логично што је професор, који је школован на тој и таквој катедри, наставио да негује комплексност проучавања словенске разноликости бавећи се првенствено компаративним и типолошким истраживањима словенских књижевности, заснивајући свој научни опус на темељном познавању књижевног текста, откривајући његов скривени код. Тај метатекст за посвећене Миодраг Сибиновић је приближавао и данас приближава свим заинтересованима кроз разгранате и језгровите анализе књижевних дела у монографијама, студијама, расправама, есејима, као и на бројним јавним предавањима која редовно држи на Коларчевом народном универзитету, у Народној библиотеци Србије, Руском дому, Културном центру Београда, као и у другим културним институцијама Београда и Србије. Од Задужбине Илије М. Коларца у новембру 2000. године је добио „Плакету за изванредне заслуге у програмској делатности Коларчеве задужбине“, која сведочи о значају професорових предавања у дискурсу књижевних трибина.

Парафразирајући изреку Милорада Павића „Цео људски живот се своди на сутра“, могли бисмо рећи да се цео људски живот своди на одмеравање. Одмеравање свог места у универзуму, где човек позиционира себе као пролазно у односу на трансцендентно вечно, одмеравање снага са природом, одмеравање координата у сваком тренутку свог постојања, одмеравање себе у односу на друге. Тако се савладава страх од постојања – путем непрекидног позиционирања и препознавања оријентира. Све то упо-знавање, препознавање, распо-знавање у својој коначној инстанци има један циљ са-знање, стицање вештине оријентације у простору испуњеном знаковима. Зато човек стално преводи језик знакова на свој идиом, неартикулисано чини артикулисаним, мање препознатљиво препознатљивим, пре-води себе у свет знакова. Преводац, полазећи од унутрашње форме те речи у многим језицима, јесте тај ко пре-води читаоца кроз њему непознате знакове путујући заједно с њим кроз простор текста.

Најпознатије дело професора Миодрага Сибиновића *Нови живот оригинала. Увод у превођење* (2009) настало је као плод дугогодишњег рада у тој области али и научних истраживања, чији су резултати са различитих аспеката изложени у претходним монографијама сличне оријентације – *Оригинал и превод* (1979), *О превођењу* (1983), *Нови оригинал* (1990) и др. У њима Миодраг Сибиновић излаже аутентичну теорију превода као новог оригинала, која пружа методолошко утемељење за такву концепцију, као и конкретне препоруке за приближавање савршеном преводу. Превођење са једног језика на други сагледава се у контексту кључног транслатолошког проблема – како учинити текст препознатљивим преводећи га са језика једне културе на језик друге. Оног ко истински жели да постане преводац Миодраг Сибиновић уводи у тајне врхунског заната који захтева пре свега дар, али и дубоко познавање теорије, савршену оријентацију у дискурсима обеју култура – оне из које се узима и оне на чији се језик преводи. Аутор не нуди готова решења, која уосталом нису ни могућа јер је превођење креативни чин, а сваки превод је вечита клацкалица између приближавања језику оригинала и удаљавања од њега у настојању да се сачува верност аутентичном ауторском стилу и складност текста. Професор Сибиновић илуструје конкрет-

ним примерима како је сличне препреке савладавао он или други истакнути преводилац, књижевник, песник. Миодраг Сибиновић уопштава механизме своје преводилачке стратегије до нивоа једне теорије код чијих извора лежи позната теза о преводу као новом оригиналу. Није случајно што су први ту тезу формулисали управо песници – такав став проналазимо, рецимо, код Езре Паунда или Бориса Пастернака. Њима припада мисао да је превођење књижевног дела заправо фикција, а у старности настаје ново дело које постаје неодвојиви део културе народа на чији се језик преводи. Пишући о неопходности разликовања превода књижевног дела и књижевног превода, Миодраг Сибиновић примећује: „За живот превода те чудне биљке која мора имати два корена са комплетним коренским системима – једним у изворној, другим у преводној књижевно-културној традицији, за нови живот оригинала у преводу неопходно је и знање и таленат. Свака развијена зрела национална култура данас би морала да буде заинтересована за пуну афирмацију управо такве концепције књижевног превода. Уз пуну свест о томе да уметност не трпи шаблоне, и без икаквих претензија на последњу реч, покушали смо да скицирамо обресе модела који би младим преводиоцима могао бити од користи као увод у превођење, а преводиоцима и теоретичарима са искуством као подстицај за даља стваралачка промишљања.“

Тако је Миодраг Сибиновић дефинисао задатак који је настојао да реши у бројним монографијама и уџбеницима из теорије превођења, веома значајним у његовом научном опусу. У том ставу као кључни издвајају се следећи аспекти: 1) превођење је креативни чин, 2) нема превођења без темељног читања, „рашчитавања“, оригинала. Овде се Миодраг Сибиновић приближава начелима савремене херменеутике која је дефинисао Ханс Георг Гадамер у својим филозофским есејима. У есеју „Читање и превођење“ (1989) Гадамер види кључни проблем тумачења текста у удаљености читања оригинала од превођења. По његовом мишљењу, читање и превођење морају савладати растојање које постоји међу њима. Онај ко зна да чита, тј. да интерпретира, знаће и како да донесе ту интерпретацију читаоцу. Гадамерова херменеутка великим делом се ослања на учење његовог учитеља Хајдегера, пре свега када је у питању тумачење језика. Хајдегер, са своје стране, позивајући се на Фридриха Шлегела, каже: „За преводиоца није довољно да разуме садржај замршеног дела боље него што га је схватао аутор. Потребно је такође знати принципијелни разлог те замршености, моћи је одредити и реконструисати“.

На примерима превода многих књижевних текстова на српски језик, првенствено из руске књижевности, из које је и сам аутор највише преводио, Миодраг Сибиновић илуструје стратегију упознавања замршености ауторске замисли реконструишући је на свим нивоима – тематско-мотивском, метричко-ритмичком, фоничко-ритмичком. У поглављу монографије *Нови живот оригинала* које је посвећено анализи Винаверових превода Блокове поеме „Дванаесторица“ анализирајући успела решења до којих је долазио Винавер а која се потврђују детаљном деконструкцијом оригинала и превода, као и прецизном квантитативном анализом тако деконструисаног текста, Миодраг Сибиновић у једном тренутку пита: „Да ли је Винавер био тога свестан? Тешко је рећи да ли је у свему имао овако осмишљену представу структуре изворника у тренутку превођења.“

Али можемо наћи одиста непобитне доказе да је неке од ових чињеница имао у виду осмишљено, а да је друге на које није нашао за сходно да посебно указује осетио и својим преводом их, понекад можда и вођен само интуицијом, аутентично пренео“.

На тај начин Миодраг Сибиновић сугерише да није све у деконструкцији-реконструкцији приликом превођења, увек мора да остане онај део интуитивног који и аутора води у његовој жељи да подели своју замисао са читаоцем-слушаоцем. Само тако може да буде очувана хармонија, да се стално осећа одјек појединог фрагмента у целом и целине у фрагменту, тј. да се оствари прикривена хармонија која звучи снажније од отворене. Поредeћи креативни чин превођења са неким другим процесима креирања у другим врстама уметности, професор Сибиновић запажа: „Ако је вредност солистичке вокалне интерпретације сразмерна степену уметникове надахнутости делом које се интерпретира, с обзиром на то да је књижевни превод као и солистичка музичка интерпретација заправо индивидуална конкретизација изворника – онда је и за резултат преводилачког процеса преводиочева надахнутост делом које преводи изузетно значајна компонента. Занимљиво је пре свега, прецизније одговорити на питање у којим конкретним саодносима је то преводилачко надахнуће са спољашњим и унутрашњим одликама оригинала“. Задатак савремене теорије превођења професор Сибиновић види у систематизацији облика преводилачке креације који су карактеристични за превод књижевних дела и сам нуди оквирну скицу основних облика креације у књижевном преводу које разврстава у седам група.

Теорија превођења као самостална филолошка дисциплина, на граници лингвистике и теорије књижевности али и филозофије, постаје популарна у другој половини двадесетог века. У томе видимо одраз једне опште тежње ка ширењу граница научних дисциплина и њиховом интердисциплинарном прожимању која је преобладала у науци у том периоду. У филозофији конкретно у исто време постају веома популарне две теорије од којих свака има много додирних тачака са превођењем – деконструктивизам, који се везује за име француског филозофа Жака Дерида, и савремена херменеутика, која је доживела свој процват почев од антологијске књиге *Истина и метод* Ханса Георга Гадамера. Могло би се рећи да су те две теорије узајамно супротстављене према својој основној тежњи. Једна настоји да измакне устаљену тачку ослона испод посматрачевих ногу превodeћи препознатљиве опозиције које чине основу наше цивилизације на нови ниво, а друга има за циљ посматрање сваког текста у тоталном семиотичком пространству људске културе, као део свеукупне комуникације која се истовремено одиграва у свим правцима – дијахронијском и синхронијском. Негде на месту укрштања свих тих кодова рађа се текст који тумачимо. Такав пораст интересовања за превођење на једном вишем, научно-филозофском нивоу, нагони високошколске институције да поклоне посебну пажњу теорији превођења. Професор Миодраг Сибиновић је низ година предавао овај предмет на Филолошком факултету у Београду, стога је његова књига одраз различитих курсева из тог предмета. Хиљаде преведених стихова, томове преведених књига, сате, дане и године својих промишљања, потраге за решењима мукотрпних преводилачких проблема сажео је он у књизи *Нови живот оригинала. Увод у превођење*.

Уколико би се целокупни опус Миодрага Сибиновића могао свести на заједнички именитељ, он би могао добити име словенска вертикала. Управо тако се зове књига књижевнотеоријских и књижевноисторијских расправа овог плодног научника и преводиоца – *Словенска вертикала : српске, руске, белоруске и украјинске књижевне теме* (2008). Наведено дело сублимира другу важну константу научног и стваралачког рада професора Сибиновића, поред оне која је посвећена теорији и пракси превођења. Обе константе су блиско повезане јер проистичу из једног идеала служења култури свог народа, али и културама других словенских народа.

Култура је сећање. Сећање као колективно памћење рода-народа о својим коренима, о својој историји, о прихватању у свој унурашњи свет појава из прошлости и савремености, свих стваралачких импулса. Вероватно је управо у том смислу богиња памћења Мнемосина сматрана код старих Грка мајком свих девет муза. Данас се такав приступ култури посматра са тачке гледишта језичке слике стварности чија је основна јединица концепт – конгломерат културе. Концепт подразумева постојање асоцијативне мреже око једног вербализованог појма која дубоко задире у порекло речи а истовремено обухвата све синтагматске комбинације са том речи које се намећу као регуларне у једној средини. *Словенска вертикала* је пример таквог културног конгломерата, који, с једне стране, настоји да нас упуту ка извору и још једном подсети на заједничке корене свега што сачињава особеност савремених словенских култура, а, са друге стране, на посебан начин осветљава тај континуум. Тај брушени дијамант чија свака раван рефлектује сјај и ствара хармонију одблеска задивљујуће лепоте. Лепота брушеног дијаманта се састоји у што већем броју његових равни, небрушених има најмање. Није свако у стању да избруси дијамант, да га окрене, измакне даље од очију, за такво сагледавање неопходна је дистанца, а за дистанцу моћ синтетисања појединачног у целину, вештина мајстора или ум научника који попут птице у лету види и најмањи део терена не испуштајући из вида хоризонт.

Професора Миодрага Сибиновића одликује ширина погледа и индивидуалност приступа. Како у стручним круговима тако и у јавности он пропацира схватање славистике као научне дисциплине у којој се, полазећи од свога, прихвата и негује туђе, тако блиско, а тако различито. Професор Сибиновић је вичан да у тој подударности сагледава лепоту различитог. Он подједнако занимљиво пише о народној поезији и уметничкој, о српској, руској, украјинској или белоруској књижевности, о великим универзалним темама и специфичним националним мотивима.

Једној од таквих универзалних тема је посвећена најновија књига Миодрага Сибиновића *Кроз гриву зене. Рашиштавање песама о коњу из поезије словенских народа* (2017). Као што је било поменуто, Миодраг Сибиновић је приредио 36 књига. Једна од таквих књига – *Ветар у гриви: коњ у поезији словенских народа* (2011), заправо рад на њој, послужила је као основа за даље критичко промишљање текстова који су ушли у ову специфичну антологију, или пак за „рашиштавање” текстова, како тај поступак тумачи сам аутор. На овај начин читалац добија јединствену прилику да после упознавања са стиховима у ок-

виру антологије песама о коњу у словенским књижевностима завири у стваралачку лабораторију уметника и научника који приступа процесу превођења као креирању новог оригинала у складу са постулатима аутентичне транслатолошке теорије.

Приликом рашчитавања текстова својих и туђих превода, али и стихова који су настали на српском језику, аутор полази од интерпретативне методе која обухвата како поступке поетске анализе књижевног текста и версологије тако и лингвистички приступ тексту с ослонцем у лексичко-семантичкој анализи.

Изазива дивљење ауторову ерудиција у чијој је основи дубоко познавање словенске поезије – како јужнословенских народа – српског, бугарског и македонског, тако и западнословенских – пољске, чешке и словачке, са најдубљим упориштем у источнословенској – руској, белоруској и украјинској. Аутор се с лакоћом премешта кроз разне хронолошке и стилске регистре непогрешиво бирајући у сваком од њих оно што најбоље репрезентује тему и тумачи одабрани текст у контексту времена у којем је настао, што помаже читаоцу да продре у суштину универзалне, али истовремено и веома специфичне – национално обојене и ауторски изнијансиране, симболике једног архетипског знака. У том калеидоскопу, кроз призму ауторског, националног и универзалног, проф. Сибиновић успева да формира словенску матрицу која повезује одређене националне обрасце поимања нечег што је у људској свести конкретно и материјално, али је уједно саткано од бројних митских представа и интертекстуалних наслага – алузија, цитата итд.

Користећи контекстуално-интерпретативну методу, Миодраг Сибиновић одређује место и статус поетске слике коња у дискурсу, схваћеном, у складу са тумачењем Фукоа, као скуп текстова сагледаних у контексту истог појма. Дијалогска природа дискурса намеће аутору поступак који обухвата анализу како гносеолошког тако и језичког дијалога. Први је представљен испитивањем сложеност односа између песника и реалног света који је категорисан у складу са индивидуалним и колективним искуством, док је други аспект приказан као дијалог колективног и индивидуалног кроз језик, песничку тежњу да се постигне непоновљиви начин изражавања помоћу речи чија је природа сама по себи стереотипна. Анализа ове врсте захтева широко познавање како словенске и светске књижевности, реалија које су пратиле настанак тих или других текстова, тако и суштине песничке слике, начина да се она непогрешиво транспонује из једног језика у други не изгубивши у новом руху ништа од своје свежине и дубине. Управо такав сплет знања које је логички повезано у целину путем разумевања и уједно језгровите интерпретације кључног појма одликује најновију књигу из пера Миодрага Сибиновића.

Монографија се састоји од краћег уводног дела и четири поглавља, свако од којих осветљава предмет истраживања са друкчијег аспекта у општем контексту словенске поезије.

У првом поглављу „О читању и рашчитавању песме“ аутор уводи читаоца у европски контекст мита о коњу путем детаљне интерпретације песме „Тракија“ Миодрага Павловића. Паралелно навођење у истом поглављу енциклопедијског текста исте тематике омогућује аутору да илуструје раз-

лику између енциклопедијске и комплексне вишеслојне песничке слике света. Потоња је представљена као „опредмећена и асоцијативна, сликовна (пластична) и аудитивна, фиксирана али и динамична, денотативна и, истовремено, живо упечатљиво конотативна целина која је својствена уметничком начину мишљења“. Већ у овом поглављу аутор даје тумачење основног терминолошког појма своје монографије – *рашчитавање*, које види као „једно могуће индивидуално читање које је образложено сажетим објашњењима... или пак „ископавање смисла из постојећих слојева књижевног дела“.

Друго, најобимније, поглавље – „Општи поглед на тематско-мотивски план песама словенских народа о коњу“, доноси обилну анализу мотива коња код бројних словенских песника током дужег раздобља – од класицизма до словенске модерне и постмодерне. У непосредној близини нашле су се анализа текстова Державина и Крилова, „Пушкиново кроћење младог ждрепца зауздавањем“ и Љермонтовљево разигравање свога коња, које изазива прекоре Луне, коњ Цветајеве, који је одраз њене страствене природе, али и коњ који има „другу, тамну страну“, ону коју су наговестили Красицки, Њекрасов, Ракић, Зболоцки, Павликовска-Јасножевска, Шливјак и др.

Епитафи и панегирици коњима, као улез из других дискурса са друкчијим жанровским карактеристикама које одређују поетику текста, нашли су се у анализи поред текстова пуних дубоког филозофског поимања коња као хтонског бића које одводи човека у онострано или, боље рећи, прати човека на путу у вечност. Таква визија је дочарана помоћу анализе Пушкинове песме „Таљиге живота“ или Гогољеве лирске дигресије из *Мртвих душа*. Није заборављен ни друштвени аспект доживљавања коњаника као вође који је послужио као подлога за анализу Пушкиновог „Бронзаног коњаника“ или песме „Споменици на коњима“ пољског песника Тадеуша Шливјака.

Посебна пажња је посвећена дихотомiji дивљи *versus* припитомљени или поробљени коњ. Потоњи, према ауторовом мишљењу, послужио је као основа за слику коња – жртве социјалне експлоатације код Њекрасова, Дучића, Мајаковског, Ракића, пољског песника са размеђа 19. и 20. века Леополда Стафа и других словенских песника.

Треће поглавље „Дијахронијске карактеристике словенске уметничке поезије о коњу; Рашчитавање песама о коњу у књижевном контексту“ садржи суптилну поредбену анализу песме „Алхемичари“ бугарског песника Константина Павлова и песме „Пегаз“ српског поете Драгољуба Луне Симоновића. Затим следи поређење кантаурских остварења „Коњи хировити“ Владимира Висоцког и „Ратник паорског срца“ Ђорђа Балашевића, а на крају се доноси анализа Набоковљеве песме „Пегаз“ и песме „Ти ћеш јездити“ Јосифа Бродског. Свака од ових песама представља вишеслојан текст чијој свеобухватној анализи доприноси сагледавање водећег знака око којег су концентрисани сви остали мотиви у контексту сличних остварења која су поетски различита али су прожета аналогним доживљавањем стварности. Комплексност и инспиративност анализе која је изложена у овом поглављу, помоћи ће да дочара следећи одломак из књиге: „Многозначна је и песникова аргументација: да се не захтева од њега да ‘све... разуме’, јер ‘чак да Створитељ на иконама својим не живи, не снева, // нешто изненада у виду копита севнуће из твог сабора јела’.

У Набоковљевој песми *Пегаз* већ смо на почетку овог поглавља видели шта се с Пегазом дешава у тами: 'стрми траг копита самог' препознаје се 'у звезди, која се стрмоглави жива', док 'Млечни пут плови над том непрегледном тамом / к'о ваздушаста распуштена грива'. Управо то 'копито' у контексту са знаком о присуству Створитеља у том 'сабору јела' – открива да је и цела ова песма Бродског исплетена на матрици Пегаса као симбола стваралачког божанског поетског надахнућа.

Кад се ово осети, накнадно се осмисли и укупна поетска артистичност ове баладе Јосифа Бродског: троделно (трофазно) дочаравање обриса динамичне лирске фабуле са упечатљивим пластично отелотвореним сликама – и интонационо је оформљено у ритму пегазовског *галопа*. А скоковити галоп захтевао је и одговарајући метар – тросложну стопу са акцентом на последњем слогу, анапест. Та стопа, иначе, није превише честа ни у силабо-тонској поезији на руском језику чији је акценат, иначе, покретан..."

Наведени одломак дочарава не само комплексност анализе, већ и вештину њеног излагања, неусиљеност с којом аутор прелази са промишљања метафизичког у поезији на версолошку анализу.

У последњем поглављу „Врлине и мане полазног узорка“ Миодраг Сибиновић илуструје пажљив приступ преводилачком поступку наводећи основне постулате своје теорије превода као новог оригинала, али и разоткривајући замке које за интерпретатора крије погрешно тумачење знака на примеру једног мање успелог превода песме Јосифа Бродског.

Излагање је истовремено дубоко и приступачно читаоцима свих профила – од средњошколаца до филолога, од љубитеља коња до заљубљеника у поезију. Првима се отвара моћ поетске речи, док пред другима оживљава денотативни свет знака који се често губи у вишеслојним конотацијама и интертексту.

Човек који улаже у младост за уздарје добија вечиту младост. Професор Миодраг Сибиновић несебично је даривао својим ученицима искуство и знање, подржавао сваку њихову амбицију, сваку жељу да напредују у свету науке, храбрећи их и водећи својим примером. „Имате дара за превођење“, „Имате смисла за научну анализу“, то су речи којима је обично реаговао на прве невеште преводе или прва излагања младих колега. Сувишно је рећи колико значи такав ветар у леђа почетнику, колико је важно да га подржи еминентни зналац који ће му улисти самопоуздање, што је подједнако значајно колико и природни дар или рад на свом усавршавању.

Професор Сибиновић и данас остаје млад духом, у пуном креативном залету, плоднији делима него икад. Његова мисао је луцидна а преведена реч прецизна и опојна у својој свежини. О томе сведоче нове књиге превода, нове монографије, нова поезија, јер професор Сибиновић ствара и своју поезију. Песник суптилног израза, годинама је крио свој дар иза превода поезије великих мајстора. Превод као нови оригинал, живот као стваралачки чин – то су путокази које верно прати Миодраг Сибиновић. Желимо му на том путу бројне нове успехе и заслужена признања, добро здравље и дуге године испуњене стваралаштвом, а из-

над свега љубављу и поштовањем најближих и пријатеља, свих оних до кога је професору стало, свих који би желели да искажу своју искрену захвалност свом уваженом учитељу и драгом колеги. А таквих је заиста много.

Примите, драги професоре, ову књигу *Славистике*, која је посвећена Вама, као знак признања њеног уредништва, али и свих српских слависта, поводом Вашег јубилеја. Нека Вам послужи као лепа успомена на многаја лета!

Београд,
6. септембар 2017.

Људмила Поповић

ПРОФ. ДР МИОДРАГ СИБИНОВИЋ, ДОБИТНИК ПОВЕЉЕ
“РАДОВАН КОШУТИЋ“ ЗА 2016. ГОДИНУ ЗА ЖИВОТНО ДЕЛО
И ДВЕ РЕФЕРЕНТНЕ МОНОГРАФИЈЕ

Др Миодраг Сибиновић, слависта, русиста, књижевни историчар компаратистичке оријентације, истраживач типолошких и обостраних контактних веза српске књижевности и књижевности других словенских народа, преводилац и теоретичар превођења рођен је 6. септембра 1937. године у Зајечару.

Наставни рад професора Сибиновића везан је за Групу за руски језик и књижевност Катедре за источне и западне словенске језике Филозофског факултета у Београду на којој је радио од 1960. године, а која је после поделе Филолошког и Филозофског припала Филолошком факултету. Докторат књижевних наука стекао је 1970. године (тема: *Љермонтов у српској књижевности до Другог светског рата*).

Радећи на предмету Руска књижевност, прошао је сва наставничка звања – од приправничког преко асистентског и доцентског, до звања ванредног и редовног професора Филолошког факултета у Београду. Као хонорарни наставник радио је на универзитетима у Новом Саду, Скопљу и Приштини. Две године провео је на раду на Катедри за словенску филологију Филолошког факултета у Москви, где је држао вежбања из српскохрватског језика и курс *Увод у теорију превођења (на материјалу руско-српских књижевних веза)* са Т. П. Поповом.

Његови курсеви из руске народне књижевности и теорије превођења први су курсеви из ових научних дисциплина на Београдском универзитету.

Један је од иницијатора развоја украјинистике и белорусистике на Филолошком факултету у Београду и српској славистици. Формирао је, као његов први управник, Центар за научни рад и публикације Филолошког факултета у Београду.

Био је продекан за наставу и в. д. декана Филолошког факултета у Београду, проректор за наставна питања Универзитета у Београду (1983–1985) и председник Просветног савета Србије (1984–1989). Као председник Просветног савета СР Србије, био је један од иницијатора и реализатора веће бриге о даровитим ученицима у редовном раду свих школа и враћања у наш школски систем специјализованих средњих школа за таленте (формирање Филолошке гимназије у Београду и Сремским Карловцима, обнављање Математичке гимназије у Београду и др.).

Научни савет Московског државног универзитета 14. јуна 1996. године доделио му је звање почасног доктора Московског универзитета.

Словенско-српски, српско-словенски и руско-српски и српско-руски културни контакти и прожимања предмет су дугогодишњих истраживања професора Сибиновића, која су остваривана су и у оквирима истраживачких

међуфакултетских и међуинституционалних пројеката на којима је он био научни руководилац: *Историја и поетика српског књижевног превода* (факултетски пројекат), *Међусловенске књижевне и културне везе* (руководилац пројекта, рађеног заједно са Институтом за књижевност и уметност – Београд), *Српска књижевност и култура у европском контексту* (међуфакултетски пројекат београдског Филолошког факултета, Филозофског факултета из Новог Сада, Факултета драмских уметности из Београда и Академије уметности из Новог Сада).

Иницирао је и, заједно с колегама са Катедре и из Славистичког друштва Србије, као председник стручног одбора, организовао међународне симпозијуме на Филолошком факултету у Београду: *Руска емиграција у српској култури XX века* (1993), *Руска емиграција у српској и другим словенским земљама XX века* (1995) и *Јесењин на крају XX века* (1997).

Објавио је око 300 стручних и научних радова и 17 ауторских књига из области науке о књижевности. Посебно се бавио истраживањем књижевноисторијских и теоријских аспеката превођења. Аутор је, такође, одељака о романтизму у руској књижевности прве половине XIX века и о руској поезији средине XIX века у познатом Нолитовом коауторском издању *Руска књижевност I–II*. Радови су му објављивани, осим на српском, на руском, чешком, француском, белоруском и украјинском језику, у Русији, Чехословачкој, Бугарској, Белорусији, Украјини, Пољској и Швајцарској.

Радио је стручним и организационим пословима као секретар, члан управе (председништва) Савеза славистичких друштава Југославије, Славистичког друштва Србије, Друштва за стране језике и књижевности Србије и Удружења књижевних преводаца Србије. Учествовао је у припремама за оснивање Друштва српско-руског пријатељства. Један је од оснивача Српско-украјинског друштва Републике Србије, у више мандата потпредседник и у једном мандату председник тога друштва. Од 1990. је председник Комитета слависта Југославије, а 1991. изабран је за члана Међународног славистичког комитета. На обе ове функције 1998. године дао је оставку.

Члан је удружења књижевника Србије, где се посебно ангажовао у раду Комисије за међународну сарадњу и Одбора за београдске међународне октобарске сусрете писаца.

Био је члан уредништва или уредник следећих научних часописа: 1. *Књижевна историја* (Београд), као један од оснивача и члан Уредништва задужен за компаративистику; 2. *Живи језици* (Београд), Часопис Друштва за стране језике и књижевности Србије, главни и одговорни уредник; 3. *Преводац* (Београд), Часопис Удружења стручних и научних преводаца Србије, члан Савета; 4. *Филолошки преглед* (Београд), члан Уредништва; 5. *Зборник за славистику Матице српске* (Нови Сад), главни и одговорни уредник; 6. *Slov'janskiĭ svĭt* (Кијев), члан Уредништва међународног састава; 7. *УКРАС* (Кијев), члан Уредништва међународног састава.

Бави се превођењем књижевних дела на српски језик. Приредио је многа издања руских и украјински писаца на нашем језику. Превео је преко 80.000 стихова из руске, белоруске, украјинске, чешке, бугарске, македонске, јерменске и

грузијске поезије. Носилац је значајних награда за преводилачку делатност. За превод *Антологије белоруске поезије* (Београд, 1993) добио је 2001. белоруску државну плакету „2000 година хришћанства“. За превод антологије украјинске поезије (Српско Сарајево, Бања Лука, 2002) добио је 2004. украјинску међународну награду за преводилаштво „Иван Франко“. Носилац је награде Удружења књижевних преводилаца Србије „Милош Ђурић“ за превод поезије (Ана Ахматова, *Песме и есеји*, Paideia, Београд, 1999), Награде за најбољи превод руске књижевне прозе „Др Јован Максимовић“ (Т. Толстој, *Кис*, Београд, 2002) и Награде за животно дело коју додељује Удружење књижевних преводилаца Србије (2004), Награде за животно дело Удружења књижевника Србије (2012) и Повеље „Златко Красни“ за превођење савремене поезије (2016).

Дугогодишњи је предавач на књижевним трибинама Коларчевог народног универзитета у Београду, Народне библиотеке Србије, Руског дома, Културног центра у Београду, Библиотеке града Београда и других културних институција у Београду, на територији Србије и некадашње Југославије. Од Задужбине Илије М. Коларца (Коларчев народни универзитет) новембра 2000. године добио је „Плакету за изванредне заслуге у програмској делатности Коларчеве задужбине“.

Иницијатор је или учесник многих пројеката посвећених развоју културне сарадње и популарисању руске, украјинске и белоруске књижевности на српском културном подручју (велика изложба у Народној библиотеци Србије *Пушкин и српска култура*, 1999; концепција, избор и највећи део превода за телевизијски циклус током којег је на РТС 2000. у три једночасовне емисије представљена Пушкинова лирика; телевизијска емисија *Пушкин и српска култура*, РТС, 1999; уводна излагања о низу руских писаца у циклусу *Великани светске књижевности* Школског програма РТС, учешће у ТВ емисијама поводом 100. годишњице рођења С. Јесењина; низ предавања и књижевних вечери у градовима Србије поводом 200. годишњице рођења А. С. Пушкина и 100. годишњице рођења С. Јесењина и др.).

За активност у обележавању 200. годишњице Пушкина 1999. добио је медаљу Владе Руске Федерације. Као предавачу два пута му је додељивана и плакета Руског дома културе у Београду.

Опус професора Сибиновића представља импресиван и непроцењив допринос изучавању руске књижевности, али и украјинске и белоруске књижевности код нас. Бројни преводи и приређена издања допринела су популарисању источнословенских, а пре свега руске уметничке књижевности у српској јавности. Његов научни и одговоран, у појединим својим сегментима и пионирски, педагошки рад препоручују га за доделу овог престижног признања за животно дело.

Миодраг Сибиновић, слависта, књижевни историчар и компаративиста, преводилац и теоретичар превођења обележио је 2015. годину са две своје књиге: у едицији *Језик, књижевност, култура* Филолошког факултета Универзитета у Београду изашао је зборник његових радова *Славистичке теме. Чланци и студије*, а издавачка кућа „Clio“ објавила је збирку његових есеја *Множење светова. Руски писци у српској преводној књижевности*.

Руско-српски и српско-руски културни контакти и прожимања предмет су дугогодишњих ауторових истраживања те први део књиге *Славистичке теме* чине три текста са овом тематиком: *Књига песама руског конзула у Нишу С. И. Чахотина „У Србији и о Србији“*, Београдски „Руски архив“ у српској и руској култури. Пушкин и Десанка Максимовић у песничкој интерпретацији Ане Ахматове. Док разматра књижевноисторијску вредност часописа *Руски архив*, који сматра илустрацијом словенског заједништва, аутор, као искусни компаративиста, запажа да је *Руски архив* пружио подршку радовима у којима се изучава историја превођења Пушкина код југословенских народа те је тиме директно подржао настајање једне од првих правих компаративистичких монографија у историји српске славистике *Пушкин код Срба* Петра Митропана.

Друго поглавље књиге посвећено је улози компаративистичких истраживања у нашој научној и широј културној јавности. Аутор образлаже значај за српску културу *Антологије белоруске поезије*, а затим и књиге *Фолклор и превод. Огледи о рецепцији српског народног песништва у пољској књижевности Мирослава Топића и Петра Буњака* полазећи од становишта да превод представља важан чинилац укупног књижевног процеса на језику превода. Став да се самосвојност једне књижевности потврђује бројним додирима са другим литературама илустрован је са две студије посвећене Десанки Максимовић. У првом раду изнесени су подаци о контактним везама двеју песникиња (лични сусрет и узајамно превођење), док је у другом тексту, *Изазови за даље проучавање живота и дела Десанке Максимовић*, подробно аргументована потреба да се дела српске песникиње проуче у контексту ширих токова савремене јој европске и светске књижевности исходећи из њене преводилачке делатности.

Темама из српске књижевности и културе аутор се бави у трећем поглављу књиге. Сибиновић најпре нуди своје тумачење Попине песме *Белутак*, а затим, настављајући тему камена и успостављајући везу између Васка Попе, Стевана Раичковића и Томислава Мијовића, пише обимну студију посвећену помало скрајнутом и заборављеном песнику из Зајечара те тако нуди нови поглед на историју српске поезије друге половине XX и почетка XXI века.

Текст *Велики песник Владимир Мајаковски* добро је осмишљена целина где су у фокус стављена релевантна истраживања која илуструју различита тумачења како руских тако и српских проучавалаца и преводилаца дела Мајаковског, а која подржавају основну намеру аутора да иницира нова и другачија читања Мајаковског у српској средини ослобођена дилема око његове политичко-пропагандне активности.

Друга књига Миодрага Сибиновића, *Множење светова. Руски писци у српској преводној књижевности*, садржи шест есеја и представља кохерентну целину која открива суштинску оријентисаност аутора на проучавање источнословенско-српских и руско-српских културних и књижевних веза што је условило и ауторово интересовање за изучавање домаћег књижевног процеса и његових страних импулса.

Прво поглавље *Општи поглед на преплитање српске и руске књижевности и културе до Првог светског рата* доноси приказ словенско-српских и српско-словенских веза од почетака словенске писмености. Како је текст намењен

широкој читалачкој публици, аутор стрпљиво и темељно, уз вешто дозирање количине информација, објашњава улогу Ћирила и Методија и њихове делатности, а затим и важност првог и другог јужнословенског утицаја за руску писменост и културу. Сибиновић прати широки магистрални ток руско-српских веза, али се зауставља на мањкавом и недоследном преводу Ломоносовљевог *Разговора са Анакреоном* Јована Дошениовића јер сматра да је ово дело прва илустрација схватања функције превода као импулса за развој уметничке поезије на српском језику. Интенција да се одбрани значај књижевног превода и његове улоге у аутохтоном књижевноисторијском процесу присутна је у поглављу *Динамика спреге националне аутохтоне и преводне књижевности*.

Централни део књиге *Превод као специфична врста књижевне креације* практично проистиче из расправе о природи преводилачког рада. Овде су се наша два раније објављивана рада *Змајев и Бертолинов превод Љермонтовље песме Демон* и текст *Преводиочева фуснота. Српско рухо романа Татјане Толстој Кис*. У свестраном и слојевитом истраживању, Сибиновић, иако износи опсежну и детаљну аргументацију за вредновање преводилачких поступака и једног и другог преводиоца, заступа став да се у оваквим случајевима мора имати на уму логика дијахронијског превођења диктирана упоредним развојем српског језика и језика српске поезије у различитим епохама. У посебном тексту који суштински представља „исповест преводиоца“, читаоцу је омогућен увид у ауторову преводилачку радионицу те је кроз избор занимљивих преводилачких захвата демонстрирано како се у превод сваког књижевног дела у осетној мери уграђује и стваралачка личност преводиоца.

Оспоравање креативног и ауторског у раду преводилаца у савременом добу манифестује се кроз различите примере плагијата: од оних у којима се дилетанти потписују под туђим преводима до изостављања имена преводилаца. У нашем друштву ова врста проблема присутна је од почетка друштвено-економских транзиционих криза с краја осамдесетих и почетка деведесетих година XX века, а актуелни су и половином друге деценије XXI века, међутим у фокусу аутора нашли су и дилетантски покушаји да се поједини српски писци прикажу као плагијатори. Сибиновић, као књижевни историчар и теоретичар превођења, исказује и кроз низ примера аргументује своју суштинску опредељеност за јасно утврђивање методолошких основа у изучавању наше савремене књижевности, а посебно проблема цитата и плагијата, о чему је писао у истоименом тексту у претходно поменутој књизи *Словенске теме*.

Учешће руских писаца у српском животу и култури централна је тема књиге *Множење светова*. Настављајући изречено у тексту *Црни таласи* у књизи *Словенске теме*, аутор износи чињенице које захтевају ревизију устаљених мишљења у погледу руског утицаја у нашој култури, нарочито у светлу свега онога што је током шездесетих и седамдесетих година XX века у српску културно-језичку средину преношено из руске књижевности. Посебан део поглавља *Руски писци у српској преводној књижевности на размеђи XX и XXI века* посвећен је делатности великих издавачких кућа везаној за превођење и објављивање дела руских стваралаца (Лагуна, Паидеиа, Геопоетика). Утврђено је и да у Србији, сем Београда и Новог Сада, постоје још два културна центра, Крагујевац и Смедерево, који доприносе задовољавању чита-

лачког интереса за свет руске књижевности на размеђи два века. Иницијатори и носиоци уграђивња дела руских писаца у српску културу били су угледни српски књижевници, научници, мислиоци и интелектуалци, а углед и стручност оваквих преводилаца била је залог популарности руске књижевности у нашој средини.

Књиге Миодрага Сибиновића драгоцен су допринос савременој српској славистици. У научним радовима и есејима који су настали и као резултат дугогодишњег књижевноисторијског и компаративистичког истраживачког ангажмана аутора и у процесу превођења и приређивања књига превода са руског, украјинског и белоруског језика, садржана су теоријска размишљања о књижевном процесу, о преводу као креативном чину, о статусу превода и његовом значају за развој српског језика и језика српске поезије. Две монографије нуде обиље подстицајног материјала за даља размишљања о словенско- и руско-српским културним преплитањима и контактима те сматрам да заслужују да буду предложене за награду Славистичког друштва Србије „Радован Кошутић“.

Ксенија Кончаревић

Катедра за славистику
Филолошки факултет у Београду

ЮБИЛЕЙ МИОДРАГА СИБИНОВИЧА

Заслуженный белградский славист, почетный доктор МГУ, профессор Миодраг Сибинович – один из крупнейших за рубежом России специалистов по русской литературе и сравнительному литературоведению. За пять десятилетий творческой работы в филологии он многое сделал для воссоздания в югославянском, прежде всего сербском, культурном сознании объективной – достоверной и многосторонней – картины развития русской литературы. Его научные интересы охватывают несколько столетий истории русской, белорусской, украинской словесности и сосредоточены более всего на русской поэзии, которую он рассматривает в широком культурно-историческом контексте, учитывая рецептивные взаимодействия и диалектику литературных направлений, представляя литературу в ее развитии. Продуктивные научные экскурсии совершал он и в сопредельные области – другие славянские, а также грузинскую и армянскую литературы. Теоретическая рефлексия и стремление дать полноценную картину духовного состояния эпохи сочетаются в его исследованиях с тщательным анализом произведений. В период, когда эстетическое понимание художественности преодолеvalo рецидивы политико-идеологических упрощений и вульгарно-социологического подхода к искусству, он, сторонник идеи многообразия культуры и множественности интерпретаций художественного текста, наравне с классикой изучал наследие авангарда, обращая пристальное внимание на содержательность формы, жанрово-стилевых и композиционных структур.

Историк литературы, критик, эссеист, учёный-компаративист с широким кругозором, он внёс важный вклад и в искусство художественного перевода. Филологические штудии всегда подкреплялись у него вдохновенной переводческой работой, существенно обогатившей представления его соотечественников о литературном багаже восточного славянства. Его переводы литературы разных времён и стилей точны, тактичны, виртуозны; они стали неоспоримым фактом общеславянского интертекста, принадлежащего мировой культуре.

Родился Миодраг Сибинович 6 сентября 1937 года в сербском городе Заечар. Окончил гимназию в Неготине, затем, в 1959, философский факультет Белградского университета; выпускник группы русского языка и литературы при кафедре восточно- и западнославянских языков и литератур. Отслужив год в армии, стал преподавателем той же кафедры; прошёл путь от ассистента до ординарного профессора. Степень доктора филологических наук получил в 1970 году, защитив диссертацию на тему «Лермонтов в сербской литературе до II мировой войны». Вёл лекционные курсы: «Введение в литературоведение», «Введение в теорию перевода», «Русская народная словесность», «Древнерусская литература», «Русская литература XVIII века», «Русская литература 1-й половины XIX века», «Русская поэзия середины XIX века»; спецкурсы «Русская лирическая поэзия XVIII и XIX века», «Русская поэма», «Поэтика Сергея Есенина». Его курсы по теории перевода и русскому фолькло-

ру были первыми в Белградском университете. Как приглашённый профессор он преподавал в университетах Нови-Сада, Скопье, Приштины. Два года работал на кафедре славянской филологии Московского университета, вёл занятия по сербскохорватскому языку и читал курс «Введение в теорию перевода. На материале сербско-русских литературных связей» (совместно с Татьяной Протогеновной Поповой). Многократно бывал на научных стажировках в Москве, Ленинграде, Праге, Тбилиси. В 1983-1985 был проректором по учебной работе Белградского университета.

Миодраг Сибинович – автор многих книг на сербском языке о русской литературе, о сербско-русских и сербско-славянских культурных и литературных взаимосвязях, первых в сербской филологии трудов по истории, теории и практике художественного перевода. Среди его монографий: «Лермонтов в сербской литературе» (1971); «Оригинал и перевод» (1979); «Пушкинский „Евгений Онегин“» (1982); «О переводе» (1983); «Поэтика и поэзия. Великие русские лирики» (1990); «Новый оригинал. Введение в перевод» (1990); «Техника перевода» (1990); «Славянские импульсы в сербской литературе и культуре» (1995); «Русские поэты от барокко до авангарда» (1995); «Между мирами. Новые аспекты литературного наследия Десанки Максимович» (1999); «Пушкинский и сербский „Евгений Онегин“» (1999); «Русские литературные источники» (2000); «За горизонтом. Очерки русской, украинской, белорусской и грузинской литературы» (2002); «Новая жизнь оригинала» (2008), «Славянская вертикаль. Сербские, русские, белорусские и украинские литературные темы» (2008), «Индивидуальная конкретизация литературного произведения. Статьи о русской и сербской литературе» (2012), «Умножение миров. Русские писатели в сербской переводной литературе» (2015); «Славистические темы. Статьи и исследования» (2015); «Зрачки сквозь гриву. Интерпретация стихов о коне в поэзии славянских народов» (2017). Ему принадлежат главы о романтизме в русской литературе 1-й половины XIX века и о русской поэзии середины XIX века в фундаментальном коллективном труде «Русская литература X-XX веков» (Белград, Сараево, 1976-1978), многочисленные статьи, обзоры, очерки, предисловия и послесловия. Его работы публиковались в переводах на иностранные языки в России (в т. ч. в журнале «Вестник Московского университета»), Белоруссии, на Украине, в Чехословакии, Болгарии, Швейцарии.

Среди переводов М. Сибиновича – поэзия и проза, прежде всего русская, белорусская, украинская, а также чешская, болгарская, армянская, грузинская, в т. ч. произведения Руставели, Пушкина, Гоголя, Лермонтова, Лескова, Чехова, Шевченко, Блока, Розанова, Мандельштама, Ахматовой, Есенина, Пастернака, Заболоцкого и др. Он подготовил более тридцати книжных изданий восточнославянских писателей в переводе на сербский язык. Среди них: первое в мире собрание сочинений Есенина в переводе на иностранный язык (т.1-5, 1966), полное собрание сочинений Есенина (т.1-5, 2000), первое собрание сочинений Лермонтова в переводе на сербский (т.1-3, 1980), первые два сербских издания избранной поэзии Заболоцкого (1968, 2011), первая на сербском языке антология белорусской поэзии (1993, 2012), первое сербское двуязычное издание поэзии Пушкина (1999), двуязычное издание избранной поэзии Мандельштама (1999), две книги избранной поэзии Ахматовой (1999, 2011), антология стихо-

творений русских поэтов о любви (1999), антология украинской поэзии XVI–XX веков «Наперекор ветрам» (2002), антология русской народной поэзии «Зоркое сердце» (2004), «Антология русской лирики. X – XXI век» (т. 1–3, 2007), антология «Ветер в гриве. Конь в поэзии славянских народов» (2011). Им подготовлены также два тома переводов Десанки Максимович из полного собрания сочинений выдающейся поэтессы (2012).

Миодраг Сибинович возглавлял Центр научных работ и публикаций филологического факультета Белградского университета на этапе его создания. Руководил многими исследовательскими проектами факультета, в т. ч.: «История и поэтика сербского литературного перевода», «Межславянские литературные и культурные связи» (совместно с белградским Институтом литературы и искусства), «Сербская литература и культура в европейском контексте» (совместно с факультетом драматического искусства белградского Университета искусств, философским факультетом Новосадского университета, новосадской Академией искусств). Организовал международные симпозиумы: «Русская эмиграция в сербской культуре XX века» (1993, совместно с Институтом славяноведения и балканистики РАН), «Русская эмиграция в Сербии и других славянских странах в XX веке» (1995), «Межславянские языковые и литературные связи» (1995, совместно с филологическим факультетом МГУ), «Есенин в конце XX века» (1997). Участвовал в издании научных журналов «Књижевна историја» (Белград; один из основателей, член редколлегии), «Живи језици» (Белград; главный и ответственный редактор), «Преводилац» (Белград; член редколлегии), «Филолошки преглед» (Белград; член редколлегии), «Зборник за славистику Матице српске» (Нови-Сад; главный и ответственный редактор), «Слов'янський світ» (Киев; член международной редколлегии), «Україн» (Киев; член международной редколлегии).

Был председателем Просветительского совета Сербии (1984–1989), секретарем и членом правления Союза славистических обществ Югославии, Славистического общества Сербии, Общества иностранных языков и литератур Сербии, Союза литературных переводчиков Сербии. В 1990–1998 был председателем Комитета славистов Югославии, в 1991–1998 – членом Международного комитета славистов. Инициатор и участник многих проектов, посвященных развитию культурного сотрудничества и популяризации восточнославянских литератур на сербской языковой территории. Многолетний лектор белградского Народного университета им. Илии М. Коларца, Национальной библиотеки Сербии, Русского дома в Белграде и других научно-просветительских учреждений Сербии, а ранее и всей Югославии. Член Союза писателей Сербии и Союза переводчиков Сербии.

В 1996 году Учёный совет Московского университета присвоил М. Сибиновичу звание почётного доктора МГУ. Он лауреат ряда премий и отличий, в т. ч. премии им. Милоша Джюрича Союза переводчиков художественной литературы Сербии за лучший перевод поэзии (книга избранного А. Ахматовой, 1999), премии им. Йована Максимовича Союза переводчиков художественной литературы Сербии за лучший перевод русской прозы (роман Т. Толстой «Кысь», 2005). За перевод первой на сербском языке антологии белорусской поэзии удостоен почётной грамоты Республики Беларусь «2000 год хрысціянству» (2001),

за перевод антологии украинской поэзии – международной премии им. Ивана Франко (2004). Отмечен специальным отличием Республики Сербия за выдающийся вклад в национальную культуру (2007), премией Союза писателей Сербии (2013), грамотой им. Радована Кошутича Славистического общества Сербии (2017).

Учёный и поэт, полагающийся не только на точное знание, но и на интуицию своего Пегаса, он неутомим в стремлении к неизведанному, в поиске того, что сам определяет, как «неявные указатели течений в роднике энергий человеческого духа»¹. Среди научных и общественных заслуг профессора Сибиновича – плодотворные усилия по изучению судеб русской эмиграции и её роли в развитии югославской культуры. Он убеждён, что роль эта оказалось значительной благодаря тому, что «для подлинных художников, творцов не было ложной дилеммы „русское, национальное или европейское“... Им... было ясно, что единственный путь к историческому существованию и процветанию – развитие национального, в том числе славянского, в неразрывной связи с достижениями других народов Европы и мира»². Труды самого Миодрага Сибиновича – пример столь же просвещённого и преданного служения науке и культуре, а значит – общему благу всех народов. В своей совокупности они выражают позицию деятельного человека и гражданина, встревоженного судьбой культуры в эпоху тотальной подмены ценностей и нарастания информационного хаоса.

Андрей Базилевский

Институт мировой литературы
имени А. М. Горького РАН
wahazar@mail.ru

¹ Речь при получении грамоты им. Р. Кошутича.

² Введение к сборнику статей «Руска емиграција у српској култури XX века». Београд, 1994. Т. 1. С. 7.

БИБЛИОГРАФИЈА ПРОФ. ДР МИОДРАГА СИБИНОВИЋА

селективна библиографија научних монографија, приређених издања, научних радова у периодици, зборницима и у издањима дела страних писаца у преводу на српски језик и превода

Монографске публикациије

1. Љермонтов у српској књижевности : до другог светског рата. – Београд : Филолошки факултет, 1971. – 227 стр. – (Монографије ; 39)
2. Оригинал и превод : увод у историју и теорију превођења. – Београд : Привредна штампа, 1979. – 191 стр.
3. „Евгеније Оњегин” Aleksandra Puškina. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1982. – 105 str. – (Biblioteka Portret književnog dela)
4. О преводенју : прiručник за преводиоце и иноkorespondente. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1983. – 112 str.
5. Поетика и поезија : велики руски лиричари. – Београд : Књижевна заједница Звездара, 1990. – 202 стр. – (Библиотека Монографије, студије, критике ; 1)
6. Нови оригинал : увод у превођење. – Београд : Научна књига, 1990. – 193 стр.
7. Техника превођења : уџбеник за III и IV разред културолошко-језичке струке : општи део. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 1990. – 98 стр.
8. Словенски импулси у српској књижевности и култури : славистичка студија 1. – Београд : Филолошки факултет : Књижевна заједница Звездара, 1995. – 254 стр. – (Библиотека Монографије, студије, есеји, критике ; 11)
9. Руски песници од барока до авангарде. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 1995. – 237 стр.
10. Између светова : нови аспекти књижевног дела Десанке Максимовић. – Београд : Задужбина Десанке Максимовић : Народна библиотека Србије : Просветни преглед, 1999. – 218 стр. – (Студије о књижевном делу Десанке Максимовић ; 4)
11. Пушкинов и српски Евгеније Оњегин : поводом двестагодишњице Пушкиновог рођења. – Београд : Идеа, 1999. – 190 стр. – (Библиотека Расветљења ; 6)
12. Руски књижевни извори : Пушкин, Љермонтов, Јесењин, Мендаљштам, Ахматова, Платонов. – Ниш : Просвета, 2000. – 176 стр.
13. Иза хоризонта : огледи из руске, украјинске, белоруске и грузијске књижевности. – Београд : Чигоја штампа, 2002. – 174 стр.
14. Нови живот оригинала : увод у превођење. – Београд : Просвета : Алтера : Удружење научних и стручних преводиоца, 2009. – 309 стр. – (Едиција Приручници ; 1)

15. Словенска вертикала : српске, руске, белоруске и украјинске књижевне теме. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2008. – 434 стр. – (Славистичка библиотека ; 7)
16. Индивидуална конкретизација књижевног дела : студије о руској и српској књижевности. – Београд : Филолошки факултет, 2012. – 467 стр.
17. Славистичке теме : чланци и студије. – Београд : Филолошки факултет, 2015. – 268 стр. – (Едиција Језик, књижевност, култура ; 5)
18. Množenje svetova : ruski pisci u srpskoj prevodnoj književnosti. – Beograd : Clio, 2015. – 218 str. – (Agora)

Приређена издања

1. Сабрана дела I–V / С. Јесењин ; [као члан Редакционог одбора, заједно са Н. Бертолином и М. Живанчевићем]. – Београд : Народна књига, 1966.
2. Бездани огледала / Н. Заболоцки. – Београд : Култура, 1968.
3. Изабрана дела / М. Љермонтов. – Београд : Просвета, 1968.
4. Гвоздени сан / М. Љермонтов. – Београд : Култура, 1969.
5. Целокупна дела I–VI / С. Јесењин ; [као члан Редакционог одбора, заједно са Н. Бертолином и М. Живанчевићем]. – Београд : Рад, 1970. (Издање је поновљено 1971, 1973, 1975, 1980, 1985).
6. Лирика / Б. Пастернак. – Београд : Рад, 1972.
7. Песме / Е. Јевтушенко ; [у коауторству са М. Бабовићем]. – Београд : Рад, 1973.
8. Прстен живота / А. Блок. – Београд : БИГЗ, 1975.
9. Песме / В. Мајаковски, С. Јесењин, Е. Јевтушенко. – Београд : Нолит : Просвета : Завод за уџбенике и наставна средства, 1978.
10. Сабрана дела I–III / М. Љермонтов. – Београд : Рад, 1980.
11. Песме / А. Блок. – Београд : Рад, 1982.
12. Песме и поеме / В. Мајаковски. – Београд : Рад, 1983.
13. Витез у тигровој кожи / Ш. Руставели. – Београд : СКЗ, 1989.
14. Поезија / С. Јесењин. – Никшић : Унирекс, 1995.
15. Јунак нашег доба / М. Љермонтов. – Подгорица : Унирекс : Завод за уџбенике и наставна средства, 1996.
16. Евгеније Оњегин. Цигани / А. С. Пушкин. – Подгорица : Унирекс : Завод за уџбенике и наставна средства, 1997.
17. Александар Солжењџин : уметник, мислилац, пророк / Жорж Нива. – Београд : Ново дело, 1999.
18. Бронзани коњаник. Пир за време куге. Световна власт / А. Пушкин. – Београд : Ideia, 1999.
19. Два века Пушкина : песме и бајке. – Београд : Interpres, 1999.
20. Песме, поеме и есеји / А. Ахматова. – Београд : Paideia, 1999.
21. Песме и есеји / Осип Манделштам. – Београд : Просвета, 1999.
22. Руски песници о љубави : Баћушков, Давидов, Пушкин, Веневитинов, Баратински, Љермонтов, Кољцов, Њекрасов, Тјутчев, Павлова, Полонски, Фет, Хипијус, Ањемски, Брјусов, Блок, Мајаковски, Хлебњиков, Јесењин, Гумиљов, Ахматова, Пастернак, Цветајева, Манделштам, Заболоцки, Бродски. – Београд : Паидеиа, 1999.

23. Сабрана дела 1–5 / С. Јесењин ; [са Н. Бертолином и М. Живанчевићем]. – Београд : VERZALpress, 2000.
24. Руске ноћи / В. Одојевски. – Београд : Паидеиа, 2001.
25. Тужни демон : песме / М. Љермонтов. – Београд : Просветни преглед, 2001.
26. Песме / В. Кордун. – Градишка : Српско просвјетно и културно друштво Просвјета ; Бања Лука : Друштво српско-украјинског пријатељства Републике Српске, 2003.
27. Приповетке / А. Пушкин. – Београд : Портал, 2003.
28. Смешне и страшне приче / Николај В. Гогољ. – Београд : Портал, 2003.
29. Хумореске и приче / А. Чехов. – Београд : Портал, 2003.
30. Видовито срце : руске народне песме и мисли. – Београд : Народна књига, 2004.
31. Под заклетвом : приче и изводи из писама / А. Чехов. – Београд : Паидеиа, 2004.
32. Левак : предање о тулском разроком леваку и челичној буви / Николај Љесков. – Београд : Интерпрес, 2005.
33. Антологија руске лирике X–XXI век, том 1–3. – Београд : Паидеиа, 2007.
34. Лирика / А. Кушнер. – Смедерево : Међународни фестивал поезије Смедеревска песничка јесен, 2007.
35. Одабрана проза : приче и исписи / Николај Гогољ. – Београд : Завод за уџбенике, 2010.
36. Песме и поеме / Александар Блок. – Нови Сад : Orpheus, 2010.
37. Песме и поеме / Михаил Љермонтов. – Нови Сад : Orpheus, 2010.
38. Изабране песме / Ана Ахматова. – Нови Сад : Orpheus, 2011.
39. Изабране песме / Николај Заболоцки. – Нови Сад : Orpheus, 2011.
40. Целокупна дела, том VIII и IX, Преводи / Десанка Максимовић. – Београд : Службени гласник : Завод за уџбенике, 2012.

Научни радови објављени у периодици, колективним зборницима и у издањима дела страних писаца у преводу на српски језик

1. Различити токови једног живота : Шолоховљев проседе у два књигама „Узоране ледине” // Стремљења. – Год. III, бр. 6 (1962), стр. 741–747.
2. Андреј Вознесенски и нова совјетска поезија // Гледишта. – Год. IV, бр. 9–10 (1963), стр. 66–72.
4. Дискусија о настави књижевности на универзитетима у Совјетском Савезу // Гледишта. – Год. V, бр. 5 (1964), стр. 653–655.
5. Искривљена истина о Сергеју Јесењину // Гледишта. – Год. VI, бр. 2 (1965), стр. 269–271.
6. Белешке о Јесењиновим песмама // Сабрана дела I–V / С. Јесењин. – Београд : Култура, 1966. – Књ. I, стр. 367–407; књ. II, стр. 259–299; књ. III, стр. 235–259.
7. Библиографија превода Јесењинових дела у југословенским листовима и часописима // Сабрана дела I–V / С. Јесењин. – Београд : Култура, 1966. – Књ. V, стр. 297–305.
8. Елеменат конфликта и мелодија Јесењинове песничке слике у преводима на српскохрватски језик // Зборник радова о превођењу. – Београд : Савез књижевних преводаца Југославије, 1966. – Стр. 28–39.
9. Ко је убио Љермонтова? // Књижевне новине. – Бр. 277 (1966), стр. 10.

10. Песници и белетристи у совјетској поезији 1965. године // Књижевне новине. – Бр. 274 (1966), стр. 4.
11. Поезија је и средство превођења // Књижевне новине. – Бр. 277 (1966), стр. 10.
12. Све сами реакционар // Књижевне новине. – Бр. 285 (1966), стр. 9–10.
13. Сергеј Јесењин: 1. Песников животни пут; 2. Јесењин и народно стваралаштво; 3. Јесењина песничка слика; 4. Јесењин и његово дело на српскохрватском језичком подручју : предговор // Сабрана дела I–V / С. Јесењин. – Београд : Култура, 1966. – Књ. I, стр. 367–407.
14. Сергеј Јесењин „Бреза” // Књижевне новине. – Бр. 272 (1966), стр. 4.
15. Змајев Демон // Књижевна историја. – Бр. 1 (1968), стр. 69–105.
16. Против догми : о поезији Николаја Заболоцког : преговор // Бездани огледала : песме и поеме / Николај Заболоцки. – Београд : Култура, 1968. – Стр. VII–XX.
17. Љермонтов : 1814–1841. : предговор // Демон / М. Љермонтов. – Београд : Рад, 1969. – Стр. 69–72.
18. Љермонтовљево дело у стваралаштву српских песника XIX века // Књижевна историја. – Бр. 7 (1969), стр. 69–137.
19. Пут кременит : о лирици М. Љермонтова : предговор // Гвоздени сан / М. Љермонтов. – Београд : Култура, 1969. – Стр. VII–XXIII.
20. Јесењиново песничко дело // Целокупна дела I–VI / С. Јесењин. – Београд : Рад, 1970. – Књ. VI, стр. 153–200.
(Издање је поновљено 1971, 1973, 1975. године)
21. Оркестрација и ритмичка структура у Јесењиновој поезији // Зборник за славистику Матице српске. – Бр. 1 (1970), стр. 27–36.
22. Лирика Бориса Пастернака : предговор // Лирика / Б. Пастернак. – Београд : Рад, 1972. – Стр. 9–33.
23. Белински у оценама југословенских књижевних историчара и критичара после другог светског рата // Наслеђе естетичке и књижевно-критичке мисли Белинског. – Београд : Међународни славистички центар СР Србије, 1975. – Стр. 141–146.
24. Коментари о превођењу лирских песама А. Блока // Прстен живота / А. Блок. – Београд : БИГЗ, 1975. – Стр. 301–325.
25. О књижевном преводу прозе : један од могућих аспеката // Мостови. – Бр. 23 (1975), стр. 97–103.
26. Од беспућа до распућа : о поезији Александра Блока : предговор // Прстен живота / А. Блок. – Београд : БИГЗ, 1975. – Стр. 7–40.
27. Приступ преводу песме // Мостови. – Бр. 22 (1975), стр. 97–108.
28. Књижевни превод и време // Књижевна реч. – Бр. 7 (1976), стр. 7.
29. „Летопис Матице српске” и руска књижевност до 1848. // Научни састанак у Вукове дане. – Бр. 5 (1976), стр. 432–438.
30. Први преводи из руске поезије у „Летопису Матице српске” // Мостови. – Бр. 28, св. 4 (1976), стр. 289–296.
31. Романтизам у руској књижевности : Русија на прелому између XVIII и XIX века; Отаџбински рат 1812. и идејна струјања у Русији током прве XIX века; Романтизам и његов развој у руској књижевности прве половине XIX века; Романтизам као књижевни правац у тумачењу руске и совјетске науке о књижевности у односу на друга тумачења; В. А. Жуковски; К. Н. Баћушков; Песници декабристи; Прожимање праваца; И. А. Крилов; А. С. Грибоједов;

- А. С. Пушкин; М. Ј. Љермонтов // Руска књижевност, књ. 1 / М. Стојнић, М. Мулић, М. Милидраговић, М. Сибиновић, Д. Недельковић. – Сарајево : Свјетлост ; Београд : Нолит, 1976. – Стр. 161–294.
32. Књижевни превод и преводац // Мостови. – Бр. 32, св. 4 (1977), стр. 297–306.
33. Из историје поетическог превода в Југославији // Мастерство превода. – Москва, 1977. – Стр. 208–230.
34. Из опыта исследования поэтики Есенина // Сергей Есенин : проблемы творчества. – Москва, 1978. – Стр. 245–254.
35. Лингвистичка и књижевна концепција превођења // Руковет. – Бр. 3–4 (1978), стр. 165–171.
36. Мајаковски, Јесењин и Јевтушенко : поговор // Песме / В. Мајаковски, С. Јесењин, Е. Јевтушенко. – Београд : Нолит : Просвета : Завод за уџбенике и наставна средства, 1978. – Стр. 149–152.
37. Мостови преко којих нема ко да прође : за критику преводне књижевности // Књижевне новине. – Бр. 573 (1978), стр. 171.
38. Роман Максима Горког „Мати” // Мати / Максим Горки. – Београд : Рад, 1978. – Стр. 7–19.
39. Руска поезија средином века : Ф. И. Тјутчев; Н. А. Некрасов; А. А. Фет // Руска књижевност, књ. 2 / М. Стојнић, Д. Недельковић, М. Сибиновић, Д. Перовић, М. Милидраговић, М. Бабовић, С. Пенчић, М. Јовановић. – Сарајево : Свјетлост ; Београд : Нолит, 1978. – Стр. 47–96.
40. Актуелна идејно–политичка питања употребе српскохрватског језика : прилог дискусији // Српскохрватски језик : актуелна питања. – Београд : Рад, 1979. – Стр. 65–68.
41. За критику преводне књижевности // Преводна књижевност. – Београд : Удружење књижевних преводаца Србије, 1980. – Стр. 166–169. (Прештампано из Књижевних новина)
42. Зелени огањ Сергеја Јесењина : предговор // Песме / С. Јесењин. – Београд : Рад, 1980. – Стр. 5–17. (Издање је поновљено 1985.)
43. Књижевно дело М. Ј. Љермонтова : предговор // Сабрана дела I–III / М. Ј. Љермонтов. – Београд : Рад, 1980. – Књ. I, стр. 5–55.
44. Коментари уз преводе Љермонтовљевих дела : Љермонтовљеве лирске песме; Љермонтовљеве поеме; Љермонтовљеве драме; Писма; Љермонтовљева проза // Сабрана дела I–III / М. Ј. Љермонтов. – Београд : Рад, 1980. – Књ. I, стр. 457–487; књ. II, стр. 401–412; књ. III, стр. 361–371.
45. Превођење песничког текста // Знак. – Бр. 12 (1980), стр. 42–46.
46. Aktuální problémy výchovy překladatelů // Acta Universitatis Carolinae : Philologica : Slavica Pragensia (Praha). – Br. XXIV(1981), стр. 215–221.
47. Приручна литература за наставу страних језика у светлу потреба нашег реформисаног система образовања // Приручна литература у настави страних језика. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 1981. – Стр. 63–67.
48. *Ствароаци и теоретичари* // Теорија и поетика превођења. – Београд : Просвета 1981. – Стр. 27–43.
49. Теорија превођења и књижевни жанрови : разговор у редакцији // Књижевне новине. – Бр. 638 (1981), стр. 6.

50. Змајева елегија „Пођем, клецнем, идем, застајавам” // Књижевна историја. – Бр. 55 (1982), стр. 343–354.
51. Институционално образовање преводилаца у светлу Резолуције о самоуправном преображају вишег и високог школства // Преводилац. – Бр. 1, св. 3 (1982), стр. 1–6.
52. О вредновању превода лирске песме : на примеру превода Љубомира Симовића песме Ј. Баратинског „Натпис” // Међај. – Бр. 4 (1982), стр. 43–51.
53. О преводилачким жанровима у односу према књижевним // Мостови. – Бр. 50 (1982), стр. 69–74.
54. О узајамном односу преводилачких и књижевних жанрова са становишта теорије превођења // Научни састанак у Вукове дане. – Бр. 12, св. 3 (1982), стр. 13–19.
55. „Тајна рођења” Растка Петровића // Књижевна историја. – Бр. 56 (1982), стр. 549–570.
56. Универзалност поезије Александра Блока : предговор // Песме / А. Блок. – Београд : Рад, 1982. – Стр. 5–14.
57. Уџбеници и приручници за преводилачка усмерења у средњем образовању // Живи језици. – Бр. 24, св. 3–4 (1982), стр. 18–29.
58. Актуелни проблеми образовања преводилаца у СФРЈ // Преводилац. – Бр. 2, св. 3 (1983), стр. 5–17.
59. Доситеј Обрадовић као преводилац // Преводилачке споне : зборник радова. – Нови Сад : Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета, 1983. – Стр. 17–25.
60. Један могући конспект за преглед савремене југословенске теоријске мисли о превођењу // Преводилац. – Бр. 2, св. 3 (1983), стр. 5–17.
61. Песник Владимир Мајаковски : предговор // Песме и поеме / В. Мајаковски. – Београд : Рад, 1983. – Стр. 5–17.
62. Змајев стих у преводима из руске поезије // Змајев стих. – Нови Сад : ВАНУ, 1985. – Стр. 131–140.
63. О вредновању превода лирске песме // О преводима из руске књижевности : преводилачка читанка / П. Пипер. – Нови Сад : Филозофски факултет, 1985. – Стр. 181–190.
64. Уметничке особине Домановићеве „Данге” // Књижевна историја. – Бр. 69–70 (1985), стр. 119–129.
65. Кошутићев допринос развоју наше теоријске мисли о превођењу // Радован Кошутић и развој југословенске славистике. – Београд : Савез славистичких друштава СР Србије, 1986. – Стр. 63–67. – (Славистички зборник ; књ. 1)
66. Проблем заједничких уџбеника у СФРЈ // Преводилац. – Бр. 5, св. 3 (1986), стр. 5–8.
67. L'approche de la traduction de la poésie // Мостови. – Бр. 70 (1987), стр. 177–187.
68. Нивои еквивалентности у књижевном преводу // Научни састанак у Вукове дане. – Бр. 16, св. 3 (1987), стр. 301–307.
69. Верзије превода // Преводилац. – Бр. 7, св. 2 (1988), стр. 15–20.
70. Dosadašnja iskustva i problemi u radu s obdarenima // Uspostavljanje sistema rada satalentovanom decom i omladinom. – Београд : Републички завод за унапредјење васпитања и образовања, 1988. – Стр. 15–24.
71. Књижевни превод као књижевно дело : на материјалу Винаверовог

- превода Блокове поеме „Дванаесторица” // *Književno prevođenje: teorija i istorija : zbornik radova*. – Београд : Institut za književnost i umetnost ; Požarevac : Braničevo ; Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada, 1989. – Стр. 25–30.
72. Место књижевног превода у науци о превођењу : разговор у редакцији, учесници: Светозар М. Игњачевић, Мирослава Спасић, Јован Јанићијевић, Ранко Бугарски, Љубиша Рајић, Владимир Ивир, Миодраг Сибиновић, Еуген Вербер // *Мостови*. – Бр. 2 (1989), стр.189–217.
 73. Објашњења : коментари уз превод Руставелијевог „Витеза” // *Витез у тигровој кожи / Ш. Руставели*. – Београд : СКЗ, 1989. – Стр. 279–291.
 74. Первые сербские переводы русской поэзии XVIII века // *Русско-сербские литературные связи XVIII–начала XIX века*. – Москва : Наука ; Нови Сад : Матица српска, 1989. – Стр. 25–42.
 75. Песништво је одпамтивека врста мудрости било : Руставелијев „Витез у тигровој кожи” : предговор // *Витез у тигровој кожи / Ш. Руставели*. – Београд : СКЗ, 1989. – Стр. VII–XXXVII.
 76. Винаверов приступ оригиналу у превођењу Блокове поеме „Дванаесторица” // *Призма*. – Бр. 1 (1990), стр. 124–135.
 77. Округли сто о књизи Саве Бабића „Како смо преводили Петефија” : учесници Марија Циндори, Бранимир Човић, Лаза Ђурчић, Андраш Давид, Мирослав Дудок, Владислава Фелбабов, Томислав Кетиг, Меланија Микеш, Петар Милосављевић, Миодраг Сибиновић // *Руковет*. – Бр. 4 (1990), стр. 1264–1296.
 78. Доситејева концепција превођења и српска књижевност // *Научни састанак у Вукове дане*. – Бр. 19, св. 2 (1991), стр. 301–307.
 79. Изгнанство у поетици романтизма // *Научни састанак у Вукове дане*. – Бр. 20, св. 1 (1991), стр. 113–121.
 80. Ликови и сужејне линије као уланчени мотиви у Винаверовом преводу Блокове „Дванаесторице” // *Упоредна истраживања 3*. – Београд : Институт за књижевност и уметност, 1991. – Стр. 377–385.
 81. Национално и универзално у средњошколској настави књижевности : на грађи која се односи на место руске књижевности у општеобразовним средњошколским наставним програмима // *Живи језици*. – Бр. 33, св. 1–4 (1991), стр. 7–19.
 82. Превод са превода посредника // *Преводац*. – Бр. 3–4 (1991), стр. 38–41.
 83. Пушкин, Љермонтов и бајронизам у српској књижевности XIX века // *Bajron i bajronizam u jugoslovenskim književnostima*. – Београд : Institut za književnost i umetnost ; Zagreb : Zavod za znanost književnosti Filozofskog fakulteta ; Požarevac : Centar za kulturu, 1991. – Стр. 101–109.
 84. Конвергентан и дивергентан развој словенских са западноевропским културама // *Савременик плус*. – Бр. 2 (1992), стр. 86–89.
 85. Љермонтов данас // *Савременик плус*. – Бр. 1 (1992), стр. 48–56.
 86. Његош и поетика превода Вуковог доба // *Анали Филолошког факултета*. – Бр. XIX (1992), стр. 441–454.
 87. Откривање Гумиљова : поводом додељивања награде „Милош Ђурић” Владимиру Јагличићу за превод поезије Николаја Гумиљова // *Политика*. – Бр. 28440 (1992), стр. 15.

88. Творческое в художественном переводе как части литературного процесса // Литература и перевод : проблемы теории. – Москва, 1992. – Стр. 233–243.
89. Бела музика белоруске поезије : поглед на белоруску поезију од њених почетака до данашњих дана : поговор // Антологија белоруске поезије / приредио И. Чарота. – Београд : СКЗ : Научна књига, 1993. – Стр. 173–191.
90. Бела музика беларускай паэзіі : превод скраћене верзије говора из Антологије белоруске поезије (Београд, 1993) // Голас Радзімы (Мінск). – Бр. 21 (1993), стр. 1,5,7.
91. Varijabilita překladu literárního textu // Acta Universitatis Carolinae : Translatologica Pragensis (Praha). – Бр. V (1993), стр. 183–189.
92. Допринос Б. Миљковића и С. Раичковића рецепцији Манделштамове поезије у српској књижевности // Књижевна историја. – Бр. 91 (1993), стр. 349–358.
93. Заједничка традиција или универзалност људске природе : украјинско-српске књижевне везе // Српски књижевни гласник. – Бр. 7–8 (1993), стр. 33–34.
94. Однос аутохтоног књижевног процеса и преводне књижевности : на материјалу рецепције руске модерне поезије у српској књижевности XX века // Прилози проучавању српско-руских књижевних веза. – Нови Сад : Матица српска, 1993. – Стр. 23–36.
95. Руска емиграција у српској култури // Политика, културни додатак. – Бр. 2 (1993), стр. 16.
96. Руски авангардни песник Александар Веденски // Српски књижевни гласник. – Бр. 2 (1993), стр. 94–97.
97. Славянская общность и место поэзии русского модернизма в сербской литературе середины XX века // XI. medzinarodny zjazd slavistov. – Bratislava : Vydateľstvo slovenskej akadémie vied, 1993. – Стр. 585–586.
98. Словенска узајамност у другој половини XX века // Савременик плус. – Бр. 9, св. 11 (1993), стр. 3–8.
99. У инат ветровима : уз нове преводе из савремене украјинске поезије, осврт на српско-украјинске везе у XVIII, XIX и XX веку // Савременик плус. – Бр. 3–4 (1993), стр. 431–437.
100. Актуелни задаци савремене југословенске књижевне компаратистике // Летопис Матице српске. – Бр. 453 (1994), стр. 483–494.
101. Грузијска дојава Отара Чиладзеа // Летопис Матице српске. – Св. 3 (1994), стр. 313–332.
102. Канвергентнае ці дывергентнае разцё культур славянскіх адносна заходне-еўрапейскіх // Культур (Мінск). – Бр. 52 (1994), стр. 10.
103. Научные чтения, посвященные русской эмиграции в Югославии // Славяноведение (Москва). – Бр. 3 (1994), стр. 126–127.
104. Перспективе савремене славистике // Зборник Матице српске за славистику. – Бр. 46–47 (1994), стр. 7–17.
105. Поетика и семантика песме „Движение” Николаја Заболоцког // Зборник Матице српске за књижевност и језик. – Бр. XLII, св. 1–3 (1994), стр. 431–437.
106. Руска емиграција у српској култури XX века : оквири и перспективе истраживања // Руска емиграција у српској култури XX века, том I. – Београд : Филолошки факултет, 1994. – Стр. 5–21.

107. Славянская общность иместо поэзии русского модернизма в сербской литературе середины XXвека // Славяноведение (Москва). – Бр. 5 (1994), стр. 87–90.
108. Грузијска дојава Отара Чиладзе : поговор // И ко год ме сретне / О Чиладзе. – Београд : СКЗ, 1995. – Стр. 443–459.
109. Из преводилачке радионице : из јерменске поезије // Књижевне новине. – Бр. 915 (1995), стр. 4.
110. Из преводилачке радионице : Осип Мандельштам „Лењинград” // Књижевне новине. – Бр. 913 (1. септембар 1995), стр. 4.
111. Из преводилачке радионице : Сергеј Јесењин „Јесен” // Књижевне новине. – Бр. 914 (1995), стр. 4.
112. Магија Јесењинове поезије : предговор // Поезија / С. Јесењин. – Никшић : Унирекс ; Подгорица : Народна библиотека Радослав Љумовић ; Београд : Књижевне новине-комерц, 1995. – Стр. V–XLIII.
113. Максим Рильский исербская литература // М. Рильський і світова культура з погледу сучасности : міжнародна конференція. – Київ : Національна академія наук України, 1995. – Стр. 61.
114. Некоторые актуальные вопросы современной славистики // Вестник Московского университета, сер. Филология (Москва). – Бр. 6 (1995), стр. 21–30.
115. Песников век : плави звек потковице Јесењиновог Пегаз : поговор // Плавет века / С. Јесењин. – Београд : Interpress, 1995. – Стр. 96–99. (2. изд. 2011.)
116. Актуални проблеми изучавања Јесењиновог живота и дела // Зборник Матице српске за славистику. – Бр. 50–51 (1996), стр. 9–15.
117. Значение русской эмиграции в сербской культуре XXвека : границы перспективы исследования // Русская эмиграция в Югославии. – Москва : Индрик, 1996. – Стр. 7–26.
118. Једна душа на размеђи светова : Јесењиново дело на крају XX века // Савременик плус. – Бр. 38–39–40 (1996), стр. 24–27.
119. Љермонтовљев роман „Јунак нашег доба” : поговор // Јунак нашег доба / М. Љермонтов. – Подгорица : Унирекс, 1996. – Стр. 160–169.
120. Нацыянальнае, рэгіянальнае иеўропейскае як элементы літаратурнага працэсу : на матерыяле беларускай, сербскай, харвацкай, украінскай і рускай літаратур // Кантакты і дыалогі (Мінск). – Бр. 5 (1996), стр. 15–17.
121. Наши руски песници : век и по од Љермонтовљеве смрти // Словенске културе и историја међусловенских веза : зборник радова. – Београд : Друштво српско-руског пријатељства, 1996. – Стр. 41–54.
122. Раичковићеви преводи из поезија словенских // Поезија Стевана Раичковића : зборник радова. – Београд : Задужбина Десанке Максимовић, 1996. – Стр. 127–134.
123. Сећања на послератног доајена српске полонистике професора Ђорђа Живановића // Сто година полонистике у Србији : зборник радова. – Београд : Филолошки факултет, Славистичко друштво Србије, 1996. – Стр. 57–61.
124. Методологические проблемы исследования российской эмиграции 20 века в области культурологии, литературоведения и языкознания // IV международный симпозиум Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы : сопоставительные и сравнительные исследования

- руског и других језика : доклади. – Београд : Славистичко друштво Србије, 1997. – Стр. 38–44.
125. Один поглед на српско-украјински взајемини // Слов'янський світ (Київ). – Бр. 1 (1997), стр. 110–115.
126. Поетика Есенина међу модернизмом и авангардизмом // Столетие Сергея Есенина : међународни симпозиум. – Москва : Наследие, 1997. – Стр. 185–190. – (Есенински зборник ; кн. III)
127. Проблеми објављивања превода у Целокупним делима Десанке Максимовић // Приређивање Целокупних дела Десанке Максимовић : зборник радова. – Београд : Задужбина Десанке Максимовић, 1997. – Стр. 77–84.
128. Радован Лалић и послератна српска русистичка књижевна компаратистика // Славистичка истраживања Радована Лалића. – Београд : Српски лексикограф ; Никшић : Филозофски факултет, 1997. – Стр. 47–53.
129. Речь по поводу присуждения ученого звания почетного доктора Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова // Вестник Московского университета : Серия 9, Филология. – Бр. 4 (1997), стр. 232–234.
130. Руска емиграција у српској култури XX века : о савременим истраживањима места руске емиграције у српској и југословенској култури XX века // Зборник Матице српске за славистику. – Бр. 53 (1997), стр. 235–254.
131. Српска култура и књижевност у европском контексту : кратко образложење и подаци о Пројекту који финансира Министарство за науку и технологију Републике Србије // Славистика. – Бр. I (1997), стр. 121–122.
132. Десанка Максимовић и Ана Ахматова // Новине Београдског читалишта. – Бр. 27 (1998), стр. 13.
133. Десанка Максимовић и свет // Књижевност. – Бр. 5–6 (1998), стр. 911–928.
134. Песнички преводи Десанке Максимовић // Десанка Максимовић : споменица о 100-годишњици рођења. – Ваљево, 1998. – Стр. 464–475.
135. Пушкинова поема „Цигани” и његов роман „Евгеније Оњегин” : поговор // Евгеније Оњегин. Цигани / А. С. Пушкин. – Подгорица : Унирекс, 1998. – Стр. 209–250.
136. Рецепција јужнословенске поезије у преводима Десанке Максимовић // Балканите : ние сред другите и те сред нас : юбилеен зборник в чест на 70-годишнината на проф. Илия Конев, доктор на филологическите науки. – София : Международен универзитетски семинар за балканистични проучувања и специјализации при ЈУЗУ Неофит Рилски, 1998. – Стр. 345–356.
- (Исти текст у: Рецепција дела Десанке Максимовић : зборник радова. – Београд : Задужбина Десанке Максимовић, 1998. – Стр. 33–48)
137. Уметничка логика апсурда : „Тјутењ, Витјутењ и Протегален” А. Платонова // Sprache und Erzählhaltung bei Andrej Platonov / Herausgegeben von Robert Nodel und Jan Peter Locher. – Bern ; Berlin ; Frankfurt a. M. ; New York ; Paris ; Wien, 1998. – Стр. 343–356. – (Slavica Helvetica ; vol. 58)
138. Актуелна књига о Солжењичину која је потребна и српском читаоцу // Александар Солжењичин : уметник, мислилац и пророк / Жорж Нива. – Београд : Ново дело, 1999. – Стр. 172–173.
139. Живот и дело Осипа Манделштама // Песме и есеји / Осип Манделштам. – Београд : Просвета, 1999. – Стр. 5–45.

140. Једна загонетка из оставштине Драгутина Илића у Архиву САНУ // Зборник Матице српске за књижевност и језик. – Бр. XLVII, св. 2–3(1999), стр. 445–447.
141. Коментари // Два века Пушкина : песме и бајке. – Београд : Интерпрес, 1999. – Стр. 257–279.
142. Коментари // Песме и есеји / Осип Манделштам. – Београд : Просвета, 1999. – Стр. 257–283.
143. Коментари // Песме, поеме и есеји / А. Ахматова. – Београд : Паидеиа, 1999. – Стр. 257–292.
144. Лично и универзално : бесједа о Пушкину // Овдје. – Бр. 370–371–372 (1999), стр. 142–143.
145. Наш савременик Александар Пушкин : предговор // Бронзани коњаник. Пир за време куге. Световна власт / А. Пушкин. – Београд : Ideia, 1999. – Стр. 7–14.
146. Поезија Ане Ахматове : предговор // Песме, поеме и есеји / А. Ахматова. – Београд : Паидеиа, 1999. – Стр. 5–30.
147. Пушкин и његова лирска поезија : предговор // Два века Пушкина : песме и бајке. – Београд : Интерпрес, 1999. – Стр. 7–28.
148. Пушкин и српска култура // Задужбина. – Бр. 46 (1999), стр. 5.
149. Пушкин неумрли // Prevodilac. – Бр. 18, св. 3–4 (1999), стр. 23–37.
150. Десанка Максимовић и свет // Дело Десанке Максимовић у токовима српске исветске књижевности. – Београд : Задужбина Десанка Максимовић, 2000. – Стр. 5–28.
151. Коментари // Сабрана дела 1–5 / С. Јесењин. – Београд : VERZALpress, 2000. – Књ. 1, стр. 239–264; књ. 2, 251–275; књ. 3, 267–278.
152. Сергеј Јесењин на крају века : предговор // Сабрана дела 1–5 / С. Јесењин. – Београд : VERZALpress, 2000. – Књ. 1, стр. 7–45.
153. Хронологија живота Сергеја Јесењина // Сабрана дела 1–5 / С. Јесењин. – Београд : VERZALpress, 2000. – Књ. 5, стр. 313–320.
154. Видови и облици креације у књижевном преводу // Преводна књижевност. – Београд : Удружење књижевних преводаца Србије, 2001. – Стр. 20–25.
155. Poezija filozofije i slovenska utopija Vladimira Odojevskog : predgovor // Ruske noći / Vladimir Odojevski. – Beograd : Paideia, 2001. – Str. 5–12.
156. Српска преводна и оригинална књижевност и Вуково доба // Преводна књижевност. – Београд : Удружење књижевних преводаца Србије, 2001. – Стр. 209–267.
157. Хоризонти // Градина. – Бр. 9, св. 12 (2001), стр. 208–210.
158. Александар Пушкин и његов роман „Евгеније Оњегин” : предговор // Александар Пушкин / Евгеније Оњегин. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2002. – Стр. 7–35. (Издања поновљена 2009. и 2014. год.)
159. Избор из критике о Пушкину. Хронолошка таблица Пушкиновог живота и дела. Основна литература о Пушкину на нашем језику : избор // Александар Пушкин / Евгеније Оњегин. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2002. – Стр. 221–240.
(Издања поновљена 2009. и 2014. год.)
160. Коментари : о Пушкиновим поемама и лирским песмама // Цигани. Бронзани коњаник. Лирске песме. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2002. – Стр. 179–211.

161. О поеми „Цигани”, о „Бронзаном коњанику” и о лирици Александра Пушкина // Цигани. Бронзани коњаник. Лирске песме. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2002. – Стр. 7–32.
162. Словенска поезија у књижевној породици Илић // Радови. – Бр. 5 (2002), стр. 85–104.
163. У инат ветровима : кратак осврт на узајамну историју српско-украјинских књижевних и културних веза до почетка 20. века // У инат ветровима : антологија украјинске поезије : XVI–XX век. – Бања Лука ; Српско Сарајево : Друштво српско-украјинског пријатељства републике Српске : Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске, 2002. – Стр. 617–639.
164. Хронолошка таблица Пушкиновог живота и дела // Цигани. Бронзани коњаник. Лирске песме. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2002. – Стр. 225–234.
165. Гогољев смех кроз сузе туге и ганућа : поговор // Смешне и страшне приче / Н. В. Гогољ. – Београд : Портал, 2003. – Стр. 171–179.
166. Позија Виктора Кордуна : предговор // Песме / Виктор Кордун. – Градишка : Српско просвјетно и културно друштво Просвјета ; Бања Лука : Друштво српско-украјинског пријатељства Републике Српске, 2003. – Стр. 3–15.
167. Пушкин и његове приповетке : поговор // Пикова дама. Белкинове и друге приповетке / А. С. Пушкин. – Београд : Портал, 2003. – Стр. 107–112.
168. Светски класик Антон Чехов : поговор // Хумореске и приповетке / А. П. Чехов. – Београд : Портал, 2003. – Стр. 164–172.
169. Улога породице Илић у српској рецепцији словенске поезије // Породица Илић у српској књижевности. – Београд : Институт за књижевност и уметност, 2003. – Стр. 51–66.
170. Антон Чехов после једног века : предговор // Под заклетвом : приче и изводи из писама / А. Чехов. – Београд : А. Чехов, 2004. – Стр. 5–22.
- (Скраћена верзија у: Књижевни магазин. – Бр. 35, 36 (2004), стр. 19–23, 26–27)
171. Једном руком чвор се не везује : поговор // Видовито срце : руске народне песме и мисли. – Београд : Народна књига : Алфа, 2004. – Стр. 141–153.
172. Неуништива Љесковљева бува : предговор // Левак / Николај Љесков. – Београд : Интерпрес, 2005. – Стр. 5–7.
173. Превод и постмодерна // Политика, култура–уметност–наука. – Бр. 7 (2005), стр. 7.
174. Преводаштво као изазов : и срећа и недоумица // Политика, култура–уметност–наука. – Бр. 25 (2005), 8.
175. Жигосане песме и њихови творци или стрељане илузије // Развитак. – Бр. 225/226 (2006), стр. 34–35.
176. Конвергенција чи дивергенција словянських и західноєвропейських культур // Словянський світ. – Бр. 4 (2006), стр. 3–7.
177. Песник Александар Кушнер // Лирика / А. Кушнер. – Смедерево : Међународни фестивал поезије Смедеревска песничка јесен, 2007. – Стр. 186–213.
178. Приступ преводу постмодернистичке прозе : одломак из књиге „Нови живот оригинала” // Преводац. – Бр. 26, св. 1/2 (2007), стр. 37–51.
179. Проћи живот није поље прећи : поводом поенте Пастернакове песме „Хамлет”, пронађене у руској народној изреци // Вечерње новости, додатак Култура (18. април 2007), стр. III.

180. Сиже наде Рима Казакове // Вечерње новости, додаток Култура (21. фебруара 2007), стр. III.
181. Уводне напомене о антологији // Антологија руске лирике : X–XXI век. – Београд : Паидеа, 2007. – Књ. I, стр. 5–7.
182. Живи поетски текст // Књижевне новине. – Бр. 1149 (2008), стр. 8.
183. Змајева елегија „Пођем, клецнем, идем, застајавам” // Романтизам и реализам у српској и европској књижевности : есеји, књижевнотеоријски, књижевнокритички, књижевноисторијски, аналитички радови и библиографија. – Нови Сад : Змај, 2008. – Стр. 177–185.
184. Песме Давида Зилберштејна : поговор // Поезија / Д. Зилберштејн. – Београд : Прометеј, 2008. – Стр. 211–217.
185. Попуњавање празнина у име хармоничног развоја наше културе // Бестселер. – Бр. 62 (2008), стр. 3.
186. Књижевноисторијски значај Глишићевих превода Н. В. Гогоља // Књиженост. – Бр. 1 (2009), стр. 80–91.
187. О књижевноисторијском значају Глишићевих превода Н. В. Гогоља // Глишић и Домановић / уредник Светлана Велмар-Јанковић. – Београд : САНУ, 2009. – Стр. 253–264. – (Научни скупови ; књ. 123. Одељење језика и књижевности ; књ. 19)
188. Два века Николаја Гогоља // Одабрана проза : приче и исписи / Николај Гогољ. – Београд : Завод за уџбенике, 2010. – Стр. 7–14.
189. Песме и поеме Александра Блока : предговор // Песме и поеме / Александар Блок. – Нови Сад : Orpheus, 2010. – Стр. III–LVI.
190. Поезија Михаила Љермонтова : предговор // Изабране песме / М. Љермонтов. – Нови Сад : Орфеус, 2010. – Стр. III–LVI.
191. Јесењина поетична проза // Јаруга : песникова проза / С. А. Јесењин. – Власотинце : Народна библиотека Десанка Максимовић, 2011. – Стр. 7–8.
192. Медаљони о књижевности // Буктиња. – Бр. 30 (2011), стр. 49–61.
193. Поезија Ане Ахматове : предговор // Изабране песме / А. Ахматова. – Нови Сад : Орфеус, 2011. – Стр. III–XXVI.
194. Поезија Николаја Заболоцког : предговор // Изабране песме / Н. Заболоцки. – Нови Сад : Орфеус, 2011. – Стр. III–XXV.
195. Напомене // Целокупна дела, књ. VIII и IX, Преводи / Десанка Максимовић. – Београд : Службени гласник : Завод за уџбенике, 2012. – Стр. 521–581; стр. 917–1020;
196. Превод и култура данас // Prevodilac. – Год. 31, бр. 3/4 (2012), стр. 15–24.
197. Прилог разговору о теми поезија и музика // Буктиња. – Бр. 34 (2012), стр. 63–94.
198. Уметничке особине Домановићеве „Данге” // Буктиња. – Бр. 31 (2012), стр. 29–38.
200. Струны пывучыя душы беларускай : слова на прэзентацый кнігі „Антологија белоруске поезије”, 13 чэрвеня 2012 г., Белград, Нацыянальная бібліятэка Сербіі // Полюмя (Мінск). – Бр. 6 (2013), стр. 168–175.
201. Наш Љермонтов : поводом двестагодишњице рођења Љермонтова : предговор // Два века Љермонтова : одабране песме и слике. – Београд : Интерпрес, 2014. – Стр. 5–21.
202. Неман времена у поезији Томислава Мијовића : поговор // Дах и прах / Т.

- Мијовић. – Београд : Књижевно друштво Свети Сава, 2014. – Стр. 83–97.
203. Црни таласи // Буктиња. – Бр. 42 (2014), стр. 5–15.
204. Пожар из пожара // Мой Есенин. – Београд : Интерпрес, 2015. – Стр. 56–69.
205. Богатство другости светова // Ризница. – Бр. 1 (2016), стр. 86–100.
206. Десанка Максимовић у песничкој интерпретацији Ане Ахматове // Српска књижевност 20. века : поетика превођења и интеркултурно истраживање : упоредна истраживања 5. – Београд : Институт за књижевност и уметност, 2016. – Стр. 161–181. – (Годишњак ; 22. Сер. А, Компаративна изучавања српске књижевности ; 5)
207. О књизи „Тако и јесте” и песнику Андреју Базилевском : поговор // Тако и јесте / А. Базилевски. Београд : Интерпрес, 2016. – Стр. 115–119.
208. Песме Дмитрија Бикова // Савременик плус. – Бр. 249–250–251 (2016), стр. 17–19.
209. Пламен у балканској ноћи // Знаци из нутрине / Зоран Вучић. – Неготин : Књижевно-издавачко друштво Лексика, 2017. – Стр. 44–55.

Хроника и Personalia

1. С пјесмом у вјечност : уз седамдесетогодишњицу рођења Мајаковског // Крајина. – Бр. 231 (1963), стр. 5.
2. Доживљавање чуда : поводом додељивања Андреју Вознесенском награде „Златни венац” Струшких вечери поезије // Политика (14. Априла 1984).
3. Дубоки Дон : човекова судбина : поводом смрти Михаила Шолохова // НИН (26. Фебруара 1984).
4. Извештај о расправи о „Нацрту програма рационализације мреже и капацитета вишег и високог школства Скупштине СР Србије” : ставови са појединих већа факултета и института сродних наука // Билтен Универзитета у Београду. – Бр. 1 (1984), стр. 22–25.
5. Нацрт Закона о усмереном образовању и универзитет // Преводац. – Бр. 4, св. 2 (1985), стр. 5–10.
6. Maksim Gorki (1868–1936) : ка Олимпу – пешице // Политика (31. октобар 1986), стр. 11.
7. Од првог до најновијег Закона о универзитету : критички осврт на нови Закон у светлу српске културне традиције // Политика (3. октобар 1992), стр. 18.
8. Преглед историје словенске културе у осам томова : поводом међународног славистичког скупа у Украјини // Политика, културни додатак. – Бр. 33 (1992), стр. 13.
9. Успомена на професора Лалића : осврт на скуп одржан поводом двадесетогодишњице смрти професора Радована Лалића // Политика, културни додатак. – Бр. 31 (1992), стр. 13.
10. Пленарна седница Међународног славистичког комитета у Пјештанима // Зборник Матице српске за славистику. – Бр. 44–45 (1993), стр. 290.
11. Украјински писци о Десанки Максимовић // Политика, културни додатак. – Бр. 2 (1993), стр. 15.
12. Велики песник Украјине : сто осамдесет година од рођења Тараса Шевченка // Политика, културни додатак. – Бр. 51 (1994), стр. 18.

13. Иван Франко : 1856–1916. : белешка о писцу уз превод песама // Књижевна реч (20. април 1994), стр. 13.
14. „Ког ће вам врага ти ћесари” : поводом сто осамдесете годишњице Тараса Шевченка // Књижевне новине (15. март 1994), стр. 6.
15. Научна конференција у Москви : „Југословенска књига у Русији и руска књига на Балкану” // Зборник за славистику Матице српске. – Бр. 46–47 (1994), стр. 313–314.
16. Нови статут Међународног славистичког комитета и припрема за XII међународни конгрес слависта // Зборник за славистику Матице српске. – Бр. 46–47 (1994), стр. 321–322.
17. Тринаести Конгрес славистичких друштава Југославије // Зборник за славистику Матице српске. – Бр. 46–47 (1994), стр. 311–312.
18. Душа у дволичном веку : поводом стогодишњице рођења Сергеја Јесењина // Политика, културни додатак. – Бр. 42 (11. новембар 1995), стр. 19.
19. Лекција за наредни век : разговор са новинаром „Дневника” Илијом Туцићем // Дневник. – Бр. 882 (28. јануар 1995), стр. 9.
20. Време срама : оначину доношења, садржини и почетним месецима примене српског Закона о универзитету из маја 1998. г. // Реч. – Бр. 51 (новембар 1998), стр. 105–120.
21. Два века од рођења Александра Пушкина : племенит, благ, лековит // Политика, култура–уметност–наука. – Бр. 48 (13. Март 1999).
22. Пушкин и српска култура // Пушкин и српска култура : поводом 200-годишњице Пушкиновог рођења : каталог. – Београд : Народна библиотека Србије, 1999. – Стр. 7–19.
23. Андреј Андрејевич Вознесенски, Виктор Борисович Кривуљин, ГенADIј Николајевич Ајги, Едуард Венијаминович Лимонов, Јелена Шварц, Јуриј Михајлович Кублановски, Хенрих Венимијанович Сапгир : белешке о руским песницима // Крајина. – Бр. 4 (2002), стр. 28–32.
24. Сергеј Јевгенјевич Бирјуков, Сергеј Маркович Гандлевски, Алексеј Максимович Паршчиков, Тимур Јурјевич Запојев, Василиј Анатољевич Филипов, Марија Глебовна Максимова, Олег Владимирович Јудајев (Глеб Цвель), Андреј Корф, Руслан Маломогомедович Нурудинов, Андреј ГенADIјевич Пољаков, Вадим Калињин, Максим Албертович Амелин, Михаил Гронас, Дмитриј Владимирович Соколов, Станислав Зосимович Лакоба : белешке о руским песницима // Књижевни магазин. – Бр. 37–38 (2004), стр. 7–17.
25. Алес Разанав, Иван Јурјевич Голубничји : белешка о савременим белоруским песницима // Писмо. – Бр. 82–83 (2005), стр. 251–252.
26. Лина Костенко, Васиљ Стус, Васиљ Холоборођко, Григориј Чубај, Јурко Позајак, Иван Малкович, Иван Лучук, Назар Гончар, Назар Федорук : кратке белешке о украјинским песницима // Писмо. – Бр. 82–83 (2005), стр. 293.
27. Максим Адолфович Замшев, Дмитриј Пригов, Николај Рубцов : белешка о савременим руским песницима // Писмо. – Бр. 82–83 (2005), стр. 251, 285–286.
28. Два украјинска песника : Олександр Ирванец, Володимир Цибуљко : реч на књижевној вечери украјинских песника гостију на београдским Међународним сусретима писаца // Развитак. – Бр. 225–226 (2006), стр. 42.
29. Просветни радник Јован Сибиновић из Кожеља : из необјављених записа његовог сина // Торлак. – Бр. 7 (2006), стр. 21.

30. Станислав Красовицки : белешка о савременом руском песнику // Руски алманах. – Бр. 11 (2006), стр. 242.
31. Белешке о писцима // Антологија руске лирике : X–XXI век. – Београд : Паидеа, 2007. – Т. I, стр. 276–302; т. II, стр. 259–288; т. III, стр. 281–327.
32. Педесет година књижевног рада Јована Јанићијевића // Преводац. – Бр. 1/2 (2007), стр. 84–87.
33. Рима Казакова : белешка о руској песникињи // Књижевне новине. – Бр. 1139 (2007), стр. 2.
34. Хиљаду година руске лирике : интервју // Политика. – Бр. 33795 (2007), стр. 19.
35. Два века Николаја Гогоља // Бдење. – Бр. 20 (2009), стр. 100–115.
36. Мирослав Топић : 1937–2012. // Филолошки преглед. – Бр. 39, св. 2 (2012), стр. 165

Прикази и критика

1. Један нови превод Љермонтовљеве поезије // Живи језици. – Год. III, бр. 3–4 (1961), стр. 203–205.
2. За ракете – против запрега : поводом издања Јевтушенкове збирке песама „Ракете и запреге” // Путеви. – Год. III, бр. 6 (1962), стр. 626–629.
3. С. Јесењин „Урвина” // Књижевне новине. – Бр. 179 (1962).
4. М. Горки, Историја књижевности // Гледишта. – Год. IV, бр. 1 (1963), стр. 117–118.
5. Структура Јесењинове песничке слике // Гледишта. – Год. IV, бр. 2 (1963), стр. 51–69.
6. Б. Бурсов, Национальное своеобразие русской литературы, Москва–Ленинград, 1964. // Филолошки преглед. – Год. III, св. 1–2 (1965), стр. 191–192.
7. Взаимосвязи и взаимодействие национальных литератур, Москва, 1961. // Филолошки преглед. – Год. III, св. 1–2 (1965), стр. 183–187.
8. Д. Шмелев, Слово и образ, Москва, 1964. // Филолошки преглед. – Год. III, св. 1–2 (1965), стр. 192–193.
9. Л. Долгополов, Поэмы Блока и русская поэзия конца XIX–начала XX веков, Москва–Ленинград, 1964. // Филолошки преглед. – Год. III, св. 1–2 (1965), стр. 193–194.
10. Международные связи русской литературы, Москва–Ленинград, 1964. // Филолошки преглед. – Год. III, св. 1–2 (1965), стр. 191–192.
11. Новији совјетски радови о Јесењину и књига Ј. Прокушева „Юность Есенина” // Филолошки преглед. – Год. III, св. 1–2 (1965), стр. 191–192.
12. Допринос историји књижевности : осврт на књигу Сава Бабић, Како смо преводили Петефија, Нови Сад, 1985. // Политика. – Бр. 26208 (1986), стр. 12.
13. Слово о Игоревом походу // Политика (3. новембар 1986), стр. 11.
14. Књиге о превођењу : С. Бабић, Разабрати у плетиву; Б. Човић, Уметност превођења или занат // Политика (25. јун 1988), стр. 13.
15. Књига спонтане промишљености : поводом књиге Саве Бабића „Превесеји” // Руковет. – Бр. 4 (1990), стр. 1244–1247.
16. Београдски симпозијум „Руска емиграција у српској и другим словенским културама XX века” // Зборник Матице српске за славистику. – Бр. 53 (1997),

- стр. 317–318.
17. Јован Јанићијевић, Књижевни превод и преводна књижевност / у коауторству са С. Игњачевићем // *Prevodilac*. – Бр. 18, св. 3–4 (1999), стр. 46–52.
 18. О континуитету отворености за културне контакте : Петар Буњак, Преглед пољско–српских књижевних веза, Београд, 1999. // *Зборник Матице српске за књижевност и језик*. – Бр. XLVII, св. 2–3 (1999), стр. 272–276.
 19. Певана поезија : црна московска рода : књига Владимира Висоцког „Разговор с целатом” у преводу Миливоја Баћовића // *Политика, култура–уметност–наука*. – Бр. 6 (14. април 1999), стр. 24.
 20. Авангарда и традиција : старе и нове варнице : Виктор Соснора, Повратак мору, Београд, 2000. // *Просветни преглед*. – Бр. 2101 (2001), стр. 11.
 21. Виктор Соснора, Победник игубитник : против књижевне проституције // *Политика, култура–уметност–наука*. – Бр. 5 (12. мај 2001), стр. 11.
 22. Противречне енергије у делу Достојевског : Милан Ранковић, Књижевно дело Достојевског, Београд : Ведес, 2001. // *Књижевне новине*. – Бр. 1046 (2001), стр. 20–21.
 23. Озбиљан научни текст о књижевном стваралаштву Достојевског : поводом књиге Милан Ранковић, Књижевно стваралаштво Достојевског, Београд, 2001. // *Савременик плус*. – Бр. 99 (2002), стр. 55–58.
 24. Наши корени : Јеврем Дамњановић, Завичајна књига Тимочана и Крајинаца. Београд, 2006. // *Развитак*. – Бр. 223/224 (2006), стр. 141–142.
 25. Људмила Поповић, Фокусна перспектива украјинске књижевности, Београд, 2007. // *Зборник Матице српске за славистику*. – Бр. 74 (2008), стр. 343–344.
 26. Књига о фолклору и књижевном превођењу : М. Топић, П. Буњак, Фолклор и превод : огледи о рецепцији српског народног песништва у пољској књижевности. Београд, 2007. // *Филолошки преглед*. – Бр. 3 (2009), стр. 149–157.
 27. Медаљони о српској књижевности, универзитету и друштву : Васо Милинчевић, Универзитет и књижевност, Београд, 2013. // *Књижевност и језик*. – Год. 61, бр. 3/4 (2014), стр. 401–406.

Преводи

1. Ново путовање око света / О. Е. Коцебу. – Београд : Вук Караџић, 1965.
2. Одломци из поеме „Витез у тигровој кожи” / Ш. Руставели // *Књижевне новине*. – Бр. 285 (1966).
3. Сабрана дела I–V / С. Јесењин. – Београд : Народна књига, 1966.
4. Четири песме / Б. Пастернак // *Књижевне новине*. – Бр. 277 (1966), стр. 10.
5. Бездани огледала / Н. Заболоцки. – Београд : Култура, 1968.
6. Изабрана дела / М. Љермонтов. – Београд : Просвета, 1968.
7. Гвоздени сан / М. Љермонтов. – Београд : Култура, 1969.
8. Целокупна дела I–VI / С. Јесењин. – Београд : Рад, 1970. (Издање је поновљено 1971, 1973, 1975, 1980, 1985).
9. Лирика / Б. Пастернак. – Београд : Рад, 1972.
10. Могоа сам их позаборављати / Б. Пастернак // *Мостови*. – Бр. 10 (1972), стр. 109–114.
11. Сабрана дела, књ. 1, 2 / А. С. Пушкин ; приредио Милорад Павић. – Београд : Рад, 1972.

12. Гвоздени сан : Брајево писмо : лирске песме / М. Љермонтов. – Београд : Филип Вишњић, 1973.
13. Изабране песме / Е. Јевтушенко. – Београд : Рад, 1972.
14. Прстен живота / А. Блок. – Београд : БИГЗ, 1975.
15. Антологија руске поезије : XVII–XX век / избор Александра Петрова. – Београд : Просвета, 1977.
- (Г. Державин: Смрти кнеза Мешчерског, Река времена својим током; М. Љермонтов: Пехар живота, Једро, „Кад се заталаса пожутела њива”, Молитва, И мучно и тужно, „Пођем тако, сам сред пута тога”, „Не, не волим с тим жаром”, „Испод тајанствене и хладне полумаске”; Н. Њекасов: Тројка, Размишљање пред свечаним улазом (одломак: „Покажите где је кућа таква”); Н. Мински: Град у даљини; Вјач. Иванов: Вага, Ноћна ружа, Пут у Емаус; И. Буњин: Сеоски просјак, Привиђење, Реч; М. Волошин: Крв; А. Бели: Отаџбина; А. Блок: Сутини, Фабрика, На пољу Куликовом, „На подвиге, врлине”, Русија, Дванаесторица (1, 12); С. Јесењин: „За дугом шумском пређом сивом”, „Певају кола отегнуто”, Јорданска голубица; Н. Заболоцки: Црвена Баварска, Лице коња, Бакрорез, Споредни канал)
16. Песме / В. Мајаковски, С. Јесењин, Е. Јевтушенко. – Београд : Нолит : Просвета : Завод за уџбенике и наставна средства, 1978.
17. Дела, књ. 1/ Борис Пастернак : приредио Света Лукић. – Београд : Слово љубве, 1979.
18. Панорама грузијске поезије XX века // Књижевне новине. – Бр. 571 (1979). (Превод с руског дословног превода праћеног описом еуритмије и еуфоније оригинала лирских песама Галактиона Табидзеа, Мухрана Мачаваријанија, Шоте Нишнијанидзеа, Џасунга Чарквијанија и Гурама Патријашвилија)
19. Сабрана дела, књ. 1, 2 / М. Љермонтов. – Београд : Рад, 1980.
20. Песме / А. Блок. – Београд : Рад, 1982.
21. Песме и поеме / В. Мајаковски. – Београд : Рад, 1983.
22. Пољубац огњу / С. Јесењин ; избор и предговор Никола Бертолино. – Београд : Књижевне новине, 1984.
23. Свете мој древни / С. Јесењин ; избор и предговор Никола Бертолино, Мирослав Топић, Миодраг Сибиновић. – Београд : Књижевне новине, 1984.
24. Песме / Ј. Сајферт // Мостови. – Бр. 61 (1985), стр. 16–20. (Говор гомиле, Грешни град, Стопут ништа, Дим од цигаре, Вечерња светла, Љубав, Филозофија, Лепеза, Песма, Вино авантуре)
25. Из савремене грузијске поезије // Савременик плус. – Бр. 3 (1989), стр. 192–197. (Превод лирских песама с дословног руског превода, снабдеженог описом еуфонијских и еуритмијских особина оригинала М. Лебанидзе, М. Квиливидзе, Лиа Стуруа и Б. Харанаули)
26. Витез у тигровој кожи / Ш. Руставели. – Београд : СКЗ, 1989. (Превод стихова са дословног превода на руски, праћеног описом еуритмијских и еуфонијских особина старогрузијског оригинала)
27. Изабране песме / Ј. Бродски ; избор Миливоја Јовановића. – Београд : СКЗ, 1990.
28. Песме / Борис Христов // Српски књижевни гласник. – Бр. 4 (1992), стр. 34–35.
29. Песме / В. Хлебњиков // Савременик плус. – Бр. 1 (1992), стр. 46–47.
30. Песме / Иван Динков // Српски књижевни гласник. – Бр. 4 (1992), стр. 35–36.

31. Антологија белоруске поезије / приредио Иван Чарота. – Београд : СКЗ : Научна књига, 1993.
- (Стихови Ф. Скарина, А. Римша, А. Филипович, С. Полоцки, П. Багрим, В. Сиракомља, В. Каратински, Ф. Багушевич, Ј. Лучина, Џјотка (Е. Пашкевич), Ј. Купала, Ј. Колас, К. Бујла, М. Багданович, А. Гарун, К. Свајак, Л. Родзевич, И. Канчевски (Хана Галубјанка), В. Жилка, В. Дубовка, М. Машара, Н. Арсењева, В. Хадика, П. Бровка, С. Дзаргај, Л. Генијуш, А. Астрејка, М. Танк (Јауген Скурко), А. Куљашов, П. Панчанка, А. Бјарозка, А. Писин, А. Салавеј (Алфред Радзјук–Кадњак), А. Барски, В. Караткевич, Н. Гилевич, А. Лојка, А. Вјарцински, Р. Барадулин, В. Зујонак, Г. Буравкин, Ј. Сипаков, А. Грачаников, Ј. Чиквин, Н. Артимович, А. Разанав, А. Сис)
32. Битка, (Где, кад) / А. Веденски // Српски књижевни гласник. – Бр. 2 (1993), стр. 97–102.
33. Естетика магијског у јужнословенској народној поезији / Б. Путилов // Савременик плус. – Бр. 9–11 (1993), стр. 16–23.
34. Звуци украјинске лире // Савременик плус. – Бр. 3–4 (1993), стр. 49–58.
- (Украјински песници XX века: М. Семенко: Интерференција, Градски парк; М. Руденко: Лотос; И. Драч: Ждребе; М. Винграновски: „Хајдемо у врт. Да вам откријем”; Б. Олијник: Долазак (одломак из поеме); Х. Свитлична: Чернобилске шуме; Б. Бојчук: „Захтевам сва своја права”; И. Малкович: „Сваког дана”; Н. Кирјан: Прокрустови срећници)
35. Српски фолклор у необјављеним рукописима Јурија Венелина / О. Микитенко // Савременик плус. – Бр. 9–11 (1993), стр. 12–16.
36. Украјинске поетске паралеле // Српски књижевни гласник. – Бр. 7–8 (1993), стр. 35–43.
- (Анонимни писац с краја XVI века: Просјачка жалба Богу; Анонимни песник из прве половине XVII века: Чување од јереси; Анонимни песник из прве половине XVII века: О кнезу таме; Ј. Баранович: Широм Украјине све саме руине, Без мира нема мира, Мач земљу резнув у крви огрезну; Иван Величковски: Минути свагда заједно, Ехо; Г. Сковорода: „Сваки град своје обележје носи”, „Аој, птиче жутобоко”; И. Драч: Крила (новогодишња бајка); В. Кордун: Славија (одломак из поеме), Негде је пала киша, Даљина пута)
37. Сонет, „Ништа не тајих пред тобом”, Сикстинска мадона, Од чега песма живи, Идеалисти, „Кад су сонете Данте и Петрарка”, „У сну ми долазиш ту” / Иван Франко // Књижевна реч (25. април 1994), стр. 13.
38. Из јерменске поезије, *** // Књижевне новине. – Бр. 915 (1995), стр. 4.
39. Јесен / Сергеј Јесењин // Књижевне новине. – Бр. 914 (1995), стр. 4.
40. Лењинград / Осип Мандељштам // Књижевне новине. – Бр. 913 (1. септембар 1995), стр. 4.
41. Плавет века / С. Јесењин. – Београд : Interpress, 1995.
42. Поезија / Сергеј Јесењин. – Никшић : Унирекс, 1995.
43. Не, никад нисам био савременик ником / Осип Мандељштам // Савременик плус. – Бр. 28–39–40 (1996), стр. 5–14.
44. Александар Солжењин : уметник, мислилац, пророк / Жорж Нива. – Београд : Ново дело, 1999.
45. Бајка о црном прстену / А. Ахматова // Књига. – Бр. 5 (1999), стр. 34.

46. Бронзани коњаник. Пир за време куге. Световна власт / А. Пушкин. – Београд : Ideia, 1999.
47. Два века Пушкина : песме и бајке. – Београд : Интерпрес, 1999.
48. Најезда Хавијера / Јуна Мориц // Клетва : Србија, пролеће 1999 : песме. – Београд : Удружење књижевника Србије, 1999.
49. Песме и есеји / Осип Манделштам. – Београд : Просвета, 1999.
50. Песме, поеме и есеји / А. Ахматова. – Београд : Paideia, 1999.
51. Песме о љубави : Баћушков, Давидов, Пушкин, Веневитинов, Љермонтов, Њекрасов, Тјутчев, Фет, Ањенски, Блок, Хлебњиков, Јесењин, Гумиљов, Ахматова, Пастернак, Цветајева, Манделштам, Заболоцки. – Београд : Паидеиа, 1999.
52. „По пустој земљи невољно поничући” / А. Ахматова // Политика, култура–уметност–наука. – Бр. 32 (1999), стр. 25.
53. Сабрана дела 1–5 / С. Јесењин. – Београд : VERZALpress, 2000.
54. Станце / Јуриј Кублановски // Овдје. – Год. 31, бр. 376/378 (2000), стр. 50.
55. Бајка о рибару и рибици. Бајка о попу и његовом раднику Балду. Бајка о златном петлићу // Бајка о рибару и рибици : бајке / А. Пушкин. – Београд : Драганић, 2001.
56. Људи месечеве светлости / Василиј Розанов. – Београд : Zepher Book World, 2001.
57. Песме о љубави : украјински песници. – Београд : Паидеиа, 2001.
58. Руске ноћи / В. Одојевски. – Београд : Паидеиа, 2001.
59. Тужни демон : песме / М. Љермонтов. – Београд : Просветни преглед, 2001.
60. Бронзани коњаник. Лирске песме // Цигани. Бронзани коњаник. Лирске песме / Александар Пушкин. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2002.
61. Јерменска поезија // Рашка. – Бр. 38–39 (2002/2003), стр. 6, 7, 9.
(Превод четири песме: Наири Зирјан: „Захвалан сам свету што те на свету има”, Хараконис; Вааган Давтјан: Цветање, Химна жени)
62. Руска поезија друге половине XX века // Крајина. – Бр. 4 (2002), стр. 13–27.
(Хенрих Сапгир: Парада идиота; Андреј Вознесенски: „Не треба ми много вичности”, Гоја; Генadiј Ајги: И као бели лист, Шуморе брезе; Виктор Кривуљин: „Не тако радостан празник, но зато препун светом”, „Шта лицима лица говораху”; Едуард Лимонов: Шта још не можеш, „Све полете увис, и ветар задиже сукњу”; Јуриј Кублановски: Буђење; Јелена Шварц: Сметлиште)
63. У инат ветровима : антологија украјинске поезије XVI–XX век. – Бања Лука ; Српско Сарајево : Друштво српско-украјинског пријатељства републике Српске : Завод за уџбенике и наставна средства Републике Српске, 2002.
64. До виђења, друже мој, до виђења / С. Јесењин. – Подгорица : ЦИП, 2003.
65. Лилит / Михаил Гробман // Борба. – Бр. 275 (2003), стр. 16.
66. Песме / В. Кордун. – Градишка : Српско просветно и културно друштво Просвјета ; Бања Лука : Друштво српско-украјинског пријатељства Републике Српске, 2003.
67. Аутопортрет / Михаил Гробман // Стиг. – Бр. 92 (2004), стр. 61.
68. Видовито срце : руске народне песме и мисли. – Београд : Народна књига, 2004.
69. Лабуд, рак и штука / Сергеј Бирјуков; „Пио...” / Станислав Лакоба; Елегија, „Линч је то неочекиване зрелости” / Сергеј Гандлевски; Две шминкерке, Статуе, „Град фигава – само је” / Алексеј Паршчиков; Сликару Семјонну

- Фабијасовичу / Тимур Запојев; „Ноћу” / Василиј Филипов; Из болничког дневника : „Тати и матери!”, „Леже и хрчу римски војници”, Надвисео је, Из свите сугласника: „Текло попут обезглављеног пледа”, „Преушила сурла слону” / Глеб Цвељ; „Не могу да ме убеди” / Марија Максимова; „Благост – то ти је кад фотку неког”, „Пешчани сат је хоризонтално”, „Киша, киша, киша, киша, киша” / Руслан Нурудинов; „Ја и кобац смо уз јамство” / Андреј Корф; „Севастополъ расточе, нејасно Керч”, Прво / Андреј Пољаков; „Временце с ноженцем тумара алејом” / Вадим Калињин; „К’о шипурак овештали ружичасти жбун” / Максим Амелин; „дом неуглађен свет није светао”, „аха”, „што нема пукотина у плоту” / Михаил Гронас; Море, „Ми ћемо, Леночка” / Дмитриј Соколов // Књижевни магазин (2004), стр. 7–17.
70. Под заклетвом : приче и изводи из писама / Антон Чехов. – Београд : Паидеа, 2004.
71. Склупчана магла / Михаил Гробман // Књижевне новине. – Бр. 1109–1110 (2004), стр. 32.
72. Кис / Татјана Толстој. – Београд : Геопоетика, 2005.
73. Левак : предање о тулском разроком леваку и челичној буви / Николај Љесков. – Београд : Интерпрес, 2005.
74. Лов у рајској долини / Алес Разанав; Песме / Максим Замшев; Стихови / Иван Голубничј / Писмо. – Бр. 82–83 (2005), стр. 17–52.
75. Анђелица, „моја неостварна врбо”, „зрачити топлину у представи зима” / Володимир Цибуљко; Украјински песници; Роберт Фалкон Скот, Песме Источних Словена, Пејзаж с прозора касарне, Мој крст, Кратко писмо Олесји / Олександар Ирванец // Развитац. – Бр. 225–226 (2006), стр. 35–45.
- (Одељак „Украјински песници” садржи: Володзимир Свидзински: „Данас киша лије”; Јакив Савченко: Христос отаву косио; Павло Тичина: Рат, „И Бели, и Блок, и Јесењин, и Кљујев”; Клим Полишчук: „Проклетог века струна одјекује”; Олекса Слисаренко: Суша; Михаил Семенко: Градски парк, Гаљини зуби, Интерференција; Максим Риљски: „Славим оног ко слободу воли”, „Уморих се од егзотике”, „Медове светл и златне купе”, „Да, пролог смо. Ви имате свога краља”; Јевхен Малањук: Август; Дмитро Фалкивски: „Полетели у боју кратком”; Степан Бен: Пољски сусрет; Лина Костенко: „Потражите цензора у себи”, Скитска жена; Васиљ Симоненко: Пророчанство 17. године; Иван Драч: Балада о удовиштву, Тајна почетка; Васиљ Стус: 97; Васиљ Холоборођко: Упркос болу, „Данас је нашао нешто”, Стара кућа, Песма о мајци и њеној кћери, Без имена; Виктор Кордун: Безимена тишина, „И сама могућност”, Давни криптограми (12, 18, 22); Григориј Чубај: Плач Јеремије, „Тако се крхка спушта”)
76. Девет украјинских песника // Писмо. – Год. 22, бр. 84–85 (2006), стр. 72–83. (Лина Костенко: „Само сагради храм”, „Песник не може бити влсништво”, „Мене, која се због корида на свет не јави”, „Дозиметром не може да се измери”; Васиљ Стус: „Још се славне стене поносите круне”; Васил Холоборођко: Упркос болу, Без имена; Григориј Чубај: Плач Јеремије, „Тако се крхка спушта”; Јурко Позајак: „Дотрчите код мене сутра”, Колекција песника № 7; Иван Малкович: Вече с прабабом, Бајка, Још једна јесен, С анђелом на рамену; Иван Лучук: Три кита, Миниуспаванка, Камењем затрпана реч, По, Усних ко упопан, Легох под точак историје; Назар Гончар:

- Лирика футуристе; Назар Федорак: „Прошавши земљом твога тела”, „Ту стини и буди. И слушај плач огледала”, „Одлеђено жаром срце”, „Та со ме испија и оку мира не да”, Музика)
77. Кобзар / Тарас Шевченко. – Нови Сад : Савез Русина и Украјинаца Србије, 2006.
78. Моцарт и Салијери : „Мала трагедија” А. С. Пушкина ; превод либрета // Моцарт и Салијери : камерна опера Николаја Римског-Корсакова по истоименом тексту А. С. Пушкина. : програм. – Београд : Народно позориште, сцена „Раша Плаовић“, премијера 16. 04. 2006. – Стр. 7–11.
79. Песме / Дмитриј Пригов; Стихови / Николај Рубцов // Писмо. – Год. 22, бр. 86–87 (2006), стр. 65–76; стр. 84–94.
80. Песме / Станислав Красовицки // Руски алманах. – Бр. 11 (2006), стр. 83–88.
81. „Прво ми натоварила”, Хтео је да буде човек, „Дала ми мајка срце” / Васил Холоборођко // Пролом. – Бр. 39 (2006), стр. 59–61.
82. Антологија руске лирике X–XXI век, том 1–3. – Београд : Паидеиа, 2007.
83. Из руског фолклора // Писмо. – Бр. 88–90 (2007), стр. 191–218.
84. Лирика / А. Кушнер. – Смедерево : Међународни фестивал поезије Смедеревска песничка јесен, 2007.
85. „моја неостварна врбо” / Володимир Цибуљко // Књижевне новине. – Бр. 1138 (2007), стр. 6.
86. Неохлађени бисер / Михаил Бузник // Савременик плус. – Бр. 149/150/151 (2007), стр. 46–50.
87. Од чега песма живи?, „Ништа не тајих ја пред тобом”, Идеалисти, Модерне, Сикстинска мадона / Иван Франко // Траг. – Год. 3, књ. 3, св. 9 (март 2007), стр. 109–111.
88. „Опет, покретом несмелим” / Рима Казакова // Вечерње новости (21. фебруар 2007), стр. III.
89. Песме / В. Уфланд; Стихови / Д. Пригов // Руски алманах. – Бр. 12 (2007), стр. 51–56, стр. 105–108.
90. „Поезија је за тежаке”, „Волим да седим у диму крај ватре”, „Опет, покретом несмелим”, „Лета, дани!” / Рима Казакова; Анђелица / Володимир Цибуљко // Књижевне новине. – Бр. 1139 (2007), стр. 2; стр. 7.
91. Дани неизбежни / Михаил Семенко; „Да, пролог смо” / Максим Риљски; „Носили ковчег” / Васиљ Чумак; Трава / Васиљ Мисик; Гледају лица мртвих песника / Богдан Бојчук; „Потражите цензора у себи” / Лина Костенко; „Данас је нашао нешто” / Васиљ Холоборођко; „И сама могућност” / Виктор Кордун; „Тако се крхка спушта” / Григориј Чубај; „И Бели, и Блок” / Павло Тичина // Tisa. – Год. 1, бр. 1 (пролеће 2008), стр. 77–82.
92. Песме / Јуриј Одарченко // Руски алманах. – Год. 17, бр. 13 (2008), стр. 58–60.
93. Антологија Пушкин : изабране странице Александра Пушкина / избор, предговор, редакција и коментари Витомир Вулетић. – Нови Сад : Прометеј, 2009.
94. Бројанице од жада : авантуре Ераста Фандорина у XIX веку / Борис Акуњин. – Београд : Informatika, 2009.
95. Одабрана проза : приче и исписи / Николај Гогољ. – Београд : Завод за уџбенике, 2010.
96. Песме / Александар Блок // Писмо. – Год. 26, бр. 100 (2010), стр. 129–145.
97. Песме и поеме / Александар Пушкин ; избор и предговор Витомир Вулетић. – Нови Сад : Orpheus, 2010.

98. Песме и поеме / Михаил Љермонтов. – Нови Сад : Orpheus, 2010.
99. Предговор поеме Одмазда // Песме и поеме : избор / Александар Блок. – Нови Сад : Орфеус, 2010. – Стр. 284–292.
- (Прештампано у: Поезија. – Год. 17, бр. 57/58 (2012), стр. 66–70)
100. Срби у Бахмутском срезу / С. И. Татаринов, Н. А. Тутова // Глас. – Год. 164, књ. 15 (2010), стр. 213–221.
101. Изабране песме / Ана Ахматова. – Нови Сад : Orpheus, 2011.
102. Изабране песме / Николај Заболоцки. – Нови Сад : Orpheus, 2011.
103. Изабране песме / Осип Мандељштам ; избор Светислав Травица. – Нови Сад : Orpheus, 2011.
104. Антологија белоруске поезије / приредио Иван Чарота. – 2. проширено изд. – Београд : Српска књижевна задруга, 2012.
105. Русија, Ноћ, улица, фењер, апотека / Александар Блок // Поезија. – Год. 17, бр. 57/58 (2012), стр. 7–33.
106. Црни славуј : из савремене белоруске поезије // Књижевни магазин. – Год. 12, бр. 128/129 (2012), стр. 34–38.
- (Алес Турович: „Снови постају светлост”, „Пролеће Лето Јесен”; Микола Вич: „Можда треба”; Аксана Спринчан: „Сунце – врхунце”; Алес Бадак: Песме; Едуард Акулин: Пољубац Јуде, Битка са собом; Виктар Шнип: Балада по-топа; Микола Мјатлицки: „Пробиће се зрак”; Генедиј Пашков: Црни славуј; Јевгенија Јанишчиц: „Позови ме”, Како се зову сузе; Ригор Семашкевич: „Задатке да решавам”; Нина Мацјаш: Дани, као птице; Таиса Бондар: Модел; Владимир Каризна: Ноктурно; Максим Танк: Упитах човека)
107. Изабрана дела, том 1 / Антон Павлович Чехов ; приредио Зоран Божовић. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2013.
108. Изабране приповетке / Антон Павлович Чехов ; приредио Зоран Божовић. – Београд : Завод за уџбенике, 2013.
109. Ноћу, Етида, Кијевска, Три сна о Кијеву, XXвек, Птице / Лес Белеј // Rukovet. – Год. 59, бр. 1/4 (2013), стр. 80–81.
110. Изабрана дела / Михаил Јурјевич Љермонтов. – Сремски Карловци ; Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2014.
111. Песме / Јекатерина Пољанска. – Београд : Српска књижевна задруга, 2014.
112. Караван : изабране песме / Новела Матвејева. – Москва : Вахазар ; Београд : Игам, 2015.
113. Лаки светови : приче / Татјана Толстој. – Београд : Геопоетика издаваштво, 2015.
114. Не куцај, глупаво срце : изабране песме / Сергеј Јесењин. – Москва : Вахазар ; Београд : Игам, 2015.
115. Шала : седам прича о љубави / Антон Чехов. – Београд : Paideia, 2015.
116. Витичасте заграде / Сергеј Носов. – Београд : Геопоетика издаваштво, 2016.
117. Песме Дмитрија Бикова // Савременик плус. – Бр. 249–250–251 (2016), стр. 18–38. (Песме: Нико већ неће да сече вене, Есхатолошка, Породична срећа, Све ми се сваљује из руку, Ка питању о улози детаља у структури прозе, Јутарње размишљање о божијем величанству, Кучкари ујутру изводе псе, Једанаеста заповест, Страшно је да живиш, страшно и да умреш, Тамо – нама ништа неће бити, Опет топљење, светлуцање, жубори, Жао ми је оних

чија је младост пала, Нисам плакао док сам се хватао на обод полуслеђене рупе, Он ће сигурно доћи, Балада, Четврта балада, Пета балада, Девета балада, Црна река)

118. Тако и јесте / Андреј Базилевски. – Белград : Интерпрес, 2016.
119. Ти пролазиш на запад сунца : изабране песме / Марина Цветајева. – Москва : Вахазар ; Београд : Интерпрес, 2016.
120. Век мој, звер мој : изабране песме / Осип Манделштам. – Москва : Вахазар ; Београд : Интерпрес, 2017.
121. Све што било је у души : изабране песме / Николај Заболоцки. – Москва : Вахазар ; Београд : Интерпрес, 2017.
122. Чисто небо : изабране песме / Леонид Мартинов. – Москва : Вахазар ; Београд : Интерпрес, 2017.

Публикације, радови, преводи проф. др Миодрага Сибиновића, као и текстови о његовом раду који нису ушли у састав ове библиографије могу се пронаћи на електронској адреси:

<http://riznicasrpska.net/knjizevnost/index.php?topic=915.0>

Ксенија Ј. Кончаревић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
Београд, Србија
kkoncar@mts.rs

УДК 811.161.1:811.163.1:94"19"
оригинални научни рад
примљено 02.02.2017.
прихваћено за штампу 18.05.2017.

ПОМЕСНИ САБОР РПЦ 1917-18. ГОДИНЕ И ПОТОЊА СУДБИНА ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА У РУСИЈИ И АРЕАЛУ *PAX SLAVIA ORTHODOXA**

У раду се са социolingвистичког становишта разматрају мере језичке политике усвојене на Помесном сабору Руске православне цркве 1917-18. и анализира њихов утицај на језичку политику других помесних православних цркава, са посебним освртом на положај традиционалног (црквенословенског) богослужбеног израза.

Кључне речи: социolingвистика, језичка политика, богослужбени језик, новоцрквенословенски језик, Руска православна црква, Помесни сабор 1917-18.

The paper discusses, from the sociolinguistic point of view, the language policy measures that were adopted by the Local Council of the Russian Orthodox Church (1917-1918) and analyzes their influence on the language policies of other local Orthodox Churches, with a special emphasis on the position of traditional (Church-Slavic) liturgical language.

Key Words: sociolinguistics, language policy, liturgical language, new Church Slavonic language, Russian Orthodox Church, Local Council 1917-18.

Навршава се сто година од почетка рада грандиозног по значају Помесног сабора Руске православне цркве 1917-18. год. На Сабору, првом после укидања патријараштва, саборског управљања Црквом и преношења свих овлашћења на „правитељствујушчи Синод“ (1720), била је, између осталих, формирана секција „О богослужењу, проповедништву и црквеној уметности“, у чијем је домену била и проблематика богослужбеног језика. Питањима текста и језика богослужења бавила се посебна подсекција на челу са епископом оренбуршким Методијем Герасимовом, која је радила од 9. до 26. септембра 1917. и одржала укупно пет заседања (интегрални текст записника са свих заседања предочен је у: Протоколы 1999: 344–368). Финални документ ове подсекције, који ће 29. августа (11. септембра) 1918. године бити усвојен и на Саборском већу, а затим, дан касније, на Савету епископа, којим је председавао Његова Светост патријарх московски и све Русије Тихон (Белавин), садржи следеће одлуке:

„1. Црквенословенски језик у богослужењу представља велико и свештено наслеђе руске прошлости и стога се он мора чувати и неговати као основни богослужбени језик. 2. Признаје се легитимност богослужбене употребе општеруског (=савременог руског, прим. К. К.) и малоруског (=украјинског, прим. К. К.) језика. 3. Тренутна и свеобухватна замена црквенословенског језика савре-

* Рад је настао у оквиру пројекта „Српска теологија у XXI веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансијски подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (евиденциони број пројекта ОИ 179078).

меним није ни пожељна, ни остварљива. 4. Пожељно је, ради постизања бољег разумевања, *већ у овом моменту* приступити укључивању руског и украјинског језика у богослужење (читање *Апостола* и *Јеванђеља*, поједине богослужбене песме и молитве, замена појединих речи и већих синтаксичких целина), под условом да постоји одобрење надлежних црквених власти. 5. Ако се нека парохија изјасни за *богослужење на савременом језику*, њеном захтеву се може удовољити под условом да *превод буде одобрен од црквених власти*. 6. *Свето Јеванђеље* у таквим случајевима читаће се на два језика – црквенословенском и савременом (руском или украјинском). 7. Неопходно је формирати при Највишој црквеној управи посебну комисију која ће се бавити како *поједностављивањем и редиговањем црквенословенских текстова*, тако и њиховим *превођењем* на општеруски, малоруски и друге језике који се користе у Руској православној цркви, те *проценом већ постојећих превода* и оних који се буду достављали на експертизу. 8. Неопходно је позабавити се на нивоу Највише црквене управе издавањем богослужбених књига са *напоредним* црквенословенским и *текстовима* на општеруском, малоруском и другим језицима који се користе у Руској православној цркви [...]. 10. Коришћење на ванбогослужбеним сабрањима *народних духовних песама и химни* на руском и другим језицима, заступљених у зборницима што су их одобриле надлежне црквене власти, сматра се и корисним и пожељним“ (Кравецкий 1994: 70–71) (сва подвлачења курзивом су наша).

Пошто су га поменуте две инстанце усвојиле, документ је послат, са препоруком за одобрење, Највишој црквеној управи (ВЦУ), али стицајем околности (револуционарна дешавања, недостатак времена за привођење рада Сабора крају) он више није био разматран. Ипак, то не доводи у питање правно дејство овог документа, јер је већ сам чин његове предаје највишој инстанци аутоматски значио његово ступање на снагу, по уредби о раду Сабора у ванредним условима (детаљније исп. Кравецкий 1994: 71; Балашов 2000: 156–157).

Саборске иницијативе, као и вишедеценијске претходне напоре на редиговању и превођењу црквенословенских текстова (о овоме в. детаљније: Балашов 2000: 182–255; Кравецкий, Плетнева 2001: 42–139; Кончаревић 2013: 200–215) радикализоваће припадници „Живе Цркве“. Један од лидера и идеолога ове фракције сукобљене са канонском јерархијом и лојалне совјетским властима, А. Введенски, писао је: „Залажемо се за очишћење и поједностављење богослужења и његово приближавање рецепцији народа. Ревизија богослужбених књига и месецослова, увођење древноапостолске једноставности у богослужење [...], *матерњи језик наместо обавезног црквенословенског*“ (Левитин-Краснов, Шавров 1996: 228–229). У програму црквених реформи ове организације, између осталих, истиче се и захтев за „постизање разумљивости богослужења народу“. Године 1924, на сабору Савеза „Црквена обнова“ донета је резолуција у којој се истиче да је прелажење на руски језик у богослужењу изузетно вредна и значајна тековина данашњице и „оруђе еманципације народних маса од слепог, сујeverног клањања пред моћном речју, од дрхтања пред формулом“; да се у свим храмовима Савеза препоручује служење литургије на руском језику; да се благосиља и слобода литургијског стваралаштва (интегрални текст в. у: Левитин-Краснов, Шавров 1996: 580). У оквиру делатности „обновљенаца“ значајно место заузимало је превођење богослужбених текстова на савремени

језик, у чему је најбоље резултате постигао свештеник Василије Адаменко. У своме преводилачком напору Адаменко узима у обзир искуство својих претходника (како је утврђено, низ места у његовом преводу Златоустове Литургије решен је са ослоном на превод митрополита Антоњина, Дамаскинове *Посмртне стихире* носе на себи печат претходних превода Н. Нахимова, *Покајни канон* св. Андрије Критског у Адаменковом преводу узима у обзир претходне преводе Ј. Ловјагина и Н. Кедрова), али у свом раду одлази даље – и квантитативно (он је успео да публикује преводе три Литургије, чина свеноћног бдења, *Требника*, низа молитвословља из *Триода* и *Минеја*, а у његовој рукописној заоставштини пронађени су преводи великог броја служби – рецимо, скоро све службе из *Служебног минеја* од априла до јуна, мноштво акатиста, чинова архијерејског богослужења), и квалитативно (имамо на уму не само зрелост преводилачких решења, него и чињеницу да је самом преводиоцу Адаменку приступао са јасном намером да текстови нађу примену у богослужењу, због чега је и њихова метричка структура, ритам и прозодија, на основу вишестратне апробације, била саображена захтевима појачке реализације) (детаљније о преводилачкој Адаменковој делатности в. у: Кравецкий, Плетнева 2001: 216–229; анализу језика и стила фрагмената из његових превода понудили смо у: Кончаревић 2015: 274–276; о његовим теоријским гледиштима в. Адаменко 1997: 45–51). О квалитету Адаменкових превода довољно говори већ и чињеница да је 1930. он добио дозволу од митрополита московског Сергија за богослужење на руском језику по предложеним преводима (текст документа в. у: Кравецкий 1994: 82; текст интегралне преписке између Адаменка и митрополита Сергија в. у: Кравецкий, Плетнева 2001: 329–333), што је, очито, било у потпуној сагласности са одлукама Сабора које смо навели у претходном излагању. У оквиру „Живе Цркве“ био је разрађен и 1929. публикован пројекат издавања богослужбене литературе на руском језику следећим редоследом: *Служебник*, *Требник*, *Каноник*, *Часослов*, *Служба великих Господњих и Богородичних празника*, *Октоих*, *Архијерејски Служебник*, *Молитвослов* (Кравецкий, Плетнева 2001: 213). Међутим, у пракси верници нису прихватили ове иновације, посебно не русификацију богослужења (разлог је екстралингвистичке природе – лојалност „обновљенаца“ совјетским властима), тако да већ од средине 20-их година и у самој „Живој Цркви“ долази до постепеног враћања на традиционално црквенословенско богослужење (Кравецкий, Плетнева 2001: 222). С друге стране, идеје о реформисању богослужбеног језика и богослужења уопште спонтано ће бити напуштене и од јерархије Руске цркве (укључујући и самог патријарха Сегија) пре свега услед неповољних историјских околности, а затим и због компромитујућег искуства следбеника „Живе Цркве“. Позитивну тенденцију коју уочавамо у годинама превирања и заоштрене борбе између „архаиста“ и „новатора“ свакако је представљала појава нових богослужбених текстова на славјанизованом руском језику, које су свештенство и лаикат – парадоксално – реципирали као црквенословенске, попут веома популарног акатиста митрополита Трифуна (Туркестанова) *Слава Богу за все*, свакодневне јутарње молитве познате под називом *Молитва преподобных отцев и старцев оптинских*; поред тога, пишу се нове службе на црквенословенском (са применом иновираних норми) (*Служба свим Светима што у земљи руској просијаше* аутора проф. Б. А. Турајева и јеромонаха Атанасија Сахарова и др.) (детаљније в. Балашов

2000: 426–434; Кончаревић 2015: 274–285), а издају се и преводи богослужбених чиновна на новоцрквенословенски језик: тако, *Литургија светог апостола Јакова, брата Господњег*, доживљава два превода – један у емиграцији, заслугом Филипа Гарднера (1937), и други у Русији, заслугом епископа Партенија (1948) (детаљније в. Балашов 2000: 426–434).

У данашње време највиши органи РПЦ настоје да изнађу решења која ће одговорити мисионарским потребама Цркве и уједно остати верна националној културној и филолошкој традицији. Архијерејски сабор одржан 1994. године, позитивно реагујући на констатацију Патријарха московског и све Русије Алексија II из уводног реферата о томе да је неопходно „учинити богослужење приступачнијим људима“ (Архиерейский Собор 1994: 81–82), донео је одлуку да, „ради приближавања смисла свештенорадњи и богослужбених текстова“ данашњем поколењу хришћана, формира посебну синодалну комисију која ће, између осталог, „наставити редиговање богослужбених текстова отпочето почетком овога столећа“ (Архиерейский Собор 1994: 176–177). Овом проблематиком позабавиће се и Сабор сазван поводом прославе 2000-годишњице хришћанства, на коме је 16. јануара 2000. дат благослов за „наставак посла на редиговању богослужбених текстова са циљем олакшавања њихове рецепције верницима“ (цит. према: Балашов 2000: 438).

Одлуке Помесног сабора РПЦ свакако су представљале подстрек и за увођење других савремених словенских језика у богослужење.

Увођење савременог украјинског језика у богослужење подстакнуто је позитивним одлукама Помесног Сабора РПЦ из 1918. и Великог предсаборског саветовања из 1924., сазваног на иницијативу Константинопољског патријарха, о допустивости његове употребе у богослужењу (детаљније в. Кравецкий, Плетнева 2001: 204–205, 157–159). Тиме он коначно, после вишедеценијских настојања, добија респектабилни социолингвистички статус култног, сакралног језика (данас је он званични језик традиционалних заједница које делују на тлу Украјине (три православне, Грко-католичка и Римокатоличка црква), а ово, са своје стране, делује на ширење стилистичких и лексичких потенцијала савременог украјинског језика.

Снажан импулс увођењу белоруског језика у богослужење пружила су дешавања на тлу суседне Украјине, као и превирања у самој Белорусији (нелегитимно прокламовање аутокефалије Пољске цркве 1925, оснивање Белоруске „аутокефалне“ православне цркве 1944) (Цыпин 1997: 231–246, 288–289). Поборници аутокефалије залажу се за савремени стандард у богослужењу, док канонски легитимна Белоруска православна црква (Егзархат РПЦ) чува званични богослужбени језик киријархалне Цркве (црквенословенски руске редакције), свакако не само као израз канонског јединства, него и као решење адекватно национално хетерогеном саставу верника са знатним уделом руског живља, уз допуштање напореде литургијске употребе белоруског стандардног језика. Према подацима које износи И. Чарота, у окриљу Белоруског егзархата по жељи верника на белоруском језику се обављају крштења, венчања, опела, парастоси; Божанствена Литургија служи се на њему, међутим, више по изузетку (једном седмично у Петропавловском храму у Минску, редовно у храму св. Кирила и Методија на Богословском факултету, дакле у духовно еманципованијој средини са изразитијим упливом идеја покрета за литургијску

обнову), а проповедање се одвија углавном на белоруском језику (Чарота 2000: 43–57; Чарота 2006: 210).

У Српској Цркви већ почетком 20-их година отпочиње интензивна делатност на преводу богослужбених текстова на стандардни језик, где је најзначајније остварење, без сумње, први интегрални превод *Божанствене литургије међу Светима оца нашег Јована Златоустог* из пера о. Јустина Поповића (1922, превод прерађен 1978)¹, као и низ превода епископа Иринеја Ћирића², свештеника Лазара Мирковића и др. (детаљније в. Кончаревић 2015: 286–290). У ово доба српски језик интензивно се уводи и у богослужбену праксу (о историјату званичних иницијатива и практичним подухватима на овом пољу детаљније в. Кончаревић 2006: 391–318). Статус званичног богослужбеног језика српски језик добиће на основу реферата епископа Дамаскина Грданичког Светом синоду (1963) одлуком Сабора из 1964, на шта је свакако утицала и језичка политика Римокатоличке цркве, која је свој најпотпунији теолошки израз задобила у документима Другог ватиканског концила, посебно у *Конституцији о свештеној литургији (Constitutio de sacra liturgia)* (1963) (детаљније в. Вукашиновић 2001: 39, 57, 60, 87–94).

Македонска канонски призната црква – Охридска архиепископија – у богослужењу комбинује новоцрквенословенски језик македонске редакције и савремени стандардни македонски језик, на који су преведени *Божествена Литургија на светиот отец наш Јован Златоуст*, *Божествена Литургија на светиот отец наш Василиј Велики*, *Божествена Литургија на претходно-осветеним Дарови* и делови других служби (исп. Вранешковски 2009: 7–9, 13–80). Црквенословенски језик користи се у службама *Октоиха*, *Посног* и *Цветног Триода*, *Минеја* и *Требника*, који још нису преведени на македонски језик. Српски језик није заступљен у богослужењима аутономне Охридске архиепископије, иако се она налази у канонском окриљу Српске православне цркве, пошто је већини њених верника матерњи језик македонски,

На крају, поставља се и питање перспективе богослужбених језика у ареалу *Pax Slavica Orthodoxa*: да ли ће превагу однети залагање за потпуни прелазак на савремене стандардне словенске језике, или ће пак победити компромисно

¹ Различитост у методолошком приступу преводима из 1922. и 1978. године и приходу литургијских интервенција у каснијем преводу детаљно је размотрио В. Вукашиновић (Вукашиновић 2012: 119–130), а од значаја за сагледавање Јустиновог места и улоге у литургијском препороду унутар наше Помесне Цркве је и веома информативан рад Н. Милошевића (Милошевић 2008: 47–53). Напоменућемо да је о. Јустин највише богословско образовање стицао и у Духовној академији у Петрограду, а да је по повратку у земљу неговао контакте са руским теолозима и имао увид у дешавања у Руској цркви (в. Јевтић 1980: 35–37; Лубардић 2009: 16–36).

² *Вечерње молитве*. Нови Сад, 1922. (садржи девети час, вечерње, мало и велико повечерје); *Служба Месопусне недеље*, Сремски Карловци, 1925; *Вечерња служба у Недељу свете Педесетнице*. Нови Сад, 1928. Његов најзначајнији преводилачки подухват, без сумње, јесте књига *Недеља свете Педесетнице. Празничне службе*. Ујвидек, 1942., у којој је заступио све поретке и неизменљиве делове следећих служби: девети час; чин малог вечерња; чин великог (празничног) вечерња; мало повечерје; чин полуноћнице у недељу; чин празничног јутрења; први, трећи, шести час; изобразитељна и Литургија („Ред Божанствене и свештене Литургије, онака као што је у Великој Цркви и у Светој Гори Атонској“, стр. 273–240). Овим преводом учињен је српској црквеној јавности доступан целокупни дневни круг богослужења, празнично свеноћно бденије и Златоустова Литургија.

решење – иновирање црквенословенске норме уз избалансирано присуство савременог израза у богослужењу? Те перспективе, по нашем мишљењу, зависе од будућих мисионарско-пастирских потреба сваке помесне Цркве, од ширих социокултурних околности, преовлађујућих ставова верника, нормативистичких захвата у сваком конкретном словенском језику и, не на последњем месту, мера које у области језичке политике и језичког планирања буде предузимала јерархија сваке словенске помесне Цркве понаособ. Неоспорно је да би стихијско или планско ишчезавање традиционалног богослужбеног израза умногоме осиромашило пуноћу словенских националних култура и сузило национално-духовни идентитет њихових носилаца, али је исто тако непобитно и да је свакоме појединцу што ступа или ће тек ступити у заједницу Цркве неопходно што разумљивије, дакле, средствима језика на коме он остварује своју свеукупну социјализацију и самореализацију, пренети њену поруку. Очување паралелизма употребе сакралних језика *Pax Slavia Orthodoxa*, феномена присутног у читавој његовој историји, подржавао је и академик Д. С. Лихачов: «Уверен сам да је неопходно очувати верност напоредности употребе црквенословенског и народних језика, који су се, историјски посматрано, непрестано прожимали - у летописима, посланицама Цркве и патријараха, у обраћањима патријараха и архијереја народу, у проповедима...» (Лихачев 1999: 279). Нека то решење, које су заговарали учесници Помесног сабора РПЦ 1917-18. године, буде и резиме наших разматрања сто година касније.

ЛИТЕРАТУРА

- Адаменко В. (1997), „О доступности церковной службы“, in Кравецкий А. Г. (ed.), *Язык Церкви. Вып. 2.* (Москва: Свято-Филаретовская московская высшая православно-христианская школа), 45–51.
- Архиерейский Собор (1995), *Архиерейский Собор Русской Православной Церкви 29 ноября – 2. декабря 1994 года, Москва - Документы, доклады* (Москва: Изд. Московского Патриархата).
- Балашов Н. (2001), *На пути к литургическому возрождению* (Москва: Духовная библиотека).
- Вранешковски Ј. (2009), *Одговарања на народот на литургиите* (Скопје: Архиепископија охридска и Митрополија скопска).
- Вукашиновић В. (2001), *Литургијска обнова у XX веку. Историјат и богословске идеје литургијског покрета у Римокатоличкој цркви и њихов узајамни однос с литургијским животом Православне цркве* (Београд: Богословски факултет СПЦ, Нови Сад: Беседа, Вршац: ФИДЕБ).
- ____ (2012), *Српско богослужење. Студије из литургијске теологије и праксе код Срба* (Врњци – Требиње: Братство Св. Симеона Мироточивог).
- Јевтић А. (1980), *На богочовечанском путу* (Београд: Манастир Ћелије).
- Кончаревић К. (2006), *Језик и православна духовност. Студије из лингвистике и теологије језика* (Крагујевац: Каленић).
- ____ (2013), *Сакрална комуникација: нормe, традиције, средства* (Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања).
- ____ (2015), *Поглед у теолингвистику* (Београд: Јасен).
- Кравецкий А. Г. (1994), „Проблема богослужбеного языка на Соборе 1917-18 го-

- дов и в последующие десятилетия“, *Журнал Московской Патриархии*, 2, 68–86.
- Кравецкий А. Г., Плетнева А. А. (2001), *История церковнославянского языка в России (конец XIX – XX в.)* (Москва: Языки русской культуры).
- Левитин-Краснов А., Шавров В. (1996), *Очерки по истории русской церковной смуты* (Москва – Кюснахт: Крутицкое подворье).
- Лихачев Д. С. (1999), „Русский язык в богослужении и в богословской мысли“, in Шевкунов, Т. (ed.), *Богослужебный язык Русской Церкви. История. Попытки реформации* (Москва: Сретенский монастырь), 276–279.
- Лубардић Б. (2009), *Јустин Ђелијски и Русија. Путеви рецепције руске философије и теологије* (Нови Сад: Беседа).
- Милошевић Н. (2008), «Допринос архимандрита Јустина Поповића унапређењу литургијске свести код Срба», in Шијаковић Б. (ed.), *Српска теологија у XX веку*, књ. 5 (Београд: Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања), 111–124.
- Протоколы (1999), «Протоколы заседаний подотдела о богослужебном языке», in Шевкунов Т. (ed.), *Богослужебный язык Русской Церкви. История. Попытки реформации* (Москва: Сретенский монастырь), 342–368.
- Цыпин В. (1997), *История Русской Церкви 1917-1997* (Москва: Спасо-Преображенский Валаамский монастырь).
- Чарота І. А. (2000), *Беларуская мова и Царква* (Мінск: Свята-Петра-Паулаускі сабор).
- _____ (2006), „Црква и белоруски језик“, in: Милошевић З. (ed.), „Јединство православних Словена“, књ. 1. (Источно Сарајево: Философски факултет Универзитета), 205–221.

Ksenija Končarević

THE LOCAL COUNCIL OF THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH IN 1917-1918 AND THE SUBSEQUENT FATE OF THE CHURCH SLAVONIC LANGUAGE IN RUSSIA AND IN THE *PAX SLAVIA ORTHODOXA* AREAL

Summary

The paper discusses language policy measures from the sociolinguistic point of view (the decisions regarding the of acceptance of innovations in the traditional norms of Church Slavonic and the introduction of Russian, Ukrainian and other languages into the liturgy), adopted by the Local Council of the Russian Orthodox Church (1917-1918) and their subsequent implementation within the ROC, before the most recent official documents of the Moscow Patriarchate from the 1990s and early 2000s. We take into account the experiences of some secular factions in the Russophone environment (the so-called “Living Church Movement”, “Renovationist Movement”), and the impact of the decisions of the Synod on the language situation in other local Orthodox Churches. The attitude of the ROC authorities regarding the need to continue editing liturgical texts, initiated during the first decades of the 20th century, and with the aim of bringing them closer to a modern generation of believers, is considered as a positive step that, on the one hand, contributed to the success of the Church mission in modern circumstances, and, on the other, preserved the national cultural and philological traditions.

Игорь Константинович Матей
Воронежский государственный архитектурно-
строительный университет
Воронеж, Россия
mateiik@yandex.ru

УДК 811.161.1'37:271.2
оригинални научни рад
примљено 21.02.2017.
прихваћено за штампу 18.05.2017.

Ольга Владимировна Загоровская

Воронежский государственный
педагогический университет
Воронеж, Россия

О СЕМАНТИЧЕСКОЙ МНОГОПЛАНОВОСТИ ТЕРМИНОВ ПРАВОСЛАВИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ*

Настоящая статья посвящена семантическим особенностям и парадигматическим связям русской православной терминологии. Рассматриваются явления многоплановости в семантике лексики тематической сферы «Православие» в русском языке, определяемые особенностями ее исторического развития и формирования. Утверждается необходимость специального изучения названных языковых явлений, а также их отражения в современных специальных и общенародных словарях русского языка с целью разъяснения точных значений православных терминов и правил их употребления в религиозном и светском дискурсах.

Ключевые слова: православие, термин, дискурс, православная терминологическая лексика, омонимия, полисемия.

This article addresses the semantic features and the grammatical relations of the Russian Orthodox terminology. Special attention is paid to the complexity in the semantics in the thematic fields of «orthodoxy» in the Russian language. The complex semantics is defined by the peculiarities of its historical development and formation. The paper affirms the need for a special study of linguistic phenomena and their reflection in popular dictionaries of the Russian language and the need to explain the exact meaning of Orthodox terms and usage rules in religious and secular discourse.

Key words: Orthodoxy, the term, discourse, Orthodox terms, homonymy, polysemy.

Изучение особенностей семантики православной христианской лексики, в том числе лексики терминологической, остается одним из актуальных направлений в современной русистике. Выделяя тематическую группу «Православие» среди других разрядов словарного состава русского языка, ученые предлагают различные термины для обозначения языковых знаков с религиозным содержанием: *религионим, религиолектизм, фидеистическая лексика, религиозная лексика, православная лексика, конфессиональная терминологическая лексика, сакральная лексика, духовная лексика* и др. (Бугаева 2008; Гольберг 2002; Горюшина 2002; Загоровская, Матей 2010; Кончаревић, Радовановић 2012).

Несмотря на то, что среди исследователей отсутствует единство взглядов не только на статус языка верующих, но и на соотношение в нем специальных и неспециальных номинаций, многие ученые выделяют в лексике русского языка

* Данная статья содержит итоги исследования, частично освещенного в работе «Омонимия, полисемия и семантическая многоплановость терминов православия в русском языке» (*Русский язык как инославянский* VIII (2016), 32–38).

отдельное терминологическое поле религиозной лексики, что представляется правомерным, в первую очередь, по отношению к богословской и богослужебной лексическим подсистемам (Алексеева 2009; Горюшина 2002). Ср., например, толкование изучаемых понятий в трудах профессора К. Кончаревич, по мнению которой, *религиозная (сакральная) лексика* – это «языковые единицы (выражения), имеющие форму как отдельных слов (молитва), так и устойчивых словосочетаний (читать / прочитать молитву), в том числе терминологического характера (заамвонная молитва, разрешительная молитва, молитва входа)» (Кончаревич, Радованович 2012а: 60).

Общеизвестно, что исследуемое терминологическое поле в русском языке формировалось в результате взаимодействия иноязычных элементов из греческого и старославянского языков и исконных слов древнерусского народного языка. В современном русском языке многим словесным единицам данного поля могут соответствовать лексемы с совершенно иным смысловым содержанием, что обусловлено особенностями исторического развития различных форм существования национального русского языка. Примерами подобных формальных соответствий, тождественных по своему графическому и акустическому облику, но далеких по современной семантике, могут быть слова *прелесть* и *теплота*, которые активно употребляются в современном русском религиозном и светском дискурсах. Ср.: *Прелесть духовная – состояние ложного духовного самосознания, при котором тонкое действие собственных страстей (прежде всего тщеславия и блудной страсти) и воздействие на душу и тело падших духов субъективно воспринимается человеком как Божественная благодать и, в крайней форме, как святость* (Маркичева 2007: 251). *Прелесть 1. Обман, обольщение. 2. Блуждание, уклонение* (Седакова 2008: 271); *1. Очарование, обаяние, привлекательность. 2. Приятные пленяющие явления, впечатления. 3. О ком-чем-н. прелестном, чарующем. 4. мн. Внешние черты женской красоты: женское тело (устар. и ирон.)* (Ожегов, Шведова 2012: 583);

Генетически родственные словесные знаки, имеющие различные значения в русском религиозном и светском дискурсах, осмысляются современными исследователями по-разному. Некоторые ученые именуют подобные лексемы «церковнославяно-русскими омонимами» (в случае полного орфографического и фонетического совпадения) и «церковнославянско-русскими паронимами» (в случае некоторого формального расхождения); другие считают такой подход неприемлемым, так как речь идет о «классификации фактов двух разных языков», а термины «омонимы» и «паронимы» могут быть использованы лишь по отношению к явлениям внутри одного языка (Седакова 2008: 8). Существует также точка зрения, согласно которой одно и то же слово религиозной тематики в разных видах дискурса представляет собой «дискурсивно-стилистические омонимы», т.е. формально тождественные номинативные единицы, различающиеся семантически в зависимости от сферы употребления» (Михайлова 2004: 18–19).

На наш взгляд, все указанные подходы являются излишне категоричными. Более правомерной представляется точка зрения, согласно которой многие лексические единицы религиозной сферы в современном русском языке могут быть полисемантическими и иметь значения двух типов: «светские» и «религиозные» (Загоровская, Матей 2010). Близкий подход к решению рассматриваемой

проблемы представлен, например, в работе И.М. Гольберг, по мнению которой, общенародные слова, функционирующие в русском религиозном дискурсе, можно разделить на две основные группы: слова, светское и религиозное значение которых различаются по ряду признаков (например, *терпение, осуждение, упорство, скука*); лексемы, значение которых не только различаются по ряду признаков, но и содержат противоположную оценку называемого понятия (например, *гордость, самолюбие, мечтательность, смех, спор*) (Гольберг 2002).

Возможность слова иметь разные значения в общенародном употреблении и в православной церковной сфере утверждается в настоящее время в целом ряде исследований, например, в работах И.С. Шевченко (Шевченко 2016), Р.И. Горюшиной (Горюшина 2002). Например, Р.И. Горюшина рассматривает религиозную лексику как *конфессиональную терминологическую систему*, «ту часть лексики, которая обслуживает религиозную сторону жизни общества, т. е. связана с взаимоотношениями человека и Бога» (Горюшина 2002: 25). Названный ученый отмечает, что понятия конфессиональной сферы отличаются по степени семантической специализации, и выделяет: 1) слова, известные только как термины специального употребления и только в церковной сфере (например: *дискос, потир*); 2) слова, которые в ином значении входят в состав общенародной лексики или иной терминологической системы (*праздник – день, особо отмечаемый Церковью и верующими в ознаменование какого-либо события Священной истории*); 3) слова общенародного языка, которые употребляются в значении, близком к религиозному (*Праведник. У верующих: человек, к-рый живёт праведной жизнью, не имеет грехов*) (Ожегов, Шведова: 576) (Горюшина 2002: 26–27).

Анализ словарей показал, что фонетически близкие слова, не являющиеся освоенными русским языком и частотными для религиозного дискурса терминами, действительно, следует относить к фактам разных языков. Ср.: *Тёплый* 1. Горячий <...> 2. фигур. горячий, усердный (Седакова 2008: 355). Однако представляется очевидным, что генетически родственные словесные знаки, вполне освоенные русской православной терминологической системой, а также системой общенародного русского языка, имеющие различные значения в современном русском религиозном и светском дискурсах и восходящие к разным языкам, не следует рассматривать в качестве *межъязыковых омонимов* (Лобковская 2012).

В целом, как показывают исследования, одной из характерных особенностей русской православной лексики и русской православной терминологии является их семантическая многоплановость и двухуровневая семантическая структура, предполагающая наличие в семантике словесного знака двух семантических пластов: «религиозного» и «светского», каждый из которых реализуется в различных типах дискурса соответствующими значениями (Матей 2012; Шевченко 2016).

Анализ общих и специальных толковых словарей современного русского языка свидетельствует о том, что в подобных изданиях нередко отсутствуют значения слов, принадлежащих православной терминологической системе, и не поясняются семантические различия общенародных нейтральных слов и терминов (Загоровская, Матей 2012; Загоровская, Шевченко 2014; Матей 2012; Шевченко 2016).

Ср., например, общенародное и терминологическое (церковное) значения слова *теплота́*, представленные в различных словарях русского языка: *Теплота*. 1. кипение, пыл... пыл веры, исполненный Духа Святаго. 2. вода (кипяток), которая вливается в потир (Седакова 2008: 355); *Теплота*. 1. Горячая вода, вливаемая в потир перед причащением. 2. Горячая вода (иногда подслащенная или с добавлением вина), которую дают причастникам вместе с кусочком просфоры непосредственно после причащения; записка (Скляревская 2008: 380). *Теплота*. 1. см. тёплый. 2. Форма движения материи – беспорядочное движение частиц тела; энергетическая характеристика теплообмена, определяющаяся количеством энергии, к-рое получает нагреваемое тело (отдает охлаждаемое тело) (спец.) 3. То же, что тепло (разг.) (Ожегов, Шведова 2012: 794). Последняя словарная статья содержит только термин физики с пометой *спец.*

Важно отметить, что в настоящее время в славистике уже существуют некоторые специальные словари (в том числе созданные не только русскими, но и сербскими лингвистами), которые помогают разграничить значения религиозных терминов и общеупотребительных слов. Ср., например: *Vózglas* и *Vozglás* (терм.) (Бугаева 2009: 33). *Vózdúх* (нейтр.) и *Vozdúх* (терм. плат, предмет богослужения) (Там же); *Vozdúх*. Предмет богослужения, относящийся к священным сосудам: четырехугольный плат, которым во время литургии покрывают священные сосуды – дискос и потир (Скляревская 2008: 97). Ср. также с информацией, которую дает Русско-сербский и сербско-русский богословский словарь: *воздúх* – *воздух* [богослужебный предмет], *вóздúх* – *ваздух* (Кончаревич, Радованович 2012: 65).

Анализ различных лексикографических произведений, отражающих словарный состав современного русского языка, позволяет сделать вывод о том, что представленные в таких словарях толкования многих слов общенародной русской лексики с двухплановым содержанием следует дополнить «забытыми» христианскими значениями. Очевидно, что в таких общенародных словах, как *любовь*, *гордость*, *смирение*, и им подобных, существует «семантическая двухплановость», которая требует пояснения «светского» и «религиозного» смыслов (Загоровская, Матей 2012; Загоровская, Шевченко 2014; Матей 2012; Шевченко 2015).

Подобные словесные знаки могут выступать и в роли терминов православия, и в роли общеупотребительных слов, в семантике которых отсутствует или почти отсутствует христианская составляющая. Ср.: *Страсть*. 1. Сильная любовь, сильное чувственное влечение. 2. Сильно выраженное чувство, воодушевленность. 3. Крайнее увлечение, пристрастие к чему-н. (Ожегов, Шведова 2012: 772); *Страсть*. 1) страдание 2) обыкн. под титлом: Страсти Христовы 4) свидетельство, подвиг 5) страсть, порабощающее желание, влечение (Седакова 2008: 341–342).

Необходимо подчеркнуть, что современные исследователи терминологических систем активно обсуждают вопрос о важнейших признаках термина, к числу которых относят следующие: соотнесенность с определенным научным понятием (в нашем случае – с богословским или богослужебным понятием), точность и системность. При этом, как справедливо отмечают ученые, «не могут рассматриваться как обязательные для современных терминоединиц» требования од-

нозначности и краткости, «так как многие терминологические номинации нередко оказываются полисемантическими и многокомпонентными» (Загоровская, Данькова 2011: 35). Вместе с тем, в научной литературе утверждается мысль о возможности терминологических единиц иметь единственное точное значение только внутри определенного терминологического поля, однако даже в своём терминологическом поле термин может иметь несколько значений. Внутри единой национальной языковой системы термины могут вступать в различные парадигматические отношения, в том числе в отношения омонимии (Там же).

Изложенные теоретические положения имеют непосредственное отношение и к терминам русского православия. Представляется возможным сделать вывод о существовании нескольких типов терминологических единиц русской православной лексики по моносемии/полисемии и по наличию омонимов:

- однозначные термины: *Иеромонах* - священник-монах (Скляревская 2008: 161); *Вечерня* - богослужение суточного круга, совершаемое вечером (Там же: 93);

- терминологические единицы – полисеманты, представленные несколькими значениями внутри терминосистемы православия: *Предстоятель* – 1. *Епископ (или священник), совершающий в данный момент таинство Евхаристии*; 2. *Глава поместной, Автокефальной Церкви* (Маркичева 2007: 251);

- многозначные термины – омонимы, одновременно существующие в различных терминологических системах: *Анафора* — *единоначатие, повтор слова или группы слов в начале нескольких стихов, строф, колонов или фраз* (Николюкин 2001: 32–33). Ср.: *Анафора* – греч. = *возношение, или приношение* (Дьяченко 1993: 16) *Возношение* = *прославление, славословие, величание. Возношение святое* – одно из наименований св. Даров (хлеба и вина), возносимых Господу на литургии в жертву безкровную (Там же: 89).

В целом анализ современного русского дискурса и словарей убедительно свидетельствует о том, что в настоящее время лексика тематической сферы «Православие» в русском языке представлена, с одной стороны, общеупотребительными словами, многим из которых свойственна «семантическая двуплановость», с другой стороны - терминологическими единицами, среди которых нередко встречаются термины-омонимы и термины-полисеманты.

Думается, что термины русского православия требуют особого внимания специалистов, работающих в области семасиологии, терминоведения и лексикографии. Представляется необходимым обязательное включение в толковые словари русского языка наиболее частотных терминологических единиц названной сферы, сопровождаемых разъяснениями их значений и правил употребления в сфере религии и за ее пределами.

Думается также, что при изучении православной терминологии необходимо учитывать сложность описываемых религиозных понятий, особенности непрерывной традиции толкования евангельского учения и отдельно взятых морально-нравственных, богословских и богослужебных терминов. Ср., напр., высказывание, характеризующее некоторые черты православного мирозерцания: «Когда Церковь пишет Евангелие, она не занимается филологией; точно так же, когда она формулирует догматы, она не занимается философией, но и в том и в другом случае она выражает полноту новой жизни, которая сокрыта в её не-

драх. Поэтому ни Евангелие невозможно понять вне Церкви, ни догматы вне церковного богослужения» (Василий (Гондикакис) 2007: 17).

Кроме того, церковная богословская наука в большей степени сосредоточена на внутренней жизни человека, что имеет серьезное влияние на интеллектуальную и духовную деятельность православной церкви и её богословов. Последние подчеркивают, что не могут «богословствовать, просто взяв в руки бумагу и начав излагать на ней свои идеи, которые, возможно, верные, богословски удачные (как терминология) или общественно полезные. Материал, на основе которого каждый подвизается, богословствует и говорит в Церкви, есть не чей-то, но его собственный, его собственное бытие – сокрытое и неведомое» (Василий (Гондикакис) 2007: 45.).

Современные исследователи языка религии уделяют особое внимание как специфике содержания богословской терминологии, так и особенностям сакрально-стилевого комплекса в целом. Ср.: «Богословское сочинение значительно отличается от других разновидностей научных произведений: именно боготкровенный источник содержания богословского труда является главным его отличием от любой научной работы светского характера» (Кончаревич 2015: 222).

Сказанное позволяет сделать вывод о необходимости рассматривать изучаемые явления в рамках междисциплинарных научных направлений теолингвистики и теоконцептологии.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексеева М.О. (2009), Когнитивные аспекты изучения терминологии русского православия, *Известия РГПУ им. А.И. Герцена*, № 119, 197–202.
- Бугаева И.В. (2008), *Язык православных верующих в конце XX – XXI века* (Москва: РГАУ-МСХА им. К. А. Тимирязева).
- Бугаева И.В. (2009), *Словарь ударений религиозной лексики. Словарь сокращений религиозной лексики: Русский язык. Православие* (Кругъ).
- Василий (Гондикакис) архим. (2007), *Входное: Элементы литургического опыта таинства единства в Православной Церкви* (Богородице-Сергиева Пустынь).
- Гольберг М.И. (2002). *Религиозно-проповеднический стиль современного русского литературного языка: моральные концепты*. Автореф. дисс. канд. филол. наук (Москва).
- Горюшина Р.И. (2002), *Лексика христианства в русском языке (системные отношения прямых конфессиональных и производных светских значений слов)*. Дисс. канд. филол. наук (Волгоград).
- Дьяченко Г. (1993), *Полный церковно-славянский словарь*. Репринтное издание 1900 г. (Москва).
- Загоровская О.В., Данькова Т.Н. (2011), *Термин и терминология* (Воронеж: Научная книга).
- Загоровская О.В., Матей И.К. (2010) «О семантических особенностях лексики тематической сферы «Православие» в современном русском языке» // Ковалева Л.В. (науч. ред.) *Русский язык в диалоге культур: материалы Междунар. науч. конф.: в 3-х ч.* (Воронеж: Воронеж. гос. арх.- строит. ун-т),

Ч. 1, 220–223.

- Загоровская О.В., Матей И.К. (2012). «Русская православная лексика как предмет изучения в современной русистике», в: Загоровская О.В. (ред.) *Современные проблемы лингвистики и методики преподавания русского языка в вузе и школе: сб. научных трудов* (Воронеж: ИПЦ «Научная книга»), Вып.18, 3–14.
- Загоровская О.В., Шевченко И.С. (2014). «Семантическая многоплановость слова «совесть» в русском языке и русской духовной культуре (по данным лингвистических и энциклопедических словарей и справочников», *Филологические науки. Вопросы теории и практики* (Тамбов: Грамота), №10 (40), Ч. 2, 54–58.
- Кончаревич К. (2015). Рациональное и эмоциональное в научно-богословском стиле русского языка, В: *Рациональное и эмоциональное в русском языке: сборник трудов Международной научной конференции (г. Москва, 20-21 ноября 2015 г.)* / Ред. колл.: П.А. Лекант (отв. ред.), Н.Б. Самсонов (зам. отв. ред.), Н.А. Герасименко и др. (Москва: ИИУ МГОУ), 220–224.
- Кончаревич К., Радованович М. (2012), *Руско-српски и српско-руски теолошки речник. Русско-сербский и сербско-русский богословский словарь* (Београд: Службени гласник).
- Кончаревич К., Радованович М. (2012а). Лингвокультуро-логическое комментирование как аспект лексикографической деятельности (применительно к учебному богословскому словарю) // *Русский язык как инославянский*, IV, 58–70.
- Маркичева О.Г. (2007). *Православная энциклопедия. Обряды, таинства, посты, праздники: ок. 2000 статей* (Москва: АСТ: Астрель).
- Лобковская Л.П. (2012). О понятии межъязыковой омонимии (к проблеме термина «ложные друзья переводчика»), *Вестник Челябинского государственного университета*. № 20 (274). Филология. Искусствоведение. Вып. 67, 79–87.
- Матей И.К. (2012). *Православная лексика в современном русском языке и языковом сознании его носителей*. Дисс. ... канд. филол. наук (Воронеж).
- Михайлова Ю.Н. (2004). *Религиозная православная лексика и ее судьба (по данным толковых словарей русского языка)*. Дисс. ... канд. фил. наук (Екатеринбург).
- Николюкин, А.Н. (2001). *Литературная энциклопедия терминов и понятий* (Москва).
- Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. (2008). *Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений* / Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова (Москва: ООО «ИТИ Технологии»).
- Седакова О.А. (2008). *Словарь трудных слов из богослужения. Церковнославянорусские паронимы* (Москва: Греко-латинский кабинет И.М. Шичалина).
- Склярская Г.Н. (2008). *Словарь православной церковной культуры* (Москва: Астрель АСТ).
- Шевченко И.С. (2015). История формирования семантики слова «алчность» в русском языке // *Известия ВГПУ*, 4 (269), 100–102.
- Шевченко И.С. (2016), *Русская православная лексика духовно-нравственного содержания: семасиологический и лексикографический аспекты*. Дисс. ... канд. филол. наук (Воронеж).

Игор К. Матеј
Олга В. Загоровска

О СЕМАНТИЧКОЈ ВИШЕДИМЕНЗИОНАЛНОСТИ ТЕРМИНА ИЗ ОБЛАСТИ ПРАВОСЛАВЉА У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

Резиме

Предмет датог рада представљају семантичке одлике и парадигматски односи у руској терминологији из области православља. Сагледавају се појаве вишедимензионалности у семантици лексике која припада тематској области „Православље“ у руском језику, као и карактеристике које су одредиле њено формирање и историјски развој. Констатује се неопходност засебног проучавања датих језичких појава, као и њиховог одраза на нивоу опште и специјалне лексикографије руског језика, у циљу интерпретације тачних значења термина из дате области и правила њихове употребе у религијском и световном дискурсу.

Елена Иванова
Санкт-Петербургский
государственный университет
Санкт-Петербург, Россия
e.yivanova@spbu.ru

УДК 811.163.2'367:811.161.1'367
оригинални научни рад
примљено 01.03.2017.
прихваћено за штампу 18.05.2017.

Анастасия Данилова
Санкт-Петербургский
государственный университет
Санкт-Петербург, Россия

БОЛГАРСКИЙ СОЮЗ *НИ(ТО) ...НИ(ТО)* И ЕГО РУССКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ

В статье анализируются основные структурные особенности болгарского союза *ни(то) ... ни(то)* на фоне русского. Показано, что основными отличиями этого союза от русского союза *ни ... ни* являются, во-первых, его способность выступать единственным средством создания отрицательного предложения и, во-вторых, допускать многоместный вариант употребления с отсутствием первой составляющей. Выявлены условия для реализации указанных особенностей, связанные как с позицией приглагольного отрицания, так и со сферой действия отрицания самого союза. На материале параллельных корпусов выявлены наиболее адекватные специфике данного союза русские параллели.

Ключевые слова: отрицание, отрицательное предложение, отрицательная частица, болгарский язык, русский язык, перевод.

The main structural peculiarities of the Bulgarian conjunction *ни(то) ... ни(то)*, contrasted with Russian conjunctions, are analyzed in the article. The study shows that the main differences between the Bulgarian conjunction and the Russian conjunction *ни ... ни* are the following: firstly, it serves as the only means to make a negative sentence, and, secondly, it can be used iteratively without its first element. The study describes the conditions for the realization of the peculiarities that are connected with both the adverbial negation position and the scope of the conjunction's negation. The most adequate Russian equivalents to the specificity of this conjunction are defined in the material of the parallel corpora.

Keywords: negation, negative sentence, negative particle, the Bulgarian language, the Russian language, translation.

Типологически наиболее значимыми особенностями болгарского отрицания на фоне русского являются, прежде всего, превалирование смещенного к предикату отрицания и более частое, чем в русском, явление «подъема отрицания», а также использование разных отрицательных средств во временных и модальных формах глагола (при едином рус. *не*), см. подробнее в (Иванова 2016), там же и литература.

Мы считаем, что к числу важнейших особенностей болгарского отрицательного предложения относятся и предложения с союзом *ни(то) ... ни(то)*, ряд структурных характеристик которых выявляют способность данного союза, с одной стороны, выступать как единственное средство создания общего отрицания и, с другой – допускать пропуск первого компонента многоместного союза при наличии отрицательного сказуемого при конъюнкте. Далее мы охарактеризуем эти особенности болгарского союза и покажем, какие соответствия выбирают русские переводчики для передачи этих свойств, не присущих русскому

союзу *ни...ни*. Более того, материал переводов показывает, что сфера действия союза *ни(то)...ни(то)* шире, чем русского *ни...ни*.

Далее при анализе отрицания в болгарском предложении мы исходим из различия семантического и синтаксического отрицания, см., прежде всего, (Падучева 2011; 2013). С семантической точки зрения различается общее и частное отрицание. При общем отрицании сферой действия отрицания является все предложение: *Не съм пристрастен към алкохола, не обичам празни компании, пияни дърдорковци, ласкатели* (П. Вежинов). ‘Я не любитель выпить, не люблю шумных сборищ, пьяных болтунов, вообще богемы’ (пер. М. Тарасовой)¹. Отрицание является частным, если в сферу его действия входит фрагмент смысла, не составляющий предложения, см. (Падучева 1974, 2011; Брезински 1995; Вьтов 1987: 68–79 и др.): *За това село отговарям аз, а не вие* (Г. Караславов). ‘За это село отвечаю я, а не вы’. С синтаксической точки зрения различается предикатное (при финитном глаголе или предикативе) и непредикатное («присловное» (Падучева 2011)) отрицание, ср. *Поканените докладчици не дойдоха*. ‘Приглашенные докладчики не приехали’ и *Не всички от заявените участници дойдоха на тази конференция*. ‘Не все из заявленных участников приехали на эту конференцию’.

Введение этих двух пар терминов (общее/частное, предикатное/непредикатное отрицание) позволяет адекватно описывать специфику формирования отрицания как в отдельном взятом языке, так и при его сопоставлении с другими. Например, основное отличие болгарского языка от русского, как мы уже упомянули, состоит в нормативном оформлении частного отрицания как предикатного. Это явление смещения отрицания заключается в том, что отрицательная частица *не* уходит со своего синтаксического (присловного) места и передвигается к сказуемому, хотя в сфере действия отрицания находится другой член предложения. Таким образом, в болгарском языке предложение оказывается построено по (синтаксически) предикатному типу как в случае (семантически) общего, так и (семантически) частного отрицания, ср. соответственно: *Не замина вчера*. ‘Он вчера не уехал’ и *Не замина вчера, а преди една седмица*. ‘Он уехал не вчера, а неделю назад’, см. (Лашкова, Шверчек 1979: 39–44; Иванова 2013; Иванова, Градинарова 2015: 83).

1. Союз *ни(то)...ни(то)* как средство создания отрицания в болгарском предложении

Отрицательная частица/союз *ни(то)* (реже в варианте *ни*, генетически исходном для *ни(то)*), как и русская частица *ни*, может употребляться однократно в качестве усилительной частицы (*Нито дума!* ‘Ни слова!’; *Ни крачка назад!* ‘Ни шагу назад!’) либо многократно в качестве повторяющегося союза, напр. *Не бях нито стреснат, нито ядосан, нито изненадан дори* (П. Вежинов). ‘Я не был ни взволнован, ни возмущен, ни даже удивлен’ (пер. М. Тарасовой). Далее нас будет интересовать только употребление *ни(то)* как союза.

1.1. В простом предложении роль *ни(то)* как средства создания отрицания зависит от позиции сказуемого – стоит ли оно в препозиции к союзу (перед пер-

¹ В работе использованы, в основном, примеры из двуязычных параллельных корпусов <http://rbcorpus.com/index2.php>.

вым компонентом союза), либо в постпозиции (после последнего компонента союза). Рассмотрим эти ситуации подробнее.

1.1.1. Находясь в препозиции к сказуемому, союз способен выступать как единственное отрицательное средство, или, иначе, самостоятельно формировать предложение общеотрицательной семантики, даже если стоит при непредикатных конъюнктах. Это отражается в том, что сказуемое при препозиции *ни(то)* употребляется в положительной форме:

Нито елегантната униформа, *нито* лачените ботуши, които бе сложил сега, *можеха* да скрият в телосложението му печата на старостта, жалката сломеност на грохнал и разнебитен от алкохола мъж (Д. Димов). ‘Ни элегантный мундир, ни обутые ради случая лаковые сапоги не могли стереть (букв. могли стереть) печать преждевременной старости, жалкого безволия сломенного пьянством человека’ (пер. Н. Попова и др.).

През свободните минути нашите разговори вървят все в този тон, понеже сме се разбрали, че *нито* в хотела, *нито* тук *ще говорим* за по-сериозни неща (Б. Райнов). ‘И в свободные минуты наши разговоры носят примерно такой же характер, поскольку нам стало ясно, что ни в отеле, ни здесь о серьёзных вещах говорить не приходится (букв. будем говорить)’ (пер. А. Собковича).

Исследование А.В. Даниловой (2015; 2016) показало, что для современного болгарского языка отсутствие отрицания при сказуемом в случае его постпозиции по отношению к конъюнктам, соединяемым союзом *ни(то)...**ни(то)*, является преобладающим вариантом. Так, из 36 примеров такой структуры из текстов, представляющих язык современной болгарской прозы, лишь в 1 случае зафиксирована отрицательная форма сказуемого, см. пример (а) ниже, в остальных 35 случаях сказуемое употребляется в положительной форме (пример (б)):

(а) ... *Нито* сега, *нито* по-късно тя *не си позволи* да обсъжда богатството му (Д. Шумналиев). ‘Ни сейчас, не позже она не позволила себе обсуждать его богатство’;

(б) *Нито* науката, *нито* философията, *нито* изкуството *могат* да отворят завесата докрай (Б. Априлов). ‘Ни наука, ни философия, ни искусство не могут до конца приоткрыть эту завесу’;

1.1.2. Если союз находится в постпозиции к сказуемому, то употребление последнего с отрицанием обязательно. Это значит, что при постпозиции данный союз служит лишь созданию полинегации, кумулятивного отрицания – многократного употребления отрицательных элементов в рамках одного простого предложения при сохранении отрицательного значения предложения:

Само че Ришар *не* се обажда *нито* на следващия ден, *нито* на по-следващия (Б. Райнов). ‘Однако господин Ришар не дает о себе знать ни на другой день, ни на третий’ (пер. А. Собковича).

1.2. Соединяя предикатные компоненты, союз *ни(то)...**ни(то)* выступает как самостоятельное средство создания отрицания в каждой из соединяемых предикаций.

Тъй че *нито* сами се познават добре помежду си, *нито* портнерът и милиционерите успяват да ги запомнят на лице (А. Гуляшки), букв. ‘Так что ни они

сами не знакомы между собой, ни вахтер и милиционер не могут запомнить их в лицо².

При этом отрицательные местоимения и наречия заменяются на неопределенные, что доказывает статус данных союзов как самостоятельного средства общего отрицания: *Аз нито съм ви предлагал нещо, нито съм искал нещо* (Б. Райнов). ‘Я вам ничего не предлагал и вас ни о чем не просил’ (пер. А. Собковича), *букв.* ‘Я вам ни что-то предлагал, ни что-то просил у вас’.

2. Союз *ни(то)...**ни(то)* как многоместный союз с отсутствием первой составляющей

Интересной структурной особенностью отрицательного союза *ни(то)...**ни(то)* является его способность функционировать с опущением первой составляющей при препозитивном отрицательном сказуемом. При этом, однако, возможность «восстановить» (употребить) первый компонент союза при наличии отрицательного сказуемого имеется не всегда. Исследования, проведенные в работах (Иванова, Градинарова 2015: 80–81; Данилова 2016), показали, что факультативность или запрет на «восстановление» первого компонента союза зависит от того, каков статус соединяемых конъюнктов – предикатный или нет.

2.1. Если *ни(то)* соединяет конъюнкты, являющиеся непредикатными элементами, то при первом конъюнкте союз факультативен. Это наблюдается лишь в простом предложении, когда препозитивное сказуемое уже содержит предикатное отрицание. Таким образом, возможность пропуска первого компонента повторяющегося союза связана с тем, что *ни(то)* выступает в данном случае как вторичное средство выражения отрицания, т.е. для полинегации, ср. примеры (а) ниже с опущением первого компонента *ни(то)* и примеры (б) с его экспликацией:

(а) *Бунтовниците не влязоха в града Ø тая нощ, нито на другия ден* (Д. Димов). ‘Бунтовщики не вступили в город ни ночью, ни на следующий день’ (пер. Н. Попова и др.), *букв.* ‘...не вступили в город ночью, ни на следующий день’;

Той не мислеше Ø за моралната престъпност на това, що искаха от него, нито за санкциите на наказателния закон (Д. Димов). ‘Он не думал ни об аморальности поступка, требуемого от него, ни о санкциях уголовного кодекса’ (пер. Д. Маркова), *букв.* ‘Он не думал об аморальности поступка, требуемого от него, ни о санкциях...’

б) *Увлечена, тя не забелязва нито намиганията, нито гримасите на сестра ми* (П. Вежинов). ‘Увлеченная, она не замечает ни подмигиваний, ни гримас сестры’ (пер. Л. Лихачевой);

Само че Ришар не се обажда нито на следващия ден, нито на по-следващия (Б. Райнов). ‘Однако господин Ришар не дает о себе знать ни на другой день, ни на третий’ (пер. А. Собковича).

2.2. Если *ни(то)* соединяет конъюнкты, являющиеся предикатными элементами, то совместное употребление предикатного отрицания (отрицательного сказуемого) и первого элемента союза в первом конъюнкте становится излиш-

² Об адекватных способах передачи этих конструкций на русский язык см. в разделе 3.

ним. Оно или блокируется (в условиях возможного контактного соположения этих средств: **не нито*), либо, в иных случаях, избегается:

Не съм оставяла документи, *нито* съм подавала молби (Б. Райнов). ‘Я ни документов не оставляла, ни заявления не подавала’ (пер. А. Собковича), букв. ‘Я документов не оставляла, ни заявления подавала’. Ср. с более редким: *Не* съм [нито] оставяла документи, *нито* съм подавала молби (Б. Райнов).

Вообще говоря, отсутствие первого компонента союза логичнее рассматривать не как его «пропуск» или «опущение», а как замену первого компонента союза приглагольным отрицанием. Ср. еще примеры, в том числе при многоместном *ни(то)*:

Не, страхът *не* може да се подтиска, *нито* да се обуздава (Б. Райнов). ‘Нет, страх ни подавить, ни обуздать нельзя’ (пер. А. Собковича).

Повече няма да настоявам, *нито* да се обаждам (Б. Райнов). ‘Я больше не намерен ни приходить, ни настаивать’ (пер. А. Собковича).

Не мога да предизвикам сам разговори, защото е запретиено, *нито* да проследявам когото и да било, защото е също запретиено, *нито* да правя опит да се вмъкна дето и да било, защото е още по-запретиено (Б. Райнов). ‘Я не могу сам вызывать кого-либо на разговор – запрещено, не могу следить за кем бы то ни было – запрещено, не могу делать попытки пробраться куда-либо – это тем более запрещено’ (пер. А. Собковича).

3. Перевод предложений с союзом *ни(то)...ни(то)* на русский язык

Употребляясь в простом отрицательном предложении, русский союз *ни...ни* никогда не выполняет функции самостоятельного выражения отрицания. Однако как средство создания кумулятивного отрицания он, казалось бы, должен регулярно выбираться переводчиками для передачи на русский язык многоместного болгарского союза. Однако это не так. Переводы³ показывают, что сфера употребления болгарского союза гораздо шире.

3.1. Переводческие соответствия союзу *ни(то)...ни(то)* в предложениях с кумулятивным отрицанием.

Русское *ни...ни* используется как переводческое соответствие лишь в части примеров с выраженным кумулятивным отрицанием (в 58 случаях из 127):

Не бях *нито* стреснат, *нито* ядосан, *нито* изненадан дори (П. Вежинов). ‘Я не был ни взволнован, ни возмущен, ни даже удивлен’ (пер. М. Тарасова);

Не си дадох труд *нито* да прощавам, *нито* да забравям и продължих да си го имам Райман като едно на ум... (Б. Райнов). ‘Не стал я ни прощать, ни забывать, и Райман по-прежнему остается у меня на примете...’ (пер. Л. Лихачевой).

³ Материалом послужили 127 примеров предложений с союзом *ни(то)...ни(то)*, собранных методом сплошной выборки из текстов болгарской художественной литературы: из произведений П. Вежинова («Барьерата», «Белият гущер», «Нощем с белите коне»), А. Гуляшки («Последното приключение на Аввакум Захов») и Б. Райнова («Голямата скука», «Денят не си личи по заранта», «Няма нищо по-хубаво от лошото време», «Реквием за една мръсница») и их переводов на русский язык.

Способы избежать использования союза *ни...ни* в русском переводе довольно разнообразны, перечислим лишь некоторые из них, см. подробнее (Данилова 2016). Так, может быть сокращена группа однородных членов, в связи с чем используется одиночная отрицательная частица *не* как средство выражения частного отрицания (пример (а) ниже), либо отрицание полностью опущено, как в (б).

(а) *Обаче какво знам аз и какво знаете вие, е съвсем без значение в случая, тъй като нещата не се решават нито от вас, нито от мене* (Б. Райнов). ‘Однако то, что мы с вами знаем, не имеет никакого значения, потому что решать не нам’ (пер. А. Собковича).

(б) *Не знам нито кой сте, нито за какво говорите – отвърща пренебрежително мъжът, застанал настреща ми* (Б. Райнов). ‘Не знаю, кто вы такой и о чем вы говорите’, – холодно отвечает мужчина, остановившись против меня’ (пер. С. Никоненко).

В качестве функциональных эквивалентов в русском переводе выступают и разделительные повторяющиеся союзы:

Беше нито ден, нито нощ (А. Гуляшки). ‘Не то день, не то ночь’ (пер. А. Томовой).

Нямам никакво право при никакъв случай да прибягвам нито до дипломатическата ни мисия в Копенхаген, нито до търговското представителство, нито до хората на «Балкантурист» (Б. Райнов). ‘Ни в коем случае я не имею права прибегать к чьей-либо помощи, будь то дипломатическая миссия в Копенгагене, либо торговое представительство, либо служащие «Балкан-туриста»’ (пер. А. Собковича).

3.2. Болгарский союз, выступая как самостоятельное отрицательное средство, регулярно берет на себя соединительные функции при связывании отрицательных однородных сказуемых и самостоятельных предикаций, в таких случаях его основным эквивалентом в русском языке является одиночный или повторяющийся союз *и*, соединяющий отрицательные предикаты, см. об этом и (Блажев 2007: 152–153):

Но Криста като че ли нито я виждаше, нито я чуваше... (П. Вежинов). ‘Но Криста, казалось, ее не видела и не слышала...’ (пер. Л. Лихачёва);

В нашия занаят – каза Авакум, като излезе и се спря да запали цигара – предназначението на обектите, така наречената тяхна функционалност, нито увеличава, нито намалява значението им, не ги прави ни важни, ни неважни (А. Гуляшки). ‘В нашем деле предназначение объектов, их так называемая функциональность, не увеличивает и не уменьшает их значения, не делает ни важными, ни незначительными, – сказал Авакум, выходя и закуривая сигарету’ (пер. А. Томовой).

Редкие случаи использования русского союза *ни...ни* связаны с особыми переводческими трансформациями. Так, в следующем примере русский союз *ни...ни*, в отличие от болгарского оригинала, связывает не отдельные предикации, а фрагменты непредикатного уровня, и, таким образом, в русском языке использована структура с кумулятивным отрицанием: *Нито е открит крадецът, нито се знае, което е сто хиляди пъти по-важно, къде е стъкленицата и какво е станало с дяволския ѝ разтвор* (А. Гуляшки). ‘Не установлен ни похи-

титель, *ни* – а это во сто раз важнее – местонахождение склянки, *ни* что стало с её дьявольским содержимым’ (пер. А. Томовой).

Активно используются при переводе, если позволяет контекст, градационные союзы:

Но тогава това нито го дразнеше, нито му бе неприятно (П. Вежинов). ‘Почему-то это не только его не раздражало, но даже не было неприятным’ (пер. Л. Лихачёвой);

Тъй че нито сами се познават добре помежду си, нито портiererът и милиционерите успяват да ги запомнят на лице (А. Гуляшки). ‘Так что даже сами уборщики не могут хорошо знать друг друга, не то что вахтеры и милиционеры – те просто не успевают запомнить их всех в лицо’ (пер. А. Томовой).

3.3. Способность болгарского союза выступать с отсутствием первой составляющей привносит в болгарское предложение оттенок присоединительного значения у второго и последующих конъюнктов, что отражается в русских переводах в использовании соответствующих средств с добавочным, присоединительным значением:

Не я докосна повече до края на живота ѝ, нито пък тя се опита да се приближи отново към него (П. Вежинов). ‘До самой её смерти он больше ни разу не прикоснулся к ней, да и она не сделала никакой попытки с ним сблизиться’ (пер. Л.Лихачевой);

При мене не се отбива никой, нито аз самият имам повод да ида при някого, тъй като за служебните справки съществува телефон (Б. Райнов). ‘Ко мне никто не заходит, да и у меня самого нет повода (букв. ‘ни у меня самого есть повод’) идти к кому-либо...’ (пер. А. Собковича).

Однако в случае, если наблюдается более чем двухместное употребление данного союза при опущении *ни(то)* при первом конъюнкте, перевод на русский язык осуществляется сочиненными отрицательными предикатами с союзом *и*: *Бенц не ги [жените] обичаше със заслепление, нито ги презираше, нито ги ревнуваше, нито имаше угризения по отношение на тях* (Д. Димов). ‘Любовь никогда не доводила его до ослепления, он не ревновал, не презирал женщин и не испытывал даже сочувствия к покинутым (пер. Н.Попова), букв. ‘...не любил их до ослепления, ни презирал, ни...’.

Таким образом, специфику предложений с союзом *ни(то)...**ни(то)* определяют такие его характеристики, как способность выступать единственным средством создания отрицательного предложения и допускать многоместный вариант употребления с отсутствием первой составляющей. Указанные особенности реализуются с учетом позиции приглагольного отрицания и сферы действия отрицания самого союза. Эти же характеристики обуславливают основные отличия этого союза от русского союза *ни... ни* и объясняют широкий спектр средств, используемых для перевода на русский язык данного болгарского союза.

ЛИТЕРАТУРА

- Блажев Б. (2007), „Типы предложений по наличию или отсутствию отрицания”, *Русский и болгарский языки. Сопоставление грамматических систем. Вопросы перевода* (София: Heron Press), 149–156.
- Брезински С. (1987), *Кратък български синтаксис* (София: Св. Климент Охридски).
- Вътов В. (1987), „По въпроса за отрицателните изречения в българския език”, *Език и литература*, 5, 68–79.
- Данилова А.В. (2015), «Союз/частица *ни(то)* в болгарском языке», *Сборник тезисов VI Международной молодёжной межвузовской междисциплинарной славистической конференции: Роль славянской молодёжи в процессе устойчивого цивилизационного развития. Славянская мозаика: история, язык, фольклор, литература, культура* (Москва: «ГАСК»), 48–54.
- (2016), *Болгарская частица-союз ни(то) как средство создания отрицания и её русские параллели: Выпускная квалификационная работа.* (Филологический факультет, Санкт-Петербург).
- Иванова Е.Ю. (2013), «Смещение частного отрицания в болгарском языке», *XVII–XVIII Державинские чтения: Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики* (Филологический факультет СПбГУ).
- (2016), «Отрицание в болгарском предложении (на фоне русского)», *Филология и человек*, 2, 68–78.
- Градинарова А.А. (2015), *Синтаксическая система болгарского языка на фоне русского* (Москва: Языки славянской культуры).
- Лашкова Л., Шверчек Л. (1979), „Някои проблеми на синтактичното отрицание в българския и полския език”, *Съпоставително езикознание*, 3, 39–44.
- Падучева Е.В. (1974), *О семантике синтаксиса* (Москва: Наука).
- (2011), «Отрицание» [Материалы для проекта корпусного описания русской грамматики. На правах рукописи] <<http://rusgram.ru>> (Москва).
- (2013), *Русское отрицательное предложение* (Москва: Языки славянской культуры).

Елена Иванова, Анастасија Данилова

БУГАРСКИ ВЕЗНИК *НИ(ТО)* ...*НИ(ТО)* И ЊЕГОВЕ РУСКЕ ПАРАЛЕЛЕ

Резиме

Способност употребе бугарског везника *ни(то)* као основног средства изражавања негације зависи од његовог положаја у односу на предикат. У случају да се његов први компонент нађе испред предиката овај везник може функционисати као самостално средство негације; сам предикат у том случају има потврдан облик. У постпозицији, као додатни носилац одричне семантике, *ни(то)* служи једино да створи полинегацију.

Уз одрични предикат у препозицији полипозицијски везник *ни(то)*...*ни(то)* може бити употребљен с изостављеном првом компонентом. Могућност његовог експлицирања зависи од статуса повезиваних конјунката. Ако *ни(то)* повезује конјункте који представљају не-предикатске елементе, везник је уз први конјункт факултативан. Приликом повезивања пре-

дикатских конјунката заједничка употреба одричног предиката и првог елемента везника у првом конјункту постаје излишна.

Приликом превода бугарског везника *ни(то)* руски везник *ни...ни* користи се као преводни еквивалент само у једном делу примера с израженом кумулативном негацијом. У осталим случајевима заступљене су трансформације и функционалне варијанте: коришћење јединствене одричне речце *не* за повезивање истородних чланова; коришћење раставних везника који се понављају (*либо...либо, не то...не то*), везника *и*, који се може или не мора понављати, градијских везника (*не то что, не только...но даже*) и др. Способност коришћења *ни(то)...* *ни(то)* с изостављеном првом компонентом уноси у бугарску реченицу нијансу адитивног значења код другог и наредних конјунката, што се одражава у руским преводима у коришћењу одговарајућих средстава с допунским, адитивним значењем.

АОРИСТ У ЈУЖНОСЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА (СА ОСВРТОМ НА БУГАРСКИ И СРПСКИ)

Добро је позната дијаметрална разлика између савременог бугарског језика, у којем је очувано старословенско стање у односу на просте претерите (аорист и имперфекат), и осталих словенских језика у којима су ове грамеме редуковане до општег претерита. Систем претерита у савременом српском језику такође показује озбиљну нестабилност у односу на савремени бугарски и македонски језик.

Кључне речи: аорист, прости претерити, имперфекат, српски, бугарски.

The diametric difference between contemporary Bulgarian, where the status of the two simple preteritus (aorist and imperfectum) is preserved as it was in Old Bulgarian, and other Slavonic languages, where those two grammemes are reduced to one common preteritus, is well known. The system of different types of preteritus in contemporary Serbian appears to be instable when compared to the same grammatical unit in contemporary Bulgarian and Macedonian.

Key words: Aorist, simple preteritus, imperfectum, Serbian, Bulgarian.

Током XIX и XX века облици, садржај и развој категорије времена у словенским језицима биле су предмет интензивних расправа. Систем глаголских времена и њихове функције представља једно од најзанимљивијих подручја у проучавању словенских језика, а у јужнословенским језицима, поготово - бугарском и српском, пажњу лингвиста привлаче претеритна времена (аорист и имперфект) којих нема у другим словенским језицима, изузетком македонски, хрватски и луничкосрпски.

Према својој типолошкој подели словенског језичког простора, кад су у питању управо претеритални системи словенског глагола, Ј. С. Маслов (Маслов 1984), издваја три типа: севернословенски „безаористни” тип (руски, украјински, пољски итд.), где се прости (синтетички) претерити рано губе, а њихова опозиција замењена је општесловенским перфектом (перфективних и имперфективних глагола) преображен у општи претерит, тј. перфекат свршеног вида (перфекат који се гради од перфективних глагола) третира се као аорист, док се перфекат несвршеног вида (перфекат који се гради од имперфективних глагола) – као имперфект.

Слична је и констатација Ханса Кристијана Микелсена (Микелсен 1983), изнесена годину дана раније, према коме „у севернословенској групи број облика се веома смањује што је у супротности јужнословенској групи (минус словеначки и делимично српскохрватски), у којој се стари облици чувају, чак и нови стварају.“ (Микелсен, 1983: 3) Од севернословенских језика (укључујући источно и западнословенске језике) најдоследније редуковање налазимо у групи источнословенских језика (дакле, руски, украјински, белоруски) где се у рукописима запажа губљење опозиције аорист : имперфект. Најпре се губи им-

перфекат, а затим и аорист, већ у 13-14 веку, али већ од 11. до 12. века њихове функције постепено је почео преузимати перфекат.

Морамо обратити пажњу на лужичкосрпске језике који такође припадају западнословенској групи, у којима аорист и имперфекат даље функционишу као један претерит,¹ дакле у овом погледу лужичкосрпски језици се разликују од типично севернословенског типа и смера развоја.

Радикалне промене у севернословенским глаголским системима о којима је реч можемо посматрати „као последицу „борбе” међу граматичким категоријама времена и вида” (Микелсен 1983: 6). У бугарском и македонском језику категорија времена је апсолутно независна од категорије врста глагола, док је у осталим словенским језицима ова зависност очигледна. Опште позната је дијаметрална разлика између савременог бугарског, у којем је сачувано и развијено старословенско стање путем интензивне граматикализације, и осталих словенских језика, где ј све то до једног општег претерита.

У изразитој опозицији према севернословенској групи стоји јужнобалканска² „аористна” група (бугарски, македонски језик) где се, у оквиру веома развијеног глаголског система, прости претерити не само чувају (са неким формалним променама) већ су чак једна од њихових најконкретнијих морфолошких карактеристика, које их разликују од осталих словенских језика³, нпр. буг. *Трѣгнахмѣ да се приберем.*; Кирил и Методиј *разбиха* принципа на аристократичния език и внесоха живия народен български език в книжнината.; Латинка *свѣрши* песента, татарите *въздѣхнаха*.; Когато най-после Борис *свѣрши*, Мария *изпита* усещането, се се събужда от сън.; Когато *влезе* в стаята, Николчев *погледна* най-напред лицето му, осветено от лъчите на утринното слънце, които проникваха през отворения прозорец, и му *се стори*, че беше виждал някъде този млад мъж с бледо продълговато лице и с присвити умни очи.; мак. *Ние тропнавме* на прозорецот.; *Пријателите дојдоа*.; *Вие избегавте* дома.; Брат му на тој Германец *не стигна* да стрела вечерва во мене и јас *не стигнав* да го спуштам столот врз негово теме.; *Пашата остана* како вкаменет. После го *крена* позлатениот крив рог, што му висеше на сремена врвца преку рамото, и *свирна* низ него - го *прекрати* ловот, *се фрли* на коњот и *тргна* за Охрид низ богатите овошни градини. Бугарски и македонски аорист (као и имперфекат) стоји у опозицији са немаркираним општим претеритом. Није случајно што се у већини бугарских граматика од доба Препорода до данас поклања посебна пажња аористу и имперфекту, уз фокусирање на њихове формално-семантичке и функционалне карактеристике. Обично се примећује, да аорист представља

¹ У лужичкосрпским језицима аорист и имперфекат постоје као један глаголски вид: аорист се гради само од свршених глагола, а имперфекат само од несвршених

² У овој групи постоје јасне балканске црте, а српскохрватски језик само делимично је обухваћен овим балканизмом, што потврђује и његово непотпуно улажење у савез балканских језика, док се у словеначком језику види исти смер развијања као у севернословенским језицима.

³ Срв. „Миклошич говори о словенском аористу и имперфекту, да они формирају једну сјајну партију словенских језика и да су словенски језици, међу свим језицима у Европи, најближи грчком. Међутим, ова сјајна партија се налази скоро свуда у непрестаном спаду, тако да је већина словенских језика никако не познају, али бугарски језик у том погледу спада у најконзервативније словенске језике, јер су у њему ове две категорије сјајне партије сачуване.” (Младенов 1979: 284).

радњу у тачно одређеном тренутку, за коју се зна да је завршена, тј. он изражава антериорност у односу на тренутак говора,⁴ посебно у оквиру минималног контекста. Када је у питању аорист од свршених глагола, он не само „указује на тачку у којој се завршава одређено стање, претварајући га у догађај” (Пенчев 1990: 255), већ и представља радњу као целовиту, завршену, јер је постигла свој циљ, нпр. *Видях го да седи. Седеше с един пријател. Седя там дѣлго.* В. Станков успешно напомиње, да радња изражена аористом „може да је и у даљој прошлости, и у непосредној близини тренутка говора” (Станков 1983: 314), нпр. *Но преди да изляза забелязах две неща.; Мислите на Бабини зъби удариха внезапно спирачка, от набраната инерция последните се сблъскаха с първите, голям хаос и пререждане се започна.; В този момент току до гърба си, това е масата зад мен, знам я добре, чух репликата, която заглуши останалото фоново жужене и ме накара да наостря уши.; Не бях сигурен, но дори малкото, което видях от мъжа, ми заприлича на човека от снимката.,* у односу на аорист у савременом српском језику, где аорист у индикативној употреби обележава ситуацију која се догодила „у одређеном временском размаку непосредно пре момента говорења” (Белић, 1926-7: 114), нпр. *Сунце зађе., Цар нам даде све што смо желели и одреди Афис-пашу са триста људи у Београд...ч Што ми то зло учинисте и казасте човека да имате?* итд. Основна функција аориста у савременом бугарском језику је да остварује нарацију, представљајући узастопне догађаје у прошлости. У „Историји бугарског језика” Ст. Младенов пише: „Миклошић је о словенским аористу и имперфекту рекао, да они формирају једну одличну партију словенских језика и да словенски језици међу свим европским језицима најближи грчком. Међутим, ова сјајна партија се скоро свуда налази у непрестаном паду, јер је већина словенских језика и не познаје, а бугарски језик у том смислу спада у најконзервативније словенске језике, јер су обе категорије ове сјајне партије сачуване” (Младенов, 1979: 284).

Најинтересантнији је, међутим, према Маслову трећи „полуаористни” српско-хрватски (односно српски или хрватски) тип, који се налази међу два претходна, нпр. *Okrenu se i izađe. Dograbi naftrkanu i krenuše. Medutim, ona zastade, reče mi nešto i glavom pokaza prema izlogu. On joj odgovori, ona lupi nogom i opet pokaza glavom prema izlogu. Tek tad se onaj moj okrenu i pažljivo me odmeri. I to veoma pažljivo. Stajala samni živa, ni mrtva, a htela sam da umrem! Majke mi! Najzad, on se okrete. ionipodoše. Zajedno.; Ali, pre nego što sam pošao primetih dve stvari: par braon cipela ostavljenih na ormančiću pored vrata i knjigu.* Он сматра да се у српском језику прости претерити још у начелу чувају, док према млађим лингвистима у данашњем српском језику видна је експанзија перфекта као општег претерита. Дакле та чињеница нас наводи да, према употреби та два проста претерита, српски се све више приближава севернословенској групи него јужнобалканској.

Према В. Маровској, „временске грамема су у средњем, прелазном стању у српскохрватском⁵ и у неким дијалектима српскохрватског, а такође и у лу-

⁴ Према И. Куцаров (2007: 245) аорист „је једино прошло време у бугарском језику“, јер је само ова грамема обележена антериорношћу (формални показатељ је аорисна морфема, одн. тематски самогласник).

⁵ Данас српски и хрватски.

жичкосрпским језицима (што смо већ раније споменули), где је сачувана употреба простих претерита, аориста и имперфекта, иако је изузетно ограничена и често буде модална.“ (Маровска 2013: 218). То јест, могло би се рећи да су српски и хрватски у фази ближој ситуацији у западнословенским језицима, док се бугарски окренуо у супротном правцу - преструктурирању и обогаћивању вербалне компонентне старословенског граматичког система путем интензивне граматикализације.

Промене у оквиру бугарског морфолошког система могу се објаснити директним тенденцијама у развоју језика, које се директно тичу глаголског система и изазване су друштвено-историјским разлозима. У различитим степенима оне су примећене и у српском језику, који има сличну историјску судбину, или у лужичкосрпским језицима, који су из других разлога сачували своју независност и архаичност. Има се у виду турски утицај, као и услови, у којима се ствара конкуренција између словенских језика који су били у контакту са турским „у вези са могућношћу изражавања *доживљености*“ (Дејанова 1966: 189–192).

Систем претерита у савременом српском језику показује битне разлике у односу на савремени бугарски и македонски језик,⁶ где су ови системи стабилнији. Помињући „претеритске системе“ имамо у виду како аорист, тако и имперфекат, али у овом истраживању обраћамо пажњу углавном на аорист. Један део дијалеката у српском језику чувају аорист у доста живој употреби, док у другима уопште није присутан. Постоје и они дијалекти, у којима аорист заузима различите прелазне позиције. Такође, није јединствен ни књижевни језик, где функције аориста (и уопште претерит) непрестано јењавају. Облици аориста се срећу у говору неких књижевника из XIX века, који је приближан народном и поседује обележја одговарајућих дијалеката. Осим тога, аорист је продуктиван и карактеристичан за архаичније говоре, близак је говорима у Источној Шумадији и делом тимочком, који се развијао у грчком и турском окружењу од XVI – XVII до почетка XX века, када се галипољски Срби селе у Македонију. Очување аориста примећујемо и у зетско-сјеничком дијалекту, као и у дијалектима у Јужној и Источној Србији (о чему сведоче истраживања А. Белића и М. Стевановића).⁷

Функције аориста описују многи српски лингвисти. Неки од њих наглашавају *одређеност* (указује на одређено време пре момента говорења) као општу црту аориста (Белић, Стевановић), при чему му преписују једно значење, док други истичу *доживљеност* (Вуковић, Стојићевић, Сладојевић) и дају му друго значење. На рачун Белићевог мишљења да аорист у индикативној употреби исказује само радње које су се извршиле непосредно пре момента говора, Вуковић пише: „После свега што је досад речено у читавој дискусији око употребе аориста апсолутивске и релативске (Стојићевић, Сладојевић, П. Ивић и др.), без икакве сумње остаје неодрживо Белићево тумачење сваког аориста који не обележава радњу у блиској прошлости као релативног по његовој употреби“ (Вуковић 1967: 404). Тај Вуковићев став није побијен до данас, већ напротив, документовано је да се аорист јавља и за исказивање радњи које су се

⁶ С обзиром да је стање двају проста претерита у македонском језику слична стању у бугарском, ми ћемо се фокусирати главно на бугарски и српски језик.

⁷ О овим питањима погледајте још Ивић 1958.; Дејанова 1966.

(из)вршиле давно пре момента говора. Тако је о аористу речено и показано и у *Синтакси савременога српскога језика* групе аутора у редакцији академика Милке Ивић (Ивић 2005: 424). У својим радовима М. Ивић (1958) истиче чисту стилистичну одлику аориста,⁸ чије мишљење касније подржава и Марија Дејанова (Дејанова 1966), која сматра да се аорист (као и имперфекат) налазе првенствено у приповедању, никад у дијалогу.

Добру представу о функцијама аориста даје истраживање В. Митриновић, која упоређује стилистичке еквиваленте руског и пољског општег претерита – перфекта, са аористом, који се користи у српском језику под сличним условима. Такве се испостављају функције аориста за изражавање неочекиване радње, што аутор жели да нагласи у одређеној говорној ситуацији; употреба аориста приликом изражавања несвршене неочекиване радње која се обуставља и приликом структурисања тематских целина на нивоу текста – семантика „завршеност” аориста је посебно погодна за крај уметничког одломка, укључујући и то када није у питању сам крај дела већ се завршава само одређена наративна компонента (Митриновић 1997: 30–90). У савременом српском језику аорист се може пронаћи и у комбинацији са глаголима говорења и/или кретања (*рекох, рече..., упитах, упита..., одговорих, одговори..., промрмљах, прормља..., доба-цих, добаци..., одох, оде..., стигох, стиже...* итд.), а осим тога и у свакодневном говору, који се карактерише најпре економичношћу, због чега сматрамо да је у неким случајевима аорист чак и пожељнији од перфекта, па макар ова употреба била и мање фреквентна.

Према томе, како је постало јасно, стање аориста у савременом српском језику није једнако. Истовремено, овај прост претерит развија стилске способности и овај стилски карактер показује његову основну разлику од скоро потпуно несталим имперфекта.

Уопштено, данас се запажа да се аорист у савременом бугарском језику⁹ чврсто чува и служи као основно време, чијом употребом, у зависности од тога да ли се радња прихвата унутрашње, за себе, као завршена целина или само као процес који је трајао извесно време, може да се употреби или свршени или несвршени глагол, нпр. *Дадох му парите, но той не ги взе.; Молих го да дойде с мен, но той не пожела; Четох книга през целия ден, но не успях да я прочета*. По правилу, употреба аориста перфективног глагола се сматра као основна, јер је у овом случају значење аспекта у потпуној хармонији са временским значењем. Слична је ситуација и у српском језику, где се аорист формира углавном од перфективних глагола, упркос томе што се срећу и облици аориста, настали од имперфективних глагола у неким говорима и дијалектима. Осим у наративи за повезивање узастопних радњи, аорист у бугарском језику се користи и у оквиру дијалога о изражавању појединачних радњи у прошлости, што се доста ређе среће у савременом српском језику. Употреба аориста у српском наративном тексту такође није нарочито фреквентна, што се у потпуности супротставља ситуацији у савременом бугарском језику, где је аорист основно наративно време. У овој фази још увек не бисмо могли сигурно да закључимо да ли ће судбина

⁸ Она посматра основну разлику између аориста и имперфекта с једне стране и перфекта с друге као чисту стилистичну. (Ивић М. 1958: 5)

⁹ Исто је стање аориста и у македонском језику

аориста у савременом српском језику ићи истим путем као и судбина имперфекта, тј. да ли ће он доживети исту маргинализацију, као и имперфекат, али то је процес, који ћемо наставити да пратимо са великим интересовањем.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрејчин Л. (1944), *Основна бугарска граматика* (София).
- Белић А. (1926-7), „О употреби времена у српскохрватском језику“, *Јужнословенски филолог*, VI, 102–132.
- Вуковић Ј. (1967), *Синтакса глагола* (Сарајево).
- Деянова М. (1966), *Имперфект и аорист в славянските езици* (София).
- Ивић М. (1958), „Систем личних глаголских облика за обележавање времена у српскохрватском језику“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, 139–150.
- Куцаров И. (2007), *Теоретична граматика на бугарския език. Морфология* (Пловдив).
- Куцаров И. (2008), „Темпоралните системи на съвременните славянски езици“, *Славянска филология*, том 24, 70–79.
- Маслов Ю. С. (1954), „Имперфект глаголов совершенного вида в славянских языках“, в: *Вопросы славянского языкознания*, Вып. 1, 68–138.
- Маровска В. (2003), „Темпорална и пространствена квантификација и тяхното граматикализирање (развојат на категоријата време в славянските езици)“, *Славянска филология*, том 23, 104–111.
- Маровска В. (2013), *Референција и реферирање в света на езика* (Пловдив).
- Микелсен Х.К. (1983), *Положај аориста и имперфекта и савременом српскохрватском језику посматран у светлости ситуације у другим словенским језицима* (Aarhus).
- Митриновић В. (1997), „Еквиваленти општег претерита полског и руског језика у савременом српском наративном тексту (сатус и функције простих претерита као пандана полских и руских облика прошлог времена у најновијим српским преводима)“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XL/1, 83–96.
- Младенов Ст. (1979), *История на бугарския език* (София).
- Пенчев, Й. (1990), „За функционирањето на времената в текста“, *Съпоставително езикознание*, № 4–5.
- Сладојевић П. (1955-6), „О значењу аориста и српскохрватском језику“, *Јужнословенски филолог*, 21, 131–136.
- Станков В. (1969), *Бугарските глаголни времена* (София).
- Станков В. (1983), *Грамматика на съвременния български книжовен език* (София).
- Стевановић М. (1967), *Функције и значења глаголских времена* (Београд).
- Стојићевић А. (1951), *Значење аориста и имперфекта у српскохрватском језику* (Љубљана).

Светла Рускова Ђермановић

АОРИСТ В ЮЖНОСЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКАХ (НА МАТЕРИАЛЕ БОЛГАРСКОГО И СЕРБСКОГО ЯЗЫКОВ)

Резюме

Общеизвестна диаметральная противоположность между современным болгарским языком, сохранившим древнеболгарское состояние простых претеритов (аориста и имперфекта), и остальными славянскими языками, в которых эти граммемы сведены к общему претериту. Претеритные системы современного сербского языка указывают на существенную нестабильность современного болгарского и македонского языков, однако, состояние аориста все еще не достигло той степени полной маргинализации, которой достиг имперфект.

ОБРАЗНАЯ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ БЕЗУМИЯ В РУССКОЙ, БЕЛОРУССКОЙ И СЕРБСКОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ

В работе рассмотрены русские, белорусские и сербские устойчивые сравнения и фразеологизмы-метафоры, обозначающие ментальные отклонения. Анализировались как литературные обороты, так и материал диалектов, жаргона. Охарактеризованы образные модели фразеологизмов со значением безумия, общие для трех исследуемых языков. Лингвокультурологический анализ оборотов выявил их связь с древнейшими народными представлениями об устройстве мира.

Ключевые слова: фразеология, лингвокультурология, фразеологическая (образная) модель, семантика.

The study examines similes and metaphorical idioms denoting mental deviations in Russian, Belorussian and Serbian. Literary works are analyzed together with the dialectal and jargon material. Figurative models of phraseological units with the meaning of insanity, common for the three examined languages, are described and characterized. The linguistic and cultural analysis of idioms revealed their connection with the people's earliest ideas about the universe.

Key words: phraseology, linguoculturology, phraseological (figurative) model, semantics.

1. Целью данной работы было рассмотрение фразеологизмов со значением безумия и сумасшествия (обозначений человека, его действий и поступков, оцениваемых подобным образом) в русском, белорусском и сербском языках, а также лингвокультурологическая интерпретация данных оборотов, позволяющая выявить, как в народной («наивной») картине мира воспринимается и объясняется такое явление, как безумие.

Источниками материала являлись как литературные фразеологические словари, так и словари диалектной фразеологии, сборники устойчивых сравнений (список источников с условными сокращениями указан в конце работы). Из источников методом сплошной выборки были отобраны следующие единицы трех исследуемых языков: 1) обороты (как правило, сравнительные), которые включают лексемы, обозначающие сумасшедшего человека: *бежать как ненормальный; кричать как невменяемый* и т.д.; 2) фразеологизмы со значением сумасшедшего человека, безумного поведения и т.п.: например, *не все дома у кого-л.; как белены объелся*.

Лексика и фразеология со значением безумия служила объектом анализа многих авторов, сделавших важные заключения о восприятии и толковании данного явления человеком. Тема безумия являлась предметом историко-этимологических исследований (см., например, Мокиенко 2007, Турилова 2010); рассматривалась представителями московской лингвокультурологической школы под руководством В.Н. Телия. Выявляя культурные слои в устойчивых оборотах, авторы указали на отражение во фразеологических образах безумия древней-

ших мифологических представлений и базовых оппозиций. Так, В.В. Красных пишет о «мифологическом представлении об уме как некоем внутреннем мыслительном пространстве, присущем каждому человеку от рождения», а также о противопоставлении мира-хаоса и цельности человека как идее здоровья, т.е. о восприятии здорового человека как «целого» (ср. *ис-цел-ить*, *цел-итель*) (БФС: 87). Нарушение этого пространства и цельности ассоциировалось с болезнью.

Обращение к фразеологическому материалу для исследования концептов является вполне закономерным. Поскольку содержательные особенности концептов отражены в сочетаемости слов, фразеологизмы, как обороты с закрепленной сочетаемостью, могут рассматриваться как единицы, «отбирающие и фиксирующие [...] наиболее важные, с точки зрения данной лингвокультурной общности, признаки концепта» (Опарина 1999: 41).

Тема безумия рассматривалась и представителями московской школы «Логический анализ языка» (Зализняк 1999, Ермакова 2003 и др.). Отдельно следует упомянуть работу В.А. Плунгяна и Е.В. Рахилиной, где проведен тонкий семантический анализ прилагательных *безумный* и *сумасшедший* и установлены различия в их значении, на основании анализа особенностей сочетаемости данных лексем. Наряду с общим компонентом 'утративший способность нормально мыслить', эти слова отражают различные следствия, связываемые говорящим с потерей разума. Авторы справедливо пишут: «В случае с прилагательным *безумный* имеется в виду такая утрата разума, вследствие которой субъект оказывается недоступен «обычному», рациональному восприятию: он выходит за рамки нормального, как бы перерастает их... Безумие – неуправляемая, неконтролируемая стихия; оно уводит человека из нормального мира и в некотором смысле возвышает над ним (характерно представление о высоком, священном, поэтическом безумии...)» (Плунгян 1993: 121). В этом плане авторы сопоставляют внутреннюю форму прилагательных *безумный* и *безмерный* (= 'недоступный измерению, превосходящий меру'), указывая, что «в обоих случаях префикс без- порождает дополнительный семантический элемент 'выход за рамки Х...', разрушающий Х» (Плунгян 1993: 121). С другой стороны, лексему *сумасшедший* В.А. Плунгян и Е.В. Рахилина связывают с такой утратой разума, «для которой характерны скорее внешние проявления, и прежде всего отсутствие способности разумно управлять своим телом. Для образа сумасшедшего, кроме того, существенна идея повышенной активности; таким образом, общее представление, стоящее за этим словом, – отнюдь не пугающая иррациональная бездна, а шумная и бестолковая сцена (настоящий сумасшедший дом), где доминируют бесцельные и беспорядочные движения в быстром темпе» (Плунгян 1993: 121).

Во фразеологии выражены обе указанные идеи, составляющие суть восприятия таких явлений, как безумие и сумасшествие.

Тема безумия затрагивалась нами в работах, выполненных на материале литературных фразеологизмов русского, белорусского и сербского языков (см. Голяк 2015, 2016). В данной работе привлечен и широкий диалектный материал, а также частично жаргон, с целью верификации и дополнения выводов. Использование актуального материала (обороты, активно употребляемых в последние десятилетия) служило цели выявить новые представления о безумии и сумасшествии, если таковые имеются.

2. Образные выражения со значением сумасшествия разделяются на сравнительные обороты и фразеологизмы-метафоры. Большинство устойчивых сравнений имеет нераспространенную структуру и выражает прежде всего идею отсутствия контроля внешних проявлений. Данные сравнения прямо указывают на то, какие характеристики поведения человека обуславливают вынесение его другими членами социума за пределы нормы, приемлемого поведения в обществе.

В трех исследуемых языках в эталонной части сравнений (после союза *как*) выступают различные слова, обозначающие сумасшедшего человека. Анализ словарей выявил достаточно большое число подобных лексем и высокую степень их варьирования, т.е. взаимозаменяемости в составе оборотов (см. таблицу 1). При этом наблюдаются некоторые отличия семантического объема и фразеологической активности сербской лексемы *луд* по сравнению с русскими и белорусскими аналогами.

Таблица 1

русский	белорусский	сербский
<...> как ненормальный; помешанный; как безумный, безумец; обезумевший; невменяемый; сумасшедший; псих; полоумный; ошалелый; обалделый; чокнутый; бесноватый и др.	◁ як шалёны; звар'яцелы; як памешаны; адурэлы; апантаны; ачумелы; ачмурэлы	◁ као луд, лудак, као блесав, као суманут, нездрав, махнит, помахнитао

Среди данных сравнений имеются, с одной стороны, обороты, служащие общей оценкой поведения человека, и, с другой стороны, выражения с более конкретным значением, обозначающие определенную черту поведения, связываемую с безумием.

Сравнения-общие характеристики имеют достаточно широкое значение, один из компонентов которого реализуется в конкретном контексте. Ср. описание значения оборотов в словарях: рус. *как безумный* 'о ведущем себя странно, возбужденно, путанно и причудливо человеке' (Мок.: 29); рус. *как ненормальный* 'о ведущем себя странно, возбужденно, путанно и непрактично человеке' (Мок.: 279); бел. диал. *ходзіць як памешаны* 'пра чалавека, які паводзіць сябе неадпаведна, дзіўна' (Пар.: 301); бел. диал. *ходзіць як збізумелы* 'паводзіць сябе неразумна, нагадваць вар'ята' (Пар.: 164). Сербская лексема *луд* имеет исключительно широкое значение, по данным РСАНУ: только в литературном языке здесь выделяется 6 переносных значений, и в рамках этих значений – 20 смысловых оттенков, которые, как указано в словарных иллюстрациях, реализуются и в сравнительных конструкциях (РСАНУ XI: 600–602). Широкий семантический объем лексемы *луд* связан с непроемкостью ее структуры (ср.

морфемные дериваты рус. *безумный*, бел. *звар'яцелы* или рус. *сумасшедший*, образованное словосложением).

Большинство сравнений, в силу специфики структуры и образности, эксплицитно выражают одну из черт, интерпретируемых как проявление сумасшествия. Как правило, *tertium comparationis* указывает на движение человека (хаотичное, неконтролируемое и т.д.), речь или смех (крик; путаную речь; неконтролируемый смех); см. примеры в таблице 2; значение оборотов указано только в первом столбике для русских примеров с целью экономии места; значение белорусских и сербских сравнений аналогичное.

Таблица 2

	русский	белорусский	сербский
Движение	<i>бежать (мчаться, носиться, летать, врываться) как безумный</i> – неодобр. ‘об очень быстро, стремительно и хаотично двигающемся куда-л. или откуда-л. человеке, животном или транспорте’ (Мок.: 29)	<i>бегаць, гайсаць як шалёны, як адурэлы, як апантаны; ляціць як ашалелы; лётаць, насіцца як ашашоны (звар'яцелы)</i> (Пар.: 29, 32, 467)	<i>јурити као луд, јурити као суманут, мотати се као луд</i> (Menac: 622, 724)
Речь, крик; смех	<i>повторять (твердить) что как безумный</i> ‘о чьем-л. возбужденном, беспокойном и упорном повторении одного и того же’ (Мок.: 30); <i>кричать (орать, вопить) как безумный</i> (Мок.: 30); <i>хохотать (смеяться) как безумный</i> – неодобр. ‘о чьем-л. диком, оглушительном, безудержном и истеричном хохоте, смехе’ (Мок.: 30)	<i>драць горла, палянтаваць як шалёны; крычаць як аглашоны, як апантаны</i> (Пар.: 467, 36, 32)	<i>виче као луд</i> (Разг.: 74); <i>драти се, урлати као луд; смејати се као луд на брашно</i> (РМС: 655; Оташ.: 358)

Показательно, что к указанным сравнениям во многих случаях существуют параллели с лексемами *бес*, *дьявол* и т.п., ср.: рус. *носиться (бегать, летать, мчаться, метаться) как бес / бесом / как дьявол / как демон* (Мок: 30; 32; 96); бел. *ляціць як чорт з пекла* (Янк.: 99). Это отражает народное восприятие безумия как болезни, вызванной нечистыми силами: ср. также рус. *будто бес / дьявол вселился в кого* (Мок: 31); серб. <као да> *ђаво је ушао (некоме) у главу*

‘вести себя ненормально, не быть нормальным, быть не в себе’ (Оташ.: 210). Кроме того, использование подобных образов вносит моральную оценку (ср., например, бел. *танцаваць бо тые нечыстыя* ‘о современных танцах, темп и фигуры которых непонятны старшему поколению’ (Пар., 292), где образ нечистой силы используется для нравственной оценки молодежи).

Реже сравнения с исследуемыми компонентами используются для оценки работы человека (пример в сербском материале: *радити као луд* «работать как сумасшедший»), или описывают взгляд человека, напоминающий безумный (примеры в русских источниках: *смотреть как ошалелый* (Мок.: 29); *глядеть, смотреть на кого, что как безумный* книжн. неодобр. ‘о чьем-л. крайне возбужденном, беспокойном и отрешенном взгляде на кого-л., что-л.’).

Только в сербском материале лексема *луд* ‘сумасшедший’ выступает в первой части сравнения, отражающего современный образ электричества и его неконтролируемости: *луд као струја* ‘сумасшедший, как электрический ток’ (фиксация в живой речи), тогда как слова рус. *безумный, сумасшедший*, бел. *вар’яцкі, шалёны* и т.д. не выступают в составе сравнений в качестве *tertium comparationis*, что, как уже отмечалось, связано как с их словообразовательными особенностями (производность, многосложная структура), так и с семантическими характеристиками (проявление признака в крайней степени; меньший объем семантического потенциала). В русских и белорусских оборотах современный мотив электричества и скорости его передачи отражен в образе электровеника: подобные выражения обычно используются для обозначения не собственно безумца, а человека,двигающегося быстро и выполняющего много дел одновременно, что вызывает насмешку, т.е. оценивается как некоторое отклонение от нормы: бел. *як электравенік* насмешл. ‘пра вельмі жвавага, шустрэга чалавека’ (Пар.: 477).

Во всех трех рассматриваемых языках лексемы со значением безумия и соответствующие обороты развивают переносное значение проявления чего-л. в крайней степени, выражая идею силы и неконтролируемости: рус. *как сумасшедший* ‘очень сильно’ с соответствующими контекстами употребления: *Хохочет как сумасшедший; Ветер дует как сумасшедший* (Ожегов 1990: 778); ср. аналогичные переносные значения прилагательных в белорусском и сербском языках: бел. *вар’яцкі* ‘характеризуемый крайней степенью проявления чего-л. (по силе, величине, напряжению)’: *вар’яцкая сіла* (ТСБЛМ: 107); бел. *шалёны* ‘большой силы и напряжения’: *шалёная скорасць* (ТСБЛМ: 753–754); серб. *луд* ‘проявляемый в исключительной степени...’, примеры в контекстах: *луда снага, луда енергија, луд ветар* и др. (РСАНУ XI: 602; РСЈ: 655). Нередко данные лексемы со значением максимальной степени выраженности признака употребляются с глаголами *любить, влюбляться* и другими словами, обозначающими проявления чувств: ср. рус. *до безумия / без ума / без памяти* ‘очень сильно, страстно, до самозабвения’ (Син.: 29); серб. *бити луд за неким (нечим); бити лудо заљубљен, лудо волети* (РСАНУ XI: 601; фиксация в живой речи); бел. *шалёны пацалунак* (контекстуальный пример: ТСБМ V: 344).

Гораздо реже во второй части анализируемых сравнений (после союза *как, будто* и т.д.) употребляется не одна лексема, а словосочетание, описывающее некоторую ситуацию: например, русские словари, наряду с фразеологизмом у

кого-л. не все дома, фиксируют сравнительный оборот *вести себя будто у него не все дома* пренебр. '1. О чем-л. странном, диковатом, нервно-возбужденном и не поддающемся логическому объяснению поведению. 2. О чьей-л. путаной, сбивчивой, алогичной и бессвязной речи' (Мок.: 103). Подобные обороты рассматриваются ниже.

3. Фразеологизмы-метафоры, а также сравнения с распространенной структурой содержат некоторые ситуации, сюжеты, анализ которых позволяет интерпретировать народное толкование явления безумия и причин его возникновения. Большая часть образных фразеологизмов группируется вокруг нескольких общих сюжетов, или мотивов. Данные сюжеты отражают образно-когнитивные модели, общие для трех исследуемых (а также других) языков. Интересно, что основные модели совпадают с внутренней формой самих лексем, принадлежащих к семантическому полю 'безумие' (ср. Турилова 2010). В качестве наиболее продуктивных групп фразеологизмов выделяются следующие. Во-первых, это фразеологизмы, описывающие безумие как неполноту или отсутствие ума (ср. *без-ум-ие*). Во-вторых, это обороты, в которых сумасшествие представлено как смещение, сдвиг в ментальном пространстве (ср. *с-ума-сшествие*). В-третьих, безумие описывается как поврежденность головы вследствие падения, удара и т.д. В-четвертых, безумие представлено как болезнь вследствие воздействия нечистой силы, некоторых насекомых, растений и др. Небольшие группы оборотов отражают мотив затемнения, помутнения в голове, мотив Божьего наказания и др. Привлеченный в данной работе диалектный материал включает некоторые новые конкретные образы, построенные, однако, по тем же общим моделям, что и литературные фразеологизмы.

3.1. Без-ум-ие как неполнота и потеря ума.

Нормальное ментальное состояние человека связывается с наличием разума (ума, рассудка), его полнотой, а также с нахождением человека в своем внутреннем пространстве: рус. *в полном (здравом) уме / рассудке* 'в нормальном психическом состоянии' (Млт.: 386); рус. *приходить в себя* 'обретать способность здраво размышлять' – серб. *доћи (к) себи* '1) прийти в себя; 2) взяться за ум' (РСЈ: 315); бел. *пры сваім розуме* (ФСБМ II: 274) – серб. *бити при здравој памети* 'быть нормальным' (Оташ.: 249). Безумие, неадекватное поведение, напротив, описывается через прямое указание на потерю ума или образную конкретизацию данной идеи: рус. *лишиться ума (рассудка), терять рассудок* (Млт.: 229, 474); бел. диал. *розум свінні з'елі* (Санько: 92); серб. *врана је попила некоме мозак* (Оташ.: 285).

Указанные примеры отражают идею о том, что человек рождается с внутренним, закрытым ментальным пространством. Разум, мозг при этом может образно представляться как находящееся внутри жидкое вещество (сербский пример) или как твердое вещество, корм (белорусский пример).

Еще чаще безумие интерпретируется как «неполнота», «нехватка» ума: рус. диал. *неполный умом* 'слабоумный, психически неполноценный. (Сиб.)' (Алекс.: 134). Мотив неполноты для описания психических отклонений отражен в самых различных образах. Это могут быть обобщенные картины: ср. бел. диал. *як не ўвесь* 'со странностями, словно ненормальный кто-л.' (Даніл.: 238); серб.

не бити читав ‘не быть нормальным...’ (Оташ.: 768): ср. *читав* ‘весь, целый’. Свое конкретно-образное воплощение данная тема находит в картинах неполноты быта, хозяйства или неполноты конструкции в голове, в числовых образах и некоторых других.

Идея неполноты отражена в таких оборотах, как рус. *не все дома у кого-л.* (Млт.: 83) – бел. *не ўсе дома* (ФСБМ II: 495) (нормой, соответственно, является полнота и порядок в доме); серб. *нису неке све козе (овце) на броју* (РМС II: 720) (нормой является полнота и порядок в крестьянском хозяйстве). Следует отметить, что русское выражение *без царя в голове* также связано с идеей порядка (разум – царь), однако данный оборот обозначает не собственно безумца, а взбалмошного, глупого, неосмотрительного человека (Мокиенко 2007: 738).

Важным отличием указанных образов является и мотив движения, т.е. ухода из того места, где кто-л. должен находиться, в чем усматривается прямая параллель с утратой («уходом») разума. Восточнославянский оборот *не все дома у кого-л.*, активно употребляемый в русском, белорусском и украинском языках, входит в ряд поговорок: укр. *не всі дома – половина поїхали*; у нього не всі дома – поїхали по курай; рус. *Васька дома – Ваньки нет, Ванька дома – Васьки нет* и др. (Мокиенко 2007, 196–197).

В восточнославянских диалектах также употребляются обороты со значением сумасшедшего человека, связанные с восприятием числа *сто* как полного, «круглого» числа: рус. *девяносто девять не хватает до сотни* (Мокиенко 2007: 197); рус. диал. *один на фронте, а девяносто девять на ремонте* ‘... не все дома (Горьк. обл.)’ (Алекс.: 135); бел. диал. *дзевяноста дзевяць на фронце і адзін у (на) рамонце ў каго* (Даніл.: 59; Леп.: 28), ср. запись разговора: «Дзевяноста дзевяць – гэта палуўмянны, калі розуму ў галаве няма. – А чаму дзевяноста дзевяць? – Ну, як стопрацантова, то добра, гэта разуманы, а дзевяноста дзевяць – адзін працэнт ні хватая. Такія во задзіры» (Даніл.: 59). Диалектный материал отражает и другие «счетные» образы: рус. *кто февраль – одного дня не хватает* (Мокиенко 2007: 197); рус. диал. *до рубля семь гривен не хватает* ‘о психически ненормальном или очень ограниченном человеке (Иркут.)’ (Алекс.: 127).

Крайне продуктивными во многих языках являются образы, отражающие неполноту конструкции в голове, где отсутствует винтик, клепка, балка, доска, а также масло как смазочный элемент: рус. *винтиков (клепок) не хватает (недостает) в голове у кого* (Млт.: 504); бел. *клёпкі (клёпак) не хапае (не стае) у галаве ў каго* (ФСБМ I: 31); бел. диал. *бракуе (не хапае) адной клёпкі ў галаве (у мазгах) у каго* (Даніл.: 31); бел. *пятай клёпкі бракуе* (Санько: 64); бел. *без пятай дошчачкі; не ўсе дошчачкі ў парадку* (Санько: 78); рус. *заклёпки не хватает* – бел. *трэцяй бэлькі нестae* (РБ: 65); рус. диал. *балки (балочки) не хватает кому* (Алекс.: 124); рус. *у него чердак без верха: одного стропильца нет* (Мокиенко 2007: 197); бел. нар. *алею ў галаве мала* (РБ: 121); бел. диал. *згубіць клёпкі* (Даніл.: 80); серб. *фали некеме даска у глави; нема све (четврте, треће) даске у глави* (РСЈ: 245); *немати све шарафе у глави* (Оташ.: 103). В народной речи в подобных образах используется гипербола: бел. нар. *не тое, што клёпкі, але і абруча няма* (Санько: 64); серб. нар. *фали му цело стовариштите* (фиксация в живой речи). Соответственно значение ‘вразумить кого-л.’ от-

ражено в образах починки конструкции: рус. *вправить мозги кому-л.* (Син.: 84); бел. диал. *падкруціць клёпкі (гайкі) у галаве каму* (Даніл.: 148).

Образы неполноты распространены во многих других языках: ср., например, исп. *le falta un tornillo* (досл. «ему не хватает винтика»); нем. *nicht alle Tassen im Schrank haben* (досл. «иметь не все чашки в шкафу») и другие выражения, описывающие нехватку чего-л. в чемодане, компьютере, ящике, на рождественской елке и т.д. (Денисова 2007; Сафина 2004 и др.).

Таким образом, внутреннее ментальное пространство человека во фразеологии изображается как упорядоченное, состоящее из необходимых, подразумеваемых здесь элементов: это образы дома и его жителей, крестьянского хозяйства, закрывающихся предметов (чемодан, ящик, компьютер) и их содержимого, механизмов с их составляющими (винтик, клепка, балка, доска, а также смазка) и др.

Своеобразным образным антиподом рассматриваемой модели неполноты являются обороты, построенные по схеме «с чем»: рус. *с приветом, с прибабахом, с бзиком*, диал. *с максимумом*, а также образы «лишних» существ в голове, которые рассматриваются ниже в п. 3.3. и 3.4. Наличие противопоставления *без – с* в рассматриваемых фразеологизмах отражает представление о существовании некоторой нормы и двух видов отклонения от нее (неполнота и перевес, наличие лишнего).

3.2. С-ума-сшествие как сдвиг, смещение, отсутствие опоры.

В трех исследуемых языках, как и многих других, продуктивны обороты, описывающие сумасшествие как движение, смещение во внутреннем пространстве, выход за его пределы: рус. *сходить/сойти с ума* (Млт.: 465); рус. *сошел (спятил) с ума* (Син.: 31); рус. *спятить, тронуться умом (рассудком) / в уме (в рассудке)* (Млт.: 251); бел. *з'ехаць з глузду* (ФСБМ I: 456), бел. *крануцца з розуму* (ФСБМ I: 528); бел. *сходзіць з розуму* (ФСБМ II: 415); серб. *сићи с ума, скренути с ума* (Оташ.: 638).

Подобные обороты отражают представления о здоровье как о стабильности человека и устойчивости его ментального пространства. Нормальное психическое состояние, самообладание и самоконтроль связывается человеком с нахождением в данном внутреннем пространстве, соответственно ментальные отклонения изображаются как выход за его пределы, утрата стабильности, опоры. Данные представления отражены и в ряде оборотов, обозначающих некоторые психоэмоциональные состояния: ср. рус. *не в себе* 'в сильном душевном расстройстве' (Млт.: 417) и рус. *в своем уме* 'в нормальном психическом состоянии' (Млт.: 493); рус. *выходить из себя* (Син.: 114); бел. *не ў сваім розуме* (ФСБМ II: 274); серб. *бити при себи; бити при здравој памети* (Оташ.: 562; 249). Согласно народным представлениям, безумный человек принадлежит не себе, а нечистой силе: ср. рус. *сам не свой* – бел. *сам не свой* – серб. *он није свој*; ср. также польск. *Już sam nie swój, połowina dijabłowa* (Леп. Этим: 339).

По словам М.В. Туриловой, исследовавшей историю развития значения лексем со значением безумия, семантический перенос 'выйти наружу – лишиться рассудка' является весьма древним: данная мотивационная модель заимствова-

на в древнерусский период через старославянский язык из греческого: ср., напр., внутреннюю форму церковнославянского *ис-ступ-ление* (Турилова 2010: 8).

Мотив движения содержит оценку ухода, отклонения от пути истинного. В.М. Мокиенко указывает, что обороты *свихнуться* (*сходить / сойти, спятить*) с ума первоначально обозначали 'сойти с удачного, должного пути'; *свихнуть* – свернуть с места, а выражение *сводить/свести с ума* является производным от *совертнуть с пути истинного*: в обоих оборотах имеется в виду 'отвлечь, увести от истины, от разумного' (Мокиенко 2007: 711). Ср. параллелизм оборотов: рус. *наставить на ум (розум) кого-л.* и *наставить на путь истинный* 'заставить кого-л. поступать более разумно, рассудительно' (Син.: 84), а также *сходить с рельсов, сбиваться с пути (дороги), идти по плохой дорожке* 'нарушив нормальный образ жизни, опускаться нравственно' (Син.: 173).

М.Л. Ковшова также связывает мотив движения с библейской символикой пути истинного, ведущего к праведной цели, указывая на отражение данных образов в книжной риторике древнерусского языка, а также в фольклоре, где ум мыслится как поверхность земли, на которой стоит человек, и соответственно опора человека: *Ум, сердце, душа – земля; благие мысли, добродетели – проросшее семя, плоды; Этот не сойдет с ума, не с чего* и др. (БФС: 87).

В данных пространственных метафорах символично употребление предлогов, обозначающих оставление места (выход), движение сверху вниз или в сторону: рус. диал. *выбыть из рассудка* (Алекс.: 126); бел. *ад розуму адысці* (Санько: 3); серб. *сићи с ума* (Оташ.: 638).

Данная модель является весьма продуктивной во многих современных языках, в частности, в сленге, причем, как правило, во фразеологизмах используются образы повреждения верхних частей сооружений или собственно движения, отделения от опоры: рус. *сдвиг по фазе, башню снесло, крыша поехала, шифер съехал, срываться с тормозов* (Син.: 114); рус. *слететь с катушек*; бел. *сыходзіць з катушак* (ФСБМ II: 416); бел. *сыходзіць з поля* (ФСБМ II: 415); бел. *з рэха з'ехаў* (Боярина: 91); бел. диал. *з тормазу зняцця* (Даніл.: 88); бел. диал. *на полі пабегчы* (Даніл.: 170); серб. *скренути намећу (с ума)* (РСЈ: 1233), серб. *сићи с ума* (Оташ.: 638); ср. также переносные значения самих лексем: серб. *откачити* (досл. «отцепить, отвязать») 'начать вести себя необычно, странно, эксцентрично' (РСЈ: 897); серб. жарг. *одлепити* (досл. «отклеить»); *скренути* («свернуть»). Подобные образы имеют прозрачную мотивированность и в других языках: исп. *está mal de la azotea* (досл. «у него (нее) плохо с террасой на верхнем этаже»), нем. *einen Dachschaden haben* (досл. «у кого-л. крыша повредила») и т.д. Данные обороты содержат указание на физическое положение головы по отношению к остальному телу, а также в некотором смысле на главную («верховную») роль ума в сохранении стабильного ментального и психического состояния человека.

Картина сдвига как отклонения от нормы соответствует и образность русского фразеологизма *мозги набекрень* (Млт.: 251): человек, у которого мозги сдвинуты, перекошены, считается ненормальным. Само слово *набекрень*, по словам В.М. Мокиенко, или заимствовано из жаргона моряков (ср. голландское **bekgenen* 'склонять в сторону') или является собственно русским (ср. диал.

бекрень ‘бок’), т.е. речь шла о головном уборе, надетым набок (Мокиенко 2007: 441–443).

Соответственно значение ‘образумить кого-л.’ передается оборотами, содержащими картины возврата на место (ср. образы починки конструкции, рассмотренные в п. 3.1.): рус. *вправить мозги кому-л.* (*вправить* употребляется по отношению к конечностям, означая ‘вставить на место’); бел. диал. *падкруціць клёпкі (гайкі) у галаве каму* (Даніл.: 149).

Мотив движения, или «ухода» ума из головы, имплицитно присутствует в образах поврежденных конструкций, уподобляемых по форме голове, которые рассматриваются в п. 3.3: рус. жарг. *фляга свистит, чан течет*, а также в звукоподражательных словах и оборотах, передающих высокий звук, ассоциируемый с быстрым «уходом». Так, серб. *фијук* «свист», *фијукнути* «просвистеть» в жаргоне используется для обозначения ненормальности; с тем же значением употребляется рус. *ку-ку* (о ком-л.).

3.3. Безумие как отсутствие целостности вследствие удара, падения, трещины и т.д.

Внутреннее ментальное пространство человека в норме является закрытым (что отразили и примеры первой модели, рассмотренной в п. 3.1.), а также целостным. В связи с этим различные ментальные отклонения образно объясняются падением, ударом, трещиной и т.д., вызывающими поврежденность головы, нарушение целостности. Эта модель продуктивна как в лексике (ср. рус. разг. *чокнутый, травмированный*, серб. жарг. *ошинут* – от *ошинути* «хлестнуть, стегнуть, ударить»; *чукнут* «ударенный» и др.), так и во фразеологии: рус. (*как будто*) *пыльным мешком (из-за угла) ударенный (стукнутый, прибитый, хваченный)* (Син.: 217), ср. также рус. *вышибить ум, ум (мозги) отшибло*; бел. *як (нібы) пыльным мешком (мехам) удараны (прыбіты)* (ФСБМ II: 477); серб. *ударен мокром крпом / чарапом (по глави)* (Оташ.: 385); *добити врећом (наком) по глави* (Оташ.: 103).

Некоторые уже упомянутые жаргонные обороты отражают поврежденность предметов круглой формы, уподобляемых голове: рус. жарг. *фляга свистит, чан течет*. В сербском языке подобные образы используются для обозначения последствий крайне напряженного психического состояния, ср.: серб. разг. *пући као сјајалица* «лопнуть как лампочка», *пући као тиква (лубеница)* «лопнуть как тыква (арбуз)», *пући као балон* «лопнуть как шарик»; *пукао му је филм* «у него порвалась пленка» ‘разнервничался, потерял терпение и контроль’ (Оташ.: 591). (с этим значением употребляется и сама лексема *пући* «лопнуть» в сербском жаргоне: *пукао*).

В рамках данной модели интересно рассмотреть русское выражение *с прибабахом*: данный шутивно-ироничный оборот из молодежного жаргона со значением ‘о человеке со странностями, чудаке’ включается в упомянутую выше группу оборотов с предлогом *с* (*с приветом, с бзиком, со странностями, с отклонениями, с придурью, с причудами* и др.). По словам В.М. Мокиенко, «коннотация ущербности создается представлением об ударе, которое вызывается звукоподражательным корнем *бабах*; о легкой степени ущербности – префиксом *при-...*» (Мокиенко 2007: 572; ср. также Ермакова 1999: 200).

Мотив падения с высоты и удара, вызывающего повреждение головы, также используется в ряде фразеологизмов, обозначающих наивного, странного или неразумного человека: бел. диал. з *вышак ўпаў* (Даніл.: 79), з *галанкі ляснуцца* (бел. диал. *галанка* – голландка – голландская печь) (Даніл.: 79), з *быка спаў* (Леп.: 34) и др. Подобные обороты необходимо отличать от обозначений собственно безумия. Так, например, следует подчеркнуть различия в значении выражений, описывающих падение с дерева: ср., с одной стороны, рус. *с дуба рухнуть* ‘сойти с ума, рехнуться, сделать глупость’ и аналогичное бел. диал. з *дуба ляснуў* (Даніл.: 80) и, с другой стороны, серб. *нисам пао с крушке* (досл. «я с груши не упал») ‘я не дурак, не наивный’ или исп. *caer del quindo* (досл. «упасть с вишни») ‘быть наивным’, которым примерно соответствует русское выражение *не вчера родился*. Аналогичным образом выражения рус. *как с Луны свалился* – серб. *као да је пао с Марса* (СРЈ: 681) обозначают человека, не знающего или не понимающего очевидных вещей, известных окружающим.

3.4. Безумие как болезнь; наличие посторонних существ в голове.

Безумие, по данным фразеологии, нередко представляется как болезнь, чаще всего вызванная нечистой силой, насекомыми или другими существами.

Безумие, одержимость, отсутствие самоконтроля издавна связывалась человеком с воздействием злых духов, порчей, сглазом: ср. рус. *как бес (дьявол) вселился в кого-л.* (Мок.: 30, 113); серб. *ђаво је ушао некоме у главу, ушао ђаво некоме под кожу* (Оташ.: 210; 212). Ср. также архаичное сербское выражение из словаря Вука Караджича *бити алосан* (от *ала* ‘ала, змей’) ‘сумасшедший, у которого алы забрали ум и здоровье’ (Мршевић-Радовић 2008: 108). Тема болезни отражена и в некоторых других устаревших выражениях: серб. *бити болестан од духа* ‘иметь ментальное заболевание, быть душевнобольным’ (Оташ.: 55); *обоleti духом* (Оташ.: 199).

По народным представлениям, духи вселялись в тело человека нередко под видом насекомых и вызывали болезни и психические расстройства. Это оставило свой след во фразеологии многих языков. В.М. Мокиенко пишет, что у многих народов, в том числе у славян, существовали суеверные представления о том, что «в мух, слепней, жуков и других насекомых мог оборачиваться дьявол. Проникая в рот, нос, ухо или укусив человека, он делал его бесноватым, заставляя его выходить из себя или капризничать: ср. ... *с мухами в носу, мухи в голове у кого* ‘о странном, глупом, легкомысленном человеке’, *под мухой* ‘о человеке в состоянии небольшого опьянения’ (первоначально – *с мухой в голове*); *бзык нашел на кого* ‘о странном, чудаковатом настроении у кого-л.’ (бзык – диал. ‘овод, слепень’)» (Мокиенко 2007: 455; ср. также Гура 1997: 441–442). Подобные выражения известны многим европейским языкам: нем. *Grillen im Kopf haben* (букв. «иметь сверчков в голове») ‘иметь причуды, быть чудаковатым, странным’ (Мокиенко 2007: 455) и т.д.

А.В. Гура пишет о «мушиной символике человеческой души», порождающей «целый спектр психических характеристик» (Гура 1996: 441; см. также Терновская 1981). Образы мухи и других насекомых, нападающих на человека или находящихся в его голове, ухе и т.п., весьма популярны в славянской фразеологии. Они обозначают различные психические состояния и черты характе-

ра: рус. *какая муха укусила кого* ‘кто-л. раздражен, потерял контроль, самообладание...’ (Син.: 180) – бел. *якая муха ўкусіла каго* (ФСБМ II: 48); бел. *з мухамі ў носе* (ФСБМ II: 49) и бел. диал. *мухі ў ноздрах у каго* ‘упрямый, капризный, норовистый’ (Даніл.: 115), бел. диал. *мухі з носа выкінуць* ‘перестать злиться, капризничать’ (Даніл.: 115); серб. *имати мушице (бубице) у глави* ‘быть упрямым, капризным’ (Оташ.: 66). В целом, подобные фразеологизмы включаются в общую систему устойчивых семантических переносов ‘насекомое → ощущение’ в лексике и во фразеологии: рус. *мурашки бегут по коже у кого-л.* – серб. *подилазе некога мравци* ‘мурашки бегут по теле у кого-л.’ (Міш.: 353), бел. *матылі ў вачах* ‘помутнение, рябь в глазах’ (ТСБМ III: 123) и др.

В связи с этим обороты, обозначающие при помощи образов насекомых странного или сумасшедшего человека, особенности его поведения, весьма распространены в исследуемых языках: рус. *с тараканами (в голове)*; бел. диал. *мазгі хрушчы выелі каму* досл. «мозги хрущи (жуки) выели у кого-л.» (Даніл.: 111); бел. диал. *гіз напаў на каго* досл. «слепень напал на кого-л.» (Даніл.: 149); серб. *буба у глави* досл. «букашка в голове» ‘странная, сумасшедшая мысль’ (РМС I: 291). Соответственно значение ‘образумить кого-л.’ передается оборотами бел. *выгнаць матыліцу з каго* (Мілач: 80); бел. *мухі выгнаць* (Боярина: 38); серб. *истерати мушице из главе* (Оташ.: 67).

В современном сленге, в диалектном материале данная тема расширяется – фразеологизмы отражают образы различных посторонних существ и предметов, нарушающих нормальный порядок в голове: рус. диал. *максим в голове у кого* ‘о человеке чудаковатом, со странностями. (Олонецкая губерния)’ (Алекс.: 126); рус. диал. *с максимумом (с максимцем, максимумом)* ‘о ком-л. придурковатом, умственно неполноценном. (Сиб.)’ (Алекс.: 137); рус. диал. *в голове песку наложено у кого* (Алекс.: 126); бел. диал. *каўтун у галаве* ‘кто-л. придурковатый, со странностями’ (Даніл.: 100) (данный пример также выражает идею путаницы, запутанности); серб. *није сам у глави*, серб. *има подстанаре у глави* (фиксация в живой речи).

Отдельные выражения с образами «лишних» существ и предметов в голове прежде всего передают значение несерьезности, легкомысленности, а не безумия: бел. диал. *феі ў галаве гаспадарца у каго*, бел. диал. *фіёлкі ў галаве цвітуць, скачуць у каго* (ср. польск. *fiolki* ‘фиалка’, ‘странность, причуда’ (Даніл.: 192)). Эту идею также выражает образ ветра в голове в восточнославянской фразеологии. Интересна и образность сербского выражения *имати дивљи (луд) ветар у глави* досл. «иметь дикий (сумасшедший) ветер в голове» ‘сердиться, обезуметь от гнева’, в котором Д. Мршевич-Радович выявляет несколько смысловых слоев: сама лексема *ветар* выражает идею беспокойства (явление сильного ветра объективно влияет на психику людей); оборот содержит древние представления о том, что сильным ветром управляют демоны, встреча с которыми губительна для здоровья людей: ср. *ударити у смућене (махните, помамне) ветрове* досл. «попасть в безумный ветер» ‘сойти с ума’ (Мршевић-Радовић 2008: 107–108).

Говоря об отражении древних суеверий о порче как причине душевного расстройства, следует отметить и одну из гипотез происхождения выражения *с приветом*: по мнению М. Туриловой, этот оборот «означает ‘тот, кого приве-

тили, т.е. оговорили» и реализует модель «заколдованный, порченный» → «потерявший рассудок» (Турилова 2010: 20).

Современное восприятие сумасшествия связано с активным использованием темы болезни, нарушений в голове: рус. *больной на голову* – бел. диал. *хворы на галаву* (Даніл.: 119). Тема болезни в живой речи нередко обыгрывается при помощи юмора: бел. *з галавой не дружыць* (Даніл.: 79); ср. также каламбур: рус. *ума палата, да палата № 6* (Мокиенко 2007: 711), в котором оборот *ума палата* «умный человек» сочетается с выражением *палата № 6* «палата для душевнобольных», по названию одноименной повести А.П. Чехова. В современном жаргоне также распространены обозначения странных людей по принадлежности к месту, где находится больница для душевнобольных: бел. диал. *з Бялявичаў уцёк, з Мэштавіч уцёк* (Даніл.: 100): бел. *Бялявічы, Мэштавічы* – названия деревень, где размещены психиатрические больницы; или выражение из белградского жаргона: *(неко је) из Палмотићеве* (на данной улице находится соответствующее учреждение).

Отдельная группа фразеологизмов отражает известное воздействие ядовитых растений на психику человека: рус. *белены объелся* «обезумел, одурел» (Млт.: 203); бел. *блэкату наеўся (аб'еўся)* (ФСБМ II: 69); бел. *дурнап'яну наеўся (з'еў)* (ТСБЛМ: 62); бел. диал. *шаленцу наесціся* (Даніл.: 205); бел. диал. *(гаварыць) як дурніцаў з'еўшы* (Даніл.: 220; Пар.: 141); бел. диал. *трэліць як дурнап'яну з'еўшы* (Пар.: 141); серб. *најести се бунике* (Оташ.: 68); серб. *најести се лудих гљива* (Оташ.: 116).

Фразеологизмы, образованные по модели «наестся + растения, обладающие наркотическим галлюциногенным действием = быть психически ненормальным, безумным», В.М. Мокиенко связывает «с одним из этапов юношеских возрастных инициаций славян, в которых важным моментом было вступление в контакт с духами предков и с миром богов» (Мокиенко 2007: 47). По словам ученого, «фразеологизмы данной модели известны в большинстве славянских языков, в них варьируется 14 видов растений-галлюциногенов. Первичными, а значит и наиболее древними следует признать фразеологизмы, включающие названия белены, беладонны и мухамора. Видимо, именно эти растения употреблялись славянами во время юношеских инициаций» (Мокиенко 2007: 47).

3.5. Безумие как Божье наказание.

Безумие в некоторых фразеологизмах интерпретируется как следствие Божьего наказания: рус. *Богом убитый* «со странностями, с причудами, придурковатый» (Син.: 217); бел. диал. *Бог розум адабраў у каго* (Даніл.: 30); серб. *Бог га је казнио*. В основе данных образов лежат представления о том, что ум – от Бога, это духовная ипостась человека, что М.Л. Ковшова иллюстрирует на примере отрывков из религиозных текстов: «От чего у нас ум-разум: От чего наши помыслы? <...> У нас ум-разум самого Христа, наши помыслы от облац небесных» (БФС: 684). Ср. также известное изречение, восходящее к области эллинистической мудрости: *Кого Бог хочет погубить, того он лишает разума*.

3.6. Безумие как помутнение, затемнение ума.

Ряд фразеологизмов описывает безумие (или временную неспособность рассуждать, мыслить здраво) как помутнение, затемнение ума, отсутствие

ясности, отражая древнюю оппозицию свет – тьма: рус. *помутиться умом* (*разумом*), *затмение в уме*; бел. диал. *замарока галавы* ‘состояние, при котором трудно разумно рассуждать’ (ср. также рус. *морочить голову кому-л.*); серб. *по-мрачити умом* (Оташ.: 524). Выражения рус. *светлая голова* – бел. *светлая галава*, а также сербск. *бистра глава* (досл. «прозрачная»), напротив, характеризуют разумного и смышленного человека.

В современном сербском жаргоне распространено использование слов со значением ‘мрак’, а также ‘хаос’, ‘сумасшедший’, ‘ужас’ в том числе для положительной оценки явлений, что служит своего рода эпатированием общества с традиционными представлениями и нормами: ср. серб. *луда ствар* ‘отличная вещь’, *тотално лудило* или *опити хаос* ‘исключительно’ (Petrit: 205, 227) и мн. др. (ср. также Драгићевић 2007: 270).

4. Многие из рассмотренных оборотов имеют параллели в числе выражений со значением глупости, поскольку глупое поведение логично оценивается как следствие утраты разума. На это указывает и широкая взаимозаменяемость лексем со значением ‘сумасшедший’ и ‘дурак’ во фразеологии и паремиологии, антонимичность данных лексем с компонентами пословиц со значением ‘умный’, а также межъязыковые параллели. Ср. рус. *бежать как безумный* – *бегать (носиться) как дурак* – бел. *бегаць як шалёны* – бел. *бегаць як дурны (дурань)* – серб. *јурити као луд*; бел. *рабіць як дурны* – серб. *радити као луд*; бел. *смязяцца як дурны з сыру* (Пар.: 140) – серб. *смејати се као луд на брашно* (Оташ.: 358); бел. *Абяцанкі цацанкі, а дурню радасць* – серб. *Обећање лудом радовање*. В сербских пословицах лексема *луд* чаще всего употребляется в значении ‘глупый’, о чем свидетельствует большое число единиц: *Чега се паметан стиди, тиме се луд поноси*; *У срећу се узда луд, а паметан у свој труд*; *Боље бити мало луд него мало паметан*; *Луд говори шта мисли, паметан мисли шта говори*; *Луд памти, паметан записује* и т.д. В русских и белорусских пословицах в подобных случаях чаще всего употребляются лексемы рус. *дурак, дурень* – бел. *дурны, дурань*. Таким образом, во фразеологии и паремиологии наблюдаются две оппозиции: сумасшедший (безумный) – нормальный и сумасшедший (безумный) / дурак – умный (бел. *вар’ят (шалёны)* – *нармальны, вар’ят (шалёны)* / *дурны, дурань* – *разумны*; серб. *луд* – *нормалан, луд* – *паметан*). Содержание понятия безумия в пословицах и поговорках может послужить темой дальнейших исследований.

5. Таким образом, по данным фразеологии, человек рождается с внутренним пространством ума, которое в норме является замкнутым, стабильным, полным, целостным и неповрежденным. Нарушение одного из данных параметров указывает на психические отклонения. Внутреннее пространство строго упорядочено, отсюда безумие может изображаться как неполнота содержимого или перевес, наличие лишнего.

Разум, по данным фразеологии, является данным Богом, опорой человека, играя главенствующую роль в его адекватном поведении. Ментальное здоровье человека выражается в здравомыслии, рациональности и уместности поведения, самоконтроле (отсюда устойчивые сравнения со значением безумия содержат, как правило, идею неконтролируемости действий).

Наиболее продуктивные образные модели русских, белорусских и сербских фразеологизмов со значением безумия описывают данное явление как утрату или неполноту ума, как потерю опоры и смещение в ментальном пространстве, как поврежденность вследствие падения, удара и т.д., а также как болезнь вследствие внешнего воздействия (нечистой силы, насекомых, растений и др.). Реже данные обороты отражают мотив затемнения в голове или идею Божьего наказания. Каждая модель находит свое оригинальное конкретно-образное воплощение (образы поврежденных конструкций, насекомых в голове и т.д.).

Лингвокультурогическая интерпретация позволила выявить в каждой группе фразеологизмов архаичные представления об устройстве мира, связь образов с древними обычаями и поверьями, а также наличие христианской и другой символики.

В исследуемых языках представлены общие образные модели и образы. Наблюдается параллелизм продуктивных моделей с внутренней формой самих лексем, обозначающих безумие и сумасшествие. Имеются схожие образы с различиями в значении в одном или нескольких рассматриваемых языках (безумие или вспыльчивость, наивность, легкомыслие).

Диалектный материал содержит ряд новых конкретных образов (например, так наз. «счетные» образы неполноты), построенные, однако, по общим образным моделям. Современные жаргонизмы также, как правило, включаются в общие модели, однако в жаргоне могут использоваться семантические переносы противоположной направленности – обозначения сумасшествия, мрака, хаоса и т.д. с положительной коннотацией. Для современных оборотов со значением безумия также характерно повышенное обращение к теме болезни и использование юмора и иронии.

ИСТОЧНИКИ И ИХ УСЛОВНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ

- Алекс.: Алексеенко М. А., Белоусова Т. П., Литвинникова О. И. (2004), *Человек в русской диалектной фразеологии*: Словарь (Москва: ООО «Технологии»).
- Боярина: Боярина Е. Л., Сивчиков В. Н. (2014), *2000 русских и 2000 белорусских идиом, фразеологизмов и устойчивых словосочетаний*: Словарь с пояснениями и примерами использования (Минск: Попурри), 2006. БФС: Телия, Вероника Н. (отв. ред.), *Большой фразеологический словарь русского языка* (Москва: Аст-пресс книга).
- Даніл.: Даніловіч М. А. (2000), *Слоўнік дыялектнай фразеалогіі Гродзеншчыны* (Гродна: ГрДУ).
- Лпш.: Лепешаў І. Я. (1991), *3 народнай фразеалогіі*: Дыферэнцыяльны слоўнік (Мінск: Вышэйшая школа).
- Леп.Этим: Лепешаў І. Я. (2004), *Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў* (Мінск: Беларуская энцыклапедыя).
- Млт.: Молотков А. И. (1986), *Фразеологический словарь русского языка* (Москва: Русский язык).
- Мок.: Мокиенко В. М. (2003), *Словарь сравнений русского языка* (Санкт-Петербург: Норинт).
- Ожегов С. И. (1990), *Словарь русского языка* (Москва: Русский язык).

- Оташ.: Оташевић Ђ. (2007), *Мали фразеолошки речник* (Београд: Алма).
- Пар.: Валодзіна Т. В., Салавей Л. М. (2011), *Слоўнік беларускіх народных параўнанняў* (Мінск: Беларуская навука).
- Разг.: Стојичић Ђ. (1994), *Сјај разговора: Лексикон српских изрека* (Горњи Милановац – Београд: Дечје новине – Завод за издавање уџбеника).
- РБ: Киселев И. А. (1991), *Русско-белорусский фразеологический словарь* (Минск: Народная асвета).
- РМС: *Речник савременог српскохрватског књижевног језика* (Нови Сад – Загреб: Матица Српска – Матица Хрватска), 1967–1976, Т. 1–6.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (Београд: Српска академија наука и уметности), 1959– [издание продолжается].
- Санько: Санько З. (1991), *Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем* (Мінск: Навука і тэхніка).
- Син.: Жуков В. П. (ред.), (1987). *Словарь фразеологических синонимов русского языка* (Москва).
- ТСБМ: *Глумачальны слоўнік беларускай мовы* (Мінск: Беларуская энцыклапедыя), 1977–1984, Т. 1–5.
- ТСБЛМ: *Глумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы* (Мінск: Беларуская энцыклапедыя), 1999.
- ФСБМ: Лепешаў І. Я. (1993), *Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы* (Мінск: Беларуская энцыклапедыя), Т. 1–2.
- Янк.: Янкоўскі Ф. М. (1973), *Беларускія народныя параўнанні: Кароткі слоўнік* (Мінск: Вышэйшая школа).
- Petrit I. (2000), *Beogradski frajerski rečnik* (Beograd: NNK International).
- Menac: Menac A. (ured.) (1979–1980), *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* (Zagreb: Školska knjiga), Sv. 1–2.
- Miš.: Matešić J. (1982), *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (Zagreb: Školska knjiga).

ЛИТЕРАТУРА

- Голяк С. В. (2015), «Homo sapiens и „человек неразумный“ в образах славянской фразеологии», в: *Русский язык и литература в пространстве мировой культуры: Материалы XIII конгресса МАПРЯЛ*, Том 6 (Санкт-Петербург), 151–156.
- Голяк С. В. (2016), «Русская фразеология как иностранная/инославянская: лингвокультурологический аспект», в: *Русский язык за рубежом*, 6, 67–72.
- Гура А. В. (1997), *Символика животных в славянской культурной традиции* (Москва: Индрик).
- Денисова А. П. (2007), *Современный испанский жаргон* (Москва: Изд-во РУДН).
- Драгићевић Р. (2007), *Лексикологија српског језика* (Београд: Завод за уџбенике).
- Ермакова О. П. (2003), «Концепт „безумие“ с точки зрения языка», в: Арутюнова Н.Д. (ред.), *Логический анализ языка. Космос и хаос: Концептуальные поля порядка и беспорядка* (Москва), 108–116.
- Зализняк А. А. (1999), «Метафора движения в концептуализации интеллектуальной деятельности», в: Арутюнова Н.Д. (ред.), *Логический анализ языка. Языки динамического мира* (Дубна), 312–320.

- Мокиенко В. М., Бирих А. К., Степанова Л. И. (2007), *Русская фразеология. Историко-этимологический словарь* (СПбГУ – Москва: Астрель: АСТ: Хранитель).
- Мршевић-Радовић Д. (2008), *Фразеологија и национална култура* (Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије (Чигоја штампа)).
- Опарина Е. О. (1999), «Лингвокультурология: методологические основания и базовые понятия», в: *Язык и культура* (Москва: ИНИОН РАН), 27–48.
- Плунгян В. А., Рахилина Е. В. (1993), «Безумие как лексикографическая проблема (к анализу прилагательных безумный и сумасшедший)», в: Арутюнова Н.Д. (ред.), *Логический анализ языка. Ментальные действия* (Москва: Наука), 120–126.
- Сафина Р. А. (2004), «Образность фразеологизмов, выражающих умственные способности человека, в немецком и русском языках», в: *Русская и сопоставительная филология: состояние и перспективы*: Международная научная конференция, посвященная 200-летию Казанского университета: Труды и материалы (Казань: Изд-во Казан. ун-та), 86–87.
- Терновская О. А. (1981), «К описанию славянских представлений, связанных с насекомыми. Одна система ритуалов изведения домашних животных», в: *Славянский и балканский фольклор: Обрядовый текст* (Москва: Наука), 139–158.
- Турилова М. В. (2010), *Генетическая и мотивационная характеристика лексико-семантического поля «безумие» в русском языке*. Автореф... канд. филол. наук (Москва: МГУ).

Светлана Гољак

СЛИКОВИТА КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА БЕЗУМЉА У РУСКОМ, БЕЛОРУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Резиме

У раду су анализирана руска, белоруска и српска устаљена поређења, као и фразеологизми-метафоре који описују лудак, ментално оболеле људе и њихово понашање. Истражују се како књижевни фразеологизми, тако и дијалектска грађа и савремени жаргон. Утврђени су продуктивни сликовити модели који су слични у три разматрана језика. Ментални простор човека у норми се представља као затворен, стабилан, потпун, организован и целовит. Стога се безумље у фразеологији сликовито описује као губитак или „непуноћа“ разума, као скретање и померање у унутрашњем простору, као последица удараца или пада, као болест и Божија казна. Лингвокултуролошка анализа је показала повезаност истражених израза са архајичним веровањима у народној слици света.

ПОРЕЂЕЊЕ СРПСКИХ И ПОЉСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ОСОБИНЕ ГОВОРА (1. ДЕО)

У уводном делу чланка аутор указује на непостојање поредбених истраживања пољских и српских фразеологизама који се односе на особине говора. Он наводи монографију Ане Пајђињске *Związki frazeologiczne nazywające akt mowy: semantyka i składnia*, студије о соматизмима *język, уста*. Аутор пореди српске и пољске фразеологизме који указују на особености говора и анализира еквивалентност разматраних фразеологизама у два словенска језика. Текст представља први део обимнијег рада.

Кључне речи: поредбена фразеологија, фразеологизми, еквивалентност, не-еквивалентност, српски, пољски, уста, језик, речи.

In the introductory part of the article the author points to the lack of comparative studies of Polish and Serbian phrasemes relating to the characteristics of speech. The author reviews the monographic study of Anna Pajdzińska *Związki frazeologiczne nazywające akt mowy: semantyka i składnia*, and studies on the somatic component *tongue, mouth*. The author also compares Serbian and Polish phraseological units indicating the peculiarities of speech and analyzes correspondences between Serbian and Polish phraseological units, their equivalence and non-equivalence. The text is the first part of a larger work.

Key words: comparative phraseology, phraseological units, equivalence, non-equivalence, Serbian, Polish, mouth, tongue, words.

0. Поређење фразеологизама два језика попуњава мозаик знања о њиховим фразеолошким системима и указује на механизме секундарне мотивације реалија у фразеолошким јединицама изабране идеографске групе. Тако и поређење српских и пољских фразеологизама који означавају особености говора представља мали допринос компаративној фразеологији два словенска језика, те прилог поимању презначавања реалија у фразеолошким изразима. Указивање на начине стварања фразеологизама који представљају говорну делатност може указати на истоветне, сродне и различите механизме творења значења у оквирима језичке слике света Пољака и Срба. Поредбена истраживања пољске и српске фразеологије су малобројна, а ни у студијама хрватских фразеолога полониста ова тема није обрађивана (в. Ајдачић 2017: 237–244). Будући да не постоји српско-пољски фразеолошки речник, корпус сам саставио на грађи једнојезичних електронских речника пољског и српског језика (SJ и WSJP), те фразеолошких речника (Skočupka 1967–1968, Wysoczański, Matešić 1982, Оташевић 2007).

0.1. Полазиште у овом испитивању представља књига Ане Пајђињске *Фразеолошке јединице које именују говорни чин: семантика и синтакса* (Pajdzińska 1988) посвећена фразеолошким јединицама у пољском језику. У српској лингвистици нема тако темељног рада, па је ова монографија била подстицај за поређење фразеолошких јединица и анализу фразеолошке еквивалентности. Текст представља почетни део обимнијег рада, па овде неће бити

разматрани фразеологизми који указују на типове или ток разговора, нити фразеологизми који упућују на садржај разговора.

1. Колико и како неко говори фразеолошки се може представити опозицијама – разговетно : неразговетно, много : мало, гласно : тихо итд. Иако су то крајности у особеностима говора, постоје фразеолошке јединице које указују и на степеновано одмеравање одређеног својства.

1.1. Узоран говор. Фразеологизми најчешће описују стања и дејства која одступају од норме, па је тешко навести фразеологизме који указују на узоран говор. За устаљено поређење *говори као из књиге* могло би се рећи да се сређеност и аргументованост мисли у писаном излагању. Ту је подразумевана идеја да људи уобичајено не говоре тако јасно и сређено као што пишу, а да изузетне особе имају дар да говоре као да читају сређен писани текст. Израз [*reћи*] *казати јасно и гласно* описује идеал пожељног начина говора, али се он употребљава у особеним околностима када неко избегава да јасно одреди своју позицију.

1.2. Неразговетан говор. Срби фразеолошки описују неразговетан говор изразима *мрмљати* [*мрсити*] *себи у браду*, *мрсити кроз уста*, *говорити* [*промрсити*, *цедити*, *процедити*] *кроз зубе*. Барбара Ковачевић ову групу фразеологизама у хрватском језику назива ‘проблеми с говорењем’ (Kovačević 2012: 230–231). У фразеолошким јединицама увођење додатне препреке (*кроз зубе*) или истицање да глас није усмерен ка слушаоцу (*себи у браду*) појачава значење глагола *мрсити*, *цедити* у значењу ‘немати жељу за говорењем’. У пољском језику слично кажу *mruczeć* [*mówić, bąknąć*] *pod nosem*, *mówić* [*mruczeć, tamrotać*] *przez zęby* – ‘говорити тихо и неразговетно’.

Срби кажу *мрси језиком*, *плете језиком*, *заплиће се некоме језик*, чему одговара пољ. *język płącze się komuś*, *język staje kolkiem komuś* што указује на нечије тешкоће у говору. Када неко у говору пропушта део или целе речи, Срби кажу да неко *гута речи*, а Пољаци *polknąć słowa*. Устаљено поређење *говорити као из бадња* [*бурета*, *бачве*] употребљава се за означавање неубичајено дубоког тона гласа особе која говори. У Карацићевој збирци српских народних пословица наведено је *пишити*, *као гуја у процијепу*, а у народним епским песмама користе се устаљена поређења *цикну као гуја*, *писну као гуја*. Њима се истиче невоља у којој се особа затекла, али поређење са змијом сугерише и неартикулисаност гласа.

1.3. Причљивост. Узоран број речи зависи од културних, психолошких и личних језичких навика и узора особе која говори. Када је реч о фразеологизмима који указују на одступање од неке претпостављене норме броја изговорених речи, има доста израза о претераној причљивости. Понекад ти изрази исказују неодобравање или покуду, а каткада припадају нижем стилском регистру и садрже глаголе који метафорички указују на говорни чин: срп. *меље као млин* [*воденица*, *шотара*, *бунгурач* (круне житарице)]. Глаголске форме *меље*, *клапара* асоцирају на непрекидан, механички и гласан звук воденица, што упућује на претпоставку да је поређење настало у оквиру традиционалне културе, са познавањем јаког звука који ствара воденични млин. Пољаци не користе устаљена поређења са овим компонентама, али се ти глаголи налазе у фразеолошким јединицама <*ktoś*> *miele* [*międli, paple, pytuje*] *językiem*, <*ktoś*> *trzepiejęzorem* [*językiem*] ‘говори брзо и неопрезно открива тајне’.

У српском језику глаголима говорења *причати*, *говорити* може се додати устаљени израз *без краја и конца*. Српски глаголи *брбљати*, *млети*, *торокати* могу се јавити у устаљеним поређењима *меље [брбља] као навијен*, *меље [брбља] као папагај*. Одговарајући глаголи из пољског језика *trajkotać*, *bajdurzyć* немају еквивалентне фразеолошке форме. Срби за дете које говори на начин примерен старијем узрасту похвално кажу *тороче као матор*. Поређење срп. *меље [брбља, прича] као навијен* – ваља повезати са играчкама које се навијају и оно нема пуни пољски еквивалент.

Брбљивост се фразеолошки исказује и коришћењем соматске компоненте ‘уста’: срп. *<неко> уста не затвара* – пољ. *<komus> usta się nie zamykają, gęba się nie zamyka* са значењем ‘премногo говорити’.

Пољаци имају више фразеолошких форми са компонентом ‘језик’ од Срба. У пољском језику поред речи *język*, у неким фразеологизмима користе се и синоними *jęzor*, *ozór*, нпр. *miele ozorem [jęzorem, językiem]*. срп. *имати дуг језик*, *предуг језик* – пољ. *mieć długi język [jęzor, ozór]*. Атрибут *дуг / długi* указује на одступање од средње мере и истиче претерану причљивост уз идеју да особа открива и оно што треба прикрити пред другима. Када неко почиње да говори више но уобичајено у некој ситуацији, кажу: *развезао се некоме језик*.

Срби употребљавају и поређења *брбља као папагај*, *брбља као сврака*, *чавка*, *крешталница* које Пољаци не употребљавају, али они користе форме *<ktoś> kłapie dziobem [jęzorem, ozorem]*, *<ktoś> trzaska dziobem* ‘премногo говори, говори упразно’. У српском језику нема фразеологизама са компонентом *кљун* (пољ. *dziób*) који указују на брбљивост. Таква соматска компонента асоцијативно повезује свет птица са светом људи и концептуализује орган говорења у сниженом стилистичком регистру глагола *klapać*, *trzaskać*. Ниски стил потврђује и израз *klapie morda* савременог пољског поп-певача (Chwytak & Dj Wiktor).

Са гендерне тачке гледишта у језичкој, и уже фразеолошкој слици света, причљивост се приписује женама: срп. *прича тороче као [стара] баба*. За досадне и често понављане приче старијих жена, које могу садржати и нешто неореално, говоре срп. *банске приче*, док пољ. *babskie gadanie* Пажњињска одређује као глупаве приче и смешта их у оквиру низа вредносно обележених опозиција мушко – женско (Pajdzińska 1988: 66).

1.4. Ћутљивост. Чињеница да неко не говори много, фразеолошки се изражава помоћу представе о неактивности говорних органа – пасивном језику, или затвореним устима. У анализираним језицима постоје еквивалентне форме: срп. *<неко> не отвара уста* – пољ. *<ktoś> nie otwiera usta*, срп. *не сме да отвори уста* – пољ. *nie śmieć otworzyć usta*, срп. *запечаћена уста*, *<неко> је <некоме> запечататио [затворио] уста* – пољ. *mieć zamkniętą [zapieczetowaną] usta*, срп. *имати катанац на устима*, *ставити <некоме> катанац на уста*. Пољаци кажу *<ktoś> trzyma język na wodzy* када се особа суздржава у говору да не би саговорнику открила нешто непожељно.

Устаљеном поређењу Срба *ћути као гроб* ‘много ћути’, ‘само ћути’ одговара пољско *<ktoś> milczy jak grób*, срп. *ћути као риба* – пољ. *<ktoś> milczy jak ryba*, *ћути као камен* – пољ. *<ktoś> milczy jak kamień, [głaz]* (веома велики камен). Исто значење имају поређења *нем као риба* и *ћути као мула*, *ћути као пањ*, која

немају потпуне еквиваленте у пољском језику. У пољском постоји поређење *mówić jak do pnia*. За особу која је незадовољна одсуством реакције свога саговорника на оно што је она рекла, каже се: срп. *говори као у зид* – пољ. *mówić jak do ścian*, срп. *говорити у ветар* – пољ. *mówić na wiatr*. Када нека особа упркос очекивању да исказе свој став о нечему упорно ћути, Срби кажу *немо ћутање, гробно ћутање*. Са смрћу је повезан фразеологизам *ћути као заклан* (Vukajlija). У српском језику *као заклан* јавља се и у фразеологизму који нема еквиваленте у другим словенским језицима – *спава као заклан*.

Није ми познат пољски еквивалент српског поређења *ћути као заливен*. Код Вука Карацића наведена је форма поређења *ћути као оловом заливен*. По Љубинку Раденковићу, врсном зналцу бајања балканских Словена, не постоје басме чији је циљ заустављање говора¹, а као могућу везу са басмама, он наводи „салевање олова“ као облик лечења страве. Дете, које је пре салевања плакало, после тога се умири. Адекватна изрека овој била би: „ћути као замузен“. Када дете плаче „мајка му замузе из своје сисе мало млека у уста, па га тако умири“. Раденковић сугерише и нову могућност тумачења израза у вези са посмртним обредом – покојнике, пре сахране, купали су, односно „заливали“ у чаброве. Пошто су мртви, они су свакако ћутали (*ћути као заливен*). Пољаци користе устаљено поређење *milczec jak zakłęty* која нема пуни еквивалент у српском језику. Срби користе и изразе: *остати без речи, бити без речи, ни да зуцне*.

1.5. Гласан говор се често изражава фразеологизмима са компонентом ‘глас’. На веома гласан говор указује се срп. *говорити на сав глас, из свег гласа, ређе великим гласом* (РСАНУ, књ. 2: 493), пољ. *mówić pełnym głosem*. Појачавање јачине говора исказује се изразом *подићи глас*. Када неко виче, каже се *колико <некога> грло носи*, пољ. *krzyczy [wola] wielkim głosem*. У српском језику није потпуно устаљен spoj *великим гласом*. Упозорење саговорнику да прегласно говори могуће је исказати изразом *пробити некоме бубне опне*, у футуру *пробићеш ми бубне опне*. Када неко почиње гласније да говори, кажу

повисити глас, повишеним гласом – пољ. *wielkim głosem, pełnym głosem*.

1.6. Тих говор фразеолошки се исказује срп. *говори као да није три дана јео, испод гласа, у пола гласа, говорити на пола уста* ‘полугласно, тихо’, *спутити глас* ‘почетак тишег говора’, пољ. *<czujś> głos się zalał, głos się łamie <komuś>* што указује на промену гласа под утицајем јаке емоционалне реакције.

1.7. Брз и динамичан говор. У фразеолошкој слици света Срба тешко је раздвојити мањак смисла од претеране брбљивости и брзог говора. Брз говор једнак је говору без реда и јасности. Тако, устаљена поређења са наглашавањем брзине говора *меље као воденица, брбља као папагај* могу да се схвате на неколико начина, па и као пребрз говор. Фразеологизми срп. *бити брз на језику, казати [испалити, рећи] као из пушке [топа]* указује да човек говори брзо и без задршке. Мотивација се очигледно заснива на асоцијативној вези са коришћењем ватреног оружја.

Када Срби глаголима који означавају говор додају израз *живим гласом*, са функцијом прилога, то може да означава да се неко обраћа усмено или непосредно, тј. без посредовања писане речи или техничких помагала. Друго

¹ Захваљујем Љубинку Раденковићу на коментару.

значење фразеологизма *живим гласом* може да означава бодар, емоционално ангажован и уверљив начин говора.

1.8. Спор и монотон говор. Српски израз *развлачи као црева* не односи се само на говор, али може бити примењен и на одлике говора. Израз *рећи* [казати] *мртвим гласом* ‘као аутомат, без емоција, без наклоности’ или *млаким гласом* ‘казати без уверености’.

1.9. Укратко. Када се истиче да ће нешто бити казано веома кратко користе се изрази срп. *једном речју* – пољ. *jednym słowem*. Ти изрази употребљавају се у мањку времена, у завршном делу говора, када говорник укратко своди поенту или када пронађе језгровиту или упечатљиву формулацију за своју идеју.

1.10. Нашироко. Помен средњовековног владара у изразу *причати* [кренути] од *Кулина бана* означава преопширно причати, причати о нечему од самих почетака (види: Мршевић 2008: 84–89). Говоре и *причати потанко* [у танка црепча] када се о нечему говори веома опширно.

*

У пољској и српској фразеологији највише је фразеолошких јединица са глаголима у значењу говорења и са соматским компонентама језик и уста, те глаголима говорења. У пољском језику има више назива за језик и због тога има више варијаната истих фразеолошких форми са компонентом *језик*. И у српском и у пољском језику особеност говора фразеолошки се најчешће означава фигуративним презначавањем соматских компоненти органа говора (уста, језик, грло, зуби) или резултата говорног чина (глас, реч). Интересантна су непоклапања реалија у устаљеним поређењима, а неки фразеологизми немају потпуне еквиваленте у другом језику, као срп. *ћути као заклан*, *ћути као заливен*, пољ. *klapie dziobem*, *trzymaj język na wodzy*. Занимљиве су разлике у концептуализовању птичјих и гендерних елемената. Шире разматрање пољских и српских фразеологизама о особеностима говора указаће на преплитања различитих значења ових форми.

ИЗВОРИ

РСАНУ. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (Београд: Институт за српскохрватски језик) Књ. 1, 1959–
Оташевић Ђ. (2007), *Мали српски фразеолошки речник* (Београд: Алма).

*

Matešić J. (1982), *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (Zagreb: Školska knjiga).

Skorupka S. (1967–1968), *Słownik frazeologiczny języka polskiego* (Warszawa: Wiedza Powszechna)

SJ. *Српски језик*. Електонски извор <http://srpskijezik.org/>

Vukajlija Srbin Osvetnik. Brđanka djevojka *Vukajlija. Rečnik slenga* Електонски извор <http://vukajlija.com/brdjanka-djevojka/638551>

WSJP. *Wielki słownik języka polskiego*. Електонски извор <http://wsjp.pl/>

Wysoczański W. (2005), *Językowy obraz świata w porównaniach zleksykalizowanych: na materiale wybranych języków* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego)

ЛИТЕРАТУРА

- Ајдачић Д. (2017), „Поредбена польско-хрватско/српска истраживања фразеологије“ *СловоСлавија. Етнолингвистика и поредбена фразеологија* (Београд: Алма) 237–244.
- Мршевић-Радовић Д. (2008), „Од Кулина бана и добије дана“ *Фразеологија и национална култура* (Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије) 84–89.

*

- Kovačević B. (2012), *Hrvatski frazemi od glave do pete* (Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje).
- Pajdzińska A. (1988), *Związki frazeologiczne nazywające akt mowy, semantyka i składnia* (Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej).

Дејан Ајдачич

СРАВНЕНИЕ СЕРБСКИХ И ПОЛЬСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ,
УКАЗЫВАЮЩИХ НА СВОЙСТВА РЕЧИ (ЧАСТЬ 1)

Сравнение сербских и польских фразеологизмов, указывающих на свойства речи, автор проводит на основе словарей и электронных словарей. В начале текста указано на монографию Анны Пайдзинской *Związki frazeologiczne nazywające akt mowy: semantyka i składnia* (1988), в которой обработаны польские фразеологические единицы, и на исследования соматизммов язык, рот. Автор сосредоточивается на свойствах: разборчивая - неразборчивая речь, болтливость – молчаливость, громкая – тихая речь, быстрая – медленная. Анализируется также эквивалентность фразеологических единиц с указанием на те сербские фразеологизмы, которые не имеют полного эквивалента в польском языке, и наоборот, польские фразеологизмы без эквивалентов в сербском.

Ірина Гарбера

Донецький національний університет

імені Василя Стуса

Філологічний факультет

Кафедра загального та прикладного мовознавства

Вінниця, Україна

iryna.garbera@gmail.com

УДК 811.161.2'373.7:004.65

оригінальні научні рад

прим'єнено 24.01.2017.

прихва́чено за штампу 01.09.2017.

ІНФОЛОГІЧНИЙ ЕТАП ПРОЕКТУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ «КОНЦЕПТ «ЛЮДИНА» У ФРАЗЕОЛОГІЇ СХІДНОСТЕПОВИХ УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК»

У статті опрацьовано завдання інфологічного етапу проектування лінгвістичної бази даних «Концепт «Людина» у фразеології східностепових українських говірок». В основу формування ЛБД покладено ідеографічний принцип, за роботу прийнято структуру: фразеосемантичне поле – фразеосемантична група – фразеосемантична підгрупа. Подано фрагмент проектної таблиці ЛБД із вісьмома полями: 1) порядковий номер фразеологічної одиниці, 2) фразеологізм, 3) його значення, 4) тип фразеологічної одиниці за ідеографічною класифікацією, 5) тип фразеологічної одиниці за семантико-граматичною класифікацією, 6) тип фразеологічної одиниці за структурною класифікацією, 7) контекст, 8) вказівка на джерело фразеологічної одиниці.

Ключові слова: лінгвістична база даних, інфологічний етап, концепт «Людина», фразеологічна одиниця, ареал.

The article elaborates the purposes of the infological phase in the designing of a linguistic database “Concept “Person” in the phraseology of the Ukrainian eastern-steppe dialects”. The basis of the formation of the linguistic database is the ideographic principle, for which the following structure is adopted: phraseme-semantic field – phraseme-semantic group – phraseme-semantic subgroup. The fragment of the design of the linguistic database table with eight fields is presented: 1) the sequence number of the phraseological unit, 2) idiom, 3) its value, 4) the type of phraseological unit in ideographic classification, 5) the type of phraseological unit in semantic-grammatical classification, 6) the type of phraseological unit in structural classification, 7) the context, 8) the specifying of the phraseological unit source.

Key words: linguistic database, infological stage, concept “Person”, phraseological unit, area.

Сучасні студіювання з прикладної лінгвістики Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна) позиціонують базу даних як один із найадекватніших способів структурування, формалізації й упорядкування мовних даних загалом (див. праці А. Загнітка, І. Данилюка, Ж. Краснобаєвої-Чорної, Г. Ситар та ін. (Ситар, Милостна 2008; Krasnobayeva-Chorna 2014; Загнітко, Данилюк, Краснобаєва-Чорна, Путіліна, Ситар 2015)) і фразеологічного фонду зокрема (див. праці Д. Кизим (Кизим 2015), О. Негру (Негру 2012), О. Філенко (Філенко 2013)).

Лінгвістичні бази даних (далі ЛБД) забезпечують автоматизацію лексикографічної діяльності масового та спеціального призначення, тобто підготовку словників різних типів, дають змогу створювати запити, переглядати й аналізувати дані в різний спосіб, ураховуючи ті або ті параметри досліджуваних одиниць. Стратегія створення надійних ЛБД спрямована на їхнє багаторазове різноаспектне використання, тобто обробку мовних об'єктів, які подані в таких базах даних, за різними параметрами та типами інформації. Проектування бази даних,

за Є. Карпіловською, передбачає два етапи: 1) інфонологічний – етап відбору інформації та її структурування (або етап внутрішньої формалізації інформації, етап моделювання інформації); 2) датологічний – етап оформлення інформації відповідною мовою подання, придатною для комп'ютерного опрацювання (або етап зовнішньої формалізації інформації, етап моделювання її форми, перетворення інформації на дані) (Карпіловська 2006: 34). У статті увагу зацентровано на ареальних фразеологізмах із архісемою 'людина', що презентують концепт «Людина» у фразеології східноstepових українських говірок, оскільки в україністиці відсутня відповідна ЛБД.

Мета статті: опрацювати завдання інфонологічного етапу проектування лінгвістичної бази даних «Концепт «Людина» у фразеології східноstepових українських говірок». Завданнями інфонологічного етапу проектування ЛБД постають: 1) формування фразеологічного корпусу шляхом добору із фразеографічних діалектних джерел відповідного ареалу фразеологічних одиниць (далі ФО) на позначення людини (Міняйло 2001; Скоробагатько 2009; Ужченко 2013); 2) встановлення типу кожного фразеологізму за ідеографічною, семантико-граматичною, структурною класифікаціями для заповнення полів майбутньої ЛБД; 3) укладання проектної таблиці ЛБД.

Воснову ЛБДу дослідженні покладено ідеографічний принцип. Упорядкування фразеосемантичних груп фразем-репрезентантів концепту «Людина» в східноstepових українських говірках і спостереження над їх конкретним наповненням відкривають панорамну ретроспективну картину прототипів як окрему культурно-національну ланку загальноукраїнського континууму. За робочу, в дослідженні прийнято структуру: фразеосемантичне поле (ФСП) – сукупність семантичних груп, об'єднаних за концептуальним критерієм навколо концепту; фразеосемантична група (ФСГ) – сукупність семантичних підгруп, об'єднаних однією архісемою, що наявна у фразеологічному значенні усіх членів групи та відображає їхні спільні категорійні властивості й ознаки; фразеосемантична підгрупа (ФСПГ) – сукупність фразеологізмів, об'єднаних диференційною семою, що пов'язує їх відношеннями схожості або протиставлення.

Модель фразеосемантичного поля «Людина» в східноstepових українських говірках має структуру: 6 фразеосемантичних груп – 18 фразеосемантичних підгруп – 2000 фразеологізмів:

1) ФСГ «**Характер**» (32,5%): ФСПГ «Позитивні якості вдачі» (*витися як вуж у траві* – 'бути спритним, здатним виходити зі складної ситуації'; *горобців руками ловити* – 'бути моторною людиною'; *майстрова жила* – 'уміла людина'; *на душу багатий* – 'уважний, турботливий'; *ангел небесний* – 'добрий'; *голий Вася в босих туфлях* – 'кумедний'; *губа не з лопуха* – 'про людину, наділену усіма рисами особистості: розумний, сміливий, принциповий'; *хоч став у святій вугол та молись* – 'про гарну людину'); ФСПГ «Негативні якості вдачі» (*ангел на крилах* – 'людина, яка зображує невинність'; *Васьок хутірський* – 'забитий'; *бабський валянок* – 'дівчачур, підкаблучник'; *старий валянок* – 'літній чоловік, який не проти позалицятися до молодих дівчат'; *дятлик-стукун* – 'працелюбна людина'; *лінивий валянок*; *Ваня Розпилов*; *дуй-вітер*; *гуляка святоковий*; *через день неділя, а в суботу свято* – 'ледащо'; *Ваня-вітрогон* – 'легковажний, несерйозний'; *вітер в голові*; *як вітер у полі*; *як горобець літом*; *віють*

вітри з-під макітри; на голові сніг, а в голові вітер – ‘про легковажну, несерйозну, недосвідчену людину’; *череп’яне золото* – ‘нікчема, недобра людина’; *зведення господнє* – ‘дуже балувана дитина, бешкетник’; *всі вогні горять* – ‘про непосидливу, шкодливу дитину’; *і через губу не переплюнути* – ‘бути чванливою людиною’; *на волах не під’їдеш* – ‘про неприступну людину’; *донька лисиччина* – ‘дуже хитра жінка’; *лисячі вушка* – ‘про дуже хитру людину’; *солом’яна душа* – ‘безвольна людина’; *відьма конопська; гримза волохата; сатана безрога* – ‘зла жінка’; *відьма підколодна; Змія Батьківна* – ‘підступна, зловмисна жінка’; *як гадюча голівка* – ‘про дуже злу, лиху людину’; *жаба зелена; жлоб-економ* – ‘жадібна людина’; *широке горло; горобця в полі за гроші заганняє; як два жида разом* – ‘про жадібну людину’; *герой у бабиній кохті (кофті)* – ‘хвалюватий, але боягузливий’; *нема гори, одні яри* – ‘про дуже хвастливу людину’; *як мокре гуся; ні діла ні роботи* – ‘про ні до чого не здатну, недотепну людину’; *сільський вісник; мєсна газета; вода в роті не держиться* – ‘про людину, що знає всі новини і любить пліткувати’; *губа як у старого цигана* – ‘про брехливу людину’; *груді пухнуть* – ‘про заздрісну людину’; *як Альоша* – ‘про людину з якимись вадами в характері’); ФСПГ «Нейтральні якості вдачі» (*холодильна камера* – ‘байдужа людина’; *пугливий заєць; горобине серце* – ‘полохлива людина’; *Вася з Коноплянівки* – ‘простуватий, наївний’; *спокійна вівця* – ‘покірний’; *ні вашим ні нашим* – ‘невпевнений у собі’; *з однієї глини зліплені; з одного дерева ягоди; одного засолу огірочки* – ‘однакові, подібні, схожі за характером’; *хоч віники в’язи; хоч у вухо стріляй* – ‘про дуже спокійну людину’; *ні вкрасти ні пошторжити* – ‘про безтурботну людину’) тощо;

2) ФСГ «Зовнішність» (27%): ФСПГ «Статура» (*акваріум проковтнути* – ‘бути товстим’; *вісім на вісім; дев’ять на дванадцять; що вишир що вздовж; великий гарбуз; діжка з огірками; товста свиня* – ‘дуже товстий’; *на волах не об’їдеш* – ‘про дуже товсту людину’; *аришин проковтнути; за вітром гнутися; сховатися за вудочку* – ‘бути дуже худим’; *ходяча анатомія; Геракл засушений; глист у скафандрі* – ‘дуже худий, усе на ньому висить’; *можна анатомію вивчати; вітер переломе* – ‘про худу людину’; *повертатися як ведмідь за зайцем* – ‘бути невправним, неповоротким’; *ведмідь клишоногий* – ‘кривоногий’; *дрючок горбатий* – ‘сутула людина’; *індюшиця горбата* – ‘нестатурна жінка’; *як з воза вилами скидана* – ‘про непривабливу, некрасиву жіночу статуру’); ФСПГ «Зріст» (*головою об хмари битись* – ‘бути дуже високим’; *аж в Америку видно; як верба на дворі; як телевізійна вишка; два ноль сєм; ходячі двері; як день без обіду* – ‘про дуже високу людину’; *як антена; як суха верба* – ‘про дуже високу та худу людину’; *аришин з шапкою; горобцю по коліна; як глист під мікроскопом* – ‘про дуже низьку на зріст людину’); ФСПГ «Зачіска» (*Африка приїхала* – ‘про кучеряву людину’; *кучерявий без волос; була одна волосина, та й ту гнида одкусила; волосся обтер об чужі подушки* – ‘про лисого чоловіка’; *вибух на макаронній фабриці; як вівця шльонська* – ‘про жінку з неакуратною зачіскою’); ФСПГ «Одяг» (*здунь-полетить* – ‘про красиву, модно одягнену дівчину’; *Альоша з мильного заводу; свинячий вид* – ‘неакуратно одягнений чоловік’; *Валя з хозтовару* – ‘неакуратно одягнена жінка’; *голий, босий і при галстукі* – ‘одягнений не по сезону’; *голий, босий і з відром* – ‘голий’; *як вівця під лопухами* – ‘про людину, якій не личить головний убір, одяг’); ФСПГ

«Особливості зовнішності» (*і вуха в кісті* – ‘про забруднену, неохайну людину’; *як з воску вилитий*; *як вільце* – ‘про гарну, красиву людину’; *як смертний гріх* – ‘про некрасиву людину’; *як гречкою притрушений*; *як дроб’ю побитий* – ‘про веснянкувату людину’; *як з воску зроблені*; *в одній діжці мішані* – ‘про дуже схожих людей’) тощо;

3) ФСГ «**Розумові здібності**» (19%): ФСПГ «Розумово неповноцінний» (з *Алмазної втекти* – ‘бути божевільним’; *об вагонетку малим ударитися*; *зірватися з вишки*; *не дружити з головою* – ‘бути дурнуватим, розумово неповноцінним’; *Ваня з мильного заводу*; *возом переїханий*; *здрастуй-дерево*; *вівця неотесана*; *дерев’яний віник*; *Вова з Тамбова*; *упущений у дитинстві*; *дитя Алмазної*; *прибитий мокрим віником*; *з-під вугла черевиком прибитий*; *тут весна, там зима, а тут шариків нема*; *кінська голова* – ‘дурнуватий, розумово неповноцінний’; *солом’яна голова* – ‘некмітливий, нерозторопний’; *Альоха запальонний*; *Альоша з водокачки*; *валянком прибитий*; *Ванька з Бугаївки*; *Володя шаарпівський*; *Вася з водокачки*; *Вася з трудоднями*; *Вася приморожений* – ‘дивакуватий, недоумкуватий’; *дурочка з переулочка*; *Дуся Педалькіна з пивзаводу*; *дурочкіна сваха* – ‘дурнувата жінка’; *як два автобуси впоперек* – ‘про неграмотну людину’; *Ванька дома, Маньки немає*; *у голові вавка, у кармані справка*; *винта не хватає в голові*; *дірка в голові* – ‘про дурнуватого, прищелепуватого’); ФСПГ «Розумово розвинений» (*повна голова ума* – ‘розумний’; *битий вовк*; *бита голова*; *стріляна ворона* – ‘досвідчений, загартований життям, бувалий, витривалий, якого важко перехитрити’; *вумний як вутка* – ‘про того, хто виявив свій розум, чого від нього не очікували’) тощо;

4) ФСГ «**Фізичний та емоційний стан**» (11%): ФСПГ «Здоров’я» (*йодом обмазаний*, *зеленкою облитий* – ‘здоровий, ніяка хвороба не бере’; *хоч у воли запрягай*; *можна воду возити*; *волові жили* – ‘про здорову, сильну людину’; *як гвіздочок* – ‘про бадьору, свіжу людину’); ФСПГ «Фізичне та емоційне виснаження» (*робити на аптеку* – ‘бути хворим, побитим’; *як викручений* – ‘про втомлену людину’; *вітром носе*; *як живий вмерлець* – ‘про виснажену, змучену людину’; *проутюжений Іван* – ‘побита горем людина’; *злюка-бобер* – ‘роздратована людина’; *тридцять три года больна, а ні разу не вмерла* – ‘про жінку, що любить удавати із себе хвору’; *глисти в карти грають* – ‘про дуже голодну людину’; *вінками воняти*; *дихати взаїми* – ‘бути близьким до смерті’; *відведене кончається* – ‘про кого-н., близького до смерті’; *як плакуча гітара*; *як у воду вмочений* – ‘про дуже похмуру, сумну людину’); ФСПГ «Стан сп’яніння» (*асфальт обнімати* – ‘бути дуже п’яним’; *головастік заспиртований*; *п’яний на вухналь* – ‘дуже п’яний’; *вітер в спину, він в димину* – ‘про дуже п’яну людину’) тощо;

5) ФСГ «**Родина**» (7,5%): ФСПГ «Вагітність» (*аїста ждати*; *ходити важкою* – ‘бути вагітною’; *вишенька пузата* – ‘вагітна’; *від Ваньки Ветрова* – ‘невідомо від кого вагітна’; *третій год на дев’ятому місяці* – ‘про жінку, що ніяк не завагітніє’); ФСПГ «Новонароджена дитина» (*Ванька Ветров* – ‘незаконнонароджений’; *аїст круг почоту зробив* – ‘про новонародженого’; *вітром навіяне* – ‘про дитину в незаміжньої дівчини’); ФСПГ «Рідні» (*Василь бабина сестра*; *через три версти коліно*; *п’ята вода на киселі*; *нашим воротам двоюрідний сарай*; *ваші двері нашій хаті троюрідний погріб*; *дід бабі троюрідний Яшка* – ‘дуже

Таблиця 1

№	Фразеологізм	Значення	Тип ФО за ідеографічною класифікацією	Тип ФО за семантико-граматичною класифікацією	Тип ФО за структурною класифікацією	Контекст	Джерело
1.	відьма конотопська	‘зла жінка’	ФСГ «Характер» – ФСПГ «Негативні якості вдачі»	іменниковий	словосполучення	<i>З ц ійїєу від 'моїу конотопс кой и іхто не хоче і балакат' (Обор)</i>	(Ужченко 2013)
2.	швабра з ушамі	‘дуже худий’	ФСГ «Зовнішність» – ФСПГ «Статура»	прикметниковий	словосполучення		(Скоробагатко 2009)
3.	за вітром бігати	‘бути дуже худим, слабким’	ФСГ «Фізичний та емоційний стан» – ФСПГ «Фізичне та емоційне виснаження»	дієслівний	словосполучення	<i>Ніда тобі вже поправл'ятис' / а то вже за вітром бігаєш (Крем)</i>	(Ужченко 2013)

Фрагмент проектної таблиці лінгвістичної бази даних
«Концепт «Людина» у фразеології східнослов'янських мов»

далека рідня»; *гени пальцем не задушиш* – ‘про дуже схожу в поведінці на своїх батьків чи родичів людину’) тощо;

б) ФСПГ «Вік» (3%): ФСПГ «Старість» (*вже васильками тхнути* – ‘бути старим, немічним’; *дід часів революції* – ‘дуже стара людина’; *на год старше од Леніна* – ‘про дуже стару людину’; *годи накривають* – ‘про літніх людей зі своїми примхами’); ФСПГ «Молодість» (*зелень неотесана* – ‘молода людина, яка не набралася ще розуму, життєвого досвіду’; *у голові зелені овочі* – ‘про ще молоду, без життєвого досвіду людину’) тощо.

Семантико-граматична класифікація ФО уможливило виділення таких різновидів: 1) іменникові (50%): *спіла ягода, Яшук з Коноплянівки, ящик з немощами*; 2) дієслівні (25%): *гнилі яблука їсти, блистіти як котячі яйця, яйце на голові нести*; 3) прикметникові (15%): *як чорнобильський, голий, босий і при шляпі, слабкий на язык*; 4) прислівникові (7%): *у хлам, як цигану до сонця, як яйце на Паску*; 5) займенникові (3%): *ваша Катерина нашій Орині двоюрідна Одарка, наша Дунька вища всіх, вітер в спину, він в димину*.

За граматичною класифікацією виокремлено такі типи ФО: 1) зі структурою словосполучення (50%): *бабський валянок, більше верби, зірватися з вишки*; 2) зі структурою речення (40%): *відведене кончається, не всіх війна забрала, вітер солому крутить*; 3) зі структурою «неповнозначна частина мови + повнозначна» (10%): *як верста, як викручений, з висела*.

Проектна таблиця ЛБД, опрацьовуваної в роботі, представлена вісьмома полями: 1) порядковий номер ФО, 2) фразеологізм, 3) його значення, 4) тип ФО за ідеографічною класифікацією, 5) тип ФО за семантико-граматичною класифікацією, 6) тип ФО за структурною класифікацією, 7) контекст, 8) вказівка на джерело ФО. Фрагмент проектної таблиці представлено в Таблиці 1.

Отже, опрацьована на інфологічному етапі проектна таблиця лінгвістичної бази даних «Концепт «Людина» у фразеології східностепових українських говірок» містить 2000 ФО з такою диференціацією: 1) 6 фразеосемантичних груп – 18 фразеосемантичних підгруп – 2000 фразеологізмів; 2) 1000 іменникових, 500 дієслівних, 300 прикметникових, 140 прислівникових, 60 займенникових фразеологізмів; 3) 1000 ФО зі структурою словосполучення, 200 ФО зі структурою «неповнозначна частина мови + повнозначна» і 800 ФО зі структурою речення.

Укладена проектна таблиця може використовуватись у шкільному курсі української мови, під час вивчення специфіки української мовної картини світу та для дослідження концептів української мови тощо. Надалі актуальним видається опрацювання датологічного етапу проектування лінгвістичної бази даних «Концепт «Людина» у фразеології східностепових українських говірок».

ЛІТЕРАТУРА

- Загнітко А., Данилюк І., Краснобаєва-Чорна Ж., Путіліна О., Ситар Г. (2015), *Парадигмально-категорійні основи прикладної лінгвістики* (Вінниця: ДонНУ).
- Карпіловська Є. (2003), *Вступ до комп'ютерної лінгвістики* (Донецьк: Юго-Восток).

- Кизим Д. (2015), «Стилістично марковані фразеологізми в сучасній українській мові: база даних», *Лінгвокомп'ютерні дослідження* (Донецьк: ДонНУ), 8, 46–51.
- Міняйло Р. (2001), *Активні процеси в ареальній фразеології сходу України* (Донецьк).
- Негру О. (2012), «Етнореалія 'рушник' в українській шлюбнообрядовій фразеології: електронна словникова стаття», *Лінгвокомп'ютерні дослідження* (Донецьк: ДонНУ), 5, 82–86.
- Ситар Г., Милостна О. (2008), «База даних як інструмент лінгвістичного дослідження (на прикладі аналізу лексичних конверсивів)», *Лінгвістичні студії* (Донецьк: ДонНУ), 16, 385–392.
- Скоробагатько Н. (2009), *Концептуалізація фразеологічного соматичного коду в східнослов'янських і східностепових говірках* (Луганськ).
- Ужченко В. (2013), *Фразеологічний словник східнослов'янських і степових говірок Донбасу* (Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»).
- Філенко А. (2013), «Стилістична диференціація вигуків фразеологізмів в українській мові: база даних», *Лінгвокомп'ютерні дослідження* (Донецьк: ДонНУ), 6, 210–213.
- Krasnobayeva-Chorna Zh. (2014), «Terminological System of Phraseology: Database», *Мовний простір граматики: актуальні студії* (Донецьк), 391–395.

Ірина Гарбера

ИНФОЛОШКА ЕТАПА ПРОЈЕКТОВАЊА ЛИНГВИСТИЧКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА „КОНЦЕПТ „ЧОВЕК“ У ФРАЗЕОЛОГИЈИ ИСТОЧНОСТЕПСКИХ УКРАЈИНСКИХ ГОВОРА“

Резиме

Пројектовање лингвистичке базе података укључује две етапе: 1) инфолошку – одабир информација и њихово структурисање; 2) датолошку – етапу уобличавања информација на језику пригодном за компјутерску обраду. У раду је пажња фокусирана на ареалне фразеологизме с архисемом 'човек', која представља концепт „Човек“ у фразеологији источностепских украјинских говора.

У основу базе података легао је идеографски принцип. За радну структуру узето је следеће: фразеосемантичко поље је скуп семантичких група обједињених по концептуалном критеријуму око концепта; фразеосемантичка група је скуп семантичких група обједињених истом архисемом која постоји у фразеолошком значењу свих чланова групе и која одражава њихова заједничка категоријална својства и особине; фразеосемантичка подгрупа је скуп фразеологизма обједињених диференцијалном семом, што их повезује односом сличности или супротстављености.

Пројектна таблица базе података који се обрађују у раду представљена је с осам поља: 1) редни број, 2) фразеологизам, 3) његово значење, 4) тип по идеографској класификацији, 5) тип по семантичко-граматичкој класификацији, 6) тип по структуралној класификацији, 7) контекст, 8) упућивање на извор.

Обрађена на инфолошкој етапи, пројектна таблица лингвистичке базе података „Концепт „Човек“ у фразеологији источностепских украјинских говора“ садржи 2000 фразеологизма с оваквом диференцијацијом: 1) 6 фразеосемантичких група – 18 фразеосемантичких подгрупа – 2000 фразеологизма; 2) 1000 именских, 500 глаголских, 300 придевских, 140 прилошких, 60 заменичких фразеологизма; 3) 1000 фразеологизма са структуром синтагме, 200 са структуром „несамостална врста речи + самостална“ и 800 са структуром реченице.

СОСТАВНЫЕ НАЗВАНИЯ РАСТЕНИЙ В РУССКИХ ГОВОРАХ

В статье рассматривается диалектная лексика, бытующая в южнорусских, а именно в тульских говорах. Автор останавливается на составных названиях растений, фитонимах, построенных по модели «Adj+Sb». В рамках статьи делается попытка выявить типы фитонимов с различными определяемыми словами и определениями, приводятся примеры метафорических наименований, в основе которых лежат антропонимические признаки, и примеры названий, построенных по принципу синекдохического переноса.

Ключевые слова: диалектная лексика, русские говоры, тульская группа, фитонимы, составные названия.

The article discusses the dialect words occurring in southern Russian and in the Tula dialects. The author focuses on the compound plant names, phytonyms, built on the model of “Adj+Sb”. In the article an attempt is made to identify the types of phytonyms with various defined words and definitions. Examples of metaphorical names, based on anthropological signs, and examples of names constructed according to the principle synecdochical transfer are given.

Key words: dialect words, Russian dialects, Tula group, phytonyms, compound names.

Человек живет на лоне природы, поэтому для него важно давать имена всем природным реалиям. В процессе именования явлений флоры, окружающей человека, отразилась не только собственно языковая специфика, но и отношение к растительному миру, образное мышление, закономерно присущее людям, и, конечно, свойства и признаки самих растений. Фитонимы входят как большая составная часть в лексический фонд и литературной формы языка, и диалектной.

Изучение диалектов славянских языков сегодня как никогда актуально, так как, с одной стороны, дает возможность глубже проникнуть в этническое своеобразие каждого отдельного народа, проживающего на той или иной территории и имеющего свой язык или диалект, с другой стороны, позволяет выявить общее в диалектах и языках больших этнических групп, проследить особенности их общей истории и культуры. В этом смысле, конечно, очень интересно обращение к славянским диалектам, так как они сохраняют в себе многие ушедшие из литературных форм особенности, по сей день значимые для всей территории Славии.

В рамках данной статьи мы обращаемся к довольно узкому материалу – составным фитонимам, бытующим на территории южнорусского наречия. В силу нашей научной специализации и личного исследовательского интереса мы останавливаемся на фитонимах, зафиксированных нами в ходе изыскательской работы на территории, относящейся к тульской группе говоров (см. об этом, например: Красовская 2015).

Стимулирует наше обращение к тульскому диалектному материалу и сам факт недостаточной изученности лексической системы тульских говоров. Именно по-

этому мы считаем, что цель нашей работы – выявление, классификация народных составных фитонимов, бытующих на территории распространения тульских говоров, представляется весьма актуальной. Материалом для исследования послужили составные народные названия растений, зафиксированные нами в ходе исследовательской деятельности в период с 2007 года и по настоящее время. Оговоримся, что в данной работе мы останавливаемся на рассмотрении составных наименований, построенных по модели «прилагательное + существительное».

Фитонимы неоднократно становились предметом научного рассмотрения. Обращение к народным названиям растений мы можем найти в работах лингвистов, литературоведов, культурологов, интересны исследования М. А. Бобуновой, Т. Н. Бурмистровой, Н. Д. Голева, Ю. А. Дьяченко, В. А. Меркуловой, Н. И. Толстого, А. В. Часовниковой и мн.др.

Проблема составных (неоднословных) названий до сих пор не является однозначно решенной в лингвистике. Например, А.П. Мордвилко относит подобные наименования к фразеологическим оборотам терминологического характера, в качестве примеров фразеологических оборотов, употребляемых как специальные термины, он приводит такие: *«петуший гребешок (название декоративного растения), звездичное дерево, мастиковое дерево, мускатное дерево, укусное дерево, фиговое дерево, заячья капуста»* (Мордвилко 1964: 51). С одной стороны, подобные составные названия можно отнести к устойчивым словосочетаниям, так как они воспроизводятся в речи в целостном виде. С другой стороны, они могут быть разложимы. Особенно разложимость на составляющие компоненты ощущается в тех случаях, когда определяемое слово является обозначением родового понятия, а определяющий компонент указывает на видовую разновидность. В составе неоднословного наименования и родовое название, и видовое может относиться к литературному языку. Однако, соединяясь, видовой и родовой компонент могут образовывать такие названия, которые отсутствуют в литературном языке и имеют локальное распространение.

Среди собранного нами материала подобных единиц довольно много. Например: *лошадиный (конский) щавель* (Растение *Potentilla erecta* Hampe семейства резанных; лапчатка прямая; корень этого растения, употребляемый в народной медицине. *Лошадиный щавель от желудка оттапливают.* с. Селиваново) (Все речения зафиксированы нами в ходе исследовательской работы и частично вошли в картотеку «Словаря тульских говоров»), *майская полынь* (Растение *Artemisia potentillaefolia*; полынь лапчатколистная; это растение в мае обладает целебными свойствами. *Майской полыни надо набрать, нежно пахнет.* с. Селиваново), *полевой горошек* (*Coronilla varia* семейства бобовых; вязель пестрый, вязель разноцветный. *Горошки полевые, хоть и очень хлеб засоряют, но по удобному отделению зерна их вреда не наносят. Даже полезны тем, что служат в корм домовым животным.* Лёвшин), *сляпой мак* (Растение *Rapaver* семейства маковых; мак. *Сляпой мак был такой, у него головки такие здоровые, и никто не вырывал его.* с. Апухтино). Отметим, что в составе приведенных названий нет диалектных элементов, но сами фитонимы в целом имеют в той или иной степени локальное распространение.

Следует подчеркнуть, что в ряде народных составных фитонимов в качестве определяемого слова может выступать слово предельно обобщенного характера,

гипероним. В тульских говорах часто встречаются составные названия с определяемым словом *трав*: *кильная трава* (Растение *Herniaria* семейства гвоздичные. Трава с розовыми цветочками, произрастающая на болоте, помогает при лечении килы. *Кильная трава на болоте растет*. с. Жемчужниково), *богородицкая трава* (Многолетний полукустарник *Thymus serpyllum* из рода тимьянов семейства яснотковых; тимьян ползучий. *Герб сего города* (г. Богородицк – Н.К.) *составляют в серебряном поле разметанных девять ветвей травы, называемой богородицкая во означение его именованья*. Лёвшин), *ишльная трава* (Дрок красильный (*Genista tinctoria*), вид растений рода дроков семейства бобовые. *Дрок, или ишльная трава (Genista tinctoria), равномерно красит в желтое*. Лёвшин). Сюда же можно отнести и такие названия, как *жабная трава*, *живая трава*, *лихорадочная трава* и др.

Иногда в качестве определяемого слова выступает название части растения: *лесная ягода* (*Fragaria vesca* L. семейства розовых; земляника. *Ну земляника - это и есть лесная ягода*. с. Рождествено), *красный корень* (Растение *Potentilla erecta* Нампре семейства резанных; лапчатка прямая; корень этого растения, употребляемый в народной медицине; растение калган. *Красный корень хорошо рвётся, растёт по лугам*. с. Селиваново), *животной корень* (Травянистое растение *Polygonum bistorta* L. семейства гречишных; горец змеиный. *Оттапливали животной корень-то, сил он давал*. с. Архангельское), *завязной корень* (Вид травянистых растений *Thormentilla creota* семейства розовых; лапчатка прямостоячая. *Завязной корень. Корень сей травы оттапливают с квасом и пьют от поносов с пользою*. Лёвшин). В подобных названиях мы имеем дело с проявлением языковой синекдохи: по части именуется все растение (не корень как часть растения, а все растение в целом). Видимо, название части растения, которая лежит в основе создания всего фитонима, является наиболее ценной или значимой для человека. В тульских говорах чаще всего в названиях растений актуализируется слово *корень*.

Определения, входящие в состав названия (см. примеры выше), могут указывать на признак по месту произрастания (*полевой, лесной*), на особые свойства растения: цветовая характеристика, характеристика по времени и др. (*майский, кильный, завязной, красный* и т.д.). Помимо этого, определения как часть названия обозначают признак по принадлежности, предназначению кому-то (*гусиный, материнский, лошадиный*): *гусяная травка* (Горец птичий (*Polygonum aviculare*), однолетнее травянистое растение семейства гречишных (*Polygonaceae*), молодая придорожная трава, обычно потребляемая домашней птицей. *Придорожная зеленюшка так и зовётся – гусяная травка. Гуси её очень уважают, всегда щипают*. с. Нарышкино), *материнская трава* (Трава *Origanum* L. семейства яснотковых; душица. *Материнской травы завари, может, и поможет*. г. Белёв).

Среди составных наименований встречаются и такие, у которых, наоборот, совпадают не определяемые слова, а определения, чаще всего они указывают на место произрастания: *лесной чеснок* (Многолетнее травянистое растение *Allium ursinum* семейства луковых; черемша. *Черемша, она как чеснок, можно еще назвать лесной чеснок, в лесу растёт, после снега прям собирать можно*. п. Одоев.), *лесная ягода* (*Fragaria vesca* L. семейства розовых; земляника. *Собирали лесную ягоду – да это земляника, ее полно было за Юшковым*. д. Ново-Архангельское), *полевой горошек* (Растение *Coronilla varia* семейства бо-

бовых; вязель пестрый, вязель разноцветный. *Горошки полевые, хоть и очень хлеб засоряют, но по удобному отделению зерна их вреда не наносят. Даже полезны тем, что служат в корм домовым животным.* Лёвшин), *полевой ржәнец* (1. Растение *Secale cornutum* семейства спорыньёвых; спорынья. 2. Общее название некоторых полевых и луговых растений (например, тимopheевки и др.).

Среди зафиксированных нами фитонимов имеются и такие, при образовании которых наблюдается заметная лексико-семантическая трансформация, прежде всего, метафорический перенос. Подчеркнем, что говорить о фразеологических единицах среди составных наименований растений можно только в том случае, когда имеется метафорический перенос, то есть когда значение такого составного названия не выводится из значений составляющих ее компонентов, об этом, например, неоднократно писал в своих работах Н. Д. Голев (Голев 1983: 76–88). Например: *анюткины глазки* (Нет точного соотнесения с латинским эквивалентом, по определениям сельских жителей, это лесной кустарник с ягодами, похожими на глаза. *Анюткины глазки — это такой куст, кустарник растёт.* с. Воскресенское, Дуб.), *медвежьи пучки* (Род травянистых растений *Angelica* семейства зонтичных; дудник, ангелика. *Медвежьи пучки — ангелика, так же именуются молодые стволы сего растения.* Лёвшин), *сорочья пряжа* (Растение *Cuscuta europaеа* семейства вьюнковых; повилика европейская. *Повой, или сорочья пряжа, — опасное растение хлебным породам, а паче льну, который совсем оплетает, спутывает и рост его уничтожает.* Лёвшин), *раковые шейки* (Травянистое растение *Polygonum bistorta* семейства гречишных. *Раковые шейки тут растут вон, да видала ты, от поноса их можно.* с. Рождествено), *кукушкины слезы* (Травянистое растение *Orchis mascula* L. семейства орхидных; ятрышник мужской. *В роще прискивают траву кукушкины слезы на таком месте, где бы всем можно было усесться.* Лёвшин), *змеиный язык* (Растение *Ophioglossum* семейства уховниковых; папоротник-ужовник. *Змеиный язык с корнем с успехом дают от укушения бешеной собаки, в порошке на хлебе насыпав.* Лёвшин), *будская зелёнка* (Сорт яблони. *Будская зеленка. Прививки сего дерева приходят с плодом в тот же срок, как и Апортовья, и цена прививкам оным одинакая. Яблоки видом, величиною и вкусом сходны к свинцовкам. ... Могут лежать до новых.* Лёвшин). Определяемое слово в структуре таких фразеологизированных названий чаще всего соотносимо с антропонимической основой: голова, слёзы, глаза, язык, шея, волосы. Может быть также отнесено и к реалиям предметного мира: пряжа, пучки, зелёнка. А согласованные определения только лишь уточняют и конкретизируют переносное употребление. Видимо, прежде всего, подобные фразеологизированные названия растений основаны на сходстве внешних признаков. Внешнее сходство, определенные морфологические признаки растения могут подчеркиваться и тем, что в структуре таких названий присутствуют притяжательные прилагательные: кукушкин, змеиный, сорочий, медвежий.

В завершении можно сказать, что рассмотрение даже небольшой части фитонимов, бытующих на территории одной южнорусской группы говоров, позволяет лучше понять мотивационные признаки, лежащие в основе появлений народных названий, выявить разновидности моделей составных наименований, определить причины, способствующие формированию определенного типа народных названий растений, прояснить, что важным для номинации является

указание на место произрастания, цвет растения, время сбора, плодоношения или проявления целебных свойств, предназначение и т.д.

Мы отдаем себе отчет в том, что рассуждения, представленные в рамках данной статьи, – это лишь слабая попытка проникнуть в тайны процесса номинации, зашифрованной в различных славянских названиях реалий окружающего мира.

ЛИТЕРАТУРА

- Бобунова М. А. (1990), *Динамика народно-песенной речи (на материале фитонимической лексики в необрядовой народной лирической песне)*. Автореф. дисс. канд. филол. наук (Воронеж).
- Бурмистрова Т. Н. (2008), *Сакральная фитонимия: лингвокультурологический аспект*. Автореф. дисс. канд. филол. наук. (Екатеринбург).
- Голев Н. Д. (1983), «Вопросы отождествления, классификации и номинации в русской народной лексике флоры и фауны (наблюдения над ролью прагматического фактора)», in: *Сборник: русские говоры населения Сибири* (Томск: Изд-во ТГУ), 76–87.
- Дьяченко Ю. А. (2010). *Фитонимическая лексика в художественной прозе Е.И. Носова*. Автореф. дисс. канд. филол. наук (Курск).
- Красовская Н. А. (2015), «Составные фитонимы в тульских говорах», *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*, №7, 71–74.
- Лёвшин В.А. (2007), *Топографическое описание Тульской губернии* (Тула: ИПП «Гриф и К»).
- Мордвилко А. П. (1964), *Очерки по русской фразеологии (именные и глагольные фразеологические обороты)* (Москва: Просвещение).
- Меркулова В. А. (1969), *Очерки по русской народной номенклатуре растений* (Москва: Наука).
- Толстой Н. И. (1995), *Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике* (Москва: Индрик).
- Часовникова А. В. (2003), *Христианские образы растительного мира в народной культуре. Петров крест. Адамова голова. Святая верба* (Москва: Индрик).

Нели А. Красовска

СЛОЖЕНИ НАЗИВИ БИЉАКА У РУСКИМ ГОВОРИМА

Резиме

У овом истраживању бавили смо се сложеним фитонимима, који постоје у једној дијалекатској групи јужноруског наречја, тачније у тулској групи говора. Најпродуктивнији модел грађења сложених народних фитонима био је *придев + именица*. У својству главне речи у оваквом типу назива често се користи јединица најопштије семантике – трава, неретко назив за део биљке – корен. У сложеним фитонимима уз овакве речи атрибут представља веома значајну компоненту, која је основни смисаони, дистинктивни и номинални носилац. Ипак, у низу случајева у сложеним називима не подудара се главна реч, већ атрибут, који може указивати на место где биљка расте. Фитоними се неретко граде одређеним семантичким преносом. То може бити метафорики назив, заснован на сличном изгледу или пак сличности у структури вредновања.

О ПРОСТОРНИМ ФРАГМЕНТИЗАТОРИМА У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се разматра подсистем именичких просторних фрагментизатора у руском језику применом теорије семантичких локализација у циљу бољег увида у семантичку категорију простора. Предлаже се дефиниција појма *просторни фрагментизатори*, као и критеријуми за њихово издвајање и разграничење од јединица других семантичких категорија. Дефинисана је улога просторних фрагментизатора у ситуацији локализације као делова вишечланог оријентира. Размотрени су са позиција „апсолутних“ и „релативних“ величина. Показана је међусобна морфосинтаксичка варијабилност предлошко-падежних конструкција са просторним значењем. Дају се смернице за наставак истраживања.

Кључне речи: простор, семантичка категорија, просторни фрагментизатори, руски језик, теорија семантичких локализација, локализатор, оријентир, предлошко-падежне конструкције.

This paper analyses the subsystem of spatial noun fragmentizers in the Russian language using semantic localization theory in order to achieve better insight into the semantic category of space. A definition of the concept of *spatial fragmentizers* is proposed and also criteria for isolating and differentiating them from other semantic categories. The role of spatial fragmentizers in spatial localization, where they form part of a complex orientation point, is defined. They are analyzed as “absolute” and “relative” units. The mutual morphosyntactical variability of case-preposition constructions with spatial meaning is demonstrated. Directions for further research are suggested.

Key words: space, semantic category, spatial fragmentizers, Russian language, semantic theory of localization, localizer, orientation point, case-preposition constructions.

Семантичка категорија простора је једна од најразвијенијих језичких категорија. Конкретност просторних односа помаже да се замисле и конструишу друге, непросторне релације у којима учествују иста језичка средства (темпоралност, посесивност и др.). Могући узрок тога је деловање когнитивног принципа наткатегоријалне локализације (Piper 1997: 39).

Питања просторних значења и просторних метафора су актуелна у многим радовима на материјалу различитих језика у теоријским оквирима когнитивне лингвистике. Појмови *место/где*, *више/над* и *ниже/под* су се нашли на листи семантичких примитива А. Вежбицке (Вежбицкая 1999: 18). Различитим аспектима просторних питања бавили су се многи лингвисти (Гак 2000; Всеволодова, Владимирский 1982; Гжегорчикова 2000; Кубрякова 2002 и др). Термин *фрагментизатор* уводи у лингвистички терминосистем П. Пипер (Piper 1997), а користе га и други аутори (Ж. Бошњаковић, Д. Урошевић 2010; Jovović 2015; Badurina, Pranjković 2016). Ипак, његова дефиниција још увек није експлицитно формулисана.

У овом раду простор се посматра кроз појмовно-терминолошки апарат теорије семантичких локализација (у даљем тексту ТСЛ), чији је аутор Предраг Пипер (Piper 1997). Према ТСЛ, у простору се издвајају објекат локализације, локализатор у односу на који се одређује положај објекта и оријентир који прецизира

тај положај. Објекат може бити локализован хоризонтално/вертикално, централно/периферно, фронтално/латерално итд. Концептуални апарат ТСЛ укључује и обележје усмерености (директивности) објекта. Многе морфолошке категорије учествују у исказивању просторних значења, а неке од њих – префикси, предлози и прилози – темељно су испитане у оквирима ТСЛ. У категорије које до сада нису детаљно испитиване кроз матрицу ТСЛ спадају именице са семантиком простора и, уже гледано, просторних фрагмената, што и јесте тема овог рада.

Циљ рада је анализа и опис система именичких просторних фрагментизатора (у даљем тексту: ПФ) у руском језику применом ТСЛ. Према циљу се одређују и задаци: дефинисање појма ПФ, њихово издвајање из корпуса руског језика (*БАС*, *НКРЯ*) и систематизација према критеријумима ТСЛ. Решавање теоријских задатака ће омогућити детаљније разматрање ПФ у засебном дескриптивном раду.

Критеријум одабира материјала је семантички и одговара следећој дефиницији: под ПФ подразумевамо речи и изразе који означавају делове неког унутрашњег или спољашњег простора, а који не могу бити релативно засебан простор, него су само фрагменти неке просторне целине. На тај начин, дво- и тродимензионални *углы стола/шкафа* су инхерентни фрагменти целина и као такви не могу да се замисле као засебни одвојиви делови простора са сопственим границама, за разлику од делова које означавају речи *ножка стола* и *дверца шкафа*. *Внутренность ящика* не постоји одвојено од денотата *ящика*, нити *лицо* и *изнанка ткани* у значењу 'унутрашња и спољашња површина' одвојено од *ткани*. *Поверхность воды* има статус уопштеног дела просторне целине и представља њен неопредмећени фрагмент.

Када су делови одвојиви, немају високу општост денотата, односно, опредмећени, тада је однос „део-целина“ ближи домену категорије партитивности. Нпр. делови растављеног ормара, означени (у упутству за склапање) као *боковая, нижняя и передняя стороны*, без обзира на ознаку не задовољавају критеријуме ПФ. Ван граница замишљеног поља ПФ остају и *ручка* и *носик чайника* као референти опредмећеног денотата, док су *поверхность* или *внутренность* неодвојиви фрагменти.

Егзактне науке разлажу предмете помоћу прецизног метричког система до простих облика и линија. „Наивне“ (Апресян 1997) представе о простору су субјективне, иконичне, метафоричне и неједнако развијене за блиско и даље окружење. ПФ наступају као најмањи дво- или тродимензионални елементи богатог просторног мозаика. У ПФ не спадају речи *высота*, *длина*, *ширина* и сл. јер изражавају својства просторних целина само у једној димензији.

Према наведеним критеријумима издвајају се следећи ПФ: *внутренность*, *внешность*, *середина* ('простор у средини'), *центр* ('простор у центру'), *периферия* ('простор удаљен од центра'), *угол*, *поверхность*, *сторона*, *передняя сторона*, *задняя сторона*, *боковая сторона*, *верхняя сторона*, *лицевая сторона*, *изнаночная сторона*, *нижняя сторона*, *лицо*, *изнанка*, *тыл*, *фронт*, *дно*, *грань*, *верх*, *вышина*, *высь*, *высота* ('простор у висини'), *глубина* ('простор у дубини'), *толщина* ('простор око нечега'), *глубь*, *толща*, *даль*, *ширь*, *близость*, *край*, *перед*, *зад*, *бок*, *низ*, *основание* и њима сл. Примере са ПФ према пропозицијама ТСЛ предлагемо у табеларном прегледу.

1	Непосредна локализација (даље: <i>Л</i>) - оријентир је део простора						
	1.1	<i>Л</i> унутрашњим делом локализатора					
		1.1.1.	Општа унутрашња <i>Л</i>		Во <i>внутренности</i> печи тлели угли.		
		1.1.2.	Централна унутрашња <i>Л</i>		Встретимся в <i>центре</i> зала. Давка в <i>середине</i> толпы опасна.		
		1.1.3.	Периферна унутрашња <i>Л</i>		Столик с Распятием находится в <i>левой стороне</i> церкви. Он отложил дела в <i>сторону</i> . В красном <i>углу</i> помещалась икона.		
	1.2.	<i>Л</i> површином локализатора					
		1.2.1.	Општа унутрашња <i>Л</i>		На <i>поверхности</i> Марса есть следы воды.		
		1.2.2.	Централна унутрашња <i>Л</i>		На <i>середине</i> стола горит свеча. Игра шла на <i>центре</i> (стадиона).		
		1.2.3.	Периферна унутрашња <i>Л</i>		Дуб рос на <i>краю</i> обрыва. Он живет на <i>периферии</i> (страны). На <i>углу</i> открыли киоск.		
	Посредна <i>Л</i>						
2	2.1	<i>Л</i> према нивоу објекта у односу на локализатор					
		2.1.1.	Хоризонтална <i>Л</i>				
			2.1.1.1.	Општа <i>Л</i>			
				2.1.1.1.1.	Фронтална <i>Л</i>		
					2.1.1.1.1.1	Предњом страном	К дому не подъехать с <i>передней стороны</i> . Избушка, повернись ко мне <i>передом</i> . В проекте терраса задумана с <i>фронтальной стороны</i> . Схема изображает <i>переднюю поверхность</i> сердца.
					2.1.1.1.1.2		Задњом страном
				2.1.1.1.2.	Латерална <i>Л</i>		При торможении машину заносит в <i>сторону/левую с./правую с.</i>
				2.1.1.1.3.	Дијагонална <i>Л</i>		Студент читает книги по <i>диагонали</i> .
			2.1.1.2.	Посебна <i>Л</i>		Шоссе ведет на <i>восток/юг/север/ запад</i> из города.	
			2.1.2.	Вертикална <i>Л</i>			
				2.1.2.1.	<i>Л</i> горњом страном		Мальчик забрался на самый <i>верх</i> вышки. Птица взмыла в синюю <i>высь</i> . Льется пение в <i>вышине</i> . На большой <i>высоте</i> трудно дышать.
		2.1.2.2.		<i>Л</i> доњом страном		Рыбы ушли в морскую <i>глубь</i> . На <i>глубине</i> темно. <i>Низ</i> платья оторочен оборками. <i>Нижняя поверхность</i> языка покрыта эпителием.	

2	2.2	Л према квантитативном критеријуму				
		2.2.1.	Према броју			
			2.2.1.1.	Број локализатора	Пакет стоял в <i>середине</i> между сидениями. Стекла разлетелись во <i>все стороны</i> . Уходи на <i>все четыре стороны</i> . Люди стекались со всех <i>сторон</i> .	
			2.2.1.2.	Број страна локализатора	Все глаза были обращены в его <i>сторону</i> .	
		2.2.2.	Према степену			
			2.2.2.1.	Општа степенована Л		
				2.2.2.1.1.	Проксимална Л	В непосредственной <i>близости</i> расположено озеро.
				2.2.2.1.2.	Дистална Л	Вам не стоило ехать в такую <i>даль</i> .
			2.2.2.2.	Посебна		
				2.2.2.2.1.	Растојање од горње стране локализатора	Над <i>вершиной</i> горы висело облако.
2.2.2.2.2.	Растојање од доње стране локализатора	Подлодка уходила все глубже от <i>поверхности</i> моря.				
3	Општа екстралокализованост			С <i>наружности</i> ларец выложен серебром. Не судите по <i>внешности</i> . Болит <i>внешняя сторона</i> стопы. <i>Наружная поверхность</i> быстро охлаждается.		

Примери показују да исти ПФ (нпр. *сторона*, *поверхность*) одговарају различитим значењима, што говори како о високом степену општости присутном код њих, тако и о специфичности оријентационе улоге. У синтагмама на *поверхности*, *над поверхностью*, *под поверхностью*, *на расстоянии от поверхности* оријентацију не одређује само ПФ (*поверхность*), већ предлог са ПФ у саставу предлошко-падежне конструкције са адвербијалним значењем места или правца.

Улога ПФ у ситуацији локализације јесте прецизирање оријентационог параметра: уп. *встречаемся в центре зала (метро) / встречаемся в зале*. ПФ врше функцију саставног дела двочланог или вишечланог облика означавања оријентира.

Синтаксичка позиција појединих предлога са просторним значењем, нпр. *в*, *на*, *до*, *с* и сл. испред ПФ *верх*, *низ*, *перед*, *зад*, *высь*, *даль*, *глубь* може довести до категоријалне трансформације истих у прилог: *вверх*, *вверху*, *кверху*, *доверху*, *наверх/наверху/сверху*, *вниз/внизу/книзу/снизу* итд. Неретко такви облици балансирају на граници морфолошких категорија именице, прилога и сложеног предлога уз очување значења и функција и стварају дилеме у правопису. У примерима *на середине дороги*, *в стороне от группы людей* ПФ има функцију сложеног вишечланог предлога.

Однос ПФ и целине изражен је граматички, најчешће партитивним генитивом у постпозицији. Исти модел изражава и односе партитивности (*обложка книги*) и посесивности (*книга соседа*) уз значење тесне повезаности. Целина у заменичком облику се може наћи и у препозицији (*ее поверхность*), за разлику од именице (**воды поверхность*).

ПФ се јављају самостално када се целина подразумева: *на поверхности плыло пятно нефти*. Искизи уопштеног карактера не садрже ПФ због језичке економије: *уп. ручка на столе / ручка на поверхности стола; стоятъ у обрыва / стоятъ на краю обрыва*. Функција прецизирања доприноси терминологијацији ПФ: *в полости рта, нижняя поверхность языка*; експресивизацији и интензификацији: *на (самом) краю обрыва*. Употреба ПФ може да премести смисаоне акценте: у синтагмама попут *на поверхности воды* именички ПФ су на првом месту, док је назив целине необавезни подразумевани пратилац (*поверхности чего?*) или носилац атрибутивне функције (*на какой поверхности?*). Неки од ПФ делују као да су релативно просторно самостални: *опуститься на глубину, взматься в синюю высь*, мада се и они уклапају у антропоцентричну парадигму.

ПФ могу бити именички, придевски и прилошки, при чему је могућа њихова морфосинтаксичка варијабилност (конверзивност) уз очување значења. Тако, из синтагматског поређења конструкција *угловые диваны практичны и диваны, стоящие в углу*, практични следи да придевски ПФ *угловой* и именички *в углу* имају истоветно значење ‘стоји у углу’. *Поверхностные волны* је термин за *радиоволны вдоль поверхности Земли*. Варијабилност илуструју и примери: *все-сторонне аргументировать* – ‘аргументировать со всех сторон’; *двусторонне симметричные животные* – ‘животные, с двумя симметричными сторонами тела’ / ‘животные с двусторонней симметрией тела’; *в дали голубой* – ‘вдали/далеко от локализатора’ / ‘на далеком/большом расстоянии от локализатора’ и сл. Избор модела зависи од многих језичких и ванјезичких фактора, а пре свега од комуникативне намере говорника.

ПФ врше функцију опште просторне деиксе, попут подсистема придева, не-заменичких прилога, префикса и предлога са просторним значењем, а њихов систем је организован на сличан начин. Ипак, постоји извесна асиметрија код ПФ спољашњег простора која долази до изражаја у поређењу супротних по сигнификацији парова придева и именица са просторним значењем: нпр. *далекий/близкий* према *даль/близь*, *высокий/низкий* према *вышина/*нижина*, *широкий/узкий* према *ширь/*узь*. Речима *близость, низость, широта* својствена је претежно метафоричка употреба (*близость отношений, широта русской души, низость поступка*). Могуће је да је асиметрија везана за когнитивне механизме читавања просторних параметара. Наиме, *вышина* је неконкретан, уопштени назив за вертикално удаљени простор за разлику од блиског и познатог простора, структурираног конкретним предметима који омогућавају пренос јаснијих координата.

Код ПФ се издваја још једна карактеристика која их условно дели на „апсолутне“ и „релативне“ величине. „Апсолутна“, инваријантна значења имају референти појмова ‘центар’, ‘периферија’, замишљених оса хоризонтале и вертикале, страна света. Карактеришу се неконверзивношћу (или делимичном конверзивношћу, нпр. *северо-исток* према **северо-југ*). Неке просторне целине имају инхерентну предњу/задњу, леву/десну/бочну и горњу/доњу страну која је непроменљива: *боковая сторона шкафа* остаће *боковая* и када оборимо ормар, *левая сторона тела* је увек *левая* (осим у огледалу).

У „релативну“ категорију ПФ спадају донекле међусобно замениљиве или конверзивне јединице. Оне описују делове просторних целина, чија стра-

на или површина није издиференцирана и „привремено“ додељена. Њихова локализација зависи од положаја посматрача или оријентације у односу на другу референтну тачку. Нпр. када се локализатор налази *с левой стороны от футбольного поля*, то се односи на било коју страну терена уколико се додатно не одабере критеријум за одређивање стране. Тако *левая сторона* може постати *правая, передняя и задняя* (али не и *верхняя и нижняя*).

Размотрили смо општа питања везана за именичке ПФ у руском језику. Предложена дефиниција ПФ помаже да се исти разграниче од других речи са просторним значењем и одвоје од других категорија, нпр. партитивности. ПФ су размотрени кроз постулате ТСЛ. Показало се да се њихова улога у ситуацији локализације своди на прецизирање оријентације, те се могу сматрати делом вишечланог оријентира. ПФ се јављају у предлошко-падежним конструкцијама уз именовану или подразумевану целину чије делове чине. Њихови денотати су неопредмећени фрагменти просторних целина, а систем именовања унутрашњег и проксималног простора делује разрађеније од спољашњег и дисталног. Константована је међусобна варијабилност ПФ и њихова конверзивност у друге морфосинтаксичке подсистеме – придевски и прилошки. Шири корпус примера и детаљнија лексичко-семантичка анализа ПФ ће омогућити прецизирање изведених закључака, чиме ће се добити бољи увид у природу семантичке категорије простора.

ЛИТЕРАТУРА

Апресян Ю. Д. (1997), „Дейксист в лексике и грамматике и наивная модель мира“, *Семантика и информатика, Opera selecta*, 35, 272–298.

Бошњаковић Ж., Урошевић Д. (2010), „Падежи у функцији темпоралног детерминатора ингресивног и терминативног типа у говору Смедеревског Подунавља“, *Зборник Матице Српске за филологију и лингвистику*, LIII/1, 163–176.

Вежбицкаја А. (1999), „Семантические универсалии и описание языков“, в: *Семантика: примитивы и универсалии*, Т. Булыгина (ред.), А. Шмелев (перев.), (Москва: Языки русской культуры), 3–88.

Всеволодова М. В., Владимирский Е. Ю. (1982), *Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке* (Москва: Русский язык).

Гак В. Г. (2000), „Пространство вне пространства“, в: Н. Д. Арутюнова (ред.), *Логический анализ языка. Языки пространств* (Москва: Языки русской культуры), 127–134.

Гжегорчикова Р. (2000), „Понятийная оппозиция верх-низ (пол. ‘wierzch’ - ‘spyd’) и языковая модель пространства“, в: Н. Д. Арутюнова (ред.), *Логический анализ языка. Языки пространств* (Москва: Языки русской культуры), 78–83.

Горбачевич К. С. (2004–2014), *Большой академический словарь русского языка*: В 30 т., (Санкт-Петербург: Наука), Т.1–23. (БАС)

Кубрякова Е. С. (2000), „О понятиях места, предмета и пространства“, в: Н. Д. Арутюнова (ред.), *Логический анализ языка. Языки пространств* (Москва: Языки русской культуры), 84–92.

Национальный корпус русского языка: www.ruscorpora.ru (НКРЯ).

Пипер П. (2012), *О предлозима са специјалним значењем*, у: П. Пипер, *Лингвистичка русистика, студије и еланци* (Београд: Филолошки факултет), 109–191.

_____, (2014), „О простору у српској језичкој слици света“, *Slavistična revija*, letnik 62 (4), 275–294.

Чернышев В. И. (1948–1965), *Словарь современного русского литературного языка*: в 17 т., (Москва, Ленинград: АН СССР), Т.12–17

Badurina L. P. (2016), „Kvantifikacija u imenskim skupinama“, *Jezikoslovlje*, 17.1–2, 89–100.

Jovović N. (2015), „Uпотреба lokativa u romanima Mihaila Lalića“, *Slavistična revija*, Letnik 63, št. 3, 293–310.

Piper P. (1997), *Jezik i prostor* (Beograd: Biblioteka XX vek).

Юлия Леонидовна Шапић

О ПРОСТРАНСТВЕННЫХ ФРАГМЕНТИЗАТОРАХ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В работе рассматривается подсистема *пространственных фрагментизаторов* у существительных в русском языке с помощью теории семантических локализаций, с целью лучшего описания семантической категории пространства. Предлагается определение понятия „пространственные фрагментизаторы“, а также критерии их выделения и разграничения с единицами других семантических категорий. Определяется роль пространственных фрагментизаторов в ситуации локализации как составляющей многочленного ориентира. Показана взаимная морфосинтаксическая вариабельность предложно-падежных конструкций с пространственным значением. Фрагментизаторы рассматриваются также с позиций „абсолютных“ и „относительных“ величин. Намечены перспективы исследования.

ПРИЛОЗИ КАО СРЕДСТВО ИЗРАЖАВАЊА КВАНТИФИКАЦИЈЕ ПРЕДИКАТА У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се разматрају и контрастирају лексичка средства изражавања квантификације предиката у руском и српском језику. На примеру неколико фреквентнијих прилога који учествују у изражавању итеративности (*всегда – увек, постоянно – стално, часто – често, редко – ретко, изредка – каткад (покаткад), иногда – понекад (некад)*) упоређује се семантика и компатибилност итеративних глаголских одредби у руском и у српском језику. Такође, разматрају се неки прилози са додатном семантиком итеративности у руском и српском језику (*рано, поздно – рано, касно* и др.).

Кључне речи: глаголска виšekратност, итеративност, функционално-семантичко поље виšekратности.

The paper examines and compares the lexical means of expressing the quantification of predicates in Russian and Serbian. Semantics and compatibility of iterative circumstances are compared using the example of several frequent adverbs (*всегда – увек, постоянно – стално, часто – често, редко – ретко, изредка – каткад (покаткад), иногда – понекад (некад)*). Some adverbs with additional iterative semantics are also considered (*рано – рано, поздно – касно (доцкан), медленно – споро, быстро – брзо* etc.). The inclusion of these adverbs in the functional-semantic field of multiplicity as a peripheral means of expressing iteration is recommended.

Key words: verbal plurality, iteration, functional-semantic field of plurality.

1. Квантификација предиката. Лексичка средства изражавања

Квантификација предиката, иако релативно млада област интересовања, већ је довољно плодно проучена. Ипак, ако узмемо у обзир да је ова категорија знатно сложенија од именичке квантификације, јасно је да остаје велики број нерешених питања.

У руском и српском језику ова категорија није граматикализована. У датим језицима, као што знамо, нема посебних средстава за изражавање глаголске виšekратности. Иако постоје посебна средства за изражавање итеративности (у руском језику то су итеративни глаголи попут *хаживать, видывать, посматривать*, у српском језику мали број глагола попут *виђати, ручавати*), ипак се она најчешће изражава у комбинацији лексичких, граматичких и контекстуалних средстава¹.

У овом раду нас интересују лексичка средства изражавања итеративности. Према постојећим студијама (пре свега полазимо од радова В. С. Храковског), у лексичка средства за изражавање итеративности спадају глаголске одредбе за цикличност, интервал, узуалност, виšekратност и комплексне глаголске одредбе (Храковский 1989: 41).

¹ Детаљније о средствима изражавања итеративности у руском и српском језику в. Ivić 1983, Князев 1989, Пипер 1997: 65–68, Танасић 1999, Војводић 2003, Недић 2012, Ивановић 2013.

Глаголске одредбе за цикличност означавају временске периоде (најчешће календарске) које се редовно или нередовно понављају: *сваког дана, суботом, празником*. Глаголске одредбе за интервал означавају временске периоде између ситуација које се понављају и дају им оцену према одређеној норми: *ретко, често*. Глаголске одредбе за узуалност означавају релативно редовно понављање ситуација: *обично, понекад*. Глаголске одредбе за виšekратност прецизно или неприцизно означавају број ситуација које се понављају: *десет пута, десетак пута*. Комплексне глаголске одредбе изражавају истовремено и виšekратност и цикличност и наводе колико се пута ситуација понавља у сваком периоду времена: *три пута дневно, једном годишње*.

Најчешће се ове глаголске одредбе изражавају прилозима, и то прилозима за време.

У наставку наводимо табелу глаголских одредби за виšekратност са примерима из руског и српског језика.

Глаголска одредба	Руски језик	Српски језик
за цикличност	<i>каждую минуту, вечерами, каждый день, каждые три недели, каждый месяц, ежегодно, по выходным, по воскресеньям, в часы отдыха, в такие дни, по праздникам</i>	<i>сваких пет минута, свако мало, свако вече, сваки дан, сваке три недеље, сваког месеца, сваке године, викендом, недељом, у слободно време, таквим данима, празником</i>
за интервал	<i>редко, изредка, очень редко, иногда, эпизодически, частенько, часто, очень часто, то и дело, чуть что, регулярно, время от времени</i>	<i>ретко, веома ретко, понекад, повремено, с времена на време, почесто, често, веома често, стално, непрекидно, без престанка, редовно, каткад, покаткад, увек</i>
узуалне	<i>обычно, обыкновенно, иногда</i>	<i>обично, понекад, некад</i>
за виšekратност	<i>пять раз, раз пять, неоднократно, несколько раз, не один раз</i>	<i>пет пута, неких пет пута, десетак пута, више пута, не једном, неколико пута.</i>
комплексне	<i>три раза в день, один раз в год, несколько раз в неделю</i>	<i>трипут дневно, три пута дневно, једном годишње</i>

II. Прилози у изражавању квантификације предиката

II. 1. 1. На материјалу руског језика нека од ових средстава (а сада нас интересују прилози) су детаљније истраживана. Године 1989. излази рад Ј. В. Падучеве *Прилог као кванторна реч* (Падучева 1989) у којем се разматра семантика прилога *всегда, иногда, никогда, обычно, часто, редко*. Овде обавезно

треба навести монографију Г. М. Зељдовича (Зељдович 1999) *Руски квантификатори за време* у којој он разматра карактеристике прилога *всегда, все время, постоянно, часто, редко, изредка, иногда*. Такође треба споменути рад Егберта Фортејна (Fortuin 2008) посвећен семантици израза *часто, много раз* и *много*. На материјалу српског језика нама су познати радови П. Пипера (1988), где се разматра семантика заменичких прилога у српскохрватском, руском и пољском језику, и С. Ристић (2008), посвећен прилогу *постепено* као квантификатору.

Одабрали смо неколико фреквентнијих прилога који учествују у изражавању итеративности и даље ћемо на њиховом примеру упоредити итеративне глаголске одредбе у руском и у српском језику. Полазићемо од литературе на материјалу руског језика као истраженијег у овој области. Прилози које ћемо анализирати су следећи: *всегда – увек, постоянно – стално, часто – често, редко – ретко, изредка – каткад (покаткад), иногда – понекад (некад)*.

Што се тиче семантике ових прилога, обим нашег рада не оставља могућности да је детаљније разматрамо. Можемо само да наведемо наше закључке. Прилози *увек* и *понекад* квантификују ситуацију и имају у српском језику три иста значења као и прилози *всегда* и *иногда* у руском језику: 1) означавају трајност неке ситуације (*Он је УВЕК тужан / Он ВСЕГДА грустный*); 2) означавају да се сваки пут у одређеној ситуацији јавља и друга одређена ситуација (*У граду УВЕК сретнем рођаке / В городе я ВСЕГДА встречаю каких-нибудь родственников*); 3) означавају универзалну карактеристику неке класе предмета или ситуација (*Брезе ме УВЕК подсећају на Русију / Березы мне ВСЕГДА напоминают Россию*)². Прилог *увек* у српском језику и *всегда* у руском, по нашем мишљењу, такође могу учествовати у изражавању семантике могућности одвијања ситуације, о чему ће бити речи и у следећем делу нашег рада. Реч је о различитим типовима итеративности: 1) квалитативна, 2) итеративна у ужем смислу и 3) генеричка.

Прилози *често* и *ретко*, као и *каткад (покаткад)*, поред квантификације ситуације, карактеришу интервал и дају му оцену засновану на појму норме (код прилога *често – часто* интервал је мањи у односу на норму, код прилога *ретко – редко* и *каткад – изредка* интервал је већи у односу на подразумевану норму) (Падучева 1989: 29).

Према Г. Зељдовичу (Зељдович 1999: 49–50), прилог *постоянно* је семантички ближи прилозима *все время* и *всегда* него прилозима *часто, редко, изредка* и *иногда*, зато што чак и квантификовану ситуацију карактерише као трајну. Наша анализа је показала да у српском језику прилог *стално* има исте семантичке карактеристике:

STALNO posmatram kolika je neosetljivost osetljivih ljudi prema osetljivosti njihovih bližnjih. (I. Andrić 2010).

Volim da jedem krompir skačući s noge na nogu, onda mi je najsladi – mudrovaao je Đoko Potrk – ali zbog toga su me kod kuće STALNO grdili. (Čopić 1960).

Можемо да закључимо да код семантике ових прилога не постоје значајне разлике у руском и српском језику.

² Детаљније о овим значењима в. Падучева 1989.

Сада ћемо размотрити предикате који се комбинују са овим прилозима.

II. 1. 2. 1. Несвршени вид

За све словенске језике опозиција свршени / несвршени вид је заједничка. За руски и српски језик несвршени вид је једно од основних средстава изражавања итеративности. Са несвршеним видом се комбинују сви ови прилози и у руском и у српском језику.

Я ВСЕГДА, всегда останавливала его, когда он чертыхался! (Булгаков 2015).

ЧАСТО отправляюсь я на Оку с Семеном Федорычем, монастырским дьячком, ловить окуней под железнодорожным мостом. (Шмелев 2010)

Kad god mi se dešavalo da me ljudi i prilike oko mene prisile na animalan život i biološku borbu, UVEK sam uspevaо da nađem neslućene i neočekivane utehe i pomoći koje su ličile na prava čuda. (Andrić 2015)

STALNO posmatram kolika je neosetljivost osetljivih ljudi prema osetljivosti njihovih bližnjih. (Andrić 2015)

Са итеративним глаголима несвршеног вида (изван вишекратно-релативних конструкција попут *ВСЕГДА, когда ему звонят*) не може да се комбинује прилог *всегда*. У српском језику тог ограничења нема: можемо да кажемо *УВЕК га виђам*, као и *УВЕК кад идем кући виђам течу*). Остали прилози захтевају плурално значење предиката (који треба да буде изражен глаголом чија семантика дозвољава итеративно тумачење) и допуштају комбинацију са итеративним глаголима:

Я ЧАСТО бывал у него в гостях.

Osobito znala je da će je muškarci, tuđinci, koji su je RETKO viđali, sada proždirati pogledima. (Stanković 2010)

II. 1. 2. 2. Свршени вид

У руском језику употреба глагола несвршеног вида је ограничена у овом значењу, зато се употреба ових прилога своди на вишекратно-релативне конструкције:

Иной бывалый сибиряк скажет, что тайга, мол, ВСЕГДА и приветит, и накормит, и согреет (Чивилихин 1984).

Постоје и нека посебна значења свршеног вида: „К частным значениям совершенного вида относится наглядно-примерное значение. Такая форма выражает повторяющееся, обычное действие, где выделяется один из актов повторения как наглядный пример обычного, повторяющегося действия: *РЕДКО-РЕДКО хрустнет сучок*. (И. С. Шмелев, Последний выстрел)“ (Недич 2012: 149).

Међутим, садашње-будуће време свршеног вида у руском језику често има значење могућности остварења радње, али се овај облик увек користи са глаголским одредбама *всегда* и *вечно* и сл. Итеративна је могућност вршења радње, а не сама радња:

ВСЕГДА он с работы надутый придет.

Да он ВЕЧНО так дверью хлопнет!

Претпостављамо да је семантика потенцијалности повезана са трећим значењем овог прилога. У српском језику значење потенцијалног вршења

радње такође се може изражавати уз помоћ прилога *увек*, али у комбинацији са обликом футура првог који се иначе користи у српском језику у итеративном значењу (в. Недич 2012):

Одвајкада се знало: УБЕК ће се вратити неки преостали, преживели Јовановић и повратити свој посед и иметак праотаца. (Капор 2001)

У српском језику се свршени вид користи шире него у руском језику у итеративном значењу, зато прилози немају таква ограничења:

Samo što POKATKAD mati ode u rodbinu, pa i to brzo, još istoga dana da se vrati. (Stanković 2010)

I u drugim društvima ljudi se PONEKAD ogreše o istinu izvrćući je u laž... (Andrić 2015).

Kažu da se Šarov i danas ČESTO kradom izvuče iz čarobnog psećeg sela i pođe da malo prošvrlja onim istim stazama i poljima kud je nekad prolazio. (Čopić 1964).

II. 1. 2. 3. Кондиционал

У српском језику се анализирали прилози могу комбиновати и са обликом кондиционала који у српском језику поред свог основног, модалног значења, може имати и итеративно значење:

I ČESTO bi se desilo da vam neko, krišom, raskopča glavne spone kreveta, i potrebno je samo da sjednete ili se pružite po postelji pa da se sve s treskom rastavi i tresne na pod (Čopić 2015).

II. 1. 2. 4. Конструкције за изражавање глаголске вишекратности

И у руском и у српском језику постоје посебне конструкције које су намењене за изражавање глаголске вишекратности (*Дешава се да* + презент – *Бывает* + лична форма глагола.; *Зна да / Уме да* – *Любит* + инфинитив; *Има навику / обичај да* + презент – *Имеет обыкновение* + инфинитив). Од ових конструкција са прилозима које анализирамо могу се комбиновати српске конструкције *дешава се да* + презент, *зна да / уме да* + презент:

PONEKAD je znao da raskopča krevete čitavoj drugoj spavaonici (mi smo bili u prvoj), pa kad bi đaci naveče trkom požurili na spavanje, nastao bi tresak kao da puca mitraljez: tras-tras-tras-tras! (Čopić 2015)

I kad god se pri govoru uzbudi i podigne glas, a to se kod njega dešava ČESTO, zaguši ga odjednom težak kašalj (Andrić 2005).

Интересантно је да се ни са овим конструкцијама не могу комбиновати сви наведени прилози, него само прилози *често* и *понекад*. Међутим, прилози *ретко* и *каткад*, који, као и прилог *често*, означавају интервал, са овом конструкцијом се већ доживљавају као неправилност: *он каткад зна да попије, он ретко зна да победи*. Претпостављамо да је то због семантике саме конструкције која подразумева чешће понављање у односу на појам норме.

На основу наше анализе, можемо рећи да и у руском и у српском језику прилози као лексички елемент семантичког поља итеративности имају значајну улогу у квантификацији предиката. Прилози у комбинацији са другим језичким средствима изражавају итеративност, међутим, предикати који се комбинују са њима могу

се изражавати другачије (у српском језику свршени вид – уз све анализиране прилоге, у руском језику – само у одређеном значењу уз прилог *всегда* и сл.), што се види из табеле која следи. Ови резултати могу бити од помоћи у даљем истраживању семантике глаголских облика који учествују у изражавању итеративности.

Предикат	Руски језик	Српски језик
несвршени вид	всегда, постоянно, часто, редко, изредка, иногда	увек, стално, често, ретко, каткад, понекад
свршени вид	всегда	увек, стално, често, ретко, каткад, понекад
футур први	–	увек
кондиционал	–	увек, стално, често, ретко, каткад, понекад
конструкције	–	често, понекад

III. Прилози са додатном семом итеративности у руском и српском језику.

У претходном делу рада размотрили смо прилоге чија је основна функција квантификација предиката. Међутим, приметили смо да и у руском и у српском језику постоје прилози који немају основну већ само додатну сему итеративности, не тако јасно уочљиву као што је случај са већ размотреним глаголским одредбама за виšekратност, што објашњава чињеницу да се у досадашњој литератури не спомињу. То су, на пример, прилози *рано* и *поздно*, који могу не само да маркирају итеративност у комбинацији са другим, првостепеним лексичким и граматичким средствима, као у примерима *По будням Анна рано уезжала на работу*; *Многие годы наша семья просыпалась рано утром* (пре свега лексички – глаголска одредба за виšekратност, граматички – несвршени вид глагола који потенцијално садржи семантику виšekратности), него и да играју веома важну улогу у њеном изражавању:

У Томи рабочий день кончался РАНО.

Мы РАНО встаем.

В город РАНО приходит весна.

Иако нам би се у првом примеру могло учинити да улогу имплицитног квантификатора игра реч *день*, где се подразумева *каждый* – *У Томи (каждый) рабочий день кончался РАНО* – то подразумевање се губи ако избацимо прилог *рано*. Ако га избацимо из свих ових реченица, изгубићемо семантику итеративности и добити актуелно садашње време или прошло једнократно (трајно) време: *У Томи рабочий день кончался*; *Мы встаем*; *В город приходит весна*.

Зато сматрамо да би било требало укључити ове прилоге у функционално-семантичко поље виšekратности као периферна средства изражавања итеративности.

У свим примерима које смо ексцерпирали прилози *рано* и *поздно* учествују у изражавању квантификације предиката захваљујући цикличности коју подразумевају (део дана, доба године итд.):

Вставали РАНО. Ирине – в школу, Алечке – в сад. (Токарева 2002)

В город РАНО приходит весна. Уже в марте начинает устанавливаться тепло, зацветают абрикосы, персики, алыча. (Авереннова 2000)

У српском језику ситуација је врло слична – прилози *рано* и *касно* или *доцкан* учествују у изражавању итеративности у истом контексту:

Tako se izdire, kao da su oni krivi što DOCKAN sviće i što se RANO smrkava. (Andrić 1981)

Ostaje samo još pitanje onoga što je popio ili polupao izbačeni gost; tu sumu Lotika otpiše Gustavu kod obračuna dnevnog pazara, koji se vrši KASNO u noći iza jednog crvenog paravana. (Andrić 1981)

Претпостављамо да би, поред анализираних прилога, било интересантно истражити неке прилоге за начин који садрже сему темпа, зато што се интензитет и квантификација често комбинују (*медленно, долго, постепенно*³), и неке прилоге за време који садрже сему трајности, зато што трајност може да се реализује или као хомоген процес или као понављање (*издавна, смолоду, исстари, сиздетства* – почетно ограничени прилози (рус. исходного предела); *дотемна, поныне* – финално ограничени прилози (рус. конечного предела)), који садрже сему цикличности (поред *рано, поздно – засветло, затемно*):

Постепенно токи воли возвращались в Иннокентия (Солженицын 1990).

Сталин знал своё, он тихо работал: МЕДЛЕННО подбирал кадры, проверял людей, запоминал каждого, кто будет надёжный, ждал случая их поднять, передвинуть (Солженицын 1990).

И у српском:

Ali izgleda da za ovu vrstu nesreće ne pomažu stare šale ni zabašurivanja, da su sve nekadašnje priče izbledele i sve pošalice izgubile ukus i smisao a tužno i SPORO se stvaraju nove. (Andrić 1981)

Na njegov grob neka pažljiva ruka često položi buket onoga divnog i nježnog poljskog cvijeća koje tako BRZO vene (Ćopić 2015)

... znalo se: da oni, ODUVEK, što god bi se desilo u njinoj rodbini, sve brižljivo kriju i taje (Stanković 2010)

За сада можемо још само додати да прилози имају веома значајну улогу у квантификацији предиката; чак и квалитативни прилози који немају гореспоменута значења могу изражавати итеративност у комбинацији са предикатом који дозвољава плурално тумачење, као, на пример, у реченици:

Он лепо црта (исто је и у руском језику: *он хорошо рисует*), где видимо хабитуално значење.

³ Прилог *постепено* у српском језику истражен је као квантификатор (Ристић 2008), о осталим прилозима – временсим, начинским, количинским и др. са становишта њихове („заменичко-прилошке“) локализације и квантификације, укључујући и итеративност, посебно односе интензификације и екстензификације, в., пре свега, Пипер 1988.

ИЗВОРИ

- Булгаков М. (2015), *Мастер и Маргарита* (Москва: Эксмо).
- Капор М. (2001), *Ивана* (Београд: СКЗ).
- Солженицын А. (1990), *В круге первом* (Москва: Художественная литература).
- Чивилихин В. (1984), *Серебряные рельсы; Здравствуйте, мама* (Москва: Советская Россия).
- Шмелев И. С. (2010), *Детям (сборник)* (Москва: Детская литература).
- Andrić I. (1981), *Izabrana proza* (Sarajevo: Veselin Masleša).
- Andrić I. (2005), *Na Drini ćuprija* (Novi Sad: Vega media).
- Andrić I. (2010), *Znakovi pored puta* (Novi Sad: Budućnost).
- Andrić I. (2015), *Znakovi pored puta* (Novi Sad: Školska knjiga).
- Ćopić B. (1960), *Orlovi rano lete* (Sarajevo: Veselin Masleša).
- Ćopić B. (1964), *Priče ispod zmajevih krila* (Београд: Просвета).
- Ćopić B. (2015), *Magareće godine* (Београд: Zavod za udžbenike).
- Stanković B. (2010), *Nečista krv* (Sarajevo: Svjetlost).

ЛИТЕРАТУРА

- Бондарко А. В. (2005), *Теория морфологических категорий и аспектологические исследования* (Москва: Языки славянских культур).
- Вojводић Д. (2003), „О синтаксичкој итеративности (на српско-руском материјалу)“, *Славистика*, VII, 52–64.
- Зельдович Г. М. (1998), *Русские временные квантификаторы* (Wien: Verlag der Gesellschaft zur Förderung slawistischer Studien <Wiener Slawistischer Almanach, Sonderbände 46>).
- Ивановић М. (2013), „О категорији глаголске плуражности у светлу аспектуалности (на материјалу српског језика)“, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVI/1, 77–87.
- Князев Ю. П. (1989), „Выражение повторяемости действия в русском и других славянских языках“ в: В. С. Храковский (отв. ред.), *Типология итеративных конструкций* (Ленинград: Наука), 132–145.
- Недић Е. (2012), „Итеративная множественность в русском, сербском и македонском языках“, *Зборник Матице српске за славистику*, 81, 139–174.
- Падучева Е. В. (1989), „Наречие как кванторное слово“ в *Известия АН СССР. Сер. лит. и яз.* Т. 48. №1 (Москва), 26–37.
- Пипер П. (1988), *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику: (семантичка студија)* (Београд: Институт за српскохрватски језик <Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 8>).
- Пипер П. (1997), *Оглед српске морфосинтаксе (у поређењу са македонском)* (Сеул, Ханкук универзитет за стране студије).
- Ристић С. (2008), „Прилог постепено као лексички квантификатор“, *Јужнословенски филолог*, LXIV, 401–417.
- Танасић С. (1999), „Семантика глагола и итеративност“, *Јужнословенски филолог*, LV, 37–45.
- Храковский В. С. (1989), „Семантические типы множественных ситуаций и их естественная классификация“ в: Храковский В. С. (отв. ред.), *Типология итеративных конструкций* (Ленинград: Наука), 5–53.

- Ivić M. (1983), „Načini na koje slovenski glagol ovremenjuje ponavljanu radnju“, u: M. Ivić, *Lingvistički ogledi* (Beograd, Prosveta <Biblioteka XX vek, 61>), 37–56.
- Fortuin E. (2008), „Frequency, iteration and quantity: the semantics of expressions of frequent repetition in Russian and their relationship to aspect“, *Russian Linguistics*, 32/3, 203–243.

Елена Валерьевна Недич

НАРЕЧИЯ КАК СРЕДСТВО ВЫРАЖЕНИЯ КВАНТИФИКАЦИИ ПРЕДИКАТОВ В РУССКОМ И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ

Резюме

В работе рассматриваются и сравниваются лексические средства выражения квантификации предикатов в русском и сербском языках. На примере нескольких более частотных наречий (*всегда – увек, постоянно – стално, часто – често, редко – ретко, изредка – каткад (покаткад), иногда – понекад (некад)*) сравнивается семантика и сочетаемость итеративных обстоятельств. Также рассматриваются некоторые наречия с дополнительной итеративной семантикой (*рано – рано, поздно – касно (доцкан), медленно – споро, быстро – брзо* и др.). Предлагается эти наречия включить в функционально-семантическое поле множественности в качестве периферийных средств выражения итеративности.

О НЕКИМ СИНТАКСИЧКИМ И СЕМАНТИЧКИМ КАРАКТЕРИСТИКАМА ОБРАЋАЊА У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се анализирају форме обраћања у савременом руском језику. Вербалне јединице које се користе за ословљавање посматрају се са синтаксичког и семантичког аспекта. На синтаксичком плану акценат је стављен на функционисање обраћања у оквиру реченице или шире говорне цјелине. У оквиру семантичког приступа анализирају се начини на које семантика лексема за ословљавање утиче на њихову употребу у различитим говорним ситуацијама, односно жанровима и стилевима.

Кључне ријечи: адресат, вокатив, облици за ословљавање, обраћање.

In this paper forms of address in modern Russian are discussed. Verbal units, used for addressing, were observed from a syntactic and a semantic aspect. On the syntactic level, emphasis was placed on the functioning of forms of address in sentence or in the context of larger speech units. At the semantic level, we analyzed the ways in which the semantics of the addressing lexeme affects the speech situation, genre or style.

Keywords: addressee, vocative, forms of address, addressing.

1. Језичка комуникација, како писана тако и усмена, подразумијева саопштавање одређеног мисаоног садржаја. Један од првих циљева приликом успостављања комуникације јесте јасно и прецизно идентификовање адресата у комуникативном простору. Дакле, основна функција ословљавања је у говорничковој намјери да скрене пажњу саговорника на свој исказ, односно „на неког или на нешто у оквирима говорне ситуације или онога што је означено исказом“ (Пипер 2013: 267). Због такве природе језичких односа постоје различити системи облика за ословљавање. Они су често културолошки условљени, односно, у њима се у одређеној мјери одражава културни идентитет народа.

Предмет овог рада је систем облика за ословљавање у руском језику. Основно морфолошко средство за исказивање обраћања или ословљавања представља падеж вокатив. Овај падеж је присутан у већини словенских језика, али не и у руском. У савременом руском језику недостатак вокатива као посебног падежног облика којим би се означило обраћање надомјешћен је на више начина. У одређеном, изолованом броју случајева, постоје посебни облици за ословљавање. „То су, прије свега, граматички архаизми, некада живи облици који су се задржали само код мањег броја именица, нпр. према номинативу *Господ Бог Исус Христос* постоји вокатив *Господи Боже Исусе Христе*, а у вокативу долази и самостално *Господи! Боже! Христе Боже! Владыко!* и сл“ (Пипер 2013: 268). Поред тога, у данашњем разговорном руском језику, двосложна имена са номинативом једнине на *-а* и неки називи за сродност имају у промјени посебан облик за вокатив, а то је облик са нултим наставком, дакле, од *Саня* – *Сань*, од *Миша* – *Миш*, од *мама* – *мам*, од *папа*

– *nan* и сл.¹ Међутим, будући да ова појава у руском језику није у нормативном смислу морфологизована, она остаје само на нивоу изузетака док се код осталих именица обраћање остварује помоћу номинатива, који функционише као синкретички падежни (номинативни и вокативни) облик. Циљ овог рада је да представи основне семантичко-функционалне и формалне карактеристике обраћања, односно, да формалне и синтаксичке особине облика за ословљавање сагледа у контексту језичких функција и утицаја на комуникативну ситуацију. Корпус из којег су ексцерпирани примјери обухвата текстове руских писаца из деветнаестог и двадесетог вијека (Тогољ, Достојевски, Чехов, Аксјонов, Пастернак, Јесењин и др).

У синтаксичком смислу, обраћање представља једну од компоненти реченице коју карактерише синтаксичко-семантичка повезаност са остатком реченице или једним њеним дијелом (Федулова 2014: 239)². Ипак, оно се може јавити потпуно изоловано и тако постати самостални носилац референцијалне функције. У тим случајевима се поред главне лексеме којом се изражава обраћање могу јавити пропратне ријечце или узвици. Комуникативна функција се код оваквих вокативних реченица, остварује захваљујући интонацији. Изговорене са одговарајућом интонацијом, оне добијају „значење молбе, позива, пријетње, пријекора, чуђења“ (Академија наук СССР 1980: II. 172), нпр.

Ирена... — тоном мољбы, снова произнес он. (Гейнце);

[Соня]: (тоном упрёка): Дядя! (Чехов I).

Из наведених примјера очигледно је да се у изолованом обраћању преплићу референцијална, фатичка и експресивна језичка функција, с тим што референцијалност слаби у корист експресивности. Како се наводи у Енциклопедији Караулова (1997: 277), овакве реченице ограничене су само на обраћање по имену или сродству.

Форме обраћања се могу јавити у свакој реченици која у предикату садржи глагол у другом лицу једнине или множине, независно од њене структуре. Поред тога, оне могу отворити реченицу или цјелокупан исказ. Међутим, по мишљењу Н. С. Валгине, чак и онда када се укључи у састав реченице, обраћање не постаје реченични члан у правом смислу те ријечи, већ чува своју

¹ Иако се на први поглед чини да се овдје ради о ријечима са затвореним слогом (с нултим наставком), односно да је у датим вокативним облицима дошло до испадања редуктованих вокала у слабој позицији (на крају ријечи), ипак у неким примјерима (*дядь!*, *Люб!*, *Людь!*, *Надь!*, *Володь!*, *Лёв!*, *Серёж!*) крајњи консонанти изговарају се звучно (што не потврђује правило да се у руском језику сви шумни консонанти – звучни и беззвучни – на крају ријечи увијек изговарају беззвучно), на основу чега се може закључити да се вокалска фонема /a/ на крају ријечи (као флективна морф(он)ема) чува (премда готово у нултом облику) и да, захваљујући управо томе, у овим вокативним облицима не долази до неутрализације консонантских фонема по звучности – беззвучности. То истовремено значи да се наведени скраћени апелативно-вокативни (дозивни) облици, ипак, завршавају на вокалску (мор)фонему, која је под утицајем емфатичког изговора (са јачом и дужом еспирацијом) акцентованог вокала само „апострофирана“ (Войводич 2003: 147–148; в. такође: Мизин 1980: 75; Маслова 2010: 228).

² Више о структури, значењу и функционисању обраћања (на материјалу руског и српског/српскохрватског језика) са синтаксичког аспекта в. посебно: Proničev 1968–1969; Проничев 1971.

граматичку самосталност, будући да не развија ни саставни ни зависни однос са другим члановима реченице (Валгина 2000: 86). У таквим случајевима форме обраћања често стоје заједно са ријечима које означавају поздрав, што је у вези са Јакобсоновом фатичком функцијом, односно започињањем или одржавањем језичког контакта (Jakobson 1966: 292–293).

Семантичко-функционалне карактеристике обраћања. Основне функције обраћања су именовање онога којем је порука упућена и привлачење пажње саговорника, односно, позив на учешће у комуникацији. Формуле за обраћање се, дакле, користе за успостављање комуникације или за њено одржавање.

Приликом успостављања комуникације уобичајено је обраћање по имену (*Миша! Анна!*), сродству (*Мама! Дедушка!*) или звању, односно функцији у датој ситуацији (*Дежурни!*). Разлог оваквог сужавања избора облика за ословљавање је у чињеници да је приликом успостављања контакта у првом плану идентификација адресата у комуникативном простору. Тек након што је комуникација успостављена, могуће је приликом њеног одржавања користити оне форме обраћања које у себи садрже субјективну оцјену.

„В роли зова, иницирующего контакт, слова оценки не используются. Говорящий не может позвать слушающего, еще не вступившего в коммуникацию, обратившись к нему со словами: Предатель, руки вверх!, потому что тот, кого называют предателем (умницей, красавицей, солнышком, ничтожеством или глубиной) еще не знает, что он предатель (умница, красавица, солнышко, ничтожество или глубина) и не сможет отождествить себя с адресатом речи. Здесь можно только сказать: Руки вверх, предатель!; Ты, мерзавец, ступай прочь!; Вон, искуситель (соблазнитель, ничтожество)!, т.е. только тогда, когда адресат уже осознал, что речь направлена к нему. Таким образом, у слов оценки слаба идентифицирующая функция“ (Янко 2011: 253).

Упоредо са комуникативном и фатичком функцијом, обраћање у оквиру реченице може имати и емотивно-експресивну функцију (уп. Маслова 2010: 232). Експресија се исказује на разне начине: интонацијом, понављањем обраћања, узвицима, ријечцама или пак лексичким значењем ријечи која преузима улогу обраћања. У зависности од начина изражавања субјективне модалности, емоционална и квалификативна значења могу садржати експресивност у већој или мањој мјери. С тим у вези, модалност се у исказу може изражавати помоћу творбених елемената (нарочито помоћу суфикса), помоћу додатних појашњења или интонације.

Нпр. обраћање од миља: *«Ты, голубушка, моя!» говорил с самоуверенностью Пирогов, продолжая свое преследование и закутавши лицо свое воротником шинели, чтобы не встретить кого-нибудь из знакомых.* (Гоголь 1);

Исказивање радости, узбуђења: *Эге, Зобар, да это ты! Здравствуйте, братья! Вот и я к вам!* (Горький).

Исказивање молбе, сажаљења, пријекора, захвалности, наређења, ироније. Уп. следећи примјер (изражавање пријекора и наредбе):

Петр дал мечом отпор головорезам

И ухо одному из них отсек.

*Но слышит: „Спор нельзя решать железом,
Вложи свой меч на место, человек.* (Пастернак);

Експресивна обојеност исказа најчешће се постиже додавањем узвика или ријечце, док се додатна, наглашена експресивност и емоционалност може постићи понављањем и нагомилавањем обраћања:

Господи! Господи! Какая я несчастная! (Чехов 2).

Поред тога, субјективни став говорника према примаоцу поруке може утицати на избор лексике, па се у форми обраћања могу наћи лексеме које својим значењем упућују на тај однос. Лексичко упућивање може бити посредно и непосредно. О непосредном упућивању говоримо у случајевима када семантика ријечи употребијелене за обраћање јасно одражава став говорника, нпр:

Что ты сказал, мерзавец? (Муравьева);

«Где это ты, зверь, отрезал нос?» закричала она с гневом. - «Мошенник! пьяница! Я сама на тебя донесу полиции. Разбойник какой! (Гоголь 2).

С друге стране, откривање субјективног става говорника према адресату или исказу није увијек тако једноставно. Када се обраћање налази у склопу веће цјелине, писац или говорник може помоћу алузивне лексике изразити (или, боље речено, њоме прикрити) свој однос према цијелом том исказу, нпр:

О горе, — воскликнул он, — горе тебе, Царьград, Вавилон великий! (Полевой);

Дьячок для большей убедительности приложил палец ко лбу, закрыл левый глаз и проговорил певучим голосом: - О, безумие! О, чудино окаянство! (Чехов 3).

Због субјективне модалности и семантике, облици за ословљавање често показују блискост са императивом. С тим у вези, веома често се и јављају у истим реченицама, нпр.

Покажи, милый, покажи! (Пастернак);

А, сатана длиннополая! — прошитела дьячиха, поморщившись от досады. — Погоди же! (Чехов 3).

У складу са наведеним функцијама, обраћање се најчешће сусреће у:

У тзв. управном говору: *Вот, что, Виктор Денисов, — резко говорит он. — Вы решили стать настоящим учёным?* (Аксенов);

У монолозима: *Он вытягивает руки по швам и кричит хриплым, сердитым голосом: - Народ, расходись! Не толпись! По домам!* (Чехов 4);

У лирским умјетничким текстовима: *Позвольте мне, читатель мой, Заняться старшей сестрой.* (Пушкин).

У неуправном говору облици ословљавања нису могући. Приликом преводјења текста из управног у неуправни говор, обраћање се по правилу губи тако што адресат управног говора постаје објекат у реченици неуправног.

Формалне карактеристике обраћања. Облици за ословљавање могу заузимати различите позиције у реченици. Они се могу налазити како на почетку реченице, тако и у средини и на крају. Уп.

Боря, ты жив? (Пастернак);

Думаете ли вы, господа присяжные, что такие вопросы могут миновать детей наших, положим, уже юношей, положим, уже начинающих рассуждать? (Достоевский);

Понял ли деву, сокол?! (Горький).

Позиција облика за ословљавање у реченици утиче на интонационе карактеристике обраћања. Тако се у реченицама које започињу обраћањем оно издваја у посебну цјелину и изговара најчешће помоћу интонационог типа означеног као ИК-2. Уколико се форма обраћања налази у средини или на крају реченице, она ће се изговарати заједно са другим реченичним чланом од којег ће зависити и тип интонације. Ако се, пак, форма обраћања која се налази на крају реченице издвоји у посебну интонациону цјелину, таквим поступком се наглашава експресивност исказа (Академия наук СССР 1980: II. 172), нпр.

К чему это, — спрашиваю его хладнокровно, — ты присмотрелся-то, подлец ты этакий? (Алексеев);

У зависности од комуникативне ситуације, броја адресата и субјективног односа говорника, реченица може садржати више истих или различитих облика за ословљавање. Поновљена употреба једног истог облика упућује на потребу говорника за наглашавањем одређене емоције у исказу. Уп.

Ах, боже, да пропади все пропадом, только бы конец. Господи, господи, господи! (Пастернак);

Милый, милый, милый! — говорила Берта, содрогаясь от истерической жадности и нежности к этому большому беспомощному телу, которое через несколько мгновений должно стать мёртвым. (Домбровский);

Како је запажено у литератури, много већи вокативни потенцијал имају она обраћања која су усмјерена ка већем броју адресата (Јанко 2014: 252). У таквим ситуацијама јавља се потреба за именовањем комплетног аудиторијума те се као најприкладнија формула јавља израз „все присутствующие“. Међутим, она се веома ријетко употребљава самостално и најчешће се јавља на крају низа појединачних обраћања истакнутим члановима и скупинама у оквиру аудиторијума, односно као посљедња карика у ланцу различитих облика именовања адресата, нпр.

Уважаемый президент, руководство Республики, все присутствующие!

Добрый вечер уважаемые дамы, господа, гости, коллеги и все присутствующие!

Обраћање усмјерено ка већем броју адресата карактеристично је и за књижевноумјетничке текстове. У њима се не тежи сажимању адресата у један облик за обраћање, као што је то случај у већ наведеном примјеру „все присутствующие“. Напротив, у пјесничким текстовима нагомилавање обраћања често није само средство, већ и циљ комуникације која је сама по себи привидна и у оквиру које се ови облици јављају као дио стилског поступка (најчешће у виду реторичког обраћања), нпр.

Край ты мой заброшенный,

Край ты мой, пустырь

Сенокос некошеный

Лес да монастырь. (Есенин);

Поред тога, нагомилано обраћање не мора увијек да означава већи број адресата, већ више синонима који се односе на само једног примаоца поруке, нпр.

Меня продолжает беспокоить мысль о том, получила ли ты, мое солнышко, чудная, голубушка, красавица Олечка, мой ответ на твое письмо. (Ротин);

Дакле, у ситуацијама када један адресат добија више именовања, можемо говорити о проширеном обраћању. Оно се у још карактеристичнијем виду јавља у оним случајевима када је облик за ословљавање пропраћен зависном реченицом која се на њега непосредно односи, нпр.

О природа, дивная, ты блещешь вечным сиянием, прекрасная и равнодушная, ты, которую мы называем матерью, сочетаешь в себе бытие и смерть, ты живишь и разрушаешь. (Чехов 5);

Когда меня не будет, когда все, что было мною, рассыплется прахом, – о ты, мой единственный друг, о ты, которую я любил так глубоко и так нежно, которая наверно переживешь меня, – не ходи на мою могилу... (Тургенев);

Крајњи облик проширивања обраћања представљају ситуације у којима се и цијела реченица подређује управо некој од карактеристика примаоца поруке, односно, њен садржај представља допунско квалификовање адресата. Уп.

Вы, которые сами никогда ничего не создали. Вы играете с моим миром как с игрушкой. (Гранин);

Ах, ты, молодая, чудная, в короне, фате и золотом уборе, убитая неизвестно кем и за что, ты, чью голову я сегодня держал в ладонях! (Домбровский);

На синтаксичком плану форме обраћања могу се јављати изоловано или у оквиру ширих реченичких структура. У тим структурама оне увијек задржавају своју синтаксичку самосталност, док се на интонационом плану и одређеним позицијама прилагођавају остатку реченице. У појединим случајевима ове форме се проширују додатним синтагмама или зависним реченицама у којима се прецизира именовање адресата на основу неке његове карактеристике, а које, као и изолована обраћања, често садрже емоционалну компоненту.

ИЗВОРИ

Аксенов В. П. *Звездный билет* (интернет извор, НКРЈ <<http://www.ruscorpora.ru/>>, приступљено 21.6.2017).

Алексеев Г. В. *Дунькино счастье* (интернет извор, <http://az.lib.ru/a/alekseew_g_w/text_0020.shtml> приступљено 20.6.2017).

Гейнце Н. Э. (1994), *Коронованный рыцарь* (Москва: Терра).

Гоголь Н. В. (2014), *Невский проспект* (Санкт-Петербург: Речь). (Гоголь 1) (2016), *Нос* (Москва: Махаон). (Гоголь 2)

Горький М. (2016), *Макар Чудра* (Москва: Искатель).

Гранин Д. А. (1989), *Месяц вверх ногами* (Москва: Правда).

Домбровский Ю. О. *Обезьяна приходит за своим черепом, часть 3* (интернет извор, НКРЈ <<http://www.ruscorpora.ru/>>, приступљено 21.6.2017).

Достоевский Ф. М. (2016), *Братья Карамазовы* (Санкт-Петербург: Азбука).

- Есенин С. А. Край ты мой заброшенный (интернет извор, <<http://stihi-rus.ru/1/Esenin/57.htm>> приступљено 21.6..2017).
- Муравьева И. Л. (2000), *Мещанин во дворянстве* (Москва: ВАГРИУС).
- Пастернак Б. Л. (2010), *Доктор Живаго* (Санкт-Петербург: Азбука).
- Полевой Н. А. (1990), *Избранная историческая проза* (Москва: Правда).
- Пушкин А. С. (2011), *Евгений Онегин* (Санкт-Петербург: Азбука).
- Ротин И. *Приговоренный к разлуке* (интернет извор, НКРЯ R, приступљено 14.6.2017).
- Тургенев И. С. *Стихотворения в прозе* (интернет извор, <http://ilibrary.ru/text/1378/index.html> приступљено 21.6.2017).
- Чехов А. П. (2007), *Дядя Ваня* (Москва: АСТ). (Чехов 1).
- *На пути* (интернет извор, <<http://ilibrary.ru/text/1365/p.1/index.html>> приступљено 21.6..2017). (Чехов 2).
- *Ведьма* (интернет извор, <<http://www.ruscorpora.ru/>>, приступљено 19.6.2017). (Чехов 3)
- *Унтер Пришибеев* (интернет извор, НКРЯ <<http://www.ruscorpora.ru/>>, приступљено 20.6.2017). (Чехов 4)
- (2015), *Вишневый сад* (Санкт-Петербург: Азбука). (Чехов 5).

ЛИТЕРАТУРА

А. Тирилица

- Академия наук СССР (1980), *Русская грамматика*, Том 2, Издательство Наука (Москва: Институт русского языка).
- Валгина Н. С. (2000), *Синтаксис современного русского языка* (Москва: Агар)
- Войводич Д. (2003), „О русском ‘языковом вкусе эпох’ через призму вокативных обращений“, у *Зборник Матице српске за славистику*. Књ. 64 (Нови Сад: Матица српска), 131–159.
- Караулов Ю. Н. (1997), *Энциклопедия русского языка* (Москва: Большая Российская энциклопедия, Дрофа).
- Маслова А. Ю. (2010), „Обращение в славянских языках: коммуникативно-прагматический аспект“, у *Славистика*. Књ. XIV (Београд), 226–237.
- Мизин О. А. (1980), „К морфологии обращения“, у *Русский язык в школе*. № 5, 75–77.
- Пипер П. (2013), *Грамматика руског језика – у поређењу са српским* (Београд: Завет).
- Проничев В. П. (1971), *Синтаксис обращения (на материале русского и сербохорватского языков)* (Ленинград: Изд-во ЛГУ им. А. А. Жданова).
- Федулова У. М. (2014), „Стилистические функции обращения“, у *Вестник Ленинградского государственного университета имени А. С. Пушкина*. Том 1. (Санкт-Петербург), 239–242.
- Янко Т. Е. (2011), „Лексическая семантика обращений: семантические особенности русских антропонимов и других имен, обозначающих людей“, у *Язык и речевая деятельность*, том 11 (Санкт-Петербург: Филологический факультет Санкт-Петербургского государственного университета), 239–261.

Б. Латиница

Jakobson, Roman (1966), *Lingvistika i poetika* / Izbor M. Ivić i S. Marić ; prevod D. Pervaz ... et al.; predgovor Milka Ivić (Beograd: Nolit, Biblioteka Sazvežđa, 16).
Proničev V. P. (1968–1969), „Osobine sintaksičke strukture obraćanja u odnosu na sintaksičku strukturu jednočlanih imenskih rečenica u srpskohrvatskom i ruskom jeziku“, у *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*. Knj. V (Sarajevo: Filozofski fakultet), 255–292.

Саня Миличевич

О НЕКОТОРЫХ СИНТАКСИЧЕСКИХ И СЕМАНТИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЯХ ОБРАЩЕНИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В работе анализируются вербальные единицы, употребляемые в роли обращения. Они рассматриваются с синтаксической и семантической точек зрения. Исследуется функционирование обращения в рамках предложения и сложного синтаксического целого.

SLOVENSKÉ NÁREČIA V SRBSKU V 21. STOROČÍ – PERSPEKTÍVY ICH VÝVINU A FUNGOVANIA

Príspevok ponúka pohľad na slovenské nárečia v Srbsku v 21. storočí. V ňom sa snažíme načrtnúť perspektívy ich ďalšieho vývinu a fungovania v skúmanom jazykovom a kultúrno-historickom prostredí. K jednotlivým záverom dospievame odvolávajúc sa na zistenia vyplývajúce z terénneho výskumu realizovaného v rokoch 2014 až 2016 v tridsiatich šiestich lokalitách so slovenským osídlením v Srbsku (mapa v prílohe).

Kľúčové slová: slovenské nárečia, Srbsko, slovensko-srbské jazykové kontakty, terénny výskum, perspektívy vývinu a fungovania, kritériá.

The article offers insight into Slovak dialects in Serbia in the 21st century. We attempt to outline the perspectives of their further development and functioning within the studied linguistic and cultural-historic environment. Our conclusion is deduced from the findings in field research that took place in thirty-six locations with Slovak settlements in Serbia between 2014 and 2016 (map in the attachment).

Key words: Slovak dialects, Serbia, Slovak Serbian language contacts, field research, perspectives of development and functioning, criteria.

Slovenské nárečia v Srbsku prešli zložitým vývinom, ktorý bol motivovaný dlhodobým procesom tak interlingválnych, ako aj intralingválnych kontaktov. Ich pozíciu v 21. storočí možno predstaviť na pozadí troch navzájom prepojených faktorov (vplyv spisovnej slovenčiny, vymieranie používateľov, vplyv štátneho jazyka), významne ovplyvňujúcich ich ďalší vývin (pozri aj Hríbová 2015). Celkovo možno konštatovať, že vývinová kontinuita skúmaných nárečí v Srbsku nie je doposiaľ narušená pôsobením dvoch z trojice sledovaných faktorov. Nevýrazným poklesom svojich nositeľov sa tieto nárečia odlišujú od nárečí mnohých iných slovenských enkláv či diaspór, zatiaľ čo absencia výrazného vplyvu spisovnej podoby na nárečovú podobu slovenského jazyka ich jasne diferencuje aj od súvislého materského jazykového územia.

Dlhodobá izolovanosť týchto nárečí od priameho vplyvu spisovného slovenského jazyka spôsobila, že si zachovali nezávislý systém. Podobne ako aj iné slovenské nárečia, vyvíjajúce sa v enklávnych, resp. diasporálnych podmienkach, sú však široko otvorené vplyvu štátneho jazyka. Možno teda zhodnotiť, že ako si v procese slovensko-srbských jazykových kontaktov zachovávali odolnosť voči vonkajšiemu vplyvu spisovnej slovenčiny, tak si na druhej strane vytvárali čoraz otvorenejší priestor pre vonkajší vplyv kontaktovej srbčiny. J. Dudášová-Kriššáková (2013: 14) takýto vzťah v kontexte vývinu iných, ňou skúmaných nárečí definuje ako klasický asymetrický vzťah medzi dvoma kontaktujúcimi systémami, pričom skúmané nárečia možno považovať za objekt interferencie.

Perspektívy vývinu a fungovania týchto nárečí, ktoré sa vyvíjajú na území geograficky oddelenom od svojho báзовého jazyka, determinujú početné kritéria, z ktorých

rých medzi tie azda najdôležitejšie patrí typologické, temporálne, geografické, demografické, generačné, ako aj sociálne a migračné kritérium (por. aj Blanár 2007: 77–78). Ako to už bolo naznačené, rozhodujúcim faktorom vonkajšej motivácie vývinu skúmaných nárečí sú jednoznačne slovensko-srbské jazykové kontakty, vznikajúce v podmienkach slovensko-srbského bilingvizmu.

Sledovaný kontakt prebiehajúci na úrovni nárečia – spisovný jazyk možno charakterizovať ako kontakt ovplyvňovaného západoslovanského jazyka s ovplyvňujúcim južnoslovanským jazykom, t. j. ako kontakt geneticky príbuzných a typologicky blízkych jazykov, resp. ich útvarov. Konštatujúc, že každý jazykový kontakt smeruje k istému jazykovému „konfliktu“, ktorý je jeho bezprostredným následkom i dôsledkom, I. Ripka (2003a: 167) poznamenáva, že konflikt je tým väčší, čím sú typologicky vzdialenejšie kontaktujúce sa jazykové štruktúry. Z uvedeného vyplýva, že daný konflikt medzi slovenskými nárečiami a srbským jazykom netreba považovať za nesmierne výrazný. Na druhej strane práve takýto kontakt umožňuje realizáciu spomínanej interferencie vo výraznej miere, čím sa slovenské nárečia stávajú priamym svedectvom srbského prostredia.

Netreba však ignorovať ani to, že v porovnaní s nárečiami iných slovenských enkláv a diaspór vo svete sa tieto nárečia zachovali na relatívne vysokej a stabilnej úrovni, a to aj napriek podmienkam vývinu v krajine, ktorej štátny jazyk je im z genealogického hľadiska príbuzný. V takejto situácii by sa dalo očakávať, že jazyk majoritného etnika oveľa výraznejšie ovplyvní minoritný jazyk v danom prostredí, čo sa v predchádzajúcom období neuskutočnilo. Túto skutočnosť potvrdzuje aj P. Rozkoš (2008: 233), ktorý uvádza, že podľa mienky odborníkov zo všetkých slovenských nárečí vyvíjajúcich sa na území Dolnej zeme boli ešte koncom minulého a začiatkom nášho storočia najlepšie zachované práve slovenské nárečia v Srbsku.

Hoci ani v súčasnosti nemožno poprieť pravdivosť Štolcovej (1968: 16) teórie o tom, že v lokalitách prvej kolonizačnej vlny (napr. Báčsky Petrovec, Hložany, Pivnica, Aradáč, Padina) sa odráža priamy vzťah k nárečiam pôvodnej vlasti omnoho vypuklejšie, kým ostatné lokality (napr. Begeč, Čelarevo, Hajdušica, Vojlovica, Biele Blato) sú zaujímavé skôr v korelátoch s inojazyčným prostredím, predsa musíme konštatovať ich postupnú nivelizáciu v tomto smere. V súčasnosti sa už tieto lokality nevyvíjajú izolovane, takmer vôbec nie sú charakterizované atribútom „čisto slovenské“, a teda je jasné, že sa srbský kontext vo všetkých z nich, bez ohľadu na čas príchodu a založenia, resp. osídlenia, stal realitou (por. napr. B. Petrovec, Aradáč – Lug). Samozrejme, miera ovplyvnenia nárečia týchto lokalít sa môže v závislosti od pôsobenia jednotlivých faktorov výrazne líšiť.

Vzhľadom na to, že sa predmetné nárečia vyvíjajú v enklávných podmienkach, je pochopiteľné, že pomalším tempom podliehajú vplyvu štátneho jazyka než nárečia vyvíjajúce sa na rozptýlenom území, v jazykovej diaspóre. V závislosti od asimilačného tlaku a kompaktnosti územia, na ktorom slovenské obyvateľstvo žije, zachováva sa jeho tak etnická, ako aj jazyková identita. Dovoľujeme si tento fakt podprieť skúsenosťami z terénu a vyvodzovaním záverov vyplývajúcich z analýzy získaného nárečového materiálu.

Výsledky výskumu jednoznačne signalizujú vyššiu mieru vplyvu srbského jazyka v lokalitách geograficky vzdialenejších od kultúrnych centier Slovákov v danej

oblasti. V odľahlých, k tomu v hojnej miere srbským a maďarským obyvateľstvom osídlených lokalitách, akými sú napr. Bajša a Ostojićevo, sa tieto tendencie prejavujú najviditeľnejšie. Taktiež je evidentné, že nárečové prejavy informátorov žijúcich v urbánnom, diasporálnom prostredí odrážajú srbský vplyv vo výraznejšej miere než prejavy informátorov pochádzajúcich z rurálnych lokalít, zvlášť tých, ktoré sú zo všetkých strán obklopené ďalšími slovenskými lokalitami (por. Nový Sad – B. Petrovec, Kulpín, Kysáč, Hložany; Pančevo – Kovačica, Padina; Zreňanin – Aradáč, Biele Blato; Šíd – Erdevík, Luba, Bingul'a). Najväčší vplyv srbského jazyka jednoznačne badať v prostredí s väčšinovým srbským obyvateľstvom (napr. Boľovce, Dobanovce), resp. s celkovo nízkym percentuálnym zastúpením osôb patriacich k slovenskej komunite (napr. Begeč, Savino Selo, Ašaňa, Višnjićevo).

Vo svetle vedeckých výskumov na nárečie staršej generácie ako najzachovanejšie i najmenej zasiahnuté inojazyčnou rečou a v porovnaní s nárečím mladších generácií odhaľujúce cesty jeho ďalšieho vývinu poukazujú D. Dudok (1996: 192) a A. Marićová (2011: 138). Hoci tieto ich tvrdenia sú ešte vždy generálne platné, výsledky nášho výskumu už naznačujú ďalšie posuny v smere intenzity a rozsahu pôsobenia srbčiny, a teda neodrážajú výrazné odlišnosti z hľadiska generačnej konfrontácie. Nemožno si nevšimnúť, že synchronný prierez týchto slovenských nárečí je zachytený v čase, keď sa kontakty so srbským jazykom manifestujú v jednotlivých jazykových plánoch čoraz intenzívnejšie a nárečová štruktúra pod vplyvom sociálnej skutočnosti zaznamenáva výraznejšie zmeny než v predchádzajúcich obdobiach. Berúc ohľad na vekovú diferenciáciu by sa dalo vo všeobecnosti skonštatovať, že nárečové prejavy mladšej generácie slovenskej populácie v Srbsku sú viac ovplyvnené štátnym jazykom, avšak domnievame sa, že výrazne rozdiely v nárečiach je vhodnejšie sledovať z geografického a demografického aspektu, keďže si všimame, že pôsobia na nárečie jednotlivých generácií paralelne a zhodne.

V. Blanár (2007: 34) usudzuje, že nárečie Slovákov žijúcich už niekoľko generácií v rozptýlených lokalitách sa postupne dostáva do úpadkového postavenia, kedy už nie je schopné ďalšieho rastu a vývinu. Obávame sa, že takéto štádium dosiahlo predovšetkým nárečie Bajše, Ostojićeva, Višnjićeva a Ašane, v ktorých už takmer vôbec nemožno vyhľadať používateľov slovenských nárečí mladších ako 50 rokov. Jazykový materiál zozbieraný v Ašani, príp. Ostojićeve možno považovať za zachytenie v poslednej chvíli, pred úplným zánikom nárečia, ktorého jediní, a teda aj poslední nositelia sa zúčastnili výskumu. Na tomto mieste pre správne pochopenie problematiky zdôrazňujeme, že vymenované štyri lokality patria medzi lokality s minimálnym počtom slovenského obyvateľstva, a teda aj budúcnosť ich nárečia je predurčená pôsobením tohto demografického činiteľa.

Kontakt slovenských nárečí na území dnešného Srbska so štátnym jazykom prebieha od čias príchodu ich nositeľov na dané územie, hoci je v poslednom polstoročí najintenzívnejší. Zmeny prebiehajúce v týchto nárečiach súvisia najmä so zmenami v celkovej mimojazykovej situácii v tomto prostredí. Práve zvýšená mobilita a nadväzovanie nových sociálnych vzťahov príslušníkov daného jazykového spoločenstva otvárajú priestor na intenzívny každodenný kontakt so štátnym jazykom, ktorý najčastejšie motivuje uskutočnenie zmien.

Začiatkom druhej polovice minulého storočia ešte boli prítomné výrazné rozdiely v nárečí jednotlivých sociálnych skupín. J. Štolc (1968: 17) si počas výskumu vši-

ma, že v prejavoch ľudí, ktorých zamestnanie si vyžaduje styk so širším inojazyčným okolím ako je rodná obec, sa vo väčšej miere vyskytujú vyjadrovacie prostriedky tohto širšieho okolia. V súčasnosti životná pôsobnosť väčšiny Slovákov vo väčšej alebo menšej miere presahuje hranice rodnej lokality, avšak najmä ich existenčný záujem si vyžaduje každodenné používanie jazyka spoločenského prostredia. Izolovane už teda nežijú ani nositelia slovenských nárečí v rurálnom prostredí. Práve naopak, nadväzujú kontakty s nositeľmi rozličných jazykov a čelia tlakom jazykovej interferencie podobne ako aj príslušníci slovenskej komunity obývajúci väčšie mestá.

Na tomto mieste sa žiada poznamenať, že vzájomné pôsobenie všetkých uvedených kritérií možno sledovať aj v kontexte ústupu zsl. nárečí v prospech ssl. nárečí, a to najmä v lokalitách v západnom Srieime, v ktorých sa ich nositelia výrazne premiešali s nositeľmi dominantných ssl. nárečí. Vzhľadom na to, že tieto nárečia v nich netvorila uzavretý celok, evidentný je takmer úplný prechod ich nositeľov k ssl. typu nárečí (napr. Ľuba), resp. existencia zmiešanej nárečovej podoby s elementmi oboch typov nárečí (Višnjićevo), ktorá by postupne taktiež smerovala k tomu prechodu, keby demografické ukazovatele boli prajnejšie.

Celkovo však možno konštatovať, že všetky nárečia zsl. typu v Srbsku už pôsobia veľmi obmedzene a možno ich vnímať ako periférne (pozri aj Dudok 2000: 64). Výrazné tendencie zbližovania so ssl. nárečiami boli vždy väčšmi prítomné v zsl. nárečí pivnického podtypu, a to najmä pre príslušnosť k rovnakému evanjelickému vierovyznaniu. V zsl. nárečí Selenče bol tento proces menej výrazný, avšak v súčasnosti sa aj v tejto lokalite zintenzívňuje. Postupom času sa uvoľňuje vedomie religióznej odlišnosti, a tak sú aj kontakty medzi nositeľmi odlišných typov nárečí neporovnateľne častejšie. Domnievame sa, že vývin týchto zsl. nárečí sa pomaly, ale isto uberá smerom, ktorý už v polovici minulého storočia odhaduje J. Štolc (1968: 228), tvrdiac, že koncentračný pohyb v oblasti biologickej a sociálnej vytvorí predpoklady pre integráciu týchto nárečí v jeden kompaktný dorozumievací systém, a to najmä preto, lebo tieto nárečovo diferencované spoločenstvá žijú v najtesnejšej geografickej a občianskej blízkosti, v tom istom blízkom dotyku s inojazykovým prostredím.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že sú nami skúmané nárečia, vyznačujúce sa vlastnou autonómnou dynamikou ako výsledkom danej kontaktovej situácie, neustále v pohybe. Charakterizuje ich interakcia vnútorných daností (genetických a typologických) so spoločenskými a kultúrnymi pohybmi (Dudok 2000: 63). Ako variant enklávnej slovenčiny v Srbsku taktiež predstavujú dynamickú, pulzujúcu entitu tvarovanú pulzačnými jazykovými vektormi (pozri aj Dudok 2008). Ich vitalitu v súčasnosti konštatuje aj J. Glovňa (2014: 240), ktorý registruje výrazné nárečové „podložie“ výpovedí realizovaných v spisovnom slovenskom jazyku v Srbsku. M. Dudok (2008: 59) dokonca usudzuje, že sa vo vývine slovenčiny v Srbsku uskutočňuje proces dialektizácie, pričom aj hovorová slovenčina, chápaná ako spisovná, nekodifikovaná varieta, sa v kontakte s dominantnou srbčinou v poslednom období v dialektoch revitalizuje.

Berúc do úvahy skutočnosť, že ich komunikačná funkcia v tomto prostredí nie je nízka, domnievame sa, že ani prognóza ich vývinu by nemala byť nepriaznivá. Dôležité je uvedomiť si, že slovenské nárečia v Srbsku sa ani po uplynutí viac ako dvoch a pol storočí nezmenili na sekundárny kód a nepoužívajú sa len príležitostne.

Na rozdiel od niektorých iných jazykových enkláv či diaspór, v ktorých slovenské nárečia už slúžia iba na manifestáciu etnickej príslušnosti (por. Ripka 2003b: 66), v prostredí slovenskej komunity v Srbsku slúžia primárne na každodennú komunikáciu všetkých generácií. Nezaznamenávame tu devalváciu komunikačnej hodnoty slovenských nárečí pre ich archaický ráz alebo inú podobnú príčinu. Taktiež nemožno hovoriť o tom, že sa tu v dôsledku vytvorenia siete slovenského školstva, príp. redukcie vrstvy nositeľov slovenských nárečí zjednodušuje diglosia (por. Žiláková 2013: 35) a že sa nárečia, prežívajúc hlbokú krízu, postupne vytrácajú zo života (por. Žiláková 2009; 2008). Hoci sú výsledky asimilačných procesov v ich systéme viditeľné, počet používateľov nárečia sa z iných než demografických príčin výrazne nezmenšuje, ani škála sfér ich používania a doterajších funkcií sa výrazne nezužuje (por. Bartko a kol. 2003: 67). Na ich príklade jednoznačne nemožno sledovať predpoklady pre radikálnejšie odklony v gramatickom a hláskoslovnom pláne, ktoré sú podľa V. Blanára (2007: 35) hlavnými ukazovateľmi postupného ukončenia dejín menšinového, za uvedených okolností odumierajúceho jazyka.

Vyššie uvedené tvrdenia, ktoré možno považovať za istú sumarizáciu nami v teréne zaregistrovaných javov, umožňujú vyvodiť záver, že sa v rámci vývinu súčasnej jazykovej situácie slovenskej enklávy v Srbsku neuskutočňuje proces ústupu nárečí (Hríbová 2015: 313). Práve naopak, skúmané nárečia sa aj v podmienkach mimo súvislého materského teritória vyvíjajú ako živý jazykový útvar, prispôsobujú sa podmienkam panujúcim na skúmanom území a odrážajú jazykové, historicko-kultúrne a spoločenské kontexty vzťahov vyvíjajúcich sa na ňom. Napriek tomu, že predstavujú parciálnu realizáciu jazykového systému, M. Dudok (2008: 60) konštatuje, že sa v srbskej slovenčine ešte vždy ukazujú v dostatočne produktívnej podobe a predstavujú isté demokratizačné tendencie v jazyku.

J. Štolc (1968: 231) na začiatku druhej polovice 20. storočia píše o týchto slovenských nárečiach nasledovné: „Myslím, že slovenská škola, tlač, rozhlas, televízia jednak nie sú vstave zapôsobíť tak účinne, aby sa narušila stáročiami ustálená zákonitosť dolnozemskej nárečí v čomkoľvek. A ak by aj zapôsobila, malo by to iba charakter sporadického obohatenia výrazových prostriedkov o novú jednotku, ktorá by nijako nenarúšala ustálenosť systému.“ Na záver tohto príspevku konštatujeme, že sila tradície používania nami skúmaných nárečí, u ktorých sa ani po čase nevytrátila ich úloha ako základnej zložky jazykovej etnicity príslušníkov tohto slovenského spoločenstva, naďalej pretrváva, rovnako ako sa zachováva aj platnosť citovaných Štolcových výrokov.

LITERATÚRA

- Bartko L. – Dzendzelivska N. – Lipták, Š. (2003), „Slovenské nárečia na Zakarpatskej Ukrajine vo svetle jazykových kontaktov“, in Doruľa J. (ed.), XIII. Medzinárodný zjazd slavistov v Ľubľane. Príspevky slovenských slavistov (Bratislava: Slovenský komitét slavistov, Slavistický kabinet SAV), 49–69.
- Blanár V. (2007), Jazyky v kontaktoch (Bratislava: VEDA, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV) 162.
- Dudášová-Kriššáková J. (2013), „Goralské nárečia na slovensko-poľskom pomedzí z aspektu teórie jazykových kontaktov“, in Žeňuch P. (ed.), XV. medzinárodný

- zjazd slavistov v Minsku. Príspevky slovenských slavistov* (Bratislava: Slovenský komitét slavistov, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV), 9–27.
- Dudok D. (1996), *O slovenskom jazyku v Juhoslávii* (Báčsky Petrovec: Kultúra) 204.
- Dudok M. (2000), „Spoločenský diskurz a kontaktné jazyky“, in Dudok D. (ed.), *Zborník Spolku vojvodinských slovakistov* (Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov), č. 16–18 (1994 – 1996), 63–70.
- ____ (2008), *Zachránený jazyk. State o enklávnej a diasporálnej slovenčine* (Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko) 206.
- Hríbová M. (2015), „Fungovanie nárečovej variety materinského jazyka v kontexte súčasnej jazykovej situácie slovenskej enklávy v Srbsku“, in Буњак П. (ed.), *Славистика XIX* (Београд: Славистичко друштво Србије), 312–316.
- Glovňa J. (2014), „Znaky spisovnej slovenčiny vo Vojvodine“, in *Philologica LXXIII*. (Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave), 239–244.
- Marićová A. (2011), *O jazyku* (Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum) 221.
- Ripka I. (2003), „Niektoré špecifiká prejavov amerických Slovákov (Slovansko-slovenské jazykové kontakty)“, in Doruľa J. (ed.), *XIII. Medzinárodný zjazd slavistov v Ľubľane. Príspevky slovenských slavistov* (Bratislava: Slovenský komitét slavistov, Slavistický kabinet SAV), 163–169. (a)
- ____ (2003), „Jazykové kontakty a interferencie z aspektu dialektológie“, in Žeňuch P. (ed.), *Život slova v dejinách a jazykových vzťahoch* (Bratislava: Slavistický kabinet SAV), 62– 67. (b)
- Rozkoš P. (2008), „Vývojové tendencie dolnozemsých slovenských nárečí“, in Uhrinová A., Tóth A. J. (ed.), *Slovenčina v menšinovom prostredí* (Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku), 232–241.
- Štolc J. (1968), *Reč Slovákov v Juhoslávii I. Zvuková a gramatická stavba* (Bratislava: SAV) 356.
- Žiláková M. (2008), „Odumieranie nárečí na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku“, in Uhrinová A., Žiláková M. (ed.), *Slovenský jazyk v Maďarsku. Bibliografia a štúdie – I.* (Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku), 49–91.
- ____ (2009), „Súčasný stav slovenských nárečí v Maďarsku“, in Žigo P. (ed.), *Jazykovedné štúdie XXVI. História, súčasný stav a perspektívy dialektologického bádania* (Bratislava: VEDA), 167–174.
- ____ (2013), „Fenomén na ústupe: diglosia Slovákov v Maďarsku“, in Kováčová A., Uhrinová A. (ed.), *Slovenský jazyk a kultúra v menšinovom prostredí* (Békešská Čaba: Výskumný ústav Celoštátnej samosprávy v Maďarsku), 31–39.

Марина Хриб

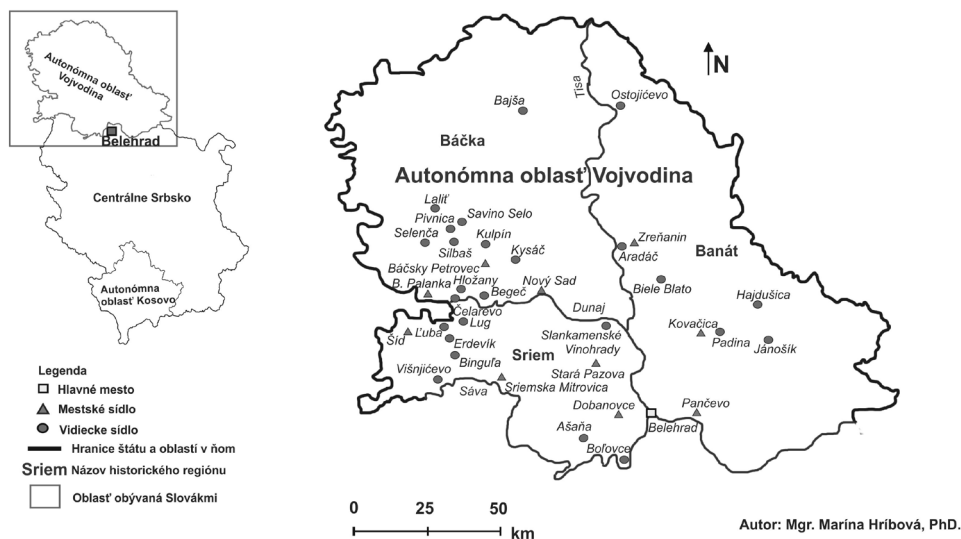
СЛОВАЧКИ ДИЈАЛЕКТИ У СРБИЈИ У 21. ВЕКУ – ПЕРСПЕКТИВЕ ЊИХОВОГ РАЗВОЈА И ФУНКЦИОНИСАЊА

Резиме

Рад пружа поглед на словачке дијалекте у Србији у 21. веку. У њему се трудимо да прикажемо перспективе њиховог даљег развоја и функционисања у проучаваном језичком и културно-историјском окружењу. До појединих закључака долазимо позивајући се на сазнања која произилазе из теренског истраживања реализованог од 2014. до 2016. у тридесет шест локалитета са словачким становништвом у Србији (мапа у прилогу).

Grafičká príloha (mapa)

Lokality so slovenským osídlením v Srbsku podľa typu sídel

ГРАМАТИКА РУСИНСКОГ ЈЕЗИКА ХАВРИЈИЛА КОСТЕЉНИКА И ЊЕНА РЕЦЕПЦИЈА У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА*

О граматичи Хавријила Костељника *Грамматика бачвансько-рускей бешеди* (Костељник 1923) са становишта науке о језику писали су Олекса Хорбач / Горбач (1961), Александер Дуличенко (Дуличенко 1973), Људмила Поповић (Попович 2007; Поповић 2010) и Анамарија Рамач (Рамач 2007), а нас овде посебно интересује пут до њеног настанка и њена рецепција међу Русинима у Југославији у периоду између два светска рата. Пут којим је Костељник још као гимназијалац кренуо да својим књижевним делом (Костељник 1904) и касније *Грамматиком* положи темеље развоју русинског књижевног језика био је прилично тежак и сложен.

Кључне речи: Хавријил Костељник, *Грамматика бачвансько-рускей бешеди*, русински језик, Русини у Југославији.

The grammar written by Havrijil Kostel'nik *Грамматика бачвансько-рускей бешеди* (The Grammar of the Backa-Ruthenian Speech) was the subject of the scholarly work of Olexa Horbach (Горбач 1961), Alexander Dulichenko (Дуличенко 1973), Ljudmila Popovich (Попович, 2007; Поповић 2010) and Anamaria Ramach (Рамач, 2007). Here, we are particularly interested in its creation and its reception among the Ruthenians in Yugoslavia in the period between the two World Wars. The road Kostel'nik took as a secondary-school student in order to lay the foundations of the development of the Ruthenian literary language and later of the *Grammar* with his own literary work was particularly challenging and complex.

Key words: Havrijil Kostel'nik, *Грамматика бачвансько-рускей бешед*, Ruthenian language, Ruthenians in Yugoslavia.

Од досељавања на просторе Јужне Угарске средином XVIII века Русини су имали своје школе на матерњем језику, али све до друге половине XIX века нису имали развијене облике културно-националног живота. Први писани споменици Русина на овим просторима су рукописни зборници духовне поезије и прозе, апокрифа и хришћанских легенди, у XVIII и првој половини XIX века писани претежно на црквенословенском језику, често прилично исквареном, са елементима народног говорног језика, а у другој половини XIX века у њима све више преовладава народни говорни језик измешан са елементима црквенословенског језика. Народне хронике русинских насеља писане су и преписиване на народном говорном језику. Сви споменути зборници до 70–80-их година XIX века писани су углавном црквенословенском азбуком, а од тада све више преовладава грађанска азбука, уз употребу неких слова црквенословенске азбуке, углавном без неких правила, недоследно (Франко 1899: 191–241; Франко 1906: 80, 163–172, 234–235, 257–260; Рамач 2010; Рамач 2011).

* Текст је настао као фазни резултат на пројекту *Војвођански простор у контексту европске историје* (број 177002) Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Први текстови на језику Русина из Јужне Угарске објављивани су од средине XIX века у русинској штампи у Бечу, касније у Угарској односно Аустро-Угарској (Гнатјук 1988: 128–130, 144–155; Дуличенко 1972), али остаје питање аутентичности њиховог језика и правописа због вероватних/могућих уредничких интервенција. Први текстови народних песама Русина у Јужној Угарској објављени су у зборнику Михајла Врабелја *Русский соловей* (Врабель 1890), са оновременим карпаторусинским правописом и уз извесне језичке интервенције састављача (Франко 1981: 199). После тога, Володимир Хнаћук је објавио у неколико томова Записа Научног друштва Шевченко у Лавову – *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*, етнографске записе и усмену књижевност записану међу Русинима у Јужној Угарској 1897. године.¹ Приликом објављивања материјала Хнаћук је у потпуности сачувао језик казивача, а користио је оновремени украјински правопис. Објавио је и неколико писама Русина из Бачке, чувајући језик и правопис адресаната који су се трудили да пишу на књижевном језику, карпаторусинском или украјинском.

Хавријил Костельник² је још као гимназијалац – питомац гркокатоличке семинарије у Загребу, почео да пише поезију на русинском језику и 1904. године је објавио збирку песама – Идилски венац *З мойого валала* (Костельник 1904). Поезију је писао на народном говорном језику Русина у Бачкој и због тога је доживео критике, подсмевање пријатеља ”же я то циганьски шпивам – язиком цоцековим”, што га је јако болело, али ипак није престао да пише песме на матерњем језику (Мушинка 1967: 166). Костельников покушај да 1903. године објави своје песме у русинском недељнику *Недѣля* у Будимпешти наишао је на хладан одговор уредника М. Врабелја да се у новинама објављује само на књижевном – карпаторусинском језику, а не и на дијалекту (Тамаш 1986: 12–13). На срећу, В. Хнаћук је препознао вредност Костельникове поезије и дао му подстицај да и даље пева на матерњем језику (Гнатјук 1988: 220–233). На Хнаћуков предлог Костельник се обратио академику Алексију Шахматову и добио је од Руске академије наука из Петрограда 25 рубаља ”за одплачење друка” за Идилски венац (Мушинка 1967: 169–170).

Костельник је у писму Шахматову дао доста опширан опис фонетике, граматичких промена и општу карактеристику говора Русина у Бачкој (Дзендзелівський 1969: 248–250), а пре тога је у неколико наврата слао материјале о говору Русина у Бачкој и истакнутом слависти Франтишеку Пастрнеку (Мушинка 1967: 169–1270; Дзендзелівський 1969: 250). Значи, Костельник је још као гимназијалац, са својих 17–18 година (1903–1904) почео да озбиљно размишља и да се бави питањима свог матерњег језика.

Костельник у својој поезији на почетку XX века као и у писмима В. Хнаћуку и Шахматову још није имао сталан правопис, него је, према властитом нахо-

¹ Новинско-издавачка кућа Руске слово је објавила фототипско издање Хнаћукових материјала у четири тома и један том његових научних чланака и расправа о Русинима у Јужној Угарској, преведених на русински језик: Гнатјук, В. (1985–1988) *Етнографічні матеріали у Угорської Руи, I–V* (Нови Сад: Руске слово).

² Хавријил Костельник (1886–1948) – свештеник, писац, филозоф, истакнута личност словенског света прве половине XX века. Опширније о његовом животу и делу у студији Јулијана Тамаша (Тамаш 1986).

ђењу или „потреби“, користио неке одлике каспаторусинског, украјинског и руског језика.

Због немогућности да објављује поезију на русинском језику, Костелник је 1905. године почео да пише и објављује на хрватском, а од 1910. године и на украјинском језику (Тамаш 1986: 13–15). Боравећи 1915. године привремено више од пола године у свом родном Крстуру (Костелник је тада већ живео у Лавову), написао је хронику крстурске парохије на русинском језику, користећи украјинску азбуку и правопис који ће касније дати у својој *Граматици* (Костелник 1998). Тако, пишући своја књижевна и научна дела на русинском језику, Костелник је постављао основе за будућу граматику и правопис русинског језика.

До 1918. године Русини у Јужној Угарској нису имали своје културно-просветне организације нити издаваштво на свом језику. Тек у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца створени су повољнији услови за њихов организовани културно-просветни и национални живот, када је 1919. године основано Русинско народно просветно друштво (Руске народне просвитне друштво, даље РНПД), које је у периоду између два светска рата одиграло веома значајну улогу. На Оснивачкој скупштини РНПД донета је одлука да Русини за свој књижевни језик узму свој живи говорни језик (Рамач 2012).

Одлука о књижевном језику је била донета, али није постојала норма, па је свако писао по свом нахођењу. Ујесен 1919. године челници РНПД, Михајло Мудри и Ђура Биндас, су замолили Костелника да напише граматику русинског језика. Он је прихватио изазов, латио се посла с великим еланом и за месец дана грамика је била завршена (Миз 1969б: 348). Касније, у писму Биндасу, Костелник је споменуо да је у свему томе имао удела и «прст Божји» који га је упутио да на докторским студијама филозофије у Фрајбургу у Швајцарској као другу струку – *Nebenfach* узме упоредну граматику словенских језика, и да се настани у Галицији, и тако је стекао довољно знања и искуства да напише граматику русинског језика (Миз 1969а: 246).

Костелник је у писму Биндасу с одушевљењем говорио о *Граматици*: „Таксом ю удешел, же не мо лепше”. Наводи да на најважнијим местима пореди русински језик са украјинским и српско-хрватским (Миз 1969б: 342). Са великим задовољством је примио од Биндаса његове похвале *Граматике*, али свестан могућих грешака, јер је брзо радио и није имао довољно времена да све добро проучи и промисли, молио га је као свог блиско пријатеља да му слободно изнесе своје ставове и запажања, јер је у њега имао највише поверења: ”ти знаш од шицких најлепше руски язык” (Миз 1969б: 244–6).

У писмима Биндасу Костелник је критиковао језик и правопис првих уџбеника на русинском језику које је издало РНПД и молио га да настоји да се у следећим издањима и уџбеницима доследно примењује нови правопис, и да он лично све добро прегледа (Миз 1969б: 245, 250).

Познавајући добро прилике међу Русинима у Југославији, Костелник је био уверен да је РНПД донело добру и разумну одлуку о књижевном језику Русина, јер су они далеко од „главног русинског света“ и никада не би могли да добро науче неки други словенски језик, украјински или руски, и због тога би међу њима преовладао српски. Ипак, сматрао да би требало да ђаци у вишим разре-

дима уче и украјински, да се Русини у овим крајевима не отуђе савим од свог корена (Миз 1969б: 343–344).

Костељник је прво планирао да *Граматику* штампа у Лавову, али је због скупоће мало оклевао и на крају је одлучио да је штампају Русини у Југославији, којима је она била намењена. У јануару 1921. године рукопис *Граматики* је послао епископу Д. Њарадију (Миз 1969б: 344). Вероватно је хтео да је први види епископ, који је јасно показао да у свему подржава оснивање и делатност РНПД.

РНПД је 1923. године објавило Костељникову *Граматику бачванско-рускей бешеди*. Штампана је у Српској манастирској штампарији у Сремским Карловцима, у којој су двадесетих година штампани календари и нека друга издања РНПД.

У децембру 1924. године РНПД је почело да издаје као свој орган недељне новине – *Руски новини* (Русинске новине). Први уредник, до средине 1930. године, био је Хрват Ђуро Павић, који није у довољној мери познавао русински језик, што се одржавало на језик новина. После Павића, од 1931. Године, уредник новина био је свештеник Михајло Фирак, Украјинац, који такође никад није у довољној мери научио русински језик. Поред тога, он је свесно настојао да русински језик приближи украјинском, па је и ту долазило до одступања од правописа који је понудио Костељник. Због тога је Костељник оштро реаговао у писму М. Мудром 1934. године, наводећи: „а то не добре, а дзекеди шмишно виходзи“ (Аноним 1972: 385).

Ипак, без обзира на све објективне околности, које су понекад отежавале да се доследно и у потпуности примењује правопис према Костељниковој *Граматици*, неспорно је, да су у периоду између два светска рата у издањима РНПД постављени темељи русинског књижевног језика и русинске књижевности на којима ће наставити свој пут и после Другог светског рата.

У издањима РНПД објављено је неколико прилога из области русинског језика Х. Костељника (Костељник 1922; Костељник 1937) и Хавријила Нађа (Нађ 1935; Нађ 1936), тада студента филологије, који је прихватио Костељникову *Граматику* и правопис и у том смеру је писао своје лингвистичке радове.

У Старом Врбасу је 1933. године основан Културно просветни савез југословенских Русина (даље: КПСЈР) као опозиција РНПД. Не улазећи дубље у анализу платформе и шире делатности КПСЈР, треба рећи да Савез, односно његови челници никад нису прихватили Костељников правопис и често су га жестоко нападали, али никад нису износили ваљане и на струци засноване аргументе. У русинском језику у издањима КПСЈР има много елемената српског, руског и карпаторусинског језика како у лексици, тако и у правопису, који је био веома недоследан, јер ни аутори ни уредници нису прихватили неку норму, него је свако писао по свом нахођењу и знању.

Костељникова *Грамматика*, њен правопис као и језик и правопис издања РНПД из периода између два светска рата у потпуности су прихваћени у просветном, књижевном и културном животу Русина у Југославији и после Другог светског рата. Његова *Грамматика* била је основни приручник из русинског језика све до појаве граматика русинског језика Миколe Кочиша од 1965. године, које су биле углавном намењене ученицима основне школе, и које су у духу времена и промена насталих у развоју језика уносили неопходне допуне и корекције, али нису одступале од основа које је поставио Костељник.

Истина, у периоду после Другог светског рата било је неколико озбиљних удара на Костельникову *Граматику* и правопис. Први покушај увођења новог правописа русинског језика понудио је 1945. године Јоаким Јаша Баков, тада професор у нижој гимназији у Руском Крстуру, много познатији као југословенски олимпијац у скоку с мотком и истакнути дугогодишњи спортски радник и тренер (Варга 1983). Предложио је да Русини промене свој правопис и да као своје писмо узму српску ћирилицу. Његов предлог је унео извесну забуну међу русинску политичку и културну јавност, јер су неки сматрали да иза свега можда стоји партија односно власт, али су превагнуле реакције неколицине храбријих, који су се томе одлучно супроставили. Тако је покушај ове правописне реформе пропао (Тамаш 1992: 301–302; Румянцев 2010: 265–269).

Други покушај је дошао из Чехословачке, где је 1949. године на основу Костельникове *Граматике* написана граматика русинског језика намењена Русинима у Југославији у духу русинског језика у Чехословачкој, са свим елементима и маханизмима који тај језик приближавају словачком (Наговска 1949; Тамаш 1988: 343–347). Ова граматика није била прихваћена међу Русинима у Југославији, мада је и тада међу њима било присталица националне оријентације и језичке политике коју је она нудила.

Пре неколико година уследио је нови покушај да се „на мала врата“, на брзину и по нахођењу једне особе, без учешћа већег броја стручњака и шире јавне расправе, понуди нови правопис русинског језика, али припремљен рукопис није био објављен. То ипак не значи да не постоји потреба да се правопис русинског језика и даље мења, усавршава и прати развој језика.

ЛИТЕРАТУРА

- Аноним (1972), „Писма Гавријила Костельника Михайлови Мудрому“, *Шветлосц*, 4/1972 (Нови Сад: Руске слово), 367–384.
- Варга, Дю. (1983), Живот и творчосц Јаши Бакова, у: *Јаша Баков – избрани твори* (Нови Сад: Руске слово), 7–17.
- Гнатюк, В. (1988), *Етнографични материяли з Угорскей Руси*, т. V (Нови Сад: / Руске слово).
- Горбач, О. (1961), *Літературна мова бачвансько-срімських українців („русинів“)*. Відбитка із Збірника присвяченого пам’яті З. Кузели, Записки НТШ, т. 169 (Париж – Франкфурт).
- Дзенделівський, Й. (1969), „Сторінка з історії вивчення говорів та літератури бачванських українців“, *Шветлосц*, 3/1969 (Нови Сад: Руске слово), 248–252.
- Дуличенко, А. Д. (1972), „О єдним жридле у вязи исторії югославянских Руснаках у XVIII и XIX вику, *Шветлосц*, 2/1972 (Нови Сад: Руске слово), 159–166.
- Дуличенко, А. (1973), „Г. Костельник и його „Граматика бачвансько-рускей бешеди“, *Шветлосц*, 1/1973 (Нови Сад: Руске слово), 67–76.
- „Записник I-го народногo собрания отриманогo 2./VII 1919. року у Новим-Саду, *Руски календар 1921*, (Руски Керестур: Руске народне просвитне дружтво), 6–8.
- Костельник, Г. (1904), *З мойого валала – Идилски венец* (Жовква: Печатня ОО. Василян).

- Костельник, Г. (1922), "Дзе спада наша бешеда?", *Руски календар 1921* (Руски Керестур: Руске народне просвітне дружтво), 96–102.
- Костельник, Г. (1923), *Граматика бачваньско-рускей бешеди* (Руски Керестур: Руске просвітне дружтво).
- Костельник, Г. (1937), "Наша бешеда", *Руски календар 1937* (Руски Керестур: Руске народне просвітне дружтво), 40–53.
- Костельник, Г. (1998), *Liber memorabilium грекокатоліцкей парохії бачкерестурскей*. Пририхтал за обявйованє, коментари и Уводне слово Янко Рамач (Нови Сад: Союз Руснацох и Українцох Югославії).
- Миз, Р. (1969), "Гу 'Хроніки єдного часу'"(1), *Шветлоси*, 3/1969 (Нови Сад: Руске слово), 253–266.
- Миз, Р. (1969), "Гу 'Хроніки єдного часу'"(2), *Шветлоси*, 4/1969 (Нови Сад: Руске слово), 342–353.
- Мушинка, М. (1967), "Листування Г. Костельника з В. Гнатюком", *Шветлоси*, 3/1967 (Нови Сад: Руске слово), 161–177.
- Надь, Г. (1935), "Як ше правя часовіково меновніки на –не и –це", *Руски календар 1935* (Руски Керестур: Руске народне просвітне дружтво), 115–120.
- Надь, Г. (1936), "«Отца» чи «оца» у гер.-асс. Сингулара", *Руски календар 1936* *Руски Керестур: Руске народне просвітне дружтво), 115–117.
- Попович, Лю. (2007), *Венесок Гавриїла Костельника в контактологію слов'янських мов*, Гавриїл Костельник на тлі доби: пошук істини – Збірник наукових праць (Львів: Львівський національний університет), 60–71.
- Поповић, Љ. (2010), „Русини и Украјинци у Србији“, *Зборник Матице српске за славиистику*, 78 (Нови Сад: Матица српска), 69–99.
- Рамач, А. (2007), *Лингвистичний доробок Гавриїла Костельника*, Гавриїл Костельник на тлі доби: пошук істини – Збірник наукових праць (Львів: Львівський національний університет), 75–84.
- Рамач, Ј. (2010), „Русински рукописни апокрифни зборници и текстови ”Мука Христових” из друге половине XIX и почетка XX века“, у: *Susret kultura – zbornik radova sa petog međunarodnog interdisciplinarnog simpozijuma, knj. II* (Нови Сад: Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet), 1199–1207.
- Рамач, Ј. (2011), Рукописни хроніки Руского Керестура з 18. и 19. века, *Humaniora: Slavistica Tartuensia IX: Лингвокультурное пространство современной Европы через призму малых и больших языков* (Тарту: Тартуский университет), 222–230.
- Рамач, Ј. (2012), „Припреме за оснивање Русинског народног просветног друштва“, *Истраживања*, 23, (Нови Сад: Филозофски факултет Нови Сад – Одсек за историју), 399–413.
- Тамаш, Јо. (1986), *Гавриїл Костельник медзи доктрину и природу* (Нови Сад: Руске слово).
- Тамаш, Јо. (1988), "Володимир М. Гнатюк и идентитет Руснацох Угорскей и Югославии", У: *Гнатюк, В., Етнографични материяли з Угорскей Руси, т. V* (Руске слово: Нови Сад), 297–358.
- Франко, І. (1899), *Апокрифи і легенди з українських рукописів. Том II. Апокрифи новозавітні. Апокрифичні євангелія*. Пам'ятки українсько-руської мови і літератури, т. II, (Львів).

- Франко, І. (1906), *Апокрифи і легенди з українських рукописів. Том IV. Апокрифи есхатологічні*. Пам'ятки українсько-руської мови і літератури, т. IV (Львів).
- Франко І. (1981), "Руський соловей. 'Народная лира' или собрание народных песней на разных угорских наречиях". Собрал и издал Михаил Андреевич Врабель. Унгар, 1890. У: Франко, І. *Зібрання творів у п'ядесяти томах*, т. 29 (Київ: Наукова думка).
- Наговскá, М (1949), *Naša reč – Gramatika pre viššie tridy gymnazii bačkych Rusnakoch, I částka* (Košice – Prešov).

Янко Рамач

ГРАММАТИКА РУСИНСКОГО ЯЗЫКА ГАВРИИЛА КОСТЕЛЬНИКА И ЕЕ РЕЦЕПЦИЯ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

Резюме

Вначале автор подает краткое описание письменности русинов в Южной Венгрии до конца XIX века, а также обстоятельств, в которых Гавриил Костельник, еще будучи гимназистом, начал писать и в 1904 году издал собрание поэзии „З мойого валала“ („Из моего села“) на русинском разговорном языке в Бачке. В то же время в письмах известным славистам Алексею Шахмату и Франтишеку Пастрнеку он дал описание фонетики, грамматических изменений и основных особенностей этого говора. Пробы пера на родном языке, изучение сравнительной грамматики славянских языков и десятилетнее проживание во Львове были, по его мнению, важным опытом, который привел к написанию книги „Граматика бачваньско-рускей бешеди“ (1923). Благодаря языковой норме, представленной в „Грамматике“ Г. Костельника, в изданиях Русинского народного просветительского общества в межвоенный период были заложены основы для развития русинского литературного языка и литературы русинов Югославии. Его „Грамматику“ и правописание не принял Культурно-просветительский союз югославянских русинов, основанный в 1933 году как политическая, идеологическая, религиозная и национальная оппозиция Русинскому народному просветительскому обществу.

Русинский литературный язык, который формировался и развивался в Югославии в межвоенный период, продолжил свое развитие и в социалистической Югославии, а „Грамматика“ и правописание Г. Костельника показали свою жизнеспособность, отбив три удара. Конечно же, с течением времени языковая норма претерпела некоторые необходимые изменения и коррекции, которые неизбежно сопровождали развитие языка.

НАЗВИ ЖИТАРКОХ ПРИ ВОЙВОДЯНСКИХ РУСНАЦОХ¹

У работи ше интересуеме зоз сегментом польоділскей лексики руского языка у Войводини. То назви польоділских рошлінох хтори припадаю найстаршому пасму рускей лексики. Зоз лексично-семантичну анализу, операючи ше на информациї о походзеню лексемах, представиме назви житаркох при Руснацох у Войводини.

Ключни слова: руски язык у Войводини, назви житаркох, лексично-семантична анализа.

In this paper we focus on field and vegetable crops lexis in the Ruthenian language in Vojvodina. They are the names of field crops belonging to the oldest layer of the Ruthenian lexis. Using lexical-semantic analysis and relying on the information of the origin of the lexemes, we will present the names of cereal crops in the Ruthenian language in Vojvodina.

Key words: Ruthenian language in Vojvodina, names for cereal crops, lexical-semantic analysis.

Тема тей работи назви житаркох при Руснацох у Войводини. Материял хтори будземе анализовац позберани з интервьюованьом информаторох у местох Руски Керестур и Коцур. Интервьюовани по штири особи у кождим месце при чиїм виборе ше мерковало на препоруки о виборе информаторох (Дзендзелівський 1987: 5), (Мудри 2017: 65–86). Додатни материял позберани зоз ексцерпцију найстарших виданьох по руски як цо часци работи *Етнографични материяли з Угорскей Руси* Володимира Гнатьюка хтори концом 19. века нашивел Руснацох у Войводини и позберал материял хтори познейше обявел у спомнутей публикациї. У предходних роботах зме на основи текстох обявених у Гнатьюковой роботі *Руски населєня у Бачки* (Гнатьюк 1988) формовали *Словник Гнатьюкових приповедацох* хтори у тей работи хасновани за проверйованє присутносци лексемах у языку Руснацох на концу 19. вику (Мудри 2009; 2010). Тиж так, анализовани и текст першей кнїжки уметницкей литератури по руски идилски венец *З мойого валала*, Гавриїла Костельника хтора обявена 1904. року (Костельник 2004).

Позберани лексеми насампредз буду предмет лексично-семантичнеї анализи але ше у анализи будземе операц и на информациї хтори нам даваю етимологийни словнїки славянских языкох и диялектологийни словнїки словацкого и украинского языка.

У гледаню одвитох о походзеню дзепоедних лексемах ше у найвекшей мири операме на роботу Оксани Дітко Тимко *Ботанична і зоологічна номенклатура бачванських руснаків* у хторей авторка з етимологийного и диялектологийного становиска представела часц материялу за хтори заинтересована и тота работа (Тимко 1998). Робота Оксани Дітко Тимко представя богате жридли інформа-

¹ Робота настала у рамикох проекту (178017), *Дискурси меншинских языкох, литературах и культурах у юговосточней и стредней Европи* хтори финансиє Министерство просвити, науки и технологийного розвою Републики Србиї.

цийохла у вязи зоз назвами живого швета при Руснацох у Войводини.

Окрем тей студії, хасновита нам и кнїжка *Исторія української ботанічної лексики (XIX – початок XX ст.)* Івана Сабадоша (2014) у хторей автор на основі памятникох української писемности з періоду од XIX по початок XX віку представляє назви рошлінох през лексично-етимологічну аналізу.

Інформації о дзепоедних польодільских назвах зме нашли у роботі *Ратарска и повртарска терминологија Шајкашке*, Гордани Драгин (Драгин 1991). У нєй представлена польодільска лексика єдней з сербских бешедох у Войводини. То бешеда зазначена у валалох Жабель, Чурог, Господїнци, Мошорин, Кач, Тител, Ковиль и Нададь.

У роботі представиме дзепоедни общи назви житаркох (*житарки*, *зарно*, *обилє*), назви файтох житаркох: *Triticum aestivum*, *Secale cereale* L., *Hordeum vulgare* L., *Setaria beauv.*, *Panicum miliaceum* L., *Avena sativa* L., *Zea mays* L., *Oryza sativa* L., *Sorghum Moench*, *Fagopyrum esculentum* Moench, и дзепоедних окремних сортох житаркох.

Анализа

Общи назви

Як обща назва за єднорочни рошліни чийо зарнасти плоди служе як покорм людом и животиньом и як сировина у поживовей индустрії нешка ше хаснує лексема *житарки* мн. хтора представляє адаптовану поживку зоз сербского языка, од форми *житарица* дзе означає „жито каждой файти хторе ше хаснує за костиранє” (Николић ред. 2007: 373). У бешедним языку при Руснацох ше зявює и форма адаптована лем на уровню прозодії, односно з премоу акценту *житарица*.

У Гнатьока и Костельника зазначена и, нешка архаична, назва *зарно* хтора ше, окрем зоз значеньом „поєдинєчни плод жита, кукурици або другей житарки”, хаснує и зоз общим синонимним значеньом „житарки” (Рамач 2017). Тото слово нешка не фреквентне ані у литературним ані у бешедним руским языку. У славянских языкох ше лексема *зарно* (<*zъrno) зявює у розличних формах з оглядом на розвой полугласа.

Друга лексема зоз общим значеньом „житарки” хтора записана у Гнатьока то *обилє* хтора у подобней форми присутна и у других славянских языкох але є не потвердзена при информаторох.

Назви поєдинєчних файтох

За означованє культури *Triticum aestivum* хаснує ше лексема *жито* (<*žito). Информаторе тоту рошліну означую и зоз форму *жита* (мн.). За означованє младаго або малаго жита ше хаснує деминутивна форма *житко*. Істе слово може буц емотивно офарбене та ше хаснує и як гипокористик. По Оксани Дітко Тимко Руснаци назву *жито* зоз значеньом „*Triticum aestivum* l.” можебуц хасную под сербским упливом (Тимко 1998: 68). Лексема у тей формі у других славянских языкох присутна зоз значеньом „раж (*Secale cereale* L.)”, дзе ше хаснує як синоним лексеми *раж*.

Гнатюк у народней писнї зазначел лексему *пшениця*, *пшенїчка* (*Triticum* L.) (Рамач 2017) хтора ше нешка не хаснує у руским бешедним або литературним языку, а хтора у форми *пшениця* присутна у українских текстах у периодзе медзи XIX–XX виком (Сабадош 2014: 85).

Зазначени шлїдуюци сорти жита хтори присутни и у сербских бешедох у Войводини: *пролифик*, *банкут*, *безостая*, *сан пасторе* = *талиянка*, *ренесанса*.

З оглядом на час формулованя сорти *пролифик*, вона зоз начишлених могла буц найстарша. Автор тей сорти перши горватски оплеменьовач рошлїнох Густав Богутински хтори 1905. року витворел сорту *сирбиум пролифик* (Husinec 2013: 20). Информаторе хасновали скрацену форму назви *пролифик*. Лексема часц нового пасма рускей лексики.

Окрем *Словніка сучасного сербскогорватского литературного языка зоз язичним поради́ком* хтори лексему *банкут* лем зазначає без толкованя походзеня або етимології (Московльєвић 1990: 32), словніки сербского языка, тоту лексему не наводза. Медзитим, на интернету ше може пренайсц информация о походзеню назви тей сорти жита. Назва *банкут* ше повязує зоз назву места Банкут (*Bánkút*) у Мадярскей дзе Ласло Барош витворел сорти *банкут 1201* и *1205* хтори були барз значни у Войводини и Сербїї (ПСС). Зоз шицког заклjučуєме же назва постредно преїг сербского сцигла зоз мадарского языка але у форми хтора у хаснованю у сербским языку. З оглядом на час кеди ше назва почала хасновац у руским языку у Войводини, тримаєме ю за часц нового пасма рускей лексики.

После сорти *банкут*, односно после 1958. року починаю ше хасновац сорти *сан пасторе* и *безостая*, а сорта *ренесанса* аж после 1999. року. Окрем италянскей сорти *сан пасторе*, хасновани и *леонардо* и *либелула* (ПСС). Информаторе остатні два назви италянских сортох жита не наводзели у интервьюу. Як синоним италянскей сорти *сан пасторе*, информаторе наводзели и назву *талиянка*. Як и при назви *банкут* так и на тим месце маме постредну пожичку зоз италянского языка дзе функцию постредні́ка языка ма сербски язык, а знова, пре часови момент пребераня тей лексеми, тримаєме ю за часц нового пасма рускей лексики.

Лексема *ренесанса* означає сорту жита хтора настала релативно недавно у Сербїї у Научним институту за польодїлство у Новим Садзе. Лексема *ренесанса* французкого походзеня, а першобутне значенє тей лексеми обнова, препород (Клајн, Шипка 2008: 1066). Слово ше у руским языку зоз значеньом окремней сорти жита почало хасновац под уплївом сербского языка и представля часц нового лексичного пасма.

Лексема *безостая* по информаторох „файта жита уважена зоз Русиї”. У Русиї ше тот сорта жита почала хасновац стредком двацетого вику кеди ю формуловали П.П.Луцьяненко, П.А.Луцьяненко, Н.Д.Тарасенко, а у Югославиї 70-их роках двацетого вику та и назва релативно нова (КНИИСХ). Назва жита превжата зоз русийского языка, перше до сербского, а потим и до руского языка дзе є часц нового пасма рускей лексики.

Хасную ше и два лексеми за означованє дистинкції медзи житом, без, и зоз осцом. З лексему *бркуля* означає ше жито хторе ма осце. За менованє файти стародавнього жита без осца хаснує ше лексема *шишуля*. Обидва слова присутни

у сербских бешедох у Войводини (Драгин 1991: 6). Лексема *бркуля* виведзена од меновніка *брк* „баюс” по асоціації осца на баюси. Слово *брк* зотим значенням характеристичне лем за сербско-горватски язык не и за други славянски языки (Skok 1971: 212). Назва *шишуля*, подобно як предходна лексема, формована зот суффикса -уля з хторим ше дава значене основи *шиш*, як у слову *шиш-ка*. Тота основа можебуц у вязи зот дієсловом *шишати* „штригац” цо у складзе зот значенням лексеми *шишуля* понеже означує житарку хтора не ма осце, односно хтора оштригана.

Обидва назви формовани зот суффиксом -уля хтори у сербским языку ма значене женского рода характеристичного за назви животиньох формовани зот прикметнікох як напр. *шаруља*, *сивуља* (Станојичић, Поповић 1992: 134). Окрем тих, присутни и други зот розличними значеннями, напр. *росуља*, *пескуља* (Стевановић 1986: 494).

Secale cereale L. рошліна ше означує зот лексему *раж* (<*гъзь) хтора присутна у славянских языкох у розличних формах з оглядом на розвой твардого полуглашніка. Зот значенням *Secale cereale* L., по Сабадошови, ше у українских бешедох у периодзе медзи 19. и 20. виком хаснує лексема *жито* и ридко *рож* (Сабадош 2014: 85). Обчековани рефлекс твардого полугласа у войводянским руским языку глас о (напр. сънь > сон) та ше тота лексема по фонетичних ознаках класификує як словакизем або сербизем (Тимко 1998: 69).

Hordeum vulgare L., односно *ярец* (од прикметніка *јагъ) по Тимковей карпатски регионализем (Тимко 1998: 68). По Дзендзелівському то заєдніцке українско-словацке витворене хторе присутне и у лемковских бешедох у форми *ярець* (Дзендзелівський 1969: 65–66). З другого боку, у Гнатюка зазначена и форма *єчменок* зот значенням „ярец” (Рамач 2017).

Рошліна *Setaria beauv.* ше означує зот мадаризмом *мугар*, хтори ше у руским языку у Войводини можебуц зявел под уплївом сербскей форми *тухар* (Тимко 1998: 69). По Сабадошови, жридо тей лексеми (укр. *могар*) мадарске але славянского походзєня (Сабадош 2014: 81).

Panicum miliaceum L. рошліна хтора ше менує зот лексему *просо* (<*proso). У славянских языкох ше зявює у идентичней форми, без специфичних националних и регионалних ознаках (Тимко 1998: 69). По Скокови лексема *просо* виключно славянска назва за жито (Skok 1973: 52).

Лексема *овес* и *овси* мн. (<*овъсь) ше хаснує за меноване рошліни *Avena sativa* L. То общеславянске слово з українску фонетичну ознаку з оглядом на розвой мєгкого полугласа (Тимко 1998: 69).

Култура *Zea mays* L. (и плод истей рошліни) означує ше зот лексему *кукурица*. Зот истим словом ше менує и польо под кукурицу. У славянских языкох ше зявюю подобни форми: укр. *кукурѹдза* и *кукуриця*, рсй. *кукуруза*, слц. *kukurica*, чес. *kukuřice*, поль. *kukurudza*, *kukurudza*, серб. *кукуруз*. У языку Руснацох у Войводини можлїве преїг мадарского *kukorica* (Рамач 2017). По Тимковей форма *кукурица* у украинским языку вироятно пожичка зот заходнославянских языкох (Тимко 1998: 68).

Назви з хторима ше менує окремни файти кукурици творени по фарби, часу дозреваня або числу шорох зарна на чутки. При Руснацох познати шлїдуюци

файти: *стодньова* „файта кукурици хтора дозревала о сто дні”. Кукурица хтора скорей зрее як други файти означує ше з лексему *ранка*. Лексеми *била* и *бліщаца* меную файту кукурици з билим, односно бліщим зарном, а лексема *жовта* за кукурици з жовтим зарном.

Дистинкція у числу шорох зарна на чутки зявює ше при файтах *шеснацишорова* за кукурицу хтора ма шеснац шори, *осемшиорова* / *о осем шори* за кукурицу чия чутка ма осем шори, и *о пейц шори* за кукурицу чия чутка ма пейц шори.

Зоз словом *мишинг*, и зоз меншу фреквенцію *мишингер*, ше означує густо пошата кукурица хтора ше коши млада за покарму статку. То вариянти слова настали з розличним ступньом адаптованя у руским языку. Лексеми *мишингер* = *ишингер* присутни у сербских бесedah у Войводини (Драгин 1991: 627). Слово *мишинг* найскорей немецкого походженя дзе значи дацо мишане, нечисте.

Рошліна *Oryza sativa* L. ше вещей не садзи, але ше у народзе памета и наволує *рискаша*, як керестурска, и *ришкаша*, як коцурска форма. Як памятка на место дзе ше дакеди ховала рискаша, нешка у языку Руснацох иснує назва микротопонима *Рискаша*. Обидва форми *рискаша* и *ришкаша* зоз мадярского языка од форми *riskása* и мадярского диялектизма *riskása* (Тимко 1998: 69). Сабадош наводзи же лексема *ришкаша*, як записал Гнатюк, присутна у дзепоедних закарпатских валалох на початку 20. вику (Сабадош 2014: 82).

Рошліна *Sorghum Moench* ше реализує зоз лексему *цирок*, пожичку зоз мадярского *cirok*, од латинского *siricus* (Тимко 1998: 69).

Лексема *гельда* адаптовани сербизем (серб. *хельда*), за менованє рошліни *agropyrum esculentum* Moench. За тоту рошліну зазначена и назва *гречка* хтора у языку войволянских Руснацох архаична. Тота форма характеристична за языки карпатского ареалу: укр. *гречка*, слц. диял. *hrečka* и поль. диял. *hreczka*. Предпоставя ше же тота форма у словацких и польських диялектах але и у войволянским руским пожичка з українського языка (Тимко 1998: 39).

Заклучене

На основи анализи можеме заключиц же зачувани назви файтах хтори часц лексичного пасма формованого у старим краю: *раж* (*Secale cereale* L.), *яреп* (*Hordeum vulgare* L.), *овес* (*Setaria beauv.*), *проро* (*Panicum miliaceum* L.) и зоз меншу фреквенцію *гречка* (*Fagopyrum esculentum* Moench).

Нови назви, звичайно пожички зоз сербского языка, зявюю ше пре потребу означованя общих назвох: *житарки* / *житарица*, *жито*, або сортох хтори ше зявели, односно хтори Руснаци садзели по присельованю до Войводини: *пролифик*, *банкут*, *безостая*, *ренесанса*, *сан пасторе*=*талиянка*, *бркуля*, *шишуля*. Дзепоедни зоз тих назвох ше преїг сербского языка як постредніка почали хасновац у руским, напр. *банкут* з мадярского, *безостая* зоз русийского, *сан пасторе* зоз италийанского, *ренесанса* интернационализем, по походженю зоз французкого языка. Пожички зоз сербского ше адаптую на уровню фонетики и твореня. Присутни и семантични пременки под уплївом сербского языка. Лексеми *пшеница*, *пшенічка* могли буц присутни у старим краю, односно могли буц часц старого лексичного пасма але тиж так, з оглядом на форму, можебуц су уплїв сербского языка.

З другого боку, присутне мале число мађаризмoх: *мугар*, *кукурица*, *рискаша* / *ришкаша* / *Рискаша*, *цирок* и обачени єден германизм *мишлинг* / *мишлингер*.

Вариянти хтори зме зазначели настали зоз розличним ступњом адаптаций: *мишлингер* и *мишлинг*, *житарки*, *житарица*, або ареално условени варианти настали зоз розличним жридлом пребераня *рискаша* (керестурска), и *ришкаша* (коцурска форма).

Назви поєдинесних файтох ше хасную и за означоване плоду або поля хторе зашате зоз тоту житарку. Файта ше може детерминовац и зоз нову назву, напр. зложеноу лексему: *стодньова*, *шеснациорова*, *осемциорова* або применовницько-припадкову конструкцию *о пейц шори*.

У идилским венцу *З мойого валала* Гавриїла Костельника ше зявює 110 польодїлски термини. Медзи нїма и лексеми *зарно*, *жито*, *кукурица*, *овес*. Шицки тоти слова потвердзени и у інтервюу.

Одредзена часц польодїлскей лексики потвердзена у *Словнику Гнатюкових приповедачох*. То лексеми од хторих найвекша часц характеристична и за нешкайши народни язык. Медзи нїма и слова *зарно*, хторе зазначене и при информаторох, и, слово *обиє* хторе информаторе не познаю.

Векша часц материялу, односно два трецини лексемах, шведочи о язичних контактах Руснацох у новим краю або то лексеми хтори формовани у новим краю (*житарки*, *житарица*, *жито*, *пролифик*, *банкут*, *сан пасторе*, *талиянка*, *ренесанса*, *безостая*, *бркуля*, *ишиуля*, *стодньова*, *била*, *бїицаца*, *жовта*, *шеснациорова*, *осемциорова* / *о осем шори*, *о пейц шори*, *мишлинг*, *гельда*). Менша часц анализованих лексемах, односно єдна трецина лексемах, припада старому лексичному пасму (*обиє*, *раж*, *ярец*, *мугар*, *просо*, *овес*, *кукурица*, *рискаша*, *цирок*, *гречка*). То звичайно лексеми хтори у рамикох єдного семантичного поля гїєрархийно на висшим месце, односно представляю гипероними лексемом хтори превжати у новим краю.

ЛИТЕРАТУРА

- Husinec R. (2013), „Križevačko gospodarsko i šumarsko učilište“, *Prirodoslovlje*, 13, 3–31. <http://www.matica.hr/media/uploads/prirodoslovlje/Prirodoslovlje_2013_web-smanjeno.pdf> 20.07.2017.
- Machek V. (1957), *Etymologický slovník jazyka českého*. (Praha: Československá akademie věd).
- Skok P. (1971), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 1. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti).
- _____ (1973), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 3. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti).
- Гнатюк В. (1988), „Руски населєня у Бачки“, у *Етнографични материяли з Угорскей Руси V*, (Нови Сад: Руске слово), 79–126.
- Дзєндзєлївський Й. О. (1969), *Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі*. (Київ: Академія наук української РСР).
- _____ (1987), *Програма для збирання матеріалів до лексичного атласу української мови*. (Київ: Академія наук української РСР).
- Драгин Г. (1991), „Ратарска и повртарска терминологија Шајкашке“, *Српски дијалектолошки зборник*, XXXVI, 621–708.

- Клајн И., Шипка М. (2008), *Велики речник страних речи и израза*. (Нови Сад: Прометеј).
- КНИИСХ (Краснодарский научно-исследовательский институт сельского хозяйства им. П.П. Лукьяненко): < <http://www.kniish.ru/sorta1175853611.html> > (20.07.2017.)
- Костельник Г. (2004), *3 мойого валала*. (Нови Сад: Дружтво за руски јазик и литературу).
- Московљевић М. (1990), *Речник савременог српскохрватског књижевног језика са језичким саветником*. (Београд: КИЗ Аполон).
- Мудри А. (2009), „Словник језика Гнатюкових приповедачох 1“, *Шветлосц*, 543–564.
- _____ (2010), „Словник језика Гнатюкових приповедачох 2“, *Шветлосц*, 68–89.
- _____ (2017), „Теоријске поставке истраживања традиционалне пољопривредне лексике“, *Русинистични студиј – Ruthenian studies*, 1, 65–86.
- Николић М. (ур.) (2007), *Речник српскога језика*. (Нови Сад: Матица српска).
- ПСС (Пољопривредна саветодавна служба АП Војводине): <<http://www.polj.savetodavstvo.vojvodina.gov.rs/~svetodavstvo/node/6609>> 20.07.2017.
- Рамач Ј. (2017), *Словник народног језика*, (Нови Сад: Завод за културу војвођанских Руснацох) (у друку).
- Сабадош І. (2014), *Історія української ботанічної лексики (XIX- початок XX ст.)*. (Ужгород: Ужгородський державний університет).
- Станојчић Ж., Поповић Љ. (1992), *Граматика српскога језика* - уџбеник за І, ІІ, ІІІ и ІV разред средње школе, друго прерађено издање. (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Нови Сад: Завод за издавање уџбеника).
- Стевановић М. (1986), *Савремени српскохрватски језик І*. (Београд: Научна књига).
- Тимко О. (1998), *Ботанічна і зоологічна номенклатура бачванських руснаків*. (Ужгород: Ужгородський державний університет).

Александар Мудри

НАЗИВИ ЖИТАРИЦА КОД ВОЈВОЂАНСКИХ РУСИНА

Резиме

У раду се бавимо сегментом ратарске и повртарске лексике русинског језика у Војводини. То су називи ратарских култура које припадају најстаријем слоју русинске лексике. Помоћу лексичко семантичке анализе, ослањајући се на информације о пореклу лексема, представљамо називе житарица код Русина у Војводини. Анализа је показала да су две трећине лексема део новог лексичког слоја формираног по досељавању у Војводину, Србију. Једна трећина лексема припада старом лексичком слоју. Највећи број позајмљеница је из српског језика, а позајмљенице из мађарског и немачког језика су најчешће прихваћене посредством српског језика.

TOPONYMICKÉ KOMPONENTY S PŘÍZNAKEM KRITIKY, POSMĚCHU, IRONIE V ČESKÉ, SRBSKÉ A BULHARSKÉ FRAZEOLOGII*

Článek pojednává o českých, srbských a bulharských frazémeh, které mají ve své struktuře toponymický komponent s příznakem kritiky, posměchu, ironie. Frazeologický materiál byl shromážděn z frazeologických slovníků vydaných po roce 1990. Toponymické komponenty, na které jsme narazili, jsou svým charakterem lokálně, regionálně nebo globálně identifikovatelné. Nejčastěji se mezi nimi vyskytovala oikonyma (10), ve výrazně menší míře pak choronyma (2) a hydronyma (1).

Klíčová slova: česká frazeologie, srbská frazeologie, bulharská frazeologie, frazémy s toponymickým komponentem.

The article presents the Czech, Serbian and Bulgarian phrasemes that have in their structure toponymic components with an element of criticism, ridicule and irony. The phraseological material was collected from dictionaries of phraseology published after 1990. The toponymic components we encountered are by their nature locally, regionally or globally known. Most often, oiconyms were among them (10), significantly less choronyms (2) and hydronyms (1).

Key words: Czech phraseology, Serbian phraseology, Bulgarian phraseology, phrasemes with a toponymic component.

Frazémy s toponymickými komponenty, které jsou předmětem našeho příspěvku, mají formálně velice blízko k frazémům s jinými propriálními komponenty (antroponyma, obyvatelská jména¹ apod.), z hlediska motivačního jsou ovšem často spíše spjaty s frazémy, které ve své struktuře obsahují nějaký etnonymický komponent nebo z něho odvozené adjektivum či kтетikon. Mnohdy se v nich totiž odrážejí nej-různější historické zkušenosti lokálního, regionálního nebo mezinárodního charakteru, stereotypy či předsudky, a tyto konotace se poté můžou promítnout do významu frazému jako celku. Cílem našeho příspěvku je analyzovat zvolený typ frazémů z hlediska sémantické participace jejich toponymického komponentu na frazeosémantické klasifikaci frazémů. Z řady možných frazeosémantických polí jsme se pro účely tohoto příspěvku a s ohledem na rozsahová omezení rozhodli pro jeden: frazémy primárně sloužící k vyjádření kritiky, posměchu, ironie. Zvolený typ frazémů budeme zkoumat na českém, srbském a bulharském jazykovém materiálu, zdrojem nám budou novější frazeologické slovníky českého, srbského a bulharského jazyka: *Slovník české frazeologie a idiomatiky: 1 – Přirovnání; 2 – Výrazy neslovesné;*

* Tato studie vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu Generační konflikt a jeho odraz ve slovanských literaturách, jazycích a kulturách, číslo MUNI/A/0959/2015, podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2016.

¹ Ta se ovšem v bulharštině k propriím neřadí, což se projevuje i v pravopisu malým počátečním písmenem.

3 – *Výrazy slovesné* (SČFI – František Čermák a kol., 2009), *Фразеолошки речник српског језика* (Đorđe Otašević, 2012), *Нов фразеологичен речник на българския език* (Ketj Ankova-Ničeva, 1993), *Малък фразеологичен речник на българския език* (Vărban Vătov, 1999), *Фразеологичен речник на българския език* (Mira Ničeva, 2002) a *Фразеологичен речник на българския език А-Я* (Marija Banova a Stamen Dimova, 2014).²

Hodnotící konotace shromážděných jednotek zvolené skupiny je přirozeně negativní. V českých, srbských a bulharských excerpovaných slovníkových příručkách je zaznamenán jeden frazém s toponymem globálně identifikovatelným (*Amerika*; *Америка*) – bulharské *откривам Америка* „niщо ново и неизвестно не казвам“ (Вътов 1999: 144) uvádí M. Ničevová s lexikálními variantami *откривам Америка/велосипеда/колелото/топлата вода* „проумявам или казвам нещо общоизвестно, банално и добре познато“ (Ничева 2002: 252). Srbský ekvivalent má podobu *открити/откривати Америку* s variantou *пронаћи/проналазити Америку* „изнети/износити познате, баналне чињенице, нешто одавно познато представити/представљати као ново и непознато“ (Оташевић 2012: 18). V SČFI narazíme na dva sémanticky blízké idiomy: *objevit/objevovat Ameriku* „údajně objevit, zjistit n. vymyslet, vymýšlet, co je běžně známé a samozřejmé (popř.: a být na to hrdý); upozornit, upozorňovat halasně na samozřejmé“ (Čermák a kol. 2009c: 37) a *myslet si, že [objevil] Ameriku* „být samolibě a krátkozrace domýšlivý, projevovat domýšlivou pýchu (na svůj objev)“ (tamtéž). Význam právě uvedených frazémů je spojen s vyjádřením domýšlivosti, event. jisté vědomostní naivity osoby, které je výrok obsahující takový frazém určen. Toponymum *Америка/Америка* frazeologický význam celé jednotky nijak nemotivuje, podstatný je tu přenos významu celého slovního spojení a jeho ironizace. Motivací frazému je tu bezesporu historická skutečnost objevení nového kontinentu (tzv. Nového světa) janovským mořeplavcem ve španělských službách Kryštofem Kolumbem.³

Pouze v české frazeologii se vyskytuje ještě jeden frazém s toponymem globálně identifikovatelným (*Cařihrad [Царуград]*):⁴ *je tam smradu jako v Cařihradu* „hodně až nesnesitelně to tam páchne“ (Čermák a kol. 2009a: 62). Dle slovníku se výraz „původně vztahoval ke skutečnému Cařihradu (zde je fixován rým), který – jako i jiná přímořská města v dřívějších dobách – nápadně páchl“ (tamtéž). Zmíněná fixace exonymického komponentu v uvedeném přirovnání způsobuje jeho petrifikaci – jméno označuje město, kterému se dnes česky říká prakticky výhradně a v souladu s tureckou podobou *Istanbul* (jméno *Cařihrad* spojené s byzantským obdobím lze považovat za historismus).

V dalších třech frazémech (dvou srbských a jednom českém) se vyskytnou toponyma regionálně identifikovatelná (hydronymum *Drina [Дрина]*, oikonymum *Kragujevac [Крагујевац; Крагуевац]* a choronymum *Čechy [ужа Чешка; Бохемия]*). Frazém *изводити криве Дрине* „глупирати се, лудирати се, понашати

² V posledním uvedeném slovníku nakonec žádné odpovídající frazémy zjištěny nebyly, proto ani není uveden v závěrečném seznamu použité literatury.

³ V současnosti se však Kolumbovo „objevení“ vnímá spíše jako novověké „znovuobjevení“, první Evropané, kteří k tomuto kontinentu dopluli, byli už Vikingové kolem roku 1000 (viz např. Homolová 2010).

⁴ Onu globálně identifikovatelnost Cařihradu je tu spíše nutno brát ve smyslu megapole samotné a její proslulosti. Slované označení je dešifrovatelné pouze ve slovanském světě.

се неозбиљно, детињасто“ (Оташевић 2012: 245) zřejmě jednoznačnou motivační vazbu mezi hydronymem *Дрина* a významem frazému nemá, spíše bychom mohli poukázat na jisté připodobnění kritizovaného chování (nezvyklého, svým způsobem chaotického) s výrazným klikatěním toku řeky Driny. Přirovnání *обилазиту/залазиту као киша око Крагујевца* „околишати, заобилазити суштину у говору, причи“ (Оташевић 2012: 300) odkazuje na pravděpodobnou historickou meteorologickou zkušenost Srbů s Kragujevcem jako místem s řídkými srážkami. Motivace pravé strany přirovnání, která obsahuje oikonymum, je tedy pro pochopení sémantiky frazému velmi důležitá. Přirovnání *vypravovat se jako vrabci z Čech* „složitě a v podstatě zbytečně dlouho se oblékat, připravovat věci s sebou a stále nechtěně odhalovat svůj odchod, popř. zdržovat druhého“ (Čermák a kol. 2009a: 393) nemá svým zobecněným významem „pomalé konání“ s použitým toponymem žádnou souvislost. Pravá strana přirovnání obsahuje pojmenování jednoho z nejběžnějších ptáků, který bývá součástí řady frazémů bez výraznější logické souvislosti s frazeologickým významem. Celé přirovnání by na první pohled mohlo odkazovat na houfování vrabců před podzimním stěhováním do teplejších oblastí, avšak vrabec domácí (*Passer domesticus*) je pták stálý (srov. např. Dungel, Hudec 2001: 220), takže tato motivace nepřichází v úvahu.

Posledních několik frazémů obsahuje toponymický komponent označující lokalitu identifikovatelnou jen místně: bulharské město *Trojan*, usedlosti *Bojčevci* a *Plačkovci* nacházející se v bulharském městě Trjavna (viz Анкова-Ничева 1993: 278), pražské čtvrti *Bohnice* a *Kateřinky*, české město *Chlumec* (ofic. *Chlumec nad Cidlinou*), české sémanticky průhledné kvazioikonymum *Nemanice* a české ironizující kvazioikonymum *Kocourkov*. Nářeční frazém *оправям работата колкото Бамо в Троян* „никак, съвсем не оправям нещо“ (Анкова-Ничева 1993: 189) je nositelem ironického příznaku stejně jako příklad s komponentem *Америка*. Nářeční propoziční frazém *Ще те пратя на Бойчевци и ще минеш край Плачковци* „ще те бия и ще плачеш“ (tamtéž: 278) zjevně ke své slovní hříčce využívá paronymie oikonyma *Бойчевци* se substantivem *бои* a *Плачковци* se substantivem *плач*. Jediným frazémem ironizujícím význam „porážka“ je *допаднout/pochodit jako sedláci u Chlumce* „být úplně, popř. s výsměchem poražen; vůbec nic nezískat a dopadnout velmi špatně“ (Čermák a kol. 2009a: 318). Frazém je motivován skutečnou historickou událostí: „[v] r. 1775 bylo u *Chlumce nad Cidlinou* poraženo největší povstání venkovského lidu východních Čech proti příliš kruté robotě“ (tamtéž).

Nenormální chování se dá česky vyjádřit několika frazémy, v nichž se vyskytuje jméno čtvrti, která je lokálně známá tím, že je v ní psychiatrická klinika. SCFI nabízí dvě takové lokality, obě pražské – Bohnice a Kateřinky. Jedná se o frazémy *patřit do Bohnic/Kateřinek* „být blázen, bláznit, chovat se nenormálně, nesmyslně, popř. i hroživě a nebezpečně (tj. zasloužit si nebo potřebovat internaci v ústavu)“ (Čermák a kol. 2009c: 52), *utéct z Bohnic/Kateřinek* „být nerozumný, bláznivý; chovat se nesmyslně, (jakoby) nerozumně, bláznivě“ (tamtéž) a *je/vypadá jako by/když utekl z Bohnic* „být podivně, nevhodně nebo nedostatečně a směšně oblečen; nebýt zcela oblečen nebo zapnut a působit divně, bláznivě; chovat se, mluvit, pohybovat se podivně, nejasně, trhavě a směšně nápadně“ (tamtéž), který již nevyjadřuje pouze způsob chování, ale může se týkat jen způsobu oblékání. Poslední frazém s těmito toponymickými komponenty je *dostat se/přijít do Bohnic/Kateřinek* „být odvezen,

zavřen do blázince (např. v pražské čtvrti Bohnice); být nuceně internován v ústavu pro choromyslné“ (tamtéž). Jeho význam je však dle slovníku odlišný – *Bohnice* či *Kateřinky* zde fungují jako metonymické označení psychiatrického ústavu vůbec.

Kvazioikonymum *Nemanice* je součástí slovesného frazému *být/bejt (pán/princ) z Nemanic* „být zcela chudý a nemít žádný velký majetek ani peníze“ (Čermák a kol. 2009c: 435), resp. nominálního frazému *princezna z Nemanic* „nemajetná, chudá dívka, popř. nevěsta“ (Čermák a kol. 2009b: 275). Tvar *Gpl. Nemanic* je svou zvukovou podobou prakticky totožný /homofonní/ se slovesným syntagmatem *nemá nic* (úplné homofonii brání pouze absence kvantity), ve spojení s předložkou *z* navíc připomíná tzv. šlechtický predikát (viz též Čermák a kol. 2009c: 435). Skutečnou obec Nemanice⁵ komponent ve výše uvedených frazémech podle SČFI neoznačuje (viz tamtéž), vyloučit inspiraci reálně existující obcí ale podle našeho názoru s jistotou nelze. Jelikož se však přikláníme k názoru prezentovanému v SČFI, nazýváme komponent *Nemanice* kvazioikonymem. Posledním frazémem z této sémantické kategorie je *je to (tu) jako v Kocourkově* „je to všestranně zmatené, směšně si vzájemně odporující, nelogické (často:) a bez nějakého cíle, smyslu; vše se zde provádí samolibě, nesmyslně zvráceným, nemožným a směšným způsobem“ (Čermák a kol. 2009a: 159n.). Frazém evokuje především různé formy zmatku. Jeho literární původ je v SČFI vysvětlen takto: „*Kocourkov* je název smyšleného pohádkového města, ve kterém se všechno dělá hloupě, nerozumně, popř. směšně. Jako pojem (odpovídající svému starořeckému prototypu městu Abdéře) se u nás rozšířil za obrození v satíře J. J. Langera a P. Chocholouška“ (tamtéž).

Na konci této kapitoly bychom se ještě vrátili k otázce (kvazi)ikonym, tedy sídelních pojmenování, jejichž formální podoba je průhledně motivovaná požadovanou sémantikou celého frazému, přičemž je třeba odpovědět si na dvě otázky: existují taková sídla v daném jazykovém prostředí? Pokud si odpovíme „ne“, pak se nepochybně jedná o kvazioikonymum (případ si můžeme označit jako 1). Pokud si však odpovíme „ano“ (2), pak se ihned nabízí navazující otázka: bylo takové oikonymum použito ve frazému záměrně právě s ohledem na příhodnou podobu (2a), anebo je shoda oikonymického komponentu frazému a reálného sídla náhodná (2b)? V případě 2a bychom pak hovořili o oikonymu (viz dále cit. výklad K. Ankovové-Ničevové o vlastních jménech *Bojčevci* a *Plačkovci*), v případě 2b však odpověď není tak jednoznačná, neboť proces vzniku takového frazému, včetně jeho toponymického komponentu, probíhá shodně jako v případě 1, tj. konstruování funkčně vhodného kvaziotoponyma (nemusí totiž vždy nutně jít jen o pojmenování sídelních jednotek), které v reálném světě svůj motivační vzor nemá. Zatímco výklad v SČFI se v případě (kvazi)ikonyma *Nemanice* přiklání k druhému, řekněme onomaziologickému postupu tvorby takového slova (2b), aniž by toto dilema v rámci příslušného lemmatu vůbec řešil, výklad K. Ankovové-Ničevové o jménech *Bojčevci* a *Plačkovci* se zase přiklání k prvnímu, řekněme sémaziologickému postupu tvorby (2a), přičemž autorka ve svém výkladu nenabízí jinou možnost, frazém charakterizuje jako nářeční a odkazuje na dílo Petka R. Slavejkova *Български притчи, част II.* (1897), z níž byl frazém excerpován a kde „Slavejkov zaznamenává, že Plačkovci a Bojčevci jsou usedlosti v Trjavně. Slav. II 219“ (Анкова-Ничева 1993: 278 – překlad aut. – P. K.).

⁵ Obec Nemanice se nachází na jihozápadě Česka u hranic s Německem, jiné Nemanice dnes tvoří součást Českých Budějovic.

Sonda do frazémů s toponymickým komponentem s příznakem kritiky, posměchu, ironie, kterou jsme provedli na základě excerptce novějších frazeologických slovníků českého, srbského a bulharského jazyka, přinesla zajímavá zjištění především ohledně původu a motivační role samotných toponym. Uvědomujeme si přitom nedostatek podobných sond především z hlediska informace o tom, do jaké míry – a zda vůbec ještě – je slovníkem zachycený frazém v daném jazykovém společenství srozumitelný (sémantická průhlednost frazeologické jednotky tu přitom hraje jen podružnou roli; více o tom viz např. u Krejčové a Staljanovové 2016). Při pokusu o kontrastivní pohled česko-srbsko-bulharský je navíc nutno vzít v potaz skutečnost, že zatímco na srbské straně vyšel ve sledovaném období pouze jeden slovník (nepočítáme-li jeho stručnější variantu z roku 2007),⁶ bulharská frazeografie se tu projevila „v plné síle“ – ve sledovaném období vyprodukovalo pět různých autorů (Keti Ankova-Ničeva, Mira Ničeva, Marija Banova, Stamen Dimova a Vărban Vătov) čtyři výkladové slovníky menšího formátu, které vyšly u čtyř rozličných vydavatelství (УИ „Св. Климент Охридски“, „Хермес“, „Бан Мар“ a „Слово“) ve třech různých univerzitních městech (Sofie, Plovdiv, Veliko Tărnovo).⁷ Bezespору „první housle“ tu však hraje česká frazeografie, její čtyřsvazkový *Slovník české frazeologie a idiomatiky* svou šíří, koncepčností a důkladností zpracování nemá v dané konstelaci konkurenci. Přese všechna úskalí se pokusíme o určitou rekapitulaci:

1. Frazémů s toponymickým komponentem *globálně rozpoznatelným* (GLOB) jsme identifikovali celkem 4⁸ – 2 české (s toponymickými komponenty *Amerika*, *Cařihrad*), 1 srbský (s toponymickým komponentem *Америка*) a 1 bulharský (s toponymickým komponentem *Америка*); pouze v české frazeologii jsme přitom v této kategorii identifikovali i jiný frazém než mezijazykově ekvivalentní s komponentem *Amerika/Америка*.

2. Frazémů s toponymickým komponentem *regionálně rozpoznatelným* (REG) jsme identifikovali 3 – 1 český (s toponymickým komponentem *Čechy*), 2 srbské (s toponymickými komponenty *Дрина*, *Крагујевац*) a 0 bulharských; v této skupině se nenacházejí žádné mezijazykové ekvivalenty.

3. Frazémy s toponymickým komponentem *lokálně rozpoznatelným* (LOK) jsme identifikovali 7 – 5 českých (s toponymickými komponenty *Chlumec*, *Bohnice*, *Kateřinky*, **Nemanice*, *+Kocourkov*), 0 srbských a 2 bulharské (s toponymickými komponenty *Троян*, **Бойчевци*, **Плачковци*).

Hvězdičkou [*] jsme v našem výčtu označili taková (kvazi)toponyma, která jsou sémanticky průhledná, a to bez ohledu na to, zda označují skutečnou, v reálném světě jsoucí lokalitu, území nebo jiný topos, či nikoliv (*Nemanice*, *Бойчевци*, *Плачковци*). Křížkem [+] jsme naopak označili prokazatelná kvazitoponyma (*Kocourkov*). Je po-

⁶ *Мали српски фразеолошки речник* (Đorđe Otašević, Beograd 2007).

⁷ Záměrně přitom pro tuto práci ponecháváme stranou další dva specializované bulharské frazeografické produkty, které jen podtrhují nebývalou plodnost bulharské frazeologické školy – *Библията в езика ни. Речник на фразеологизмите с библейски произход* (Vărban Vătov, Veliko Tărnovo 2002) a *Фразеологичен синонимен речник на българския език* (Ani Nanova, Sofija 2005).

⁸ V zásadě synonymní frazeologické jednotky, které se mohou lišit v charakteru svých netoponymických komponentů (kupř. slovesných), ale do jejichž sémantiky se toponymický prvek zapojuje fakticky stejně, počítáme pro účely naší statistiky jako jednu (např. větší množství českých frazémů s komponentem *Amerika*).

zoruhodné, že tento typ komponentů není sémanticky průhledný, ale svou funkci splní teprve tehdy, projeví-li znalost příslušné konotativní složky významu adresát v dané komunikační situaci.

Z uvedené statistiky je dobře patrná výrazná převaha českých frazémů v první a třetí skupině (GLOB, LOK) a srbských ve druhé skupině (REG) (jsme si přirozeně vědomi, že procentuální hodnoty tu vyjadřují jen velice nízká čísla udávající počet zjištěných jednotek). Z hlediska procentuálního bychom poměr mezi podíly českých frazémů ve skupinách vytvořených na základě kritéria rozsahu rozpoznatelnosti toponymického komponentu mohli vyjádřit 50 % : 33 % : 71 %, v případě srbských frazémů je to 25 % : 67 % : 0 %, u bulharských pak 25 % : 0 % : 29 %. Poměr českých vs. srbských vs. bulharských frazeologických jednotek v jednotlivých skupinách pak činí 50 % : 25 % : 25 % (GLOB), resp. 33 % : 67 % : 0 % (REG), resp. 71 % : 0 % : 29 % (LOK).

Pokud jde o typ toponymických komponentů, tak v našich excerptech byla zastoupena především oikonyma (10 – z toho 3 označená [*] a 1 označené [+]) a dále ve výrazně menší míře choronyma (2) a hydronyma (1).⁹

LITERATURA

- Čermák F. a kol. (2009a), *Slovník české frazeologie a idiomatiky 1. Přirovnání* (Praha: Leda).
- Čermák F. a kol. (2009b), *Slovník české frazeologie a idiomatiky 2. Výrazy neslovesné* (Praha: Leda).
- Čermák F. a kol. (2009c), *Slovník české frazeologie a idiomatiky 3. Výrazy slovesné* (Praha: Leda).
- Dungel J., Hudec K. (2001), *Atlas ptáků České a Slovenské republiky* (Praha: Academia).
- Homolová M. (2010), „Kdo objevil Ameriku? Vikingové tam dopluli 500 let před Kolumbem“, *idnes.cz* [online deník], (17.10.2010) Dostupné na <http://cestovani.idnes.cz/kdo-objevil-ameriku-vikingove-tam-dopluli-500-let-pred-kolumbem-p6f-/kolem-sveta.aspx?c=A101012_174402_igsvet_tom> 02.08.2016.
- Анкова-Ничева К. (1993), *Нов фразеологичен речник на българския език* (София: УИ „Св. Климент Охридски“).
- Вътов В. (1999), *Малък фразеологичен речник на българския език* (Велико Търново: Издателство „Слово“).
- Крейчова Е., Сталянова Н. (2016), „Фразеологизми с компонент „дете“ и „бебе“ в български и полски език“, *Balkanistic Forum*, 1–2, 307–312.
- Ничева М. (2002), *Фразеологичен речник на българския език* (Пловдив: ИК „Хермес“).
- Оташевић Ђ. (2012), *Фразеолошки речник српског језика* (Нови Сад: ИК Прометеј).

⁹ U dvousložkového toponymického komponentu frazému – zde *Бойчевци* и *Плачковци* – jsme započítali každou složku samostatně.

Павел Крејчи

ТОПОНИМСКЕ КОМПОНЕНТЕ С ОБЕЛЕЖЈЕМ КРИТИКЕ, ПОДСМЕХА, ИРОНИЈЕ У ЧЕШКОЈ, СРПСКОЈ И БУГАРСКОЈ ФРАЗЕОЛОГИЈИ

Резиме

Овај рад се бави чешким, српским и бугарским фраземама које у својој структури садрже топонимске компоненте с обележјем критике, подсмеха, ироније. Фразеолошки материјал је узет из фразеолошких речника издатих после 1990. године. Топонимске компоненте које смо сакупили својим су особинама локално, регионално или глобално препознатљиве. Највећи број њих представљају ојконими (10), изразито мање је било хоронима (2) и хидронима (1).

ЛЕКСЕМЕ *ХЛЕБ*, *СОЉ*, *КАША* У ПОСЛОВИЦАМА И ФРАЗЕОЛОГИЗМИМА (РУСКО-СРПСКА ПАРАЛЕЛА)

Рад се бави руским и српским паремијама са лексемама које означавају називе за намирнице и јела. Међу њима издвајамо руске лексеме *хлеб*, *соль*, *каша*, као и њихове српске еквиваленте (*хлеб*, *со*, *каша*) које са лингвокултуролошког аспекта посматрамо као део културе руске и српске културно-језичке заједнице. У раду се даје опис и поређење руских и српских паремија за означавање појмова који не чине само обавезни део трпезе, већ представљају основне појмове фолклора и обичаја у обе културно-језичке средине.

Кључне речи: лингвокултурологија, паремије, фразеологизми, културно-језичка заједница, културолошко наслеђе, менталитет, хлеб, со, каша.

The paper deals with Russian and Serbian paroemias with lexemes denoting the names of foods and dishes. It singles out the Russian lexemes *хлеб*, *соль*, *каша* (*bread*, *salt*, *porridge*), and their Serbian equivalents (*хлеб*, *со*, *каша*), which are viewed from a linguistic and cultural aspect as part of the Russian and Serbian cultural and linguistic community. The paper provides a description and comparison between the Russian and Serbian paroemias, which are not only the regular components of the dining table, but also the fundamental concepts of folklore and customs in both cultural and linguistic environments.

Key words: linguoculturology, paroemias, phrasemes, cultural and linguistic community, cultural heritage, mentality, bread, salt, porridge.

Паремије у сажетој форми представљају одраз народног искуства, веровања, мудрости, обичаја, ритуала, норми понашања, ставова и сл., што лежи у основни кумулативне функције језика. Такође, метафорично и кондизно осликавају карактеристике одређених епоха и дужих временских раздобља, чиме се презентује акумулирано историјско и културно искуство једне културно-језичке заједнице. Поред паремиологије која проучава пословице и фразеологизме у лексичком фонду конкретног језика, културолошким наслеђем у језику бави се лингвокултурологија, која комплексно проучава метафоре и симболе у култури, однос језика и културе, као и менталитета дате језичке средине.

За тему овог рада одабрали смо лексеме *хлеб*, *соль*, *каша* које карактеришу појам трпезе у руској култури, а представимо их фразеологизмима које ћемо са лингвокултуролошког аспекта анализирати методом дескрипције њиховог значења, употребе, као и поређењем са српским еквивалентима. Циљ нам је фиксирање и опис фразеологизама са овим лексемама. Покушаћемо да укажемо на идентичности, сличности и разлике између паремија са овим лексемама у оба језика. У анализи полазимо од руског језика.

За екскерпирање грађе одабрали смо *Фразеологический словарь русско-го языка* у редакцији А.И. Молоткова (ФС), *Пословицы русского народа* В. И. Даља (ПРН), као и *Большой толковый словарь* (БТС) из 1998. За лексеме *хлеб*, *со*, *каша* у српском језику одабрали смо примере из *Речника српскохр-*

ватскога књижевног језика у шест томова (РМС) и Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (РСАНУ).

Истраживањем фразеологизама на руском језичком терену бавили су се истакнути представници руске фразеолошке школе, од којих ћемо поменути неколико имена: В. Мокијенко, А. Мелерович, О. Трофимкина, М. Фомина (Вуловић 2015). Компаративним проучавањима у области фразеологије и лингвокултурологије бави се К. Кончаревић, док су за српску фразеологију и лексичку семантику значајни радови Д. Мршевић-Радовић (1987; 2008), Ј. Раздобудко-Човић (2003), П. Пипера (2008), Р. Драгићевић (2010), М. Радић-Дугоњић (1999), С. Ристић (1999), Р. Бајић (2013), М. Стефановић и др. У нашем раду фокусирали смо пажњу на истраживања А.А. Брагине (1986), М.М. Валенцове (1997), Н. Вуловић (2015).

Када је реч о намирницама, готово сваки народ карактерише се одређеним специфичностима, што је условљено поднебљем, климатским условима, али и међунационалним и међукултурним контактима. Стога специфичност оваквих фразеолошких јединица често резултира постојањем безеквивалентне (не-еквивалентне) лексике за изражавање реалија које постоје у једној језичкој заједници, али не постоје у некој другој. Између осталог, то може бити лексика са значењем хране и пића, као што су *щи*, *бориц*, *пельмени*, *квас* (у српском језику користе се фонетски адаптиране лексеме преузете из руског језика: *шчи*, *боршч*, *пельмени*, *квас*).

У руској култури постоји већи број пословица и фразеологизама са лексемом *хлеб*. У руској култури хлеб је «самое сущее, насущное, самое существенное в нашей жизни» (Брагина 1986). Навешћемо неке примере који илуструју важност ове намирнице (преузети из ФС): *Хлеб насущный*; *Есть чужой хлеб*; *Отбивать хлеб*. У српском језику такође постоји израз *хлеб насущни*, *јести туђи хлеб*, што би се могло превести и описно: *јести хлеб туђим зубима*, *живети на туђ рачун*. За руску фразеолошку јединицу *отбивать хлеб* среће се српски еквивалент *узимати коме хлеб из уста*. За руски израз «*и то хлеб*» не постоји српски еквивалент који садржи лексему *хлеб*, већ се његова семантика изражава описно, изразом *и то је нешто*, што би се могло разумети као „нешто од значаја“, односно „више од ништа“.

Неки од фразеологизама у руском језику говоре о изузетној важности хлеба као најважније намирнице: «*Рыба – вода, ягода – трава, а хлеб всему голова*», «*Хлеб на стол – и стол престол, а хлеба ни куска – и стол доска*» (Брагина 1986).

У српском језику за наведене примере не постоје еквивалентни фразеологизми, мада се лексема *хлеб* појављује у великом броју фразеолошких израза (*јести хлеб*, *зарадити за хлеб*, *остати без хлеба*, *отети хлеб*, *ићи у свет за хлебом*), који указују на значај хлеба за живот и опстанак. Издвајамо неколико примера које наводи РМС. Фразеологизам *Нема хлеба без мотике* значи да се човек мора помучити да би постигао резултат. Насупрот томе, *јести хлеба без мотике* значи „лако живети, не радити“. *Горак хлеб* се асоцира са тешким животом, док се израз *лези хлебе (хлебу) да те једем* употребљава за лењу особу и лагодан живот. *Имати своје парче (свој комад) хлеба, јести свој хлеб* значи „издржавати се својом зарадом, имати запослење“ (РМС).

Српска дијалекатска варијанта *леб* наводи се у РСАНУ у значењу животне намирнице, „јело, храна уопште“ („*Науке ніє свршио ... а уста леба ишту*“). У четвртном, фигуративном значењу РСАНУ наводи: „Оно чиме се неко издржава, средства за живот, зарада, посао, служба“ (*Има једно кљусе и таљиге, те с њима заслужује леб себи и својима; тежатник чини добро ако са знојем лица набавља себи леб свој; Хтеде најпре да се да на ученъ права, алъ му се лебъ адвокатскій не допадне*).

Из наведених примера уочавамо да намирница *хлеб* у обе културе има идентичан значај, као најважније средство за живот и опстанак. Стога није само неизоставни део трпезе, већ и живота, а фразеологизми изражавају однос према животу, раду, појединцу и друштву.

Повезаност између *хлеба* и *колача* у српском језику уочава се по материјалу и начину справљања (мешењем теста од брашна). Компонента која се односи на средство за живот и плодове рада израженија је у фразеологизмима са лексемом *хлеб*, док *колач* може означавати сврху неког посла. РСАНУ наводи пример: *Из тога брашна не буде колача*, што значи да „од тога неће бити ништа“.

Једна од животни важних намирница, *со* (руски: *соль*) има посебан значај у обе културе. У руском језику присутна је са глаголом *съесть* у изразу «*Пуд соли съесть с кем-либо*», што, како се наводи из БТС, значи «длительное время прожив вместе, тесно общаясь, хорошо узнать кого-либо», док се у српском језику среће „*мак соли*“, што говори о томе да се људи могу добро упознати ако дуже време проведу заједно, делећи добро и зло у свакодневном животу.

Основни гест гостопримства и добродошлице симболично се изражава хлебом и сољу, што се у језику огледа у изразима: *встречать хлебом и солью*; *от хлеба-соли не отказываются*; *не за хлебом-солью сказано*. Последња означава непријатну реч, коментар или разговор. Фразеологизми које издвајамо из ПРН наглашавају значај хлеба и соли: «*Без соли – что без воли: жизнь не проживешь. Без соли и стол кривой. Без соли и хлеб не естся. Без соли не вкусно, а без хлеба не сытно. Без соли, без хлеба – половина обеда*». У српском језику нисмо евидентирали еквивалентне фразеолошке изразе, из чега закључујемо да је руски језик богатији изрекама са овом лексемом.

Глагол *насолить* употребава се у значењу *сделать плохо*, чему у српском језику одговарају еквиваленти: *учинити лоше некоме, засолити, забиберити некоме*. Српски израз „*ставити коме соли на реп*“ налазимо у РМС, уз објашњење значења *ухватити га*, док у БТС налазимо изреку «*насыпать соли на хвост кому*», што је еквивалентно српској.

Из наведених примера закључујемо да руски језик у поређењу са српским има нешто више изрека са лексемом *соль*, мада се већи део њих среће у оба језика.

Још једно од најчешћих јела руске кухиње свакако је *каша*. Ова лексема присутна је у многим фразеологизмима и колоквијалним изразима. У давна времена каша је имала ритуално значење, као симбол мира. Стари Словени су имали обичај да поједу кашу приликом склапања мира. У свадбеним ритуалима каша симболизује изобиље. Младенци су морали да скувају кашу пред сватовима, да би се брак признавао. Како наводи Валенцова, каша је симболизовала богатство, берићет и плодност: «В свадебных обычаях каша наделяется в основном

символикой богатства, обилия и плодovitости» (Валенцова 1977). Ритуални карактер служења каше односио се и на натприродне појаве, односно намеру да се одобровоље непознате више силе: «Цель подобных ритуалов – через угощение сохранить или создать добрые отношения с неведомыми и неподвластными человеку силами, благодаря чему можно получить определенное благо» (Валенцова 1997).

Израз *расхлѣбывать кашу* значи *решавати проблем*, што води порекло од пословице «*Сам кашу заварил, сам её и расхлѣбывай*». *Заварить кашу* значи да је неко починио нешто непријатно («*затеять какое-то неприятное дело*»). *Расхлѣбывать кашу* у руском језику има значење «*распутывать какое-либо неприятное дело*». У српском језику не евидентирамо лексему *каша* у овом значењу, већ израз *вадити кестење из ватре*, када је реч о тешкоћама у решавању нечег непријатног. За чињење непријатности постоји израз *заваривать кашу*, за шта се као еквивалент у српском језику користи израз *запржити чорбу* некоме. Када нешто треба поправити, руски израз «*каши просят*» значи да нешто треба очистити, довести у ред. Пример који БТС преузет је из приповетке Л.Н. Толстоја «*Поликушка*»: «*Сапоги, которые, как говорится, просили каши, причиняли ей особенную заботу*». Када се жели указати на нешто нејасно, или на несналажење у мноштву података, у руском језику постоји израз *каша в голове*, чему би могао одговарати српски израз *папазјанија у глави*. За некога ко је млад и неискусан каже се: «*Мало каши ел*». Ово значење лексеме *каша* у српском језику представљено је у РМС примером *ни каше се није најео* (у значењу „млад је и неискусан“). Често се у овом значењу користи српска лексема *жутокљунац*.

У руским школама и данас се једе каша за доручак и ужину у школској кухињи, стога постоји колоквијални израз *однокашник*, у значењу *однокласник* (школски друг, друг из разреда, са којим се дели ужина, каша, односно школски живот).

Значење лексеме *каша* у паремиолошком фонду српског језика донекле се разликује у односу на руски језик. Примери из РМС и РСАНУ илуструју интегрисаност ове лексеме у српски језик и културу: *Хладити кашу* значи „тражити излаз из мучне ситуације“; *јести врућу кашу* значи „суделовати у мучним и опасним догађајима“; *обилазити као мачак око вреле (вруће) каше* значи „опрезно, издалека приступати какву послу“; *скувати, закувати, сварити, заварити, замутити кашу* значи „створити смутњу, изазвати неугодну, мучну ситуацију“; *страхић кашу хлади* каже се за онога који због кукавичлука измишља разлоге да нешто не учини; *тешко кашу туђе млеко чекајући* значи да је тешко ономе који очекује помоћи где за то нема изгледа; *жежен кашу хлади* значи „који је једном настрадао, други пут у сличној ситуацији много опрезније поступа“. Речник САНУ наводи четврто *фигуративно* значење лексеме *каша* уз објашњење: „тежак, непријатан положај, мучна, тешка ситуација, заплет, гужва метеж, хаос“, уз примере који су готово идентични као у Речнику Матице српске.

Из наведених примера видимо сличности и разлике које постоје између паремија у овим двома блиско сродним културама. Именице *хлеб* и *соль* налазе се у великом броју фразеологизама, док *каша* у већој мери представља особеност руске културе. Стога се *каша* нешто ређе среће у српским паремијама,

а сфера употребе се некад не подудара са употребом у руском језику. Она се у оба језика асоцира са нечим непријатним, мада је то значење чешће у српском, док руски језик бележи и фразеологизме са ритуалним значењем. У неким значењима у српском језику користе се именице: *чорба*, *мирођија*, *папазјанија*, *бибер*, глагол *забиберити*, као последица међукултурних контаката, што упућује на позајмљенице претежно из грчког и турског језика. Лексема *хлеб* најчешће има значење најважније намирнице која се асоцира са радом и заслуженом заградом. Међутим, поред идентичних и сличних, постоји и одређени број фразеологизма који су карактеристични само за српски или само за руски језик. *Колач* у српском језику чешће указује на сврху неког посла, а ређе на плодове рада. Фразеологизми са лексемом *соль* (*со*) у оба језика означавају гостопримство, заједништво, али се могу асоцирати и са глаголом *напакостити*. Ове три лексеме дубоко су интегрисане у словенске културе, о чему говори и њихова велика заступљеност у паремијама руског и српског језика.

ИЗВОРИ

- ФС 1986: Молотков А.И. (ред.) *Фразеологический словарь русского языка* (Москва: Русский язык).
- ПРН 1984: В.И. Даль. *Пословицы русского народа*. Том второй (Москва: Художественная литература).
- БТС 1998: *Большой толковый словарь* (Москва: „НОРИНТ“ Российская академия наук, Институт лингвистических исследований).
- РМС 1967: *Речник српскохрватског књижевног језика*. Књига друга, пета и шеста (Нови Сад, Загреб: Матица српска, Матица хрватска).
- РСАНУ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–. Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ, 1959–.

ЛИТЕРАТУРА

- Брагина А. А. (1986), *Лексика језика и култура стране. Изучение лексики в лингвострановедческом аспекте* (Москва: Русский язык).
- Валенцова М. М. (1997), „Каша в обрядности славян“, *Кодови словенских култура, број 2. Храна и пиће* (Београд: Clio), 18–29.
- Вуловић Н. (2015), Српска фразеологија и религија : Лингвокултуролошка истраживања (Београд: Институт за српски језик САНУ), 13–43.
- Мршевић-Радовић Д. (2008), *Фразеологија и национална култура*, (Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије), V–IX.

Драгана Радойчич

ЛЕКСЕМЫ *ХЛЕБ*, *СОЛЬ*, *КАША* В ПОСЛОВИЦАХ И ПОГОВОРКАХ (РУССКО-СЕРБСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ)

Резюме

Темой нашей статьи и предметом анализа являются русские и сербские пословицы и поговорки, содержащие лексемы, обозначающие кулинарные наименования (названия блюд, кулинаронимы). Лингвокультурологический аспект исследования данных лексем относится к изучению языка и культуры, а также и к особенностям определённых лексем в языке и культуре. Среди кулинаронимов мы выбрали русские лексемы *хлеб*, *соль*, *каша*, а также их сербские эквиваленты *хлеб*, *со*, *каша*. На лингвокультурологическом уровне эти лексемы являются частью культуры как русской, так и сербской культурно-языковой среды. Данная статья представляет собой попытку описания общих черт и сопоставления русских и сербских паремиологических единиц, которые не только касаются русского и сербского застолья, но и являются отличительной чертой национального фольклора и народных обычаев.

ОБЛИК СУПЕРЛАТИВА *ВЫСШИЙ* У САСТАВУ УСТАЉЕНИХ ИЗРАЗА У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се разматра значење облика суперлатива *высший* у зависности од устаљеног израза чији је саставни део. Циљ рада је да укаже на разлику у значењу овог суперлатива када је део устаљеног израза за разлику од ситуације када стоји уз обичну синтагму. Конфронтативном анализом на примерима литерарног дела Ф. М. Достојевског *Подросток* и његовим преводима од стране М. Ивковића, З. Црнковића и М. и Р. Маројевић указује се на превод облика суперлатива *высший* у српским еквивалентима где је он такође саставни део устаљених израза или је само део обичне синтагме.

Кључне речи: облик суперлатива *высший*, устаљени израз, пример, еквивалент, руски језик, српски језик.

This paper analyzes the meaning of the *высший* superlative form depending on the fixed expression whose component part it is. The aim of the paper is to indicate the difference between the meaning of this superlative when it is a component part of a fixed expression and when it is used with a simple phrase. The contrastive analysis of examples from F. M. Dostoyevski's literary work *Подросток* and its translations by M. Ivković, Z. Crnković, M. and R. Marojević shows how this superlative form is translated into its Serbian equivalents, where it is also used either as a component part of fixed expressions or as a part of simple phrases.

Key words: *высший* superlative form, fixed expressions, example, equivalent, Russian, Serbian.

1. Облици суперлатива на *-иш-* у руском језику образују се само од неких придева. То су у ствари синтетички променљиви облици компаратива: *больший, меньший, старший, младший, лучший, худший, высший, низший*.

Неке речи на *-иш* осим сва три значења – елатива, суперлатива и компаратива поседују допунска лексичка значења која излазе из круга степена компарације.

Такве су речи *высший, низший*. Реч *высший* има значења: (1) који следи после средњег: *высшая школа, высшее образование* и сл. (2) аристократски (застарело): *высший тон, высшее общество* и сл. Реч *высший* није компаратив придева *высокий* у значењу – *самый главный*: *высшее начальство, высшее командование, высшая власть*. С друге стране, постоје примери облика *высший* и *низший* за изражавање елатива: *папиросы высшего качества, высшая честь, высшая похвала, высшая мера наказания, низший сорт чая* и т сл. (Виноградов 1947: 215).

Облици *высший, низший, лучший* и *худший* напореда са значењем компаратива имају значење суперлатива нпр.: *храбрость – высшее качество человека* (Виноградов 1960: 291).

У појединим граматикама руског језика напомиње се да облик суперлатива *высший* може имати значење суперлатива, али да се исто тако налази у саставу устаљених израза (Николић 1969: 118; Маројевић 1983: 119; 2001: 139; Тошовић 1988: 177; Пипер 2005: 127).

2. За корпус предмета истраживања из којег смо преузимали примере користили смо руски роман Ф.М. Достојевског *Подросток* са три различита превода на српски језик: М. Ивковића, З. Црнковића и М. и Р. Маројевић.

У ексцерпираној грађи пронашли смо облик *высший* у три позиције: а) саставни део устаљеног израза, б) испред синтагми које нису устаљени изрази и в) у саставу устаљене конструкције *в высшей степени*.

Овај рад анализира случајеве употребе облика *высший* у реченици са неком од апстрактних именица у саставу устаљених израза или конструкција у руском језику и на његове српске еквиваленте.

У ексцерпираној језичкој грађи посведочено је седамнаест таквих примера.

2.1. У грађи смо пронашли два примера у којима је облик суперлатива *высший* употребљен у устаљеној конструкцији са именицом *идея*.

(1) О мы тогда все кипили ревностью делать добро, служить гражданским целям, <i>высшей</i> идее,...	(1б) Али, ми смо сви онда изгарали од превелике жеље да чинимо добро да служимо друштвеним циљевима, <i>узвишеној</i> идеји,...
[ФД П 141]	[ФД Ж 127]
(1а) О, ми смо тада сви горели ревношћу да чинимо добра, да служимо грађанским циљевима, <i>вишој</i> идеји,...	(1в) О, сви смо ми тада горели од жеље да чинимо добро, да служимо општој ствари и <i>узвишеној</i> идеји,...
[ФД Мо 198]	[ФД Д 158]

У примеру (1) суперлативни облик *высшей* односи се на именицу *идея* као део устаљеног израза. Еквивалент у српском језику у примеру (1а) је компаратив придева *вишој* а у примерима (1б) и (1в) придев *узвишеној* идеји. И у српском језику је употребљена устаљена конструкција.

2.2. У нашој грађи посведочена су два примера у којима је облик суперлатива *высший* употребљен у устаљеној конструкцији са именицом *мысль*. На пример:

(2) О, не беспокойся, я знаю, что это было „логично“, и слишком понимаю неотразимость текущей идеи, но, как носитель <i>высшей</i> русской культурной мысли, я не мог допустить того ибо <i>высшая</i> русская мысль есть всепримирение идей.	(2б) Ма, не бој се, знам да је то било „логично“ и разумијем итекако добро колико је неодољива идеја која влада, али као носилац <i>највише</i> руске културне мисли нисам могао то признати, јер је <i>највиша</i> руска мисао измирење свих идеја.
[ФД П 514]	[ФД Ж 456/III]
(2а) О, не узнемиравај се; знам да је то било „логично“, и одлично могу да схватим неодољивост идеје; али, као носилац <i>више</i> руске културне мисли нисам могао то да допустим, јер је <i>виша</i> руска мисао баш у свеизмирењу идеја.	(2в) О, не брини, знам да је било „логично“ и одвећ добро схватам неодољивост савремене идеје, али као носилац <i>највише</i> културне мисли, нисам могао то да признам, јер се <i>највиша</i> руска мисао састоји у измирењу свих идеја.
[ФД Мо 145/III]	[ФД Д 270/II]

У примеру (2) су суперлативни облици *высшей* која се односи на именицу *мысли* и *высшая* која се односи такође на именицу *мысль* као део устаљене конструкције. Еквивалент у српском језику за прву синтагму *высшей мысли* у примеру (2а) је компаратив придева *више*, а у примеру (2б) и (2в) суперлатив придева *највише мисли*. Еквивалент у српском језику за другу синтагму *высшая мысль* у примеру (2а) је компаратив придева *виша*, а у примерима (2б) и (2в) суперлатив придева *највиша мисао*. И у српском језику је употребљена устаљена конструкција.

2.3. Пронашли смо у материјалу један пример у којем је облик суперлатива *высший* употребљен у устаљеном изразу са именицом *жизнь*.

(3) Заметъ, что Макар Иванович до сих пор всего, больше интересуется событиями из господской и <i>высшей</i> жизни. [ФД П 427]	(3б) Немој заборавити да се Макар Иванович и данас највише занима за догађаје из господског и <i>отмјеног</i> живота. [ФД Ж 379/III]
(3а) Запамти да се Макар Иванович и данас највише интересује догађајима из варошког и <i>отменог</i> живота. [ФД Мо 19/III]	(3в) Обрати пажњу да се Макар Иванович све до дана данашњег највише интересује за догађаје из живота господа и <i>највишег</i> друштва. [ФД Д 123/II]

У примеру (3) суперлативни облик *высшей* односи се на именицу *жизни* као део устаљеног изрази. Еквивалент у српском језику је у примерима (3а) и (3б) придев *отменог* и *отмјеног живота* где овај придев има нијансу елатива. У примеру (3в) суперлатив придева *највишег* уз именицу *друштва*. У сва три превода је употребљен устаљени израз.

2.4. У нашој грађи посведочена су два примера у којима је облик суперлатива *высший* употребљен у устаљеном изразу са именицом *образование*. На пример:

(4) Я бы не оставил им состояния, кроме этого клочка земли, но зато бы дал <i>высшее</i> образование, это ум взял бы обязанностью. [ФД П 336]	(4б) Не бих им оставио другог имутка осим тог комадића земље, али бих им зато дао <i>највишу</i> наобразбу, то бих сматрао за своју дужност. [ФД Ж 300/II]
(4а) Не бих им оставио иметка, сем онога комада земље, али бих им зато дао <i>више</i> образовање, и то бих сматрао да ми је дужност. [ФД Мо 174/II]	(4в) Не бих им оставио имовину, осим тог парчета земље, али бих им зато дао <i>високо</i> образовање, то бих сматрао да ми је дужност. [ФД Д 23/II]

У примеру (4) суперлативни облик *высшее* односи се на именицу *образование* као део устаљеног изрази. Еквивалент у српском језику у примеру (4а) је компаратив придева *више* уз именицу *образовање*, у примеру (4б) суперлатив придева *највишу* уз именицу *наобразбу* а у примеру (4в) придев *високо* уз именицу *образовање*. У сва три превода је употребљен устаљени израз.

2.5. У нашој грађи посведочен је један пример у коме је облик суперлатива *высший* употребљен у истој реченици у устаљеном изразу са именицом *общество* и именицом *свет*. На пример:

(5) Ты потому поверил, что ты не принят в <i>высшем</i> обществе и ничего не знаешь, как у них в <i>высшем</i> свете делается. [ФД П 541]	(5б) Повјеровао си зато што ниси примљен у <i>отмјено</i> друштво па немаш појма како се ради у <i>високом</i> друштву. [ФД Ж 480]
(5а) Поверовао си због тога што не улазиш у <i>више</i> друштво, и што нимало не познајеш <i>отмени</i> свет. [ФД Мо 183/III]	(5в) Ти си поверовао зато што ниси примљен у <i>високо</i> друштво и ништа не знаш како се то код њих, у <i>високом</i> друштву, ради. [ФД Д 250/II]

У примеру (5) су суперлативни облици *высшем* као део устаљеног израза који се односе на именицу *обществе* и именицу *свете*. Еквивалент у српском језику за прву синтагму *высшем обществе* у примеру (5а) је компаратив *више* уз именицу *друштво*, у примеру (5б) је *отмјено* уз именицу *друштво* и у примеру (5в) придев *високо* друштво. Еквивалент у српском језику за другу синтагму *высшем свете* у примеру (5а) је придев одређеног вида *отмени* који се односи на именицу *свет*, а у примерима (5б) и (5в) је придев *високом* уз именицу *друштву*. У сва три превода је употребљен устаљени израз.

2.6. У ексцерпираној грађи посведочена су четири примера где је облик суперлатива *высший* употребљен са именицом *свет* а њихови еквиваленти у српском су исти код сваког од појединачног тумачења преводиоца. На пример:

(6) Мне мерещилась женщина, гордое существо <i>высшего</i> света, с которою я встречаюсь лицом к лицу; [ФД П 83]	(6б) Привиђала ми се жена, узносито створење из <i>отмјена</i> друштва с којом ћу се наћи лицем у лице; [ФД Ж 75]
(6а) Мени се привиђала жена, гордо биће <i>вишега</i> света, с којом ћу се сусрести лице у лице; [ФД Мо 116]	(6в) Привиђала ми се жена, посебно биће из <i>највишег</i> друштва, с којом се срећем лицем у лице; [ФД Д 92]

У примеру (6) је суперлативни облик *высшего* који се односи на именицу *света* као део устаљеног израза. Еквивалент у српском језику у примеру (6а) је компаратив *вишега* који се односи на именицу *света*, а у примерима (6б) и (6в) је придев *отмјена* и *највишег* уз именицу *друштва*. У сва три превода је употребљен устаљени израз.

2.7. Посведочена су три примера у којима је облик суперлатива *высший* употребљен у устаљеној конструкцији са именицом *смысл*. На пример:

(7) И вдруг Васин разом разрешаєт задачу и успокаиваєт меня в <i>вышем</i> смысле. [ФД П 61]	(7б) А наједном Васин отпрве рјешава ту задаћу и <i>посве</i> ме умирује. [ФД Ж 56]
(7а) И наједанпут Васин једним ударцем решава задатак, и успокојава ме у <i>вишем</i> смислу. [ФД Мо 85]	(7в) И наједном Васин отпрве решава проблем и <i>сасвим</i> ме умирује. [ФД Д 68]

У примеру (7) је облик *вышем* који се односи на именицу *смысле* као део устаљене конструкције. Еквивалент у српском језику у примеру (7а) је компаратив придева *вишем* који се односи на именицу *смислу*. У примеру (7б) је прилог *посве* који се односи на глаголски облик *ме умирује* а у примеру (7в) је прилог *сасвим* који се такође односи на глаголски облик *ме умирује*. У сва три превода има елативну нијансу.

2.8. Посведочен је један пример у којем је облик суперлатива *высший* употребљен у устаљеној конструкцији са именицом *мера*.

(8) Жажда благообразия была в <i>высшей</i> мере, и уж, конечно, так, но каким образом она могла сочетаться с другими, уж бог знает какими, жаждами – это для меня тайна. [ФД П 420]	(8б) Жудња за дивотом била је <i>на врхунцу</i> , о том, наравно, нема двојбе, али како се она могла стопити с другима, сам бог зна каквим жудњама, то је за мене тајна. [ФД Ж 373/III]
(8а) Жеђ за благообразијем имао сам у <i>знатној</i> мери, и то праву жеђ; но како је та жеђ могла да се споји с другима, богзна с каквим жељама, то је за мене тајна. [ФД Мо 9/III]	(8в) Жудње за достојанственошћу било је у <i>највишем</i> степену, и то несумњиво, али како се она могла наћи истовремено с другим богзна каквим жудњама – то је за мене тајна. [ФД Д 115/II]

У примеру (8) је облик *высшей* који се односи на именицу *мере*. Еквивалент у српском језику у примеру (8а) је придев (лок.ж.р.) *знатној* који се односи на именицу *мери* и има елативну нијансу. У примеру (8б) је предлог *на* и *врхунцу* у значењу „највиши домет, највиши степен, највећа мера, кулминација“ са суперлативним значењем. У примеру (8в) је суперлатив придева *највишем* уз именицу *степену* са суперлативним значењем. У српском није употребљена устаљена конструкција.

Треба напоменути да смо у грађи пронашли само један пример у коме је облик суперлатива *высший* употребљен уз синтагму *нравственный взгляд* која није устаљени израз.

(1) ..., ибо, отказавшись, насколько это касается меня, от всех выгод по наследству (потому что мне, как сыну Версилова, уж конечно, что-нибудь перепало из этих денег, не сейчас, так потом), да сохранил бы за собою навеки <i>высший</i> нравственный взгляд на будущий поступок Версилова. [ФД П 156]	(1б) ..., одричући се, наимае, колико се то мене тицало, свих користи од баштине (јер би мени, као Версировљевом сину, наравно, већ нешто припало од тих новаца, ако не сад, а онда послије), задржао бих себи заувјек право да <i>с моралне висине</i> гледам на Версировљев будући поступак. [ФД Ж 140]
(1а) ..., јер одричући се, уколико се мене тиче, свих користи наслеђа (зато што би ми као Версировљевом сину наравно нешто припало од тога новца, не одмах, него доцније), – за себе бих заувек сачувао право да <i>с моралне висине</i> посматрам будући поступак Версирова. [ФД Мо 218]	(1в) ..., пошто бих се одрекао, колико се то мене тиче, било какве корисити од наследства (јер би ми као Версировљевом сину, наравно, нешто припало од тог новца, ако не сада, а оно касније), сачувао бих себи право да <i>с највишег моралног гледишта</i> судим о Верировљевом поступку. [ФД Д 174]

У примеру (1) је облик *высший* који се односи на именицу (*нравственный взгляд*). Еквивалент у српском језику у примеру (1а) је придев *више* (*моралне*) који се односи на именицу *висине*, у примеру (1б) је *моралне* који се односи на именицу *висине*. У примеру (1в) је суперлатив придева *највишег* уз именицу (*моралног*) *гледишта* са суперлативним значењем.

Поред тога, у ексцерпираном материјалу пронашли смо седамнаест примера у којима је суперлатив *высший* саставни део устаљене конструкције *в высшей степени*, који у свим примерима из оба посматрана језика има елативно значење, али то ће бити предмет неког следећег рада.

3. У овом истраживању највише нас је интересовало који су у српском језику еквиваленти суперлативу *высший* у саставу устаљеног израза или устаљене конструкције.

На основу анализираних примера истраживањем се дошло до следећег закључка:

- Када је у руском језику суперлатив *высший* саставни део устаљеног израза еквиваленти у српском језику су такође устаљени изрази (фразеологизми).
Нпр.: *высшая жизнь* (отмени живот, највише друштво); *высшее образование* (више образовање, највиша наобразба, високо образовање); *высшее общество* или *свет* (више друштво отмено друштво, високо друштво, отмени свет);
- Уколико је у руском језику суперлатив *высший* саставни део устаљене конструкције еквиваленти у српском језику су такође устаљене конструкције.
Нпр.: *высшая идея* (виша, узвишена идеја); *высшая мысль* (виша мисао, највиша мисао); *в высшем смысле* (сасвим, посве, у вишем смислу); *в высшей мере* (у знатној мери, на врхунцу, у највишем степену).

3. Ако је суперлатив *высший* уз синтагму која нема устаљено значење у српском језику је еквивалент обична синтагма са или без суперлатива. Нпр.: *высший* нравственный взгляд (с највишег моралног гледишта, с моралне висине).

Дакле, наше истраживање примера показује да се облик суперлатива *высший* често употребљава у саставу устаљених израза како у руском тако и у српском језику.

ИЗВОРИ СА СКРАЋЕНИЦАМА

- ФД П – Достоевский Ф. М. (1957), *Собрание сочинений*. Том восьмой. *Подросток*. Москва.
 ФД Мо – Достојевски Ф. М. (1933), *Момче; Изабрана дела*. Књига XXXI, XXXII, XXXIII. *Момче*. Превео са руског Милош Ивковић. Београд.
 ФД Ж – Достојевски Ф. М. (1978), *Жутокљунац*. Превео са руског Златко Црнковић. Загреб.
 Достојевски Ф. М. (1992), *Дечко 1, Дечко 2*. Превели са руског Милена и Радмило Маројевић. Београд–Горњи Милановац–Москва.

ЛИТЕРАТУРА

- Виноградов В. В. (1947), *Грамматическое учение о слове* (Москва: „Русский язык“).
 Виноградов В. В. (1960), *Грамматика русского языка*. Том I (Москва: Издательство Академии наук СССР).
 Маројевић Р. (1983), *Грамматика руског језика* (Београд: Завод за издавање уџбеника).
 Мароевич Р. (2001), *Русская грамматика (сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями)*. Том I (Москва–Белград).
 Николић В. (1969) *Грамматика руског језика* (фонетика и морфологија) (Београд: Завод за издавање уџбеника).
 Пипер П. (2005), *Грамматика руског језика у поређењу са српском* (Београд: Завет).
 Тошковић В. (1988), *Ruska gramatika u poređenju sa srpskohrvatskom* (Sarajevo: „Svjetlost“ OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva).

Светлана Терзич

ФОРМА ПРЕВОСХОДНОЙ СТЕПЕНИ *ВЫСШИЙ* В СОСТАВЕ УСТОЙЧИВЫХ СЛОВСОЧЕТАНИЙ В РУССКОМ И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ

Резюме

В настоящей работе рассматривается значение синтетической формы превосходной степени *высший* в зависимости от устойчивых словосочетаний, в составе которых она находится. На примерах из литературного произведения кофронтативным анализом указывается на перевод формы превосходной степени *высший* в сербских эквивалентах, в которых она тоже находится в составе устойчивых словосочетаний.

ЛЕКСЕМЕ *ЛЕВИ* И *ДЕСНИ* У АСОЦИЈАТИВНИМ РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ И РУСКОГ ЈЕЗИКА

Рад се бави анализом вербалних асоцијација на стимулусе *леви* и *десни* у српском и руском језику. Као корпус за наше истраживање коришћени су *Асоцијативни речник руског језика* Ј. Н. Караулова и др. и *Асоцијативни речник српског језика* П. Пипера и др. Предмет рада је анализа лексема *леви* и *десни* и њихових еквивалената у руском. Реакције добијене из речника су анализиране конфронтативним методом. На основу једнотомног *Речника Матице српске* и речника С. И. Ожегова издвојена су значења наведених лексема и поређена са добијеним реакцијама из асоцијативних речника. У овом истраживању асоцијати су посматрани кроз призму њихових семантичких значења.

Кључне речи: асоцијације, вербалне асоцијације, леви, десни, српски језик, руски језик.

In the paper we analyze the verbal associations to the stimuli *left* and *right* in the Serbian and Russian language. As a corpus for our research, we used *The Associative dictionary of the Russian language*, J.N. Karaulov et al. and *The Associative dictionary of the Serbian language*, P. Piper et al. The topic of the paper is the analysis of the lexemes *left* and *right* and their equivalents in Russian. The reactions obtained from the dictionary were analyzed using the contrastive method. Based on the one volume *Dictionary of Matica srpska* and the dictionary by S.I. Ožegov, the meanings of the abovementioned lexemes were extracted and contrasted with the obtained reactions from the associative dictionaries. In this study, we observed the reactions through their semantic meaning.

Key words: associations, verbal associations, left, right, Serbian language, Russian language.

Вербалне асоцијације велику пажњу научника привлаче током XX века. Проучавање вербалних асоцијација се широко примењује не само у лингвистици него и у другим наукама, као што су психологија и психолингвистика. На основу вербалних асоцијација установљено је да се могу проучавати више нервне делатности. Анализа асоцијација заступљена је поред лингвистике и психологије у етнолингвистици, у области проучавања стереотипа у међукултурној комуникацији и у анализи комуникативног понашања. Истраживања вербалних асоцијација нам омогућавају да створимо слику о језичкој слици света једне заједнице.

Током осамдесетих година XIX века Крушевски је поделио вербалне асоцијације на непосредне (парадигматске – према заједничкој употреби, синтагматске – према сличности) и посредне (тематске).

Поред ове поделе јавља се и подела вербалних асоцијација на парадигматске (сто – столица) и синтагматске (небо – плаво) које су директно повезане са граматичким класама. Парадигматске асоцијације представљале би речи у оквиру једне граматичке класе, а синтагматске би припадале различитим класама.

Синтагматске асоцијације су непресушан извор за испитивање синтаксичких, дистрибутивних, фразеолошких могућности речи-дражи, док парадигматске реакције представљају запањујуће употпуњену слику највећег броја

семантичких односа у које тај стимулус ступа. И синтагматске и парадигматске асоцијације имају огромну улогу у проучавању менталног лексикона. (Драгићевић 2005)

Асоцијативно поље организовано око неке речи има свој центар (најчешћи, односно прототипски асоцијат), као и јаче или слабије изражено језгро – у које улазе најчешће асоцијације (оне формирају структуру стимулуса) и периферију. Близина асоцијата центру асоцијативног поља или бар структури стимулуса обично је сразмерна лексичкој дисперзији асоцијата. За разумевање структуре прототипа важно је имати у виду не само опадајућу учесталост асоцијата него и његову припадност истом творбеном гнезду или синонимском низу. (Пипер 2005)

Компаративном анализом у овом раду обрађене су лексеме *леви* и *десни* и њихови руски еквиваленти. Грађу чине речнички чланци из *Асоцијативног речника српског језика* П. Пипера и др. и *Асоцијативног речника руског језика* Ј. Н. Караулова и др. Добијена грађа је поређена са значењима ових лексема у једнотомном речнику Матице српске и *Речнику руског језика* С. И. Ожегова.

У Асоцијативном речнику српског језика уз стимулус *леви* стоје следеће реакције: *десни* 277; *рука* 22; *бек* 21; *длан* 19; *пут*, *угао* 18; *јул* 17; *цеп*, *рукав*, *жмигавац* 15; *прст* 12; *странка* 11; *страна* 10; *део* 7; *комунизам*, *лакрат*, *мигач*, *смер* 6; *кук*, *леворук* 5; *бок*, *ћошак*, *круг*, *споредни*, *Штраус* 4; *комуниста*, *крај*, *крило*, *кроше*, *левак*, *левица*, *лош*, *партија*, *политичар*, *правац*, *прсти*, *тастер*, *точак*, *знак* 3; *центар*, *црвено*, *човек*, *Јевреји*, *Мира Марковић*, *неки други*, *нога*, *образ*, *погрешан*, *погрешни*, *политика*, *прозор*, *семафор*, *сметало*, *сморан*, *СПС*, *улаз*, *улица*, *завртањ* 2; *ауто*, *бес*, *без везе*, *безначајан*, *безвезни*, *блок*, *брат*, *бубањ*, *бубрег*, *црвен*, *чар*, *чари*, *чварак*, *ћакнут*, *дан*, *дечак*, *дечко*, *десна*, *ципела*, *десно*, *док*, *други*, *екстреман*, *фронт*, *глуп*, *глупост*, *хомосексуалци*, *и десни*, *идиот*, *интелигенција*, *издаја*, *кадар*, *Клод Леви*, *Клод Строс*, *коалиција*, *колело*, *коловоз*, *комунисти*, *коњ*, *координатни систем*, *крајник*, *криминалац*, *криви*, *крој*, *кутњак*, *Лењин*, *Леотар*, *Лепен*, *лепиш*, *летак*, *лудаци*, *лудак*, *лујка*, *лукав*, *Маркс*, *место*, *мирољупци*, *наопаки*, *наранџасто*, *не волим лево*, *небитан*, *небитни*, *небитно*, *нека*, *неки тамо*, *неки трећи*, *непотребан*, *непознато*, *неправи*, *неприхваћеност*, *несхваћен*, *није десни*, *нокат*, *обала*, *одред*, *одузетост*, *одвајање*, *океан*, *оловка*, *онај*, *оно с лева*, *опозиција*, *опозиционар*, *опредељење*, *оријентисан*, *отвор*, *погрешно*, *полит*, *оријентисан*, *политичка организација*, *поред*, *потрашен*, *припадност струји*, *приступ*, *прогресивни*, *пролаз*, *промашени*, *прстен*, *путић*, *пуж*, *радикалан*, *радикални*, *раскришје*, *рђаво*, *револуција*, *с*, *саобраћај*, *скретање*, *слабији*, *социјалист*, *социјализам*, *споредни*, *срце*, *стан*, *Straus*, *строг*, *стуб*, *супротни*, *свакакви*, *свет*, *шака*, *Шешељ*, *шљампави*, *шут*, *табор*, *тамо*, *тако неки*, *тешки*, *толерантан*, *Тони Кукоч*, *у праву*, *уд*, *волан*, *заостали*, *застрањен*, *зид*, *знакови*, *зуби*, *женски принцип* 1.

Анализом семантичког поља стимулуса *леви* запажамо да се у његовом центру налази се придев *десни* (277). Стимулус и реакција имају антонимски однос. Антономија се у тесту асоцијација показала као системска појава. (Драгићевић 2005) Интересантно је да је готово трећина испитаника имала реакцију *десни*. Велика фреквенција прве асоцијације указује на тесну везу стимулуса и реакције. Следе реакције *рука* 22, *бек* 21, *длан* 19, *пут* 18, *угао* 18, *јул* 17 које су

међусобно блиске по броју јављања. Овако велика разлика у броју јављања прве реакције у односу на остале показује да је антоним *десни* доминантна реакције и да је доказ да је антонимија најчешћи вид везе који се остварује приликом формирања асоцијација. Остале реакције које по фреквенције следе за првом су конкретне именице које са стимулусом образују синтагматски однос.

Добијене реакције из асоцијативног речника поредили смо са објашњењима лексеме *леви* из Речника Матице српске:

1. који је на тој страни где се налази срце (о деловима појединих органа у људском телу или о деловима људског и животињског тела, одн. о деловима одеће или обуће који се односи на те делове тела): *рука 22, длан 19, џеп 15, рукав 15, прст 12, лакат 6, кук 5*;
2. који одговара левој страни где је лева страна посматрача: *бек 21, угао 18, жмигавац 15, страна 10, мигавац 6, ћошак 4, крило 3*;
3. пол. који се односи на левицу и левичаре: *јул 17, странка 11, комунизам 6, комуниста 3, левица 3, партија 3, политичар 3, фронт 1*;
4. (у им. служби) лева рука (*рука 22*), левица (*левица 3*), лева нога (*нога 2*), лева страна (*страна 10*).

Асоцијације корелирају са значењима из описног речника. Највише асоцијација је везано за прво значење у речнику. Наша очекивања су била да ће бити више асоцијација која би се односила на треће значење везано за политичку сферу. Поред ових значења, у Асоцијативном речнику српског језика се среће још једно које није забележено у Речнику Матице српске. То је пејоративно значење које се користи за човека који је несналажљив, неспретан, који се не понаша како се очекује, безвредан, безначајан човек. (*споредни 4, левак 3, погрешан 2, погрешни 2, сметало 2, смотан 2, без везе 1, безначајан 1, безвезни 1*)

Структуру семантичког поља можемо поделити на два нивоа, на асоцијације директне перцепције и симболичне асоцијације. Асоцијације директне перцепције су асоцијације које се визуелно и искуствено најчешће јављају, а симболичне асоцијације су асоцијације настале апстрактним, индиректним путем. Најчешће реакције које чине структуру семантичког поља су асоцијације директне перцепције (*рука 22, бек 21, длан 19, пут 18, џеп 15, мигавац 6, лакат 6, срце 1*). Симболичне асоцијације везане су за политичку сферу или пејоративно значење које се односи на човека који је неспретан, несналажљив или на нешто што је безначајно (*странка 11, комунизам 6, комуниста 3, партија 3, политичар 3, политика 2, социјалисти 1, социјализам 1, левак 3, погрешан 2, погрешни 2, безначајан 1, криви 1, небитан 1, наопако 1, лудак 1, лудаци 1, лујка 1, ћакнут 1*).

У оквиру симболичних асоцијација издвајају се културолошке асоцијације: *бек* (спортско значење: позиција играча у екипи), *јул* (политичка странка у СРЈ), *Штраус* (Леви Штраус, оснивач компаније за производњу фармерки), *Мира Марковић* (у пракси је водила политичку партију ЈУЛ), *Клод Леви* или *Клод Строс* (антрополог), *Лењин* (руски политичар), *Лепен* (француски политичар), *Маркс* (немачки филозоф), *Шешељ* (српски политичар), *социјалист*, *социјализам*. На основу културолошких асоцијација запажамо да се њихов потенцијал највише остварује у политичком контексту. Поред тога

јављају се асоцијације које због изгледа подсећају на властита имена (*Клод Леви, Леви Штраус*).

Најзаступљенија врста речи међу асоцијацијама су именице 60,43%. Оне са стимулусом формирају синтагме у којима је реакција главни члан.

У Асоцијативном речнику руског језика уз стимулус *левый* стоје следеће реакције: *правый* 24; *берег* 16; *глаз* 8; *поворот* 6; *товар, человек* 5; *ненужный* 3; *плохой, фланг* 2; *бок, боковой, ботинок, валенок, груз, желудочек, Зюганов, клиент, край, мужик, неверный, настоящий, не наш, ненормальный, не с той стороны, новизна, отряд, паренек, поезд, посторонний, проток, продукт, проход, птица, удар, фронт, чувак, чужой* 1.

Најфреквентнија реакција на стимулус *левый* је лексема *правый* 24. Као што је и очекивано најчешћа реакција је била антоним. Следеће четири најфреквентније реакције са стимулусом граде синтагматски пар. Запажа се да је у српском раширеније семантичко поље стимулуса *леви* у односу на стимулус *левый*. У руском није велика разлика у броју јављања између прве и друге реакције као у српском што показује да стимулус *левый* није толико маркирана лексема као у српском.

Семантичку структуру поља поредили смо са значењима лексема из Речника Ожегова:

1. расположенный в той стороне тела, где находится сердце, а также вообще определяемый по отношению к этой стороне. *левый бок, левый берег реки: берег* 16, *глаз* 8, *бок* 1, *ботинок* 1, *желудочек* 1.

2. политически радикальный или более радикальный, чем другие, в противоп. правому (во 2 знач.). *Левые фракции парламента. Левые экстремисты. Левые радикалы. Выступления левых (суц.): Зюганов* 1 (*председник савета савеза комунистичке партије*), *новизна* 1.

Поред реакције које се односе на основно значење лексеми *левый* (*берег, глаз, фланг*), издвајају се реакције које се односе на значење нечег исквареног, непотребног или лошег (*товар, человек, ненужный, плохой*). Основно значење лексеми се подудара са директним асоцијацијама, а секундарно значење са симболичним асоцијацијама. Међу реакцијама појавили су се јединични случајеви које имају политичку конотацију, мада смо очекивали више реакција које би биле политички асоциране (*Зюганов, новизна*).

У поређењу са српским језиком мањи је број реакција које су политички асоциране. Поред два значења која је јављају у описном речнику руског језика, међу асоцијација јавило се и значење везано за нешто искварено и непотребно. Драгићевић истиче да културолошки елементи понекада представљају део колективне експресије, а то се одражава на значење лексеми. У одређеним случајевима значења која се срећу у асоцијативним речницима могу бити забележена у описним. Када културолошки сегмент постане део семантике лексеми лексикограф би у обради значења то могао да региструје. Ако се међу секундарним значењима лексеми појави и оно које је изазвано колективно експресијом, онда то треба регистровати у речнику, а ако тога нема, онда је погодније занемарити екстралингвистичке податке. (Драгићевић 2010)

Као што је и очекивано реакције су у 67,33 % случајева именице јер је стилус у облику придева, тако да најчешће са реакцијама формира синтагме у којима се јавља као зависни члан.

Поредећи стимулусе *леви* и *левый* запажамо да се структура семантичког поља подудара. Највише реакција било је условљено основним значењима лексеме *леви*. Реакције које се разликују су културолошки условљене, односно везане су за пејоративна значења лексема или за политички изазване реакције. Културолошке реакције су изазване искуством испитаника, како индивидуалним, тако и колективним. Због тога у руском изостају реакције *Клод Леви*, *Шешељ*, *Мира Марковић*, а у српском *Зюганов*.

Код стимулуса *десни*, асоцијативно поље изгледа овако: *леви* 276; *зуби* 163; *зуб* 56; *рука* 21; *цеп* 15; *зубар* 13; *угао* 9; *лево*, *рукав*, *уста* 6; *образ*, *страна*, *жмигавац* 5; *бек*, *длан*, *лакат*, *прст*, *смер*, *упала*, *вилаца* 4; *блок*, *бол*, *ћошак*, *део*, *главни*, *крај*, *правац*, *Шешељ*, *точак*, *завртањ* 3; *црвено*, *ДОС*, *крајник*, *крило*, *крв*, *партија*, *покрет*, *прави*, *први*, *пут*, *странка*, *ту*, *ударац* 2; *-а притока*, *алвеоле*, *ауто*, *авион*, *белина*, *бело*, *близак*, *близина*, *ближи*, *црвен*, *цвет*, *човек*, *чврстина*, *дај Весни*, *демократа*, *демократичност*, *десни*, *десно*, *деињак*, *дуг*, *глатко*, *горњи*, *графит*, *хемијска оловка*, *Хитлер*, *играч*, *јачина*, *каладонт*, *каријес*, *киселост*, *конра-лево*, *корисно*, *кук*, *кутњак*, *кварни зуби*, *кварт*, *левица*, *лопта*, *меко*, *место*, *мигавац*, *мозак*, *НАТО*, *не једини*, *не-леви*, *нежан*, *није леви*, *одређење*, *око*, *опозиција*, *орган*, *оријент*, *осетљиво*, *пакт*, *палац*, *палити*, *парадентоза*, *парламент*, *писање*, *писати*, *пломба*, *покрај срца*, *политичка странка*, *политика*, *помоћ*, *поуздани*, *при руци*, *примарни*, *приручник*, *пук*, *путоказ*, *рад*, *река*, *розе*, *рука којом пишем*, *руководилац*, *с десне стране*, *са десне стране*, *сапун*, *семафор*, *сив*, *снага*, *СРС*, *сто*, *стрелица*, *ток*, *уд*, *улица*, *усне*, *веће*, *веран*, *возило*, *заједно са зубима*, *зид*, *знак*, *зубићи* 1.

У центру семантичког поља је лексема *леви* 276. Посматрајући прве три најфреквентније реакције запажамо да су испитаници имали акценатску дилему приликом давања одговара. Прва реакција се односи на антоним лексеме *десни*, а друга и трећа на ткиво *десни* (*зуби* 163, *зуб* 56).

Највише реакција изазвано је основним значењем лексеме *десни*:

1. онај који се налази на супротној страни од срца (деловима људског и животињског тела, одн. о деловима одеће и обуће који се односе на те делове тела), (*рука* 21, *уста* 6, *образ* 5, *длан* 4, *лакат* 4, *прст* 4, *вилаца* 4, *крило* 2, *крв* 2);
2. који одговара тој страни, који се налази на тој страни где је десна страна посматрача (*цеп* 15, *угао* 9, *рукав* 6, *страна* 5, *жмигавац* 5, *бек* 4, *смер* 4, *блок* 3, *ћошак* 3, *точак* 3);
3. пол. који се односи на десницу, на десничаре, који је конзервативних, реакционих начела (*Шешељ* 3, *ДОС* 2, *крило* 2, *партија* 2, *покрет* 2, *странка* 2, *Хитлер* 1, *демократа* 1, *демократичност* 1).

Када поредимо број јављања првих реакција на стимулусе *десни* и *леви*, уочавамо да је број јављања тих реакција сличан. То значи да се у овом случају ниједан члан пара не издваја као доминантан. Неутрални чланови су доминантнији и имају више значења, фреквентнији су у језику и стабилнији.

Претпостављамо да би да испитаници нису имали дилему везану за стимулус *десни* било више реакција са лексемом *леви*.

Као што је био и код стимулуса *леви*, и овде 62,79 % реакција су именице које са стимулусом граде синтагму, у којој је стимулус зависни члан синтагме.

И код стимулуса *десни* можемо издвојити директне и симболичне асоцијације. Директне се односе на оне реакције које се изазване примарним значењем лексеме (*рука, џеп, рукав, образ, страна, лакат, длан, угао*), а симболичне за реакције политички инспирисане или акценатски (*зуби, зубар, партија, покрет, странка*). Међу симболичним асоцијацијама могу се издвојити неке које су културолошки условљене политичким окружењем (*Шешел, ДОС, Хитлер, НАТО, СРС*).

Руски стимулус *правый* има следеће реакције: *левый 51, берег 45, глаз 13, поворот 7, человек 5, верный, угол 4, блок, ботинок, сторона, уклон, фланг 3, борт, ряд, сапог, солдат, ультра, член, экстремист, эсер 2, Боже, верх, вперед, всегда, в челюсть, вязь, Гайдар, глаз зажмурь, дело, демократ, и левый, карман, клан, коммунист, крайний, красный, кулак, направление партии, националист, не Борис, несколько, норма, оппортунист, остров, парень, прав, предел, приток реки, путь, радикал, рассказ, руль, светофор, сектор, сильный, скандал, справа, судья, честь, шаг, элемент, юмор 1*.

У центру семантичког поља је лексема *левый 51*. Са стимулусом реакција чини антонимски пар.

Када се упореди семантичка структура поља са значењем лексеме у речнику Ожегова добијамо следећу слику:

1. находящийся, расположенный по стороне, к-рая противоположна левой (*берег 45, глаз 13, угол 4, ботинок 3, сторона 3, борт 2*),
2. пол. консервативный, реакционный, враждебный всякому прогрессу Человек правых взглядов. Выступления правых (сущ) (*экстремист 2, эсер 2, Гайдар 1, демократ 1, коммунист 1, направление партии 1, националист 1, сектор 1*),
3. справедливый, содержащий правду (в 1 знач.). Наше дело правое. (*человек 5, дело 1, судья 1*)
4. суд. невиновный; не нарушивший каких-н. норм, закона. Суд признал его правым. Разберись, кто прав, кто виноват. (*верный 4, прав 1*)

Осим реакција које су се односиле на нешто што је са десне стране или у политичком смислу десно, јавиле су се и реакције које се односе на секундарно значење лексеме, на оно што је праведно (*человек, верный, парень, дело, прав*). Реакције изазване секундарним значењем су симболичне асоцијације (*угол, верный, скандал, красный, судья, честь*). Оне реакције које су биле политички асоциране јављале су се као јединични случајеви (*коммунист, Гайдар, радикал, эсер, экстремист*). Овако подељене асоцијације показују да све добијене реакције можемо сврстати у три групе: прву, коју чине асоцијације директно усмерене на прво значење лексеме, другу, у којој су реакције политички асоциране и трећу која се односи на реакције повезани са правим или праведним. Као и у претходна три стимулуса, и овде највећи проценат (75 %) су именице које са стимулусом формирају синтагме.

Ако упоредимо стимулусе *правый* и *левый* са њиховим најфреквентнијим реакцијама *левый* и *правый* запажамо да се *левый* јавило дупло више пута (51), него *правый* (24). Ово показује да је лексема *левый* неутрални члан овог антонимског пара, што значи да је ова лексема доминантнија, има више значења и да је стабилнија.

Када се упореде асоцијације културолошки изазване видимо сличности и разлике у језичкој слици света код говорника српског и руског језика. Заједничко је да се културолошке асоцијације везане за политичку сферу, с тим што се разлика види у одабиру асоцијација. У српском асоцијације су реакције везане за домаће политичаре и странке (*Шешел, ДОС, СРС, јул*), алијансеили личности које су оставиле траг на националну историју (*НАТО, Хитлер*), као што и међу реакцијама у руском језику видимо одраз колективне свести (*Гайдар, эсер, Зюганов*). У оквиру асоцијативног поља лексеме *десни* у српском језику срећу се реакције које су настале услед акценатских карактеристика. Део поља чине реакције које се односе на лексему *дѐсни*, стога међу асоцијацијама проналазимо лексеме везане за усну дупљу. Овакве реакције изостају у руском јер не постоји акценатска дилема. У руском су се међу реакција на лексему *правый* нашле оне које се везују за нешто праведно, правично и исправно или правилно (*угол*), што у српском није био случај. У српском језику код стимулуса *леви* појавиле су се реакције које се односе на властито име (*Клод Леви, Леви Штраус*) због хомонимичности.

Код сва четири стимулуса број асоцијација одговара односу стимулуса и значењу у полисемантичкој структури приказаној у описним речницима српског и руског језика.

Анализирани стимулуси су показали да најбољу семантичку везу остварују са својим антонимима. У руском језику доминантнији члан у антонимском пару је лексема *левый*, док се у српском не може јасно одредити због реакција које су настале акценатском варијантом. Међу реакцијама јављају се политички асоциране реакције, али је њихов број у односу на остале реакције занемарљив. Културолошки обојене реакције се срећу међу политичким реакцијама или код реакција које су изазване секундарним значењима лексема. Облик стимулуса (*придев*) одредио је да међу реакцијама најдоминантније буду именице.

ИЗВОРИ

- Караулов Ю. Н., Тарасов Е. Ф., Уфимцева Н. В. и Черканова Г. А. (2002), *Русский ассоциативный словарь. Том 1, От стимула к реакции* (Москва: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ»).
- Николић М. (уредник) (2007), *Речник српског језика* (Нови Сад: Матица српска).
- Пипер П., Драгићевић Р. и Стефановић М. (2005), *Асоцијативни речник српског језика. Део 1, Од стимулуса ка реакцији* (Београд: Београдска књига: Службени лист, СЦГ, Филолошки факултет).
- Ожегов С. И. (1990), *Словарь русского языка* (Москва: Русский язык).

ЛИТЕРАТУРА

- Драгићевић Р. (2005), „Вербалне асоцијације у семантичким истраживањима“ у књ: П. Пипер, Р. Драгићевић, М. Стефановић. *Асоцијативни речник српског језика* / Увод. (Београд: Београдска књига: Службени лист, СЦГ, Филолошки факултет).
- Драгићевић Р. (2010), *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу* (Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије).
- Дајовић В. (2009), *Преглед проучавања вербалних асоцијација у савременој русистици: дипломски рад.* (Београд: s. l.).
- Коларевић С. (2016), „Лексеме *белый* и *черный* у руским вербалним асоцијацијама у поређењу са српским“, *Славистика*, 20, 264–270.
- Пипер П. (2003), „Асоцијативни речници словенских језика и етнокултурни стереотипи“, *Славистика*, 7, 22–32.
- Пипер П. (2010), „Називи језика у мрежи вербалних асоцијација“, У књ.: *Српски између великих и малих језика*. Треће издање. (Београд : Београдска књига).
- Стефановић М. (2004), „Граматика у асоцијативним речницима руског и српског језика“, *Славистика*, 8, 128–139.

Саня Коларевић

ЛОКАЛИЗАТОРЫ ЛЕВЫЙ И ПРАВЫЙ В АССОЦИАТИВНЫХ СЛОВАРЯХ СЕРБСКОГО И РУССКОГО ЯЗЫКАХ

Резюме

В этой работе мы анализируем лексемы *левый* и *правый* в вербальных ассоциациях в русском и сербском языках. Корпусом исследования послужили ассоциативные словари русского и сербского языков: *Русский ассоциативный словарь* Ю. Н. Караулова и др. и *Ассоциативный словарь сербского языка* П. Пипера и др. Предметом работы является анализ лексем *левый* и *правый* и их эквивалентов в сербском языке. В анализе был использован сопоставительный метод. Из Словаря Матицы сербской и Словаря русского языка С. И. Ожегова мы выделили значения анализируемых лексем и их значения сравнили с полученными реакциями из ассоциативных словарей. В этом исследовании реакции рассмотрены с точки зрения их семантических значений.

Мария Михайловна Вереитинова
Белградский университет
Белград, Сербия
Московский государственный университет
имени М.В. Ломоносова
Москва, Россия
rkiff@philol.msu.ru

УДК 811.161.1'367.623:811.163.41'367.623
811.161.1'373.4:811.163.41'373.4
оригинални научни рад
примљено 31.03.2017.
прихваћено за штампу 18.05.2017.

ПРЕДСТАВЛЕННОСТЬ АКТУАЛИЗИРОВАННОЙ ПАРОНИМИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ В СОПОСТАВЛЕНИИ С СЕРБСКИМ (НА ПРИМЕРЕ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ)

В статье рассматриваются такие понятия, как лексическая актуализация, актуализированная лексическая единица, актуализированные паронимы-прилагательные, предлагаются определения данным лексическим единицам, определены принципы отбора актуализированных паронимов-прилагательных, представлены примеры перевода данных лексических единиц на сербский язык.

Ключевые слова: актуализованные паронимы-прилагательные, актуализированные паронимические паронимы, ряды, русский язык, сербский язык.

The article deals with the concepts of lexical actualisation, actualized lexical unit, actualized paronymous adjectives. Definitions for given lexical units are offered, principles of selection of actualized paronymous adjectives are specified, examples of translations of given lexical units into Serbian are presented.

Keywords: lexical actualisation, paronymous adjectives, actualized paronymous oppositions, sets/fields, Russian language, Serbian language.

Для современного этапа развития русского языка характерен процесс актуализации лексических единиц, обусловленный переменами в социально-политической, экономической и духовной жизни общества начала XXI века.

Лексическая актуализация представляет собой повышение функциональной значимости и частотности употребления слов вследствие вхождения в обиход обозначаемых ими реалий. Она связана с такими языковыми явлениями, как расширение сочетаемости и изменение ее характера, изменение значений и образование новых значений слов, возникновение серий устойчивых сочетаний, словообразовательная активизация.

Актуализироваться могут не только лексические единицы, ранее входившие в пассивный запас языка, но и те слова, которые входят в активный словарный запас.

Под **актуализированной лексической единицей** в статье понимается слово, повысившее в конкретный период развития русского языка свою функциональную значимость и частотность употребления вследствие актуализации обозначаемых им понятий и явлений.

Наиболее важным источником инноваций в русском и сербском языках, в том числе источником появления актуализированных слов, на наш взгляд, являются заимствования (*абсолютистский (апсолутистички)* – *абсолют-*

ный (*апсолутан*); абсурдистский (*апсурдистички*) – абсурдный (*апсурдан*); абстракционистский (*апстракционистички*) – абстрактный (*апстрактан*); идеологизированный (*идеологизован*) – идеологический (*идеолошки*) и др.), обусловленные такой экстралингвистической причиной, как открытость современного общества для межкультурных, политических и экономических связей.

Увеличение количества словесных единиц и их актуализация в конце XX – начале XXI века происходит, прежде всего, за счет массового вхождения в лексическую систему слов иноязычного происхождения (*маркетинговый* (*маркетиники*) – *маркетологический*, *брендируемый* (*брендиран*) – *брендовый*; *глобалистский* (*глобалистички*) – *глобальный* (*глобалан*) и др.).

По мнению исследователя О.В. Загоровской, «массовый приток иноязычных слов (в основном – американизмов английского происхождения) и пополнение русской лексики иноязычными заимствованиями представляют собой наиболее яркое явление в развитии русского языка последних десятилетий. Современная иноязычная лексика – это, как правило, слова, структурно совпадающие с иноязычными прототипами (т.е. измененные графически и переданные средствами русского языка без каких-либо структурных изменений). Ср.: *маркетинг* – *англ. Marketing* (Загоровская 2013: 9).

В рамках проведенного исследования имеющихся научных трудов и лексикографических изданий представляется возможным утверждать, что в современном русском языке количество актуализированных паронимов-прилагательных значительно превышает число паронимов, относящихся к другим частям речи, поэтому именно эти лексические единицы были подвергнуты анализу и переведены на сербский язык.

Данный пласт актуализированной лексики характеризуется высокой частотностью, стилистической неограниченностью, семантической ценностью, широкой сочетаемостью и большим словообразовательным потенциалом.

Мы предлагаем в данной статье уточненные в лингводидактических целях определения терминов: «*пароним*», «*актуализированная паронимическая паропозиция*», «*актуализированный паронимический ряд*». Под **паронимами** понимаются близкие по звучанию, имеющие общее происхождение, но разные по значению однокоренные слова, содержащие общее семантическое ядро и относящиеся к одному предметно-логическому ряду, преимущественно к одной части речи, образованные при помощи разных суффиксов. Паронимы входят в состав *актуализированных паронимических паропозиций и рядов*, ядром которых является лексическая единица, отмеченная в современных нормативных словарях. **Актуализированная паронимическая паропозиция** состоит из двух актуализированных паронимов: *арендаторский* (*арендаторски*) – *арендный* (*арендни*); *греховный* (*грешан*) – *грешный* (*грешан*) и др. Ряд из трех и более актуализированных паронимов называется **актуализированным паронимическим рядом**: *криминальный* (*криминални*) – *криминалистический* (*криминалистички*) – *криминогенный* (*криминогени*); *политизированный* (*политизован*) – *политический* (*политички, политичарски*) – *политичный* (*политичан*) и др.

В качестве принципов отбора актуализированных паронимов-прилагательных были определены такие принципы, как **принцип частотности**, выявляющий абсолютную частотность слова; **принцип сочетаемости**, согласно которому ценность лексической единицы определяется ее способностью сочетаться с другими словами; **принцип семантической ценности**, распространяющийся на те лексические единицы, которые обозначают понятия и явления, наиболее часто встречающиеся в СМИ; **принцип стилистической неограниченности**, направленный на отбор слов, не связанных узкой сферой употребления.

В современных толковых словарях единицы, признанные актуализированными в новейшее время, как правило, не маркируются. Материалом для анализа актуализированных лексических единиц в русском языке послужила карта единицы паронимической лексики, созданная на основе сплошной выборки из следующих словарей: «Толкового словаря современного русского языка. Языковые изменения конца XX столетия» под редакцией Г.Н. Складневской; «Толкового словаря русского языка начала XXI века. Актуальная лексика» под редакцией Г.Н. Складневской; «Толкового словаря иностранных слов» Л.П. Крыкина.

Проведенный анализ сербских словарей («Руско-српски речник» Р. Бошковица; «Руско-српски и српско-руски речник» Р. Бошковица; Речник српскохрватског књижевног језика РС; Речник српског језика РС) и данных интернет-источников позволил сделать вывод о том, что большинство заимствованных актуализированных паронимов-прилагательных, вошедших в современный русский язык, представлены и в современном сербском языке. Приведем примеры: *абстракционистский* (*апстракционистички*, интернет) – *абстрактный* (*апстрактан*, Руско-српски речник, Бошковић); *авангардистский* (*авангардистички*, РСМ) – *авангардный* (*авангардни*, Руско-српски и српско-руски речник, Бошковић); *демократизированный* (*демократизован*, интернет) – *демократический* (*демократски*, Руско-српски речник, Бошковић) – *демократичный* (*демократичан*, РСМ); *евангелический* (*евангелистички*, РСМ) – *евангельский* (*евангелски*, *јеванђелски*, РСМ); *экологический* (*еколошки*, *екологистички*, РСМ) – *экологичный* (*еколошки*, РСМ) и др.

Проведенный анализ позволил нам выявить следующие группы актуализированных паронимов-прилагательных:

а) лексика, вернувшаяся с периферии общественного языкового сознания (*крестильный* (за *крштење*) – *крестный* (*крсни*) – *крещенский* (*крштењски*; *богојављенски*); *кредитный* (*кредитни*) – *кредиторский* (*кредиторски*), *идеологизированный* (*идеологизован*) – *идеологический* (*идеолошки*) и др.;

б) лексика основного словарного фонда, ставшая актуализированной, т.е. претерпевшая в описываемый период семантические и сочетаемостные изменения (*программистский* – *программный* (*програМСки*), *ценностный* (*вредносни*) – *ценный* (*вредан*, *драгоцен*) – *ценовой*) и др.

Вопрос об актуализации лексических единиц неоднозначно решается в лингвистической литературе. Разработанная система принципов отбора актуализированных паронимов-прилагательных дала возможность сформировать и сгруппировать на основе синтеза данных лингвистических и лексикографических

ких исследований реестр актуализированных паронимов-прилагательных русского и сербского языков. Данный корпус актуализированной лексики может быть использован в качестве дополнительного лингвистического ресурса при создании учебных и переводных словарей, учебно-методических пособий по лексике с учетом разных уровней и профилей обучения русскому языку как иностранному в сербской аудитории.

ЛИТЕРАТУРА

- Загоровская О.В. (2013), *Русский язык на рубеже XX – XXI веков: исследования по социолингвистике и лингвокультурологии* (Воронеж: Научная книга).
- Крысин Л.П. (2007), *Толковый словарь иностранных слов* (Москва: Эксмо).
- Скляревская Г.Н. (ed.) (2005), *Толковый словарь современного русского языка. Языковые изменения конца XX столетия: более 7000 слов и устойчивых сочетаний / ИЛИ РАН* (Москва: Астрель: АСТ: Транзиткнига).
- Скляревская Г.Н. (ed.) (2006), *Толковый словарь русского языка начала XXI века. Актуальная лексика* (Москва: Эксмо).
- Бошковић Р. (ed.) (2010), *Руско-српски речник*. Друго, исправљено и допуњено издање (Београд: Јасен).
- Бошковић Р. (ed.) (2014), *Руско-српски и српско-руски речник* (Београд: Јасен).
- Речник српскохрватскога књижевног језика МС* (1973), Нови Сад: Матица српска.
- Речник српског језика МС* (2011), Нови Сад: Матица српска.

Марија М. Вереитинова

ЗАСТУПЉЕНОСТ АКТУЕЛИЗОВАНЕ ПАРОНИМСКЕ ЛЕКСИКЕ У САВРЕМЕНОМ РУСКОМ ЈЕЗИКУ У ПОРЕЂЕЊУ СА СРПСКИМ (НА ПРИМЕРУ ПРИДЕВА)

Резиме

У раду се анализирају појмови лексичке актуелизације, актуелизоване лексичке јединице, актуелизованих паронима-придева, дају се предлози дефиниција ових лексичких јединица, одређују се принципи за прикупљање актуелизованих паронима-придева, анализира лексикографски материјал, а затим се представљају примери превода наведених лексичких јединица на српски језик. Сprovedена анализа навела је аутора да закључи да је већина позајмљених актуелизованих паронима-придева који су ушли у руски језик заступљено и у савременом српском језику.

ОТРАЖЕНИЕ СПЕЦИФИКИ ЭТНИЧЕСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА В РУССКОЙ КЛАССИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В работе анализируются особенности русского коммуникативного поведения, проблемы межкультурной коммуникации, соотношение языка и этноса. Рассматривается роль стереотипов в оценке характерных черт того или иного этноса. Показана социальная значимость различных форм обращения в русском языке. Приводится объяснение некоторых языковых явлений, базирующихся на этнических особенностях русского человека.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, диминутив, этнопсихоллингвистика, традиции и обычаи, национальный характер, русское коммуникативное поведение, крылатые слова и выражения, психологический портрет, языковая картина мира.

The article discusses Russian communicative behavior, problems of cross-cultural communication, and a correlation between language and ethnicity. It shows the extent of the role of stereotypes in evaluating ethnicity, and it shows how socially significant are the forms of address in the Russian language. The article explains some linguistic phenomena rooted in Russian ethnicity.

Key words: cross-cultural communication, diminutive, ethnic psycholinguistics, traditions and customs, national character, Russian communicative behavior, buzz-words, catch-phrases, psychological portrait, linguistic picture of the world.

Русская классическая литература, являясь «энциклопедией русской жизни», прямо или косвенно даёт ответы на вопросы о специфике этнической языковой картины мира, о национальных особенностях русского коммуникативного поведения.

В статье остановимся на нескольких аспектах, которые служат основой для формирования психологического портрета русского человека и отражают специфику русской языковой картины мира. Материалом для анализа послужили тексты писателей XIX - XX века (А.С. Пушкина, М.Ю. Лермонтова, Н.С. Лескова, И.С. Тургенева, А.Н. Толстого, А.П. Чехова, И.С. Шмелёва). В анализируемых текстах отражён также взгляд русского человека на национальный характер и менталитет представителей других этносов, показанный через призму мировосприятия героев классических произведений.

Тексты могут служить иллюстративным материалом к лекциям и семинарам в курсе «Русский язык и культура речи», который синтезирует достижения различных направлений науки о русском языке, в том числе этнопсихоллингвистики.

Мы выделили несколько тематических рубрик, чтобы показать, как отражается представление о русском человеке и его мировосприятии в произведениях русской классической литературы.

1) *Наличие стереотипов в оценке характерных черт того или иного этноса.* В романе И.С. Тургенева «Отцы и дети» герою романа Н.П. Кирсанову при-

шлось ночевать на постоялом дворе в отдалённом уездном городе. Его «приятно поразила чистота отведённой ему комнаты, свежесть постельного белья: уж не немка ли здесь хозяйка? пришло ему на мысль; но хозяйкой оказалась русская, женщина лет пятидесяти, опрятно одетая, с благообразным умным лицом и степенной речью» (Тургенев 1957: 31). В данном фрагменте текста отражается представление русского человека о характерных чертах немцев (аккуратность, забота о бытовом комфорте). В другом отрывке из романа Тургенев противопоставляет этим чертам русскую небрежность и отсутствие внимания русских к бытовым условиям. Так, в комнате, отведённой Базарову, «...английский рукомоийник, а дверь не запирается» (Тургенев 1957). Приведённые примеры как будто бы подтверждают справедливость стереотипов. Но в то же время автор опровергает их, показывая с большой симпатией и теплотой быт Фенички, дочери хозяйки, убранство её небольшой низенькой комнатки, которая «...была очень чиста и уютна. В ней пахло недавно выкрашенным полом, ромашкой и мелиссой. ...В одном углу возвышалась кроватка под кисейным пологом, рядом с кованым сундуком с круглой крышечкой. В противоположном углу горела лампадка перед большим тёмным образом Николая Чудотворца; на окнах банки с прошлогодним вареньем, тщательно завязанные...; на бумажных их крышках сама Феничка написала крупными буквами: “Кружовник”» (Тургенев 1957: 29). Вероятно, можно утверждать, что стереотипы действительно существуют, но важно отметить, что каждый отдельный человек, как правило, не является собранием стереотипных черт.

2) Национальные особенности коммуникативного поведения.

Дифференциация и социальная значимость различных форм обращения в русском языке отражены во многих произведениях русской классической литературы. Покажем это на примерах:

а) «ты» и «вы» формы в стихотворении А.С. Пушкина «Ты и вы»:

Пустое вы сердечным ты

Она, обмолвись, заменила.

И все счастливые мечты

В душе влюблённой возбудила (Пушкин 1968: 52).

Пушкин в четырёх строках сумел показать читателю особенности обращения на «ты» или на «вы»: *вы* – «пустое», *ты* – «сердечное»;

б) вариативность обращения по имени-отчеству.

Формы обращения в русской речевой культуре неоднократно менялись на протяжении развития русской истории и приспосабливались к традициям времени. Так, обращение по имени-отчеству на Руси показывало уважительное отношение к человеку и вначале употреблялось только в среде князей, потом бояр и дворян. Простых людей называли только по имени. В романе А.Н. Толстого «Пётр 1» один из героев романа («вологодский купчина»), которого царь Пётр 1 хотел послать торговать в Голландию, на вопрос царя об отчестве изумлённо спрашивает: «Так с отчеством будешь писать нас? Да за это – что хошь!» (А. Толстой 1959);

в) приверженность русских людей к спору.

В поэме Н.А. Некрасова «Кому на Руси жить хорошо» семь мужиков из смежных деревень *«сошлись – и заспорили: кому живётся весело, вольготно на Руси?»* (Некрасов 1969: 49–50). Они так увлечённо спорят, что не замечают времени: *«За спором не заметили, как село солнце красное, как вечер наступил»* (Некрасов 1969: 51). Любят спорить также герои романа «Евгений Онегин», о них А.С. Пушкин пишет:

Меж ними всё рождало споры

И к размышлению влекло:

Племён минувших договоры,

Плоды наук, добро и зло (Пушкин 1969: 55).

В романе «Отцы и дети» часто спорят нигилист Базаров и аристократ П.П. Кирсанов. Так, например, между ними возникает спор, когда Базаров высказывает своё мнение об одном помещике:

– Дрянё, аристократишко, – равнодушно заметил Базаров, который встретился с ним в Петербурге.

– Позвольте вас спросить, – начал Павел Петрович и губы его задрожали, – по вашим понятиям, слова «дрянь» и «аристократ» одно и то же означают?

– Я сказал: «аристократишко», – проговорил Базаров, лениво отхлёбывая глоток чая.

– Точно так-с, но я полагаю, что Вы такого же мнения об аристократах, как и об аристократишках. Я считаю долгом объявить вам, что я этого мнения не разделяю (Тургенев 1957: 39).

Здесь мы можем отметить интересное языковое явление: значение формы diminutiva «аристократишко» употребляется не для того, чтобы передать уменьшительно-ласкательное значение – основное значение diminutiva в русском языке. Базаров использует это слово в пренебрежительно-уничтожительном смысле, что оскорбляет Кирсанова и провоцирует спор. В другом разговоре о немецких учёных-естествоиспытателях П.П. Кирсанов заявляет: *«...я немцев, грешный человек, не жалею»*, потому что они *«химики да материалисты»*. На что Базаров отвечает, произнеся крылатую фразу: *«Порядочный физик в двадцать раз полезнее всякого поэта»* (Тургенев 1957: 21).

У П.П. Кирсанова и Базарова разные мнения о русском народе. Обращаясь к Базарову и Аркадию, Павел Петрович говорит: *«Я не хочу верить, что вы, господа, точно знаете русский народ, что вы представители его потребностей, его стремлений! Нет, русский народ не такой, каким вы его воображаете. Он свято чтит предания, он – патриархальный, он не может жить без веры»* (Тургенев 1957: 41). Базаров невозмутимо возражает: *«Мужик наш рад самого себя обокрасть, чтобы только напиться дурману в кабаке»* (Тургенев 1957: 42). Уместно напомнить, что о своеобразии духовного мира русского человека писали многие философы и писатели, высказывая противоречивые суждения. Философ Н.А. Бердяев в книге «Судьба России» отмечает, что *«русский народ есть в высшей степени поляризованный народ, он есть совмещение противоположностей»* (Бердяев 1960: 174).

3) *Русские обряды и традиции.* В романе А.С. Пушкина «Евгений Онегин» показаны яркие и запоминающиеся картины жизни в России XIX века: чаепи-

тие с шипящим на столе самоваром, «обряд известный угощенья: несут на блюдечках варенья» (Пушкин 1969: 73); обычай сбора ягод:

*В саду служанки, на грядках,
Сбирали ягоды в кустах
И хором по наказу пели.
(Наказ, основанный на том,
чтоб барской ягоды тайком
Уста лукавые не ели)* (Пушкин 1969: 52).

Пушкин подробно описывает помещичий быт, рассказывая о том, чем занималась мать Татьяны Лариной:

*Она езжала по работам,
Солила на зиму грибы,
Вела расходы, брила лбы,
Ходила в баню по субботам...* (Пушкин 1969: 65).

4) *Широкое распространение французского языка в России XIX века.* А.С. Пушкин пишет об Онегине: «он по-французски совершенно мог изъясняться и писал» ((Пушкин 1969: 15); о Татьяне:

*Она по-русски плохо знала,
Журналов наших не читала
И выражалась с трудом
На языке своём родном* (Пушкин 1969: 86).

В романе «Отцы и дети» на балу у губернатора один из военных, «...выражался на том великорусско-французском наречии, над которым так смеются французы». А в диалоге Кукшиной и Базарова можно почувствовать прямую иронию по поводу традиционного желания русских посетить Париж:

*—Я думаю съездить за границу.
—В Париж, разумеется?— спросил Базаров* (Тургенев 1957: 55).

Как известно, герои романа Л.Н. Толстого «Война и мир» тоже нередко изъясняются по-французски.

5) *Стремление русских подражать иноземцам.* Россия заимствовала у Франции не только французский язык. «Оттуда моды к нам, и авторы, и музы», - с сожалением восклицает автор бессмертной комедии «Горе от ума» А.С. Грибоедов, подаривший нам немало крылатых слов и выражений. Его герой А. Чацкий рассказывает об одном «французике из Бордо», который

*«...сказывал, как снаряжался в путь
В Россию, к варварам, со страхом и слезами»* (Грибоедов 1983: 87).

Эти строки показывают Россию глазами иностранцев – француз едет «...к варварам», при этом - «со страхом и слезами». Употреблённый здесь диминутив «французик», как можно предположить, показывает отношение Чацкого к французу, который «чувствует себя здесь маленьким царьком» (Грибоедов 1983: 87), так как в России «ни звука русского, ни русского лица не встретил»

(Грибоедов 1983: 87). Гость из Франции с удовлетворением замечает: *«Такой же толк у дам, такие же наряды»* (Грибоедов 1986: 87). Грибоедов с сожалением констатирует: *«Он рад, но мы не рады»* (Грибоедов 1983: 87). Будучи истинным патриотом, А.С. Грибоедов мечтал о том,

«Чтоб истребил господь нечистый этот дух

Пустого, рабского, слепого подражания...» (Грибоедов 1983: 88).

б) *Взгляд русского человека «на себя» и на представителей другого этноса.*

Базаров в диалоге с Аркадием подкрепляет своё суждение о русских «мужичках» поговоркой:

– *И добрые мужички надуют твоего отца всенепременно. Знаешь поговорку: “Русский мужик Бога слопаёт”.*

– *Я начинаю соглашаться с дядей, – заметил Аркадий. – Ты решительно дурного мнения о русских.*

– *Эка важность! Русский человек только тем и хорош, что он сам о себе прескверного мнения* (Тургенев 1957: 35).

В эпизоде встречи П.П. Кирсанова и Аркадия в романе «Отцы и дети» Павел Петрович показан как знаток европейского и русского этикета: *«Совершив предварительно европейское «shake hands», он три раза, по-русски, поцеловался с ним»* (Тургенев 1957: 13).

М.Ю. Лермонтов в романе «Герой нашего времени» обращает внимание на некоторые особенности поведения жителей Кавказа, например, чрезмерную экспрессивность и эмоциональность черкесов: *«...как напьются бузы на свадьбе или на похоронах, так и пошла рубка»* (Лермонтов 2015: 37).

В сказе Н.С. Лескова «Левша» донской казак Платов сравнивает образ жизни рабочих в России и в Англии: *«У аглицких мастеров совсем на всё другие правила жизни, науки и продовольствия»*. Это отмечает и Левша: *«Всякий работник у них постоянно в сытости, одет не в обрывках»* (Лесков 1994: 202).

Говоря об образовании, Лесков отмечает, что Левша учился *«по Псалтирю да по Полусоннику»*. Его герой честно признаётся: *«арифметику мы нисколько не знаем»* (Лесков 1994: 179). Зато у английских рабочих *«перед каждым на виду висит долбица умножения»* (Лесков 1994: 203). Английские рабочие сожалеют о том, что русские не знают арифметики: *«...если бы вы из арифметики по крайности хоть четыре сложения знали, то бы вам было гораздо полезнее, чем весь Полусонник»* (Лесков 1994: 179).

Стоит сказать также о рассказе А.П. Чехова «На чужбине» и его героях – о русском помещике Камышеве и гувернёре - французе. Помещик Камышев рассуждает об образе жизни русских и французов: *«У нас коли женился, так прилепись к жене и никаких разговоров, а у вас чёрт знает что. Муж целый день в кафе сидит, а жена напустит полный дом французов и давай с ними канканировать»*. Он высоко оценивает русский ум и русскую изобретательность: *«Русский ум – изобретательный ум! Только, конечно, ходу ему не дают, да и хвастать он не умеет... Изобретет что-нибудь и поломаёт или же детишкам отдаст поиграть, а ваш француз изобретёт какую-нибудь чепуху и на весь свет кричит»* (Чехов 1984: 98).

Язык текстов русской литературы хранит лексику, исчезнувшую или исчезающую из жизни современного русского человека. Так, в произведениях И.С. Шмелёва, непревзойдённого бытописателя старой Москвы, упоминаются традиционные блюда русской кухни: *осетрина заливная, солонина с огурцами, красная сёмга, паюсная икра, жареный гусь с мочёными яблоками*; названия исчезнувших профессий: *водоливы, десятники, приказчики, парильщики, барабаны, ломовики, печники, лавочники, плотогоны*; названия одежды и обуви: *бурые армяки-сермяги, понёвы, онучи, лапти* (Шмелёв 1989).

И, наконец, стоит заметить, что патриотизм, как одна из самых заметных черт русского национального характера, пронизывает многие произведения русской классической литературы. Наверное, трудно найти писателя, который не признавался бы в любви к России, к русскому языку.

М.В. Ломоносов был убеждён, что русскому языку подвластно всё: *«Тончайшие философские воображения и рассуждения, многообразные естественные свойства и перемены, бывающие в сем видимом строении мира, и в человеческих обращениях имеют у нас пристойные и вещь выражающие речи»* (Ломоносов 1952: 392).

Всё сказанное выше даёт основание утверждать, что русская классическая литература отражает и сохраняет историю языка, историю культуры, историю великого народа, запечатлённую в незабываемых психологических и языковых портретах его представителей.

ЛИТЕРАТУРА

- Бердяев Н.А. (1960), *Судьба России: сборник статей* (Москва: Философское общество СССР), 174.
- Грибоедов А.С. (1983), *Горе от ума* (Москва: Детская литература).
- Лермонтов М.Ю. (2015), *Герой нашего времени* (Санкт - Петербург: Азбука-Аттикус).
- Лесков Н.С. (1994), *Левша* (Москва: Русская книга).
- Некрасов Н.А. (1969), *Кому на Руси жить хорошо // Стихотворения* (Москва: Детская литература).
- Ломоносов М.В. (1952), *Российская грамматика // М.В. Ломоносов. Полное собрание сочинений. Т.7. Труды по филологии 1739-1758 гг.* (Москва - Ленинград: АН СССР), 389–578.
- Толстой А.Н. (1959), *Пётр I // Собрание сочинений в 10-ти тт. Т. 7* (Москва: ГИХЛ).
- Тургенев И.С. (1957), *Отцы и дети* (Москва: Детгиз).
- Пушкин А.С. (1969), *Евгений Онегин. – Собрание сочинений в 8-тт. Т.5* (Москва: Художественная литература).
- Пушкин А.С. (1968), *Ты и вы // Собрание сочинений в 8-тт. Т.3* (Москва: Художественная литература).
- Чехов А.П. (1984). *На чужбине // Рассказы и юморески. 1885-1886. Полное собрание сочинений в 30- тт. Т. 4.* (Москва: Наука).
- Шмелёв И.С. (1989). *Избранное* (Москва: Правда).

Валентина А. Кузьменкова

ОДРАЖАВАЊЕ СПЕЦИФИКЕ ЕТНИЧКЕ ЈЕЗИЧКЕ СЛИКЕ СВЕТА У РУСКОЈ КЛАСИЧНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

Резиме

У раду се анализира специфика руске језичке слике света и руског комуникативног понашања на примерима из дела познатих писаца 19. века. Представљене су особености духовног света Руси и неке црте руског националног карактера. Рад се бави проблемима интеркултуралне комуникације. Представљени су улога и место руске класичне књижевности у курсу *Руски језик и култура говора*, који синтетише постигнућа разних праваца науке о језику и представља неotuђиви део образовања како руских, тако и страних студената.

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА ПОСЛОВИЦА И ФРАЗЕОЛОГИЗАМА ПРЕХРАМБЕНЕ ТЕМАТИКЕ У СРПСКОМ И РУСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се анализирају пословице и фразеологизми прехранбене (кулинарске) тематике у српском и руском језику. Аутор се бави сагледавањем различитих назива хране који се појављују у српским и руским пословицама и фразеологизмима, као и разматрањем у којој мери и на који начин су ти називи присутни у српским и руским примерима. Делимично се анализира и језичка слика света која се одражава у анализираним пословицама и фразеологизмима. Нарочита пажња се поклања поређењу примера и проналажењу еквивалената.

Кључне речи: пословице, фразеологизми, прехранбена тематика, компаративна анализа, језичка слика света, еквиваленти, српски језик, руски језик.

The article analyzes proverbs and phraseological units pertaining to food in Serbian and Russian. The author examines the various names of food that appear in Serbian and Russian proverbs and phraseological units, and also to what extent and how these names are present in Serbian and Russian examples. The linguistic worldview is reflected in the analyzed proverbs and phrasemes. Particular attention is paid to comparing examples and finding equivalents.

Key words: proverbs, phraseological units, food, comparative analysis, language picture of the world, equivalents, Serbian language, Russian language.

Најистакнутији српски проучавалац фразеологизама, Драгана Мршевић-Радовић каже: „Одавно се у науци на фразеологију гледа као на један од најважнијих извора за реконструкцију језичке слике света“ (Мршевић-Радовић, 2014: V). У руској лингвистичкој науци већ је написано много радова на ту тему, која је тренутно најактуелнија тема за истраживање. Често се језичка слика света открива на основу фразеологизма, устаљених израза и синтагми, изрека, идиома и пословица. Било је написано много радова о концептима у једном језику и још више на примерима двају језика. Наравно, најчешћа су поређења руског са енглеским, француским, немачким, шпанским и др. Али постоје и радови за језички пар: руски-српски. На пример, докторски рад Д. Дракулић-Пријма *Фразеологические единицы фразеосемантического поля лжи и обмана в русском языке на фоне сербского языка*.

У српској лингвистици су такве теме недавно почеле да све више привлаче пажњу истраживача. На пример, рад Соње Манојловић *Паремије о језику и говору у руском и српском језику*.

Како тврди Александар Белић: „Народи који под различитим приликама живе, друкчијим садржајем ће испунити своје речи“ (Белић 1998: 14–15). Без обзира на то што су Срби и Руси „слични народи“, у дугом и дубљем додиру није тако. Постоји много сличности, али и доста разлика. Ове разлике стварају различити фактори као што су утицај суседних земаља, култура, затим политика, традиција и друго.

Тема *Фразеологизми и пословице српског језика прехранбене тематике* је веома опширна, тачније садржи много материјала за истраживање. Зато ћемо у овом излагању поменути, према нашем скромном мишљењу, најинтересантније и најкорисније примере како бисмо открили сличности и различитости у језичкој слици света у српском и руском језику. Сходно тако постављеној теми, циљ рада је да упоредимо фразеологизме и пословице српског и руског језика, те укажемо на језичку слику света двају језика, која се у њима одражава.

Примери су преузимани из двојезичних речника: речник О. И. Трофимкине *Сербскохрватский-русский фразеологический словарь*, речник А. Менац *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*. Такође смо преузимали примере и из једнојезичних речника, а то су српски речници В. Караџића *Српске народне пословице* и Ђ. Оташевића *Фразеолошки речник српског језика* и руски речници В. И. Даља *Пословицы и поговорки русского народа* и М. И. Степанова *Фразеологический словарь русского языка*.

Осим проблема концепта, односно језичке слике света, појављује се и проблем превода фразеологизама и пословица. У неким случајевима не постоји еквивалент, у другим еквивалент садржи други формални изражај, или ФЈ¹ и пословице које су сличне по облику имају различит садржај, различите нијансе значења.

Поделили смо истраживачки корпус у различите групе, а то су:

- називи јела као што су *каша, наприкаш, ушитипак, калач, уха, блин*,
- називи намирница као што су *брашно, зачин, сирће, шећер, колбаска, сливки, приправа*,
- називи пића као што су *вино, млеко, чай, кисель*,
- називи биљака које се користе као прехранбени производи, на пример: *јабука, пшеница, бундева, овёс, чечевица, кљуква*,
- називи животиња које се користе у људској исхрани: *прасе, бакалар, свиња, леиц*,
- ФЈ и пословице са глаголима *јести, пити* и њиховим изведеницама и синонимима: *најести се, прогутати, кормитъ, хлебать* као и примери са лексемама *залогај, комад, кусок* и слично, као и са придевима насталим од именица које се односе на прехранбене производе као што су *слан, медени, кисельный* и др.

У овом раду ћемо разматрати ФЈ и пословице прве три групе.

Највећи број фразеологизама и пословица је са лексемама *хлеб/хлеб* и *сол/соль* и у српском и руском језику, као и у свим осталим словенским језицима, што говори о сличности језичких слика света које су створене од давнина. Разлику стварају облици и варијанте тих ФЈ и пословица у двама језицима. „У основи фразеологизама лежи устаљена представа хлеба као симбола живота, материјалног благостања, урађеног напора и гостопримства“, тврди Е. С. Сисојева у раду *Изучение русской фразеологии в инославянском окружении* (Сысоева, 2013: 28). Њене речи се могу односити и на било који други словенски језик, па и на српски. „Хлеб је код Словена и других индоевропских народа био главни прехранбени производ и зато је наравно постао ритуалан атрибут, митолошки симбол и објекат хвалисања у фолклору“, каже В. М. Мокиенко

¹ Скраћеницом ФЈ обележавамо фразеолошку јединицу.

(Мокиенко, 2007: 341). *Есть чужой хлеб – туђим зубима хлеб јести, зарабывать себе на хлеб – у зноју лица свога јести хлеб, сесть на хлеб и воду – живети на сувом хлебу*. Како видимо из ових примера, хлеб је симбол живота, зараде, благостања. Већина фразеологизама овог поља има еквиваленте, а неки се ипак појављују само у једном језику *бити на белом хлебу, јести горак хлеб, у сваком хлебу има мекиња; У голодной куме хлеб на уме, Хлеб за брюхом не ходит, де-лить кров и хлеб, хлебом не корми*.

После хлеба, највећи број пословица и ФЈ је са лексемом *со/соль*. Неке ФЈ и пословице имају упоредне примере у оба језика: *метнути со на живу рану – сыпать соль на рану*; неки немају, на пример, *имати со у глави* или руска пословица *недосол на столе, пересол на спине*. Пословица *човек човека не може познавати док са њиме не изједе онолико соли, колико у зубима може одићи – чтобы узнать человека надо с ним пуд соли съестъ* јесте интернационална (Мокиенко, 2007: 39). Занимљиви су примери *ставити со на реп – сыпать соли под хвост*. И један и други садрже лексему *реп*, али имају различито значење: *ставити соли на реп* значи не моћи ухватити некога јер је већ побегао, а *сыпать соли под хвост* значи радити нешто лоше, досађивати.

Много је примера са лексемама *хлеб* и *со* на српском и *хлеб* и *со, хлеб-соль* на руском: *јести со и хлеб – водить хлеб-соль; дочекати с хлебом и сољу – встречать хлебом-солью; слажу се као хлеб и со; кад има хлеба, нема соли, а кад има соли, нема хлеба; хлеб-соль ешь, а правду режешь; без хлеба, без соли худая беседа; забывать хлеб-соль*. Ова два прехранбена производа појављују се заједно у многобројним ФЈ и пословицама. „Код Словена однос према соли је имао пуно поштовања исто као и према хлебу, зато се обредна симболика хлеба и соли представља као устаљени елемент народног бонтона код Руса, Украјинаца и Белоруса“ (Мокиенко, 2007: 343). Додали бисмо да ова традиција постоји код свих словенских народа.

Лексеме *каша/каша, мед/мёд, млеко/молоко* и *уље/масло* такође имају велики број примера. У примере са лексемом *каша* убрајамо и примере са лексемама *качамак* и *цицвара*, јер по облику подсећају на кашу. Фразеологизми као што су *обилазити као мачак око вруће каше, немој [трошити – прим. аут.] као качамак* (Оташевић, 2012), *каши не свариши, сапоги каши просят* немају еквивалента. Фразеологизми који имају еквивалент јесу: *мало каши ел – ни каше се није најео; имати вреле каше – расхлѣбывать кашу; претворити у гомилу каше – дать берёзовой каши; каша в голове – имати цицвару у глави*. Пример *каша во рту* у српском језику има еквивалент који није везан за кашу, али се налази у домену прехранбених производа *као да му је врућ кромпир у устима*. У руском језику постоји и много пословица са лексемом *каша*: *гречневая каша сама себя хвалит – добра роба сама се продаје; кашу маслом не испортиши – од вишка глава не боли; сам заварил кашу – сам и расхлѣбывай – сам пао, сам се убио*, док смо у српском језику пронашли само једну: *Жежен кашу хлади*. Руске варијанте ове пословице су: *Обжжёшься на молоке, дуют и на воду*. У случају да се истраживање спроводило само на пословицама, могли бисмо доћи до нетачног закључка да у српској култури каша нема велику улогу, јер постоји само један пример паремије. Разлог због којег овај закључак није тачан је то што постоји низ фразеологизама са лексемом *каша*.

Примери са лексемом *мед/мёд* су такође многобројни и већина њих има библијско порекло. О томе пише и Д. Мршевић-Радовић у књизи „Фразеологија и национална култура“ (Мршевић-Радовић, 2014: 24–25). Примери са директним еквивалентима су: *ићи као пчела на мед – как мухи на мёд; тече мед и млеко – молочные реки, кисельные берега; пала му је секира у мед – как сыр в масле кататься; у устима мед, а у срцу јед – на языке мёд, а в сердце лёд*. Има и примера који немају еквиваленте или немају еквиваленте са лексемама прехранбене тематике: *вашиими устами да мёд пить – из твојих уста у Божије уши; ложка дёгтя в бочке мёда – што је од Бога, слађе је од меда*.

Издвојићемо примере са лексемама које означавају врсте хлеба, а то су *погача* у српском и *каравай, калач и лепёшка* у руском. ФЈ и пословице са лексемом *погача* постоје само у српском језику, а то су *од тог брашна неће бити погача; тражити преко хлеба погачу; зрно по зрно погача, камен по камен палача; у кога је погача, у тога је и нож; у ратара црне руке, а бела погача*. Заједно са њима у ову групу спадају примери из руског са лексемом *каравай*: *на чужој каравай – рот не разевай; каравай не по рылу и тёртый калач; калачом не заманишь*. Њима можемо додати примере са лексемом *лепёшка*, која је такође у неку руку врста хлеба: *расшибиться в лепёшку*. Примери ове групе су већином из српског језика, вероватно је то због важности и улоге *погаче* у српској култури, за разлику од *каравая, лепёшки* и *калача* у руском.

Следи група примера са лексемама које означавају врсте супе. У ову групу спадају ФЈ и пословице са лексемама *чорба/суп, наприкаш, похлёбка, уха, щи*. Примери са лексемом *чорба* су: *бити у свакој чорби мирођија; запржити неком чорбу (заварить кашу); кувати своју чорбу, кусати нечију чорбу (есть чужой хлеб); просути пасју чорбу; чорбине чорба чорба (седьмая вода на киселе); старо месо добра чорба; стара кокош добра чорба*. Пример са лексемом *суп* је *индюк думал, думал, да в суп попал*. ФЈ са лексемом *наприкаш* гласи *направити наприкаш*. Пример са лексемом *похлёбка* је *продать за чечевичную похлёбку*. Примера са лексемом *щи*: *лаптём щи хлебать; щи да каша – пицца наша; попасть как кур во щи*. Једина пронађена ФЈ са лексемом *уха* је *демянова уха*. Руски еквивалент српске пословице *бити у свакој чорби мирођија* не садржи лексему прехранбене тематике – *В каждой бочке затычка*. За примере из ове групе тешко се налазе еквиваленти из исте категорије: у неким случајевима се налазе са лексемом која означава неки други прехранбени производ, док се у осталим случајевима, којих је знатно више, проналазе еквиваленти у другом језику који нису везани за храну.

Следећа група примера је са лексемама које означавају *тесто* и врсте јела направљене од њега. У ову групу спадају ФЈ и пословице са лексемама *тесто/тесто, гибаница, кнедла, колач, пита, тарана, ушитипак, пирог, блин, крендель, коврижка, пряник*. Примери које ћемо сврстати у ову групу су: *магла [густа – прим. аут.] као тесто; извући се као тарана из лонца; моћи се најести таране с главе; направити некеме гибаницу; говори као да има кнедлу у грлу – ком в горле стоит; прошла је баба с колачима – поздно пить боржом; ко о чему, баба о ушитипцима; из одного (другого) теста – из истог (другог) теста; не красна изба углами, а красна пирогами; первый блин комом; ни за какие коврижки; выписывать кренделя; кнutom и пряником*. Руску лексему *блин* налазимо у посло-

вици *первый блин комом*, а српски еквивалент ове пословице гласи *први мачићи се у воду бацају*. Српска лексема *палачинка* није забележена ни у пословицама, ни у ФЈ, али зато постоји српска пословица *ко о чему, баба о уштинцима* са лексемом *уштинци*. Руски еквивалент ове пословице је *у кого что болит, тот о том и говорит*. Ова група садржи више руских примера.

Следећа група примера јесте она са лексемама које означавају зачине и намирнице сличне њима, а то су *брашно/мука, уље/масло, зачин/приправа, шећер/сахар, сирће/укус, дрожжи, закваска, перец*. Примери ове групе су веома различити и у већини случајева немају еквиваленте у другом језику са лексемом која припада прехранбеној тематици: *здать перцу; чепуха на постном масле; как на дрожжах – као из воде; всё перемешается – мука будет; смејати се као луд на брашно; тяжело лонцу из села зачине чекајући; за бабино брашно; од тог брашна неће бити погаче; доливати уље на ватру; пролити сирће; бити као шећер; ићи као шећер; ниси од шећера; шећер долази на крају; шљиве за брашно; бибер је зрно малено, али пред госпoде излази; сирће своје буре највише гризе*.

Последња тематска група су ФЈ и пословице са лексемама које означавају млечне производе. Ова група није велика, у њу спадају лексеме *кајгана, кајмак, сир, шлаг, пенка, сливки, сыр, масло*. Примери ове групе су: *коштати као Светог Петра кајгана; покупити кајмак – снять пенки (снять сливки); сливки общества – крем друштва; шлаг на торти; ни пас с маслом не би појео; то је нечије масло; как сыр в масле кататься – живети као бубрег у лоју; идти как по маслу – ићи као по лоју; љубав за љубав, а сир за паре*. За последњи наведени пример на српском језику нисмо нашли одговарајући еквивалент у руским књигама пословица.

Преостале примере нисмо класификовали у посебну тематску групу. То су пословице и фразеологизми са лексемама *халва, бомбона, кобасица, сос, колбаска, соус*: *катись колбаской – губи се; неће мачка кобасице; продавати се као алва; бити као бомбона – как конфетка; бити у гадном соусу; ни под каким соусом*.

Размотрићемо примере који садрже лексеме назива пића. Овде су најбројнији примери са лексемом *вода, вино и млеко* и у руском и у српском језику, јер су најосновнија и најбитнија пића, а осим тога имају и посебно симболично и културолошко значење. Такође, постоје не толико бројни примери са лексемама *боза, сурутка, шприцер, квас, кисель, чай*. Поменути примери су: *за семь вёрст киселя хлебать – ићи преко девет брда; овсяный кисель сам себя хвалит – добра роба сама се хвали; седьмая вода на киселе – девете пећи жарило; часом с квасом; порой с водой; не дорог квас, дорога изюминка в квасе; и худой квас лучше хорошей воды, бити бистар као боза (сурутка); бити као хладан као шприцер*. Посебно место у руским ФЈ и пословицама заузимају примери са лексемом *чай*: *чай гонять, чай пить – долго жить; чай не водка – много не выпьешь*, који немају еквивалента у српском језику.

Примери са лексемом *млеко* у већини случајева имају еквиваленте у оба језика: *само птичјег млека нема – только птичьего молока не достаёт; ко се опеке на млеко дува и у јогурт; обжёгшись на молоке, дуют и на воду; још капље млеко из уста – ещё молоко на губах не обсохло*.

Иста ситуација је и са примерима са лексемом *вино*: *ни вино ни вода*; *покрстити у вино – вино с водой пополам*; *бити при вину – вино ударило в голову*; *потражити заборав у вину – заглушить горе вином*; *држи се старог вина и старог пријатеља*.

На основу прикупљеног и анализираниог материјала можемо закључити да се фразеологизми и пословице настали на општекултурном делу (словенској митологији, Библији и преводима и калковима интернационалних пословица) подударају у оба језика. Преостали део ФЈ и пословица много ређе има подударности.

Примећене су следеће законитости: као прво, у преосталом тематском делу, потпуни еквиваленти фразеологизама и пословица су пре изузеци него правило. Као друго, ретке су такве подударности да еквивалент из другог језика буде у истом тематском домену прехрамбених производа. Као треће, најчешћи су еквиваленти са истим значењем, али са потпуно другачијим формалним обликом паремије и фразеологизма који ни не улази у домен прехрамбене тематике. Језичке слике света у српском и руском језику имају разлике, али оне нису велике, јер за сваку лексему у два језика налазимо низ пословица или фразеологизма, али са другим значењем у односу на први језик. При преводу у неким случајевима мора се посветити много пажње примерима који имају сличну форму, али имају различиту семантику, попут *ставити со на реп – сыпать соли под хвост*. Велики број фразеологизама и пословица није забележен у двојезичним речницима, тако да би преводилац требало да добро познаје ФЈ и паремије свог језика и језика с ког или на који преводи.

ИЗВОРИ

- Даль В.И. (1957), *Пословицы русского народа* (Москва: Гос. изд-во художественной литературы).
- Караџић В. (1987), *Српске народне пословице* (Београд: Просвета-Нолит).
- Оташевић Ђ. (2012), *Фразеолошки речник српског језика* (Нови Сад: Прометеј).
- Степанова М. И. (2006), *Фразеологический словарь русского языка* (СПб: ООО «Полиграфуслуги»).
- Трофимкина О. И. (2005), *Сербскохорватско-русский фразеологический словарь* (Москва: ООО «Восток-Запад»).
- Menac A. (1979), *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, prvi svezak: A-N (Zagreb: Školska knjiga).
- Menac A. (1980), *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, drugi svezak: O-Я (Zagreb: Školska knjiga).

ЛИТЕРАТУРА

- Белић А. (1998), *Око нашег књижевног језика* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства).
- Мокиенко В.М. (2007), *Образы русской речи: историко-этимологические очерки фразеологии* (Москва: Флинта: Наука).
- Мршевић-Радовић Д. (2014), *Фразеологија и национална култура* (Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије).
- Речник српскохрватског књижевног језика (1-6). (1967), (Нови Сад: Матица Српска).

Речник српскохрватског књижевног и народног језика (том: 1–19). (1959 –), (Београд: САНУ-Институт за српски језик).

Сысоева Е.С. (2013), «Изучение русской фразеологии в инославянском окружении», *Русский язык как инославянский*, V, 25–32.

Екатерина Волкова

КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ ПОСЛОВИЦ И ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ КУЛИНАРНОЙ ТЕМАТИКИ В СЕРБСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В работе анализируются пословицы и фразеологизмы кулинарной тематики в сербском и русском языке. Автор рассматривает различные названия еды, появляющиеся в сербских и русских пословицах и фразеологизмах, а также в какой мере и каким образом данные названия присутствуют в сербских и русских примерах. Затрагивается языковая картина мира, отражающаяся в анализируемых пословицах и фразеологизмах. Особенное внимание уделяется сопоставлению примеров и поиску эквивалентов.

ПРОЦЕСС НОРМАЛИЗАЦИИ В ОБЛАСТИ ГОРОДСКОЙ НОМИНАЦИИ¹

В статье обосновывается необходимость рассмотрения процесса перехода городской номинации от стихийной, нерегламентированной сферы к регулируемой, демонстрирующей определенные закономерности в структуре, мотивированности, средствах выражения. Множество работ в области городской номинации посвящено выявлению структурно-семантических особенностей и мотивационных признаков наименований. В предлагаемом исследовании фокус перемещен на изучение процесса нормализации, что позволит описать переход от множества к системе в области урбанонимики.

Ключевые слова: нормативность, нормализация, ономастика, эмпоронимы, язык города, теория номинации, нормативный аспект.

The article addresses the necessity of describing the conversion of urban nominations of unregulated into regulated space, with systematic regularities regarding the structure, motivation, and means of expression. Many papers in the field of urbanonyms are devoted to the identification of the structural and semantic characteristics and motivational indicators of the names. In the proposed study we focused on the process of normalization, which will allow us to describe the transition of urbanonyms from a set to the system.

Keywords: normativity, normalization, onomastics, emporonyms, urban language, theory of nomination, normative aspect.

Лингвистические работы начала XXI века демонстрируют высокий интерес исследователей к названиям торговых объектов. Ономастический материал обладает богатым потенциалом для разноаспектного исследования, так как наименования связаны с индивидуальным языковым сознанием, коллективной языковой личностью, социумом, экстралингвистической действительностью, правовым полем. Обширный материал для исследования дает городское пространство, заполненное объектами разных видов и их наименованиями, к ним относятся названия улиц (годонимы), районов (хоронимы), предприятий и учреждений (эргонимы), торговых заведений (эмпоронимы) и др.

Эмпоронимы и годонимы ранее уже становились объектом изучения, исследования проводились с точки зрения социолингвистического, психолингвистического, лингвокультурологического подходов. Множество работ в области городской номинации посвящено выявлению структурно-семантических особенностей и мотивационных признаков наименований. Предлагаемое исследование перемещает фокус на изучение процесса нормализации, оно позволит описать переход от множества к системе в области урбанонимики. В представленной работе материалом исследования выступают наименования торговых объектов (эмпоронимы) города Абакана, при этом номинации городских объ-

¹ Публикация подготовлена в рамках поддержанного РГНФ научного проекта № 15-14-19002.

ектов рассматриваются как знак (более подробно об эмпорониме как семиотической сущности см. (Кадола 2012)). Обращение к такому материалу позволяет проанализировать современную языковую ситуацию и особенности языкового сознания носителей языка.

Изучение мотивационных признаков эмпоронимов Абакана продемонстрировало наличие своего рода «наивной теории номинации», характерной для представителей языкового коллектива. Рассматривая названия торговых объектов, реципиенты часто давали реакции, такие как «Название не соответствует заведению», «Лучше бы они назвали фирму ...», «Неправильное название», «Чем они думали, когда так называли?» и др. Данные ответы свидетельствуют о формировании комплекса представлений об особенностях называния того или иного заведения, характерных для массового языкового сознания, что может восприниматься как часть процесса нормализации в области эмпоронимики.

Дальнейшее изучение наименований торговых объектов в качестве семиотической сущности, представляющей собой единство вербальных и невербальных элементов, позволило воспринять их не просто как список нерегулярностей, а как систему, элементами которой являются сами названия. Эта система имеет ряд особенностей, отличающих ее от других систем, к ним относятся открытость, динамичность, нежесткость связей между элементами.

Системность эмпоронимики подтверждают присущие ей системные отношения: противопоставленности (парадигматические), сочетаемости (синтагматические), мотивированности (эпидигматические). Являясь частью лексической подсистемы, эмпоронимы вступают в отношения синонимии, антонимии, полисемии и т. п. Наименования торговых объектов объединяются в тематические группы, что обусловлено тесной связью наименований с внеязыковой действительностью, в лексико-семантические группы – в силу относительной частеречной однородности эмпоронимов. Также наблюдаются гиперо-гипонимические и гипо-гипонимических отношения. В синтагматические отношения вступают не только фонетические, лексические, графические компоненты наименования, но и наименование в целом и называемый объект. В отношении мотивации наименования торговых объектов вступают со словами русского и других языков, другими наименованиями. Проведенное нами исследование с использованием методов ассоциативного эксперимента, опросов, фоносемантического анализа показало, что немотивированные названия воспринимались реципиентами с затруднениями и вызывали негативные реакции.

Изучение системных связей в эмпоронимике позволяет рассмотреть ее как сложное единство, выполняющее определенную функцию и в котором выделяются составные части и структурные связи между ними. Данные структурные связи наблюдаются и на внутрисистемном, и на межсистемном уровнях, так как эмпоронимика обращена к экстралингвистической действительности, наименования тесно связаны с номинируемыми объектами, а также с культурой, мировоззрением и социальными процессами.

Обращенность наименований городских торговых объектов к внеязыковым структурам дает возможность рассматривать понятия нормы и нормативности в широком смысле. В традиционном понимании нормой называют «приня-

тое речевое употребление языковых средств, совокупность правил (регламентаций), упорядочивающих употребление языковых средств в речи индивида» (Ахманова 2004: 270), «совокупность явлений, разрешенных системой языка, отраженных и закрепленных в речи носителей языка и являющихся обязательными для всех владеющих литературным языком в определенный период времени» (Вербицкая 1993), «совокупность наиболее устойчивых традиционных реализаций языковой системы, отобранных и закрепленных в процессе общественной коммуникации» (Семенюк 1990: 137). Полагаем, что важно усилить акцент на социальном характере нормы, упомянутом в выражении «отобранных и закрепленных в процессе общественной коммуникации». Так, Л.А. Вербицкая отмечает амбивалентность нормы, описывая ее как категорию и внутриязыковую, и социолингвистическую: «Норма – категория внутриязыковая, она присуща языку как системе и связана с наличием в любом языке потенциальных возможностей разного обозначения одного и того же явления. При этом, безусловно, норма – результат действия социальных факторов, связанных с существованием данного языка в определенном речевом коллективе в определенный период времени, т.е. категория социолингвистическая» (Вербицкая 1997: 105).

В.Б. Касевич еще больше усиливает социальность нормы, утверждая: «Норма применительно к языку как системе есть прежде всего социолингвистическая категория», по его мнению, норма – «такая характеристика системы и входящих в нее единиц, которая определяется не только, даже не столько собственно языковыми закономерностями, сколько оценочными и вкусовыми в своей основе факторами социального порядка» (Касевич 2005: 10).

Актуальное определение дает Е.В. Ерофеева: «Норма – это не чисто языковая, и даже не собственно социолингвистическая категория, а социопсихолингвистический феномен, обусловленный 1) языковой системой, которой пользуется данный коллектив; 2) социальной средой, в которой функционирует данная языковая система; 3) оценкой средств этой языковой системы ее носителями, т.е. психологическим, субъективным фактором» (Ерофеева 2011: 61). Выявление данных факторов, влияющих на выбор номинации городского объекта, рассмотрение процесса нормализации (формирования нормы) в области урбанонимики, определение степени влияния благозвучности на выбор и восприятие наименования является важной задачей для современной лингвистики.

Такое понимание нормы как внутриязыковой и социолингвистической, даже социопсихолингвистической, категории, а также сложность описываемого объекта, представляющего собой совокупность языковых и неязыковых компонентов, делает возможным описание разных видов нормативности в области эморонимики. На лексическом и синтаксическом уровнях эмпоронима возможно описание собственно языковой нормативности, к которой относятся орфоэпические, лексические, грамматические нормы литературного языка. На фонетико-фонематическом и семантическом уровнях наименования можно изучать фоносемантическую нормативность, под которой мы понимаем совпадение коннотативного компонента наименования, включающего в себя эмоциональную оценку, с оценкой фоносемантической. Их несовпадение может рассматриваться как отклонение от фоносемантической нормы. Коннотативный компонент важен и для исследования ассоциативной нормативности, к кото-

рой мы относим соответствие названия комплексу сходных устойчивых ассоциаций к каким-либо явлениям, предметам, словам, характерному для значительного количества людей – носителей определенного языка, в виде прямого или косвенного указания. А соответствие эмпоронима коллективным устойчивым представлениям о том, какие мотивационные признаки должны быть положены в основу наименования городского объекта определенного назначения, в представленной работе называется мотивационной, или эпидигматической, нормативностью.

Изучение процесса нормализации в области эмпоронимики требует комплексной методики исследования, что обусловлено и многоуровневостью объекта. Нами использовались такие методы, как описательный, интерпретационный, наблюдение, моделирование, компонентный анализ, фоносемантический анализ, метод оппозиций, социолингвистический опрос, анкетирование и интервьюирование, анализ словарных дефиниций, семантико-мотивационное описание лексических единиц, ассоциативный эксперимент, прием внутренней интроспекции и т.д.

Комплексный характер исследования предполагает его полипарадигматичность: описание процесса нормализации в эмпоронимике проводится в рамках таких подходов, как нормативный, системно-синергетический, лингвосемиотический, лингвокультурологический.

Нормативный подход предполагает выявление разновидностей нормативности, особенностей процесса нормализации в области городской номинации и описание путей целесообразного выбора наименования. Системный и синергетический подходы предполагают рассмотрение сферы городской номинации как системы особого рода: открытой, динамичной, с нежесткими связями между элементами. Описание наименований в рамках данных подходов позволит описать механизмы формирования закономерностей и связей в стихийной, спонтанной области, то есть переход эмпоронимики от множества к системе.

Нормативный аспект изучения эмпоронимов города Абакана предполагает выявление эффективности и целесообразности использования элокутивных языковых средств в городских текстах. Результаты проведенного анализа дадут основу для регламентации процесса создания новых и переименования уже используемых эмпоронимов. Мы полагаем, что регулироваться должно наименование и переименование не только городских улиц, переулков, парков, районов, но и торговых объектов. К эмпоронимам следует применять такие критерии, как смысловое удобство наименования, грамматическое удобство наименования, название должно быть благозвучным, эстетичным и не должно вызывать ассоциации, не соответствующие моральным нормам, принятым в обществе. В связи с чем задачами нашего исследования являются выработка критериев оценки эффективности / неэффективности номинаций и формулирование рекомендаций по созданию новых номинаций, отражающих основные направления языковой политики Правительства Российской Федерации и Республики Хакасия. Например, владельцам торговых объектов можно рекомендовать создавать номинации, отражающие историю, культуру региона, лексическое и стилистическое богатство русского и хакасского языков, что будет способствовать обеспечению эффективного функционирования обоих государственных языков

Республики Хакасия. Регулирование создания эмпоронимов может стать одной из мер по повышению культурно-речевого уровня носителей различных языков, улучшению условий для реализации конституционных прав личности в языковой сфере, укреплению межъязыковых контактов, повышению интереса к изучению родных языков разными категориями населения.

ЛИТЕРАТУРА

- Ахманова О. С. (2004), *Словарь лингвистических терминов* (Москва: Эдиториал УРСС).
- Вербицкая Л. А. (1993), *Давайте говорить правильно* (Москва: Высшая школа).
- (1997), «Вариантность нормы и типы произнесения», *Экспериментально-фонетический анализ речи*, III, 105–115.
- Ерофеева Е. В. (2011), «Норма: социопсихологический и статистический аспекты», *Вестник Пермского университета*, IV (16), 60–65.
- Кадоло Т. А. (2012), «Полилингвистичность наименований городских торговых объектов как проявление поликультурности», *VII Међународни симпозијум Достигнућа и перспективе конфронтационог проучавања руског и других језика*, (Београд, 1–2. јуна 2012), 119–127.
- Касевич В. Б. (2005), «Еще о языковой норме», *Язык и речевая деятельность*, VIII, 9–24.
- Семенюк Н. Н. (1990), «Норма», *Лингвистический энциклопедический словарь* (Москва: Советская энциклопедия).

Татјана А. Кадоло

ПРОЦЕС НОРМАЛИЗАЦИЈЕ У ГРАДСКОЈ НОМИНАЦИЈИ

Резиме

Овај чланак објашњава потребу за анализом транзиција градске номинације из спонтане и нерегулисане области у уређену, коју одликују одређене правилности у структури, мотивацији, средствима изражавања. Велики део научних радова из области градске номинације посвећен је идентификацији структурно-семантичких и мотивационих карактеристика имена. Предложени истраживачки рад ставља акценат на проучавање процеса нормализације, што ће омогућити да се опише трансформација урбанонимике из скупа у систем.

О ПРЕДУСЛОВИМА УСПЕШНОГ ФУНКЦИОНИСАЊА СИСТЕМА НАСТАВЕ СТРАНОГ ЈЕЗИКА

У овом раду се у сажетој форми разматрају основне карактеристике система наставе страног језика и предуслови његовог функционисања у наставном процесу. Појам система се дефинише као уређен и добро организован скуп међусобно чврсто повезаних и усклађених компоненти и елемената наставног процеса, међу којима су циљеви и задаци, наставни програми, приступи, методи, уџбеници и приручници и др. Констатује се да систем наставе функционише, пре свега, у виду наставног процеса као основне организационо-структурне јединице, односно наставе – централне компоненте система, као процеса заједничке активности наставника и ученика.

Кључне речи: систем наставе страног језика, функционисање система у наставном процесу, циљеви и задаци, активност наставника и ученика, наставни програм, уџбеник.

This paper concisely discusses the basic characteristics of a system of teaching foreign languages and the preconditions of its successful implementation in the teaching process. The concept of the system is defined as an ordered and well-organized set of tightly linked and matched components and elements of the teaching process, including goals and objectives, curricula, approaches, methods, textbooks and manuals and others. It is noted that the system of teaching functions primarily in the form of a teaching process, as well as the basic organizational and structural units or classes - a central component of the system as a process of joint activities for teachers and students.

Key words: foreign language teaching system, functioning of the system in the teaching process, goals and objectives, teacher and student activities, teaching program, textbook.

У општој методологији систем се дефинише као скуп међусобно зависних елемената и начела усклађених тако да чине једну целину. Појам система у широкој је употреби у педагогији, дидактици, лингводидактици и психологији, пре свега, у вези са структурирањем и изградњом различитих система и профила школске наставе. У методици наставе страних језика прихваћено је шире становиште да се систем ове наставе може посматрати на *три нивоа*: на нивоу *макроприступа* (методика као наука у тесној узајамној повезаности с другим научним дисциплинама), *нивоу наставе конкретног језика* (са свим својим специфичностима) и на нивоу *микроприступа* (област реалног образовно-васпитног процеса, чија је основна структурна јединица наставни час, а главни његови учесници – наставник и ученик).

Знамо да је место језика дефинисано његовом функцијом, при чему сви елементи језичког система непосредно или посредно утичу један на другог као функционални „органи“ јединственог управљања системом различитог нивоа хијерархије. Систем наставе страних језика представља једну од њених *базичних категорија* и дефинише се као целокупност свих компоненти процеса наставе које одређују и условљавају његово функционисање, а чине их: *циљеви и задаци наставе, садржаји наставе, наставни процес, приступи настави, на-*

ставни методи, наставни принципи, различити облици наставе и наставна средства. Сложена структура система наставе пресудно утиче на избор наставних метода и поступака, на избор и употребу наставних средства, избор наставног материјала за различите видове наставе језика, на начин његове презентације и усвајања у школској настави. Све компоненте система функционишу као једна целина, и истовремено релативно аутономно, а усмерене су на решавање јединственог задатка – савладавање страног језика као средства комуникације, при чему се наставне делатности манифестују у сваком конкретном чину. Ипак, доминантна улога у систему припада *циљевима наставе* који се формирају под утицајем конкретне друштвене средине која диктира своје захтеве и потребе, *чему и како* ученика треба учити језику. Према А.Н. Шчукину, „основне карактеристике система наставе страног језика су следеће: *функционалност* (способност реализације система у наставном процесу у складу с постављеним циљевима), *сложеност* (систем се састоји од различитих компоненти, тј. подсистема који у наставном процесу наступају у хијерархији и међусобној повезаности), *отвореност* (систем је под сталним утицајем друштвене средине, отворен је и флексибилан за промене и може да укључи у своју структуру и нове компоненте које су одраз нових теоријских лингводидактичких сазнања и позитивних практичних наставних искустава, развојних технологија и друго, у чему се огледа и његова адаптивност)“ (Шцукин 2012: 71–72). Ми бисмо овде још додали: примереност нивоу учења језика и узрасту ученика и системску адекватност профили наставе (нпр. основна школа, гимназија, средња стручна школа). Интегрално начело система јесте – *настава* као основна организационо-структурна јединица, а облик реализације система јесу заједничка активност и конкретне операције наставника и ученика, чији је циљ овладавање страним језиком, као резултат организованог и плански управљаног процеса наставе, при чему се реализују општи и специфични образовни и васпитни циљ у оквиру општег образовно-васпитног система наставе. Инеса Бим, дајући дефиницију система наставе, истиче да се „систем наставе страних језика састоји се од двају подсистема који су међусобно повезани – наставног предмета „*страни језик*“ и *методике* као науке, која у значајној мери дефинише *успешност функционисања првог система...*“, додајући да је „*страни језик* као наставни предмет реално представљен, такође, и у наставном плану, програму, уџбеницима и приручницима и непосредно у свој целокупности часова, у конкретној делатности наставника и ученика, у ваннаставним активностима, у разним формама самосталног рада ученика“ (Бим 1977: 27). Она, такође, закључује „да се појам система наставе користи, с једне стране, у ширем смислу речи (...) јер укључује систем објеката и систем предмета методике у њиховој међусобној повезаности који уопштено одражавају сву целокупност појава и односа дате сфере стварности (...) С друге стране, појам система се користи у ужем смислу те речи, као конкретизација напред именованог система у односу на наставу појединог страног језика, тј. може се говорити о систему наставе руског језика, као страног, о немачком, енглеском и француском језику, о систему који је објективно важећи у овом или неком другом периоду и који реализује одређени методички систем“ (Бим 1977: 133). Дакле, специфичност система конкретног језика као средства комуникације неминовно условљава и систем приступа, метода и поступака, односно технологију наставе у процесу

савладавања језика и усвајања комуникативних навика и умења у различитим аспектима, што се може сматрати сасвим реалном и природном објективном законитошћу наставног процеса. У оквиру система наставе страног језика постоји и неколико подсистема, али кључни, сложени подсистем је – *процес наставе*, у оквиру којег се може издвојити више нивоа, међу којима је организационо-структурни ниво чија је основна функционална јединица – *наставни час*. Његову основу представља активност наставника и ученика, њихова међусобна чврста повезаност и утицај у процесу усвајања језичких знања, навика и умења. Такође, треба истаћи, да постоји тесна веза између квалитета одвијања процеса наставе и њених резултата. При томе, такође, морамо имати у виду и захтеве за структурирање система часова и њихову дидактичко-методичку организацију у различитим етапама учења језика.

Страни језик, као и сваки други наставни предмет, представљен је, такође, и у наставном плану и програму, у уџбеницима и приручницима и непосредно у систему часова, у конкретној активности наставника и ученика, у различитим облицима самосталног рада ученика итд. Суштински елемент система наставе је **наставни програм**. Он формулише и истиче циљ и задатке наставе страног језика, образовне и васпитне садржаје. Програм обухвата садржаје које ученици треба да савладају у свим наставним подручјима. Тачније, у програму се дају неопходни минимуми за фонетику, ортографију, граматику и културологију, тематски оквири који одређују лексику и комуникативне функције, конкретизује се и препоручује избор материјала, у одређеној мери се предвиђа и препоручује његова организација усвајања. Од квалитета реализације програма у великој мери зависи избор и употреба наставних средстава. Наставни програм за сваки конкретни страни језик мора да одговара конкретним условима и профилу наставе. Програми страних језика за основну школу концепцијски и структурно чини једну целину са програмима за гимназије и друге средње школе (у Србији), што представља континуитет у учењу сваког страног језика започетог у основној школи. *Тематски и језички садржаји* у основи се везују за програме основне школе, изложени по тзв. *линеарно-спиралном систему*. То значи да се *тематски кругови* не затварају, него се из појединих тема и подтема изводе нове и систематично проширују сагласно нивоу учења језика, узрасту ученика, њиховом интересовању и потребама. Језички садржаји и језички захтеви формулисани су по критеријумима и категоријама дескриптивне и примењене граматике, са елементима комуникативног приступа. Посебно место у програмима на свим нивоима наставе имају *комуникативне функције* изражене низом својих функционалних јединица (поздрави, ословљавање, слагање и неслагање с мишљењем саговорника, одобравање или неодобравање нечијих поступака, изражавање жеља итд.) које се постепено проширују, обогаћују и систематизују од разреда до разреда, све до завршетка средње школе. Посматрани из аспекта хијерархије управљања у систему наставни планови и програми су, логично, подређени општим циљевима образовања и васпитања једног друштва. У циљу успешног функционисања система наставе било којег страног језика *наставни програми* морају да поседују три главне дидактичко-методичке одреднице: *опсег* (екстензитет), *дубину* (интензитет) и *редослед* (структуру) наставних садржаја. Под тим условом задати циљеви наставног процеса могу бити реално

оствариви (подроб. в. Раичевић 2007: 98–100). Веома је битно да постоји континуитет и међусобна чврста повезаност свих компоненти наставног процеса у организацији адекватне реализације програмских садржаја у различитим етапама наставе.

Појам система наставе и активност наставника и ученика посредно је исказана кроз **уџбеник** страног језика у виду уџбеничког комплета. „Увођењем уџбеника у наставну праксу формира се реалан систем наставе конкретног језика, а кроз међусобну повезаност и утицај наставника и ученика, ученика и уџбеника, наставника, уџбеника и приручника, што на крају даје задати ниво обучености, тј. конкретна инојезичка знања, умења и навике“ (Бим 1977: 135). *Уџбеник* страног језика је сложена дидактичка реалност и у основи сложен подсистем, који је, пре свега, строго условљен циљевима и задацима наставе, стандардима реалних постигнућа ученика, наставним програмом и садржајима наставног предмета. Наставник страног језика треба да буде добро упознат и са савременим приступима структурирања комуникативно оријентисаног уџбеника, као и са облицима и методама рада са уџбеником. У наставном процесу врши више значајних функција: 1) *информативну* (функција приручника са одређеним корпусом текстова, а посебно – он је извор језичког материјала за усвајање), 2) *образовно-васпитну* (навике, умења, личност ученика), 3) *мотивациону* и 4) *контролну* (провера нивоа знања, навика и умења), 5) *естетску* и др. Уџбеник у суштини представља *функционалан и флексибилан модел* наставног процеса, али дат у једном сажетом и језгровитом виду. Између уџбеника и наставног процеса увек постоје мање или веће разлике и доста сложени међуодноси, зависно од низа објективних и субјективних услова и околности у којима се настава изводи. У погледу стратешке улоге уџбеника у процесу наставе „неопходно је да он самом својом структуром, њеним дидактичким обликовањем базираним на постигнућима теорије уџбеника, непрекидно и нужно «увлачи» ученике у културолошку и лингвокултуролошку интеракцију, која ће укључивати разноврсне активности и стратегије рада» (Кончаревић 2006: 39–47). «У коришћењу уџбеника треба примењивати креативан приступ који омогућава ученицима да партиципирају у одлукама о сопственом учењу» (Европски језички портфолио за наставнике и менторе, 2003: 34).

Није тешко закључити да је једна од главних компоненти, али и карактеристика система наставе страног језика његова **функционалност**, која представља способност реализације система у процесу наставе под утицајем постављеног циља. Сам карактер наставе (избор стратегија и тактика), као што смо напред истакли, дефинише се циљевима наставе. У чврстој вези с функционалношћу су комплексност и отвореност система, а његово главно обједињујуће начело је – **настава**.

За савремену наставу страних језика незаобилазан је и појам *функционалног приступа*. Управо овај приступ серуководи *принципом функционалности*. *Функционални приступ* је усмерен, пре свега, на начин презентације лексичко-граматичког материјала и на адекватно формирање говорних навика и умења у процесу наставе страног језика. При томе садржаји исказа у својој основи и одређују карактер презентације и организације језичког материјала. Ј.И. Пасов сврстава *принцип функционалности* међу најважније принципе *комуникатив-*

ног метода, који «избор материјала одређује тако да је он, пре свега, адекватан процесу комуникације, тј. а) избор из оних сфера комуникације за које се ученици спремају да у њима учествују; б) избор лексике се не врши на основу глобалне учесталости, већ за потребе датог комуникативног задатка у датој ситуацији; в) избор лексике који није потребан за теме типа «У биоскопу», «У продавници» и сл. (што је, можда, углавном прикладно за припрему туриста), већ за разматрање проблема у међуљудској комуникацији» (Пассов 2010: 158). А.Н. Шчукин посебно истиче да се *»принцип функционалности* карактерише тиме што се језички материјал уводи у наставу зависно од садржаја исказа (...) Избор приступа у реализацији принципа функционалности умногоме одређују циљеви наставе» (Шчукин 2012: 159–160).

Схватајући важност наставе као одређујућег *начела функционисања система* у виду образовно-васпитног процеса, А.Н. Шчукин наводи најважније специфичности и видове наставе, који су иначе најшире заступљени у настави страних језика.

«Према међусобној повезаности и односу наставника и ученика *процес* наставе може бити *контактни* и *даљински*. Први се односи на непосредну комуникацију између наставника и ученика, док се други облик наставе без контакта, даљински (...) реализује уз помоћ компјутерских телекомуникационих технологија и мрежа (нпр. интернета) (...) Такав облик наставе карактерише, дакле, посредан вид комуникације наставник-ученик и обратно, што у учењу страног језика ограничава могућност бржег и лакшег савладавања страног језика (...) Према начину организације настава страног језика може бити *активна* или *информативна*. При *активној* настави напори наставника усмерени су на практично овладавање језиком као резултат обилне говорне праксе и говорних вежби. Таквој настави доприноси примена интензивних метода, усмених облика рада и шире употребе очигледних наставних средстава. При *информативној* настави на часовима језика примарна пажња се посвећује усвајању језичког система и вежбама језичког карактера, као и вежбама читања и превођења (...) Према повезаности садржаја садржаја наставе с будућом професијом ученика настава може бити *контекстна* и *изванконтекстна*. *Контекстна настава* оријентише систем наставе према будућој професији ученика и, према томе, од самог почетка је професионално оријентисана. Тако, нпр. у условима курсног облика наставе «од нуле», већ након 2-3 месеца учења, које се организује у оквиру свакодневних животних и наставних тема комуникације, акценат се ставља на професионални профил (хуманитарни, научно-технички, природнонаучни), што се одражава на избор наставних материјала и на упознавање с језичким средствима која одражавају специфичности изабране сфере наставе. За *изванконтекстни облик наставе* избор сфере комуникације и стила изражавања не игра одлучујућу улогу, па се настава заснива на материјалу тзв. неутралног стила који одражава специфичности говорног језика с тежиштем на свакодневну лексику и већу слободу (избора) синтаксичких структура. Према реализацији принципа свесности настава језика може бити *интуитивна* и *когнитивна*. У првом случају језик се усваја као резултат подражавања говора наставника и обилне говорне праксе при минималном коришћењу правила и инструкција, или уз њихово потпу-

но искључивање (што је карактеристично за наставу по директним методима) (...) Према карактеру међусобног односа наставника и ученика настава може бити *оријентисана на наставника*, као главног извора информација на часу, и *оријентисана на ученика*. У другом случају иницијатива у учењу се преноси на ученика, а настава се претвара у активно учење. Управо таква настава страног језика у савременој методици се сматра најефикаснијом, јер на тај начин комуникација постаје најактивнија, при чему се стварају веома повољни услови за откривање личних својстава ученика и њихових образовних потенцијала» (Шукин 2012: 75–76).

У процесу наставе веома је важно и редовно *праћење реализације циљева, задатака наставног програма*, пре свега, посредством анализе реализованих часова. У склопу активности проверавања (евалуације, процењивања и оцењивања по утврђеним критеријумима и стандардима, односно процене која се спроводи у појединим или свим етапама планирања и извођења наставних активности) успешности функционисања система наставе страног језика, редовна анализа реализованих часова, степена усвојености знања, умења и навика код ученика, и те како доприноси унапређењу организације и ефикасности наставе датог страног језика.

У целом систему наставе страног језика, као што смо из претходног излагања видели, тесна међусобна повезаност и деловање, условљеност и усклађеност свих компоненти система, као и њихов континуитет пуне реализације, без сумње су *предуслов* пуног и успешног функционисања система. Јасно је зашто. Пре свега зато што у случају неадекватне и/или непотпуне реализације неке од кључних компоненти система, реално може доћи до „нарушавања“ функционисања дела система у настави страног језика. На пример, у случају већег непоштовања програмских циљева и захтева, није могућ ни адекватан избор приступа и метода наставе, нити циљевима јасно одређена и жељена реализација садржаја наставе, што се одражава и на саму организацију наставног процеса одређеног профила и нивоа наставе, као и на избор наставног материјала за различите видове наставе језика, на избор и примену наставних средстава. И поред тога што све компоненте система морају да функционишу као једна целина, оне су истовремено и релативно аутономне и усмерене су на решавање јединственог задатка – савладавању страног језика као средства комуникације и при томе се манифестују у сваком конкретном чину наставне делатности, не смеју прекидати везе са осталим компонентама система као целине. С друге стране, и сам наставни процес, различите законитости његовог тока и реални услови рада, као један од утицајних фактора, у сваком тренутку врше утицај на реализацију садржаја наставних програма, а у могу да услове и њихову прераду у одређеном временском периоду.

Систем наставе страног језика можемо посматрати и као *модел функционисања наставног процеса*, усклађен са одређеном *актуелном методичком концепцијом* по којој се и реализују све компоненте система. Методичка концепција у суштини представља одређени приступ и план, односно пројекат процеса наставе, који је основна форма њене материјализације, а наставне циљеве и садржаје реализује применом одговарајућих метода и поступака. Савремене наставне технологије у организацију и развој наставног система уводе и ста-

вљају на располагање све постојеће изворе знања ученицима и наставницима, с циљем да унапреде и олакшају процес учења страног језика у складу с постављеним циљевима и задацима. Цео процес савремене наставе страних језика је оријентисан на *личност ученика*, на *технологију интерактивне наставе* која се заснива на активном међусобном односу и утицају ученика и наставника и ученика и ученика, на међуличној комуникацији и њиховом међусобном уважавању као партнера у комуникацији. Та чињеница говори да се савремена методика наставе страних језика све више *окреће ученику као субјекту наставе*, његовој личности, али и наставнику, главном чиниоцу наставног процеса, како би се систем и процес наставе подигао на виши ниво проблемности и интелектуалности, ширећи на тај начин границе наших ширих интересовања и истраживања.

ЛИТЕРАТУРА

- Бим И. Л. (1977), *Методика обучения иностранному языку как наука и проблемы школьного учебника. Опыт системно-структурного описания* (Москва: Русский язык).
- Кончаревић К. (2006), Нека питања презентације лексике у настави српског језика у инословенској средини, in: *Међународни научни састанак слависта у Вукове дане. Реч – морфолошки, синтаксички, семантички и формални аспекти у српског језику*. Београд, МСЦ, 35/1, 395–403.
- Пассов Е. И. (2010), Коммуникативный метод, in: *Хрестоматия по методике преподавания русского языка как иностранного*/Сост. Л.В. Московкин, А.Н. Щукин (Москва:Русский язык. Курсы), 154–161.
- Раичевић В. (2007), *Опита методика наставе словенских језика у инословенској средини* (Београд: Завод за уџбенике).
- Щукин А. Н. (2012), *Теория обучения иностранным языкам (лингводидактические основы)*. Учеб. пособ. для преподавателей и студентов языковых вузов (Москва: ВК).
- Zajednički evropski okvir za žive jezike: učenje, nastava, ocjenjivanje (2003) / ured. S. Backović; prir. D. Bogojević (Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke).

Вучина Раичевич

О ПРЕДПОСЫЛКАХ УСПЕШНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Резюме

В этой работе в сжатой форме рассматриваются основные характеристики системы обучения иностранному языку и предпосылки её успешного функционирования в учебном процессе. Система обучения иностранному языку является упорядоченным и внутренне организованным множеством тесно взаимосвязанных и согласованных всех компонентов и элементов учебного процесса, среди которых – цели и задачи, учебные программы, подходы, методы, учебники и учебные пособия и др. Констатируется, что система функционирует, прежде всего, в виде учебного процесса, который является его основной организационно-структурной единицей, т.е. обучения - центрального компонента системы, как процесс совместной деятельности преподавателя и учащихся.

О ЛИНГВИСТИЧКИМ АСПЕКТИМА НАСТАВЕ РУСКОГ ЈЕЗИКА СТРУКЕ

У раду се даје преглед најважнијих лингвистичких аспеката професионално оријентисане наставе руског језика, указује на специфична обележја и функције научне прозе, издвајају најбитније карактеристике на лексичком, морфолошком и синтаксичком нивоу. Као извор за анализу језичке грађе послужили су актуелни уџбеници руског језика струке за студенте друштвено-хуманистичких факултета у Србији. Резултати анализе показали су да специфичне одлике научне прозе имају значајне импликације за методску наставу руског језика струке – одабир и презентацију језичког материјала, усвајање терминолошке лексике, технику рада са текстом, укључујући издвајање најтипичнијих структурно-семантичких модела, релевантних за формирање комуникативне компетенције у професионално актуелним сферама комуникације.

Кључне речи: руски језик струке, методика наставе руског језика, научни стил, терминолошка лексика, структурно-семантички модели.

The paper offers a survey of two of the most important linguistic aspects of professionally oriented Russian language teaching, an insight into the specific markers and functions of scientific prose, and emphasizes the most significant characteristics on the lexical, morphological and syntactic levels. The source for the analysis of linguistic contents was derived from the currently used textbooks of Russian for specific purposes for Serbian students of social studies and humanities. The results of the analysis show that the specific characteristics of scientific prose have great implications on the Russian language teaching methodology – specifically, on the selection and presentation of the linguistic material, the acquisition of terminological lexis, and techniques of text treatment, including the selection of the most typical structural and semantic models, relevant for the formation of communicative competence in currently professionally relevant spheres of communication.

Key words: Russian for specific purposes, Russian language teaching methodology, scientific style, terminological lexis, structural and semantic models.

За студенте који комуникативну компетенцију на руском језику стичу на нефилолошким факултетима, језик представља не само средство комуникације, већ и средство будуће стручне и професионалне делатности, инструмент за стицање и преношење стручних знања, извор информација и перманентног стручног усавршавања. Настава руског језика струке одвија се на специјално одабраном језичком материјалу који опслужује сферу професионалне комуникације будућих стручњака нефилолога, тј. на језику науке.

У односу на језик других функционалних стилова језик науке карактерише низ специфичних обележја: монолошки карактер, строги одабир језичких средстава, тежња ка употреби нормираног говора, претходно осмишљавање исказа, логичност, јасност, концизност и систематичност излагања, ограничење ауторског „ја“, одсуство експресивности и др. (в. Абдалян, Иванова 2001: 29–30; Плещенко et al. 2001; Кожина 2006: 242–247; Романова, Филиппов 2006: 79–85;

Чернявская 2007: 22; Кожина et al. 2008: 289–299; Морозов 2008; Колесникова 2010: 133–135; Сальная 2012: 132–133; Стычева 2012; Власенков, Рыбченкова 2013: 220–225; Оспанова 2013; Кильдюшова, Якубаева 2014: 1; Чаркић 2002: 168; Кончаревић 2011: 13–24). Руска ауторка Ј. С. Тројанска као основна обележја научног стила наводи јасност и официјелност. Принцип јасности произилази из основне функције језика науке која се састоји у саопштавању информација, док се официјелност објашњава званичним, официјелним карактером ситуације у којој се одвија комуникација, социјалним статусом учесника комуникације, као и традиционално прихваћеним неутралним тоном излагања у сфери науке (Троянская 1989: 33). Остала обележја научног стила, како истиче ауторка, функционишу као „поткатегорије“ које обезбеђују реализацију поменути два принципа на којима се темељи језик науке.

Међутим, осим функције саопштавања јасних, разумљивих и логично обликованих информација, научној прози је својствено објашњавање, расуђивање, промишљање, анализа, изношење научних чињеница и доказивање објективне истине (Чаркић 2002: 166–167). Наведене функције нашле су свој одраз у формалној структури научног стила, те се он, у односу на друге функционалне стилове, одликује низом специфичности на лексичком, морфолошком и синтаксичком нивоу.

У наставку излагања покушаћемо да издвојимо карактеристична лингвистичка обележја научног стила на сваком од наведених језичких нивоа, и да укажемо на импликације које оне имају за методику наставе језика струке – одабир и презентацију језичке грађе, усвајање терминолошке лексике, технике рада са текстом, укључујући издвајање најважнијих морфо-синтаксичких особености језика науке. Као извор језичке грађе послужили су нам домаћи уџбеници руског језика струке за студенте друштвено-хуманистичких факултета у Србији.

С обзиром да језик науке захтева максимално тачно и прецизно одређење појмова и предмета стварности, специфичну особеност лексичког састава научног стила представља употреба термина. Свака научна дисциплина има сопствену терминолошку лексику која је обједињена у тзв. терминосистем (лингвистичка терминологија, филозофска, педагошка, математичка итд.). Термини који улазе у састав неколико терминосистема у конкретном тексту користе се у само једном значењу: на пример термин *адаптация* употребљава се у једном значењу у биологији, а у другом значењу у педагошким наукама.

За наставу страног језика струке посебно су важне две групе лексема: 1) термини у ужем смислу међу којима је велики број позајмљен из других језика; 2) терминологизоване речи из општег језика (Митрофанова 1985: 31–32).

Када је реч о методици наставе руског језика струке, уско специјализована терминологија представља само један од аспеката функционисања научног стила. За овај језичко-стилски регистар далеко је значајнија друга функционално-стилска тенденција која се испољава у систематском одабиру и терминологизацији обичних речи из општег језика које чине значајан проценат језика науке. Функционишући у научном контексту, ове речи се обично специјализују, што се испољава у сужавању њиховог семантичког обима, губитка неких значења и променама које чак могу да воде до појаве нове речи. Руски лингводидактичари Т. П. Плешченко, Н. В. Федотова, Р. Г. Четчет наво-

де пример именице *окончание*, која има два значења (1. Завершение, доведение чего-либо до конца. 2. Заключительная часть чего-либо), а у лингвистици се употребљава у само једном значењу: «грамматически изменяющаяся часть слова; флексия». Или, рецимо, глагол *рассмотреть* који има следећа значења: 1. Всматриваясь, увидеть, разглядеть. 2. Смотря, вглядываясь, ознакомить с чем-либо. 3. Разобрать, обдумать, обсудить, у научном стилу се обично употребљава у трећем значењу: *Рассмотрим данный треугольник* (Плещенко et al. 2001).

Још једно важно обележје научног стила испољава се у тенденцији ка сужавању значења полисемичних речи. Тако према наводима О. Д. Митрофанове реч *хозяин* од 8 могућих значења у научним текстовима реализује само једно, реч *сила* – од 7 значења – само 2. Преузимајући специјалну функцију у научном тексту и сужавајући своју семантичку вредност, овакве речи ступају у нове лексичко-граматичке везе са другим речима, успостављајући нове односе са њима (Митрофанова 1985: 42). Због тога наставник мора да уложи огроман труд како би код студената развио вештину уочавања и распознавања нових лексичко-семантичких нијанси и морфолошко-синтаксичких особености терминологизоване лексики, оријентишући се при том на врло ограничену сферу њиховог функционисања.

Једну од карактеристичних одлика научног језика представља специфична употреба глагола. Апсолутно већина глагола у научном стилу се делимично или у потпуности десемантизује (Кожина et al. 2008: 292; Кончаревих 2011: 19–20). То се испољава у чињеници да значајан проценат најфреквентнијих глагола врши копулативну функцију: *быть, являться, становиться, называться, считаться, характеризоваться, отличаться, представляться, представлять собой, заключаться, иметь, служить, состоять и др.* Значење глаголске радње или стања практично се више не изражава овим глаголима, услед чега се они могу заменити копулативним глаголом *быть (есть)*. На пример:

Общество *представляет собой* сложную социальную систему. [...] Этапы развития общества *называются* общественно-экономическими формациями. [...] В обществе, где *имеются* классы и их борьба между собой, появляется государство, которое *является* орудием классового господства одного класса над остальным (РЈ УФВ: 264); Компьютерные игры *становятся* мощным инструментом развития человеческого сообщества, неотъемлемой частью современной культуры (РЈ ВОТ: 57); Первое свойство – объективного характера, *заключается* в степени знания педагогом преподаваемого предмета, [...] (РЯРК: 100).

Значајну групу глагола својствених језику науке чине глаголи опште семантике који се такође одликују семантички ослабљеним значењем: *существовать, появляться, начинать, позволять, применять, образовать, изучать, находиться, располагаться, изменяться, встречаться, вести, водить, носить, вытекать, входить* и др.:

Правило *вытекает* из принципа, подчиняется ему, конкретизирует его, определяет характер отдельных приемов, шагов и деятельности учителя, которые *ведут* к реализации принципа (РЈУФ В: 70); Гражданско-правовая ответственность имеет имущественный характер, [...]. Она *носит* компенсационную

направленность, ибо преследует цель – восстановление нарушенных имущественных прав (РЯЮ: 55); Само заглавие «Таинство веры» *подводит* к более углубленному и расширенному пониманию «таинства», чем то, которому учит нас «школьное» богословие (РJT: 73).

Научна литература има своје особености и на морфолошком плану. У стручној литератури наводе се следећа специфична морфолошка обележја научне прозе која морају бити укључена у садржаје наставе руског језика струке: номинативност, одн. супстантивност језика науке; у научном стилу доминирају именице, затим придеви, док је употреба глагола тек на трећем месту; преовладавају именице које означавају категорију „неживог“, расте употреба речи средњег рода и облика за једину; мења се фреквенција употребе падешких облика – на првом месту је употреба генитива (Буре et al. 2003: 50–56).

Већина глагола употребљава се у облику садашњег времена несвршеног вида (њима се најчешће изражава ванвременско, атрибутивно значење или значење констатације факта); према наводима К. Кончаревић облици презента заступљени су са 67-85% од укупно употребљених глаголских форми, што је знатно већи проценат у односу на књижевни стил у коме је презент заступљен са свега 11% (Кончаревић 2011: 19); доминирају облици трећег лица једине и множине, у употреби су облици првог лица множине, док се остали облици срећу веома ретко.

За научну прозу карактеристичан је процес граматикализације, односно претварања пунозначних врста речи, пре свега именица, у предлоге. На пример, као предлози функционишу *по мере, в меру, в случае, в соответствии, в качестве, в режиме, в процессе, в результате, с помощью (при помощи), за счет, в виде, на основе, путем, посредством, методом, образом, способом* и многи други:

На основе Северо-восточной субцивилизации стала складываться в XIVв. Московская Русь, став основой Российской («Евразийской») цивилизации (РЯРК: 213); *В результате* распада СССР в 1991 году возникло новое государство – Российская Федерация (РЯРК: 213). *В процессе* конструирования у ребёнка возникает необходимость соединения наглядных символов (показ приемов складывания) со словесными (объяснение приемов складывания) [...] (ВОИ: 231); Но *по мере* расширения Церкви возникла необходимость в старших пресвитерах, [...] (РJT: 173);

Аналогне тенденције запажају се и у сфери везника, везничких речи и уопште средстава повезивања реченица у сложеније синтаксичке структуре. Успостављајући везу са претходним или наредним контекстом, ова везничка средства врше функцију конектора, тј. користе се као организатори излагања:

Итак, обобщим все сказанное и сделаем выводы. *Во-первых*, сознание – это не ..., а ... *Во-вторых*, ... состоит в том, что ... *В третьих*, сознание имеет ... *В четвертых*, человеку присуще ... (РJ ФФН I: 163); *Конечно*, нельзя делать вывод на основании одного рисунка (ВОИ: 232); *Таким образом*, сущность и явление существуют в единстве [...] (РJ УФВ: 258); [...] культурно-исторический процесс в России как бы распадался на несколько течений: *с одной стороны*, он был отмечен развитием лучших демократических традиций, *а с другой* – сомнениями, [...], борьбой в различных сферах культуры (РЯРК: 269).

Језик науке карактеришу и специфичне синтаксичке конструкције. Лингвостилистичка анализа текстова из области науке показала је да су научном стилу својствене неодређено-личне, уопштено-личне и безличне реченице, пасивне конструкције, партиципски и прилошки обрти, као и специфичне предлошко-падешке конструкције (в. Папрић 2016). Отуда је неопходно систематски упознавати студенте са основним одликама научног стила, његовим лексичким, морфолошким и синтаксичким особеностима.

Техника рада са текстовима научног стила подразумева презентацију језичког материјала на бази структурно-семантичких модела обједињених на основу ситуативно-тематског принципа. Усвајање датих структурних модела на адекватно одабраном језичком материјалу омогућава студентима да на бази усвојених модела лако и слободно граде аналогне конструкције и њихове варијанте.

У наставку излагања дајемо преглед најтипичнијих структурно-семантичких модела који су својствени језику науке. У издвајању поменутих модела ослањали смо се на типологију О. Д. Митрофанове, И. В. Кильдушове и К. С. Јакубајеве (Митрофанова 1985; Кильдюшова, Јакубаева 2014). Моделе смо груписали на основу следећих тематских категорија:

1. дефинисање научних појмова: *что – это что, что есть что, что называется чем, что называется чем, что понимается под чем*:

Церковь – это Божественное учреждение, в котором Святой Дух подает людям благодатные силы для духовного возрождения, спасения и обожения (РЈ КМЦ: 35); Право – (это) совокупность правил поведения. Право есть совокупность правил поведения. Правом *называется* совокупность правил поведения. Правом *называют* совокупность правил поведения (РЈП: 17); Под таинством в православном богословии *понимаются* священнодействия, в которых происходит встреча Бога с человеком [...] (РЈТ: 175);

2. класификација предмета и појмова: *что относится к чему, что делится на что, что состоит из чего, что делят на что*:

Метод Роршаха *относится к* наиболее сложным приемам исследования личности, [...] (РЈРК: 177); Суд *состоит из* 15 судей (РЈП: 103); Антагонистические общества *состоят из* больших общественных групп людей-классов (РЈ УФВ: 264); Развитие общества – это закономерный естественно-исторический процесс. Он *делится на* несколько этапов (РЈ УФВ: 264);

3. изражавање карактеристика предмета према структури и саставу: *что состоит из чего, что входит в состав чего, что содержит что, что составляет что, что образует что*:

Живой организм *состоит из* клеток, которые *образуют* все органы (РЈ ФФН I: 160); В состав правонарушения *входят* [...] (РЈЮ: 48); [...] предложение научного текста *содержит* примерно в полтора раза больше слов, чем предложение художественного текста (РЈ УФБГ: 12); Собранные вместе, члены Церкви *составляют* единое тело, неделимый организм (РЈТ: 167);

4. изражавање карактеристика предмета на основу његових типичних својстава: *что имеет что, что характеризует что, что характеризуется чем*,

что характерно для чего, что – (это) какое что, что представляет собой что, что обладает чем:

Дети *обладают* повышенной чувствительностью (РЈ УФБГ: 15); Бог *облаждает* постоянством, непреложностью и неизменяемостью [...] (РЈТ: 151); Компетенция суда *характеризуется* единством прав и обязанностей (РЈЮ: 62); Для правоотношений *характерно* наличие субъективных прав и обязанностей у его участников (субъектов) (РЈЮ: 43); Наблюдение *представляет собой* целенаправленное восприятие какого-либо педагогического явления, в процессе которого исследователь получает конкретный фактический материал или данные, [...] (в. РЈРК: 175);

5. изражавање функција предмета: *что выполняет что, что участвует в чем:*

Язык *выполняет самые разнообразные функции* в человеческом обществе (РЈ УФБГ: 9); Зрительные и двигательные анализаторы, [...] *непосредственно участвуют в восприятии и воспроизведении букв и их элементов*, [...] (ВОИ: 227);

6. изражавање поређења: *что отличается от чего, в отличие от чего (кого):*

В отличие от Платона, Аристотель не столь пренебрежительно относится к частной собственности (РЈРК: 179); Краткие формы *отличаются от полных* по своему значению, синтаксической роли и изменению (РЈЮ: 27);

7. изражавање узрока и последице помоћу везника и предлога: *так как, потому что, из-за чего, поэтому, благодаря чему:*

Возложение рук являлось продолжением Пятидесятницы, *так как* сообщала дары Святого Духа (РЈТ: 180); *Из-за недостаточной зрелости психики* дети еще не умеют контролировать свое поведение (ВОИ: 60); Только спустя годы взросления у малыша накапливается определенный жизненный опыт, *благодаря которому* он постепенно учится справляться с «неудобными» особенностями своей психики (ВОИ: 59).

Списак предложених структурно-семантичких модела свакако није коначан, те се у зависности од постављених циљева, комуникативних потреба студената и нивоа извођења наставе може кориговати и допуњавати новим конструкцијама.

Преглед најважнијих лингвистичких аспеката наставе руског језика струке показао је да се у професионално оријентисаној настави страног језика посебно пажња мора поклањати специфичним одликама научног стила. Језик науке одликује се низом карактеристичних обележја на лексичком, морфолошком и синтаксичком плану, те као такав мора бити предмет посебног изучавања у оквиру наставе језика струке. Лингвистичке особености научне прозе подразумевају специфичан приступ и одабир језичке грађе, начин презентације и усвајање стручних термина и терминологизованих речи из општег језика, технику рада са текстом, као и дидактички добро осмишљен систем вежбања на бази најтипичних структурно-семантичких модела својствених језику науке. Наведена обележја научног стила представљају поуздано полазиште и извор грађе за креирање наставних материјала, уџбеника и студијских курикулума за руски језик струке. Истовремено, она обезбеђују формирање неопходне и довољне лингвистичке базе за развој и усавршавање вештина усменог и писменог изражавања у професионално актуелним сферама комуникације будућих стручњака.

ИЗВОРИ

- Белокапић Шкунца, В. (2009), *Руски језик: васпитно-образовна тематика* (Београд: Универзитет „Браћа Карић“) (РЈ ВОТ)
- Богдановић, С. (1998), *Руски језик за студенте Учитељског факултета* (Врање: Учитељски факултет у Врању) (РЈ УФВ)
- Величковић, Д. (1993), *Руски језик I за студенте Филозофског факултета* (Ниш: Филозофски факултет у Нишу) (РЈ ФФН I)
- Дамљановић, Д. (2009), *Русский язык, русская культура: для студентов гуманитарного профиля* (Београд: Завод за уџбенике) (РЯРК)
- Кончаревић, К. (2011), *Руски језик у теологији: обликовање теолошког текста, техника превођења* (Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања) (РЈТ)
- Кончаревић, К. (2014), *Руски језик у комуникацији и мисији Цркве: функционални стилови, ресурси, жанрови* (Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања) (РЈ КМЦ)
- Милинковић, Љ. (2000), *Руски језик за правнике* (Београд: Савремена администрација) (РЈП)
- Папрић, М., Белокапић Шкунца, В. (2015), *Воспитываем, обучаем, играем: уџбеник руског језика за студенте Учитељског факултета* (Београд: Учитељски факултет) (ВОИ)
- Стаменковић, П. (1995), *Русский язык для юристов* (Београд: Издавачка агенција „Драганић“) (РЈЮ)
- Ресовић, М. (1997), *Ruski jezik: udžbenik za studente učiteljskih fakulteta* (Beograd: Učiteljski fakultet u Beogradu) (РЈ УФБГ)

ЛИТЕРАТУРА

- Абдалян, И. П., Иванова, И. Н. (2001), *Стилистика русского языка* (Москва: Компания Спутник+)
- Буре, Н. А., et al. (2003), *Основы научной речи: Учеб. пособие для студ. нефилол. высш. учеб. заведений* (СПб.: Филологический факультет СПбГУ, М.: Издательский центр «Академия»)
- Власенков, А. И., Рыбченкова, Л. М. (2013), *Русский язык. Грамматика. Текст. Стили речи. 10-11 классы: учебник для общеобразовательных организаций* (Москва: Просвещение)
- Кильдюшова И.В., Якубаева К.С. (2014), «Лингвистический аспект обучения языку специальности иностранных студентов», *Международная научно-практическая конференция «Проблемы и перспективы подготовки иностранных студентов»* (Харьков: ХНАДУ) [online публикација] <<http://pps.kaznu.kz/kz/Main/FileShow2/14701/133/446/3945>> 10.1.2017.
- Кожина, М. Н. (ed.) (2006), *Стилистический энциклопедический словарь русского языка* (Москва: Флинта, Наука)
- Кожина, М. Н., Дускаева, Р., Салимовский, В. А. (2008), *Стилистика русского языка: учебник* (Москва: Флинта, Наука)
- Колесникова, Н. И. (2010), «Что важно знать о языке и стиле научных текстов», *Высшее образование в России* [online часопис], 3, 130-137 <<http://www.vovr.ru>>

- ru/upload/Kolesnikova%203-2010.pdf> 25.1.2017.
- Кончаревић, К. (2011), *Руски језик у теологији: обликовање теолошког текста – техника превођења* (Београд: Православни богословски факултет)
- Митрофанова, О. Д. (1985), *Научный стиль речи: проблемы обучения* (Москва: Русский язык) [online публикација] <<http://www.twirpx.com/file/1550842/>> 15.10.2016.
- Морозов, В. Э. (2008), *Культура письменной научной речи* (Москва: Икар) [online публикација на интернет порталу Библиотека Гумер – гуманитарные науки] <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/moroz/02.php> 10.2.2017.
- Оспанова, Б. Р. (2013), *Научный стиль речи как аспект обучения языку специальности: учебное пособие* (Издательство «Академия Естествознания») [online публикација на интернет порталу Международная ассоциация ученых, преподавателей и специалистов] <<http://www.rae.ru/monographs/220>> 15.2.2017.
- Папрић, М. (2016), „Синтаксичке особености научног стила у учебницима руског језика струке за хуманистички профил“, *Живи језици*, 1, 209-222
- Плещенко, Т. П., Федотова, Н. В., Чечет, Р. Г. (2001), *Стилистика и культура речи: Учебное пособие* (Минск: «ТетраСистемс») [online публикација на интернет порталу Библиотека Гумер – гуманитарные науки] <http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Linguist/pletsch/index.php> 13.2.2017.
- Романова, Н. Н., Филиппов, А. В. (2006), *Стилистика и стили: учебное пособие; словарь* (Москва: Флинта, Московский психолого-социальный институт)
- Сальная, Л. К. (2012), «Обучение устному научному общению», *Известия Южного федерального университета. Технические науки* [online публикација на интернет порталу Научная электронная библиотека «Киберленинка»], 10, 130-136 <<http://cyberleninka.ru/article/n/obuchenie-ustnomu-nauchnomu-obscheniyu>> 24.2.2017.
- Стычева, О. А. (2012), «Научный стиль речи: вопросы дидактического обеспечения», *Мир науки, культуры, образования* [online часопис], 3, 150-152 <<http://elibrary.ru/contents.asp?issueid=1029199>> 24.03.2017.
- Троянская, Е. С. (1989), *Обучение чтению научной литературы. В помощь преподавателю иностранных языков* (Москва: Наука)
- Чаркић, М. Ж. (2002), *Увод у стилистику* (Београд: Научна књига)
- Чернявская, В. Е. (2007), *Интерпретация научного текста: Учебное пособие* (Москва: Издательство ЛКИ)

Марианна Паприч

О ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ АСПЕКТАХ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ КАК ЯЗЫКУ СПЕЦИАЛЬНОСТИ

Резюме

В данной работе дается обзор самых важных лингвистических аспектов профессионально ориентированного обучения русскому языку, указываются специфические свойства и функции научной прозы, выделяются главные характеристики на лексическом, морфологическом, а также синтаксическом уровне. Источником материала для анализа послужили актуальные учебники русского языка как языка специальности для студентов гуманитарных факультетов в Сербии. Результаты анализа показали, что специфические свойства языка науки в значительной степени отражаются на методике преподавания русского языка как языка специальности – отборе и презентации языкового материала, усвоении терминологической лексики, технике работы с текстом, а также выделении самых типичных структурно-семантических моделей, имеющих значение для формирования коммуникативной компетенции в профессионально актуальных сферах общения.

ПРОБЛЕМА ВАРИАНТНОСТИ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

В статье обосновывается полезность использования орфоэпического словаря для российских радио- и тележурналистов в практике преподавания русского языка как иностранного. Обучение иностранным языкам, особенно на начальных этапах, предполагает выбор предпочтительного варианта произношения или ударения. При издании художественных текстов и других материалов, предназначенных для изучающих русский язык как иностранный, традиционно принято обозначать ударение во всех словах.

По мнению автора, российские лексикографические издания для работников эфира могут успешно применяться в качестве справочных пособий в практике преподавания русского языка как иностранного.

Ключевые слова: акцентные варианты, произносительные варианты, грамматические варианты, орфоэпия, ударение, произношение, словарь трудностей русского языка.

The article discusses the usefulness of using an orthoepic dictionary for Russian radio and TV journalists while teaching the Russian language to foreigners. Teaching foreign languages, especially at an early stage, presupposes choosing a preferable pronunciation or accentual variant. When publishing literary texts and other materials, aimed at people studying Russian, it is customary practice to add accentual symbols to every word.

The author believes that Russian lexicographic publications for radio and TV journalists can be successfully used as reference materials by teachers of Russian as a foreign language.

Key words: accentual variants, pronunciation variants, grammatical variants, orthoepy, accent, pronunciation, dictionary of difficulties in Russian language.

В современной лингвистике вариантность рассматривается как важнейшее универсальное свойство языков. Наличие вариантов ударения, вариантов произношения или грамматических вариантов – благо для языка: вариантность позволяет языку плавно, безболезненно переходить от одного состояния к другому.

Однако есть такие сферы употребления языка, в которых наблюдается стремление к использованию только одного акцентного или произносительного варианта. Преподавание иностранных языков, особенно на начальных этапах обучения, предполагает выбор предпочтительного варианта произношения или ударения. Выбор акцентного варианта особенно существен в преподавании языков со свободным и подвижным ударением. К таким языкам относится и русский язык.

При издании художественных текстов и других материалов, предназначенных для изучающих русский язык как иностранный, традиционно принято обозначать ударение во всех словах. Поэтому и издателям учебной литературы приходится решать проблему акцентной вариантности.

Особенно остро вопрос о выборе варианта ударения или произношения стоит также перед журналистами, работающими у микрофона. Разнобой в речи

радио- и тележурналистов, особенно в рамках одной и той же передачи, весьма нежелателен, так как он приводит к переключению внимания аудитории с содержания на форму. Поэтому в России для работников эфира издаются специальные орфоэпические словари. По нашему мнению, эти лексикографические издания могут успешно применяться в качестве справочных пособий в практике преподавания русского языка как иностранного.

В 2016 году вышел из печати наш *Словарь трудностей русского языка для работников СМИ*, рекомендованный Научно-редакционным советом академической лексикографической программы „Словари XXI века“ (Штудинер 2016). Он опирается на представление об орфоэпии как науке, «которая изучает варьирование произносительных норм литературного языка и вырабатывает произносительные рекомендации (орфоэпические правила)» (Панов 1979: 195). Поэтому в словник словаря включены все случаи вариантности, вызывающие затруднения у носителей современного русского языка. Прежде всего это группы слов, существующих в языке как совокупность акцентных вариантов:

1. слова, имеющие акцентные варианты, фиксируемые словарями, например: *глубокО* и *глубОко*, *по средАм* и *по срЕдам*, *ФлорИда* и *ФлОрида*, *Шри-ЛанкА* и *Шри-ЛАНка*;
2. слова, испытывающие в речевой практике колебания в ударении, то есть слова, имеющие акцентные варианты, не отражаемые словарями или квалифицируемые ими как неправильные, например: формы косвенных падежей существительных *вред*, *герб* – *вредА*, *о вредЕ* (ср.: *врЕда*, *о врЕде*), *гербА*, *о гербЕ* (ср.: *гЕрба*, *о гЕрбе*), *БалашИха* (ср.: *БалАшиха*), *Великий Устюг* (ср.: *ВелИкий УстЮг*);
3. имена собственные, которые в энциклопедических словарях даются с ударением, не соответствующим русской традиции, например: *БалатОн*, *ВашингтОн*, *МарлОн БрандО*, *ИогАнн ГутенбЕрг* (ср. в энциклопедических изданиях: *БАлатон*, *ВАшингтон*, *БрАндо*, *ГУтенберг*);
4. слова, в акцентном облике которых к началу XXI века произошли изменения, не нашедшие пока отражения в большинстве словарей или вообще не зафиксированные другими лексикографическими изданиями, например: *аранжировАть*, *исчерпАть*, *минусовОй*;
5. слова, просторечные, то есть не соответствующие литературной норме, акцентные варианты которых широко распространены, например: *танцОвица* (ср.: *танцовиЦица*), *ходАтайствовать* (ср.: *ходатАйствовать*), *БОстон* – США, город (ср.: *БостОн*);
6. слова, для которых характерен разнобой в рекомендациях словарей, например: *пОедом есть* (ср.: *поедОм есть*), *траттОрия* (ср.: *тратторИя*), *гос-во КатАр* (ср.: *КатАр*), *Сент-Луис* (ср.: *Сент-ЛуИс*);
7. слова, не вошедшие пока в другие лексикографические издания, например: *сЕмплер*, *тирамисУ*, *Ангела ДоротЕя МЕРкель*, *БарАк ХусЕйн Обама*.

В словаре представлены также слова, в которых есть какие-либо произносительные трудности, например: *диЕта* или *диЭта*, *загАдочный* или *загАдошный*, *одноимённый* или *одноимЕнный*, *тЕнор* или *тЭнор*, *МарсЭль* или *МарсЕль* ?

В словарь вошли также слова с какими-либо грамматическими трудностями, например: *без погОн* или *без погОнов*, *инспЕкторы* или *инспекторА*, *он МАшет* или *он маХает*, *жить в ПередЕлкине* или *жить в ПередЕлкино*, из «МанчЕстер ЮнаЙтед» или из «МанчЕстера ЮнаЙтед», *заявлЕние МИД* или *заявлЕние МИДа*?

В словаре даются равноправные акцентные и произносительные варианты – акцентные и произносительные разновидности одного и того же слова, в одинаковой степени соответствующие литературной норме [Орфоэпический словарь 1997: 5–6]. Это дает возможность журналистам более толерантно относиться к своим коллегам, которые употребили в эфире не тот вариант, который традиционно звучал в передачах отечественного радио и телевидения. Но при этом в словаре указывается, какой вариант рекомендуется для эфира в настоящее время. Этот вариант помещен на первое место и, кроме того, выделен цветом. Например:

<i>мАркетинг</i> и <i>маркЕтинг</i>
<i>прИгоршня</i> и <i>пригОршня</i>
<i>террОр</i> , -а [<i>те</i> и <i>тэ</i>]
<i>США</i> [<i>сэ-шэ-А</i> и <i>сиа</i>], нескл., мн.
<i>ФлорИда</i> и <i>ФлОрида</i>

Традиция рекомендовать для использования на радио и телевидении только один вариант ударения или произношения идет от первых орфоэпических изданий, адресованных работникам эфира. Эта традиция опирается на работы отечественных русистов конца XIX – первой половины XX века, для которых было характерно стремление возвести в ранг нормативного лишь один из сосуществующих вариантов.

Акцентные и произносительные варианты, вышедшие из употребления или использующиеся редко, в словаре не даются. В некоторых лексикографических изданиях, вышедших в последние годы, указываются два варианта ударения, например, для следующих слов: *йОгурт* и *йогУрт*, *топинАмбур* и *топинамбУр*, *трАнеза* и *транЕза*, *фейхоА* и *фейхОа*, *АйдАхо* и *Айдахо*, *АйОва* и *Айова*. В данном издании в этих и подобных случаях дается только один вариант: *йОгурт*, *топинАмбур*, *трАнеза*, *фейхоА*, *АйдАхо*, *АйОва*.

Один вариант дается и для имен собственных иноязычного происхождения, ударение в которых имеет устойчивую русскую традицию вопреки рекомендациям энциклопедических изданий и некоторых ориентирующихся на них лингвистических словарей. Автор стремился последовательно реализовать в данном издании простой принцип: «Правильно так, как по-русски». Поэтому рекомендуются, например, следующие акцентные варианты: *ВисбАден*, *ЛихтеништЕйн*, *ЛеонАрд БернстАйн*, *Тур ХейердАл*. В этих и подобных случаях для энциклопедических словарей характерен формально-этимологический подход: не учитываются сложившиеся на русской почве – в результате действия акцентологических закономерностей русского языка – традиции, ср.: *ВИсбаден*, *ЛИхтеништейн*, *БЕРнстайн*, *ХЕйердал*.

Выбор одного фонетического варианта осуществлен и в тех случаях, для которых в энциклопедических словарях предлагаются варианты транслитерации, например: *РабиндранАт ТагОр* (*ТхакУр*), *ВильгЕльм ХАуф* (*ГАуф*); при этом предпочтение всегда отдается традиционному для русского языка варианту произношения того или иного имени собственного: *РабиндранАт ТагОр*, *ВильгЕльм ГАуф* (сказки *ГАуфа*).

В настоящем издании предпринята попытка выбрать предпочтительный вариант из произносительных разновидностей слова, закрепленных в орфографии, например: *матрАс* – ср.: *матрАц*, *ТелемАх* – ср.: *ТелемАк*.

При выборе единственного рекомендуемого варианта ударения или произношения и варианта, помещаемого на первом месте среди равноправных, учитывалась частотность вариантов в живой литературной речи и их соответствие культурно-языковой традиции: предпочтение, как правило, отдавалось наиболее употребительным традиционным литературным акцентным и произносительным вариантам. Однако в некоторых, чрезвычайно редких, случаях автор намеренно рекомендует варианты, о которых нельзя сказать, что они более широко распространены в современной русской речи, чем те, которым не отдается предпочтение. Это варианты, употребляемые (по терминологии О.Б.Сиротининой) «носителями элитарного типа речевой культуры» (Сиротинина 2001: 314–317). Так, в словаре указываются в качестве предпочтительных варианты *нЕ дал*, *обе стОроны*, менее частотные, чем варианты *не дАл*, *обе стОроны*. Это делается для того, чтобы словарь способствовал сохранению еще живых традиционных образцов русского ударения, представленных в настоящее время в речи еще довольно большого числа культурных людей.

Пары типа *призЕмный* – *приземнОй* рассматриваются автором как акцентные варианты слова, и поэтому в словаре в этом и подобных случаях также указывается предпочтительный вариант, тот, который – по результатам специальных исследований – является более употребительным.

В необходимых случаях приводятся стилистические акцентные варианты, например: *деВИца*, но в народно-поэтической речи – *красна дЕвица*, *дЕвица-красАвица*.

В словаре даются равноправные грамматические (*парафрАз* и *парафрАза*, *стАвень* и *стАвня*, *дЕсять ангстрЕм* и *дЕсять ангстрЕмов*) и словообразовательные (*короткошёрстный* и *короткошёрстый*, *нАртенный* и *нАртовый*) варианты.

В словаре содержатся некоторые просторечные и диалектные слова, часто употребляющиеся в живой речи культурных людей как средство языковой игры или использующиеся как характерологическое средство в радио- и телепередачах.

При подготовке *Словаря трудностей русского языка для работников СМИ* автор опирался на теоретические достижения лингвистической мысли XX века и на мониторинг радио- и телевизионной речи начала XXI века.

В последовательном разграничении понятий нормы и кодификации автор идёт за учёными Пражского лингвистического кружка. Языковая норма – это то, как принято говорить и писать в данном обществе в данный период. Нормы складываются постепенно, сами по себе, в языковой практике людей обладающих высокой речевой культурой: писателей, учёных, журналистов. Словари

и грамматики лишь отражают то, что независимо от лингвистов сложилось в литературном языке. Получив с помощью разных методов представление об объективно сложившихся в литературной речи традициях, языковеды закрепляют их в кодификации, под которой понимается фиксация объективно сложившихся литературных норм. Такой подход позволил автору решиться на целый ряд рекомендаций, которыми *Словарь трудностей* отличается от других лексикографических изданий, например: *мАстерски*, *мАстерский*, *минусовОй*, *омбудсЕн*; *ЛихтеништЕйн*, *Тур ХейердАл*, *ЭдинбУрг*. Хотя языковеды не спешат узаконивать какое-либо новшество. Они, наоборот, стараются, пока есть возможность, удержать, сохранить старую норму. Это объясняется самой сущностью, назначением кодификации как средства языковой политики. В идеале кодификация должна объективно отражать норму. При этом важно понимать субъективный характер кодификации: она всегда отражает представление о норме составителя словаря.

По радио и телевидению звучат не только нарицательные слова, но и имена собственные. Поэтому в словнике *Словаря трудностей* для работников эфира значительное место занимают географические названия, фамилии и имена политиков, деятелей науки и культуры, спортсменов, названия СМИ, спортивных клубов, литературных и музыкальных произведений и т.п. При этом в корпусе словаря предпочитают акцентные и произносительные варианты, которые в максимальной степени ожидаются аудиторией, точнее – её наиболее подготовленной, наиболее грамотной частью. Употребление журналистом вариантов ударения или произношения, которые не совпадают с ожиданиями радиослушателей и телезрителей, снижает в их глазах престиж журналиста. Сохранение культурно-языковых традиций сочетается в словаре с принятием тех новшеств, которые стали устойчивыми и широко распространенными в речи образованных людей нашего времени. Например, в *Словаре трудностей* находим словарную статью: «*харАктерный* (в сценическом искусстве); *харАктерный актёр*; *харАктерная роль*; *харАктерный танец*», а в *Толковом словаре русского языка с включением сведений о происхождении слов* читаем: «*характЕрный... ХарактЕрные танцы. ХарактЕрные роли...*» (Толковый словарь 2007: 1061).

ЛИТЕРАТУРА

- Аванесов Р.И. (ed.) (1997), *Орфоэпический словарь русского языка* (Москва: Русский язык).
- Панов М.В. (1979), *Современный русский язык. Фонетика* (Москва: «Высшая школа»).
- Сиротинина О.Б. (2001), *Типы речевых культур и проблема кодификации норм: Словарь и культура русской речи. К 100-летию со дня рождения С.И. Ожегова*. (Москва: Наука), 314–317.
- Шведова Н.Ю. (ed.) (2007), *Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов* (Москва: Азбуковник).
- Штудинер М.А. (2016), *Словарь трудностей русского языка для работников СМИ. Ударение, произношение, грамматические формы* (Москва: Словари XXI века).

Михаил Абрамович Штудинер

ПРОБЛЕМ ВАРИЈАНАТА У НАСТАВИ РУСКОГ ЈЕЗИКА КАО СТРАНОГ

Резиме

У реферату се износи аргументација која потврђује важност коришћења ортоепског речника намењеног руским радио- и телевизијским новинарима у настави руског језика као страног. Процес учења страног језика, нарочито у почетној фази, укључује избор најбоље варијанте изговора или акцентовања речи. С обзиром на постојећу традицију означавања акцента свих речи у књижевним текстовима као и другим штампаним материјалима за оне који уче руски језик као страни, издавачи се суочавају с проблемом акценатских варијаната.

Аутор сматра да би се руска лексикографска издања намењена новинарима који раде на радију и телевизији могла успешно користити као приручници у настави руског језика као страног.

Ольга Александровна Трапезникова
Университет в Нише
Философский факультет
Департамент русского языка и литературы
Ниш, Сербия
trapeznikova-olg@mail.ru

УДК 811.161.1'366.54
811.163.41'366.54
оригинални научни рад
примљено 13.02.2017.
прихваћено за штампу 01.09.2017.

УНИФИКАЦИЯ ДРЕВНИХ ТИПОВ СКЛОНЕНИЯ И СТАНОВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ ПАДЕЖНЫХ ФЛЕКСИЙ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В РУССКОМ И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ

Настоящая работа посвящена анализу особенностей процесса унификации древних типов склонения, унаследованных из общиндоевропейского языка-основы, и становления современной системы падежных флексий в русском и сербском языках. Подробно рассмотрены характер и объем влияния одних типов склонения на другие в данных языках, причины появления вариантных флексий в единственном числе, а также особенности формирования парадигмы множественного числа. Особое внимание уделяется анализу форм, сохранившихся в языках после утраты двойственного числа. Процессы унификации, вызванные одними и теми же причинами и развивавшиеся по одним направлениям, оказали тем не менее различное воздействие на систему словоизменения существительных и привели к определенным расхождениям как в составе типов склонения, так и в окончаниях ряда падежей русского и сербского языков. Работа имеет практическое значение для курса «Историческая грамматика русского языка» в сербской аудитории.

Ключевые слова: типы склонения, унификация, дифференциация, вариантные флексии, история языка.

This work is devoted to an analysis of the characteristics of the unification processes of old declension types, inherited from the Indo-European base-language, and the formation of a modern system of case inflection in Russian and Serbian languages. The nature and extent of the influence of one type of declension on others in these languages was considered in detail, as well as reasons for the appearance of variant inflexions in singular, and also the peculiarities of formation of the plural paradigm. Particular attention is paid to the analysis of forms preserved in the languages after the loss of the dual. The processes of unification, triggered for the same reasons and moving in the same direction, had a different effect on the noun alteration system, thus leading to certain differences, both in the composition of declension types, as well as in the endings of a number of cases in the Russian and Serbian languages. The work is of practical importance for the course “Historical grammar of the Russian language” for the Serbian audience.

Key words: types of declension, unification, differentiation, variant inflexions, history of language.

Целью настоящей работы является анализ исторических изменений в системе склонения существительных в русском и сербском языках, выявление причин и основных закономерностей этих изменений, а также систематизация вызванных ими различий в парадигмах современных деклинационных классов рассматриваемых языков.

Теоретико-методологическую базу работы составили труды по истории русского языка (В.В. Иванов, Г.А. Хабургаев, А.И. Павлович, В.В. Колесов и др.), истории сербского языка (А. Белић, П. Ивић), современной грамматике серб-

ского языка (Т.П. Попова, Н.С. Ковалев), сопоставительные исследования русского и сербского языков (Р. Кошутин, Р. Маројевић, Б. Тошовић).

Как известно, современные системы склонений славянских языков, в том числе русского и сербского, сложились на базе праславянского именного склонения, унаследованного, в свою очередь, из индоевропейского языка-основы. В ранний праславянский период существительные распределялись по типам склонения в зависимости от конечного звука основы — тематического гласного, ранее служившего словообразовательным суффиксом, или детерминативом (лат. *determinatio* «определение, ограничение»), придававшим структурно-сематическую общность словам одного класса. К концу праславянского периода четко выделялись существительные с основами на **ā / *jā*, на **ō / *jō*, на **ī*, на **ū*, на согласный (**r*, **n*, **t*, **s*) и **ū*.

Вследствие того, что тематические звуки основы утратили свое значение, а также вследствие фонетических процессов праславянской эпохи произошло перераспределение и «затемнение» древних основ, что привело к немотивированности всей системы и послужило толчком к процессу унификации типов склонения. Данный процесс был поддержан усилением роли грамматической категории рода.

Основой современной системы склонения русского и сербского языков стали два наиболее продуктивных деклинационных класса — склонения на **ā* (**jā*) (типа **vōdā* > вода, **dousjā* > душа), **ō* (**jō*) (типа *stōlōs* > сто́ль, *konjōs* > ко́нь, *poljōs* > по́ле, *selōd* > се́ло), а также существительные женского рода на **ī* (типа *kōstīs* > ко́сть). Именно они послужили базой современных 1, 2 и 3 типов склонения в обоих языках.¹ Существительные других типов склонения ввиду общности флексий в Им. п. ед.ч. и родовой принадлежности распределялись по указанным трём классам с сохранением в ряде случаев следов своего древнего словоизменения. Однако следы эти различаются в русском и сербском языках.

1) Утрата склонения с древней основой на **ī*.

В связи с тем, что к склонению на **ī* относилось всего несколько слов мужского рода с окончанием -ь в Им. п. (**sūnūs* > сы́нь, **mēdūs* > ме́дь и др.), а парадигма имела несколько совпадающих по форме падежей, этот тип был непродуктивным и слабым. Слова этого типа очень рано примкнули к склонению с основой на **ō*. Однако следы существования в прошлом склонения на **ī* сохранились в обоих языках, причем в обоих же языках этот тип оказал достаточно сильное воздействие на парадигму существительных мужского рода.

И в русском, и в сербском языках в Мест. п. в результате влияния склонения на **ī* появляется флексия -у. Однако если в русском языке данная флексия является вариантной и ее использование ограничено односложными (реже двусложными) неодушевленными словами мужского рода с предлогами *в* и *на*, выражающими пространственное (реже временное) значение (*в саду, на берегу, в году*), то в сербском — она распространяется на все существительные мужско-

¹ Морфологическая система обозначения склонений соответствует принятой в «Русской грамматике-80» и отличается от традиционной школьной грамматики; аналогичная система используется в сербских грамматиках.

го и среднего рода, вытеснив исконное окончание **ǫ* склонения *-е < ѣ* (*у врту, у дому, у граду*). В результате этого сербский локатив совпал с дативом,² в котором окончание восходит к исконному склонению на **ǫ*.

Влияние **й* склонения в русском языке обнаруживается еще в одной форме ед. ч. — в Род. п., где исконно у слов с основой на **ǫ* было окончание *-а* (*стола*), занимающее и сегодня господствующее положение в 1 типе склонения. Однако наряду с окончанием *-а* в Род. п. существует и окончание *-у*, восходящее к форме основ на **й*. В современном языке, как и в случае с формами Мест. п., осуществляется семантическое и синтаксическое разграничение указанных окончаний. (Подробнее об этом см.: Иванов 1990: 255–256; Павлович 1979: 50–51)

В сербском языке в Род. п. ед. ч. у всех существительных мужского и среднего рода с древнейших времен употребляется флексия *-а*, исконная для основ на **ǫ*.

В парадигме множественного числа тип склонения на **й* оставил особенно заметные следы. В русском языке в Род. п. мн. ч., в связи с невыразительностью исконного окончания основ на **ǫ* и его совпадением с формой Им. п. ед. ч. (*столь* — *без столь*), появляется окончание *-овъ* (*сыновъ*), не совпадавшее ни с какой другой формой склонения. Формы на *-овъ* / *-евъ* стали основными в данном падеже, тогда как формы Род. п. мн. ч., равные Им. п. ед. ч., сохранились в ограниченных случаях (об этом см.: Павлович 1979: 52–53)

В сербском языке влияние склонения на **й* обнаруживается в появлении особого способа образования множественного числа при помощи суффикса *-ов-/-ев-* у большинства односложных и некоторых двусложных существительных: *глас* — *гласови*, *миш* — *мишеви* и т.п. (Ср. рус. формы множественного числа: *сыновья, хозяева*). Не расширяют основу только отдельные группы слов: названия национальностей (*Рус* — *Руси*), некоторые названия людей (*гост*, *вођ*), животных (*коњ*, *мрав*), частей тела (*прст*, *зуб*), единиц времени, веса (*дан*, *сат*, *грам*) и др.³ (Попова 1986: 63; Ковалев 2003: 17–18).

2) Частичное разрушение склонения с древней основой на **й*.

В истории русского языка после вторичного смягчения согласных (середине XI века) существительные мужского рода склонения на **й* примкнули к су-

² Грамматическое совпадение форм датива и локатива — специфическая черта балканских языков, связанная с тенденцией к утрате различий в выражении оппозиции «направление — место», что особенно ярко проявляется в сочетаниях со словами *кућа* и *град*, а также в системе наречий. При этом большая часть значений датива перешла к локативу, и даже адресат действия (основное значение датива) может выражаться в диалекте при помощи предложного сочетания с *на* (*дај на децу, на нас дава*) (Супрунчук 2012: 47–48). В связи с этим исследователи (Н.С. Ковалев, Н.В. Супрунчук и др.) говорят об образовании нового единого падежа, объединившего в себе значения двух прежних.

³ Использование данных существительных без расширения основы обусловлено следующими причинами: они чаще употребляются во множественном числе, чем в единственном, имеют особую флексию *-и* в Род. п. мн. ч., которая исключает появление расширенной основы. Особенностью данной флексии является то, что она не влияет на качество предшествующего слога, в то время как у существительных с флексией *-а* происходит удлинение гласной предшествующего слога (Николић 2013). В отдельных случаях возможны двоякие окончания, служащие дифференциации омонимов: *сат* ‘час, часы’ — *сати* (об отрезке времени), *сатови* (о механизме).

ществительным мягкой разновидности основ на **ǫ*. В сербском языке, в связи с тем, что полумягкие согласные, наоборот, отвердели, они объединились с твердой разновидностью склонения: ср. рус. *гость, тесть, зверь* — серб. *гост, таст, звер* и др.

С другой стороны, в русском языке, в отличие от сербского, некоторые слова на **i*, принадлежавшие прежде мужскому роду, перешли позднее в женский род и сохранили древнюю парадигму склонения этого типа, например: *гортань, печать, степень* (ср. серб. *гркљан, печат, степен* — слова мужского рода). Единственное слово в русском языке, не изменившее родовой принадлежности и сохранившее старые падежные формы, — существительное мужского рода *путь*. (О причинах этого см. Иванов 1990: 258). В сербском языке существительное *путь*, как и другие слова мужского рода, склоняется по твердой разновидности основ на **ǫ*.

Бывшее склонение на **i* и в русском, и в сербском языках оставило свой след только в форме Род. п. мн.ч. В русском языке эта флексия основ на **i* -*ни* > *ей* вытеснила исконное окончание существительных мужского и среднего рода **ǫ* склонения мягкой разновидности: *мужии* > *мужей* (вместо *мужь*). В сербском языке флексию Род. п. мн.ч. основ на **i* -*и* (из -*ьи*) получают лишь несколько существительных мужского рода: *сат – сати, степен – степени, пар – пари, месец – месеци*. По словам А. Белића, „облици са -и (како је било са њима доста именица које значе меру) нарочито се везују уз бројеве и речи што значе меру“ (Белић 1965: 77).

3) Разрушение склонения на согласный.

Существительные мужского рода на **n* (типа **katōns* > *кату* > *камы, *retōns* > *рету* > *ремы*) в русском и сербском языках в ходе унификации получили новую форму Им. п., заимствованную из Вин. п., и перешли в основы на **ǫ*, различаясь только твердым / мягким вариантом склонения: ср. рус. *камень, ремень* — серб. *камен, ремен*.

Существительные среднего рода на **n* (типа **imēn* > *има*, **sēmēn* > *стѣма*) в русском языке, сохранив исконную форму Им. п., утратили в единственном числе прежние падежные флексии и примкнули к склонению на **i*, восприняв при этом характерную для слов мужского рода этого типа флексию Т.п. -*ем* (как *путем*). Именно поэтому их и называют разносклоняемыми. В сербском языке по признаку рода эти слова полностью вошли в склонение на **ǫ*, чему способствовала и флексия Им. п. ед.ч. -*е* (из *а*).

Судьба существительных среднего рода с древней основой на **s* (типа **nēbōs* > *небо*, **kindōs* > *чѣдо*) в русском и сербском языках в целом не различается: в единственном числе они утратили суффикс -*ес-*, попали под влияние основ на **ǫ* твердой разновидности и получили падежные формы по образцу этого склонения. Во множественном числе некоторые из них сохранили суффикс -*ес-* (*небеса, чудеса*), а другие утратили его так же, как и в единственном числе (*слова, тела*).

Существительные среднего рода с древней основой на **t* (в суффиксе **ent* > *ѣт*) в русском языке присоединили в единственном числе суффикс -*онок-* и ста-

ли склоняться как существительные мужского рода (*теленки*), во множественном числе они сохранили древний суффикс -'at- (*телята*) и старое склонение.

В сербском языке древние формы множественного числа практически утрачены (функцию этого числа выполняют собирательные существительные женского рода типа *jaгњад*, *жадребад*). В единственном числе эти существительные, сохранив родовую принадлежность, получили окончания склонения на **ǫ* слов среднего рода (с расширением основы суффиксом -*m*-) (Маројевић 2001: 65).

Особо следует отметить, что в сербском языке, в отличие от русского, старые основы на согласный оставили достаточно заметный след в системе склонения существительных среднего рода: расширяющую морфему в косвенных падежах принимают не только слова с бывшей консонантной основой, но и заимствованные слова (*дугме* – *дугмета*) и даже имена собственные мужского рода (*Вуле* – *Вулета*) (Попова 1986: 65–66).

В склонении на согласный уже в ранний праславянский период было только два существительных женского рода с суффиксом **ter* (**māter* > *мати* и **dŭkter* > *дѣчи*), судьба которых по-разному сложилась в русском и сербском языках. В русском языке оба существительных перешли в склонение на **ī*, в сербском же слово *мати* стало меняться по типу на **ā*, сохранив древнее варьирование основы, а *дѣчи* > серб. *кћи* задержалось в склонении на **ī*. Возможно, переход существительного *мати* в склонение на **ā* объясняется действием в сербском языке общей тенденции к объединению слов женского рода в одном, наиболее продуктивном, типе, не затронувшей существительное *кћи* по причине его архаичности и малоупотребительности.

4) Утрата склонения на **ī*.

Существительные этого типа (**boukŭs* > *buky* > *буки*, **tŭkŭs* > **tyky* > *тыки*) ввиду своей принадлежности к женскому роду могли попасть только в склонение на **ā* или на **ī* (с выравниванием основы по Вин. п.). Некоторые слова и в русском, и в сербском языках имели одинаковую судьбу: ср. рус. *тыква* — серб. *тиква*, рус. *буква* — серб. *буква* 'бук', рус. и серб. *локва*. Однако такое соответствие в русском и сербском языках наблюдается не всегда. В сербском языке в склонение на **ā* перешло большинство существительных с основой на **ī* (*свекрва*, *црква*, *мрква*), чему способствовало, по-видимому, то, что парадигма множественного числа обоих типов совпадала. И только два существительных — *крв* и *љубав* — стали склоняться по основам на **ī*. В русском же языке все эти существительные примкнули к склонению на **ī*.

Таким образом, в процессе унификации древних типов склонения сформировались определенные различия как в составе типов склонения, так и в наборе их падежных флексий. Наиболее сильное воздействие этот процесс оказал на парадигму современного 1 склонения, где под влиянием утраченных основ появились не только «новые» флексии, но и «новые» суффиксы (-*ов*-, -*м*-) ставшие причиной целого ряда отличий русского и сербского словоизменения.

Парадигма 2 склонения, пополнившегося существительными с древними основами на **ī* и согласный **r*, не подверглась их влиянию, а сложилась в русском и сербском языках в результате устранения различий твердого и мягкого

вариантов склонения на **ā*. В русском языке окончания твердого варианта вытеснили окончания мягкого варианта и их отличия стали касаться лишь качества конечного согласного основы и связанных с этим изменений последующих гласных. В сербском языке, наоборот, мягкий вариант вытеснил твердый, в результате чего между русским и сербским языком возникли различия в Род., Дат. и Мест. падежах ед.ч. и Им. п. мн.ч.

Особого внимания заслуживает флексия Тв. п. ед.ч. сербских существительных 2 склонения **-ом**, развившаяся из исконного *-oъ* (*-o(j)o*) после выпадения интервокального [j]: *ou > ow > ov*. Появление **-ом** одни ученые (Ивић 1998: 22) связывают с влиянием форм мужского и среднего рода, другие (Белић 1965: 41) — с воздействием личных местоимений, переживших аналогичные изменения.

3 склонение в обоих языках сохранило древнее склонение основ на **ī*.

Унификация форм множественного числа в русском и сербском языках.

Этот процесс, обусловленный формированием обобщенной понятийной категории числа, по-разному развивался в русском и сербском языках. В русском языке последовательно осуществлялась так называемая «межродовая нейтрализация» (Н.В. Новикова), тогда как в сербском сохранились родовые отличия на уровне форм Им. п.: в склонении мужского рода сохранилась исконная флексия основ на **ō* **-и** (с расширением **-ови/ -еви**), у слов среднего рода — флексия **-а**, также исконная для основ на **ō*, в склонении женского рода основ на **ā* — исконное окончание мягкого варианта **-е** < *ā*, а у основ на **ī* — флексия **-и** под влиянием Вин. п. мн.ч.

В русском языке основным окончанием для слов мужского и женского рода является **-ы (-и)**, которое у основ на **jō* было исконным, у основ на **ō* стало результатом взаимодействия Им. и Вин. падежей, у основ на **ā* появилось под влиянием твердого варианта склонения. Появление других флексий уже не определяется типом склонения, а обусловлено иными факторами: окончание **-а** может быть связано с влиянием двойственного числа (*берега*), форм среднего рода (*слова*), а также собирательных существительных (*господа*); окончание **-е** возникает под влиянием консонатных основ.

Не зависят от типа склонения и родовой принадлежности и флексии Род. п. мн. ч. В русском языке выбор одного из вариантных окончаний (**-ов, -ев, -ей** или *o* — у слов мужского рода, **-ей** или *o* — у слов женского рода) определяется прежде всего характером основы (Иванов 1990: 263).

В сербском языке древние формы Род. п. (**-и** — от основ на **ī*; **-ију / -у** — остаток двойственного числа) сохранились лишь у некоторых существительных 1–2 склонения, все остальные начиная с XIV в. получили новую флексию **-ā**, причины появления которой до сих пор до конца не выяснены. Известно только, что ее возникновение связано с процессом падения редуцированных, о чем свидетельствует развитие заместительной долготы в предшествующем слоге и появление «вторичных» редуцированных в конечной группе согласных: *земља* – *земаља*. По мнению А. Белића, эта флексия появилась под влиянием двойственного числа, чему способствовали формы Дат., Твор. и Мест. падежей мн.ч., содержащие гласный *a* в окончании (Белић 1965: 82).

Особенно заметно процессы унификации древних типов склонения и «межродовой нейтрализации» прошли в формах Дат., Тв. и Мест. пад. мн.ч. В русском языке их окончания сложились по образцу основ на **ā*: **-ам, -ами, -ах**, из которого проникли в остальные типы склонения. В сербском языке унификация этих форм была еще более полной и осуществилась под сильным воздействием двойственного числа, в котором известное равенство падежей (Дат.п. = Твор.п., Род.п. = Мест.п.) значительно повлияло на парадигму множественного числа «Дативное» **-м** сначала проникло в Тв. п. мн.ч., а в XVII в. после утраты конечного **-х** и в Мест. п., в результате чего флексии всех трёх падежей совпали: **-има** — у существительных 1 и 3 склонений; **-ама** — у существительных 2 склонения. По словам А. Белића, такой тип развития дуала „представља међу словенским језицима, ако не јединствен, у сваком случају врло оригиналан развитак двојинских наставака“ (Белић 1965: 56).

Таким образом, процессы унификации, вызванные одними и теми же причинами и развивавшиеся по одним направлениям, оказали тем не менее различное воздействие на систему словоизменения существительных и привели к определенным расхождениям как в составе типов склонения, так и в окончаниях ряда падежей русского и сербского языков. Различия в составе 1 типа склонения в русском и сербском языках касаются, во-первых, существительных бывшего **ī* склонения, изменивших в русском языке свою родовую принадлежность; во-вторых, существительных с древней основой на согласный с суффиксом **men*, составивших в русском языке особую группу разносклоняемых существительных, и суффиксом **ent*, сохранивших в сербском языке принадлежность к среднему роду. В состав 2 склонения в сербском языке, в отличие от русского, входит существительное *мати* и большее количество слов с бывшей основой на **ī*. И наоборот, русский 3 тип склонения включает больше существительных с основой на **ī*, а также два слова с консонантной основой (*мать* и *дочь*).

В русском языке, в отличие от сербского, значительно шире представлена синонимия флексий, и, как следствие, ярче проявляется тенденция к специализации и дифференциации функций вариантных окончаний. В развитии сербского языка возобладала тенденция к установлению единой системы флексий для каждого типа склонения.

ЛИТЕРАТУРА

- Белић А. (1965), *Историја српскохрватског језика*, Књ. II, св. 1: Речи са деκлинацијом (Београд: Научна књига).
- Иванов В. В. (1990), *Историческая грамматика русского языка*. (Москва: Просвещение).
- Ивић П. (1998), „Преглед историје српског језика“, *Целокупна дала*, VIII (Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића).
- Ковалев Н. С. (2003), *Словоизменение в сербском и хорватском языках* (Волгоград: Издательство Волгоградского государственного университета).
- Маројевић Р. (2001), *Русская грамматика: Сопоставительная грамматика русского и сербского языков с историческими комментариями*, Т. 1. Типология. Фонология. Морфология имени (Москва: Международный университет бизне-

- са и управления; Белград: Сербский фонд славянской письменности и славянских культур; Белград: Филологический факультет Белградского университета).
- Николић М. (2013), „Именице које у српском књижевном језику проширују основу морфемом -ов- у множини“, *Јужнословенски филолог*, LXIX, 277–318.
- Павлович А. И. (1979), *Историческая грамматика русского языка*, Ч. 2. Морфология (Москва: Просвещение).
- Попова Т. П. (1986). *Сербохорватский язык* (Москва: Высшая школа).
- Супрунчук Н. В. (2012). *Сербское субстантивное словоизменение* (Минск: Белорусский государственный университет).

Олга Трапезњикова

УНИФИКАЦИЈА СТАРИХ ТИПОВА ДЕКЛИНАЦИЈА И УСПОСТАВЉАЊЕ САВРЕМЕНОГ СИСТЕМА ПАДЕЖНИХ ФЛЕКСИЈА ИМЕНИЦА У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Резиме

Рад је посвећен анализи карактеристика процеса унификације старих типова деκлинација, наслеђених из праиндоевропске језичке основе, и успостављања савременог система падежних флексија у руском и српском језику. У поменутиим језицима детаљно су истражени карактер и размере утицаја једног типа деκлинације, разлози за појаву варијантних флексија у јединици, а такође и карактеристике формирања парадигме множине. Посебна пажња је посвећена анализи облика који су се очували у језицима након губитка двојине. Процеси унификације, који су резултат истих процеса и који су се развијали у истом правцу, изазвали су различит утицај на систем деκлинације именица и довели до одређених разлика, како у склопу типова промена, тако и у наставцима низа падежа руског и српског језика. Рад има практични значај за наставу предмета „Историјска граматика руског језика“ за српске слушаоце.

УНИФИКАЦИЯ ФОРМ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ МУЖСКОГО РОДА КОНСОНАНТНОГО СКЛОНЕНИЯ С ОСНОВАМИ НА *N, *T И *I-СКЛОНЕНИЯ В ДРЕВНЕРУССКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ

Статья посвящена унификации форм сущ. м.р. консонантного склонения и *i-склонения в древнерусский период. На материале примеров из картотеки «Словаря древнерусского языка XI–XIV вв.» (КСДРЯ) рассматриваются формы сущ. м.р. консонантного склонения и анализируется степень их сближения с формами сущ. м.р. *i-склонения. Контексты из памятников показывают, что в древнерусской письменности сущ. м.р. консонантного склонения сближались по своим формам с сущ. м.р. *i-склонения. В то же время в некоторых позициях (РП ед.ч.; РП мн.ч.) эти сущ. сохраняют исконные формы в качестве вариантов.

Ключевые слова: древнерусская письменность, унификация форм существительных мужского рода, консонантное склонение, *i-склонение.

This paper addresses the unification of the consonant-stem and the *i-stem masculine noun forms in the Old Russian period. The paper examines the consonant-stem masculine noun forms and investigates the influence of *i-stem masculine noun forms on them through a case study of contexts taken from Card Index Catalogue of the Dictionary of the Old Russian Language (11th–14th centuries). The analysis of found instances that show that in Old Russian writing the consonant-stem masculine nouns were influenced by the *i-stem masculine nouns. At the same time, consonant-stem masculine nouns in some positions (Gen. sg. and pl.) retained the original forms as variants.

Key words: Old Russian writing, unification of masculine noun forms, consonant-stem declension, *i-stem declension.

Существительные мужского рода консонантного склонения в древнерусской письменности XI–XIV вв. отражают разную степень влияния существительных мужского рода *i-склонения. В исследованиях, посвященных праславянскому языку, к праславянским консонантным основам м.р. отнесены *greben-*, *jelen-*, *koren-*, *pyrsten-*, *syrsen-*, *molden-*, *kamen-*, *ječmen-*, *kьmen-*, *kremen-*, *polmen-*, *pormen-*, *strumen-*, *remen-*, *stepen-*, *dyň-* (Vondrak 1912: 428; Мейе 2001: 280–281).

Изначально формы сущ. м.р. консонантного склонения и склонения на *i совпадали во многих позициях. В ед.ч. masculina консонантных основ имели флексии, отличные от окончаний сущ. *i-основ, в ИП (для некоторых существительных), РП и МП.

У сущ. *камы* (камень) первоначально различались в ИП и ВП ед.ч.: в ИП употреблялась форма *камы*, а в ВП – *камень*. В научной литературе приводятся данные о наличии флексии *-ь* в ИП ед.ч. существительных м.р. *камень* уже в памятниках XI в. (Иорданиди, Шульга 1984: 192). А.И. Соболевский (2005: 193) предполагает, что в XIII–XIV вв. форма *камы* была окончательно вытеснена формой *камень* в живой речи.

В РП ед.ч. на протяжении древнерусского периода сохраняется вариантность консонантной формы *камене* и формы **i*-склонения *камени*. Однако РП сущ. *камы* (*камень*) в большинстве случаев оформляется по образцу **i*-основ: сего *камени* ПрЛ 1282, 80в; ѿ *камени* драгаго ЛЛ 1377, 142; паче *камени* сампѣра ГБ к. XIV, 138г; ѿ твердожестокаго *камени* Пал 1406, 142.

Наряду с формой РП ед.ч. склонения на **i* в древнерусских памятниках употребляется и исконная форма РП ед.ч. :

ис **камене** ПНЧ 1296, 66; то же ГА XIV₁, 64б

паче **камене** сампѣра ГрБог XIV, 138г

в дупьлину **камене** Пал 1406, 47в

В нашем материале представлен один случай употребления исконной флексии в МП ед.ч. сущ. *камы* (*камень*); в остальных случаях это сущ. функционирует с флексией *-и*:

на твердѣм же **камене** ПНЧ XIV, 180а

В РП мн.ч. исконная флексия *-ъ* вытесняется флексией **i*-основ *-ии*:

инѣх же ·ѣ· **камении** ГрБог XIV в., л. 84г

ѿ **камении** многоцѣнны(х) Ж Варл Иоас XIV-XV, 112а

В позиции ТП мн.ч. в консонантном склонении функционировали две флексии – *-ьми* и *-ы*. Окончание *-ьми* употреблялось также и в ТП мн.ч. существительных **i*-склонения. Среди примеров из древнерусских текстов, собранных в картотеке СДРЯ, в ТП мн.ч. встречается форма *камени*:

камени всацѣми оупестрени. ГрБог XIV, 99а-б

Флексию *-и* можно объяснить как результат влияния основ мужского рода мягкой разновидности **o*-склонения. Функционирование данной флексии у существительного в этой позиции отмечается и в (Крысько ed. 2000: 107). Исследователи указывают на функционирование флексии *-ы/и* в ТП мн.ч. у существительных **o-*, **a-*, **i*-склонения (в отдельных примерах) вплоть до XVII в. (Шахматов 1957: 282; Иорданиди 1991: 52–53; Крысько 1994: 120); такие формы встречаются и в нач. XIX в. (Крысько 1989: 15).

Пламы (пламень)

В позиции ИП ед.ч. функционирует как исконная форма существительного – *пламы*, так и новая форма, совпадающая с генетической формой ВП ед.ч. существительных консонантных основ – *пламень*:

пламы опали ему нозѣ. ЧтБГ к. XI сп. XIV, 31б

пламы съшедши еже на слоужение ГА XIV₁, 175в

свѣтлость англ(с)кую сказуютъ яко **пламы** суть. Пал 1406, 26б

да не пожъжетъ вы **пламень** ЖФСт к. XII, 134об

Анализ примеров показывает, что в памятниках древнерусского периода в И-ВП преобладает исконная форма ВП *пламень* (ИП – 36 примеров; ВП – 32 примера). При этом исконная форма ИП *пламы* встречается как в ИП, так и в ВП (7 и 3 раза соответственно):

ВП

ини же видахоу **пламы** и огньнъ исходащъ СбТр XII/XIII, 42

ѡноу грамотицю на высѣщѣиѣ **пламы** възверьгохъ. ЖФСт к. XII, 152

Исследователями описана динамика форм *пламы* и *пламень* в древнерусский период. Согласно наблюдениям Е.Ш. Мирочника (1974: 4), уже в древнерусских источниках XI в. форма *пламы* в ИП встречается намного реже по сравнению с формой *пламень*. Памятники XI–XII вв. отражают также использование формы *пламы* в ВП.

Контексты с сущ. *пламы* и *пламень*, собранные из церковнославянских и древнерусских памятников с сайта «Манускрипт», показывают динамику форм *пламы* и *пламень* в древнерусский период.

Форма *пламы* встречается в позиции ИП в течение почти всего древнерусского периода (в памятниках найдено 16 контекстов):

пламы (ИП)

... палить **пламы** Мин XII, 63.2

якоже **пламы** ражьжеса ср(д)це юго. ЕфрСирПарн XIII, 44.2

пламы ѿ него оугасаетъ. Изб XIII, 164.2

Форма *пламы* функционирует и в ВП, причём в этой позиции она так же частотна, как и в ИП (найденно 15 контекстов):

пламы (ВП)

искра... вземеть **пламы**. Пандекты Антиоха XI, 40.2

на **пламы** непостояны. Триодъ XII, 282.1

грѣси бо ихъ болѣ зѣло на са **пламы** створать. ЕфрСирПарн сер. XIV, 47.1

Форма *пламень* в позиции ИП в древнерусский период встречается намного реже, чем *пламы* (находим только 6 контекстов):

пламень (ИП)

якоже бо **пламень** въ оутробѣ твоеи въсели са.. Мин 1095, 58.1

пламень преложисѣ огньнии на росу. Мин XII, 124.1

престоль юго **пламень** огньнъ. Изб XIII, 195.1

В то же время форма *пламень* в течение древнерусского периода в два раза частотнее в позиции ВП, чем форма *пламы* (33 контекста):

пламень (ВП)

нъ настоупаеши на **пламень**. Триодъ XII, 81.1

въ **пламень** въшьдъ Мин XII, 134.2

оугасиль яси **пламень**. Мин XIII, 20.1

и въспомани вѣчныи **пламень**. ЕфрСирПарн сер. XIV в., 15.2

вступле на **пламень** ЛИ ок. 1425, 72.2

Согласно собранному материалу, в древнерусской письменности еще не обобщена единая форма этого существительного в И-ВП.

В некоторых из приведенных контекстов с *пламы* эта форма осмысляется как мн.ч.:

въспомани вѣчныа **пламы**. Сб поуч ЕфрСир 1269-1289, 16.2

Дрѣвъмъ кръстьнымъ. **пламы** обоумори грѣховныа христе. Триодъ XII, 199.1

Замена исконного *masculinum пламы* существительным ср.р. *плама* (И-ВП) встречается в исследуемых нами источниках только один раз:

плама възведе братьна смѣть. ГА XIV₁, 67 в (ВП)

В СлРЯ XI-XVII вв. приводится контекст с этой формой из памятника XVII в. Появление формы *плама* можно объяснить влиянием других существительных ср.р. консонантного склонения (*сѣма*, *время*, *тѣма* и др.): формы их не-прямых падежей и сущ. *пламы* совпадали.

Формы не-прямых падежей сущ. *пламы* (*пламень*) оформляются по образцу основ **i*-склонения. Исконная флексия РП ед.ч. консонантных основ *-е* вытесняется флексией *-и*:

РП ед.ч.

посреди **пламени** ГА XIV₁, 222б

ѿ **пламени** Пал 1406, 120б

Однако памятники документируют и вариантную флексию *-е*:

ѿ **пламене** Чуд. Ник. Торж. XII, 71г

ѿбретоша мѣсто **пламене**. ПНЧ 1296 г., 160

ѿ **пламене** горѣщаго. Пал 1406, 97в

В МП функционирует форма *пламени*:

стояща въ **пламени**. Прл XIII, 85а

въ **пламени** ГрБог, XIV, 197в

Флексии ДП и ТП ед.ч. сущ. м.р. с основой на согласный изначально совпадали с флексиями **i*-основ м.р.: в ДП ед.ч. сущ. м.р. обоих типов основ имели окончание *-и*, а в ТП *-ьмь*. В древнерусских памятниках сущ. *пламы* функционирует с такими же флексиями в ДП и ТП:

богатыи же преданъ бывъ **пламени** горкихъ мукъ въ адѣ. Ж. Варл. Иос. XIV-XV, 39б

ражези оутробоу мою **пламенемъ** страха твоего. СбЯр XIII, 101 об.

Таким образом, для сущ. *пламы* (*пламень*) в древнерусский период уже прошла унификация исконных форм консонантного склонения и форм **i*-склонения в пользу **i*-основ. В то же время в ряде позиций параллельно употребляются исконные формы консонантных основ.

Днь

ИП и ВП ед.ч. сущ. *днь* изначально тоже различались, однако форма ВП *днь* в праславянский период распространилась на ИП, вытеснив исконную форму (Кузнецов 1952).

В позиции РП ед.ч. у сущ. *днь* употребляется и исконная флексия *-е*, и флексия *-и* **i*-основ. Исконная флексия *-е* встречается в течение всего древнерусского периода:

ѿ того дѣе Чуд. Ник. Торж. XII, 716

ни единого же дѣе ФСт XIV, 1546

Форма *дьни* в этой позиции в нашем материале присутствует только в текстах XIV-XV вв.:

въ ·й· ча(с) дѣи Прип XIV, Ап толк, к. XIV

ѿ дѣи сего. Сб. к. XIV, 198

Согласно нашему материалу, вариантность форм на *-е* и *-и* в РП ед.ч. существительного *день* возникает в конце древнерусского периода. Закрепившаяся впоследствии в РП ед.ч. форма *дни* сохраняется в употреблении до XIX в., а в диалектах встречается и до сих пор (Кузнецов 1952: 85).

В ДП ед.ч. существительное *день* функционирует с флексией *-и*, которая для существительных м.р. консонантного склонения является исконной:

бывъшу дѣи Чуд. Ник. Торж. XII, 68г

бывъшу дѣи недѣльному ЛИ, ок. 1425, 101

ТП ед.ч. существительного *день* в древнерусских памятниках представлен формой *дньмь*:

единою дѣемь ПНЧ XIV, 197в

дважды дѣмь. ПНЧ XIV, 95в

В позиции МП ед.ч. функционирует исконная форма *дьне* и форма с флексией **i*-склонения *дьни*:

днь во дѣе ФСт XIV, 4г

по третьемь дѣи. ПНЧ XIV, 176 об.

В И-ВП дв.ч. у сущ. *день* документируются исконные формы:

два другаа дѣи пребысть ЖФСт к. XII, 167об

хранити всегд(а) два та дни. ПНЧ XIV, 196б

В ТП дв.ч. представлена исконная форма *дньма*: сима двема дньма ПНЧ XIV, 202г

В позиции МП дв.ч. фиксируется форма *дньню*, которая появилась на месте формы *дьноу* под влиянием **i*-основ (Иванов ed. 1995: 203):

по дъвою дѣню ЖФСт XII-XIII, 165об.

Для РП мн.ч. сущ. *день* характерна вариантность форм. В этой позиции преобладает форма *дньии*:

шесть дѣии поста Ефр корм XII, 222б

ѿ дѣии ПрЛ XIII, 11в

Въ единь ѿ дѣии ПНЧ XIV, 115б

не достоить разроушити постъныхъ дѣии ПНЧ XIV, 203б

Форма *дньии* функционирует как независимо от счётных слов и числовых обозначений, так и вместе с ними.

Исследователи отмечают, что форма *день* в древнерусский период очень частотна и встречается только при счётных словах (Иванов ed. 1995: 204); в на-

шем материале эта форма отсутствует. Формы *дьниш* и *дьневъ* функционируют параллельно и встречаются в сочетании со счётными словами и без них. В нашем материале форма *дьневъ* также представлена; она присутствует только в количественных конструкциях:

за ·ѿ· **дѣновъ** Новг Корм 1282, л 510г

дѣновъ не мало пребывъ. ЖФСт к. XII, 143

за чѣтыри десяти **днѣвъ**. ФСт, XIV, 48

до ·ѣ· **дѣвъ**. Пал 1406, 216

В ДП мн. ч. функционирует исконная форма *дьнемъ*:

приспѣвшимъ **дѣемъ** кончанью его Пал 1406, 101а

В ТП мн.ч. представлена только форма *дьньми*:

·ѣ· **дѣньми** Сб. к. XIV, 167

Для МП мн.ч. сущ. *дьнь* в древнерусский период характерна исконная форма *дѣнхъ*:

по ·ѣ· **дѣнхъ** Сб. к. XIV, 176

по мнозѣхъ **дѣнхъ** Сб. к. XIV, 214 об

Степень

В РП ед.ч. наряду с формой *степени*, появившейся в результате влияния **i*-основ, функционирует исконная форма *степене*:

ѿ своего **степени** Новг. Корм., 1282, 541а

ѿ перваго **степени** ФСт, XIV, 41а

да отпадетъ своего **степене**. Ефрем. корм. XII, л. 336

ѿ **степене** коего Ряз. корм. 1284, 300в

до негоже **степене** ГрБог XIV, 17а

В позиции МП ед.ч. в нашем материале представлена только новая форма *степени*, свидетельствующая о влиянии **i*-основ:

въ своемъ **степени** Новг. Корм. 1282, 540г

на коемъждо **степени**. Прол 1383, 155в

В РП мн. ч. употребляется вторичная флексия *-ь* (исконной флексией в этой позиции был *-ъ*) и флексия **i*-основ *-ии*. При этом флексия *-ь* встречается в наших примерах только при числовых названиях и обозначениях чисел:

пять **степень**. КН 1280, 480в

долѣ таковыхъ **степеней**... УСт к. XII, 198

·ѣ· **степеней** КН 1280, 479а

елико рж(с)тва толико и **степеней**. Варс. корм. к. XIV, 269а

В ТП мн.ч. функционируют две формы консонантного склонения – исконная *степени* и вторичная *степенями*:

прѣдъ **степенями** УСт к. XII, 247об.

неравными **степени** ГрБог XIV, 156а

Локѣть

У сущ. м.р. с основой на *-*l* *локѣть* в РП ед.ч. документируется флексия -*е*:
едино(г) **локте** Пал 1406, 16г

В этой же позиции функционирует и форма *локти*:

в чело польчетверта **локти** Сб. к. XIV, 160

и копааше полоутора **локти** Сб. к. XIV, 162 об.

В позиции ТП ед.ч. употребляется форма *локтемъ*:

локтемъ сажень зовуть. ЛЛ 1377, 30

В РП мн.ч. сущ. *локѣть* представлено исконной формой *локѣть* и видоизмененной *локѣть*, усвоившей мягкий (вторично смягченный) согласный из форм, которые оканчивались гласным переднего ряда. В нашем материале эти формы встречаются только в количественных конструкциях:

до о·ѿ· **локѣть** възвыше Усп сб XII в., 22г

взати ѿ ·ѿ· **локотъ**. по ногатѣ. РПр 1282, 625 об.

локотъ седмъ ·ѿ· въ долготу ГА XIV₁, 31г

в долготу **локотъ** ·ѿ·... а възвышие ·ѿ· **локотъ** ЛЛ 1377, 30

долгота ·ѿ· **лакотъ**. Сб. к. XIV, 160

В ТП мн.ч. функционируют две формы – исконная форма *локѣты* и вторичная форма *локѣтьми*:

мерашаг-о-би(л)ство **локотѣми**. ГрБог XIV, 17а

треми **локты** боудеши владѣа. Пч н. XV(1), 44 об.

Ногѣть

Формы сущ. *ногѣть* редки в древнерусских памятниках. В нашем материале присутствует несколько контекстов с этим существительным.

В ТП ед.ч. функционирует форма *ногтемъ*:

под **ногтемъ** ЛЛ 1377, 56

В РП мн.ч. это сущ. оформляется по образцу **i*-склонения (флексия -*ии*):

ѿ краи **ногѣтии** исхожаше огонь СбТр XII/XIII, 33

Ремень

Сущ. *ремень* в контекстах из КСДР в РП ед.ч. оформляется как исконной флексией -*е*, так и флексией -*и*, по образцу **i*-основ:

не крадете мѣха швена... ни **ремене**. ФСт XIV, 65

... без **ремени** поясъ золо(т) Гр 1389

При этом флексия -*е* встречается у этого существительного уже в конце древнерусского периода.

Существительные *начмень*, *сършень*, *елень* документируются с флексиями **i*-склонения:

начмень

РП ед.ч.

да взидеть... въ **ячмени** мѣсто купина. ГрБог XIV, 100а

МП ед.ч.

погребѣ... въ пышеници. или въ **ачьмени** Син. пат. XI, 140

сършень

РП мн.ч.

ѿ **сершени** и ѿ моухъ оуазвѣнь оумре. Пр 1383, 104в

елень

РП ед.ч.

и приде гла(с) ѿ **елени** глѣ. ПрЛ XIII, 21г

развѣ **елени** и серны ГА XIV₁, 93а

Таким образом, в древнерусский период сущ. м.р., изначально принадлежавшие к консонантному склонению, по своим формам сближаются с сущ. м.р. **i*-склонения. При этом у большинства рассматриваемых существительных сохраняются исконные флексии как вариантные в позициях, в которых флексии консонантных и **i*-основ различались. Так, в РП ед.ч. сущ. м.р. функционируют также с флексией *-е*, в РП мн.ч. у сущ. *дѣнь*, *степень*, *локѣть* встречается флексия *-ѣ* (в сочетании с числовыми обозначениями). РП ед.ч. выступает как особая позиция, в которой на протяжении всего древнерусского периода конкурируют исконная флексия *-е* и флексия **i*-основ *-и*.

ЛИТЕРАТУРА

- Иванов В.В. (ed.), (1995), *Древнерусская грамматика XII-XIII вв.* (Москва: Наука).
- Иорданиди С.И. (1991), «Из истории форм творительного падежа множественного числа в русском языке», в *Имя и глагол в исторической перспективе*. (Рига: Латв. ун-т), 49–57.
- Иорданиди С.И., Шульга М.В. (1984), «Морфологическое выражение категории рода в истории русского языка», в *Общеславянский лингвистический атлас: Материалы и исследования, 1981*. (Москва: Наука), 187–228.
- Крысько В.Б. (ed.), (2000), *Историческая грамматика древнерусского языка. Т. I. С.И. Иорданиди, В.Б. Крысько. Множ. число именного скл.* (Москва: Азбуковник).
- Крысько В.Б. (1989), *Упражнения и таблицы по исторической грамматике русского языка* (Рига: Латв. гос. ун-т).
- Крысько В.Б. (1994), *Развитие категории одушевленности в истории русского языка* (Москва: Лусеум).
- Кузнецов П.С. (1953), *Историческая грамматика русского языка. Морфология* (Москва: Изд. Моск. ун-та).
- Мейе А. (2001), *Общеславянский язык* (Москва: Прогресс).
- Мирочник Е.Ш. (1974), *Формы консонантных основ в древнерусской письменности XI в.: Материалы к спецкурсу по исторической грамматике русского языка* (Ташкент).
- СлРЯ XI-XVII вв. (1975), *Словарь русского языка XI-XVII вв. Выпуск 15* (Москва: Наука).

- Соболевский А.И. (2005), *Лекции по истории русского языка* (Москва: УРСС).
- Шахматов А.А. (1957), *Историческая морфология русского языка* (Москва: Учпедгиз).
- Vondrak W. (1912), *Altkirchenslavische Grammatik* (Berlin: Weidmannsche Buchhandlung).

Јелена П. Пахомова

УНИФИКАЦИЈА ОБЛИКА ИМЕНИЦА МУШКОГ РОДА КОНСОНАНТСКЕ ДЕКЛИНАЦИЈЕ С ОСНОВАМА НА *N, *T И *I-ДЕКЛИНАЦИЈЕ У СТАРОРУСКОЈ ПИСМЕНОСТИ

Резиме

Рад је посвећен унификацији облика именица мушког рода консонантске деκлинације и *i-деκлинације у староруском периоду. На основу примера из картотеке Речника староруског језика XI–XIV в. анализирају се облици именица мушког рода консонантске деκлинације и њихов утицај на облике именица мушког рода *i-деκлинације. Контексти из староруских споменика показују да се у староруској писмености именице мушког рода консонантске деκлинације обликују као именице мушког рода *i-деκлинације. У исто време у неким позицијама (генитив једине и множине) ове именице задржавају оригиналне облике као варијантне.

АУТОГРАФИ ЈЕРОМОНАХА ПАХОМИЈА СРБИНА У РУКОПИСУ ТРОЈИЦЕ-СЕРГИЈЕВЕ ЛАВРЕ 753*

У раду се саопштава о непознатим аутографима јеромонаха Пахомија Србина (Логотета) у Зборнику слова и поука Збирке Тројице-Сергијеве лавре (РГБ), бр. 753, који се према воденим знацима ставља у другу половину XV века. А. И. Јацимирски је први поменуо Пахомијеве аутографе у том рукопису – низ беседа Григорија Цамблака – не дајући о њима конкретне податке. Позивајући се на њега, А. В. Духањина је указала на Пахомијеве преписе четири Цамблакове беседе. Недавно је скренута пажња на још један аутограф – „Аскетске уредбе“, које се у рукописној традицији приписују Светом Василију Великом. При прегледању рукописа установљено је да је јеромонах Пахомије преписао и „Беседу на 'Пази на себе'“ Светог Василија Великог, Григорија Цамблака „Слово на недељу Врбну“ и „Слово на Вазнесење“, и већи део слова архиепископа Никомидијског Георгија „На стајање код крста Исусовог Мајке Његове и сестре мајке Његове“.

Кључне речи: јеромонах Пахомије Србин (Логотет), аутографи, зборник Тројице-Сергијеве лавре 753, Свети Василије Велики, Григорије Цамблук, архиепископ Никомидијски Георгије.

This article discusses the previously unknown autographs of Hieromonk Pachomius the Serb (also known as the Logothete) in a collection of homilies and sermons from the Holy Trinity-St. Sergius Lavra (the Russian State Library), 753, dated in the second half of the 15th century. Pachomius's autographs on a number of homilies of Gregory Tsamblak were first mentioned by A. I. Yatsimirskii, but he provided no concrete information about them. Referring to Yatsimirskii, A. V. Dukhanina drew attention to Pachomius's facsimile of four of Tsamblak's homilies. More recently, another autograph received the attention of scholars – *Constitutiones Asceticae*, which manuscript tradition attributes to St. Basil the Great. Closer examination of this manuscript has made it possible for the author of the article to assert that hieromonk Pachomius also copied St. Basil the Great's *Homilia in Illud "Attende tibi ipsi"*; Gregory Tsambak's *Homily on Palm Sunday* and *Homily on Ascension*; and most of the homily of George the Archbishop of Nicomedia *On standing by the Cross of Jesus, His Mother and His Mother's sister*.

Key words: hieromonk Pachomius the Serb (the Logothete), autographs, Collection from The Holy Trinity-St. Sergius Lavra 753, St. Basil the Great, Gregory Tsamblak, George the Archbishop of Nicomedia.

Јеромонах Пахомије Србин (Логотет) је у Велики Новгород дошао са Свете Горе, најраније крајем новембра 1429, а најкасније у пролеће 1438. године (Турилов 2009: 91; Јелесијевић 2016: 37–38). Припада му или му се приписује око педесет дела различитих жанрова, међу којима је највише житија и служби руским светима. Често је писао по благослову црквених јерараха и налогу великих кнежева московских (Турилов 2009: 91; Осипов ред. 2014: 481–482). Боравио је и радио у различитим крајевима руских земаља. Од око 1440. до 1459. је у Сергијевом манастиру Свете Тројице. Крајем 1459. или почетком 1460. је поно-

* Рад је прочитан на 55. скупу слависта Србије.

во у Великом Новгороду. По повратку у Москву, између маја 1461. и марта 1462. одлази у Кирило-Белозерски манастир (Ключевский 1871: 119–123; Яблонский 1908: 16–18). По мишљењу оца Василија Јаблонског, 1472. је у Сергијевом манастиру (Яблонский 1908: 19).¹ Траг му се губи после 1484 (Прохоров 1989: 167).

Познато је седам рукописа са његовим аутографима (Јелесијевић 2016: 39–48). Међу њима је Зборник словā и поука Збирке Тројице-Сергијеве лавре (РГБ), бр. 753, који се према воденим знацима датира другом половином XV века (Čertorickaja 1994: 568).² Татјана Владимировна Черторицка га назива Зборником мешовитог састава. Констатује да је претежно монашког састава. Садржи и девет триодних и шест минејских чтенија (Čertorickaja 1994: 568–569). По саставу и типу Марина Сергејевна Јегорова га сврстава у аскетске зборнике у ужем смислу (Егорова 2004: 187).³

На Пахомијеве аутографе у рукопису ТСЛ 753 – низ беседа Григорија Цамблака – први је скренуо пажњу Александар Иванович Јацимирски, не дајући о њима конкретне податке. За одсуство имена аутора у заглављу понудио је два објашњења: преписи су настали док је Цамблук био жив или их је Пахомије начинио с аутографā који нису били преписани начисто („сѣ черновыхъ автографовъ“) (Яцимирский 1904: 248; 452). Позивајући се на њега, Александра Владимировна Духанина је указала на четири Цамблакове беседе: „Слово Свјатаго и славнаго пророка Илије“⁴ (396а–407а), „Во Свјатиј велики пјаток на часох, о жеже узрите живот ваш висјашч пред очима вашима“ (407а–420б), „Слово на Рождество Пресвјатија Владичица наша Богородица“ (421а–430а), „О Божественијх тајнах јако достоит причашчајушчому сја испитавати себе“ (430б–441а) (Духанина 2015: 596).⁵ По претпоставци А. И. Јацимирског, „Слово на Рођење Пресвете Богородице“ и „Слово о Божанским тајнама“ Цамблук је изговорио у Сучави, прво – 1401, друго – 1402. године. Друга два слова, према проучаваоцу, настала су између 1403. и 1406, док је Цамблук био игуман Њамацког Вазнесенског манастира (Яцимирский 1904: 86–87; 139; 140). Установљено је, међутим, да Цамблук није био игуман Њамацког манастира – под „Пантократором“ у заглављима његових дела, где се он назива „игуманом манастира Пантократора“, мисли се на Дечане, а не на Њамацки ма-

¹ О јеромонаху Пахомију и библиографију радова о њему в. у Прохоров 1989; Буланин, Творогов 2012; Духанина 2015.

² Подробије о до сада познатим Пахомијевим аутографима в. у Јелесијевић 2016.

³ Научница разликује следеће типове аскетских зборника: зборнике дела једног аутора, сводове и аскетске зборнике у ужем смислу. За разлику од сводова, које чине углавном целовити текстови Светих отаца, најчешће без допунских састава или текстова малог обима, аскетски зборници у ужем смислу садрже велики број разноврсних компилација цитата, фрагмената текстова Светих отаца, исписа из патерика и др. У зборнике дела једног аутора и сводове укључивани су комплекси текстова Светих отаца. Аскетски зборници у ужем смислу у низу случајева су жанровски знатно богатији од друга два типа зборника (Егорова 2004: 182, 183, 184, 187–188). – Опис рукописа в. у [Илариј, иером. и Арсениј, иером.] 1879: 149–152.

⁴ Приликом транскрибовања заглавља држимо се руске редакције. Умекшавање сугласника испред вокала *е, и, ђ* не означавамо. На месту малог јуса изговарамо *ја* (сем после слова *ц*), а на месту *јата* – *е*. Црте српске редакције у Пахомијевим аутографима преносимо.

⁵ Цамблаково ауторство ових слова установљено је и у опису рукописа. В. у њему пуна заглавља и инципите: [Илариј, иером. и Арсениј, иером.] 1879: 151. В. и: Патриарх Московский и всея Руси Алексий II ред. 2006: 588; Čertorickaja 1994: 11.5.20.

настир.⁶ Беседу „Во Свјатјі велики пјаток“ Пахомије је преписао и у дѣлу рукописа РГБ, ТСЛ 180, насталом, по мишљењу Николаја Петровича Лихачова, око 1445. године, али после ње (Јелесијевић 2016: 41; 42).

Пахомијева рука је недавно препозната и на почетку рукописа, у препису „Аскетских уредби“ (1а–51б). У рукописној традицији приписују се Светом Василију Великом, али већина научника сматра да он није њихов аутор. У средњем веку су биле додате „Великом Аскетикону“, зборнику аскетских списа Светог Василија. По мишљењу Анатолија Аркадјевича Турилова словенски превод „Аскетикона“ начињен је најкасније средином XIV века, у Бугарској или су га превели Бугари на Светој Гори (Патриарх Московский и всея Руси Алексей II ред. 2004: 147; 149). Испоставило се да је Пахомије као предлажак користио „Аскетске уредбе“ из бугарског преписа „Аскетикона“ ТСЛ 129, из осамдесетих–деведесетих година XIV века (Јелесијевић 2016: 48–55⁷). Други његов препис „Аскетских уредби“ налази се и у дѣлу рукописа ТСЛ 180, чије је переписивање завршено 1445. године (Јелесијевић 2016: 41).

У рукопису ТСЛ 753 уочили смо и друге Пахомијеве аутографе. При навођењу из рукописа скраћенице с титлом разрешујемо помоћу полукружних заграда, без титле – помоћу угластих. Надредна слова спуштамо у ред. Задржавамо изворну пунктуацију. При разрешавању скраћеница руководимо се нормом у речнику Измаила Ивановича Срезњевског «Материалы для словаря древне-русского языка по письменнымъ памятникамъ». Када разрешавамо скраћенице у Пахомијевом аутографу, користимо само танко јер, које пишемо и на месту високог јера са завојем или косом цртицом улево на врху стабла.⁸

1. После „Аскетских уредби“ следи Пахомијев препис „Беседе на ’Пази на себе““ Светог Василија Великог или треће беседе: *ИЖЕ БЪ С(В)А)ТЫХ(Ъ) Ѡ(ТЪ)ЦА Н(А)ШЕГО ВАСНАІА АРХІП(Н)СК(О)ПА КЕСАРІА КАПАДОКЫНСКЫА СЛОВО Ѡ ЕЖЕ БЫННАН СЕБЕ· БЛ(АГО)С(ЛО)ВН Ѡ(ТЪ)УЕ Слова потрѣбъ дас(тъ) намъ създавн нас(ъ) Б(О)ГЪ* (51б–61б; сл. 1⁹). Ова беседа је, по речима епископа Атанасија Јевтића, својеврсни антрополошки коменатр на 5. Мој. 15, 9. „Василије Велики полази овде од једне наизглед јелинистичке антропологије (попут Сократа: обраћати пажњу на себе, а не на ствари око себе), но затим развија хришћанску еклисиолошку и богословску антропологију, завршавајући Беседу речима: ’Пази на себе, да би пазіо на Бога““ (Јевтић 2004: 104). По смислу је блиска Василијевом „Шестодневу“. По мишљењу Жана Бернардија настала је у раном периоду светитељевог стваралаштва, док Жан Грибомон сматра да ју је Василије написао пред крај живота (Патриарх Московский и всея Руси Алексей II ред. 2004: 145). Постоји још један Пахомијев препис ове беседе – у истом дѣлу рукописа ТСЛ 180, у коме је и његов препис „Аскетских уредби“, стр. 220б–229б.¹⁰

⁶ О Григорију Цамблаку в. Патриарх Московский и всея Руси Алексей II ред. 2006: 583–592.

⁷ У раду је објављено неколико снимака Пахомијевог преписа „Аскетских уредби“ и предлошка, и Пахомијевих аутографа из других рукописа.

⁸ О полугласничким словима у Пахомијевим аутографима в. Јелесијевић 2016: 43–44, нап. 41; 52, нап. 83.

⁹ Снимке рукописа преузели смо са званичног сајта Свјато-Тројицке Сергијеве лавре.

¹⁰ В. и: Јелесијевић 2016: 41.

Као и у многим грчким рукописима, корпусу „Великог Аскетикона“ у словенском преводу претходе Псеудо-Амфилохијево „Житије Василија Великог“, „Беседа на Пази на себе“ и прва и друга беседа „О посту“ (Thompson 1982: 63).

2. Даље Пахомијев аутограф препознајемо од почетка стране 316а. Она почиње завршним редовима неког текста — ...баєть всака слава ч(ь)сть и поклананіє и вельлѣніє сь безначалниѣ ти ѿ(ть)цем(ь) и прѣс(ва)тынѣ и бл(а)гымъ и животворящимъ ти д(оу)хомъ и н(ы)на и пр(и)с(ь)но и въ вѣкы вѣ:- . На претходним странама је „Преподобнаго отца нашего Марка от гордѣшчих сѣя от дел правды, слово оглавлено“, које почиње на стр. 313а и прекида се на стр. 315б. Судећи по препису тог слова у рукопису ТСЛ 756 (447а–451б), препису ТСЛ 753 недостају три листа, тачније, око четири и по стране. На снимку не видимо знаке тргања или одсецања листа. За сада не можемо установити који се текст завршава на стр. 316а, посебно с обзиром на то да се средњовековна дела често завршавају славословљем. Можда беседа? У списку беседѣ на задњем подставном листу (519а) су само беседе које су у рукопису. Списак је могао настати касније, када су изгубљени листови рукописа (ако није конволут). На доњој белини стране 316а, десно, означена је, изгледа нам, Пахомијевом руком четврта тетрада (χ). Пре 316. листа, према томе, недостају три тетраде, и све три је, можда, био исписао Пахомије. Четврта тетрада је означена и на њеном крају, а пета само на почетку.

На стр. 316а почиње Цамблакова беседа на Цвети, у Пахомијевом препису, без имена аутора: сѣ(о)во въ с(ва)тоую недѣлю врьбноую. бл(аго)с(ловен) Паки сп(а)сь въ їер(оу)с(а)л(и)мъ вьсходнѣ (316а–323б).¹¹ Оно се у рукописима среће и као „Слово в недељу цветнују“. У преписима се указује на аутора: „Григорија архиепископа росијскаго“ (Яцимирский 1906 : XLVI; Бегунов 1978: 313).¹² По А. И. Яцимирском, то је Цамблакова обрада његовог „Слова на светли Цветоносија празник“, насталог између 1403. и 1406, када је, како је овај проучаваалац мислио, био игуман Њамацког манастира. „Слово в свѣтују Недељу вербнују“ написао је док је био митрополит Кијевски Западноруске митрополије, од 1415. до зиме 1419–1420 (Яцимирский 1904: 139; 208; 209; Яцимирский 1906: XLV–XLVI).¹³ Проучаваоцу је било познато десет преписа, укључујући препис у ТСЛ 753 (Яцимирский 1906: XLVI; XLIX). То значи да је, по свој прилици, имао у виду и ову беседу у низу Цамблакових беседа које је преписао Пахомије Србин.

Мислимо да је текст од н(ы)нѣ ц(а)р(ь)ствѣан у претпоследњем реду стр. 321а до дванаестог реда наредне стране, закључно са њим, писала друга рука (сл. 2). Пахомијеву препознајемо од последњег слога тог реда. Том другом руком је, изгледа, у рукопису ТСЛ 753 писано и Цамблаково слово „В суботу сиропустнују похвално преподобним и богоносним отцем нашим иже в poste просијавшиим, и преподобним женам“ (462а–493а). Њом је, мислимо, у зборнику Апостол са тумачењима, са додацима (РГБ, ТСЛ 116) преписано Житије Светог Сергија (355а–396б). По Борису Михајловичу Клосу, преписао

¹¹ В. Čertorickaja 1994: 10.7.10.

¹² В. и: Патриарх Московский и всея Руси Алексей II ред. 2006: 588.

¹³ Време Цамблакового представљена дато је према: Патриарх Московский и всея Руси Алексей II ред. 2006: 583.

га је Јона, игуман Угрешки.¹⁴ Рукопис проучавалац датира 1443–1445. годином (Клосс 1998: 172; 173), док Владимир Андрејевич Кучкин мисли да би то могао бити конволут (Кучкин 2003: 106–109). Садржи и Пахомијеве аутографе (Јелесијевић 2016: 42).

3. Уз сл(о)во на славное възнес(е)ніе г(оспод)а н(а)шего і(н)с(т)а Настоящи праз[дъ]никъ испльнь ес(тъ) съмотреніа (323б–330а) такође нема имена аутора, Григорија Цамблака. Према чину уз његово име у преписима, и ова беседа се ставља у период када је био митрополит Кијевски Западноруске митрополије (Яцимирский 1904: 208).¹⁵ Ова и претходна беседа написане су на двама тетрадама, означеним као четврта и пета (последњи лист пете тетраде је чист). Да ли на то мисли А. И. Јацимирски, када каже да је Пахомије низ Цамблакових беседа преписао у засебној тетради («въ отдѣльной тетради») (Яцимирский 1904: 452)?

Исту другу писарску руку, као у претходном слову, срећемо од речи о немѣ¹⁶ у деветом реду на стр. 325б до тринаестог реда стр. 326а, закључно са речју мнрѣ. Пахомијеву руку препознајемо у истом реду од съ ѡ(тъ)цѣмъ (сл. 3).

Затим следе четири Цамблакове беседе на које је указала А. В. Духањина.

4. После њих је беседа нже в с(ба)тынх(ъ) ѡ(тъ)ца н(а)шего геѡргїа архіеп(н)ск(о)па никомидїискаго въ еже стоюхъ при кр(ъ)стѣ і(н)с(оу)с(о)вѣ м(а)ти его н сестра матерн его н въ б(о)готѣлесное погребенїе г(оспод)а н б(о)г(а) н сп(а)са н(а)шего і(н)с(т)а· бл(а)гословн ѡ(тъ)у(е) къ высочайшом намѣ въстѣкаа сл(о)во горѣ бывшаа трѣбы шѣмъ (441б–461б).¹⁷ Пахомије је преписао већи део – стр. 441б–455а. Другом руком преписан је текст до краја (455б–461б).

Георгије, епископ Никомидијски, живео је у IX веку. Био је савременик и пријатељ патријарха цариградског Фотија. Приписује му се низ беседа и химографских састава (Патриарх Московский и всея Руси Алексий II ред. 2005: 658–662).

Даљим проучавањем Пахомијевих аутографа у рукопису ТСЛ 753 намеравамо да се бавимо у другим радовима.

СКРАЋЕНИЦЕ

РГБ – Российская Государственная библиотека, Москва

ТСЛ – Собрание Троице-Сергиевой лавры (ф. 304.I, основное), РГБ

ЛИТЕРАТУРА

Бегунов Ю. К. (1978), «Малоизвестные и неизвестные сочинения Григория Цамблака», *Byzantinobulgaria*, V, 311–322.

¹⁴ О другим Клосовим идентификовањима аутографѣ Јоне Угрешког в. Клосс 1998: 161; 177.

¹⁵ В. и: Бегунов 1978: 313.

¹⁶ Полугласничко слово је спојено са претходним т. О писању у руским рукописима полугласничких слова после некада меких уснених сугласника, када су на крају речи отврднули, в. Јелесијевић 2016: 46, нап. 54.

¹⁷ В. Čertorickaja 1994: 11.5.03.

- Буланин Д. М., Творогов О. В. (2012), «Библиографические дополнения к статьям, помещенным в «Словаре книжников и книжности Древней Руси» (вып. 2, части 1–2)», у *Словарь книжников и книжности Древней Руси, Вып. 2 (вторая половина XIV–XVI в.). Часть 3. Библиографические дополнения. Приложение* (С.-Петербург: «Дмитрий Буланин»), 312–316.
- Духанина А. В. (2015), «Приложение 2. Жизнь и творчество Пахомия Серб», у *Житие Сергия Радонежского. Пространная редакция*. Подготовка текста, перевод и комментарии, исследование А. В. Духаниной (Москва: Свято-Екатерининский мужской монастырь, Брюссель: Conference Sainte Trinite du Patriarcat de Moscou ASBL), 571–597.
- Егорова М. В. (2004), «Русские аскетические сборники XIV–XVI вв. как тип сборника», *Труды Отдела древнерусской литературы*, LVI, 181–234.
- [Иларий, иером. и Арсений, иером.] (1879), *Описание славянскихъ рукописей библиотеки Свято-Троицкой Сергіевоу лавры*. Часть III (и послѣдняя), Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университетѣ, кн. 2-я (Москва: Императорское Общество Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университетѣ).
- Јевтић Атанасије, епископ (2004), *Патрологија* (Београд: Хришћанска мисао, Хиландарски фонд; Србиње: Универзитетски образовани православни богослови; Ваљеву: Задужбина „Николај Велимировић и Јустин Поповић“).
- Јелесијевић С. (2016), „О једном аутографу јеромонаха Пахомија Србина“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, LXXXII, 37–74.
- Ключевскій В. (1871), *Древнерусскія житія святыхъ какъ историческій источникъ* (Москва: Изданіе К. Солдатенкова)
- Клосс Б. М. (1998), *Избранные труды*, Том I. *Житие Сергия Радонежского* (Москва: «Языки русской культуры»).
- Кучкин В. А. (2003), «Антиклассицизм», *Древняя Русь. Вопросы медиевистики*, IV (14), 100–122.
- Осипов Ю. С. (ред.) (2014), *Большая Российская энциклопедия*, Том 25 (Москва: «Большая Российская энциклопедия»).
- Патриарх Московский и всея Руси Алексій II (ред.) (2004), *Православная энциклопедия*, Том VII (Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия»).
- Патриарх Московский и всея Руси Алексій II (ред.) (2005), *Православная энциклопедия*, Том X (Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия»).
- Патриарх Московский и всея Руси Алексій II (ред.) (2006), *Православная энциклопедия*, Том XII (Москва: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия»).
- Прохоров Г. М. (1989), «Пахомий Серб», у *Словарь книжников и книжности Древней Руси, Вып. 2 (вторая половина XIV–XVI в.). Ч. 2.* (Ленинград), 167–177.
- Турилов А. А. (2009), «Культурные связи Московской Руси и Сербии в XIV–XVI вв.», у *Москва – Србија, Београд – Русија: Документа и материјали*, Том 1, *Друштвене и политичке везе XVI–XVIII век* (Београд: Архив Србије, Москва: Главное архивное управление города Москвы), 78–115.
- Јаблонскій В., священникъ (1908), *Пахомій Сербъ и его агиографическія писанія: Біографическій и библиографически-литературный очеркъ* (С.-Петербургъ).

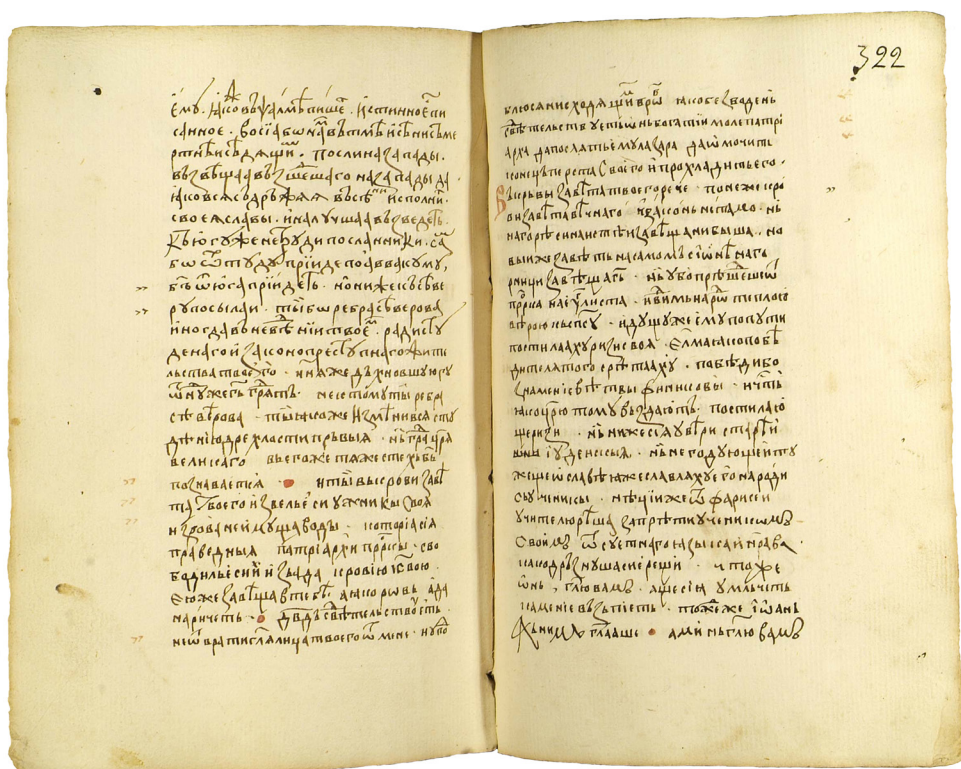
- Яцимирскій А. И. (1904), *Григорій Цамблакъ: Очеркъ его жизни, административной и книжной дѣятельности* (С.-Петербургъ: Императорская Академія Наукъ).
- Яцимирскій А. И. (1906), *Изъ исторіи славянской проповѣди въ Молдавіи: Неизвѣстныхъ произведенія Григорія Цамблака, подражанія ему и переводы монаха Гавріила, съ 4 автотипическими снимками*, Памятники древней письменности и искусства, CLXIII (Императорское Общество Любителей Древней Письменности).
- Čertorickája T. V. (1994), *Vorläufiger Katalog Kirchenslavischer Homilien des beweglichen Jahreszyklus: aus Handschriften des 11.–16. Jahrhunderts vorwiegend ostslavischer Provenienz* (Opladen: Westdeutscher Verlag).
- Thomson Fr. J. (1982), „Slavonic Translation of Saint Basil's Works“, *полата књнигописана*, VI, 61–63.

Снежана Елесиевич

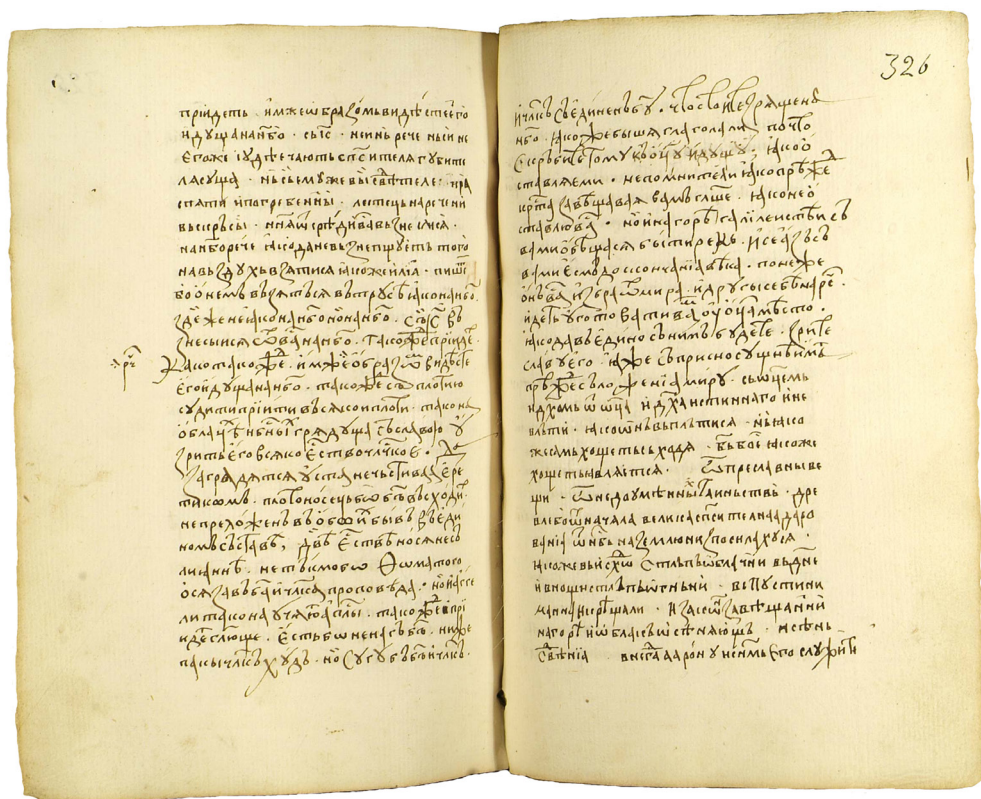
АВТОГРАФЫ ИЕРОМОНАХА ПАХОМИЯ СЕРБА В РУКОПИСИ ТРОИЦЕ-СЕРГИЕВОЙ ЛАВРЫ 753

Резюме

В работе сообщается о неизвестных автографах иеромонаха Пахомия Серба (Логофета) в Сборнике слов и поучений собрания Свято-Троице-Сергиевой лавры (РГБ), № 753. На его автографы в этой рукописи – ряд слов Григория Цамблака – первым обратил внимание А. И. Яцимирский, при этом не уточняя, какие он слова имеет в виду. Ссылаясь на него, А. В. Духанина указала на пахомиевские списки четырех слов Цамблака – «Слово святому и славному пророку Илии», «Слово в святыи Великий пяток», «Слово на Рождество Пресвятой Богородицы» и «О Божественных тайнах». Недавно в этом сборнике был выявлен еще один автограф Пахомия – «Подвижнические наставления», в рукописной традиции приписываемые св. Василию Великому. При осмотре сборника установлено, что знаменитым книжником переписаны и «Слово на „Внемли себе“» св. Василия Великого, «Слово в святую Неделю вербную» и «Слово на Вознесение» Григория Цамблака, а также большая часть слова Григория, архиепископа Никомидийского, «На стояние у Креста Иисусова Матери Его и сестры Матери Его». В «Слове в святую Неделю вербную» и «Слове на Вознесение» замечен еще один почерк. По мнению автора, он тождествен почерку, которым переписано «Житие прп. Сергия Радонежского» (РГБ, ТСЛ 116) и который Б. М. Клосс атрибутировал Ионе, игумену Угрешскому.

Слика 2. РГБ – Збирка Тројице-Сергијеве лавре, бр. 753, стр. 321б–322а

Слика 3. РГБ – Збирка Тројице-Сергијеве лавре, бр. 753, стр. 325б–326а

ОБЩЕСТВО СОДЕЙСТВИЯ СЛАВИСТИКЕ (1917 – начало 1920-х гг.)¹

В статье рассматриваются создание и функционирование первого в истории США Общества содействия славистике (Society for the Advancement of Slavonic Study), проведенные им собрания, издание книг и специализированного журнала.

Ключевые слова: Общество содействия славистике, славистика, США, академическая корпорация, С. Хрбкова, Л. Зеленка-Лерандо, В. Лоужецки, Ф. Эджертон.

The article deals with the creation and functioning of Society for the Advancement of Slavonic Study, which was the first of its kind in the history of the United States, as well as its meetings, the publication of books and a specialized magazine.

Kew words: Society for the Advancement of Slavonic Study, Slavic studies, USA, academic corporation, S. Hrbkova, L. Zelenka Lerando, V. Louzecky, F. Edgerton.

Развитие славистики в США на ранних этапах отставало от такового в Европе. Наряду с этим славянское население США, объединенное в национальные общины, достаточно активно создавало культурные и просветительные общества, периодические издания, участвовало в институционализации преподавания славянских языков в средних и высших учебных заведениях. Всплеск интереса к славянским языкам, и прежде всего к русскому, пришелся на годы Первой мировой войны. И если русский язык был языком страны с потенциальным рынком для американского бизнеса, а с 1917 г. – еще и языком «славного союзника», то интерес к другим славянам базировался на заявленных претензиях ряда народов на формирование национальных государств на месте империй.

На фоне возросшего интереса к «славянским делам» появилась наиболее ранняя организация американских славистов – Общество содействия славистике, история которого до сего дня остается, по большому счету, неизвестной. Упоминания об обществе в исследовательской литературе единичны. По свежим следам об обществе писал К.У. Хазек (Hasek 1920: 6–7). В статье, посвященной развитию славистики в США, об обществе вскользь упомянул Р.Дж. Кернер (Kerner 1924: 254). Кратко об истории общества дважды написал К.А. Мэннинг (Manning 1929: 287; Manning 1957: 54–55), правда, его версия событий не свободна от ошибочных утверждений. Те же претензии можно адресовать единственной статье в русскоязычной литературе, где упомянуто общество (Петров 2007: 313).

¹ Считаю своим приятным долгом поблагодарить Фонд Макса Вебера (Max Weber Stiftung), предоставивший на поездку стипендию им. Джеральда Д. Фельдмана (Gerald D. Feldman Travel Grant), которая позволила провести исследование в архивах США. Отдельные слова благодарности Л. Бабке (Прага, Чехия), А. Баженовой (Люблин, Польша), М.В. Ковалеву (Саратов, Россия), К.А. Пепперсу (Берия, Огайо, США), Т. Хорнингу (Филадельфия, США), оказавшим помощь в сборе материала для статьи.

Сложность воссоздания истории общества кроется в отсутствии надежной источниковой базы: архив общества не сохранился. По крайней мере, его местонахождение неизвестно современной научной общественности. Из трех учредителей общества лишь у одного (Л. Зеленки-Лерандо) есть небольшой личный архивный фонд, который, впрочем, практически не содержит искомых материалов. Бесценными для изучения истории общества стали документы из фонда руссиеведа С.Н. Харпера (Harper; 1882–1943), который состоял членом общества, и, получая от последнего письма и печатные материалы, сохранял их в своем архиве. В настоящей статье дополнительно использованы издававшиеся обществом журнал и книги, современная событиям периодическая печать, электронные ресурсы.

Итак, 15 июля 1917 г. три представителя американской академической корпорации – профессор славянских языков Университета Небраски – Линкольна Сарка Барбара Хрбкова (Hrbkova; 1878–?), ассистент при кафедре немецкого языка Университете штата Огайо Лео Зеленка-Лерандо (Zelenka Lerando; 1877–1948), и профессор славянских языков колледжа Болдуин-Уоллес Вацлав Дж. Лоужецки (Louzecky; 1868–1950) – встретились в городе Кливленд, штат Огайо. Результатом этой встречи стало создание Общества содействия славистике (Society for the Advancement of Slavonic Study). Хотя мы не располагаем протоколом памятного собрания, задачи, которые поставили себе организаторы, могут быть обозначены с большой долей вероятности. Прежде всего, оповещение заинтересованных лиц о создании общества и рекрутирование членов в оное. Второй немаловажный вопрос – выработка устава общества. Задача оповещения, по всей вероятности, решалась как личными переговорами, так и путем переписки. С целью как можно более широкого распространения сведений об обществе были подготовлены и растиражированы на mimeографе три специальные листовки, экземпляры которых удалось обнаружить в фонде С.Н. Харпера (Leaflet 1917a; Leaflet 1917b; Leaflet 1917c). Каких-либо датирующих признаков листовки не содержат, можно лишь смело утверждать, что первые две были подготовлены и разосланы до ноября 1917 г. Одна из этих листовок была приложена к письму секретаря-казначея общества Л. Зеленки-Лерандо к С.Н. Харперу от 7 ноября 1917 г. (Zelenka Lerando 1917a). Какая-либо дата на третьей листовке также отсутствует, но С.Н. Харпер показан членом общества, что позволяет смело датировать ее временем после 19 декабря 1917 г. (Zelenka Lerando 1917b). Ввиду почти полного отсутствия делопроизводственной документации, отчетов и деловой корреспонденции указанные листовки позволяют представить (пусть и в виде статических срезов), чем жило общество в 1917 г.

Первая по времени появления листовка сообщала о создании Общества содействия славистике, которое было призвано объединить людей на национальном уровне. Целями общества провозглашалось продвижение изучения и преподавания славянских языков, литературы, искусства и культуры в США. Конкретными задачами общество объявляло поддержку введения преподавания славянских языков в американских школах. Для этого общество предполагало готовить учебники, награждать стипендиями достойных учащихся, читать лекции, распространять книги по истории славянских народов и т.д. Общество намеревалось ежегодно проводить собрания в ведущих университетах страны,

повестка которых должна была включать чтение докладов и планирование будущей деятельности. Листовка сообщала о скором начале издания «Трудов» общества (3–4 раза в год), в которых должны были печататься выступления на ежегодных собраниях, равно как и другие работы по языку, литературе, истории и искусству славянских народов, хроникальные заметки. Листовка завершалась призывом вступать в общество и указанием на ежегодный членский взнос в 1 доллар (Leaflet 1917a).

Вторая листовка была аналогична первой, но дополнительно содержала список штатов и территорий, где уже имелись члены общества (округ Колумбия, штаты Иллинойс, Индиана, Айова, Массачусетс, Миннесота, Мичиган, Небраска, Нью-Йорк, Огайо, Вашингтон, Висконсин) (Leaflet 1917b). Небольшая по объему третья листовка включала перечень из 10 фамилий наиболее видных членов общества. Тут были представлены университетские преподаватели славянских языков (С.Н. Харпер из Чикагского университета, С. Хрбкова из Университета Небраски – Линкольна, А. Хейбергер из колледжа Ко, В.Дж. Лоужецки из колледжа Болдуин-Уоллес, Л. Винер из Гарвардского университета), университетские преподаватели иных предметов (Л. Элквист из Северо-Западного университета, Дж. Джоунс из Университета Небраски – Линкольна, Ф. Пипаль из Университета Пердью, П.Р. Радосавлевич из Нью-Йоркского университета), завершал список американский антрополог, выходец из Чехии А. Хрдлика, куратор отделения физической антропологии Национального музея США (Leaflet 1917c).

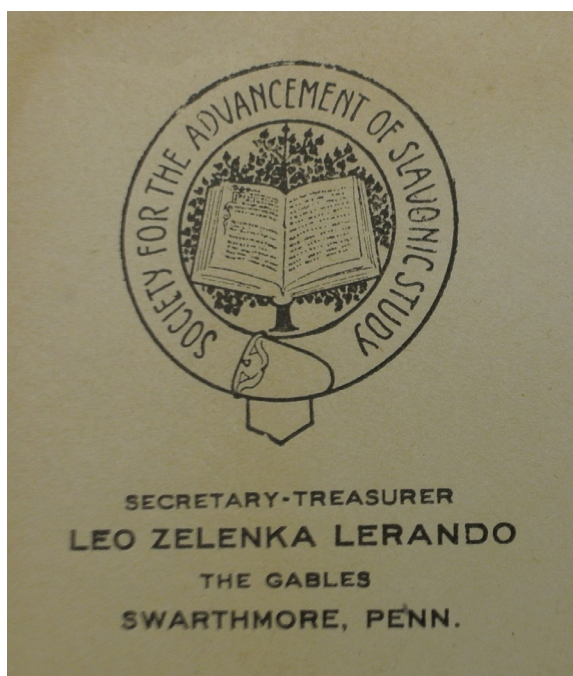
Уникальные сведения о планах общества созвать свое первое ежегодное собрание в Чикагском университете в дни пасхальных каникул 1918 г. (католическая Пасха приходилась на 31 марта), содержатся в частном письме секретаря-казначей Л. Зеленки-Лерандо к С.Н. Харперу от 19 декабря 1917 г. Зеленка-Лерандо просил содействия Харпера в деле устройства встречи с миллионером, общественным деятелем и известным сторонником славянского дела Ч.Р. Крейном (Crane; 1858–1939), другими влиятельными чикагцами, а также студентами Харпера. Секретарь-казначей хотел вовлечь их всех в деятельность общества (Zelenka Lerando 1917b). В письме от 27 января 1918 г. Зеленка-Лерандо предложил Харперу выступить на съезде с докладом на любую тему, которую он сочтет достойной (Zelenka Lerando 1918a).

Итак, в 1917 г. в течение менее шести месяцев Общество содействия славистике оформилось, наладило оповещение заинтересованных лиц, привлекло в свой состав как видных публичных деятелей, так и ученых, проживавших на территории одиннадцати штатов и одного федерального округа. Активной деятельности общества, без сомнения, способствовало вступление США в Первую мировую войну на стороне Антанты, сделавшее славянский вопрос весьма актуальным.

История общества в 1918 г. также восстанавливается с пробелами ввиду почти полного отсутствия документации. Лишь отчасти пробел в информации может быть восполнен данными из частных писем Л. Зеленки-Лерандо к С.Н. Харперу.

Об увеличении числа членов общества свидетельствует приложенная к уже упомянутому выше письму Л. Зеленки-Лерандо к С.Н. Харперу от 27 января

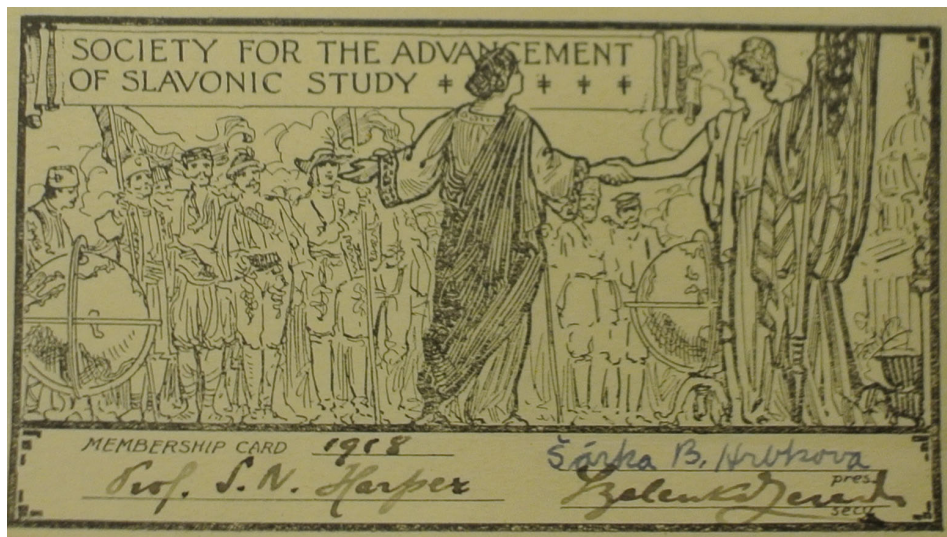
1918 г. листовка, в которой к перечню мест, где проживали члены общества, рукой секретаря-казначей были добавлены штаты Калифорния, Миссури, Техас и канадская провинция Британская Колумбия (Leaflet 1918a). Состояние общества на март 1918 г. достаточно подробно обрисовано в письме Л. Зеленки-Лерандо к С.Н. Харперу от 24 марта 1918 г. Прежде всего, собрание, запланированное весной 1918 г., отменялось по причине ненадежного железнодорожного движения. Немаловажным было и отсутствие пасхальных каникул в Университете штата Огайо, где преподавал, без сомнения, главный устроитель собрания – секретарь-казначей Зеленка-Лерандо. Состав общества вырос почти до 60 человек, в основном это были университетские преподаватели, читающие славянские языки, а также другие предметы. В состав общества входили люди как славянского, так и неславянского происхождения. С апреля 1918 г. общество собиралось начать выпуск книг в серии «Публикации Общества содействия славистике» (Publications of the Society for the Advancement of Slavonic Study), к участию в котором Зеленка-Лерандо активно звал Харпера (Zelenka-Lerando 1918b).

Эмблема общества с адресом Л. Зеленки-Лерандо

Первым изданием серии стала книга «Почему нам следует изучать русский язык» (Swiggett 1918). Ее автор, филолог Глен Левин Свиггетт (Swiggett; 1867–1961), получил докторскую степень в Пенсильванском университете в 1901 г., после чего преподавал в ряде американских университетов. С середины 1910-х гг. он сотрудничал с государственным Бюро образования (US Bureau of Education) как специалист в области коммерческого образования (A Plea for Study of Russian 1919: 621).

Весной – летом 1918 г. общество опубликовало четырехстраничную листовку (фактически – брошюру), отпечатанную типографским способом (Leaflet 1918b). Заметим, что американские архивисты при разборе фонда С.Н. Харпера указали, что брошюра – приложение к письму Л. Зеленки-Лерандо к С.Н. Харперу от 7 ноября 1917 г., однако анализ содержания полностью опровергает такую датировку. Брошюра дает определенное представление о результатах работы по распространению сведений об обществе, по приглашению в число его членов, по поиску поддержки общества среди широкой публики (на середину 1918 г.).

Членский билет С.Н. Харпера

Брошюра начиналась с фактического повторения информации, содержащейся в уже упомянутых выше листовках 1917 г. К числу штатов и территорий, где проживали члены общества, были добавлены штаты Нью-Джерси и Пенсильвания. Правда, штат Миссури не был указан, что выглядит странным, так как в списке членов (см. ниже) есть представитель из этого штата. Далее в брошюре был помещен устав общества из 14 статей. Статьи о целях общества, способах их достижения (в том числе о ежегодных собраниях) с небольшими добавлениями повторяли таковые положения упомянутых выше листовок. В уставе детально были прописаны вопросы руководства обществом и членства в оном, чего не было в листовках. Руководство общества состояло из президента, вице-президента, секретаря-казначея и консультативного комитета из 6 человек. Все вместе они составляли исполнительный совет общества. Членом общества мог стать любой человек, в случае если его выставлял кандидатом один из членов общества; кандидат утверждался президентом и секретарем-казначеем. Члены общества делились на три категории: активные, члены-корреспонденты и вспомогательные. Ежегодный членский взнос составлял 1 доллар, от уплаты которого освобождались члены-корреспонденты. Активные и вспомогательные члены общества избирались на один год. Пожизненное членство в

обществе можно было обеспечить себе единовременной уплатой 25 долларов. Ежегодные собрания являлись также местами перевыборов руководителей общества, созывались в местах и в указанную дату по определению исполнительного совета. Две трети членов, присутствовавших на ежегодном собрании, могли вносить изменения в устав общества, но лишь в случае одобрения таких изменений двумя третями исполнительного совета.

Ниже в брошюре были напечатаны слова публичной поддержки деятельности общества от видных общественных и научных деятелей: губернатора штата Иллинойс Ф. Лоудена, губернатора штата Огайо Д.М. Кокса, президента Чикагского университета Г.П. Джайсона, президента Северо-Западного университета А.У. Гарриса, конгрессмена А.Д. Сабата, профессора Д.С. Шаффа. Завершал брошюру алфавитный список наиболее известных членов общества, в котором были перечислены фамилии 35 человек. С целью показать представительный состав членов общества в список были включены общественные и политические деятели, ученые, преподаватели, священники. Фактически, это единственный список достаточно большого числа членов общества, который дошел до наших дней. Ниже мы приводим их перечень с разбивкой на отдельные группы:

- университетские преподаватели славянских языков: помимо перечисленных в третьей листовке фамилий в список вошли Р.Дж. Кернер (Университет Миссури – Колумбия), Ч. Книзек (Техасский университет в Остине), К.Л. Мидер (Мичиганский университет, Энн-Арбор), Дж.Р. Нойес (Калифорнийский университет в Беркли);

- университетские преподаватели иных предметов: помимо перечисленных в третьей листовке фамилий и антрополога А. Хрдлика в список вошли У.Дж. Гастингс (Университет Небраски – Линкольна), М. Херетесова-Коновы (Северо-Западная музыкальная консерватория), У. Костир (Университет штата Огайо), Г.А. Миллер (колледж Оберлин), А. Осика (Северо-Западный университет), Д.С. Шафф (Западная духовная семинария, Питтсбург), Л.А. Шерман (Университет Небраски – Линкольна), В.В. Веселы (колледж св. Прокопия), А. Зысковски (Сент-Пол, университет не указан);

- священники: С. Броз (Скайлер, штат Небраска), Дж.М. Куделка (Суперия, штат Висконсин);

- общественные деятели: конгрессмен А.Д. Сабат, редактор газеты «Русское слово» В.И. Шимкин (Нью-Йорк);

- лица без указания профессиональной принадлежности: Э. Беранек (Чикаго), Э.Э. Бродецки (Хоувеллс, штат Небраска), Т. Чапек (Нью-Йорк), Н. Чапек (Ньюарк, штат Нью-Джерси), О. Кубин (Эванстон, штат Иллинойс), Л. Пасак (Нью-Йорк), А.С.Т. Преглер (Чикаго), Ф.У. Севера (Сидар-Рэпидс, штат Айова), В.У. Войтизек (Нью-Йорк) (Leaflet 1918b). В последний раздел вошли видные участники местных национальных организаций и сочувствующие им лица.

Летом 1918 г. общество выпустило очередное издание в своей серии (Zelenka Lerando 1918c). Правда, что это была за книга – мы точно ответить не можем. Этим годом датируются сразу две книги общества – «Славяне Австро-Венгрии» С.Б. Хрбковой (Hrbkova 1918) и «Усилия Чехии в деле мира во всем мире, арби-

тража и мировой федерации» Л. Зеленки-Лерандо (Zelenka Lerando 1918d). Как бы то ни было, энергичная издательская деятельность общества после публикации указанных двух брошюр остановилась и в прежнем виде более не возобновлялась. Что было тому причиной – ответить не представляется возможным.

По-видимому, в августе 1918 г. к обществу присоединились два члена канадского парламента (фамилии, к сожалению, неизвестны) и санскритолог из Пенсильванского университета Франклин Эджертон (Edgerton; 1885–1963) (Zelenka Lerando 1918c).

К сожалению, состояние источниковой базы таково, что о развитии общества в сентябре 1918 – феврале 1919 г. ничего определенного сказать нельзя. Можно лишь смело утверждать, что в эти семь месяцев ряды общества пополнились тремя видными американскими политиками: бывшими президентами страны У. Тафтом и Т. Рузвельтом и действующим президентом В. Вильсоном. В члены общества вступил и президент Чехословакии Т.Г. Масарик (A Plea for Study of Russian 1919: 622; Zelenka Lerando 1919c). В случае с Рузвельтом вступление в общество имело место до 6 января 1919 г., дня смерти бывшего президента.

Некоторая ясность относительно деятельности общества наступает лишь в марте 1919 г., и связана она с проведением ежегодного собрания членов общества. Ежегодное собрание в 1918 г., как было указано выше, не состоялось, и собрание 1919 г. стало первым в истории общества. В соответствии с уставом общества время и место проведения собрания определялись исполнительным советом, о заседании которого ничего неизвестно. Вероятно, в конце февраля – начале марта 1919 г. было подготовлено и разослано членам общества предварительное объявление о предстоящем собрании. В объявлении сообщались точные даты собрания (21–22 апреля 1919 г.) и место – Хьюстон-холл Пенсильванского университета. Все члены общества, особенно преподававшие славянские языки, приглашались к представлению докладов (Preliminary Announcement 1919). Вне всяких сомнений, устройство собрания в Пенсильванском университете следует отнести к заслугам члена общества Ф. Эджертон. По сообщению газеты «Ивнинг паблик леджер», он объявил о предстоящем собрании членов общества в университете 1 марта 1919 г. В конце статьи приводился список наиболее известных ученых и общественных деятелей – членов общества. К уже известным нам фамилиям газета дополнительно сообщала о членстве в обществе следующих преподавателей славянских языков: М.С. Мандель (Йельский университет), А. Каун (Калифорнийский университет в Беркли), Дж.Д. Принс (Колумбийский университет), а также семитолога М. Ястрова (Пенсильванский университет) (Slav Scholars Meet at Penn Next Month 1919).

Накануне ежегодного собрания «Пенсильвания газет» в номере от 4 апреля опубликовала интервью Ф. Эджертон. Надо сказать, что Эджертон помимо лекций по санскриту с 1914/15 учебного года начал читать в Пенсильванском университете курс русского языка (Catalogue 1915: 273, 301). Эджертон дал обстоятельную характеристику важности славистических штудий. В то время как в Великобритании изучение славянских языков, и прежде всего русского, было поставлено на широкую ногу, американцы серьезно отставали в этом вопросе. Вслед за Г.Л. Свигеттом Эджертон настаивал на практической значимости для бизнесменов, желающих освоить громадный рынок России, изучения русского

языка. Вместе с тем Эджертон подчеркивал ценность русской литературы для мировой цивилизации. Немаловажным, с точки зрения Эджертон, было ознакомление с культурой и языком вновь прибывших эмигрантов-славян, с целью дальнейшей американизации их. В заключение интервью Эджертон разрекламировал Общество содействия славистике, исключительно научное и культурное объединение, которое старалось стимулировать интерес в США к славянскому миру и всячески поддерживало изучение языков, литературы и культуры всех славян (*A Plea for Study of Russian* 1919: 621–622).

29 марта 1919 г. датируется окончательный текст объявления о проведении ежегодного собрания в Филадельфии, разосланный членам общества. Дата – 21–22 апреля 1919 г. и место – Хьюстон-холл Пенсильванского университета – оставались неизменными. Программа собрания включала в себя три заседания: первое – 21 апреля (в 14-00), второе и третье – 22 апреля (в 9-30 и 14-00 соответственно). Собравшихся должен был приветствовать проректор Пенсильванского университета Э.Ф. Смит, после чего предполагалось почтить память скончавшегося члена общества Т. Рузвельта. На первом заседании с докладами должны были выступить А. Ярмолинский («Американские библиотечные ресурсы для изучения славянства»), В.Р. Савич («Сербо-болгарские отношения»), Р.Г. Кент («Некоторые черты композиции слова в литовском языке»), М.С. Мандель («Уникальные характеристики русской литературы»), Б.С. Станоевич («Этнография югославов»). За выступлениями следовали выборы комитетов общества. На втором заседании должны были выступить Ю. Клотц («Обменные стипендии между американскими и славянскими университетами и колледжами»), С.Т. Бэрроуз («Произношение английского языка: Некоторые советы американцам славянского происхождения»), Ч. Книзек («Готика и славянская фонология»), А. Ярмолинский («Упрощение произношения по буквам в русском языке»), М.С. Мандель («Труден ли русский язык?»), Ф. Эджертон («Славянские языки»), П.Р. Радосавлевич («Славянская душа»), Г. Растед («Творчество Джозефа Конрада»), Л. Зеленка-Лерандо («Испанские влияния в чешском языке»). Третье заседание предполагалось посвятить организационным вопросам: сообщение секретаря-казначея, выборы должностных лиц общества, чтение докладов, присланных после выпуска циркулярного письма, обсуждение будущей деятельности общества. Объявление завершалось сообщением секретаря-казначея Л. Зеленки-Лерандо о том, что число членов общества достигло 200 человек (*Annual Meeting* 1919). Здесь будет уместно привести признание Зеленки-Лерандо в послании от 2 января 1919 г. на имя А. Музиля, что на дату написания им было разослано около 1500 писем с предложением стать членами общества (*Zelenka Lerando* 1919c).

Местная периодическая печать в Филадельфии проявила интерес к предстоящей встрече членов Общества содействия славистике, накануне которой напечатала программу заседаний (*Slavonic Students Meet Here Monday* 1919). Однако, к сожалению, сам ход ежегодного собрания мало заинтересовал газетчиков, кроме, пожалуй, доклада о покойном члене общества, бывшем президенте Т. Рузвельте, прочитанного профессором юридического факультета У.Д. Льюисом в первый день собрания (*Praise Roosevelt at Slavs' Meeting* 1919). Таким образом, в нашем распоряжении нет данных, как проходило собрание,

все ли заявленные доклады прозвучали, какие были приняты решения, кто был выбран в руководящие органы общества.

Можно предположить, что на собрании было принято несколько постановлений относительно членства в обществе. На это косвенно указывает циркулярное письмо от 4 мая 1919 г., в котором сообщается о решении считать членство в обществе истекающим в Рождество каждого года, и о наименовании тех, кто вступил в общество в 1917 – апреле 1918 г., «основателями» (Zelenka Lerando 1919a). Вероятно, еще одним решением стал выбор места проведения собрания в 1920 г. – Колумбийский университет (Zelenka Lerando 1919b). По всей вероятности, на ежегодном собрании произошли выборы президента общества, и вместо С. Хрбковой новым руководителем общества стал Ф. Эджертон. В пользу такого предположения говорит найденный бланк общества, где президентом назван Эджертон. Заметим, что само письмо датировано 27 марта 1920 г. (Zelenka Lerando 1920), тогда как следующее собрание предполагалось провести в ноябре 1920 г. (см. ниже).

Нам удалось найти лишь одну оценку того, насколько успешным оказалось проведенное в Филадельфии собрание членов общества. Секретарь-казначей Л. Зеленка-Лерандо в письме к не попавшему в Филадельфию С.Н. Харперу от 7 мая 1919 г. оценил состоявшееся собрание весьма высоко (Zelenka Lerando 1919b).

К сожалению, в распоряжении исследователей отсутствуют какие-либо документы (официальные и неофициальные), которые позволили бы рассмотреть историю Общества содействия славистике в оставшиеся месяцы 1919 г.

Филадельфийское собрание может считаться неким водоразделом в истории общества. От руководства обществом и даже от активной деятельности в нем отошла С. Хрбкова, которая в мае 1919 г. оказалась без работы и, не сумев найти применения своим силам в академической среде, переехала в Нью-Йорк, сменив сферу деятельности (Hrbkova S. 1919; Šárka V. Hrbkova n.d.). Напротив, карьера Л. Зеленки-Лерандо в то же время пошла в гору, и, как представляется, собрание в Филадельфии сыграло в этом важную роль. На 1919/20 учебный год Зеленка-Лерандо стал обладателем стипендии им. Гаррисона от Пенсильванского университета, получению которой, по всей видимости, поспособствовал Эджертон, имевший вес в учебном заведении. Представляется, что, добиваясь выделения стипендии Зеленке-Лерандо, Эджертон прежде всего имел в виду нужды общества. Но обо всем по порядку.

Еще в первой листовке 1917 г. было объявлено о скором начале издания «Трудов» общества (периодичностью 3–4 раза в год), на страницах которых должны были помещаться работы по языку, литературе, истории и искусству славянских народов, хроникальные заметки, тексты выступлений на ежегодных собраниях (Leaflet 1917a). Однако первоначально никаких «Трудов» общество создать не сумело. В одном из писем Л. Зеленки-Лерандо есть намек на то, что он предлагал сделать журнал «Komenský Magazine», издававшийся в Линкольне (штат Небраска) и возглавляемый С. Хрбковой, официальным органом общества, однако вопрос не был поставлен на обсуждение (Zelenka Lerando 1919c). Для издания собственного печатного органа, по-видимому, не хватало

статей, денежных средств, и, что немаловажно, основные деятели общества – президент и секретарь-казначей – находились вдалеке друг от друга. С перемещением секретаря-казначей в Пенсильванский университет, место службы нового президента, силы общества консолидировались, прошедшее собрание дало необходимые материалы в большом числе, что позволяло приступить к проведению в жизнь давно ожидаемого предприятия – изданию «Трудов».

Сразу оговоримся, что мы точно не знаем, когда началась публикация «Трудов» общества, получивших название «*Slavonic studies and notes*». Сохранились лишь немногочисленные экземпляры второго тома «Трудов», первый номер которого датирован мартом 1920 г. То есть можно допустить, что первый том вышел в 1919 г. Но подтвердить или опровергнуть данное предположение невозможно: ни в одном из обследованных нами личных фондов членов общества, а также в библиотеках США первый том не сохранился. Не отмечен он и в каталоге WorldCat. Вероятно, причиной столь малого распространения издания стала редакционная политика: тираж был ограничен числом членов общества, ни один экземпляр не мог быть продан или распространен каким-либо другим способом, о чем и сообщалось в начале каждого номера «*Slavonic studies and notes*». Экземпляр указанного журнала, с которым мне довелось работать, находится в библиотеке Гарвардского университета и имеет надпись на первой странице: «профессор А.К. Кулидж». Возникает законный вопрос: может быть, Кулидж стал членом общества в 1920 г., что и позволило ему получать журнал, который он передал в возглавляемую им университетскую библиотеку?

Как бы то ни было, в распоряжении исследователей есть лишь второй том журнала «*Slavonic studies and notes*», к рассмотрению которого мы и обратимся. Датой выхода первого номера второго тома журнала указан март, второго номера – июнь, третьего номера – сентябрь 1920 г., что позволяет называть его ежеквартальником. Формат журнала – книжный, объем – 16 страниц в номере; лаконичный дизайн; изображения отсутствуют. В трех номерах по преимуществу помещены выступления участников филладельфийского собрания, а также раздел «Заметки и новости». К формированию указанного раздела Л. Зеленка-Лерандо, ответственный за выпуск журнала, подходил весьма широко, помещая новости о жизни и деятельности членов общества, даже если эти сведения напрямую не имели отношения к славянским делам. Примечательно, что в новостях практически отсутствует информация о собственно Обществе содействия славистике. Лишь однажды в журнале было помещено объявление об очередном ежегодном собрании членов общества. Роспись номеров журнала приведена в приложении к настоящей статье.

После третьего номера выход журнала «*Slavonic studies and notes*» приостановился. Хотя достоверные причины этого неизвестны, но мы не можем не обратить внимания на то, что Л. Зеленка-Лерандо, основная фигура в выпуске журнала, после окончания срока стипендии им. Гаррисона покинул Пенсильванский университет и занял позицию в колледже Лаффайет (Истон, штат Пенсильвания).

А что же известно о собственно Обществе содействия славистике в 1920 г.? В очередной раз нам приходится признать, что отсутствие документов не по-

звolyет восстановить сколько-нибудь полную историю общества, заставляя довольствоваться лишь отдельными обнаруженными данными.

В письме от 27 марта 1920 г. Л. Зеленка-Лерандо сообщал С.Н. Харперу, что за март месяц членами общества стали 24 человека (2 президента и 14 преподавателей колледжей и университетов, 8 врачей и юристов). Секретарь-казначей просил помощи в деле привлечения новых членов, в сборе средств на нужды общества (в том числе на журнал и публикацию книг). Очередное ежегодное собрание членов общества, детальная программа которого предполагалась быть высланной позже, планировалось провести в Колумбийском университете ближе ко Дню благодарения (Zelenka Lerando 1920). Уточненная дата проведения собрания (26–27 ноября 1920 г.) была объявлена в июньском номере журнала «*Slavonic studies and notes*». Сообщение завершалось призывом присылать темы выступлений как можно раньше и способствовать привлечению новых членов (Notes and News 1920: 32). А вот состоялось ли ежегодное собрание членов общества в Колумбийском университете в ноябре 1920 г. – доподлинно неизвестно. Участник институционализации славистики в США начиная с 1920-х гг., К.А. Мэннинг писал, что встреча в Колумбийском университете состоялась, правда, называл другую дату – 1922 г. (Manning 1957: 54).

О последующем существовании Общества содействия славистике данных немного. 1921 г. – полная неизвестность. В 1922 г. возобновляется журнал «*Slavonic studies and notes*», в течение года выходят четвертый (март), пятый (июнь) и шестой (сентябрь?) номера второго тома. Номера выходили с пагинацией, продолжавшей первые три номера журнала за 1920 г. Журнал выходил в том же формате, с несколько измененным дизайном и с сокращением объема: четвертый номер – 14 страниц, пятый и шестой – по 8. Основной фигурой в выпуске журнала, как и прежде, оставался секретарь-казначей Л. Зеленка-Лерандо, по-прежнему преподававший в колледже Лаффайет. К четвертому номеру журнала была приложена листовка, рекламирующая факсимильное издание книги Я.А. Коменского, в выпуске которой принимал участие Зеленка-Лерандо (Comenius 1922). Роспись последних номеров журнала также приведена в приложении к настоящей статье.

1922-м же годом датируются последние сведения об Обществе содействия славистике. Нами не найдено никаких данных о последующей деятельности, о причинах и времени ликвидации общества. Из исследователей лишь К.А. Мэннинг, бывший очевидцем событий, коснулся вопроса о прекращении деятельности общества. По его мнению, создатели общества не достигли поставленных целей. Выступления членов общества строились на ошибочном представлении, что «открытия» общества совершат переворот во многих дискуссионных проблемах славистики. Мэннинг считал, что многие «открытия» членов общества были политически мотивированы решениями Парижской мирной конференции и претензиями деятелей Чешского национального комитета. В результате репутации общества был нанесен урон, и оно прекратило свое существование. Упомянул Мэннинг и о трениях в отношениях между обществом и американской Ассоциацией новых языков (Modern Language Association), правда, не уточнив существа споров (Manning 1957: 54–55). По нашему мнению, Мэннинг, как организатор группы славянских языков и литературы при

Ассоциации новых языков (1922), был отчасти пристрастен по отношению к конкурирующей организации. Ознакомление американцев со славянским миром физически не могло быть осуществлено ввиду глобального характера цели общества. Поддержка исследований в области языка, литературы, истории, культуры и искусства славянских народов при отсутствии внушительных финансовых средств делала заявленную цель недостижимой. Из конкретных задач, поставленных обществом, можно говорить об успешном проведении ежегодных собраний с чтением докладов, о публикации книг и журнала. Конечно, обществу не удалось полностью избежать дилетантских и политически мотивированных выступлений. Один из обнаруженных примеров такого выступления – доклад В.Р. Савича «Сербо-болгарские отношения» на филладельфийском собрании. В изложении газетчиков, Савич, касаясь вопроса этнической принадлежности болгар, заявил, что болгары – монголы, а не славяне. Основанием для такого высказывания стало участие Болгарии в войне на стороне Центральных держав, тогда как все славяне объединились с врагами Германии, которая, как следовало из процитированных слов немецкого историка Т. Моммзена, всегда эксплуатировала славян (Praise Roosevelt at Slavs' Meeting 1919). Как представляется, основные причины прекращения деятельности общества следующие: а) попытка соединить ученых и общественных деятелей, не позволившая обществу стать ни профессиональной научной, ни общественной организацией; б) отсутствие стабильной финансовой поддержки со стороны национальных общин; в) слабый интерес к развитию славистики у университетских корпораций и американского правительства; г) географическая удаленность руководителей общества, в результате чего вся работа легла на плечи одного человека, секретаря-казначея Л. Зеленки-Лерандо. Все вышеуказанные причины предопределили недолговечность первого в истории США славистического общества.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Slavonic studies and notes: Publications of the Society
for the Advancement of Slavonic Study: указатель содержания

1920. Vol. II, № 1 (March)

Edgerton F. The Slavonic Languages // P. 1–9.

Stanoyevich M. Ethnography of the Yugoslavs // P. 10–13.

Notes and News. Societies – Books – Personal – General – Minor Notices // P. 13–16.

1920. Vol. II, № 2 (June)

Stanoyevich M. Ethnography of the Yugoslavs // P. 17–20.

Barrows S.T. English Pronunciation: Some Suggestions for Slavonic-Americans // P. 21–26.

Hrbkova S. Slavonic Words in English // P. 26–31

Notes and News. Societies – Books – Personal – General – Minor Notices // P. 31–32.

1920. Vol. II, № 3 (September)

Hrbkova S. Slavonic Words in English // P. 1–3.

Kent R.G. Some Features of Word-Composition in Lithuanian // P. 3–10.

Notes and News. Societies – Books – Personal – General – Minor Notices // P. 10–16.

[1922]. Vol. II, № 4 [March]

Hasek C.W. Czech Influences on Modern German Literature // P. 49–58.

Notes and News. Societies – Books – Personal – General – Minor Notices // P. 59–62.

[1922]. Vol. II, № 5 [June]

Hasek C.W. Czech Influences on Modern German Literature // P. 63–68.

Notes and News. Societies – Books – Personal – General – Minor Notices // P. 68–70.

[1922]. Vol. II, № 6 [September?]

Sienkewicz C.A. Polish Literature // P. 71–75.

Notes and News. Societies – Books – Personal – General – Minor Notices // P. 75–78.

ИСТОЧНИКИ

Annual Meeting (1919), Society for the Advancement of Slavonic Study. Annual Meeting, Houston Hall, University of Pennsylvania, Philadelphia, PA, April 21–22, 1919 (Bakhmeteff Archive of Russian and East European History and Culture. Rare Book and Manuscript Library. Butler Library. Columbia University in the City of New York. Avrahm Yarmolinsky papers. Box 1, folder «Materials on Slavic studies in the U.S.»).

Hrbkova S. (1919), [Letter to S.N. Harper, n.d.], (Special Collections Research Center, University of Chicago Library (далее – SCRC). Samuel N. Harper papers. Box 6, folder 22).

Leaflet (1917a), [Mimeographed leaflet “In July 1917, number of persons...”, 1917] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 4, folder 13).

Leaflet (1917b), [Mimeographed leaflet “In July 1917, number of persons...”, 1917] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 4, folder 13).

Leaflet (1917c), [Mimeographed leaflet “A few names of members...”, 1917] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 4, folder 13).

Leaflet (1918a), [Mimeographed leaflet “In July 1917, number of persons...” with handwritten corrections, 1918] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 4, folder 19).

Leaflet (1918b), [Printed leaflet “In July 1917, number of persons...”, 1917] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 4, folder 13).

Preliminary Announcement (1919) (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 6, folder 11).

Zelenka Lerando L. (1917a), [Letter to S.N. Harper, November 7, 1917] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 4, folder 13).

Zelenka Lerando L. (1917b), [Letter to S.N. Harper, December 19, 1917] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 4, folder 15).

Zelenka Lerando L. (1918a), [Letter to S.N. Harper, January 27, 1918] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 4, folder 19).

Zelenka Lerando L. (1918b), [Letter to S.N. Harper, March 24, 1918] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 5, folder 3).

Zelenka Lerando L. (1918c), [Letter to S.N. Harper, August 26, 1918] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 5, folder 20).

- Zelenka Lerando L. (1919a), [Letter to Esteemed Member, May 4, 1919] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 6, folder 19).
- Zelenka Lerando L. (1919b), [Letter to S.N. Harper, May 7, 1919] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 6, folder 19).
- Zelenka Lerando L. (1919c), [Letter to A. Musil, January 2, 1919] (Immigration History Research Center Archives. University of Minnesota. Czech/Bohemian American Collection. Leo Z. Lerando papers. Box 2).
- Zelenka Lerando L. (1920), [Letter to Esteemed Member, March 27, 1920] (SCRC. Samuel N. Harper papers. Box 7, folder 20).

ЛИТЕРАТУРА

- Петров Е. В. (2008), «Американская русистика в 1917 году», в Ананьич Б. В., Ганелин Р. Ш. (ред.), *Россия и революция 1917 года: опыт истории и теории. Материалы Всероссийской научной конференции, 12–13 ноября 2007 г.* (СПб.).
- Catalogue (1915), *Catalogue of the University of Pennsylvania. 1914–1915* (Philadelphia, Pennsylvania: Published by the University, 1915).
- Comenius J. A. (1922), *Triertium Catholicum: Facsimile Reproduction of the Only Extant Copy of the Work Preserved in the Library of the Monastery of the Praemonstratensian Canons at Mount Sion, Strahov-Prague, Czechoslovakia / With an Introduction by G.V. Kilma and L. Zelenka Lerando* (Prague: The Sokol-Packard Publishing Company) (Comenius Jubilee Facsimile Edition).
- Hasek C. W. (1920), *The Slavonic Languages and Literatures in American Colleges and Universities* (Washington, D.C.: Department of Interior, Bureau of Education).
- Hrbkova S. B. (1918), *The Slavs of Austria-Hungary* ([Columbus, Ohio]: Society for the Advancement of Slavonic Study) (Publications of the Society for the Advancement of Slavonic Study).
- Kerner R. J. (1924): «Slavonic Studies in America», *The Slavonic Review*, 3 (8).
- Manning C. A. (1929): «Slavonic Studies in the United States», *The Modern Language Journal*, 13 (4).
- Manning C. A. (1957), *A History of Slavic Studies in the United States* (Milwaukee, Wisconsin: Marquette University Press) (Marquette Slavic studies; 3).
- Notes and News (1920): *Slavonic studies and notes*, II (2).
- A Plea for Study of Russian (1919), *The Pennsylvania Gazette*, 25 (April 4).
- Praise Roosevelt at Slavs' Meeting (1919), *Evening Public Ledger*, 188 (April 22).
- Šárka B. Hrbkova (n.d.): «Honoring the Mother Tongue: The Struggle to Establish and Maintain Czech Language Instruction from 1903–1919», <<http://unlhistory.unl.edu/exhibits/show/czechprogram1903-1919/departmentschairmen/----rka-b--hrbkova>> 01.03.2016
- Slav Scholars Meet at Penn Next Month (1919), *Evening Public Ledger*, 144 (March 1).
- Slavonic Students Meet Here Monday (1919), *Evening Public Ledger*, 186 (April 19).
- Swiggett G. L. (1918), *Why We Should Study Russian: The Nation's Need* ([Columbus, Ohio]: Society for the Advancement of Slavonic Study) (Publications of the Society for the Advancement of Slavonic Study).
- Zelenka Lerando L. (1918d), *Bohemia's Endeavors at World's Peace, Arbitration and World's Federation* ([Columbus, Ohio]: Society for the Advancement of Slavonic Study) (Publications of the Society for the Advancement of Slavonic Study).

Павел А. Трибунски

ДРУШТВО ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ СЛАВИСТИКЕ (1917. – почетак 1920. година)

Резиме

Овај рад се бави стварањем и функционисањем Друштва за унапређење славистике (Society for the Advancement of Slavonic Study), првог таквог друштва у историји САД. Друштво се појавило у време Првог светског рата, у контексту појачаног интересовања за „словенска питања“, и покушало је да уједини напоре наставника словенских језика, научника који су се бавили сличном проблематиком и водећих личности из националних заједница. Део постављених циљева друштва имала је глобални карактер и није могла бити остварена, док су конкретни задаци (организовање годишњих скупова уз читање реферата, публикација књига и часописа) били остваривани. Друштво није успело да постане ни професионална научна, ни друштвена организација, није успело ни да се избори за стабилно финансирање од стране националних организација, што је уз слабо интересовање за славистику код универзитетских корпорација и америчких власти условило недуговечност његовог постојања.

ГОСТОВАЊА ИГОРА СЕВЕРЈАЊИНА У БЕОГРАДУ (1930, 1931. И 1933. ГОДИНЕ)¹

Истраживање теме „Северјањин и Београд“ започео је крајем осамдесетих година XX века З. Паунковић (1988), да би је се касније дотакао и аутор ових редова, у оквиру ширих истраживања културних веза српске престонице и руских емигрантских писаца (Ћурић 2002). Овај рад се ослања на претходна истраживања, али дубље и подробније износи све околности и особености Северјањинових посета Београду, уносећи нови елемент истраживања – критичку рецепцију песниковог стваралаштва, како код београдске публике тако и код књижевне критике, као и импресије самог Северјањина, изнете у личној преписци.

Кључне речи: Игор Северјањин, Београд, руска емиграција, Е. Захаров, руска поезија XX века.

The topic “Severyanin and Belgrade” was researched during the 1980s by Z. Paunković (Паунковић 1988), and later was touched upon by the author of this paper as part of a wider research of the cultural ties between the Serbian capital and Russian emigration writers (Ћурић 2002). This paper relies on the mentioned previous research, but presents in depth and in more detail all the circumstances and characteristics of Severyanin’s visits to Belgrade, adding a new research element – the critical perception of his work by the Belgrade public and literary critics and also Severyanin’s own impressions presented in his personal correspondence.

Key words: Igor Severyanin, Belgrade, Russian emigration. E. Zakharov, Russian 20th century poetry.

Игор Северјањин (Игор Васиљевич Лотарев, 1887–1941), оснивач и најистакнутији представник егофутуризма, био је до Октобарске револуције изузетно популаран широм Русије, како због своје поезије, екстравагантне и провокативне, тако и због изузетно ефектних и упечатљивих јавних наступа, „поезоконцерата“. Публику је привлачио особени начин декламовања стихова, који је више наликовао певању него рецитовању.

Песников боравак изван граница Русије током 20-х и 30-их година XX века само се условно може назвати емиграцијом. Игром случаја, Северјањин се налазио у својој дачи у естонском рибарском селу Тојла, када је Естонија 1918. године прогласила независност. И мада је 1921. године и званично постао естонски држављанин, до краја живота је инсистирао да није отишао у емиграцију, већ да су га политичке околности спречиле да се у Русију врати „с одмора“.

У новим околностима Северјањин је наставио да пише и објављује поетске зборнике, додуше, стилско-тематски прилично различите од дореволюционарног стваралаштва, сада много ближе традиционалним песничким формама и поетском изразу. Сопствени уметнички преображај описао је још 1918. у пес-

¹ Овај рад настао је у оквиру пројекта 178003 („Књижевност и визуелне уметности: руско-српски дијалог“) који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

ми *Возрождение*: «Величье мира — в самом малом./ Величье песни — в простоте./ Душа того не понимала./ Нераспаятая на кресте.// Теперь же, после муки крестной./ Очищенная, возродясь./ Она с мелодией небесной/ Вдруг обрела живую связь».

Северјањин је после револуције, из своје нове домовине, наставио да широм Европе, по бројним руским емигрантским колонијама приређује поетске јавне наступе. Зарада с ових наступа била му је основни, врло често и једини извор прихода. Северјањинов поетски израз у емиграцији се променио, па се променио и стил „поезоконцерата“; изражајност његових наступа, међутим, и даље је привлачила бројну публику и остављала јак утисак, додатно појачан носталгијом за изгубљеном домовином.

Северјањин се трудио да остане политичко-идеолошки неутралан и против совјетских власти никада није иступао, као што је остао и изван свих књижевних група или усмерења руске емиграције. У песмама и романима у стиху које је писао 20-х и 30-х година, себе је увек називао руским песником, како по националном опредељењу тако и по љубави према домовини, док је тема Русије постала једна од најважнијих у овом периоду стваралаштва.

Када је 1940. Естонија присаједињена Совјетском Савезу, песник је с радошћу дочекао „повратак у домовину“, али радост повратка прекинула је прво немачка окупација, а затим и смрт песникове крајем 1941. године.

У јесен 1930. године Игор Северјањин је са својом супругом, естонском песникињом Фелисом Крут, кренуо из своје нове домовине, Естоније, у прву посету Југославији и њеној престоници, Београду. По сопственом песниковом признању, то је био прави пут у непознато: «В эту осень мы решили поехать в Югославию. Билеты купили до Белграда. Мы там не знали решительно никого. Одно нам было известно: к русским писателям там относятся бережно и радушно. Незадолго перед этим в Белграде был съезд зарубежных писателей. Король Александр принимал их сердечно» (Северянин 1996: Va. 154).

Северјањин је у Београд стигао средином новембра 1930. године. Једна од првих особа с којом се у југословенској престоници упознао, био је руски новинар Алексеј Ксјуњин.² Управо ће Ксјуњин у београдској *Политици* написати 15. новембра први текст посвећен Северјањину. У центру пажње написа нашло се песниково дореволюционарно стваралаштво, које му је донело славу и популарност. Истакнуто је новаторство његове егзофутуристичке поезије, различите од Маринетија или Мајаковског по инсистирању на вези песника са националном поетском традицијом. Крупне промене поетске форме које су се десиле у емиграцији, „сјајни (...) класични обрасци строге поезије“, по Ксјуњину представљају испуњење предсказања песника Константина Фофанова како ће са Северјањина отпасти сва декадентска сујета и како ће он постати „песник свенародни“ (Ал. К. 1930).

² «В Белграде первый человек, с которым мы через три-четыре дня познакомились, оказался сотрудником „Нового времени“ Алексеем Ивановичем Ксюниным, второй – председателем державной комиссии по делам русских эмигрантов, ректором университета и воспитателем престолонаследника Петра, академиком Александром Ивановичем Беличем» (Северянин 1996: Va. 156).

Претпостављамо да је Кејуџин аутор још једног непотписаног текста о Северјаџину, који се у *Политици* појавио већ следећег дана по првом напису. Текст прати Северјаџина и његову сапутницу Фелису Крут у њиховој ноћној посети скадарлијској кафани „Три шешира“: „Некада су плакате Игора Северјанина биле тако велике да би се са двома-трима мирне душе могла покрити цела целцата зграда „Три шешира“. А данас, ето, дошао Игор Северјанин да седи у мајушном сепареу скадарли<ј>ском, непримећен, скоро неугледан. А од плаката ни гласа...“ (Аноним 1930а). На питање неименованог саговорника о могућем повратку у Русију, Северјаџин одговара: „Звали су ме, два пута да се вратим. Нисам.../ –Нисте смели?/ –Не. Нисам могао. Јер видим јасно да тамо не бих могао да живим... Никако“ (Аноним 1930а). И овај *Политикин* напис скреће пажњу читалаца на дореволуционарну популарност песника, те указује на велику промену која се у његовом стваралаштву запажа у емиграцији. Нови, „емигрантски“ Северјаџин сада пева о Русији, али аутор написа подвлачи како је тај нови Северјаџин најчешће неразумљив савременицима, који још увек желе да виде и чују оног пређашњег, дореволуционарног: „Зацело синоћње Северјаниново друштво, добрим делом, није га разумело. Јер стално су му пунили чашу црним opakим вином и молили су га да им каже коју од оних старих, давних песама којих се данас напола одриче“ (Аноним 1930а).

Српски песник Раде Драинац посетио је руског колегу по перу у хотелској соби и са њим водио дуг и занимљив разговор, који је на страницама листа *Правда* објављен 19. новембра 1930. Први утисак који је на Драинца оставио руски песник, био је другачији од замишљене слике некадашњег футуристе: „Сео сам до Северјанина, који ми се учинио сувише благ, сувише повучен у себе и као да то више није био онај Северјанин из 1911. године, о коме се кроз пространу и широку Русију говорило као о књижевном божанству, које је уморасало милионе људи“ (Р. Д. 1930). У својој вечито црној кошуљи, Северјаџин је говорио о књижевним почецима, о егзотизму и академији Его поезије, о разликама између руског и италијанског футуризма. Оградио се од Маринетијевих ставова одбацивања сваке традиције и подвукао своје идеолошко надовезивање на прошлост. „Мени је био главни циљ“, – прича даље Северјаџин, – „утврђивање свога Ја у будућности. А главна доктрина из тога је била душа – истина“ (Р. Д. 1930). Принцип Его-академије био је, по Северјаџину, „нарочито утврђивање личности у тражењу новог, смишљених неологизама, дисонанци и осталим реквизитама за модеран стих“ (Р. Д. 1930). Претече модернизма у поезији песник види у Баљмонту и Брјусову. За књижевну критику каже да га не воли, јер јој никада није остајао дужан. Својим особеним стилем мелодекламације прочитао је своју прву песму, *Звезда и дева*, која у Драинчевом преводу гласи: „Ево и златне звезде//Изишла на небо да сија./ Тако и красна девојка/ Излази по вољи да се шета./ Изненада, долази момак/ И воли је, не видећи је“³ (Р. Д. 1930).

Своје прво поетско вече у Београду Северјаџин је одржао 22. новембра 1930. године у великој сали нове зграде Универзитета (данашња зграда Филолошког

³ Последњи стих песме Драинац је погрешно превео. Песма *Звезда и дева* у оригиналу гласи: «Вот и звезда золотая/ Вышла на небо сиять./ Звездочка, верно, не знает./ Что ей не долго блистать./ Так же и девица красна./ Выйдет на волю гулять./ Вдруг молодец подъезжает, –/ И воли ея не видать...».

факултета). У три тематска дела вечери песник је многобројну публику упознао са три своје поетске целине из емигрантског опуса: Иронија данашњице – „Тамо код вас на земљи“; Лирика – „На обали мора и језера“; Песме о Русији – „Жуђени празник“ (Аноним 1930b; Аноним 1930c). Све три целине – циклуси «Там, у вас на Земле», «У моря и озер», «Чаемый праздник», ушли су потом у поетски зборник *Классические розы* (*Класичне руже*), објављен 1931. године у оквиру едиције «Русская библиотека» београдске Издавачке комисије. Најваљујући поетско вече, *Политика* истиче како су београдски српски и руски песници имали прилике да се претходних дана упознају са Северјањином и да чују његова последња поетска дела, са којима ће на вечери песник наступати. *Политика* укратко износи и тематику песама: „У сатирама савремености песник исмејава садашњу нездраву појаву различног заноса и моменталног одушевљења у великим варошима, а у својим лирским песмама одводи нас у царство чаробне маште, у царство природе. У вештој интерпретацији Игора Северјанина, ове песме добивају нарочиту изразитост и лепоту“ (Аноним 1930d). Истиче се, такође, како је Северјањин већ стигао да се упозна са стваралаштвом неких наших песника и да на руски преводи песме Јована Дучића, Жике Милићевића, Густава Крклеца, Радета Драинца (Аноним 1930d).

Живот у емиграцији отворио је нову страницу у лирском стваралаштву Северјањина – одбацивање „декаденције“, футуристичких експеримената и прелазак на традиционалистичку лирику, карактеристичну за поезију целе руске емиграције (или барем њеног највећег дела). *Правдин* књижевни критичар Евгеније Захаров,⁴ сумирајући утиске с поетске вечери, примећује да „у једном физичком лицу имамо данас два песника: једног од пре две деценије, поету „ананаса у шампању“⁵ и другог, сталоженијег и дубљег“, у коме више нема „ни трага од пређашње толико честе накинђурености и усилjenости“ (Е. З. 1930a). Захаров сматра да је овај други, „емигрантски“ песнички лик Северјањинов, „лепши, духовнији и сугестивнији од првог“. Носталгична нота песама о Русији из циклуса „Жуђени празник“, по мишљењу Захарова, привукла је највећу пажњу публике (Е. З. 1930a).

За *Политикиног* књижевног критичара песме првог циклуса, „Тамо, код вас на земљи“, често достижу „строгост праведног бича“, јер песник строго, оштро – често заједљиво оцењује актуелну свакодневицу, што наилази на реакцију окупљене публике: „У неколико махова и галерији и партеру успео је био да наметне свој оштар ритам доступних мисли и да пожње плесак какав се не чује често у строгој дворани Универзитета“ (З. 1930). Други део вечери, лирске песме са темом северне балтичке природе, по оцени критичара, „трепери другим једним ритмом, дубљим, одмеренијим, истинскијим“, али је код публике наи-

⁴ Евгеније Захаров (псеудоним Лава Горовича Захарова, 1903–1975) – књижевни историчар, критичар и преводилац, дугогодишњи *Правдин* сарадник из области руске културе, аутор бројних књижевно-историјских и књижевно-критичких написа, интервјуа са руским писцима, приказа и рецензија руских књига, најзаслужнији је што је читалац листа *Правда*, практично из недеље у недељу, добијао велики број информација из руске књижевности, али и руске историје, филозофије, позоришта, музике. Други београдски дневни листови сличног хроничара руске књижевности нису имали.

⁵ Алузија на истоимену песму и зборник (*Ананасы в шампанском*) Северјањина из 1915. године.

шао на знатно мање разумевања, па је аплауз био много тиши, неодлучнији, „по-некад чисто учтив“. Зато је трећи део вечери, циклус песама са родољубивом тематиком, дубоко прожео публику, у највећем делу састављену од руских емиграната, којој је идеја повратка у домовину, тог „жуђеног празника“, лично блиска. Ове песме биле су „родољубиве химне, националистички полети у стиху и чемерна пророчанства избеглице који чека дан који ће му отворити врата домовине“, а аплауз који је уследио више је наликовао на „грмљавину“ одушевљене публике (З. 1930). На крају вечери уследило је и једно пријатно изненађење: песник је прочитао и неколико својих старих предреволюционарних песама, препознатљивих и популарних код публике: „Чули смо Северјанина, за кога смо знали: модерног трубадура, господственог, страсног, слаткоречивог у толикој мери да тренутцима постаје злобан, уздижући реч до лепоте и богатства музике“ (З. 1930). Иако највљивана као део поетске вечери, песникова супруга Фелиса Крут остала је у сенци супруговој, прочитавши тек једну његову песму.

Друго, опроштајно поетско вече Северјањин је у истој великој сали нове зграде Универзитета одржао 2. децембра. Овога пута песник је читао своје поетске портрете руских песника, обједињене у циклус „Медаљони“, затим преводе песама Јована Дучића (његов дубровачки циклус), као и Жике Милићевића, Густава Крклеца и Радета Драинца. Своје место на вечери нашле су и песме из циклуса „Жуђени празник“ (читане и прилоком првог поетског наступа). Вече је затворио поетски циклус „Victoria Regia“ (Аноним 1930e, Аноним 1930f, Аноним 1930g).

У приказу ове вечери у *Правди*, Евгеније Захаров је издвојио циклус „песама о песницима“ – „Медаљоне“: „У ’Медаљонима’ има оригиналних песничких обрта, смелих карактеристика, блиставих метафора, изразитих слика. Непосредно лирског елемента циклус ’Медаљони’ не садржи много“ (Е. З. 1930в). Из циклуса о Русији „Жуђени празник“ издвојена је по својој снази песма *Моја Русија (Моя Россия)*. Циклус „Victoria Regia“ оцењен је као прилично неуједначен по уметничкој вредности. Захаров је Северјањину замерио лоше читање својих превода: „Али морамо са жаљењем констатовати да је г. Северјанин, иначе одличан рецитатор, доста рђаво, некако у пола гласа, монотono, безбојно, са устручавањем прочитао све своје преводе. У оваквом читању, они су много, веома много изгубили од своје дражи за слушаоце“ (Е. З. 1930в). У закључку Захаров истиче како Северјањин „није велики песник“, али да је, ипак, много ближи великим него малим, посебно по делима насталим у последњем, „емигрантском“ периоду стваралаштва. „То нека буде утеха и г. Северјанину и његовим одушевљеним поштоваоцима, склоним да приме без икакве резерве сваку песму аутора ’Викторие Регие’, сваки његов ред и сваку реч“, закључује Захаров (Е. З. 1930в).

Београдски Савез руских књижевника и новинара приредио је 29. новембра (16. новембра по старом календару), поводом педесетогодишњице рођења Александра Блока, комеморативно вече у сали нове зграде Универзитета. О Блоку су том приликом говорили Петар Струве и Александар Соловјов; Јуриј Ракитин је евоцирао успомене на своје сусрете с руским песником, а стихове су читали члан Савеза Сергеј Страхов и Игор Северјањин (*На страже России* 1935: 25).

На позив Руског научног института, Северјањин је три пута јавно наступио у просторијама ове установе (у згради Академије наука). Заправо, реч је о два предавања – о руским песницима Фофанову и Сологубу – 20. децембра одржано је предавање чија је тема била «Первая книга Фофанова», а 29. децембра предавање на тему «Эстляндские триолеты Сологуба». Вече одржано 5. јануара 1931. године, било је посвећено читању Северјањиновог необјављеног романа у стиховима *Рояль Леандра* (*Lugne*) (Тарановский 1935: 221).

Један од првих српских – југословенских културних делатника с којима се Северјањин у Београду упознао био је и председник Државне комисије за помоћ руским избеглицама, Александар Белић. Иако покушаји да код Белића издејствује новчану помоћ за себе, сличну оној какву су већ добијали Буњин, Мерешковски, Куприн, Зајцев и још неки руски емигрантски писци – нису дали резултате (Белић се правдао економском кризом и недостатком средстава – Северјанин 1996: Vв. 259–260), Белић је за Државну комисију, тачније њен издавачки сектор, Издавачку комисију, преузео од Северјањина рукописе трију његових књига: *Классические розы* (1922–1930), *Медальоны* и *Lugne* (*Рояль Леандра*).⁶

Поетски зборник *Классические розы* изашао је из штампе крајем јула 1931. године као 33. свеска „Руске библиотеке“ (Е. 3. 1931а). Већ је сам назив зборника указивао на нову стваралачку позицију руског песника у емиграцији. Зборник је имао шест делова – циклуса, од којих се са неким београдска публика упознала на поетским вечерима у новембру и децембру 1930. године: «Чаемый праздник»; «Бессмертным»; «Девятое октября»; «На колокола»; «У моря и озер»; «Там, у вас на Земле». Књигу је Северјањин посветио краљици Марији Карађорђевић. Зборник је отворила песма *Королеве Марии*, написана у Београду крајем 1930. године.

Северјањин се у Београду задржао до почетка 1931. године. Одушевљен пријемом на који је наишао и интересовањем београдске публике за његово стваралаштво, руски песник у једном приватном писму пише: «В Белграде все дни были расписаны дней за 10–12 вперед. Принимали всюду воистину по-царски. В одном Белграде более 80 чел<овек> *хорошо* знакомых, а сколько мельком!» (Северјанин 1996: Vс. 238). Сумирајући утиске о првој посети Југославији и њеној престоници, Северјањин ће нешто касније у тексту *Гроза в Герцеговине* (*Невреме у Херцеговини*, 1940, обј. 1987) написати: «Прием, оказанный мне в Белграде, был исключительным, мы пробыли в Югославии около трех месяцев. Я давал вечера стихов в громадном зале университета, читал в Русском научном институте лекции о Фофанове и Сологубе, получил бесплатный билет первого класса по всей стране, был командирован Державной комиссией в русские кадетские корпуса и женские институты для чтения молодежи своих стихов, очень выгодно издавал свои книги и, наконец, посетив около десятка городов, решил, пользуясь билетами, поехать взглянуть на Адриатику, куда мы и выехали в средних числах января 1931 года» (Северјанин 1996: Va. 156). Напоменимо

⁶ Види писмо А. Барановој од 5. априла 1931: «Держ<авная> ком<иссия> приобрела у меня три книги моих стихов: *Классические розы* (1922–1930), *Медальоны* и *Lugne*. Первая книга на днях выйдет в свет (я уже читал дней пять назад корректуру) и поступит всюду в продажу. Весной выйдут и другие» (Северјанин 1996: Vс. 236).

да је по повратку с мора (Дубровник) воз којим је Северјањин са супругом путовао, доживео саобраћајну несрећу негде на путу између Мостара и Јабланице, али, на срећу, путници су прошли само са огреботинама. Овај догађај описан је у песми *В долине Неретвы (У долини Неретве)* из циклуса *Адриатика (Јадран, 1932)*, као и у већ поменутом тексту *Гроза в Герцеговине*.

Импресиониран пределима и местима које је, осим Београда, посетио у нашој земљи, Северјањин је написао зборник песама посвећен лепотама Југославије. Зборник *Адриатика (Јадран)* објављен је 1932. године у Нарви (Естонија). Напоменимо да су три песме из будућег зборника објављене на руском у *Српском књижевном гласнику* 1. јануара 1932. године – *Дрина, Пераст и Горный салют* (на српски преведена као *Поздрав у брдима*; Северянин 1932). Објављивање зборника под веома повољним условима и његова продаја требало је да обезбеде новац за нову посету Београду – Југославији. Разлоге штампања овог зборника Северјањин у једном писму овако мотивише: «Нас побудило на этот шаг два обстоятельства: невероятная дешевизна типографического труда и необходимость (неизбежность, увы!) скорого заработка: сбережения наши от последней поездки кончаются, иссякают, – надо хоть на дорогу до Югославии заработать. Но это удастся только в случае распродажи половины издания» (Северянин 1996: IV. 576).

Изгледа да су напори да се прикупи новац за пут уродили плодом, јер су већ у децембру 1931. године Северјањин и његова супруга поново у Београду, да би пут продужили до Дубровника, града који им се веома допао још приликом прве посете, у зиму 1930. По повратку из Дубровника, поетско вече Северјањина у Београду, у Руском официрском дому (Дечанска ул. 18), заказано је за 27. децембар. У најавама за ово вече помињало се читање песама из зборника *Јадран* (Аноним 1931а; Аноним 1931в), као и *Песме сунца* и *Класичне руже* (Аноним 1931с). Своје утиске с вечери пренео је читаоцима *Правде* Евгеније Захаров. Он је похвалио изванредно умеће Северјањиновог читања поезије: „Песник чита метално и снажно, убедљиво, са широко постављеном и моћном гласовном скалом, са бриљантном дикцијом, у којој се не губи ни једна реч, ни један слог и у којој су сликови оцртани оштро и поносито. Извесна бравурозност г. Северјањиновог начина читања може се лако објаснити духом, главним нервом основом његове поезије“ (Е. З. 1931в). Прочитани стихови из различитих периода стваралаштва – од старих песама, попут „Пролетњи дан је врео и златан...“ (*Весенний день*), песама о Русији, до најновијег поетског циклуса *Јадран*, били су, по Захарову, и веома различитог квалитета: „Несумњива лирска природа, на махове веома емотивна и устремљена у поетске висине, г. Северјањин је песник од дара и снаге. Има, међутим, тренутака кад га надахнуће изневерава и каткад ћете код г. Северјањина наићи на строфе које носе непријатни отсев тих тренутака“. Из циклуса *Јадран*, високо оцењеног, посебно је издвојена песма *Дрина*. Највишу оцену добиле су песме о Русији, које су одушевиле све присутне (Е. З. 1931в).

У оквиру велике турнеје по југоисточној Европи (Југославија, Бугарска, Румунија) Северјањин се по трећи пут средином маја 1933. године обрео у Београду и поново, као и раније, одмах нашао у жижи интересовања јавног мњења. У једном песниковом писму из Београда, средином децембра 1933. го-

дине, читамо: «Ежедневно десятки визитеров, интервьюеров, фотографов о пр. Почти всегда у кого-нибудь обедаем и ужинаем. Одна почитательница даже ананасы в шампанском на десерт устроила!.. Были на „Онегине“ и „Вертере“ <в Национальном театре – Б. Ч.>. Ни мига свободного. Пишу в пальто: идем на вернисаж выставки А. Ганзена⁷» (Северянин 1996: Vd. 244). За време тронедельног боравка у југословенској престоници, руски песник је у сали Руског офицерског дома 18. маја наступао са 40-ак својих нових и старих песама, на поетској вечери, названој „Сладолед од јоргована“ (*Мороженное из сирени*), по једној песми из 1912. године (Аноним 1933а). Иако су дореволюционарно егофутуристичко и емигрантско класично поетско стваралаштво Северјањина тематски и стилски веома различити, по мишљењу *Правдиног* критичара Евгенија Захарова, аутор *Класичних ружа* на плану „једне шире перспективе литерарно критичког проучавања“ остаје све време органски веома близак аутору *Ананаса у шампању*, који је стварао „у песничким декорима боје јоргована“ (Е. З. 1933а). Захаров поново, као и пре годину и по, примећује неуједначен квалитет Северјањинове поезије: она „каткад ванредно привлачно блиста варницама емотивне лирске настројености“, али понекад те варнице гасну „у муљу вербалистичких разливености“, а кроз стихове без надахнућа само „шушти хартија“ (Е. З. 1933а). Ипак, закључује Захаров, ову поезију немогуће је негирати, а Северјањин, „цењен по ономе што је у његовој поезији најизразитије и лирски најбитније“, остаје значајна фигура „руске књижевне данашњице“ (Е. З. 1933).

Почетком јуна Северјањин је са супругом отпутовао у Дубровник, па у Сарајево, да би затим нешто дуже од 4 месеца, све до почетка новембра, борао у словеначком замку Храстовац, уступљеном за потребе руског дечјег дома, основне школе и гимназије за руске емигранте.⁸ Из Храстовца се Северјањин враћа у Београд средином новембра. Предавање „Руска поезија у почетку XX века – Пут ка вечним ружама“ заказано је за 22. новембар у малој сали (сала-студија) Руског дома цара Николе (Николаја) Другог (Аноним 1933в; Аноним 1933с; Аноним 1933д). Велики део публике на овом предавању чинили су ученици београдских руских гимназија, мушке и женске. Северјањин је говорио о руским песницима с почетка века, истакавши њих тринаесторо као најзначајније: Баљмонт, Брјусов, В. Иванов, Блок, Ањенски, Волошин, Кузмин, Буњин. З. Гипијус, Гумиљов, Ахматова, Сологуб, Мајаковски. Баљмонт је приказан као творац симболизма у Русији; други „новатори“, следбеници Баљмонта, „лутали су у магли туђих идеја“ (Аноним 1933е). Брјусов је оцењен као велики ерудит, В. Иванов као најбољи версификатор. Блок је „аутор крајности“, а Буњин „добар посматрач, објективан, прост, јасан, академски песник“ (Аноним 1933е). Лирику З. Гипијус Северјањин оцењује као „јетку и ироничну“. У читавом фу-

⁷ Алексеј Василевич Ганзен (Ханзен), 1876–1937, руски емигрантски сликар-мариниста, унук и ученик Ајвазовског; живео претежно у Дубровнику, често организовао изложбе у Београду.

⁸ Свој пут по Југославији Северјањин подробно износи у писму Ирини Борман од 28. јуна 1933. године: «11-ого мая приехали в Белград, дали вечер и пробыли три недели, потом уехали на три дня в Дубровник и на восемь в Сараево (и тут был концерт), вернулись на неделю в Белград, и 21 июня приехали, по предложению пр<авительств>ва, сюда на лето, в старинный (600 лет) австр<ийский> замок гр. Герберштейна, в котором 120 комнат» (Пономарева 2001).

туризму истиче једино Мајаковског као вредног. Своје предавање завршио је констатацијом како поезија није само уметност, већ и наука; са друге стране, међутим, песник не треба да се опредељује за неку песничку школу, јер оне спутавају таленат (Аноним 1933e).

Пред одлазак на велику европску турнеју, Северјањин је одржао и две музичке вечери заједно с Александром Череповом, прваком београдског Руског драмског позоришта, одличним декламатором и рецитатором. Вече у Новом Саду заказано је за 1. децембар, а београдско вече у Руском дому за 4. децембар (Аноним 1933f; Аноним 1933g; Аноним 1933h). Уметничко вече у Београду, судећи према написима листа *Правда*, померено је на 5. децембар (Аноним 1933i; Аноним 1933k), а осим Северјањина и Черепова на њему је узела учешћа и наша песникиња Десанка Максимовић – Сластикова. Северјањин је читао песме из различитих периода стваралаштва, песме из зборника *Златолира* (1914), *Victoria Sacra* (1916), *Vervena* (1920) и *Классические розы* (1931), као и нове, још необјављене песме, које су настале у Словенији (Аноним 1933g). Публике је овога пута било мање него приликом претходних наступа (Аноним 1933k).

Треба, свакако, поменути и получасовно иступање руског песника са својим стиховима у вечерњем програму Радио-Београда, 3. децембра 1933. (Аноним 1933l).

Поетске вечери које је Северјањин организовао за време својих европских турнеја, имале су за циљ побољшање незавидног материјалног положаја, у коме се руски песник налазио за све време свог емигрантског живота. Београдски сусрети с публиком Северјањину, међутим, неку већу материјалну корист нису донели, због изузетно ниске, по његовим речима, цене карата: «Дорогая Августа Дмитриевна, / с 18 ноября живем здесь <в Белграде – Б. Ч.>. Прочел одну лекцию и дал концерт. Были пущены в ход оба раза приставные стулья и многие стояли. Но цены до смешного низкие: от 20 до 5 дин<аров>» (Северянин 1996: Vd. 244).

Иако је Државној комисији рукопис поетског зборника *Медальоны* Северјањин предао још приликом прве посете Београду крајем 1930. – почетком 1931. године, на његово објављивање чекало се до 1934. године. И тада га није објавила „Руска библиотека“, како се могло очекивати.⁹ Зборник *Медальоны* (пун назив *Медальоны. Сонеты и вариации о поэтах, писателях и композиторах*) појавио се почетком јуна 1934. као самостално издање аутора. Зборник је врло брзо по изласку у *Правди* представио Евгеније Захаров. Изнова, као и раније, када је приказивао и оцењивао Северјањиново стваралаштво, критичар указује на неуједначеност квалитета, „крупан распон вредносне скале“ стотину сонета, написаних углавном током 1926. и 1927. године. Као уметнички вредне помиње сонете о Ахматовој, Бетовену, Блоку, Бизеу, Баратинском, Ж. Верну, Верлену, Хофману, Гумиљову, Јесењину, Росинију, Сологубу, Тјутчеву, Вајлду, Чајковском. Неки други сонети, међутим, по мишљењу Захарова, стварају погрешну и искривљену слику о ауторима којима су посвећени. Такви су, на пример, сонети посвећени Белом, Зошченку и Пастернаку; исто тако је спорна глорификација Александра Диме, као и укључивање у зборник сонета о таквим

⁹ Едицију «Русская библиотека», односно Издавачку комисију (Издательская комиссия) која је објављивала књиге у оквиру ове едиције, основао је Руски културни одбор, на чијем челу се налазио А. Белић, као орган Државне комисије за помоћ руским избеглицама.

„безначајним“ и „безбојним“ ауторима попут Константина Стањукевича или Анастасије Вербицке. Захаров издваја сонет који је Северјањин посветио себи, односно аутокарактеризацију руског песника: „Он је добар стога што није оно што о њему мисли празна гомила“.¹⁰ Занимљиво је, примећује даље Захаров, како сада о себи пише у трећем лицу онај песник што је својевремено узвиквао у првом: „Ја, геније Игор Северјанин,/ Опијен сам својом победом...“.¹¹ Резимирајући питање уметничке вредности и недостатака новог зборника, Захаров истиче да је успешних сонета далеко више, и да управо они доказују својим квалитетом како је Игор Северјањин песник „чију вредност не може да замрачи оно што је невредно у његовим књигама. Песник непесничком времену упркос“ – закључује *Правдин* критичар (Е. З. 1934).

Интересовање за Северјањина у београдским културним круговима овде се практично завршава. Крајем 30-х година неке много мрачније теме заокупљаће пажњу не само наше, већ читаве европске јавности, а „непесничко време“, иако само на кратко, потиснуће у заборав песника и његово дело.

ЛИТЕРАТУРА

- Ал. К. <Алексеј Ксјуњин> (1930), „Знаменити песник Игор Северјанин у Београду“, *Политика*, 15. новембар, 4.
- Аноним (1930а), „Игор Северјанин, ноћу код ’Три шешира’“, *Политика*, 16. новембар, 7.
- (1930b), „Вече песама Игора Северјанина“, *Политика*, 19. новембар, 12.
- (1930c), „Вече песама Игора Северјанина“, *Политика*, 20. новембар, 7 (Дневне вести).
- (1930d), „Вече песама Игора Северјанина“, *Политика*, 22. новембар, 10.
- (1930e), „Опроштајно вече Игора Северјанина“, *Правда*, 29. новембар, 6.
- (1930f), „Друго и последње вече песама Игора Северјанина“, *Време*, 1. децембар, 8.
- (1930g), „Опроштајно вече Игора Северјанина“, *Политика*, 2. децембар, 9.
- (1931a), „Долазак Игора Северјанина у Београд“, *Правда*, 23. децембар, 6.
- (1931b), „Руски песник г. Игор Северјанин рецитоваће по други пут своје песме у Београду“, *Време*, 24. децембар, 7.
- (1931c), „Вече Игора Северјанина“, *Политика*, 25. децембар, 10.
- (1933a), „Концерти и забаве“, *Политика*, 17. мај, 12.
- (1933b), „Предавање Игора Северјанина“, *Политика*, 22. новембар, 12.
- (1933c), „Предавање Игора Северјанина“, *Време*, 22. новембар, 10.
- (1933d), „Предавање Игора Северјанина“, *Правда*, 22. новембар, 13.
- (1933e), „Руски песници у почетку двадесетог века. Предавање песника г. Игора Северјанина“, *Правда*, 24. новембар, 10.
- (1933f), „Вече Игора Северјанина“, *Политика*, 27. новембар, 8.
- (1933g), „Уметничко вече Игора Северјанина и Александра Черепова“, *Правда*, 28. новембар, 13.

¹⁰ У оригиналу: «Он тем хорош, что он совсем не то; / Что думает о нем толпа пистая, / Стихов принципиально не читая, / Раз нет в них ананасов и авто».

¹¹ Стих из песме *Этилог* (1912), који у оригиналу гласи: «Я, гений Игорь Северянин, / Своей победой упоен...».

- (1933h), „Уметничко вече Игора Северјанина и Александра Черепова“, *Време*, 2. децембар, 8.
- (1933i), „Вече трију уметника“, *Правда*, 5. децембар, 13.
- (1933k), „Вече г.г. Игора Северјанина и Александра Черепова“, *Правда*, 6. децембар, 13.
- (1933l), „Радио Београд (данас)“, *Политика*, 3. децембар, 18.
- Е. 3. <Евгеније Захаров> (1930a), „Вече песама г. Игора Северјанина“, *Правда*, 24. новембар, 7.
- (1930b), „Друго вече песама г. Игора Северјанина“, *Правда*, 4. децембар, 4.
- (1931a), „Игор Северјанин посветио је своју нову збирку песама Њ. В. Краљици“, *Правда*, 31. јул, 4.
- (1931b), „Вече песама г. Игора Северјанина“, *Правда*, 29. децембар, 5.
- (1933), „Вече г. Игора Северјанина“, *Правда*, 20. мај, 13.
- (1934), „Нова збирка песама Игора Северјанина“, *Правда*, 9. јун, 10.
- 3. (1930), „Вече Игора Северјанина“, *Политика*, 24. новембар, 7.
- На страже России* (1935), *Десять лет Союза Русских Писателей и Журналистов в Югославии 1925–1935* (Белград).
- Паунковић З. (1988), „Игор Северјанин у Београду“, *Савременик*, XXXIV, 7 (1/2), 95–99.
- Пономарева Г. (2001), „Письма Игора Северянина 1932–1935 гг. к Ирине Борман (Из архива Рейна Крууса). Вступительная статья и публикация Г. Пономаревой, комментарии С. Исакова“, *Труды по русской славянской филологии. Литературоведение. IV (новая серия)*, Тарту [Электронная версия] <www.ruthenia.ru/document/523313.html> 08.02.2017.
- Р. Д. <Раде Драинац> (1930), „Разговор са Игором Северјанином и песником Фелисом Крут“, *Правда*, 19. новембар, 4.
- Северјанин И. (1932), «Дрина»; «Пераст»; «Горный салют», *Српски књижевни гласник*, 1. јануар, нова серија, XXXV (1), 10–11.
- (1996), *Сочинения в пяти томах*, IV. *Комментарии*, 576.
- (1996), *Сочинения в пяти томах*, Va. *Гроза в Герцеговине* (СПб: Логос).
- (1996), *Сочинения в пяти томах*, Vb. *Письма к Софье Карузо. № 4. Июль 1932* (СПб: Логос).
- (1996), *Сочинения в пяти томах*, Vc. *Письма к Августе Барановой. № 17. 5. IV. 1931* (СПб: Логос).
- (1996), *Сочинения в пяти томах*, Vd. *Письма к Августе Барановой. № 22. 15. XII. 1933* (СПб: Логос).
- Тарановский Ф. (1935), «Русский научный институт в Белграде за первые шесть лет его деятельности (с 1928/9 по 1934/5 акад. год включ.)», *Записки Русского научного института в Белграде*, вып. 11, 221.
- Ђурић Б. (2002), „Гостовање руских емигрантских писаца у Београду током 20-х и 30-х година XX века“, *Зборник Матице српске за славистику*, 61, 119–153.

Бобан Чурич

ИГОРЬ СЕВЕРЯНИН В БЕЛГРАДЕ (1930, 1931 и 1933 гг.)

Резюме

Игорь Северянин три раза посетил Белград в 30-е годы XX века. Публичные выступления поэта – литературные вечера, лекции и встречи с сербскими писателями и деятелями культуры – привлекали большое внимание публики. В центре внимания настоящей работы – рецепция белградской публикой поэтического творчества Северянина, впечатления от выступлений и критические оценки, высказанные в белградской печати. Внимание также уделено и белградским импрессиям поэта, высказанным в частной переписке.

OSVRT NA DVIJE KOMEDIJE *ZOJKIN STAN* M. BULGAKOVA I *NOVI STAN* G. BULGAKOVA*

U radu je riječ o dvije komedije *Zojkin stan* M. A. Bulgakova i *Novi stan* G. K. Bulgakova. Prvi je dramaturg već u 1920-im godinama bio poznat i izvan granica SSSR-a, dok je drugi bio nepoznat i u Jugoslaviji se pojavio samo s komedijom *Novi stan*¹. Taj je kazališni komad u 1930-im i 1940-im godinama izvođen u Zagrebu, Zadru, Varaždinu i Osijeku. *Zojkin stan* je postavljen na scenu u Beogradu 1934. godine. Iako je M. Bulgakov u SSSR-u u 1930-im godinama bio praktički zabranjen - kada su mu s repertoara skinute gotovo sve drame, u evropskim je gradovima slovio za vrsnog dramaturga pa je postavka *Novog stana* nesumnjivo bio pokušaj da se iskoristi njegovo poznato prezime. U prilog tvrdnji da se radi o pokušaju korištenja prezimena poznatog dramaturga je činjenica da je M. Bulgakov vodio tešku borbu za autorska prava svojih djela. Za razliku od prve komedije - koja je samo nakratko postavljena na beogradskoj sceni, druga je izvođena u više hrvatskih kazališta.

Glavne riječi: M. Bulgakov, G. Bulgakov, komedija, *Zojkin stan*, *Novi stan*, kazalište.

This paper is about two comedies: *Zoyka's apartment* and *New apartment*, written by M. A. Bulgakov and G. K. Bulgakov respectively. The comedies were performed in Serbia (*Zoyka's apartment*) in 1934 and in Croatia (*New apartment*) in the 1930s and 1940s. After the premiere in The Serbian National Theater, M. Bulgakov's play was not performed on stage for a long time. The playwright found out that a new play, *New apartment*, was written and performed abroad and he assumed that someone made use of its similarity with *Zoyka's apartment*. G. Bulgakov's *New apartment* could be found on the repertoires of several Croatian theaters, which did not go unnoticed by theater critics. Nikolai Bulgakov, M. Bulgakov's brother, who lived in Zagreb and then Paris, helped the playwright secure copyright for his play abroad.

Key words: Mihail Bulgakov, G. Bulgakov, comedy, *Zoyka's apartment*, *New apartment*, theater.

Poznata je činjenica da je M. Bulgakov (1891-1940) veliku pažnju posvećivao važnosti doma, stana, kuće pa je ta tematika u njegovom stvaralačkom opusu zauzimala posebno mjesto. Bez obzira na Bulgakovljeve inovacije u djelima on je – i kao čovjek i kao pisac, na neki način, bio konzervativan i protivnik svega onoga što je uništilo sve tradicionalne vrijednosti i ostavilo čovjeka bez doma, sigurnosti, perspektive. S velikom je pažnjom slijedio za svim događajima u društvu i to je koristio u svom stvaralačkom opusu. Upravo je komedija *Zojkin stan* svjedočanstvo o tome kako se čovjek u ranoj sovjetskoj svakodnevici snalazi prema svojim kulturnim, moralnim i drugim načelima. Time, na Bulgakovljevu umjetničku scenu stupa jedan novi čovjek – čovjek koji je izgubio sve ono što je pripadalo prethodnim vrijednostima, čovjek koji ne zna što mu donosi budućnost. Polazeći od tih pozicija - tema emi-

* Referat je pročitan na Skupu slavista koji je održan u Beogradu 30-31.01.2017.

¹ Naslov ove komedije je u hrvatskim kazalištima različito preveden.

gracije i sjeta mogu biti osnovne odrednice ovog kazališnog komada. U *Novom stanu* G. Bulgakova sve je drukčije. U toj se komediji, doduše, prikazuje sukob između starog načina života i novog sovjetskog – onog koji je pokretač zbivanja, ali je komedija – bez obzira što se bavi neprijatnim, tada aktualnim, problemima stanovanja, ipak, okrenuta prema budućnosti i veselija je.

M. A. Bulgakov je *Zojkin stan* napisao 1926. godine i premijera je u Teatru E. Vahtangov održana u oktobru iste godine. Prethodno je - u istom mjesecu, u MHAT-u bila premijere njegove drame *Dani Turbinovih*, koju je napisao na osnovu romana *Bijela garda* (1924). Kao i većina piščevih djela, ni ova komedija - za njegova života, nije bila objavljena. Berlinska izdavačka kuća I. Ladižnikova (Ladyschnikow Verlag) objavila je njezin prijevod na njemački jezik 1929. godine. Zatim je 1935. godine komediju - s jedne skraćene varijante koju je uradio sam Bulgakov, na francuski jezik prevela glumica M. Rejngard. Premijera *Zojkinog stana* bila je februaru 1937. godine u Parizu (Théâtre du Vieux-Columbier). S te je francuske varijante Bulgakovljevog teksta urađen prijevod na engleski jezik. Bulgakov je, prije objavljivanja *Zojkina stana* na francuski jezik, polagao velike nade u svoga brata Nikolaja Bulgakova te se nadao da će on uspjeti kontrolirati francuski tekst komedije i da će prijevod na francuski jezik biti, ujedno, i prijevod u kojemu neće biti nikakvih političkih aluzija. Nikolaj Bulgakov je 1921. godine emigrirao iz Rusije. U Zagrebu je studirao medicinu te završio doktorski studij. Nakon toga se 1929. godine seli u Pariz i tamo radi u Pasterovu institutu. Bio je jugoslovenski državljanin i veze sa zemljom nije nikada prekidao. Dolazio je i u Zagreb, i u Beograd, i bio poznat u tadašnjim kulturnim krugovima. M. Bulgakovu je pomagao oko njegovih autorskih prava u inostranstvu i redovito ga je informirao o svemu što je bilo od važnosti za njegova djela. Piscu je takva zaštita bila potrebna, prije svega, zato što su u inostranstvu kazališta često pribjegavala izmjenama teksta i na taj način, pomoću političkih aluzija i senzacija, privlačili publiku što je - za sovjetske pisce, bilo vrlo opasno. *Zojkin stan* je objavljen u SSSR-u tek 1982, a prema varijanti iz 1935. godine.

M. Bulgakov je saznao da je i u Beogradu preveden i postavljen *Zojkin stan* i da je već samu premijeru popratio skandal jer je, na sceni, bilo puno prostota te da je publika protestirala protiv takve neprimjerene izvedbe. Dramaturg ne navodi tačno - u pismu N. Bulgakovu - o čijoj se režiji radi pa vjerojatno i nije znao tko je režiser. Dramu je, naime, režirao J. Rakitin u Narodnom pozorištu, a premijera je održana 23.03.1934. godine. Bulgakov moli N. Bulgakova, da vidi o čemu se radi i da li se ta komedija i dalje izvodi. N. Bulgakov je namjeravao doći u Zagreb i Beograd te je obećao da će otići do pozorišta i informirati se o svemu (Булгаков, 2000: т. 10, 387-389).

Bulgakovljeve su se drame - bez njegove saglasnosti, izvodile po raznim evropskim gradovima: Pragu, Rigi, Berlinu, Beogradu i dr. U početku je to bilo sa dramom *Dani Turbinovih*, dok je kasnije situacija bila slična i sa komedijom *Zojkin stan*. Kada su mu u SSSR-u skinute s repertoara gotovo sve drame on se našao u vrlo teškoj položaju jer, između ostalog, nikako nije uspijevaio zaštititi autorska prava. Zapravo, samo je, doslovno, otkrivao razne izdavače koji su od njega tražili prava za napisane i još nenapisane drame. Zbog tih je problema bio primoran da neumorno slijedi za događanjima vezanim za svoja djela. To se isprva odnosilo samo na izdavače, a potom i na kazališta. I jednima, i drugima, se bilo teško suprotstaviti i dobiti od njih

novac koji mu pripada. Situacija je bila još nepovoljnija zato što Bulgakovu nije nika-
da, unatoč molbama, bilo dozvoljeno da napusti SSSR.

Komediju *Zojkin stan* Bulgakov je napisao nakon što mu je Teatar E. Vahtangov predložio da napiše kazališni komad takve vrste. Kao osnova za nju poslužila mu je jedna priča o tome da u gradu postoji stan u kojem se okupljaju novi bogati moskovljani, boemi, kriminalci, kontrarevolucionari, osobe sumnjiva morala i sl. Vlasnica stana, odnosno salona, bila je Zoja Šatova. Bulgakov je izuzetno dobro poznao NEP, odnosno sve posebnosti tog novog ekonomsko-političkog smjera. On je tu politiku promatrao i analizirao načine kako se provodi i kakva je reakcija na nju u samom društvu. Junaci koji se okupljaju u *Zojkinu stanu*, uglavnom, žele emigrirati u Francusku, točnije u Pariz i Nicu. Tako je u prvom planu sama tema emigracije - koja je i dalje aktualna, i, koja pisca posebno zanima. Isto tako se u komediji osjeća nostalgija junaka prema prijašnjem i drugačijem načinu života. S obzirom da je premijera bila opasna – u političkom smislu, režiser A. D. Popov se uoči nje pomalo ograđivao - zbog političkih aluzija, a dramaturg je za novine *Новый зритель* samo izjavio da se radi o tragičnoj lakrdiji i da je on - uz pomoć maski, prikazao niz suvremenih moskovskih poduzetnika. Bulgakov je na zahtjev teatra² četiri čina pretvorio u tri, radnja se događa u Moskvi 1920-ih godina, komedija je odigrana gotovo 200 puta, a zatim je zabranjena 1929. godine i skinuta s repertoara. Sam je Staljin desetak puta gledao predstavu i smatrao da je taj Bulgakovljev kazališni komad dobar (Maravić, 2013, 108-118).

Početkom 1937. godine dramaturg piše N. Bulgakovu pismo i navodi da mu je izdavač Fišer (Fischer Verlag Aktiengesellschaft) javio da se u inostranstvu izvodi komedija pod naslovom *Новый дом*. Piscu se učinilo da se moglo raditi o *Zojkinom stanu* te upozorava da dramu s tim naslovom nema. Bio je to, očigledno, jedan pokušaj da se u evropskim kazališnim krugovima iskoristi njegovo poznato prezime. Isto tako piše, da se sjeća kako mu je taj izdavač pokušao dati da potpiše neke biltene - u kojima je takav naslov figurirao, ali da je on to kategorički odbio.

Satirička komedija *Novi stan* već se te iste godine izvodi u Zagrebu, zatim od 1937. do 1946. godine u Osijeku, Varaždinu i Zadru.³ Uoči zagrebačke premijere (15.12.1937.) kazališni je kritičar Nikolaj Fedorov, u časopisu *Komedija*, o samom piscu Glebu Konstantinoviču Bulgakovu dao vrlo kratku informaciju. Navodi tek da

² M. Bulgakov je na zahtjev kazališta - zbog cenzure - često morao mijenjati tekst pa do danas - za neka od njegovih djela, nije točno utvrđeno koja je bila stvarna piščeva volja.

³ *Novi dom*, Bulgakov G.K., komedija u 5 slika, prijevod Nikolaj Fedorov, scenarist Ljubo Babić, režija Kalman Mesarić. Premijera je održana u HNK Zagreb 15.12.1937. i do 25.1.1938. odigrano je osam predstava.

Novi dom, Bulgakov G.K., HNK Osijek, komedija u 3 čina (5 slika), redatelj i sc. Đ. Petrović. Premijera je održana 28.11.1940. a do 26.02.1941. odigrane su četiri predstave.

Novi dom, Bulgakov G.K., HNK Osijek, komedija u 3 čina (5 slika), redatelj Đ. Milaković, sc. Hinko Tomašić. Premijera je bila 06.06.1947. i do 29.05.1947(?) odigrano je deset predstava.

U novom stanu, Bulgakov G.K., Narodno kazalište "August Cesarec" iz Varaždina, komedija u 3 čina (5 slika), redatelj Mirko Perković, sc. P. Ergus, (Pavle Vojković). Premijera je bila 14.11.1945. i odigrano je šest predstava.

Novi dom, Bulgakov G.K., Narodno kazalište Zadar, komedija u 3 čina (5 slika), redatelj Šime Dunatov, sc. Pet. Zrinski. Premijera je održana 09.02.1946. i do 12.04.1946. je odigrano sedam predstava.

se ne radi o poznatom piscu Mihailu Bulgakovu - autoru *Bijele garde*, te napominje da pisca, isto tako, ne treba zamijeniti s V. F. Bulgakovom koji je bio sekretar Lava Tolstoja (Fedorov, 1937: 9-10). S obzirom da Fjodorov ne navodi detaljnije podatke o piscu, napomenimo da je riječ o Glebu Konstantinoviču Bulgakovu - koji je 1934. godine objavio komediju u 3 čina, a napisao ju je prema pripovijetci A. Zoriča (pravo ime Lokot, Vasilij Timofejevič). Sudeći po kritikama, predstava je dobro prihvaćena i gotovo se sve vodeće novine osvrću na nju, a neke i detaljno analiziraju komediju. Tako je u *Hrvatskom dnevniku* navedeno da sovjetski pisac Bulgakov obrađuje temu koja je donedavno u Sovjetskoj Rusiji bila vrlo aktualna i da se u stvaranju socijalističkog društva počelo od tzv. kolektivizacije stanova i izgradnjom velikih zgrada koje su trebale riješiti problem stambenog prostora. U jednom od takvih stanova je u komediji prikazan sukob dviju generacija. S jedne je strane porodica Zjabljikovi – čiji su članovi navikli na stari način života i imaju drukčije navike, a s druge su strane mladi komsomolci – koji imaju nove životne navike. Autor članka smatra da je to odlična komedija i da je ona uspješno izvedena u Sovjetskoj Rusiji. Ne smatra da se toliko radi o satiri - koliko o dobronamjernoj kritici, koja ima jedini cilj da ukaže na greške i da nasmiје. Ističe da su dijalozi napisani izuzetno dobro i zaključuje da ih je pisao vrlo talentiran autor koji je dobro poznaо i scenu i život. Također primjećuje određenu sličnost s tim “kako piše Mihail Zoščenko, koji je - kao i Bulgakov - izašao iz velike škole A. P. Čehova”. Režiju smatra lošom i upućuje kritiku zbog toga što je lik kćerke Zjabljikova, Serafine, previše groteskan (*Hrvatski dnevnik*, 1937).⁴

Osim članaka na hrvatskom jeziku, u novinama *Morgenblatt*, objavljen je i članak na njemačkom jeziku pod naslovom “J. K. Bulgakov: *Das neue heim*” i u njemu se detaljnije analizira i sama postavka *Novog stana*, kao i igra glumaca (*Morgenblatt*, 1937). Napomenimo, pritom, da je u novinskim kazališnim kritikama bilo i onih autora - koji su znalački primjećivali, da autor drame ne ulazi u krug najboljih ruskih humorista. Bez obzira na samu kazališnu kritiku ova se komedija – jednog potpuno nepoznatog autora, na hrvatskim pozornicama održala čak desetak godina.

S obzirom na činjenicu da se u novinskim kritikama nije pisalo o tome da se ne radi o M. A. Bulgakovu može se pretpostaviti da su i sami autori novinskih članaka mogli komediju *Novi dom* G. K. Bulgakova povezivati s poznatim piscem i dramaturgom. Budući da tada - kako u tridesetim tako i u četrdesetim godinama, praktički, nije bilo kazališnih komada koji su se bavili suvremenim temama iz sovjetske stvarnosti, onda je to i bio razlog koji je omogućio da se ova komedija tako dugo održi na hrvatskim pozornicama.

LITERATURA

A. Latinica:

- Bulgakov G. K. (1937), *Novi dom* (Rukopis: HAZU, Odjel za književnost i teatrologiju), prev. N. Fjodorov (Zagreb).
 Fjodorov N. (1937), “*Novi dom* K. G. Bulgakova”, u: *Komedija*, tjednik za kazalište, književnost i umjetnost, br. 41 (173), god. IV, 12 decembra 1937. (Zagreb), 9-10.
 Maravić D. (2013), *Kazališna sudbina Mihaila Bulgakova*, Republika, mjesečnik za

⁴ Napomenimo da nam za sve autore novinskih članaka nisu poznata njihova prezimena.

- književnost, umjetnost i društvo. Godište LXIX, br. 10-11 (Zagreb), 108-118.
- Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*, knjiga prva. *Repertoari kazališta, kazališnih družina i grupa, partizanskih kazališta, festivala, smotri i susreta*. (1990), priredio i uredio: B. Hećimović (Zagreb: Globus, JAZU).
- Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*, knjiga druga. Abecedni popisi kazala. (1990), sastavili i uredili: B. Hećimović, V. Obelić. (Zagreb: Globus, JAZU).
- Repertoar hrvatskih kazališta*, knjiga treća: prvi dio. Repertoari: drugi dio. Abecedni popis i kazala. (1990), priredio i uredio B. Hećimović (Zagreb: AGM).
- Anonim (1937), "Sinoćnja premijera u Velikom kazalištu *Novi dom*", u: *Večer* od 16.XII.1937, (Zagreb).
- Anonim (1937), "J. K. Bulgakov: *Das neue heim*", u: *Morgenblatt* od 17.XII.1937, (Zagreb).
- Anonim (1937), "Hrvatsko narodno kazalište, *Novi dom*", u: *Hrvatski dnevnik* od 17.XII.1937, (Zagreb).

B. Ćirilica.

Булгаков, М. А. (1995-2000), Собрание сочинений в 10 тт. Т.5, 10. (Москва: Голос).

Даворка Маравић

ВЗГЛЯД НА ДВЕ КОМЕДИИ *ЗОЙКИНА КВАРТИРА* М. БУЛГАКОВА И *НОВЫЙ ДОМ* Г. БУЛГАКОВА

Резюме

В работе речь идет о пьесах *Зойкина квартира* М. А. Булгакова и *Новый дом* Г. К. Булгакова. Постановки осуществлены в Сербии (*Зойкина квартира*) в 1934-м году и в Хорватии (*Новый дом*) в 1930-х и 1940-х гг. После белградской премьеры в Народном театре пьеса М. Булгакова долгое время не была поставлена на сцене. Драматург узнал, что за рубежом появилась пьеса под названием *Новый дом*, и предполагал, что кто-то использовал сходство с *Зойкиной квартирой*. *Новый дом* Г. Булгакова был в репертуарах нескольких хорватских театров, и это было отмечено в театральной критике. Брат писателя М. Булгакова, Николай Булгаков - который жил в Загребе а потом в Париже, помогал драматургу в защите его авторских прав за рубежом.

АНА АХМАТОВА. ИСТОРИЈА ЈЕДНЕ ПАРОДИЈЕ

Рад се бави истраживањем конкретних поступака пародије и стилизације које су користили Е. Паперна и А. Финкељ у књизи *Парнас дџбом* (Парнас наглавце). Предмет пародије је Ана Ахматова. Указано је на преузете цитате, дословне и деформисане, као и на опште принципе стваралаштва Ахматове, њен стил и манир, који су били мета пародије.

Кључне ријечи: Ахматова, пародија, стилизација, *Парнас наглавце*, Финкељ, Паперна.

The following paper explores the process and the results of the parody and stylization which were used by E. Paperna and A. Finkel in the anthology *Парнас дџбом* (Parnassus upside-down). The object of the parody is Anna Akhmatova. The author points out Akhmatova's quotes (direct and deformed ones) that were used in the parody, as well as the genuine principles of Akhmatova's literary opus.

Keywords: Akhmatova, parody, stylization, *Parnassus upside-down*, Finkel, Paperna.

Почев од самог наслова, *Парнас дџбом* је просвијетљен маштовитиошћу групе пародиста који су га створили. Парнас, синоним за дом поезије, књижевности и знања, доводи се у везу са потпуним нескладом и нередом, и у овој синтагми носи скоро оксиморонски призвук. Ипак, травестијски снижен појам Парнаса чува и основно значење: носи обећање лијепе књижевности, али и игре.

То је зборник пародија, најчешће у стиху, које по хронолошком редоследу обрађују неколико простих сижеа из народне књижевности. Аутори књиге су Е. Паперна, А. Розенберг и А. Финкељ. Они су три једноставна сижеа («У попа была собака...», «Жил-был у бабушки серенький козлик», «Пошел купаться Веверлей») препјевали у маниру познатих писаца. Радови су тематски подијељени у три дијела, у зависности од тога који сиже обрађују. Аутори подражавају познате карактеристике стила Хомера, Дантеа, Јесењина, Цветајеве, Мајаковског и многих других.

Радовима доминирају двије тенденције: оштроумно пародирање познатог аутора, али уз то и стварање сопственог кратког оригиналног дјела. Више од половине текстова зборника припада перу Александра М. Финкеља. Будући да се Финкељ цијелог живота бавио теоријом преводјења, ова књижица је својеврсна реализација резултата научних трагања у књижевној пракси. *Парнас* је резултат тежње аутора да наука буде пропраћена весељем и смијехом, како примјећује Л. Г. Фризман, уредник другог допуњеног издања зборника (1990). Творце зборника је заинтересовало и покренуло питање како би различити писци обрадили исти сиже. Научне идеје: испитивање односа садржине и форме и мијешање различитих жанрова и стилова су оплеменење идејом о веселом и лаком штиву.

Аутори, дакле, изучавају манир одређеног писца до детаља, подражавајући му у грађењу сижеа и стилским одликама. У овом зборнику, ближе стилиза-

цији него пародији, представљени су бројни аутори и многи карактеристични стилови, неки у једном или два сижеа, али ни један сем Ахматове у сва три. Свакако је упечатљиво да је, поред таквих имена као што су Шекспир или Крилов, у сва три дијела испародирана једино млада пјесникиња, која је дотада имала објављене двије збирке пјесама. Један од разлога је сигурно лако препознатљив, карактеристичан стил. Три сижеа из *Парнаса* код „Ахматове“ добијају изразито љубавну димензију, па чак и када оригинални сиже не потенцира емотивност. У периоду када су ове пјесме настале, дакле од 1912. до 1914. године, поезија Ахматове је била посвећена скоро искључиво љубавној тематици. Све три теме у *Парнасу* су посвећене несрећној љубави или љубавном губитку, што је једна од доминантних тема стваралаштва ове велике пјесникиње. Комбинујући ова узвишена осјећања са једноставним сижеима, аутори *Парнаса* их травестијски снижавају. Такође, пјесме су написане у првом лицу, што се у потпуности слаже са маниром Ахматове. У пјесми о псу и попу лирски субјекат се обраћа сабесједнику, као у већини њених пјесама које су усмјерене ка конкретном адресату, а у пјесми о Веверлеју постоје дијалози, који су неизоставан дио њене поезије.

Пјесме Ане Ахматове су сижејне и наративне, подсјећају на мале романе, или, тачније, на истргнуте странице из романа. Ријечи је мало, али свака од њих носи огромну психолошку тежину. Лаконизам и интензивност сваке ријечи осјетни су у њеном стилу од самог почетка. Пародичари нису одступали од овог принципа. Велика пјесникиња је стварала у пушкинском маниру, чувајући једноставност, класичност и музикалност.

Примјетна је разлика у начину пародирања: у сижеу о Веверлеју, који је обрадио Финкел, више је цитата, како директних тако и искривљених, док се Паперна базирала на преношење стила и идеја у цјелини. Много је теже указати на конкретне пјесме које су утицале на коначни облик пародије. Па тако, у пјесми о Веверлеју из 1914. године прве двије строфе представљају модификовани цитат из пјесме «Гость»:

Все как прежде - небо лилово,
те же травы на той же земле,
и сама я не стала новой,
но ушел от меня Веверлей.

Все как раньше: в окна столовой
Бьется мелкий метельный снег,
И сама я не стала новой,
А ко мне приходил человек.

Я спросила: чего ты хочешь?
Он ответил: купаться в пруду.
Засмеялась я: ах, напророчишь
нам обоим, пожалуй, беду.

Я спросила: «Чего ты хочешь?»
Он сказал: «Быть с тобой в аду».
Я смеялась: «Ах, напророчишь
Нам обоим, пожалуй беду».

Љубавна прича о несрећној љубави младића која резултира његовом смрћу травестијски поприма исту форму као и разговор јунака пародије. Детаљи, незаобилазни код Ахматове, ни у пародији не губе на значају. У њеној поезији управо детаљи показују карактеристике одређених јунака или ситуација. Тако, на примјер, неотворена лепеза или жути пламен свијеће, рукавица коју лирска јунакиња случајно ставља на погрешну руку, свједоче о датој ситуацији и емоцијама њених актера. Ахматова не објашњава, она показује. Финкелева

стилизиација такође обилује карактеристичним лирским сликама, али сада цијела ситуација дјелује смјехотворно. Довољна су два кључна детаља да читаоцу покаже цијелу ситуацију:

Как забуду? Он вышел бодрый,
с пузырями на правой руке.
И мелькали крутые бедра
на хрустящем желтом песке.

Строфа почиње деформисаним цитатом из веома популарне пјесме «Сжала руки»:

Как забуду? Он вышел, шатаясь,
Искривился мучительно рот...

На почетку поглавља размотрили смо на који начин пјесникиња пише о љубави. Финкел, као прави виртоуз не тражи пуно простора да све то илуструје. Њему је довољна само једна синтагма.

Для того ли долгие годы
в одинокой любви прошли,
чтобы отдал ты темным водам
свой загадочный древний лик?!

Ахматовски је речено да је љубав *одинокая*, јер је код ње љубав увијек таква. Јунакиња је усамљена без обзира на мушкарца крај себе. У њеној поезији срећемо неразумијевање међу партнерима, недореченост, затвореност. Лирска јунакиња је усамљена, а уједно јака и оригинална, изузетна личност. Финкел маестрално компоује дату синтагму као на први поглед споредан детаљ. У наведеном стиху примјећујемо и појачану употребу интерпункције, што је такође неизоставно у стилу Ахматове.

Присутно је и неколико мозаично укомпонованих цитата из пјесама «А там мой мраморный двойник» (1911) и «Смятение» (1913). Аутор не заборавља ни на хумор и комични ефекат:

Тихо сердце мое угасло,
на душе у меня темно.
О, прости, - я не знала, что часто
голова тяжелее ног.

Овде је присутан чест ахматовски мотив: тамно срце и душа која тугује и тамни. Можда је најтипичнији примјер пјесма «Я и плакала и каялась»:

Сердце темное измаялось
В нежилеом дому твоём.

Финкел је то илустровао на следећи начин:

О, как сердце мое темнеет,
не смертельного ль часа жду?
И я одна каменею
на холодном темном пруду.

Честе су и пјесничке слике воде, обале ријеке или мора. Зато је овај сиже идеалан за пародирање Ахматове. Пјесничка слика *пруда* присутна је у пјесми «Я пришла сюда, бездельница». Такве пјесничке слике пропраћене су углавном мотивом самоће и туге крај воде, као у пјесми «И вот одна осталась я». Мотив окамењивања који затвара пјесничку слику и сиже у пародији присутан је у пјесми «В Царском селе». Лако је уочљив и цитат из «Все мы бражники здесь, блудницы»:

О, как сердце мое тоскует!
Не смертного ль часа жду?

Као што је већ речено, у пародији Паперне мање је искривљених и директних цитата. Преношене су углавном основне идеје стваралаштва. Тако у првој строфи пјесме о старици и јарету одмах упада у очи религиозност лирског субјекта. Она се директно обраћа Богу:

Я у бога просила, старая:
Сохрани мне козлика, господи!
За здоровье его много слез поди
Пролила я ночами, старая.

За Ахматову није било необично коришћење архаичне лексике. Специфично је и то што се ријеч *старая* понавља два пута. 1912. године када је написана ова пјесма Ахматова је имала свега двадесет три године. Како онда објаснити ово инсистирање на старости лирске јунакиње? Њена поезија ни тада није наликвала на поезију младе дјевојке пуне животне радости. Пјесма «Я научилась просто, мудро жить» је написана 1912, а одише озбиљношћу и искуством достојним старице уморне од живота. Могуће да је Естер Паперна овим поступком нагласила ту превремену зрелост пјесникиње. Занимљиво је да је седам година касније Ахматова написала:

Я горькая и старая. Морщины
Покрыли сетью желтое лицо.

Познато је да Ахматова, поред визуалних, ствара и упечатљиве акустичне слике. Звуци у њеној поезији, поред тога што употпуњују пјесничку слику и чине је реалнијом, стварају асоцијативни низ који у читаоцу буди емоције сличне онима које проживљава лирска јунакиња. Звучност се задржава и у пародији.

Лишь цепочка на шейке звякала,
Когда в лес убегал мой серенький.

Појачану употребу деминутива примјећујемо, између осталих, у пјесми «Черная вилась дорога» из 1913. године. Неке од умањеница које користи су *дождик*, *песенка*, *крестик*. У пародији су то ланац и звончић који звецкају, рожићи

и копитаща... Последња строфа илуструје непротивљење божијој вољи и још једном подвлачи интуитивно начело у поезији, тако уобичајено за Ахматову:

А ведь чуяло сердце вешее,
Что печаль мне от бога завещана -
Видеть рожки его ветвистые
Да копытца, когда-то быстрые.

Веома присутна тема у поезији велике пјесникиње је и аскетски начин живота, довођење душе у стање блажене апатије и мира. Паперна је то илустровала у пјесми о попу и псу. При стилизацији оваквог пјесника нема простора за сувишне ријечи. Пародичар мора да буде концизан и ефикасан, да избором правих ријечи прикаже суштину.

Я бедный попик убогий,
живу без улыбок и слез.
Ах, все исходил дороги
со мною немощный пес.

Уздасима Ахматова често илуструје повишеност осјећања, емотивну узбуђеност и одређена психолошка стања. У другој строфи се даље разрађује тема аскетизма.

Обветшала грустная келья,
скуден мяса кусок.
И его в печальном весельи
куда-то пес уволок.

Оксиморон се среће у многим њеним пјесмама. Неке од њих су «Угадаешь ты ее не сразу» и «Под навесом темной риги жарко». У истој пјесми можемо уочити мотив пута који је Паперна искористила. Пут је овде симбол лутања, духовних трагања, тешког и невеселог живота.

У трећој строфи проналазимо деформисани цитат из пјесме «Высокие своды костела»:

И смерть к нему руки простерла...
Оба мы скорбь затаим.
Не знал я, как хрупко горло
под ошейником медным твоим.
И смерть к тебе руки простерла...
Скажи, что было потом?
Я не знала, как хрупко горло
Под синим воротником.

У склопу архаичне лексике Ахматова користи и црквено-библијске изразе и ријечи које се понављају у молитвама, што је у складу са филозофским и религиозним темама које обрађује. Мада се ово више односи на период каснијег стваралаштва, Паперна је у знацима искористила овај слој лексике за пародију у два горенаведена дјела: *поди, вешее, завещана, обветшала, келья, скуден, сохрани* (Паперная 1912).

С обзиром на огромну популарност коју је доживјело прво издање књиге давне 1925. године, не чуди што су се до 1927. појавила још три њена издања. Шездесетих година зборник је допуњен пародијама на А. Вонесенског, Б. Окудаву, Н. Матвејеву. 1990. године је изашло и најпотпуније издање *Парнаса* у 300 000 примјерака. Новија издања су резултирала таласом подражавања и наставака од стране разних аутора. Многи од њих задржавају наслов знамените књиге уз мање трансформације, нпр. Татјана Блејхер која 1996. године издаје ... *и мой Парнас дѣбом*. Михаил Болдуман у зборнику *Парнас дѣбом 2* (2006) задржава принцип и структуру првобитног зборника, стварајући пародије на разне класичне и савременије ауторе, од Фројда и Чехова до Јерофејева, Лимонова, Сорокина и Пелёвина. *Парнас* започиње традицију која траје скоро читав један вијек, јер и данас проналазимо фундаменте једном за свагда постављене у *Парнасу*. Пројекат *Гражданин поэт* продуцента Андреја Васиљева представља савремену пародију са елементима политичке сатире. Михаил Јефремов говори стихове Дмитрија Бикова у склопу телевизијских и радио емисија, али ова промјена медија не нарушава основну концепцију пародије. Као што је наговијештено у наслову, стихови су њекрасовљевски устремљени на питања свакодневнице, али су написани по рецептури *Парнаса*, у маниру познатих писаца и пјесника. Аутори су овога пута проширили дијапазон својих интересовања, па се поред књижевника стилизују и друге истакнуте личности из различитих сфера јавног живота, попут Виктора Цоја и Стаљина. *Парнас дѣбом*, као што смо показали у овом раду, представља синтезу пародије као лаког, шаљивог штива и научних процеса чији је резултат, а то је ванвременски принцип, који је остао актуелан и до наших дана.

ЛИТЕРАТУРА

- Ахматова А. А. (2005), *Победа над судьбой. 2, Стихотворения* (Москва: Русский путь).
- ____ (1979), *Стихотворения и поэмы* (Ленинград: Советский писатель).
- ____ (1977), *Стихотворения* (Москва: Советская Россия).
- ____ (s. a.), *Хронология поэзии* [онлајн издање] <<http://poetrylibrary.ru/stixiya/menu-date-7.html>> 15. 01. 2016.
- Ораић-Толић Д. (1990), *Теорија цитатности* (Загреб: Графички завод Хрватске).
- Паперная Э.С., Розенберг А.Г. и Финкель А.М. *Парнас дѣбом. Про собак, козлов и веверлеев* [онлајн издање] <<http://web.archive.org/web/20120911095210/http://www.phil.nnov.ru/parnas/>> 19.01.2016.
- ____ (1990), *Парнас дѣбом, 2-е дополненное издание* (Москва: Художественная литература) [онлајн издање] <<http://www.lib.ru/ANEKDOTY/parnas.txt>> 14.01.2016.
- Тинянов Ю. (1977), *Поэтика. История литературы. Кино* (Москва: Наука).
- Hutcheon L. (2000), *A theory of parody: the teachings of twentieth-century art forms* (Chicago: University of Illinois Press).

Светлана Комленович

АННА АХМАТОВА. ИСТОРИЯ ОДНОЙ ПАРОДИИ

Резюме

Парнас дыбом — сборник стихотворных пародий, излагающих от лица разных писателей одни и те же простые сюжеты. Авторы — Эстер Паперная, Александр Розенберг, Александр Финкель. Три детских стишка («У попа была собака...», «Жил-был у бабушки серенький козлик», «Пошёл купаться Веверлей...») пересказываются в манере и с пародийным сохранением стиля известных поэтов. В данной работе мы сделали попытку показать, какими именно средствами пародии и стилизации охвачены работы «Анны Ахматовой», и почему тогда ещё молодая поэтесса привлекла внимание авторов этого пародийного сборника.

НЕПОЗНАТА МИЛЕНА ЈЕСЕНСКА

Иако је написала три књиге, безброј атрактивних и полемичних новинских чланака и била одличан преводилац, Милена Јесенска се пре свега памти као блиска пријатељица Франца Кафке и као адресат Кафкиних *Писама Милени*. У раду ће бити речи о карактеру и значају њених есеја и чланака.

Кључне речи: Милена Јесенска, чешка авангарда, есеји, новински чланци.

Despite having authored three books, numerous engaging polemical articles, and being an outstanding translator, Milena Jesenska remains remembered merely as a close friend of Franz Kafka and as the recipient of Kafka's *Letters to Milena*. Our paper will discuss the character and importance of her essays and articles.

Key words: Milena Jesenska, Czech avant-garde, essays, newspaper articles.

Милену Јесенску (1896-1944) звали су „необузdana Милена“ јер није следила зацртани пут добростојеће прашке породице професора и стоматолога Јана Јесенског. Од ње се очекивало да после матурског испита у престижној женској гимназији Минерва, заврши започете студије медицине или конзерваторијум на који се такође уписала. Уместо тога, Милена ужива пуним плућима у боемском Прагу двадесетих година, дружи се са авангардном групом уметника *Девјетсил*, проводи време по кафеима у којима се прича о новој уметности, конзумира кокаин и руше сви грађански табуи.

Упознаје Макса Брода, Франца Верфела, Карела Чапека, Витјезслава Незвала, Фердинанда Пероутку, али и тада у прашким уметничким круговима мало познатог, Франца Кафку. Почетком двадесетих година преводи његове приче на чешки и међу њима започиње топао и танани однос тако добро препознатљив у Кафкиним *Писмима Милени*. Ипак, удаје се за писца Ернста Полака (1886-1947) и са њим одлази у Беч. Издржава мужа тако што држи часове чешког језика (између осталог и Херману Броху), преводи са немачког и шаље своје чланке за објављивање у чешким новинама и модним часописима.

Убрзо се разводи, враћа у Праг и удаје за авангардног архитекту и дизајнера, члана Баухауса, Јаромира Крејцара (1895-1949). Рађа им се ћерка Јана, али Миленин боемски живот наставља се кроз дружења са чешким надреалистима (Тоајен¹, В.Незвал, Б. Броук). Тих година занесена је левичарским идејама, ступа у комунистичку партију из које ће побећи главом без обзира када сазна за Стаљинове чистке. Све време пише за еминентне прашке новине и магацине *Tribuna*, *Národní listy*, *Lidové noviny*, *Pestré listy*. Као новинар је бескомпромисна и оштра. Једно време је била уредница познатог Пероуткиног магацина *Přítomnost*.

¹ Тоајен (Marie Čermínová – Toyen, 1902-1980), чешко-француска сликарка, представница европског надреализма.

Већина представника чешке авангарде, пре свих В. Незвал, Ј. Сајферт, Тоајен, К. Тајге и Б. Броук, у својим успоменама помињу Јесенску као незаобилазну личност која је припадала прашким и бечким уметничким круговима 20-их и 30-их година 20. века. Савременици је памте као енергичну, конвенционално одевену и хрому даму која се није одвајала од штапа. Била је то последица озбиљне повреде ноге али и хроничног реуматизма од кога је бежала користећи претеране дозе морфијума.

Крајем тридесетих година, Милена Јесенска пише текстове у илегалном часопису *V boj*, у којима осуђује фашистичке и расистичке идеје. Због тога је ухапшена 1939. године, да би нешто касније била одведена у немачки логор у Равенсбрику из кога се неће вратити. Тамо се упознаје са чешким историчаром и публицистом Завишем Каландроу, као и са Маргаретом Бубер-Нојман, новинарком, која ће написати књигу о Милени². Неће то само она учинити – биографије и успомене стигле су и из пера многих чешких, енглеских, француских и немачких биографа. Скоро је на чешки језик преведена романирана биографија М. Јесенске из пера Стива Семсандберга *Равенсбрик, Прича Милене Јесенске* (Steve Sem-Sandberg: Ravensbruck, Příběh Mileny Jesenské, Praha 1012). Објављена су и њена писма (Dopisy Mileny Jesenské, Praha 1998) Максу Броду, Ернесту Полаку, Јарославу Сајферту, Олги Шајнпфлуговој и Адолфу Хофмајстеру. Књигу је приредила Алена Вагнерова а избор садржи 90 писама написаних у периоду од 1912. до 1940. године и чини својеврсну епистоларну аутобиографију Јесенске. Ауторкином преписком бавила се и њена ћерка Јана Черна објавивши књигу *Адресат Милена Јесенска* (Adresát Milena Jesenská, Praha 1991)³.

Иако је написала три књиге *Миленини рецепти* (Mileniny recepty, 1925), *Пут до једноставности* (Cesta k jednoduchosti, 1926.) и *Човек чини одело* (Člověk dělá šaty, 1927.), безброј атрактивних и полемичних новинских чланака и била одличан преводилац, Милена Јесенска се пре свега памти као блиска пријатељица Франца Кафке и као адресат Кафкиних *Писама Милени*.

Захваљујући издавачкој кући Просвета и преводиоцу Содји Зупанц, један део Милениних ауторских текстова доступан је и код нас. То су књиге *Остати на ногама* (Просвета, Београд 2007) и *Пут до једноставности* (Просвета, Београд 2011). Прва од њих представља избор ауторкиних чланака које је одабрала Содја Зупанц и у коју су ушли текстови из ауторкине књиге *Човек чини одело* (Člověk dělá šaty, 1927), затим избор политичких чланака насталих од краја двадесетих до краја тридесетих година, као и преводи писама које је Милена Јесенска писала Максу Броду почетком двадесетих година. Књигу *Пут до једноставности* чине Миленини текстови раније објављени у чешкој периодици. И ова књига је на српски преведена у целини. Миленин живот био је инспирација за позоришну представу Олге Савић *Милена из Прага*, која је играна у Југословенском драмском позоришту у Београду почетком деведесе-

² Успомене пријатељице из логора Немице Маргарете Бубер-Нојманове „Кафкина пријатељица Милена“, објављене су на чешком 1982. у издавачкој кући Шкворецких у Торонту.

³ О животу Милене Јесенске код нас је писала Бисерка Рајчић у поглављу „Миленин Праг“ у оквиру књиге есеја *Писма из Прага* (Прометеј, Нови Сад 1999).

тих година, да би после била снимљена по овом тексту и телевизијска драма у режији Слободана Радовића ⁴.

Прва објављена књига Јесенске, *Миленини рецепти* (Mileniny recepty, 1925) није оставила дубљег трага, иако је исте године доживела два издања. Јана Черна, ауторкина ћерка, у књизи својих успомена на мајку пише: „Књига је објављена 1925. под називом *Миленини рецепти* – то сам сазнала од њене пријатељице јер ја ту донекле ефемерну књигу никада у животу нисам видела, а Милена је никада није помињала“ (Černa 1991: 65)⁵. За њену ћерку заувек ће остати тајна како је ова књига могла бити написана када Милена уопште није умела да кува, нити је показивала интерес за то. Ипак, познато је да је књига настала на основу кулинарских рецепата које су слале читатељке женских часописа у којима је Јесенаска објављивала чланке (Vondráčková 2014). И ту је Милена била испред свог времена. Објављивање куvara постаће у свету издавачки хит много касније.

Друге две књиге садрже чланке који су већином били објављени у чешким новинама *Tribuna*, *Přítomnost*, *Národní listy*, као и на страницама „женских“ часописа у периоду друге половине двадесетих година. Прилагођени новинским рубрикама или колумнама, ови чланци су углавном сличне дужине а написани су једноставним и питким стилем. Обично су посвећени свакодневним темама нпр. модним саветима, међуљудским односима, проблемима у породици и друштву на које наилази обичан човек. Иако су описани конкретни примери из времена и средине у којој Јесенска живи, увек садрже субјективна размишљања и ставове ауторке. Тако се њени чланци претварају у социјолошко-психолошке анализе односа у друштву, покрећу проблем улоге и положаја жена, разматрају се појмови среће, радости, издржљивости или се тумаче етичка друштвена питања, као што су равноправност, еманципација, поштење, патриотизам итд..

Уколико пођемо од чињенице да Јесенска формира своје ставове у време уметничког авангардног покрета, чита и преводи авангардне писце, познаје теорије Сигмунда Фројда и Карла Јунга, као и да се креће у кругу прашких и бечких интелектуалаца, неће зачудити њена наклоност ка разбијању табуа, као и доза провокативности у њеним текстовима. Њени ставови крећу се између Фројдовога учења о подсвесном, надреалистичке и авангардне тежње за индивидуалношћу и наклоности ка левичарским теоријама о социјалној равноправности. Савременог читаоца може изненадити висок степен толерантности, разумевања различитости или потреба Јесенске да оправда оне који другачије мисле или поступају. На први поглед иза тога стоји чисти хуманизам и доброта „чисте душе“, међутим читајући преписку Јесенске, као и њене чланке из каснијег периода, када отворено критикује фашизам и диктатуру, схватамо да се заправо ради о ауторкиној интуицији да препозна неправду и храбрости да упери прстом у све оно што нарушава субјективну и објективну слободу појединца. Из њених ставова проистиче читав систем размишљања близак некој утопијској теорији. По њеном мишљењу, таква утопија је остварива у пракси само уколико би постојао добар систем самоконтроле.

⁴ Олга Савић, Милена из Прага (телевизијска драма, 1994), www.dailymotion.com/video/x3c7efx.

⁵ Овај и друге цитате са чешког превела А. Корда-Петровић

Животни кредо Јесенске заснован је на ставу да сваки појединац мора поћи од преиспитивања самога себе, властитих особина и искустава. Треба радити на себи, бити свестан својих недостатака, али и чињенице да нисмо сви исти. Када све то уочимо, потребно је поступати према другима као што би поступили према себи и онима које волимо. Њени ставови и животни савети понекада делују ирационално и идеалистички, али с друге стране веома су сугестивни и конкретно применљиви. Због тога су ови текстови и данас актуелни, покрећу многа питања личне и друштвене природе и чине да се савремени читалац преиспитује и мења.

Шта нас чини посебним у свету који инсистира на поништењу индивидуалности? – пита се Милена Јесенска 20-их година двадесетог века у чланку *Индивидуалност и индивидуалци* (Јесенска 2011). Скоро читав век касније постављамо себи питања у вези са појавама глобализације, губљења личног и националног идентитета. А још је Јесенска написала да прецењујемо индивидуалност, да она није спољашња, већ дубоко усађена:

Људима индивидуалцима није лако. Доказе за своју индивидуалност неће добити у продавници за неколико круна, већ је заслужују и папрено плаћају духовним вредностима. Ако су заиста божански индивидуални, сијају сопственим изразом и можете да их обучете у длаку исто као двадесеторо других људи, довољно је да учине корак напред, да се насмеју или намрште, да кажу једну речницу, да пруже руку, а сигурно су довољне и многе безначајније ствари – ипак ћете већ на први поглед видети да је тај човек особит и свој, и да његова особитост потиче из дубоког унутрашњег извора (Јесенска 2011: 87).

Да ли имамо право да коментаришемо и критикујемо туђе поступке и личне одлуке? – пита се Милена Јесенска 20-их година двадесетог века у чланку *Модерно трачарење* (Јесенска 2007). Скоро читав век касније суочени смо са раширеним неморалним задирањем у личне животе који постају медијске и комерцијалне атракције. А још је Јесенска написала:

Како је могуће да су људи тако пажљиви према себи а да толико не штеде друге? О људима треба да се говори тако као да су направљени од најкрхкијег стакла. Као да би и најмањи ударац могао да их разбије. Ми једни о другима ништа не знамо, људе који су нам блиски, који живе поред нас можемо да напипавамо као обресе, као слепи испупчена слова. Све што је дубље не видимо. Ни себе не видимо тачно. Али изговорена реч остаје на свету и не нестаје (Јесенска 2007: 25).

Није потребно бити искусни психолог да би се у оваквим текстовима препознала и лична одбрана Јесенске пред осудама и „трачевима“ који су је окруживали двадесетих година, у време када су сви коментарисали њен брак који се распадао, њене љубавне афере или провокативне поступке. Чак су и сви њени будући биографи падали у исту замку прикупљања података о њеном приватном животу, тумачили Миленине интимне одлуке, емотивне односе са оцем, љубавницима и пријатељима. Вероватно су сви били у потрази за одговором каква је то била жена која је „опчинила“ великог писца Франца Кафку. Таква „трачарења“ нису престала ни дуго после Миленине смрти. Дobar пример су сећања Бохуслава Броука (1912-1978), представника чешке авангарде 30-их и

40-их година, боема и аутора радова из психоанализе, који је у једном интервјуу публицисти Јарославу Дреслеру (а који се може прочитати у чешком књижевном часопису *Host* 05/2006), присећајући се судбине групе чешких надреалиста, доста места посветио опису интрига у вези са браком Јесенске и Крејцара:

Нисам могао да разумем да је њу могао да ожени Крејцар, који је за разлику од ње веома лепо изгледао, био увек елегантно обучен, пријатне нарави и за којим су девојке јуриле. Осим свог непривлачног изгледа, Милена је била и непријатно друштво. На пример, приликом дугих ноћних седељки по локалима, често је држала моралне придики и личила ми је на неку гласноговорницу Армије спаса. Моје чуђење што се Крајцар с њом оженио натерало ме је да питам Тоајен за Милену. Рекла ми је да је некада била веома лепа, али како је то било могуће са тим њеним смешним носем, остаће ми нејасно (*Debnář* 2006: 36).

Препричавања и оговарања Милениних поступака имали су фаталније последице онда када су се из сфере интимних односа пренели у сферу политике. После развода, њен следећи партнер биће Евжен Клиnger (1906-1981), новинар, преводилац и троцкиста, кога је Милена морала да штити пред политичким прогоном, прво од комуниста, а затим и од Немаца. Уз њега ће се и сама одвојити од програма чехословачке комунистичке партије и почети да критикује стаљинистичку диктатуру.

Крајем тридесетих година, Јесенска пише и преводи за часопис *Přítomnost*, чији је уредник цењени Фердинанд Пероутка⁶. Чланци из тог периода, посебно репортаже написане после Миленине посете Судетима 1938. године, откривају зrelu и аналитичну, левичарски орјентисану новинарку која поседује смисао за необични угао сагледавања појава. Највећи део тих чланака касније ће бити сакупљен у књизи *Изван граница наше моћи – Чеси, Јевреји и Немци 1937-1939* (*Nad naše síly – Češi, Židé a Němci 1937-1939*, Olomouc 1997). Сада су то политички чланци који се баве актуалним односима Чеха, Немаца и Јевреја. Ауторка уочава националистичке девијације, критикује фашистичку пропаганду а изражен је и мобилизаторски тон у смислу одбране права чешког народа. Може се уочити препознатљив модел њених политичких чланака. На почетку излаже неки лични доживљај, препричава разговор који је чула, описује ситуације кроз које пролазе људи које је упознала а затим анализира узроке и последице, брани право појединца и нације, осуђује присилу и насиље. Њена велика тема је судбина избеглица из Немачке. У својим чланцима препричаваће појединачне судбине тих људи али истовремено анализира политичку ситуацију која је довела до таласа избеглица и усуђује се да упре прстом у могуће кривце:

Када отворимо новине, читамо о великом признању које се указује Чехословачкој за жртву коју је поднела зарад светског мира. Грешка. Нисмо је под-

⁶ Фердинанд Пероутка (Ferdinand Peroutka, 1895-197), чешки прозни и драмски писац, публициста познат по критици нацизма и комунизма. Био је уредник часописа „*Přítomnost*“ (Садашњост) који је излазио од 1924. године а у њему су објављивали угледни интелектуалци међуратне Чехословачке, између осталих Т.Г. Масарик, К. Чапек, Е. Бас. Почетак рата и Пероуткино заточеништво у концентрационом логору прекидају излагање часописа. Емигрирао је у Америку 1948. У наше време појавила су се политизована тумачења његових текстова о Хитлеру с краја 30-их година.

нели, јер жртве се подносе само добровољно. Истина је другачија: били смо жртвовани и имамо овде неколико хиљада живих понижених заједно са неколико хиљада немачких и аустријских избеглица, којима смо приуштили право на азил. Одговорност за ове понижене не носимо ми, већ француска и енглеска влада која је желела овај мир (Jesenska 1997: 118).

Новинарском послу приступала је истраживачки и смело. Њена размишљања о новинарској етици и данас могу да подстакну на размишљање и преиспитивање:

Улога репортера понекада је слична улози хијене. Обилази са блокчићем и записује људске муке да би то саопштио новинама. Када би то радио без трунке наде да ће његове штампане речи помоћи, не би заслуживао ни пружену руку. Због ове наде се извињавам свима које сам последњих дана потражила у њиховим склоништима, због знатижеље мог испитивања које им је сигурно било болно и наметљиво. Сигурно сам им изгледала као човек са друге, безбедне обале, који са оловком у руци записује меру њиховог страдања (Jesenska 1997: 5).

Скривање избеглица и илегални рад биће разлог због кога гестапо хапси Јесенску. Умреће у логорској болници због неадекватне лекарске неге. Међутим, иако је била жртва фашистичког терора, биће у немилости и новог режима после рата. „Чисти“ комунисти оптуживаће је због критике СССР-а, писаће да је у логору међу комунистима „ширила дефетизам“ причајући о стаљинистичким чисткама и монтираним процесима. Неће је засути ловорикама ни представници чешке авангарде у емиграцији. У својим успоменама ће је помињати као актера брачних скандала и као љубавницу Франца Кафке (Debnář 2006). Сва срећа, остале су њене три књиге и новински чланци, који сведоче о размишљањима ове еманциповане и храбре жене.

ЛИТЕРАТУРА

А. Ћирилица

Јесенска М. (2011), *Пут до једноставности* (Београд: Просвета).

Јесенска М. (2007), *Остати на ногама* (Београд: Просвета).

Рајчић Б. (1999), „Миленин Праг“, in: *Писма из Прага* (Нови Сад: Прометеј), 118–124.

Б. Латиница

Černá J. (1991), *Adresát Milena Jesenská* (Praha: Concordia).

Debnář V. (2006), „Neznámý Bohuslav Brouk“, *Host* 05, 2006, 32–39.

Jesenská M. (1997), *Nad naše síly – Češi, Židé a Němci 1937-1939* (Votobia: Olomouc).

Vondráková J. (2014), *Kolem Mileny Jesenské* (Praha: Torst).

Aleksandra Korda Petrović

UNKNOWN MILENA JESENSKA

Summary

The life motto of Jesenska stems from her belief that we should start by questioning ourselves, our personal characteristics and experiences. An entire system of thinking, close to utopian theory, grew out of her beliefs. Her articles possess elements of socio-psychological analysis of relationships within a society, they raise the issue of the role and the status of women, consider the concepts of happiness, joy, stamina, and they interpret ethical social issues such as equality, emancipation, honesty, patriotism and tolerance. This is precisely why her articles remain current, as they raise many questions of both personal and social nature and they encourage the modern reader to take the path of questioning and change.

ПАРАТЕКСТУАЛЬНИЙ КОД У ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ ІРЕНИ КАРПИ (II)*

У роботі представлено спробу аналізу елементів структурно-композиційної організації художньої прози Ірени Карпи, що в літературно-критичному дискурсі отримали назву паратекстуальних. Дослідницький інтерес викликають теоретично виокремлені Ж. Женеттом знакові «пороги», які присутні у творчості письменниці, зокрема заголовки, підзаголовки, епіграфи, примітки, вказівка часу та місця написання текстів. Визначено функції навколо-текстового оточення п'яти творів.

Ключові слова: Ірена Карпа, паратекстуальність, текст, заголовок, підзаголовок, присвята, епіграф, цитата, примітки, час і місце написання твору.

The paper presents an analysis of the structural elements of the literary prose of Irena Karpa, defined as paratextual in literary-theoretical discourse. Starting from Genette's "threshold theory", the titles of 5 works by the author were placed in the center of research, as were the subheadings, dedications, epigraphs, footnotes, notes of place and time of writing which produce a specific frame of each text.

Key words: Irena Karpa, paratextuality, text, title, subheading, dedication, epigraph, quote, footnote, time and place of text writing.

Із досліджуваних нами п'яти творів Ірени Карпи – повість «50 хвилин трави (Коли помре твоя краса)» (2000), романи «Полювання в Гельсінкі (Андрогінний інтерактив)» (2004) «Фройд би плакав» (2004), «Перламутрове порно (Супермаркет самотності)» (2005), «Bitches Get Everything» (2006) – три останні містять епіграфи. З одного боку, епіграф – елемент, інтегрований у новий твір, а з іншого, – чітко відокремлений від авторського слова. Н. Фатеева зазначає: «Як композиційний прийом епіграф виконує роль експозиції після заголовка, але перед текстом і пропонує роз'яснення або загадки для прочитання тексту по відношенню до його заголовка. Через епіграфи автор відкриває зовнішню межу тексту для інтертекстуальних зв'язків і літературно-мовних віань різних напрямів і епох, таким чином наповнюючи і розкриваючи внутрішній світ свого тексту» (Фатеева 2000: 141). Епіграф має сильну закріплену позицію над текстом, зазвичай виділяється друкарськими способами та містить посилання на джерело, фактично має атрибути класичної експліцитної цитати.

У романі «Фройд би плакав» в якості епіграфа подається англomовний віршований запис: «*You can go anywhere / wandering freely / throughout the free words. /*

* Результати дослідження заявленої теми, які були викладені у доповіді на Міжнародній конференції «Україністика і слов'янський світ» (Белград, 18.11. 2016 р.), лягли в основу тексту, який публікується у двох частинах. У даному виданні «Славистики» представлено другу частину роботи. Перша частина буде надрукована у збірнику наукових праць «Україністика і словенський світ. Поводом 25 година україністике на Университету у Београду» (Београд: Филолошки факултет, 2017).

The dull-hued body / will mellow / and shine. / All impurities / will be removed / and the six chakras / will become visible / to the eye. / The gold-colored alchemy / will heed your every word. / In the Sleepless Sleep / all subtlety / can be perceived / Look and See. / (St Bogar, III A.D.)». Ця цитата подається без перекладу. Той реципієнт, який не проігнорує епіграф, вбачаючи в ньому важливість функціонального навантаження, отримає щодо нього більше інформації. По-перше, дізнається, що це вірш святого мудреця індуїзму, Сіддха Богара (Боганатара), який натякає на просвітлюючу роль мандрів. Пошуки в Інтернеті якоїсь детальної інформації про цей вірш приводять до відкриття, що епіграф до тексту Ірени Карпи – не оригінальна цитата. У ньому є деякі зміни: «*You can go anywhere / wandering freely / throughout the free words*» замість «*You can go anywhere / wandering freely / throughout the three worlds*». Відповідно, і переклад: «Ти можеш піти куди-небудь / вільно блукаючи / поміж вільних слів» замість «Ти можеш піти куди-небудь / вільно блукаючи / поміж трьох світів». Вважається, що ніхто не має права міняти жодної літери у творіннях Сіддхів (Ганapati 2016). Тож і тут Ірена Карпа, вдаючись до мовної гри із англійським перекладом, демонструє порушення правил і табу. Разом з тим, ця мовна гра тут має досить логічні підстави: сама письменниця блукає світами і потім описує свої мандри у книзі автобіографічного гатунку; а читач, котрий взявся за читання цієї книги, блукає поміж слів, шукаючи «просвітлення» або ж просто задоволення.

Варто згадати, що книга «Фройд би плакав», на відміну від сканованого тексту роману, який можна знайти на численних сайтах і Інтернеті, містить 15 фотографій¹, кожна з яких займає по одній сторінці. До речі, на одній з них – зображення самої письменниці, підписане «Фото невідомого героя. Біля долини Юмтанг, Гімалаї, Сіккім, Індія. Фото Ірени Карпи». Ці візуальні зразки паратексту підібрані як екзотичні ілюстрації до описуваних подорожей Марли Фріксен і розсіпані між сторінками книги не будь-як. Фотографії займають ретроспективну позицію по відношенню до того, що вони ілюструють. Наприклад, при класичному лінійному читанні реципієнт спершу натрапляє на зображення з написом «Мандрівний святий. Катманду. Непал. Фото Генрі Мюрттінена», а тільки дещо згодом на фрагмент тексту, де описується цікава зустріч Марли та її хлопця Х'ялмара з непальськими мандрівними святими.

Роман «Перламутрове порно (Супермаркет самотності)» озброєний трьома епіграфами. Як зазначає Н. Торчинська, «поліепіграфи виступають своєрідними мікротемами, які перегукуються спочатку між собою, а потім уже – зі змістом усього художнього твору» (Торчинська 2014: 173). Наводимо повні цитати з поліепігрфа до «Перламутрового порно»: 1) *...dadme la muerte que me falta...* Росаріо Кастелланос; 2) *Який понт придумувати героїв, якщо навколо стільки ублюдків?* Марла Фріксен; 3) *Я став літератором тому, що автор рідко зустрічається зі своїми клієнтами і не повинен пристойно вдягатися.* Джордж Бернард Шоу².

Перша цитата іспанською мовою виділена з обох боків трикрапками, наче напівдумка, вирвана із якогось важливого контексту. Вона подається без перекладу, що одразу надзвичайно інтригує. Росаріо Кастелланос (Кастельянос) –

¹ Авторство 8 фотографій приписується Ірені Карпі, а інших 7 – Генрі Мюрттінену.

² Задля зручності аналізу нумерація епіграфів наша (тут і далі).

відома представниця мексиканської літератури минулого століття, яка яскраво розкривала проблеми культурної та статевої дискримінації, і творчість якої вплинула на теорію фемінізму. Переклад її цитати – «дайте смерть, якої мені бракує». Цей епіграф натякає на Танатос як інстинкт смерті, агресії, деструкції, що і підтверджується в самому тексті роману: Катакану Клей час від часу навідують думки про смерть, а на останній сторінці вона вирішує розігнати автомобіль у напрямку прірви. Друга цитата у наведеному комплексі поліепіграфа приписується Марлі Фріксен. Як відомо, це «брендове» ім'я персонажа з попереднього роману Ірени Карпи. Втім, процитованих слів немає у книзі «Фройд би плакав». Відтак ця цитата виконує дві основні функції. По-перше, пропагує запозичення реального у фіктивному, зокрема й автобіографічне письмо. По-друге, інтертекстуально пов'язує цей роман з попереднім, створюючи ефект перегуку і в результаті сприяючи поєднанню художньої прози письменниці у своєрідний авторський життєпис, тобто вона виступає показником автоінтертекстуальності. Щодо цього літературного явища Н.Фатеева зазначає наступне: «З точки зору автора інтертекстуальність – це спосіб генезису власного тексту і постулювання власного поетичного «Я» через складну систему відношень опозицій, ідентифікацій та маскування з текстами інших авторів (тобто інших поетичних «Я»)). Аналогічно можна говорити про автоінтертекстуальність, коли при породженні нового тексту ця система опозицій, ідентифікацій та маскування діє вже в структурі ідіолекту певного автора, створюючи багатомірність його «Я». Таким чином, у процесі творчості другим «Я» поета, з яким він вступає в «діалог» (або, точніше, в автокомунікацію «Я-Ти», «Я-Він»), може бути як поет-попередник, так і він сам» (Фатеева 2000: 20).

Цитата відомого ірландця-сатирика Джорджа Бернарда Шоу зачіпає питання стереотипів письменницької поведінки. Ситуація зустрічі автора і читача (клієнта) обумовлює пристойний одяг. Небажання часто носити пристойний одяг – причина, щоб стати літератором. У сучасного реципієнта як реакція на вислів Шоу відбувається автозаміна: письменники часто зустрічаються з читачами, щоб популяризуватися і зрештою бути читаними, а непристойний одяг тільки сприяє їхній популяризації. Таким чином, парадокс³ як улюблений і головний прийом Джорджа Бернарда Шоу в цьому афоризмі стає більш вираженим у сучасну добу іміджевих стратегій в літературі. Отже, другий і третій епіграфи до роману мають автометаописовий характер, а в першому реалізується прогностична функція по відношенню до основного тексту.

Аналогічно потрійний поліепіграф з'являється у дотекстовому просторі роману «Bitches Get Everything»: 1) *You only live once, right? / Well, except for Lazarus. Poor sucker, / he had to die twice...* (Charles Bukowski, Pulp) – з приміткою, що містить переклад: «Ми ж всього один раз живемо, так? Ну, за винятком Лазаря. Горопашний вилупок мусив помирати двічі (англ.)»; 2) *Человеческие отношения – как жвачка при совке. Надоело жевать сегодня, прилепи на стол – дожуешь завтра.* (Настя); 3) *Я знаю діла твої, що ти не холодний, ані гарячий. / Якби то холодний чи гарячий ти був! / А що ти літе-*

³ Передбачається, що парадоксальність висловів і ситуацій служить письменникові для того, щоб розворушити читача і глядача, змусити його побачити суперечності суспільного життя, звернути увагу на стереотипи і проблеми, спровокувати до полеміки.

плий, і ні гарячий, ані холодний, / то виплюну тебе з Своїх уст... (Об'явлення Івана Богослова).

Для Ірени Карпи Буковскі досить близький за письменницькими уподобаннями автор, адже він прибічник естетики, що розвивали бітники – богемні кола американських письменників 40-60-х років минулого століття, які були виразниками нонконформістських настроїв. З його стилістикою (яку, зокрема, демонструє і взята цитата) певною мірою перегукується й Карпина. Цитування Чарльза Буковскі, який вживає негативно забарвлену лексику щодо Лазаря із Віфанії, якого Ісус воскресив молитвою, що описано у Євангелії від Іоанна (Ін. 11:41-43), стає сигналом «нічого святого», який проектується на весь текст роману. Російськомовна цитата деякої Насті, що слідує за цим, у тому ж дусі пропагує цинічний погляд на міжлюдські стосунки. Читаючи роман, можна натрапити на епізодичного персонажа Настю – подругу подруги головної героїні, і, відповідно, пов'язати цю цитату з нею. Третя цитата в полієпіграфі взята із останньої книги Нового Заповіту – «Об'явлення Івана Богослова», що часто називається «Апокаліпсис» і містить опис подій, які відбудуться перед другим пришестям Ісуса Христа на землю і супроводжуватимуться численними катаклізмами і чудесами, внаслідок чого перемога Бога над гріхом увінчає важку боротьбу. Втім, цитата вирвана з контексту і в тому усіченому вигляді, як тут подається, відзначається смисловою неоднозначністю. Важливим фактом є те, що Чарльз Буковскі, звичайна собі Настя без прізвища і Новий Заповіт опинилися в одному наборі. Епіграф є факультативною одиницею поезики художнього тексту, проте цим і зумовлена його значущість: він може розставити важливі акценти, що стануть ключем розуміння авторської позиції; фактично він виражає літературну ментальність автора. Відповідно, подаючи зазначені три джерела разом в одному полієпіграфі, письменниця ставить їх в один ряд за показником авторитетності, а точніше засвідчує відсутність непохитних авторитетів, що наперед виправдовує і девіантну поведінку героїв, і свободу письма як вербалізацію вільнодумства. Такий полієпіграф, власне, розпочинає романний «стерво-дискурс».

Класичним, але відносно нечастим елементом паратекстуальної інформації є присвята. Вище, в контексті інтерпретації підзаголовка до роману «Фройд би плавав», ми вже згадували його присвяту – «To Martti». Аналогічною лаконічністю відзначається і присвята в романі «Bitches Get Everything» – «БІЛОЧЦІ». Спершу воно сприймається як прізвище. Але у самому творі натрапляємо на згадку про купівлю героїнею червоного кабриолета, який стали називати просто «білочкою». Посвята неживому предмету – оригінальний хід, але виправданий фактом біографії Ірени Карпи, яка у масмедійному дискурсі (а також і в романі «Фройд би плавав») не приховувала симпатії до свого червоного кабриолета марки «пежо». Поряд з такою присвятою, оригінальним прикладом дотекстової периферії у цьому творі є речення-рекомендація. Такий елемент зазвичай завершує анотацію, але тут він виконує функцію введення в дискурс і виражає іронічне авторське ставлення до подібних рекомендацій взагалі: «Рекомендовано для читання егоїстичним сукам».

Такий необов'язковий елемент текстової периферії, як примітки, тобто додатки у формі короткого запису, що подаються після тексту або в ході тексту

і містять деякі пояснення до нього, у художній творчості Ірени Карпи став обов'язковою складовою паратекстуального коду. Письменниця надзвичайно часто використовує виноски – примітки, які займають позицію в кінці сторінки, співвідносячись із розміщеною на ній інформацією, яку вони доповнюють, пояснюють, коментують. Із зазначених тут творів лише повість «50 хвилин трави» не містить приміток, а найбільшою їх кількістю відзначається роман «Bitches Get Everything» – 92, «Перламутрове порно» – 108.

Потреба щось коментувати – особливість письменницької манери Ірени Карпи. Власне, у неї сам текст розгортається як фіксація події, ситуації, явища тощо і враження-коментар до них. Тож виноски в її тексті часто виглядають як своєрідні коментарі до коментарів. Загалом усі примітки, які складають навколорічкове оточення у прозі Ірени Карпи можна поділити на чотири типи.

1) Примітки, у яких подається переклад і зазначається мова, з якої перекладено. Ірена Карпа таким чином демонструє свої знання декількох іноземних мов, зокрема англійської, французької та німецької. Найчастіше в її текстах трапляються англійські цитати, наприклад, із пісень, або просто окремі лексеми⁴. Утім, тут зустрічаються слова чи вирази іншими мовами, подані без перекладу, а в роман «Bitches Get Everything» навіть скопійовано цілий англійський сценарій короткометражного фільму, який за сюжетом написаний Трішею Торнберґ. Ось для прикладу деякі примітки:

Just give me a pain that I'm used to... – [прим.] Просто дай мені біль, до якого я звик (англ.) © DEPECHE MODE. (Карпа 2016б)

cabin crew in landing position – [прим.] Команда літака готова до посадки (англ.) (Карпа 2016б)

destination point – [прим.] Пункт призначення (англ.). (Карпа 2005б: 235)

Aktenzeichen XY ungelost – [прим.] Файли з нерозкритими кримінальними справами (нім.) (Карпа 2005а: 141)

2) Примітки, у яких подано пояснення певних подій, явищ або маловідомих українському читачеві слів, як правило, екзотизмів.

...купувати в універмазі «Sarinah» <...> величезними партіями сарони... – [прим.] Від індонез. «sarong» – традиційний атрибут чоловічого одягу, просторий шмат тканини, що зав'язується на поясі на кшталт довгої спідниці. Оздоблення в техніці батік. (Карпа 2005б: 105)

...нажершись щедро порційованого гострого паданг-їдла... – [прим.] Padang – традиція приготування та вживання їжі на північній Суматрі. Всі страви виставляються у скляній вітрині на окремих тарілках, ти вибираєш, чого тобі покласти і що поставити на стіл, а потім сумарно розплачуєшся. Із найпоширеніших складових падангу – водяний шпинат, яйця в кокосово-лимонному карі-соусі, яловичина ранчана (смачна шо капец, а складників не пригадаю). (Карпа 2016б)

⁴ Англійський дискурс, зокрема у молодіжному середовищі, – наслідок процесу глобалізації, експансивності запозичень в інформаційному суспільстві.

Майнес не обіжається. Трохи говорить з тайландкою-офіціанткою про лихо, що скоїлося в її землі. – [прим.] Йдеться про землетрус і цунамі, що забрали життя сотень тисяч людей у Південно-Східній Азії у грудні 2004 року. (Карпа 2005а: 146)

3) Жартівливі коментарі.

[прим.] Я знаю, як перемогти світовий тероризм. Тільки не скажу. (Карпа 2016а)

Двадцять тисяч доларів ліцензія коштує. – [прим.] *Долар* – грошова одиниця США. (Ги-ги...) (Карпа 2005б: 133)

Параноїд (той самий, що їхав у багажнику, лежачи на книжках «Депеш Мод» Сергія Жадана). – [прим.] Особиста подяка Параноїда авторові «Депеш Мод» та видавництву за м'які обкладинки. (Карпа 2005а: 169)

Сценарій: Він пестить своїми пальцями її руку, в якій затиснуто мобільний. – [прим.] Вочевидь, тут Торнберг таки планувала втулити продакт-плейсмент і злупити бабло на частину фільму з котрогось виробника мобільних телефонів. (Карпа 2016б)

4) Примітки, в яких експлікуються інтертекстуальні літературні елементи, інкрустовані в текст. Зустрічаються досить рідко.

Сам як додік. – [прим.] Вочевидь, тут чергова алюзія на бідолашного Рікера з його «Сам як інший». (Карпа 2016б).

То чого хочеш ти? Безсмертя?... – [прим.] Перекручена цитата з «Перверзії» Ю. Андруховича. (Карпа 2016б)

Відповідно, тут є і примітки, що охоплюють характеристики якихось двох видів. Наприклад, містять пояснення якогось екзотизму і коментар, часто жартівливий.

А ще готує лаксу – [прим.] Малайська зупа на основі кокосового молока. Я вже про неї писала. Хто не читав попередні мої кулінарні книги – я не винувала. (Карпа 2016б)

FIN – [прим.] Кінець (*фр.*). Або плавник (*англ.*). (Карпа 2016б)

Emergency Exit – [прим.] аварійний вихід (*англ.*) – не ображайтеся, бо раптом таки хтось не знав. (Карпа 2005б: 121)

Одна з останніх приміток іронічного характеру в «Перламутровому порно»: «Тут і деколи до цього використовуються реальні людські діалоги – якщо шаровий метраж Карпиних текстів. Видавця прохання звернути на це увагу. Це просто непорядно» (Карпа 2005а: 209). Експлуатація автобіографічного матеріалу – домінантна ознака творчості Ірени Карпи. Цей факт очевидний як внаслідок прозорих натяків та констатацій, на які натрапляємо у її творах, так і при порівнянні певних художніх деталей та подій з інформацією, що належить мас-медійному дискурсу.

Усі твори більшої форми написані письменницею в різних містах і країнах, що вона сама класично фіксує в кінці кожного тексту. Записи місця і часу напи-

сання твору також є знаковим паратекстуальним елементом, що служить «по-рогом» до розуміння тексту. Вважаємо за потрібне повністю навести тут такі записи, які у книгах Ірени Карпи займають узвичаєну післятекстову позицію.

«50 хвилин трави»:

Київ – Париж – Дніпропетровськ – Київ

2001 – 2002 р.

«Полювання в Гельсінкі»:

Київ – Берлін – Векхьо – Чорнична затока – Яремча – Гельсінкі – Київ

Травень 2002-березень 2003 р.Б.

«Фройд би плакав»:

Серпень 2003 – травень 2004

Париж – Франкфурт – Джокджакарта – Джакарта – Бангкок-Джакарта – Джокджакарта – Київ – Яремча – Київ – Джакарта – Гілі Айр – Убуд – Джокджакарта – Берлін – Мюнхен – Київ – Делі – Агра – Катманду – Тхімпу – Київ – Яремча – Лімасол – Київ – Ярославль – Київ – Прага

«Перлаутрове порно»:

Краків (травень 04) – Прага – Київ – СПб – Москва – Істамбул – Константінополь-Царгород – Київ – Венеція – Київ – Анурадхапура – Канді – Хіккадува – поїзд № fuckin' 29 «Київ – Берлін» – Берлін – потяг «Берлін – Штрайзунд» – Хіддензее – Берлін – Київ – Варшава – Київ – (березень, блядь, 05) – о. Ги-ги Чангу, бляха-Балі, Індонезія») (квітень 05)

«Bitches Get Everythin»:

Харків – Київ – Берлін – Варшава – Київ – Багдад – Сінгапур – Джакарта – Джокджакарта (о. Ява) – о. Бунакен (на північ від о. Сулавесі) – Кута (о. Балі) – Сентані, Вамена (о. Папуа – Нова Гвінея) – Київ – Тернопіль (о. Україна) – Київ – Лондон – Единбург – Київ – Срака (п-в Крим) – Київ.

Найбільшою екзотичністю відзначається географія роману «Фройд би плакав», що, як відомо, став наслідком Карпиної подорожі Південно-Східною Азією. При дотекстовому прочитанні такі записи у книгах Ірени Карпи збуджують уяву та обіцяють динаміку. Післятекстова рецепція відкриває нам подібність у траєкторії пересування головних героїнь і зазначеній географії написання творів. Крім того, вікові характеристики цих персонажів і час, зазначений у паратексті, неоднозначно натякають на автобіографічність. Таким чином, записи місця і часу, зокрема із вкрапленнями емоційно забарвленої лексики (досить колоритних жаргонізмів), корелюючи тут зі змістом текстів, підтримують механізм ідентифікації героїнь та авторки.

Зважаючи на пов'язаність явища однотипності жіночих образів і наявності автобіографізму у творчості Ірени Карпи, постає питання автофікціональності – особливого модусу літератури, де «писання-про-себе» переростає в «писання-себе». Критики зазначають, що ця специфічна форма фікціоналізації власного життя як

своєрідний «comeback автобіографії в літературну площину» актуалізувалася саме в постмодернізмі, в якому відбулося стирання кордонів між дійсністю і фікцією, як аналогічно – між елітарним та масовим (Скляр 2011: 47). У художніх текстах Ірени Карпи культивується образ жінки-бунтівниці, що не шанує ніяких правил, норм та стереотипів, зокрема гендерних, і демонструє багатогранне амплуа – «письменниця-співачка-актриса-режисерка-журналістка-телеведуча». Відповідно, кожен новий твір авторки, яка власну особу бере за прототип, прочитується як певне продовження попередньої оповіді, лише із зміною «нікнейма» персонажів. Тож паратекст не лише налаштовує читача на відповідну «хвилю» сприйняття тексту, а й сприяє поєднанню художньої прози письменниці у своєрідний авторський життєпис, який корелює з різними фрагментами епітексту. Ірена Карпа послідовно вибудовує автофікціональний образ, який підтримується і в мас-медійному просторі, що зрештою призводить до створення літературного бренду.

Як особа, що усіляко демонструє нонконформістські настрої (надмір тілесної відвертості, ненормативної лексики, жорстке відкидання авторитетів, цинічно-нігілістична позиція, яка найчастіше не має під собою ніяких підстав, не обумовлена якоюсь конкретно мистецькою метою, хіба що прагненням самоствердитися), Ірена Карпа видається зацікавленою у певній селекції власної читацької аудиторії. Наприклад, навряд чи книга з написом «*Bitches Get Everything*» на обкладинці викличе читацький інтерес у людей, котрі не володіють англійською мовою або не знають певного набору англійських слів та фраз, що мають жаргонний характер побутування в українському молодіжному мовленні, охопленому процесами глобалізації. Цільовою аудиторією письменниці є молодь, яка, безперечно, оцінить Карпину ерудованість і дискурс «тусівки» як форми структурування (суб)культурного життя. Тож паратекст у її текстах – це і певний спосіб художнього відмежування «своїх» від «чужих», це пошук «своїх», котрі варті літературного драйву і гри самого тексту.

Таким чином, паратекстуальні елементи у прозі Ірени Карпи мають суттєве функціональне навантаження: прогноз на змістове наповнення тексту, селекція читацької аудиторії, налагодження контакту з реципієнтами, демонстрація нонконформістських настроїв, підтримання автофікціоналізації, автоінтертекстуальність, створення літературного бренду. Якою б дискусійною не видавалась художня якість прози Ірени Карпи, на цьому прикладі можна зауважити певні закономірності та тенденції сьогочасного літературного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

- Ганапати Т. (2016), *Сиддхи: традиция, мировоззрение*. <<http://ashtanga.narod.ru/ab-siddha.html>> 10.10. 2016.
- Карпа І. (2005а), *Перламутрове порно (Супермаркет самотності)* (Київ: ПП Дуліби)
- Карпа І. (2005б), *Фройд би плавав*. (Харків: Фоліо).
- Карпа І. (2016а), *Полювання в Гельсінкі (Андрогінний роман)*. <<http://javalibre.com.ua/java-book/book/1258>> 1.10. 2016.
- Карпа І. (2016б), *Bitches Get Everythin*. <<http://javalibre.com.ua/java-book/book/1408111>> 1.10. 2016.

- Карпа І. (2016в), *50 хвилин трави*. <<http://javalibre.com.ua/java-book/book/1262>> 1.10. 2016.
- Скляр Н.В. (2011), «Синтез фактуальності й фікціональності та автофікція в площині автобіографічного тексту», *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, № 3 (214), Ч. I., 44–50.
- Сокол М.О. (2011), «Поняття паратексту та паратекстуальності в системі сучасного літературознавства», *Вісник Житомирського державного університету*, Вип. 60, Філологічні науки, 218–221.
- Торчинська Н.М. (2014), «Чуже мовлення як інтертекстуальний елемент (на прикладах епіграфів до творів української літератури)», *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, Вип. 7, 169–174.
- Фатеева Н.А. (2000), *Контрапункт интертекстуальности, или Интертекст в мире текстов* (Москва: Агар).

Јулија Драгојловић

ПАРАТЕКСТУАЛНИ КОД У КЊИЖЕВНОЈ ПРОЗИ ИРЕНЕ КАРПЕ (II)

Резиме

У раду је представљена анализа структурних елемената књижевне прозе Ирене Карпе који се у књижевнотеоријском дискурсу дефинишу као паратекстуални. Полазећи од Женетове „теорије прагова“, у центар истраживања смо ставили функционални аспект наслова пет дела ове списатељице, као и поднаслова, посвета, епиграфа, фуснота, бележака о месту и времену писања, који чине специфичан оквир сваког текста. Долазимо да закључка да паратекстуални елементи Карпиних дела имају следеће функције: селекција читалаца, успостављање контакта са њима, демонстрација неконформистичког става, састављање слагалице фиктивне аутобиографије из текстова, аутоинтертекстуалност, што све заједно доприноси формирању једног књижевног бренда „Ирена Карпа“.

Т. Г. ШЕВЧЕНКО И ГАЛИЦКИЕ РУСОФИЛЫ

В статье рассматривается восприятие русофилами Восточной Галиции творческого наследия украинского поэта Т. Г. Шевченко. Первое знакомство галичан с творчеством литератора относится к периоду русинского национального возрождения, связанного с деятельностью «Руськой троицы». Однако широкое распространение его произведений происходит лишь в 60-х гг. XIX в. Из содержания галицкой прессы и мемуаров русофильских деятелей следует, что взгляды русофилов на творческое наследие поэта претерпели эволюцию от глубокого восхищения им до весьма критического, а в ряде случаев отрицательного, отношения.

Ключевые слова: Шевченко, русофилы, Галиция, национализм, «Руськая троїца».

The article examines the relationship of Russophile Galicia and the creative heritage of the Ukrainian poet Taras Shevchenko. The first meeting of the Galicians with the work of the writer refers to the period of the Ruthenian national revival associated with the activities of the Russian Trinity. However, the wide dissemination of his works occurs in only the 1860s century. From the content of the Galician press and memoirs of Russophile figures it follows that the views of Russophiles on the creative heritage of the poet evolved from deep admiration to a very critical, and in some cases a negative relationship.

Key words: Russophile, Shevchenko, Galicia, Nationalism, Russian Trinity.

Творчество великого поэта Тараса Григорьевича Шевченко оказало огромное влияние на историю Украины. Именно оно во многом стало основой для формирования современного украинского языка и литературы. Однако, за исключением узких специалистов, мало кто знает, что в XIX в. его творчество изучали и ценили не только украинофилы но так же их оппоненты – галицкие и буковинские русофилы в Австро-Венгрии, и сторонники малороссийской идентичности в Российской империи. Целью статьи является рассмотрение восприятия творчества и личности Т. Шевченко деятелями русофильского движения в Галиции. Реализация поставленной цели позволит лучше понять мировоззрение русофилов, и проследить его эволюцию.

Первые произведения Т. Шевченко были хорошо известны уже членам кружка «Руськая троїца». Маркиан Шашкевич впервые познакомился с ними благодаря альманаху «Ластовка» (1841), издававшемуся в Санкт-Петербурге. В альманах вошли такие произведения поэта, как «Причинна», «Вітре буйний», «На вічну пам'ять Котляревському», «Тече вода в синє море», а так же первая глава поэмы «Гайдамаки» (Кадинский, Литвин 2014: 10). С содержанием альманаха был хорошо знаком так же и другой член «Руськой троицы» Яков Головацкий.

В 1843 г., будучи в Вене русский филолог Измаил Срезневский завязал дружбу с братьями Иваном Головацким и Яковом Головацким. В этот период Иван Головацкий хотел издать третий том сборника «Венок русинам на обжинки», куда намеревался поместить произведения украинских писателей. В письме к

брату от 4 апреля 1845 г. он сообщал, что получил от Срезневского в «рукописи» произведения И. Котляревского, П. Гулака-Артемевского, Л. Боровиковского, А. Метлинского, М. Костомарова, С. Писаревского и О. Шпигоцкого, и имеет при себе кое-что из произведений Т. Шевченко (Головацкий 1909: 143). Однако реализовать задуманное по цензурным причинам И. Головацкому тогда не удалось. В другом письме от 11 июня чешский ученый Карл Зап сообщает Я. Головацкому о высылке ему книг, среди которых упоминает так же «Тризну» и «Гамалию» 1844 г. издания (Головацкий 1909: 150).

Ценителем творчества Тараса Григорьевича являлся и третий член «троицы» Иван Вагилевич. В 1848 г. в журнале «Dnewnyk Ruskij», издаваемом на латинице, им была опубликована статья «Заметки о русской литературе» (Загайкевич 1962: 54), в которой давалась очень высокая оценка творчеству украинского поэта. Однако к тому времени, как известно Вагилевич уже перешел на пропольские позиции и присоединился к созданному пропольски настроенными русинами «Руському собору». Его члены провозгласили себя русинами нации польской (*gente Rutheni natione Poloni*) и рассматривали русинов, как субэтнос польского народа (Арапина, Карин 2016: 27). Таким образом, И. Вагилевич не может быть отнесен к числу русофилов.

В целом вплоть до 60-х гг. XIX в. поэзия Т. Шевченко была достоянием лишь не многих интеллектуалов и не получила еще широкого распространения в Галичине. Все изменилось с началом 60-х гг. Весною 1862 г. несколько экземпляров петербургского «Кобзаря» (1860 г.) было привезено во Львов купцом и меценатом М. Диметом. Знакомство с содержанием книги произвело большое впечатление на галичан, она быстро сделалась дефицитом, ввиду чего стала распространяться среди населения в рукописных списках. Тогда же отдельные шевченковские произведения стали публиковаться и в галицких газетах: «Слово», «Вечерница», «Мета», «Русалка» и др.

В результате значительную часть населения Львова охватила настоящая «казакомания»: «Мода на казачество захватила Львов и ширилась по всей Галиции» (Франко 1984: 199). Сильное увлечение казачеством затронуло в первую очередь молодёжь, которая нередко наряжалась в казацкие одежды и использовала при общении между собой казацкие псевдонимы. Во многом именно на базе этого романтического увлечения казачьим периодом истории в тот период в Галиции стало развиваться украинофильство.

В 60-х гг. XIX в., как известно, галицкая интеллигенция раскололась на два лагеря – старорусинов, или русофилов, и народовцев, или украинофилов. Каждый из упомянутых лагерей отстаивал свою версию национальной идентичности русинов Восточной Галиции и Буковины. Русофилы причисляли их к русскому народу, проживавшему, согласно их мировоззрению от Карпат до Камчатки. Народовцы настаивали на национальной самостоятельности русинов-украинцев и их принципиальной отличности от великороссов. Если для народовцев Т. Шевченко стал непререкаемым, авторитетом, гением и даже пророком, то отношение к нему их оппонентов было не столь однозначным и заслуживает особого рассмотрения.

Как показала в своей работе Н. Пашаева, огромную роль в становлении и развитии русофильского движения сыграла газета «Слово» (Пашаева 2001:

59-66). Эта газета являлась самым популярным русинским изданием и выходила тиражом в 1500 экземпляров. Уже с первого года своего существования «Слово» стало публиковать многие из произведений Т. Шевченко, в том числе делая перепечатки его стихов из петербургской «Основы». Издание также регулярно публиковало различные биографические материалы о литераторе. Так, уже в февральском номере газеты за 1861 г. был помещен некролог поэту: «Умолкла навеки, та искренне-русская грудь, что так горячо любовью обнимала всю Украину, напевала ей столько чудных дум, потерпела столько тяжкого горя и лихой доли» (Слово Ч. 15). Через несколько месяцев газета снова писала о смерти Т. Шевченко: «не меньше почувствовали русины во Львове ту великую Украины утрату» (Слово Ч. 27).

В июльском номере газеты была опубликована большая статья киевского студента, начинающего литератора В. Бернатовича про похороны поэта: «Слышали уже о том, как мы встречали тело (или лучше скажу: мощи) покойного нашего мученика Тараса Шевченко... Народ поскидывал шапки, – мы спели ему хором грустную прощальную песню – на гробе был венок и женской рукой на нем написано: «Прощай, батьку орле сизий!» А мы его дети бедные, живого и не видели, разве только дела его знали от самых молодых лет» (Слово Ч. 49). Вот лишь немногие примеры культа Т. Шевченко на страницах «Слова». Газета регулярно публиковала материалы о поэте, вплоть до середины 60-х гг., и сыграла большую роль в распространении его культа в тогдашней Галичине.

Особенно большое значение творчеству поэта придавал первый редактор «Слова» (1861-1870 гг.) Богдан Дедицкий. В своих мемуарах «Своежитъевых записках», вспоминая 60-е гг. XIX в. он неоднократно подчеркивает гениальность великого кобзаря, протестуя, однако против использования фонетики при издании его произведений: «Вспоминаю тут мой разговор с дружившим со мной тогда (молоденьким) К. Сушкевичем когда он вместе с Климовичем захотел издавать поэзию Шевченко. Я просил, чтобы они фонетику Шивченка переписали на наш лад, объясняя им, что гениальные творения Шевченко, будь они изданы в какой угодно орфографии мира, польской, чешской, немецкой или французской, всегда будут гениальны; но если они издаются для нашей Гал. Руси, то уже и для внешней популярности, как и во избежание внутреннего азбучного раздора и расстройств в деле единства Руси, следовало бы издать их в обще употребляемой у нас исконно русской – и так с уважением называемой – Нестровой правописи... Но мы старшие Русины уже тогда видели, как это у нашей молодежи культ украинской фонетики, осенённый ареолом гения Шевченко, доходит все больше до фанатизма, и что этот культ, как и всякое новшество, найдет не мало последователей» (Дедицкий 1908: с 45-46). Большое уважение к писателю продолжал испытывать и ставший в 60-х гг. XIX в. одним из признанных лидеров русофильского движения Я. Головацкий. Так одну из своих статей – «Русины в 1848 г.», напечатанную в петербургской «Основе», он посвятил памяти поэта (Основа 1862: 4).

Однако далеко не все старорусины разделяли позицию Б. Дедицкого и Я. Головацкого в данном вопросе. Причиной этого для значительной части старорусинского лагеря стала приверженность консервативному католицизму и неприятие любой критики униатской церкви. Другие приветствовали лирические

и антипольские произведения поэта, однако негативно и критично относились к «антирусским» мотивам в его творчестве.

Неприятия многими католиками-униатами Т. Шевченко хорошо видно в конфликте «старых» и «молодых», разгоревшемся в кружке «Руськая беседа». Интерес для нас представляет тот факт, что одним из поводов конфликта стали споры вокруг портрета литератора. Младорусины вешали его портрет в «Народном доме», представители старшего поколения напротив, снимали его. Как свидетельствует О. С. Терлецкий такая ситуация повторялась несколько раз: «В заведении, где задавали тон униатские крилошани львовской консистории, не было места для автора «Гайдомаков» и «Яна Гуса». Это выкидывание портрета происходило *nota bene* несколько раз, но даже здесь предводители старшего поколения не могли быть последовательными. Иной раз им стыдно было выкидывать портрет наибольшего поэта русского из «Руськой беседы» и тогда они его снова вешали на стену; иногда злость на молодую партию и её антиуниатские антипатии побеждало чувство народной гордости, и тогда они снова выкидывали его...» (Терлецкий 1903: 116-117).

Учитывая вышесказанное, неудивительно, что поначалу представители униатской церкви отказывались даже проводить поминальные богослужения за не католика. В результате поминальные богослужения пришлось проводить в православной церкви. Первое такое богослужение было проведено 26 февраля 1862 г. : «в православной церкви, на которое явилась наша публика, как старорусская, так и начинающая уже выделяться младорусины и молодёжь школ средних» (Верхратский 1915: 81). Богослужение проводилось в единственной действующей тогда во Львове православной часовне, располагавшейся на улице Францисканцев (ныне улица Короленко), на месте которой теперь расположен кафедральный собор львовской епархии УПЦ (МП).

Постепенно проведение ежегодных поминальных богослужений превратилось в традицию. Антишевченковские настроения «клерикальной» части старорусинов со временем ослабли, и они стали более терпимо относиться к различным проявлениям культа писателя, в том числе и в «Народном доме». Уже с 1864 г. там стали ставить шевченковскую пьесу «Назар Стодоля» и регулярно проводить вечера посвященные памяти поэта, а его портрет вновь повесили в «Руськой беседе».

Как известно, российская цензура запрещала печатать многие из произведений Т. Шевченко в виду содержавшегося в них большого количества антирусских и антимонархических мотивов. Это обстоятельство как показал в своей работе К. Федевич (Федевич: 2016), позволило носителям малорусской идентичности в России трактовать Т. Шевченко как малоросса и верного подданного русского царя. Только появление в 1907 г. в Петербурге полного «Кобзаря» заставило многих из них пересмотреть свои взгляды.

Ситуация в Галиции была принципиально иной, здесь все «антирусские» и антимонархические стихи поэта быстро сделались известны широкой публике во многом благодаря лейпцигскому «Кобзарю» (1859), пражскому «Кобзарю» (1876), а также народовской печати, регулярно их публиковавшей. Естественно, такие стихи оказались не приемлемы для русофильских деятелей и заставляли их более критично относиться к творчеству Тараса Григорьевича.

Позволим себе привести здесь несколько отрывков из произведений поэта вступавших в противоречие с политическими идеалами русофилов. Одним из самых ярких произведений подобного рода является поэма «Сон» («У всякого своя доля...»). Лирический герой данной поэмы, чудесным образом оказывается в Санкт-Петербурге и, находясь перед памятником Петру I, называет Петра I и Екатерину II катами (т. е. палачами) и врагами Украины:

От собі й читаю,
Що на скелі наковано:
Первому— Вторая
Таке диво наставила.
Тепер же я знаю:
Це той П е р в и й що розпинав
Нашу Україну,
А В т о р а доконала
Вдову сиротину.
Кати! кати! людоїди!
Наїлись обое,
Накрались; а що взяли
На той світ з собою? (Кобзарь 1859: 207).

В мистерии «Великий Лях» одна из душ, повествующих о своей жизни характеризует императрицу Екатерину II следующим образом:

Чи я знала, ще сповита,
Що тая цариця –
Лютий ворог України,
Голодна вовчиця!..
Скажіте, сестриці? (Кобзарь 1859: 263)

В конце мистерии автор предлагает Богдану Хмельницкому посмотреть, во что теперь превратилась Украина, упрекая Хмельницкого за его решение признать власть российского царя. Как известно, Богдан Хмельницкий, а также Екатерина II и Петр I являлись положительными фигурами в мировоззрении русофилов, и любая их критика, так же как и критика Переяславских соглашений, освободивших Малороссию от польского господства, воспринималась ими самым негативным образом.

К этому следует прибавить содержащуюся в ряде стихов литератора критику не только конкретных монархов, а монархической формы правления как таковой. Эта тенденция нашла свое отражение в таких произведениях, как «Пророк», «Саул», «Царі» и др. Здесь царская власть преподносится, как тираническая, являющаяся источником всевозможных бед и страданий простого народа:

«Пророк»
...І мужа свята... горе вам!
На стогнах каменем побили.
І праведно господь великий,
Мов на звірей тих лютих, диких,
Кайдани повелів кувать,

Глибoki тюрми покопати.
І, роде лютий і жестокий!
Вомісто кроткого пророка...
Царя вам повелів надати! (Кобзарь 472: 1859).

Отдельно следует отметить те произведения, которые многими верующими людьми воспринимались как атеистические и противоречащие нравственности. К примеру именно так некоторые верующие восприняли следующие строки из стихотворения «Сон» («Гори мої високіі»):

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого бога,
За неї душу погублю! (Кобзарь 393: 1859).

По мере все более широкого распространения вышеприведенных произведений поэта русофилы стали рассматривать его творчество в несколько другом свете. Эта тенденция нашла отражение уже в «Патриотических письмах», изданных в 1873 г. под редакцией С. Гучковского в типографии Ставропигийского института. Данное произведение в целом носило полемический характер и было направленно на защиту концепции общерусского единства, в противовес распространявшемуся в регионе украинофильству. Последнее подвергалось относительно мягкой критике за, по мнению автора, мечтательность и оторванность от жизни: «Молодые Галичане одушевились от Шевченковских песней и прочих фантастических теорий известных украинских мечтателей, когда еще не действовали Лавриевский и товарищи или известные господа галицкие наместники и мадьярские министры, или так же просвиты, рады поветовы, рады школьные крайовы и поветовы, прочие институты, которым так же понравились Шевченковские песни и фантастические теории украинских мечтателей...» (Патриотические письма 1873: 14). В целом, по оценке автора, украинофилы являются оторванными от реальных проблем Галицкой Руси мечтателями, выделяющими единственно казачий период истории Южной Руси в ущерб всей остальной русской истории. Этой украинофильской мечтательностью воспользовались внешние силы для привнесения раскола в среду русинов.

Несмотря на это, автор «Патриотических писем» высоко ставит литературный талант отдельных украинофильских писателей, которых он относит не к украинской, а к русской литературе на малорусском наречии: «...повести Марко Вовчка и поэзии Шевченка отличаются свежестью и прелестью малорусского наречия, Шевченковы поэзии так же глубиной чувства и истинным поэтическим духом» (Патриотические письма 1873: 49).

К аналогичным выводам приходит, и другой русофильский деятель Осип Андреевич Мончаловский. Причину распространения украинофильства он также видит в мечтательности и романтических настроениях свойственных молодежи. Этими настроениями воспользовались поляки для упрочения своей власти в Галиции и внесения раскола в угрожавшее ей русинское движение. Произведения Т. Шевченко были использованы ими в политических, а не литературных целях, их смысл искажался, а отдельные аспекты его творчества выпячивались в ущерб целому: «Галицко-русская молодежь восторгалась ими,

так как чего-нибудь подобного до сих пор не читала. Не зная истории Руси и не имея научной подготовки к пониманию истинного смысла Шевченковских произведений, часть русской молодежи вымечтала из них самостоятельную Украину, считая запорожцев идеалом рыцарства, а поляков и великороссов – угнетателями Украины. Такое брожение среди галицко-русской молодежи пришлось очень кстати польским делителям. Они поняли значение малорусского сепаратизма для польских политических целей и начали его усердно поддерживать, придавая ему в то же время политическое направление. Чисто социальным мыслям в стихотворениях Шевченко (как известно в произведениях Т. Гр. Шевченка ни разу не встречается слово «Русь») они придали политическое значение» (Мончаловский 1898: 72-73).

На рубеже веков среди молодых русофилов постепенно сформировалось движение «новокурсников», активно выступавших за использование русского литературного языка в печати и литературе. «Новокурсники» ориентировались на Россию не только в культурном, но и в политическом смысле, и отличались большей симпатией к русскому православию, нежели старшее поколение русофилов. В 1908-1909 гг. произошел окончательный раскол русофильского лагеря на «старокурсников» и «новокурсников». Лидерами первых был М. Король и В. Давидяк. Под их контролем оказались журналы «Галичанин» и «Русское слово», а так же ряд культурных институтов – Ставропигийский институт, «Народный дом». Ко второму направлению примкнули В. Дудыкевич, М. Глушкевич, Д. Марков и др. Для распространения своих воззрений они создали газеты «Прикарпатская Русь» и «Голос народа». Под их управление перешло также Общество им. М. Качковского.

«Новокурсники», будучи более последовательными сторонниками общерусской идеи, отличались в целом гораздо более критическим взглядом на творческое наследие Т. Шевченко. Оно становилось для них все более чужим, что, к примеру, хорошо видно из работ известного русофила Д. Маркова: «Шевченко считает, что вся церковь и её организация не нужны и должны быть заменены чистотой нравов, братским отношением к друг другу. С тем же цинизмом, с которым характеризует Гейне, Шевченко, впавший в крайний, безумно смелый натурализм, смотрит на Божью Матерь и Иисуса Христа чисто человеческими демократическими глазами, видя в них только простых украинских крестьян. Одаренный сильным характером и очень прямолинейный в своих убеждениях, Шевченко не может преклоняться перед монархическим принципом» (Марков 1911). Вообще мировоззрение украинского поэта, по мнению Д. Маркова, характеризуется крайней противоречивостью, причиной чего служит в первую очередь отсутствие у него систематического образования. Поэтому не следует придавать его произведениям слишком большое значение, делать из них политические выводы и тем более создавать культ.

В том же духе, но даже более жестко высказывался, поддерживавший «новокурсников» львовский журнал «Националист», издававшийся под редакцией М. Лысого. В одной из статей, помещенной в январском номере журнала за 1912 г., критике подвергается даже ставшая традиционной к тому времени организация русофильской учащейся молодёжью памятных мероприятий в честь поэта: «Бывают так же случаи, что торжественные акты в честь Шевченко устра-

ивает и русская учащаяся молодёжь, та именно молодёжь, которая исповедует неподдельную русскую идею. С какой целью и по какому поводу отказываемся понять» (Националист 1912). В целом журнал выражал свою «антишевченковскую» позицию употребляя довольно жесткие выражения, при этом, что интересно по-прежнему отрицалась украинская идентичность литератора, а основной стержень его творчества связывался с социальными, а не национальными проблемами: «...Шевченко является олицетворением злобы, зависти, проповедует анархические идеи, разврат, безверие, грубо высмеивая людей, порок для которых чужд, иронизируя над последователями заповедей Христа... А потому всякие утверждения нынешних мазепенцев, будто Шевченко считал малорусское племя самостоятельным народом, а малорусское наречие каким-то особым русским языком нелепы и неосновательны» (Националист 1912).

«Старокурсники» не приняли столь радикальных взглядов. Подконтрольные им печатные органы продолжали печатать многие произведения поэта (Киричук 2002: 52). В отличие от «новокурсников» бойкотировавших в 1914 г. столетний юбилей поэта, они приняли активное участие в проходивших тогда по всей Галиции праздничных мероприятиях. Так подконтрольный умеренным русофилам Ставропигийский институт накануне юбилея издал серию портретов поэта (Кадинский, Литвин 2014: 14).

По мнению крупнейшего английского историка, исследователя национализма, ключевую роль при формировании наций играют не только объективные, но также и субъективные факторы: символы, мифы, эмоции (Smith 1991). Фигура Т. Шевченко стала своеобразным национальным символом для сторонников украинофильства, вокруг которого они стремились объединить нарождавшуюся украинскую нацию. Реагируя на это, русофилы стремились противопоставить ему свои символы. С этой целью они способствовали распространению в среде галичан культа русских писателей, в первую очередь Н. Гоголя.

В изданиях Галицко-Русской матицы Гоголь нередко противопоставлялся Шевченко, как носитель малорусской идентичности не принимавший украинских идей: «А Шевченко? – сказал О. М. Бодянский Гоголь на тот вопрос с секунду промолчал и нахохлился... «Дегтю много, не громко, но прямо проговорил Гоголь: даже прибавьте, дегтю; больше чем самой поэзии»... Нам Осип Максимович, надо писать по-русски сказал он: надо стремиться, к удержанию и упрочению одного господствующего языка для своих, родных нам племен. Доминантной для русских, чехов, украинцев и сербов должна быть единая святыня – язык Пушкина...» (Литературный сборник 1886: 233).

В 1909 г. русофилы пышно отмечали 100-летие со дня рождения Гоголя. Для организации праздничных мероприятий был создан «Гоголевский комитет» во главе с В. Короленко. В письме «Обществу им. М. Качковского» комитет предлагал «предпринять ряд мер с целью распространения в нашем обществе и народе культа Гоголя подобно тому, как у сепаратистов укрепился культ Шевченка» (Макаручук 1997: 86).

Фигура Т. Шевченко сыграла большую роль в истории Галиции. Украинофилы создали из его личности и творчества культ, сделав его иконой своего движения. Русофилы на первом этапе положительно воспринимали поэ-

зию Т. Шевченко и так же, как и украинофилы, способствовали формированию его культа в Галиции. Однако распространение произведений поэта, содержащих «антирусские», антимонархические и антирелигиозные мотивы, заставило русофилов пересмотреть свое к нему отношение. Постепенно, по мере раскола русофильского движения на два направления, одна наиболее пророссийски настроенная часть русофилов перешла на откровенно «антишевченковские» позиции, отказываясь принимать участие в сформировавшемся в Галиции культе поэта, другая, более умеренная часть, напротив, продолжала сохранять высокое мнение о его творчестве.

ЛИТЕРАТУРА

- Арапина С. В., Карин А. Д. (2016), Революция 1848 г. в Галиции сквозь призму концепции Ш. Эйзенштада // *Вестник Томского государственного университета*, 24–30. [Электронный ресурс] Режим доступа: http://journals.tsu.ru/vestnik/&journal_page=archive&id=1450&article_id=30505 11.05.2017
- Верхратский І. (1915 г.), „3 перших літ Народовців (1861-1866)“, *Записки НТШ*, Т. 122 (Львів), 79–102.
- Гелей С. Д. (2014), „Тарас Шевченко і Галичина“ // *Вісник Львівської комерційної академії*. № 12, 6–26.
- Дедицкий Б. А. (1908), *Своежизньевые записки* (Львов).
- Загайкевич Б. (1962), „Культ Шевченка в Галичині до першої світової війни“, *Записки НТШ* Т. 176 (Нью Йорк – Париж – Торонто), 253–262.
- Кадинський Д. А., Литвин М. М., Середа О. В., Феодосій Стеблій и др. (2014), „Вшанування пам'яті Тараса Шевченка в Галичині“, *Краєзнавство*, № 1 (86), 10–19.
- Киричук О. В. (2002), Світоглядні засади галицького русофільства // Труханенко О. В. матеріали круглого стола. (Львов. Ахилл), 34–53.
- Корреспонденція Якова Головацького в літах 1835-1849 гг. (1909), (Львів), 463
- Литературный сборник издаваемый Галицко-русскою матицею. под ред. Богдана А. Дедицкого. Вып. II. – (1886), 129–248.
- Макарчук, С. А. (1997) Москвофільство: витоки та еволюція (середина XIX ст. – 1914 р.) // *Вісник Львівського університету*. Серія історія, Вип. 32, 82–98.
- Мончаловский О. А. (1898), *Литературное и политическое украинофильство* (Львов. Типография Ставрогинского института).
- Основа. 1862 № 4., 1–27.
- Націоналіст н-рґ, января (1912г), – ежемѣсячный т общественный иллюстрированный журналъ. [Электронный ресурс] Режим доступа: http://sinsam.kirsoft.com.ru/KSNews_644.htm 04.02.2017.
- Патріотическіі письма (1873.) / Через Г.М.Л. – Львов: [Тиражом ред. «Слова»]; (Печатня Ин-та Ставропиг. Под зарядом С. Гучковского)., 157. [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00002453
- Пашаева Н. М. (2001 г), *Очерки истории русского движения в Галичине XIX-XX вв.* (Москва).

- Терлецький О. С. (1903), *Галицько-руське письменство*. (Львів).
Слово. Смерть Шевченка. Ч. 15. 15 марта.
Слово. Вспоминка о Шевченку Ч. 27. 11 мая.
Слово. Из Киева похороны Тараса Шевченка Ч. 49. 31 июля.
Федевич(2016), Федевич К. Тарас Шевченко и малорусские монархисты в империи Романовых. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1868-klimentij-fedevich-taras-shevchenko-i-malorusskie-monarkhisty-v-imperii-romanovykh> 10.11.2016.
Франко І. Я. (1982), Українські «народовці» І радикалы. // Франко І. Я. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 28. (Видавництво «Наукова Думка» Київ), 198–206.
Шевченко, Т. Г. (1859), *Кобзарь* (Ляйпціг).
Smith A. D. (1991), *National identity*. (Penguin Books), 226 .

Антон Д. Карин

Т. Г. ШЕВЧЕНКО И ГАЛИЦИЙСКИ РУСОФИЛИ

Резиме

У раду се разматра перцепција стваралачког наслеђа украјинског песника Т. Г. Шевченка код русофила Источне Галиције. Прво упознавање становника Галиције са стваралаштвом овог књижевника догодило се у периоду русинског националног буђења и везано је за делатност „Руске тројице“. Ипак, његова дела постају широко позната тек 60. година 19 в. Из садржаја галицијске штампе и мемоара русофилских аутора може се закључити да су погледи русофила на стваралачко наслеђе овог песника доживели еволуцију од дубоког дивљења њиме до веома критичког, а у низу случајева и негативног односа.

Александр Викторович Шунков
Кемеровский государственный институт культуры
Социально-гуманитарный факультет
Кафедра литературы и русского языка
Кемерово, Россия
alexandr_shunkov@mail.ru

УДК 821.163.2-31.09"20" Инджов, Н.
оригинални научни рад
примљено 13.02.2017.
прихваћено за штампу 18.05.2017.

РОМАН НИКОЛЫ ИНДЖОВА *ПО СЛЕДАМ НОРВЕЖЦА*: ПОИСК ПУТИ

Роман болгарского писателя Николы Инджова «По следам норвежца» (2009 г.) впервые был издан на русском языке в 2011 г. в Кемерово (Россия). Автор высоко оценил проделанную редакционной коллегией литературно-художественного журнала «Университет культуры» работу по подготовке романа к опубликованию его в России¹. В 2012 г. в Щецинском университете (Польша) автором статьи был прочитан доклад (Шунков 2012б: 68–73), ставивший своей целью привлечь внимание европейской научной общественности к роману, показать актуальность проблемы поиска человеком своих исторических корней в условиях современного мира. В настоящей статье предложен анализ основных сюжетообразующих мотивов, а также композиции и жанрового своеобразия романа.

Ключевые слова: современная болгарская литература, поэтика художественного произведения, притча и литературная традиция, сюжет, мотив.

The novel of Bulgarian writer Nikola Inzhov “Tracking the Norwegian” (2009) was first published in Russian in 2011 in Kemerovo (Russia). The author highly appreciated the work done by the editorial board of the literary art magazine “University of Culture” to prepare the novel for its publication in Russia. In 2012, at the University of Szczecin (Poland), the author of the article read a report (Shunkov 2012b: 68-73), which aimed to draw the attention of the European scientific community to the novel and to show the relevance of the human search for its historical roots in the modern world. This paper offers an analysis of the main plot-forming motifs, as well as the composition and uniqueness of genre of the novel.

Key words: modern Bulgarian literature, poetics of a work of art, parable and literary tradition, plot, motive.

Отличительной чертой “настоящей” литературы всегда являлась способность различать в повседневном течении жизни знаки и символы событий и процессов, подлинные масштабы и смысл которых будут осмыслены значительно позже. Стремительное наступление нового времени, утверждение идеи глобализма, распад жизненных устоев и потеря национальных корней, – именно таким ощущением пронизан роман известного болгарского писателя Николы Инджова ‘*По следам норвежца*’ (Инджов 2011).

Основная тема романа продолжает магистральную линию славяноязычной литературы конца XX века. Автор предпринял попытку показать главную трагедию XX века – утрата нацией своей идентичности и, как следствие, умирание национальных культур под воздействием глобальных процессов, в результате

¹ 21 мая 2012 г. состоялась видеоконференция с автором романа Николой Инджовым. Итоги конференции представлены в статье (Шунков 2012а), а также в периодических изданиях Болгарии: *Видеоконференция с писателя Никола Инджов* <<http://literaturesviat.com/?p=57503>> 2017.02.06.

чего в мире появляется новая *‘человеческая популяция нечеловеческого времени’*, не имеющая своих корней.

Роман-притча – так определяет болгарская критика жанровую природу романа (Узунова). В традиции притчи со свойственными ей аллегоричностью, библейскими аллюзиями и символами, дидактизмом выстраивается сюжет романа. Как известно, жанр притчи предполагает вольную интерпретацию исторического события, одновременно позволяет читателю проявить свои творческие возможности в толковании, объяснении скрытой семантики аллегорического события, лежащего в основе исторического факта. *‘Изначально притча представляла собой словесную зарисовку, общепонятный наглядный пример событийного характера – повествовательную иллюстрацию к устному изложению наставительной мудрости, носившей по преимуществу сакральный характер’* (Тюпа 2014: 34). Если подходить к прочтению романа Николы Инджова *‘По следам норвежца’* именно с этих позиций, то он, действительно, органично вписывается в традицию жанра.

Притчевый аллегоризм замечен в самом названии романа, в котором ключевым образом-символом становится дорога, определяющая судьбу главного героя, и одновременно этот образ является основой пространственной и сюжетно-композиционной организации романа Николы Инджова. Путь показан в романе в нескольких его вариантах – не только как пространственное перемещение главного героя в поисках своего брата норвежца и встречи с героями, но и восхождение к истине через обретения себя: *‘А он, странник, отправился по следам норвежца, чтобы понять и свой, и чужой рок’*.

Остановимся на герое романа Найдена Найденове (Абрашевец). Выбор имени главного героя (ребенок–подкидыш, взятый на воспитание) актуализирует семантику отсутствия корней не только у персонажа, но и «почвы», которая его породила. Абрашевец принадлежит поколению людей, появившихся на свет в Европе в результате реализации нацистского проекта *‘Lebensborn’* в период 1935–1945 годов, в результате реализации которого 250 тысяч детей насильственно было вывезено с оккупированных территорий славянских государств и отдано на воспитание в немецкие семьи. Итогом масштабного эксперимента должна была быть создана *‘каста из людей без корней, чтобы управлять вне зависимости от кровных связей. Новый янычарский корпус, составленный из разнородной по материнской национальности мужчин, объединенных идеологией’*.

Идея сотворения нового человека нацистской организацией отсылает к сюжету Книги Бытия, однако мифологический мотив выступает в трагифантастической форме: программа Третьего рейха направлена на отрицание законов Творца. Однако в библейском сказании род человеческий был прощен и благословлен на существование. История рода человеческого XX века показывает иной результат – потеря своего имени и рода. Мотив одиночества героя коррелирует с универсальным мифологическим мотивом «истории героя», изображающим беспомощного и покинутого младенца, который, повзрослев, отправляется в путь. Главный герой романа показан странником, ищущим в просторах Болгарии не столько своего брата норвежца, сколько самого себя, своей национальной самоидентификации. Судьба двух братьев – героев романа (болгарина Найдена Найденова и норвежца Фина Финессена) – становится поводом, чтобы

осмыслить факты истории XX века и расширить рамки проблемы, увидеть ее общечеловеческий масштаб.

Пространственные перемещения героя в поисках норвежца имеют целью обретение целостности, своей национальной идентичности. Автор прибегает к использованию лейтмотивной техники: музыка группы 'ABBA' каждый раз звучит в романе в момент встречи героя с персонажем, появляющимся на его пути как новая вариация одной темы. А голос солистки группы Анны-Фриды Люнгстад (Anni-Frid Lyngstad), также появившейся на свет по программе 'Lebensborn', обретает символическое значение.

Семь глав романа – это семь разных историй одиноких человеческих судеб. Такова история жизни супругов Гроздана и Грозданы, двух стариков, доживающих свой век у заброшенной и заросшей железной дороги, ведущей в никуда; молодого человека с прозвищем Змеиная голова, для которого *'одиночество было лучшим другом и ни с кем он не мог его разделить'*; последнего пастуха Георгия из села Дунево, проданного иностранцам; попа Ласко, в *'приходе которого лет десять народ ни рождается, ни умирает'*; случайного встреченного немца, путешествующего на воздушном шаре и являющимся ребенком Лебенсборна; цыгана – *'таборщика без табора'*; Кубрата Рафаилова, одиноко живущего в заброшенном танке *'Майбах'*, напоминающем келью отшельника.

В сюжет романа вводятся и судьбы эпизодических персонажей, также лишенных своих кровных связей с землей, на которой они родились. Примером может служить и история детей супругов-стариков Гроздана и Грозданы (современных Филемона и Бавкиды), уехавших на заработки в Грецию, семейной пары геологов Гергина и Гергины, занимающихся собиранием горных минералов по берегам высохших рек и предлагающих их в качестве целебных средств жителям местных деревень. Появившийся в пятой главе романа образ молодой семейной пары сопоставим с супругами, у которых Абрашевец останавливался на ночлег в начале романа. Бинарные образы семейных пар только на первый взгляд кажутся непохожими друг на друга. Однако между ними обнаруживается особое родство, проявляющее себя не только в совпадении имен, но и в общности их судеб. Трагизм ситуации заключается в том, что это становится характерной особенностью времени, в котором живет современный человек: *'исчезло родовое познание о путях, какими шли их предшественники. Осуществлялась некая всенародная забывчивость'*.

Новое время порождает своего человека. Эта тема в романе показана через появление семейной пары геологов. *'Лечить камнями, что делать работу Бога на шестой день сотворения мира. Бог создает, а Гергин воссоздает человека. Но Всевышний слепил его из праха, а Гергин строит его из камней. ... наступает черед Гергинова материала, посредством которого он создает здоровых людей!'*. Таким образом, в романе вновь слышна вариация уже знакомой темы – сотворение нового человека. И будущее поколение 'здоровых людей' уже представлено в образе трехлетнего сына Дарко, который сопровождает своих родителей в их скитаниях. *'Нет трёх [трёх лет] еще, но бродит вместе с нами. А мы ведь все по камням да по камням ходим, загрустил ребенок по травке!'*. Здесь же становится понятна перспектива жизни этого поколения, возвращенного на безводных и каменистых берегах высохших рек и лишенного

жизненной силы земли. Так, через мифологические архетипы автор вновь дает услышать уже знакомый мотив обреченности современного человека на странничество и скитание, приводящее его к одиночеству. И этот же мотив звучит и в песенке хозяина турбазы (*‘Где ходишь, глупыш, // Где бродишь, слепыш. // За липовым яблоком, // За тополиным виноградом’*), отсылающей читателя к евангельской притче о блудном сыне. Единственным героем романа, кто ощущает острую необходимость в обретении родовых связей, является Абрашевец (Найден Найденков).

Будучи сам порождением *‘Lebensborn’a’*, герой живет с ощущением долга сохранения современным человеком своей истории, культуры. Он *‘смотрит на свою жизнь как на неделимую часть всеобщей истории. Видимо он был из тех людей XX века, чья судьба неизменно совпадала с мировыми событиями’*. И поэтому объяснимо, почему автор романа своему герою определяет миссию – быть учителем иностранных языков. Герою романа определена особая роль в романе – стать связующим началом в мире, переживающем свой распад. Однако изначальное отсутствие у героя национальной самоидентификации делает эту миссию проблематичной. Указание на бездетность героя также имеет особое значение, т. к. бездетность в мифологическом контексте означает бесплодность. Мотив бездетности диктует необходимость преодоления духовного бесплодия посредством обретения себя подлинного. Только через укоренение в национальной почве, обретение духовных связей с родной культурой герой сможет выполнить свою миссию.

Композиционное построение романа символично: в семи главах романа подспудно раскрывается стадийное изображение пути, в котором за внешним событийным слоем проступают этапы восхождения, о чем свидетельствует мифопоэтическая семантика числа семь.

Встреча со стариками, живущими у железнодорожного тупика, с которой начинается романский путь героя, символизирует жизненный тупик, выход из которого герой ищет в поисках брата (самого себя). На вопрос о том, куда он держит путь, герой отвечает: *‘Знать бы куда? Куда и норвежец’*. Следующий встреченный герой назван автором Змеиной головой. Персонаж, сначала производящий впечатление пациента психиатрической больницы, несмотря на молодость, реализует архетип мудрого старца, указывающего дорогу: *‘Стоит мне произнести свое слово, все взгляды устремляются на меня, воцаряется молчание в ожидании последующих моих слов... Я, Змеиная голова, всегда наблюдаю, кто и что произнесет или сделает, всегда наблюдаю, кто первым покажет свою слабость. Его выделяю, ему указываю дорогу’*. Встреча словно происходит *‘не у водопойного корыта, а на каком-то загадочном перекрестке космического пространства’*. Перекресток в мифе является местом соприкосновения различных миров, неслучайно Абрашевец предполагает в Змеиной голове *‘ангельского человека’*, т. е. выходца из иного мира. В песне, которую он поет Абрашевцу, *‘вроде бы здешней, но на здешних ярмарках и свадьбах неслыханной’*, репрезентируется образ-символ Мирового Древа, на ветвях которого *‘золотые люльки... а в золотых люльках малые дети’*. Напомним, что отправляющийся в путь мифический герой реализует архетип младенца. Последний, в свою очередь, являет собой потенциальную возможность возрождения, при-

ближения в конце пути к архетипу старца (мудреца). Молодость одного и старость другого являют собой перевернутую мифологическую оппозицию старого/молодого, понимаемую в духовном смысле. В тексте присутствует и намек на родство персонажей: *‘Да, Абрашеву и Змеиной голове никогда больше не доведется встретиться, но связь между ними не оборвалась’*.

Мотив освобождения души развивается в эпизоде встречи с попом Ласко, *‘для которого поэзия есть и хлеб насущный, и святое причастие, и молитва благодарственная’*, превращающим *‘в стихотворения евангельские слова, чтоб простой люд их легче запомнил’*. Герой предлагает Абрашеву исповедоваться *‘не для того, чтоб мне узнать, что скрываешь в своей душе, а для того, чтобы ты освободился от больных мыслей’*. Именно здесь мы впервые узнаем, что Абрашевец – плод нацистского эксперимента, здесь же он выражает надежду на возможное возрождение: *‘Слышал, что бывали такие случаи... человек рождается одним, а умирает другим’*. Однако характер самого возрождения герой пока представляет себе смутно, о чем красноречиво говорит его молчание в ответ на вопрос Ласко: *‘А ты, чадие, сожалеешь? – Что я не норвежец? Нет, не сожалею! – А что болгарин?’*. Героя мучит чувство национальной неполноценности: *‘И я хочу спросить у норвежца, какова причина, что меня, болгарина, мировая общественность игнорировала?’*. В словах Ласко выражена иная направленность поисков – внутрь своей души: *‘...норвежца ты когда-нибудь встретишь, но мне, мне как добраться до моего человека?’*. Результатом встречи становится *‘таинственное преображение Абрашевца, когда лицо молодеет, а глаза отливают синевой’*.

Встреча с немцем, путешествующим на воздушном шаре, соответствует столкновению с архетипом тени, воплощающим темные стороны подсознания героя. Договор с тенью, обладающей огромным потенциалом, является обязательным условием дальнейшего продвижения. Этот договор символически представлен в романе *‘необычной просьбой’* немца: *‘Объясните ему (полицейскому) что мое летательное средство не есть цеппелин, а воздушный шар’*, – которую Абрашевец в готовности исполняет, выступая в роли переводчика.

Немец – такое же дитя Лебесборна, как и главный герой романа. Его усыновитель работал на фабрике, где изготовлял ножи – *‘сербосеки’* *‘для быстрого уничтожения сербов, евреев, цыган’*. Не сочувствуя нацистской идеологии, герой, однако, носит нож с собой (для самообороны). Он, в отличие от Абрашевца, не ищет своих корней: *‘Какое это имеет значение? Сейчас я – немец’*.

Главный герой романа постоянно пытается найти ответ на вопрос, имеющий отношение не только к его личной судьбе, но и к судьбам целых наций: удалось ли миру избавиться от нацистской идеи превосходства одной расы над другой или нет? *‘Вот в чем дело: я беспокоюсь, не остался ли в наших душах неистребимый след дьявольской сути Лебенсборна. ... Абрашевец ... приходил к заключению, что нацистская идея продолжает существовать, как продолжение нацистской войны, пока есть люди с вдолбленной им в беспомощном детстве нацистской идеологией’*. Указание же на то, что после названная встреча происходит в апреле, когда *‘природа приступает к трепетному переходу к Воскресению Христову’*, является символическим.

Дальнейший путь героя протекает по местностям, чьи названия сигнализируют о все возрастающей сакральности: *‘маленький Иерусалим’*, которым раз в году становится Главанацкий загон, и *‘Иисусов камень’* – скала, находящаяся возле турбазы. Герой, благодаря встрече с цыганом-агуптчиком, становится свидетелем ярмарочного гуляния – Лазаревой субботы со *‘схождением Благодатного огня’*, возле второй происходит знаковая встреча с четой геологов.

В первом случае автор использует характерную для мифосознания оппозицию сакрального / профанного, а также акцентирует связь сакрального времени и пространства: мирское пространство освящается Благодатным огнем и становится сакральным в определенный отрезок времени (Лазареву субботу) благодаря ритуальному экстазу участников действия. Особое народное гуляние объединяет представителей разных вероисповеданий, устранив условные границы и барьеры в общем пиршестве. *‘Пятница подарена мусульманам, суббота – евреям, а воскресенье – православным. А Лазарев день – это когда пятница, суббота и воскресенье все вместе приходятся на субботу!’* – именно так объясняет смысл этого народного гуляния цыган. И в общей музыке ярмарки уже в унисон звучат *‘пастушьи свирели, кабацкие скрипки, сазы, звучащие в турецкий Байрам, цитры, звенящие в еврейский Шалом’*. Кульминацией этого предпасхального события является танец Благодатного огня, который можно назвать танцем всех народов Главанацкого загона. Это танец, прославляющий многоцветие мира, созданного Творцом, и одновременно его единство, недаром проводником в этот незнакомый герою романа мир становится цыган, воплощающий в себе авторскую идею общечеловеческого единства: *‘Агуптчик принял в свою душу что-то и от души армян, ... и от евреев, ... и от турок’*. Итогом встречи с обитателями Главанацкого загона для героя становится открытие: *‘... день Святого Лазаря – это праздник для всех, для кого Бог живет не на седьмом небе, а среди людей’*. Однако пока еще герой является наблюдателем, а не участником сакрального действия.

Здесь же звучит мотив сотворения нового человека: *‘Если бы Господь создавал вселенную в этот Лазарев день, то, наверное, сказал бы агуптчику такие, скажем, библейские слова: ‘Я сотворил человека из праха земного, а тебя делаю из другого теста... Будь трудолюбивым, как турок, расчетлив – как еврей, тверд – как армянин, милосерден – как болгарин. Но будь цыганом, живи-поживай и за остальных!’*. Намек на характер нового творения в реверсированном виде содержится в легенде о превращении птиц в людей (агуптов), рассказанной цыганом. Его напутствие герою звучит символично: *‘Придерживайся Иисусова камня, и доберешься до турбазы’*.

В эпизоде встречи у Иисусова камня мотив творения получает дальнейшее развитие в указании на сакральный смысл занятий геологов, заключающийся в соработничестве с Богом: *‘Бог создает, а Гергин воссоздает человека. Но Всевышний слепил его из праха, а Гергин строит его из камней’*. В этих словах видна евангельская аллюзия, отсылающая к евангельским словам: *‘На камне сем Возведу Мою Церковь’*. В этом контексте иначе прочитывается и образ ребенка, сына геологов, как потенция развития, наличие будущего. Для Абрашевца это момент самосознания: *‘во мне кроется какая-то болезнь, но не знаю, какая’*. Получение от геологов опала, помогающего *‘добиваться сво-*

ей цели в жизни’, можно соотнести с обретением чудесного средства. Именно с этого момента Абрашевец, наконец, четко осознает до той поры не совсем ясную ему потребность в самоидентификации: *‘Знаете, до недавнего времени я не считал, что встреча с норвежцем является целью моей жизни. Хотел просто его увидеть, поскольку он – мой брат по отцу’*.

Как известно, цель мифического пути состоит в преображении героя, которое выражается в мотиве второго рождения. Неявные знаки последнего то и дело обнаруживаются в подтексте романа. Например, во встрече с «крепким братством колокольщиков. *‘Колокольщики’* – наследники беженцев, которые, невзирая на национальные и религиозные различия, уносили на чужбину по разбитым дорогам Второй Мировой войны колокол села Манастр, снятый с древнего дуба: *‘Если есть церковь – будет и село!.. пришел и наш черед воздвигать церковь!’*. Символика Мирового Древа и храма как изоморфных образов всеобщей взаимосвязи и духовного единства достаточно прозрачна, поэтому в сознании Абрашевца и возникает примечательное сравнение: *‘Иные эгейские иконы в иконостасе напоминали ему вчерашнюю ярмарку. Они изображали безымянных святых, и на их лицах переливались озаренные Благодатным огнем образы собравшихся на ярмарку’*.

Так автор постепенно подготавливает кульминационный момент второго рождения. Встреча с *‘пустынником из танка’* Кубратом Рафаиловым происходит возле превращенного в жилище танка, который отшельник характеризует как *‘свой Иерусалим’*, т.е. сакральный центр собственного мира. Танк является аналогом пещерной кельи, с ее неизменными атрибутами – теснотой и иконостасом. Так, из символа смерти танк становится символом рождения. Ночь, проведенная героем в танке, оказавшимся довольно уютным и напоминавшем *‘домашнюю часовню’*, позволяет Абрашеvcу увидеть в странном человеке брата по духу (*‘у таких, как он, главные ориентиры бытия весьма далеки от будней’*), соотнести его судьбу – судьбу вернувшегося блудного сына болгарской земли – со своей: *‘Однако же, разве в глазах людей не выгляжу ли и я таким же?... Пожалуй, за мной утверждается слава некоего учителя не от мира сего, погнавшего за каким-то норвежцем’*. Именно в этот момент к герою приходит четкое сознание, *‘чего именно не хотел помнить, но не мог забыть – это было не его детство, а внедренное в него родословие тевтонца’*. Подобные моменты на языке мифа символизируют ‘второе рождение’ – осуществлением цели пути. Героя охватывает ощущение кровной связи с болгарской землей и народом. Сознание героя словно вырывается из плоскости временной в вечность.

Итог пройденного героем пути подводится в седьмой главе романа в вопросе – утверждении Фина, брата Абрашевца, о сиянии, которое излучают болгарские христиане: *‘Не из них ли и ты, Найден?’*. Авторское замечание в отношении пустынника: *‘Кубрату, очевидно, не было дано перерождаться’*, – звучит как косвенное подтверждение перерождения Абрашевца. Танец на углях, которым завершается роман, напоминает огненное крещение, заставляя вспомнить евангельские слова, что в Царство Божие войдет только тот, кто крещен в огне. В словах героя звучит принятие своего жизненного предназначения: *‘Разве так важно быть болгаринoм в наше время? Разве и это*

призвание? – *Это судьба*’. Судьба болгарина есть его миссия, и если миссия Норвегии – хранить семена и в случае мировой катастрофы возродить физическую природу, то миссия болгарского народа, по словам Абрашевца, – *‘хранить письма’*, т.е. духовную традицию.

Финальная глава романа соединяет сюжетные линии пути внутреннего и пути внешнего: Абрашевец встречается брата-норвежца, чтобы понять: *‘Вот мы с тобой братья по отцу... – Но не братья по духу. Так ли тебя понимать, Найден? – Иначе и быть не могло, Фин’*. Но в то же время через диалог Абрашевца и Фина автор романа подводит черту и под темой осмысления судьбы одного народа в масштабах всемирной истории. У каждого народа, населяющего мир, есть свое предназначение, определенное ему историей. Каждый народ за свой длительный путь развития и существования только обогатил мир. Приведение же мира к одной общей идеологии есть трагическая ошибка, которая не может не привести этот мир к гибели. Именно поэтому история *‘Lebensborn’a’*, введенная в художественный контекст романа, еще раз подтверждает простую истину: единственно, что может спасти мир от разрушающей идеи, облаченной в гуманные и благие словесные формулы, – это сохранение национальной памяти о прошлом своего народа, преумножение духовного огня, того, что теплится во всех встреченных героем персонажах. И как не казался бы финал романа *‘По следам норвежца’* по своей тональности печальным, тем не менее, в нем звучит мощный по силе мотив – *‘человек не живет ради смерти, но хранит надежду на воскрешение’*.

ЛИТЕРАТУРА

- Инджов Н. (2011), „По следам норвежца“, *Университет культуры. Литературно-художественный журнал*, № 1–2, С. 6–58. Электронная версия романа представлена на сайте журнала «Литературен свят». Брой 10, юни 2009 <<http://literaturesviat.com/?p=12290>> 2017.02.06.
- Тюпа В. И. (2014), „Нарративная стратегия притчи в литературной традиции“, *Притча в русской словесности: от средневековья к современности*, (Новосибирск: Новосибирский национальный исследовательский государственный университет), 34–78.
- Узунова М. (2017) *Послание за опазване на достойнството и хармонията* <<http://literaturesviat.com/?p=13445>> 2017.02.06.
- Шунков А. В. (2012а), „Россия – Болгария: диалог культур и литератур“, *Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств: журнал теоретических и прикладных исследований*, № 20, 242–246.
- Шунков А. В. (2012б), “Человек и время в романе Николы Инджова “По следам норвежца“, *Русский мир в мировом контексте. Сборник статей и материалов всероссийской заочной научной конференции с международным участием*. (Рубцовск), 68–73.

Александар В. Шунков

РОМАН НИКОЛЕ ИНЦОВА *ТРАГОВИМА НОРВЕЖАНИНА*:
ТРАЖЕЊЕ ПУТА

Резиме

Роман познатог бугарског писца Николе Инцова *Траговима Норвежанина* (2009) први пут је објављен на руском језику 2011. године у Кемерову (Русија). Сам аутор је високо оценио рад редакције књижевно-уметничког часописа *Универзитет културе* на припреми романа за штампу у Русији. Аутор овог рада објавио је на Универзитету у Шћећину (Пољска) чланак (Шунков 2012б: 68-73) са циљем да скрене пажњу европске научне јавности на нови роман и покаже актуелност проблема човековог трагања за својим историјским коренима у условима савременог света.

У овом раду анализирамо основне мотиве који формирају сиже, а такође и композиционе и жанровске карактеристике романа. Роман наставља традицију онтолошке прозе 20. века, посвећене решавању проблема људског постојања, и потраге за одговором на кључно питање на крају 20. и почетку 21. века: како сачувати националну и културну самобитност у условима глобализованог света. Аутор романа успео је да оживи догађаје из Другог светског рата, приказавши их кроз призму трагедије главног јунака који покушава да нађе своје историјске корене у савременом свету. У условима брзих геополитичких промена у савременом свету поучни карактер романа добија посебно место.

ROMÁN *TANTALÓPOLIS* PETRA MACSOVSZKÉHO V KONTEXTE JEHO PROZAICKEJ TVORBY*

V príspevku analyzujem román *Tantalópolis* slovenského spisovateľa strednej generácie Petra Macsovszkého v kontexte jeho doterajšej bohatej básnickej a prozaickej tvorby, prihliadajúc aj na dominantné tvorivé tendencie v súčasnej slovenskej literatúre. Dôkladný naratologický rozbor tohto románu dokumentuje zjavný posun Macsovszkého prozaickej poetiky od postmoderného experimentovania s literárnym textom, príznačného pre jeho doterajšiu tvorbu, k neorealistickeému či neomodernistickému návratu subjektu a príbehu do prozaického textu. V románe *Tantalópolis* je vyrozprávaný príbeh hlavnej postavy Szoborkaya, no súbežne s jeho životným osudom poznačeným vystáňovaním sa zo Slovenska do exotickej Brazílie spisovateľ esejistickým spôsobom stváňa aj mnohé iné témy a problémy (literárne, umelecké, filozofické, ufologické atď.), vytvárajúc tak navrstvenú, no pre čitateľa zaujímavú prozaickú mozaiku.

Kľúčové slová: Peter Macsovszky, román, *Tantalópolis*, súčasná slovenská próza, postmoderna, neorealizmus, neomodernizmus, esejistický štýl, prozaická mozaika.

In this paper, we will analyze the novel *Tantalopolis* written by a Slovak writer of the middle generation, Peter Macsovszky, in the context of his rich poetic and prose writing and in the context of the dominant poetic tendencies in contemporary Slovak literature. A detailed narratological interpretation of this novel confirms the evident shift in the poetics of Peter Macsovszky from postmodern experimentation with a literary text, characteristic of his literary opus so far, towards a neorealist and neomodernist return of the subject and story to a prose text. The novel *Tantalopolis* tells the tale of the main character Szoborkay but, parallel to his life trajectory defined by leaving Slovakia and going to exotic Brazil, the writer analyzes in an essayistic style many other topics and issues (literary, artistic, philosophical, ufologist, etc.) thus building a layered prose mosaic which engages the reader.

Key words: Peter Macsovszky, novel, *Tantalopolis*, contemporary Slovak prose, postmodernism, neorealism, neomodernism, essayistic style, prose mosaic.

Peter Macsovszky figuroval v povedomí slovenskej literárnej verejnosti ešte donedávna predovšetkým ako najvýraznejší predstaviteľ tzv. textovej generácie,¹ skupiny básnikov, v ktorých poézii, vznikajúcej hlavne v 90. rokoch 20. storočia, naplno prišla k slovu postmoderná tvorivá skepsa produkujúca spisovateľovo sústavné „experimentovanie“ či pohrávanie sa s jazykom, respektíve s textom, s prvoradým zámerom poukázať na „*simulatívny a autonómny*“ (Passia, Taranenkova eds 2014: 82) charakter literatúry. Vyvrcholením takejto poetiky boli akési desémantizované texty, ktoré sám Macsovszky označil termínom *sterily* a jej základné postuláty uplatnil nielen vo svojej poézii, ale začiatkom 21. storočia aj vo svojich prozaických knihách

* Príspevok vznikol v rámci projektu č. 178017 *Diskurzy menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe*, ktoré financuje Ministerstvo vedy a školstva Srbska.

¹ Literárny kritik Jaroslav Šrank vo svojej monografii *Individualizovaná literatúra* (Šrank 2013) takto pomenoval slovenských básnikov mladších generácií, ktorí v 90. rokoch 20. storočia písali postmodernú poéziu orientovanú predovšetkým na jej (inter)textuálny charakter.

Frustraeón (2000), *Fabrikóma* (2002), *Lešenie a laná* (2004) a *Hromozvonár* (2008), ktoré sa pritom, zrejme v súlade s tendenciou postmodernej hybridizácie literárnych žánrov a druhov, nie veľmi odlišovali od jeho básnických zbierok. Neskôr, v prozaickej tvorbe tohto spisovateľa z druhého desaťročia 21. storočia, konkrétne v románoch *Mykať kostlivcami* (2010), *Želáte si novú kúpeľňu?* (2012) a *Tantalópolis* (2015), je už čoraz viditeľnejší posun od typickej postmodernej tematizácie písania (jazyka, textu, tvorby atď.), prejavujúcej sa hlavne prostredníctvom intertextuality a sebareflexívnosti, ako výrazov spisovateľovej nedôvery voči možnostiam literárnym textom prezentovať skutočnosť, k (neo)realistickému, respektíve (neo)modernistickému tematizovaniu žitej skutočnosti. Tento svojrázny „návrat“ subjektu prózy a realitou podloženého príbehu do súčasnej slovenskej literatúry, teda nielen do Macsovszkého prózy, ale aj do textov niektorých ďalších slovenských prozaikov, a to i z mladšej generácie (Pavla Rankova, Mareka Vadasa, Ivany Dobrakovovej, Petra Krištúfeka, Moniky Kompaníkovej a i.) analyzovala aj súčasná slovenská literárna kritika, najnovšie Karol Csiba, Radoslav Passia a Ivana Taranenková v monografii *Hľadanie súčasnosti*, ktorí túto tendenciu v súčasnej slovenskej próze definovali takto: „*V próze nového tisícročia je teda v rôznych modifikáciách prítomný návrat k skutočnosti prejavujúci sa v najrozličnejších podobách. Pozorovať ho možno v tematizovaní konkrétnych životných situácií v jednotlivých prózach a vo vzťahovaní sa na aktuálnu realitu...*“ (Passia, Taranenková eds. 2014: 82). Pritom je zvlášť príznačné, že slovenská kritika tento typ prózy najčastejšie definuje ako viacrozmerný jav, v ktorom sa prejavujú rozličné poetiky či postupy (magický realizmus, hyperrealizmus, dokumentárnosť, biografickosť a podobne), realizujúci sa súbežne a rovnoprávne s inými tvorivými tendenciami v pluralitnom vývine súčasnej slovenskej prózy. Podľa mňa je však tento „návrat ku skutočnosti“ (Passia, Taranenková eds. 2014: 81) najsilnejšia a zároveň v nejednom ohľade i usmerňujúca tendencia v súčasnej slovenskej literatúre, ktorá je v súlade s podobne prebiehajúcimi zmenami v širších svetových literárnych kontextoch a z tohto dôvodu ju vnímami ako náznak zmeny umeleckého či literárneho slohu, inak povedané vystriedanie postmodernej novou, zatiaľ ešte stále presne nepomenovanou a nedefinovanou poetikou.

Treba však zdôrazniť, vzhľadom na uvedený Macsovszkého prozaický „návrat ku skutočnosti“ v románe *Tantalópolis*, že aj napriek zjavnému posunu od postmodernej poetiky, teda spisovateľovho vyhýbania sa klasickým postmoderným rekvizitám, no nie ich celkovej absencii, tento spisovateľ predsa len nepodľahol (neo)realistickému „pokušeniu“ presviedčať čitateľa o „pravdivosti“ skutočnosti zobrazenej vo svojej próze a hneď na začiatku románu napríklad využíva postup tzv. multiplikácie príbehu, a tak daným sebareflexívnym gestom spochybňuje jeho objektivitu, realnosť: „*Tak teda ktorý variant? Sťahujú sa z bytu do bytu alebo Szoborkay celé svoje detstvo a dospievanie prežije v jednom dome. Nevie sa rozhodnúť. V ktorom variante žije opravdivejšie*“ (Macsovszky 2015: 15). S podobným zámerom autor popiera aj zjavný autobiografický charakter tejto prózy, keď prostredníctvom typickej postmodernej mystifikácie vnáša do príbehu hlavnej postavy, univerzitného profesora a prírodovedcu Szoborkaya, aj jeho stretnutie so spisovateľom Petrom Macsovszkým, ako jednou z vedľajších postáv v románe.

Aj keď to sám autor v jednom rozhovore priamo popiera, naratologický rozbor jednoznačne potvrdzuje, že *Tantalópolis* je román, a to viac-menej „klasický“, vyu-

žívajúci súbežne, často spôsobom „miešačky“, typické tvorivé postupy realistickej, modernistickej a postmodernej poetiky. To znamená, že narozdiel od doterajšieho dominantného Macsovszkého textového pohrávania sa a silnej tendencie k desémantizácii prozaického textu, ktoré iste sťažovali jeho percepciu alebo v horšom prípade i znechucovali aj tých trpezlivejších a zvedavejších čitateľov zapojiť sa do spisovateľovej často príliš náročnej hry s textom a s jeho významami, najnovší román autora takéto ťažkosti už nespôsobuje. Určité prekážky alebo i rozpaky môže vyvolať občasná deformácia vetnej skladby rozprávania, ktorá má podľa slov samotného spisovateľa napodobňovať či evokovať neucelenosť, eliptickosť, nedopovedanosť a prerývanosť prúdu vedomia hlavnej postavy v románe. Najčastejšie to síce tak na čitateľa aj pôsobí, časom si však na rozprávačovu „jachtavosť“ v rozprávaní i on zvykne; problém vidím v selektívnosti tohto postupu, ktorú čitateľ nie vždy môže funkčne odhadnúť či zdôvodniť (aspoň mne sa to nedarilo), čo potom spravidla spôsobuje dojem spisovateľovej nedôslednosti, arbitrárnosti a náhodnosti pri jeho uplatňovaní.

Poetiku svojho románu a zároveň aj svoj názor na literatúru, umenie a (literárnu) vedu Macsovszky vo veľkej miere sebareflexívne vysvetlil prostredníctvom Szoborkayovej interpretácie komplexného, no zatiaľ dostatočne nepreskúmaného literárneho diela maďarského spisovateľa Miklósa Szentkuthyho, najmä jeho 1200 stranového románu *Prae*. Protagonista Macsovszkého knihy tu predovšetkým nastoľuje ideál tvorivej symbiózy umenia a vedy: „Szoborkay netvrdí, že vedecké písanie by sa malo približovať. K písaniu lyrickému či zápisníkovému a denníkovému; vzrušuje ho skôr skutočnosť, že ak sa beletristické dielo môže haliť do atmosféry odborného písania, potom sa musí experimentovať aj s opačným pohybom. Vopred pritom musí byť jasné, že účelom takého pohybu – teda približovania sa odborného textu k beletrii – nemá byť zjednodušenie, sprístupnenie, popularizácia. Ale práve naopak. Iný, možno odvážnejší spôsob kódovania. Čitateľný len uvoľneným a otvoreným hlavám odbornej literatúry.“ (Macsovszky 2015: 201). Práve takúto žánrovú hybridizáciu, inými slovami povedané esejistickosť, súbežne s difúznou koncepciou kreovania textu: „Prečo, prečo? Mu predstavivosť tak roznečuje občasné, útržkovité, akoby náhodné zápisky.“ (Macsovszky 2015: 203), teda detotalizáciu a fragmentarizáciu literárneho záberu skutočnosti, možno vnímať ako základné textotvorné, predovšetkým kompozičné princípy Macsovszkého románu *Tantalópolis*. Z tohto aspektu je *Tantalópolis* akási zmes žánrovo veľmi pestrých fragmentov – od esejisticky koncipovaných interpretácií literárnych, výtvarných, architektonických, filozofických, sociologických, náboženských, psychologických, ezoterických, ufologických tém a problémov, cez dôkladný, no sugestívny cestopisno-publicistický bedeker o exotickkej Brazílii, až po spomienkovo-denníkové alebo neraz i bizarno-groteskné pasáže banálnych každodenností zo života hlavnej postavy románu.

Príbeh v *Tantalópolis* je vybudovaný prakticky z dvoch časových rovín, prítomnej a minulej, ktoré spisovateľ strieda, kombinuje, preplétá, prerýva, čiže utvára sujet románu. Hlavné kritérium takejto sujetotvorby je podmienené typicky modernistickým postupom zvnútorňovania diania, so zámerom zobrazit', a u čitateľa tiež evokovať, vnútorný svet, svojrázny prúd vedomia hlavnej postavy, Szoborkaya. Je to teda jeho pozorovanie a následne i senzuálne, racionálne a emocionálne prežívanie skutočnosti, v ktorej sa pohybuje buď v minulosti, v spomienkach, alebo v prítomnosti. Lína prítomného času sa v príbehu uskutočňuje začiatkom 21. storočia a je situ-

ovaná do Brazílie, hlavne do fiktívneho mesta Tantalópolis,² ale aj do iných miest, ktoré hlavná postava navštevuje v tejto krajine (Sao Paulo, Salvador de Bahia a i.). Na druhej strane, minulosť, nostalgické spomienky Szoborkaya sa prevažne vzťahujú na 70. a 80. roky 20. storočia, teda na jeho detstvo a mladosť prežité v rodisku, v nepomenovanom československom malomeste,³ a čiastočne aj na jeho pracovné pôsobenie v 90. rokoch 20. storočia najprv v Bratislave a neskôr (krátku dobu) tiež v Holandsku v meste Utrecht. Sujet Macsovszkého románu teda načrtáva životný príbeh Szoborkaya, prírodovedca a univerzitného profesora, ktorý vyrastá v (česko) slovenskom malomeste, v zmiešanej slovensko-maďarskej rodine, a ktorý po páde totality v 90. rokoch 20. storočia, nespokojný s pracovnými pomermi na Slovensku, ale najmä hnaný túžbou po cestovaní a po spoznávaní nových, exotických krajín, najprv odchádza pracovať do Holandska a po kratšom čase i do Brazílie, do mesta Tantalópolis. Szoborkay tu žije osamelým životom štyridsaťročného starého mládenca a svoj chudobný spoločenský, najmä emocionálny život sa usiluje kompenzovať vnútornou, predovšetkým duchovnou náplňou, najčastejšie diletantským, no pritom zanieteným výskumom literatúry, výtvarného umenia a architektúry.

Okrem uskutočnenia detského sna, teda túžby po inom, exotickom, zaujímavejšom živote, akým bol život v totalitnej československej spoločnosti: „*Tento príchod do Tantalópolisu. Nie je nič iné, len pokus preskočiť aspoň tridsať rokov. A vplynúť do niektorej fotografie. Z obľúbených cestopisov.*“ (Macsovszky 2015: 74), má (aspoň podľa môjho názoru) hlavný dôvod Szoborkayovho odchodu práve do Brazílie výrazný terapeutický charakter – je to jeho pokus o vyrovnanie sa či zmierenie sa s najväčším životným problémom, s vlastným telom. Téma tela, telesnosti a fyziologickej ľudskej existencie a jej nezosúladenosti s duchovným aspektom života sa síce v náznakoch vyskytuje už v Macsovszkého prvom románe *Frustraeón*, v ktorom sú všetky problémy hlavnej postavy generované jeho frustrujúcimi detskými skúsenosťami na hodinách telocviku; a neskôr sa objavuje tiež v románe *Mykať kostlivcami* (spisovateľ sa k tejto téme sústavne vracia), ale dominantné, v pravom slova zmysle obsesné postavenie nadobúda téma nezosúladenosti ducha s telom až v románe *Tantalópolis*, v ktorom aj napriek silnej „spiritualizácii“ románového príbehu zobrazujúceho život hlavnej postavy Szoborkaya, teda jeho zameranosti na najrozličnejšie duchovné aspekty a prejavy existencie, sa do prvého plánu vždy dostáva telo, vnímané ako záťaž, väznica ducha.

Z tohto dôvodu možno uvažovať o zámernom umiestnení deja *Tantalópolisu* práve do Brazílie, teda do krajiny karnevalu, ktorý je akýmsi karikatúrnym príkladom harmonického súžitia tela a ducha. Podobného charakteru sú aj rozličné brazílske afro-katolícke rituály, akými sú predovšetkým umbanda a camdoblé, opísané dôkladne aj v románe ako skúsenosť hlavnej postavy, v ktorých sa, údajne, dostávajú účastníci obradu prostredníctvom telesného tranzu do priameho kontaktu s duchom. Práve takto vidí svoj príchod do Brazílie aj hlavná postava v románe: „*Telesnosť? Tu, v podpazuší trópov, ju môže zažívať na každom kroku. Naplno. Možno práve preto ho moc osudu. Alebo akási sila. Priviالا práve sem. Aby konečne začal aj fyzicky. Existovať. Cítiť. Ako to v ňom pracuje. Čo v ňom pracuje. A prestať sa konečne.*

² Predobrazom tohto fiktívneho mesta môže byť Presidente Prudente v Brazílii, mesto terajšieho bydliska spisovateľa.

³ Sú to zrejme Nové Zámky, spisovateľovo rodné mesto.

Oddelovať od seba. Kde inde by sa to mohlo podariť. Ak nie tam. Kde sa človek jednodostaj kúpe v pote a úzkosti?“ (Macsovszky 2015: 141).

Na Szoborkayovo celoživotné potláčanie „*hormónového démona*“ možno pozerat' ako na produkt jeho katolíckej, výrazne asketicky orientovanej výchovy na duchovný aspekt existencie, čo je zvýraznené i revoltou proti komunistickou ideológiou hlásaného materialistického dialektizmu a ateizmu. Odzrkadľuje sa to potom naplno aj v Szoborkayovom vnímaní umenia, predovšetkým v jeho obsesii japonskou literatúrou a výtvarným umením, ktorých postuláty sú úplne odlišné od poetiky socialistického realizmu a jej metódy odzrkadľovania skutočnosti (prírody). Akýsi tvorivý umelecký ideál Szoborkay vidí predovšetkým v oddelení ducha a tela a nachádza ho najprv v japonskom umení, potom v renesančnom maliarstve a neskôr tiež v primitívnych kresbách brazílskych domorodcov, kde je umelcov cieľ už nie splývanie, ale distancovanie sa od skutočnosti... Inými slovami povedané, odpútanie sa od hmotného, nečistého, smradľavého sveta.

V diskusnej relácii Literárny kvociet slovenskí kritici Marta Součková, Jaroslav Šrank, Radoslav Passia a Ján Gavura porovnávali *Tantalópolis* s románom Rudolfa Slobodu *Narcis*. Okrem spoločného filozofického východiska prejavujúceho sa ako existencialistická sebarealizácia hlavných postáv, sú rozdielne nielen výsledky, ale tiež ciele ich konaní a správani sa: na rozdiel od pokorného návratu Slobodovho „márnotratného syna“, teda Urbana Chromého do rodiska, prežívaného ako vlastnú životnú prehru, Macsovszkého Szoborkay sa „*nedopustil žiadnej márnivosti*“ (Macsovszky 2015: 275), lebo sa on nevracia domov. On si je naplno vedomý, „*že pred sebou neutečie*“ (Macsovszky 2015: 38), a preto sa aj román *Tantalópolis* končí akýmsi pokračovaním celoživotnej osudovej púte hlavnej postavy: „*z autobusovej stanice som si nevzal taxík, vybral som sa pešo. S pocitom, že takto môžem kráčať do nekonečna. Naprieč nočným mestom. Potom ďalej a ďalej. Pod ohromnou oblohou. Až kým neprejdem aj popri posledných domoch.*“ (Macsovszky 2015: 276).

LITERATÚRA

- Macsovszky P. (2015). *Tantalópolis* (Bratislava: Drewo a srd).
Passia R., Taranenková I. (eds.). (2014). *Hľadanie súčasnosti* (Bratislava: Literárne informačné centrum).
Šrank J. (2013). *Individualizovaná literatúra* (Bratislava: Cathedra).

Adam Svetlik

ROMAN *TANTALOPOLIS* PETRA MAČOVSKOG
U KONTEKSTU NJEGOVOG PROZNOG STVARALAŠTVA

Rezime

U radu se analizira roman *Tantalopolis* slovačkog pisca srednje generacije Petra Mačovskog u kontekstu njegovog dosadašnjeg bogatog pesničkog i proznog stvaralaštva, kao i u kontekstu dominantnih poetoloških tendencija u savremenoj slovačkoj književnosti. Iscrpna naratološka interpretacija ovog romana dokumentuje očigledan pomak poetike Petra Mačovskog od postmodernog eksperimentisanja s književnim tekstom, karakterističnog za njegovo dosadašnje književno stvaralaštvo, ka neorealističnom odnosno neomodernističnom povratku subjekta i priče u prozni tekst. U romanu *Tantalopolis* pre svega je ispričana priča glavnog lika Soborkaja, ali paralelno s njegovom životnom sudbinom, određenom odlaskom iz Slovačke u egzotični Brazil, pisac esejističkim stilom analizira i mnoge druge teme i probleme (književne, umetničke, filozofske, ufološke...), gradeći tako slojevit, no ujedno za čitaoca i zanimljiv prozni mozaik.

K PREKLADOM V ČASOPISE PRE DETI *NAŠI PIONIERI/PIONIERI* V OBDOBÍ 1960 – 1980

V príspevku sme zhrnuli a zovšeobecniili výsledky výskumu prekladovej tvorby v slovenskom vojvodinskom časopise pre deti *Naši pionieri*, resp. *Pionieri* (premenovanie z roku 1970) v 60. a 70. rokoch 20. storočia. Všimli sme si preklady z hľadiska východiskových literatúr, druhového, žánrového a tematického zreteľa a dôraz sme dali na jednotlivé preklady umelecky hodnotných textov preložených z jednotlivých národných literatúr juhoslovanského kontextu.

Kľúčové slová: prekladová tvorba, literatúra pre deti a mládež, časopis pre deti, *Naši pionieri*, *Pionieri*.

This paper summarizes and generalizes the results of the research regarding translations in the Slovak magazine for children *Our Pioneers* (*Naši pionieri*), i.e. *Pioneers* (since 1970) during the 1960s and 1970s. We classify the translations based on the origin of the texts, their genre and topic. Emphasis is placed on the dominant group of translations, which include artistic texts from a particular literature belonging to the former Yugoslav context.

Key words: translations, literature for children and youth, magazine for children, *Our Pioneers*, *Pioneers*.

Jediný slovenský vojvodinský časopis pre deti¹ okrem toho, že už vyše 70 rokov poskytuje dôležitý publikačný priestor pre pôvodnú tvorbu slovenských vojvodinských spisovateľov pre deti, bol významnou publikáciou, ktorá sprostredkovala aj inonárodné umelecké hodnoty. Okrem pôvodnej slovesnej tvorby pre deti, vo veľkej miere bola v časopise zastúpená aj prekladová tvorba, najmä od 60. rokov 20. storočia a prakticky až do konca ôsmeho desaťročia, keď sa neblahá spoločenská situácia odzrkadlila aj v tejto literárnej oblasti. Výskum tejto časti literárnej produkcie, vedľa výskumu pôvodnej tvorby, ktorý je už čiastočne aj zrealizovaný, nevnímame ako zástupný, práve naopak, mienime, že stratifikácia prekladovej tvorby, jej druhový, žánrový a tematický profil dotvorí obraz o pôvodnej tvorbe slovenských vojvodinských autorov a o ich vzájomných vzťahoch a súvislostiach. Práve autori píšuci pre deti sa stáli najaktívnejší prekladatelia a sprostredkovatelia umeleckých hodnôt z inonárodných literatúr. Prekladateľské aktivity starších i mladších detských spisovateľov, ako sú P. Mučaji, J. Tušiak, A. Majerová, M. Demák a iní, vplývali na modifikáciu a modernizáciu slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti, aj keď ide o tematicko-motivickú paradigmu (napr. odklon od vojnovéj témy k súčasným problémom detského hrdinu v tvorbe J. Tušiaka a Jána Kopčoka), aj na formálnej úrovni (ilustračne: odklon od prísne viazaného verša k voľnému veršu napr. u predstaviteľa staršej generácie P. Mučajiho). Takéto *rozširovanie obzoru* môžeme pozorovať aj v rámci tzv. troj-

¹ Časopis pre deti začal vychádzať v roku 1939 pod názvom *Naše slniečko* (1939 – 1941, 1945 – 1946), po vojne bol obnovený pod rovnakým menom, ale v období 1946 – 1970 vychádzal ako *Naši pionieri*, potom ako *Pionieri* (1970 – 1990), v súčasnosti (od roku 1990) *Zornička*.

kontextovosti slovenskej vojvodinskej literatúry, v tomto prípade literatúry pre deti a mládež, kde je okrem vlastného vývinového kontextu a kontextu tvorby materskej krajiny veľmi dôležitý aj kontext literatúr príslušného štátneho útvaru, v našom prípade kontext juhoslovanských literatúr. Totiž, výskum prekladovej tvorby v období 1960 – 1980 ukázal, že v importe umeleckej literatúry do domáceho kontextu, okrem diel zo sovietskej a českej literatúry, dominovali texty pre deti z jednotlivých juhoslovanských literatúr, na ktoré sa aj my v tomto texte sústredíme, najviac na preklady z tzv. srbochorvátčiny.

Prekladovú tvorbu v časopise pre deti *Naše slniečko* a *Naši pionieri* evidujeme prakticky od jeho založenia, ale bolo to neprogramovo a nesystematicky; ako príklad môžeme uviesť cyklus prekladov zo svetovej klasiky pre deti v predvojnovom období, ku ktorému sa redakcia vráti len v liberálnejších 80. rokoch. Prekladový opus v časopise v druhej polovici 40. rokov a v 50. rokoch 20. storočia, už v zmenej spoločensko-politickej situácii, signalizuje dominantnosť prekladov zo sovietskej ruskej a českej literatúry, čo sa naplno prejaví v ďalších desaťročiach. Výrazná kvantitatívna zmena nastáva v 60. rokoch, keď evidujeme značný nárast textov z inonárodných literatúr, s absolútnou prevahou literatúr socialistického bloku (česká, rumunská, poľská, bulharská literatúra). Až na ojedinelé výnimky, absentujú západné literatúry, tiež preklady z anglofónnej a angloamerickej hovorovej oblasti a preklady diel klasickej literatúry pre deti, čo bolo podmienené mimoliterárnymi skutočnosťami (projekcia antagonizmu Západu a Východu aj do kultúrnej sféry, mocenské riadenie kultúrnej politiky a pod.). Pars pro toto, francúzsku literatúru prezentuje próza R. Gillota a C. Avelinea, taliansku literatúru zastupuje tvorba G. Rodariho, ktorá tieto dve desaťročia patrila k umeleckému vrcholu prekladateľskej produkcie, ale tvorí jej malé percento. Podľa príslušnosti k jednotlivým národným literatúram v 60. a 70. rokoch okrem presily prekladov zo sovietskej a českej literatúry, kvantitatívne i kvalitatívne jadro predstavujú preklady z jednotlivých juhoslovanských literatúr a to najmä zo srbskej, čiernohorskej, chorvátskej, bosnianskej a slovinskej literatúry pre deti. Prispela k tomu spolupráca redakcie s redaktormi a spisovateľmi pre deti iných juhoslovanských detských časopisov².

Z literárnych druhov dominuje próza pre deti, nasleduje poézia a sporadicky sa uverejňovali i kratšie dramatické texty. Tematická, ideová a estetická orientácia prekladaných textov v časopise v nami sledovanom období bola veľmi rozmanitá; ako invariantná charakteristika sa v celom sledovanom období javí skutočnosť, že výber často motivovali mimoliterárne činitele a to predovšetkým ideologické zretele, čo spôsobovalo prevahu schematickej a tendenčnej prekladovej tvorby. Najvýraznejšie je to v druhovo-žánrovom podsysteme spoločenskej prózy, ktorá vlastne svojou poetologickou štruktúrou (referenčnosťou na realitu, realistická umelecká metóda a pod.) bola poplatná ideologickým a spoločenským požiadavkám. Tak v príbehovej próze dominujú preklady próz s vojnovou tematikou³. Spravidla ide o prózy doku-

² Vzniká z toho pravidelná rubrika, ktorá v 70. rokoch dostala i meno *Náš hosť*, kde sa pravidelne predstavujú juhoslovanskí, a v rámci toho i menší autori v podobe portrétu, rozhovoru alebo krátkej charakteristiky autorskej poetiky, s fotografiou (alebo kresbou podobizne) autora a ukážkou z jeho tvorby.

³ Bola to stála rubrika v časopise, ale mala rozličné názvy ako sú *Pravdivá rozprávka* z národnoslobodzovacieho boja, *Malí účastníci NOB-a*, *Keď sa rodila naša sloboda* (v 60. rokoch) a *Pionieri bojovníci*, *Pionieri v NOB*, *Udalosti z NOB-a* (v 70. rokoch).

mentárneho typu buďto starších autorov, účastníkov NOB-a (B. Čopić, R. Čolaković, V. Čerkez, A. Mikić a iní), buďto druhoradých autorov (A. Koprivica, M. Gončin, V. Brestová, L. Lazić, A. Hodžić a i.), kde sa apostrofovali hrdinské skutky kuriérov a ich priama účasť v národnooslobodzovacom boji. Takéto texty nachádzame najmä v číslach venovaných rôznym sviatkom a výročiam ako sú Titove narodeniny v máji, Deň republiky v novembri a pod.. Aj v 70. rokoch evidujeme značný nárast schematickej a ideologicky podmienenej prózy a v rámci toho i nárast literatúry pestujúcej kult osobnosti, čo vnímame ako *prítvrdenie* v dôsledku tzv. normalizácie a konsolidácie v Československu. Dobový trend prekladania ideologickej literatúry v danom desaťročí posilňovali aj preklady apologetickej prózy o Titovi (G. Krklec: *Detstvo súdruha Tita*, M. Matošec: *Detstvo na Sutle* a iné), prispievalo to ku kvantitatívnemu nárastu prekladov z juhoslovanských literatúr, ale, až na ojedinelé diela talentovaných autorov (zástupne M. Matošec), ktoré môžeme čítať predovšetkým ako pútavé príbehy z detstva, nemôžeme ju vnímať ako hodnotnú časť prekladateľskej produkcie a podnetnú pre domáci kontext, skôr naopak. Postupne sa však, najprv v prvom sledovanom desaťročí a potom i v nasledujúcom, aj v tomto tematickom okruhu dáva dôraz na citové prežívanie vojnových udalostí malým hrdinom (napr. *Mitova prvá rozprávka* B. Čopića) a na detskú potrebu hrať sa aj vo vojnových časoch (ilustračne *Pionierske delo* Č. Vukovića), čo anticipovalo nárast príbehovej prózy zo života súčasného dieťaťa, ktoré prinášali nové témy a postupy. Ich počet, ako v pôvodnej, tak i prekladovej tvorbe v 60. a najmä v 70. rokoch značne narastá. Autori spravidla tematizovali detskú hru, život v rodinnom a školskom prostredí a celkovo išlo o radosnú a detskému príjemcovi blízku žitú realitu. Písané sú z pozície detského aspektu a s rešpektom detského autonómneho sveta a jeho spôsobu myslenia i konania. Celkovo pozerané tieto preklady jednotlivých juhoslovanských autorov pre deti v žánrovom podsysteme spoločenskej prózy boli pre domáci slovenský vojvodinský kontext obohacujúce. Nachádzame tu preklady prakticky všetkých hlavných reprezentantov jednotlivých národných literatúr patriacich do vtedajšieho juhoslovanského kontextu. Napríklad popredné zastúpenie mala tvorba Branka Čopića (aj celkovo najprekladanejšieho spisovateľa) a úspech jeho tvorby zaručoval autorov rozprávačsky talent a komicnosť príbehov a postáv (napr. v úryvkoch z románov *Orly včas vyletujú* a *Somárske roky*). Detského hrdinu v mnohých prózach charakterizuje dôvtip a vynaliezavosť, v prekvapujúcich replikách s dospelým tak vyjadruje autonómnosť svojho sveta. Napríklad hrdinka v anekdote D. Lukića *Čokoládový kohútik a liška* analogicky s otcovým tvrdením, že čokoládového kohútika zjedla čokoládová liška a maminou poznámkou, že na ňu treba zavolať poľovníka, keď zmizne aj liška, sa vynájde takto: „*Kamže sa len podela – čudovala sa mama aj otecko. Elicka povedala: – Prišiel poľovník, zastrelil lišku a veru si ju aj vzal.*“ (Lukić 1964 – 1965). Ak aj išlo o dospelého rozprávača implikoval v sebe zorný uhol dieťaťa a tým naznačoval hlbší prienik do jeho vnútorného sveta s rešpektom jeho ontogenetických vlastností. Najčastejšie ide o prózy pre mladší čitateľský vek. Napr. v próze *Zvedavé dievčatko* čiernohorského autora Milenka Ratkovića sa malá hrdinka pýta: „*Otecko, kto teba porodil?* – Moja mama. – *A kto porodil tvoju mamu?* – Moja stará mama. (...) – *A kto porodil tú prvú mamu?* (Ratković 1976). Podobne i v próze Dušana Đurišića *Čo sa pýta, keď vidí* sa malý, do čistého vyobliekaný hrdina hrá v piesku a na matkinu otázku, ktorá implikuje jej pohoršenie, autor zohľadňujúc detský aspekt komentuje: „*Čudné sú tie mamičky. Vidia a predsa sa pýtajú.*“ (Đurišić 1968). V prípade spo-

ločenskej prózy v uvedenom období môžeme hovoriť o amplifikačnej funkcii, keď prekladová tvorba „rozširovala a obohacovala spektrum žánrov, ktoré boli rozvinuté a podporované aj v domácom prostredí“ (Stanislavová 2014); konkrétne preklady príbehovej prózy dopĺňali dobovú ponuku kvantitatívne i kvalitatívne bohatej domácej produkcie J. Tušiaka, A. Majerovej, J. Kopčoka, P. Grňu a iných.

Autori príbehovú prózu často ozvlášťovali fantastickými a nonsensovými prvkami, čím ju žánrovo posúvali k rozprávke. Do pozornosti prekladateľov sa najčastejšie dostávali autorské rozprávky Dragana Lukića, Duška Radovića, Ely Perociovej, Branky Jurcovej, Sunčany Škrinjaricovej a iných juhoslovanských autorov. Pars pro toto môžeme uviesť preklad rozprávky Ljubivoja Ršumovića *Rozprávka o všetkom*, kde sa za pomoci výmyslu a antropomorfizovania prírodných či technických reálií (lúka Pri žltej púpave, slimák Velimír, lev alias volík Sivko a výťah) buduje nelogický, ale hravý a humorný príbeh s efektnou pointou (zívanie výťahu ľudia využijú pre svoj prospech) a latentným poučením: „aké je to špatné, keď sa jeden namyslený vól začne vystatovať ako lev“ (Ršumović 1966). Rozprávkový žáner tvorí značný podiel v prekladovej produkcii v časopise, najmä v 70. rokoch a keďže menej podliehal ideologickým tlakom než spoločenská próza, predstavuje aj obohatenie domáceho kontextu a mohol ovplyvniť aj nárast rozprávkového žánru v pôvodnej tvorbe slovenských vojvodinských autorov (napr. v tvorbe J. Tušiaka, M. Demáka).

Aj poézia pre deti v prekladovej tvorbe v období 1960 – 1980 bola prítomná vo veľkej miere. Podobne ako aj v skupine autorských rozprávok prínosom boli preklady básní D. Radovića, D. Lukića, D. Maksimovićovej, Grigora Viteza a iných. Líniu hravej a vtipnej poézie posilňujú aj preklady básní Lj. Ršumovića a M. Danojlića. Napríklad v duchu svojej básne *Smiechu deťom!*, kde zdôrazňuje potrebu optimizmu a radosti v tvorbe pre deti, Lukić v básni *Balada o ružových chleboch* obrazne a hravo sprostredkúva udalosť blízku detskej zážitkovosti: „Vypečený, ružový chlieb zbĺžka / ponáša sa veľmi na prasiatko, / nuž mu teplé rypáčky hryzkám / a tie chutia chrumkavo a sladko.“ (Lukić 1974). Svojrázne nóvum, ktoré vyplnilo medzery v pôvodnej tvorbe, boli básne s motívmi prvej lásky určené dospievajúcim čitateľom v tvorbe Miroslava Antića (napr. básne *Plavá čuprinka*, *Láska*, *Prvé tango*, *Modrá hviezda*) a Dobricu Erića (*Tvoja muška svätajánska*). Poézia pre dospievajúcich je celkovo deficitným žánrom v slovenskej vojvodinskej literatúre pre deti a mládež, o to väčší význam malo sprostredkovanie aj tohto typu poézie v prekladovej tvorbe 70. rokov. Podľa Z. Stanislavovej preklad vtedy má substitučno-kompenzačnú funkciu; prípad, keď prekladová tvorba „vyplnila nedostatok produkcie v tých žánrových oblastiach, ktoré v pôvodnej tvorbe absentovali“ (2014). Domnievame sa, že deficit tohto žánrového okruhu a prekladateľská aktivita podnietili J. Tušiaka písať poéziu pre čitateľov staršieho školského veku.

Preklady z inonárodných literatúr pre deti a najmä z jednotlivých literatúr juhoslovanského kontextu v časopise *Naši pionieri*, resp. *Pionieri* v sledovanom období, aj napriek tomu, že podliehali dobovým požiadavkám a ideologickým tlakom (preferovanie schematických textov z literatúr socialistického bloku) výrazne prispievali i k žánrovej a tematickej heterogénosti uverejňovaných umeleckých textov a kompenzovali medzery v žánroch prijímajúcej literatúry (autorská rozprávka) alebo rozmnožovali to, čo v nej malo prevahu (príbehová próza pre deti). Okrem toho, že preklady z inonárodných a najmä z juhoslovanských literatúr obohacovali domáci kontext

a často vyplňali žánrové medzery, pôsobili aj ako podnetný inšpiračný zdroj pre slovenských vojvodinských autorov, najmä keď ide o jej motivicko-tematické a poetologické aspekty, čo môže byť predmetom nejakých budúcich komparatívne zameraných štúdií.

LITERATÚRA

- Đurišić, D. (1968), Čo sa pýta, keď vidí, *Naši pionieri*, XXV (1–2), 3.
Stanislavová, Z. (2014), K „importu“ poézie a prózy pre deti a mládež do slovenského kultúrneho a hodnotového kontextu v rokoch 1960 – 1990, *O dieťaťati, jazyku, literatúre*. II (2), 20 – 33.
Lukić, D. (1964 – 1965), Čokoládový kohútik a líška, *Naši pionieri*, XXI (4 – 5), 12–13.
Lukić, D. (1974), Balada o ružových chleboch. *Pionieri*, XXX (II), (1), 15.
Ratković, M. (1976), Zvedavé dievčatko, *Pionieri*, XXXII (VI), (8), 11.
Ršumović, Lj. (1966), Rozprávka o všetkom, *Naši pionieri*, XXIII (3), 7.

Зузана Чижикова

О ПРЕВОДИМА У ДЕЧЈЕМ ЧАСОПИСУ *НАШИ ПИОНИРИ/ПИОНИРИ* У ПЕРИОДУ 1960–1980

Резиме

Преводи књижевних текстова из појединих страних књижевности објављени у једином словачком војвођанском часопису за децу *Наши пионери/Пионери* 60. и 70. година 20. века, иако су у значајној мери били под утицајем официјалне идеологије, доприносе жанровској и тематској разноликости књижевних текстова за децу у часопису. Нарочито су за домаћи контекст били инспиративни преводи из појединих југословенских књижевности, које сматрамо естетски вредним делима, где, на пример, спадају текстови Д. Лукића, Д. Радовића, Љ. Ршумовића, Д. Ђуришића и др. Ови преводи су обогаћивали оне жанровске области које су доминирале и у примајућој књижевности (пример кратке приче из живота деце) или су надомештали недостатак појединих жанрова у контексту словачке војвођанске књижевности (пример ауторске бајке или поезије за тинејџере), а уједно су утицали и на модернизацију и иновацију оригиналног стваралаштва словачких војвођанских писаца за децу и младе у том периоду.

SÚČASNÁ SLOVENSKÁ POETKA VERONIKA DIANIŠKOVÁ *

Predmetom štúdie je básnická tvorba mladšej autorky Veroniky Dianiškovej (1986). Autorka publikovala dve zbierky básní *Labyrint okolo rúk* (2006), za ktorú získala prémiiu Ceny Ivana Kraska a *Zlaté pávy sa rozpadnú na sneh* (2014). V širšom kontexte súčasnej slovenskej poézie kritik Jaroslav Šrank zaraďuje Dianiškovej verše do typológie poézie súkromia. Kontexty vnútra, imaginárneho sveta a existencie vo vonkajšom svete spájajú sa do básnického pásma voľného verša a sugestívnej vizualizácie. V mladšej slovenskej poézii, v ktorej dominuje experimentálno-dekonštruktívna poézia, Dianišková predstavuje autentický poetický hlas.

Kľúčové slová: súčasná slovenská poézia, Veronika Dianišková, Jaroslav Šrank, symbol.

This paper analyzes the poetic works of the young Slovak poetess Veronika Dianiskova (1989). Dianiskova has published two poetry collections *Labyrint okolo rúk* (2006), which won the literary award "Ivan Krasko" and *Zlaté pávy sa rozpadnú na sneh* (2014). In the context of contemporary Slovak poetry, Jaroslav Šrank characterized her work as the poetry of privacy. Via a blend of cultural symbols and imagination, the lyrical subject of Dianiskova's poems seeks the fulfillment of life, all along expressing an acute feeling that the meaning of life lies in the journey itself. The contexts of inner life, the imaginary world and the subject's outside existence all come together in unique free verse polyphony with suggestive visualization. In more recent Slovak poetry, which is primarily experimental and deconstructive, Veronika Dianiskova represents an authentic poetic expression.

Key words: contemporary Slovak poetry, Veronika Dianiskova, Jaroslav Šrank, symbol, visualization.

Poetka Veronika Dianišková (nar. 1986) vydala dve zbierky poézie, *Labyrint okolo rúk* (2006) a *Zlaté pávy sa rozpadnú na sneh* (2014). Absolvovala režiu a dramaturgiu na Divadelnej fakulte Vysokej školy múzických umení v Bratislave. Píše poéziu, recenzie a pre slovenský dolnozemsý kontext je zaujímavá jej dramaturgia VHV drámy *Zem* (2006). Poéziu uverejňuje v časopisoch a zaradená je do *Antológie súčasnej slovenskej poézie Päť krát päť* (2012). Už Dianiškovej knižný debut *Labyrint okolo rúk* pobral pozitívne reakcie kritiky, Mila Haugová písala o „objave pre slovenskú poéziu“ a Maroš Bančej ocenil kvalitu poézie: „takmer osemdesiat básní už predstavuje riadny prídel poézie, nezvyklý na debut počtom, ale aj vyrovnanosťou a v konečnom dôsledku aj kvalitou.“ (<www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/veronika-dianiskova>12.2.2017)

Dianišková patrí k mladšej generácii slovenských poetiek a spolu s inými autormi, tak staršej, ako aj mladšej generácie sa spolupodieľala v demokratizácii literárnych prúdov aj tým, že prichádza z divadelnej sféry. Podobne ako poetky, profesionálne patriace do filmového odboru, ako napríklad Mária Ferenčuhová (1975) a Katarína Kucbelová (1979), prípadne poeti, ktorí sú primárne výtvarníci, alebo zo

* Štúdia je súčasťou vedecko-výskumného projektu *Diskurzy menšinových jazykov, literatúry a kultúry v juhovýchodnej a strednej Európe* (č. 178017), ktorý podporuje Ministerstvo osvety, vedy a technologického rozvoja Republiky Srbsko.

sféry alternatívnej hudby, Dianiškovej poézie prispieva k multidisciplinarite a premenám vzťahu poézie s ostatnými umeleckými disciplínami a inými kultúrnymi aktivitami. K analýze Dianiškovej poézie môžeme pristúpiť zo širšieho hľadiska, majú na zreteli kontext mladšej slovenskej poézie vzhľadom na štúdiu Jaroslava Šranka *Individualizovaná literatúra* (2013). Šrankova štúdia sa zaoberá básnickou tvorbou autorov, ktorí do literatúry vstúpili koncom 20. a začiatkom 21. storočia a dnes sú považovaní za jej dôležitú súčasť. Kľúčovým pojmom, ktorým autor pomenúva uvedené obdobie v poézii, a ktorý sa vzťahuje aj na tvorbu Dianiškovej, je postmodernosť a s ňou súvisiaca individualizácia autorov. Napriek individualizácii Šrank vymedzuje štyri hlavné procesuálno-typologické tendencie v slovenskej poézii prechodu z 20. do 21. storočia: nekonformných individualistov, básnikov súkromia, spirituálne orientovaných autorov a básnikov experimentálno-dekonštruktívnej poézie (ktorú označuje aj vlastným termínom *text generation*). Každú z nich autor približuje z hľadiska literárnej histórie, teórie i kritiky, popisuje jej genézu, vnútornú diferenciáciu, myšlienkové pozadie, inšpirácie domácimi i zahraničnými literárnymi aj neliterárnymi vplyvmi, pričom berie do ohľadu obdobie od polovice osemdesiatych rokov. Týmto spôsobom charakterizuje genézu a premeny poetiky takmer päťdesiatich básnikov a poetiek, v kontexte ktorých verše Veroniky Dianiškovej zaraďuje do typológie poézie súkromia.

Pre poéziu súkromia je charakteristické „plynulé a afirmatívne nadväzovanie na heterogénnu tradíciu modernej slovenskej lyriky“ (Šrank 2013: 266). Typologické konštanty uvedenej kategórie veršov tvoria tradičné hodnoty s pozitívnym individuálnym aj spoločenským účinkom, motívy prírody, rodného kraja, detstva, domova, rodiny, lásky, partnerského šťastia, odkazu predkov, solidarity, umenia atď. V priebehu osemdesiatych rokov k etablovaniu tohto trendu prispeli poetky Mila Haugová, Dana Podracká, Viera Prokešová, Andrea Andreé a básnici Pavol Janík, Teodor Križka (Šrank 2013: 267). Po roku 1989 sa poézia súkromia transformovala v smere upúšťania z akejkoľvek organizovanej súčinnosti a počas rokov jej profil dotváralo veľké množstvo autorov, publikujúcich pravidelne v časopisoch a knižne, už či viacerými, alebo iba jednou knihou poézie. Poéziu súkromia charakterizovali aj presahy k iným typologickým tendenciám, napríklad k spirituálnej poézii (Mária Ferenčuhová), alebo k nekonformným individualistom (Eva Lukáčová), či k dekonštruktívnym tendenciám (Mária Ferenčuhová) (Šrank 2013), pričom o podobnom presahu môžeme hovoriť aj v prípade druhej zbierky Dianiškovej. Autori poézie súkromia čerpali aj z tradícií inonárodnej poézie, z pestrých a divergentných zahraničných impulzov, ktoré podnietili aj Dianiškovú.

Už prvou básnickou zbierkou *Labyrint okolo rúk* (2006), za ktorú získala prémie Ceny Ivana Kraska, upútala kritiku básňami ako „snovými artefaktami“ a svojráznym „výtvarným a verbálnym impresionizmom“ (Gavura 2012: 227). Básne boli usúvzťažňované s poetikou Mily Haugovej (Matejov, Bančej, <www.litcentrum.sk>12.2.2017). Svoju druhú básnickú zbierku *Zlaté pávy sa rozpadnú na sneh* autorka publikovala po ôsmich rokoch (2014). Nadpis vysúva do popredia symbolickú hladinu usúvzťažnenú s autorkinou imagináciou.

Svet básnickej zbierky *Zlaté pávy sa rozpadnú na sneh* spočíva na niekoľkých opakujúcich sa symboloch, ide prevažne o archetypy, ktoré autorka uvádza do nových sémantických relácií. Na základe repetitívnosti symbolov sa ako jeden z mož-

ných interpretačných klúčov zbierky núka metóda usúvstážnenia univerzálneho významu symbolov s významom, ktorý nadobúda v danom kontexte. Už v prvej básni sa vyskytuje symbol jaskyne, ktorý sa v zbierke bude opakovať a významovo navrstvovať. Nasleduje symbol domu/domova, ktorý podľa univerzálneho významu zastupuje existenčnú stabilitu, situovanosť, bytie, u Dianiškovej to je miesto, ktoré stiesňuje. Motív povrazu zachováva univerzálny pozitívny význam, je použitý ako prostriedok, ktorý pomáha lyrickému subjektu k naplneniu túžby po dosiahnutí cieľa, úplnosti, bytia. V Dianiškovej básnickom svete identifikujeme tri kontexty: skutočnosť vnútorného sveta lyrickej subjektky, ktorá zahrnuje emočné, poznávacie stavy a básnickú imagináciu; kontext vonkajších prírodných dianí a kontext historický (civilizačný). Aj keď svet prírody pôsobí ako nezávislá sféra, jeho sémantika sa rozrastá v prepojení s vnútorným stavom hrdinky a v kontraste so svetom civilizácie.

Do Dianiškovej sveta vstupujeme cez vonkajšie okolnosti prostredníctvom motívu dvier, predpokladáme, že jej vlastného domu. Jedným zo zaužívaných významov symbolu domova vzťahuje sa na stred existencie (porovnaj Biderman 2004). Lyrická hrdinka na začiatku priam rituálne odháňa zimu spred dverí, chrániac svoj „stred“, čo signalizuje, že chlad a tiesnivé pocity prichádzajú zvonka. Avšak „za dverami“ v druhej strofe sa ocitneme v jaskyni, v ktorej je síce málo svetla, ale hrdinka ju uprednostní pred ďalším symbolom kotliny: „na veraje dverí pribíjam / zelené vetvy / odháňam praskajúci sneh / prežime ešte túto zimu! // jaskyne obracajú do seba / naše bezprizorné oči. // do kotlín nie, žijú tam démoni“ (Dianišková 2014: 7). Ak prechod cez dvere pochopíme ako vstup do bytia, jaskyňa je vlastne miestom jeho stredu, akýmsi paradoxným teplom, vzhľadom na „zimu“ vonkajška. Symbol jaskyne môže znamenať aj únikovú sféru pred pocitom neúplného života, „prežívania“ v dome. V jaskyni subjekt má dialóg so samou sebou: „tam sa nedá žiť, hovoríš, / ostaňme tu, svetlo sa láme bez námahy“ (Dianišková 2014: 7), ktorý vyznieva ako sebaprespovedanie, že je na správnom mieste. Lyrická hrdinka si je pritom vedomá potenciálneho ohrozenia, ktoré tu číha: „a stopy oňuchávajú túlaví vlci. rukami rozháňáš / padajúce dni. havranka zaškrieka / a vlk sa strasie až do kostí.“ (Dianišková 2014: 7), a budí v nej pocit sebazáchovy. V prvej básni cyklu *Havranka* môžeme identifikovať viacvýznamovosť symbolu jaskyne: zastupuje miesto existencie, ale aj miesto ohrozenia. Význam symbolu jaskyne dotvára rozprávkový kontext mytologických zvierat vlka a havranky. Historický svet hrdinky a rozprávkový podtext sú kompatibilné a lyrická subjektka akoby siahala za folklórnou symbolikou ako čímsi základným, ktoré ju má priblížiť k vlastnej podstate. Mytologické prvky u Dianiškovej akoby mali obradnú funkciu aktualizovania rudimentárneho, večného, ktoré je súčasťou bytia, ale ho subjektka zatiaľ nemôže uchopiť. Dianiškovej subjektka hľadá v prírodnom a mytologickom očistenie sa od nánosov civilizácie a kultúry, ktorá nás v súčasnosti svojimi mohutnejšími informáciami znemožňuje identifikovať priority, oddeliť podstatné a uchopiť seba. Bojuje pritom s pocitom existenčného strachu, že neprenikne do podstaty.

Vonkajší kontext, zastupujúci civilizáciu sa sémantizuje v druhom poetickom pásme nazvanom *Vnútri je január*. Vonkajšie okolnosti charakterizuje zima, chlad, sivá farba, zasahujúca intimitu, prestupujúca do sna a stupňujúca vnútorný nepokoj: „sivý sneh na tichnucej plachte, / trháme periny a zaspávame“ (Dianišková 2014: 10). Lyrická subjektka poznáva iba neurčitost': „dom niekde medzi“, pocit ustrnutos-

ti „klíže sa tu každé slovo / rozhorí a zhasne“ (2014: 10), ale aj potrebou dostať sa: „zvnútra klope na dvere / zatupený nôž“ (2014: 11). Do priestoru vstupujú vo 4. časti pásma rozprávkových symboly: „vlčica / kvíli do suchého vzduchu“ (2014: 12), archetypy skaly, ihličia, nasvedčujúce jednotný vnútorný svet, navrstvený kontextom kultúrnej minulosti, dneskajška, vnútorných pocitov, vonkajších popudov: „nasiakla som pachom ihličia a skál, / do doliny sa nevrátim. / ostáva pohľad na lásku pod nami, / ľudské chvenie, bránime sa havranom / tu – v bezčase, na poslednom mieste ktoré / sme dosiahli prudkým stúpaním.“ (2014: 12). V priestore prelínania sa civilizačných a primitívnych vrstiev sa rodí imaginárny svet poézie, na čo poukazuje 5. časť, v ktorej sa subjektka a autorka stotožňujú: „nezadržateľná chuť vlastných básní, nezadržateľná / chuť roztrhať všetko čo som napísala, je zakázané / uchovávať ľudí a miesta v tomto znehybnení.“ (2014: 13).

Potrebu po vymanení sa zo stavu znehybnenia vyjadruje motívmi pohybu, ktoré aj v pokračovaní zbierky rozvinie v konfrontáciách s kontextom rozprávok a archetypov. V kontexte pohybu je dôležitý symbol lana, ktoré subjektke „pomáha“, aby zo dostala zo stavu uviaznutia. Motív povrazu sa dožije širšej kontextualizácie v druhom cykle zbierky, ktorý autorka pomenúva *Tajomstvo nedokončenej mapy*. Nová identita lyrického subjektu, povrazolezkyňa, vykročí do prírody. Vonku sa ocitá v priestore prírodných živlov, gejzírov, zemetrasení, v životných turbulenciách, čo však pre ňu má len pozitívnu konotáciu; vedomá si je, že musí vypäť sily na prekonanie neistôt, ale zároveň tu dýcha „celým telom“. Básne druhého cyklu vznikali počas autorkiných zájazdov do Chile a Portugalska, Atacama púšte a Južnej Patagónie a pocity, stavy ženského lyrického subjektu súvisia s pobytom v týchto krajinách.

Opätovne zaujme symbol skaly, predstavujúci stabilitu a zdroj, v ktorom mohutnie poetkina obrazotvornosť, je mytologickým miestom, na ktorom oslobádza živelnú energiu. Skala v Dianiškovej poézii tiež predstavuje miesto subjektinho vertikálneho rastu, ktorý sa deje simultánne s fyzickým osvojovaním si brál, najmä v básňach druhého cyklu. Tak sa v Dianiškovej poézii prevrstvuje niekoľko paralelných významových hladín, ktoré sa dajú identifikovať podľa stupňa dominance určitého motívu. Prechody medzi motívmi by sa dali prirovnáť k seizmologickým krivkám, alebo k záznamu srdcového pohybu: niekedy sú pokojné, postupné, inokedy prudké, skokovité. Tieto chody vizuálne podporujú sugestívne ilustrácie brál Anny Ondrejčkovej a tak kombinácia básní a ilustrácií tvorí kompatibilný súzvuk.

Poetka najčastejšie tvaruje prehovory do pásem, ale používa aj kratšie formy, ako napríklad v treťom cykle zbierky. Vo výrazovom zmysle texty charakterizuje špecifická vizualizácia, asociačný spoj obrazných situácií. Zvieratá zastupujú vzťah s mytologickým a primitívnym, no zároveň ich možno vnímať ako alegorických nositeľov ľudských vlastností, stavov a emócií. Farby sivej, čiernej a modrej (oceán), príroda a súvislosti medzi vnútorným a vonkajším, jednotlivé pásma Dianiškovej básní tvarujú do sugestívnych vizuálnych performancií, ktoré sú podtiahnuté reflexívnym a emočným podkladom. „Mágia“ Dianiškovej zbierky možno vsaľa zo zdrojov latinoamerického magického realizmu, ktoré jej pripisuje kritika (Biznárová 2015: 66), no podstatnejšie v tom je, že v snoch, fantázii a v tvorbe nachádza možnosť splynutia s absolútnym, mimočasovým.

Klady Dianiškovej zbierky vychádzajú z originality poetkinho sveta, jeho stability, spočívajúcej v prelínaní tradícií rudimentárneho sveta a súčasnosti. Vyplyvajú i

z čara fantastickej sféry, ktorá sa navrstvuje poznaním reality a úsilím uchopiť to, čo je za fyzickým. Zlúčením rudimentárneho s chladnou civilizáciou, Dianišková ponúkla autentický poetický hlas súčasnej ženy. Poetickými pásmami vykreslila paralelné svety a prekročila hranice poézie súkromia smerom k subjektívnej metafyzike spirituálnej poézie.

LITERATÚRA

- Bančej, M. (2017), dostupné na http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/veronika-dianiskova#books_reviews. 12. 2. 2017.
- Biderman, H. (2004), Rečník simbola (Beograd: Plato).
- Biznarová, L. (2015), Básne, ktoré sa chcú stať, *Romboid*, 50 (4), 65–67.
- Dianišková, V. (2014), *Zlaté pávy sa rozpadnú na sneh* (Liptovský Mikuláš: Naorami).
- Gavura, J. (2012), *Antológia súčasnej slovenskej poézie Pät'Xpät'* (Bratislava: Literárne informačné centrum).
- Haugová, M. (2007), Pomalé rozpínanie ruže, *Knižná revue*, 17(6), 1.
- Matejov, R. (2017), http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/veronika-dianiskova#books_reviews.
- Šrank, J. (2017), http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/veronika-dianiskova#books_reviews
- (2013), *Individualizovaná poézia* (Bratislava: Cathedra).

Marina Šimáková Speváková

SAVREMENA SLOVAČKA PESNIKINJA VERONIKA DIJANIŠKOVA (VERONIKA DIANIŠKOVÁ)

Rezime

U radu se bavimo analizom pesničkog stvaralaštva mlade autorke Veronike Dijaniškove (1986) iz Slovačke. Autorka je objavila dve zbirke pesama *Labyrint okolo rúk* (2006), za koju je dobila književnu nagradu „Ivan Krasko“, i *Zlaté pávy sa rozpadnú na sneh* (2014). U širem kontekstu savremene slovačke poezije kritičar Jaroslav Šrank okarakterisao je njen pesnički izraz kao poeziju privatnosti. Prožimanjem kulturnih simbola i imaginacije, lirski subjekt traga za punoćom življenja, uz sveprisutno osećanje da je smisao u samom kretanju. Konteksti unutrašnjeg života, imaginarnog sveta i egzistencije u spoljašnjem svetu lirskog subjekta stapaju se u jedinstveno višeglasje slobodnog stiha i sugestivne vizuelizacije. U mlađoj savremenoj slovačkoj poeziji, u kojoj dominira eksperimentalno-dekonstruktivna poezija, Dijaniškova predstavlja autentični poetski izraz.

K PROZAICKEJ TVORBE ONDREJA ŠTEFÁNÍKA

Ondrej Štefánik už od svojho debutu *Pštroší muž* (2011) prepája (neo)realistické postupy s non-sensom, psychologické profily postáv s ich grotesknou deformáciou. Predmetom jeho kritiky je spoločnosť ovládaná médiami a diktátom trhu, v ktorej absenteje citovosť a jednotliviec ani nie je schopný nadviazať trvalé vzťahy. Aj v románoch *Bezprsté mesto* (2012) a *Som Paula* (2016) Štefánik tematizuje aktuálny stav society s iróniou a dezilúziou, pričom v prvom z nich využíva aj prvky detektívneho žánru, v druhom prostriedky sci-fi. Štefánikove prózy poukazujú na devalváciu hodnôt v 21. storočí, a to najmä v urbánnom prostredí, bez šance na ich zlepšenie. Sú napísané sviežim, hovorovým jazykom, so zmyslom pre mnohé komické situácie, azda preto sa dostali aj do finále prestížnej slovenskej literárnej súťaže Anasoft litera (2013, 2017).

Kľúčové slová: Ondrej Štefánik, próza, nonsense, mesto, dezilúzia.

Ondrej Štefánik has combined (neo-)realistic techniques with nonsense, psychological profiles of literary characters with grotesque deformation, since his literary debut *Pštroší muž* (2011). His critical view is focused on society controlled by the media and the dictate of the market system with no emotional response and individuals struggling to start long-term relationship. His novels *Bezprsté mesto* (2012) and *Som Paula* (2016) depict contemporary society using irony and disillusionment while employing features of the detective fiction genre in the former and of science-fiction in the latter. The fiction of Ondrej Štefánik points to the disintegration of values in the 21st century, especially in urban areas and with no chance for improvement. Its lively informal language and a sense for the humorous in various situations can be considered reasons why it was shortlisted for the prestigious Slovak literary prize Anasoft litera (2013, 2017).

Key words: Ondrej Štefánik, fiction, nonsense, urban area, disillusionment.

Ondrej Štefánik upozornil na svoj literárny talent už svojím debutom, zbierkou poviedok *Pštroší muž* (2011), čo potvrdzujú aj nominácie jeho románov *Bezprsté mesto* (2012) a *Som Paula* (2016) do finále prestížnej slovenskej súťaže Anasoft litera. Zdá sa, že Štefánik je nielen jeden z mála výrazných slovenských prozaikov, debutujúcich po roku 2000, ale že tiež našiel spôsob, ako sa svojou tvorbou priblížiť čitateľovi a zároveň vytvoriť kvalitný, mnohohrstevnatý text. Tento absolvent žurnalistiky a úspešný copywriter¹ možno práve pod vplyvom reklamy štylizuje svoje prózy na pohľad ľahko, využívajúc hovorový jazyk aj subštandard, za zrozumiteľ-

¹ Za svoju prácu v reklame Štefánik dostal viaceré ocenenia, no najmä, ako poznamenáva Zora Prušková: „Je to napokon aj jeden z motívov a východísk jeho písania. V debute *Pštroší muž*, v tematicky komponovanom kaleidoskope štrnástich poviedok, ktoré sú do celku doladené charakterom rozprávača, sa Štefánik od virtuálneho sveta pseudoumeleckého, dizajnového produktu vzdáľuje a distancuje prostredníctvom groteskne, nonsenseovo štylizovaných poviedok. Ich spoločným menovateľom je potvrdzovanie nesúladu medzi umelým (pseudoreálnym) svetom permanentnej produkcie dokonalých nálad, výrobkov, ľudí a vzťahov a skutočným svetom. Poviedky sú v akcentovaní tohto protikladu privolávaním sveta, ktorý však postupne prestáva existovať a presúva sa len do predstáv, túžob, obsesí a frustrácií Štefánikových hrdinov.“ (Prušková 2016: <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/ondrej-stefanik>).

nou, atraktívnou formou jeho diel sa však skrýva ťaživá, niekedy až desivá sémantika. Štefánik kreuje nielen často paralyzovaného, anestetického jednotlivca, ale tiež deziluzívny obraz súčasného mesta (najmä Bratislavy). Jeho postavy prezentujú istú generáciu (tridsiatnikov až štyridsiatnikov), s prevažne luxusným životným štandardom,² poznamenanú mediálnou a trhovou manipuláciou, t. j. aj devalváciou hodnôt. Pohybujú sa medzi realitou a snom, prípadne vo virtualite, aj preto nie sú schopné nadviazať zmysluplné vzťahy či existovať autenticky.³

Edo, protagonista druhej Štefánikovej knihy *Bezprsté mesto*, je azda najlepším dokladom predošlého tvrdenia: rýchlo a ľahko sa zoznamuje so ženami, ale nedokáže sa nadlho citovo viazať, partnerky sú pre neho skôr pohodlným prostriedkom na udržiavanie domácnosti a pravidelného sexu než rovnocennými bytosťami. Ako narrátor ironicky poznamenáva, Edo má radšej krkovičku než Beátu (Štefánik 2012: 9). Vo vzťahu s ňou dospeje do štádia, v ktorom sa cynicky stavia nielen k jej túžbe po dieťati, ale i k ich spoločnému bytiu. Naopak, priťahuje ho mladé dievča, pomenované Maličká, neskôr tiež tajomná Vlčica, avšak aj preto, že táto toleruje jeho excesy. Edo si striedaním partneriek nič nekompenzuje, Edo nie je schopný hlbších emócií, hoci vie byť očarený krásou, vďačný za láskavosť, občas je dokonca jemný a vtipný. Edo si nechce založiť rodinu, pretože otcovia sa podľa neho „cez potomkov usilujú dobehnúť všetko, na čo sa v živote vykašľali a na čo im nestačili vlastné sily. Edo sa nesnažil stihnúť vôbec nič a netuší, čo by tak stihnúť mohol. (...) Preto nemá na dieťa najmenší dôvod. Plodiť zatiaľ nehodlá.“ (Štefánik 2012: 86).⁴ Edova averzia voči potenciálnej vlastnej rodine je motivovaná pohodlnosťou muža v istom veku; podobný názor na vzťahy ako Edo má však aj Maličká, u ktorej by sme vzhľadom na jej osemmásť rokov predpokladali istú životnú vitalitu.

Štefánikove prózy vypovedajú najmä o zle, ktoré vzniká takmer nezbadane, v bežných situáciách. Napríklad próza *Peklá* z debutu *Pštroší muž* sa skladá z častí tematizujúcich rôzne podoby krutosti. V jednej z nich rodičia zamurujú detskú izbu svojmu synovi ako darček k narodeninám; v ďalšej sa známa dvojica Laurel a Hardy nudí, ale keď chce zohnať rebrík alebo vedro, predavač ich nielenže upozorňuje, že „tu žiadne nebo nie je“ (Štefánik 2011: 44), ale ani nevie, čo je sranda; v inej si postava myslí, že je mŕtva, ale nevadí, lebo „smrť nie je smrteľná choroba.“ (2011: 47). V textoch narastá nepokoj a napätie akoby z ničoho nič, každodenný, banálny život postáv sa zrazu zvrtné, protagonisti nie sú vstave uniesť jeho stereotyp či nezmyselnosť. V románe *Som Paula* kreuje Štefánik priam mcewanovskú atmosféru: dusno medzi manželmi postupne hustne, až vyúsťuje do nečakaných, patologických reakcií Pauly, podmienených aj facebookovou komunikáciou. Paula sa usiluje nájsť východisko z krízy odchodom od (neverného) manžela a vzťahom so spisovateľom, ale

² Tento dokumentujú aj opakujúce sa motívy jedla a pitia (mascarpone s jahodami, kaviár, šunka, krémová hrášková polievka, kozí syr, krevety, husacia pečienka, špikové kosti, šampanské s jahodami, Jameson a i.), čistá pleť postáv, kvalitné oblečenie či iné rekvizity komfortu (kúpeľ s medom či dvomi litrami mäťového čaju atď.).

³ O protagonistke románu *Som Paula* sa v naznačenom smere dozvedáme: „Tým, že ju otec okázalo vnáral do sveta nepravdepodobností (...) miesto toho, aby ju pripravoval na skutočný život, naučila sa nebyť už takmer ničím neočakávaným prevrpená.“ (Štefánik 2016: 19).

⁴ Oproti nemu Kristián z románu *Som Paula* „má všetky ambície naplnené. Nemá dôvod plniť si svoje aspirácie cez syna.“, ale zároveň „Kristiána viac zaujímal manželkin ľahkovážny prístup k synovi, ako jeho vlastný postoj k Dávidovi.“ (2016: 31).

i ten sa ukáže dočasný. Futurologický záver románu rozvíja motív mediálnej manipulácie, napriek rámcovaniu však transparentne dopovie predošlé, jemne naznačené problémy. Je tak nielen redundantný, ale nefunkčne sa v ňom mení tiež modalita románu (akoby sme sa ocitli v inom, sci-fi svete).

Okrem toposu mesta je v Štefánikových textoch relevantná temporalita, pričom autor nepracuje so striktnými hodnotovými protikladmi, modeluje však nanajvýš skeptický obraz súčasnosti. V daných súvislostiach sa možno identifikovať s konštatovaním I. Taranenkovej, ktorá okrem iného porovnávala knihy Michala Havrana *Analphabet* (2016) a Ondreja Štefánika *Som Paula*: „Spoločnou témou oboch románov sa stáva túžba odhaliť to podstatné, pravdivé, preniknúť k skrytému zmyslu či už sveta alebo seba. Vízia sveta, ktorú nám ich autori prezentujú, je však mizantropická a skeptická. Túžba ich hrdinov po autenticite a skrytej pravde je len iluzórna či v lepšom prípade prchavá. A keďže najvládnejšie momenty života Havranových postáv sú spojené s minulosťou a Štefánikove v nej hľadajú a možno nachádzajú únik z bezobsažnej prítomnosti a skľučujúcej budúcnosti, pridáva sa k dezilúzii a skepse nostalgický tón, ktorý nenápadne vyjadruje presvedčenie, že dobre už bolo.“ (Taranenková 2017: 19). K uvedenému dodávam, že Štefánikove prózy zároveň upozorňujú na to, že takýto stav nie je prirodzený a treba o ňom aspoň rozmýšľať, aby sa raz dal zmeniť.

Azda preto sa protagonistka románu *Som Paula* stavia kriticky k svojej navonok úspešnej kariére, z práce v PR odchádza podobne ako od manžela. Edo v *Bezprstom meste* žije len z prenajmania bytu a písania esemesiek či listov pre priateľku mafiana Pauliho (neskôr aj pre istého Kazeťáka), hoci skončil vysokú školu a má komplikovanú hlavu, do ktorej sa zmestí veľa myšlienok. Usiluje sa zachovať si vlastnú slobodu, no je dostatočne inteligentný na to, aby vedel, že mrhá svojím životom. Bojí sa „množstva času, ktorý musí do konca dňa vyplniť bytím“ (Štefánik 2012: 9).

Ak postavy nachádzajú len dočasný azyl v inej temporalite, priestor im takéto možnosti neponúka. Vlčica sa pokúša „zachrániť“ Eda tým, že ho chce odviesť niekam mimo civilizácie, no stačí zvuk Edovho mobilu, aby sa obaja vrátili do mesta. Protagonistov Štefánikových textov zväčša nepriťahuje príroda, vyhovuje im vyseďovanie v baroch, reštauráciách, prípadne v izbách. Interiérové motívy zároveň súvisia s uviaznutím postáv v ich neautentických, virtuálnych bytiach.

V slovenskej próze po roku 2000 dochádza k revitalizácii príbehu, o čom svedčia aj Štefánikove knihy, osviežené postupmi žánrovej literatúry (sci-fi, fantastiky či detektívky). Tieto sú prostriedkom pre upútanie čitateľa, nie však jediným či konečným cieľom textu. Napriek tomu, že nás autor udržiava v napätí, kto je tajomný vrah, akosi od začiatku románu *Bezprsté mesto* tušíme, že jeho identita nebude odhalená: „Obyvatelia a Edovi známi sú samozrejme podľa pravidiel žánru detektívky dvojrozmernými typmi⁵ reprezentujúcimi isté charakterové črty súčasnej spoločnosti, ktoré

⁵ Treba konštatovať, že práve odklon od istého žánrového modelu nemusí byť v Štefánikových textoch presvedčivý (mafian Pauli sa občas vyjadruje až príliš inteligentne, vyšetrovateľ Fúzatý pozná dekonceptuálne umenie atď.). Na druhej strane, Štefánikove postavy rozprávajú jazykom, ktorý vždy zodpovedá ich osobnostnému profilu. Disproporciou medzi „akademickým“ obsahom a jeho „nízkou“ formou tak vznikajú viaceré komické situácie, napríklad keď sa vyšetrovatelia rozprávajú o známom výtvarníkovi: „Myslíte, že je to dekonceptualista?“ prehovoril po chvíli Fúzatý. „Ja neviem, to je čo?“ odpovedal nechápavo Blondín. „Nejaký frustrovaný umelec, ktorému ruplo

nikdy ani konaním, ani jazykovo zo svojho rámca príliš nevybočujú. Podobne ako príbeh o pátraní po ‚bratislavskom Rozparovačovi‘ sú postavy románu len ilustráciou – kúskami veľkej mozaiky časov, v ktorých žijeme, a tak je v konečnom dôsledku nepodstatné, či zistíme, kto je vrah alebo nie.“ (Ostrihoňová 2013: 38). Azda preto autor viaceré postavy pomenováva na základe ich vonkajších znakov, vlastností či činností: Maličká, Vlčica, Magor, Listočkár, Ryšavý, Soletka, Fúzatý, Blondín atď., iné však konkretizuje vlastným menom. Štefánik pritom román nefragmentarizuje, ale postupne nasvecuje profily postáv, kreujúc do seba zadajúcu mozaiku celku. Prelínanie predstáv (v podobe pána Návštevu) a skutočností sa stáva trochu stereotypné, azda preto, že opakovanie zvláštnych situácií a bizarných segmentov prestáva byť sugestívne (podobne ma postupne rušili vložené, kurzívou zdôraznené odkazy Listočkára, hoci mali dokumentovať patológiu mysle a svojím spôsobom aj spoločnosti).

Na druhej strane, Štefánik produktívne využíva nielen absurditu, ale tiež ďalšie komické mody, predovšetkým iróniu, čierny humor či grotesku, ktoré vznikajú z disproporcie medzi očakávaným a reálnym stavom, predstavou (idealitou) a skutočnosťou. Napríklad vo vynikajúcej poviedke *Obetovať sa pre niekoho* z debutu protagonistu osloví snehuliak, aby mu zohnal ruky namiesto konárov, čím vznikajú viaceré bizarné situácie. Poviedka končí vtipne, no i tak trochu hororovo: po návrate domov čaká protagonistu nariekajúca bezruká bábika...

Komika vyplýva aj zo stretu normálneho a nenormálneho, na strane druhej tento môže byť aj zdrojom tragiky. V Štefánikových prózach totiž buď vystupujú postavy ľudí s rôznymi psychickými chorobami (Magor v románe *Bezprsté mesto*, muž v poviedke *Pštroší muž* atď.) alebo protagonisti postupne nadobúdajú príznaky rozličných porúch (hrdinka románu *Som Paula*, Edo v *Bezprstom meste* a i.). Na textoch, v ktorých má narátor ironický odstup od takýchto typov (v poviedkach, ale i v románe, najmä ak blázni vystupujú ako epizódne figúrky), sa môžeme aj smiať; naopak, zo situácií, v ktorých sa nedá nezošalieť, nám naskakujú zimomriavky. Štefánik tak účinne prepája komiku s tragikou, dištanciu s účasťou, povrchnosť s hĺbkou či normalitu s anomáliami.

LITERATÚRA

Štefánik O. (2011), *Pštroší muž* (Bratislava: Beyond Media, s.r.o.).

____ (2012), *Bezprsté mesto* (Bratislava: TATRAN).

____ (2016), *Som Paula* (Bratislava: TATRAN).

Ostrihoňová A. (2013), „Čo majú spoločné jaternice, Rubikova kocka a ľaváci?“, *Pravda*, 23 (15), 38.

Prušková, Z. (2016), „Charakteristika tvorby“, dostupné na <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/ondrej-stefanik>.

Taranenková I. (2017), „Skeptické vízie doby v neošúchanom žánrovom rúchu“, *Knižná revue*, 27 (1), 18–19.

v palici. Jak ten Damien Hirst, postrach dobytky, čo seká kravy na polovicu a potom s tým vymetá galérie, pokračoval Fúzatý. ‚Kto?‘ ‚Damien Hirst,‘ zopakoval šéf. ‚Prečo polí kravy?‘ zisťoval Blondín. ‚Asi má v hlave nasrané z toho, že nevie nič poriadne namaľovať.‘ ‚Vždy lepšie sekať do bytka ako ľudí,‘ skonštatoval Blondín.“ (Štefánik 2012: 6).

Марта Соучкова

О ПРОЗНОМ СТВАРАЛАШТВУ ОНДРЕЈА ШЋЕФАНИКА

Резиме

Ондреј Шћефаник од свог дебија *Мушкарац-ној* (2011) повезује (нео)реалистичке процесе са нонсенсом, психолошке профиле ликова са њиховом гротескном деформацијом. Предмет његове критике је друштво, које је контролисано од стране медија и диктатуром тржишта, у којем нема осећања и појединац није у стању да успостави трајне односе. Чак и у романима *Град без прстију* (2012) и *Ја сам Паула* (2016) Шћефаник тематизује актуелно стање у друштву са иронијом и дезилузијом. У првом од њих користи елементе детективског жанра, док у другом користи елементе научне фантастике. Шћефаникова прозна дела наглашавају девалвацију вредности у 21. веку, посебно у урбаној средини, без изгледа за побољшање. Написана свежим, говорним језиком, са осећајем за многе комичне ситуације, ушла су и у финале престижног словачког књижевног конкурса *Анасофт литера* (2013, 2017.)

ДРУГИ ПОГЛЕД НА ШТУРОВСКУ ГЕНЕРАЦИЈУ У ДРАМИ ЈАНЕ ЈУРАЊОВЕ

У раду се бавимо анализом драмског текста *Чиније сребрне, посуде одличне* (*Misky strieborné, nádoby výborné*), словачке ауторке Јане Јурањове. Текст је прва у низу савремених драма које преиспитују допринос и достигнућа генерације словачких романтичара и кодификатора словачког језика. Стога се у раду бавимо анализом митомоторике и демитизацијом користећи се Јунговом интерпретацијом симбола и архетипова. Актери текста су жене које су пратиле припаднике такозване штуровске генерације и историја се приказује из њихове перспективе. Пошто је наведена перспектива изразито лична и под утицајем природе односа у којима су јунакиње биле са великанима словачке историје, посвећујемо пажњу и њиховој личној психологији.

Кључне речи: штуровска генерација, аналитичка психологија, колективно несвесно, архетип, психоанализа.

In the paper we discuss the analysis of the dramatic text *Silver bowls, excellent dishes* (*Misky strieborné, nádoby výborné*) by the Slovak author Jana Juranova. The text is the first in row of contemporary plays that re-evaluate the contribution and achievement of the generation of Slovak romanticist authors and codifiers of the Slovak language. For that reason, we analyse the mythomoteur and a demythization using Jung's interpretation of symbols and archetypes. The characters in the text are women who followed members of the so-called Stur's generation and the history is presented from their point of view. Due to the fact that the above mentioned point of view is extremely personal and under the influence of the nature of the relationship between characters of the text and important figures of Slovak history, we also pay attention to their individual psychology.

Key words: Stur's generation, analytical psychology, collective unconscious, archetype, psychoanalysis.

Драма *Чиније сребрне, посуде одличне* (*Misky strieborné, nádoby výborné*) Јане Јурањове (Juránová 2014: 43–97) пружа поглед на генерацију штуроваца из женске перспективе и прва је у низу савремених драма које преиспитују вредности, доприносе и достигнућа генерације словачких романтичара и кодификатора словачког језика¹. Књижевна драма окупља жене које су биле у некој врсти односа са главним представницима штуровске генерације². У питању су Адела Остролуцка (Adela Ostrolúcka) – пријатељица Људовита Штура, Ањичка Јурковичова-Хурбанова (Anička Jurkovičová-Hurbanová) – супруга Јозефа

¹ Више о драмама и позоришним поставкама на тему штуровске генерације в. Већова 2015.

² Припадници штуровске генерације су челници словачког националног препорода, романтичарски аутори и кодификатори словачког језика. Као најзначајне издвајамо: Људовита Штура, Јозефа Милослава Хурбана, Михала Милослава Хоце, Јанка Краља, Андреја Сладковича и Јана Бота. Појам *штуровци* или *штуровска генерација* се користи зато што су припадници генерације углавном били његови студенти на братиславском лицеју и/или под утицајем његове филозофије и естетике.

Милослава Хурбана, Марина Пишлова Гержова (Marína Pišlová-Geržová) и Антонија Јулија Сековичова Браксаторисова (Antónia Júlia Sekovičová-Braxatorisová). Друштво им прави и један мушки представник генерације, Јан Калинчјак (Ján Kalinčiak), који је имао сложене односе са Људовитом Штуром. У свом опусу ауторка драме обраћа пажњу на приказивање жена које су стајале у сенци значајних историјских личности. Ауторка то чини на основу архивског материјала, а у циљу скретања пажње на пренебрегнуте историјске чињенице³.

Радња⁴ је смештена у време након смрти протагониста⁵, приликом фикционалног сусрета сапутница припадника генерације словачких романтичара и кодификатора нар одног језика, тако да је у извесном смислу безвремена и неисторијска, а ликови⁶ се налазе у својеврсном (психолошком) лимбу из којег нема излаза.

Пошто се говори о времену живота јунака, текст можемо поделити на две временске линије : једну представља проживљавање драме у деветнаестом веку, а другу рецепција те првобитне драме из перспективе лимба, то јест, рецепција представе укотвљене у колективном сећању. Подела на наративне линије може бити урађена на основу временских линија, али се могу следити и појединачне приче сваког јунака. Протагонисткиње понављају исте, готово ритуализоване радње у покушају да се ослободе трауме коју им је проузроковао живот у сенци великана. Структурирана прича (аристотеловски *muthos*) не постоји у овом тексту и дешавање на сцени је подређено карактерима и ситуацији у којој се они налазе, дакле, ситуација има примат над радњом (Sarazak 2015: 24). Стога текст можемо класификовати као аналитичку, антиилузивну и статичну драму. Сва стања и догађаји који би могли конструисати аристотеловску причу одиграли су се пре почетка текста па њу можемо реконструисати на основу реплика, али радња се не приказује. Текст је у суштини „драма после драме“ – „секундарна драма, игра с прошлошћу, повратак – нужно *критички* – на првобитну драму“ (Sarazak 2015: 25). У тексту су такође присутни знаци мултимедијалности у виду аудио-снимака коришћених за преношење „мртвих“ мушких гласова и у виду луткарског позоришта које приказује славни излет штуроваца на тврђаву Дјевин⁷. Певање, рецитације и плес читамо пре свега као знакове карневализације

³ Више о стваралаштву Ј. Јурањове в. Kročánová 2014.

⁴ Користимо термин *радња* упркос томе што је *радња* у традиционалном, аристотеловском смислу одсутна (уп. Pavis 2004: 28–31; Dipon 2001: 26–38; Kralj 2002: 98–101).

⁵ Дефиниција протагонисте Густава Фрејтага (Freitag 1944: 46–47) заправо се поклапа са дефиницијом и функцијом јунака Карла Густава Јунга, тако да протагонисту можемо тумачити као израз колективног несвесног (Jung 1978: 247–265).

⁶ Флоранс Дипон прави разлику између *лика* и *карактера*, наводећи да *карактер* имплицира *личност* (у психолошком смислу). Она наводи да се „код Аристотела, лик стапа са својим карактером, и тај је карактер исказивачки субјект текста, што ће рећи *личност*“ (Dipon 2001: 31). *Личност* би према Аристотелу затим требало да буде подређена радњи, што међутим у овом тексту није случај. Овде се обрађују управо личности стварних особа, а не драмски карактери.

⁷ Том приликом направљен је договор о путевима и могућностима рада на националном препороду и осамостаљењу Словачке. Излет се одиграо 24. априла 1836. године, а осим Ј. Штура и М. Хурбана излету су присуствовали и млади представници словачке интелигенције, Штурови студенти са братиславског лицеја.

текста која врши у њему различите функције: од дочаравања слике доба, до стварања оштре ироније. Текст ствара изражене контрасте који продукују значење и изазивају читаоца да их сам тумачи. Најзначајнији су контрасти између Аделе као „празне“ и осталих јунакиња као „пуних“ чинија, као и контраст између мушког и женског типа дискурса, при чему лик Ј. Калинчака игра улогу посредника између завађених страна чак и унутар самих личности. Адела функционише као покретач дијалога између ликова, захтевајући од њих одговоре како би потенцијално разрешили свој унутрашњи конфликт, из чега произилази како основ за критику, тако и мотивација сценске радње.

У тексту је сцена подељена на два дела – у једној половини се налазе „живе“ глумице, а у другом марионете, бисте или фотографије штуроваца (Jugáňová 2014: 49). Сама подела сцене на живо и неживо значи промену перспективе – главна реч је дата онима који се у историји помињу, али суштински никад нису били предмет те историје – женама. Таква подела и конфронтација мушког и женског дискурса (јавног и приватног, колективног и индивидуалног) намерна је замена позиција у односу на стереотипне улоге додељене женама и даје се глас женском принципу⁸. Мушки глас је присутан у виду цитата, што наглашава намерно дистанцирање текста од перспективе мита. У мушком дискурсу су приметни дискурси реалног, колективног и историјског, који се уклапају у женски фикционални свет. Да би доградила тај фикционални, женски микрокосмос и представила целокупан утицај једног света на други, ауторка користи дела и кореспонденцију штуроваца као израз друштвених захтева који притискају и деле женске субјекте. Дејство „мушког“ света на „женски“ може се пренети на положај жена у друштву кроз историју. Цитирањем се преноси историјска стварност (нпр. постојећи језички плурализам⁹) и приказују се начини и средства формирања романтичарског мита, као и мита о штуровцима.

У овом раду ћемо се бавити анализом текста из перспективе психоаналитичке теорије и аналитичке психологије Карла Густава Јунга. Такво сагледавање текста нам пружа могућност интерпретације канонизованих представа и узајамног дејства колективног и индивидуалног несвесног. Слике Људовита Штура и штуроваца су канонизоване (што можемо видети по јединој репродукованој фотографији Љ. Штура, која се претворила у симбол националног препорода) и уз помоћ књижевних текстова представљају

⁸ Мушки принцип представља аполонијски принцип форме, идеје, иницијативе, активности, власти, одговорности, културе, разума, апстрактног мишљења, свесности, правде итд., док је женски принцип дионизијски принцип материје, пасивности, потчињености, природе, осећања, инстинктивности, несвесности, конкретног мишљења, милосрђа и сл. Такво тумачење мушких и женских особина је својствено и филозофији и колективној свести (Рябов 1997: 29–30). У репликама „неживих“ мушких ликова драме присутан је стереотип мушког принципа, док су у репликама „живих“ женских ликова присутни елементи женског принципа уз константно преиспитивање веродостојности и основаности једног и другог.

⁹ У то време су у употреби били претходно кодификован словачки језик и чешки језик. Словачки језик, чију кодификацију је извршио Антон Бернолак 1787. године, користили су католици, док су чешки језик користили еванђелисти. Штуровци су као еванђелисти почели своје деловање на чешком језику па су присутни цитати њихових дела из времена пре кодификације 1843. у драми наведени у оригиналу.

архетип¹⁰ укотвљен у свест словачког народа. Митомоторика¹¹ је у служби креирања фиксираних слика која се преноси са генерације на генерацију и креира национални (наративни) идентитет. Овде се, наравно, не ради о архетиповима и митовима који представљају наслеђе целог човечанства, већ о архетипским представама и модерном миту, базираном на историјским догађајима и личностима, који означава „афективно усвајање властите повести. У том смислу, мит је утемељујућа повед, која историзацијом не пролази, него уместо тога добија трајно значење“ (Asman 2011: 44). Јунг разликује архетип као мотив од митолошких слика као свесних архетипских представа које се могу разликовати од културе до културе или од појединца до појединца: „Архетип је тежња да се створе такве представе мотива – представе које се у великој мери могу разликовати у детаљима, а да при том не изгубе свој основни облик. Постоји, на пример, много представа мотива о несложеној браћи, али сам мотив остаје исти“ (Јунг 1996: 73).

Како је стварање архетипских представа природна тенденција психе појединца, тако је она присутна и у друштву и представља основ за креирање целовитих слика о себи на основу заједничког сећања групе. Друштво из мора историјских дешавања и података издваја поједине догађаје који би приказивали специфичне карактеристике тог друштва, односно оно што их разликује и издваја од осталих. Издвојени делови се затим понављањем фиксирају у колективном сећању и креирају причу која представља основ наративног идентитета једног народа. Они постају архетипске представе, то јест слике-симболи са којима су повезане одређене асоцијације. Свака таква слика-симбол, осим историјских чињеница, садржи и елементе који су део колективног несвесног целог човечанства (дакле, архетипове). Тако се Ј. Штуру, на пример, приписују одлике архетипова чаробњака, јунака или пророка (мана-личности према Јунговој терминологији (Jung 1978: 248)), што видимо у цитираним одломцима Хурбанове биографије Ј. Штура. Основом за такво виђење сматрамо пре свега Штурову аскезу обавијену велом мистерије, због које он бива издвојен из групе и стиче епитете надљудскости. Он је у драмском тексту и цитирајућој биографији симболички представљан различитим животињама – орлом, соколом и јеленом – које своје симболичко значење црпу из колективног несвесног. Орао је тако у хришћанској традицији један од апостола (Јунг 1996: 14–15) или сам Христ, а у словенској митологији представља божју птицу која, заједно са соколом, остварује везу са богом. Лов на јелене је симбол сексуалног чина (Јунг 1996: 26), а сам јелен симбол васкрсења и самим тим се идентификује са различитим божанским фигурама (па и Христом) (Срејовић 2001). Таква симболика лова на јелене у тексту се повезује са могућом хомосексуалном оријентацијом Ј. Штура. На више места поменуто поређење Штура са јеленом у биографији

¹⁰ Архетип је према Г. Јунгу црта колективног несвесног, он је наслеђена форма која обитава у несвесном појединца и може се приметити у миту (причи) или сну. Настаје таложењем људског искуства и представља доминантне црте у колективној слици света (Jung 1978: 101). Променом људског искуства мења се и колективна слика света и настају нови архетипови.

¹¹ Митомоторика представља стварање митова на основу историјских чињеница у циљу утемељивања слике коју нека заједница (нација) има о себи и с том идејом се историјски догађаји и личности претварају у архетипове (Asman 2011: 43–47).

(Juráňová 2014: 85), наводи нас на ближе посматрање симболике јелена, чије тумачење управо потврђује аскезу као основ за формирање мита: „Рог је несумњиво фалусни симбол [...], а пошто расте из главе, средишта духа, он представља сублимирану еротску снагу, неисквареност, племенитост, духовно оплођујућу силу и божанску моћ“ (Trebješanin 2011: 183). Орла, као симбол духа који је „повезан са мушким и очинским принципом“ (Trebješanin 2011: 301), повезујемо са виђењем Штура као оца језика и народа.

Метафора у наслову се односи на жене посматране као посуде, што је лајтмотив драме: „АЊИЧКА Све се може издржати. Мој живот је био пун све до краја. До врха. / АДЕЛКА А није ли вам некада тај садржај био стран?“¹² (Juráňová 2014: 52) Метафору посуде везујемо за архетип Мајке¹³, а она истовремено представља положај жене у култури – као оне у коју се усипају значења која жена мора трпети (издржати), а која сама нема значење. На тај начин су јунакиње заправо „означене“ својим животним сапутницима, који се тако јављају и у улози њихових означитеља. У том смислу је најупечатљивији лик Марине Пишлове Гержове, с обзиром на то да је она инспирација за дело *Марина* романтичарског песника Андреја Сладковича. Марина на сцену излази рецитуюћи стихове поеме са маском на лицу. Маска представља књижевно дело које њој даје идентитет у колективном сећању. Она је ту у јунговском смислу *persona* – идентитет наметнут од стране друштва који има функцију уклапања појединца у друштвене оквири (Jung 1978: 170–171). С једне стране, Марина се потпуно саживела са колективном представом, а с друге стране потискује свој живот одвојен од живота поеме.

Епитет „сребрне“ у опису посуда се у овом контексту користи за означавање другоразредности и потлаченог положаја жена у друштву. Лајтмотив посуде у различитим контекстима прати мотив цвећа због изражене симболичности. Цвеће је пре свега симбол женствености и женског принципа и у том смислу је у контрасту са симболима мушког принципа (орао, соко, јелен). Неговање цвећа представља стереотипне женске послове – бригу о домаћинству, деци, неговање љубави. Такође је део посмртног ритуала те је и стога важан чинилац текста.

Према Јулији Кристевой фобије се изражавају у језику превасходно метафоризацијом, те је метафора овде израз страха (Kristeva 1989: 11–13), првенствено од женског, које Ј. Кристева дефинише као *засорно*¹⁴. Текст Ј. Јурањове приказује и преиспитује управо ту и такву засорност и критички

¹² Сви цитати су наведени у преводу аутора текста – А. Ж.

¹³ Према Јунгу је архетип Мајке један од основних архетипова који се у архетипској представи може актуелизовати као Мајка Природа, отацбина, богиња итд., али и шупље, мрачно, страшно, смрт, тј. засорно. Више о засорном в. Kristeva 1989: 7–25.

¹⁴ „У *Моћу ужаса* Кристева проучава женско као друго. То друго уједно је одвратно и одбачено „засорно“, а сеже у хаос који је постојао пре језика. У симболичком поретку оно се назире као нешто страшно и опасно по систем, нешто претеће, гадљиво, непојмљиво као смрт. У сваком симболичком поретку засорно измиче симболизацији. Оно је претња људској егзистенцији. Кристева засорно ставља на место границе где се у патријархалном друштву налази и жена са својим гениталијама. Засорно је истовремено и моћно у оној мери у којој је женска моћ (генитална, уживалачка, прокреацијска) потиснута и отклоњена из значења, вишак у језику и симболичком, неисказив и непредстављив“ (Pelević: 2007). Морамо напоменути да је дефиниција *засорног* Ј. Кристеве доста блиска Јунговој дефиницији Аниме – женског принципа у мушком несвесном.

се односи према друштвеној слици жене. Истовремено, као што смо већ рекли, јунакиње које су живееле у сенци великих мушкараца бивају затворене у лимб – вечни конфликт између друштвених захтева и сопства. Тај конфликт у субјектима узрокује цепање личности и меланхолију, присутну пре свега у говору лика Аделке Остролицке. Аделин унутрашњи конфликт почива на супротности између свесног Ја и Анимуса: „Хтела сам да будем муза, а можда и нисам хтела, хтела сам да будем... можда орао или соко да би ме приметио, а остала сам створ“ (Juráňová 2014: 60). Овде је слика музе израз женствености (и самим тим свесног Ја), док је прижељкивана идентификација са орлом или соколом, (симболима челника словачког националног препорода), израз свесне жеље за приближавањем Љ. Штуру, али и одраз тенденције мушког принципа у несвесном. Понављање Штуровог виђења ње (створа) је израз фиксације и трауме. Осим израза аутодеструктивности и стално присутне ироније, у Аделиним исказима постоје и значајне метафоричке игре речима, којима она изражава своје негативно животно искуство изазвано платонском природом односа са Љ. Штуром: „Пламичак је стално распиривао својом неодлучношћу и тако је пламенчић горео, гасио се, опет би се мало разгорео, све док од тога нисам добила упалу плућа. Даље гори, затим још само тиња, исто као туберкулоза у мојим плућима“ (Juráňová 2014: 58). Пламен овде означава љубав која је Аделу убила и не дозвољава јој да почива у миру. Једино у њеном говору постоји изражена критика достигнућа штуровске генерације и преиспитивање вредности романтичарске књижевности, које због Аделине огорчености има изразито личну ноту, те питање поновног процењивања остаје отворено да би процес завршио чаталац. Исти статус има и критика виђења жене као идеје коју затим реализује мушкарац и сребрне посуде коју испуњава „златним јабукама“ (Juráňová 2014: 67). У том смислу Адела остаје празна посуда, а њена смрт је саможртвовање за љубав, које је у контрасту са Штуровим подношењем жртве за народ.

Јунакиње своје фрустрације и трауме, проузроковане њиховим положајем, изражавају непрестаним понављањем које можемо окарактерисати као говор меланхолика. Пошто је према Жаку Лакану, несвесно структурирано као језик (Lacan 1990: 7), разрешење трауме је једино кроз језик и могуће (Фројдов *talking cure* или “чишћење димњака“ (Freud 200, 2007, 2010: 29)), те су стога реплике израз тог несвесног код јунакиња у покушају изласка из лимба. Лимб почива на томе што јунакиње немају права на мир, јер су уроњене у колективно мишљење – њима влада колективна представа о њима самима. Њихов индивидуални идентитет не постоји, јер на његовом месту стоји *persona* претворена у архетип. Стога Ј. Јурањова текстом заправо покушава да демистификује њихове „означитеље“, да их од њих одвоји, и да им на тај начин омогући изражавање карактера који би од њих створио целовите личности.

Крај драме је отворен, али само за Аделу – она је једина која нема могућност изласка из лимба, као „празна“ посуда. Остале јунакиње – и уз помоћ Јана Калинчјака, достижу мир и помирење са минулим животом. Приликом „чишћења димњака“ избацују из себе фрустрације и све оно негативно, да би се на крају присећале лепих тренутака и догађаја, свих малих радости које им је живот донео (љубавна писма, срећу поводом успеха деце) и изражавају

захвалност за све добро што су доживеле. Тако излечење разговором за њих бива успешно.

ИЗВОР

Juránová J. (2014), „Misky strieborné, nádoby výborné“, *Hry* (Bratislava: Divadelný ústav).

ЛИТЕРАТУРА

- Јунг К. Г. (1996), *Човек и његови симболи* (Београд: Космос).
- Рябов О. В. (1997), *Женщина и женственность в философии серебряного века* (Иваново: Ивановский гос. Ун-т).
- Срејовић Д. (2001), *Јелен у нашим народним обичајима* (Пројекат Растко) <<https://www.rastko.rs/arheologija/srejovic/dsrejovic-jelen.html>> 20.1.2017.
- Asman A. (2011), *Duga senka prošlosti* (Beograd: XX vek).
- Beňová J. (2015), *Divadelná tvár Ľudovíta Štúra* (Bratislava: Divadelný ústav).
- Dipon F. (2011), *Aristotel ili vampir zapadnog pozorišta* (Beograd: Clio).
- Freud S. (2000, 2007, 2010), *Freud – Complete works*, Breuer and Freud, *Studies on hysteria, II Case histories, Case one: Fräulein Anna O.* <http://www.valas.fr/IMG/pdf/Freud_Complete_Works.pdf> 12.2.2015.
- Freytag G. (1944), *Technika dramatu* (Praha: Ústav pro učebné pomůcky).
- Jung K. G. (1978), *O psihologiji nesvesnog* (Novi Sad: Matica srpska).
- Kralj L. (2002), „Radnja“, *Tkh 3* (Beograd). <<http://www.old.tkh-generator.net/files/casopis/tkh3.pdf>> 15.8.2016.
- Kristeva J. (1989), *Moći užasa* (Zagreb: Naprijed).
- Kročanová D. (2014), „O antiiluzivnosti drámy“, *Hry* (Bratislava: Divadelný ústav).
- Lacan J. (1990), *Television* (New York, London: W. W. Norton & Company, Inc.).
- Pavis P. (2004), *Divadelný slovník* (Bratislava Divadelný ústav).
- Pelević M. (2007), „Dramski tekst kao zazorni trag“, *Scena* (Novi Sad). <<http://www.pozorje.org.rs/scena/scena1207/18.htm>> 23.1.2017.
- Sarazak Ž-P. (2015), *Poetika moderne drame* (Beograd: Clio).
- Trebešanin Ž. (2011), *Rečnik Jungovih pojmova i simbola* (Beograd: Zavod za udžbenike).

Ana Žikić

ANOTHER LOOK AT ŠTUR'S GENERATION IN A PLAY BY JANA JURANOVA

Summary

In the paper we analyze the text *Silver bowls, great dishes* by Slovak author Jana Juranova from a point of view of analytical psychology and psychoanalysis. The words bowl or dish from the title represent metaphors for women, their status in society and history, and this metaphor is the leitmotif of the play. The characters of the text are of no importance as historical figures and they bear no meaning, but meaning is assigned to them based on their male companions. The text composition is based on the contrast between the male and female principle, but it gives life to female discourse. It revives in the space of limbo – the temporary phase between dying and resting in peace – during the

fictional after death meeting of the followers of members of the generation of Slovak romanticists and codifiers of national language. The male voices are only reproduced, they are inanimate and in service of building the fictional world of limbo. The initiator of the vertical historical intersection and talking cure is Adela Ostrolucka, the only hero that was not given meaning during her lifetime by her beloved Ludovit Stur. In that way the “empty” dish questions the myth and archetypal image of romanticists, but also represents a critical re-evaluation of perceiving women as objects.

Daniela Marčoková
Univerzita v Novom Sade
Filozofická fakulta
Oddelenie slovakistiky
Nový Sad, Srbsko
danielamarcokova@ff.uns.ac.rs

УДК 371.1:811.162.4(497.113)
стручни рад
примљено 15.02.2017.
прихваћено за штампу 18.05.2017.

Jarmila Hodoličová
Univerzita v Novom Sade
Filozofická fakulta
Oddelenie slovakistiky
Nový Sad, Srbsko

ЉУДОВÁ SLOVESNOST' V ČÍTANKÁCH PRE PRVÝ A DRUHÝ ROČNÍK ZÁKLADNEJ ŠKOLY V SLOVENSKOM JAZYKU V SRBSKU*

Táto práca predstavuje prehľad zastúpenosti ľudovej slovesnosti v najnovších čítankách pre prvý a druhý ročník základnej školy v slovenskom jazyku v Srbsku, ktoré vyšli v roku 2005. Cieľom nášho výskumu bolo zistiť, ktoré žánre ľudovej slovesnosti sú v týchto ročníkoch najzastúpenejšie. V rámci nášho výskumu sa zaoberáme aj otázkou dôležitosti ľudovej slovesnosti v procese výchovy a vzdelávania.

Kľúčové slová: čítanky pre základnú školu v slovenskom jazyku, 1. a 2. ročník, ľudová slovesnosť.

This paper presents an overview of the representation of folk literature in the most recent textbooks - published in 2005 - for the first and second grades of elementary schools in the Slovak language in Serbia. The main objective of our study is to discover which genres of folk literature are most represented within the two grades. In our research, we are also concerned with the question of the importance of folk literature integrated in the educational system.

Key words: textbooks for elementary school in the Slovak language; first and second grade; folk literature.

Podmienkou pre kvalitnú literárnu výchovu počas školského vzdelávania na základnej škole je dobrý literárny text. Psychologický rozvoj dieťaťa a neskôr žiaka sa začína pestovať od rozprávok a poviedok. Neskôr detského čitateľa fascinuje reálny svet prírody, ale aj školské prostredie a detský kolektív, pričom prednosť dáva konkrétnym myšlienkam, emotívnym zážitkom a svojim záujmom. Nielen v čítankách pre prvý a druhý ročník základnej školy, ale aj vo všetkých čítankách od prvého po ôsmy ročník je aj podľa učebných osnov zaradená ľudová slovesnosť.

V súčasnom svete, ktorý sa spolieha na racionálny spôsob rozmýšľania, symbolický a obrazný svet ľudovej slovesnosti sa stáva zvlášť dôležitý v školskom systéme. Medzi ciele učebných osnov slovenského jazyka patrí aj budovanie vzťahu k tradíciám vlastného národa a vedenie žiakov k poznávaniu histórie a kultúry vlastného národa, ktorej organickou súčasťou je ľudová slovesnosť. Kvôli svojim etickým, vlasteneckým a humánnym znakom, ľudová slovesnosť má významnú úlohu

* Rad je nastao u okviru projekta *Diskursi manjinskih jezika, književnosti i kultura u jugoistočnoj i srednjoj Evropi* (178017), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

vo vzdelávaní a výchove mladých generácií, lebo spoznáva žiakov so životnými skúsenosťami mnohých pokolení. V kontexte s poznávacou bázou vystupuje ľudová slovesnosť ako kondenzované rezíduum múdrosti a empirie predkov so schopnosťou pozitívne ovplyvniť a usmerniť nasledujúci osobnostný vývin žiaka.

Skúsenosti zo školskej praxe hovoria, že ľudová slovesnosť je blízka deťom podľa spôsobu vyjadrovania, obrazotvornosti, podľa ponímania dobra a zla, šťastia a spravodlivosti. Porekadlá, príslovia, pranostiky a bájky kvôli svojej krátkej forme asi najviditeľnejšie prenášajú prečistenú, zhustenú a zveľadenú ľudovú múdrosť. Hoci rozsahom dlhšie, ľudové rozprávky svojím obsahom budia vieru v spravodlivosť a vo víťazstvo dobra nad zlom. Povesti budia lásku k národnej minulosti a k historickým osobnostiam (napr. k Jánošíkovi), ľudové piesne budujú pocit patričnosti vlastnému národu. Na základe všetkých spomenutých kladov, ktoré vyplývajú z čítania ľudovej slovesnosti je zrejmé, že jej zaradenie do čítaniek je plne opodstatnené. Predovšetkým pre jej ľahkosť a nekomplikovanosť ľudová slovesnosť je vyhľadávaným a obľúbeným čítaním žiakov mladšieho školského veku.

Východiskovou literatúrou nášho výskumu boli čítanky pre prvý a druhý ročník základnej školy v slovenskom jazyku v Srbsku. Autorkou čítanky pre prvý ročník základnej školy pod názvom *Studnička* je Mária Kardelisová a autorom čítanky pre druhý ročník *Veselý domček* je Zoroslav Spevák. Hoci sú medzi nimi určité odlišnosti, spoločné je to, že sú koncipované pre žiakov, ktorí sa nachádzajú v tej istej fáze psychického vývoja, na stupni konkrétnych myšlienkových operácií. S tým súvisí aj podobný výber textov zaradených do týchto čítaniek. Čítanka pre 1. ročník základnej školy vyšla v roku 2005. Ako prvá učebnica, ktorú žiak používa z literatúry, táto čítanka uvádza detského recipienta do sveta rozprávok, alebo do ich prerozprávávaných podôb, kde sa dôraz kladie na miesto, čas a sled udalostí. Pozornosť sa venuje aj literárnym postavám, a to tak, že žiak podáva krátky opis postavy a poukazuje na jej mravné vlastnosti. Zo všetkých rozprávok sú najzastúpenejšie zvieracie rozprávky, čo zodpovedá veku žiaka. Okrem ľudových rozprávok autorka vsunula aj divadielko o Červenej čiapočke autora Františka Hrubína. Tak sa žiakovi podá aj iná interpretácia s humoristickým ladením. Čítanka je rozdelená do piatich častí: *Idú žiaci; Už je zima, už je tu; Koho rada vidím; Kto si, zvere, v líščej diere; Slnce svieti, milé deti.* V prvej časti je jedna ľudová rozprávka a v štvrtej dokonca šesť ľudových rozprávok. Texty upriamujú na rozhovor o každodennom živote dieťaťa; kladú otázky a odpovedajú na otázky, precvičujú prerozprávanie i plynulé čítanie.

Po časovom odstupe takmer 20-ich rokov v roku 2005 Zoroslav Spevák zostavil čítanku pre druhákov pod názvom *Veselý domček*. Literárne texty sú prispôsobené čitateľskému veku dieťaťa, čo znamená, že vybrané texty žánrovo reprezentuje ľudová, ale aj autorská rozprávka, poviedky zo súčasného života detí a z prírody. Čítanka je tematicky rozdelená do štyroch hlavných častí, ktoré predstavujú ročné obdobia. Čítanka sa tak člení tematicky a nie žánrovo. Podobná koncepcia sa uplatňuje aj pri tvorbe čítaniek na Slovensku. Štyri časti predstavujú štyri ročné obdobia a úvodné časti uvádzajú detského recipienta do sveta, ktorý ho obklopuje.

Ľudovú slovesnosť v čítankach pre prvý a druhý ročník reprezentujú žánre, ktoré zodpovedajú psychicko-mentálnym vlastnostiam žiaka: ľudová rozprávka, bajka, povesť, detské ľudové hry, vyčítanky, vinše, detské piesne, hádanky, porekadlá, príslovia, riekanky, vtipy a prirovnania.

Výsledky výskumu

Ľudová rozprávka je jeden zo základných epických žánrov ľudovej slovesnosti. Na rozprávkovosti sa zakladajú všetky žánre literatúry pre tento vek. V rámci nášho výskumu sme zistili, že sú v prvom a druhom ročníku najzastúpenejšie ľudové zvieracie rozprávky. Postavy divých a domácich zvierat sú personifikované a antropomorfizované do takej miery, že sú nositeľmi ľudských vlastností. Také sú rozprávky v prvej čítanke Koza odratá a jež, O siedmich kozliatkach a v druhej čítanke Ako zvieratká prezimovali. Ďalej je tu humoristická rozprávka Kubov zajac a anekdotická rozprávka O hore, ktorá vyzdvihuje ľudský dôvtip a má mravnú pointu. Do osobitnej skupiny patrí rozprávka z prvej čítanky Ako šlo vajce na vandrovku, kde človek vystupuje ako škodca zvierat. Pod pojmom „migrujúca“ rozprávka rozumieme takú rozprávku, pre ktorú nemôžeme určiť, v ktorom národe a kultúre vznikla a tým činom patrí k medzinárodnému rozprávačskému fondu. Také sú v čítanke pre prvý ročník: Ako mačiatko zabudlo prosiť, O divotvorom hrnčeku a Dedko a repa. V druhom ročníku je to rozprávka O dvanástich mesiacikoch. Rozprávkovosť sa podčiarkuje už tým, že v niektorých názvoch figuruje známe „o...“. Vďaka pedagogicko-výchovnému princípu v analyzovaných rozprávkach žiaci môžu lepšie riešiť situácie v reálnom živote (napríklad, uvedomiť si nebezpečenstvo komunikácie s neznámymi ľuďmi, spoliehať sa na pomoc priateľov, oceniť význam spoločnej práce). V analyzovaných rozprávkach jestvujú čarovné predmety (hrnček) a vymyslené bytosti (antropomorfizované mesiace v roku), ktoré sú nástrojom na rozvoj fantázie a kreativity, ale i zdrojom informácií (mená mesiacov).

Bájka je malá epická forma, v ktorej vystupujú zvieratá. Jej cieľom je žiaka poučiť a podnietiť ho, aby zaujal kladný alebo záporný postoj k ich konaniu a správaniu sa. V prvej čítanke v ruskej ľudovej bájke Líška a bocian žiaci majú príležitosť negatívne ohodnotiť líškinu prefikanosť a vyzdvihnúť bocianovu spravodlivosť. Podobne v druhej čítanke v ľudovej bájke Havran a líška žiaci môžu vyvodiť najtypickejšiu vlastnosť konkrétneho zvieratá: havran predstavuje ľahkomyselnosť a líška prefikanosť a lstivosť; v Ezopovej bájke Lev a myš lev predstavuje silu a vznešenosť a myš bezbranosť a poctivosť. Keďže sú podané alegoricky a hrdinovia bájok predstavujú symbolické a ustálené významy súvisiace s charakterovými vlastnosťami ľudí, bájky môžu opísať žiaka samotného, alebo vytvoriť u žiakov asociácie na vlastné skúsenosti so správaním sa ľudí v ich okolí.

Povešť je epický útvar ľudovej slovesnosti, ktorý vychádza z historickej udalosti alebo osobnosti a tak sa žiaci oboznamujú s dedičstvom predkov, pričom sa kladní hrdinovia stávajú pre žiakov vzormi. V druhej čítanke je povesť Jánošíkova výzbroj v prozaickej podobe.

Ďetské ľudové hry sa vyskytujú v prvej čítanke: Hra na prste, O chlpatého psa a Čížíček, čížíček. V druhej čítanke sú to: Hra na včielku a kvety, Hra na húsky, Na jastraba a O slepú babu. Princíp hry je najdôležitejší princíp pri osvojovaní si učiva vo vekovej kategórii žiakov 1. a 2. ročníka. Ďetské ľudové hry sú vhodné na uplatnenie aj v iných vyučujúcich predmetoch, čím vzniká korelácia najčastejšie medzi predmetmi, ktoré sú esteticky motivované t. j. medzi literárnou, hudobnou, výtvarnou a telesnou výchovou.

Vyčítanky patria do detského folklóru a pomáhajú pri rozdeľovaní úloh v detských hrách. V prvej čítanke je vyčítanka, v ktorej figurujú deti, zvieratá a rastliny: Ide koza rohatá. Badať v nej i zábavnú funkciu, hoci je prvoradou úlohou vyčítanky počítať jedincov v úvodnej časti hry. V druhej čítanke sa vyčítanka Cencelence, bom, bom, bom vyznačuje zvukomalebnosťou, slovným napodobením zvukov zvona, pričom sa nedbá na zmysel a pochopenie výrazu a aj zábavná funkcia je sekundárna.

V oboch čítankách sú v i n š e s novoročnou tematikou. Do prvej čítanky je zaradený Novoročný vinš a v druhej čítanke je to Vinšujem vám nový rok.

Detské piesne sú často prebraté z ľudového repertoáru dospelých. Vyznačujú sa melodicnosťou a živým rytmom a najčastejšie sú vtipné a žartovné. V prvej čítanke sú to: Červené jablčko, Slnce svieti, Trávica zelená a Ženilo sa motovidlo. Uvedené sú iba prvé strofy piesní. V druhom ročníku sú piesne v plnom znení: Moje milé, premilené jahody, Ej, javor, javor zelený, Kukulienka, kde si bola a Anička, dušička. Sem sme zaradili aj uspávanky, ktoré sa vyskytli iba v prvom ročníku: Spiže mi, spiže mi, Usniže mi, usni, Haju, haju, hajušky. Žiak detské piesne nevníma iba ako izolovaný text, ale ako celok spolu s melódiou, eventuálne s pohybom, pričom sa v tomto ohľade najvýraznejšie prejavuje synkrétnosť detskej piesne.

Há d a n k y cibria a zdokonaľujú logické myslenie, úsudok a estetický cit žiakov. Obsahujú básnické obrazy: personifikáciu a metaforu, čo si vyžaduje aj určitú úroveň abstraktného myslenia. No v skúmaných čítankách je odľahčujúcou okolnosťou, že hádanky spravidla vo forme dvojveršovej alebo štvorveršovej básne vychádzajú z okruhov blízkych k osobným skúsenostiam žiakov. Sú v nich spracované témy zo sveta rastlín, zvierat, vecí, prírodných javov a životného prostredia. Napríklad: Čierne zrnó, biela roľa. Múdra hlava, čo ju siala. Čo je to? Kniha; Kto aj v lete kožuch nosí? Medveď; Mám súdoček bez obrúček a dvojaké víno v ňom. Vajce. Ich rozlúštenie závisí predovšetkým od schopností žiaka, ale aj od smelosti nahlas vysloviť svoje riešenie – je tu riziko, že odpoveď nebude správna.

Porekadlá, príslovia a pranostiky predstavujú osobitnú skupinu frazeologizmov, ustálených slovných spojení. V prvej a druhej čítanke sa uvádzajú pod istou kategóriou, ako p o r e k a d l á . V prvej čítanke sú porekadlá bežná na každej strane, takže žiaci majú možnosť prichádzať do styku s ľudovou slovesnosťou takmer denne, teda zakaždým, keď spracúvajú texty v čítanke. Základným cieľom je, aby žiak pochopil význam porekadiel. Pre žiakov tohto veku, ktorí sa nachádzajú na úrovni konkrétnych myšlienkových operácií je toto náročné, lebo je abstraktné: žiak musí tomu rozumieť, analyzovať, dedukovať, spájať, hľadať rozdiely a nakoniec syntetizovať, zovšeobecniť a vyhľadať príklad v praxi. Tu je nedoceneniteľná úloha učiteľa ako sprostredkujúceho činiteľa medzi náročným textom a žiakom, ktorý vysvetlí obrazné pomenovania porekadiel: že nie v pravom zmysle slova Každá krava bola najprv teľaťom, Učený nikto z neba nespadol, alebo na aký spôsob sa niekomu rozviazal jazyk.

Rie k a n k y (r e č ň o v a n k y) patria do detského folklóru a sú svojráznym príhovorom detí k zvieratám, rastlinám, k rozličným úkazom a javom v prírode. Do prvej čítanky sú zaradené tieto typy riekaniel: vyzývanky, kde sa využíva konkrétna adresnosť na osobu (Oblej ma, šuhajko); prihováranky, ktorými sa deti najčas-

tejšie prihovárajú prírode (Slnko, slnko, pod' na naše líčko), vysmievanky (Pipiška pyšná). Sem sme zaradili aj jazykolamy, v ktorých prevláda zvuková zložka: Strč prst skrz krk, Straka strká a V našej peci myši pištia. V druháckej čítanke sú nasledovné riekanky: vyzývanky – Daj ma, mamička; Spievaj si, dievčatko); prihováranky – Ďakujeme ti, zemička; Mik, mik Mikuláš. Niekedy je ťažko určiť typ riekanky a často sa stáva, že sa vysmievanka mení na prekáranku, v ktorej sa vtipne odhaľujú nejaké nelichotivé vlastnosti dieťaťa: Lakomec, žabu zjedz, nikomu to nepovedz.

Do prváckej čítanky sú zaradené *p r i r o v n a n i a*, ktoré sa vzťahujú na povahové a fyzické vlastnosti a stavy alebo na činnosť: Zdravý ako repa, Dobrý ako chlieb, Strapatý ako jež, Hladný ako vlk, Šteboce ako lastovička, Štíhly ako jedľa, pekný ako kvet, Červený ako ruža. Do druháckej čítanky sú zaradené prirovnania vzťahujúce sa výlučne na farby: Čierne ako havran, Červené ako ruža, Zelené ako tráva a Biele ako mlieko. Prirovnanie Červený/é ako ruža sa javí v oboch čítankách. Cieľom prirovnania je zapamätať si ich a uplatniť v každodennej komunikácii. Nie sú náročné pre žiakov kvôli ich krátkej forme, zrozumiteľnému obsahu a konkrétnosti.

V prváckej čítanke je jeden *v t i p*: Najprv ja budem jesť a ty sa dívaj, potom sa ty budeš dívať a ja budem jesť. V druháckej čítanke je ich desať, no kvôli priestorovému obmedzeniu ich tu neuvádzame. Čítanky sa od ostatných učebníc líšia tým, že v nich nemusia všetky texty plniť poznávaciu alebo výchovnú funkciu. Zvláštnosť vtipov spočíva v tom, že majú detských recipientov rozptýliť a vytvoriť príjemné ovzdušie. To je dôležité zvlášť na začiatku čitateľského veku, keď si žiaci majú vybudovať vzťah k ľudovej literatúre, ako i k literatúre vôbec.

Záver

Evidentné je, že do slovenských čítaniek pre prvú a druhú triedu základnej školy v Srbsku je ľudová slovesnosť zaradená v značnej miere. Pokúsime sa o numerický prehľad. Slovenská ľudová rozprávka je zastúpená v oboch ročníkoch; viac v prvom (päť) ako v druhom ročníku (jedna). V druháckej čítanke je jedna povesť. V prváckej čítanke je jedna bájka a v druháckej čítanke sú dve bájky. V prváckej čítanke je päť detských piesní a v druháckej čítanke sú štyri. V prváckej čítanke sú tri detské ľudové hry, v druháckej čítanke štyri. V prváckej, ako i v druháckej čítanke je po jedna vyčítanka a po jeden vinš. V prváckej čítanke je dvadsať hádaniek, kým v druháckej je iba jedna. I v prváckej i v druháckej čítanke sa riekanky vyskytujú v takom istom počte – je ich deväť. V prváckej čítanke je tridsaťdeväť porekadiel a v druháckej je ich sedem. Do prváckej čítanky je zaradených sedem prirovnaní, do druháckej štyri, pričom sme zistili, že sa niektoré prirovnania opakujú. Jeden vtip je v prváckej čítanke a desať v druháckej.

Takáto žánrová zastúpenosť ľudovej slovesnosti v skúmaných čítankách vychádza z faktu, že sú tieto žánre rozsahom kratšie a podané jednoduchým, tomuto veku zrozumiteľným jazykom. Okrem toho, príroda, rastlinný a zvierací svet, ktoré väčšinou tvoria tematiku ľudovej slovesnosti, sa nachádzajú vo sfére záujmu žiakov mladšieho školského veku.

Čo sa týka miery zastúpenosti spomínaných žánrov ľudovej slovesnosti v skúmaných čítankách, predsa len badať výraznejšie zastúpenie autorskej tvorby na úkor ľudovej. Analyzujúc obsahy čítaniek, zistili sme, že v prváckej čítanke je 17 jednotiek týkajúcich sa ľudovej tvorby oproti 37 jednotkám týkajúcich sa autorských textov. V

druhákovej čítanke je ten pomer ešte výraznejší v prospech autorských textov a vynáša 10 : 96. Obsah však v tomto zmysle nie je spoľahlivý, lebo sa v ňom vôbec neuvádzajú niektoré kratšie ľudové žánre. Tento fakt nás môže priviesť k mylným uzáverom, že v čítankách vôbec nie sú. V skutočnosti, v prváckej čítanke je hodne vyčítaniek, hádaniek a porekadiel, ktoré sa a vyskytujú na margináliách skoro každej strany. No aj napriek tomu, disproporcía na úkor ľudovej slovesnosti je stále prítomná a možno ju vnímať ako určitý nedostatok, keďže ľudovú slovesnosť chápeme ako formu, cez ktorú dieťa tohto veku najprirodzenejšie prijíma životné hodnoty.

Pochvalyhodné je usporiadanie textov, ktoré sa opiera o prírodný cyklus ročných období. Podľa takejto systematizácie, na základe kalendárneho rozvrhu, sú ľahko zaraditeľné pranostiky, ako i vianočné a veľkonočné zvyky. Práve v tomto začlenení tém súvisiacich so zvykmi a obyčajmi v určitých mesiacoch v roku, vidíme prínos v zachovávaní národnej identity, lebo umožňujú pripomínať si ich a rozširovať si poznatky o nich v každom nastávajúcom školskom roku.

Pri tvorení spomínaných čítaniek sú sledované súčasné tendencie tvorby pre deti a mládež nášho i svetového podnebia, no zároveň je výberom textov vynaložená snaha zachovať všetky poklady jazyka, kultúry a tradície: slovenskej, vojvodinskej, ale i srbskej a inonárodnej ľudovej slovesnosti. Afirmácia vlastnej ľudovej slovesnosti zvlášť v učebniciach národnostných menšín pre základnú školu je veľmi dôležitá. Najmä v časoch, keď sa počet žiakov z rôznych príčin znižuje, čo naznačuje aj možnosť zabudnutia rôznych žánrov ľudovej slovesnosti.

VÝCHODISKOVÁ LITERATÚRA

Kardelisová M. (2005), *Studnička: Čítanka pre 1. ročník* (Belehrad: Zavod za udžbenike)

Spevák Z. (2005), *Veselý domček: Čítanka pre 2. ročník* (Nový Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva)

Daniela Marčok

Jarmila Hodolič

NARODNA KNJIŽEVNOST U ČITANKAMA SLOVAČKOG JEZIKA ZA PRVI I DRUGI RAZRED OSNOVNE ŠKOLE U SRBIJI

Rezime

Ovaj rad predstavlja pregled zastupljenosti narodnog stvaralaštva u najnovijim čitankama za osnovnu školu na slovačkom jeziku u Srbiji za prvi i drugi razred koje su izašle 2005. godine. Cilj našeg istraživanja je bio da se utvrdi koji žanrovi narodne književnosti su najzastupljeniji u ovim razredima. U okviru našeg istraživanja bavimo se i pitanjem značaja narodne književnosti u procesu vaspitanja i obrazovanja.

Далибор Соколовић

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
Београд, Србија
dalibor.sokolovic@fil.bg.ac.rs

УДК 811.162'27::94
примљено 01.02.2017.
прихваћено за штампу 18.05.2017.

СПОЉАШЊА ИСТОРИЈА ЈЕЗИКА КАО СЕГМЕНТ ЕКОЛИНГВИСТИЧКОГ ОПИСА ЛУЖИЧКОСРПСКЕ ЈЕЗИЧКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У НЕМАЧКОЈ*

Разматрања представљена у раду имају за циљ анализу фактора спољашње историје језичке заједнице у оквиру еколингвистичког описа мањинске словенске заједнице Лужичких Срба у Немачкој, као и његов утицај на процес развоја и одржавања језика који се налази у угроженом положају. Рад обухвата хронолошки приказ дешавања која су довела до тренутне језичке ситуације, сагледава догађаје који су утицали на ток спољашње историје језика Лужичких Срба и открива историјске разлоге смањења броја припадника лужичкосрпске језичке заједнице и њене језичке и културне асимилације.

Кључне речи: спољашња историја језика, екологија језика, лужичкосрпска језичка заједница.

The work presented in this paper analyzes the factor of external history of the language within the ecolinguistic description of the Slavic community of Sorbs in Germany, as well as its influence on the process of development and preservation of an endangered language. The work includes the chronology of events that led to the current language situation, examines the actions that influenced the course of external history of the Sorbian language and reveals the historical reasons for reducing the number of members of the Sorbian language community and its language and cultural assimilation.

Key words: external history of the language, ecolinguistics, Sorbian language community.

Увод

Еколингвистика, као дисциплина у комплексу социolingвистичких истраживања, проучава односе између одређеног језика, тј. његових говорника – припадника говорне заједнице, и средине која их окружује, у којој они функционишу и развијају се. На основу пионирских радова Ејнара Хаугена на овом пољу (Haugen 1972), Зђислав Воншјик је почетком деведесетих година прошлог века (Wąsik 1993) представио своју матрицу еколингвистичког описа језика. Полазни Хаугенов модел (Haugen 1972: 65), Воншјик надограђује елементима о пореклу назива језика и његових корисника, као и о спољашњој историји заједнице и говорника (Wąsik 1997). Воншјиков модел еколингвистичког описа обухвата већину еколошких променљивих које се у контексту еколингвистичких истраживања разматрају (Иванова 2007). Уз сваку еколингвистичку одлику¹ у оквиру матрице наводи се и скуп одредница које лингвистима могу помоћи

* Рад садржи измењене и прилагођене делове докторске дисертације која је под називом „О мањинским словенским језицима из перспективе екологије језика на примеру Лужичких Срба и војвођанских Словака” израђена у периоду 2010–2014. године на Филолошком факултету Универзитету у Београду.

¹ Њихов укупан број је десет (Wąsik 1997: 33–35): 1. место језика у генетској и

као инструмент приликом еколингвистичке карактеризације и класификације одређеног језика. У случају спољашње историја језика и његових носилаца то су: освајања, експанзије, сеобе становништва, формирање и утицај центара власти, ослободилачки покрети засновани на језику итд. Овај сегмент еколингвистичког описа обухвата, дакле, приказ догађаја у развоју друштва који су довели до данашње језичке ситуације, као и анализу утицаја историјских околности на процесе очувања или нестајања језика.

На овом месту представљена је анализа фактора спољашње историје језичке заједнице Лужичких Срба, мањинске словенске заједнице у Немачкој, и његове корелације са процесом развоја и одржавања језика. У одређеним деловима рада ће се у анализу, с циљем закључивања општије природе, укључити упоређивање са ситуацијама неких других словенских мањинских заједница.

Почеци словенског насељавања Лужице и јачање германске државе

Словени се као житељи Лужице помињу већ у „Баварском географу“ у раном средњем веку, настањени су на теренима горњег тока реке Шпреје и Лужичке Нисе највероватније од 6. века. Упркос пробама, у 7. и 8. веку, спајања великог броја словенских племена – од којих су највећа била Милчани у Горњој Лужици и Лужичани у Доњој Лужици, никада није дошло до стварања самосталне словенске државе. Након освајања словенских територија у 10. веку од стране германских освајача, ова племена више никада нису повратила своју независност.

Пољски истраживач А. Порембски (Porębski 1991: 148–153) разликује седам раздобља у лужичкосрпској историји (табела 1). Прво се поклапа са временом потпадања под утицај немачког центра, друго обухвата кратак период у 11. веку у ком се Лужица налази у оквиру пољске државе. Треће раздобље почиње током друге половине 11. века, када Лужица поново прелази под немачку управу. Процес германизације словенских елемената у средњем веку састојао се у елиминацији напредних припадника и њиховом потискивању на периферију дешавања и територије (изван градова на село), те коришћењу утицаја цркве и њених службеника као важних носилаца моћи.

Табела 1. Хронологизација спољашње историје језика Лужичких Срба.

1	6–10. век	насељавање и германска освајања
2	11. век	у оквирима пољске државе
3	11–14. век	јачање немачке државе и германизације
4	14–19. век	прелазак Лужице у земље чешке круне, реформација

типолошкој класификацији, 2. порекло назива језика и његових носилаца, 3. демографска структура, друштвена раслојеност и географска карактеристика корисника, 4. спољашња историја језика и његових носилаца, 5. стандардизација, кодификација, аутономија и виталност језика, 6. симбиоза одређеног језика са другим семиотичким системима у међуетничким и међујезичким контактима, 7. врсте комуникације, домени употребе и друштвене функције језика, 8. подршка организација и политичких групација и облици борбе за развој, ширење, неговање и учење језика, 9. језичка лојалност и етничка солидарност корисника језика, 10. место одређеног језика међу осталим језицима света према компаративним истраживањима у области еколошке типологије језика и еколошке историје језика на основу постојећих класификационих модела.

5	1815-1919	подела на Саксонију и Прусију, Друго немачко царство
6	1919–1945	Вајмарска република, Треће немачко царство
7	1945–1989	Немачка Демократска Република
8	1989–данас	уједињена Немачка

(прилагођено према Porębski 1991)

Лужица у саставу земаља чешке круне

Четврти период је од изузетног значаја за почетак грађења идентитета међусловенске припадности међу Лужичким Србима. Наиме, преласком Лужице у 14. веку (Горња Лужица 1346. године, Доња 1348.) у границе земаља чешке круне омогућено је слободније коришћење словенских дијалеката у већем броју језичких домена, као и убрзани развој писане традиције на аутохтоним језичким варијететима. Стварању окружења погодног за развој лужичких књижевних језика нарочито представља период реформације, када лужички језик проналази своје место и у животу цркве, али и у читавом протестантском друштву које тежи побољшању како духовног, тако и материјалног положаја својих чланова. Могућност писања књига на матерњем језику и проналазак штампе допринели су ширењу језика заједнице међу много већим бројем њених припадника. С друге стране, негативан утицај реформаторских процеса испољиће се нешто касније, а огледа се у чињеници да он представља један од главних разлога убрзане асимилације евангелистичког дела Лужичких Срба у припаднике германске већине. Један од разлога за асимилацију је и то што су захваљујући реформацији евангелисти стицали своје представнике међу образованом интелигенцијом, али су се они врло ретко враћали у родне крајеве (Dołowy-Rybińska 2011: 254). Нарочито погубне су за лужичкосрпски народ биле године 1618–1648, када је тридесетогодишњи рат одвео у смрт више од половине словенског становништва Лужице, на њихово место дошли су избеглице из других делова Немачке и Француске, а лужичкосрпске свештенике заменили су немачки (Cygański, Leszczyński 2002: 50–51).

Подела Лужице

Пето раздобље у историји Лужичких Срба почиње догађајем који ће у вековима који долазе у највећој мери обликовати њихов народни живот – поделом територије Лужице према одлукама Бечког конгреса 1815. године између две државе, Саксоније и Прусије. Након тога, а нарочито после формирања Другог немачког царства 1871. године, долази до отворене дискриминације језика, потпуне асимилације виших лужичкосрпских друштвених слојева, доминације наметнутих институција. Постепено су одузимања сва језичка права, забрањено је штампање књига на лужичкосрпском језику, у потпуности је избачен из школског и црквеног система. Ситуација у Доњој Лужици је била неупоредиво лошија, пре свега из религијских разлога – простори Горње Лужице, насељени претежно католичким живљем, избегли су јаче притиске. Такође, Саксонија је по доследности спровођења германизације била много мање оштра од северних суседа. Упоредо са отвореном политиком асимилације, дешавају се и промене на економском плану, индустријализација простора Лужице узима маха. Упркос

непогодној ситуацији бележе се први знакови развоја лужичкосрпске народне свести (књижевност, научни радови, култура) на таласу романтичарских идеја и „пролећа“ народа. Овај период је од велике важности и због чињенице да су први пут у лужичкосрпској историји народни интереси стављени изнад верских или језичких.

Вајмарска република и Треће немачко царство

Шести период обухвата године 1919–1945, од формирања тзв. Вајмарске републике до краја Другог светског рата. На самом почетку овог периода, двадесетих година прошлог века, који се квалификује као време „посебне кристализације лужичкосрпске народне свести“ (Porębski 1991: 149), Лужички Срби имали су неупоредиво боље услове за живот и очување свог идентитета. Међутим, доласком нациста на власт њихова ситуација постаје изузетно тешка. Фашистички режим је насилно спречавао свако јавно исказивања етничког идентитета Лужичких Срба, забрањивао њихово организовање, потпуно укло- нио лужичкосрпски језик из школа. Химлер је 1940. године чак створио и план уништавања интелигенције и масовног пресељења Лужичких Срба у Генерално губернаторство, тј. на окупирану територију данашње југоисточне Пољске, који на срећу никада није успео да буде реализован захваљујући развоју ситуације на фронтима Европе. Политика отвореног непријатељства од стране немачког државног апарата према Лужичким Србима оставила је трајне последице у њиховом колективном сећању и у многоме утицала на формирање односа према сопственом етничком идентитету.

Немачка Демократска Република

Седмо раздобље односи се на време после Другог светског рата, период формирања нових политичких и економских структура у Европи. Први пут у историји Лужички Срби као аутохтона етничка заједница обухваћени су правном бригом у оквиру Закона о заштити лужичког становништва (тзв. „Лужичкосрпски закон“ из 1948. у Саксонији и 1950. у Бранденбургу). Овај документ им је гарантовао права и државну подршку у области слободног организовања културног живота, коришћења и развоја језика, покренут је двојезични школски систем у областима где су живели Лужички Срби, лужичкосрпски се сада слободно могао користити у комуникацији са органима администрације. На тај начин овај језик стекао је не само права на неограни- чену употребу у друштву, већ и на финансијску помоћ за изградњу структуре у којој ће се користити: школе, научне институције, издавачке куће, новине, филмски студио, радио програми и сл. Ипак, национална политика Немачке Демократске Републике била је само привидно повољна за развој ове мањине, стварна употреба лужичкосрпског језика неретко је имала чисто симболички карактер, јер је на скали вредности на највишем месту била не етничка при- падност, већ социјалистичка идеологија (Dołowy-Rybińska 2011: 239). Исто тако, процес интензивне индустријализације и урбанизације источнонемачког социјалистичког друштва имао је много више негативних него позитивних по- следица по лужичкосрпску етничку заједницу. Премда свесне таквог развоја ситуације, лужичкосрпске вође, а у првом реду чланови централне национал-

не организације Домовине (*Domowina*), марионете комунистичке Партије за социјалистичко јединство Немачке (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*), ипак су га отворено подржавале.

Уједињена Немачка

На представљену хронологијацију лужичкосрпске историје Порембског треба додати још једно раздобље, а то је период после уједињења Немачке 1989. до данас. У њему се бележи развој лужичкосрпске заједнице у оквиру Савезне Републике Немачке, велики напори самих Луличких Срба и многих инстанци државне администрације да зауставе тенденцију опадања броја припадника заједнице и пронађу своје место на савременој етничкој мапи Европе. Међутим, ситуација у којој немачка држава и Немци у суштини гледају на Луличке Србе само као на традиционалну културу на измаку и фолклорни феномен наставља се, на већини места још и појачава. Двојезичне табле се укидају или израђују са великим пропустима. Лоша економска ситуација у Немачкој проузроковала је повратак националистичких идеја и понашања. Директних излива непријатељства нема, али не реагује се позитивно свуда на употребу лужичкосрпског језика – има случајева разбијених прозора на колима са знаком Ł (Лужица), туча у дискотекама и сл. Сами Лулички Срби говоре да знају за такве случајеве, иако на питање да ли се то њима догађало одговарају негативно (Dołowy-Rybińska 2011: 250).

На овом месту се морамо свакако осврнути и на механизме озакоњивања и реализације мањинских права, у нашем фокусу у првом реду језичких, као на један од сегмената еколингвистичког дискурса на прелому миленијума. Један од најважнијих докумената на међународној разини у овом контексту је „Универзална декларација о језичким правима УНЕСКО“ донета 1996. године у Барселони. У оквирима Старог континента то су „Европска повеља за регионалне или мањинске језике“ усвојена у Стразбуру 1992. године и „Оквирна конвенција Савета Европе за заштиту националних мањина“ из 1995. године. Немачка држава је потписник оба документа и њима се лужичкосрпској мањини гарантује право на очување свог идентитета, културе и језика. Немачка се, поред тога, обавезала да подноси извештаје о реализацији радњи везаних за Луличке Србе (као и друге мањине у Немачкој), што пружа макар формалне гаранције бољих услова. Међутим, експертске оцене појединачних сегмената практичне примене одредаба повеље нису позитивне, првенствено у областима основног и средњег образовања, као и употребе језика на законом предвиђеним нивоима администрације, нарочито у судовима: „A structured policy concerning the use of regional and minority languages in dealings with the administration or, where relevant, in courts is still lacking. As long as the possibility exists de jure according to statutory law, the authorities do not see the necessity of any additional measures. The use of regional and minority languages in these fields remains very limited in practice“ (ECRML Germany 2011: 7).

Корелација чинилаца историјског развоја са процесом одржавање језика

Сагледавање догађаја и чинилаца који су утицали на ток спољашње историје језика Луличких Срба открива нам историјске разлоге смањења

броја припадника лужичкосрпске језичке заједнице и њене језичке и културне асимилације. Основни узроци ових неповољних процеса који проистичу из представљеног историјског развоја у последњих сто година су: а) појачавање и отворено наметање осећаја грађана другог реда за време Хитлеровог режима, присутног у дугом периоду и након завршетка Другог светског рата, б) насељавање Немаца на просторе Лужице са источних територија (данашња Чешка, Пољска) непосредно после Другог светског рата, повећање процента етнички мешаних породица, в) повећани број контаката у разним социјалним сферама нове социјалистичке Немачке, г) некоординисана образовна политика током друге половине 20. века, без слуха за двојезичност ових простора, д) индустријализација, првенствено експлоатација мрког угља, и енергетска политика НДР-е током друге половине педесетих година (која је у неким областима Доње Лужице покренута већ током друге половине 19. века), ђ) колективизација пољопривреде од почетка шездесетих година и трансформација традиционалног пољопривредног облика живота лужичкосрпског народа – „Kónc Serbow jako přewažnje ratarskeho luda budže kónc Serbow jako naroda.“ (Faska 1998: 125), е) нагле промене политичке структуре, од монархистичке у комунистичку, и стварање суперетничке форме – „Hesło: ‘Łužica budže dwurěčna’ je wopačne. Ma rěkać ‘Łužica budže socialistiska’.“

Велики део поменутих чинилаца потврђен је и у одговорима испитаника из анкетног истраживања спроведеног 2014. године на групи од 28 респондента, припадника лужичкосрпске језичке заједнице, на питање о факторима опадања бројности заједнице (преглед представљен у табели 2). На деоби друге позиције је низак степен етничке (само)свести (10 одговора) који, у комбинацији са комплексом ниже вредности (8), има за директну последицу смањену употребу лужичкосрпског језика и угрожену језичку лојалност. По мишљењу испитаника, међу факторима опадања броја чланова заједнице су и: све јача природна асимилација (7 навођења), недостатак јединствене административне целине у којој би се нашли сви Лужички Срби (6), етнички мешане породице као извор потенцијалног ризика (6), као и могућности да се језик користи у природној средини услед неминовних општих друштвених промена (4; нпр. у пољопривреди, индустрији).

Табела 2. Преглед најчешћих чинилаца (вредност учесталости већа од 10%) опадања бројности лужичкосрпске говорне заједнице на основу одговора испитаника.

чиниалац	број појављивања у одговорима	проценат појављивања (у односу на укупан број испитаника)
- лоша економска ситуација	12	43%
- одлазак из региона	10	36%
- низак степен етничке свести	10	36%

- комплекс ниже вредности	8	29%
- природна асимилација	7	25%
- недостатак јединствене административне целине	6	21%
- етнички мешане породице	6	21%
- смањен број порођаја (природни прираштај)	5	18%
- неминовне опште друштвене промене	4	14%

Закључна разматрања

Приказом историјских чинилаца који су довели до тренутне ситуације Лужичких Срба потврђују се две тезе које су присутне међу социолозима и социолингвистима. У складу с првом, на коју обраћају пажњу Тове Скутнаб Кангас (Skutnabb-Kangas 2000: 116) и Холт (Holt 2004: 23), интеграција мањинске заједнице, у овом случају Лужичких Срба у немачко социјалистичко друштво, значила је једино појачавање асимилације и, на индивидуалном плану, трансформације лужичкосрпског идентитета у регионални сегмент разноликог свенемачког етничког бића. Уз одређене разлике, ова констатација се уопштено односи и на војвођанске Словаке и интеграцију којом је ова заједница прошла у периоду након Другог светског рата. Друга: побољшање услова за развој етничке заједнице и њеног језика у оквиру једне државе не води директно у његову ревитализацију, већ често означава замену језика језиком доминантне заједнице (Bratt Paulston 1998: 4). Ово се, поред Лужичких Срба и Словака у Војводини, односи и на остале словенске мањинске заједнице. На примеру Кашуба са севера Пољске можемо се исто тако уверити да индустријализација доноси модернизацију, налажење послова, подизање нивоа живота, али и – све јачу асимилацију и замену матерњег језика припадника заједнице доминантним језиком.

На лужичкосрпском примеру се такође може извести закључак да политичка зависност, тј. непостојање матичне државе, има неповољни утицај на процес очувања мањинске језичке заједнице. Критеријум државности примењује се као основни приликом класификације мањинских заједница (Šatava 2001: 32; Waśik 1999: 6), непобитан је његов утицај у борби мањинске говорне заједнице за признање и друштвено-политички статус, нарочито ако се узму у обзир савремене тенденције измештања проблематике институција и поштовања права мањина на глобални ниво. Можемо се извући паралела и с тврдњом Р. Бугарског да су мањински језици који се говоре у само једној држави у много лошијем положају јер су угрожени у целини (Bugarski 2010: 66), будући да не постоје довољно снажни механизми „спољне интервенције“ у случају угрожености и евентуалног оживљавања као код заједница које се могу ослонити на помоћ (политичку, економску, образовну, лингвистичку) виталнијих сегмената матичног етника.

Намеће се и закључак о негативном утицају стварања националних форми идентитета на очување мањинских говорних заједница. Као што смо видели, у периоду након Другог светског рата покушаји интеграције како Лужичких Срба у источнонемачко социјалистичко друштво, тако и Словака у југословенско зна-

чили су једино појачавање асимилације и девијацију међугенерациског преноса језика те његову замену, упркос побољшању услова за развој заједнице и њеног језика. Став многих социолингвиста супротан овом – да је утицај глобализације на језичком плану на (микро)регионалном нивоу управо супротан од оног што бисмо очекивали, тј. да води у умножавање броја језика (Trudgill 2004, Filipović 2009, Blommaert 2010) – у случају лужичкосрпских говорних заједница и војвођанске словачке говорне заједнице не може се потврдити, али се може приметити кад је реч о ситуацији једног другог словенског мањинског језика, кашупског. Сам Традгил га наводи (Trudgill 2004: 10) као пример локалног језика који је за побољшање свог положаја „искористио прилику“ у сплету нових европских друштвених околности (тзв. политичке концепције „Европа региона“), и стекао државно и међународно признање – од 2005. по одредбама пољског права поседује статус регионалног језика.

Дакле, добро развијени механизми заштите и остваривања језичких права ни у савременим народним државама и међудржавним економским заједницама не означавају аутоматски и очување, као ни ревитализацију језика, у шта се у случају Лужичких Срба можемо уверити на примеру програма *Witaj* у Лужици (Соколовић 2015). Идентичну регресивну тенденцију у оквиру заједнице Словака у Војводини бележи Мирослав Дудок: „V sedemdesiatych rokoch minulého storočia v čase tzv. samosprávneho socializmu, keď formálne boli zabezpečené rozsiahle minoritné slobody a práva v kultúrnom a jazykovom zmysle, v slovenských rodinách prebiehali pomerne rozsiahle asimilačné procesy, lebo neboli dobudované potrebné socioekonomické podmienky.“ (Dudok 2008: 73–74). У поменутих срединама, након формирања великих народних држава, мањинским заједницама није преостајало ништа друго него да се прилагоде – језички, културно, привредно – и након извесног времена изједначе с новонасталим друштвеним окружењем. Прилагођавање је често активност која се региструје само од стране мањинске заједнице – „Integrácia je vnímaná ako čosi, čo aktívne vykonáva iba menšinová skupina/jednotlivec“ (Dudok 2008: 34). Исто тако, у ситуацији угрожених мањинских говорних заједница јасно је да повратак на потпуну употребу језика и раније стање ствари више нема. Као део процеса прихватања нове реалности, важан је одговор на питање: да ли је у регионима у којима се мањински језици налазе могућа двојезичност? Обострана асимилација често се сматра (Šatava 2001: 39) кључем ка развоју који би, у идеалном случају, очувао језик и остале елементе идентитета угрожене заједнице, ка достизању интеркултуралности, много продуктивнијом и потребнијом од пуке екзистенције „једно покрај другог“, што није ретка појава у тзв. мултинационалним регионима.

ЛИТЕРАТУРА

- Иванова Е. В. (2007), «Цели, задачи и проблемы эколлингвистики» в Попова Н. Б. (ред.) *Прагматический аспект коммуникативной лингвистики и стилистики: сборник научных трудов*. (Челябинск: Образование), 41-47.
- Соколовић Д. (2015), „Ревитализација угрожених словенских мањинских језика – на примеру лужичкосрпског језика“, у *Филолошки преглед*, XLII (2), 73–87.
- Blommaert J. (2010), *The Sociolinguistics of Globalization* (Cambridge: CUP).

- Bratt Paulston C., Peckham D. (eds.) (1998), *Linguistic Minorities in Central and Eastern Europe* (Clevedon: Multilingual Matters).
- Bugarski R. (2010), *Jezik i identitet* (Beograd: Biblioteka XX vek).
- Cygański M., Leszczyński R. (2002), *Zarys dziejów narodowościowych Łużyczan I* (Opole: PIN Instytut Śląski).
- Dołowy-Rybińska N. (2011), *Języki i kultury mniejszościowe w Europie: Bretończycy, Łużyczanie, Kaszubi* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego).
- Dudok M. (2008), *Zachránený jazyk. State o enklávnej a diasporálnej slovenčine* (Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko).
- ECRML Germany (2011), *European Charter for Regional or Minority Languages. Application of the charter in Germany. Fourth monitoring cycle.* (Strasbourg: Council of Europe).
- Faska H. (ed.) (1998), *Serbsčina* (Opole: Instytut Filologii Polskiej).
- Filipović J. (2009), *Moć reči. Ogledi iz kritičke sociolingvistike* (Beograd: Zadužbina Andrejević).
- Haugen E. (1972), *The Ecology of Language* (California: Stanford University Press).
- Holt G. (2004), *Strategies of Language Revitalization in Alignment with Native Pedagogical Forms: Examples from Ahtna Alaska* (Swarthmore College).
- Porębski A. (1991), *Europejskie mniejszości etniczne, geneza i kierunki przemian* (Kraków: NUJ).
- Skutnabb-Kangas, T. (2000), *Linguistic Genocide in Education or Worldwide Diversity and Human Rights?* (Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates).
- Šatava L. (2001), *Jazyk a identita etnických menšin* (Praha: Cargo Publishers).
- Trudgill P. (2004), "Globalisation and the Ausbau sociolinguistics of modern Europe. Speaking from the Margin: Global English from a European Perspective", in Duszak A., Okulska U. (eds.) *Polish Studies in English Language and Literature II* (Frankfurt, New York, Oxford: Peter Lang), 35–49.
- Wąsik E. (1999), *Ekologia języka fryzyjskiego* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego).
- Wąsik Z. (1993), *Z zagadnień ekologii języka* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego).
- Wąsik Z. (1997), *Systemowe i ekologiczne właściwości języka w interdyscyplinarnych podejściach badawczych* (Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego).

Далибор Соколович

ВНЕШНЯЯ ИСТОРИЯ ЯЗЫКА КАК СЕГМЕНТ ЭКОЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ СЕРБОЛУЖИЦКОГО ЯЗЫКОВОГО СООБЩЕСТВА В ГЕРМАНИИ

Резюме

Исследования, приведенные в этой статье, направлены на анализ фактора внешней истории языкового сообщества в эколингвистическом описании славянского меньшинства лужицких сербов в Германии, а также на его влияние на процесс развития и поддержания языка, который находится в уязвимом положении. Работа включает в себя хронологию событий, которые привели к современной языковой ситуации, анализирует события, которые повлияли на ход истории языка лужицких сербов и раскрывает исторические причины для сокращения числа членов серболужицкого языкового сообщества и его языковой и культурной ассимиляции.

ЛИНГВОКУЛТУРЕМА *ДУРАК* И ЊЕН ЕКВИВАЛЕНТ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду су истраживана значења лингвокултуре *дурак* у руском језику и њеног еквивалента *будала* у српском. Поређење ове две лингвокултуре открило је разлике које се, пре свега, тичу неподударања конотација. Иако у оба језика *дурак* и *будала* у највећем броју примера функционишу као номинације са негативном конотацијом, у руском језику *дурак* је аксиолошки више амбивалентан што је одраз дубоке повезаности овог појма са руском културом и особеностима руског националног карактера. За анализу смо користили лексику, фразеологију, пословице, изреке, народне бајке и примере из књижевних дела.

Кључне речи: лингвокултура, концепт, дурак, будала, језичка слика света, национални карактер, Иванушка – дурачек, јуродиви, глуп, луд, лакрдијаш.

The paper explores the meaning of the linguocultureme *дурак* in the Russian language and its equivalent in Serbian. The comparison of these two linguoculturemes reveals differences which are primarily related to differences in connotations. Although, in both languages *дурак* and *будала* in the majority of cases function as a nomination with a negative connotation, in Russian *дурак* is axiologically more ambivalent, a reflection of the profound connection between this Russian cultural notion and the peculiarities of the Russian national character. For the analysis, we used dictionaries of phraseology, proverbs, sayings, folk tales and examples from literary works.

Key words: linguocultureme, concept, дурак, будала, linguistic worldview, national character, Иванушка-дурачек, the Fool, silly, crazy buffoon.

Лингвокултурама¹ *дурак* је привлачила пажњу многих истраживача различитих оријентација: Д. Лихачова, Ј. Лотмана, В.В. Колесова, М. М. Бахтина, А. Д. Сињавског, Л. Б. Никитине и других. Нас је, с једне стране, интересовао извор позитивних конотација ове лингвокултуре које су карактеристичне за руску језичку слику света, а са друге стране, значења и конотације еквивалентне лингвокултуре у српском језику.

Лексеме *дурак* и *будала* припадају експресивној лексици која поред објективних информација о свету садржи и субјективну оцену. Према Телији, експресивна лексика има сложенију семантичку структуру од неутралне лексике, јер њу одликује и конотативно значење (Телија 1986: 12).

„У основи значења експресивне лексике је емоционално стање субјекта говора које се као стимуланс заправо реализује актом вербализације – номинације. Овим актом исказује се емоционални однос према издвојеном објекту или неком његовом својству са циљем да се постигне одговарајуће деловање на адресата“ (Ристић 2004: 47).

¹ Под лингвокултуром подразумевамо свеукупни садржај језичког знака, укључујући и његову културну компоненту. Појам је увео В. В. Воробјов (Воробьев). У употреби је и термин концепт, који има идентично значење.

За анализу лингвокултурама у руском и српском језику користили смо једнојезичне речнике, речнике синонима, фразеолошке, етимолошке, речнике изрека и пословица, материјал из књижевних дела и бајки.

У једнојезичним руским речницима *дурак* има неколико значења: 1. „глуп, неразуман човек“. У речнику БАС као подзначење неведено је и „лишен разума, безуман, јуродиви“ (БАС 1954); 2. „лакрдияш“ или „слуга који забавља господара“ и 3. карташка игра *дурак* (*играть в дурака, остаться в дураках*).

У руским етимолошким речницима не проналазимо једнозначно порекло речи *дурак*. Према речнику М. Фасмера, *дурак* је првобитно означавао арлекина у пругастом оделу, а реч је настала од придева *дурной* у значењу *глуп, луд* (ЭСРЯ 1964–1973). П. Ј. Черних не прави разлику између речи *дурак* и *глупый* и каже да су се у словенским речима у значењу *дурак/дура* употребљавале речи настале од корена <дур који указује на одсуство ума, глупост (ИЭССРЯ 1999).

У речнику руских синонима већина речи се односи на значење „глуп, неразуман“ (*дуралей, дурачек, дурень, дурачина, болван, бревно, дерево, пень, телепень, глупец, глупыш, глупенький, балбес* итд. (СРС 1999). Међу синонимима има доста метафора које указују на биљке или делове биљака.

Најфреквентнији фразеологизми са лексемом *дурак* везани су за превару (*оставить в дураках/остаться в дураках*), глупост (*дурак дураком, нашел дурака!*) и понашање које се сматра неразумним, али које може бити и претварање (*валять/свалять дурака, прикидываться дураком*) (БЕФСМ 2008).

У речнику руских пословица забележено је 380 пословица о *дураку*, што је свакако импозантан број и говори о актуелности овог концепта у свести руске језичке личности. Пословице указују на посебну врсту ума који поседује „дурак“ (*Дурак и в бочке сидя волка за хвост поймает; Дурак завяжет – и умный не развяжет*). Често се наглашава елемент среће коју „дурак“ има (*Дуракам везде счастье; Везет дуракам*) као и стање безразложне радости у којем „дурак“ пребива (*Дураку все смех на уме; Дуракам везде счастье*).

Низ пословица у руском језику говори о узалудном труду да се „дурак“ нечему научи. У бити то је само узалудан посао да се „дурак“ на силу „пребаци“ са свог ирационалног на рационални колосек који прати већина људи (*Дурака учить, что мертвого лечить*). Због ове особине „дурак“ није подложен промени и налази се ван сваког закона и времена (*Дуракам закон не писан; Дурак времени не знает; Дураком родился, дураком и помреть*) (БСРПС 2010).

Када говоримо у *дураку* не можемо заобићи *Ивана дурака*, омиљеног lika руске бајке. Њега карактеришу особине као што су доброта, одсуство користољубља, једноставност, невезивање за материјалне ствари и сл. Његова главна особина је да све ради насупрот здравом смислу. Међутим, у његовим поступцима нема ни мало зле намере и он на крају, по правилу, бива награђен срећом.

Никитина указује на пасивност као изразиту особину руског *дурака*, а која је и једна од изразитих особина руског националног карактера. Суштина његове пасивности је у одбијању сваке врсте активности коју контролише разум и која омета спознају више истине (Никитина 2005: 68). Пасивност „дурака“ је заправо отвореност ка „вишој сили“. О томе говори и Сињавски. По њему, руски „дурак“ није мислеће биће, јер он ни нема разлога да мисли. „Он се повинује првој

мисли која му залута у главу и која је, обично, бесмислена, али, по правилу, она га увек изведе на прави пут“ (Синявский 2001: 19–20).

Овај безумник и глупак, који све ради наопако али на крају побеђује, у различитим варијацијама постоји у фолклору широм света. М. Бахтин говори о три сродна лика који се појављују у кратким фолклорним формама светске средњовековне књижевности – о *варалици*, *лакрдџашу* и *будали*. Он каже да је главна одлика ових ликова да не прихватају ниједну животну позицију, јер сматрају да су све животне позиције лажне (Бахтин 1975: 307–308). У овом смислу „дурак“ је заправо маска коју носи сасвим нормалан човек као одраз животне филозофије. В. Колесов каже да је „дурак“ типично руски лик који уопште није будала, већ само инверзија мудраца (Колесов 2006: 202). На ова размишљања надовезује се и становиште Лихачова који помиње традицију скомороха (лакрдџаша) у средњовековној Русији, који су постојали да би забављали народ, али су у исто време, кроз смех, и подучавали (Лихачов 2014: 13).

Значење *дурак* дубоко прожима традиција *јуродивих* који су такође типично руски феномен. Никитина каже да је јуродиви је у средњовековној Русији био „дурак“ који је говорио шта не треба и кад не треба, али он је, пре свега, био „божији човек“, хришћанин, понекад и светац, и његов главни задатак је био да исмева разне негативне појаве у друштву. Његово „лудило“ је заправо посебна форма доживљаја света (Никитина 2005: 68). Није узалуд да у руском језику постоји изрека: *Дурак – божий человек* (БСРПС 2010).

Ј. Бусурина сматра да се лингвокултурама *дурак* реализује кроз три модела: *модел свакодневног живота* (три основна значења лексеме *дурак*: одступање од медицинске, интелектуалне и општеприхваћене норме понашања), *идејни* (повезан са традицијом лакрдџаша, дворских луда, забављача и јуродивих) и *митолошки модел* (фолклорна представа о *Ивану-дураку*). Сва три модела пропраћена су одговарајућом аксиолошком оценом. Први модел је са аксиолошког становишта негативан, а други и трећи су аксиолошки осећени као позитивни. Бусурина каже да је неподударање аксиолошких вредности ових модела главни узрок антиномије позитивних и негативних особина које су типичне за овај концепт у руском језику и које га чине парадоксалним (Бусурина 2004: 124–125).

Преводни еквивалент руског *дурак* је *будала* (РСХС, 1965). У српском језику *будала* такође припада експресивној лексици. Према Стани Ристић, лексема *будала* припада лексици повишеног степена негативне експресивности. *Будала* именује особу „чије се негативне особине не испољавају у односу на друге, него се више тичу саме особе као носиоца такве особине“ (Ристић 2004: 71).

Будала је реч турског порекла која се одомаћила у српском језику и данас има веома богато лексичко гнездо са мноштвом деривата (Ћинђић 2013).

У једнојезичним речницима *будала* има следећа значења: 1. човек који не уме правилно да расуђује (глуп, својеглав и задрт), онај који је лаковеран и наиван (РСАНУ 1962); 2. неразборита, глупа особа (глупак) и наивна, лаковерна особа (РМС 2007); 3. луд или онај који се прави луд (луда, лакрдџаш) (РСКЈ 1967).

У речнику синонима *будала* је онај који неправилно мисли, на чију се памет не може ослонити, ко није умно читав, ко је глуп и неразуман. Као синоними

се наводе: *блесав, шашав, малоумник, лудак, луда, махнитас, шашавко, тикван, глупак* итд. Постоје бројне метафоре које се односе на животиње (*магарац, говедо, теле, ђуран* итд.) (ССРСЈ 2004).

Дакле, речници указују на следећа значења лексеме *будала*: луд (неразуман, који неправилно мисли и расуђује), глуп, наиван, лакрдијаш (онај који се прави луд и глуп), својеглав, задрт (ово значење помиње се само у речнику САНУ у оквиру значења *човек који не уме правилно да расуђује*) (РСАНУ 1962).

У фразеолошком речнику дате су следеће конструкције: луд човек (*будала на квадрат*), лакрдијаш (*дворска будала*), онај кога исмевају, варају (*направити кога будалом*) или који сам себе прави смешним и глупим (*правити од себе будалу*), као и онај који се прави невешт и претвара се (*правити се будала*) (ФРСЈ 2012).

Особине *будале/глукака/лудака/наивчине* у српским народним пословицама су следеће: лако се да испровоцитати и наљутити (*Лако ти је плитку воду замутити и будалу наљутити*); понавља исте грешке (*Само паметни људи уче се на туђим грешкама, а будале на властитим*); склон је смеху и уопште весељу, често без посебног разлога (*Смеје се као луд на брашно; Свака будала има своје весеље*); не види своје недостатке и нема реалну слику о свету (*Својство је лудости туђе мане видети, а своје заборавити*); узда се у срећу (*Луд се узда у срећу, а не у свој труд*); лако настрада због своје глупости и лаковерности (*Људи бој бију, а паметни вино пију*); поводљив је и наиван (*Људи су у првим редовима; Обећање, лудом радовање*); свет је пун будала (*Луд се са свијећом не тражи*); лудих се треба клонити (*Ко је луд, не буди му друг*); луд и добар/поштен су једно те исто (*Поштен/добар и луд су рођена браћа*); кад луд човек нешто запетља, ни неколико паметних то не могу отпетљати (*Што махнити веже, сто мудријех не разрешује*) (Карацић 1849).

Пословице с једне стране указују на особине *будале/лудака*, а са друге стране, представљају неку врсту упутства остатку света како да се опходе према њима (треба их избегавати, не схватати озбиљно итд.). Међу наведеним особинама неке подсећају на особине руског Иванушке из бајке. На пример, у пословици *Што махнити веже, сто мудријех не разрешује*, која има неколико варијанти са истим смислом, основна веза са ликом из руске бајке је ирационалност мишљења, а одатле и поступака. Овој ирационалности је страна свака логика, због чега је „паметнима“, који се у првом реду ослањају на логику и здрав разум, тешко размрсити оно што су „луди људи“ замрсали. Међутим, неке пословице у српском указују на блискост памети и лудости и да линија која их раздваја није баш тако широка (*Бе су кола мудрости, ту су двоја лудости*).

У српској књижевности постоје ликови који имају црте *лакрдијаша, јуродивог* и неке елементе руског Иванушке. На пример, у делима П. Кочића јунаци понекад навлаче маску луде и лакрдијаша како би могли говорити горку истину о судбини народа (Давид Штрбац у „Јазавцу пред судом“) (Деретић б.г.). Или простодушно наиван лик Бакоње фра Брне који такође навлачи исту маску да би разоткрио лажне условности међуљудских односа (Угреновић 2014: 62).

У српским бајкама не постоји лик који би имао све особине руског *Ивана дурака*. Мађутим, постоје сродни ликови. Најближи му је најмлађи брат који се обично разликује од своје старије браће посебном врстом мудрости и неком

врстом нелогичног, „натприродног“ знања (на пример, најмлађи брат у бајци „Баш челик“).

Анализа лингвокултурема *дурак* и *будала* показала је следеће сличности и разлике: обе лексеме се односе на глупог, неразумног и лудог човека или на некога ко се такав прави (лакрдияш). У српском језику присутно је значење „наиван, лаковеран“ на које указују и пословице, што у руском није изражено. У српском постоји и значење „својеглав, задрт“ у оквиру значења „луд“, што у руском такође није присутно. Са друге стране, лексема *дурак* има компоненте значења којих у српском језику нема. То се, пре свега, односи на *јуродивог* и *Ивана дурака* из руске бајке, ликове који у великој мери утичу на конотацију ове лексеме у руском језику. Само порекло лексеме *дурак*, према Фасмеру, у руском је повезано са забављачем (*арлекин у пругастом* оделу). У оба језика постоје синоними који указују на глупост и који су повезани са биљкама и животињама (у руском језику више са биљкама или њиховим деловима: *дерево, пенљ, болван*, а само порекло речи *дурак*, према речнику Черних, упућује на бундеву (*тыква*); у српском са животињама: *магарац, говедо, ћуран* итд.).

Фразеологизми показују сличности кад је у питању изражавање „степенa глупости“ (конструкције типа *потпуна будала/полный дурак*) с тим што се у руском користи далеко већи број метафора (*набитый д., круглый д., петый д.*). Постоје еквивалентне конструкције и када нормалан човек ставља маску будале (*правити се будала/прикидываться дураком*), и у овом случају је много више метафоричких конструкција у руском језику (*корчить дурака, строитъ дурака* итд.).

У пословицама *дурак* и *будала* имају доста заједничких особина. Обојица се лако испровоцирају, склони су смеху и весељу без разлога, уздају се у срећу, има их пуно на овом свету, имају посебну логику која се коси са здравим смислом, тешко их је било чему научити, такви се рађају и нису подложни промени. У оба језика *будала* се повезује са лаковерношћу и добротом, али се у српском изједначају *будала/луд* и поштење. У српским пословицама *будала* и *луд* функционисау као синоними. У српском језику је мало критичнији однос према *будали*, па се каже да их треба избегавати, док у руском на *дурака* се гледа са више симпатије. Узрок овоме је управо културна компонента значења руског *дурака* на коју је утицао лик Иванушке из бајке који има елементе руског националног карактера. У српским бајкама постоји сличан лик, али он није толико дубоко повезан са српском културом и традицијом.

Можемо рећи да је руски „дурак“ аксиолошки више амбивалентан што је утицај митолошког модела који утиче на конотацију ове лингвокултуре у другим моделима. За српски језик је најактуелнији модел *свакодневног живота* у оквиру којег се реализује највећи број значења лингвокултуре *будала*.

ИЗВОРИ

- БАС (1954), *Словарь современного русского литературного языка*. ТЗ: Г-Е. (Москва – Ленинград: Изд-во Академии Наук СССР).
БСПГ (2007), *Большой словарь русских поговорок*. В. М. Мокиенко, Т. Г. Никитина. (Москва: Олма Медиа Групп).

- БСРПС (2010), *Большой словарь русских пословиц*. В. М. Мокиенко, Т. Г. Никитина, Е. К. Николаева. (Москва: Олма Медиа Групп).
- БТФСМ (2009-2017), *Большой толково-фразеологический словарь Михельсона*. URL: <slovarionline.ru>
- ИЭССРЯ (1999), *Историко-этимологический словарь современного русского языка*. Т1. Черных П. Я. (Москва: Русский язык).
- МАС (1999), *Словарь русского языка: В 4-х т. Под ред. А. П. Евгеньевой*. — 4-е изд., стер. (Москва: РАН, Ин-т лингвистических исследований).
- РМС (2007), *Речник српског језика*. (Нови Сад: Матица српска).
- РСАНУ (1962), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Књига 2. (Београд: Српска Академија Наука и уметности. Институт за српскохрватски језик).
- РСКЈ (1967), *Речник српскохрватског књижевног језика*. (Нови Сад, Загреб: Матица српска, Матица Хрватска).
- РССЈ (2004), *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*. Миодраг С. Лалевић. (Београд: Нолит).
- РСХС (1965), *Русско-сербско-хорватский словарь*. (Москва: Советская энциклопедия).
- СРС (1999), *Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений*. - под ред. Н. Абрамова, (Москва: Русские словари).
- ТСД (1863-1866), *Толковый словарь Даля*. В.И. Даль. URL: <academic.ru>
- ТСЕ (2000), *Толковый словарь Ефремовой*. Т. Ф. Ефремова. URL: <academic.ru>
- ТСО (1949-1992), *Толковый словарь Ожегова*. С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. URL: <academic.ru>
- ТСУ (1935-1940), *Толковый словарь Ушакова*. Д.Н. Ушаков.. URL: <academic.ru>
- ФРСЈ (2012), *Фразеолошки речник српског језика* (Нови Сад: Прометеј).
- ЭСРЯ (1964-1973), *Этимологический словарь русского языка*. М. Р. Фасмер. (Москва: Прогресс).

ЛИТЕРАТУРА

- Бахтин М. М. (1975), *IV Функции плута, шута и дурака в романе*. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. (Москва: Художественная литература), 307–315.
- Бусурина Е.В. (2005), *Дурак*. Антология концептов Т2 (Под ред. В. И. Карасик, И. А. Стернин). (Волгоград: Парадигма). – с. 356. URL: <http://www.twirpx.com/file/240321/grant>
- Воробьев В. В. (2006), *Лингвокултурология*. (Москва: „Издательство Российского ун-та дружбы народов“).
- Деретић Ј. (б. г.), *IX Модерна*. Кратка историја српске књижевности. URL: <https://www.rastko.rs/knjizevnost/jderetic_knjiz/jderetic-knjiz_09_c.html>
- Ћинђић М. С. (2013), *Турцизми у савременом српском језику (семантичко-депривационо анализа)*. URL: <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:9458/bdef:Content/get>
- Караџић, Вук Стефановић (1849), *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи* / издао их Вук Стеф. Караџић. (У Бечу : У штампарији Јерменскога манастира, 1849. - LIII, [1],) – 388 стр. ; 22 cm. URL: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/768>

- Колесов В. В. (2006), *Русская ментальность в языке и тексте. Умный дурак.* (СПб.: Петербургское Востоковедение). – 624 с.
- Лихачев Д. С. (2014), Заметки о русском (сборник). *Еще о доброте.* (Москва: Колибри, Азбука-Аттикус). URL: <http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=8483096>
- Никитина Л. Б. (2005), *Русский дурак и русский ум: архетипические черты языкового образа человека разумного.* Русская словесность №3. (Москва: Портал «О литературе», LITERARY.RU. Дата обновления: 02 апреля 2008. URL: <<http://www.literary.ru/literary.ru/readme.php?subaction=showfull&id=1207130917&archive=1207225892>> (дата обращения: 14.02.2017)). 67–72.
- Синявский А.Д. (2001), *Иван – дурак : очерк рус. нар. Веры / А.Д. Синявский.* (Москва : Аграф). – 463 с. URL: <<http://www.e-reading.by>>
- Ристић С. (2004), *Експресивна лексика у српском језику (теоријске основе и и нормативно-културолошки аспекти).* (Београд: Институт за српски језик САНУ).
- Телия В.Н. (1986), *Коннотативный аспект семантики номинативных единиц.* (Москва: Наука).
- Угреновић А. (2014), *Поетика сижеа у роману Бакоња фра Брне Симе Матавуља.* Књижевна историја. Часопис за науку и књижевност XLVI 2014, 152. (Београд: „Институт за књижевност и уметност“), 61–85.

Ангела Прохорова

ЛИНГВОКУЛЬТУРЕМА ДУРАК И ЕЕ ЭКВИВАЛЕНТ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В работе исследованы лингвокультуемы *дурак* и *будала* в русской и сербской языковых моделях мира. В обоих языках лингвокультуемы являются номинациями с преимущественно отрицательными коннотациями, но в русском языке, в определенном контексте, данная лингвокультуема является более амбивалентной в аксиологическом плане. Нас, с одной стороны, интересовал источник положительных коннотаций русской лингвокультуемы, а, с другой стороны, нашей целью было сопоставление русской и сербской лингвокультурем и выявление их различий.

Данные лингвокультуемы мы рассматривали в трех планах, являющихся тремя моделями их реализации в языке. Это *бытовая, идейная и мифологическая модели.*

Результаты исследования показали, что русская лингвокультуема более глубоко связана с русской культурой, в частности, с особенностями русского национального характера и такими явлениями, как скоморохи и юродивые, имеющие богатую культурную традицию в средневековой России. Данная связь представляет собой главный источник положительных коннотаций лингвокультуемы *дурак* в русском языке. Сербская лингвокультуема менее связана с сербской культурой и не имеет выраженной национальной специфики. Но, с другой стороны, в сербском языке в лингвокультуре *будала* на первый план выступают некоторые значения, которые в русском эквиваленте не актуальны.

Ивана Кочевски

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
Београд, Србија
ivana.kocevski@fil.bg.ac.rs

УДК 821.162.3-1.09"19" Сајферт, Ј.
примљено 17.02.2017.
прихваћено за штампу 18.05.2017.

НАД СТУБОМ КУГЕ ЈАРОСЛАВА САЈФЕРТА

У раду смо настојали да кроз преглед и анализу песама, једине преведене Сајфертове збирке песама на српски језик, скренемо пажњу и на раније изборе његове поезије, превођене током 20. века и објављиване у различитим књижевним часописима. Осим тога, уз субјективно читање Сајфертове поезије, желели смо да издвојимо најзначајније слике, сцене и места које песник посећује кроз своја сећања и осећања, а која доприносе обликовању његовог јединственог поетског израза.

Кључне речи: Јарослав Сајферт, стуб куге, чешка поезија, тоталитаризам.

In this paper, we attempted to present a retrospective and analysis of the only translated book of poetry by Jaroslav Seifert in the Serbian language, and to collect some other translations of his poems made during the 20th century and published in various literary magazines. In addition to this subjective reading of Seifert's poetry we wanted to extract the most important images, scenes and places the Poet revisited in his memory and affections, which helped to shape his unique poetic expression.

Key words: Jaroslav Seifert, the plague pillar, Czech poetry, totalitarianism.

Наши животи клизе
као прсти по стакленом папиру,
дани, седмице, године, столећа.
И било је време у којем смо проплакали
дуге године.

(Јарослав Сајферт из збирке „Стуб куге“)

Јарослав Сајферт, један од најпознатијих чешких песника и једини чешки лауреат Нобелове награде за књижевност, рођен је 1901. године у Прагу. Одрастао је у сиромашној прашкој четврти и већ у раној младости се посветио журналистичком позиву и књижевности. Двадесетих година 20. века био је посвећен уређивачкој делатности комунистичких гласила као што су били *Rudé právo*, *Sršatec* и брњенски часопис *Rovnost*, као и авангардна књижевна ревија *Host*. Ова његова активност се променила после потписивања документа под називом „Manifest Sedmí“ („Манифест седморо“) ¹ након чијег неуспеха је био искључен из Партије.

¹ Текст овог манифеста представљао је протест седморо уметника против нове линије Комунистичке партије Чехословачке након њеног петог заседања током 1929. године (у питању је била бољшевизација партије и потчињавање КПЧ Коминтерни). Текст је настао на подстицај писца Ивана Олбрахта као летак са називом „Spisovatelé komunisté komunistickým dělníkům“ („Комунистички писци комунистичким радницима“). У њему се позивало на избацивање из партије Клемента Готвалда (који је водио пратију) и акцију КПЧ. Међутим, сви потписници су били избачени из ње: Иван Олбрахт, Хелена Малиржова, Станислав Костка Нојман, Јозеф Хора, Јарослав Сајферт, Марија Мајерова, Владислав Ванчура.

Прве Сајфертове песничке збирке настале су у духу пролеткулта док је био члан уметничког удружења чешких авангардних уметника левице, под називом Девјетсил, да би своју песничку орјентацију средином двадесетих година, усмерио ка експерименталном правцу поетизма. Међутим, Сајферт убрзо животни и оптимистички поетизам замењује социјалним темама, што је приметно већ у збирци *Slavík zpívá špatně* (Славуј рђаво пева, 1926), а што ће се наставити и током тридесетих година, када се кроз његове стихове буду узајамно прожимали мотиви личних успомена из детињства са размишљањима о актуелним друштвеним приликама. Интересовање за токове у савременом свету кулминираће светском економском кризом и јачањем фашизма у Европи, када Сајферт постаје народни бард чија се реч са пажњом слуша.

Јара Рибникар за Сајферта каже, да његове књиге поезије, дубоко људске, непрограмске, недидактичне, без тезе а ни против тезе, настају као резултат интимног, специфичног контакта са стварношћу (Ribnikar 1962: 10). Сајфертова посвећеност домовини, бодрењу народа и патриотизам, нису били довољни у хајци која се против њега повела након фебруара 1948. године, када је објављивање његових, као и књига Владимира Холана, било забрањено. Како Александар Илић примећује у једном есеју, „славуј је запевао слободно, најчистијим лирским гласом, и одмах су се јавили они који су веровали да славуји могу да певају само према унапред написаним нотама класне борбе“ (Пић 2000: 30). Сајферт је био и потписник Повеље 77², уз многе друге водеће културне личности попут њених иницијатора – Јана Паточке, Вацлава Бенде, Лудвика Вацулика, Вацлава Хавела, Павела Кохоута и других.

Током шест деценија књижевног стваралаштва, Јарослав Сајферт је написао преко тридесет збирки песама различитог песничког сензибилитета, тематике, књижевних праваца и уметничког домета. Избор његове поезије први пут је на српском језику био објављен 1930. године у преводу Јована Кршића (Модерна чешка лирика), а друга књижна издања преведеног избора поезије уследила су 1958. године у преводу Миодрага Ашанина (Звона сунца и гробова) и 1962. у преводу Јаре Рибникар и Десанке Максимовић (Савремена чехословачка поезија). У различитим књижевним часописима,³ Сајфертова поезија је спорадично била објављивана у преводу, све до момента када су изашле Сајфертове Изабране песме, симболично 1984. године када је песник био награђен Нобеловом наградом за књижевност.⁴ Интересантно је, да овако велики чешки песник није до-

² Повеља 77 (на чешком Charta 77) је неофицијелни документ настао на иницијативу грађана, у коме су потписници критиковали политичку и државну власт која је онемогућавала људска и грађанска права. Ова иницијатива је била активна од 1977. до 1992. године.

³ Као преводиоци Сајфертове поезије на српски језик, у различитим краћим изборима објављиваним у књижевним часописима, потписивали су се Крешимир Георгијевић, Нада Ђорђевић, Јован Крћански, Јара Рибникар, Милан Чолић, Мирослав Дудок, Александар Илић, Светислав Костић, Здењек К. Слаби, Лука Штековић, Лепота Кузмановић. У питању су били часописи: Летопис Матице српске, Дело, Књижевност, Корац, Поља, Детињство, Браничево, и други.

⁴ Избор Сајфертове поезије за ово издање направила је Јара Рибникар која је била и аутор текста говора под насловом – „Јарослав Сајферт, песник љубави и смрти“. Уз њу је стихове преводио и Иван В. Лалић, док је Десанка Максимовић препевала песму „Стари часописник“. Овај избор је укључивао песме из неколицине Сајфертових збирки, од којих су неке:

живео превод ниједне своје збирке у целости на српском језику, у деценијама друге половине 20. века, када се југословенска читалачка јавност интересовала за чешке књижевнике попут Милана Кундере, Бохумила Храбала, Јозефа Шкворецког. Тек 1988. Милан Чолић је превео Сајфертову мемоарску прозу под називом Све лепоте света.

Након непуне три деценије од песникове смрти, први пут је у целости објављена Сајфертова збирка, симболичног назива Стуб куге, у преводу Александра Илића.⁵ Преводаца уз тело збирке у књигу уврштава и Кундерин кратак текст „Било их је пет“ као својеврсни увод у дух времена и тематику изложу у збирци. Песме сабране у Стубу куге настајале су од 1968. године, када се након оснивања демократске Чехословачке републике 1918. године, пошаст по трећи пут спустила на ову земљу. Збирка је била објављена у самиздату и егзилу 1973. а у Чехословачкој тек 1981. године. Структура збирке је уочљиво подељена на шест дужих композиција и епилог који броји девет краћих песама. У стиховима, слободне форме, најчешће одзвањају елементи реминисценције на прошлост и младост, животна искуства која лирски субјект доводи у везу са садашњошћу. У првој песми уврштеној у збирку, „На једном од својих давних предавања“, песник редом набраја оне који су заувек отишли – Лиржија Махена, Лиржија Волкера, Јозефа Хору, Франтишека Халаса. Сетом и изражено тужним тоновима у наведеним стиховима, лирски приповедач резимира своје лично проживљене успомене на пријатеље којих више нема. Успомене се односе и на политичке неприлике које дубоко задиру у интиму сваког појединца, одакле проистиче константна интерполација мотива везаних за спољашњи свет који, на некин начин, коегзистирају са лирским осећањима и субјективним доживљајем песника, што је видно у песмама као што су „Место ходочашћа“, „Каналски врт“ и „Стуб куге“. Смрт блиских пријатеља, песник сећањем поново проживљава и доводи у блиску везу са земљом и њеним пределима – Славином, Ржицом, Козаковом, Табором, Брадлецом, Кумбурком, Пшивишином. У питању су знаменита места, која за историју чешког народа имају важна значења и симболику, као што и имена преминулих песника, одјекују пркосно насупрот тами, безнађу и бездну. Песник је и свирач који окида струну затегнуту од самог пелина; он мислима блуди кроз сећање у давне пределе и још давнија времена, а једном прекинуто лутање по успоменама, враћа га у сигурност властитог дома и топлине коју осећа у њему.

У композицији „Крик страшила“ Сајферт употребљава мотиве из античке књижевности, којима упућује на доба када је човек живео потчињен властитом страху незнања и непознавања природе. То је доба када се човек подрбљавао (не)милости богова да га воде, да му суде, да му током живота распарчавају тело, и у смрти кидају душу. Управо је ово аналогија са савременим човеком који, уместо боговима, служи лажној тоталитарној идеологији, заводљивој и погубној. Мотив умируће девојке, користи се као алегорија земље–мајке која лежи на самртном одру, али се реципрочно може односити на сваког живог

Na vlnách TSF, Samá láska, Jablko s klína, Halleyova kometa, Koncert na ostrově, Odlévání zvonů, Deštník z Piccadilly, Býti básníkem, и друге.

⁵ Пре ове збирке Александар Илић је у часопису Поезија током 1996. године потписао превод пет Сајфертових песама из збирке Кишобран са Пикадилија (Deštník z Piccadilly).

појединца у земљи, у којој је једини „ослонац“ од пада у таму – паукова мрежа и бодљикава жица, јер песник каже:

Узалуд хватамо паучину у лету
и бодљикаву жицу.
узалуд се ослањамо петом о груду
да нас не увуку тако нагло
у таму, мрачнију
од најцрње ноћи
без круне звезда (Sajfert 2014: 19).

Песникова је судбина, као и девојчина, унапред, дакле, одлучена. Он је антиципира у виду одвлачења у најмрачнију таму, лишену сваког светла, у којој доживљај страха и бола, појачава крик емпузе – ноћне авети. Уморена девојка–земља, скончаће у ковчегу, до кога, уз лавез паса, покадкaд продире и мирис љубичица.

У песмама „Место ходочашћа“ и „Каналски врт“ препознају се поново меланхолични тонови, подстакнути надолазећом тамом и смрти која се надвила над земљом, али прожети интимно проживљеним догађајима из песниковог живота. Уместо неком сакралном месту или храму, песник на ходочашће полази ка љубави, младости и чувствима која су га некад обузимала. Са становишта зрелог човека, који процењује и просуђује властите акте, он је покадкaд и самокритичан, али и чежњив, повремено изразито песимистичан, мада је често и носталгичан.

Сва ова ускомешана осећања лирског субјекта, препознају се у стиховима:

То је вероватно био последњи камен
у старом врту.
Јер, тамо више ничег нема.
Само кладенац и дрво,
чије је стабло прострељено
куглом из револвера (Sajfert 2014: 28).

Природа је мртва, јер је извор воде нестао, а дрво је устрељено, што директно денотира да је сваки облик живота осуђен на смрт и пропадање. Ноћ над људима просипа румен, наставља даље песник, желећи тиме да упозори, како се на небу огледа она крв која се на земљи ваља. Све то није ништа ново, јер кроз мотив француске буржоаске револуције и Мараове смрти, он прави паралелу са временом у коме сам живи. Револуционари, гласоговорници и судије, не суде ником другом до себи, умиру истом смрћу коју су досудили другима. Једина нада је љубав коју људи узајамно могу да поделе, а начин на који ће је проживети, једина је ствар која може бити оригинална и непоновљива. Човек би требао да буде свестан њеног постојања, управо да се не би кајао због пропуштених прилика, на шта песник мисли када каже:

Кад је човек стар,
долази увек касно,
да би на крају завидео и травњаку
две утиснуте јамице
девојачких колена (Sajfert 2014: 33).

Песник стиховима упућује на то, да тек у старости, када човек резимира властити живот, схвата да до неких спознаја стиже касно. На пример, делимично се алудира и на чињеницу, да се појединац у младости поводи за револуционарним тежњама и идејама, док је потом, као зрео и искусан човек, песник свестан своје љубави према жени, јединој која је вредна његове пажње и посвећености, што је у песми паралелно приказано у односу на љубав Емануела Канала са његовом изабраницом.

У композицији „Стуб куге“, истоименог наслова који носи читава збирка, песник упозорава на пошаст савременог света, о чему говори у стиховима:

Куга још бесни и лекари
само дају болести друга имена
да спрече панику.
То је увек иста она смрт,
и ништа друго,
и тако је заразна
да побећи не може нико (Sajfert 2014: 41).

Стуб куге се уздиже по централним трговима у градовима широм Чешке у спомен на жртве које су подлегле немилој болести која је харала Европом у средњем веку; сада су новим болестима заражени људи међу којима песник живи, оболели због завођења лажним идеалима, разочарањима, незнањем, гневом који тоталитарни свет собом носи. Четири стуба око усамљеног централног, који се у овом споменику уздиже, представљају асоцијацију на четири стране света, четири часа која песник спаја мотивима бинарне опозиције, набрајајући притом: час окова насупрот кога стоји час плеса, часу љубави коме прете змајеве канце, часу осмеха прети час гнева, а часу наде – час никада. Управо у вези са тим, понавља се мотив броја четири кроз набрајање имена четворице јеванђелиста који се порукама обраћају народу, остављајући мало простора за наду, јер након ових мотива наизменично се ређају апокалиптичне слике олшанског, малостранског гробља, потом ломаче од људских тела, списак диригованих ракета, и остале депресивне слике. Док пролази кроз гробље, песник међу амписким киповима види жене, али и наоружане војнике у кацигама, те одмах потом, одлучно упозорава: „само у једно не дајте да вас увере, да куге у граду више нема“ (Sajfert 2014: 40).

У овој песми се појављује и мотив сећања на песникову операцију, његово лежање на операционом столу, при чему се судбина народа преплиће са судбином појединца, па се интимна песникова осећања која је понео из љубавних сусрета, преносе на план родољубивог односа када каже:

Са отвореним очима
 прошао сам кроз ову земљу.
 Прекрасна је, то знате.
 Можда је мени вредела више
 од свих мојих љубави одједном.
 Њен је загрљај трајао читав мој живот (Sajfert 2014: 46).

У песми „Вртуљак са белим лабудом“, назире се субјективно ауторско премишљање о концепту властите поетике. Због честих напада на његову поезију, нарочито од стране револуционарно и идејно ортодоксних песника и књижевних критичара попут С. К. Нојмана, Ивана Скале, Ладислава Штола, песник наизглед себе поистовећује са једним другим чешким песником који је на сличан начин доживео негодовање критике због његове сувише искрене речи и објективног погледа којим је видео и описивао стварност око себе – Јаном Нерудом. Наиме, својом првом збирком песама *Hřbitovní kvítí* (1858), Неруда је изазвао запрепашћење својих савременика и мук којим су одбацивали његова осећања мучнине због пролазности живота и уочавања све чешћег застојанства самилости према ближњима. Однос културне јавности према Нерудиној поезији променио се тек након објављивања његове треће збирке песама, под називом *Písň kosmické* (1878), где он пева о космичким висинама, небеским телима, глорификујући науку и савремене домете у области астрономије. Сада Сајферт контекмптира сличну мисао, када каже: „И већ тада сам чврсто решио / да ћу писати једино стихове о љубави / као што је некада господин Неруда писао / песме само о звездама“ (Sajfert 2014: 52).

Својим стиховима, Сајферт истовремено евоцира успомене на многе уметнике и књижевнике, неким од њих посвећује своје песме, као што су „Венчић жалфије“ посвећена Франтишеку Хрубину, и „Сат избија са звоника“ Цирилу Боуди. У појединим стиховима песник вешто утква имена попут Карела Хинека Махе, Јана Неруде, Алфонса Мухе, Артуша Черњика, Војтеха Хинаиса, ширећи на тај начин метафором могућа значења онога о чему пева. Његов ауторски сензибилитет, међутим, није све време натмурен и депресиван; управо личним сведочењем о времену о коме пише, уноси динамичне, чак понегде веселе тонове, који пркосе смрти и ништавилу. Тако, на пример, из сликарског атељеа одзвања глас побуњене жене–модела, која каприциозно грди сликара да пожури са својим радом, док се жали на хладноћу и подсмева се уметности. Стихови песника су заводљиви и опојни као дим марихуане, јер поезија попут марихуане „отвара врата непознатих предела / одакле нам са осмехом трче у сусрет / сласни тренуци среће / и држе се за руке / у тренуцима срећног уживања“ (ibid, 73).

Завршавајући своју интимну лирску исповест, шифровану поетским сликама, Сајферт у епилошком делу збирке резимира своја животна искуства. Време пролази, што се може просудити по деци која више нису деца, како се каже у једном стиху, а песников аманет будућим песницима и самоме себи, изречен је кроз упозорење – „нек песник опијен животом / поврати сву горчину, / гнев и очајање / да његова песма не постане / прапорац / на грлу овце“ (ibid, 57).

Песников родни град талац је ноћне таме где се и светло у прозорима домова скрива, јер људи иза њих плачу, док кроз прашке улице одзвања музика фла-

уте, љубавна кантилена, аплауз, музика вергла, пуцањ из топа, шапат, кораци љубавника, жалосне фанfare из Народног позоришта, ропач умирућег човека, сат који избија са звоника, птичији гласови у крунама стабала, уздаси, тишина, смрт. Кроз набројане мотиве којима су описани најразличитији звуци, наговештен је пулс града који једини остаје непромењен да сведочи о злу које је задесио песникову земљу. У свему испеваном, препознаје се борба смрти и љубави, Танатоса и Ероса, као слика унутрашње борбе у самом Сајферту, савладаном годинама, болестима и сумњама које га муче. Но, као својеврсни закључак који би након свега изреченог о Стубу куге могао да се каже, јесу песникови стихови којима поручује: „ни жудња за моћи / ни глад за славом / нису тако вртоглаве / као страст љубави“ (ibid, 53).

Записујући властита сећања, Сајферт не бележи само субјективан доживљај истих, већ стиховима оживотворује колективно искуство, везано за конкретне догађаје друге половине 20. века у Чехословачкој.

ЛИТЕРАТУРА

Ilić A. (2000), „Slavuj slobodno peva“, in: *Izgnana književnost* (Beograd: Otkrovenje).
 Ribnikar J. (1962), „Predgovor“ in: *Savremena čehoslovačka poezija* (Beograd: Nolit).
 Sajfert J. (2014), *Stub kuge* (Beograd: Caligraph).

Ivana Kočevski

ON JAROSLAV SEIFERT'S "THE PLAGUE PILLAR"

Summary

This concise and revised study concerns the translations of Jaroslav Seifert's poetry in the Serbian language, keeping in mind the fact that no collection of poetry of the only Czech Nobel laureate was translated in its entirety until the year 2014. The study, based on the analysis of selected verses, connects poems from the book "The plague pillar" with the context of the time period when they were written (1968), placing emphasis on revealing Seifert's poetic affinities which shaped his subjective expression throughout the years. The dominant concept recognized in most of the poems is dedicated to a description of the poet's native city, Prague, as well as to his youth memories, the deaths of his close friends, his first love experiences and burning passions. Seifert also writes about the problems that occupied his mind such as those about his country, latent evil and threatening unrest. "The Plague Pillar" consists of six long compositions and an epilogue, composed of nine short poems in free form. Through striking poetic expression Seifert records his intimate recollections, and at the same time, the collective history as well.

Теодора Воркапић
Дијана Тепавчевић
Марија Кувекаловић

Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
Београд, Србија
teodoravorkapic@gmail.com

УДК 811.163.41'276
примљено 15.02.2017.
прихваћено за штампу 18.05.2017.

ФРИЗЕРСКИ И КОЗМЕТИЧАРСКИ ЖАРГОН У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

Жаргонизми у српском језику детаљно су проучавани. Постоје речници српског жаргона, посвећена су им монографска и друга истраживања, међутим предмету нашег рада до сад није поклањана већа пажња. У овом раду су представљени резултати анализе семантике и творбе фризерских и козметичарских жаргонизама у савременом српском језику. У њему се разматрају питања заступљености фризерских и козметичарских жаргонизама у српском језику, као и њиховог семантичко-експресивног потенцијала. Издвојени су продуктивни творбени модели и други механизми настанка жаргонизама у козметичарско-фризерском дискурсу српског језика.

Кључне речи: жаргон, козметичарско-фризерски дискурс, српски језик, лексичко-семантичка анализа, творба речи.

Jargon in Serbian language has already been thoroughly researched in the past. There is a large number of dictionaries of Serbian jargon, monographic studies and other research devoted to different types of jargon, however the subject of our research has not been given much attention until now. In this paper, we present research on the use of hair stylist and cosmetologist jargon in the Serbian language. In the paper, we investigate the question of representation of hair stylist and beautician jargon in the Serbian language, as well as its semantically expressive potential. We emphasize the productive word-formation models and other mechanisms of jargon creation in the beautician-hair stylist discourse of the Serbian language.

Key words: jargon, beautician-hair stylist discourse, Serbian language, lexical-semantic analysis, word formation.

Жаргон у ширем смислу представља сваки неформални и претежно говорни варијетет неког језика који служи за идентификацију и комуникацију унутар одређене друштвено уређене групе – по професији, социјалном статусу, узрасту и слично – чије чланове повезује заједнички интерес или начин живота, а која уз то може бити и територијално омеђена (Бугарски 2006: 137). Говорећи о жаргонизмима, важно је разумети њихову улогу и допринос економичнијем располагању временом. Како би се време уштедело, ретко се када чује пун комуникативни исказ потпут *Хоћу да ми увијете косу, да она благо пада и да изгледа распуштено*, већ се све више прибегава исказима непотпуног значења и

* Рад садржи резултате колективног студентског научноистраживачког пројекта *Жаргон и творба речи у српском језику у поређењу са другим језицима* који је реализован академске 2015/2016. године у оквиру предмета Увод у лингвистику под руководством проф. др Људмиле Поповић. Овом приликом исказујемо огромну захвалност руководиоцу пројекта на помоћи у изради рада, као и колегама које су прикупљањем разнолике грађе допринеле настанку првог лексикона фризерског и козметичарског жаргона.

употреби жаргонизама, како би се на бржи и једноставнији начин исказала мисао *Желим благе фрицкле*. Такође, због неформалног језика готово се никада неће рећи *Ишла сам да ми она црта цветиће, лептириће*, већ ће се посегнути за језички једноставнијим решењем – *Ишла сам да радим нокте*. Веома су важне и значењске улоге жаргонизама, јер каткад најбоље могу описати одређено осећање, нпр. *Била сам код оне фризеруше, да видиш само како ме олиндрачила*. На основу датог исказа може се закључити да је дотична особа бесна на фризерку и није задовољна начином на који ју је ошишала, па отуда и таква реакција. Такође, доста сличних жаргонизама може послужити за упознавање окружења, али и начина његовог функционисања, што доприноси значају и потреби за изучавањем жаргонизама.

Циљ овог рада јесте утврђивање заступљености фризерских и козметичарских жаргонизама у српском језику, давање прегледа творбених модела, механизма настанка нових речи и њихових значења, као и откривање у којој мери жаргонизми врше утицај на стандардни језик. Како би се потврдила учесталост њихове употребе у српском језику, коришћен је метод асоцијативног експеримента. У њему је учествовало 495 испитаника које чине студенти Универзитета у Београду и припадници циљане социјалне групе (фризери, шминкери и особе сродног занимања). Упитник је подразумевао да говорници матерњег језика за сваку описану појаву из домена козметичарско-фризерског дискурса наведу прву асоцијацију у виду једне речи. Путем анкетирања испитаника прикупљено је 328 жаргонизама који чине први лексикон фризерских и козметичарских жаргонизама српског језика. Значења нових добијених лексема проверена су у речницима српског језика (нпр. Николић 2007). Прикупљени фризерски и козметичарски жаргонизми могу се сврстати у ред појава које „без сумње [...] заслужују пажњу лингвистичке јавности, иако посматрани материјал заправо одступа од стандардне норме, али му се не могу порећи и вредности које незаобилазно дотичу савремену модерну комуникацију с тежњом да све оно што се данас сматра нестандарним, временом постаје (све више) стандардно као материјал регуларне језичке комуникације“ (Фекете 2008).

У истраживање смо уврстили велики број стимулуса. Један упитник садржао их је у просеку 20. У циљу добијања што репрезентативнијег корпуса и већег броја одговора у сваком упитнику били су распоређени на различите начине. На тај начин, испитаницима су понуђени стимулуси попут следећих: *соларијум, јако нашминкана жена, пренападно нашминкан, срећен, очешљан, чешаљ, шишати се, необична фризура, превише оштећена коса, вештачки урађени нокти, ћелавост, проређена коса, проређена фризура, високо завезана коса, неуредна фризура, оштри, дугачки нокти, правилно ошишана коса до предала ушију, наношење превише руменила* и др. Резултати упитника распоређени су на основу творбеног модела настанка, док су значења свих жаргонизама садржана у речнику. Број који је наведен у загради после сваког жаргонизма представља ниво фреквенције одн. број њиховог понављања код различитих испитаника. У резултатима упитника нисмо наишли на случајеве изостављања асоцијације испитаника, као ни присуство случајних одговора.

Фризерски и козметичарски жаргонизми у српском језику настају путем различитих творбених модела. Судећи по њима, најпродуктивнији начин образовања

фризерских и козметичарских жаргонизама представља суфиксација. То потврђује и број жаргонизама добијених поменутиим начином творбе. Од укупног броја одговора испитаника (495), чак 228 настало је суфиксацијом.

Међу жаргонизмима насталим суфиксацијом свакако су најбројнији они са девербијалним суфиксом *-ње* у значењу радње. То су углавном лексеме чија је мотивна реч глагол: *шатирање* (54), *рађење* (43), *извлачење* (76), *преливање* (34), *канделисање* (8), *воскарење* (23), *воћкање* (25), *скидање* (56), *оживљавање* (56), *лакирање* (21), *печатирање* (39), *штампање* (12), *велирање* (35), *парење* (43), *мелирање* (59), *дреновање* (18), *матирање* (23), *лицкање* (16), *затезање* (78). За творбу од основа именских речи користи се суфикс *-овање*: *френчовање* (57), *акриловање* (6), *нејловање* (16), *степеновање* (87), *кварцовање* (87), *пилинговање* (13), *блендовање* (35). Жаргонизми настали суфиксом *-иње*: *соларисање* (31), *пудерисање* (102). Поред тога, као исто тако продуктиван суфикс јавља се *-ица* – са деминутивним значењем: *вуница* (45), *метлица* (23), *четкица* (34), *фризурица* (67), *стрелица* (34), али и без њега: *биберица* (32), *кокотица* (13), *хитлерица* (12), *нуларица* (7), као и у множини (*-ице*): *степенице* (18), *бананице* (16), *змијанице* (19) и сл. Уочен је само један жаргонизам настао суфиксом *-рица* – *пастирица* – а свега два настала суфиксом *-лица*: *тачкалица* (14) и *вежбалица* (6). Осим наведених, разликују се још и следећи суфикси: *-ка*: *жујка* (42), *фудбалерка* (45), *шабанка* (47), *тарзанка* (56), *земунка* (76), *целулитарка* (45), *фриска* (34), *дизелка* (41), *челепенака* (11), *генералка* (23), у множини *-ке* (*дебилке* (4)) којим се у датим случајевима углавном означава врсте фризура; *-ац*: *чунавац* (34), *мољац* (21), *маринац* (11), *лицањац* (4); *-уша*: *фризеруша* (67), *шалтеруша* (34), *блондуша* (29).

Од анализираног материјала само по једна лексема изведена је следећим суфиксима: *-ор* (*шишиатор*); *-урдача* (*косурдача*) пејоративног значења; *-уља* (*нафракуља*), за облик који има само множину *-уље* (*грабуље*), која се користи као жаргонизам путем метафоричког преноса. Такође, свега по једна лексема изведена је и путем суфикса *-аш* (*винклераш*), *-ало* (*пуцвало*), *-ијана* (*косијана*), као и путем суфикса *-ијанер* (*косијанер*).

Међу горе наведеним изведеницама издвајају се оне које представљају адаптиране лексеме, тј. изведене од основа стране речи која је граматички и ортографски прилагођена српском језику. Такве су, на пример, *шатирање*, *велирање*, *пилинговање*, *матирање*, *пинчовање*, *френчовање*, *велатерапирање*, *апишминкање* које су настале додавањем суфикса *-ње* на основе преузете из других језика. Међутим, приликом формирања фризерских и козметичарских жаргонизама у српском језику није редак ни случај преузимања и целе позајмљене речи. Као пример могу послужити позајмљенице на *-ер*: *хајлајтер* (69), *прајмер* (98), *даркер* (76), *хоблер* (34) и *-инг*: *слајсинг* (27), *хајлајтинг* (74), *стробинг* (4), *хроминг* (2). У појединим случајевима на основу домаће речи додаје се позајмљени афикс нпр. *-ос*: *чекињос* (15) – у овом случају посредног значења како би се могао означити човек коврцаве косе – или *-ингер*: *косингер* (17).

Поред именица, као изузетно чести у овом жаргону показали су се и глаголи, често експресивне семантике, односно преосмишљеног примарног денотативног значења: *оћелавити се* (142), *лињати се* (78), *олиндрати се* (83), *пресовати* (107), *дорадити се* (45), *попунити се* (23), *испеглати* (17), *урадити се* (67), *ос-*

вежити се (32), маскирати се (12), пржити се (55), пицнути се (46), свочовати (6), блотовати (5), забетонирати се (98), блендати (65), кератинисати (18), олаплексирати (56), пилинговати (65), дотерати се (74). Најчешћи начин творбе такве врсте жаргонизама јесте префиксација. Као најпродуктивнији префикс из ове групе показао се *на-*, па посебно издвајамо такве глаголе: *набифлати се* (12), *нафракати се* (117), *накинђурити се* (156), *налицкати се* (165), *накарминисати се* (143), *наштимовати се* (134), *наћапати се* (34), *намазати се* (35), *намалтерисати се* (108).

Међу наведеним глаголима срећемо, поред домаћих речи, и низ позајмљеница које су прилагођене путем додавања инфинитивног наставка карактеристичног за српски језик - *ти*. Такви су глаголи: *шатирати* (124), *свочовати* (14), *блотовати* (2), *кератинисати* (6), *олаплексирати* (4), *пилинговати* (27), *фиксирати* (32), *мезотерапирати* (4) и др. Поред ових глагола, у фризерски жаргон српског језика унете су и прилагођене фонетском правописном принципу и неке вишетемаатске речи страног порекла, нпр. *фен-каре*, као и бројне сложенице изведене префиксацијом изведене страним префиксима *анти-* (*антипарзанка*(2)), *ауто-* (*аутолакирерка*(4), *аутолакирање*(8)), *аеро-* (*аеродинамичан*(2)). Треба издвојити још неке домаће речи настале стапањем: *петстокец* (2), *трофазна* (65), *апшминкање* (страни префикс *ир-*). Међу њима има и оних речи које су настале метафоричким преносом, где се основно значење некад може открити једино етимолошком анализом (Клајн 2002: 30). Као илустративни пример наведешемо *Таишмајдан*, који упућује на ћелаво ошишаног човека.

Код жаргонских речи јавља се и извештан број придева, углавном домаћег порекла. Код неких од њих мотивна реч је глагол, а такви су: *излизан* (65), *спечена* (76), *процветала* (176), *набријан* (21), *налицкан* (276), *непослушна* (120), *отрцани* (16). Мањи број као мотивну реч има именицу, нпр.: *вештичији* (218), *штрокава* (98). Као што видимо, претходно наведени придеви, чија је мотивна реч глагол, уједно су и сложенице.

Издвојићемо и неке групе жаргонизама настале по истим или сличним моделима творбе: *френч-* *френчовање* (78); *гел-* *геловање* (32), *блендер-* *блендати* (51), *малтер-* *намалтерисати се* (116), *креч-* *окречити се* (99) и сл. У малом броју случајева уочена је универбизација: *вештаци* (вештачки нокти).

Синтагматски изрази су подједнако присутни, а чак четири таква израза означавају ретку косу: *имати две длаке у три реда* (116), *три длаке на глави* (215), *трч-трч па длака* (12), *длака-длака па пауза* (2), а синтагма *Брижиткино колено* (1) означава ћелаву главу. Неке од синтагми означавају неуредну фризуру или негативан став према одређеној врсти фризура: *фризура умро му фризер* (87), *експрес лонац* (45), *доживети електрошок* (167), *мишији реп* (14), *чешљати се петардом* (27). Велики део таквих жаргонизама везан је за шминкање: *шминкати се лопатом* (212), *глет маса* (107), *мејкап артист* (23), *натурал мејкап* (87), *отворити очи* (15), *хало ефекат шминка* (11), *свилене трепавице* (28), *кармин бубе* (2). Међу њима има и оних израза који указују на врсте фризура или шишања: *сунце у коси* (25), *коњски реп* (178), *нафтна мрља* (4), *корњачина кожа* (11), *штреберске шишке* (10), *шала на страну* (279), *мокра фризура* (42), *шишање за све паре* (7), *рибља кост* (76), *клизно шишање* (1), *жито плетеница* (2). Занимљиве су и синтагме које описују обрве, па тако

налазимо: *обрвице морске пијавице* (23), *обрвице чоколадне бананице* (2), *најк обрве* (15), *запета обрве* (2). Мали број њих односи се на масажу: *краљевска масажа* (23), *разбијање упале* (34), *клеопатра третман* (17). Међу сличним синтагмама уочавају се разлике у значењу, те ће на тај начин синтагма *аеродром за комарце* (1) представљати ћелаву главу, а *аеродром за мушице* (2) високо чело. Значење *бити ћелав* носи и синтагма *имати високо чело* (14). Међу овим изразима јавља се и један везан за подвргавање, у овом случају, пластичним операцијама – *ићи под нож* (56), док синтагма *ставити перје* (3) значи претерати са накитом. А јављају се и две предлошко-придевске – *на степенасто* (101), *на опасно* (2) и две предлошко-именичке – *на јуриш* (4), *на ве* (17) – „V“ конструкције које означавају врсте фризура. У прикупљеном материјалу можемо уочити примере синтагми чији је први део придев са значењем опште припадности. Такве синтагме су устаљене када су у питању називи фризура или поједини козметичарски захвати: *француска плетеница* (23), *бразилско исправљање* (65), *јапанско исцртавање обрва* (68), *шпанска ниска пунђа* (12), *француска банана пунђа* (3).

Жаргонизми потпадају у групу фразеологизама који због уживања семантичке и синтаксичке самосталности односно поседовања јединственог значења, према Рајни Драгићевић (2007: 41), врше „функцију једног реченичног члана, а то им је пропусница у лексикон“. У много чему велику улогу има метафора или пренесено значење. Истражујући дошли смо до већег броја синонимских парова и жаргонизама субјективне оцено. Примера ради, из прелазног глагола *намалтерисати* постаје непрелазни, прави повратни, што указује на промену његовог значења. Исто је са глаголима *нацртати*, *зацементирати се*, док се код глагола *нарољати се* и *нафракати се* полази од њиховог експресивног потенцијала. Овде можемо и приметити да се за ове жаргонизме углавном користи нешто што има везе са наношењем грађевинског материјала: цемента, малтера или употреба четкица, ваљака. Појављује се доста синонима за реч *фризура* – *фриз* (2014), *фрица* (21), *фриска* (13), *зурка* (5), *зујка* (7). Ради се о економији језичких средстава тако што је скраћиван или почетак или крај речи, а затим вршена поновна суфиксација или префиксација на нову реч.

Називи неуредних фризура често су засновани на преносу значења по сличности у чијој је основи поређење: *као да га је ударила струја*, *доживео/ла електро шок*, *трофазна фризура* (76), *очешљала се петардом* (98).

Велики број речи обрађених у речнику потиче из енглеског језика, неке су временом ушле у језик и прилагођене су му, док неке због својих сложеница није било могуће преводити, те су остале у изворном облику. Такве су: *прајмер* (врста подлоге за шминку, од *primary* – основно), *фиксирати* (наносити спреј на лице који омогућава да се шминка дужи задржи, од *fix* – поправити, наместити). Неке од њих су већ наведене у речнику проф. др Смиљке Стојановић *Англицизми, псеудоанглицизми и београдски жаргон* (1981), попут већ помених *нуд*, *нејловање*, *прајмер* итд. Како је број преузетих основа из енглеског језика изузетно велики, а поље њиховог деловања проширено, један део речи прети уласком у професионализме, а неки су то временом и постали. Добијени су додавањем домаћих творбених средстава на страну основу, па су на тај начин

у свакодневној употреби професионализми попут *паж фризура*, *воскирање*, *изливање ноктију*, *матирање*, *надogradња косе* и други.

Могуће је приметити да су код неких фризура мотивне речи етнонимима: *Монголи*, *Италијани*, *Французи*, *Британци* (*монголка*, *британка*). Затим их можемо разврстати и према облику на који подсећају: *шерпа* (67), *кацига* (23), *шубара* (12), *шлем* (24), *федери* (116), *тиква* (45), *печурка фризура* (101), *петлова креста* (16), *палма* (12), *метла* (78).

Жаргонизми који се односе на изглед ноктију већином су настали путем метафоричког преноса: *канце* (64), *грабуље* (34).

Закључци

На основу истраживања и анализе увиђамо развијеност жаргонизама у стандардном језику. Током проучавања начина творбе жаргонизама као најпродуктивнији начин образовања показала се суфиксација, а као најучесталији се јавља суфикс *-ње* (чак 57 лексема). Поред тога, у приложеном речнику приметан је број синтагматских жаргонизама. Поједина значења жаргонских лексема и израза претрпела су мање или веће промене током протеклих неколико деценија (20 лексема је током година добило више од 3 жаргонизма истог значења). Као што се могло очекивати, неке су се задржале до наших дана, понекад праћено променом фонетског састава (*зурка*, *зујка*, *фриска*, *нашикати се*, *нацвакати се*, *косијана*, *косурдача*...) и представљају нову појаву савременог језика.

Испитивањем творбених модела, експресивних значења и откривањем мере заступљености жаргона у матерњем језику, дошли смо до потпуно нових жаргонизама (328), констатовали да се доласком нових генерација српски језик богати новим лексемама и тиме проширује свој лексикон. Такође, велики број жаргонизама претендује да уђе у оквире стандардног језика, чијем настојању се књижевни језик теже може одупрети.

Следећи корак истраживања могао би се састојати у испитивању степена распрострањености жаргонизама у говору младих, у складу са запажањем Драгане Мршевић-Радовић (2008) да је „неопходно увести континуирано праћење лексичких и фразеолошких творбених процеса у језику“.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрић Д. (2005), *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза*. Друго, знатно допуњено издање (Београд: Zepter Book World).
- Бугарски Р. (2006), *Жаргон. Лингвистичка студија*. Друго, прерађено и проширено издање (Београд: Библиотека XX век).
- Драгићевић Р. (2003), „Механизми настајања секундарних значења лексема“, *Српски језик* VIII/1–2, 221–229.
- Драгићевић Р. (2007), *Лексикологија српског језика* (Београд: Завод за уџбенике).
- Клајн И. (2002), *Творба речи у савременом српском језику, I део – Слагање и префиксација* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска).
- Клајн И. (2003), *Творба речи у савременом српском језику, II део – Суфиксација и конверзија* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за

- српски језик САНУ; Нови Сад: Матица српска).
- Милорадовић С. (2010), „Музички жаргон младих (I). Лудило свирка у Београду или гнањ веселуху в Москве“, *Гласник етнографског института САНУ*, LVII/1, 27–50.
- Мршевић-Радовић Д. (2008), „О утицају жаргонске лексики на стандардну фразеологију“, *Зборник Института за српски језик САНУ I*, Београд, 343–350.
- Фекете Е. (2008), „Супстандард у стандарду“, у: *Зборник Института за српски језик САНУ I*. Посвећено др Драгу Ћупићу поводом 75-годишњице живота (Београд), 629–636.

Теодора Воркапић
Дијана Тепавчевић
Марија Кувекаловић

ПАРИКМАХЕРСКИЈ И КОСМЕТИЧЕСКИЈ ЖАРГОН В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Парикмахерский и косметический жаргон имеют своё место в языке повседневной коммуникации, оказывая огромное влияние на него, с тенденцией окончательно стать его частью. Результаты анкеты, прилагаемой к нашей научно-исследовательской работе, в основе которой лежит ассоциативный метод, также свидетельствуют о частоте их употребления. Жаргоны возникают вследствие различных способов словообразования имён существительных, а также и глаголов. Самым продуктивным словообразовательным способом оказалась суффиксация, как правило с отглагольным суффиксом *–ње*, а также и суффиксами *–ка*, *–ица* (с уменьшительной моционой функцией), *–ша*, *–ач* и тд. Глаголы характеризуются префиксацией с приставкой *на–*, как самой продуктивной. Также среди глаголов встречается немало количество заимствованных слов, которые адаптированы посредством добавления инфинитивного суффикса *–ти*, что характерно для сербского языка. Большую роль играет и семантика, потому что создаёт основу для образования новых жаргонов и лексем, а также способствует пониманию значения уже существующих лексем, имеющих своё место в языке. В нашем лексиконе выделяется определённое число синонимических пар и жаргонов субъективной оценки. Жаргоны в упомянутом дискурсе способствуют языковой экономии, содействуют коммуникации среди представителей определённых социальных групп, но вопрос о том, в какой степени они оказывают влияние на стандартный язык и каков путь их дальнейшего развития, остаётся открытым.

Прилог: коришћена грађа

аеродинамича: особа која има фризуру са преувеличаним волуменом кој чини да коса изгледа као да је прочешљана ветром

аеродром за комарце: ћелава фризура

аеродром за мушице: велико чело

акварел: техника фарбања косе од светлог ка тамном

акриловање ноктију: техника којом се на нокат наносе акрилни цртежи различитим четкицама за нокте

амбуље: дуга равна коса која виси низ лице

андеркат: мушка или женска фризура за коју је карактеристична кратка коса са стране или око главе, а остала коса дуга

антене: коса која стрчи с темена

антипарзанка: фризура где је средина потпуно ошишана, а са стране је остављено мало косе

антифриз: неуредна фризура

апшминкање: уклањање нечистоћа са површине косе

асиметрична фризура: фризура која се добија скраћивањем косе тако да једна страна буде краћа од друге

аутопут: знатно преоређена коса у пределу раздёлка

афро-коса: ситно локнава коса, углавном карактеристична за припаднике црне расе

афродитино дете: особа са афро-фризуром

база шминке: шминка углавном неутралних боја, помоћу ње се остварује подлога за даље и ефикасније шминкање

балејаж: облик просветљавања косе у тракастим праменовима

банана: женска фризура слична пунђи, подигнута коса и увијена окомито на потиљку

барок фризура: врста дуже мушке фризури код које прамен косе стрчи

бејби мејкап: шминка која доприноси ефекту свежијег и млађег изгледа; подразумева мало шминке и нежне нијансе боја (преовладава розе боја)

бејкинг: метода шминкања којом ће се лакше и боље фиксирати шминка (посебно у пределу испод очију), па ће самим тим бити и дуготрајнија, коришћењем лаганог, транспарентног пудера који упија

масноћу са коже, помажући коректору да се боље упије под саму кожу

биберица: коса очешљана на напред, те благо зачешљана у страну како не би упала у очи

бјути блендер: сунђер за наношење шминке, у облику је јајета (без ивица) и сачињен од специјалног материјала који се пуни водом приликом квашења, што чини да шминка остаје на врху

блајање: депигментација, просветљавање косе да се добије максимално светла боја косе

блендати: четкицом или сунђером („блендером“) размазивати и уједначавати тон сенке, пудера, руменила, бронзера, коректора...

блондуша: девојка која се фарба у плаво

блот папирићи: папирићи за „матирање“, односно папирићи за упијање вишка себума/масноће са лица

блотовати: упити сувишну масноћу

боб: фризура за коју је карактеристична кратка коса; класичан боб дуг је до браде; ове фризури познате су по својој разноликости у дужини и стилу

боксерске кикице: врста фризури где је цела коса исплетена у кикице које су скроз затегнуте

босоглав тип: ћелав човек

ботокс косе: третман опорављања суве и оштећене косе

боцкање: козметичка акупунктура, али и тетовирање свих делова тела

бразилско исправљање: добијање праве косе од коврцаве фенирањем и наношењем одређених препарата

брижиткино колено: ћелав човек

британка: врста женске фризури код које је већи део косе позади везан у пунђу, док су шишке раздвојене и падају са леве и десне стране

бркови ко 20 до 5: уско опуштени бркови

бронде: стапање плаве и смеђе боје косе; ближе корену смеђе нијансе, ка крајевима светлије

бронзер: производ за шминкање којим се постиже наглашавање бронзане боје

валирање лица: техника

масирања лица помоћу кружних покрета шаке, ради побољшања циркулације

веђе: обрве

вежбалица: пластични прстић на ком маникири вежбају сређивање ноктију

велетерапирање: поступак шишања воштаном свећом после којег је коса освежена и истањена, те и скраћена

вештаци: обрве или трепавице које нису природне, већ су настале надоградњом или неком другом техником

вештичији нокти/шипасти нокти: дуги нокти незаобљених, оштрих врхова

винклерош: мушкарац са дугом косом

војничка фризура: мушка фризура када је коса појединачно ошишана на дужину од само неколико милиметара

воскарење: наношење воска на браду и бркове; представља једну од основних операција за негу фацијалне длаке

воскирање: метода која се користи приликом депилације, а означава наношење воска на одређене делове тела

воћкање: третман воћним киселинама (третман лица)

вунене чараве: неиздепилиране ногте

вуница: локнаста, коврцава коса

гараган: црномањаста особа, лице тамне пути и тамне косе

гарибалди: широка, густа и дуга брада која се потпуно спаја са зулудима и брковима

гарсон фризура: кратка мушка фризура, постепено ошишана; коса на врху главе мало је дужа и очешљана од врха главе према напред

гео фризура: женска фризура, кратка и прецизна

глет маса: доста шминке на лицу

глобус: онај ко је ошишан до главе

гломазне обрве: пуније обрве

грабуље: претерано дуги нокти, углавном сређени и налакирани јаким лаком

граничник: мустра за француски маникир

гребач ноктију: предмет који се користи приликом технике печатрања ноктију и који служи за одстрањивање вишка лака са

нокатне плоче

грива: дуга коса

даркерка: присталица моде облачења у црно

два прста у штекер: фризура која је претерано неуредна, расчупана и несрећена

дебилке/дебилуше/штреберске шишке: шишке дужине до половине чела и краће

деколтиран: ћелав човек

дива лук: дивље и потпуно природне обрве; заступљене 40-их година прошлог века

дизелка: кратко ошишана мушка фризура

дип дај: техника фарбања косе: само су врхови офарбани у боју друкчију од остале косе

дисплеј: сталак који служи за одлагање четкица за нокте

длака длака на пуза: ћелав

додир сунца: наношење бронзера на лице како би се добио изглед природног тамног тена

доживети електрошок: имати чулаву косу која стрчи на све стране

допуњавање ноктију: метода којом се допуњавају поломљени вештачки нокти; ради се или делимично тј. када се нокат поломи само на врху или у потпуности када се нокат поломи преко половине

дорадити се: отићи на додатну корекцију лица

дотерати се: лепо се обући и нашминкати

дред локне: намерно извајани и увртени праменови косе, налик на тање конопце

дредови: утрљани праменови

дреновање: увијање косе помоћу игала загрејаних на високој температури

дување: уклањање длачица са коже или такозвана депилација; овај поступак се врши путем различитих врста воска

дуги боб: варијанта боб фризура која је дужине између равни са брадом и равни са раменом

дуга четкица: четкица са истањеним крајевима

екеј: разне нијансе у коси, углавном златне и карамел

експрес лонац: масна коса

екстензија косе: надоградња (продуживање) косе помоћу уметака

екстензије трепавица: козметички третман у чијем поступку се на природне трепавице, користећи посебан тип лепка, налепљују свилене трепавице

екстракција: повлачење длачица из корена

емо фризура: „е“ у *емо* значи „емоционално“; фризура и боје мењају се према расположењу и изражавају осећања; јарке боје, изражајне фризура, асиметрија, изненађујући елементи фризура уобичајени су у овим јединственим фризурама

ербраш (airbrush): специјалан спреј који траје читав дан и чини кожу препланулом

жества: шишање

жито плетеница: плетеница која настаје тако што се коса подели у две секције, затим се одвајају праменови и пребацују из једне секције у другу и обратно све док се не исплете цела коса

жица: коврцава коса

жујка: плавуша

журка: назив за различите видове фризура, углавном упадљиве и маркантне

забетонирати се: ставити пудер на лице у изузетно великим количинама, без довољног рамазивања

заклађена фризура (styled back): женска фризура: гел се наноси на предњи део косе, чиме се лакше чешља према натраг; остала коса и дуги равни врхови могу слободно падати; изгледа изузетно уредно јер је сва коса права

задимљене очи: техника шминкања где се боје наносе градијацијски

закрпа: реч је о најминималнијој бради испод доње усне, која се често користи као средство за скретање пажње на леп облик усана; носи се као уска брадица или може да се протеже све до углова усана

залепити трепавице:

надоградити трепавице, продужити их

зализана коса: зачешљана коса ка потиљку

замаглити: процес када се шминком изједначавају два неједнака ока

запета обрве: обрве које имају облик запете, интерпункцијског знака

зарастити, запустити се: када особа не води рачуна о деловима тела који би требало да буду издепилирани

затезање: третмани у пластичној хирургији; односи се на више делова тела, као што су трбушна регија, задњица и лице

зацементирати: ставити превише шминке

змијанице: обрве

значка: бубуљица

зујка: фризура

зура/зурка: фризура

зуреца: фризура

избријавање браде: подразумева углавном бријање жилетом, у супротном смеру од раста длаке

извијена фризура: женска фризура: сушењем се врхови косе извијају од лица, а не ка лицу; модерна варијанта често је изузетно постепено ошишана и врхови изгледају перјасто

извлачење: извлачење или липосукција масних наслага из тела у циљу обликовања делова тела тако да поприме витак, атлетски и пропорционалан изглед

извлачење туша: исцртавање равномерне линије ајлајнером, почевши од унутрашње стране капка, ка обрвама

изливање ноктију: поступак којим се на врх ноктију изливају и суше посебни гелови; ради се уз помоћ картона (обликованог као нокат) који се постави између коже нокта и самог нокта и на тај начин се излије жељена дужина, а затим се суши под УВ лампом

излизан лак на ноктима: оштећен, полуизбрисан лак

икебана: претерано натапирана фризура са огромним пунђама, некада и са одређеним додатком у коси

илуминирати: наношење најсветлијих нијанси коректора на делове тела ради покривања недостатака на кожи

имати високо чело: бити ћелав

имати две длаке у три реда: бити ћелав

имиц: специфични стил облачења и понашања

ирокеза: ратничка фризура племена Ирокрз; модерне варијанте имају веома кратку, готово обријану косу са стране и са средишњом линијом дуже косе по средини главе

испеглан: претерано дотеран

испеглати боре: извршити одређени захват или третман којим се уклањају боре, све неравне или неправилне површине на лицу

испеглати косу: исправљање косе помоћу пегле за косу/веш

италијанка: мушка фризура са раздвојеном и шишкама пребаченим укосе преко чела

ићи под нож: подвргнути се естетској операцији

јапанско исцртавање: овај се жаргон везује за шминку, али

постоји и у жаргонима везаним за третмане лица јер се третман иначе врши на деловима где би жена волела да има истетовирано или уцртано мастило које траје дуго, обично се врши на обрвама

језе: гелом дигнута коса да подсећа на бодље жежа

кабрио: фризура полућелавог мушкарца

калиграфско шишање: сечење косе под углом од 23 степена како би јој се појачала бујност

камионијиска: бркови који се попут потковице спуштају са стране усана

канделисање: шишање свећом

канџе: изузетно дуги нокти

кармин бубе: техника коришћена шиштактичних ваши, које потапањем у течност дају изразито црвену боју, те се могу користити приликом шминкања, као и фарбања

кат криз шминкање очију: наглашен прегиб ока; акценат код ове технике шминкања ока се ставља на изузетно оштрој линији која раздваја капак и аркаду, а на орбиталном луку се наноси тамнија сенка

катравош: брада

кацига: кратка коса са шишкатама

кератинисати: поступак наношења јаких киселина на косу, после чега коса постаје трајно права, односно, на мало дужи период, те је тада није потребно додатно фенирати или исправљати

кечка: плетеница

клави фризура (clavi cut): женска фризура: коса је средње дужине, односно до равни кључне кости; „clavi“ на енглеском значи кључна кост

клеопатра: врста фризури слична паж фризури, нешто дужа од рамена, равно ошишана

клеопатра третман: хидрантни третман тела који подразумева наношење посебног пилинга и паковања меда и млека

клизно шишање: техника проређивања косе која се ради тако што маказе, углавном ефилер или обичне, „вучемо“ низ флаку

клови контурисање: начин контурисања за који је потребно неколико различитих боја коректора, као што су: зелени, жути, розе и коректор тамнији од боје коже чиме се ствара илузија идеалног лица

кокотица: фризура која је била популарна у 50-им годинама 20. века; широк прамен косе изнад чела се очешља или увија према позадини главе или на страну

контурисање: техника сенчења коришћењем светлих и тамних нијанси чиме се добија дефиниција структуре костију лица

корнети: врста фризури, шилци направљени од натапираних праменова косе који су залепљени лаком

корњачина коса: коса у плавој, махагони, чоколадној или боји лешника која подсећа на корњачину кожу

коровка: врста фризури где је дуга коса обично позади везана у реп, док је остатак главе обријан

косијанер/косијана/косинге: коса

косити траву: уклањати длацице са тела различитим поступцима

космонаут: космат мушкарац

косурдача: густа коса

крава за олизала: један прамен косе, најчешће изнад чела, неправилно постављен у односу на остатак косе, настао услед спавања или стављањем гела за косу

краљевска масажа: масажа тела коју је неопходно да врше две особе, тачније четири руке

кратки боб: варијанта боб фризури код које је коса различите дужине, а најдужи праменови досежу до браде

креста: мохиканка, назив за *pink* фризуру која је име добила по Мохиканцима (Mohawk-америчко домородачко племе познато и под називом Чирокани, Чирокри=Cherokee); фризура обријана са стране а на средини дигнута горе

креч: шминка

кречити се: шминкати се

кугла: ћелава глава

кувдрра: коврцава коса, особа са коврцавом косом

купање ноктију: метода при којој се нокти биљним препаратима у потпуности чисте од нечистих наслага; ово је први корак свих даљих поступака сваког професионалног козметичара

кутија: глава, фризура

лабрње: уста

лажан боб: фризура коју одликује да се дуга коса увија ка унутрашњости (ка лицу и врату) како би се створила илузија боба; коса се скупи у врло ниски реп, а врхови тог репа се затим увијају испод косе и причвршћују укосницама

лажан(фејк) андеркат (fake undercut): женска фризура: на први поглед коса изгледа

као да је обријана; илузија се ствара плетењем или увијањем праменова косе

ласта: мужевна, чупава обрва спојена у корену носа

лењир: обрве почупане под правим углом

линдрање, олиндрати се: подразумева типичне мушке кратке фризури, тј. шишање на поменуто дужину.

лињање: опадање косе

лип контур: наношење намног бронзера или неутралног пудера тик уз ивицу доње усне, на средини, како би се добио изглед пуних усана

лицкање: третман лица или шминкање

личавац: шминка

лоб фризура: слојевито, односно степенасто ошишана коса са истакнутим врховима и благим таласима

лопатати се: стављати пудер у количини која би могла да стане у лопату

магнум: врста бркова која је прославио амерички глумац Том Селек

мајмунска уста: уста која су оивичена оловком за уста далеко изван својих природних црта, па подсећају на уста мајмуна

малтер: доста шминке на лицу

маринач: врста мушке фризури где је све около ошишано, а напред на кратко

марципан/раша/чупавац: особа која има дугу косу

масажа врућим камењем: врста масаже вулканским камењем, које се поставља на тело приликом третмана, но оно никада није вруће, како назив каже

маскирати се: ружно, претерано се нашминкати

маснаја: масна коса

матирање ноктију: техника справљања гела са содом бикарбоном што за резултат има мат гел, а не сјајни

матирање: фиксирање подлоге течног пудера

маховина: ретка коса или брада

мачкасте очи: облик ајлајнер или сенке којим се очи издужују и дају им изглед мачијих очију

мезотерапирати: метода отклањања целулита, флека, подочњака, свих недостатака на телу, углавном помоћу специјалне игле

мелирање: нијансирање, сенчење, фарбање у више сличних боја

металик шминка: шминкање

очију (па чак и усана) металик бојама: златном, сребрном и бронзаном; шминка је углавном за вечерње прилике.

метла: сува, оштећена коса

мишији реп: кратко ошишана коса са додатком дужег репића на потиљку

мокре локне: локне које се добијају гуљањем косе помоћу препарата за њено обликовање или пене за косу

мокре фризуре: коса изгледа залізано или мокро, тај ефекат се може постићи употребом гела за косу

молерај: шминка

молован: наשמинкан

мољац: ћелавко

монголка: врста фризуре код које је обријана глава, али је остављен прамен који је увијен у реп

монохроматска шминка: начин шминкања где ће очи и уста (чак и очи и образи долазе у обзир) бити у опсегу једне боје, била то нека светла и неутрална боја као што је беж, или пак упадљива као што је љубичаста, зелена...

морске коврице: лежерне, неправилне коврице које изгледају природно, као да су настале због ветра

мустаћи: стилизовани бркови који изискују посебну негу

на јуриш: неочешљана, неусмерена коса

на опасно: обријана глава понекад са шарама или избријаним цртицама са стране

набицати се: наשמинкати се

набријан: сређен, дотеран

нагиздан: превише сређена особа

надоградња косе: уметање вештачке косе

надоградња ноктију: поступак лепљења вештачког нокта (типсе) на нокат, при чему се одређује одговарајућа дужина и ширина нокта

наоувавање: уклањање длачица са коже или такзована депилација; овај поступак се врши углавном помоћу различитих врста воска

најк обрве: обрве које имају облик знака спортског брэнда „Најка“

налицкан: дотеран

напорфати се: ружно се наשמинкати

намазати се: претерати са стављањем парфема

намаљтерисати се: ставити превелику количину пудера на

лице, обично неколико слојева

намикарити се: средити се

намоловати нокте: налакирати нокте

намонтирати се: лепо се обући

напарфемисати се: ставити парфем

напицкан: особа превише сређена, наשמинкана, са превише накита

напичен: модеран

напрдети се: намирисати се

нарољати се: претерати са шминком

натапирати косу: чешљати косу у супротном правцу од раста длаке чиме коса добија већи волумен

натурал мејкан: сасвим природна сминка

наћпати се: претерано (неумесно) се наשמинкати, ставити превише пудера, претерано наשמинкати очи и уста

нафракати се: претерано се наשמинкати

нафракуља: претерано наשמинкана девојка

нафтна мрља: тамноплава, тегет боја косе

нацвакати се: претерати са шминком

нацинкроцити се: средити се, дотерати се, удесити се

нацифран: особа претерано наשמинкана, са превише накита

нацифрати се: лепо се дотерати за излазак или за специјалну прилику

нацртана: претерано наשמинкана девојка

нацртати се: претерати са шминком

начвакати се мирисом: претерати при стављању парфема

нашикати се: претерано се наשמинкати

нашићфати се: намирисати се

наштимовати се: средити се

незаглађена фризура: женска фризура: коса се обликује тако да не изгледа као да је уређивана; поједини праменови косе могу „побећи“ из фризуре, а производи попут сланог спреја и пудера за волумен помажу у обликовању тог изгледа

нејдовање ноктију: нејдовање је жаргонизам који замењује синтагму „nail art“, а представља све оне појмове који су уско повезани са „шарањем“ по ноктима

непослушна коса: коса која се

тешко обликује

ноктирање: комплетан третман ноктију (сечење, турпијање, заштита ноктију, лакирање...)

нуд усне: усне исцртане кармином боје тена, неутралног изгледа

нуд шминка: неутрална шминка, тачније, стављање кармина и сенке (па чак и руменила) у неутралној боји као што су беж, светле нијансе браон боје, розе боје...

нуларица: врста фризуре када је глава обријана

обрве као код Момчила Крајишника: веома широке и спојене обрве

обрве чоколадне бананице: обрве које имају облик чоколадних бананица, изразито дебеле и неједнаке

обрвице морске нијавице: изразито танке обрве

овца: жена са минивалом

ојсљивавање коже: отклањање бора и флека, радио-таласни лифтинг

олаплексирати: наношење одређених препарата за косу помоћу којих се коса орже регенерише и тиме даје другачији изглед.

олаплекс: третман опорављања косе

олиндрати се: превише скратити косу

омбре уста: метода шминкања уста мешањем две нијансе кармина и тиме се постиже ефекат пунијих усана

омбре: начин просветљавања косе од половине док се на крајевима не добију најсветлије нијансе

ондулација: поступак промене косе из равне у таласасту

опловање ноктију: светски препознатљив третман ноктију „ОПЛ“ при ком се налепљени нокти турпијају шиљато

орбитала: линија која представља прегиб на оку

освежити се: отићи на неки третман лица који служи да опусте кожу

остругати се: ошишати се

отворити очи: наשמинкати очи тако да оне делују крупније и отвореније

отрцани нокти: полунамазани, неуредни нокти

отфикарити нокте: скратити нокте маказама или грицкалицом за нокте

оћелавити се: ошишати се веома кратко

очешљати се петардом: имати неуредну и чупаву косу

ошишати се на кеџа (двојку, тројку): шишање на одређене дужине, од најдуже до најкраће

ошишати се на степенасто: ошишати косу на више различитих дужина

наковање ноктију: метода при којој се на нокте премазују хидратантна уља, уље чини нокат сјајнијим и визуелно већим

палма: врста фризура, која својим изгледом подсећа на разгранате листове палиног дрвета

палмица: женска фризура слична неуредној пунђи: из везаног репа је извучено пар праменова на које је стављен гел тако да лице на листове палме

панда: ефекат који се постиже претераним коришћењем црне сенке или ајлајнера након чега очи и предео око очију постају сасвим црни

парење лица: техника излагања лица са циљем отварања пора ради припреме лица за даље третмане и чишћење

пастирица: фризура код које су шишке дугачке и деле се тачно по средини главе на једнаке делове

пеллање: третмани у пластичној хирургији; односи се на више делова тела као што су трбушна регија, задњица и лице

пелати косу: исправљати косу пеглом за косу

пескарење ноктију: техника којом се на полусушени гел наноси песак у различитим бојама

петлова креста: фризура обријана са страна и горе подигнута

печатирање ноктију: техника украшавања ноктију која се постиже утискивањем шаре са печата на нокат

печурка фризура: коса је права, раздваја на средини, од темена је пуштена до ушiju, где је нагло направљен прелаз (ниже је коса готово обријана); актуелна деvedесетих година двадесетог века; употребљавала се и за мушку и за женску фризуру

пикси фризура: женска кратка фризура; коса је дуга неколико центиметара и има шишке; коса на потиљку главе постепено је ошишана, а коса са стране је врло кратка и не прекрива уши

пилингвати: уклањање површинског слоја коже, који садрже мртве ћелије, чиме се омогућава регенерација коже

пинчовање ноктију: метода

којом се постиже перфектан такозвани „Ц“ облик нокта; нокат се турпија турпијом за нокте све до жељеног облика

пицкање: све врсте дотеривања од стране козметичара

пицнути се: дотерати се

пламен (велатерапија):

поступак отклањања оштећених крајева косе пламеном свеће

позлаћени нокти: нокти који после дужег наношења тамних лакова добијају жућкасту боју

полепиан: претерано сређена особа

поливати се парфемом: ставити превише парфема

полимеризација ноктију: стапање гела са нанетом бојом под УВ лампом тј. сушење

полирање ноктију: метода при којој се турпијом за нокте отклања сав сјај нокта како би се вештачки нокат могао налепити

помпадур: коса која је са стране кратка, а горе дужа

попунити се: извршити додатну корекцију, тамо где недостаје још ботокса

прајмер: врста креме која се користи као подлога за шминку како би дуже трајала, олакшава наношење течног пудера након ње и прави баријеру између лица и пудера

преливање косе: метода посветљивања косе преливом који се добија мешањем фарбе за косу, млаке воде и шампона; нема ефекат праве фарбе, већ само освежава боју косе

претегла се: каже се за особу која се више пута подвргла естетским захватима

пржити се: претерано се сунчати (у соларијуму или на сунцу)

процветала коса: чији су крајеви искрзани, оштећени

прскање: поступак самопотамњивања мануелним наношењем биљне мешавине специјалним апаратом који се назива распршивач.

пулпање: уклањање длачица са коже или такозвана депилација; овај поступак се врши углавном помоћу различитих врста воска

радити нокте: надоградити нокте

рађење ноктију: подразумева више различитих операција које се заснивају на обрађивању ноктију, од надограђивања до изливљања

рамона: фризура карактеристична за чланове групе „Рамонс“

расте: плетенице од натапираних праменова косе

резаци: поприлично учвршћени снопови косе

ретро коврије: ове прецизно обликоване коврије биле су популарне 20-их година 20. века препознатљиве су по уредности

ретро фризура: фризура подсећају на давна времена; данас су популарне од оних које датирају из 20-их до оних које датирају из 80-их година 20. века

рибља кост: врста плетенице

розетна: стапак у облику цвета који служи за одлагање лакова за нокте

ронзе: стапањем црвене и бронзане боје приликом фарбања

сајд кат (side cut): с једне стране је коса врло кратко ошишана од руба косе до слепоочнице, а сва остала коса је много дужа (карактеристично је истицање тог кратког, понекад чак и обријаног дела косе); углавном се среће као женска фризура

самурај фризура: дужа или кратко ошишана коса подигнута са стране у ситну пунђу на врху главе; подсећа на ону коју су носили самураји и по којој је и добила назив.

сарма: фризура коју носе проћелави мушкарци, где раздвајај почиње одмах иза увета

сахара: оштећена, сува коса

свилене трепавице: врста вештачких трепавица које уз правилну употребу могу бити постојне неколико седмица, без поновног лепења

своочовати: приказивати разне нијансе ружева за усне мазањем истих по руци и приношењем камери, најчешће у модним емисијама или блогovima

сврака: неуредна коса

сенка: зачетак бркова; бркови у покушају

сено: оштећена коса

сенчење косе: метода фарбања косе која се најчешће ради са три нијансе од којих је једна за три тона светлија или тамнија од друге две, с тим што је та боја и најмање заступљена током извођења третмана

сенчење: истицање одређених делова лица помоћу бронзера, коректора, руменила...

сетовати: начин помоћу којег се обезбеђује дуготрајност пудера на лицу; односно, пудер се сетује, како би био истрајнији

скалп: фризура код које коса постоји само на скалпу

слајсинг: мањи, тањи праменови
слава: сува, оштећена коса
слатекс фризура: неуредна и запуштена коса

соакфовање ноктију: SOAK OFF је метода којом се без турпијања уклања нокат; на нокат се стави вата са алкохолом, а преко ње се обмота алуминијумска фолија, што стоји на нокту око 30-ак минута, а затим се скида. Овом методом се гел у потпуности одстрањује са нокта

соларисање: потамњивање коже вештачким УВ зрацима

сомбре: просветљавање косе од половине са нежнијим прелазом
спечена: жена која је изгорела у соларијуму

спирална коса: фризура из 90-их година 20. века; коса је обликована у ситне коврце које слободно падају

срцуленце: врста женске интимне фризури у облику срца
ставити крпиче: направити локнасту фризуру

ставити перје: ставити доста накита

стањивање косе: шишање одређених праменова косе помоћу тримера или ефилир маказа

стејтмент блаш: тренд контурисања који подразумева наношење руменила на кључне тачке лица како се постигао свеж изглед; обично се користи у боји кајсије јер лепо иде и уз светли и уз тамни тен; наноси се на јагодице, капке, слепоочнице

степенице: степената, неравномерно ошишана фризура
стик: тубасто паковање (коректора, пудера и сл.)

страшило: неуредна фризура

стрелица: врста женске интимне фризури у облику стрелице

стробин: техника при шминкању где се лице контурише без коришћења тамних нијанси; суштина је нагласити одређене делове лица и тиме постићи ефекат контурисања

стругање: скидање задебљале коже са пета, углавном жуљањем пета каменом предвиђеним за то

тарзанка/земунка: мушка фризура код које је коса са стране веома кратко ошишана, на темну дужа, а позади је коса пуштана и дуга (актуелна 90-тих година 20. века)

тачкалица: оловка помоћу које се украшавају нокти

ташмајдан: ошишан до главе
тепих: длакаве мушке груди
термо кат: техника шишања врућим маказама

техника банане: сенчење ока уз помоћ оловака; исцртавање оловкама на орбиталном луку како би се добила савршена контура ока.

тип-топ: савршено дотеран

трајна шминка: техника коју користе жене које немају жељу и/или вољу да се шминкају сваки дан; трајном шминком се могу напратити обрве, уста, ајлајнер итд.

три длаке не глави: ретка коса

трофазна фризура: неочешљана, увијена коса код које су длаке распршене на све стране

трч-трч на длака: ретка коса

ћосав: ћелав човек

ћуба: назив за фризуру *чирокану* који користе они којима се она не свиђа

ћуслав: ошишан до главе

ублатњавити се: претерано користити бронзер и/или руменило без доброг размазивања и тако постићи изглед блата на образима

убодно шишање: техника проређивања косе, тј. стањивања тако што маказама „убадамо“ врхове косе

увијање трепавица: процес када се помоћу увијача за трепавице постиже да трепавице које су равне или падају на доле постану увијеније и иду на горе

умро му фризер: обично се каже за човека, најчешће момка који има веома дугу косу, мисли се на то да се није дуго шишао

уоквирити кутију: имати нову фризуру, фризерати се, ошишати се

урадити ноге: уклонити нежељене длаке на ногама разним видовима депилације

урадити обрве: добити жељени облик обрва чупањем, шминкањем или тетовирањем истих

урадити руке: уклонити нежељене длаке на рукама

урадити се: отићи на одређени захват

ускочки бркови: изузетно дуги, густе, углавном несређени бркови

ућобана коса: натапирана коса

фазонирање браде: скраћивање браде и бркова и обликовање по вољи муштерије

фасада: спољњи изглед, шминка

федери: ситне локне

фен-кар: изузетно уредна мушка фризура

фигерисати косу: увијати косу уз помоћ фигара

фиксирање: поступак који се обавља прскањем фиксатора на већ завршену циминку, чиме она постаје трајнија

фламбоаж: фарбање косе насумичним бирањем танких праменова на целој дужини косе, тек мало светлијом нијансом од природне

флуид коса: коса у више различитих јарких боја

фоилинг техника: влажно коришћење боја и пигмената

француска плетеница: женска фризура која се обликује посебном техником: како се плетеница плете, мали прамен умеће се у плетеницу свакином увијањем праменова, због чега је плетеница исплетена уз власиште

френчовање ноктију: поступак којим се на нокте наноси француски маникир – једна од најпознатијих техника лакирања ноктију

фризерај: фризерски салон; правити фризуру, шишати се
фризеруша: фризерка, особа женског пола која се бави сређивањем и шишањем косе

фриз: фризура

фриска: фризура

фрица: фризура

фронцле: масна коса

фрцокле: папилотне настале увијањем новинског папира или дрвета; други назив за коврце

фрчкава коса: ситно коврцава коса

фрчка: коврца, увојак

фудбалерка: дужа коса која је са стране зачешљана на назад или пак краће ошишана, док је остатак косе разбуршан

жајлајтинг: метода контурисања, тј. стварање сенке која ствара илузију да нешто изгледа мање него што јесте

хало ефекат шминка: јака, наглашена и упадљива шминка

хало/спотлајт шминкање очију: техника шминкања очију комбиновањем светлих, тамних и светлуцавих сенки како би очи изгледале веће и како би се добио гламурознији изглед

хипстерске фризури: урбане фризури 21. века које могу бити било које дужине и облика; мушке и женске фризури; обликују се према индивидуалном стилу

хитлерица: фризура на раздѐлак
хоблер: мушкарац са коврцавом косом

хроминг: техника посветљивања лица кармином у боји у којој би се користио „хајлајтер“; на овај начин један производ може служити у две сврхе

цедити бубуљице: уклањати бубуљице са лица

цифрање: ермин који у козметичарском смислу значи дотеривање

цртање: третман лица или шминкање

чанки: класични широки праменови

чекињос: мушкарац са коврцавом косом

челенка/челепенка: велико чело

чепурање: уклањање длачица са коже или такозвана депилација; овај поступак се углавном врши помоћу различитих врста воска

четка: кратка, оштрија коса

четкица: бркови, у виду четкице, које је прославио глумач Чарли Чаплин

чирокана: део косе на темену који је дуг у односу на сву осталу косу која је обријана и ошишана на дужину до два милиметра

чироки: фризура коју носе панкери

чупавац: мушкарац са дугом косом

чупање бркова: депилација наусница

чупкање: уклањање длачица са

коже или такозвана депилација; овај поступак се углавном врши помоћу различитих врста воска

шигибау/иизи: обријана или сасвим кратка фризура са шишкама

џинџерка: особа са риђом косом
џунгла: дуга коса

шабанка: мушка фризура за коју су карактеристични кратки предњи и делови иза ушију, док је коса позади дуга

шаг (shag): женска фризура са шишкама код које је коса на врху главе краћа од остале косе, а обично најкраћи праменови падају у висини јагодица

шала на страну: мушка фризура: са стране кратка, али се дужина постепено повећава од ушију према темену; карактеристичан је бочни раздѐлак због ког је коса зачешљана на једну страну

шалтеруша: кратка фризура са мини-валом и израстком на врату који је раван и стрчи; углавном карактеристична за службенице на шалтерима

шарање ноктију: украшавање ноктију различитим методама

шаргарена: особа са риђом косом

шерпа фризура: равно ошишан боб са равно ошишаним шишкама које пријањају уз лице

шијацу масажа: прочишћавање дванаест меридијана који су основа кинеске традиционалне медицине; притиском на одређене тачке ослобађа се нагомилана заблокирана енергија

шиљаста фризура: мушка фризура код које су врхови обликовани тако да су на врху главе шиљасто подигнути увис

шишање за све паре: шишање на веома кратку фризуру, обично подразумева бријање главе, или за нијансу дуже

шишање на брзо: шишање које кратко траје

шишање на равно: техника изједначавања дужине косе, најбоља за танку косу јер повећава густину при крајевима и чини да коса мање пуца.

шишиати косу на В: ошишати косу тако да када падне преко леђа крајеви формирају облик латиничног слова В

шишатор: фризер

шишке испод мишке: неиздепилирани пазух

шлем: равно ошишан боб са шишкама

шмизла: особа која се претерано шминка, уређује

шминкати се лопатом: претерати са шминком

штампање ноктију: техника којом се на тек нанесен гел лепи лист из новина како би се пресликао исписани део

штрокава фризура: неуредна фризура

штроке: неуредни нокти

штуцање браде/штуцовање браде: скраћивање браде

шубара: врста фризуре

шума: неуредна, дуго нешишана коса

ПОЛИТИЧКИ ЖАРГОН У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Рад је посвећен анализи жаргонизама у политичком дискурсу српског језика са аспекта њихове творбе и семантичког потенцијала. Политичким жаргоном у српском језику нико се досад није детаљно бавио, па је један од циљева рада био да се направи попис политичких жаргонизама који досад нису забележени у речницима и истраживањима сличне проблематике.

Кључне речи: жаргонизми, политички дискурс, српски језик, творба речи.

This paper is devoted to analyzing jargon in political discourse in Serbian language, from the aspect of its formation and semantic potential. No one has thoroughly studied political jargon in the Serbian language, so one of the goals of this paper also is to create a list of political jargon that have not been recorded in dictionaries and similar research until now.

Keywords: jargon, political discourse, Serbian language, word formation.

*... жаргон представља једну веома специфичну
етичку манифестацију, која може и треба да буде проучавана,
не само ради ње саме, него зато што може да пружи и увиде
у природу, структуру и функционисање промена
у језику упоште. “ (Ранко Бугарски)*

1. Жаргон (фр. *jargon* – цвркнут) је говор представника једне одређене друштвене средине, професије, сталежа, покрајине, са доста специфичних речи и понекад мање разумљив за друге (Бугарски 2003а: 107). Он представља језик у малом. Захваљујући одређеним својим специфичностима, а нарочито спонтаном начину настанка, неформалној природи и брзини којом се мења, он омогућује увиде у структуру и функционисање језика које би теже било остварити уколико би се истраживања ограничила на конвенционалније, стандардизоване језичке варијетете (Бугарски 2003а: 5). У истовременом значењу користи се и термин *сленг* (Поповић 2010: 794). Жаргон се најчешће везује за омладину и носи популаран назив *језик младих*, међутим, како је утврђено овим истраживањем, политички жаргон користе људи различитих узраста. Политички жаргон спада у онај део лексичког система који се стално попуњава новим лексемама услед промена друштвено-политичких околности. Проучавању жаргонизама у српском језику посветили су своје монографије и радове бројни српски лингвисти: Ранко Бугарски (2005, 2006), Боровој Герзић (2002), Божо Ћорић (1991), Смиљка Стојановић (1981), Јован Кашић (1987) и други. Циљ овог истраживања састоји се у сагледавању најновијих творбених тенденција у поменутој сфери лексике српског језика, као и разоткривању механизма ширења семантичког потенцијала постојеће лексике у правцу профилисања оних конотација које су политички условљене. Истраживање

је спроведено на корпусу од 382 жаргонизма који су прикупљени у оквиру колективног научноистраживачког пројекта *Жаргон у српском језику*. У пројекту, који је реализован 2015/2016. академске године у оквиру предмета Увод у лингвистику, учествовало је 40 студената славистике Филолошког факултета у Београду.¹

2.0. Познато је да се жаргонизми могу формирати на различите начине. У њиховој творби учествују како семантички тако и деривацијски, а делимично и фонетски механизми попут метафоризације, суфиксације, метатезе (у тзв. шатровачким и утровачким говорима), абривијације, слагања основа и нулте суфиксације. Политички жаргон је специфичан будући да га сачињава широк спектар речи – од латинских позајмљеница до вулгаризама. Грађа српског језика показује да настанку жаргонизама највише доприноси померање значења стилски необележених речи, као и творба изведеница путем суфиксације.

Метафоризација је најчешћи облик креирања жаргонизама у политичком жаргону. Овај начин ширења семантичког потенцијала речи може се сагледати на примеру лексема које је условно могуће разврстати у следеће тематске групе: општи и локални географски појмови, фауноними, називи професија, имена популарних личности и ликова, имагинарна бића, називи за боје и др. Посебна пажња додељена је анализи глагола, који се такође посматрају са аспекта ширења њиховог семантичког потенцијала.

2.1. Географски појмови у политичком дискурсу често се користе у геополитичком значењу и тада су ортографски маркирани. Особеност жаргона се састоји у померању номинативног плана лексеме у други план путем профилисања конотативног значења, стога конкретни топоними или друге личне именице губе своју примарну сврху индивидуализације номинованог објекта у низу једнотипних предмета и добијају ново значење које је засновано на игри речи или на функционалној сличности, на пример:

арапско пролеће – серија револуција на северу Африке и југозападу Азије, назбана *пролећем*, названа тако како би се нагласило да се народ тих држава буди, као и природа у пролеће

Бастиља – зграда РТС-а, бастион одбране политике владајуће партије (назив је настао у доба диктатуре Слободана Милошевића)

Бомбај – Београд за време бомбардовања, од бомба

десно – правац политичке оријентације

Запад – геополитичка одредница, назив региона

Исток – геополитичка одредница, назив региона

Југ Србије и *(југо)исток Европе* – називи региона (услед одређених друштвено-историјских околности за појам југа почеле су се традиционално везивати конотације сиромаштва и заосталости, те наведена географска одредница постаје синоним за неразвијене регионе)

лево – правац политичке оријентације

¹ Овом приликом изражавамо велику захвалност руководиоцу пројекта проф. др Људмили Поповић на бројним саветима и сугестијама, као и помоћи у конципирању рада. Такође се захваљујемо и свим колегама, студентима руског и украјинског језика, који су помогли у скупљању грађе за рад.

политички компас – оријентација у простору актуелног политичког живота

2.2. Када су у питању фауноними, од којих се у политичком жаргону најчешће срећу називи животиња, у њима се приликом метафоричког преноса профилишу оне особине које се са морално-етичког становишта негативно вреднују. Ипак, постоје и изрази који немају негативну конотацију, попут *певац*, што је надимак за српског политичара Ивицу Дачића јер воли да пева, или *жирафа*, како се назива Драган Марковић Палма у чије заслуге спада отварање зоолошког врта у граду Јагодина (довођење жирафе у врт својевремено је послужило политичару за личну промоцију у медијима). У издвојену групу могу се сврстати следеће лексеме:

ајкула – утицајни политичар, повезано са животињом ајкулом која је најутуцајнија у мору
голуб – мирољубиви политичар, јер голуб означава мир
далматинац – Борис Тадић, због боје косе која подсећа на длаку далматинца
звери – назив странке *Двери*
звечарка – српски политичар Борис Тадић, због сукоба са Ивицом Дачићем и због специфичне боје косе
змија – Хашим Тачи, командант тзв. Ослободилачке војске Косова
јагњећа бригада – политичари који злоупотребљавају свој положај уживајући у обилним оброцима које им приређују директори предузећа и друга лица „на положајима“
јастреб – ратоборни политичар, јер је јастреб ратоборна животиња
кад магарици утихну – предизборна тишина
канаринац – српски политичар Петар

Петковић (лепо пева)
лажљиви кер – осуђени терориста Тони Блер, због неистинитих изјава о Србији и Србима
липицанер – Дејан Раденковић, због начина облачења јер прати модне трендове
овце – народ после избора, када буде преварен од неке политичке странке
опосум – Ивица Дачић, назван тако у новинама због сукоба са Борисом Тадићем
пас – политичар који износи у јавност неистине
певац – Ивица Дачић, због добрих гласовних способности
свиња – Ивица Дачић, због физичког изгледа
Чедина зебра – назив пешачког прелаза који је направљен након што је српски политичар Чедомир Јовановић илегално прешао улицу на том месту

2.3. Трећу групу формирају називи професија који се везују за одређене политичаре. То могу бити занимања којима су се политичари бавили током живота, нпр.: *алпиниста*, *бравар*, *доктор*. Неки од надимака у вези са занимањем алудирају на одређени негативни имиџ политичара или неку његову аферу: *цензор*, *убица*, *пољопривредник*. Ту смо уврстили следеће примере: *алпиниста* и *наркоман* (Чедомир Јовановић), *багериста* и *неимар српских путева* (Велимир Илић), *бајкер* (Ненад Чанак), *бравар* (Јосип Броз Тито), *виноградар* и *пољопривредник* (Зоран Живковић), *голубар*, *господар* и *цензор* (Александар

Вучић), *дипломац* и *гробар* (Томислав Николић), *дириженти* (уопштени назив за вође странке и државе), *доктор*, *плагијатор* (Небојша Стефановић), *домаћин* (Драган Марковић Палма), *поштар* (Милан Кркобабић), *сапутник* (симпатизер странке), *сељак* (Маријан Ристичевић), *убица* (Саша Јанковић).

2.4. Имена ликова из филмова, глумаца и имагинарних бића која спадају у прецедентни фонд представника српске лингвокултуре често се користе као надимци политичара:

Албус (Дамблдор) – Мирољуб Лабус (физички личи на овог лика из филма, када се презиме Лабус анаграмира добије се Албус)

Бајчетински замак – кућа Томислава Николића у селу Бајчетина

Вила Равијојла – Јоргованка Табаковић, која фризуром подсећа на имагинарно биће

Витез од Чарапаније – Братислав Гашић, због простачког испада у присуству новинара

Војвода – Војислав Шешел, због титуле коју носи

Вучица и Дачица и *Ивица и Вучица* – Александар Вучић и Ивица Дачић, алузија на бајку и на то да се у Србији живи као у бајци

Гаргамел – Владан Батић, физички личи на лика из цртаног филма *Штрумфови*

Змај – Чедомир Јовановић, због његовог повезивања са дрогом

Краљ Лицко – Борис Тадић, због његове жеље да увек лепо изгледа

Мики Маус – Божидар Ђелић, његове изјаве сматране су смешним, попут овог цртаног лика

Срба ван Дам – Србољуб Живановић, добио надимак након туче у Народној

скупштини, поређење са глумцем акционих филмова

Сунђер Боб – Вук Јеремић, јер физички личи на овог цртаног јунака

Супермен из Фекетића – Александар Вучић, јер је учествовао у филмском спасавању детета из сметова код места Фекетић у Војводини

Терминатор – Гордана Чомић (због начина на који је водила седнице Народне скупштине)

Црвенкапа – Весна Ковач, због боје косе

Џори Клони – Борис Тадић, који физички личи на овог глумца

Шеки, дворска луда – Војислав Шешел, јер су људима забавни његови говори

Шешељуга – Гордана Поп Лазић, јер је бацила ципелу у Народној скупштини

Шумадијски супермен – Велимир Илић, јер је највише пара улагао у овај део Србије

2.5. Називи за боје се користе за описивање припадности странци (*плавци*, *жути*, *црвени*) или увредљиво алудирање на припадност странци (*жути тролови*, *банда црвена*), за опис револуција (*жути*, *црвена*, *наранџаста*) или по аналогији са називима из неког другог корпуса (*гарави сокак*, *бела Европа*, *бели листић*). Политички жаргон је изузетно погодан као корпус у ком експресивни контекст ствара други семантички план назива за боје и помера њихова појмовна значења. Метафора као скривено поређење, у смислу чувене Аристотелове дефиниције, или као пренос облика и семантике лексичке јединице са једног

денотата на други, на основу њихове сличности према некој од особина, заузима водеће место у процесу формирања нових лексичко-семантичких варијанти значења назива за боје (Поповић 1991: 17). Избор одређене боје је мотивисан устаљеном симболиком боја у политичком дискурсу, на пример, плава и црна су традиционалне боје деснице у Европи и Србији, црвена боја је традиционална боја комуниста и социјалиста. Путем коришћења одређене боје странке се декларишу и распознају. За неке боје таква рецепција још увек није устаљена или те боје постају знаковне само у комбинацији са другим. Примера ради, жута боја сама по себи не изазива никакве конотације у политичком контексту, али у комбинацији са плавом, рецимо, на логу Демократске странке, заставама многих земаља итд. стиче своју знаковну вредност. У српском политичком дискурсу плава боја се везивала за десничаре и националисте, а жута на својеврстан начин симболише прозападну оријентацију, Демократску странку, као и странке које су јој блиске. Зелена боја везује се за екологију и за ислам. На тај начин странка која брине о екологији назива *зеленом*, док се зелена боја такође налази на заставама већине странака које воде муслимани. Као илустрацију издвојићемо следеће примере:

банда црвена – погрдан назив за левичаре

бела Европа – европске снаге расистичке оријентације

бели листић – намерно непопуњени листић који је убачен у гласачку кутију

Влада у сенци – „Влада“ коју чини опозиција, која нема никакве надлежности

гарави сокак – угао Немањине и улице Кнеза Милоша

жута банда, жути тролови, жути лопови, жути картел – погрдни називи за припаднике Демократске странке

сива еминенција – особе које управљају државом *из сенке*

црвено-црна коалиција – коалиција левице и деснице као и «обојене» револуције: *жуто-плава, наранџаста, црвена, жута, црна* (прве две у Украјини, затим у Грузији, Киргистану и Југославији).

2.6. Надимци јавних личности који су настали и **г р о м р е ч и**, а додељени су политичарима у негативном контексту (због афера, скандала итд.), нпр.: *Божја Дерикожа, Мрка Препирка, Тома Диплома, Цветак зановетак, Гљивица Пачић* и сл. Први елемент сложеног надимка је увек колоквијална варијанта правог имена, а други одсликава карактерну црту политичара или скандал који се везује за његово име у јавности. Такви су и надимци попут *Божја Сантос; Воја необавештени; Воја Памперс; Неша слина; Синиша 24, црта; Чеда прашак; Неверни Тома*. У случају надимка *Лаза, Вучићева маза* као основа номинације коришћена је песма Ј. Ј. Змаја *Материна маза*. Као творбени механизам коришћена је и метатеза, нпр.: *Вјеверица Крадета, Коштуњави, МиЛадин, Zorannah*.

Присутни су надимци који су засновани на основу везе са **ф и з и ч к и м** изгледом – *Деда, Баба, Шули, Ђелави, Чуперак* – или карактерним особинама које се приписују јавној личности: Зоран Ђинђић – *Локомотива*, Александар

Вучић – *Свеприсутни, Патетичар, Спаситељ, Меко срце, Господин Отац, Велики вођа, Педер*; Милан Недић – *Српска мајка*; Ивица Даћић – *Мали Слоба*; Небојша Човић – *Мафијашка пудлица* итд. Неки од надимака су настали променом значења заједничких конкретних именица, попут *Шљива, Кале, Миљацка, Фереца*, а неки преосмишљавањем ситуација у правцу профилисања у њима кључне речи: *Господин ледени изазов, Небојша из Београда, Ваздуплохов*.

У појединим случајевима политичарево презиме додељује се некој реалији, тако је нови динар постао *динкић*, на основу презимена политичара који га је увео.

3.0. У даљем тексту настојаћемо да објаснимо, с ослонцем на творбена средства која су издвојена у ранијим истраживањима жаргонизама, начин настајања оних политичких жаргонизама који раније нису забележени у литератури. У политичком жаргону уобичајено је коришћење експресивно обележених глагола. Лексичко значење глаголских експресива реализује се у оквиру категоријалних граматичких значења радње и стања (осећања, расположења) која се ограничавају на носиоце из сфере *човек/лице/особа* (Ристић 2004: 126). Тако за глаголе *крати* и *украсти* постоје експресивни синоними који поседују емотивну маркираност: *дрпити, здипити, лешинарити, мазнути, марнути, уградити се*. Сви ти глаголи навелико се користе у политичком жаргону српског језика, где су се нашли и глаголи *акцијати* (радити кампању), *тапетарити* (лепити плакате), *лобирати* (ширити неку идеју у друштву) и *слобирати* (лобирати за Слободана Милошевића), *гузити се, гузити се и шлепати се* (користити рад и успех других), *странчарити* (трачарити о политици), *тамновати* (бити у затвору), *фарбати очи, прати новац, скретати са теме и прати/неглати биографију*.

3.1. Суфиксација, укључујући хипокористике, изузетно је продуктиван вид стварања жаргонизама, будући да се у том случају најизразитије сусрећу лексика и граматика, и то нарочито код именичких наставака (Бугарски 2006: 22). Према учесталости појављивања у политичким жаргонизмима српског језика издвајамо следеће суфиксе:

Суфикс -аш

Жаргонизми који су настали додавањем овог суфикса на творбену основу претежно означавају занимање, хоби, припадност некој групи и сл. (Бугарски 2006: 72) Изводе се од именских речи, најчешће од именица и бројева.

антиантифаши – противник покрета *Анти-фа*

антифаши – припадник покрета *Анти-фа*

двераши – присталица странке Двери

јогурташи – учесник Јогурт револуције

лигаши – присталица ЛСВ

митингаши и *контрамитингаши* – учесници различитих митинга

осмаши – учесник 8. седнице ЦК СКС

отпораши – члан отпора

меташи и *мосташи* – демонстранти који су за време НАТО бомбардовања демонстрирали са метама на себи на мостовима широм СРЈ

пајташ – сарадник

недераш – заштитник права хомосексуалаца

петоклонаш – издајник

савезаш/промена – присталица Савеза за промене

фотељаши – који мора да буде на високој позицији по сваку цену

шездесетосмаш – онај ко је био учесник демонстрација 1968.

Суфикс -ак/-њак

Користи се приликом градње именица одименских и адвербиалних основа. У питању је профилисање одређене семе која служи као основа за преосмишљавање лексеме у политичком дискурсу. Жаргонизми са овим суфиксом настали су по угледу на речи у стандардном језику: *млазњак*, *сељак*, *плићак* (Бугарски 2006: 73).

напредњак, *назадњак* – присталица СНС

поштењак – члан ДС, алудира на то да је та странка поштена

различак – члан ДСС, назив за цвет, али се у његовој жаргонизацији користи игра речи заснована на корену *различ-*, на тај начин се профилише сема политичког опонирања, инсистирања на неподударности са претежно проевропски оријентисаним ставовима других странака

сељак – члан Народне сељачке странке

прилепак (*лепак*) – користољубиви људи

Суфикс -арош

Суфикс *-арош* јавља се готово увек у жаргонима, и то оним са негативно експресивним основама. У питању је творба од глаголских основа, при чему експресивни набој носе сами глаголи.

дрпарош – крадљивац, лопов настало од глагола *дрпити*, што је жаргонски синоним глагола украсти

петљарош, *сплеткарош*, *мућкарош* и *мунђарош* – ситни криминалац, онај који петља, прави сплетке, ради илегалне радње или заобилази закон

цабалебарош – нерадник

Суфикс -ер

Користи приликом творбе именица од основа именских речи, као и оних глагола који су настали од придева (нпр. *симпатизирати*).

Бајкер – Ненад Чанак, због љубави према моторима

бункер – седиште странке

фрајер – утицајан политичар

лидер – вођа странке

инсајдер – особа инфилтрирана у неку странку како би прикупила неке информације

симпатизер – особа која подржава одређеног политичара или странку

Суфикс -ијада

Са упориштем у стандардним речима, попут *олимпијада*, овај интернационални суфикс може се чути у готово свим жаргонизмима (Бугарски 2006: 76). Речи са овим суфиксом граде се од именица, док је сам суфикс погодан за творбу речи од апстрактних именица: *лаж*, *отпор*, *протест* и сл.

Шешељијада је компилација изјава Војислава Шешеља, *циркусијадом* се назива митинг политичких противника, *отпоријада* су протести фракције *Отпор*, *протестијада* је серија протеста, а *лажијада* је компилација лажи неког политичара.

Суфикс -ара

Овај суфикс је негативно конотиран. Њиме се изводе и називи за институције. Речи са овим суфиксом граде се од именица, попут *комуниста*, *веза*, *муџахедин*, *скинхед*, али је могуће и извођење од глагола (на пример, *опајдавати*: *комуњара* – комуниста, *опајдара* – Вјерица Радета, *везара* – запошљен преко страначке или родбинске везе, *муџара* – муџахедин, *скињара* – скинхед, *говнара* – Народна скупштина).

Суфикс -оња

Овај суфикс углавном се користи за мушкарце, чак уз неретко помињање физичких карактеристика (*главоња*, *клемпоња*, *гузоња*) које се користе за исмевање физичког изгледа или одређеног моралног недостатка (Бугарски 2006: 77): *главоња*, *мудоња*, *куроња* – утицајне особе; *тртоња*, *гузоња* – који се свуда појављују; *млакоња* – неодлучни политичар; *сероња* – онај ко превише прича; *жвалоња* – великих усана итд.

Суфикс -ант

Додаје се на именске и глаголске основе које су претежно страног порекла, али се пресликава и на српске експресивно обележене речи (нпр. *забушант*). Овај формант у стандартном језику обично делује неутрално, међутим у жаргону често има негативну конотацију. Тако, *политикант* се бави политиком из интереса, сличан му је и *фолирант*, који није стручњак али се прави да јесте, *забушант* је онај који се труди да избегне обавезе, а *милитант* је политичар који се залаже за војне акције итд.

Суфикс -атор

Као и претходни суфикс, овај такође делује неутрално у обичном значењу, али у жаргону често има негативну конотацију. *Муватор* и *муљатор* су политичари нижег ранга, ситни криминалци. *Сератор* много прича а мало ради, *гребатор* живи на рачун грађана. *Плагијатор* је надимак који се везује за Небојшу Стефановића због сумње у веродостојност његове докторске дисертације, као и за Синишу Малог из истог разлога.

Суфикс -ко

Суфикс -ко је експресивно обележен и углавном се користи са хипокористичким или деминутивним значењем. Међутим, у жаргону добија пејоративну конотацију: *Вучко* је Александар Вучић. Већ поменути *Краљ Лицко* је Борис Тадић, а *Трепко* је Маја Гојковић. *Прашко* је Чedomир Јовановић, а *Сенилко* Јован Кркобабић. *Премазанко* и *намазако* је онај политичар који се не устручава да говори неправду.

Суфикс -ар

Суфикс -ар представља типично средствно за творбу назива занимања у српском језику. Међутим у политичком жаргону долази до његовог преосмишљавања, те се користе превасходно са негативном конотацијом, нпр.: *виноградар*, *бравар*, *голубар*, *господар*, *поштар*, *југоносталгичар*, *гузичар* и *сендвичар*.

Суфикс -ација

Велики број политичких жаргонизама има овај суфикс страног порекла, који се може сматрати једним од најпродуктивнијих. Ту су пре свега *кохабитација*, *финландизација*, *денацификација*, *децентрализација* и *тајкунизација Србије*, као појам за све веће појављивање тајкуна и криминалаца на јавним функцијама.

Суфикс -ица

Овај суфикс је редак у политичком жаргону. Тим путем су, на пример, изведене речи *левица* и *десница* које спадају у ред збирних именица за означавање одговарајућих праваца политичке оријентације.

Суфикс -ст(а)

Жаргонизми са овим наставком обично представљају неко занимање или опредељење. Овим суфиксом изведене су речи *лобиста*, *активиста*, *анархиста*, *сепаратиста*, *социјалиста* и *слобиста*.

Суфикс -ац

Бројни жаргонизми који означавају припадност завршавају се тим суфиксом:

гејевац – припадник странке Г-17+

ДОСовац

дрипац – непристојни политичар

ЈУЛовац

љотићевац

СКОЈевац

СФРЈовац

шешељевац

Суфикс -ија

Овај суфикс је турског порекла. Устаљен је у творби именица са значењем занимања у српском језику, а продуктиван је и приликом творбе жаргонизама. *Фркација* је онај члан скупштине који уноси пометњу у њен рад, *шљокација* је локални политичар који паре из буџета троши у кафани, *шерпација* је демонстрант који лупа у шерпе, *табација* обезбеђује политичара, *мостација* је бранилац мостова од НАТО агресора. *Лупација* и *букација* су 1996. и 1997. производили буку за време Другог дневника.

Непродуктивни суфикси:

- аја: *продаја* – политичар који је издао своју странку и прешао у другу;
- четаја* – четник
- ана: *кулана* – затвор
- ара: *мањаре* – политичари који краду, обично се користи у облику множине.
- ос: *Буџос* – утицајни политичар
- тека: *вељотека*, скуп изјава Велимир Илића
- уља: *чепуља* – ласкавац
- уша: *увлакуша* – ласкавац

3.2. Универбизација одн. претварање синтагме у реч, затим сливање основа, као и сегментација речи на семантизоване целине која је заснована на игри речи, веома су продуктивни механизми творбе политичког жаргона у српском језику. Тако ћемо, примера ради, уместо *диктатура прикривена демократијом* рећи *демократура*, *ДОСтаци* уместо *остаџи ДОС-а*, а уместо политичког тандема Меркел и Саркози – *Мерконзи*. Навешћемо и остале примере:

- Аналбанац*, *Аналбанија*
- Бембање* (Београд+бомбање),
- Бирократија*
- бомбар дан* (бомбардовање+добар дан)
- Бушленд*
- Генсек*
- глупиштина*
- Демо-кра ти и ја* (игра речи: *крадемо ти и ја*)
- Демократура* и *демонкратија*
- ДОСманлија*
- ДОСократија*
- ДОСтаџи*
- Ћинђија*, *Ћинђовизија*
- Ћитлер*
- Евроинтеграције*

евроскептик
 еврофанатик, евроунијата,
 Мерконзи
 Модроусти
 напреДНО (напредно+дно)
 НАТОкратија и бомбмократија
 Партократија
 Слобократија
 Срболенд (Србија+Дизниленд)
 Странчарење

Сегментацијом речи, односно издвајањем одређених слова у њој, издваја се нова реч, често абривијација. На тај начин се профилише сема коју лексема иначе не поседује (*оСЛОБОди, ДОСта, најДОСаднији, ДОСкочица, реФЕРендум, ОдеОн, напреДНО*). Таква семиотичка игра, коју условно можемо назвати *г р а ф е м и з а ц и ј а*, често се користи у циљу политичког маркетинга.

3.3. Речи које настају путем додавања творбених наставака на абривијације – називе политичких странака – углавном означавају припаднике тих странака или њихове симпатизере, на пример: *ЛДП-овац, СНС-овац, СПС-овац, ДС-овац, ДСС-овац*. Када се у абривијацијама прибегава метатези, ствара се комичан ефекат који је заснован на подударности са другим појмовима (попут *ЛСДовац*, за припаднике ЛДП-а, по називу за дрогу ЛСД). За абривијације се често смишљају алтернативна тумачења, на пример *ПДВ* је порез на додатну вредност, али се у народу усталило и друго тумачење – ‘пола дајеш влади/Вучићу’. Иницијали лидера странке *АВ-АВ* тумаче се као *ономатопеја лавеза* итд.

3.4. У српском језику одомаћене су и бројне позајмљенице: *шатл дипломатија* и *спиновање* (англицизми), *непотизам, цензус, консензус, корупција, форум* (латинизми), *политика, демократија* (грцизми), *парламент* (галицизам).

4.0. Након извршене анализе можемо закључити да су политички жаргонизми веома распрострањени. Њихов обим је променљив и свакодневно се проширује будући да језик брзо реагује на политичке промене које представљају значајан сегмент друштвеног живота. На пример, од почетка пројекта до његовог завршетка додати су нови жаргонизми попут *Сунђер Боб*, надимак Вука Јеремића, и *убица*, надимак Саше Јанковића, а таквих примера сигурно има и више.

Најпродуктивнији механизми формирања политичких жаргонизма јесу ширење семантичког потенцијала лексема које припадају стандарду услед преноса значења, као и деривација.

Ширење семантичког потенцијала речи путем преноса најчешће лежи у основи жаргонизма који су настали преосмишљавањем фаунонимских речи и назива занимања (нпр. *свиња, певац, голуб, тигрови, звери, алпиниста, виноградар, сељак, гробар, дипломац, паркоман* и други). Пренос значења обухвата метафоризацију, али и метонимијски пренос и синегдоху. За формирање политичких жаргонизма чешће се користи пренос према сличности појава које се

пореде, тј. метафора. Метонимија се користи за творбу назива ширих појмова попут *десница, левица, Запад, Исток* итд.

Суфиксација представља продуктиван начин формирања жаргонизама. Често се користе суфикси са експресивним модификационим значењем – пејоративним и деминутивним са ироничном конотацијом. Најчешће коришћени суфикси су *-аш, -ак, -ар*. Тим видом творбе настало је 37 нових жаргонизама који су забележени у прикупљеном корпусу од 384 речи (од тога 19 са суфиксом *-аш*, 10 са суфиксом *-ак* и 8 са суфиксом *-ар*, на пример: *метааш, ракеташ, пајташ, антифааш, лигааш, напредњак, поштењак, различак, назадњак, лепак, прилепак, виноградар, бравар, поштар, југоносталгичар*). Најмање продуктивни суфикси су *-ана, -тека, -уша, -уља, -ос* и *-аја*. Они се ретко појављују у политичком жаргону (забележено је тек по реч или две које су настале помоћу тих суфикса).

Веома је продуктиван и суфикс *-овац* помоћу којег се граде именице са значењем 'припадник странке'. Он представља основу за отворени низ жаргонизама који настају у складу са појављивањем нове политичке странке на политичкој сцени Србије: *деесовац, есенесовац, елдепеовац*.

Током истраживања обрађено је 384 жаргонизма који су прикупљени методом анкетирања испитаника и ексцерпирањем примера из информативних издања на српском језику. Жаргонизми су разврстани на семантичке групе, а потом сагледани са аспекта њихове творбе. Од 384 жаргонизма, 55% њих (211) настало је путем семантичког преноса, 30% (115) суфиксацијом, 10% (39) сливањем основа, универбизацијом и сегментацијом основа, а осталих 5% (19 жаргонизама) на мање заступљене начине, нетипичне за политички жаргон (метатеза, позајмљенице). Издвојен је нови начин творбе за који је предложен назив *графемизација*. Други део истраживања обухватио је проверу учесталости њиховог појављивања у језику. У ту сврху био је спроведен циљни асоцијативни експеримент, чији ће резултати бити изложени у посебном раду.

ЛИТЕРАТУРА

- Бугарски Р. (1996), *Увод у општу лингвистику* (Београд: Чигоја/XX век).
 Бугарски Р. (2003а), *Жаргон. Лингвистичка студија* (Београд: Библиотека XX век).
 Бугарски Р. (2003б), *Језик, жаргон и вербалне магле*, интервју за новине „Време“, бр. 667, 25. 12. 2003. <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=361991> 15. 2. 2017.
 Бугарски Р. (2006), *Жаргон. Лингвистичка студија*. Друго, прерађено и проширено издање (Београд: Библиотека XX век).
 Герзић Б. (2012), *Речник српског жаргона* (Bookbridge).
 Драгићевић Р. (2002), „Нека запажања о могућности употребе асоцијативних тестова у лингвистичким истраживањима“, *Славистика*, VI, 116–124.
 Милорадовић С. (2009), *Музички жаргон* (Београд: Институт за српски језик САНУ).
 Пипер П. (2003), „О проучавању вербалних асоцијација“, у: Совиљ М. и др. (ур.) *Језик и говор* (Београд: Институт за експерименталну фонетику и патологију говора), 55–65.

- Пипер П, Драгићевић Р, Стефановић М. (2005), *Асоцијативни речник српског језика, Први део, од стимулуса ка реакцији* (Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет у Београду).
- Поповић Љ. (1991), *Семантички потенцијал назива за боје у руском, украјинском и српском језику на материјалу фолклора 19. века*. Магистарски рад. (Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду).
- Поповић Т. (2010), *Речник књижевних термина*.
- Ристић С. (2004), *Експресивна лексика у српском језику* (Београд: Институт за српски језик САНУ).

Эмил Зорониц
Тијана Митровиц
Милица Цар

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖАРГОН В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В данной работе излагается анализ формирования лексики политического жаргона в современном сербском языке. Показано, в какой мере используются определенные способы словообразования, а также раскрыта роль жаргонизмов в политическом дискурсе сербского языка. В ходе исследования собран корпус из 384 слов и словосочетаний, используемых в политическом дискурсе современного сербского языка. В результате их анализа сделан вывод о том, что лексика политического жаргона в сербском языке преимущественно строится на базе литературного языка путем переосмысления значения немаркированной лексики, чаще всего фаунонимов и названий профессий, а также с помощью суффиксации, основосложения, универбизации и сегментирования слов. Выделен новый способ образования жаргонизмов, для которого предложено название графемизация.

Прилог: коришћена грађа

ајкула: утицајни политичар

активисти: чланови странке на нижим нивоима, у локалним и месним одборима, који обављају бројне послове за странку, често волонтери

акцијање: напори људи једне странке да добију гласове. Може да буде и позитивно и негативно акцијање. Позитивно акцијање је промовисање своје странке лепљењем плаката и ширењем пропагандног материјала, а негативно акцијање је оно којем се прибегава да би се неком нанела штета, често и ширењем лажи

Албус: надимак за политичара Мирољуба Лабуса настао обртањем слова његовог презимена. Постоји физичка сличност између њега и имагинарног лика професора Албуса Дамблдора из серијала о Харију Потеру

Алек: надимак политичара Александра Вучића, скраћено од имена Александар а користе га људи којима је драг и сматрају га блиском особом

Алпиниста: Надимак за политичара Чedomира Јовановића због љубави према екстремним спортовима, између осталог и алпинизму

анархисти: људи који су против система и против свих закона

Антианти фа: противљење идејама Антифа покрета, неки би рекли да је то онда фа, односно подржавање фашистичких идеја

Антифа: данас подразумева међународни покрет који се састоји од локалних група, чија је сврха супротстављање фашистичким идејама, активностима и организацијама, користећи се широким спектром тактика у циљу конфронтације са фашизмом

Арапско пролеће: револуције које су захватиле арапске земље на северу Африке, чији се талас проширио и на азијске државе

Арканови тигрови: још познати као *Тигрови* или *Аркановци*. Тако су звани припадници Српске добровољачке гарде којом је

управљао Жељко Ражнатовић Аркан

аутошовинизам: мржња, нетолеранција, агресивност и предрасуде окренуте ка сопственој групацији (нацији, држави, граду...)

Баба: видети под *деда*

Баба Јула: политичарка Мира Марковић је добила овај надимак јер је у пракси водила странку ЈУЛ (Југословенска левица). Надимак је био распрострањен током деведесетих, а користили су га чланови и симпатизери опозиционих странака, а група Рибља чорба јој је чак и посветила песму са истим именом

бабићизми: је термин који се употребљава за лапсусе политичара Зорана Бабића, због више испада за скупштинском говорницом. Најпознатији су *свемирске године* уместо *светлосне године* и *ваздухлохов* уместо *ваздухоплов*

Багериста: надимак полтичара Велимира Илића јер је био један од организатора „Багер револуције“ 5. октобра 2000.

Багер-револуција: назив за свргавање режима Слободана Милошевића (догађаји у Београду 5. октобра 2000. године). Назив се усталио након што се проширила вест да је један од демонстраната својим багером кренуо у зграду Савезне Скупштине.

багра: групација за коју се везују најгоре особине, такође без образовања и васпитања. Чест назив за политичаре од стране народа. Мада је збирна именица, често се употребљава и у једнини, односно када се упућује једној особи („багро једна“)

Бајкер: политичару Ненаду Чанку 2000. године догодила се саобраћајна несрећа у којој је пао са мотора и остао делимични инвалид, од тада има проблема са нормалним кретањем. Без обзира на то, посланик је изјавио како и даље воли моторе, те је на основу тога и добио надимак.

Бајчетински замак: кућа политичара Томислава Николића у селу Бајчетина поред

Крагујевца. За време његовог мандата као председника Србије, кућа је нагло порасла, а у њеној близини се појавио и хелиодром, као и црква чији је задужбинар

банана држава: назив за државу-марионету којом управља нека страна сила, раније се овај појам односио на политички нестабилне државе Средње Америке које су извонизиле банане, а данас се овај термин односи на државе у којима стране фирме имају утицај на настанак корупције, криминала, мафије, и државе у којима се политичка култура доводи у везу са корупцијом

банда црвена: комунисти, погрдан назив

Бастиља: назив Радио-телевизије Србије за време владавине Слободана Милошевића јер је била његово упориште и ширила његову пропаганду, а по угледу на затвор Бастиља у Француској, који је био обележје краљеве власти

Бата Сантос: политичар Братислав Гашић, због свог предузећа „Сантос“, које се бави производњом чаја и кафе

бела Европа: расистичка порука да Европа припада само белцима

бели листићи: листић који гласач искористи тако што се само упише у списак бирача који су гласали, а на листићу не заокружи ниједно име или странку. Ови гласови се сразмерно деле свим листама које су прешле цензус

бембање: израз за бомбардовање Београда од стране НАТО-а 1999. године

Бог и батина: Особа која о свему одлучује, овај израз углавном прати име те особе (нпр. *Вучићу, Боже и батино!*)

Божа-Дерикожа: назив за политичара Божицара Ђелића, некадашњег министра финансија, повезан са тим да су људима наметнути високи расходи за време његовог мандата

Бомбај: назив престонице Србије за време НАТО бомбардовања 1999. године, иначе град у Индији

бомбардан: иронични поздрав за време бомбардовања СРЈ 1999. године

бомбократија: демократија наметнута бомбама

бот: особа коју одређена политичка странка плаћа како би на друштвеним мрежама изражавала своје симпатије према одређеном члану те партије, или наручила особу из друге партије, као и саму супарничку партију

Бравар: надимак за покојног председника Јосипа Броза Тита, јер му је то и била професија

брзе руке Србије: израз који важи за политичаре Србије за које се сматра да су узели новац из државне касе и користили га у приватне сврхе

букације: људи који су, за време 1996. и 1997. производили буку током Другог дневника РТС-а као вид протеста

бункер: филмска остварења на која је политичка власт гледала са неодобравањем су стављана у бункер, и то је постао симбол цензуре или забране приказивања. У модерној политици означава и седиште политичке партије

буша: погрдни назив за утицајну особу, нарочито политичара

буцован: утицајни политичар, може бити коришћено и иронично

Буцованија: Народна скупштина Републике Србије, јер је то место где се окупљају „важни“ људи, иронично

буџос: утицајни политичар на важном месту

Бушленд: Назив за САД за време владавине Џорџа Буша млађег

Ваздухлохов: Зоран Бабић, члан СНС-а, овај надимак је добио због једног од својих многобројних лапсуса када је у више наврата уместо речи ваздухоплов изговорио термин „ваздухлохов“

Велики Вођа: премијер Александар Вучић, добио је овај надимак због, како кажу политички противници, сличности са Бенитом Мусолинијем, италијанским фашистом и диктатором

вељотека: скуп лапсуса

министра Велимира Илића

Вила Равијојла: политичарка Јоргованка Табаковић позната је овако или као *Фризура*, након што се једног дана појавила у Скупштини са новом фризуром која јој је у потпуности променила изглед

Виноградар: Зоран Живковић, због афере око куповине винограда

Витез од Чарапаније: надимак бившег министра одбране Братислава Гашића, који је добио након сексистичког испада пред телевизијским камерама, када је новинарки која је држала микрофон добадио „Волим новинарке које лако клече“

Вјеверица Крадета: овако су Вјерицу Радету, посланицу, назвали грађани комбинацијом њеног имена са именицом *веверица* и њеног презимена са глаголом *красти*

Влада у сенци: Влада коју је у марту 2015. године формирао врх ДС-а на челу са Бојаном Пајтићем, а идеја је настала још 1951. године у Уједињеном Краљевству. Од тада се назив користи за опозициону „владу“, која се спрема да преузме власт

Воја Памперс: политичар Војислав Михаиловић, сувласник фирме која продаје *Памперс* пелене

Војвода: Надимак који се у широј маси користи за проф. др Војислава Шешеља, лидера Српске радикалне странке, поготово међу његовим поштоваоцима. Одликован је за четничког војводу од стране Момчила Ђујића, као најстаријег четника по чину, и четничког сабора, због, како је наведено, „нарочитих заслуга у борби за српски национални интерес“. Војвода Ђујић му је одузео чин војводе након што је Шешељ ушао у коалицију са СПС-ом (Ђујић: „Ја ћу му одузети титулу војводску, јер, заиста, ту нема ни Србина ни човека.“), али он, као ни чланови и симпатизери СРС-а, није прихватио такву Ђујићеву одлуку истичући да он нема таква овлашћења

Вучица и Дачица, Ивица и Вучица: Александар Вучић и Ивица Дачић. Израз који исмева ова два политичара.

Као инспирација за овај израз послужила је бајка „Ивица и Марица“ Браће Грим, где су Ивица и Марица брат и сестра који су стално заједно. На тај начин многи виде и ова два политичара, као пар који не може да се раздвоји

Вучко: надимак политичара Александра Вучића због његовог презимена, користе га његови симпатизери

гандијевска борба: политичка борба која заговара ненасиљан облик борбе, борбу без употребе физичке силе

Гаври сокак: зграде на углу Немањине улице и Улице Кнеза Милоша, оштећене у бомбардовању

Гаргамел: погрдни надимак за покојног политичара Владана Батића, због физичког изгледа

гејевци: чланови странке Г17 плус

Генерал: генерал-потпуковник Константин Арсеновић, члан СНС-а, због чина који има и начина на који води седнице

Глупштина: погрдан назив за Скупштину Србије

Гљивица Пачић: погрдан надимак за Ивицу Дачића. Његово име се комбинује са именицом *гљивица*, а презиме са именицом *паче*

Говнара: погрдни назив за Народну скупштину Републике Србије

говнари: погрдан назив за политичаре

голуб: назив за присталицу умерене политике

Голубар: назив за политичара Драгана Ђиласа

Господар: надимак за Александра Вучића, због, како кажу, аутократског и апсолутистичког начина на који влада државом

Господин ледени изазов: надимак за вођу ЈДП-а Чедомира Јовановића, због учествовања у популарном Леденом изазову

Господин Отац: надимак за Александра Вучића, упоређујућу га иронично са Богом

гребатори: погрдни назив за политичаре, лопови који се

гребу, живе на туђ рачун

гузичар: погрдни назив за особу која је из једне странке прешла у другу због користи

гузичити се: уваљивати се, мешати се где особи није место

Далматинац: назив за бившег председника Србије Бориса Тадића због косе на којој се, за време његовог председавања Србијом, налазио мали црни круг у седој коси

Деда: Драгољуб Мићуновић, посланик ДС који је због својих година добио овај надимак

делегат: изасланик или представник неке државе у иностранству

демагог: политичар који користи своје вештине како би подстицао страхове публике, изазивао мржњу, похлепу и параноју. Вештина је харизматичних вођа, а у савременом политичком жаргону представља увреду. Типична стратегија демагошких говора је острашћена реторика и пропаганда

демократура: сливањем првог дела једне и другог дела друге речи (демократија+диктатура), демократија под чијим се именом крије диктатура

денацификација: израз настао након Другог светског рата као последица забране учешћа у јавном политичком животу припадницима националсоцијалистичке странке, као и чишћење држава од нациста

десница: у најширем смислу, означава идеју да су појединац и друштво дужни да се придржавају Закона (укључујући најчешће хришћански морал и традицију)

десничари: представници деснице. Залажу се за националне идеје, конзервативније од центра, супротно од левичара

децентрализација: преношење дела функција виших државних органа на ниже

динкић: нови динар, назван по гувернеру Народне банке Југославије Млађану Динкићу

Дипломац: Томислав Николић због сумњивог порекла његове дипломе

диригенти: руководећи људи који чине страначки кадар

Доктор: Војислав Шешељ, као доктор правних наука, воли када га ословљавају са „докторе“, што је до скоро и био надимак намењен искључиво њему. У последње време појавили су се нови политички актери чији су докторати, како тврде људи из опозиције, сумњивог порекла, те се данас као прва асоцијација могу јавити Небојша Стефановић или Синиша Мали

Домаћин: Драган Марковић Палма, због слога на његове странке „домаћински“

домаћини: припадници и симпатизери Јединствене Србије. Слоган им је „домаћински“

Д'Онтов систем: систем гласања који се примењује у Србији. Гласови листа које остану испод цензуса се реципрочном деле листама које су прешле цензус, па тако странка која освоји највећи број гласова заправо има највећу корист од неважећих и гласова за листе које су остале испод цензуса

досманлије: коалиција окупљена око ДОС-а након рушења Милошевића, називана тако од стране Војислава Шешеља (ДОС+Османлије)

досовац: Припадник Демократске опозиције Србије

досократија: владавина Демократске опозиције (ДОС)

дрипац: политичар без васпитања и вишег образовања

дрп систем власти: систем препун крађа и малверзација, реч *дрп* настао је од жаргонског глагола *дрпити*, што значи *украсти*

дрпароши: Политичари за које се сматра да су проневерили државни новац, или поткрадали државу

друштвена игра: прање новца путем друштвених предузећа

дувач у пиштаљку: израз за храброг појединца који из високоморалних разлога одлучује, уз ризик по сопствену каријеру, јавно да проговори о незаконитим или неетичким делима надређених му појединаца. Користе се још

и називи *звиждач* и *дувач у пиштаљку*

Ђинђија: Србија за време владавине Зорана Ђинђића, тако названа од стране чланова Српског покрета обнове сливањем првог дела једне и другог дела друге речи (Ђинђић+Србија)

Ђинђовизија: назив за Радио-телевизију Србије за време мандата Зорана Ђинђића

Ђитлер: надимак који је дневни лист *Курир* доделио бившем председнику Демократске странке Драгану Ђиласу. Име представља варијацију имена Хитлер, јер је Драган Ђилас у неколико наврата тужио овај лист за, како су они навели, „хитлерску своту новца“, што је касније *Курир* протумачио као напоре Драгана Ђиласа да угаси ове дневне новине

европске интеграције: политика окренута ка приступању Европској унији

евроунијат: особа либералних схватања, која подржава неку политичку странку која се залаже за улазак Србије у ЕУ

експонент власти: Особа која у јавним наступима хвали, брани и велича идеје групације којој припада. То су често људи из окружења лидера странака, вешти у медијско-пропагандним пословима

елдепеовци: симпатизери и чланови Либерално-демократске странке (Скраћеница ЛДП се чита ел-де-пе, па одатле и назив)

Жвалоња: надимак за Александра Вучића, надимак су му доделили они који кажу да превише прича

Жиrafa: надимак политичара Драгана Марковића Палме, у чије заслуге спада отварање зоолошког врта у граду Јагодина (довођење жирафе у врт својевремено је послужило политичару за личну промоцију у медијима)

жујац: припадник или симпатизер Демократске странке (због жуте боје која је заштитни знак ДС-а)

жути: чланови и симпатизери Демократске странке, тако називани због боје на обележјима

Жути картел: Демократска странка, погрдан назив са циљем да се Демократска странка упореди са нарко-картељом, комбинацијом препознатљиве боје ове странке и речи *картел*

жути тролови: погрдан назив за присталице Демократске странке, обично у интернет расправама

Жуто-плава револуција: Револуција у Украјини, због боја украјинске заставе али и заставе Европске уније за коју постоје мишљења да је финансирала ову револуцију

Звечарка: израз којим је Ивица Дачић упоредио Бориса Тадића са змијом. Одговарајући на његову увреду да је опосум, рекао је да је опосум имун на ујед звечарки

звиздач: видети под *дувач у пиштаљку, узбуњивач*

зелени: добијен из прве речи назива Зелене странке, означава припаднике и симпатизере ове странке

Зораннах: надимак модне блогерке Зоране Јовановић, неки посетници вести на интернету почели су на тај начин да називају и министарку Зорану Михајловић због физичке сличности са блогерком, али и истог имена

игра без граница: опште кршење закона

идеологија: мисли које чине неку идејну целину по чијим правилима се она и руководи

изборна тишина: период од завршетка предизборне кампање до дана када се избори одржавају, у коме је забрањено политичко деловање. Дужина трајања изборне тишине није иста у свим државама, док у неким државама она уопште и не постоји. У Републици Србији она траје два дана

инсајдер: особа инфилтрирана у неку организацију или странку како би успела да сазна неке тајне податке и наштети угледу те организације или странке

јагњеха бригада: израз из народа за политичаре који желе да се окористе на било који начин

јака фаца: ироничан назив за политичара

јастреб: назив за ратоборног политичара, екстремисту

јогурташ: учесник „Јогурт револуције“

југоносталгичар: особа која чезне за животом у СФРЈ

кад магарци утихну: предизборна тишина, израз настао међу сатиричарима

Кале: надимак за Ивицу Дачића, због лошег познавања страних језика које је показао приликом вођења стране делегације Калемегданом

Канаринац: политичар Петар Петковић је добио овај надимак, како сам каже, највероватније због лепог певања

квази-напредни радикали: видети под *Напредни радикали*

коалиција: писмени договор странака, може бити предизборна или постизборна и од тога у многоме зависи и само позиционирање и резултат на изборима

козметичке промене: промене које се представљају као важне, а у суштини немају велики значај, већ су обично санирање стварности. (нпр. Крпљење рупа на улици се представља као капитална инвестиција, иако је то сасвим уобичајена ствар. То санирање се користи да би се скренула пажња са много већих проблема)

колатерална штета: у војном и политичком значењу непланиране жртве, страдале јер су се нашле у близини места напада

комбистранка— исто као такси или тротинет странка, странка са малобројним чланством које би могло да „стане у један комби“

комуњара: жаргонски, пејоративни назив термина *комуниста*, који се користи за присталице Комунистичког покрета

конзерва: пејоративно, човек конзервативних погледа и схватања, члан конзервативне странке

конзервативци: сматра се да су обичаји које чувају застарели и противе се новим идејама.

Припадници ове групе су истрајни у својим одлукама, међу којима је очување старих закона, обичаја и идеја

конзументи власти: људи који живе од подршке актуелне власти иако често не задовољавају ни професионалне ни моралне стандарде за послове које обављају. Једина препорука им је партијска припадност

контрамитингаш/контраш: учесници режимског „контрамитинга“ на београдским Теразијама

корисна будала: пејоративни израз којим се означава личност која пропагира ставове или интересе групе или идеологије коју у потпуности не схвата, и која је у том смислу динично искоришћена у пропагандне сврхе

корупција: стање политичког система када председник и премијер не припадају истој странци нити се залажу за исту идеологију

кохабитација: стање политичког система када председник и премијер не припадају истој странци ни идеологијама

Коштуњави: надимак Војислава Коштунице, због његовог презимена

Краљ Липко: надимак за политичара Бориса Тадића, због његове потребе да изгледа лепо

крезуба Србија: људи, махом из најнижих социјалних слојева, који се зарад мизерних материјалних добити приклањају политичким организацијама. Називају се тако због стереотипа да често „немају ни два зуба у глави“, односно да су сиромашни и неинтелигентни

критична маса: довољан број људи окупљених око неке идеје да покрену промену у друштву

Крофна: увредљиви надимак за Зорана Бабића, члана Српске напредне странке, због физичког изгледа

кртица: човек који припада једној политичкој организацији и за њу прикупља и преноси корисне информације из противничког табора

кулана: затвор, место где

се проводи време, односно, жаргонски речено, кулира

куповина времена: маневарски простор који се користи за одуговлачење док се не пронађе најбоље решење, често је заступљен код политичара

Курке: део затвора у Шевенингену где је био чуван Слободан Милошевић

Лаза Вучићева маза: Надимак за Лазара Крстића, бившег министра финансија, миљеника Александра Вучића. Надимак је добио по аналогји са песмом Ј. Ј. Змаја

левица: у најширем смислу означава поборнике различитих нивоа друштвених, политичких и економских промена са циљем стварања државе благостања (у смислу друштвене бриге о појединцу)

левицари: присталице Левице, имају идеје лево, либералније од центра и залажу се за наднационалне и интернационалне идеје, супротно од десничара

легијализам: изврдавање правних процеса и процедура пред утицајном личности

Лепотан: надимак бившег председника Србије, Бориса Тадића

лешинарење: процес отимања новца од грађана

лигаш: симпатизер или члан Лиге социјалдемократата Војводине

лидер: предводник неке странке

Липицанер: политичар Дејан Раденковић, због тога што је увек сређен

лобирање: процес у коме лобисти шире и штите идеје од којих имају користи

лобисти: људи који су плаћени да у једном друштву шире утицај неког другог друштва или одређене теме, како би се изменила свест друштва о одређеној теми (геј лобисти, НАТО лобисти)

Локомотива: као што локомотива вуче воз, тако и поштоваоци лика и дела др Зорана Ђинђића воле да кажу да је он тај који је вукао своју земљу напред

лопужа: особа са много новца

стеченог на сумњив и илегалан начин, онај који је оштетио државу и грађане

лупације: људи који су, за време 1996. и 1997. производили буку током Другог дневника РТС-а као вид протеста

љотићевци: назив за Српски добровољачки корпус настао почетком Другог светског рата. Жаргонски назив је добијен по њиховом идеологу и оснивачу Димитрију Љотићу. За време немачке окупације били су у служби нациста у циљу истребљења Јевреја и комуниста. Данас су то особе које се залажу за ове идеје, а које су уједно и неонацисти или скинхедси

мазнути: украсти жаргонски

Мали Алек: надимак Александра Вучића, користи се са циљем подсмевања због појављивања у телевизијској реклами током председничке кампање

Мали Слоба: надимак за председника СПС-а, Ивицу Дачића, који је својим делом наследник вође Социјалистичке партије Србије, Слободана Милошевића

Манекен: Борис Тадић, јер је увек сређен

мањаре: политичари који су кради (жаргонски *мажњавали*) новац из државне касе

Мафијашка пудлица: надимак за политичара и бизнисмена Небојшу Човића због којег је тужио Војислава Шешеља за увреду и клевету, јер га је он тако назвао

медијска хајка: вођење „прљаве“ политике према некоме у медијима, неретко путем лагања и извртања истине

медијски мрак: прикривање истине од стране диктаторских власти, већина медија је под контролом диктатора или владајуће странке

Меко срце: надимак за политичара Александра Вучића, због његових честих излива емоција током вандредног стања у Србији за време поплава 2014.

Меркони: Спојена имена двоје битних личности за

напредак Србије ка Европској унији: немачке канцеларке Ангеле Меркел и француског политичара Николе Саркозија, користи се сатирично као „двојац који Србији не жели добро“

меташни: људи који су носили мете на себи за време НАТО бомбардовања

Мију-Мију: иза овог надимка крије се некадашња председница парламента Славица Ђукић Дејановић, која је овај надимак добила због своје љубави према ципелама истоимене марке

Мики Маус: Божидар Ђелић, алудира се на то да је бивши министар смешан и неозбиљан

МиЛадин: надимак за покојног терористичког вођу Бин Ладена, због сличности презимена терористе са српским именом Миладин, није позната сврха употребе овог надимка

Миљаска – односи се на Ивицу Дачића и видео-клип на интернету где овај политичар изводи познату песму Халида Бешлића

митингаши: учесници митинга против власти Слободана Милошевића

монархисти: политички идеолози идеје монархизма, односно владавине монарха (краља, цара, кнеза...) и његове лозе. У Србији се монархисти залажу за повратак краљевине и долазак на престо лозе Карађорђевића

мостације: браниоци мостова током напада снага НАТО-а

мосташи: особе које се у Косовској Митровици са српске стране окупују око моста који дели српски и албански део града

мудо: особа на положају у политици

назадњац: погрдни надимак за симпатизере и присталице Српске напредне странке, настао заменом прилога *напред* прилогом *назад*, алудирајући на то да та странка води Србију у погрешном смеру

напредни радикали: назив за припаднике Српске напредне странке који су бивши чланови Српске радикалне странке,

потекао из редова Демократске и Нове странке, а користи се како би се потенцирало да су они некад били радикали, али од тад уопште нису „напредовали“, као што им име каже, већ да су само променили странку

напредНО: противници Српске напредне странке користе овај израз на интернету приликом расправе са поштоваоцима дате странке, алудирајући на то да СНС води Србију на дно

напредњак: члан Српске напредне странке, израз је неутралан

Нарцис: надимак за бившег председника Србије Бориса Тадића, због његове љубави према самом себи, јер увек истиче свој лични успех.

Нарцис иначе означава особу која превише истиче себе, па је овај надимак и логичан

НАТОкратија: демократија наметнута силом, спајањем скраћенице НАТО, као синонима за агресију, са речју *демократија*

нација, а не партија: слоган неонацистичке организације *Србска акција*, означава стављање националних интереса испред личних и политичких

национализам: приврженост сопственом народу и држави, појам се често меша са појмом *национални шовинизам*, који означава љубав према сопственој нацији уз нетрпељивост према осталим

Неверни Тома: надимак Томислава Николића, настао аналогijом према изразу *неверни Тома*, којим се означава претерано сумњичава особа

Неимар српских путева: политичар Велимир Веља Илић, због великог броја неизграђених путева током мадата који је имао на функцији министра за инфраструктуру, користи се иронично

Необавештени: припадници и симпатизери ДСС-а, будући да је бивши председник ДСС-а и Србије Војислав Коштуница често био необавештен о дешавањима у земљи, те се аналогijом надимак пренео на читаву партију

непринципијелна коалиција:

савез између појединаца, група, странака или држава које не повезује никаква идеолошка блискост већ опортунистички интереси

Неша Слина: увредљив и фреквентан надимак Небојше Стефановића, српског политичара и министра унутрашњих послова

обруч санкција: изолација људи и робе на одређеној територији или држави, обруч овде симболизује затворени круг у који ништа не улази и из ког ништа не излази

овце: народ, кад допусти да га власт *ишши*, односно насамари више пута

опајдара: особа која говори много и користи непримерене речи и изразе

опозиција: странке које су против владајућег режима, супротно од *позиција*

Опосум: надимак који је Борис Тадић доделио Ивици Дачићу, алудирајући на његов страх од кривичног гоњења Александра Вучића

оружана група: организација која има за циљ рушење постојећих институција власти, освајање и преузимање државне власти

остаџи ДОС-а: назив који су осмислили чланови Српске напредне странке у циљу омаложавања свих странака насталих из некадашње Демократске опозиције Србије, као и указивања да је нека странка била део ДОС-а и као таква нема кредибилитет у народу, јер сматрају да они ништа добро нису урадили за земљу. Најчешће га користе функционери и симпатизери СНС-а, међутим, неретко га употребљавају и чланови Социјалистичке партије Србије и Српске радикалне странке

отпораш: члан покрета Отпор

Отпоријада: концерт у организацији покрета Отпор, по моделу *протестијаде* из 1996–1997

пајташи: политички сарадници који раде нешто незаконито

паланачки политичар: локални политичар који нема квалитете да се уздигне изнад тог нивоа

Палма: надимак председника странке Јединствена Србија, Драгана Марковића, који је дати надимак добио по називу своје трговинске фирме, а касније и телевизије чији је оснивач

паромотори: оснивачи странке и њене вође, они који покрећу странку на начин на који пара и мотори покрећу брод

парти-биографија: видети под *партибиографија*

партиграфија: сређивање оних делова биографије који би могли да дискредитују одређеног политичара

пас: политичар који лаже, настало од фразе *лагати као пас*

Патетичар: Александар Вучић, надимак су му доделили политички неистомишљеници услед, како наводе, високог степена патетике у његовим наступима приликом појављивања на телевизији

патриЈоте: погрдни назив за неписмене и затуцане родољубе

патриотизам: концепт чије значење обухвата различита позитивна осећања и ставове чији су објекти сопствени народ, језик, држава, историја и култура, а подразумева развијену националну свест

Певац: назив за Ивицу Дачића, због тога што воли да пева

Певач: надимак за Ивицу Дачића, због тога што воли да пева

пијун: особа на најнижој лествици у страначкој партији која обавља најнезахвалније послове зарад сопственог напретка, назив настао путем аналогije са фигуром у шаху

плав: припадници Српске радикалне странке, названи тако због боје коју њихова странка често користи, а која се налази на њеној застави

плагијатор: увредљиви надимак министра унутрашњих послова др Небојше Стефановића због контроверзе у вези са његовом докторском дисертацијом

позиција: странке које су на власти, супротно од *опозиција*

полазна тачка: главна идеја странке, константа на коју се

касније надовезују све остале идеје

политичка елита: назив за све високе функционере у политици

политичка коректност: избегавање понашања и коришћења израза који се могу протумачити као вређање или омаловажавање неке друштвене групе, првенствено мањине

политичка проститутка: особа која је у политичкој каријери променила много партија са различитим политичким програмима, једини интерес јој је да буде увек уз оне који су на власти

политички покрет: група људи која има за циљ одбрану општенародних интереса који се не могу обухватити никаквом посебном идеологијом

политички полтрон: израз се користи када се неко додворава неком важном политичару безусловно, иако се можда не слаже са његовим политичким ставовима, а једини циљ му је да се окористи

политички спектар: избор политичких странака, разврставање политичких странака по идејама за које се странка залаже

политички компас: видети под *Политички спектар*

политичко насиље: насиље које изазову политички неистомишљеници

политичко рекетирање: процес којим веће и снажније политичке партије, путем претњи и учена, приклањају себи мање и слабије странке

Пољопривредник: Зоран Живковић, због афере око куповине винограда

Поремећеник: погрдан назив за Александра Вучића, додељен му од стране његових неистомишљеника

посланичка клупа: место у Народној скупштини на ком седе посланици

поштари: надимак за политичарску породицу Кркобабић која се годинама налази на челу предузећа „Пошта Србије“

поштенјак: симпатизер Демократске странке

прање новца: процес прикривања илегалних извора новца тако да изгледа као да долази из легалних извора

прање/пеглање биографије: избацивање из биографије свих проблематичних детаља који могу да нашкоде угледу

Прашко: надимак Чedomира Јовановића, који је добио због песме Боре Ђорђевића. Прашко је настало од прашак, што је жаргонски назив за кокаин

прелетач: политичар који мења политичку оријентацију и партију због личног интереса, а не због идеала

преливода: особа која преко ноћи промени мишљење о одређеном ставу или политичкој идеји, била поткупљена или приморана

премазани, премазанко: назив за политичара који много лаже и који је *премазан свим бојама*, односно вешто крије своје право мишљење

прескакач: погледати под *Прелетач*

претварач: погледати под *Преливода*

прећутни договор – договор између политичара или странака који није званично постигнут нити обелодањен, али *de facto* постоји

продаја: особа која је погазила своје речи и зарад сопствених циљева се придружила супротној странци

радикал: особа која се залаже за радикално решавање проблема. У Србији такође назив за припадника или симпатизера Српске радикалне странке

Различак: Војислав Коштуница, јер је странка коју предводи на једним од претходних избора изашла управо са слоганом „Различак“, како би показали да су различити од осталих, а користе га иронично они који сматрају да се Коштуница не разликује од осталих

ракеташ: припадник војне ракетне јединице

реструктурирање: процес у коме се компанија реорганизује, са циљем повећавања профита и прилагођавања потребама тржишта

родољубље – видети

Патриотизам

ројалисти: заговорници монархија

роспија: изузетно свадљив политичар, женска особа, која има пуно непотребних реплика и коментара на различита мишљења

савезаши/променаши: симпатизери Савеза за промене

салонски политичар: политичар који углавном делује у канцеларијама и не излази у народ, не ради на теренима

сапутник: назив који у најширем смислу означава члана неке организације који дели њене циљеве и идеологију, и/ли помаже у њиховом остваривању, а да сам није њен члан

Сармица: надимак за политичарку Славицу Ђукић Дејановић, због физичког изгледа

Сателит: надимак за политичара Првослава Даванића

Свеприсутни: Александар Вучић, добио је овај надимак јер је стално присутан на телевизији

Свилана: назив за политичара Горана Свиланића

Свиња: односи се на Ивицу Дачића. Људи га упоређују са овом домаћом животињом због његовог физичког изгледа

сезона прозивања: политичка кампања

Сељак: надимак председника Народне сељачке странке Маријана Ристичевића, који му је додељен због назива те странке. Поред политике, бави се и земљорадњом, а често је на изборе излазио и под слоганом „Да се село пита“

сељаци: у народу прозвани чланови и симпатизери Народне сељачке странке, на чијем челу се налази Маријан Ристичевић

сендвичар: присталица СНС-а. Често се од непристалица ове странке може чути да овом именицом називају присталице исте, јер се прича како се присталицама и члановима ове странке редовно деле сендвичи – *‘Oheh са печеницом или куленом?’* – Реторичко питање

које се такође често може чути као провокација присталица СНС-а. Мисли се се на сендвич

Сенилко: надимак за покојног политичара Јована Кркобабића

сепаратизам: тежња или покрет за отцепљењем, за независношћу

сепаратисти: они који се залажу за отцепљење од матичне државе

сива еминенција: особе које тајно управљају државом. Од франц. *eminence grise*, што је израз који се употребљава за моћног саветника или за особу која незванично држи власт, нарочито преко неког другог лица, најчешће у тајности или приватно. Израз је добио назив по надимку француског монаха и дипломате, Франсоа Жозеф д'Трембле, који је тако назван према боји своје одеће. Он је био приватни секретар Кардинала Ришељеа, владара из сенке у Француској за време владавине Луја XIII

сигуран глас: израз који се користи у анкети коју свака странка спроводи за време предизборне кампање, када зову гласаче и у отвореној анкети питају за кога ће гласати

симпатизер: особа која је наклоњена одређеној партији

слобизам: период владавине Слободана Милошевића

слобирати: лобирати у корист политике Слободана Милошевића

слобиста: присталица политике Слободана Милошевића

слобода говора: право изражавања личних ставова и размишљања

слободна трговина: подразумева међународну трговину без интервенција власти

слобократија: демократија за време Слободана Милошевића

смрт комуни: израз који се може често видети у облику графита по улицама града. Односи се на комунизам и ауторова жеља при писању овог изрази је да изрази неслагање са идејама комунизма

Соланија: заједница Србије и Црне Горе формирана у марту 2002. године, названа тако по

Хавијеру Солани, посреднику у преговорима

социјалисти: назив за припаднике Социјалистичке партије Србије

спавач: члан неке организације убачен у непријатељску организацију или партију који дуго не дејствује већ чека погодан тренутак

спавачи: политички неактивни људи који имају своје политичке идеје, што значи да нису политички неписмени. Незадовољни су тренутним стањем и то исказују тако што не учествују у политичком животу, али су потенцијално, бројчано и интелектуално способни да учествују у променама ако их неко за то заинтересује (пробуди)

Спаситељ: назив за руског председника Владимира Путина

Спецификум– надимак Бранка Ружића због веома честог коришћења страних речи, међу којима је и реч спецификум

Срба ван Дам: члан Српске радикалне странке, Србољуб Живановић, који је свој надимак добио након инцидента у Народној скупштини у којем је страдао један нос и наочаре

Србенда: велики патриота, може бити похвално и погрдно у зависности од контекста

Србин 1389%: користи се за исмевање надрипатриота. Углавном када особа претерано наглашава своје патриотске ставове, као увреду може чути ово. 1389 је година одржавања Косовске битке, пошто се за надрипатриоте сматра да само ту годину и тај догађај из српске историје знају. Има веома саркастичан тон

Срболенд: Србија, земља лудорија: асоцијација на Дизниленд (Србија+Дизниленд)

Србски патријота: користи се за исмевање надрипатриота. Намерно се правописно неправилно пише, ради постицања ефекта негативне конотације

Српски Херој – графит исписан на зидовима, односи се на др Војислава Шешеља

статистичка грешка: превише занемарљив резултат неке

странке на изборима, термин преузет из статистике

странацки ботови: армија која својим коментарима на друштвеним мрежама заваравала јавно мњење, јер им је наређено да својим коментарима створе утисак да је цео свет одређен и да подржава његово мишљење, које уствари није лично, него циљано

страницки паразит: особа која је у странци искључиво из користи, ништа не пружа странци, а има корист од ње

странка: подразумева део мноштва (израз потиче од српске речи „страна“, а страна је увек део целине). Група људи која има политичку идеологију и циљ да врши државну власт

странчарење: разговор о политици (странке+трчарење)

Сунђер Боб: Вук Јеремћ, због физичке сличности са цртаним јунаком

Супермен из Фекетића: надимак Александра Вучића јер је његово спашавање детета из сметова у близини Фекетића упоређено са јунаштвом

СФРЈовац: југонасталгичар, особа која чезне за животом у СФРЈ

тајкун: богат и моћан пословни човек, који заузима истакнуто место у свету индустрије. У Србији ова реч има јако негативну конотацију и асоцира на непоштен начин стицања богатства. То је бизнисмен који је политичким везама остварио профит. Пример: Мирослав Мишковић и Милан Беко

такси странка: исто као тротинет и комби странка. Странка са толико мало чланова да би могли да „стану у један такси“

тапетирање: лепљење плаката, односно промо материјала пред изборе. Израз се користи када се цео један крај обложи тако да нико не може да скине све те плакате. Углавном се ради пред изборе и долази као директива с врха да би се облепила стратешки битна места

тачка усијања: моменат када одређене промене достигну врхунац (кулминацију)

темперана бомба: проблем који дуго тиња, сакупља

негативну енергију и никада се не зна када ће експлодирати. Пример: лоши међунационални односи, расно или верско угњетавање и тако даље

тендер: потиче од енглеске речи *tender*, што значи понуда, односно представља аукцијску свеску у којој је детаљан опис производа или услуге и услови које би требало испунити како би се трговало истом. У Србији је то често само формалност јер се неретко послови договарају пре објављивања тендера

Терминатор: СРС је овај надимак доделила Гордани Чомић, посланици Демократске странке, због начина на који је водила седнице Скупштине. Такође су је назвали и „пуковником“, јер се понашала као пуковник према војницима

Тома Гробар: Томислав Николић је две године радио као технички директор Јавног комуналног предузећа у Крагујевцу, када му је једна од надлежности била и брига о гробљима

Тома Диплома: назив за Томислава Николића. Наиме, надимак „Диплома“ му је приписан због афере око стицања факултетске дипломе и њене веродостојности

Трепко: Маји Гојковић додељен је овај надимак јер често приликом јавних обраћања претерано трепће

тротинет странка: исто као такси и комби странка, странка са малобројним чланством које би могло да „стане на један тротинет“

Ђелави: Драган Марковић Палма, алузија на то што поменути политичар нема косу

Убица: Саша Јанковић, због сумње да је учествовао у убиству

увлакуша: зарад својих циљева улази у коалицију са другим, утицајнијим, странкама

уградити се: незаконито присвојити део новца који је био намењен нечему другом, а требало је само да прође кроз руке особе која се уграђује. Екстремна варијанта је уграђивање у хуманитарним акцијама (за болесну децу, за санирање последица поплава...) **узубуњивач:** исто што и дувач у

пишталку, звиждач

усташа: погрдни назив којим Срби оствљавају припаднике хрватске националности. Израз потиче од усташког покрета који је постојао за време Другог светског рата, а у корену је реч устати, устанак

фарбати очи: процес у току предизборне кампање, када политичке странке говоре о својим успесима како би преварили гласаче да су учинили нешто добро

фаца: утицајни политичар на власти

Фереца: назив за политичарку Мају Гојковић, која је у дипломатској посети обукла хиџаб (муслиманску одећу која покрива цело тело) уместо мараме или ешарпе, што обично носе жене када одлазе у посету муслиманској држави

финландизација: процес у коме држава наизглед задржава своју аутономију, али је под великим утицајем неке веће силе

фиока: притвор

фотељаш: погрдан назив за функционера коме је стало само до фотеље, односно до власти и каријере

фрајер: политичар који сматра да је утицајан, или да је близак са утицајном особом

Фризура: видети под *Вила Равијола*

фркација: чланови скупштине који праве галаму и изазивају свађе

хајка: прогањање одређене странке или политичара

Хића: шаљиви надимак за диктатора Адолфа Хитлера

Хладни рат: рат без употребе оружја између земаља НАТО и Варшавског пакта, односно САД и СССР-а

Цветак заповетак: Мира Марковић, ово се повезује са њеним стилем, јер се често могла видети са цветићем у коси

Цензор: премијер Александар Вучић, добио је овај надимак због тога што, како кажу његови политички противници, лично одећу је шта сме да се појављује у водећим медијима

цензура: ауторитарно ограничавање или забрана јавног изражавања мишљења или идеја, поступак надзирања слободе изражавања

цензус: проценат гласова бирача изашлих на изборима који мора да освоји свака изборна листа, да би добила посланике у парламенту. За парламентарне изборе у Србији цензус је 5%, осим за изборне листе националних мањина, за које цензус не постоји, већ је то природни праг од 0, 4%

цензус коалиције: коалиције странака сличних програма, које се уједињују са циљем да заједно пређу цензус, јер не могу појединачно. Израз је погрдан и користи се од стране политичких противника одређене цензус коалиције

ценсуз партије: назив за странке које се не боре за власт, већ да се нађу у парламенту

циркусијада: митинг политичких противника

црвена банда: назив за комунисте, био је популаран деведесетих година и односио се на тадашњу комунистичку владу у земљи. Израз настао према називу песме „Бандо црвена“, београдског бенда „Директори“

црвени: надимак за социјалистичке партије, у Србији за СПС. На овим просторима првобитно је употребљено за припаднике КПЈ. Било је у широкој употреби од стране четника у Другом светском рату. Данас га углавном користе десничари

Црвенкапа: Весну Ковач грађани зову Црвенкапа, због боје косе

црвено-црна коалиција: бивша коалиција *левице* и *деснице* (СПС/ЈУЛ и СРС)

Чеда Змај: Чedomиру Јовановићу, вођи Либерално-демократске партије, је шаљиво приписан овај надимак, алудирајући на инсинуације о његовој зависности о наркотицима, на основу изражених подочњака

Чеда Наркоман: надимак Чедe Јовановића, српског политичара. Многи су под утиском да је ово истина,

и да његов физички изглед то потврђује. Остали у то не верују, али ипак користе овај израз ради вређања овог политичара

Чеда Црта: симпатизери других политичких опција су дали овај надимак Чедомиру Јовановићу због шале на његов рачун у вези опојних средстава. Црта представља кокаин који се распореди у облику црте, а затим се тако конзумира

Чедина зебра: пешачки прелаз код Новог Двора и некадашње зграде скупштине, где је 05. 02. 2002. недозвољено улицу прешао шеф Либерално-демократске странке, Чедомир Јовановић. Дан након тога путари су то поставили пешачки прелаз

Чеда Прашак: надимак Чедомира Јовановића

четаје: четници

четник, чеда: погрдни назив којим Хрвати називају Србе. У Србији се овај израз користи за паравојне формације из Другог светског рата, као и појединце који делују са позиције екстремног српског национализма. Одбили су да се повуку из окупираних земље и повели герилски рат против нацистичке Немачке. Комунистичка послератна власт их је прогласила издајничком, те се тако и воде до 2015. године, када је генерал Драгољуб Дража Михајловић рехабилитован

четници: Српски покрет обнове Вука Драшковића називали су често четницима, јер су први након Другог светског рата отворено износили четничку идеологију

и величали четнике Драже Михајловића

четници гибаничари: је израз за присталице Војислава Шешеља, који је употребио Чедомир Јовановић приликом Шешељевог повратка из Хашког трибунала

Чика Цобе: надимак за покојног председника Слободана Милошевића

Чуперак: Борис Тадић, због тамног чуперка који има на глави

цабалебарош: назив за особу која ништа не ради, уско се повезује са народним посланицима у скупштинама

Цори Клуни: Борис Тадић, због физичке сличности са глумцем

цукеле: погрдан назив за политичаре, цукела је назив за пса, а за политичаре се каже да лажу као пси

шатл дипломатија: површна дипломатија која се заснива на кратким доласцима политичара у туђу земљу да би се за кратко време решили политички проблеми

шездесетосмаши: људи који су учествовали у демонстрацијама 1968. године

Шеки дворска луда: ова синтагма се користи за Војислава Шешеља, српског политичара, председника Српске радикалне странке. У народу му је надимак Шеки, што је просто скраћеница за његово презиме. Део народа који не подржава Војислава, његове идеје и странку га овако зове, јер је под утиском да није нормалан човек. Они такође

тврде да прави будалу од себе, тако је настао израз

шерпације: демонстранти који лупају у шерпе

шешелевци: припадници Српске радикалне странке, они који заступају идеологију Војислава Шешеља

шешелељијада: скуп скандала и афера везаних за Војислава Шешеља

Шешељуга: надимак додељен чланци Српске радикалне странке, Гордани Поп Лазић. Надимак је добила када је ципелом усред Народне скупштине Републике Србије гађала потпредседницу Демократске странке Гордану Чомић

шљам: група људи неке странке или политичког опредељења за коју се везују најгоре људске особине

Шљива: погрдни надимак за политичара Војислава Коштуницу, због величине и боје његових подочњака

шљокације: назив за локалне политичаре који су новац из буџета потрошили у кафанам

Шулц: политичару Драгану Ђиласу додељен је овај надимак због физичке сличности са Дачом Шуљцом, њујоршким криминалцем 30-их и 40-их година прошлог века, пореклом немачким Јеврејином

Шумадијски Супермен: надимак Велимира Илића

ДОПРИНОС ЈАПАНСКИХ СЛАВИСТА СРПСКОЈ ФИЛОЛОГИЈИ

Задовољство је говорити о књизи која доноси информацију о србистици у Јапану, о управо објављеној књизи у већ знаменитој едицији Студије о Србима¹. Што сам се нашао у таквој пријатној улози, треба да захвалим пре свега уреднику књиге проф. др Мотоки Номађију, који ми је љубазно понудио да говорим поводом изласка књиге.

Иако је јапанска славистика млада дисциплина, србистика још мало млађа, ми, ево, имамо прилику да на једном зналачки припремљеном избору добијемо увид у то шта се у Јапану радило на проучавању српског језика и књижевности и докле се стигло. А чињеница да нам је један јапанолог – професор Номађи приуштио такву могућност говори да је далеко стигла кад има оваквог стручњака какав је он. Ово није само пригодна констатација, јер професора Номађија добро знам, више од деценије се познајемо, а последњих десет година, док сам био директор Института за српски језик САНУ, ближе смо сарађивали и знам колико је он урадио у науци о српском језику, па и за учвршћивање позиције српског језика у јапанској славистици. Не знам да ли га краси већа љубав према славистичкој науци и у њој србистици или дубља пријатељска осећања према нама. А понекад и наизглед ситнији детаљи могу да нам осветле појаву и човека. Па да само подсетим: кад отворимо имејл адресу професора Номађија, покаже нам се слика Александра Белића, нашег највећег лингвисте прве половине двадесетог века. Заслуга је његова, Номађијева, што се у јапанској славистичкој периодици налазе информације о актуелним збивањима у српској науци. Па се ту прати и одлазак са овог света наших највећих лингвиста данашњице. Тако се у часопису *Slavic Research Center News*, њиховом славистичком гласилу на јапанском језику бр. 119 за 2009. налази текст поводом смрти академика Ирене Грицкат Радуловић, а у броју 126 за 2011. текст поводом смрти академика Милке Ивић, према којој проф. Номађи гаји посебно поштовање. Узгред, академици Павле и Милка Ивић су гостовали у Јапану у време заснивања јапанске славистике – раних шездесетих година прошлог века. Професор Мотоки Номађи је један од иницијатора и извођача још једног великог подухвата: он је заједно са проф. др Људмилом Поповић и проф. др Дојчилом Војводићем приредђивач и уредник зборника радова посвећеног јубилеју академика Предрага Пипера „У простору лингвистичке славистике“ (Београд 2015). Кажем, добро познајем професора Номађија, па и то да он не жели да се његове заслуге посебно истичу, али овом приликом нисам никако могао ни смео заобићи бар нешто од њих.

Зборник „*Serbia iaponica*“ поред обимног Предговора и Поговора, које су написали и потписали професори Мотоки Номађи и Миљивој Алановић, садржи шеснаест радова подељених у четири поглавља. Прво поглавље, насловљено *I. Језик*, посвећено је језичким питањима и доноси шест радова, друго поглавље има наслов *II. Књижевност* и доноси четири рада, треће поглавље под насловом *III. Фолклор* садржи три рада, а последње је насловљено *IV. Есеји* и доноси такође три рада. Радови у првом поглављу баве се различитим питањима српског језика и различитим његовим нивоима, да их овде наведемо: Кеико Митани, Синтаксичке одлике словенских средњовековних законика – прилог компаративној синтакси словенских језика; Кеико Митани, Дубровник и свет средњовековног Балкана: историјске и литерарне чињенице у вези са куповином

¹ *Serbia iaponica*. Допринос јапанских слависта српској филологији, уредник проф. др Мотоки Номађи, Нови Сад: Матица српска; Јапан: Slavic-Eurasian Research Center; Београд: Завод за уџбенике : Вукова задужбина, 2016, 348 стр.

Стона; Широ Хатори, О прозодемама у српскохрватском језику; Такоа Камијама, Српскохрватски акценат – увод у генеративну фонологију српскохрватских именица; Јуми Накађима, О перцепцији српскохрватских акцената на основу јапанског језичког осећања и, на крају, Мотоки Нوماђи, Посесивни перфекат у српском језику (с освртом на друге словенске језике). У другом поглављу су радови: Шигео Курихара, Структура приповедака и дух приповедача – једна особеност Андрићеве књижевности; Ајако Оку, Између поезије и прозе: о Мансарди Данила Киша; а онда следи рад нама добро познате и драге Кајоко Јамасаки, Српска авангарда и јапанска поезија; па опет Кајоко Јамасаки, Компаративни опис јапанских и српских авангардних часописа; У трећем поглављу, посвећеном фолклору, доносе се радови: Шигео Курихара, Српска народна песма Хасанагиница; Исти, Увод у истраживање словенских народних епских песама; Исти, Ослободитељи од змајева и змајевити јунаци – компаративно истраживање руских и јужнословенских народних јуначких епских песама. Поглавље Есеји доноси радове: Казуо Танака, *Културне везе Јапана и Југославије*; Мицујоши Нумано, Приказ трију романа Данила Киша преведених на јапански језик; и Хироши Јамасаки, Узлет у космос (уз превод на јапански Његошеве Луче микрокозме).

Није прилика да се ни у виду напомена каже која реч о свим радовима из ове књиге, а, сем тога, ја као лингвиста нисам позван да говорим ни о свим језичким радовима, и због времена и још више због моје неспремности да приказујем овако разнородне радове. У сваком случају, треба нагласити бар две ствари. Прво, овај зборник представља различите области србистике којим се јапанска славистика бави и, друго, он на извештајан начин сведочи о развојном путу јапанске србистике будући да су радови писани у распону од четрдесет пет година. Сваки рад представља на свој начин занимљиво штиво и српским стручњацима за језик. Занимљива је, рецимо, сама чињеница да се један јапански слависта бави српским акцентима, и то не један него три, или други – језиком наших средњовековних владарских повеља. Па – свакако та њихова размишљања могу бити подстицајна и нама, домаћим лингвистима. Ови радови ће бити интересантни српским историчарима језика; ја сад могу само изразити задовољство што се од почетка јапанске славистике у центру пажње нашла и историја српског језика, односно језик српских владарских повеља. А да је то тако – да ће ови радови бити од интереса и домаћим истраживачима српског језика и књижевности, потврђује најбоље и рад колеге Нумађија „Посесивни перфекат у српском језику (с освртом на друге словенске језике)“. Он сведочи о томе да човек са стране може уочити нешто што се из близине није дало уочити, или бар не сасвим сагледати. Рецимо, академик Ирена Грицкат, наш прворазредни слависта, стручњак за српски јези како на плану дијахроније, тако и на плану синхроније, објавила је монографију о перфекту без помоћног глагола у српском језику, али није видела посесивни перфекат у српском језику, док професор Нумађија тврди и доказује да он ипак постоји (имам све написано; имамо преведену причу; имам исписане примере из граматике). Аутор у раду даје и граматичка и семантичка обиљежја посесивног перфекта. Појава посесивног перфекта лепо је представљена у словенским језицима и међу њима сагледана у српском језику. Овде ми пада у очи ауторова констатација: да је посесивни перфекат, по неким научницима, једна од дванаест заједничких црта европског језичког савеза, коме словенски језици не припадају, односно, по неким ауторима припадају његовој периферији. Истовремено, већи број словенских језика га имају: ови јужнословенски као резултат балканизације – најјаче ухватио маха у македонском. Тако је ово интересантан случај да једна појава балканизације приближује јужнословенске језике европском језичком савезу. Наиме, Нумађија каже: да се према мишљењу многих истраживача посесивни перфекат „може сматрати за један од балканизама, раширен у новогрчком, албанском, арумунском, неким бугарским дијалектима и македонском. Висока граматикализованост ПП-а у тим језицима се објашњава језичким контактом у вишејезичним срединама, нарочито под

утицајем балкано-романског језика, као што је случај с македонским, или због језичког контакта с грчким, како се види на материјалу тракијског дијалекта бугарског језика“ (стр. 124). С друге стране – „Можда би се чешћа употреба ПП-а у западнословенским језицима и словеначком могла објаснити језичким контактима са немачким, мада се семантичка сфера немачког ПП-а и ПП-а тих језика не подудара“ – закључује Номаћи (стр. 124). Овај рад сведочи о озбиљном и добро изведеном истраживању појаве и о томе да јапански србисти најновије генерације представљају научнике који заслужују највећи респект.

Наравно, нису мање интересантни ни радови из других поглавља – ни они посвећени питањима наше писане књижевности, нити радови посвећени народној књижевности. Српске народне песме су трудом Вука Ст. Карацића изашле на свет управо у време пред зачетак славистике као филолошке науке и у то време освојиле европски запад, а на другој страни, биле су добро познате и руским зачетницима славистике. Отприлике век и по након тога оне су и на почетку, у основама, јапанске славистике (рад „Српска народна песма Хасанагиница“ објављен је 1972. год.) и – захваљујући управо јапанским славистима – стигле и на исток, у земљу излазећег сунца. Ако узмемо у обзир чињеницу да су ту и радови који се баве највећим српским писцима Његошем и Андрићем или великим писцем наше савремене књижевности Кишом, те синтетички радови о савременијој српској књижевности, па компаративни радови, на једној страни, те преводе низа великих српских писаца на јапански језик опет трудом јапанских слависта, видимо да српска књижевност није слабо представљена у јапанској славистици.

Појава овога зборника радова јапанских србиста од вишеструког је значаја. Она нам сведочи: да је деловањем јапанских слависта српска књижевност ушла у културни живот Јапана – некако тако напомињу писци Предговора. Такође, српска научна публика, па и шира културна јавност, могу се на једном месту упознати са достигнућима јапанске србистике. Уз то још, овај зборник сведочи о развоју србистике у Јапану и – свакако – о њеном напредовању, о чему сведоче радови данашње генерације јапанских слависта. Зборник показује и да је јапанска србистика изграђена и развијена научна дисциплина, да јапанска славистика стоји уз раме светске славистике. Затим, већи број радова заступљених у зборнику због језичке баријере био је доступан врло малом броју људи у Србији – рецимо од шест радова који се баве српским језиком само два су првобитно била објављена на српском језику; од четири рада који се баве писаном књижевношћу два су била објављена на српском језику, такође, рад о Хасанагиници објављен је био на јапанском језику.

Поред велике заслуге приређивача књиге професора Мотоки Номађија, уредника едиције Студије о Србима и српских издавача, којим се овом приликом придружио и јапански издавач, претходног и садашњег, академикâ Пипера и Радовановића, који су у исто време и рецензенти књиге, велика је заслуга преводилаца – београдских јапанолога доцената Дивне Глумац и Давора Кличковића, те редактора превода професора Миливоја Алановића. Наравно, издавачи едиције Студије о Србима и овом приликом заслужили су похвале.

Ова књига ће заслужено наћи место у српским славистичким библиотекама и пред српским славистима, не само оним стручњацима који се баве српским језиком и књижевношћу.

Срето З. Танасић
Институт за српски језик САНУ,
Београд
sreto.tanasic@isj.sanu.ac.rs

Ур. Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Ненад Ивановић.
**ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА У СВЕТЛУ
 САВРЕМЕНИХ ПРИСТУПА: ЗБОРНИК НАУЧНИХ РАДОВА**
 (Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016) 577

1. Није непознаница да у српској славистици једно од главних места већ деценијама припада лексикографији. У прилог датој констатацији може ићи и чињеница да је делатност једне од најугледних домаћих научних институција, Института за српски језик Српске академије наука и уметности, усмерена превасходно на лексикографску делатност. Она обухвата континуирани рад на изради *Речника САНУ*, као и других речника, док не треба заборавити и то да је управо око израде потоњег речника заснована и организована сада већ позната Београдска лексикографска школа.

У светлу новијих остварења, релативно скоро, 2014. године, путем колективне монографије *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси* (ур. Р. Драгићевић, Београд: Филолошки факултет) научна и стручна јавност имала је прилику ближе да се упозна са различитим питањима једнојезичне (српске) лексикографије. Заступљеност двају углова сагледавања, теоријског и практичног, несумњиво је допринела формирању што потпуније слике о стању савремене српске лексикографије.

2. Већ коју годину касније, пред нама се налази ново издање Института за српски језик САНУ. У питању је зборник научних радова *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа* који су уредили др Стана Ристић, др Ивана Лазић Коњик и др Ненад Ивановић. Иницирање и каснија организација израде зборника потекли су од стране поменуте групе сарадника Института ангажованих на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*.

Појављивању оваквог издања претходио је озбиљан посао. Сам зборник настао је у оквиру плана издавачке делатности Института за 2015. годину. Још почетком марта одређени су оквирни циљеви. Најјезгровитије речено, они су подразумевали представљање савременог стања и резултата у лексикологији и лексикографији данас. Узети су у обзир актуелни приступи (традиционални и савремени), као и достигнућа у домену традиционалне и компјутерске лексикографије. На позив на сарадњу одазвали су се многи еминенти лингвисти из земље и иностранства, превасходно лексиколози и лексикографи, те је до краја 2015. године на адресу уредништва дошло преко тридесет радова на шест словенских језика, као и енглеском. Да су оквирни циљеви далеко премашени може се закључити, између осталог, простим прелиставањем зборника и увидом у његову структурну и садржинску разноврсност.

3. У структурно-композиционом погледу зборник је најпре подељен на три блока: 1. *Типови речника – теоријски приступи и практични резултати* (11–352), 2. *Когнитивни приступи – стереотипи и језичка слика света* (353–469), 3) *Идентификација лексичких јединица и њихова системска организација* (471–577). Први брук је најобимнији и састоји се од пет засебно издвојених целина: *Савремена дескриптивна лексикографија* (11–130), *Електронска лексикографија, планирање и унапређење лексикографског рада* (131–180), *Историјска лексикографија* (181–221), *Неографија* (223–233), *Терминологија и терминологија* (235–286) и *Специјални речници* (287–352). Зборник садржи тридесет и два научна рада, према блоковима организована на следећи начин: први блок сачињава деветнаест радова, други обухвата седам, док се у трећем блоку налази шест радова.

3.1. Први блок зборника посвећен је сагледавањима различитих типова речника, на материјалу превасходно словенских језика, из перспективе теоријских приступа и практичних резултата.

3.1.1. САВРЕМЕНА ДЕСКРИПТИВНА ЛЕКСИКОГРАФИЈА. Прва целина датог блока започиње радом „Об Активном словаре русского языка“ (13–77) Ј. Д. Апрессјана, редов-

ног члана Руске академије наука. Ради се о еминентном руском лингвисти, али и лексикографу који се залаже за идеју интегралног описа језика и системске лексикографије. У руској лексикографији она је први пут примењена у изради *Активног речника руског језика*, чијим је теоријско-методолошким аспектима овај рад и посвећен. Међутим, упућени у Апресјанов лексикографски рад знају да су основна начела дате идеје садржана и у појединим речницима у чијој је изради он раније учествовао (нпр. у речницима синонима, најпре у преводној лексикографији (енглеско-руској), а затим и само на руском материјалу). Сврха активног речника јесте давање интегралног, системског описа најфреквентнијих речи у језику. Ради њихове адекватне интерпретације изграђен је и одговарајући метајезик, доследно примењиван на нивоу речничке микроструктуре. На тај начин представљене су информације о семантици речи, њиховим прозодијским, морфосинтаксичким и стилистичким обележјима. Дају се и подаци релевантни са лексичког становишта (синоними, антоними итд.), информације о лексичко-семантичкој спојивости, дериватима и прагматици, док значајну компоненту одредница чини и заступљеност екстралингвистичких података. У одредницама се такође налази и мноштво примера из Националног корпуса руског језика.

Иначе, израда Активног речника отпочела је још 2007. године и реализује се у одељењу за теоријску семантику Института за руски језик РАН. Под редакцијом Ј. А. Апресјана до сада су објављена два тома речника, укупног обима 1143 странице. У њима је обрађена грађа закључно са словом *г*. Иако целокупан опус неће садржити изразито велики број речи (очекује се око 12.000 јединица), свеобухватност података, изузетно висок степен подробности и тачности лексикографског описа чине овај речник иновативним и готово јединственим не само у руској средини, већ и шире. У њему су обједињени подаци који омогућавају не само разумевање речи у одређеном контексту (што чине и тзв. пасивни речници), већ и исправну употребу, тачно изражавање и разумевање на који се начин и којим језичким средства конкретни смисао може изразити. У научном погледу значајно је што су одређене теоријско-методолошке идеје практично реализоване, што се добија још један извор за истраживања који може подстаћи нова, допринети преиспитивању или унапређивању постојећих, као и то што се дати извор ослања на најважнија европска и руска лексикографска достигнућа и резултате савремених теоријских истраживања у домену лексикологије, лексикографије и других релевантних контактних дисциплина.

Рад Марије Чоролејеве „Теорија на лексикографията и класифицијата на речници-те“ (79–86) посвећен је једном од питања теоријске лексикографије. У питању је класификација речника. Ауторка их предлаже две. Прва, умногме блиска класичној, формира се на основу начина презентације језика као објекта речника, док је друга хијерархијски структурирана и зависи од степена сложености различитих типова речника у лексикографском погледу.

Какав нам општи речник српског језика највише треба? Одговор на дато питање нуди у истоименом раду (87–117) познати српски лексиколог и лексикограф Твртко Прћић. Констатујући да у нашој средини речници још увек немају довољну, потребну и очекивану корисничку базу, он износи предлог за састављање савременог општег речника српског језика. Његова реализација одликовала би се корпусном и компјутерском заснованошћу и на тај начин следила би најновија лексикографска достигнућа. Прћић излаже теоријско-методолошке и практичне основе речника, уз приметно ослањање на принципе савремене лексикографије. Из сагледавања опште карактеризације и типолошке идентификације речника, радно насловљеног *Савремени речник српског језика*, може се закључити да аутор настоји да сачини речник који би садржински, структурно и реализационо задовољи комуникативне потребе корисника XXI века и постигао задате циљеве (комуникативни, дескриптивни, прескриптивни, металексички, лексикографски и образовни). Укупан број одредница који би чинио макроструктуру речни-

ка износио би око 100.000 (не рачунајући пододреднице). Конкретна методолошка и практична решења на плану микроструктуре ослањају се на сопствена истраживања аутора и превасходно англосаксонску литературу, а посебно британске речнике. Прћић описује аспекте израде и реализације речника. Предлаже отпочињање институционалног развијања и неговања речничке културе у нашој средини, где би значајна улога припала управо овом речнику, и то у електронској форми, у циљу попуњавања постојеће празнине у продукцији најновијих једнојезичних и једнотомних речника савременог српског језика.

Рад под називом „Novi slovar slovenskega knjižnega jezika – temeljna konceptualna izhodišča“ (119–130) последњи је у целини посвећеној савременој дескриптивној лексикографији. Аутор је Нина Лединек, словеначки истраживач у области лексикологије, лексикографије и корпусне лингвистике, која је рад посветила новом речнику словеначког књижевног језика. Ради се о једнојезичном речнику средњег обима чија се израда реализује на Институту за словеначки језик при Научноистраживачком центру Словеначке академије наука и уметности. Ауторка се бави концептуалним полазиштима, питањима структуре речника (макроструктуре и микроструктуре), нарочито у светлу промена у словеначкој лексикографији и начинима лексикографског описа.

3.1.2. ЕЛЕКТРОНСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА, ПЛАНИРАЊЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ ЛЕКСИКОГРАФСКОГ РАДА. Ова целина броји три рада. Први од њих је „Грађа Речника САНУ – потребе и могућности дигитализације у светлу савремених приступа“ (133–154) Ненада Ивановића, Милене Јакић и Стане Ристић. Циљ је да се представе потребе и могућности дигитализације грађе Речника САНУ са становишта рачунарски оријентисаних приступа осавремењавању крупнијих речничких пројеката у савременом добу. Разматрања отпочињу сагледавањем Речника САНУ као комплексног лексикографског дела. Говори се о његовом месту у европској академијској лексикографији и констатују потешкоће у дефинисању Речника према строжим класификацијама. Разлог последњем крије се у одређеним параметрима, иначе валидним за типологију речника (као што су нпр. профилисање циљева и циљне групе корисника речника, методологија израде, теоријске поставке итд.) и њиховој *подложности променама* током процеса израде. Уколико је израда дуготрајна, а то често буде случај, онда се динамика наведених промена још очигледније манифестује (што се у области академијске лексикографије иначе препознаје као универзалан проблем). Пажња је посвећена и питањима комплексности фазне израде РСАНУ, репрезентативности грађе за опис савременог српског књижевног језика и темпа његове израде у поређењу са сродним речницима у европском простору. Тако се дошло до закључка да се Речник САНУ израђује приближно истим темпом којим се израђују и други тезаурусни речници академијског типа у Европи, али и да темпо израде не зависи само од броја одредница. Други део рада посвећен је потреби дигитализације различитих типова грађе за Речник САНУ. То је актуелно питање, будући да грађа, као што је познато, тренутно постоји само у папирном формату. Као могући начини дигитализације истакнути су скенирање (са или без оптичког препознавања карактера) и дактилографско прекуцавање. Разматрени су и оптимални начини дигитализације лексикографских листића, библиотечких извора и до сада објављених томова Речника. У финалном делу рада дат је нацрт рачунарског окружења које би послужило за интегрисање дигитализоване грађе и њено несметано коришћење путем комплексног софтвера за унос и измену одредница (одн. *система за израду речника* у терминологији Б. Т. Аткинсове и М. Рандела). Рад је такође употпуњен графичким приказима лексикографског програма Tlex и одредницом *поћаконити* у форми XML скрипта.

Аутори су указали и на друге могућности експлоатације дигитализоване грађе, примера ради, приликом презентације материјалне културе.

У раду Снежане Петровић и Томе Тасовца насловљеном „Лексикографска анотација нестандартних облика у служби претраживости електронских облика“ (155–168) пред-

стављена је дигитализација дијалекатских лексикографских извора. Имамо у виду рукописну збирку речи из Призрена Димитрија Чемериџића. Образложена је оправданост дигитализације ове збирке која садржи 509 страница прекуцаног текста (реци на слова од *a* до *z*) и приближно 17.000 руком писаних листића (од слова *d* до *ш*). Важно место у раду припада насловљавању одредница и лексикографској анотацији нестандартних облика. Део проблема и могућих пратичних решења понуђен је ради стварања што исцрпнијег опуса смерница за дигитализацију других језичких ресурса сродног типа. Понуђене функције дају могућност вишеструког претраживања речника и повезивања са другим лексикографским изворима и порталима у електронском виду.

Исидора Бјелаковић у раду „Електронско издање *Речника славеносрпског језика* (предности, проблеми, могућности)“ (169–180), као што се може закључити и из наслова, бави се анализом добрих и лоших страна конципирања електронског издања историјских речника. Централно место у раду посвећено *Речнику славеносрпског језика* чија је израда започета осамдесетих година прошлог века у Матици српској. Из угла електронске лексикографије ауторка је представила могућности обраде историјског корпуса на примеру платформе Moodle и софтвера Tlex и закључила да електронске речнике види као централну тему будућих лексикографских пројеката.

3.1.3. ИСТОРИЈСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА. Наредна целина посвећена је истраживањима дијакхронијског карактера. У њој се налазе три, махом прегледна рада чији су аутори већ добро позната имена у славистици. Први рад носи назив „Современные достижения и проблемы русской исторической лексикографии“ (183–196). Аутор је М. И. Чернишова из Института за руски језик „В. В. Виноградов“ РАН, иначе председник Комисије за лексикологију и лексикографију при Међународном комитету слависта. Она је представила основна достигнућа руске историјске лексикографије истакавши израду фундаменталних речника и појаву настанка нових жанрова (међу којима се, на пример, издавају речници комбинованог типа). Све ово, како видимо, указује да се руска историјска лексикографија активно развија, међутим, ситуација није тако монолитна. Јављају се и проблеми, на шта се у раду такође скреће пажња, и то најпре у погледу израде вишетомних речника (застарелост и концептуалне промене). Чернишова сматра да се дати проблеми могу решити на различите начине. Неки од њих су одабир нових извора, употреба електронских ресурса, као и рад на допуњавању и исправљању издања. У руској историјској лексикографији увелико се примњују савремене електронске технологије и јављају, како наводи ауторка, „пропратни пројекти“ који прате припрему и издавање речника и умногоме осавремењују рад на грађи (њеној интерпретацији, презентацији). Неки нови, већ реализовани и према ауторкином мишљењу перспективни пројекти, допринели су надомешћивању одсуства историјског речника кумулативног карактера (будући да је познато да је у развојном путу руске лексикографије, за разлику, примера ради, од енглеске, предност дата опису језика по периодима, тако постоје речници који обрађују периоде XI–XIV, XI–XVII, XVI–XVII века итд.).

У раду „Приручни етимолошки речник српског језика – допринос савременој етимологији“ (197–210) Јасне Влајић-Поповић и Марте Бјелетић, научних саветника Института за српски језик САНУ, даје се преглед рада на Приручном етимолошком речнику српског језика. Идеја о његовој изради настала је током израде тезаурусног *Етимолошког речника српског језика*, чији је излазак прве свеске 2003. године означио постављање стварног темеља српске етимолошке лексикографије. Значајна пажња у раду посвећена је конкретном научном доприносу Приручног речника савременој српској и словенској, па у крајњој линији и индоевропској етимологији. То се чини путем провизорне типологије новина које речник доноси, а илуструје на примеру одредница поређених са одговарајућим Скоковим одредницама или изводима из њих (будући да су махом организоване гнездовно, а не лексемно). Одабрано је десет лексема чија се проблематичност решава углавном на плићој временској равни (даска, глџмазан, клѣти

се, неваљао, обећати, порез, разговѣтан, варварин, зѣмка, жбѣн), барем када се има у виду период самосталног развоја српског језика. Како би се расветлили сви аспекти формалног и семантичког развоја речи, ауторке су показале да и оне речи за које увелико постоји тумачење на прасловенском нивоу неретко захтевају дубљу и свестранију анализу, у чему се, заправо, и огледа основни допринос датог речника етимологији.

Радам „Сравнительная лексикография славянских языков“ (211–221) А. К. Шапошњикова пружа се увид у кратак преглед компаративне лексикографије словенских језика. Узет је у обзир период од протеклих двеста година. У раду се констатује да и даље предстоји велики рад у погледу лексикографских извора којима се осветљава прасловенско стање. Аутор указује на значај овакве врсте речника и наводи да се њима може допринети ширењу научних спознаја и отварају многе могућности из угла образовне и научноистраживачке делатности.

3.1.4. НЕОГРАФИЈА. Засебна целина у зборнику припада и неографији. На корпусу издања објављених у последњих петнаест година, Диана Благојева у раду „Съвремени подходи в славянската неография“ (225–233) бави се анализом лексикографских параметара везаних за тип речничке јединице и начин организације грађе. Ауторка се определила за њих јер сматра да управо дати параметри представљају основу опште лексикографске концепције речника неологизама и одређују њихову типологију са становишта општости и издиференцираности. О томе се такође говори у раду, као и о примени савремених поступака у неографији. На основу сагледавања, спроведених на примеру речника бугарског, пољског, руског, украјинског и чешког језика, Благојева закључује да се у речиницима неологизама и даље неретко користи традиционални приступ изградбе. Са друге стране, словенска неографска пракса успешно спаја традиционалне и савремене приступе, док ће сврсисходност лексикографских решења бити процењивана на основу тога хоће ли моћи да обезбде адекватност и системност лексикографског описа нове лексике или не.

3.1.5. ТЕРМИНОЛОГИЈА И ТЕРМИНОГРАФИЈА. У центру пажње у овој целини налазе се области за које влада активно интересовање у савременој лингвистици.

У раду „The status of the Serbian terminology defined by the Serbian language policy throughout its contemporary and future plans. An outline of the terminological algorithm“ (237–248) Маја Калезић упознаје научну и стручну јавност са предлогом нацрта за електронско дизајнирање, како наводи, тзв. *портрета* односно својеврсних *биографија* термина. То се чини путем новог термилошког алгоритма који би послужио да се у апликацијама националних термилошких релационих база података у већој мери избегну потешкоће везане за процес адаптације националног са интернационалним дигиталним терминографским описом, уз поштовање препорученог ISO стандарда (ТК 37). Рад може бити од значаја најпре термилозима и терминографима, док је значајно што се студија ослања на резултате научних истраживања из домена дигиталних приступа лингвистичким истраживањима, као и постулате савремене специјализоване дигиталне лексикографије.

М. Жагар Карер доставила је рад по насловом „Sodobni pristupi slovenski terminografiji“ (249–260). У њему је најпре указала на плурализам приступа изради термилошких речника у Словенији. Одређени приступи бирају се у зависности од профила корисника речника. Као два водећа приступа издвојила је појмовни и корпусни. Први, више традиционални, намењен је стручњацима, ужем профилу корисника, док се корпусни квалификује као савременији, с тим што носи нижи степен специјализованости, те је погодан за шири круг корисника.

Прегледом важнијих теоријских приступа терминографији бавио се у раду „Терминографија и сродне дисциплине (из угла српске и словенске лингвистике)“ (261–272) Владан Јовановић. Полазећи од појма и термина *терминографија*, он је размотрио предмет и задатке ове научне дисциплине, као и њен однос са појединим сродним дисципли-

плинама – терминологијом и лексикологијом. Аутор је одредио место терминографије у српској и словенској лингвистици, а затим указао на њен значај у том погледу. Међутим, и упркос томе да се ова дисциплина све активније развија, она је још увек далеко од савршеног описа и савремене примене, закључује Јовановић. У словенским срединама, наводи он, још увек недостају поједини типови специјалних речника (нпр. речници интернационалних терминосистема, фреквенцијски и творбени терминолошки речници). С правом је истакнута потреба за додатним установљивањем и развојем научне и стручне терминологије сопственог језика, као и потреба за теоријском разрадом принципа презентације терминолошке грађе у лексикографским изворима. Томе би несумњиво могла допринети и израда приручника терминографије која би имала теоријску вредност (презентација савремених теоријских знања), али и практичну исто тако (упутства за израду савременог терминолошког речника).

Радам Мира Милић „Принципи састављања двојезичних терминолошких речника: Енглеско-српски речник спортских термина“ (273–286) завршава се целина посвећена терминологији и терминографији. На грађи спортских термина ауторка се у овом раду бави принципима двојезичне (енглеско-српске) лексикографије. Сâмо истраживање засновано је на ранијем истраживању М. Милић. Оно је обухватало корпус од 1.500 термина везаних за игре лоптом у енглеском и српском језику. Након теоријских разматрања и анализе корпуса, размотрени су принципи стандардизације спортске терминологије и њихова лексикографска кодификација. Будући да *Енглеско-српски речник спортских термина* увелико навршава деценију од објављивања, ауторка прави критички осврт на речник и даје низ оправданих запажања у вези са његовом макро- и микроструктуром.

3.1.6. СПЕЦИЈАЛНИ РЕЧНИЦИ. Предмет истраживања Ђорђа Оташевића, познатог домаћег лексикографа, били су школски речници српског језика, што је уједно и наслов његовог рада (289–304). Он је навео класификацију ове врсте речника, описао основне типове и представио њихове особине. Оташевић сматра да се највећи недостатак у нашој средини осећа у погледу једнојезичних школских речника, општих и специјализованих, док као најцелисходнију види израду општег једнојезичног школског речника српског као матерњег језика (уз потребу доступности и штампане и електронске верзије).

У раду „Нејезички и језички фактори за конципирање речника колокација српског језика“ (305–320) Јасмина Дражић анализира је питања коципирања речника колокација српског језика. Она расветљава питања која се тичу културних специфичности, когнитивних концепата и језичког лексикона, са једне стране, и структуре речника, са друге. Полазећи од сагледавања вишечланих лексичких јединица у (мета)-лексикографији и колокација у светлу европске лексикографије, ауторка се бавила нејезичким и језичким факторима за конципирање дате врсте речника. Нејезички фактори отворили су многобројна лингвистичка питања (најпре семантичка, морфосинтаксичка, лексиколошка) која је потребно сумарно лексикографски обрадити, док проблематику језичког корпуса, према мишљењу Ј. Дражић, треба решавати на основу поставки М. Стабса, уз паралелни ослонац на теорију универзалне семантике А. Вјежбицке (чија се полазишта иначе препознају на примеру комбинаторног речника И. А. Мељчука и А. К. Жоловског).

Рад „Од потребе до могућности израде речника говорне етикеције у српском језику“ (341–352) Бојана Милосављевић посветила је лексикографском подухвату чије време тек долази. Ради се о речнику говорне етикеције. У раду се указује на научне и практичне потребе његове израде, као и могућности. Значајан део рада посвећен је и теоријско-методолошким основама на којима би се базирао овај речник, а за које се ауторка рада залаже.

Ширини заступљених тема несумњиво је допринео и рад „Дескриптивни речник лексема из сфере православне духовности у савременом српском језику“ (321–340). Аутор овог рада је Ружица Левушкина, научни сарадник Института за српски језик САНУ.

Одабир теме није случајан, већ проистиче из дугогодишњег бављења датом проблематиком, као и српском лексиком из сфере православне духовности уопште. У раду се представља будући дескриптивни тезаурус поменутог слоја лексике. Речник би, наиме, био тематски, превасходно дескриптивни, али у одређеној мери садржао би елементе нормативног, па чак и етичког карактера. Ауторка процењује да ће њиме бити обухваћено око 15.000 одредница, чиме би се несумњиво дао допринос српској лексикографској продукцији. Потреба за оваквим типом речника осећа се веома дуго, са становишта и струке и науке, и то не само у нашој средини већ и шире. О томе се неретко скретала пажња, нарочито у словенској теолингвистици. Р. Левушкина даље указује на битне теоријско-методолошке аспекте израде речника, модел његове израде и структуру, док ће битно је истаћи и то да ће у речнику преовлађавати теоцентрична парадигма. Корпус ће сачињавати одговарајуће лексичке јединице које се односе на сферу православне духовности. Тако ће бити заступљена лексика из општег лексичког фонда, термилошка лексика, ономастичке јединице и друге јединице које ће допринети лексичкој разноврсности речника (нпр. историзми, архаизми, библизми и сл.). У раду су размотрени и аспекти речничке микроструктуре (нпр. питања квалификатора, илустративног материјала) и понуђена поједина техничка решења за модел потенцијалног речничког чланка.

3.2. Други блок пружа нам увид у централну тематику зборника из когнитивнолингвистичке перспективе. У њему је заступљено седам радова чији се готово сви аутори могу сматрати значајним именима не само српске, већ и словенске лингвистике.

У раду еминентног Жежија Бартмињског и Станиславе Њебжеговске-Бартмињске „*O lubelskim Słowniku stereotypów i symboli ludowych*“ (355–376) дат је синтетички поглед на основне претпоставке и принципе израде *Речника стереотипа и народних симбола*. Идеја о настанку овог лексикографског извора настала је још седамдесетих година прошлог века. Замисао је реализовала у дело група етнолингвиста са Универзитета у Лублину (Пољска). Аутори наводе да ће се комплетан обим речника састојати од седам томова, од којих ће сваки бити посвећен једној од конституенти које прате редослед у чину стварања (материја, човек и опште категорије), по томовима: 1) Космос, 2) Биљке, 3) Животиње, 4) Људи, 5) Друштво, 6) Религија и демонологија, 7) Време, простор, мерне јединице и боје. Полазећи од интерпретације кључних појмова попут *језичка слика света, стереотип, симбол*, разматрају се основне теоријске поставке речника и даје пример структуре речничке одреднице. Пажња је посвећена и когнитивној дефиницији која треба да илуструје како говорник разуме реч (а не њено значење). Она има наративну природу и, у тумачењу Тартуске семиотичке школе, може се квалификовати као текст културе. У завршном делу рада говори се о перцепцији Речника из угла рецензената.

Когнитивној дефиницији умногоме је посвећен и следећи рад под називом „Репрезентативност Речника САНУ за етнолингвистичка истраживања: од лексикографске ка когнитивној дефиницији“ (377–394). На примеру двају различитих лексикографских приступа карактеристичних за два речника – традиционални лексикографски приступ и таксономска семантичка дефиниција и когнитивнолингвистички приступ и когнитивна дефиниција – Стана Ристић и Ивана Лазић Коњик јасно су и поуздано показале репрезентативност Речника САНУ за истраживања етнолингвистичког карактера. Захваљујући својој чврстој теоријско-методолошкој утемељености и избалансираној грађи, РСАНУ прати не само актуелне тенденције у лексикологији и лексикографији, већ и савремене когнитивне приступе у лексикографској обради лексема (без обзира на то што методе лексикографске обраде и даље умногоме традиционалне).

Рад Дејана Ајдачића „Ауторски текстови у реконструкцији језичке слике света“ (395–408) својом етнолингвистичком усмереношћу тематски се лепо наставља на претходни. Аутор најпре констатује да у етнолингвистици постоје различити ставови у погледу употребе ауторских текстова приликом реконструкције језичке слике света. На тај начин

анализирао је различита обележја индивидуалне слике света, а затим заједничке и различите елементе у језичкој слици света и језичкој слици света у ауторским текстовима (као типу индивидуалне језичке слике света, само представљене у тексту). Као потешкоће приликом истраживања ауторске слике света овај познати етнолингвиста и фолклориста издваја неодређеност, позиционирање ауторског гласа, вишегласје ликова и текстова, као и промену значења одређених речи, и указује на потребу даљих истраживања.

Асоцијативна лексикографија подстакла је Марију Стефановић, ванредног професора са Универзитета у Новом Саду, на рад под називом „О асоцијативним речницима као извору за опис концепата (на примеру асоцијативног поља *дом* у руском језику) (409–423). Представивши савремена кретања у лексикографској продукцији везаној за асоцијативне речнике у појединим словенским земљама, ауторка у наредним поглављима рада указује на разлике у процесу стварања различитих асоцијативних речника словенских језика и настоји да утврди њихову релевантност за финални резултат (асоцијативно поље). М. Стефановић тако закључује да је најважнији параметар који обезбеђује квалитет информације у асоцијативном пољу број испитаника, док значајну улогу за сродна истраживања могу имати и метода прикупљања података, заступљеност граматикализованих облика и број стимулуса.

Услед измене концептуалних облика менталности, М. В. Пименова у раду „Устойчивые единицы в диахронии и концептуальные формы ментальности“ (425–438) даје преглед историјског развоја устаљених језичких израза, у ауторкиној терминологији – *синкретема*. Њих одликује, сматра она, метонимијска системност и у даљем току рада указује на њихову поделу, разлику у односу на фразеологизме, али и перспективе лексикографског описа овакве врсте језичког материјала.

У савременој рачунарској лингвистици као једно од активних подручја рада препознају се анализа сентимента и језик евалуације. Више о овим темама наша научна и стручна јавност углавном може сазнати, од домаћих лингвиста, од Радославе Трнавац. Једна од значајних одлика њених истраживања јесте то што се она умногоме ослањају на актуелне токове у светској лингвистици. Такав је случај и са радом „Анализа сентимента: систем оцене и природни семантички метајезик“ (439–454). У њему су представљена два лексичка приступа евалуацији и евалуативним придевима у тексту. Ради се о системско-функционалном систему оцене и природном семантичком метајезику. Ауторка настоји да понуди опис класификације евалуативних придева на примеру српског језика у наведеном систему. У семантмент анализи врши се аутоматска екстракција субјективног садржаја из дискурса, стога Р. Трнавац указује на потенцијал примене поменутих двају система у погледу хибридне употребе у датој врсти анализе.

Добре стране примене лексикографских стратегија које су утемељене у принципима теорије прототипа приликом обраде полисемичних лексема настоји да представи Ана Халас у раду „Примена теорије прототипа у представљању полисемије“ (455–469). Она је одабрала три једнојезичка речника српског језика и показала начине на које је могуће унапредити и осавременити традиционалну лексикографску праксу, нарочито када су у питању лексикографске стратегије сродне когнитивнолингвистичкој лексиколошкој теорији.

3.3. Последњи, трећи блок зборника посвећен је питањима идентификације лексичких јединица и њихове системске организације. Садржи шест научних радова. Први од њих припада С. М. Толстој са Института за славистику РАН, иностраном члану Српске академије наука и уметности. У раду „Лексическое поле пищи и питания в славянских языках (к типологии «общих» номинаций)“ (473–492) анализирају се прасловенске именице и глаголи који се односе на сферу хране и исхране, а најпре: *ed- (еда, ест), *kъgm- (корм, кормить), *pit- (питать, пища), *trav- (пол. strawa), *syt- (сытый, насыщать), *xorn- (ю.-слав. храна, хранити), *živ- (пол. pożywienie, чеш. živit), *sil- (пол. posiłek), *krěp- (пол. krzepić). Ауторка је дошла до закључка да је сфера исхране

/ примања хране у словенским језицима слабије разрађена у лексичком и семантичком погледу, док одговарајућу каузативну лексику (која категоризује исхрану као процес узајамног деловања субјекта и објекта) одликује богатство мотива и семантичка дубина. Такође, на примеру каузативне лексике везане за исхрану уочава се јасна тенденција ка интерпретацији значења у социјално-етичком кључу, у контексту интеракције са другим људима (отуда семантичка веза исхране са мотивима издржавања, бриге, заштите, васпитања итд.)

Борис Хлебец, познато име домаће англистике, у раду „A contrastive analysis of the performative appoint and its Serbian correspondents“ (493–514) представља истраживање где се путем колокацијске методе по први пут енглески глагол *appoint* и синонимни *nominate* и *name* пореде са српским *поставити* и *(на)именовати*. Испоставља се да глагол *appoint* допунски захтева сему „неко са друштвеном моћи“ а *поставити* „неко са друштвеном улогом“. Сема „улога друштвене моћи“, која се јавља код енглеских глагола, у одговарајућим глаголима српског језика диференцира се на „друштвена улога“ и „катеорија некога са друштвеном моћи“. Тако се може закључити да је појам друштвене улоге у српском језику снажије изражен од појма друштвене моћи него што је то ситуација у енглеском језику. Аутор сматра да добијени резултати корелирају са социјалним и психолошким разликама између говорника анализираних двају језика.

У раду „Dvojbe pri određivanju natuknice“ (515–532) Бранка Тарфа са Универзитета у Загребу бавила се једним увек актуелним лексикографским питањем. То је одређивање границе лексичких јединица у значењском погледу, а све у светлу лексикографских одредница. Ауторка указује и прегледно наводи проблеме који се том приликом јављају и нуди предлог појединих решења.

Лексичко-семантичка обележја предикатива у прилошким предикатским изразима представљају предмет истраживања Јелене Ајцановић у истоименом раду (533–546). Долази се до закључка да прилози (начински, спацијални и темпорални – са становшта семантичких класа) и именице заузимају позицију неглаголске компоненте прилошких предикатских израза у српском језику. Испоставља се да именице у датој улози служе за одређивање прилика, ситуација или неког психофизичког стања. Оне на тај начин, као предикативи у предикату, имају вредност прилога као врсте речи (иако је, наравно, могуће успоставити синонимну конструкцију са прилогом, нпр. *спарина је – спарно је*).

Марија Вучковић у раду „Егзоцентричне сложенице које имају структуру: број ‘три’ с аугментативним значењем + именица“ (547–564) анализира, као што се из самог наслова може закључити, егзоцентрични тип сложеница које у првом делу садрже број *три* у аугментативном значењу, док се у другом налази именица, углавном са соматским значењем. Именицама се на тај начин означавају особе које имају сродно значење (нпр. *трогргла* – женска особа која прегласно говори), док се придевима и партиципима указује на дате особине (нпр. *трисвети* – три пута свети, пресвети). Као експресивно маркирани дијалектизми, закључује ауторка, дате јединице налазе се на лексичкој периферији, према то не представљају језички куриозитет.

Дати блок, као и зборник у целини, завршава се радом „A prolegomenon to automatic detection of errors in the treatment of lexical anisomorphism“ (565–577). Његов аутор је наш познати лингвиста, Данко Шипка, са Државног универзитета Аризоне. У овом раду он предлаже modele за идентификацију типичних грешака приликом обраде међујезичког лексичког анизоморфизма. Аутор то чини на основу теоријских оквира својих ранијих истраживања (а конкретно изложених у монографији *Lexical Conflict: Theory and practice*). На тај начин анализирана је изводљивост модела за откривање грешака, комплексност ресурса за њихову изразу, њихова обухватност и искључивост. Засебан део рада посвећен је питањима формулисања модела претраживања сродних регуларних израза у циљу откривања грешака које се могу јавити приликом обраде анизоморфизма заснованог на вишеструкој еквиваленцији.

4. Зборник научних радова *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа* несумњиво представља значајан допринос представљању и сагледавању савременог стања у области лексикологије и лексикографије, примарно словенске, а у одређеним деловима и шире. На основу њега може се стећи увид у савремена кретања у наведеним дисциплинама и наговестити могући правци њиховог даљег развоја.

Монографски садржај зборника успешно је заокружен низом научних радова којим су обухваћена релевантна лексиколошка и лексикографска питања, како практична, тако и теоријска, што је нарочито значајно јер теоријска лексикографија у целини има неочекивано кратку традицију у односу на практичну. Осим тога што су различите теме преиспитане или обogaћене новим сазнањима, или расветљене из других углова (нпр. когнитивно(лингвистичко)г) у зборнику се налази и читав низ практичних решења и препорука, од којих су многа иновативна и прате достигнућа светске лингвистике, а у првом реду лексикологије и лексикографије.

Значај овог зборника са међународном рецензијом састоји се и у томе што су предочени актуелни приступи – традиционални, новији и они најновији – и достигнућа у домену традиционалне и компјутерске лексикографије. Задивљујућа је и разноликост радова у погледу заступљености информација за различите типове речника и потребе различите врсте корисника. Тако су обухваћени и дескриптивни речници, вишејезични, специјални и др. На тај начин ово издање може послужити као полазиште за даљи научни дијалог, без ког је немогуће замислити развој и струке и науке. У питању је, дакле, зборник научних радова који ауторима, уредницима и издавачу може послужити на понос и част.

Срђан Петровић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
srdjan.petrovic@fil.bg.ac.rs

*МОВНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНОЇ ЄВРОПИ:**Типологія лексико-семантичних систем*

Алексей Александрович Кретов, Оксана Михайловна Воевудская,
Инна Александровна Меркулова, Владимир Тихонович Титов,
ЕДИНСТВО ЕВРОПЫ ПО ДАННЫМ ЛЕКСИКИ : МОНОГРАФИЯ
(Воронеж: Воронежский государственный университет,
Издательский дом ВГУ, 2016) 412

Рецензована монографія присвячена лексико-семантичній будові державних мов Європи і має на меті виокремлення ядер лексико-семантичних систем мов світу. Запропонований учасниками проекту¹ (Олексієм Кретовим, Оксаною Воевудською, Інною Меркуловою, Володимиром Титовим) підхід до лексико-семантичної типології відповідає сучасним напрямкам лінгвістичних досліджень, має вагоме значення для осмислення проблем загального мовознавства, політичної лінгвістики, лінгвокультурології, комунікативної лінгвістики тощо й розширює методологічні межі квантитативної лексикології.

Об'єктивність і достовірність результатів дослідження забезпечувані джерельною базою – малі, середні та великі одно- й двомовні словники 35 державних мов Європи, що містять основну комунікативно значущу лексику, – і адекватним комплексом наукових методів, провідне місце з-поміж яких посідає параметричний метод аналізу лексики.

Наукова новизна, теоретична значущість і практична цінність студіювання впливають із чітко сформульованих мети і завдань (сс. 5-6), успішно, на нашу думку, вирішених учасниками проекту, підтвердженням чого є змістово й структурно викінчена фундаментальна монографія.

Зміст рецензованої наукової праці логічно структурований, що відбито у передмові, вступі, дев'яти розділах, висновках, списку літератури.

Перші шість розділів аналізованої монографії репрезентують параметричну стратифікацію російської, української, білоруської, польської, чеської, словацької, болгарської, македонської, сербської, хорватської, словенської лексики (Розділ 1 «*Параметричний аналіз лексики слов'янських мов Європи*» (сс. 8-92)), англійської, німецької, нідерландської, фризької, данської, фарерської, шведської, норвезької, ісландської лексики (Розділ 2 «*Параметричний аналіз лексики германських мов Європи*» (сс. 93-168)), португальської, іспанської, французької, італійської, румунської, каталанської, латинської лексики (Розділ 3 «*Параметричний аналіз лексики романських мов Європи*» (сс. 169-254)), фінської, естонської, угорської лексики (Розділ 4 «*Параметричний аналіз лексики фіно-угорських мов Європи*» (сс. 255-277)), латиської та литовської лексики (Розділ 5 «*Параметричний аналіз лексики балтійських мов Європи*» (сс. 278-296)), новогрецької, албанської, турецької, ірландської лексики (Розділ 6 «*Параметричний аналіз лексики окремих мов Європи, що належать до різних мовних груп і сімей*» (сс. 297-334)) із уніфікованим, послідовним описом функційної синтагмальної, епідигмальної та парадигмальної стратифікацій лексики й окресленням параметричного ядра лексики кожної з аналізованих мов.

У сьомому розділі «*Комп'ютерне генерування мапи лінгвокультурного простору мов Європи*» (сс. 335-361) запропоновано аналіз інформації за трьома параметризуваннями слів, що увійшли до параметричного ядра лексики мов студіювання, з виокремленням

¹ Монографія ґрунтована на результатах НДР «Дослідження єдності Європи за даними лексики», що виконувалась у Воронежському державному університеті в межах державного завдання в 2012-2013 рр.

«великого параметричного ядра» та представленням мапи лінгвокультурного простору мов Європи за даними лексики (за коефіцієнтом кореляції великих параметричних ядер лексики) з покрововим алгоритмом (35 кроків) побудови мапи. Вагомою постає інтерпретація мапи, опрацьованої в дослідженні з висновком про те, що «ядро лінгвокультурного простору Європи становлять германські мови, що утворюють компактний зв'язний граф, у центрі якого перебуває англійсько-дансько-норвезький трикутник, додання до якого шведського утворює ромб» (с. 359) і под. Аналізуючи лексико-семантичну мапу мов Європи, мовознавці акцентують увагу на її умовності та принциповій невичерпності, оскільки наявність 35 зіставлюваних мов передбачає побудову 35-вимірного об'єкта, який автори монографії змушені проектувати на двовимірну площину, що призводить до огрубіння реального багатства зав'язків кожного з вузлів графа. Слід особливо заакцентувати, що така візуалізація лінгвокультурного простору Європи несе значущу й нетривіальну інформацію.

Восьмий розділ *«Лексичний складник поняття 'середньоєвропейський мовний стандарт'»* (сс. 362-381) висвітлює питання членування позамовної дійсності засобами лексики в європейських мовах, що вирішувалося таким шляхом: 1) від словника – до комп'ютерної бази даних; 2) від комп'ютерної бази даних кожної з 35 мов – до параметричного ядра лексики; 3) від параметричних ядер лексики – до їхнього семантичного зіставлення; 4) від семантичного зіставлення – до зважування значень за кількістю міжмовних пар і виділення найвагоміших смислів, що об'єднують державні мови Європи і що, на думку авторів монографії, постає «середньоєвропейським мовним стандартом»; 5) укрупнення семантичних груп; 6) класифікація та зважування отриманих чисельностей. Такий алгоритм дав змогу виокремити та зважити значення, що об'єднують ядрову лексику 35 державних мов Європи, об'єктивно скласифікувати ці значення та запропонувати вдалу, на думку рецензентів, модель опису лексичного складника середньоєвропейського мовного стандарту. Перспективу мовознавці вбачають в аналогічних дослідженнях мов Азії, Африки, корінного населення Америки й Австралії.

У дев'ятому розділі *«Ментальне членування мов Європи в дзеркалі ексклюзем»* (сс. 382-394) досліджено унікальні лексичні смисли, спільні лише для якоїсь однієї пари мов, що членують лінгвоментальний простір Європи. Авторі монографії доречно уточнюють, що предметом студіювання в цьому розділі постають смисли – ексклюзивні семи (пор. лексеми й ексклюзивні ізоглоси), для яких використано компресив «ексклюземи» (с. 382), а завданням розділу є встановити, як ексклюземи членують європейський ментальний простір засобами лексики. Результати аналізу лексики в цьому аспекті уможливили розподіл мов Європи за ступенем атрактивності: шкалу мов розпочинають германські, а завершують романські мови; між ними (ближче до романських) розташовані слов'янські мови; фіно-угорські мови (угорський, фінський, естонський) перебувають по середині; латиська мова тяжіє до германської частини шкали, а литовська – до слов'янської. Отже, лінгвісти цілком переконливо констатують, що «в дзеркалі «ядрових» ексклюзем центром і домінантою ментального простору Європи постають германські мови, які наділені безпрецедентною внутрішньою згуртованістю, що в чотирі рази перевищує внутрішню згуртованість слов'янських мов, і високою атрактивністю: поза їхнім впливом виявилася одна мова з 26 можливих – португальська» (с. 394).

Висновки (сс. 395-396) є достатньо аргументованими, висвітлюють основні положення роботи і мають важливий теоретичний і прикладний характер для формування нового розділу теоретичної лінгвістики – лексико-семантичної макротипології мов як частини лінгвістичної типології. Такого зразка студіювання вимагають застосування різноманітних методів квантифікації, алгоритмування, лінгвоматематичного моделювання та інші, водночас вони відбивають той зріз прикладних досліджень, що дають відповідь на багато нових знакових питань, пов'язаних із особливостями лексико-семантичної будови європейських мов та їх статусу на загальному мовному ландшафті континенту. Авторам

вдалося не лише поставити амбітні науково-дослідні завдання, а й вичерпно розкрити їх. Монографія продовжує серію кваліфікованих лінгвоприкладних студіювань кафедри теоретичної і прикладної лінгвістики Воронежського державного університету (завідувач – професор, доктор філологічних наук О. Кретов). Для багатьох фахівців відомими є також студії співробітників Науково-методичного центру комп'ютерної лінгвістики та ін. Рецензована монографія свідчить про напрацьовані методології й методику такого зразка досліджень, можливість їх застосування до мов із різними структурами й різними системами. Звичайно, подібного рівня дослідження вимагають глибинного теоретичного осмислення проблеми та надзвичайно широкого лінгвотехнологійного опрацювання розмаїтого лексико-семантичного багатства усіх аналізованих мов. Увесь обшир заявлених проблем належним чином зреалізовано в усіх розділах дослідження, а монографічна праця постає зразком високого рівня теоретико-прикладних студіювань новаторського зразка.

Анатолій Загнітко, Жанна Краснобасва-Чорна
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
Україна, Вінниця
a.zagnitko@gmail.com

Ján Doruľa, Peter Žeňuch, *JÁN STANISLAV A SLOVENSKÁ SLAVISTIKA*
(Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Slovenský komitét
slavistov, 2016) 272

Publikácia *Ján Stanislav a slovenská slavistika* je súčasťou riešenia výskumných úloh Centra excelentnosti SlovSlav *Dejiny slovenskej slavistiky 19. – 20. storočia. Postavy slovenského národného obrodzenia* (Anton Bernolák, Pavol Jozef Šafárik, Ján Kollár, Ľudovít Štúr, Pavol Dobšinský, Jonáš Záborský) + *Ján Stanislav – ich činnosť a dielo v európskom kontexte*. Obsahuje súbor dvadsaťjeden príspevkov, ktoré odznali na Druhom kongrese slovenských slavistov uskutočnenom v dňoch 4. – 6. novembra 2015 v Bratislave. Kongres venovaný odkazu diela Jána Stanislava v kontexte 20. výročia vzniku Slavistického ústavu Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied a 50. výročia vzniku slavistického časopisu *Slavica Slovaca* priniesol interdisciplinárne pohľady na dejiny slovenskej slavistiky. Publikované referáty poukazujú na nevyhnutnosť kontinuálneho komplexného a interdisciplinárneho výskumu vzťahov slovenského jazyka a kultúry s inými slovanskými i neslovanskými jazykmi a kultúrami, ako aj výskumu slovensko-cirkevnoslovanských, slovensko-latinských a slovensko-nemeckých vzťahov najstaršieho obdobia.

Slavistický kabinet SAV vznikol 1. marca 1995. V roku 2005 bol premenovaný na Slavistický ústav Jána Stanislava (SÚJS) SAV, čím sa vzdal hold a úcta osobe i dielu významného slovenského slavistu Jána Stanislava (1904 – 1977), nazývaného aj nestorom slovenskej slavistiky a slovistiky. Štefan Luby z Fyzikálneho ústavu SAV vo svojom reminiscenčnom príspevku odкрýva súvislosti vzniku a významu tohto pracoviska, ktorého vedecko-výskumné zameranie, výsledky výskumov a profile s bibliografiami všetkých doterajších pracovníkov boli predstavené v publikácii *Dvadsať rokov inštitucionalizovanej slavistiky v SAV* (ed. Peter Žeňuch, 2015). Z pozície niekdajšieho predsedu SAV, ktorý podporil vznik kabinetu, hoci to bolo v tom čase plavbou „proti prúdu“, konštatuje, že vznik a činnosť SÚJS SAV je v kontexte slovenskej slavistiky cenným vkladom do slovenskej národnej kultúry. Osobitne vyzdvihuje najmä projekt Kamaldulskej Biblie, ktorou ústav prispel do kategórie veľkých národných projektov a ktorý mal celospoločenskú odozvu, uznávajúc však, že v tvorbe ústavu má významné miesto aj dedičstvo sv. Cyrila a Metoda, profile slovenských osobností, jazyková literatúra a iné diela.

Vedeckí pracovníci SÚJS SAV sú autormi siedmich príspevkov tejto publikácie. Riaditeľ ústavu Peter Žeňuch sa vo svojom príspevku zmieňuje o súčasných podmienkach fungovania humanitných vedných disciplín, slavistiku nevynímajúc, ako aj o rizikách a záležitostiach podnes sprevádzajúcich slavistické výskumy. Venuje sa aktuálnym akademickým rámcom slovenskej slavistiky, osobitne zdôrazňujúc účasť jej výskumov na poznávaní európskej kultúrnej pamäti. Príspevok podáva bližšie informácie o spolupráci s podobne výskumne orientovanými pracoviskami v slovanských aj neslovanských krajinách a výskumnom programe ústavu, ktorý je sídlom Slovenského komitétu slavistov, spoluvydavateľom interdisciplinárneho časopisu *Slavica Slovaca* a školiacim pracoviskom pre doktorandov. Ján Doruľa sa zaoberá stále aktuálnym odkazom rozvetveného, multidisciplinárneho a interdisciplinárne zameraného diela Jána Stanislava, v ktorom sú zastúpené predovšetkým komparatívne štúdium vývinu staroslovienciny a slovenčiny, slovenská a slovanská dialektológia, etymológia, ale aj onomastika či topomastika. Svoju vedeckú pozornosť sústreďuje na Stanislavove výskumy staroslovienskych pamiatok a ďalších historických textov i zápisov, ktoré sa vzťahujú na najstaršie obdobie slovenských dejín.

Otázku podnetov vedeckého diela Jána Stanislava na pomedzí dialektológie a folkloristiky nastoľuje Katarína Žeňuchová, ktorá na základe archívnych rukopisných materiálov a publikovanej časti diela podáva opis a systematizáciu jeho individuálnej i organizovanej zberateľskej činnosti zacielenej na súvislé prozaické prejavy. Autorka poukazuje na to, že rozsah a kvalita jeho nárečových zápisov sústredených na jeden geografický región dokazuje, že dielo má čím osloviť aj folkloristov. Príspevok Márie Koškovej je prvým krokom v snahe o syntetizujúci pohľad na postavenie Jána Stanislava v kontexte bulharskej slavistiky. Košková sa zameriava hlav-

ne na jeho pracovné pobyty a vedecké diela publikované v Bulharsku, resp. ohlasy bulharských vedcov na dielo tohto jazykovedca. Svorad Zavorský upriamuje pozornosť na výskum slovensko-latinských a slovansko-latinských vzťahov, ktoré sú súčasťou bádateľských aktivít ústavu už od jeho vzniku, kým Svetlana Vašíčková približuje Uglianske rukopisy ako zdroj poznania karpatskej duchovnej kultúry na prelome 17. a 18. storočia. Andrej Škoviera podáva stručný chronologický prehľad najvýznamnejších slovenských vydání cyrilo-metodských prameňov, ktorým sa v práci podrobnejšie venuje, uvádzajúc jednotlivé ukážky a ilustrujúc rozdiely i závislosti medzi jednotlivými textami s osobitným zreteľom na dielo Jána Stanislava.

Vedecká pracovníčka Ústavu slovenskej literatúry SAV Erika Brtáňová poskytuje pohľad na miesto literárnej histórie na stránkach slovenského slavistického časopisu *Slavica Slovaca*, zatiaľ čo Mojmir Benža analyzuje zastúpenie etnologicky orientovaných príspevkov v predmetnom časopise. Ivor Ripka si vo svojom príspevku všima konštanty a premeny *Československej mluvnice*, netradičnej učebnice napísanej „renesančným jazykovedcom“ Jánom Stanislavom, ktorý podľa autorovho názoru bol *homo novus* vo svete vedy a taktiež dominantná osobnosť slovenskej – a v domácom kontexte i slovanskej – diachrónnej jazykovedy a špeciálne slavistiky v 30. až 70. rokoch minulého storočia. Zahraničná účastníčka kongresu Marína Valenciovová z Institutu slavianovedenia RAN v Moskve prináša poznatky o niektorých slovenských amatérskych slovníkoch a slovníkoch, ktoré sa jej dostali do rúk počas ciest po viacerých regiónoch Slovenska a ktorých cieľom je zachránenie historickej vrstvy slovenského jazyka určitej oblasti alebo obce, pričom podčiarkuje ich význam pre slovenskú slavistiku. Daniela Konstantinová, predstaviteľka Veľkotrnavskej univerzity sv. Cyrila a Metoda v Bulharsku, informuje o slavistike a slovistiky na tamojšej univerzite.

Zborník obsahuje dva príspevky, ktorých autormi sú vedeckí pracovníci Univerzity Komenského, ako aj príspevok, ktorého autorkou je vedecká pracovníčka Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Mária Dobříková vo svojom príspevku skúma vplyv Jána Stanislava a slovenskej slavistiky na život a dielo bulharského slovaku Ivana Bujuklieva, iniciátora konštituovania univerzitnej slovistiky v Bulharsku, ktorý zanechal trvalú stopu na poli obojsmerných slovensko-bulharských jazykových, literárnych a kultúrnych vzťahov. Miestom, významom a funkciou textov macedonistickej proveniencie v časopise *Slavica Slovaca* sa zaoberá Zvonko Taneski, ktorý ozrejmúje ich dôležitú úlohu pri formovaní slovenskej slavistickej odbornej myšlienky o macedónskom jazyku, literatúre a kultúre. Marianna Sedláková sa vo svojom príspevku zaoberá problematikou dialektu ako nevyčerpatelného zdroja informácií o historickom vývine jazyka a spoločnosti. Píšu o dôležitosti nárečového výskumu, autorka vyzýva súčasných jazykovedcov ako autochtónnych používateľov nárečia, aby mu venovali aj napriek inej jazykovednej orientácii aspoň jednu štúdiu, pretože sú na to tí najpovolanejší.

Autormi zvyšných piatich príspevkov zborníka sú vedeckí pracovníci Univerzity Mateja Bela (4) a Prešovskej univerzity (1). Jaromír Krško prináša komplexný pohľad na *Slovenský juh v stredoveku* Jána Stanislava v kontexte tradičných a nových onomastických výskumov. Autor príspevku pripomína, že názory tohto liptovského rodáka, ktorý spracovaním rozsiahleho slovenského areálu dokázal, že praslovanský základ slovenčiny bol jazykovo-etnicky homogénny, sa stali základom nielen pre slovenskú a slovanskú toponomastiku, ale aj pre slovanskú antroponomastiku. Martin Golema analyzuje koncept významu slova vo vyššie uvedenej Stanislavovej monografii a naznačuje niektoré možnosti jeho doplnenia a prehodnotenia. Predmetom príspevku, ktorého autorkou je Viktória Liaschuk je slovanský folklór v súčasnej vedeckej paradigme, kým predmetom príspevku jej kolegyne Anity Račákovskej je poľská slavistika a výskum slovensko-poľských vzťahov na stránkach časopisu *Slavica Slovaca*. Viera Žemberová sa vyjadruje k otázke literárnej vedy v jubilujúcom časopise, ktorého výskumnú prestíž udržanú do dnešných dní osobitne prízvukuje.

Súčasťou publikácie je aj príloha, ktorú tvoria pozdravné listy a fotografie z kongresu usporiadaného SÚJS SAV a Slovenským komitétom slavistov. Celkovo možno konštatovať, že uverejnené príspevky prinášajú množstvo cenných informácií ako pre slovenských, tak aj

pre zahraničných slavistov. Publikácia predstavuje komplexný a aktuálny pohľad na slovenskú slavistiku, zameriavajúcu sa na „skúmanie slovensko-slovanských i slovensko-neslovanských jazykových a kultúrnych vzťahov, v ktorých centre je Slovensko, slovenský jazyk a slovenská kultúra, no vždy vo vzťahu s inými slovanskými i neslovanskými jazykmi a kultúrami“ (Žeňuch, s. 25) a majúcu v domácom i v medzinárodnom prostredí „dôležité postavenie, ktoré je výsledkom snáh o garanciu stability slavistickej vednej disciplíny na Slovensku a jej uplatňovania v medzinárodnom prostredí“ (Žeňuch, s. 34).

Marína Hríbová
Univerzita v Belehrade
Filologická fakulta
Katedra slavistiky
marina.hrib89@gmail.com

Дејан Ајдачић, *СЛОВОСЛАВИЈА: ЕТНОЛИНГВИСТИКА
И ПОРЕДБЕНА ФРАЗЕОЛОГИЈА* (Београд: Алма, 2017) 250

Најновија монографија др Дејана Ајдачића представља избор радова аутора који чине неколико тематских целина и сви заједно дају комплексну слику о целом низу питања из области славистичке етнолингвистике, фразеологије и компаративистике.

Прво поглавље *Етнолингвистика* садржи 16 радова. Овде аутор обрађује одређене лексичке групе и одговарајуће појмове у аспекту етнолингвистике и когнитивистике, али и у ширим методолошким оквирима. Важан део разрађене методологије чине достигнућа етнолингвистичке школе Јежија Бартомињског примењена и у чувеном *Речнику стереотипа и народних симбола*. У сваком раду се детаљно анализира садржај речи којима се именује изабрани концепт. У том циљу се истражују значења и њихова употреба код вишезначних речи, одређују се међусобни односи речи у оквиру изабране групе (хипероними, синоними, антоними, устаљени изрази), кратко се указује на порекло речи и паралеле у словенским језицима, а у закључној анализи се предлажу дефиниције концепата и са ширих позиција се испитује језичка представа о датој појави. Аутор примењује систематизацију коју је Бартомињски предложио у тексту *О појму језичке слике света*: језичка слика света у одређеном сегменту се истражује кроз опис 6 елеманата (ко – с ким – где – када – зашто – како се разуме).

У 5 радова су представљени резултати истраживања пољских речи којима се одређује низ актуелних социјалних појава: идентитет (етнички и професионални), двојни идентитет, промена или замена идентитета, миграција и емиграција и др. (*Промена етничког идентитета и опозиција свој : туђ*; *Пољске речи у значењу „издајник“ (zdrajca)*; *Пољске речи у значењу „издајник вере“*, апостата (*przeniewierca*); *Теоријски аспекти проучавања пољских лексема у значењу „мигрант“ (migrant)*; *Самоодређења емиграната у есејима пољских писаца друге половине 20. века*). Аутор истиче значај матерњег језика и обима његове употребе (социјалних функција) у очувању идентитета, поткрепљујући закључке историјским чињеницама.

Два рада су посвећена концепту 'част' ('Част' у српском језику; *О концепту части као високе врлине у словенским језицима*). Аутор примењује наведену методологију у истраживању садржаја концепта, говори о историјским променама значења речи *част* на основу анализе различитих текстова укључујући најновији политички дискурс. У другом тексту Д. Ајдачић презентује неке резултате компаративне анализе концепта 'част' у српском, руском, украјинском и пољском језику и истиче значај поредбених славистичких истраживања лексике којом се означавају вредности. Аутор је учесник ЕУРОЈОС пројекта о вредностима Словена.

У сваком од радова аутор исцрпно представља допринос претходника у истраживању изабране теме, анализира многе теоријске појмове као што су језичка слика света (ЈСС), ауторска ЈСС (рад *Ауторски текстови и реконструкција језичке слике света*), аксиолошки аспекти анализе речи и др. При томе Д. Ајдачић даје низ занимљивих запажања настојећи да обухвати и повеже различите лингвистичке теорије при разматрању одређеног појма. Тако, елементе појма 'језичка слика света' (језик – слика – свет) аутор упоређује са Огден-Ричардсовом семантичким троуглом (реч – појам – предмет) истичући улогу слика, тј. мисаоних представа између језика и света.

Прво поглавље „Етнолингвистика“ укључује и два прегледна рада са детаљном анализом доприноса истраживача развоју ове области. Први рад је *О Јежију Бартомињском*, посвећен славном пољском лингвисти и фолклористи, утемељивачу Љубљинске етнолингвистичке школе, са посебним освртом на *Речник стереотипа и народних симбола* као речник новог типа. Други текст је *Етнолингвистика у Србији*. У њему се говори о доприносу сакупљача и истраживача српског етнолингвистичког материјала, како домаћих тако и страних, истиче се значај истраживања српске грађе која је сачувала

многе архаичне црте. Д. Ајдачић, оснивач и главни уредник годишњака „Кодова словенских култура“, представља у тексту информације о 16 српских аутора чији су неки радови могу уврстити у етнолингвистику (у ширем смислу).

У монографији се такође анализирају нове речи или друге лексичке групе које из одређених разлога нису довољно истраживане у словенским језицима: *Нове речи и метафоре на интернету* (рад из 1999. године, првенствено на примеру српског и руског језика); *Нови називи људи с паранормалним способностима* (покушај систематизације богате и разноврсне грађе). У раду *Еротска лексика у словенским језицима* је представљена класификација еротске лексике на основу више параметара (тип формирања речи, основ за пренос значења, функционално-стилистичке карактеристике лексема и др.). У неколико текстова аутор издваја једну врсту устаљених конструкција попут француског слогана *Слобода, једнакост, братство* које назива *колекцијама вредности*, уз ослањање на појмове етнолингвистике. У центру пажње аутора је варирање познатог слогана у словенским језицима, типови и структурно-семантичка својства таквих конструкција (*Типови колекција вредности и њихово профилисање*; *Колекције вредности, њихови типови и профили у српском језику*: *Братство и јединство*). Релативно нов правац истраживања је представљен у раду *О лингвистичким истраживањима словенске књижевне фантастике* где се указује на додирне тачке лингвистичких и књижевноисторијских текстова, даје се преглед истраживања таквих појмова као што су представа о свету, маркери реалности/чудесног и др.

Друго поглавље „Поредбена фразеологија“ укључује 5 радова. У тексту *Етнолингвистика и фразеологија* се указује на пресецање парадигми двеју дисциплина и иначе на могућност коришћења различитих метода при разрази сопственог приступа анализе фразеологизама. Аутор оцртава заједничке основе и додирне тачке славистичке етнолингвистике и фразеологије, уз анализу неколико важних појмова, као што су фигуративно (пренесено) значење, номинација и фразеолошка номинација, језичка слика света и фразеолошка слика света, кодови културе, еквивалентност и др. Говори се и о коришћењу фразеолошке грађе у бројним етнолингвистичким истраживањима.

Три рада садрже анализу одређених група фразеологизама у неколико језика и представљају пример примене истраживачке методологије аутора. У тексту *Трагови народних обреда и веровања у српским и украјинским фразеологизмима* (*народни календар и свадба*) се врши упоредна анализа слојевитог садржаја српских и украјинских фразеологизама, односно представа о наведеном сегменту народне културе. У раду *Српски фразеологизми са лексемом душа у поређењу са другим словенским језицима* аутор, на основу анализе српске грађе и поређења са инословенским фразеологизмима, истражују поједине народне представе о души у фразеолошкој слици света Срба: каква је душа (*широка, велика, мека...*), где се налази душа (*душа у носу* итд), повезаност душе и тела, душе и срца, чија може да буде душа (*дати Богу душу* итд). На крају аутор долази до закључка које митолошке и друге представе о души имају или немају одраза у словенској фразеологији што представља питање са могућношћу више различитих одговора. Најзад, у трећем раду *Фразеологизми са компонентом крв у српском језику и књижевним делима* се разматра симболика крви, уз поређења многих српских фразеологизама са инословенским изразима.

Друго поглавље монографије завршава текст „Поредбена пољско-хрватско/српска истраживања фразеологије“ који даје широки преглед наведених компаративних истраживања у Србији и другим земљама. Такве систематизације су од велике користи.

Треба поменути да на крају сваког од радова аутор оцртава могуће шире оквире истраживања дате теме што ће, надамо се, бити реализовано, а такође се уз сваку тему наводе извори и литература.

На крају монографије се даје *Белешка о текстовима* са подацима о томе где је раније објављен сваки текст, као и информације *О аутору*.

У савремено доба када је све присутнија ужа специјализација истраживача и одређена „раштрканост“ метода и терминологије, изузетно су корисни радови који обједињују неколико истраживачких парадигми. Тако, Валериј Мокијенко је једном приликом истакао предности отварања строго когнитивистички оријентисаних фразеолога ка другим дисциплинама. Д. Ајдачић на више места у књизи говори о предностима интердисциплинарних истраживања и позива ауторе ка дијалогу између етнолингвистике, когнитивистике и фразеологије или ка дијалогу између лингвистике и теорије књижевности. У том смислу монографија Д. Ајдачића представља веома успешан пример укрштања научних парадигми и одраз широких интересовања аутора. Књига „СловоСлавија: етнолингвистика и поредбена фразеологија“, са богатим и разноврсним материјалом словенских језика, биће од користи за широки круг слависта.

Светлана Гољак
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
svetlanagoljak@yahoo.co.uk

Ксенија Кончаревић, Слободанка Перкучин, Марија Марковић,
Митра Рељић, *ИСТОРИЈА РУСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА*
(*црквенословенско-руска преплитања*) (Београд: Јасен, 2016) 213

Пред славистичку јавност се појавила књига *Историја руског књижевног језика*, еминентних педагога и научних радника три наша државна универзитета: проф. др Ксеније Кончаревић, редовног професора београдског Филолошког факултета, мр Слободанке Перкучин, вишег наставника руског језика са Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, мр Марије Марковић, вишег предавача Филозофског факултета у пензији и проф. др Митре Рељић, ванредног професора Филозофског факултета Универзитета у Приштини.

Историја руског књижевног језика је по много чему посебна публикација. Као прво се издавају њен допринос српској русистици, будући да је то уџбеник који се бави историјом књижевног језика, а таквог уџбеника у минулих сто четрдесет година изучавања руског језика на универзитетима у Србији није било. Дијахроне науке су неизоставна компонента свих студијских програма за образовање русиста и формирања њихове професионалне компетенције. Због тога је и појава овакве једне књиге права драгоценост за све садашње и будуће студенте основних, мастер и докторских студија руског језика, књижевности и културе на српским универзитетима, којима је заправо и намењена, али не само њима него и далеко широј публици – свима онима који се интересују за културолошку и лингвистичку проблематику историје руског књижевног језика, поготово у оном њеном делу из поднасловa – преплитања и везе руског са црквенословенским, али и са српским књижевним језиком од најранијег периода до данас. На крају овог увода је важно напоменути и да се ова књига, поред тога што даје комплексни и систематски преглед историје руског књижевног језика у преплитању са црквенословенским и додирима са српским, темељи на модерним лингвистичким и културолошким парадигмама и најновијим истраживањима ове врсте.

После *Речи аутора*, у првом поглављу: *Силабуси за студијске предмете Историја руског језика 1 и 2* – упознајемо се са кратким садржајем ова два предмета у студијском програму кроз статус предмета, услове за излазак на испит, циљ предмета кроз теоријски и практични аспект, исходе наставе, методе као и сам садржај предмета. Историја руског језика је општији појам и има два апсекта – Историјску граматику руског језика и Историју руског књижевног језика. О периодизацији историје руског књижевног језика, концепцијама о настанку руског књижевног језика, појму норме и кодификације језика се учи на првом курсу, док је на другом курсу акценат на језику епохе Петра Великог, такође се сазнаје о процесима у језику у 18. веку, формирању националног књижевног језика, као и о руском у 20. веку и везама историје руског са историјом српског језика, а све то пропраћено одговарајућом литературом, која ће помоћи студенту да одговори захтевима и циљевима предмета.

Из свега поменутог исходе закључци о *Значају стицања дијахронијских компетенција на студијама русистике*, како носи назив друго поглавље. Дијахроне дисциплине као део наставног плана на студијама русистике, по исправном мишљењу аутора, имају значајан удео у формирању теоријско-лингвистичке, културолошке, преводилачке, књижевнонаучне а делимично и комуникативне компетенције филолога-русисте и стога је и професионална компетенција дипломираних филолога вишедимензионална, а знања стечена у процесу наставе доприносе и филолошком и општем образовању.

У поглављу *Основни теоријско-методолошки појмови* са више издвојених подна- слова дати су постулати приступа у изради овог уџбеника, у коме се читаоци на један разумљив и приступачан начин упућују у тематикку која се односи на предмет Историја руског језика од општих лингвистичких до посебних тема. Прво се подсећа на учење Сосира и његову поделу да иманентну и екстерну лингвистику, у чијем учењу се нала-

зи контраст између језика и говора, као и синхроније и дијахроније. Затим се набрају дисциплине које чине унутарњу лингвистику, као и оне које спадају у екстерну (трансценденталну). У поднаслову *Појам дијахроније* се даје дефиниција дијахроније, износе се и чињеница да у савременој лингвистици преовладава синхрониски приступ, али се не могу занемарити ни тековине историјско-компаративног начина проучавања језика. У *Приступима напоредног проучавања језика* аутори скрећу пажњу да не праве термилошку дистинкцију између конфронтационе и конфронтативне методе проучавања, него их користе као апсолутне синониме. *Типолошко диференцирање руског и српског језика из дијахронијске перспективе* носи у себи преглед типолошких разлика руског и српског из историјске перспективе по језичким нивоима, али и примере парцијалних диференцирања. Посебну пажњу привлачи осврт на историзме и фразеологизме, који могу бити занимљиви и преводиоцима и проучаваоцима словенских култура и традиција. Историјско тумачење језичких појава је важан аспект за контрастирање двају језика (српског и руског): о томе сазнајемо у *Значају историјског конфронтирања руског и српског језика*. У поднасловима *Старословенски језик и Црквенословенски* се подсећа на значај првог књижевног језика свих Словена, на прво писмо, Моравску мисију и дело светих равноапостолних Кирила и Методија, на научнике који су своју професионалну каријеру посветили истраживању старословенског језика као и о називима за овај језик међу Словенима, а објашњава се и појам *Rex Slavia Orthodoxa*. Поред тога што је *црквенословенски језик* језик богослужења и богослужбених књига, а понајвише језик преводне књижевности, он је део културне историје у оквиру *Rex Slavia Orthodoxa*, будући да се на њему вековима стицало образовање и овладало писмености и код Руса и код Срба.

Периодизација Историје руског књижевног језика је отворено и спорно питање; у овом поглављу се презентује најприхваћенија периодизација историје руског књижевног језика која обухвата два основна периода: а) преднационални и б) период формирања и развоја руског националног књижевног језика, размеђе пада на средину 17. века. Детаљнија подела у себи носи четири периода: 1. језик књижевности и писмености источнословенске народности (од 10. до 14. века); 2. језик великоруске народности (од 14. до средине 17. века); 3. књижевни језик епохе формирања нација (17-18. век) и 4. савремени књижевни језик (од А. С. Пушкина до данас). На студијама русистике се у одређеном степену изучава и српски језик, тако да се кроз Историју руског књижевног језика уводе и парцијална знања из историје српског језика. Аутори примењују и иновативни начин у предавању овог предмета уводећи и приступ да су руски и српски језик у историјском контакту још од Св. Саве (по Александру Белићу), а посебна пажња се поклања и русизмима у српском књижевном језику.

Из литературе Кијевског периода – у овом поглављу се даје као илустрација значаја дијахрониских предмета – пример филолошке анализе једног одломка из Остромировог јеванђеља, најстаријег сачуваног споменика руске писмености. Од описа споменика до фонетске и морфолошке анализе сваке речи на начин, како се то радило по традиционалном програму предмета Историјска граматика руског језика. За анализу језичког стања староруских споменика потребно је имати широка знања и информисаност из културолошке, историјске, текстолошке, лексико-фразеолошке сфере.

Црквенословенски и руски језик у Московском периоду – у овом периоду руски и црквенословенски језик егзистирају на принципу језичке диглосије, коегзистенције два језичка система у оквирима једног језичког колектива, тако да се црквенословенским као сакралним језиком (по средњовековним схватањима, светијим од грчког, којег су, наводно, створили пагани) није говорило у свакодневним ситуацијама, тј. оба језика су била строго одељена и њихова употреба се није смела мешати.

Један историјско-културолошки догађај је узбуркао руску јавност средином 17. века – то је била *Реформа патријарха Никона*. Као последица реформе настају тзв. *старо-*

обреднички ставови о језичкој норми који су довели до поделе у Руској православној цркви на две струје: старообреднике или староверце, са једне стране, као противнике реформе патријарха Никона и присталице реформе, са друге стране. Староверци су били заговорници очувања непроменљивости језичке норме, неприкословености богослужбених књига и нису се слагали са ревизијом богослужења које је било усмерено на унификацију обредне праксе руске и грчке цркве (која није спроведена до краја).

Рад на изградњи књижевног језика у XVIII веку се доводи у везу са личношћу и делом руског владара и реформатора – Петром Великим. Циљ реформе Петра Великог је, заправо, стварање нове културе, тј. културна реформа заузима истакнуто место у његовој делатности. За нову културу се мора створити и нов језик, другачији од традиционалног. Петар Велики реформише азбуку – мења облик слова и састав азбуке, као графичка основа грађанског писма се узима латинична писмовна врста *antiqua*. Тако учавамо да његова реформа иде у супротном смеру од Никонове – удаљава се од гркофилске оријентације због тенденције поимања Русије као наследнице Римске империје, њене моћи и значаја. Ова реформа и стварање опозиције двеју азбука доводи и до разграничења двају језика: традиционалног (црквенословенског) и новог (простог, простонародног). Указом Петра Великог почиње и рад на редиговању превода Библије. Језик Петрове епохе се карактерише мноштвом позајмљеница, а све промене доводе до хаотичног стања са становишта језичке норме. У то време настаје и чувена „теорија о три стила“ Ломоносова.

Познатом руском песнику и баснописцу Ивану Крилову је посвећено поглавље *Демократизација руског књижевног језика у XIX веку: пример Ивана Крилова*. Минуциозна анализа богатства Криловљевог језика показује да оно чини спој различитих језичких лексичког и стилова све кроз анализу језичких нивоа праћену мноштвом примера лексичког и фразеолошког, творбеног и морфолошког, као и синтаксичког нивоа. Стваралаштво Крилова и његове басне показују надградњу разнородности стилова и жанрова руског класицизма у правцу брисања граница поделе на три стила (високи, средњи и ниски) које је прописала поезика класицизма.

Рад на иновирању црквенословенске норме у Русији током XIX и XX века чини истраживање о, у широј лингвистичкој јавности, мање познатом раду на иновирању црквенословенске норме. Покушаја ревизије богослужбених књига и нормативистичких захвата било је и пре периода о коме се овде говори: светогорски монах Максим Грк, патријарх Никон и др. Почетак 19. века доноси и прве преводе сакралних текстова на руски књижевни језик. Св. Теофан Затворник у својој преписци износи размишљања о могућим мерама за побољшање рецепције језичког плана богослужбених књига. Епископ Августин Гуљанички публикује нове преводе на црквенословенски већег броја служби, а исто тако ваља напоменути његово осмишљавање теоријских начела којим би се требало руководити приликом редиговања богослужбених текстова. Године 1881, при Синоду, се образује Комисија за ревизију богослужбених текстова. Текстови темељно редигованих богослужбених књига се завршавају 1914. али се због ратних околности не штампају, многи текстови нестају без трага после Октобарске револуције и успостављеног новог државног система власти. Штампање сакралних књига у послереволуционом периоду је забрањено, остварује се тек 70-тих година али се штампају неревидирана издања. Одабрани пут литургијске обнове у Руској православној цркви је иновирање црквенословенске норме и ревизија богослужбених књига, а не прелаз на савремени руски језик, тако да су активности у том правцу настављене да би и нове генерације верника налазиле „извор воде која тече у живот вечни“.

Измене у карактеру књижевнојезичке норме у совјетском периоду су последица обележености друштва тоталитарном идеологијом, која се рефлектовала и кроз језик, а чинили су је радикални раскиди са традицијом и културном прошлошћу руског на-

рода. У ово време долази до промоције раније маргиналних друштвених група, а то доводи до брисања строге границе између књижевног језика, дијалеката, социолека-та, супстандарда и жаргона. Од екстралингвистичких чинилаца на промене у руском књижевном језику – треба поменути и период Другог светског рада, који доводи до великих миграција и хомогенизације различитих слојева становништва као и урбанизације. Совјетски период је период стварања нових лексема за означавање реалија совјетског друштва и економије, преосмишљавања постојећих значења речи, а многи совјетизми су се изгубили још пре распада СССР-а.

Најинтезивније квалитативне и квантитативне промене у вокабулару руског језика забележене су у периоду „перестројке“ и транзиције чему је посвећено поглавље: *Лексичке иновације с краја XX века: неологизми из периода перестројке и транзиције*, које се карактерише мноштвом примера. Неологизми су нове речи које су у широкој употребу међу говорницима датог језика, али нису нормативно установљени и због тога представљају тзв. пасивни вокабулар. Нове лексеме се појављују да означе нове појаве, али и да замене старе речи. Не може се предвидети колико ће дуго нека од њих имати статус неологизма. Постоје два начина обнављања лексике: а) образовање неологизма средствима самог језика и 2) позајмљивање речи из других језика.

Црквенословенски елементи у савременом руском језику (у поређењу са српским) – у савременом руском језику, посебно од 90-тих година 20. века уочава се све израженије присуство елемената црквенословенског порекла. Инвентар обележја свих стилова сакралног функционалностилског комплекса (информативно-публицистички, административно-пословни, научно-теолошки, књижевноуметнички и разговорни) су дати у односу на руски савремени језик а ради лакшег разумевања природе ових појава и у поређењу са српским сакралним комплексом. Детаљна упоредна анализа се даје за а) фонетско-прозодијски ниво, б) граfiјско-ортографски, в) морфолошки, ф) дериватолошки (творбени) и д) лексички ниво.

На крају књиге наилазимо на *Додатак – из проблематике међујезичких контаката* са два рада: *Рускословенски језик у српској говорној и социокултурној средини*, академичка Александра Младеновића (рад је преузет из монографије *Славеносрпски језик*) и рад др Јована Ајдуковића *Русизми у српском језику* (из монографије *Русизми у српскохрватским речницима*). Академик Младеновић се у преузетом одломку бави социолингвистичким околностима које су претходиле појави и усвајању рускословенског језика у српској средини и њеним последицама на даљи развитак књижевног језика у Срба и о реформаторима пре Вука Караџића. Други одломак је посвећен русизмима у српском језику, дефиницији русизама и начину на који се они обележавају у речницима српскохрватског језика.

Богати и одабрани списак *Литературе* је завршно поглавље ове књиге.

У временима када се дијахронијске науке све више истискују из русистичких студијских програма наших универзитета, појава *Историје руског књижевног језика (црквенословенско-руско преплитања)* је од несумњиво великог значаја. Овај уџбеник испуњава празнину насталу недостатком дела овакве врсте на српском језику успешно пратећи вишевековна преплитања руског књижевног језика са црквенословенским и њиховим додирима са српским језиком. У том смислу *Историја руског књижевног језика* може бити подстицај и за друге научне раднике у отварању нових праваца у дијахроним истраживањима јер се базира на једном савременом лингвистичком приступу тематици. Као посебну драгоценост ове књиге издвојили бисмо „складност вишегласја” – присутност сазвучја више аутора, њихових научних стилова и интересовања. Језик уџбеника је јасан, концизан, прилагођен студентима, стручњацима из области културе, медија, теологије, историје, те помало изненађује релативно мали тираж, као и слабија дистрибуција ове занимљиве и иновативне књиге ван подручја Београда. Ако би се овај недостатак у ходу исправио, сигурни смо да би *Историја руског књижевног*

језика могла постати део кућне библиотеке сваке језички, теолошки и културолошки просвећене српске породице, али и градских и школских библиотека којима је од срца препоручујемо, имајући у виду да су аутори у њу преточили свој дугогодишњи предани истраживачки и педагошки рад.

Драгана Савин
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Институт за ратарство и повртарство
Нови Сад
draganasavin@gmail.com

МОНОГРАФИЈА О АКЦИОНАЛНОСТИ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ И УКРАЈИНСКОМ ЈЕЗИКУ

Недавно је изашла из штампе монографија о акционалности у савременом украјинском и српском језику Милене Ивановић¹. Књига је настала прерадом рукописа докторске дисертације коју је М. Ивановић радила и одбранила на Филолошком факултету у Београду код ментора Људмиле Поповић, како се на почетку и наводи. Монографија је подијељена у шест цјелина, и то: 1. Увод (7–23), 2. Акционалне фазне модификације (24–143), 3. Акционалне детерминативне модификације (144–183), 4. Акционалне плуралне модификације (184–250), 5. Акционалне градуелне модификације (251–332), 6. Закључак (333–344); на крају је Литература (345–351), Речници и Извори (352–354), енглески резиме (355) и О аутору (356).

У Уводу аутор дефинише појам акционалности, коме је монографија посвећена. Појам се односи на глагол, односно на начин протицања глаголске радње у времену. Милена Ивановић одмах, на почетку, истиче да овој проблематици у српској лингвистичкој литератури доскора није посвећивана посебна пажња, стога нема за ову категорију везану уз глагол ни устаљеног терминолошког рјешења. Јављају се неки термини као видски лик (М. Стевановић) или секундарни вид (А. Белић). Аутор се одлучује за термин акционалност, који је корелативан са термином *Aktionsart*. Овај термин се већ проширио у многим националним наукама, рецимо и у русистници, као интернационални корелат руског термина способи глаголног действия, где се доста пажње посвећивало овој проблематици (стр. 7). Одмах из овога аутор истиче шта подразумемијева под појмом акционалности: „Ми ћемо акционалност тумачити као семантичку категорију у чијој је основи обележавање начина на који се радња одвија у времену“ (стр. 15). Семантика акционалности подразумемијева, по аутору, два типа значења: акционална иманентна својства (краће: акционална својства) и акционална модификациона значења (краће: акционална значења или акционалне модификације). Ту она каже да су акционална својства иманентна, унутрашња обилежја радње која одражавају одређене параметре њеног одвијања у времену, као на примјер динамичност/статичност, дуративност/моменталност, континуираност/мултипликативност/семелфактивност. Акционална значења или акционалне модификације, истиче аутор, „јесу додатна обилежја која указују на одређене параметре одвијања радње у времену. Ти параметри чине семантичку зону акционалности“ (стр. 16). У Уводу аутор дефинише и семантичку зону модификационе акционалности; то су четири комплекса значења: комплекс фазних значења, комплекс детерминативних значења, комплекс плуралних значења и комплекс градуалних значења (18–23). Пред крај уводног дијела аутор даје циљ и методолошки приступ, гдје стоји и следеће: „У циљу одређивања елемената садржаја четири издвојене акционалне категорије и средстава њиховог изражавања у украјинском и српском језику, с подједнаким акцентом на синтетичка (акционалне класе глагола) и аналитичка (акционалне конструкције), ради утврђивања мјеста последњих међу акционалним средствима, као и сличности и разлика у функционисању категорије акционалности између анализираних језика, изабрали смо семасиолошко-ономасиолошки приступ, будући да је за овако усмерено истраживање била неопходна анализа и од садржаја ка форми и од форме ка садржају. Семантички план, систем семантичких релација, представљао је основу за поређење, а анализа која полази од плана израза омогућила је да се одреде тананије нијансе значења и особености функционисања одређених средстава у језицима који су предмет наше анализе“ (стр. 23). Истраживање је вршено првенствено на корпусу лијепе украјинске и српске књижевности, а у недостатку довољног броја примјера у неким случајевима аутор се обраћао и електронском корпусу – у српском случају то је Растко.

¹ Милена Ивановић, Акционалност – семантика и форма : у савременом украјинском и српском језику, Београд: Филолошки факултет у Београду, 2016, 357 стр.

Прво поглавље Акционалне фазне модификације подијељено је у пет потпоглавља: 2.1. Преглед литературе и претходних истраживања; 2. 2. Садржај категорије фазности, 2.3. Почетна фаза, 2. 4. Средња фаза, 2. 5. Завршна фаза. На крају трећег, четвртог и петог потпоглавља доносе се закључци. У првом потпоглављу изложен је преглед досадашњих учења о овој категорији, у српском и украјинском језику; у српском је овоме питању поклањано мање пажње – може се лако закључити на основу изложеног. Потом је укратко реферисано како се на ову категорију гледа у теорији функционалних поља и колико је пажње у когнитивистичком приступу посвећивано питању акционалности. Кад су посриједи српски и украјински језик, аутор истиче вриједне резултате Људмиле Поповић (27–28).

Друго потпоглавље доноси одређење садржаја категорије фазности. Аутор Милена Ивановић одмах на почетку истиче „Фазност посматрамо као једну од компоненти квалитативне аспектуалности: ситуација се квалификује с тачке гледишта једне од њених фаза. Ова акционална категорија обухвата значења којима се могу описати све етапе радње локализоване у времену. Уношењем овог акционалног обележја у семантику предиката врши се „издвајање једне фазе у протицању радње или стања – почетне, средње или завршне – (Храковский 1987: 153)“ (на стр. 29). Даље она дефинише три фазе – почетну, средњу и завршну. За почетну фазу карактеристично је то: „тренутак у коме је ситуација започета: до тог тренутка ситуација се није одвијала, од тог тренутка она се одвија“. Средњу фазу дефинише као „интервал између две тачке које су тренуци започињања, односно завршетка ситуације“ (32). На крају, за завршну фазу истиче да је симетрична почетној и да означава „тренутак у коме је ситуација завршена“ (33).

У трећем потпоглављу утврђује се прво семантика почетности, гдје се даје и увид у литературу о овом питању. Затим се рашчишћавају појмови и терминологија. Потом се анализирају средства за исказивање почетности у украјинском и српском језику, прво синтетичка средства, гдје се детаљно описују сви префикси којим се то значење исказује у овим језицима, а онда и аналитичка средства за исказивање почетне фазе. Посебну пажњу поклонила је Милена Ивановић и рјечцама у функцији указивања на значење почетности у украјинском и српском (на стр. 85–87). У Закључцима (87–95) су у рјечима и табеларним приказима сумирани резултати овога истраживања.

У четвртом потпоглављу (95–103) Милена Ивановић је поклонила пажњу средњој фази. Овдје се у посебним одјељцима обрађују негативна средства за изражавање средње фазе и позитивна средства за изражавање средње фазе (интратерминалности). Придржавајући се принципа досљедности и овај дио монографије се завршава Закључцима (103). И, на крају овог поглавља, у петом потпоглављу обрађује се завршна фаза (103–143). По већ описаном поступку она и ову фазу детаљно описује, издвајајући следеће одјељке Завршетак терминативне ситуације – комплетивност; Завршетак атерминативне ситуације – финитивност; Завршетак ситуације – аналитичка средства, те: Конструкције са глаголима типа *перервати/прекинути*; Конструкције са глаголом *перестати/престати*; Конструкције са глаголима типа *кінчити/завришити*. На крају опет долазе закључци у којим се своде резултати истраживања у овој дијелу поглавља (134–143). Будући да су потпоглавља опремљена закључцима, логично је да на крају нема закључка цијелог поглавља.

Треће поглавље – Акционалне детерминативне модификације (144–183) – подијељено је у два потпоглавља: Делимитативне модификације (147–166) и Пердуративне модификације (166–179). У уводном дијелу Милена Ивановић је дефинисала шта се под овим акционим модификацијама подразумева: „модификују ситуацију у правцу ограничавања њеног трајања. Код делимитатива временски период на који се ограничава трајање радње не мора бити одређен, а обично се интерпретира као кратак, док је код пердуратива он одређен, у потпуности обухваћен ситуацијом и обично се интерпретира

као дуг, уз често уношење прагматичког елемента негативне оцене трајања ситуације и саме ситуације. Делимитативи и пердуративи се у литератури углавном разматрају заједно са фазним модификацијама, као вид локализације ситуације на ситуационој оси помоћу њеног ограничавања са обе стране, односно фиксацијом почетног и завршног момента, по правилу без посебног истицања неког од њих“ (144). Потом је по истом моделу обрадила први и други вид модификације: 3.1. Делимитативне модификације: Преглед литературе и претходних истраживања; Семантика делимитатива у украјинском и српском језику; Средства изражавања делимитативности у украјинском и српском језику; 3.2. Пердуративне модификације: Преглед литературе и претходних истраживања; Семантика пердуратива у украјинском и српском језику; Средства изражавања пердуративности у украјинском и у српском језику. На почетку прегледа литературе о делимитативним ситуацијама М. Ивановић истиче да делимитативност представља један од најсложенијих проблема акционалности управо због своје комплексности, па се и њена тумачења у литературти често размимоилазе. Међу радовима о ситуацији у српском језику она коментарише радове М. Стевановића и Ћ. Грубора, од старијих, и И. Клајна, Људмиле Поповић и Б. Тошовића, међу новијим. Што се тиче средстава изражавања, заједничко српском и украјинском језику јесте употреба глагола с префиксом по, при чему је у украјинском језику много чешћа употреба таквих глагола, што је аутор М. Ивановић и својом анализом утврдила а тако је за српски језик о овом глаголима утврдио и Иван Клајн. У српском језику овакво значење, истиче аутор, могу исказивати и неки глаголи с префиксима *при* и *про*. Као што је речено, по истом моделу описане су и пердуративне модификације. Послије анализе обимне грађе из украјинског и српског језика слиједи закључак (180–183), који се завршава табеларним прегледом ситуације у украјинском и српском. На самом његовом почетку М. Ивановић истиче: „Делимитативност и пердуративност чине акционалну категорију која се налази на пресеку поља лимитативности, дуративности (и, шире: квантитативности) и фазности. У оба случаја означава се радња која се одвија у ограниченом временском интервалу, с тим што је код пердуратива акценат на испуњености датог интервала радњом у потпуности, односно фокус је више на интервалу, који мора бити и конкретизован, него на самој радњи“ (180). Будући да је анализа извођена на, како рекосмо, богатој грађи, њеним закључцима се мора вјеровати.

Четврто поглавље је посвећено акционалним плуралним модификацијама (184–250). На почетку аутор опет прецезира шта под овим појмом подразумева: „...под појмом плуралност подразумевамо семантичку категорију која се реализује као скуп два повезана значења сингуларности (један) и плуралности (више од један), укључујући и гранично значење збирности као сингуларне интерпретације мноштва појава, односно термин плуралност користимо као хипероним, за означавање саме категорије, и као хипоним, за означавање посебног семантичког елемента те категорије. Овај термин погодан је с обзиром да је применљив како на (неградуелну) квантификацију именског израза, тако и на квантификацију процесуалне ситуације, уз истицање сличности и указивање на разлике између њих кроз издавање именске плуралности и глаголске плуралности, што је у складу са тенденцијама у савременој лингвистици“ (184). Што се тиче класификације категорије плуралности, М. Ивановић најављује: „у својој анализи ослањаћемо се на семантичку класификацију типова плуралности В. С. Храковског која обухвата монотемпоралне: мултипликативност/семелфактивност и дистрибутивност, заједно са кумулативношћу и политемпоралне: репетитивност и итеративност, засновану на два обележја – обележју монотемпоралности/ политемпоралности и истовестности/ неистовестности учесника процесуалне ситуације, којима смо додали треће – ограничено/ неограничено понављање“ (189). Исказивању ових модификација Милена Ивановић је посветила много пажње у потпоглављу Садржај и средства изражавања акционалних плуралних модификација у украјинском и српском језику (189–244), у коме је анализи-

рала богату српску и украјинску језичку грађу, коментарисала литературу и давала своје виђење ствари. Поглавље се завршава Закључцима, као и претходно (244–250).

Последње истраживачко поглавље носи наслов Акционалне градуелне модификације (251–332). М. Ивановић на почетку овог поглавља, у прегледу литературе, истиче да је без обзира на то што је у лингвистици појам мјере и степена одавно присутан, семантичка категорија степена је тек у новије вријеме добила мјесто међу другим семантичким категоријама. Ту указује да је овај појам у српску лингвистику увео Предраг Пипер и да ће се она углавном држати његових гледања на ту категорију. Затим каже: „Градуелност није акционална категорија у оном смислу у коме су то категорија фазности или детерминативности, али градуелне модификације ситуације исказане глаголом на један или други начин модификују и њене аспектуалне карактеристике, такве као што су целовитост, резултат (ефекат), трајање, вишестратност. Зато се акционалне класе глагола које ћемо, с обзиром да је градуелна семантика обједињујући фактор, анализирати у оквиру градуелних модификација, различито тумаче и класификују у литератури посвећеној категорији акционалности и појединим њеним манифестацијама“ (254). Поглавље је овако осмишљено: 5.2.1. Селективно степеновање обележја процесуалне ситуације; 5.2.2. Динамичко степеновање обележја процесуалне ситуације; 5.2.3. Нормативно степеновање обележја процесуалне ситуације; 5.2.3.1. Модификације интензитета; 5.2.3.1.2. Интензитет изнад норме; 5.2.3.1.3. Интензитет испод норме; 5.2.3.2. Модификације модалне норме – ексцесивност. На крају се све речено своди у Закључцима, праћеним табелама (319–332).

Монографија се завршава опсежним Закључком (333–344). Будући да је и у току анализе аутор своја поглавља завршавао извођењем закључака, на почетку овог закључка он истиче да ће се овдје дати општији закључци и изнијети битније разлике између српског и украјинског језика и указати на могућу примјену резултата истраживања у овој монографији као и на могуће правце даљих истраживања у овој области. Први, општи закључак јесте да украјински и српски језик испољавају велику сличност – и на плану садржаја посматране четири акционална комплекса и на плану форме, а разлике се огледају прије свега у погледу реализације одређених средстава (333). У наставку се и износе најбитнији резултати до којих је Милена Ивановић дошла у својим анализама четири категорије. Она истиче да међу четири категорије акционалних модификација категорији фазности припада централно мјесто. У закључку аутор истиче и да је у истраживању показао везу између категорије акционалности и других категорија вишег ранга (квантитативност, квалитативност, модалност), а и начине на које се у сфери акционалности преплићу категорије аспектуално-темпоралног комплекса. Наравно, овдје се указује и на разлике које постоје између два изучавана језика.

Монографија „Акционалност – семантика и форма у савременом украјинском и српском језику“ др Милене Ивановић представља вриједно дјело и заузеће видно мјесто у српској славистици. Послије ове монографије празнина и у србистици која је видљива кад је ријеч о изучености проблема којим се она бави биће знатно мања. Ова монографија не представља само допринос украјинско-српским поредбеним изучавањима категорије акционалности него и значајан допринос освјетљавању српске језичке ситуације. Зато је са задовољством препоручујем читаоцима нашег часописа.

Срето З. Танасић
Институт за српски језик САНУ,
Београд
sreto.tanasic@isj.sanu.ac.rs

Ольга Заневич *УКРАЇНСЬКА МОВА XVI–XVII СТОЛІТЬ:
ДІЄСЛОВО. СЕМАНТИКА, ПЕРЕХІДНІСТЬ, ОБ'ЄКТ* (Львів:
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015) 308

Олга Заневич, ауторка монографије *Український мовний XVI–XVII століття: дієслово, семантика, перехідність, об'єкт*, научни сарадник Інститута за україністику „І. Крип'якевич“ НАН України, питањима прелазности у историји украјинског језика бави се већ дуже време. Резултате својих истраживања, представљане на конференцијама и у научним часописима, објединила је у јединствен текст који се у облику посебне књиге у оквиру серије „Историја језика“ појавио крајем 2015. године. Књига је ушла у избор за награду Врховне раде Украјине најталентованијим младим научницима у области фундаменталних и примењених истраживања и научно-техничких решења за 2017. годину.

Одговарајући на, рекло би се, уско постављену тему, ауторка конципира своје истраживање веома широко: детаљно и критички анализира погледе на категорију прелазности (и друга питања као што су семантика глагола и падежа) које су износили аутори украјинских граматика у периоду од пет векова, али и страни истраживачи у својим радовима посвећеним словенским језицима (пре свега руском и белоруском, али и пољском и српском); на корпусу од готово 600 јединица забележених у споменицима украјинског језика XVI–XVII века описује семантику глагола и именица (у функцији директног објекта), формална средства изражавања наведене категорије, особености њихове употребе у зависности од жанровске припадности текста из којих су ексцерпирани примери, пореди некадашње стање са савременим украјинским језиком, најзад, уобличава сопствену концепцију категорије прелазности.

Уводно поглавље монографије – „Категорија прелазности/непрелазности глагола: теоријски аспект“ (13–59) посвећено је представљању и анализи концепција категорије прелазности и стања у украјинским граматикама, издавању и анализи термина који се употребљавају у оквиру ових концепција приликом описа датих категорија и дефинисању саме категорије прелазности. Поглавље је подељено на три дела. У првом, „Стање и прелазност: проблем разграничавања категорија“ (13–44), ауторка представља различите приступе овим двома категоријама у граматикама од краја XVI века. Оваква анализа неопходна је с обзиром на то да су прелазни и непрелазни глаголи неретко разматрани у оквиру категорије стања, те да, према закључку ауторке, досада нема јединствене, једнозначне дефиниције ни категорије стања ни категорије прелазности/непрелазности (13). У другом делу првог поглавља О. Заневич представља „Савремене концепције категорије прелазности/непрелазности глагола“ (45–56). Под „савременим“ она подразумева концепције које су се појавиле у другој половини XX века – почетком XXI века, када се ова категорија већ посматра као засебна и односу на категорију стања, а анализира их с обзиром на језичке нивое према којима се категорија прелазности одређује у овим концепцијама. У трећем делу уводног дела монографије – „Прелазни глаголи: проблем терминологије“ (56–59) ауторка се кратко осврнула на терминолошке проблеме, пре свега у именовању тзв. експлицитне и имплицитне прелазности, те прелазности у ужем и ширем смислу, да би у закључку понудила властиту дефиницију прелазности као „хијерархијски сложене глаголске категорије“, одређујући је са више аспеката: према језичком нивоу коме припада као морфолошки опосредовану семантичко-синтаксичку категорију, с обзиром на валентност као категорију десне валентности, према формалном изразу као падешку у ужем смислу, према семантици као објекатску. Даље у вези са формално-граматичким параметрима О. Заневич разликује експлицитну и имплицитну прелазност, а с аспекта могућности реализације објекта радње – обавезну и потенцијалну (59).

У другом поглављу – „Семантика и прелазност“ (60–140), које се састоји од четири дела, О. Заневич, на основу глагола ексцерпираних из корпуса, истиче да прелазност

најизразитије репрезентују глаголи физичке радње (61), на којима и базира своје даље истраживање. Дате глаголе у овом делу поглавља – „Глаголи физичке радње: особености семантике“ (60–64) с обзиром на спојивост дели на експлицитно прелазне, имплицитно прелазне и прелазне глаголе који формирају непрелазне еквиваленте. Свакој од ових група посвећен је по један део другог поглавља: „Експлицитна прелазност глагола физичке радње“ (64–94), „Имплицитна прелазност глагола физичке радње“ (94–113), „Промене прелазности код глагола физичке радње“ (113–140). Експлицитно прелазни глаголи су, истиче ауторка, они који су увек повезани с директним објектом (63), формирајући са зависним објектом једну функционалну јединицу (64). О. Заневич истиче да глаголи који се одликују овим видом прелазности представљају најбројнију групу глагола физичке радње у корпусу и даље их дели према видовима делатности наводећи конкретне примере из ексцерпираних грађа. Имплицитно прелазни глаголи су, према О. Заневич, такви да њихова семантика предвиђа усмереност радње на објекат, али она није обавезна, већ потенцијална (63), то јест објекат на који радња прелази може али не мора бити формално изражен. Реч је о контекстуално безобјекатским глаголима који су на дубинском нивоу двовалентни. Од посебног теоријског значаја је разликовање два типа имплицитне прелазности које ауторка одређује као апсолутивну употребу и семантичко сажимање. Код обе врсте имплицитне прелазности радња је обавезно усмерена на објекат, међутим, код апсолутивне употребе имплицитно прелазних глагола (на пример, такви су глаголи *писати*, *јести*, *пети* у значењу *певати* итд.) тај објекат је уопштен и само делимично инкорпориран у семантику глагола, док је код семантичког сажимања (на пример, такви су глаголи *косити*, *родити* *варити* итд.) конкретан, једнозначан (па је његова експликација сувишна) и потпуно укључен у значење глагола. За апсолутивну употребу карактеристичан је потпуно утицај контекста, док код семантичког сажимања таквог утицаја нема. Своја запажања О. Заневич илуструје примерима у којима су представљени контексти у којима се прелазност код истог глагола реализује експлицитно и имплицитно. Ови глаголи су, као код експлицитне прелазности, подељени према видовима делатности. С тачке гледишта историје језика значајна је ауторкина анализа промена у прелазности глагола – на пример, поједини глаголи који су у корпусу из XVI–XVII века функционисали као имплицитно прелазни у савременом језику су, барем према подацима из једанаестотомног речника *Словник української мови*, експлицитно прелазни (*доїти*, *жати*, *косити* итд.) или се квалификују као глаголи који могу бити и прелазни и непрелазни (*молотити*, *орати*, *пахати* итд.). Ништа мање је са теоријског аспекта интересантно и последње поглавље овог дела у коме О. Заневич истражује промене у прелазности код глагола физичке радње – неутрализацију и губљење прелазности. До неутрализације прелазности долази када у оквирима истог лексичког значења глаголи стичу способност да се употребљавају у реченици без директног објекта (63). Губљење прелазности одвија се онда када се зависно од семантике исти глагол може квалификовати и као прелазан и као непрелазан (63). Глаголи код којих су уочене промене у прелазности, за разлику од имплицитно прелазних глагола, у оквирима истог значења (неутрализација прелазности) или различитих значења (губљење прелазности) не садрже сему усмерености на објекат те се не могу спајати с објекатском синтаксемом. Неутрализација прелазности условљена је променама семантике у два правца ‘вршити радњу’ → ‘умети вршити радњу’ (на пример, код глагола *ловити*, *јести*, *мазати*, *писати*, *пети* у значењу вршити црквену службу итд.) и ‘каузација радње’ → радња’ (на пример, код глагола *молоти*, *печи*, *псовати* итд.) (114). Обе промене ауторка илуструје примерима прелазне и непрелазне употребе глагола различитих лексичко-семантичких класа. Губљење прелазности условљено је развојем нових пренесених значења која не претпостављају усмереност радње на објекат (114). О. Заневич запажа да је у анализираном корпусу представљен велики број вишезначних глагола физичке радње који су у појединим значењима непрелазни и даље их наводи по лексичко-семантичким класама

(то су, на пример, глаголи *бити*, *зедати*, *напоити*, *поисти* итд.). Ово поглавље, дакле, већим делом је посвећено анализи прелазних случајева у оквиру категорије прелазности, односно, функционисању прелазних глагола без објекатске синтаксеме. Ауторка предлаже класификацију различитих видова оваквог функционисања базирану на семантичким критеријумима, илуструјући их бројним и разноврсним примерима. У тим примерима срећу се, не тако ретко, једни те исти глаголи (на пример, *пети* или *спљвати*, *писати*, *јести*) који могу бити имплицитно прелазни при апсолутивној употреби или семантичком сажимању, а могу и неутралисати или губити прелазност, на шта на крају поглавља скреће пажњу и О. Заневич. Детаљнија и дубља анализа ових глагола могла би свакако у будућим истраживањима дати интересантне резултате за изучавање семантике прелазности.

Текстови анализираних споменика, како истиче ауторка, бележе конструкције с прелазним глаголима физичке радње у којима су заступљени различити облици објекатске синтаксеме, те су предмет трећег „Објекатска синтаксема у конструкцијама с глаголима физичке радње“ (141–197) и четвртог поглавља „Одричне конструкције с глаголима физичке радње: типови структурних модела“ (198–226) облици и значења акузатива и генитива директног објекта те лексичко-семантичке групе именица које конкретизују семантику предиката (142). У првом делу трећег поглавља – „Основна средства изражавања објекатске синтаксеме“ (141–153) О. Заневич прати развој значења ова два падежа у украјинском језику и издваја две врсте акузатива уз глаголе физичке радње – акузатив директног објекта (и то: акузатив спољашњег објекта и акузатив резултата) и акузатив уз негацију (147) и две врсте генитива уз ове глаголе – генитив директног објекта (и то: генитив директног објекта делимично обухваћеног радњом, односно паритивни генитив и генитив директног објекта потпуно обухваћеног радњом) те генитив уз негацију (152). Преостала два дела овог поглавља посвећена су акузативу – „Акузатив директног објекта у конструкцијама са глаголима физичке радње“ (153–182), односно генитиву – „Генитив директног објекта у конструкцијама са глаголима физичке радње“ (183–197) у потврдним реченицама, док се у наредном поглављу анализира функционисање ова два падежа у одричним конструкцијама.

У трећем поглављу анализа почиње описом конструкција са акузативом, као централним средством изражавања прелазности у потврдним конструкцијама. Улогу акузатива у изражавању директног објекта О. Заневич посматра из перспективе именица које заузимају дату синтаксичку позицију (код акузатива, на пример, основни критеријум разграничавања јесте да ли су у питању именице које означавају живо или неживо уз даљу ужу класификацију) и значења глагола који управљају том именицом (са акузативом резултата то су, рецимо, глаголи са значењем ‘стварати објекат’, ‘оштећивати објекат’, ‘уништавати објекат’). У вези са именицама које означавају живо ауторку посебно интересује замена облика акузатива једнаког форми номинатива обликом који се подудара са формом генитива, те одвојено анализира конструкције у којима именица означава особу и оне у којима она означава животињу. Ово поглавље представља мањи интерес у теоријском смислу, али нуди обиље података за историјску граматику украјинског језика.

Четврто поглавље посвећено је употреби генитива и акузатива у одричним конструкцијама. Ауторка анализира структурне моделе ових конструкција у споменицима, истичући да је број у њима представљених модела у којима објекатска синтаксема има облик акузатива незнатан у поређењу с генитивом, те је први део овог поглавља посвећен генитиву, који је централно средство изражавања одговарајуће семантике у конструкцијама са негацијом – „Генитив у одричним конструкцијама“ (198–209), а други акузативу – „Акузатив у одричним конструкцијама“ (210–226). О. Заневич истиче да се у текстовима из XVI–XVII века акузатив уз негацију повлачи пред генитивом, а за историју језика, укључујући и историјску стилистику, занимљиви су закључци који се односе на пре-

тежну употребу једне или друге конструкције у текстовима различитих жанрова, односно стилова.

Текст монографије се завршава „Закључком“ (227–234) у коме ауторка резимира своје плодно истраживање, а затим следе списак „Извора“ (235–263), у који су укључени текстови, граматике и речници (посебно је значајан списак граматика који садржи 132 јединице, од којих је О. Заневич за потребе анализе претходних истраживања обухватила 81), „Литература“ (264–280) са више од 200 библиографских јединица, „Индекс“ (281–290) са свим глаголима који су били предмет анализе, при чему су посебно обележени они који су ексцерпирани из корпуса, „Предметни индекс“ (291–304) и „Ауторски индекс“ (305–307).

Монографија О. Заневич *Украјински језик XVI–XVII века: глагол. Семантика, прелазност, објекат* представља комплексно истраживање категорије прелазности које обухвата широк круг питања повезаних са овом категоријом те нуди низ оригиналних закључака, богато илустрованих примерима, те представљених јасно и концизно. Стога препоручујемо ову књигу свима који се баве не само историјом украјинског језика, већ и савременим украјинским језиком и шире – славистиком.

Милена Ивановић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
ivanovic.milena@gmail.com

Joanna Getka, *PROSTA MOWA KOŃCA XVIII WIEKU. JĘZYK „NAUK PARAFIALNYCH“ (POCZAJÓW 1794)* (Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2012) 315

Монографија *Проста мова краја XVIII века, Језик „Поука Парохијалних“* (Почајев 1794) на 315 страна ауторке Јоане Гетке, украјинисткиње и белорусисткиње, хабилитованог доктора наука, управнице Катедре интеркултуролошких студија Централне и Источне Европе Универзитета у Варшави, објављена је 2012. године у издању Универзитета у Варшави.

У датој монографији Јоана Гетка се бави истраживањем језика и анализом споменика књижевности збирке проповеди *Поуке Парохијалне*, написане ћириличним писмом на оној варијанти староукрајинског и старобелоруског језика која је позната као „проста мова“ у Почајевској Лаври, у Волинији, у једном од најразвијенијих културних и просветних центара у словенском свету. Аутором збирке, која припада жанру проповедничке књижевности, намењене духовенству и парохијанима из пограничних епархија, сматра се Јулијан Добриловски.

Јоана Гетка истиче да је ова збирка проповеди посебно дело зато што је написано на народном језику. И више од тога, разговорни стил дела представља основ језичког система самог аутора, Јулијана Добриловског, који слободно прелази са стандардног црквенословенског језика на народни, којим „преводи“ (објашњава) сложене теме и симболе приближавајући их на тај начин широкој читалачкој публици. Захваљујући томе, по мишљењу Јоане Гетке, дело *Поуке* представља и захвалан материјал за фактичку анализу стања народног језика доба у коме је написано – под крај 18. века.

Ипак, Јоана Гетка напомиње да слој разговорне варијанте језика који постоји у тексту дела није резултат стилских фигура, које користи Јулијан Добриловски. Овај слој народног језика само представља језичку реалност, карактеристичну за време у коме је Јулијан Добриловски стварао. Анализа језика *Поука* има изузетан значај за проучавање развоја украјинског књижевног језика, зато што допуњава већ постојећа истраживања и опис језика тог периода у ком *Поуке* настају. По мишљењу Јоане Гетке, донедавно делима проповедничке књижевности није посвећивана одговарајућа пажња у лингвистичким истраживањима из различитих разлога.

Истраживање језика споменика књижевности Јоана Гетка почиње од анализе графика и ортографије, преко фонетике, морфологије и лексике. Монографија обухвата седам тематских целина или поглавља. I поглавље чине *Уводни коментари* (1. *Претпоставке истраживања*, 2. *Јулијан Добриловски*, 3. *Језик издања на територији језика и писмености белоруских и украјинских земаља*, 4. *Проблем прототипа*, 5. *Штампарија у Почајеву*, 6. *Поуке као књижевни жанр*). II поглавље проучава *Графику и ортографију споменика* (1. *Опште карактеристике*, 2. *Знакови на линији*, 3. *Знакови изнад линије*, 4. *Унета слова*, 5. *Скраћенице*, 6. *Нумерисање*, 7. *Грешке*). III поглавље проучава *Фонетику* (1. *Вокали*, 2. *Консонанти*, 3. *Закључци*). IV поглавље проучава *Морфологију* (1. *Именице*, 2. *Заменице*, 3. *Придеви*, 4. *Бројеви*, 5. *Глаголи*). V поглавље проучава *Лексику* (1. *Претпоставке истраживања*, 2. *Методолошке напомене*, 3. *Резултати анализе*). VI поглавље представља *Резиме*. Посебно поглавље чини *Анекс. Списак фраза (објашњења) коришћених у анализи лексике споменика*. Последње VII поглавље представља *Библиографија*.

Циљ истраживања монографије је одговорити на питање: којој је врсти фонетских, морфолошких и лексичних елемената аутор дао предност. Њихов опис урађен је на основу анализе 22.698 језичких јединица.

За Јоану Гетку први проблем истраживања је да утврди првобитни извор (прототип) *Поука*, које су, како Јулијан Добриловски наводи у предговору (уводу), превод са италијанског језика на пољски, а затим и на „руски“ језик. Анализа доступних извора

омогућава да се претпостави да Јулијан Добриловски није користио један конкретан текст, који му је служио као основ за његов тобожњи превод. Позивање на тобожњи првобитни извор могло је да има свој конкретан циљ, аутор је желео да нај начин повећа престиж свог рада. Претпоставља се да је Јулијан Добриловски користио најмање неколико текстова за време рада на свом делу, које је на крају прерасло у оригинално дело из пера једног василијанског монаха.

Користећи постојеће црквене и пољске узоре у књижевности, „василијанин“ је на украјинско тле пренео елементе латинске културе и религијске терминологије. Он је трансформисао ове елементе у духу своје матерње књижевне традиције. Ово је допринело ширењу жанра проповеди и истовремено је учврстило статус „просте мове“, у овом случају, живог староукрајинског језика, као језика књижевности и религије.

Јоана Гетка истиче да је анализа текста споменика отежана израженом повезаностју са канонима црквенословенског правописа. Ипак, принципе црквене ортографије систематски нарушавају примери живог призвуча језика које Јулијан Добриловски користи: староукрајинског и старобелоруског. Ортографску проблематику анализираних споменика књижевности отежава и утицај пољског језика. Пољски извори које је Јулијан Добриловски користио оставили су трага на језику дела: утицај пољског језика осећа се у фонетици, морфологији, као и на лексичком нивоу.

Појављивање полонизама (фонетских, морфолошких, лексичких) у тексту, по мишљењу ауторке, може се објаснити тиме што се Јулијан Добриловски окретао језику културе који је био доминантан у датом региону у том приоду. Пољски, украјински и белоруски језик настају у блиском контакту од најстаријих времена, што је допринело да ови језици утичу један на други на свим језичким нивоима. Пољски језички слој у тексту дела објашњава се и образовањем аутора и неутврђеним пољским изворима, које је Јулијан Добриловски користио и које помиње у предговору.

Како наводи ауторка, у тексту се може издвојити и моћан црквенословенски слој, што је логично с обзиром на природу текста и његове жанровске карактеристике. Црквенословенски језик није био само језик књижевности Источне Цркве, он је више векова функционисао и као језик књижевности, науке и комуникације образованих слојева становништва. Поједини црквенословенски одломци или целе фразе у тексту дела преплићу се са речима и реченицама на народном језику, што уједно одражава и општу тенденцију украјинске барокне књижевности која је, према мишљењу Милорада Павића, у том смислу утицала и на српску књижевност, конкретно нашла је свој одраз у делу Гаврила Стефановића Венцловића.

Облици који се појављују у тексту под утицајем пољског или црквенословенског језика, по мишљењу Јоане Гетке, немају системски карактер. Фонетске и морфолошке појаве које одражавају обележја ових језика појављују се углавном у лексичким позајмљеницама и уступају место наставцима и фонетским облицима «просте мове». Аутор вешто користи како пољски и црквенословенски језик, тако и «просту мову», која од 17. века постаје равноправно средство књижевног изражавања.

Јоана Гетка указује да се дефиниција «проста мова» употребљава за споменике књижевности који су настали на територији данашњег белоруског и украјинског језичког подручја. Без обзира на генетску блискост белоруског и украјинског језика и на слободни контакт оба језика током векова њиховог развоја, само детаљна анализа језика дела, уз подршку статистике појава појединих обележја, омогућава да се изведу закључци о припадности књижевном наслеђу једном од наведених језика.

Анализа језика споменика књижевности доказује да се поједина обележја народног језика срећу у тексту веома често, док друге Јулијан Добриловски избегава. Јоана Гетка истиче да фонетска обележја потврђују да се у тексту *Поука* ради о украјинској варијанти „просте мове“. Специфичних обележја белоруске фонетике, која су представљена у споменику књижевности, знатно је мање. Анализе које се тичу фонетике „просте мове“,

представљене у споменику књижевности, потврђују и резултати анализе обављене на другим језичким слојевима – морфолошком и лексичком.

За Јоану Гетку питање о карактеру језика *Поука* истовремено је и питање о „простој мови“. У том контексту ауторка одлучно одбацује ставове њених првих проучавалаца Мелетија Смотричког и Јурија Крижанича, који су „просту мову“ тумачили као недостојну и нижевредну, прихватајући као полазну тачку за размишљање на ову тему тезу о два варијанта „просте мове“ – украјинској и белоруској.

„Проста мова“, књижевни језик у 17. и 18. веку, био је важно средство комуникације. Његов значај за развој украјинске и белоруске писмености тешко је проценити. По мишљењу Јоане Гетке, за проучавани споменик књижевности карактеристично је одсуство јединствених правописних правила, која се односе како на фонетске појаве, тако и на писање морфолошких облика, што говори само о тенденцији примене правописних правила, која би одговарала ортографској традицији црквенословенског и пољског језика, с једне стране, и о неписаним правилима, која су попримала све већи значај и представљала су обележја народног језика, с друге стране.

Јоана Гетка у закључку наводи да се у језику *Поука* манифестују противречности, карактеристичне за украјински књижевни језик краја 18. века: борба «новог», које се заснивало на елементима народног језика са «старим», које се заснивало на традицији црквенословенског књижевног језика. Типичан за овај споменик књижевности, исто као и за тадашњи књижевни језик, био је и јак утицај пољског језика, условљен низом историјских и културних фактора. Истовремено то је био језик датог доба, који је одговарао духу времена и потребама његове употребе.

Књига Јоане Гетке представља важан извор података о украјинском народном језику 18. века, о томе како је он снажно продирао у књижевност свога доба и обликовао је на јединствени начин, стога је топло препоручујемо свим проучаваоцима историје језика и књижевности, али и широј славистичкој јавности која ће сазнати много занимљивих података о овој још увек недовољно истраженој теми.

Тања Гаев

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за славистику

scienciaipsa@gmail.com

Andrii Danylenko, *FROM THE BIBLE TO SHAKESPEARE: PANTELEJMON KULIŠ (1819–97) AND THE FORMATION OF LITERARY UKRAINIAN*. (Boston : Academic Studies Press, 2016) 447.

Ове године пролазе у знаку сећања на познатог слависту, члана Ћирило-Методијевског друштва, писца, преводиоца, историчара и фолклористе Пантелејмона Кулиша. Славистички свет је 2017. године обележио 120 година од смрти, а 2019. године обележиће 200 година од рођења Пантелејмона Кулиша. Име и дело Пантелејмона Кулиша привлачило је многе истраживаче. Најпознатији међу њима су Иван Франко – познати украјински писац, научник и уредник Кулишевих превода, преводилац и песник Микола Зеров. Украјински уметник и новинар Свјатослав Гордински истраживао је Кулишеве преводе Шекспирових драма, а један од њих био је и Јуриј Шевељов, као и многи други. Нова књига из пера америчког слависте и украјинисте Андрија Даниленка доноси нам сасвим нов поглед на стваралаштво Пантелејмона Кулиша, где је у фокусу његова преводилачка делатност.

Андриј Даниленко је један од водећих америчких слависта и лингвиста. Аутор је десетина студија и монографија које су тематски веома разнолике. Уредник је неколико књига из области славистичке филологије. Његова научна интересовања везана су за дијахронијска истраживања како украјинског језика и његових говора тако и свих словенских језика. Позната су и његова истраживања културних и језичких веза Словена са арапским светом кроз прошлост.

Монографија је написана на енглеском језику и представља темељну студију о Кулишевим преводима из Светог Писма и Шекспира на украјински језик. Неопходно је напоменути да се Кулиш бавио превођењем до саме смрти, оно је било органски део његовог живота и стваралаштва. Настанку студије која испитује тај сегмент Кулишевог богатог опуса претходило је неколико студија из пера Даниленка које су посвећење стваралаштву и животу Пантелејмона Кулиша. Најпознатије међу њима су о формирању украјинског књижевног језика, с обзиром да се Пантелејмон Кулиш сматра творцем оригиналног украјинског правописа, о рецепцији Шекспирових дела у Кулишевом преводу и њеном одразу у критикама галицијских лингвиста итд.

Наслов монографије упућује на три кључна појма за разумевање дела, а то су Свето Писмо, Шекспир и Пантелејмон Кулиш. У уводном делу аутор даје разлоге због којих се окренуо истраживању Кулишевог преводилачког опуса. Међу њима је свакако најзначајнији ауторова претходна истраживања украјинског језика са дијахронијског аспекта, а историју украјинског језика је тешко замислити без Пантелејмона Кулиша. Кулиш је значајно допринео кодификацији језика, с једне стране, а с друге стране, својим делима је утицао на богаћење лексичког фонда књижевног украјинског језика и приближавање тзв. високог стила тог језика, који је стасао на народној основи, одговарајућем стандарду језика са дугом књижевном традицијом, у које свакако спада и енглески.

Осврнувши се на критичку литературу о Кулишу, Даниленко је дошао до закључка да, без обзира на велики број радова о Кулишу, његов особени стил још увек није довољно истражен, те је одлучио да напише, како сам наводи, «лингвистичку биографију украјинског дисидента». Сврставање Кулиша у дисидентске редове подразумева да Даниленко анализира његов књижевни опус у контексту пишчеве епохе. Познато је да је Кулиш био члан Ћирило-Методијевског славистичког друштва, које је заговарало идеју уједињења свих Словена, али уз очување идентитета сваког етноса и због тога је страдао. Дисидентство Пантелејмона Кулиша у схватању Андрија Даниленка обухвата и ту врсту принудне усамљености, чији је узрок његово размимоилажење са ставовима његових савременика, попут Ивана Франка и Миколе Костомарова. Осврт на пишчеву епоху подразумева и анализу дела других преводилаца, који су у различито време радили на преводу Светог Писма, било засебно, било сарађујући са самим Кулишем.

Монографија се састоји из два поглавља. Прво поглавље је посвећено анализи Кулишевих превода Светог Писма, док у другом делу аутор истражује Кулишеве преводе Шекспира. У оквиру првог поглавља издвојене су следеће целине – Књига о Јову, Плач Јеремијин и Песма над Песмама.

Аутор почиње своју анализу навођењем разлога, који су подстакли Кулиша да се окрене тако сложеном и тешком задатку као што је превођење Светог Писма. Анализирајући Кулишев свестрани рад, Даниленко се осврће и на Кулишеву сарадњу са истакнутим делатницима украјинске културе, попут Михајла Максимовича, првог ректора Кијевског универзитета, Семена Хулака-Артемовског, једног од првих украјинских романтичара, Олександра Навроцког, члана Ћирило-Методијевског друштва итд. Даниленко истиче да је Кулиш преводио Свето Писмо, како због религијских разлога тако и због своје уверености у то да је да је светска култура највеће добро и да украјински народ мора имати директни приступ светској баштини. Украјински народ је морао упознати највећа дела светске књижевности на свом матерњем језику. Иако су се први преводи Светог писма на украјински језик појавили још у 16. веку (ту, пре свега, спада чувено Пересопничко Јеванђеље из 1561. године), у 19. веку је постао неопходан нови, осавремењени превод на украјински језик, који се за три века свакако променио. Стога Кулиш настоји да поново прође пут који су својевремено прошли представници украјинске реформације и понуди свом народу Свето Писмо у преводу на језик који ће им бити близак и разумљив. Кулиш је веровао да Свето Писмо, Хомер и Шекспир представљају стубове светске културе и напорно је радио како би приближио то богатство свом народу.

Даниленко се посебно осврће на ортографију Кулишевих превода, где истиче како њено ослањање на постојећу традицију, тако и иновације. Поред тога, аутор наводи и да су му приликом анализе веома помогли фрагменти Кулишевих преписки са сарадницима, уредницима и колегама лингвистима од којих је добио конструктивне критике и савете. Кулишу се највише замерало што преводи обилују црквенословенизмима, као и то што се веома слободно односио према преводу, што је, по мишљењу историчара и културолога Ивана Огијенка, кварило естетску вредност дела. С друге стране, аутор наводи да однос писца и научника Ивана Франка према Кулишу није био нимало једноставан. Франко признаје Кулишу заслугу за превођење Светог Писма и Шекспира називајући га „корифејем украјинске књижевности и превођења”, а истовремено му замера што покушава да створи нову украјинску књижевност занемаривши њену повезаност са средњовековним традицијама и књижевним језиком Мелентија Смотричког и његових сарадника.

Друго поглавље монографије Даниленко је посветио Кулишевим преводима Шекспира. Осврнувши се на рецепцију Шекспирових дела у украјинској култури, Даниленко истиче да Кулиш није био први који је преводио Шекспирова дела на украјински језик. Пре Кулиша Шекспира су на украјински језик преводили представници Харковске школе романтичара – писац Микола Костомаров, као и романтичар Павлин Свенцицки. Ипак, допринос Пантелејмона Кулиша био је најзначајнији. Он је сматрао Шекспира за «Хомера нашег доба» и то је служило Кулишу као посебан подстицај за тај преводилачки подухват. Аутор наводи да је процес превођења за Кулиша био мукотрпан, па је неке преводе до пола остављао па им се после враћао, а неке је заувек напуштао. Међутим, и ти преводи су објављени, али постхумно. Њихов уредник је био сам Иван Франко, који је знатно изменио првобитну варијанту превода, те није било лако реконструисати језик превода након Франкове интервенције на њима.

Даниленко истиче да је несумњива Кулишева заслуга, пре свега, у томе што је окренуо писце млађе генерације светској културној баштини. Стога преводе светске књижевности на украјински језик из пера истакнутих украјинских писаца 19. века Лесје Украјинке и Панаса Мирног сматра директном последицом Кулишевог утицаја. Наводи се занимљива чињеница да је Кулиш сматрао Шекспира неком врстом свог духовног

оца. Да бисмо правилно оценили његове преводе и разумели зашто је изабрао баш та, а не друга дела за превођење, Даниленко наводи имена свих Шекспирових преводаца на украјински језик и темељно анализира особине њихових превода: индивидуални стил, специфичне речи које су користили, уз критичан осврт на сваког од њих.

На крају своје монографије Даниленко поново подвлачи да је Пантелејмон Куљиш, једна од најистакнутијих личности украјинске културе 19. века, својим окретањем превођењу Светог Писма и Шекспира покушао да уздигне украјински језик. Аутор монографије истиче како значај тих превода, тако и циљеве самог Пантелејмона Куљиша.

Иза основног текста монографије налазе се библиографија, индекс географских и властитих имена, индекс примарне и секундарне литературе коришћене у раду, индекс кључних речи, који заокружују истраживање у једну свестрану целину.

Монографија садржи све неопходне елементе комплексног научног истраживања, обилује примерима превода и разрађеним књижевним анализама на којима аутор темељи своје закључке. Иза текста незире се велики научни рад, сати ишчитавања литературе, компарација откривеног, што је резултирало једном целовитом научном анализом која може бити не само корисна, већ и занимљива у погледу поступка спровођења истраживања. Аутор гледа на Куљишеве преводе из перспективе културних и етничких студија, а књижевни украјински језик представља као континуирани процес, дијалог између различитих књижевних традиција, религија, политичких покрета и појединих личности. Ова студија подстиче на даља проучавања проблематике формирања савремене украјинске књижевне норме, а представља незаобилазну литературу за истраживање словенских језика и књижевности у контексту теорија нације и националног идентитета, као и са аспекта проучавања језика у контакту и социолингвистичке анализе.

Миленка Костић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
milenkakostic933@gmail.com

Мирослав Топић, Петар Буњак, *УКРШТАЊА И ПАРАЛЕЛЕ: О пољским преводима српске народне поезије* (Београд: ЕАТ – Есо Art & Theory, 2015) 141.

Ово је трећа и последња књига о пољским преводима наших народних песама, настала у оквиру коауторског пројекта Петра Буњака и Мирослава Топића (1937–2012). Прве научне радове из овог циклуса почели су да објављују још 2002. године и већи део је прикупљен у књизи „Фолклор и превод: огледи о рецепцији српског народног песништва у пољској књижевности“ (Филолошки факултет, 2007). Након изненадне смрти Мирослава Топића, Петар Буњак је објавио једну брошуру, како сам наглашава, а заправо проширен научни рад, под насловом „Од ритма ка смислу: метрички проблеми преводјења српских народних песама косовског циклуса на пољски језик“ (Славистичко друштво Србије, 2013). Ова трећа књига представља резиме њиховог дугогодишњег проучавања српских народних песама у пољским преводима, опет са посебним освртом на метричке проблеме преводјења. Сви радови су настали у оквиру званичног потпројекта „Превод као фактор рецепције српског фолклора у пољској књижевности и култури“, што је Министарство просвете, науке и технолошког развоја укључило у пројекат „Превод у систему компаративних изучавања националне и стране књижевности и културе“.

Овим истраживањима српски полонисти наставили су дугу традицију, пошто су о истом или сличном писали и објавили своје књиге много година раније – Константин Перић 1923. и Крешимир Георгијевић 1936. године. Ради се не само о рецепцији и односу фолклорних традиција него и о индивидуалним преводилачким поетикама у различитим епохама. Мирослав Топић је у својим првим радовима (1968. у часопису „Књижевна историја“) доказао да несиметрични десетерац није непознат на пољском терену (песма *Cantilena vulgaris* из XV века), да су га користили и пољски песници у XVI веку, чему је и овде посвећено неколико страница уводног поглавља. Међутим, како популарност наше народне поезије достиже врхунац тек у доба европског романтизма, дошло је до стилизације фолклора и еквиметричких превода тек у XIX веку (Залески, Зморски, Коперњицки) и настављено у наредном (од Богуславског до Камјењске). Топић и Буњак су те преводе проучавали и метрички и стилистички. Поменути десетерац код Залеског је чешће једнаестерац, тринаестерац, дванаестерац или пак симетрични десетерац (иако је у пољским народним песмама забележен десетерац 4+6), а понекад чак осмерац или шестерац. На бројним примерима аутори су трагали за формулама, према теорији о формулативности Лорда и Перија („Певач прича“, 1960). Посебно су се бавили сталним епитетима као што су атрибути вина, пошто су приметили да је „рујно вино“ преводјено као румено, мрко или пак светло и слатко. У већини случајева чини се да је метрика одређивала придевске одредбе. Посебно поглавље посвећено је епском вокативу, за којег данас славистика потврђује да слична лексичко-метричка формула постоји и у неким песмама украјинског и белоруског фолклора. Пољски преводиоци су епски вокатив редовно замењивали номинативом, нарочито Залески и Зморски. Прибегавали су и опкорачењима и римовању, чиме су изневеравали фолклорну традицију. Многе од њих Крешимир Георгијевић није ни сматрао преводима, јер то заиста и јесу пре литерарне адаптације. Мирослав Топић и Петар Буњак овде доносе прегледне табеле и низ примера из косовског циклуса.

Последње поглавље посвећено је једном куриозитету, који још више потврђује међусловенска културна прожимања. Ради се о украјинским преводима српских лирских песама које је почетком XIX века објавио Амвросиј Метлински под псеудонимом Могила, о чему је писао украјински србиста Михаило Гуц. Полонисти Буњак и Топић су након анализе оригиналне песме „Клетва дјевојачка“ из Вукове збирке, пронашли и доказали да је постојао и пољски посредник у преводу – Казимјеж Брођински. И не само те песме.

Ово је можда мали, али темељни допринос компаративном проучавању словенских књижевности. Коауторски пројекат је завршен нагло, много раније него што је то било планирано. Остаје нам само да се надамо да ће Петар Буњак наставити трагом свог учитеља.

Бранислава Стојановић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
beket2brunio@gmail.com

Ewelina Drzewiecka, *HEREZJA JUDASZA W KULTURZE (PO) NOWOCZESNEJ. STUDIUM PRZYPADKU* (Kraków: Universitas, 2016) 410

Темељна знања Евелине Джевјецке из теологије, историје идеја, посебно религиозних идеја и историје бугарске књижевности су уз ауторкин дар за вишестрано тумачење анализираних дела с прелома 19. и 20. века дале подацима богату, мудро и надахнуто написану књигу. Ауторка је магистар теологије и доктор хуманистичких наука из Института славистике Пољске академије наука и Кирилометодијевог центра БАН у Софији. Библијском лику Јуде Евелина Джевјецка је посветила низ студија и две књиге. Прва књига, *Јудина смрт у Библији и хришћанској традицији* (2012) садржи анализе канонских представа из византијско грчке и латинске традиције, апокрифа и народних казивања, а друга *Јерес Јуде у култури (по)модерној* (2016) је усмерена на различите типове парафраза јеванђеоске приче у књижевним текстовима бугарских аутора. Књигу је издало академско издавачко предузеће «Университас» из Кракова, а на корицама књиге се налази фреска обошеног Јуде из цркве крај Иванова из 14. века. Ауторка је књигу посветила свом учитељу, Гражини Шват Голубовој. После уводних разматрања, књига је подељена на поглавља: 1. Издајник Богочовека – јудеохришћанска традиција, 2. Издајник Богочовека – гностичка традиција, 3. Добročинитељ Човека? (у плену агностицизма), 4. Човек ухићен у свету – традиција неогностичка? Прво и друго поглавље недвосмислено упућују на парафразе у оквиру канона или гностицизма, док у насловима трећег и четвртог поглавља знак питања указује на проблематичност одређења која се детаљније образлаже у тексту. Књигу закључују закључак, збирна литература и индекс. Дужи цитати из књижевних текстова су у основном тексту дати на бугарском језику, а у напомени у преводу на пољски.

Са позиције православног идентитета проанализирана су дела епохе модернизма: приповетка Михаила Ташева *Любопитен разказ за злодейските и крвави събития на Юда Искариотски* (1907), приповетка Константина Величкова *Юда* (1911), комад Пенчо Радкова *Юда* (1926), збирка приповедака Јордана Попилиева *Юда* (1930), приповетка Христо Казанчиева *Юда* (1919), приповетка Људмила Стојанова *Юда* (1929) и комад Бориса Борозанова *За тридесет сребърника* (1935). „Апокрифи“ који се ослањају на езотеријску мисао и изражавају тежњу за ослобођењем од варљивог материјалног света и жељу за бекством у прави, духовни свет путем (само)спасања кроз (само)спознају су: приповетка Николаја Рајнова *Исус на планината* (1912), приповетка Петка Тодорова *В Гетсиманската градина* (1914), комад Константина Мутафова *Юда* (1912–1914), приповетка Николаја Рајнова *Между пустинята и живота* (1919) и драма Ивана Грозева *Съдний ден* (1940). Ауторка представља и тумачи дела и краја 20. века и почетка 21. века: позну приповетку Емилијана Станева *Лазар и Исус* (1977), роман Огњана Бојацијева *Седемте дни след Тайната вечеря* (1975–1987/1994), роман Христе Стојанова *Копелето. Евангелие от Юда* (2003), комад Стефана Цанева *Тайната евангелие на Йоан. Мистерия № 1* (1994), роман *Мравки и богове. Хроника на XX век*, роман Веселина Стојанова *Аутопсия на тялото* (2005/2007), роман Никол Даневе *13 рози. Шифърът на кръста* (2008).

Рад Евелине Джевјецке има темеље у теолошким и филозофским, културно и књижевноисторијским студијама. Разматрајући проблеме теологије она се позива на Сергеја Булгакова, Петера Бергера и др. Дух епохе који се анализира одређују идеје просветитељско-позитивистичког секуларизма, Ничевоје поставке, али и учења теозофа и езотерика које ауторка изврсно познаје. У филозофским поставкама она упућује на Ханса Георга Гадамера, Пола Рикера и Хану Аренд, а у студијама о књижевности на своје претходне радове и радове Гражине Шват Голубове, Ивана Радева, Александра Наумова, Цветане Георгиеве, Магдалене Зовчак и др. Књига је написана

стилом засићеним знањима и асоцијацијама и упућена је образованом читаоцу. Ауторка брижљиво повезује идејне сплетове и појмове различитих области. Она влада драгоценом вештином обједињавања различитих знања око «вретена» историје идеја, чему је као узор имала учитеља коме је и посветила књигу. Али књига има и све елементе темељне књижевноисторијске студије, јер указује на међусобне везе и утицаје, како између западних или руских писаца и теолога, односе верзија, место анализраних дела у опусу аутора и њихову судбину у својој култури. Пажња је поклоњена и рецепцији библијских парафраза о Јуди – наводе се текстови критичара и понегде представника цркве, те позиционирају њихови ставови, важни у књижевном и културном животу. С обзиром да су неки од разматраних текстова драме, књига даје податке и о позоришној судбини и пријему играних комада.

Библијски текстови, показује ауторка садрже двојност елемената религије и елемената културног текста. Будући да се током историје мења однос према канонским религиозним текстовима, овде јудеохришћанске традиције, мења се и однос према ликовима тих религиозних текстова. Покушаји реинтерпретације Јудиног лика се одвијају у оквиру просветитељско-позитивистичког подвргавања сумњи ауторитета Светог Писма, али и продора психологизма, те мешања библијских сижеа са апокрифним виђењима или са нехришћанским традицијама. Када је реч о називу нових верзија старе јеванђеоске приче, Евелина Джевјецка најчешће користи појам «парафраза», али говори и о трансформацијама ликова, фабуле, мотива или реинтерпретацији. У сложеном ткању књиге поводом оних реинтерпретација које у већој мери одступају од библијске легенде и њеног религиозног значења, важни су појмови «криптотеологија» Агате Бјелик Робсон, «посреднички слој» (А. Наумов) и др. Идеја «криптотеологије», по којој и световни погледи на свет на скривени начин садрже теолошке поставке дозвољава Евелини Джевјецкој да теолошки приступ примени и не текстове који представљају хетеродоксно секуларна сагледавања.

Ауторка показује како религиозне теме током модернизма, у епохи судара и сусрета теистичког и атеистичког погледа на свет писци обухватају социјалне, психолошке и егзистенцијалне људске проблеме, и уносе у традиционалне библијске сижее елементе социјалних, психолошких и других пројекција. Промена односа према Светом Писму доноси десакрализацију поруке Светог Писма и његовог свођења на ниво других текстова културе. Тако јудеохришћанска нарација о Јудиној издаји почиње да служи стварању ауторских слика света, при чему став према Библији и цркви не мора нужно да буде религиозан, па долази до превредновања и друкчијих, апокрифних, јеретичких сагледавања.

Евелина Джевјецка показује да је мотивација Јудиних поступака у односу на Исуса Христа у парафразама бугарских писаца епохе модернизма често двострука, да они комбинују разлике засноване на различитим гледиштима и личне разлоге утемељене у страстима, при чему је популаран био мотив љубавног троугла између Марије Магдалене, Јуде и Исуса, у коме је издаја плод личне освете (код Стојанова и Борозанова). Психолошко тумачење издаје из похлепе нуде текстови Ташева, Радкова, Попилијева, Стојанова и Борозанова. У модернистичким парафразама Јуда бива представљен и као апостол који је погрешно разумео мисију Исуса, схватајући да он говори о земаљској срећи. Тиме је Јуда представљен као следбених друштвених утопија, што води до сагледавања Исуса као псеудо-месије који не реализује очекивану револуцију. Међу текстовима објављеним након слома комунизма и продора популарно сензационалистичких штива, дела о Јуди и Исусу Христу Стојанова, Веселина Стојанова и Никол Даневе имају скандално еротске елементе.

У текстовима бугарских парафраза јеванђеоских уносе се елементи модерног окултизма, на прелому векова популарних еозтеријских учења по којима се спас очекује од тајних култова. Ликови Јуде у духу еозтеријског модернизма од стране бугарских писа-

ца само привидно подсећа на библијски изворник, а ауторка одређује да су то «псеудо-канонски, те на крају антиканонски, хетеродоксални (нео)апокрифи».

Бугарски „апокрифи“ о Јуди, хетеродоксални и јеретички погледи на библијску изворну причу указују на обртање правца духовне потраге у оквиру бугарског модернизма и сведоче о процесима и правцима секуларизације у Бугарској култури. Промене у ауторским сагледавањима Јуде говоре о различитим виђењима и судбинског предодређења да Јуда учини издају. То дотиче и питања предодређења и слободе воље, месијанизма и спасење у кругу сагледавања стања у свету

У књизи Евелине Джевјецке преображаји јеванђељске приче о издаји Богочовека се разматрају на примеру бугарске традиције, као културе на рубу, која више прима утицаје, но што их другима нуди, али и културе, која отицаје са Запада или Русије обликује према својим национално културним обрасцима. Стога је детаљна анализа и тумачење парафраза о Јудиној судбини повезано са духовним трагањима и виђењима бугарских писаца.

Књига представља новаторско и дубоко читање традиције кроз историју идеја, пре свега религиозних идеја у њиховом религиозном и секуларизованом виду, које може бити подстицајно и у приступу егзистенцијалној херменутици и у другим књижевним традицијама. Мало је вероватно да ће ова књига о бугарским књижевним „апокрифима“ током модернизма бити преведена на српски језик, али читаоцима у које је заинтересовао приступ Евелине Джевјецке, на српском је доступан њен рад посвећен Јуди у бугарском модернизму објављен у зборнику «Јуда у словенским културама» (2016).

Дејан Ајдачић
Кијевски национални универзитет „Т. Г. Шевченко“
Институт лингвистике
Катедра за словенску филологију
dejajd@gmail.com

Hanna Makùrôt, *GRAMATIKA KASZĘBSCZĘGÒ JĄZĘKA* (Gdańsk: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 2016) 176.

Хана Макурат, научни сарадник и лектор Катедре за пољски језик и Центра за кашупски језик и културу Универзитета у Гдањску, песникиња, преводилац, лингвиста, слависта, аутор је првог магистарског рада (што је уједно и прва научна монографија на кашупском језику) и прве докторске дисертације на кашупском језику у Пољској. Како сама каже, објавила је више од стотину научних и стручних радова из области кашупске и славистичке лингвистике, већином на кашупском језику, а предмет њених истраживања јесу међусобни пољско-кашупски језички утицаји, историја, нормирање и дијалектологија кашупског језика, билингвизам, функционисање кашупског у социјалном контексту као и транслатологија. Члан је Пољског лингвистичког друштва, Друштва љубитеља пољског језика, Кашупског института, Савета за кашупски језик и Удружења пољских преводилаца.

Крајем 2016. године у Гдањску је из штампе изашла *Граматика кашупског језика* (*Gramatika kaszëbsczëgò jãzëka*) Хане Макурат, а рецензент овог издања био је кашуболог, др Душан Владислав Пажђерски. Ово дело је резултат деветогодишњег истраживачког рада праћеног теренским прикупљањем језичког материјала. У оквирима кашубистике реч је о досад јединственом и пионирском делу будући да је дата граматика, како тврди сама ауторка, настала с циљем да помогне Кашубима да правилно пишу и формулишу мисли на свом књижевном језику. Дакле, ради се о доприносу нормирању књижевног језика Кашуба, опису реалног стања у савременом језику. За разлику од досадашњих граматика, које су настојале да опишу сва наречја кашупског језика, а којих има на десетине, грађа за Макуратину *Граматику* је узета из три основна кашупска дијалекта – северног, централног и јужног.

Методолошки поступци и приступ опису граматичког система, како сама ауторка наводи, преузети су из других граматика кашупског језика (Лоренца, Тредера, Брезе), као и из граматика савремених словенских језика: „Wëzwëskiwała jem przede wszëtczim gramatycznë òpisënczi pòlszczëgò jãzëka, ale téż jinëch jãzëków: słowacczëgò, czesczëgò, serbszczëgò”. Основна намена *Граматике* је дидактичка, а то значи да би она требало да служи као приручник, пре свега предавачима, ученицима средњих школа и студентима кашупске етнофилологије, али и свима онима (или сваког кога) који су са неког аспекта занима тај језик.

Тематски је *Граматика*, по узору на граматике других словенских језика, подељена на четири целине: Фонетику, Флексију, Творбу речи и Синтаксу, а испред сваке претходи кратак информативан увод.

У првом одељку *Fònetika* ауторка образлаже основне појмове из фонетике, фонологије, ортографије и прозодије. Теоријски опис вокалског и консонантског система употпуњен је табелама, док су фонетске промене илустроване бројним примерима. Акцента је првенствено стављен на актуелно, савремено фонетско стање кашупског језика, премда Макурат скреће пажњу и на историјске услове и чиниоце као показатеље онога што се одвијало у кашупском језику.

У уводу другог дела приручника, под називом *Fleksjô*, ауторка истиче да се стандардизација кашупске флексије тренутно налази у завршној фази, те да су присутне конкретне тенденције које ту флексију систематизују и симплификују. Ауторка је у поглављу класификовала, обрадила и графички упечатљиво илустровала десет врста речи у кашупском језику: глаголе, именице, придеве, бројеве, заменице, прилоге, предлоге, везнике, речце и узвике.

Słowòbùdowizna је поглавље посвећено творби речи. Ауторка је зналачки систематизовала типове образовања изведених и сложених речи и редом описала и примерима разјаснила сваки формант који је у живој употреби у кашупском језику. Слично као и

у осталим словенским језицима, главни и најфреквентнији начин грађења лексичких јединица јесте помоћу деривације. Оно што је занимљиво је да кашупски језик располаже бројним формантима за творбу деминутива и хипокористика не само именица већ и глагола, бројева, придева, прилога, речца, нпр: *wësoczzi*, *wësoczko*, *bielëszinkò*, *dotqdk*, *dotqdkka*, *jidz kac*, *róbkac*, *žužecz kac*, *dopiërëszkò* итд.

За разлику од већине традиционалних граматика словенских језика, *Syntaksa* у Макуратиној монографији по обиму заузима најмање научног простора, што се не може сматрати недостатком, будући да синтакса кашупског језика још увек није довољно проучена (Пажђерски 2014: 53). Укратко су дефинисани основни синтаксички појмови (субјекат, предикат, допуна, атрибут, адвербијал, рекција, конгруенција, валентност), напореднословжене, зависнословжене и вишеструко словжене реченице као и конструкције с глаголским прилозима. Ауторка је поглавље затворила кратким излагањем о редоследу речи у реченици истакавши главне проблеме с којима се лингвисти сусрећу приликом стандардизације и нормирања језика Кашуба. Оно што кашупски у овом случају донекле диференцира од пољског јесте то да у првом постоји јака тенденција да се атрибут јавља испред главне речи у именичкој синтагми (нпр. *gläbòczy las*).

Монографија се завршава списком коришћене литературе, већином кашупских и пољских издања, што је донекле у супротности са речима ауторке да се она при изradi овог приручника ослањала на постојеће граматике словенских језика. Дата библиографија, наиме, садржи само две такве јединице *Krótką gramatykę języka słowackiego* (Papierz M.) и *Zarys fonetyki języka serbskiego. Szkic historyczny, dialekty, akcenty* (Paźdzjerski D. V.).

Као што је већ поменуто, монографија је плод вишегодишњег и уистину преданог и напорног рада кашубисте Хане Макурат, иначе врло младог лингвисте и универзитетског предавача. Оно што чини њену публикацију драгоценом јесте то што је кашубистици, која се последњих година почела интензивно развијати, била преко потребна оваква помоћна књига с потенцијалном широким применом у постављању основних и комуникативно довољних знања и компетенција из кашупског језика. Монографија ће несумњиво подстаћи даљи рад на кашупском језику, стварању обухватније граматике и буђење већег интересовања за изучавање овог словенског микројезика који тренутно доживљава свој препород.

ЛИТЕРАТУРА

Пажђерски Д.В. (2014), *Кашупске теме* (Београд: Алма).

Зорана Перих
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
zorana.peric.pl@gmail.com

ПРОФ. ДР ВИТОМИР ВУЛЕТИЋ, ДОБИТНИК ПОВЕЉЕ «РАДОВАН КОШУТИЋ» ЗА 2016. ГОДИНУ ЗА ЖИВОТНО ДЕЛО

Др Витомир Вулетић, слависта, русиста, историчар руске и српске књижевности и српско-руских књижевних и културних веза, универзитетски професор, рођен је 26. јануара 1926. године у Лончанику.

Српска славистика друге половине XX века дала је поштовања вредне плодове, а највише су дали они који су највећи део свога радног века стварали у посебно тешким околностима. Том поколењу, које је ратне године заменило студијама славистике, припада и Витомир Вулетић. Њихови почеци у славистици били су далеко од лагодних. Без уобичајене средњошколске припреме за студије, уз различита ограничења у времену поратне оскудице, у условима тешких политичких искушења, која су на многима могла оставити трајне ожиљке, али која су дала и велико животно искуство, представници прве послератне генерације српских слависта прегли су да раде на пољу словенске филологије с великим жаром, који их није оставио ни кад су дошли у године за посебно уважавање.

Ни када су студентске клупе заменили катедрама као предавачи и професори, њихова натпросечна радна оптерећења нису се смањивала, само се природа многобројних обавеза променила. Неки су, и поред несумњивог истраживачког дара који су имали, морали мање или више жртвовати научни рад наставним обавезама. Витомир Вулетић је био међу онима ређима у свом славистичком поколењу који су успели да се пуном снагом остваре на свим плановима – и у настави, и у научним пословима, и у организацији научног и наставног рада, и у широј културној делатности, и у личном животу. Тај лични подвиг проф. Вулетић је остваривао и остварује мирно и предано, без вајкања на многе околности које му често нису ишле на руку.

Проф. Витомир Вулетић свој научни рад усмерио је на три главна правца: историја руске књижевности, српско-руске књижевне везе, историја српске књижевности и културе. У све три области оставио је и оставља веома вредне научне доприносе – монографијама, чланцима и рефератима на научним скуповима, и стекао је заслужени углед врсног познаваоца словенске књижевне и културне историје, и међусловенских књижевних и културних веза, посебно руских и српских, о чему сведочи богата библиографија његових радова, објављена у *Зборнику Матице српске за славистику*, св. 69: седамнаест књига, десетак приређених издања и око 250 других научних радова. Грађа за библиографију професора Вулетића у потоњем периоду обухвата још девет књига, осам приређених издања и око 40 других научних и стручних радова.

За посебан допринос на пољу славистике проф. Вулетић је од Славистичког друштва Србије добио Повељу почасног члана Друштва.

У Матици српској, чији је један од најугледнијих сталних чланова, проф. Вулетић сарађује више од пола века на различитим пројектима, у одборима и часописима, као уредник и сарадник. Читаоци и сарадници *Зборника Матице српске за славистику* професору Витомиру Вулетићу дугују посебну захвалност због чињенице да је био иницијатор за покретање тог научног часописа, као и због тога што је један од најдрагоценијих његових аутора, а био је и дугогодишњи главни уредник едиције „Библиографије“ Матице српске.

Проф. Витомир Вулетић је докторирао 1964. године на Филозофском факултету у Београду одбраном дисертације *Идеолошки и естетички погледи Светозара Марковића и руски револуционарни демократи*.

На Филозофском факултету у Новом Саду предавао је руску књижевност од 1962. године до одласка у пензију 1987. године. Био је дугогодишњи шеф Катедре за руски језик и књижевност, а до одласка у пензију 1987. године био је покретач многих научних активности на Катедри (пројеката, научних седница катедре, међународне сарадње). Био је иницијатор и руководиоца научног пројекта Катедре *Руско-српска истраживања у области језика, књижевности и културе од 18. до 20. века*, у који су били укључени скоро сви чланови Катедре, а резултати су публиковани у српској и југословенској научној периодици или као посебна издања.

Професор Вулетић својим стваралаштвом пружио је непроцењив допринос изучавању руске књижевности, руско-српских књижевних, културних и историјских веза, а својим бројним преводима и приређеним издањима приближио је руску уметничку књижевност и публицистику српској јавности. Његов научни и педагошки рад импресивног обухвата и несвакидашњег квалитета препоручују га за доделу овог престижног признања за животно дело.

Анжела Прохорова
Филозофски факултет у Новом Саду
Катедра за руски језик и књижевност

Ксенија Кончаревић
Филолошки факултет у Београду
Катедра за славистику

ОДЛУКА ОДБОРА ЗА ДОДЕЛУ НАГРАДЕ „ПАВЛЕ И МИЛКА ИВИЋ“

Одбор за доделу награде «Павле и Милка Ивић» при Славистичком друштву Србије имао је тежак али пријатан задатак да између више добрих дела одлучи коме ће ово престижно признање доделити за 2016. годину. Најужи круг кандидата за награду чинило је шест књига: Владимир Поломац, *Језик повеља и писама средњовековне Деспотовине*, Крагујевац, 2016; Наташа Вуловић, *Српска фразеологија и религија*, Београд, Институт за српски језик САНУ, 2016; Дејан Милорадовић, Васа Павковић, Слободан Пузовић, Јавор Рашајски, *Орнитолошки речник, имена птица*, Нови Сад, Матица српска, 2016; Неђо Јошић, *Вођарска лексика и терминологија у српском језику*, Београд, Институт за српски језик САНУ, 2016; Владан Јовановић, *Српска војна лексика и терминологија*, Београд, Институт за српски језик САНУ, 2016; Александра Милановић, *Речи под окриљем поетике*, Краљево, Народна библиотека Стефан Првовенчани, 2016.

Одлука да се награда додели књигама В. Поломца и Н. Вуловић темељи се на следећим чињеницама:

Владимир Поломац, *Језик повеља и писама средњовековне Деспотовине*. Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац 2016, стр. 495.

После детаљног *Садржаја* (5–12), у четири поглавља анализирана је језичка грађа: I. *Уводна разматрања* (15–40), II. *Графија и правопис* (42–160), III. *Језичке одлике* (162–413), IV. *Закључна разматрања* (414–460). Монографију заокружују *Скраћенице цитиране литературе* (468–482) и резиме на енглеском језику (484–495).

У књизи је обрађено значајно раздобље краја XIV и прве половине XV века, пошто оно представља јединствену културно-историјску целину у оквиру које се дешавају значајне промене и у писмености и у граматичкој структури српског језика, а ово је уједно и раздобље у коме се у основи формирају наши савремени дијалекти. Иако је о појединим питањима језика и писаним документима већ писано, посебно истичемо да је ово прва монографија у којој је детаљно описан језик повеља и писама из раздобља средњовековне Деспотовине.

Корпус од 52 документа, датирана између 1392. и 1457. године, представља хронолошки регистар повеља и исправа обухваћених истраживањем. Испитивање језичких одлика повеља и писама предузето је са циљем утврђивања: а) удела српског народног и српскословенског језика; б) функционалне дистрибуције ових идиома и њиховог међусобног утицаја; в) раслојености ових идиома г) дијалекатских односа на територији средњовековне Деспотовине.

У поглављу *Графија и правопис* наведене су графемске репрезентације фонема и правила којима подлеже употреба графема у писању. Детаљно су размотрени начини графемске репрезентације оних консонаната чије је обележавање традиционално представљало проблем у српској ћирилици (/j/, /љ/, /њ/, /ћ/, /ђ/, /џ/). Посебна пажња посвећена је и оним граfiјским питањима која су од значаја за конституисање новог, ресавског, правописа. У трећем, најопширнијем потпоглављу овога дела књиге, детаљно се разматра употреба спирита и акцената.

Централни и најобимнији део књиге представља поглавље *Језичке одлике*. У *Фонетским и фонолошким одликама* вредно је пажње разматрање различите судбине старосрпских вокала /ѧ/, /ѧ̌/ и слоготворног /л/. У потпоглављу *Консонантизам* описан је инвентар јединица консонантског система и консонантске промене у вези са вокалима. Приликом анализе фонетских и фонолошких одлика води се рачуна о припадности конкретне особине српском народном (побљки, догје, црешнина, гзети) или српскословенском (помоштници, вѣспоненоуше) језику.

У *Морфолошким одликама* изложени су резултати истраживања морфолошког нивоа језика испитиваних докумената. Детаљно је описана деклинација именица, одакле

помињемо продор наставка *-е* у дат./лок. јд. именица *-ја-* основа – госпође, церницѣ, на рѣцѣ; синкретизам ген. и лок. мн. именица *цар* и *господ*; одсуство новоштокавског синкретизма множинских падежа. У потпоглављу *Заменице* објашњена је припадност њихових појединих облика српском народном (нјеиноу великоу любовѣ), односно српскословенском језику (иже, кждо). Потребна пажња посвећена је идентификацији оних облика који упућују на дијалекатску диференцијацију народних говора средњовековне Деспотовине. У *Придевима* је размотрена дистрибуција конкурентних српских народних (великомоу, инога, ѿд[ѣ] равне дѣбраве) и српскословенских (*nezavistnago, svetei* (лок. јд.)) наставака. Забележено стање упућује на тенденцију губљења променљивости основних бројева (*Ѡ четыры еѡ(ан)|г|(е)листе*).

У *Глаголима*, последњем потпоглављу *Морфолошких одлика*, највише простора, очекивано, посвећено је високофреквентним глаголским облицима – презенту, аористу и партиципима. Детаљније се разматра дистрибуција конкурентних српских народних и српскословенских облика у појединачним документима.

У поглављу *Лексичко-стилистичке и лексичко-семантичке одлике* представљена је термилошка лексика, а такође је дат и регистар термина. У потпоглављу *Терминологичност* размотрена је употреба термилошке лексике. У *Онимичности* анализирана је употреба антропонимске и топонимске лексике са аспекта порекла, структуре и семантике. У *Номиналности* разматрају се лексичка и синтаксичка средства која условљавају именски карактер средњовековног пословноправног стила. У потпоглављу *Деперсоналност* анализирани су лексички и синтаксички чиниоци деперсоналности (обезличавања). У *Клишеизираниости* се разматра дипломатички формулар испитиваних докумената, а у потпоглављу *Директивност* пажња се посвећује синтаксичким средствима којима се исказује директивност у испитиваним документима.

У *Закључним разматрањима* поред опште оцене о степену заступљености српског народног и српскословенског језика у појединачним документима, наведене су и најважније фонетске, фонолошке и морфолошке одлике, а изузетно – уколико је грађа омогућавала извођење оваквог типа закључака – и прозодијске. Сматрамо значајним изведене закључке о језичким одликама испитиваних докумената са аспекта трију језичких дисциплина: историјске дијалектологије, историје књижевног језика и функционалне стилистике.

Тема монографије *Језик повеља и писама средњовековне Деспотовине* наметнула је аутору сложене и обимне задатке који су у тексту адекватно разрешени. В. Поломац се успешно кретао кроз различите нивое језичке анализе (кроз графију и правопис, фонетику и фонологију, морфологију, лексику, ономастику, синтаксу и стилистику) обимног корпуса докумената. Монографија садржи све потребне делове у којима су обрађени готово сви најважнији аспекти широко постављене теме.

У тексту су успешно и консеквентно примењени теоријско-методолошки постулати историјске лингвистике на различитим нивоима анализе. Комбиновањем аналитичке и синтетичке методе, анализа је остварена уз вођење рачуна о хијерархији критеријума. Посебно вредновање заслужује документарни карактер монографије у којој су изведени закључци увек засновани на подлози конкретне и опширно наведене грађе, чиме је постигнут пожељан однос теорије и емпирије.

Институт за српски језик САНУ издао је као 23. књигу у својој едицији „Монографије“ књигу др **Наташе Вуловић**, научног сарадника ове установе, под називом *Српска фразеологија и религија. Лингвокултуролошка истраживања*, дело умногоме иновативно – и по предмету обраде, и по примењеној методологији, и по интердисциплинарности приступа, који подразумева укључивање широког спектра не само интралингвистичких, него и лингвокултуролошких, теолингвистичких, етнолингвистичких, митолошких, теолошких, етнопсихолошких чињеница и генерализација у тумачење предмета истраживања.

Предмет истраживања Наташе Вуловић у овој монографији јесу фразеолошке јединице с религијским компонентама у српском језику, које до сада у србистици углавном нису биле описане као посебан лексичко-фразеолошки слој, нити детаљније подвргнуте анализи. Пре него што ће приступити сложену и вишедимензионалном истраживању опсежне фразеолошке грађе, ауторка је одредила које фразеолошке јединице прикупљене грађе чине релевантан корпус за анализу. Тако је најпре прецизирала значење атрибута *религијски* за потребе овог истраживања у складу с његовим речничким значењем, чиме су као предмет разматрања издвојене фразеолошке јединице које у себи садрже конкретну, типичну, релевантну религијску компоненту, која се односи на неки религијски појам, маркиран у оквиру хришћанско-православне лексике, односно компоненту која именује конкретан религијски појам. Оваква лексема (најчешће именица) може означавати различите религијске појмове (овамо по категоријалној припадности компоненте спадају и придеви или прилози изведени од именица) или религијско-обредне радње (најчешће глаголи). Таква маркирана лексема може имати религијско или религијско-митолошко порекло, с обзиром на специфичност српске народне религије. Једним делом у корпус за истраживање ушли су и библизми, као фразеолошке јединице које потичу из Светог писма Старог и Новог завета, а у свом саставу садрже религијску компоненту, било да су директно преузети (*блудни син*, *бацати бисер пред свиње*, *таштина таштине*, *принети своју лепту*) или представљају реминисценцију на светописамски текст (*стар као Метузалем*, *слати од Понтија до Пилата*, *Јудин пољубац*, *вук у јагњећој кожи*). Како сазнајемо из *Увода* (стр. 13-31), корпус за ексцерпирење грађе чинили су *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* - РСАНУ (т. 1–18), *Речник српскохрватског књижевног језика* - РМС (т. 1–6), *Фразеолошки рјечник хрватског или српског језика* Јосипа Матешића и *Српске народне пословице* Вука Караџића. Као допунски и контролни корпус послужили су преводи Светог писма на српски језик: *Стари завет* у Даничићевом преводу, *Нови завет* у преводу Вука Караџића и у преводу Светог архијерејског синода Српске православне цркве. Као контролну и допунску грађу ауторка је користила и материјал из монографије Љиљане Стошић „Библијске изреке и пословице”, као и грађу из збирке *Летописа Матице српске*. Поједине фразеолошке јединице које су укључене у грађу на којој је базирано истраживање Наташе Вуловић нису биле забележене ни у дескриптивним, ни у фразеолошким речницима – у питању су махом дела српских, али и страних теолога и духовника преведених на наш језик (в. списак извора у одељку *Литература и извори*, стр. 293-316).

У складу са интердисциплинарним приступом који је изискивала сама грађа, примењено је неколико методолошких поступака. Анализа структурно-семантичког састава анализираних фразеолошких јединица заснована је на дескриптивно-аналитичком приступу, док је семантичка анализа укључила методе когнитивне лингвистике (фразеолошка компонентна анализа, као и концептуална анализа у оквиру лингвокултуролошких разматрања). Са лингвокултуролошког аспекта корпус је посматран кроз концепте опозиција, битне за културолошку анализу лингвистичким средствима. Такође, осим метода теоријске анализе интердисциплинарних резултата из литературе, коришћена је и статистичка метода описа и приказивања појединих резултата. Истраживање је вршено са становишта синхронијске фразеологије, уз примену резултата дијахронијских истраживања у лексикологији и фразеологији (историјско-етимолошких) при анализи појединих примера (на местима где прототипска ситуација или кључна, културолошки маркирана лексема фразеологизма, изискују увид у историју језика и културе). Иако превасходно монолингвално, на неким местима истраживање укључује и елементе конфронтационе анализе, уз навођење фразеолошких јединица из словенских (руски, бугарски, чешки, полски, словеначки) и несловенских језика (немачки, енглески, турски). С обзиром на интердисциплинарни карактер фразеологије, у истраживање су систематски инкорпориране и чињенице из етнолингвистике, културологије, историје религије,

митологије, библистике, литургије, хеортологије, историје хришћанства и националне историје Срба и других контактних и комплементарних дисциплина.

Анализа је извршена у следећим поглављима: *Специфична природа фразеолошких јединица с религијским компонентама*, стр. 33-77, *Структурно-семантичке одлике фразеолошких јединица са религијским компонентама*, стр. 79-109, *Семантика фразеолошких јединица с религијским компонентама*, стр. 111-181, *Компаративне (поредбене) фразеолошке јединице с религијским компонентама*, стр. 183-225, и *Лингвокултуролошки аспект проучавања фразеолошких јединица с религијским компонентама*, стр. 227-283. У структури књиге издвајају се још *Увод* (13-31), *Закључна разматрања* (стр. 285-291), *Литература и извори* (стр. 293-316), *Скраћенице из Светог писма* (317-318), *Регистар фразеолошких јединица* (319-336), *Појмовни регистар* (337-344), *Именски регистар* (345-352), резимеа на енглеском, руском и немачком језику (353-258) и белешка о аутору (359).

Књига др Наташе Вуловић *Српска фразеологија и религија. Лингвокултуролошка истраживања* одликује се актуелношћу и научном релевантношћу предмета, методолошком поузданошћу и у теоријским и у емпијском погледу, као и низом научних новина у избору питања којима се бави и понуђеним решењима. Посебну вредност овој монографији придаје интердисциплинарни приступ, у првом реду њено лингвокултуролошко утемељење, које логично проистиче из културних конотација паганско-митолошке и јудеохришћанске провенијенције које су наталожене у фразеолошким јединицама, а уграђене су у основни фонд нашег књижевног језика, у етичке принципе, па и естетска мерила српског народа. Домети и значај ове студије могу се процењивати са фундаменталног (ширење спознајних радијуса србистичке и славистичке фразеологије, лингвокултурологије и теолингвистике), али и апликативног аспекта (превасходно са становишта фразеографије, теорије и технике превођења). *Српска фразеологија и религија* јесте дело које доприноси и реконструисању карактерологије Срба и јужних Словена, менталитета говорника српског језика, њихових традиционалних вредносних ставова и социјализацијских образаца преношених са колена на колено, што представља корисну грађу за етнолошка, антрополошка, етнопсихолошка, социолошка и културолошка проучавања.

Београд, 25. 11. 2016.

ОДБОР
за доделу Награде
„Павле и Милка Ивић“

СЕРБСКИЙ ЯЗЫК В ТЮМЕНИ: СОТРУДНИЧЕСТВО И ПЕРСПЕКТИВЫ

Наше сотрудничество с Белградским государственным университетом в Сербии берет начало с 1995 года и продолжается до сих пор.

В настоящее время, в условиях глобализации, в славянском мире наблюдается тенденция к интеграции с европейскими народами, отказ от своего языка, культуры, истории.

Поэтому актуально сотрудничество славянских государств. Компонентами этого взаимодействия могут стать идея славянского единства, укрепление славянских взаимосвязей, объединение усилий славянских народов в защиту национального суверенитета. Возникает необходимость защиты славянами родного языка и культуры. В Сербии, как нигде в мире, понимают названные проблемы и с целью сохранения славянского единства, уважительного отношения к славянским культурам проводятся съезды славистов, международные конференции, где встречаются ученые различных стран. Цель данных мероприятий – знакомство других государств с языком, культурой, духовным наследием сербского народа. В то же время, участники съезда славистов знакомятся с представителями других культур, происходит их взаимообогащение.

Если иметь в виду историографию вопроса, изучение сербского языка и культуры в России началось еще с работ И.И. Срезневского. В 1839 году Российское Министерство народного просвещения направило И.И. Срезневского в числе других ученых в славянские страны с целью практического изучения славянских языков, а также изучения обычаев, образа жизни славянских народов, их культуры. И.И. Срезневский оказывал помощь В.С. Караджичу, основателю сербского литературного языка на народной основе, в издании Сербского словаря. Известны лекции И.И. Срезневского по истории, этнографии, культуре, фольклору славянских народов, в том числе и сербского, а также о деятельности В.С. Караджича (Дмитриев, Сафронов 1975).

В настоящее время в России центрами изучения славянских языков являются Санкт-Петербург и Москва. Как известно, в советское время и постсоветское большой вклад в изучение и преподавание сербского языка в России внес П.А. Дмитриев, многие годы возглавлявший кафедру славистики в Санкт-Петербургском государственном университете (ранее – Ленинградском), в настоящее время это продолжают его ученики. В Москве, в МГУ кафедру славистики многие годы возглавлял Гудков В.П.

Воронежский государственный университет (далее ВГУ) также сохранил традиции изучения славянских языков. Начало преподавания сербского языка в ВГУ положил Н.С. Ковалев, который и привил любовь к сербскому языку студентам. На 5 курсе под его влиянием автор статьи (Ушакова А.П.) изменила тему и уже дипломная работа писалась по сербскому языку, руководителем дипломной работы была В.И. Собинникова, д.ф.н., профессор. Написание КД осуществлялось также под руководством В.И. Собинниковой, многое дали консультации П.А. Дмитриева. После отъезда Н.С. Ковалева, будучи аспирантом, сербский язык А.П. Ушакова начинала преподавать в ВГУ.

В ТюмГУ начало преподавания славянских языков было положено Н.К. Фроловым, который также закончил ВГУ. Таким образом, славянские языки стали преподавать в ТГУ выпускники Воронежского государственного университета: болгарский – Н.К. Фролов, чешский – С.М. Белякова, польский – О.И. Усминский, сербский – А.П. Ушакова.

Вначале славянские языки преподавались со 2 курса вплоть до 4 курса, в настоящее время славянские языки преподаются 2 ч. в неделю начиная со 2 курса и 1 семестр 3 курса. Естественно, многие темы выносятся на самостоятельное изучение. В течение семестра студенты набирают баллы, у них проходят коллоквиумы, по окончании семестра сдают экзамены. Учебный год длится с 1 сентября по 31 мая. Студенты кафедры общего языкознания могут выбрать один славянский язык, в числе которых сербский. Большую роль к мотивации изучения сербского языка играют общность культур, исто-

рические события, объединяющие наши государства, во многом православные истоки наших культур, традиций.

В настоящее время приезд студентов из Белградского университета также способствует интересу к изучению сербского языка русскими студентами. Студенты из Белграда проводят занятия, знакомят русских студентов со своей культурой, и все это помогает в изучении сербского языка, тем более предлагается возможность поездки в Белградский университет. Еще не побывав в Сербии, русские студенты уже много узнают о ней.

Многие годы в Тюмени работали представители сербской фирмы Инекс Интерэкспорт, ее сотрудники также оказывали нам помощь, привозили сербские народные костюмы, принимали участие в наших концертах.

В Тюмень из ВГУ были привезены традиции культурных мероприятий, это проведение Дней славянской письменности и культуры, конференций, концертов.

Полагаем, что изучение славянских языков, истории славянских народов, выяснение истоков взаимопомощи, сотрудничества славян необходимо продолжать. Необходимо руководствоваться научными мотивами в языковой политике, в преподавании славянских языков. Однако при этом нельзя забывать и о духовных связях русского и сербского народов, о чем также свидетельствует многовековая история хранения православия нашими народами.

Поэтому в ТГУ преподаватели славянских языков и других дисциплин, а также студенты, изучающие славянские языки, принимают активное участие в проведении Дней славянской письменности и культуры.

День славянской письменности и культуры в России отмечается 24 мая в память создателей славянской азбуки равноапостольных братьев Кирилла и Мефодия.

Начало этому событию было положено в 1863 году, когда Российский синод установил проводить 11 мая ежегодное празднование в честь преподобных Кирилла и Мефодия.

В 1986 году, когда отмечали 1100-летие преставления Мефодия, день 24 мая был объявлен «Днем славянской письменности и культуры».

Без сомнения, братья Кирилл и Мефодий заложили основы христианской культуры, способствовали распространению православия у славянских народов, поэтому Дни славянской культуры и письменности можно считать всенародным праздником. Мы пользуемся азбукой, которая несла свет истинной веры славянам, вывела их из языческого рабства, познакомила с культурой древних цивилизаций. Все мы храним наследие равноапостольных братьев. Дни славянской письменности и культуры помогают беречь наши традиции, заставляют помнить, что все славяне – братья.

В Тюмени в память о святых Кирилле и Мефодии ежегодно, начиная с 1977 года, проводится научная конференция. Первая конференция под названием «Дружбе вечно жить» состоялась в областной научной библиотеке города Тюмени. Ее инициатором выступил Игорь Александрович Шаповалов. Она зародилась в рамках дружбы русского и болгарского народов. До распада Советского Союза в Тюмени активно работало Общество советско-болгарской дружбы, которое вместе с администрацией болгарской строительной группы, болгарскими руководителями общественных организаций ежегодно праздновало День славянской письменности. На его торжественных заседаниях выступали ученые и общественные деятели. В Тюмени в дни праздника проводились церковные службы, на городских площадях и в концертных залах выступали болгарские и русские профессиональные и самодеятельные вокально-инструментальные и танцевальные коллективы. Этот день для тюменцев был воистину праздником дружбы, символом единения славян.

Организатором и вдохновителем конференции в Тюменском государственном университете в 80-е годы стал декан филологического факультета, а затем заведующий кафедрой общего языкознания, доктор филологических наук, профессор Николай Константинович Фролов. При поддержке Комитета по делам национальностей и ТООО

«Общество русской культуры», бессменным председателем которого многие годы являлся Н.К. Фролов, были организованы научные конференции с участием преподавателей и студентов филологического факультета Тюменского государственного университета и множества других докладчиков, проведены общественно значимые культурные мероприятия, посвященные празднованию Дня славянской письменности и культуры.

С каждым годом конференция получает все больший размах. Так, в 2016 году 24 и 25 мая в двух городах - Тюмени и Тобольске - состоялась 35-я Международная научная конференция «Православие и российская культура: прошлое и современность», По результатам конференции в издательстве Тюменского государственного университета ежегодно выходит сборник научных статей.

В последние годы в конференции принимают участие преподаватели, студенты, магистры из Белградского государственного университета. В 2016 г. на пленарном заседании конференции, посвященной памяти равноапостольных Кирилла и Мефодия, выступила доктор филологических наук Белградского государственного университета Ирина Антанасиевич с докладом «Советские темы в комиксе королевской Югославии».

Украшением праздника ежегодно является студенческий концерт «Славянский венок». Следует отметить, что это мероприятие «привезли» в Тюмень также преподаватели славянских языков из Воронежского государственного университета, где проводились Славянские чтения, тоже приуроченные к празднованию Дня славянской письменности и культуры. Студенты выступают с народно-танцевальными программами, чтением стихотворений на сербском, чешском, польском, болгарском, украинском, белорусском языках; звучат песнопения на церковно-славянском, греческом, грузинском языках в исполнении двух православных молодежных хоров Тюмени. Гостями праздника являются и студенты Белградского государственного университета республики Сербия. Их песни и танцы всегда привлекают зрителей.

Таким образом, возникнув в рамках болгаро-советской дружбы, Дни славянской письменности и культуры стали значимым событием в культурной жизни не только Тюменского государственного университета, но и нашего региона.

В ТГУ проводятся ежегодные олимпиады по славянским языкам, в которых принимают участие и сербские студенты, в том числе и заочно.

Так, победителями Олимпиады стали студенты Белградского университета, приезжавшие к нам по обмену: Ивана Видосавлевич, позднее Нина Стефанович.

В 2013 году в сентябре на стажировке в Белграде побывали профессор кафедры общего языкознания ТюмГУ Александра П. Ушакова, доцент кафедры английской филологии и перевода Светлана А. Шишкина, студентка группы 27Л1217 Дегтярева Юлия. Основное время было посвящено изучению сербского языка (90 часов). Однако это время было очень насыщенным. Слушали курсы по истории сербского языка, его современному состоянию, об основных направлениях литературного процесса. Интересны были лекции «Сербская литература – взгляд в Европу», «Солунские братья Кирилл и Мефодий - миссионеры славян», «Вук и Тршич» и др. Программа была очень интересной и многообразной.

Завязались новые связи, продолжились старые. Мы встретились со студентами, в 2012-2013 учебном году проходившими в Тюменском университете стажировку, привезли им сувениры, предоставленные Е.Э. Южаковой, грамоты ТюмГУ за заочное участие и призовые места студенток в нашей Славянской олимпиаде. У сербских студентов остались очень теплые воспоминания о филологическом факультете ТГУ, преподавателях. Мы продолжаем переписку. Ивана Видосавлевич напечатала статью в наш кафедральный сборник, посвященный юбилею профессора Н.К. Фролова.

В 2014-2016 годах студенты Белградского университета Тиана Радосавлевич, Андреа Янич, Драгана Оборина, Сладжана Маринкович обучались в магистратуре ТюмГУ «Русский язык как иностранный» и, завершив магистратуру, получили российские дипломы, которые стали отправной точкой для их профессиональной карье-

ры в Сербии. Девочки принимали активное участие во внеурочной работе, встречались со школьниками, преподавали сербский язык для студентов других вузов Тюмени. В 2016-2017 учебном году по обмену уехали на учебу в Белградский университет студенты 2 курса направления «филология»: Гарбуз Елена, Котегова Мария, Семенова Дарья, Фурцева Ирина; студенты 2 курса - «филология с педагогическим направлением»: Виктория Марценюк, Юлия Фитина. В 2016 г. стали победителями стипендиального гранта Министерства образования, науки и технологического развития Республики Сербии для обучения в магистратуре Белградского университета выпускники Института филологии и журналистики Дарья Корсун и Екатерина Пехова.

В осуществлении данных проектов большая помощь была оказана профессором, доктором филологических наук Белградского государственного университета Ириной Антанасиевич, академиком Предрагом Пипером, а также выпускниками магистратуры ТюмГУ Тияной Радосавлевич, Сладжаной Маринкович, Андреа Янич, Драганой Оборина. Со студентами, побывавшими в нашем университете по обмену, продолжаются совместные проекты: они участвуют заочно в наших конференциях, публикуют статьи в российских журналах: Ивана Видосавлевич (Образ святого Саввы в сербской литературе и народной традиции); Дуня Жеберан (Развој наставе руског језика код срба са освртом на културне оквире у Јужном Банату (Војводина); Сладжана Маринкович (Атрибутивные и глагольные словосочетания в русском и сербском языках); Ивана Видосавлевич, Светлана А. Шишкина (Прецедентные феномены в рассказах Милорада Павича) и др.

В 2017 году по программе обмена на 1 курс магистратуры поступила студентка Белградского ун-та (Сербия) Наташа Вуйко, во втором семестре заключен договор о приезде по обмену на филологический факультет шести студентов из Белградского университета.

В основном переписка, общение продолжаются со всеми студентами, побывавшими в Тюменском государственном университете. В Белграде сербские студенты помогают русским, приехавшим на стажировку в Белградский университет (непосредственно Тияна Радосавлевич, Нина Стефанович, Андреа Янич и другие).

Признанием успеха нашего сотрудничества стало присуждение в 2016 году профессору кафедры славистики Белградского университета Ирине Антанасиевич звания - «Почетный доктор Тюменского государственного университета» за большой вклад в развитие и укрепление академических связей с ТюмГУ. «Мы надеемся, что рост академической мобильности приведет и к качественным изменениям в образовательной деятельности наших университетов, в том числе к созданию совместных образовательных программ», – комментирует Елена Южакова, начальник управления международных связей» (<https://www.utmn.ru/presse/novosti/mezhdunarodnaya-deyatelnost/305952/>).

В соответствии с Договором о научном и учебном сотрудничестве между филологическим факультетом Тюменского государственного Университета и филологическим факультетом Белградского университета продолжаются совместные программы. Полагаем, что они будут способствовать сохранению научных и культурных связей.

Размышляя о состоянии и перспективах сопоставительной русистики и славистики, Б. Станкович отмечал: «...хочется напомнить, что славяне в первом тысячелетии, благодаря деятельности святых Кирилла и Мефодия, объединялись и сближались, во втором тысячелетии они разъединялись и конфронтировали. Будем надеяться, что в третьем тысячелетии сопоставляясь, они соединятся» (Станкович, 2000: 11).

На благо сохранения славянских языков, славянских культур и этносов должна быть направлена деятельность ученых, писателей, художников, журналистов и всех людей, неравнодушных к судьбе своего народа.

ЛИТЕРАТУРА

Гудков В. П. (1999), *Славистика. Сербистика*. (Москва: Изд-во МГУ).

- Гуськова Е. Ю (2005), «Уроки балканского кризиса для Европы и России», в *Российское славяноведение в начале XXI в: задачи и перспективы развития: межрегион. конф. славистов: материалы. Всерос. совещ. славистов (23-24 окт. 2003 г.)*. Отв. ред. В. К. Волков. (Москва), 89-98.
- Јевтић М. (2009), *Трагом речи: разговори са Предрагом Пипером*. (Београд: Београдска књига).
- Пипер П. (2008), *Увод у славистику*. (Београд: Завод за уџбенике).
- Пипер П. (2005). „Језичка страна глобализације у словенским земљама“, *Славистика* IX, 19-28.
- Пипер П. (2003), *Српски између великих и малих језика*. (Београд: Београдска књига).
- Станкович Б. (2000), «К вопросу о состоянии и перспективах сопоставительных исследований русского и других славянских языков», в *V Международный симпозиум. Состояние и перспективы сопоставительных исследований русского и других языков*. Б. Станкович (ред.). (Београд: Славистичко друштво Србије), 7-11.

Александра Павловна Ушакова
Тюменский государственный университет
Институт филологии и журналистики
Кафедра общего языкознания
apushakova@rambler.ru

Светлана Александровна Шишкина
Тюменский государственный университет
Институт филологии и журналистики
Кафедра английской филологии и перевода

МЕЂУНАРОДНИ СЛАВИСТИЧКИ СКУП У СКОПЉУ (Скопље, 15–16. јун 2017)

На Филолошком факултету „Блаже Конески“ скопског универзитета „Свети Кирил и Методије“ одржан је Међународни славистички скуп 15-16. јуна 2017. године. Организатори овог скупа били су Катедра за славистику, Катедра за македонски језик и јужнословенске језике и Катедра за македонску књижевност и јужнословенске књижевности. У оквиру скупа паралелно су одржане три конференције: Седма македонско-руска научна конференција, Седма македонско-чешка научна конференција и Десета македонско-пољска научна конференција. Обједињено одржавање ове три конференције замишљено је као заједничко обележавање седамдесетогодишњице изучавања руског и чешког језика и књижевности на Филолошком факултету у Скопљу, као и обележавање десет година одржавања македонско-пољске конференције на овом факултету. Управо због тога свечано отварање протекло је у знаку ових јубилеја, а о њима су говорили шеф Катедре за славистику доц. др Биљана Мирчевска-Бошова, бохемиста доц. др Јасминка Делова-Сиљанова и полониста проф. др Милица Миркуловска. Скуп је отворио проф. др Владимир Петрушевски, проректор за науку Универзитета „Свети Кирил и Методије“, а чули су се и поздравни говори амбасадора Руске федерације, Републике Чешке и Републике Пољске. Додељене су почасне плакете и захвалнице, од којих издвајамо захвалницу проф. др Донки Роус, коју је добила за велики допринос развоју македонске бохемистике.

У оквиру пленарног заседања говорили су професори Ала Шешкен (МГУ, Ломоносов), Иван Доровски (Масариков универзитет у Брну), Милан Ћурчинов (МАНУ) и Лех Миодињски (Словенски институт Шлеског универзитета). Теме њихових излагања углавном су се односиле на разматрање традиције и перспектива у изучавању македонског језика и књижевности у односу према другим словенским језицима и књижевностима.

Током два дана трајања скупа, рад се одвијао у четири паралелне секције, подељене према оквирној тематици. У фокусу излагања и реферата биле су следеће теме: семантика граматичких категорија у словенским језицима, емигрантска књижевност на руском, чешком и пољском језику, превод као међукултурни мост (теорија и пракса), македонско-руске/чешке/пољске језичке, књижевне и културне везе. Било је преко 80 учесника са рефератима, највише са македонских факултета и института, али и велики број гостију из Пољске (Варшава, Катовице, Познањ, Вроцлав). Највећи број излагања био је посвећен лексичко-семантичким анализама и паралелама у два или више словенских језика, етнолингвистичким истраживањима и структурално-концептуаним разликама између македонског и других језика. Мањи број тема односио се на проблемска питања анализе конкретних дела македонских, руских, пољских и чешких аутора. У фокусу интересовања нашли су се словенски писци који су стварали у емиграцији, као и анализа поетских дијалога међу словенским писцима. Катедру за славистику Филолошког факултета у Београду представљали су проф. др Верица Копривица са рефератом „Из историје проучавања јужнословенских језика у чешкој средини“, проф. др Александра Корда-Петровић са рефератом „Josef Škvorecký mezi Ovidiem a Conradem“ (Јозеф Шкворецки између Овидија и Конрада) и проф. др Јаромир Линда са рефератом „Helena Malířová a její účast v balkánské válce v roce 1912“ (Хелена Малиржова и њено учешће у Балканском рату 1912. године). Тако је на овом скупу била представљена и београдска бохемистика.

Посебно треба нагласити да је велика пажња била посвећена промоцијама зборника са претходних македонско - руско/чешко/пољских конференција, промоцијама нових издања из области славистике, као и промоцијама књижевних превода са ру-

ског, чешког и пољског на македонски језик. Тиме су учесници скупа имали прилику да се детаљно информишу о новим издањима и стекну потпунију слику о актуалним тенденцијама македонске славистике.

Александра Корда-Петровић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
korda@verat.net

LV СКУП СЛАВИСТА СРБИЈЕ (Београд, 30–31. јануар 2017)

У славистичким календарима научних и стручних догађања већ дуго се међу прве рубрике, на почетак године, готово неизоставно уписује Београд. Широм словенског света традиционални скупови слависта Србије одавно чине препознатљиво поље где прегоаци славистичке науке из земље и иностранства већ више од пола века дају свој допринос расветљавању многобројних питања из области језика, лингводидактике, књижевности и културе.

Током 30. и 31. јануара 2017. године на Катедри за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду одржан је LV скуп слависта Србије. У његовој организацији учествовали су Славистичко друштво Србије, Филолошки факултет Универзитета у Београду и Руски центар за науку и културу у Београду „Руски дом”. У оквиру овогодишњег скупа реализована су два паралелна програма: научни симпозијум и годишњи семинар за стручно усавршавање наставника руског језика *Унапређивање професионалних компетенција и организације наставе*. Тема научног симпозијума била је довољно широка да обухвати сва актуелна питања савремене славистике и гласила је *Славистичка истраживања: достигнућа и перспективе*. Скуп је имао карактер националног симпозијума са међународним учешћем и на тај начин окупио је 89 учесника из 9 земаља (Босна и Херцеговина, Бугарска, Грчка, Русија, Словачка, Србија, Француска, Црна Гора и Чешка). Радни језици скупа били су сви словенски језици.

Пред пуном салом учесника, представника амбасада словенских земаља у Србији, као и гостију из земље и иностранства, скуп је отворила проф. др Ксенија Кончаревић, председник Славистичког друштва Србије и управник Катедре за славистику, док се у име факултета-домаћина присутнима обратила декан Филолошког факултета у Београду проф. др Љиљана Марковић.

Значајно место у церемонији свечаног отварања неизоставно заузима уручење повеља и награда. Повельом „Радован Кошутић” за 2016. годину награђена су два лауреата: проф. др Витомир Вулетић, за животно дело, и проф. др Миодраг Сибиновић, за животно дело и две референтне монографије – *Славистичке теме : чланци и студије* (Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2015, 268 стр.) и *Множење светова : руски писци у српској преводној књижевности* (Београд: Слио, 2015, 218 стр.). За најбољи рад из области српске лингвистичке славистике уручена је и годишња награда „Павле и Милка Ивић”. За 2016. годину она је додељена доц. др Владимиру Поломцу за монографију *Језик повеља и писама Српске деспотовине* (Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2016, 495 стр.) и др Наташи Вуловић за монографију *Српска фразеологија и религија : лингвокултуролошка истраживања* (Београд: Институт за српски језик САНУ / Монографије, књ. 23, 2015, 358 стр.).

Након отварања скупа уследила је пленарна седница. Том приликом је изложено седам реферата. Радни део отворен је темом посвећеној српском језику у Тјумењу. На примеру Катедре за славистику Филолошког факултета у Београду и Катедре за општу лингвистику Института за филологију и журналистику Тјумењског државног универзитета, А. П. Ушакова и С. А. Шишкина (Тјумењ) показале су како се у домену универзитетске славистике може развијати добар модел сарадње путем програма размене и академског деловања у научном и стручном погледу. Сарадња која траје од 1995. године омогућава професионално напредовање, усавршавање и афирмацију студентима са обеју страна. Као значајно ми видимо и то да се сарадња утврђује са универзитетским центром где се активно негује проучавање српског језика и културе, што је битно за сâм српски језик, али и свеукупно стање српских лектората у свету.

У знаку стогодишњице навршене од почетка одржавања Помесног сабора Руске православне цркве 1917-18. године, из социolingвистичке перспективе Ксенија Кончаревић

(Београд) бавила се сагледавањем мера језичке политике усвојених на овом, по значају изузетно важном сабору. Она је указала како су дате мере утицале на језичку политику других помесних православних цркава, док је посебно место у реферату припало положају традиционалног (= црквенословенског) богослужбеног израза. Став највиших органа РПЦ о потреби редиговања богослужбених текстова у циљу олакшавања њихове рецепције верницима К. Кончаревић оцењује као позитиван корак који, са једне стране, одговара мисионарским потребама Цркве у савременим условима, али, са друге стране, и чува верност националним, културним и филолошким традицијама.

О интерпретацији и анализи источнословенског култа Николаја Мирликијског у свом реферату говорио је Б. Косановић (Нови Сад). Као подстицај за истраживање послужила је студија *Филологические разыскания в области славянских древностей (Реликты язычества в восточнославянском культе Николая Мирликийского)* Б. А. Успенског, истакнутог семиотичара-структуралисте. Ради се о студији која не припада хагиографској литератури, већ се у њој врши покушај шире реконструкције словенског многобоштва. Тако Косановић истиче велику распрострањеност и разноликост култа Николаја Мирликијског (од заштитника стоке, путника /најпре морепловаца/, преко водитеља у загробни живот до функције „руског Бога“, нарочито поштованог код Романових, а превасходно Николаја I). Могућност даљих проучавања виђена су у истраживању даље развојне линије култа: Волос (Велес) → Никола (Микола) → свети Никола (као Божја слика – *Imago Dei*) → Божић Бата (*Santa Claus*) и Деда Мраз (представе дариваоца и једног од својеврсних заштитних знакова Кока-Коле у масовној култури новијег доба).

У оквиру пленарне седнице пажњу су привукли реферат Н. Вуловић (Београд), научног сарадника Института за српски језик САНУ, која је на богатом корпусу јасно показала улогу и значај ономастичких елемената у саставу фразеолошких јединица са религијском компонентом, затим реферат И. Антанасијевић (Београд) о интерпретацији личности и стваралаштва Л. Н. Толстоја крајем XX и почетком XXI века, као и реферат домаћег русинисте Ј. Рамача (Нови Сад) посвећен рецепцији Граматике русинског језика Х. Костельника у периоду између два светска рата.

Симпозијумски део програма даље је реализован путем дводневног рада у једанаест различитих секција. Излагање реферата организовано је према сродности тематике у зависности од шире научне области и предмета истраживања. Опус тема заступљених на LV славистичком скупу карактерише висок степен разноврсности. Она се огледа како у предмету, тако и у приступу предмету проучавања. Путем монолингвалних и полилингвалних истраживања, разматраних у синхронијској и дијахронијској равни, реферата су обухваћене многе релевантне области славистичке науке. На тај начин биле су заступљене балканистичке, белорусистичке, бохемистичке, русинистичке, русистичке, србистичке, словакистичке и украјинистичке теме.

ЛИНГВИСТИКА. Домен лингвокултурологије и питања језичке слике света били су заступљени у неколиким рефератима.

Лингвокултуром *дурак* и њеним еквивалентима у српском језику бавила се А. Прохорова (Нови Сад). Иако лингвокултуре *дурак* и *будала* у оба анализирана језика превасходно функционишу као номинације са негативном конотацијом, дошло се до закључка да је лингвокултура *дурак* у руском језику аксиолошки више амбивалентна него српска *будала*, што Прохорова сматра одразом дубоке повезаности овог појма са руском културом и особеностима руског националног карактера. На примеру руске класичне књижевности В. А. Кузменкова (Москва) бавила се етничком језичком сликом света и руским комуникативним понашањем. Разматрајући улогу стереотипа у квалификацији карактерних црта одређеног етноса, Кузменкова је указала на социјални значај појединих облика комуникације у руском језику (нпр. обраћање по имену и патрониму, употреба деминутива) и дала објашњење за одређене појаве које се базирају на етничким особинама Руса. Представљањем улоге и места класичне

књижевности у оквиру курса *Руски језик и култура говора* испољена је и лингводидактичка димензија реферата.

Своје место међу овогодишњим рефератима нашла је и фразеологија. Теме везане за ову релативно младу научну дисциплину одликовале су се богатим корпусом којим је обухваћено, посматрано свеукупно, шест језика. Посебну пажњу привукао је реферат П. Мутавцића (Београд) и А. Камбуриса (Патра) посвећен фразеолошким јединицама са кључном речју *новац* у грчком, српском и румунском језику. О фразеологизмима са семантиком човекових емоција говорила је М. Маројевић (Београд), док је резултате свог истраживања концептуализације лудила на материјалу српске, руске и белоруске фразеологије представила С. Гољак (Београд).

На овогодишњем скупу слависта представљена су и истраживања лексике словенских језика. Лексемом *обичај* као маркером неочекиваности бавила се у свом реферату Д. Керкез (Београд), док је Ј. Миланова (Пловдив) у огледалу руског језика сагледавала лексику балканског ареала која се односи на митолошка бића.

Лексика из сфере православне духовности била је предмет интересовања у двама рефератима. У коауторском реферату И. К. Матеја и О. В. Загоровске (Вороњез) анализирана је семантичка вишедимензионалност руских терминолошких лексема из дате сфере. Посебна пажња посвећена је семантичким обележјима и парадигматским односима. Констатована је неопходност засебног проучавања датих језичких појава и потреба за њиховим одразом у општој и специјалној лексикографији руског језика, на шта се, узгред, у словенској теолингвистици већ годинама указује. Постојање специјализованог речника намењеног овом слоју лексике потребно је у циљу тачније интерпретације значења и компонената значења њених јединица, а потом и њихове одговарајуће употребе, како истичу аутори, у религијском и световном дискурсу. Реферат аутора ових редова био је посвећен проблематици сакралног у лексичком пространству језика *Pax Slavia Orthodoxa*. Полазећи од детерминације и разматрања сакралног из угла теологије, феноменологије религије и лингвистике, приступило се питањима његовог проучавања у кључу савремених истраживања лексико-семантичког карактера, могућим теоријско-методолошким приступима, њиховим предностима и недостацима, као и потешкоћама које се том приликом јављају.

Међу заступљеним областима нашла се и анализа дискурса. Искодећи из сагледавања стереотипа у кључу семантичке концепције Х. Патнема, Б. Фрадена и Ж. К. Анскомбра, Ј. Ј. Јурченко (Марсеј) говорила је о језичким стереотипима у руском политичком дискурсу. Битно место у реферату дато је преношењу значења и улози стереотипа у формирању метафора, док су анализирани и могућности употребе стереотипских одлика речи као дела језичке аргументационе стратегије. Она је значајна јер се у политичком дискурсу у оквиру ње свесно активирају концепти и представе које обезбеђују персуазивност комуникације.

Са друге стране, у светлу граматичких истраживања, на материјалу новина *Петербургский дневник* и *Rovnost* Л. Клангова (Брно) указала је на разноврност изражавања узрочних односа и употребу узрочних везника у савременим руским и чешким новинама.

Реферати дијахронијског карактера били су умногоме посвећени питањима унификације. О. А. Трапезњикова (Кемерово, Ниш) анализирали су одлике унификације старих типова деклинација – наслеђених из праиндоевропске језичке основе – и формирања савременог система падежних флексија код именица у руском и српском језику. Посебна пажња посвећена је облицима сачуваним након губитка двојине, док сам реферат има и снажно изражену апликативну вредност (високошколска настава дијахронијских предмета). На грађи картотеке *Речника староруског језика XI–XIV в.* (рус. *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)*) Ј. П. Пахомова бавила се унификацијом облика именица мушког рода консонантске деклинације и њихов утицај на именице мушког рода *i-деклинације у староруском периоду. Дошло се до закључка да се на основну старору-

ских споменика може уочити како се именице мушког рода *i-деклинације у староруској писмености обликују по узору на именице мушког рода консонантске деклинације. Међу радовима из историје језика издвојио се и рад Ј. Бајовић (Косовска Митровица) о формирању трговинско-економске лексике, а тачније назива трговаца напицима у руском језику у поређењу са српским.

Из области лингвистике представљен је и реферат Д. Соколовића (Београд) о спољашњој историји језика као сегменту еколингвистичког описа мањинске словенске заједнице Лужичких Срба у Немачкој. Том приликом је размотрено и питање његовог утицаја на процес развоја и одржавања језика који се налази у угроженом положају лужичкосрпске језичке породице. Ратарском и повртарском лексиком русинског језика у Војводини бавио се А. Мудри (Нови Сад). Интересантно је да су у питању називи ратарских култура који припадају најстаријем слоју русинске лексике, док је сама анализа вршена у лексичко-семантичком и контактолошком кључу. Проблематику категорије броја на материјалу именица у словачком језику разматрала је А. Макишова (Нови Сад), а сагледавању словачких дијалеката у Србији у XXI веку реферат је посветила М. Хриб (Београд). Она се бавила и перспективама њиховог даљег развоја и функцинисања у Србији, а део закључака изнет је на основу теренског истраживања у локалитетима са словачким становништвом у датом језичком и културно-историјском окружењу.

Посебан значај неретко имају реферати посвећени истакнутим именима у области славистичких истраживања. Тако је поводом 75 година од рођења проф. др Михала Тира настао реферат З. Тирове (Нови Сад) која се бавила радовима професора Тира објављеним у часопису *Славистика*, док је Н. Лаиновић Стојановић (Ниш) говорила о израженом русофилству у животу и научноистраживачкој делатности проф. др Мирољуба М. Стојановића.

ЛИНГВОДИДАКТИКА. Лингводидактичким питањима биле су посвећене две секције. О предусловима успешног функционисања система наставе страног језика говорио је В. Раичевић (Београд). Методама и приступима у настави руског језика као страног реферате су посветиле Ј. В. Гусева (Москва) и Д. Лесневска (Софија), док је проблем варијаната у настави руског језика за странце расветљавао М. А. Штудинер (Москва).

Лингводидактичким аспектима речника бавиле су се две ауторке. Са методичког и социјалног становишта, формирање културе коришћења речником истраживала је О. Н. Љовушкина (Москва), док је о принципима конципирања школског речника излагала М. Павловић-Шајтинац (Београд). Ширини заступљених тема допринео је и реферат Р. Радојчић (Београд) посвећен граматикама руског језика перципираној из историјске перспективе.

Питање компетенција, њиховог развоја и формирања, и даље је актуелно. В. В. Решетњикова (Москва) указала је на значај игара по улогама у погледу формирања социокултурне компетенције студената, а развојем компетенција савременог наставника руског језика бавиле су се М. Бакић и А. Спремић (Београд). Оне су говориле о теоријским основама, искуствима и резултатима примене технологије која у свом алгоритму подразумева употребу информационо-комуникационих технологија (ИКТ). Ради се о методи тзв. *изокренуте учионице* (у англосаксонској литератури познатој и као *flipped classroom, inverted classroom, flipped teaching*) са којом се, иначе, шира јавност упознала захваљујући делатности Џ. Бергмана и А. Самса.

Интересовање је такође испољено за страни (руски) језик струке. На тај начин сагледани су лингвистички аспекти наставе у друштвено-хуманистичком профилу (М. Папрић – Београд) и питања лексике у примени на уџбеник за туризмoлошки профил (Ј. Михајловић – Бања Лука).

На скупу су представљени и реферати везани за словакистичку лингводидактику. У свом коауторском реферату Д. Марчок и Ј. Ходолич (Нови Сад) анализирале су за-

ступљеност народног стваралаштва у читанкама намењеним за основношколски ниво (I и II разред) на словачком језику у Србији.

КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРА. У секцијама посвећеним датим областима размотрена су различита питања, а међу њима, готово традиционално, и одређена везана за феномен руске емиграције.

На тај начин Е. Успенски (Београд) изложила је реферат о руском симболистичком наративу у драмама Момчила Настасијевића. Питањем уметника и града у сценаријима Сергеја Парацанова бавила се А. Јаковљевић Радуновић (Београд). Драмско стваралаштво подстакло је на истраживање Д. Маравић (комедије *Зојкин стан* М. Булгакова и *Нови стан* Г. Булгакова) и М. Панаотовић (типологија јунака у драмском стваралаштву Леонида Андрејева) из Новог Сада, док је М. Копривица (Никшић) анализирала доминантне мотиве и категорије у роману *Доктор Живаго* Бориса Пастернака.

Изложени реферати обухватили су и ранија раздобља књижевности. Посебну пажњу у том погледу привукао је одличан реферат С. Јелесијевић (Београд) о непознатим аутографима јеромонаха Пахомија Србина (Логотета) у зборнику који се према воденим знацима сврстава у другу половину XV века. У питању је *Зборник словā и поука Збирке Троице-Сергијеве лавре*, бр. 753.

Са друге стране, на материјалу архивске грађе Дома руске дијаспоре „А. Солжењицин” епоху руског Монпарнаса представила је М. А. Васиљева (Москва). О београдским гостовањима руског песника Игора Северјањина 1930, 1931. и 1933. године говорио је Б. Турић (Београд), а реферат Б. Сабо (Београд) био је посвећен питању руских емигрантских часописа, и то часописима *Воља Русије* (1922–1932) и *Руски архив* (1928–1937).

Допринос проучавању словенских књижевности дали су и А. Корда-Петровић која је представила Милену Јесенску у до сада мање познатом светлу, говоривши о значају и карактеру њених есеја и чланака. И. Кочевски (Београд) бавила се разматрањем збирке песама под називом *Стуб кузе* Јарослава Сајферта, јединог чешког нобеловца из области књижевности. Стваралаштву Васиља Стефаника у српском преводу реферат је посветила Т. Гаев (Београд), а З. Чижикова (Београд) преводима књижевних текстова у словачком војвођанском часопису за децу *Наши пионери/Пионир*.

Савремена словачка књижевност подстакла је неколика истраживања на овогодишњем скупу. На тај начин А. Светлик (Нови Сад) анализирао је роман *Танталополис* Петра Мачковског у контексту његовог прозног стваралаштва, М. Шимакова Спевачкова (Нови Сад) говорила је о песничком стваралаштву млађе ауторке Веронике Ђиањишкове, док је други поглед на тзв. штуровску генерацију у драми Јане Јурањове дала А. Жикић (Београд).

У циљу подстицања интересовања за научну делатност учешће у раду скупа омогућено је и студентима. Тако је учествовао и део студената из три универзитетска центра (Бањалука, Београд, Нови Сад). Том приликом представљене су многе интересантне теме из области словенских језика и књижевности. Иновативношћу тема и изузетно богатим корпусом одликовали су се радови настали под менторством проф. др Љ. Поповић која већ годинама уназад ширу стручну јавност упознаје са резултатима најбољих радова студената прве године славистике. Изузев горенаведеног, драгоцено је што се тим радовима – неретко и први пут – покреће истраживање одређене теме у (домаћој) славистици. На тај начин студенти су ове године представили резултате свога бављења политичким, козметичарским и фризерским жаргоном у српском језику.

LV скуп слависта Србије протекао је и завршен успешно. Током његовог трајања истраживачи из земље и иностранства имали су прилику за вођење научног дијалога, размену конструктивних идеја и савета која могу допринети евентуалној сарадњи, као и квалитетнијем и ширем сагледавању одговарајућих научно-стручних интересовања. Изнет је велики број чињеница различитог карактера – од чињеница најширег обима општости па до релативно познатих података, мање познатих или готово непознатих, а везаних за ускостручна славистичка питања. У одређеном броју реферата вршени су

покушаји синтезе постојећих сазнања, као и њихове валоризације. То може указати да се савремена славистика креће у правцу ширења научних спознаја у домену фундаменталних истраживања, активном разматрању и валоризацији апликативних, у том смислу и постојећих достигнућа у различитим областима. Тиме се омогућава формирање што објективније слике о многим релевантним питањима, утврђивање предности и мана у погледу конкретних приступа проучавању, одређених идеја или теоријско-методолошких решења, што може олакшати њихово смештање у адекватан контекст и послужити као добра основа за предстојећа истраживања, као и предвиђање нових токова у славистици и науци уопште.

Срђан Петровић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
srdjan.petrovic@fil.bg.ac.rs

**МЕЂУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
УКРАЈИНИСТИКА И СЛОВЕНСКИ СВЕТ. ПОВОДОМ 25 ГОДИНА
УКРАЈИНИСТИЧКИХ СТУДИЈА НА УНИВЕРЗИТЕТУ
У БЕОГРАДУ.**

(Београд, 17–19. новембар 2016)

Поводом 25 година украјинистичких студија на Филолошком факултету Универзитета у Београду на Катедри за славистику је од 17. до 19. новембра 2016. године одржана Међународна конференција Украјинистика и словенски свет.

Конференција је побудила значајан интерес научника и стручњака из земље и иностранства. Прилику да резултате својих истраживања презентују широј научној и стручној јавности имало је 65 научника из 13 земаља света са преко 20 универзитета Европе, Азије и САД.

Конференцију је свечано отворила декан Филолошког факултета у Београду проф. др Љиљана Марковић, након чега су окупљене поздравили амбасадор Украјине у Србији Олександр Александрович и проректор Лавовског националног универзитета „Иван Франко” проф. др Јарослав Харасим.

Учеснике конференције су писменим путем поздравили и председник Међународне асоцијације украјиниста проф. др Михаел Мозер, амбасадор Републике Србије у Украјини Раде Булатовић, као и управници славистичких катедара универзитета у Кијеву, Лавову, Познању и Загребу.

На церемонији отварања поводом јубилеја уручене су награде Групи за украјински језик, књижевност и културу, као и лично проф. др Људмили Поповић, утемељивачу београдске украјинистике, која је том приликом одликована почасном медаљом Кијевског националног универзитета „Тарас Шевченко”, Повељом захвалности Филолошког факултета у Београду и Повељом захвалности ректора Лавовског националног универзитета „Иван Франко”.

Рад конференције је био организован кроз пленарну и осам тематских секција. На пленарној седници наступило је једанаест излагача. Седницу је отворила проф. др Људмила Поповић, која је говорила о улози и задацима украјинистике у савременој славистици. Након тога су наступили дописни члан Националне академије наука у Украјини Анатолиј Захњитко, чије је излагање било посвећено типологији морфолошких категорија и еволуционо-динамичким процесима у језику, проф. др Пол Векслер из Израела, који је говорио о јидишу као средству за реконструкцију иранизама у германским и словенским језицима са посебним освртом на кијевски, полески, подолски и галицијски говор. Проф. др Мотоки Нوماћи из Јапана упознао нас је са пројектом западнополеског књижевног језика, проф. др Ксенија Кончаревић са Универзитета у Београду излагала је о фундаменталним и апликативним аспектима у савременој украјинској теолингвистици, док је проф. др Галина Леснаја из Москве говорила о системско-структурним особеностима украјинског језика као страног словенског. У другом делу пленарне седнице наступили су истакнути српски слависта проф. др Миодраг Сибиновић са темом места украјинске књижевности у српској науци и култури, професор Универзитета Пајс у Њујорку и Харвардског универзитета Андриј Даниленко, који је говорио о Пантелејмону Куљишу и његовом језику, проф. др Јарослав Харасим, проректор Лавовског националног универзитета «Иван Франко», који се усредсредио на Ивана Франка и научне школе у фолклористици и науци о књижевности, проф. др Агњешка Корњејенко из Пољске, која је имала занимљиво излагање о рецепцији украјинске књижевности у пољском контексту и проф. др Јевхен Пашченко из Загреба, који нас је упознао са историјом украјинистике у Хрватској.

Секције су биле организоване у три тематска блока: Украјински језик и словенски свет, Украјинска књижевност и словенски свет и Украјинска култура и словенски свет.

Први блок био је посвећен украјинском језику. У оквиру њега су разматрана питања дијахронијске и синхронијске анализе, актуелних проучавања језичких дисциплина, као и поређења језичке слике света Украјинаца и других словенских народа. Оваквим темама своја излагања посветили су: Марија Чизмарова (Прјашев) – о украјинском језику и култури у Словачкој, Хана Крајевска (Виница) – о култури као сведоку међујезичког деловања, Олга Сорока (Софија) – о уџбеницима украјинског језика за Бугаре, Оксана Ковач (Будимпешта) – о украјинским позајмљеница у мађарском језику, Албена Стаменова (Софија) – о старобугаризмима у савременом украјинском и руском језику, Људмила Кравченко (Кијев) – о савременим украјинским ојконимима и урбанонима, Олена Сирук и Иван Держански (Софија) – о називима родбинских веза у бугарском и украјинском језику и бугарским и украјинским стереотипима, Александар Мудри (Нови Сад) – о западноукрајинским паралелама у пољопривредној лексици Русина у Војводини, Оксана Тимко Ђитко и Силвија Граљук (Загреб) – о глаголским придевима у украјинском, русинском, словачком и хрватском, Рајна Камберова (Софија) – о лексичким и граматичким начинима изражавања учтивости у бугарском и украјинском, Милена Ивановић (Београд) – о типовима мултипликатива у украјинском, Наталија Венжинович (Ужгород) – о језичкој слици стварности Украјинаца кроз призму фраземике украјинског језика, Лесја Петровска (Кијев) – о културној карти словенског света, Оксана Орленко (Лавов) – о когнитивној метафори као основи за прочитавање темпоралних конструкција, Анђела Радовановић (Никшић) – о словенској митологији као елементу фразеологије поетског текста, Олександар Хрихорјев (Кијев) – о лингвистичком аспекту концепта „Европа” у стваралаштву Миколе Хвиљовог, Оксана Барањивска (Краков) – о упоредној анализи језика украјинске и пољске политичке елите, Вера Сљипецка (Дрогобич) – о украјинској лингвемоциологији, Срђан Петровић (Београд) – о сакралној лексеми Бог у мрежи вербалних асоцијација украјинског језика у поређењу са руским.

Други блок се бавио темом украјинске књижевности. Присутни су имали прилике да чују нове научне чињенице о питањима књижевне рецепције, међусобном односу писца и епохе у којој пише, као и постмодерни у контексту садашњице, књижевности после распада СССР, украјинском политичком фолклору 20. века. На ову тему реферате су изложили: Олена Дзјуба Похребњак (Кијев) – о Галицији у јужнословенској књижевности, Лесја Харасим (Лавов) – о украјинско-српским међуфолклорним утицајима у културолошкој концепцији Григорија Нуђе, Јулија Драгојловић (Београд) – о паратекстуалном коду у уметничкој прози Ирене Карпе, Анастасија Тепшић (Београд) – о графичким начинима визуализације текста, Јоана Гетка (Варшава) – о песмама као извору истраживања украјинског језика, Надија Бојко (Софија – Кијев) – о стваралаштву Кониског, Олга Пискунова (Харкив) – о мистици Миколе Хвиљовија, Тања Гаев (Београд) – о поезији Павла Тичине у српском преводу, Наталија Шарко Голубовић (Нови Сад) – о митотворности природе у украјинској поезији.

Излагања трећег блока обухватила су теме из украјинске културе. Акценат је био на дијалогу култура и очувању националног идентитета. О украјинској култури у својим истраживањима говорили су: Олег Румјанцев (Маћерата) – о делатности представника украјинске дијаспоре у Србији Ивана Терљука, Валериј Власенко (Суми) – о организацијама украјинске емиграције у Србији између два светска рата, Јанко Рамач (Нови Сад) – о преводу Старог и Новог Завета на русински језик, Ростислав Крамар (Варшава) – о украјинском политичком фолклору у архивима совјетских репресивних органа, Ђура Харди (Нови Сад) – о „балканским” тутулама и поседима кнеза Ростислава Михајловича и Ана Јаковљевић Радуновић (Београд) – о души Кијева у сценарију „Кијевске фреске” Сергеја Парацанова.

У оквиру конференције одржане су промоције монографија Андрија Даниленка (*Danylenko Andrii, From the Bible to Shakespeare: Pantelejmon Kulis (1819–1897) and the Formation of Literary Ukrainian*. Boston, 2016; Јевхена Пашченка (*Paščenko Jevgenij, Juraj Križanić i Ukrajina. Graditelj europske kršćanske unije*. Zagreb, 2015) и Милене Ивановић (Ивановић Милене, *Акционалност – семантика и форма у савременом украјинском и српском језику*. Београд, 2016), о којима су говорили сами аутори, затим капиталне Историје украјинске књижевности у издању Института за украјинску књижевност НАНУ (*Історія української літератури в 12-ти томах*. Київ, 2013 (т.1), 2014 (т.2)) и антологије *Савремена украјинска драма*, коју су приредиле Људмила Поповић и Надија Мирошниченко (Нови Сад, 2016), док су аутори превода наставници Катедре за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду. На промоцији Антологије, осим приређивача Љ. Поповић, говорили су представници издавачке куће „Руске слово” Мартица Тамаш и Никола Шанта, као и позоришни редитељ Стеван Бодрожа.

Током целе конференције трајала је изложба нових украјинистичких издања, а више десетина књига – монографија, превода, научних зборника, уџбеника и речника из области украјинистике, које су колеге из целог света донеле на изложбу, предате су као поклон библиотеци Катедре за славистику.

Конференција је украјинистима и славистима из Србије и иностранства омогућила да презентују резултате својих истраживања, а размена идеја и искустава у области украјинског језика, књижевности и културе допринеће развоју постојећих и успостављању нових облика академске сарадње. У том смислу значајно је и саветовање представника славистичких катедра универзитета у Бугарској, Италији, Мађарској, Словачкој, Србији, Хрватској и Украјини о питањима сарадње у оквиру програма ЕРАЗМУС+ и покретања заједничких пројеката, којем је присуствовала и продекан за међународну сарадњу Филолошког факултета у Београду проф. др Јулијана Вучо. Саветовање је одржано другог дана конференције.

Последњег дана конференције организована је тематска екскурзија „Манастири Фрушке горе и украјински барок”, на којој су учесници имали прилику да се упознају са фрушкогорским манастирима, Сремским Карловцима и Новим Садам и стекну увид у украјинско-српске културне везе, које су се одликовале посебним интензитетом у 17–18. веку. У Новом Саду учеснике конференције примили су представници украјинске дијаспоре у Војводини, који су гостима приредили културно-уметнички програм у Градској кући и ручак у УКЦ „Кобзар”.

Допуњени и прерађени текстови саопштења са конференције накнадно су објављени у зборнику научних радова, чији је издавач Филолошки факултет у Београду (*Украјинистика и словенски свет. Поводом 25 година украјинистичких студија на Универзитету у Београду*. Београд: Филолошки факултет, 2017, 470 стр.).

Миленка Костић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
milenkakostic933@gmail.com

Ана Голубовић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
Београд, Србија
ana.golubovic@gmail.com

УДК 014.3:811.16:821.16.09"1997/2017" СЛАВИСТИКА
примљено 08.02.2017.
прихваћено за штампу 18.05.2017.

Стефан Милошевић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Београд, Србија

БИБЛИОГРАФИЈА ЧАСОПИСА *СЛАВИСТИКА* I (1997) – XX (2016)

Часопис *Славистика* покренут је 1997. године уочи педесетогодишњице оснивања Славистичког друштва Србије као годишњак посвећен изучавању словенских језика, књижевности и култура.

Текстови у часопису објављују се у пет сталних рубрика: Славистички научно-истраживачки пројекти, Реферати и саопштења са Скупа слависта, У свету славистичке литературе, Из славистичког живота и In memoriam. Повремене рубрике посвећене су историји славистике и библиографији (Славистички архив, Из славистичке баштине), као и радовима иностраних србиста и методици наставе српског као инословенског језика (Српски као страни језик).

Библиографија научних студија, стручних текстова и приказа актуелне славистичке литературе састављена је за првих двадесет бројева часописа *Славистика*, за период од 1997. до 2016. године. Извештаји са годишњих скупштина Славистичког друштва из рубрике Из славистичког живота нису уврштени у библиографски преглед. Грађа је распоређена азбучно, према презименима аутора и наслова у оквиру једне одреднице. Уз библиографију су израђени регистри имена коаутора и преводилаца, као и предметни регистар.

* * *

АВАГЈАН, Карина

1. Етноними у фразеологизмима српског и руског језика / Карина Авагјан // 18 (2014), 332–338. | Резюме

АВРАМОВИЋ, Сима

2. Древноруско словенско право / Драган Николић. – Београд : Службени лист СРЈ, 2000. – 326. / Сима Аврамовић // 6 (2002), 316–318. | Приказ

АДАМОВИЋ, Мирјана

3. Лексикологија и граматика у школи : методички огледи / Рајна Драгићевић. – Београд : Учитељски факултет, 2012. – 241. / Мирјана Адамовић // 17 (2013), 492–494. | Приказ

4. Наставник руског језика као страног у савременим условима образовања / Мирјана Адамовић // 18 (2014), 537–542. | Резюме

5. Русистика : язык, культура, перевод : София, 23–25 ноября 2011 г. / Мирьяна Адамович // 16 (2012), 703–704.

6. Славянская стажировка : 14 мая–21 мая 2016 г., Москва, Российская Федерация / Мирьяна Адамович // 20 (2016), 750.

АЈДАЧИЋ, Дејан

7. Књижевно обликовање представа о противнику у бугарско-српским ратовима / Дејан Ајдацић // 7 (2003), 373–377. | Резюме

8. Колекција вредности *Слобода, једнакост, братство* и из ње изведене конструкције у словенским језицима / Дејан Ајдацић // 17 (2013), 51–62. | Резюме

9. Ко ме је данас потребна славистика? / Дејан Ајдацић // 9 (2005), 64–69. | Резюме

10. Словенска етнолингвистика и фразеологија / Дејан Ајдацић // 20 (2016), 32–43. | Резюме

11. Типови колекција вредности и њихово профилисање / Дејан Ајдацић // 18 (2014), 33–40. | Резюме

12. Уздржавање од љубави и разблудност у прози Валерија Шевчука и Виктора Домонтовича / Дејан Ајдацић // 8 (2004), 375–381. | Резюме

13. Украјинска србистика : истраживачи фолклора и књижевности / Дејан Ајдацић // 11 (2007), 333–343. | Резюме

14. Украјински преводи српске књижевности / Дејан Ајдацић // 9 (2005), 372–380. | Резюме

АЈДУКОВИЋ, Јован

15. Допринос српске контактологије последње деценије XX века проучавању русизама у јужнословенским језицима / Јован Ајдуковић // 4 (2000), 204–211. | Резюме

16. Извештај о раду на пројекту „Словенски језици у контакту са руским језиком” / Јован Ајдуковић // 8 (2004), 392–398. | Резюме

17. Контактима : основна јединица лингвистичке контактологије / Јован Ајдуковић // 7 (2003), 74–84. | Резюме

18. Контактолошки принципи идентификације русизама у лексикографским изворима / Јован Ајдуковић // 6 (2002), 108–115. | Резюме

19. Концепт речника русизама у српском и македонском језику / Јован Ајдуковић // 3 (1999), 206–213. | Резюме

20. Нови пројекат : контактолошки енциклопедијски и библиографски речник / Јован Ајдуковић // 9 (2005), 138–143. | Резюме

21. О истраживачкој јединици у пројекту „Језички кодови у контакту : руски утицај” / Јован Ајдуковић // 10 (2006), 99–106. | Резюме

22. О појму *русизам* из угла теорије о три врсте контактолошке адаптације / Јован Ајдуковић // 5 (2001), 71–79. | Резюме

23. Русизми и њихова обрада у речницима јужнословенских и западнословенских језика / Јован Ајдуковић // 2 (1998), 157–161. | Резюме

24. Типологија фрејмске трансдеривације у контактолошком речнику / Јован Ајдуковић // 18 (2014), 224–241. | Резюме

25. Трансграфематизација у контактолошким речницима / Јован Ајдуковић // 17 (2013), 284–294. | Резюме

АЈЦАНОВИЋ, Наташа

26. Контрастивно проучавање руског и српског језика / Наташа Ајцановић // 11 (2007), 244–259. | Резюме

27. Лингвокултуролошки садржај уџбеника за нижи основношколски узраст

: на примеру уџбеника „Родничок” / Наташа Ајџановић // 19 (2015), 340–347. | Резюме

28. Настава и методика наставе руског језика у Србији у XIX и XX веку : прилози за историју / Дара Дамљановић, Ксенија Кончаревић. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2010. – 310. / Наташа Ајџановић // 15 (2011), 358–360. | Приказ

29. Нека теоријско-методолошка питања проучавања радних свезака за учење руског језика у српској говорној средини / Наташа Ајџановић // 14 (2010), 191–196. | Резюме

30. Практическая грамматика русского языка : образцы, перечни, парадигмы, структурные модели, упражнения : часть первая / Стефка Георгиева, Стефан Ковачев, Владимир Манчев. – Пловдив : Пловдивско университетско издателство, 1999. – 264. / Наташа Ајџановић // 7 (2003), 454–455. | Приказ

31. Специфика русской культурной зоны в русской народной речи и фольклоре / Пачаи Имре. – Nyiregyháza : Stúdium, 2002. – 296. / Наташа Ајџановић // 7 (2003), 478–481. | Приказ

32. Теоријско-методолошке основе изучавања уџбеника руског језика за нижи основношколски узраст / Наташа Ајџановић // 20 (2016), 394–399. | Резюме

АЛАБУРИЋ, Јелица

33. Питање оцењивања квалитета превода техничког текста / Јелица Алабурић // 10 (2006), 107–112. | Резюме

34. Принцип економичности у техничкој терминологији руског и српског језика / Јелица Алабурић // 9 (2005), 128–132. | Резюме

АЛЕКСАНОВА, Светлана

35. Синкретизм семантики члена предложения как фактор влияния на структуру синонимического ряда синтаксических конструкций / Светлана Арамовна Алексанова // 16 (2012), 549–555. | Резиме

АЛЕКСИЋ, Мариана

36. О првом бугарском преводу „Нечисте крви” Борисава Станковића / Мариана Алексић // 7 (2003), 360–366. | Резюме

АЛЕКСИЋ, Милена

37. Русский быт как содержание внеклассных занятий / Милена Алексич // 2 (1998), 313–316. | Округли сто о ваннаставним активностима

АНГЕЛОВА ЛИКОМАНОВА, Искра

38. Езикът по време на преход / Искра Ликоманова // 7 (2003), 394–398.

39. O polonistyce uniwersyteckiej w Bulgarii nietradycyjnie : ankieta wśród studentów / Iskra Angelowa Likomanowa // 9 (2005), 478–481. | Настава пољског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

АНДРЕЈЕВИЋ, Виолета

40. Петербург как город-убийца в „Елке у Ивановых” А. Введенского /

Виолета Андреевич // 7 (2003), 254–258. | Резиме

АНДРИЋ, Неда

41. Булгаковљева драма први пут на српској сцени / Неда Андрић // 10 (2006), 231–237. | Резиме

42. Драматизација Булгаковљеве повести „Псеће срце” у Атељеу 212 / Неда Андрић // 11 (2007), 78–82. | Резиме

43. Модел свакодневице у роману Дмитрија Мерешковског „Васкрсли богови : Леонардо да Винчи” / Неда Андрић // 13 (2009), 262–266. | Резиме

44. Мотиви тијела и тјелесности у причи „Старице” Фридриха Горенштејна / Неда Андрић // 20 (2016), 541–545. | Резиме

45. Улога историјске цркве у роману Дмитрија Мерешковског „Смрт богова : Јулијан Отпадник” / Неда Андрић // 12 (2008), 206–211. | Резиме

АНЂЕЛКОВИЋ, Сава

46. Вербална комика и комички вербални поступци у Стеријиним комедијама / Сава Анђелковић // 7 (2003), 411–428.

АНТАНСИЈЕВИЋ, Ирина

47. Архаичная символика русских культовых причитаний / Ирина Антанасиевич // 5 (2001), 197–210. | Резиме

48. К вопросу о праздничной литературе / Ирина Антанасиевич // 17 (2013), 194–206. | Резиме

49. К истории советского комикса / Ирина Антанасиевич // 20 (2016), 533–540. | Резиме

50. Об одном мотиве в русской литературе начала XX века или обезьяньи гримасы интертекстуального анализа / Ирина Антанасиевич // 7 (2003), 225–239. | Резиме

51. Сенсорные функции пейзажных картин : структурное деление / Ирина Антанасиевич // 1 (1997), 93–96. | Резиме

52. Сказка „Конек-Горбунок” в переводе Павла Полякова / Ирина Антанасиевич // 19 (2015), 444–456. | Резиме

53. Славянская эпическая общность : перспективы и возможности / Ирина Антанасиевич // 4 (2000), 83–89. | Резиме

АРЕФЈЕВА, Татјана

54. Влияние интеграционных процессов на коммуникативно ориентированное описание русского языка / Татьяна Арефьева // 7 (2003), 283–288. | Резиме

55. Содержание грамматического приложения к описанию „Русский язык : постпороговый уровень” / Татьяна Арефьева // 6 (2002), 103–107. | Резиме

АРНАУТОВИЋ, Јелена

56. Дистрибуција предлошких аломорфа *с* (*со*) у руском језику / Јелена Арнаутовић // 20 (2016), 231–235. | Резиме

БАБИЋ, Здравко

57. Имперсоналне реченице које изражавају склоност према физичком или психичком стању које је изражено глаголом : на материјалу руског, пољског и српског језика / Здравко Бабић // 13 (2009), 150–156. | Резюме

58. Остаци паганске религије у неким безличним реченицама српског језика / Здравко Бабић // 10 (2006), 128–135. | Резюме

59. Pogled na rusku kulturu : od A do Я / Savo Rašović. – Crnogorsko društvo nezavisnih književnika, 2005. – 226. / Здравко Бабић // 11 (2007), 402–403. | Приказ

БАДАЉАН, Дмитриј

60. ...Бессмыслица конституционных учреждений, перенесенных на славянскую почву : Переписка П. А. Кулаковского и И. С. Аксакова 1880–1886 гг. / Дмитрий Александрович Бадалян, Александр Эдуардович Котов // 18 (2014), 557–624.

БАЈОВИЋ, Јелена

61. К вопросу о формировании торгово-экономической лексики русского и сербского языков : названия торговцев меховыми и кожаными изделиями / Елена Р. Байович // 20 (2016), 348–351. | Резиме

62. Развитие торгово-экономической лексики в русском языке : лексема *базар* в сравнительно-историческом и сопоставительном аспектах / Елена Р. Байович // 19 (2015), 231–235. | Резиме

БАКИЋ, Марија

63. Технике савршеног памћења код учења руског језика / Марија Бакић // 18 (2014), 551–556. | Резюме

64. Учење руског језика по програму „Cambridge” / Марија Бакић // 19 (2015), 379–386. | Резюме

БАНАУХ БЈЕЛАНОВИЋ, Бланка

65. О положају српског језика на иностраним универзитетима / Бланка Банаух Бјелановић // 3 (1999), 290–291.

БЕГУНЦ, Ирина

66. Севернорусская диалектная лексика, связанная с детскими играми : на материале одного архангельского говора / Ирина Владимировна Бегунц // 18 (2014), 41–47. | Резиме

БЕЛОКАПИЋ ШКУНЦА, Вера

67. Конфронтациона истраживања Вере Николић у области руског и српског пословног језика / Вера Белокапић // 12 (2008), 82–84. | Резюме

68. Проблеми адекватности превода руске и српске педагошке терминологије / Вера Белокапић-Шкунца // 16 (2012), 175–181. | Резюме

69. Проблеми семантизације пословних термина у наставној пракси / Вера Белокапић // 11 (2007), 232–237. | Резюме

70. Термини међународног пословног права / Вера Белокапић Шкунца // 7 (2003), 113–116. | Резюме

БЕЧЕВА, Ничка

71. О позајмљеницама у српско-бугарском речнику / Ничка Бечева // 7 (2003), 347–352. | Резюме

БИЛОЗУБ, Анастасија

72. Словотвирні засоби мовної гри у прозовому художньому мовленні представників станіславського феномена / Анастасія Білозуб // 16 (2012), 612–616. | Резиме

БИНОВА, Галина

73. К жанровому репертуару новейшей русской прозы / Галина Бинова // 5 (2001), 230–237.

74. К проблеме *эротика и литература* в свете русской классической традиции / Галина Бинова // 4 (2000), 225–231.

БЈЕЛЕТИЋ, Марта

75. Изабрана библиографија радова сарадника Етимолошког одсека Института за српски језик САНУ / Марта Бјелетић // 1 (1997), 187–191.

76. Пројекат „Етимолошког речника српског језика” / Марта Бјелетић // 6 (2002), 125–134. | Резюме

БЛАГОЈЕВИЋ, Ненад

77. Метаморфозы русской литературы / ред. Корнелия Ичин. – Белград : Филологический факультет, 2010. – 386. / Ненад Благојевић // 16 (2012), 678–682. | Приказ

78. Памяти Беллы Ахмадулиной / Ненад Благоевич // 15 (2011), 402–404.

79. Tri tipa ruskog postmodernizma / Jasmina Vojvodić. – Zagreb : Disput, 2012. – 223. / Ненад Благојевић // 18 (2014), 625–627. | Приказ

БЛАЖИНА, Далибор

80. Nauczanie literatury polskiej na Uniwersytecie w Zagrzebiu / Dalibor Blažina // 9 (2005), 522–526. | Настава пољског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

БОГДАНОВИЋ, Неделько

81. Лексиколошка истраживања југоисточне Србије / Неделько Богдановић // 1 (1997), 151–153.

82. Лексиколошка проучавања призренско–тимочких говора српског језика / Неделько Богдановић // 8 (2004), 58–62. | Резюме

БОЖОВИЋ, Зоран

83. Живот посвећен Достојевском / Зоран Божовић // 12 (2008), 68–71. | Резюме

84. Мила Стојнић : 1924–2003. / Зоран Божовић // 8 (2004), 491–492.

85. Милосав Бабовић : 1921–1997. / Зоран Божовић // 2 (1998), 331–332.

86. Радосав Конатар / Зоран Божовић // 15 (2011), 397–398.

87. Чеховљева „Душица” као кључ за одгонетање Толстојевог односа према

Ани Карењиној / Зоран Божовић // 9 (2005), 220–227. | Резюме

БОЖОВИЋ, Раде

88. Књижевност и историја IV : зборник радова са научног скупа на тему „Историјски роман код Словена” : 11–13. XI 1999. / ур. Мирољуб Стојановић. – Ниш : Центар за научна истраживања САНУ : Универзитет у Нишу, Студијска група за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу ; Београд : Славистичко друштво Србије, 2001. – 289. / Раде Божовић // 6 (2002), 327–328. | Приказ

БОЈОВИЋ, Злата

89. Europa Orientalis : Studi e ricerche sui Paesi e le Culture dell’Est Europeo, XVIII, 1, 2 (1999) / Злата Бојовић // 5 (2001), 286–287. | Приказ

90. Ricerche slavistiche : Rivista dell’Universita degli studi di Roma „La Sapienza”, XLIV (1997) / Злата Бојовић // 5 (2001), 269–270. | Приказ

91. Србистика на Универзитету „Фридрих Шилер” у Јени / Злата Бојовић // 11 (2007), 344–346. | Резюме

БОРИСЕНКО СВИНАРСКА, Вера

92. А. С. Пушкин о русском языке, русской речи и русской орфографии / Вера В. Борисенко // 3 (1999), 51–59. | Резиме

93. Вклад Радована Кошутича в развитие московской фонологической школы / Вера Борисенко-Свинарская // 11 (2007), 13–19. | Резиме

94. Занимательная грамматика русского языка / Вера Борисенко-Свинарская // 6 (2002), 90–96. | Резиме

95. Занимательная фонетика русского языка : в сравнении с сербским языком / Вера В. Борисенко-Свинарская // 6 (2002), 368–373.

96. Обзор толкований термина *фонема* и история его метаморфоз в русской филологической традиции XX века / Вера Борисенко // 4 (2000), 192–198. | Резиме

97. Парадигматический характер „Грамматики русского языка” Радована Кошутича / Вера Борисенко-Свинарская // 12 (2008), 43–48. | Резиме

98. Парадоксы русского глагола / Вера Борисенко Свинарская // 7 (2003), 130–135. | Резиме

99. Первое сербское восстание и начало становления русской интеллигенции : московский контекст / Вера Борисенко Свинарская // 8 (2004), 49–57. | Резиме

100. Русское зарубежье и славянский мир : сборник трудов / сост. Петр Буняк. – Белград : Славистическое общество Сербии, 2013. – 595. / В. В. Борисенко-Свинарская // 17 (2013), 500–507. | Приказ

101. Современные тенденции перестройки лексического состава русского литературного языка / Вера Борисенко-Свинарская // 13 (2009), 82–88. | Резиме

102. Современный словарь иностранных слов : толкование, словообразование, словоупотребление, этимология / Л. М. Баш, А. В. Боброва и др. – 4-е изд., стереотипное. – Москва : Цитадель-трейд : Рипол классик, 2003. – 960. / Вера Борисенко-Свинарская // 11 (2007), 395–398. | Приказ

103. Сопоставительные и сравнительные исследования русского и других языков : доклады 4 международного симпозиума МАПРЯЛ. – Београд :

Славистичко друштво Србије, 1997. – 482. / Вера В. Борисенко // 1 (1997), 178–181. | Приказ

БОШКОВ, Мирјана

104. Традиција о руским великим кнежевима-оснивачима светогорског руског манастира / Мирјана Бошков // 5 (2001), 190–196. | Резюме

БРАЈКОВИЋ, Наташа

105. Значај и функција културолошке оријентације у настави руског језика као страног / Наташа Брајковић // 14 (2010), 197–202. | Резюме

106. Методички садржај теоријско-спознајних текстова у уџбеницима руског језика за 6, 7. и 8. разред основне школе „Давайте дружить” / Наталија Брајковић // 20 (2016), 407–414. | Резюме

107. Непосредни методички садржај у предговору уџбеника и приручника руског језика за основну школу и специјалне методичке инструкције у њима / Наталија Брајковић // 19 (2015), 348–358. | Резюме

108. Самосталан рад као битан чинилац индивидуализације наставе и фактори који утичу на припремање за саморад и самоучење / Наталија Брајковић // 16 (2012), 436–442. | Резюме

БУГАЈОВА, Ирина

109. Лингвистические исследования религиозной сферы : опыт и перспективы / Ирина Владимировна Бугаева // 20 (2016), 162–166. | Резиме

БУКУМИРИЋ, Миљан

110. Обраћања добитника награде „Павле Ивић“ на свечаној додели 24. маја 2013. године / Миљан Букумирић, Снежана Петровић // 17 (2013), 516–517.

БУКУМИРОВИЋ, Србислав

111. Интернет и ћирилица / Србислав Букумировић // 6 (2002), 13–18. | Резюме

БУЛАТОВА, Рима

112. С. Б. Бернштейн : 1911–1997. / Римма Булатова // 2 (1998), 328–330.

БУЛИЋ, Јелена

113. Тема смрти у пјесе „Елка у Ивановых” А. Введенского / Елена Булич // 7 (2003), 259–263. | Резиме

БУЊАК, Петар

114. Антологија руске лирике : X–XXI век / избор и белешке о писцима Миодраг Сибиновић. – Београд : Паидеиа, 2007. – 3 тома: Књ. 1, X–прва половина XX века (до симболизма); Књ. 2, Прва четвртина–средина XX века (авангарда и социјалистички реализам); Књ. 3, Средина XX–поч. XXI века (неомодернизам, неоавангарда, постмодернизам и нова трагања) / Петар Буњак // 12 (2008), 443–445. | Приказ

115. Белорусская литература как модель развития *малых* (славянских) лите-

ратур : материалы к тематическому блоку на XV Международном съезде славистов : Минск, 20–27.08.2013 г. / сост. Гун-Бритт Колер, Павел Науменко. – Минск : Бизнесофсет, 2013. – 131. / Петар Буњак // 17 (2013), 497–499. | Приказ

116. Биобиблиографија Богољуба Станковића / Петар Буњак, Ана Голубовић // 16 (2012), 21–41.

117. Две српске књижаре у XIX веку и њихова улога у популарисању полске књижевности / Петар Буњак // 1 (1997), 97–105. | Резюме

118. Драган Недельковић : 1925–2015. / Петар Буњак // 19 (2015), 652–654.

119. Гномика „Горског вјенца” и њен полски преводни еквивалент / Петар Буњак // 4 (2000), 244–254.

120. Z daleka i z bliska : wspomnienia i pamiątki w biografie zebrane i uporządkowane przez córkę Milicę Jakóbiec-Semkowową / Marian Jakóbiec. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2009. – 356. / Петар Буњак // 16 (2012), 669–672. | Приказ

121. Записки янычара : хроника аб турецких справах Канстанціна, сына Міхайла Канстанціновича, серба з Астровицы, яки быў узяты туркамі ў янычары / ред. Ян Чыквін, пераклад са старопольскай мовы Ян Чыквін, Галіна Тварановіч, прадмова Галіна Тварановіч. – Беласток : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2008. – 250. / Петар Буњак // 17 (2013), 473–476. | Приказ

122. „Литанија” Јулијана Тувима и „Тражим помиловање” Десанке Максимовић / Петар Буњак, Мирослав Топић // 3 (1999), 92–103. | Резюме

123. Literatura polska na Uniwersytecie Belgradzkim : historia i współczesność / Petar Bunjak // 9 (2005), 527–535. | Настава полског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

124. Међународни научни семинар „Између Балтика и Балкана“ : Калињинград, 19. септембра 2013. / Петар Буњак // 17 (2013), 513–514.

125. Миливоје Јовановић : 1930–2007. / Петар Буњак // 12 (2008), 479–480.

126. Мирослав Топић : 1937–2012. / Петар Буњак // 17 (2013), 531–534.

127. Мицкјевич и словенска идеја / Петар Буњак // 3 (1999), 333–340. | Мицкјевичеви дани у Београду

128. На 100-годишњицу рођења професора Ђорђа Живановића / Петар Буњак // 13 (2009), 550–553.

129. Nauczanie języka polskiego i literatury w ośrodkach polonistyki uniwersyteckiej : Belgrad, 22–23 października 2004 r. / Петар Буњак // 9 (2005), 459. | Настава полског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

130. Наука о стиху и прилози Кирила Тарановског у материјалима III Међународног конгреса слависта / Петар Буњак // 12 (2008), 403–408. | Представљање књиге „III међународни конгрес слависта”

131. О засебном издању Кошутиневог „Польско-српског речника” / Петар Буњак // 2 (1998), 259–262. | Приказ

132. [Педесети] 50. скуп слависта у знаку сећања на Богољуба Станковића / Петар Буњак // 16 (2012), 61–65.

133. Писма Кирила Тарановског Ђорђу Живановићу : 1960–1962. / Петар Буњак // 16 (2012), 645–665. | Резюме + Додатак

134. Польско-српска секција XLIV Скупа слависта Србије / Петар Буњак // 10 (2006), 417–420.

135. Превод у систему компаративних изучавања националне и стране књижевности и културе : међународни тематски зборник радова / ур. Лариса Раздобудко-Човић, Николај Грабовски. – Косовска Митровица : Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 2012. – 314. / Петар Буњак // 17 (2013), 491–492. | Приказ

136. Предстојећи славистички конгреси / Петар Буњак // 5 (2001), 339–342.

137. Ружа Винавер : преводилац и популаризатор полске књижевности у српској средини / Петар Буњак // 13 (2009), 417–430. | Резюме

138. Сећање на десетогодишњицу смрти професора Ђорђа Живановића / Петар Буњак // 9 (2005), 559–563.

139. Славистика и глобализација : нове методологичке изазове : вступително слово к дискусији / Петар Буњак // 18 (2014), 105–112. | Резиме

140. Славистика између филологије и културологије / Петар Буњак // 17 (2013), 142–152. | Резюме

141. Славистичка књижевно-научна истраживања у новом миленијуму : тезе за размишљање / Петар Буњак // 4 (2000), 58–70. | Резюме

142. Словакстичка интересовања професора Ђорђа Живановића / Петар Буњак // 6 (2002), 242–250. | Резюме

143. Славистичке годишнице : 135 година српске високошколске славистике и 100 година од смрти Платона Кулаковског / Петар Буњак // 17 (2013), 421–432.

144. Słownik polszczyzny potocznej / Janusz Anusiewicz. – Warszawa ; Wrocław : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1996. – 410. / Петар Буњак // 2 (1998), 272–273. | Приказ

145. Чех Едвард Јелинек као посредник информација о полском књижевном животу у „Српској зори” / Петар Буњак // 9 (2005), 335–341. | Résumé

ВАЛЕНТ, Ана Маргарета

146. Zo studnice rodnej reči 2 / eds. Balleková Katarína, Smatana Miloslav. – Bratislava : VEDA, 2014. – 440. / Anna Margareta Valent // 19 (2015), 609–611. | Приказ

147. Jazyková kultúra slovenských vojvodinských novinárov v televíznych médiách / Anna Margareta Valentová // 19 (2015), 321–325. | Резюме

148. O postupcima prevođenja dela „Roman o Londonu” Miloša Crnjanskog na slovački jezik iz aspekta parcelacije rečenice / Anna Margareta Valent // 20 (2016), 598–602. | Резюме

ВАЛКОВА МАЋЕЈЕВСКА, Моника

149. Słowiański folklorizm a pop kultura : skarbnica intrygujących motywów / Monika Válková Maciejewska // 18 (2014), 179–186. | Резюме

ВАСИЛИЈЕВИЋ, Драгана

150. Аудио-визуелни елементи српске и руске политичке рекламе / Драгана Василијевић // 18 (2014), 308–315. | Резюме

151. Експресивна лексика за изражавање позитивног става говорника у српском и украјинском омладинском жаргону / Драгана М. Василијевић // 16 (2012), 632–644. | Резюме

152. Комуникативне стратегије у српском, руском и украјинском предизбор-

ном дискурсу / Драгана Василијевић // 19 (2015), 296–303. | Резюме

153. Лексичко-семантичко поље темпоралности у словенским језицима на примеру назива за месеце / Драгана Василијевић // 14 (2010), 135–142. | Резюме

ВЕДЈАЈЕВА, Ана

154. Роман-сказка Ю. Олеси „Три толстяка” : к проблеме антипсихологизма и кинематографичности текста : мимика, жест, пантомима / Анна Андреевна Ведяева // 20 (2016), 521–526. | Резиме

ВЕТРО, Јелена

155. О внеклассной работе русского языка в Гимназии имени Светозара Марковича в Суботице / Елена Ветро // 2 (1998), 316–317. | Округли сто о ван-наставним активностима

ВИГЊЕВИЋ, Драга

156. Русский язык : практикум разговорной речи : 1 часть = Руски језик : приручник за разговор : 1. део / Валентина Девић-Романова. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 1996. – 224. / Драга Вигњевевић // 1 (1997), 168–170. | Приказ

ВИЋЕНТИЋ (МАРИЋ), Биљана

157. Бечки форум наставника руског језика / Биљана Марић // 17 (2013), 513–514.

158. Выражение качественности : краткие и полные прилагательные в русском и сербском языках / Биљана Вичентич // 8 (2004), 140–147. | Резюме

159. Деадјективни глаголи у светлу синтаксичке деривације : у руском у поређењу са српским језиком / Биљана Марић // 14 (2010), 116–125. | Резюме

160. Девербативне/деадјективне конструкције са временским значењем као средство зависног таксиса : у руском језику у поређењу са српским / Биљана Марић // 16 (2012), 151–159. | Резюме

161. Коммуникативная грамматика русского языка / Г. А. Золотова, Н. К. Онипенко, М. Ю. Сидорова. – Москва, 1998. / Биљана Вићентић // 4 (2000), 286–287. | Приказ

162. Конструкције са фразним глаголима и девербативним именицама у руском и српском језику / Биљана Вићентић // 12 (2008), 250–257. | Резюме

163. Неке синтаксичке особености приповедачке прозе Љ. Петрушевске и С. Довлатова / Биљана Вићентић // 2 (1998), 127–134. | Резюме

164. О некоторых особенностях нарративной структуры повести „Время ночь” Людмилы Петрушевской / Биљана Вичентич // 4 (2000), 212–218. | Резиме

165. Ред речи у руском и српском говорном језику / Биљана Вићентић // 1 (1997), 63–66. | Резюме

166. Русский язык в его функционировании : уровни языка / ред. Д. Н. Шмелев, М. Я. Гловинская. – Москва : Наука, 1996. – 268. / Биљана Вићентић // 2 (1998), 274–275. | Приказ

167. Семинар за македонски језик, књижевност и културу / Биљана Марић // 20 (2016), 749.

168. Синтакса именица *nomina agentis* у руском у поређењу са српским /

Биљана Вићентић // 13 (2009), 137–149. | Резюме

169. Сказ Људмиле Петрушевске / Биљана Вићентић // 3 (1999), 227–232. | Резюме

170. Теория функционально-коммуникативного синтаксиса : фрагмент прикладной (педагогической) модели языка : учебник / М. В. Всеволодова. – Москва : Изд. Московского университета, 2000. – 502. / Биљана Вићентић // 6 (2002), 323–324. | Приказ

171. Толковый словарь русского речевого этикета / А. Г. Балакай. – Москва : Астрель : АСТ : Транзиткнига, 2004. – 682. / Биљана Вићентић // 10 (2006), 375–377. | Приказ

172. Толковый словарь служебных частей речи русского языка / Т. Ф. Ефремова. – 2-ое изд., исправленное. – Москва : Астрель : АСТ, 2004. – 814. ; Словарь наречий и служебных слов русского языка / В. В. Бурцева. – Москва : Русский язык : Медиа, 2005. – 752. / Биљана Вићентић // 11 (2007), 398–399. | Приказ

173. У простору лингвистичке славистике : зборник научних радова поводом 65 година живота академика Предрага Пипера / прир. Људмила Поповић, Дојчил Војводић, Мотоки Номаћи. – Београд : Филолошки факултет, 2015. – 800. / Биљана Марић // 20 (2016), 725–726. | Приказ

ВЛАДОВА, Илијана

174. Культурологические характеристики перевода / Илиана Влагова // 7 (2003), 175–183. | Резюме

ВОЈВОДИЋ, Дарја

175. Женски митолошки противници митском јунаку у српским и руским народним епским песмама / Дарја Војводић // 16 (2012), 283–292. | Резюме

176. Императив у српским и руским фразеологизмима / Дарја Војводић // 17 (2013), 74–82. | Резюме

177. Опозиције *прав–крив* и *десно–лево* као корелати просторно-непросторних односа у светлу словенске народне културе / Дарја Војводић // 19 (2015), 18–25. | Резюме

ВОЈВОДИЋ, Дојчил

178. Аутопрескриптивни говорни чинови у словенским језицима / Дојчил Војводић // 3 (1999), 141–149. | Резюме

179. Корелативна радња у сложеним реченицама : на примерима употребе футура у српском и другим словенским језицима / Дојчил Војводић // 12 (2008), 358–370. | Резюме

180. О аспектуално–темпоралној корелативности у сложеним (условним) реченицама / Дојчил Војводић // 11 (2007), 206–222. | Резюме

181. О елиптичним конструкцијама у словенским језицима / Дојчил Војводић // 1 (1997), 7–14. | Резюме

182. О зависнослуженим реченицама са условљеном структуром : опште карактеристике, статус и класификација / Дојчил Војводић // 13 (2009), 121–136. | Резюме

183. О корелацији императива и вокатива : на материјалу руског и српског

језика / Дојчил Војводић // 6 (2002), 56–62. | Резюме

184. О неким аспектима савремених функционално-семантичких истраживања у лингвистичкој русистици и славистици / Дојчил Војводић // 4 (2000), 167–182. | Резюме

185. О синтаксичкој итеративности : на српско-руском материјалу / Дојчил Војводић // 7 (2003), 52–64. | Резюме

186. О функционалним основама савремене аспектологије / Дојчил Војводић // 5 (2001), 44–55. | Резюме

187. *Futurum effectivum* у словенским језицима / Дојчил Војводић // 2 (1998), 45–52. | Резюме

ВОЛКОВА, Јекатерина

188. Превођење фразеологизама и пословица са српског на руски језик : на материјалу телевизијске серије „Институт” / Јекатерина Волкова // 18 (2014), 339–344. | Резюме

ВОНИШ, Арно

189. Словенска/словеначка двојина / Арно Вониш // 18 (2014), 215–223. | Резюме

190. Типолошке разлике између бугарског и македонског језика у поређењу са српским, хрватским и бошњачким језиком / Арно Вониш // 11 (2007), 169–173. | Резюме

191. ВСПОМИНАЯ Татьяна Николаевну Чернявскую // 7 (2003), 549–550.

ВУЈИСИЋ, Ванда

192. Лист основаца на руском језику „Бајковити простор” = „Сказочное окно” као подстицај и мотивација за иновирање наставе руског језика / Ванда Вујисић // 6 (2002), 343–346.

ВУЈОВИЋ, Бранко

193. Прослава јубилеја А. С. Пушкина у Београду и Подгорици / Бранко Вујовић // 4 (2000), 326–327. | 200 година од рођења А. С. Пушкина

ВУКИЋЕВИЋ, Весна

194. Компонентна анализа лексичког значења ријечи *дом* у руском језику / Весна Вукићевић // 7 (2003), 147–153. | Резюме

195. Контрастивна анализа глагола са семантичком компонентом *интензитет кретања* у руском и српском језику / Весна Вукићевић // 10 (2006), 153–159. | Резюме

ВУКОВИЋ НИКОЛИЋ, Гордана

196. Професионални дискурси у контакту : уџбеници за руски и енглески језик / Гордана Вуковић Николић // 10 (2006), 113–118. | Резюме

ВУЛЕТИЋ, Витомир

197. Гласови Пушкинове музе / Витомир Вулетић // 4 (2000), 324–325. | 200 година од рођења А. С. Пушкина

198. Лав Толстој – племић покајник / Витомир Вулетић // 14 (2010), 7–15. | Резюме

199. Николај Чернишевски о „Српској револуцији” Леополда Ранкеа / Витомир Вулетић // 8 (2004), 13–19. | Резюме

200. Платон Кулаковски о Вуку / Витомир Вулетић // 12 (2008), 24–34. | Резюме

201. Rossica и русистика в библиотеках Матицы сербской и Философского факультета Новисадского университета / Витомир Вулетић // 1 (1997), 155–158.

202. Славистичким путем / Витомир Вулетић // 16 (2012), 74–79. | Сећања учесника првог Скупа слависта

203. Трагања и немири Милосава Бабовића / Витомир Вулетић // 4 (2000), 7–10. | Резюме

204. Тургењев и уметничко осмишљавање савремености / Витомир Вулетић // 17 (2013), 13–26. | Резюме

ГАЕВ, Тања

205. Импресионистичка проза Михајла Коцјубинског / Тања Гаев // 15 (2011), 99–108. | Резюме

206. Лексичко-семантички потенцијал назива за број *један* у руском, украјинском и српском фолклору / Тања Гаев // 13 (2009), 176–186. | Резюме

207. Лексичко-семантички потенцијал назива за број *три* у украјинском и српском језику / Тања Гаев // 12 (2008), 269–277. | Резюме

208. Пејзажи као импресије у приповеткама Ива Андрића и Михајла Коцјубинског / Тања Гаев // 16 (2012), 323–331. | Резюме

209. Семантички потенцијал броја *два* у украјинском и српском обредном песништву календарског циклуса / Тања Гаев // 8 (2004), 330–336. | Резюме

210. Симболика приповетке „Сенке заборављених предака” Михајла Коцјубинског / Тања Гаев // 19 (2015), 487–495. | Резюме

211. Тема смрти у делима Михајла Коцјубинског / Тања Гаев // 17 (2013), 232–240. | Резюме

212. Трагична судбина жене у драмама Ивана Карпенка-Карог : 1845–1907. : поводом 170. годишњице од рођења драматурга / Тања Гаев // 20 (2016), 483–490. | Резюме

213. Український преромантизм / Стефан Козак. – Варшава, 2003. – 227. / Тања Гаев // 8 (2004), 437–439. | Приказ

214. Уметнички психологизам у етиди „Цвет јабуке” Михајла Коцјубинског / Тања Гаев // 18 (2014), 428–438. | Резюме

ГАЗДА, Јиржи

215. Язык вражды и языковое манипулирование в современном масс-медийном дискурсе : методологические проблемы критического языкового анализа масс-медийных текстов / Иржи Газда // 20 (2016), 664–671. | Резюме

ГИНИЋ, Јелена

216. Алтернација консонантских фона пред палатализованим консонант-

ским фонама : на материјалу ортоепских речника РАН XX века / Јелена Гинић // 13 (2009), 74–81. | Резюме

217. Анализа развоја квалификатора ортоепских речника РАН друге половине XX века / Јелена Гинић // 12 (2008), 243–249. | Резюме

218. О променама у нормативној фонетици везаним за неакцентовано *о* у речима страног порекла у руском језику / Јелена Гинић // 9 (2005), 160–167. | Резюме

219. Словарь трудностей русского произношения : 15000 слов / М. Л. Каленчук, Р. Ф. Касаткина. – Москва : Русский язык, 2001. – 468. / Јелена Гинић // 8 (2004), 419–423. | Приказ

220. Словарь ударений русского языка / Ирина Леонидовна Разниченко. – Москва : АСТ-Пресс, 2010. – 944. – (Словари XXI века) / Јелена Гинић // 15 (2011), 360–364. | Приказ

221. Современный русский литературный язык : фонетика, графика, орфография, орфоэпия : учебное пособие для вузов / С. В. Князев. – Москва : Академический проспект, 2005. – 320. / Јелена Гинић // 12 (2008), 420–421. | Приказ

222. Фонетика у уџбеницима Петра Митропана / Јелена Гинић // 16 (2012), 399–408. | Резюме

ГЛОВЊА, Јурај

223. Charakteristické znaky súčasnej slovenčiny vo Vojvodine / Juraj Glovňa // 17 (2013), 321–325. | Резюме

224. Frazeologizmus ako textotvorný prostriedok / Juraj Glovňa // 16 (2012), 226–232. | Резюме

ГОДУН, Кристина

225. Trudności napotykanе przez studentów polonistyki w Rumunii przy przyswajaniu języka polskiego : aspekt czasownika / Cristina Godun // 9 (2005), 491–496. | Настава польског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

ГОЛУБЕВА МОНАШКИНА, Н. И.

226. Международный проект „Эмигрантские славянские языки в инославянском окружении” / Н. И. Голубева Монашкина // 18 (2014), 653–654.

ГОЛУБОВИЋ, Ана

227. Биобиблиографија Богдана Терзића / Ана Голубовић, Вукосава Ђапа-Иветић // 13 (2009), 19–44.

228. Лингвистичка библиографија у научним часописима у Србији / Ана Голубовић // 15 (2011), 301–308. | Резюме

229. Приватна библиотека Богдана Терзића / Ана Голубовић // 13 (2009), 521–525.

ГОЉАК, Светлана

230. Аспекти лингвокултурног истраживања фразеологије : на материјалу српских и белорусских фразеологизма са зоонимима / Светлана Гољак // 11 (2007), 186–193. | Резюме

231. Гісторыя славянскіх літаратур і праблемы іх параўнальнага вывучэння : тэорыя і практыка : вучэбны дапаможнік / склад. П. І. Навойчык, агул. рэд. Т. В. Кабржыцкая, М. М. Хмяльніцкі. – Мінск : БДУ, 2015. – 207. / Святлана Галяк // 20 (2016), 736–737. | Приказ

ГОРТАН ПРЕМК, Даринка

232. Српско-бугарски речник, тематски-хомонимни : лексикон међујезичких хомонима и полисема = Србско-български речник, тематичен-омонимен : лексикон на междуетиковите омоними и полисеми / Ценка Иванова, Мариана Алексич. – Велико Търново : Издателство ПИК, 1999. – 287. / Даринка Гортан-Премк // 4 (2000), 288–290. | Приказ

ГРКОВИЋ МЕЈДОР, Јасмина

233. У спомен на академика Александра Младеновића / Јасмина Грковић-Мејдор // 15 (2011), 35–39.

234. У част великану српске лингвистике : Живот и дело академика Павла Ивића : зборник радова са трећег међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића”, Београд, Нови Сад, Суботица, 17–19. септембар 2001. / ред. Томислав Бекић и др. ; гл. ур. Јудита Планкош. – Суботица : Градска библиотека ; Београд : САНУ : Народна библиотека Србије ; Институт за српски језик ; Нови Сад : Матица српска : Филозофски факултет, 2005. – 756. / Јасмина Грковић-Мејдор // 10 (2006), 358–361. | Приказ

ГРУЈИЋ, Милорад

235. Нови речници у Матици српској / Милорад Грујић // 2 (1998), 295.

ГУБАНИ, Јанко

236. Code-Switching a jeho prítomnosť v komunikátoch Slovákov žijúcich v Rumunsku / Ianko Gubani // 19 (2015), 317–320. | Резюме

237. Obraz práce v slovenskej a rumunskej frazeológii / Ianko Gubani // 20 (2016), 310–315. | Резюме

238. Testy : zrkadlá našich vedomostí : Testy zo slovenčiny ako cudzieho jazyka = Test of Slovaca as a Foreign Language / Lenka Garančová. – Bukurešť : Editura Universităţii din Bucureşti, 2015. – 150. / Ianko Gubani // 20 (2016), 732–733. | Приказ

ГУСЕВА, Јелизавета

239. Культурологические трудности при изучении русского языка сербскими студентами в родной среде / Елизавета Викторовна Гусева // 20 (2016), 427–432. | Резиме

ГУТКОВ, Владимир

240. Двести лет изучения сербского языка в России и в Московском университете / Владимир Павлович Гудков // 8 (2004), 20–25. | Резиме

241. О составе словника (вокабулара) однотомного словаря сербского языка : заметки пользователя / В. П. Гудков // 13 (2009), 483–487. | Резиме

ДАБИЋ, Богдан

242. Кошутићева презентација Пушкинове поезије у „Руским примерима” / Богдан Л. Дабић // 3 (1999), 60–67. | Резюме

243. Ломача Јана Хуса као мотив у поезији двојице славенских песника, једног српског и једног руског / Богдан Л. Дабић // 9 (2005), 327–334. | Резюме

244. Пољски : српскохрватски : један покушај контрастивне анализе у наставне сврхе / Богдан Л. Дабић // 1 (1997), 76–82. | Резюме

245. Словенски мотиви у политичкој поезији Ф. Тјучева : о перспективама словенске узајамности / Богдан Л. Дабић // 5 (2001), 182–189. | Резюме

ДАЈОВИЋ, Владимир

246. Недообрази стариков в произведениях Хармса / Владимир Дайович // 11 (2007), 112–116. | Резюме

ДАМЉАНОВИЋ, Дара

247. [Десети] X конгрес МАПРЈАЛ-а : Русское слово в мировой культуре : 30. VI – 6. VII 2003, Санкт Петербург / Дара Дамљановић // *Славистика*. – 8 (2004), 466–468.

248. Лингвистика савременог уџбеника страног језика струке / Дара Дамљановић // 9 (2005), 262–268. | Резюме

249. Место Алимпија Васиљевића у заснивању српске русистике / Дара Дамљановић // 8 (2004), 68–73. | Резюме

250. Методологија истраживања у методици наставе страних језика / Вучина Раичевић. – Београд : Чигоја штампа, 2009. – 126. / Дара Дамљановић // 13 (2009), 544–546. | Приказ

251. Мотивација и креативност у настави страних језика / Вучина Раичевић. – Београд : Интерпрес, 2012. – 173. / Дара Дамљановић // 17 (2013), 486–488. | Приказ

252. Оливера Мишковски-Ђорђевић : 1929–2011. / Дара Дамљановић, Ксенија Кончаревић // 16 (2012), 723–724.

253. Отварање Катедре за руски језик и литературу на Великој школи / Дара Дамљановић // 12 (2008), 35–42. | Резюме

254. Практична граматика руског језика : фонетика и морфологија / Надежда Лаиновић Стојановић. – Ниш : Филозофски факултет, 2002. – 354. / Дара Дамљановић // 7 (2003), 506–508. | Приказ

255. Руски језик у теологији : обликовање теолошког текста – техника превођења / Ксенија Кончаревић. – Београд : Православни богословски факултет Универзитета, Институт за теолошка истраживања, 2010. – 214. / Дара Дамљановић // 15 (2011), 364–366. | Приказ

256. Руско-српски и српско-руски теолошки речник = Русско-сербский и сербско-русский богословский словарь / Ксенија Кончаревић, Милан Радовановић. – Београд : Службени гласник, 2012. – 360. / Дара Дамљановић // 17 (2013), 479–481. | Приказ

257. Савремени уџбеник страног – руског језика : структура и садржај / Ксенија Кончаревић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2002. – 200. / Дара Дамљановић // 7 (2003), 488–490. | Приказ

258. Сакрална комуникација : норме, традиције, средства / Ксенија

Кончаревић. – Београд : Православни богословски факултет, 2013. – 366. / Дара Дамљановић // 18 (2014), 633–636. | Приказ

259. [Сто четрдесет] 140 година уџбеника руског језика у Србији / Дара Дамљановић // 7 (2003), 520–523.

ДАУТИ, Менсел

260. Етноними у мрежи вербалних асоцијација / Менсел Р. Даути // 16 (2012), 617–631. | Резюме

ДВОРНИЦКА, Љубица

261. Slovenská nárečová lexika Starej Pazovy : slovník / Anna Marićová. – Stará Pazova : Kanadem, 2010. – 242. / Љубица Дворнићка // 16 (2012), 673–675. | Приказ

ДЕВИЋ РОМАНОВА, Валентина

262. Актуалность создания учебника-практикума русской разговорной речи для студентов : в условиях Югославии / Валентина Девич-Романова // 4 (2000), 145–150. | Резиме

263. О внеаудиторной работе со студентами / Валентина Девич Романова // 2 (1998), 317–319. | Округли сто о ваннаставним активностима

ДЕЛИЋ, Јован

264. Новица Петковић : 18. I 1941 – 7. VIII 2008. / Јован Делић // 14 (2010), 409–411.

ДЕЛОВА, Јасминка

265. Еквивалентност на глаголската модалност во чешкиот и во македонскиот јазик / Јасминка Делова // 9 (2005), 204–210. | Resumé

ДЕРЕТИЋ, Јован

266. Мицкјевич у Польској и код нас / Јован Деретић // 3 (1999), 329–332. | Мицкјевичеви дани у Београду

ДОЛГОВА, Јелена

267. Оптимизация обучения разговорной речи иностранных студентов в неязыковой среде : из опыта преподавания русского языка как иностранного в Республике Танзания / Елена Геннадьевна Долгова // 20 (2016), 445–452. | Резиме

ДОРОВСКИ, Иван

268. Někteří aktuální otázky současné literární vědy / Ivan Dorovský // 9 (2005), 54–63. | Rezime

269. Slavistika na křižovatce? / Ivo Pospíšil. – Brno, 2003. – 395. / Ivan Dorovský // 9 (2005), 394–396. | Приказ

ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна

270. Нека запажања о могућности употребе асоцијативних тестова у лингви-

стичким истраживањима / Рајна Драгићевић // 6 (2002), 116–124. | Резюме

271. Статус деривационих односа у лексикологији / Рајна Драгићевић // 13 (2009), 89–94. | Резюме

272. Творба речи и концептуализација емоција / Рајна Драгићевић // 8 (2004), 120–127. | Резюме

ДРАГОЈЛОВИЋ, Јулија

273. Наративно тело романа „Тело™” Викторије Гранецке / Јулија Драгојловић // 20 (2016), 546–556. | Резюме

274. Ониричке стратегије у постмодерном тексту : Јуриј Андрухович – Милорад Павић / Јулија Билоног // 16 (2012), 332–341. | Резюме

275. У лавиринту *кијевског текста* : Київ і слов'янські літератури : збірник / упор. Деян Айдачич. – Київ : Tempora ; Београд : SlovoSlavia, 2013. – 432. / Јулија Драгојловић // 18 (2014), 642–645. | Приказ

ДРАКУЛИЋ ПРИЈМА, Драгана

276. Галина Алексејевна Лилић : 1926–2012. / Драгана Дракулић-Пријма // 17 (2013), 535–536.

ДРВОШАНОВ, Васил

277. Солиден дијалектолошки труд : Кичевскиот говор / Веселинка Лаброска. – Скопје : ИМЈ „Крсте Мисирков”, 2008. – 321. / Васил Дрвошанов // 19 (2015), 583–590. | Приказ

ДУДОК, Мирослав

278. Лексичка категоризација и употреба словачког језика у дијаспори / Мирослав Дудок // 15 (2011), 229–236. | Резюме

279. Развој словакистичке мисли на југословенским просторима / Мирослав Дудок // 6 (2002), 225–230. | *Resumé*

280. Словачка стилистика у славистичком дискурсу / Мирослав Дудок // 9 (2005), 168–176. | *Resumé*

281. Стање словачког језика на крају XX века / Мирослав Дудок // 4 (2000), 53–57. | Резюме

ЂАПА ИВЕТИЋ, Вукосава

282. Уџбеници Јелене Дреновац / Вукосава Ђапа Иветић // 20 (2016), 380–387. | Резюме

ЂОРЂЕВИЋ, Кристина

283. *Srbská frazeologie v českém a bulharském překladu : kontrastivní analýza* / Pavel Krejčí. – Brno : Masarykova univerzita, 2015. / Кристина Ђорђевић // 20 (2016), 727–728. | Приказ

ЂОРЂЕВИЋ, Нада

284. *Lětopis : spisy Serbskeho Institutu* / Budyšin/Bautzen (1991–92) / Нада Ђорђевић // 2 (1998), 262–264. | Приказ

285. Sorabisticke přednoški II : Mjezynarodny lěčny ferialny kurs za serbsku rěč a kulturu. – Budyšin : Domowina, 1994. – 142. / Нада Ђорђевић // 2 (1998), 264–265. | Приказ

ЂУКАНОВИЋ, Маја

286. Свет речи : [часопис] / Маја Ђукановић // 1 (1997), 185–187. | Приказ

ЂУКИЋ, Александра

287. Заступљеност глаголског облика имперфекта у електронском дискурсу српског језика / Александра Ђукић // 12 (2008), 463–464. | Округли сто студената славистике „Електронски дискурс српског и других словенских језика”

ЂУН ХЈОНГ, Ли

288. Граматикализација глагола у корејском језику и проблеми њиховог преводјења на српски : когнитивнолингвистичка анализа / Ли Ђун-Хјонг // 17 (2013), 352–360. | Резюме

ЂУРЧИНОВ, Милан

289. Обращение председателя организационог комитета XIV-го Међународног конгреса славистов / Милан Ђурчинов // 13 (2009), 548–550.

290. Славистика у савременом свету / Милан Ђурчинов // 13 (2009), 50–54. | Резюме

ЕЛЕРМЕЈЕР ЖИВОТИЋ, Д.

291. Сказ : место сукоба двају језика као израза различитих система смисла и вредности : Разматрања о сказу код Николаја С. Љескова и Драгослава Михаиловића = Betrachtungen zum skaz bei N. S. Leskov und Dragoslav Mihailović / Robert Hodel. – Bern : New York : Peter Lang, 1994. – 305. / D. Ellermeyer-Životić // 5 (2001), 257–265. | Приказ

ЖЕЈМО, Јевгенија

292. Отглагольные образования на *-ние/-тие* и *-ие/-cie* в русском и польском языках : к вопросу о регулярности образования / Евгения Алексеевна Жеймо // 19 (2015), 178–186. | Резиме

ЖЕЉСКИ, Тамара

293. О синестезији у стваралаштву Василија Кандинског / Тамара Жељски // 18 (2014), 90–96. | Резюме

294. Селективна библиографија новина руске емиграције у Краљевини СХС „Россија : еженедѣљная безпартійная газета” / Тамара Жељски // 19 (2015), 567–572.

295. Селективна библиографија руског емигрантског часописа „Призывъ : литературно-политический сборникъ” / Тамара Жељски // 19 (2015), 573–575.

ЖИВКОВИЋ, Вукосава

296. Српски тривијални роман крајем 19. и почетком 20. века : на међи тра-

диционалних и савремених изучавања / Вукосава Живковић // 13 (2009), 241–247. | Резюме

ЖИКИЋ, Ана

297. Absurd Milana Lasicu a Júliusa Satinského / Ana Žikić // 18 (2014), 451–456. | Резюме

298. Zobrazovanie skutočnosti v divadelnom scenári a inscenácii „Povstanie” / Ana Žikić // 20 (2016), 715–723. | Резюме

299. Literárna tvorba Jána Labátha / Zuzana Čížiková. – Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum ; Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2013. – 292. / Ana Žikić // 18 (2014), 645–647. | Приказ

300. Postavy v próze Dušana Mitanu / Ana Žikić // 17 (2013), 265–270. | Резюме

ЖУТИЋ, Драгослава

301. Антон Павлович Чехов у наставном проучавању / Драгослава Жутић // 15 (2011), 267–276. | Резюме

302. Неке могућности изучавања прозе Л.Н. Толстоја у основној школи / Драгослава Жутић // 14 (2010), 39–48. | Резюме

ЗАГОРОВСКА, Олга

303. Основные направления в развитии лексического состава русского языка на рубеже XIX–XX вв. / Ольга Загоровская // 6 (2002), 97–102. | Резиме

ЗЕНЧУК, Валентина

304. Конференција „Исследование славянских языков в русле традиции сравнительно-исторического и сопоставительного языкознания” / Валентина Н. Зенчук // 6 (2002), 373–375.

305. Српски језик у функционалне сврхе на Московском државном универзитету „Ломоносов” / Валентина Н. Зенчук // 3 (1999), 285–289.

306. Функциональное расслоение сербского языка : некоторые стилевые особенности научной речи в сопоставлении с русским / Валентина Николаевна Зенчук // 7 (2003), 434–438.

ЗЈЕЛИЊСКИ, Богуслав

307. Међународна научна конференција „Настава словенских језика и књижевности на прагу новог века” : Познањ – Обжицко, 1–2. април 2000. / Богуслав Зјелињски ; с польског превео Предраг Обућина // 5 (2001), 313–315.

ИВАНОВА, Вања

308. Метафорическая модель ‘предмет→действие’ как источник возникновения семантических инноватов в русском и болгарском языках / Ваня Иванова // 19 (2015), 31–36. | Резиме

ИВАНОВА, Ценка

309. Говорът и книжовноезиковата практика на българите-католици от сръбски Банат / Ценка Иванова, Ничка Бечева / 7 (2003), 353–359. | Резиме

ИВАНОВИЋ, Милена

310. Акционалне делимитативне модификације у српском и украјинском језику / Милена Ивановић // 18 (2014), 242–251. | Резюме

311. Акционе класе финалних глагола у украјинском и српском језику / Милена Ивановић // 16 (2012), 206–214. | Резюме

312. Градина 36, св. 6-7-8 (2001) / Милена Ивановић // 7 (2003), 464–465. | Приказ

313. Дани украјинске културе у Београду / Милена Ивановић // 5 (2001), 316–317.

314. Епистоларни дискурс украјинског и српског језика / Људмила Поповић. – Београд : Филолошки факултет у Београду, 2000. – 305. / Милена Ивановић // 5 (2001), 298–300. | Приказ

315. Конгруенција у нумеричким конструкцијама у српском и руском језику / Милена Ивановић // 6 (2002), 77–84. | Резюме

316. Оцена трајања делимитативних ситуација у украјинском језику / Милена Ивановић // 19 (2015), 145–153. | Резюме

317. Украјинске речце *буває*, *бувало* и *було* и њихови српски еквиваленти у функцији изражавања итеративности / Милена Ивановић // 20 (2016), 189–196. | Резюме

318. Функционисање конструктивних почетних глагола у ужем смислу у украјинском и српском језику / Милена Ивановић // 12 (2008), 258–268. | Резюме

319. Функционисање конструктивних почетних глагола у ширем смислу у украјинском и српском језику / Милена Ивановић // 13 (2009), 187–196. | Резюме

ИВИЋ, Милка

320. Јужнословенски филолог / Милка Ивић // 2 (1998), 221–224.

321. О тзв. NPN конструкцијама у савременом (стандардном) српском / Милка Ивић // 13 (2009), 289–291. | Summary

ИВИЋ, Павле

322. Етимолошки пројекат САНУ / Павле Ивић // 1 (1997), 113–115.

ИЗВЕКОВА, Ина

323. Антиутопија : перспективе развоја и трансформације жанра у савременој литератури / Ина Извекова // 20 (2016), 557–562. | Резиме

ИЛИЋ, Даница

324. О новом омладинском жаргону у руском језику : творбено-семантичка анализа / Даница Илић // 3 (1999), 197–205. | Резюме

ИЛИЋ, Здравко

325. Извештај о раду Српско-украјинског друштва за период од 1993. до 1998. године / Здравко Илић // 2 (1998), 312–313.

ИЛИЋ, Јелена

326. Дани руске културе у Новом Саду / Јелена Илић // 2 (1998), 320–321.

ИЛИЋ ЦОНИЋ, Виолета

327. Конгруенција двородних именица у руском и српском језику / Виолета Илић Цонић // 7 (2003), 89–99. | Резюме

ИЧИН, Корнелија

328. Образ и функција врача в произведениях писателей-врачей : Чехов, Вересаев, Булгаков, Аксенов : разрозненные заметки / Корнелия Ичин // 11 (2007), 51–57. | Резюме

ЈАКОВЉЕВИЋ РАДУНОВИЋ, Ана

329. Антички код у словенским књижевностима / прир. Корнелија Ичин, Тања Поповић. – Београд : Филолошки факултет, 2011. – 219. / Ана Јаковљевић Радуновић // 16 (2012), 682–685. | Приказ

330. Город детства в сценарии „Чудо в Одессе” Сергея Параджанова / Анна Яковлевич // 8 (2004), 226–231. | Резюме

331. Сусрет култура у „Бахчисарајском дворцу” : освајачи и заробљеници / Ана Јаковљевић // 7 (2003), 240–247. | Резюме

332. Циклус „Лудница” В. Ф. Одојевског / Ана Јаковљевић Радуновић // 19 (2015), 406–410. | Резюме

ЈАКУШКИНА, Јекатерина

333. Славянские языки и литературы в синхронии и диахронии : Москва, 26–28 ноября 2013 г. / Екатерина Якушкина // 18 (2014), 654–656.

ЈАНКОВИЋ, Јелена

334. Називи и имена домаћих животиња од прасловенског корена **běl-* у српском језику / Јелена Јанковић // 14 (2010), 260–274. | Резюме

ЈАЊИЋ, Јован

335. Микротопонимија бујановачког и прешевског краја / Јаворка В. Маринковић // ОП. – 15 (2002), 1–169. | Summary + Регистар назива / Јован Јањић // 8 (2004), 427–431. | Приказ

ЈАРМАК, Вероника

336. Актуелни методолошки проблеми наставе српског језика као страног за студенте почетнике у Украјини / Вероника Јармак // 5 (2001), 245–255.

337. Стилистичні особливості претеритальних форм дієслова в сучасному сербському прозовому дискурсі / Вероніка Ярмач // 18 (2014), 20–32. | Резюме

ЈАСКЕВИЧ, Алена

338. Спадчына Івана Ужэвіча і славянскія літаратуры / Алена Яскевіч // 3 (1999), 249–254.

ЈАУРОВА, Татјана

339. Типология языково-стилистических ошибок, допущенных в письмен-

ных работах студентами четвёртого курса / Татьяна В. Яурова // 3 (1999), 233–237. | Резиме

ЈОВАНОВИЋ, Александра

340. О неким лингвокултуролошким јединицама у чешком и српском језику / Александра Јовановић // 9 (2005), 352–361. | Resumé

ЈОВАНОВИЋ, Гордана

341. Најстарији српски ћирилски натписи : графија, ортографија и језик / Бранкица Чигоја. – 3. изд. – Београд : Чигоја штампа, 1998. – 128. / Гордана Јовановић // 5 (2001), 267–269. | Приказ

342. Неке лексичке паралеле у старополском и старосрпском језику / Гордана Јовановић // 5 (2001), 95–98. | Резиме

343. Studia polonistyczne na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Belgradzie : krótka historia, stan obecny i dalsze możliwości rozwoju / Gordana Jovanović // 9 (2005), 460–461. | Настава пољског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

ЈОВАНОВИЋ, Јасмина

344. Љубавна поезија Јелисавете Багрјане и Десанке Максимовић у њиховим првим збиркама песама / Јасмина Јовановић // 7 (2003), 367–372. | Резиме

ЈОВАНОВИЋ, Миливоје

345. Владимир Набоков и Андрей Платонов о Пушкине / Миливое Ћованович // 3 (1999), 14–22. | Резиме

346. Заметки об одном литературном источнике „Поэмы без героя” Ахматовой / Миливое Ћованович // 2 (1998), 210–213. | Резиме

347. „Трилогија о Фигаро” как один из литературных источников драматической трилогии А. Сухово-Кобылина / Миливое Ћованович // 2 (1998), 245–250.

ЈОВАНОВИЋ, Милина

348. Улога Елизе Ожешкове у еманципацији жена / Милина Јовановић // 18 (2014), 97–103. | Резиме

ЈОВАНОВИЋ, Миодраг

349. Славистичка лингвистичка поређења / Марија-Магдалена Косановић. – Подгорица : Универзитет Црне Горе, 2003. – 300. / Миодраг Јовановић // 7 (2003), 512–516. | Приказ

ЈОВИЋ, Надежда

350. Неке лексичке појединости из „Хиландарског медицинског кодекса” No. 517 / Надежда Јовић // 7 (2003), 389–393.

ЈОВОВИЋ, Татјана

351. Apokaliptična slika svijeta u drami „Ne i da” Z. Hipijus / Tatjana Jovović //

13 (2009), 267–273. | Резюме

352. Етикеција у Москви двадесетих година у причама и репортажама Михаила Булгакова / Татјана Јововић // 7 (2003), 276–282. | Резюме

353. Mjesečev kod u drami „Sveta krv” Zinaide Hipijus / Tatjana Jovović // 12 (2008), 199–205. | Резюме

354. Московске зграде и микропростор у кратким формама М. Булгакова / Татјана Јововић // 9 (2005), 228–235. | Резюме

355. Реклама и пропаганда у Москви 20-их година у причама и фелътонима Михаила Булгакова / Татјана Јововић // 8 (2004), 237–244. | Резюме

ЈОКСИМОВИЋ, Велиша

356. Наталија Петровић и Љубен Каравелов / Велиша Јоксимовић // 7 (2003), 378–387. | Резюме

ЈОНЧИЋ, Маја

357. Осенне-зимние праздники и обряды в „Посолони” А. Ремизова / Майя Йончич // 10 (2006), 238–243. | Резиме

358. Сказочные персонажи в „Посолони” Алексея Ремизова / Майя Йончич // 11 (2007), 98–106. | Резиме

ЈУХАСОВА, Јана

359. Pohľady (na) pána Herberta : rekonštrukcia tvorby Zbigniewa Herberta v slovenskej literature / Jana Juhásová // 18 (2014), 472–476. | Резюме

КАДОЛО, Татјана

360. Языковое пространство города как объект лингвистического анализа / Татьяна Александровна Кадола // 18 (2014), 263–267. | Резиме

361. Основные аспекты изучения имен собственных в языковом пространстве города / Татьяна Александровна Кадола // 19 (2015), 215–219. | Резиме

КАЗАРИНА, С. Г.

362. Типологическое терминоведение : теоретические вопросы и приложения / С. Г. Казарина // 2 (1998), 241–244.

КАЛБ, Хелмут

363. Изучавање српског језика на аустријским универзитетима / Хелмут Калб // 6 (2002), 291–298.

КАРАЦУБА, Мирослава

364. Південнослов'янська народнопоетична творчість у світлі зацікавлень українських і зарубіжних дослідників / Мирослава Карацуба // 20 (2016), 98–107. | Резюме

КАРПЕНКО, Јуриј

365. Праслов'янська акцентологія / В. Г. Складенко. – Київ : Укр. Книга, 1998. – 342. / Юрий Карпенко, Аделаида Смольская // 6 (2002), 299–302. | Приказ

КВАПИЛ, Душан

366. Драгутин Мирковић : 1921–1998. / Душан Квапил // 3 (1999), 368–369.

367. Kako ne treba pisati ni objavljivati stručne materijale sa češkom tematikom / Dušan Kvapil // 9 (2005), 342–346. | Резюме

368. Катедра бохемистике на Одсеку за славистику Филолошког факултета у Београду : историјат и перспективе / Душан Квапил, Верица Копривица, Александра Корда Петровић // 4 (2000), 151–160. | Резюме

КЕБАРА, Марина

369. Психолошки аспекти комуникативно-индивидуализованог приступа у индивидуализованој настави страног (руског) језика / Марина Кебара // 15 (2011), 283–292. | Резюме

КЕРКЕЗ, Драгана

370. Језичке теме и дилеме у Црној Гори / Драгана Керкез // 9 (2005), 79–85. | Резюме

371. Место перифрастичне предикатске конструкције у систему предиката / Драгана Керкез // 1 (1997), 56–62. | Резюме

372. Неочекиваност између изненађења и запрепашћења : неочекиваност као особина : на материјалу руског и српског језика / Драгана Керкез // 20 (2016), 242–257. | Резюме

373. Номинални конституент перифрастичних предикатских конструкција / Драгана Керкез // 2 (1998), 93–98. | Резюме

374. Први међународни симпозијум „Русское слово на Балканах” : Шумен, 14–16. X 2010. / Драгана Керкез, Биљана Марић // 15 (2011), 376–377.

375. Прилози *неожиданно/неочекивано, внезапно/изненада* као средство изражавања неочекиваности / Драгана Керкез // 16 (2012), 160–167. | Резюме

376. Теолингвистичка проучавања словенских језика / ур. Јасмина Грковић-Мејдор, Ксенија Кончаревић. – Београд : САНУ, Одбор за српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија, 2013. – 535. – (Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија ; 5) / Драгана Керкез // 19 (2015), 598–604. | Приказ

КИМ, Чол-мин

377. Славистика у Републици Кореји : осврт на актуелно стање / Чол-мин Ким, Предраг Пипер // 5 (2001), 241–244.

КИНЕВА, Викторија

378. Сопоставительная характеристика внутренних форм слов : на материале болгарского, русского и греческого языков / Виктория Кынева // 17 (2013), 63–73. | Резиме

КИРШОВА, Јулија

379. Частицы как метатекстовые показатели авторизации в русском и сербском языках / Юлия Киршова // 5 (2001), 85–88. | Резиме

КИРШОВА, Маријана

380. Говоримо српски : уџбеник српског језика за странце / др Јелица

Јоканавић-Михајлов, мр Весна Ломпар. – Београд : МСЦ, 2001. – 95. / Маријана Киршова // 6 (2002), 341–343. | Приказ

381. Изучавање руског језика у европским земљама / Маријана Киршова, Јелена Зикова // 9 (2005), 70–78. | Резюме

382. К вопросу о прагматическом аспекте интенций в русском языке в сопоставлении с сербским / Марианна Киршова // 6 (2002), 69–76. | Резюме

383. Сравнения в романе Ф. М. Достоевского „Подросток” и его переводах на сербский язык / Марианна Киршова // 4 (2000), 105–109. | Резюме

384. Тенденции развития каузальных конструкций в русском языке : в сравнении с сербским / Марианна Киршова // 7 (2003), 100–105. | Резюме

385. Учебный перевод в преподавании русского языка как главного предмета на факультете : в сербской языковой среде / Марианна П. Киршова // 2 (1998), 183–190. | Резюме

386. Фразеологизмы с числительными в русском языке и их соответствия в сербском / Марианна Киршова // 5 (2001), 80–84. | Резюме

КЛАНГОВА, Либуше

387. Разнообразие выражения неблагоприятных причинных отношений в русском и чешском языках на материале деловых газет / Либуше Клангова // 20 (2016), 352–357. | Резюме

КОВАЛСКА, Хана

388. Rosyjskie prawosławie wobec zagrożeń współczesnego świata / Hanna Kowalska // 8 (2004), 382–391. | Резюме

КОЗИРА, Ана

389. Geminate u slovenskim jezicima / Anna Kozyra // 16 (2012), 556–565. | Резюме

КОЛАРЕВИЋ, Сања

390. Атрибутивна и атрибутивно-предикативна посесивност у руском и српском језику / Сања Коларевић // 19 (2015), 187–193. | Резюме

391. Лексеме *белый* и *черный* у руским вербалним асоцијацијама у поређењу са српским / Сања Коларевић // 20 (2016), 264–270. | Резюме

КОЛАРОВА, Ева

392. Навстречу IX конгрессу МАПРЯЛ / Эва Колларова // 2 (1998), 321–323.

КОМАРОВ, Валериј

393. Икона в изящной словесности : икона, иконопись, иконописцы, иконопочитание и иконные лавки в русской художественной литературе XIX–начала XX века / Валерий Лепяхин. – Сегед : JATEPress, 1999. – 294. / Валерий Комаров // 6 (2002), 308–309. | Приказ

394. Икона в русской поэзии XX века / Валерий Лепяхин. – Сегед : JATEPress, 1999. – 244. / Валерий Комаров // 6 (2002), 310–311. | Приказ

395. Икона в русской прозе XX века / Валерий Лепяхин. – Сегед : JATEPress,

2000. – 214. / Валерий Комаров // 6 (2002), 318–319. | Приказ

396. Икона и иконичность / Валерий Лепяхин. – Сегед : JATEPress, 2000. / Валерий Комаров // 6 (2002), 319–321. | Приказ

397. Функции иконы / Валерий Лепяхин. – Сомбатхей : 2001 – 90. / Валерий Комаров // 6 (2002), 340. | Приказ

КОНСТАНТИНОВИЋ, Радивоје

398. Преглед польско-српских књижевних веза : до II светског рата / Петар Буњак. – Београд : Славистичко друштво Србије, 1999. – 184. / Радивоје Константиновић // 5 (2001), 275–276. | Приказ

КОНЧАРЕВИЋ, Ксенија

399. Агионимы в православной среде : структурно-семантический анализ / И. В. Бугаева. – Москва : МСХА им. К. А. Тимирязева, 2007. – 139. / Ксенија Кончаревић // 13 (2009), 531–533. | Приказ

400. Актуелне тенденције у настави и методици наставе црквенословенског језика / Ксенија Кончаревић // 17 (2013), 361–366. | Резюме

401. Богослужбный язык русской церкви : история : попытки реформации / ред. Н. Каверин. – Москва : Изд. Сретенского монастыря, 1999. – 411. / Ксенија Кончаревић // 6 (2002), 305–308. | Приказ

402. Воспитываем, обучаем, играем : учебник руског језика за студенте учитељског факултета / Маријана Папрић, Вера Белокапић Шкунца. – Београд : Учитељски факултет, 2015. – 245. / Ксенија Ј. Кончаревић // 19 (2015), 604–606. | Приказ

403. Встречи с Россией : Ruský jazyk pre 3.–4. ročník stredných škôl / Е. Kollárová, L. B. Trušinová. – Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998. – 368. / Ксенија Кончаревић // 5 (2001), 273–275. | Приказ

404. Вредан допринос русистичкој учебничкој продукцији : Встречи с Россией : Ruský jazyk pre 1.–2. ročník stredných škôl / Е. Колларова, Л. Б. Трушина. – Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996. – 310. / Ксенија Кончаревић // 2 (1998), 275–279. | Приказ

405. Грамматика руског језика за основну школу / Б. Станковић, Л. Несторов. – Београд : Завод за учебнике и наставна средства, 1999. – 319. / Ксенија Кончаревић // 4 (2000), 293–298. | Приказ

406. Грамматика црквенословенског језика / Зоран Ранковић. – Београд : Православни богословски факултет Универзитета, Институт за теолошка истраживања, 2011. – 142. / Ксенија Кончаревић // 16 (2012), 693–695. | Приказ

407. Грамматики Лаврентия Зизания и Мелетия Смотрицкого / сос., подг. текста, научный комментарий и указатели Е. А. Кузьминовой. – Москва : МГУ, 2004. – 528. / Ксенија Кончаревић // Славистика. – 9 (2005), 404–406. | Приказ

408. Два Пушкинова прелова / Ксенија Кончаревић // 3 (1999), 32–39. | Резюме
Делатност професора Богдана Терзића (1928–2016) у Славистичком друштву Србије / Ксенија Кончаревић // 20 (2016), 777–779.

409. Динамика языковых процессов : история и современность : к 75-летию со дня рождения профессора Пенки Филковой / ред. А. Градинарова. – София : Херон Прес, 2004. – 364. / Ксенија Кончаревић // 9 (2005), 401–403. | Приказ

410. Зимска школа : стручни семинар за наставнике руског језика : 9–13. II

2004, Београд / Ксенија Кончаревић, Дара Дамљановић // 8 (2004), 472–475.

411. Интердисциплинарност у теолингвистици : на материјалу фразеолошких теонема у српском и руском језику / Ксенија Ј. Кончаревић // 19 (2015), 119–126. | Резюме

412. История церковнославянского языка в России : конец XIX–XX в. / А. Г. Кравецкий, А. А. Плетнева. – Москва : Языки русской культуры, 2003. – 400. / Ксенија Кончаревић // 9 (2005), 390–394. | Приказ

413. Язык и религия : лекции по филологии и истории религий / Нина Б. Мечковская. – Москва : Фаир, 2006. – 352. / Ксенија Кончаревић // 11 (2007), 414–416. | Приказ

414. Кирилometодијевске традиције и савремено богослужбено стваралаштво Руске и Српске православне цркве : поводом 1150 година од служења прве Литургије на словенском језику / Ксенија Ј. Кончаревић // 18 (2014), 345–352. | Резюме

415. Конфронтирање у високошколској настави граматике српског језика као странаг / Ксенија Кончаревић // 8 (2004), 407–416. | Резюме

416. Културолошки приступ проучавању и настави црквенословенског језика / Ксенија Кончаревић // 10 (2006), 39–49. | Резюме

417. Лексика и семантизација : тематска условљеност лексике и њена семантизација у настави руског језика / Вучина Раичевић. – Београд : Филолошки факултет, 2006. – 194. / Ксенија Кончаревић // 11 (2007), 416–418. | Приказ

418. Лингвистичка славистика : студије и чланци / Предраг Пипер. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2014. – 472. – (Славистичка библиотека. Посебна издања) / Ксенија Ј. Кончаревић // 19 (2015), 608–609. | Приказ

419. Лингводидактичко наслеђе проф. др Вере Николић / Ксенија Кончаревић // 12 (2008), 72–81. | Резюме

420. Марија Игоревна Межински : 1941–2014. / Ксенија Кончаревић // 18 (2014), 677–679.

421. Међународна конференција „Лингвистички и културолошки аспекти руског језика у поређењу са матерњим” : Пловдив, 12–14.10.1996. / Ксенија Кончаревић // 1 (1997), 195–197.

422. На пути к литургическому возрождению / Прот. Н. Балашов. – Москва : Изд. Культурно-просветительского центра „Духовная библиотека”, 2001. – 508. / Ксенија Кончаревић // 7 (2003), 457–460. | Приказ

423. Непознати документи о универзитетској делатности Радована Кошутића / Ксенија Кончаревић // 12 (2008), 388–402. | Резюме

424. Општа методика наставе словенских језика у инословенској средини / Вучина Раичевић. – Београд : Завод за уџбенике, 2007. – 304. / Ксенија Кончаревић // 12 (2008), 440–443. | Приказ

425. Парадокси савремене руске религиозности : на материјалу вербалних асоцијација / Ксенија Ј. Кончаревић // 20 (2016), 11–19. | Резюме

426. Практикум из методике наставе руског језика / Јелена Гинић, Вучина Раичевић. – Београд : Завод за уџбенике, 2011. – 223. / Ксенија Кончаревић // 16 (2012), 696–698. | Приказ

427. Преглед најновије руске уџбеничке и приручне литературе намењене овладавању црквенословенским језиком / Ксенија Кончаревић // 7 (2003), 439–443.

428. Прилог дискусији о актуелним уџбеницима и приручницима за наставу руског језика / Ксенија Кончаревић // 10 (2006), 424–427.

- 429.** Прилог проучавању међуратне славистике : русистички опус др Димитрија Ђуровића / Ксенија Кончаревић // 13 (2009), 497–508. | Резюме
- 430.** Пројекат серије уџбеника руског језика за теолошки образовни профил / Ксенија Кончаревић // 6 (2002), 189–196. | Резюме
- 431.** Рад на иновирању црквенословенске норме током XIX и XX века / Ксенија Кончаревић // 8 (2004), 36–42. | Резюме
- 432.** Радуга : Učebný súrob pre vyučovanie ruštiny na stredných a jazykových školách bez predchádzajúcej znalosti jazyka / S. Jelínek et al. – Bratislava : Nakladateľstvo Fraus, 1997–1999. / Ксенија Кончаревић // 4 (2000), 279–282. | Приказ
- 433.** Рецепција дела Радована Кошутића у новијој русистичкој лингводидактици : о стопедесетогодишњици рођења / Ксенија Ј. Кончаревић // 20 (2016), 358–364. | Резюме
- 434.** Рецепција дела Радована Кошутића у послератној русистичкој лингводидактици код Срба : о шездесетогодишњици смрти / Ксенија Кончаревић // 14 (2010), 323–335. | Резюме
- 435.** Речник лингводидактичке терминологије / Вучина Раичевић. – Београд : Завод за уџбенике, 2011. – 235. / Ксенија Кончаревић // 15 (2011), 370–373. | Приказ
- 436.** Русистичка лингводидактика на размеђу векова / Ксенија Кончаревић // 4 (2000), 115–122. | Резюме
- 437.** Руска сакрална комуникативна култура XIX и XX века кроз призму књижевности и публицистике / Ксенија Кончаревић // 15 (2011), 139–148. | Резюме
- 438.** Руски језик у Србији : уџбеници до 1941. године / Д. Дамљеновић. – Београд : Филозофски факултет, 2000. – 310. / Ксенија Кончаревић // 5 (2001), 291–293. | Приказ
- 439.** Русский язык в центре Европы : журнал Ассоциации русистов Словакии 2 (2000, Банска Бистрица) / Ксенија Кончаревић // 5 (2001), 290–291. | Приказ
- 440.** Русский язык : практика : внеклассная работа / Валентина Девич-Романова. – Београд : Завод за уџбенике, 2009. – 181. / Ксенија Кончаревић // 14 (2010), 356–358. | Приказ
- 441.** Русский язык, русская культура : для студентов гуманитарного профиля / Дара Дамљеновић. – Београд : Завод за уџбенике, 2009. – 318. / Ксенија Кончаревић // 14 (2010), 361–364. | Приказ
- 442.** Руско-српске језичке паралеле / Богдан Терзић. – Београд : Славистичко друштво Србије, 1999. – 370. / Ксенија Кончаревић // 4 (2000), 307–309. | Приказ
- 443.** Руско-српски и српско-руски речник : за средњу школу / Богољуб Станковић. – Београд : Завод за уџбенике, 2011. – 786. / Ксенија Кончаревић // 15 (2011), 366–369. | Приказ
- 444.** Сербский язык : учебник / М. Маркович, Е. Ђоканович-Михайлова, М. П. Киршова, В. Н. Зенчук. – Москва : Международный университет бизнеса и управления, 2002. – 492. / Ксенија Кончаревић // 7 (2003), 502–506. | Приказ
- 445.** Славистиката в началото на XXI век : традиции и очекивания / съст. В. Панайотов, Я. Бъчваров. – София : СемаРШ, 2003. – 400. / Ксенија Кончаревић // 8 (2004), 435–436. | Приказ
- 446.** Словенски језици пред изазовима глобализације : поглед из перспективе

теологије / Ксенија Кончаревић // 7 (2003), 33–44. | Резюме

447. Социјализацијски обрасци у уџбеницима руског језика за основну школу / Ксенија Кончаревић // 1 (1997), 83–92. | Резюме

448. Сто педесет година руског језика у Србији / Ксенија Кончаревић // 4 (2000), 315–319.

449. Сто шездесет година наставе руског језика у духовним школама Српске православне цркве / Ксенија Кончаревић // 13 (2009), 55–62. | Резюме

450. Теорија уџбеника руског језика и русистичка уџбеничка продукција у Србији и Југославији : традиција и перспективе / Ксенија Кончаревић // 2 (1998), 191–198. | Резюме

451. Теоријско-методолошке основе проучавања сакралних комуникативних култура *Rach Slavia Orthodoxa* : ситуативни модел анализе / Ксенија Кончаревић // 14 (2010), 89–95. | Резюме

452. Три нова наслова из лингвокултурологије / Ксенија Кончаревић // 3 (1999), 295–300. | Прикази књига: Лингвокултурология : Теория и методы / В. В. Воробьев. – Москва : Изд-во РУДН, 1997. – 331; Введение в лингвокультурологию / В. А. Маслова. – Москва : Наследие, 1997. – 207; Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении русскому языку иностранцев / Ю. Е. Прохоров. – Москва : Икар, 1997. – 224.

453. Уз питање о класификацији сакралних жанрова у славистичкој науци / Ксенија Кончаревић // 16 (2012), 102–109. | Резюме

454. Уџбеничко наслеђе Петра Митропана / Ксенија Кончаревић // 11 (2007), 27–36. | Резюме

455. Функционални модел анализе уџбеника страног (руског) језика : теоријско–методолошке основе / Ксенија Кончаревић // 9 (2005), 243–251. | Резюме

456. Црквенословенски језик на размеђу миленијума : проблеми и перспективе функционисања / Ксенија Кончаревић // 5 (2001), 24–32. | Резюме

КОПРИВИЦА, Верица

457. Главни проблеми усвајања граматике у савременој настави инословенских језика / Верица Копривица // 14 (2010), 384–388.

458. Дијалектолошка истраживања српских бохемиста / Верица Копривица // 16 (2012), 502–507. | Резюме

459. Именице са суфиксом *-ица* у атрибутој функцији и њихови чешки еквиваленти / Верица Копривица // 13 (2009), 327–333. | Резюме

460. *Jazykové milénium* / Jiří Marvan. – Praha : Academia, 2000; *Brána jazykem otvíraná* / Jiří Marvan. – Praha : Academia, 2004. / Верица Копривица // 11 (2007), 389–393. | Приказ

461. О бохемизма у српском језику / Верица Копривица // 12 (2008), 371–376. | Resumé

462. Савремени чешки и српски књижевни језик : развој и перспективе / Верица Копривица // 9 (2005), 296–302. | Resumé

463. *Slovník české frazeologie a idiomatiky* / red. František Čermák, Jiří Hronek, Jaroslav Machač. – Praha : Academia : Přirovnání, 1983. – 496; *Výrazy neslovesné*, 1988. – 512; *Výrazy slovesné A–P*, 1994. – 760; *R–Ž*, 636. / Верица Копривица // 2 (1998), 265–267. | Приказ

464. Супстантивизација придева мушког рода у чешком и српском језику / Верица Копривица // 8 (2004), 369–374. | Резюме

465. Fonetika a fonologie češtiny : s obecný úvodem do problematiky oboru / Zdena Palková. – Praha : Karolinum, 1994. – 367. / Верица Копривица // 1 (1997), 160–162. | Приказ

466. Česká kompozita diachronně / Dušan Šlosar. – Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1999. – 124. / Верица Копривица // 7 (2003), 452–453. | Приказ

467. Чешко-српски речник : у два тома = Česko-srbský slovník : ve dvou dílech / Београд : САНУ, Одбор за израду чешко-српског и пољско-српског речника : Завод за уџбенике и наставна средства, 2000–2001. – 1133, 1469. / Верица Копривица // 6 (2002), 331–332. | Приказ

КОПРИВИЦА, Драган

468. Drame A. P. Čehova na sceni Crnogorskog narodnog pozorišta u Podgorici / Dragan Koprivica // 12 (2008), 182–190. | Резюме

469. Moto kao značenjska odrednica Tolstojeve „Ane Karenjine” / Dragan Koprivica // 14 (2010), 23–31. | Резюме

470. N. V. Gogolj u ruskoj književnosti : povodom 200-godišnjice rođenja / Dragan Koprivica // 13 (2009), 222–225. | Резюме

471. Чехов и Достоевски : поводом стогодишњице смрти А. П. Чехова / Драган Копривица // 8 (2004), 217–220. | Резюме

КОПРИВИЦА, Марина

472. Elementi lirske proze u Pasternakovom romanu „Doktor Živago” / Marina Koprivica // 19 (2015), 85–92. | Резюме

473. Opšti pogled na recepciju stvaralaštva Borisa Leonidoviča Pasternaka na srpskom jezičkom području / Marina Koprivica // 12 (2008), 191–198. | Резюме

474. „Принцеа де Клев” Мадам де Лафајет и неки примјери руског романа / Марина Копривица // 8 (2004), 221–225. | Резюме

475. Sudar ličnosti i istorije u Pasternakovom romanu „Doktor Živago” / Marina Koprivica // 13 (2009), 255–261. | Резюме

КОРДА ПЕТРОВИЋ, Александра

476. Десанка Максимовић : споменица о 100-годишњици рођења / Велибор Берко Савић. – Ваљево : Издање аутора, 1998. – 1104. / Александра Корда-Петровић // 3 (1999), 307–308. | Приказ

477. Десанка Максимовић и модерна чешка лирика / Александра Корда-Петровић // 3 (1999), 104–111. | Резюме

478. Допринос новијих издања преписке чешких аутора / Александра Корда-Петровић // 17 (2013), 241–248. | Резюме

479. Драматизације Хашековог „Швејка” на српској сцени / Александра Корда-Петровић // 1 (1997), 106–112. | Резюме

480. Душан Квапил : 11. VIII 1934–21. VII 2009. / Александра Корда-Петровић // 14 (2010), 412–414.

481. Jaroslav Mali : prevodilac i književni kritičar / Aleksandra Korda Petrović // 8 (2004), 205–216. | Rezime

482. Jugoslávie – Srbsko – Kosovo : kosovská otázka ve 20. století / Václav

Štěpánek. – Brno : Masarykova univerzita, 2011. – 471. – (Opera Universitatis Masarykianae Brunensis, Facultas Philosophica ; 396) / Александра Корда-Петровић // 16 (2012), 692–693. | Приказ

483. Konstanty a proměny moderní české poezii pro děti / Jaroslav Toman. – Nakl. Vlastimil Johaneus, 2008. / Александра Корда-Петровић // 14 (2010), 349–350. | Приказ

484. Наративна структура у романима и стриповима Јарослава Рудиша / Александра Љ. Корда-Петровић // 19 (2015), 496–501. | Резюме

485. Nova tumačenja češke književne avangarde / Aleksandra Korda Petrović // 11 (2007), 132–138. | Resumé

486. Нова чешка компаратистика / Александра Корда-Петровић // 18 (2014), 149–154. | Резюме

487. О значају „Чехословачко-југословенске ревије” / Александра Корда-Петровић // 12 (2008), 149–154. | Resumé

488. Од Мораве до Мораве : из историје чешко-српских односа. 2 / прир. Верица Копривица, Александра Корда-Петровић ; ур. чешког дела Вацлав Штјепанек. – Нови Сад : Матица српска ; Brno : Matica moravská, 2011. – 429. / Александра Корда-Петровић // 16 (2012), 688–690. | Приказ

489. [Петнаести] XV међународни конгрес слависта : Минск, 20–27. августа 2013. / Александра Корда-Петровић // 17 (2013), 511–512.

490. Писма Вилема Заваде Јари Рибникар / Александра Корда // 14 (2010), 62–68. | Resumé

491. Покушај поређења чешке и српске „Александриде” / Александра Корда Петровић // 9 (2005), 303–311. | Resumé

492. Пољска драма на српским сценама : 1864–1941. / Петар Буњак. – Београд : Сема, 2015. – 115. / Александра Корда Петровић // 20 (2016), 739–741. | Приказ

493. Путописи Јана Колара / Александра Корда Петровић // 20 (2016), 640–647. | Резюме

494. Скица будућих модела књижевно-научне бохемистике / Александра Корда Петровић // 6 (2002), 165–170. | Resumé

495. Slovanské literatury a dnešek / Ivan Dorovský. – Brno : Masarykova univerzita, 2008. / Александра Корда-Петровић // 13 (2009), 533–535. | Приказ

496. Slovník epoch, směrů, skupin a manifestů / Jiří Pavelka, Ivo Pospíšil. – Brno : Georgetown, 1993. – 294. / Александра Корда-Петровић // 1 (1997), 158–159. | Приказ

497. Три словенска војника – Швејк, Чонкин и Милутин / Александра Корда-Петровић // 15 (2011), 40–44. | Резюме

498. Часопис за интердисциплинарне бохемистичке студије : Slovo a smysl = Word & Sense : a Journal of Interdisciplinary Theory and Criticism in Czech Studies, 1, 2 (2004) / Александра Корда Петровић // 10 (2006), 364–366. | Приказ

499. Чеси у Србији : Чеси у Србији и Црној Гори и Чеси у Шумадији / Ненад Карамијалковић. – Крагујевац : Центар за креативни развој Прсти, 2013. – 185, 175; Skryté příběhy poltrat : banátští Češi na nejstarších fotografiích / Jaromír Linda = Скривене приче портрета : банатски Чеси на најстаријим фотографијама / Јаромир Линда. – Bela Crkva : Matice česká, 2012. – 134; Позоришни воз за Праг : чешко аматерско позориште у Београду до Првог светског рата : каталог изложбе : Педагошки музеј Београд, април–мај 2013. / Јаромир Линда. – Београд :

Чешка беседа, 2013. – 158. / Александра Корда-Петровић // 17 (2013), 494–497. | Приказ

500. Česká slavistika 2003 : české přednášky pro XIII. Mezinárodní kongres slavistů, Ljubljana 15–21.8.2003. / ed. Ivo Pospíšil a Miloš Zelenka. – Praha : Academia, 2003. / Александра Корда-Петровић // 9 (2005), 398–401. | Приказ

501. „Чешка књижевност на крају века” : други конгрес светске књижевно-научне бохемистике, Праг, 2000. / Александра Корда-Петровић // 5 (2001), 326–327.

502. Чешка сецесија у огледалу књижевних дела / Александра Корда Петровић // 10 (2006), 216–224. | Resume

503. Чешки путописци о Београду / Александра Корда-Петровић // 16 (2012), 486–492. | Резюме

КОРЊАЧА, Милица

504. Восточная утопия и западная антиутопия : „Мистерия буфф” В. В. Маяковского в сопоставлении с „Скотным двором” Дж. Оруэлла / Милица Корняча // 11 (2007), 107–111. | Резиме

КОСАНОВИЋ, Богдан

505. Актуелни проблеми проучавања српских тема у руској поезији Првог светског рата / Богдан Косановић // 15 (2011), 45–54. | Резюме

506. Александар Блок о Вуку Караџићу / Богдан Косановић // 2 (1998), 214–220. | Резюме

507. Borys Pasternak : życie i twórczość / Zygmunt Zbyrowski. – Bydgoszcz, 1996. – 368. / Богдан Косановић // 3 (1999), 293–295. | Приказ

508. В. Т. Шаламов код Срба / Богдан Косановић // 13 (2009), 226–231. | Резюме

509. [Дванести] XII међународни конгрес слависта : Краков, 1998. / Богдан Косановић // 3 (1999), 351–353.

510. Dziesięciolecie przemian : proza rosyjska lat 1985–1995. / Janina Sałajczkova. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1998. – 190. / Богдан Косановић // 5 (2001), 265–267. | Приказ

511. Этюды о Михаиле Шолохове / Александр Дырдин. – Ульяновск : Ульяновский государственный технический университет, 1999. – 96. / Богдан Косановић // 4 (2000), 299–301. | Приказ

512. Завршна књига „Историје књижевности Западних и Јужних Словена” : История литератур западных и южных славян : том третий : литература конца XIX–первой половины XX века : 1890-е годы–1945 год / отв. ред. Л. Н. Будагова. – Москва : Издательство „Индирк”, 2001. – 991. / Богдан Косановић // 8 (2004), 417–419. | Приказ

513. Зборник реферата са X међународне бахтинолошке конференције „Бахтин и његова интелектуална средина” : Bakhtin & His Intellectual Ambience / ed. Bogusław Żyłko – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu, 2002. – 300. / Богдан Косановић // 8 (2004), 423–425. | Приказ

514. Исследования по русской литературе XX века / Траян Нэдэбан. – Timisoara : Editura Mirton, 1999. – 106. / Богдан Косановић // 5 (2001), 284–285. | Приказ

- 515.** Једанаести конгрес русиста : Варна, 2007. / Богдан Косановић // 12 (2008), 449–450.
- 516.** Јубилеј проф. Базилија Бјалокозовича : *Acta polono-ruthenica VI* (2001) ; Калининградский университет 18, 11/XII (2001) ; *Slawista*, 12 (2002) / Богдан Косановић // 7 (2003), 451–452. | Приказ
- 517.** Када су и како Срби преводили Пушкина / Богдан Косановић // 16 (2012), 262–271. | Резюме
- 518.** *Literaria humanitas XI* (Brno, 2002) / Богдан Косановић // 8 (2004), 425–427. | Приказ
- 519.** Љермонтов и српски писци / Богдан Косановић // 19 (2015), 393–405. | Резюме
- 520.** Мир Вадима Сидура / Иоана Мянговска. – Бидогошч : 1999. – 202. ; Дина Рубина вчера и сегодня / Иоана Мянговска. – Торунь : 2003. – 296. / Богдан Косановић // 10 (2006), 348–349. | Приказ
- 521.** Мултидисциплинарни и мултимедијални пројекат „Српска књижевност, уметност и култура у контексту са европским књижевностима, уметностима и културама” / Богдан Косановић // 6 (2002), 150–155. | Резюме
- 522.** Настава славистичких дисциплина на универзитетима Србије и Црне Горе у новим геополитичким условима : стање и перспективе / Богдан Косановић // 9 (2005), 29–34. | Резюме
- 523.** Нова књига о Солженициновом тестаментарном роману : „Красное колесо” А. Солженицына и русская историческая проза второй половины XX века / Н. М. Щедрина. – Москва : Памятники исторической мысли, 2010. – 336. / Богдан Косановић // 16 (2012), 676–678. | Приказ
- 524.** Нова Србија и Славеносрбија / Мита Костић. – Нови Сад : Српско-украјинско друштво, 2001. – 192. / Богдан Косановић // 6 (2002), 340–341. | Приказ
- 525.** О Проповој методологији реконструкције извора чудесне бајке / Богдан Косановић // 17 (2013), 126–135. | Резюме
- 526.** Поводом два јубилеја : руска поезија о Првом српском устанку и Србима у Првом светском рату / Богдан Косановић // 8 (2004), 170–178. | Резюме
- 527.** Понятие авангарда и краткая история его изучения : историко-литературный эскиз / Богдан Косанович // 7 (2003), 184–191. | Резиме
- 528.** Профессор-славист Нил Александрович Попов / И. Г. Воробьева. – Тверь : Тверской государственный университет, 1999. – 191. / Богдан Косановић // 6 (2002), 303–304. | Приказ
- 529.** Пушкин и наши знаменити људи : Владиславић, Орфелин, Зорић и Милорадовић / Богдан Косановић // 12 (2008), 124–137. | Резюме
- 530.** Пушкин у „Летопису Матице српске” : 1825–1941. / Богдан Косановић // 5 (2001), 169–181. | Резюме
- 531.** Пушкин у новосадској периодици / Богдан Косановић // 4 (2000), 71–82. | Резюме
- 532.** Пушкинов Мазепа у контексту других креација овог лика / Богдан Косановић // 3 (1999), 23–31. | Резюме
- 533.** Рецепција Михаила Јурјевича Љермонтова у Србији : поводом 200-годишњице пищевог рођења / Богдан Косановић // 18 (2014), 361–384. | Резюме

534. Родное и вселенское : образы местности, трансгрессии и гетеротопии в русской и мировой литературе (XIX–нач. XXI в.) : сборник научных трудов / ред. А. А. Дырдин. – Ульяновск : УлГТУ, 2015. – 250. / Богдан Косановић // 19 (2015), 611–612. | Приказ

535. Русская и югославянские литературы в свете компаративистики / А. Г. Шешкен. – Москва : МаксПресс, 2003. – 144. / Богдан Косановић // 10 (2006), 355–357. | Приказ

536. Русская постмодернистская литература / И. С. Скоропанова. – Москва : Флинта, Наука, 1999. – 607. / Богдан Косановић // 4 (2000), 298–299. | Приказ

537. Słownik stereotypów i symboli ludowych. Tom I, Kosmos / red. Jerzy Bartmiński. – Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1996. – 439. / Богдан Косановић // 4 (2000), 277–278. | Приказ

538. Социокултурни поглед на живот и стваралаштво Михаила Шолохова : поводом стогодишњице рођења / Богдан Косановић // 10 (2006), 7–16. | Резюме

539. Философско-културолошки аспекти сижеа „Очеви и деца” / Богдан Косановић // 11 (2007), 44–50. | Резюме

540. Хармонија во хаосот : руска книжевна класика и модерна / Милан Ђурчинов. – Скопје : Култура, 2004. – 338. / Богдан Косановић // 10 (2006), 366–368. | Приказ

541. Japanese and Korean Contributions to the IXth International Dostoevsky Symposium / ed. Tetsuo Mochizuki, Atsushi Ando. – Sapporo : Slavic Research Center, Hokkaido University, 1995. – 58. / Богдан Косановић // 2 (1998), 271–272. | Приказ

КОСАНОВИЋ, Марија-Магдалена

542. Acta Polonica-Ruthenica III (Olsztyn, 1998) / Марија-Магдалена Косановић // 3 (1999), 318–320. | Приказ

543. Балтийский филологический курьер 1 (2000) / Марија-Магдалена Косановић // 5 (2001), 296–298. | Приказ

544. Беларуска думка XX стагоддзя. – Варшава, 1998. – 743. / Марија-Магдалена Косановић // 4 (2000), 282–283. | Приказ

545. Wokół struktury słowa / red. Alicja Pstyga. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2003. – 208. / Марија-Магдалена Косановић // 8 (2004), 453–455. | Приказ

546. Дрога у српском и руском жаргону / Марија-Магдалена Косановић // 5 (2001), 89–94. | Резюме

547. Жаргон руских фудбалских навијача / Марија-Магдалена Косановић // 13 (2009), 104–109. | Резюме

548. Жаргонизми в постмодернизме и в студенческой аудитории / Марија-Магдалена Косановић // 2 (1998), 177–182. | Резюме

549. Лингвокултуролошки поглед на словенске жаргоне / Марија-Магдалена Косановић // 12 (2008), 229–234. | Резюме

550. Między wschodem a zachodem : z dziejów formowania się białoruskiej świadomości narodowej / Bazyli Białokozowicz. – Białystok : 1998. – 180. / Марија-Магдалена Косановић // 4 (2000), 284–286. | Приказ

551. Michail Bachtin w kręgu filozofii języka i literatury / Bogusław Żyłko. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1995. – 238. / Марија-Магдалена

Косановић // 2 (1998), 269–270. | Приказ

552. Молодежний жаргон в русском и сербском языках / Мария Магдалена Косанович // 4 (2000), 255–260.

553. О „Руско-српском речнику спортских термина” / Марија-Магдалена Косановић // 1 (1997), 71–75. | Резюме

554. О словенској жаргонској лексици ученика и студената / Марија-Магдалена Косановић // 8 (2004), 114–119. | Резюме

555. Podróże w czasie i przestrzeni : proza Isidory Sekulić / Magdalena Koch. – Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2000. – 140. / Марија-Магдалена Косановић // 6 (2002), 321–323. | Приказ

556. Русский, польский и сербский тюремный жаргон / Мария-Магдалена Косанович // 6 (2002), 63–68. | Резюме

557. Сербские исследования заимствованной лексики в славянских языках / Мария-Магдалена Косанович // 7 (2003), 45–51. | Резюме

558. Српска истраживања вербалне комуникације у неформалним језицима / Марија-Магдалена Косановић // 11 (2007), 179–185. | Резюме

559. Топоними у неформалном руском језику / Марија-Магдалена Косановић // 9 (2005), 155–159. | Резюме

560. Универби у руском жаргону младих / Марија-Магдалена Косановић // 3 (1999), 191–196. | Резюме

561. Хазарската полемика на Константин-Кирил / Христо Трандафилов. – София : Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 1999. – 254. / Марија-Магдалена Косановић // 6 (2002), 302–303. | Приказ

562. Четврта, изборна скупштина Српско-украјинског друштва, Нови Сад / Марија-Магдалена Косановић // 3 (1999), 358–359.

КОСТАДИНОВИЋ, Данијела

563. Књижевно дело Радоја Домановића : ново читање / ур. Мирољуб Стојановић. – Ниш : Центар за научна истраживања САНУ : Студијска група за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу, 1999. – 306. / Данијела Костадиновић // 4 (2000), 301–302. | Приказ

564. Мирољуб Стојановић / Данијела Костадиновић // 20 (2016), 780–782.

565. Научни скуп „Књижевно дело Радоја Домановића : ново читање” / Данијела Костадиновић // 3 (1999), 355–358.

566. Нови поглед на живот и дело Јаше Продановића / Данијела Костадиновић // 5 (2001), 332–334.

567. Повратак поезији Велимира Рајића / Данијела Костадиновић // 4 (2000), 336–337.

568. Сећање на професора Саву Пенчића / Данијела Костадиновић // 9 (2005), 441–443.

569. Симпозијум о животу и делу Велимира Живојиновића Massuke / Данијела Костадиновић // 7 (2003), 523–524.

КОСТИЋ, Вукашин

570. Бранко Миљковић и Борис Пастернак / Вукашин Костић // 8 (2004), 201–204. | Резюме

571. Бранко Миљковић и Валериј Брјусов : ватра и ништа и злоупотреба кон-

цепта / Вукашин Костић // 11 (2007), 58–61. | Резюме

572. Бранко Миљковић и Осип Мандельштам : ватра и ништа као симболи суштине / Вукашин Костић // 10 (2006), 211–215. | Резюме

573. Економски речници 90-их година : три добра примера / Вукашин Костић // 7 (2003), 443–446. | Приказ књига: Универсальный бизнес-словарь / Л. Ш. Лозовский, Б. А. Райзберг, А. А. Ратановский. – Москва : Инфра-М, 1997. – 631. ; Словарь современной экономической теории Максимальна, перевод с английского / общ. ред. Дэвид У. Пирс. – Москва : Инфра-М, 1997. – 607. ; Большой экономический словарь / ред. А. Н. Азрилян. – Москва : Институт новой экономики, 1997. – 857.

574. Магија песничког превода : поводом превода поезије и „Множења светова” Миодрага Сибиновића : *Množenje svetova : ruski pisci u srpskoj prevodnoj književnosti* / Miodrag Sibinović. – Beograd : Clío, 2015. – 218. / Вукашин Костић // 20 (2016), 737–739. | Приказ

575. Проблем словенског идентитета у условима савременог глобализма / Вукашин Костић // 9 (2005), 7–11. | Резюме

576. Проблеми адаптације економских текстова у поређењу са књижевним / Вукашин Костић // 7 (2003), 295–300. | Резюме

КОСТИЋ ГОЛУБИЧИЋ, Мирјана

577. O liczebnikach w nauczaniu języka polskiego jako obcego / Mirjana Kostić-Golubičić // 9 (2005), 486–491. | Настава пољског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

КОСТОМАРОВ, Виталиј

578. Язык в соотношении культуры и цивилизации / Виталий Григорьевич Костомаров // 7 (2003), 13–21. | Резиме

КОЧЕВСКИ, Ивана

579. Ајвазова надреалистичка приповетка / Ивана Кочевски // 18 (2014), 439–445. | Резюме

580. Драмски дијалог Кундере и Сартра / Ивана Кочевски // 16 (2012), 493–501. | Резюме

581. Екранизовање прозе Бохумила Храбала / Ивана Кочевски // 10 (2006), 259–267. | Resumé

582. Kroz istoriju češke književnosti / Aleksandra Korda-Petrović. – Beograd, 2012. – 254. / Ivana Kočevski // 17 (2013), 481–483. | Приказ

583. Kunderini konačni paradoksi / Ivana Kočevski // 14 (2010), 69–75. | Resumé

584. Метаморфоза писма као артефакт у простору Ајвазове поетике романа / Ивана Кочевски // 20 (2016), 706–714. | Резюме

585. O esejistici Mihala Ajvaza / Ivana Kočevski // 13 (2009), 282–288. | Resumé

586. Приказ излаганих радова на Колоквијуму Брно–Београд, одржаног током LIV Скупа слависта Србије / Ивана Кочевски // 20 (2016), 746–749.

587. Slavista s duši basnika : sborník k semdesatinám Ivana Dorovského. – Brno ; Boskovice : Společnost přátel jižních Slovanů, 2005. / Ivana Kočevski // 12 (2008), 417–419. | Приказ

588. Strědní Evropa a Slované / Ivo Pospíšil. – Brno : Ústav slavistiky Filozofické

fakulty Masarykovy univerzity, 2008. – 246. / Ivana Kočevski // 15 (2011), 353–355. | Приказ

589. Tendencije savremene češke književne kritike / Ivana Kočevski // 11 (2007), 139–145. | Резюме

590. У потрази за матрицом Ајвазове прозе / Ивана Кочевски // 19 (2015), 502–508. | Резюме

591. Функција митолошких елемената у „Другом граду” Михала Ајваза / Ивана Кочевски // 17 (2013), 249–254. | Резюме

592. Český strukturalismus po poststrukturalismu. – Brno : Host, 2006. – 242. / Ivana Kočevski // 13 (2009), 525–529. | Приказ

593. Člověk je jidne. A dějiny? / Ivana Kočevski // 15 (2011), 128–138. | Резюме

КРАЈИШНИК, Весна

594. Проблеми са редом ријечи у српском језику као страном : глаголске енклитике / Весна Крајишник // 4 (2000), 261–270.

КРАСОВСКА, Нели

595. Репрезентација болести в русских говорах / Нелли Александровна Красовская // 20 (2016), 298–304. | Резиме

КРЕЈЧИ, Павел

596. Nastava istorije jezika Srba, Hrvata, Bošnjaka i Crnogoraca za studente južnoslovenskih filologija i balkanistike u Brnu : problemi i izazovi / Pavel Krejčí // 18 (2014), 484–494. | Резюме

597. Srbský jazyk na Masarykově Univerzitě v Brně / Pavel Krejčí // 16 (2012), 508–514. | Резюме

КРЕЈЧОВА, Елена

598. Предизвикателствата пред новите учебни помагала по т. нар. малки славянски езици : някои бележки за електронното обучение (e-learning) по български език в Масариковия университет в Бърно, Чехия / Елена Крейчова // 18 (2014), 495–504. | Резюме

599. Трансфер и интерференция в рамките на номиналната синтагма : върху материал от славянските езици / Елена Крейчова // 20 (2016), 700–705. | Резиме, Резюме

КРИЖАН СТАНОЈЕВИЋ, Барбара

600. Filologia czy szkoła języków obcych : dylemat studiów neofilologicznych / Barbara Kryżan-Stanojević // 9 (2005), 471–477. | Настава пољског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

КРКЕЉИЋ, Предраг

601. Koncept *sreće* u drami „Ujka Vanja” A. P. Čehova / Predrag Krkeljić // 13 (2009), 164–167. | Резюме

КРСТИЋ, Маја

602. Властите именице као творбена основа у руском и српском језику : презимена руских писаца XIX и XX века као творбена основа / Маја Крстић // 13 (2009), 110–120. | Резюме

603. О дефектности глаголске парадигме у руском језику / Маја Крстић // 14 (2010), 126–134. | Резюме

604. О употреби копулативних глагола у руском и српском језику / Маја Крстић // 18 (2014), 268–274. | Резюме

605. Структура описних предиката у српском и руском језику / Маја Крстић // 19 (2015), 171–177. | Резюме

КУЗМЕНКОВА, В. А.

606. К вопросу о типологии описательных предикатов и их аналогов в современном русском языке / В. А. Кузьменкова // 5 (2001), 56–64. | Резиме

КУЛИМЕТЈЕВА, О. В.

607. Проблемы Tugco-Slavica в трудах Н. К. Дмитриева / О. В. Кулиметьева // 8 (2004), 78–84. | Резиме

КУРЕШЕВИЋ, Марина

608. Значење конструкције *хот(јеру)ти* + инфинитив у „Српској Александриди” са становишта теорије граматикализације / Марина Курешевић // 15 (2011), 156–166. | Резюме

КУСОВАЦ, Јелена

609. Апсурд у координатама реалности / Јелена Кусовац // 11 (2007), 117–125. | Резюме

610. О еде у Хармса / Елена Кусовац // 10 (2006), 244–248. | Резиме

611. Театральные куклы в пьесе „Елизавета Бам” / Елена Кусовац // 19 (2015), 433–443. | Резиме

КУТИРИН, Владимир

612. Русскому дому в Белграде 70 лет / Владимир Васильевич Кутырин // 7 (2003), 314–319. | Резиме

ЛАИНОВИЋ СТОЈАНОВИЋ, Надежда

613. Актуальные проблемы изучения русского языка наших дней : в сербской/х. языковой среде / Валентина Девеић-Романова. – Нови Сад : Футура публикације, 1996. – 128. / Надежда Лаинович Стојановић // 1 (1997), 166–168. | Приказ

614. Борис Марков : 1923–2013. / Надежда Лаинович Стојановић // 19 (2015), 649–651.

615. Допринос проф. др Богољуба Станковића развоју нишке русистике / Надежда Лаинович Стојановић // 16 (2012), 42–53.

616. Лекторске вежбе : руски језик I и руски језик II / Дејан Марковић. – Ниш : Филозофски факултет, 2006. – 153. / Надежда Лаинович Стојановић // 11 (2007), 422–423. | Приказ

617. Марија Најческа-Сидоровска : 1927–2010. / Надежда Лаинович-Стојановић // 15 (2011), 399–401.

618. Однос опште лексике и термина у грађевинско-архитектонској струци на руском и српском језику / Надежда Лаинович Стојановић // 18 (2014), 291–299. | Резюме

619. Окупљање југословенских слависта у Нишу / Надежда Лаинович-Стојановић, Данијела Костадиновић // 6 (2002), 354–359.

620. Руски језик : за пословне људе у области спољне трговине и туризма (пословна и свакодневна комуникација) : текстови, дијалози, пословна кореспонденција, говорна етикеција, речници термина / Вучина Раичевић. – Београд : Институт за економску дипломатију, 2005. – 269. / Надежда Лаинович Стојановић // 10 (2006), 404–406. | Приказ

621. Сербохорватско–руски фразеологически словарь / Ольга Иванова Трофимкина. – Москва : 2005. – 230. / Надежда Лаинович-Стојановић // 9 (2005), 430–431. | Приказ

622. Сербские конструкции с предложением *за* и их русские эквиваленты / Надежда Лаинович-Стојановић // 3 (1999), 186–190. | Резюме

623. Супстантивација придева и глаголских придева у језику струке / Надежда Лаинович-Стојановић // 1 (1997), 67–70. | Резюме

624. Термини из лингвистичког терминосистема у терминосистему рачунарске технике и информатике : руско-српске паралеле / Надежда Лаинович-Стојановић // 4 (2000), 183–191. | Резюме

625. Функција глагола у језику струке / Надежда Лаинович-Стојановић // 2 (1998), 148–156. | Резюме

ЛАСЕК, Агњешка

626. Пољско-српски калеидоскоп : *Słowo YU Polonii. Biuletyn*, 1 (1999) – 18 (2003), Београд / Агњешка Ласек // 8 (2004), 459–460. | Приказ

ЛАТИФИЋ, Амра

627. Два модела комуникације у сликарству Марка Шагала / Амра Латифић // 8 (2004), 245–253. | Резюме

628. О гастролях Анны Павловой в Белграде / Амра Латифић // 7 (2003), 337–341. | Резюме

629. Родченко и фотомонтажа / Амра Латифић // 11 (2007), 72–77. | Резюме

ЛАХВИ, Али Емхемед

630. Теоретические проблемы сопоставительной фразеологии / Али Емхемед Лахви // 20 (2016), 73–79. | Резюме

ЛЕБДА, Ренарда

631. Асоцијативни речник српскога језика. Део 1 : од стимулуса ка реакцији / Предраг Пипер, Рајна Драгићевић, Марија Стефановић. – Београд : Београдска књига : Службени лист : Филолошки факултет, 2005. – 525. / Ренарда Лебда // 11 (2007), 399–402. | Приказ

632. *Gramatyka i obrazowanie : wprowadzenie do językoznawstwa kognitywnego* / Elżbieta Tabakowska. – Kraków : Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie,

1995. – 194. / Renarda Lebda // 1 (1997), 162–164. | Приказ

633. Изражавање вредности у текстовима читуља : на српском и пољском материјалу / Ренарда Лебда // 2 (1998), 140–147. | Streszczenie

634. Potoczność : czyli mowa bytu / Renarda Lebda // 7 (2003), 399–410.

635. Funkcionalni stilovi / Branko Tošović. – Beograd : 2002. – 582. / Renarda Lebda // 7 (2003), 498–501. | Приказ

ЛЕВАЧИЋ, Томислав

636. Psiholingvistički problemi semantike : semantičko polje *pravednosti* i homonimski korijen *prav* / Tomislav Levačić // 19 (2015), 154–161. | Резюме

ЛЕВУШКИНА, Олга

637. Развиваем речь и учим пониманию текста : инструментарий лингвокультурологической характеристики текста на уроке русского языка / Ольга Николаевна Левушкина // 20 (2016), 422–426. | Резюме

ЛЕОНОВА, Људмила

638. Международная научная конференция „Количественность и градуальность в языке” : Минск, 22–23 сентября 2000 г. / Людмила Леонова // 5 (2001), 331–332.

ЛЕСНЕВСКА, Димитрина

639. Жанрово-стилистическая специфика коммерческой корреспонденции / Димитрина Лесневская // 19 (2015), 37–46. | Резюме

640. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике : учебное пособие / Зоя Ивановна Комарова. – 2-е изд, испр. и доп. – Москва : Флинта : Наука, 2013. – 820. / Димитрина Лесневская // 19 (2015), 595–598. | Приказ

641. Реклама в дискурсивно-стилистическом аспекте / Димитрина Лесневская // 18 (2014), 11–19. | Резюме

642. Синтаксические особенности коммерческой корреспонденции на русском и болгарском языках в сопоставительном плане / Димитрина Лесневская // 20 (2016), 330–339. | Резюме

643. Стереотипность и творчество в тексте : межвузовский сборник научных трудов / под ред. М. П. Котуровой. – Пермь : Перм. гос. нац. иссл. ун-т, 2013. – 222. / Димитрина Лесневская // 18 (2014), 647–649. | Приказ

ЛИНДА, Яромир

644. Анализа социјалног и стручног профила студента славистике / Яромир Линда // 16 (2012), 389–398. | Резюме

645. Balto-Slavicum Pragense 7 (2007) / Jaromir Linda // 14 (2010), 340–343. | Приказ

646. Balto-slavicum Pragense / ed. Jiří Marvan. – Praha : Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ustav slavistických a východoevropských studií, 2007. – 328. – (Acta Slavica et Baltica ; VII) / Jaromir Linda // 14 (2010), 340–343. | Приказ

647. Medzi vzájomnosťou a nevzájemnosťou : sondy do česko-slovenských a slovensko-českých literárnych vzťahov / Anna Zelenková. – Praha : Slovanský ústav

AV ČR ; Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 2009. – 376. / Јаромир Линда // 16 (2012), 667–668. | Приказ

648. Historie a struktura českého fondu knihovny Katedry slavistiky FF BU / Jaromír Linda // 16 (2012), 515–530. | Резюме

649. Чешки новинар Манојло Ђорђевић Призренац / Јаромир Линда // 17 (2013), 153–160. | Резюме

ЛИНДА ПОПОВИЋ, Снежана

650. Квазифраземи у српском и чешком језику / Снежана Линда Поповић // 17 (2013), 347–351. | Резюме

651. Конференција Intercorp 2009 / Snežana Popović // 14 (2010), 393–394.

652. Pozajmljenice iz južnoslovenskih jezika u „Rečniku književnog češkog jezika” / Snežana Popović // 14 (2010), 238–246. | Resumé

653. Polyslav XIII : конференција младих слависта / Snežana Popović // 14 (2010), 394–395.

654. Struktura a výběr hesel budoucího česko-srbského frazeologického slovníku / Snežana Linda Popović // 15 (2011), 237–245. | Резюме

655. Formální a sémantické charakteristiky frazémů v srbském a českém jazyce / Snežana Linda Popović // 19 (2015), 249–252. | Резюме

656. Frazém v srbské a české lingvistice : pojetí a terminologie / Snežana Linda Popović // 16 (2012), 543–548. | Резюме

657. Фраземи са значењем *никад* у чешком и српском језику / Снежана Поповић Линда // 20 (2016), 694–699. | Резюме

ЛОМПАР, Весна

658. Језик данас 1 (1997) / Весна Ломпар // 1 (1997), 184–185. | Приказ

ЛУКИЋ, Галина

659. Библијско пространство в поэтическом мире А. А. Ахматовой / Галина Лукич // 15 (2011), 83–90. | Резиме

660. Основные характеристики поэмы Венедикта Ерофеева „Москва–Петушки” / Галина Лукич // 16 (2012), 301–308. | Резиме

ЛУКОВИЋ, Дагмара

661. Сценске адаптације драме „Ђади” Адама Мицкјевича / Дагмара Луковић // 3 (1999), 348–351. | Мицкјевичеви дани у Београду

ЉУШТАНОВИЋ, Јован

662. Словенски импулси у рађању модерне српске поезије за децу / Јован Љуштановић // 12 (2008), 164–173. | Резюме

МАКАРА, Сергеј

663. Vytváranie predpokladov na prehl'benie tradícií slovensko-srbských vzťahov na Filologickej fakulte UMB v súčasnosti / Sergej Makara // 6 (2002), 231–234. | Резюме

664. Романтическое в „Слове о полку Игореве” / Сергей Макара, Наталья Киселёва // 6 (2002), 282–290.

МАКЕВИЋ, Милош

665. Южнославянский вопрос в творчестве П. П. Негоша и Люб. Каравелова / Милош Макевич, Владимир Петков // 20 (2016), 476–482. | Резиме

МАКИШОВА, Ана

666. Vokalické alternácie pri adjektívach v slovenčine a srbčine / Ana Makišová // 17 (2013), 326–330. | Резиме

667. Vplyv srbského jazyka na jazykové prejavy detí materskej školy / Anna Makišová // 10 (2006), 187–197. | Резиме

668. Dinamické tendencie v slovenskom pravopisu : zborník materiálov z vedeckej konferencie konanej 18–19. mája 2006. v Bratislave. – Bratislava : SAV, 2009. – 211. / Anna Makišová // 15 (2011), 356–358. | Приказ

669. Izražavanje negacije prefiksom *ne-* u slovačkom i srpskom jeziku / Ana Makišová // 15 (2011), 210–215. | Резиме

670. Imenički augmentativi u slovačkom i srpskom jeziku : građenje i semantika / Ana Makišová // 9 (2005), 185–191. | Resumé

671. Језик, комуникација, развој / Мирјана Јоцић. – Нови Сад : Дневник, 2006. – 181. – (Едиција Теорија) / Ana Makišová // 13 (2009), 529–531. | Приказ

672. Називи за обележавање родбинских односа у словачком и српском језику / Ана Макишова // 8 (2004), 155–163. | Resumé

673. O novim leksemama u jeziku sa sufiksom *-iáda/-ijada* / Ana Makišová // 14 (2010), 160–165. | Resumé

674. Pogled na imeničke složenice kroz prizmu dva jezika / Ana Makišová // 12 (2008), 278–285. | Resumé

675. Predložky *v* a *na* v slovenčine / Anna Makišová // 20 (2016), 226–230. | Резиме

676. Pridevske složenice u slovačkom i srpskom jeziku / Ana Makišová // 11 (2007), 274–283. | Resumé

677. Rodné mená a priezviská v slovenských tlačенých médiách / Anna Makišová // 19 (2015), 220–224. | Резиме

678. Словачко-српска спонтана контрастивна анализа на предшколском узрасту / Ана Макишова // 7 (2003), 124–129. | Resumé

679. Slovesné predpony v slovenčine a srbčine / Anna Marićová. – Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2008. – 137. – (Edícia Vedecké zošity ; 8) / Ana Makišová // 14 (2010), 353–356. | Приказ

680. Tvorenie feminatív a uplatnenie v praxi / Ana Makišová // 18 (2014), 252–256. | Резиме

681. Frazéolológia / Juraj Glovňa. – Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta, 2015. – 101. / Ana Makišová // 20 (2016), 729–730. | Приказ

МАЛУСИ, Моника

682. Прилог проучавању штокавског језичког израза у Дубровнику 14/15. века / Моника Малуси // 8 (2004), 399–406. | Streszezenie

МАЉЦЕВ, Леонид

683. Прецеденты глобализации : роман И. Андрича „Мост на Дрине” и трактат С. Хантингтона „Столкновение цивилизаций” / Леонид Алексеевич Мальцев // 18 (2014), 155–161. | Резиме

МАНОВА, Ирина

684. Концепт *яблоко* в русской и болгарской лингвокультурах / Ирина Манова // 19 (2015), 277–284. | Резюме

МАНСКОВ, Сергей

685. Нулевой уровень поэзии Арсения Тарковского / Сергей А. Мансков // 3 (1999), 255–266.

МАЊКОВСКА, Силвија Зофја

686. Adaptacja aspektowa internacjonalizmów czasownikowych w języku serbskim i polskim / Sylwia Mańkowska // 9 (2005), 496–506. | Настава польског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

687. Dotykanie rzeczywistości czyli językowy obraz świata w powieści Wiesława Myśliwskiego „Widnokrąg” / Renarda Lebda. – Katowice ; Warszawa, 2003. / Sylwia Zofia Mańkowska // 8 (2004), 458–459. | Приказ

МАРИНКОВИЋ, Јаворка

688. Дијалектолошка и ономастичка истраживања призренско–тимочких гора у XX веку / Јаворка Маринковић // 8 (2004), 91–102. | Резюме

689. Речник говора јабланичког краја / Радмила Жугић // СДЗБ. – 52 (2005), 1–470. / Јаворка Маринковић // 10 (2006), 398–402. | Приказ

МАРИНКОВИЋ, Мирјана

690. Novija proučavanja i prevođenje srpske književnosti u Turskoj / Mirjana Marinković // 20 (2016), 108–114. | Резюме

691. Српски језик у Османском царству : пример четворојезичног уџбеника за учење страних језика из библиотеке султана Махмуда I / Мирјана Маринковић // 14 (2010), 280–298. | Резюме

МАРИЋ, Ана

692. Вокализирани облици глаголских префикса у словачком и српском језику у односу на предлоге и њихова најчешћа значења / Ана Марић // 7 (2003), 117–123. | Resumé

693. Глаголите *reflexiva tantum* в словашки език и техните съответствия в български / Маринела Параскова Вълчанова. – Благоевград : Югозападен университет „Неофит Рилски”, 2002. – 240. / Ана Марић // 11 (2007), 393–394. | Приказ

694. Глаголски вид и начини глаголске радње у словачком и српском језику / Ана Марић // 8 (2004), 148–154. | Resumé

695. Граматички облици локатива код именица у словачком и српском језику / Ана Марић // 16 (2012), 233–239. | Резюме

696. Deklinacia prevzatých substantív v slovenčine / Martin Ološtiak, Lucia Gianitsová-Ološtiaková. – Prešov : Filozofická fakulta, 2007. – 152. / Ана Марићовá // 14 (2010), 343–349. | Приказ

697. Međunarodni slavistički skup 12 : znanstveni skup o jeziku i književnosti : Opatija, 22–25.6.2007. / Ана Марић // 12 (2008), 448–449.

698. Neologizmi u slovačkom i srpskom jeziku / Ана Марић // 11 (2007), 267–273. | Resumé

699. Paralele između glagolskih i imenskih prefiksa u slovačkom i srpskom jeziku / Ana Marić // 9 (2005), 177–184. | Resumé

700. Перфективност радње изражена префиксалним глаголима у словачком и српском језику / Ана Марић // 6 (2002), 235–241. | Resumé

701. Повратни глаголи у словачком и српском језику / Ана Марић // 10 (2006), 180–186. | Resumé

702. Praktická dialektológia : Vysokoškolská príručka na nárečovú interpretáciu / Gabriela Múcsková, Katarína Muziková, Viera Wambach. – Wien : Verlags, Buchhandels AG, 2012. – 138. / Ana Marić // 17 (2013), 489–491. | Приказ

703. Razlika u rodu imenica u slovačkom i srpskom jeziku kao potencijalni faktor greške u komunikaciji / Ana Marić // 12 (2008), 286–292. | Resumé

704. Reziduálne a inovačné javy v staropazovskom nárečí / Ana Marić // 18 (2014), 257–262. | Резюме

705. Reflektovanje jezika regije na jezik slovačkih medija u Vojvodini / Ana Marić // 13 (2009), 197–203. | Resumé

706. Semantika glagola sa domaćim prefiksima u slovačkom i srpskom jeziku / Ana Marić // 14 (2010), 153–159. | Resumé

707. Semantika glagola sa prefiksima *pod-* i *nad-* u slovačkom i srpskom jeziku / Ana Marić // 15 (2011), 202–209. | Резюме

708. Stogodišnjica rođenja dr Jozefa Štolca – univerzitetskog profesora i jednog od najznačajnijih slovačkih dijalektologa / Ana Marić // 13 (2009), 562–563.

МАРКОВА, Јелена

709. Динамическе аспекте лексических систем славјанских језика у свете глобализационних процеса / Елена Михайловна Маркова // 20 (2016), 153–161. | Резиме

710. Международная научно-практическая конференция „РКИ в современной образовательной и геополитической парадигме” : Москва, 18–19 ноября 2010 г. / Е. М. Маркова // 15 (2011), 378–380.

711. Образы деревьев в русской и чешской лингвокультурах / Елена Михайловна Маркова // 15 (2011), 309–315. | Резиме

712. Основные тенденции в лексике современных славянских языков в аспекте глобалистических идей : на материале русского и чешского / Е. М. Маркова // 16 (2012), 119–126. | Резиме

713. Пахомий серб и русская агиографическая традиция / Елена Маркова // 4 (2000), 90–95. | Резиме

МАРКОВИЋ, Дејан

714. В помоћ преподавателу руског језика у сербској аудиторiji / Дејан Марковић // 8 (2004), 271–279. | Резиме

715. Образ *волка* у лингвокултурологическом воспријатију руских и сербов : опыт сравнительной типологии на материале некоторых жанров фольклора / Дејан Марковић, Ненад Благоевић // 19 (2015), 267–276. | Резиме

716. Проблемска настава на часу руског језика са циљем усвајања новог лексичког материјала / Дејан Марковић, Зорица Миленковић // 18 (2014), 528–536. | Резюме

717. Употреба филмова и титлова у настави руског језика у српској језичкој и социокултурној средини / Дејан Марковић // 16 (2012), 443–450. | Резюме

МАРКОВИЋ, Јордана

718. Књижевно дело Стевана Сремца – ново читање : зборник радова са [истоме] научне конференције одржане у Нишу, 15. и 16. новембра 1996 : лингвистичка секција / ур. Недељко Богдановић. – Ниш : Центар за научна проучавања САНУ : Студијска група за српски језик и књижевност Филозофског факултета, 1997. – 227. / Јордана Марковић // 2 (1998), 290–292. | Приказ

МАРКОВИЋ, Наташа

719. [Трећи] III Међународни конгрес слависта. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2008. – 816. / Наташа Марковић // 13 (2009), 539–544. | Приказ

МАРКОВИЋ, Тамара

720. Символика чисел в пьесе „Елка у Ивановых” А. Введенского / Тамара Маркович // 7 (2003), 264–270. | Резиме

МАРОЈЕВИЋ, Милена

721. Граматичке особине безлично-предикативних лексема / Милена Маројевић // 15 (2011), 189–194. | Резиме

722. Лингводидактички циљеви лексикографисања функционалних хомонима / Милена Маројевић // 16 (2012), 424–435. | Резиме

723. [Осамдесет пети] 85-годишњи јубилеј : Галина Александровна Богатова / Милена Маројевић // 19 (2015), 617–619.

724. Предикативи у терминосистему врста речи / Милена Маројевић // 20 (2016), 80–86. | Резиме

725. Терминосистем еконмије и бизниса у савременом руском језику / Милена Маројевић // 20 (2016), 340–347. | Резиме

МАРОЈЕВИЋ, Радмилко

726. Допринос српских лингвиста тумачењу развоја прасловенских гласовних група **kti*, **gti*, **chti* / Радмилко Маројевић // 12 (2008), 108–115. | Резиме

727. Тамна мјеста „Слова о полку Игореве” са становишта лингвистике и поетике / Радмилко Н. Маројевић // 18 (2014), 187–197. | Резиме

МАРЧОКОВА, Данијела

728. *Vzťah žiakov základnej školy k literárnym textom s tematikou prírody* / Daniela Marčoková // 20 (2016), 415–421. | Резиме

729. *Deskripcia prírody a jej výchovný vplyv na žiakov v literárnych textoch v slovenských čítankách pre základnú školu v Srbsku* / Daniela Marčoková, Jarmila Hodoličová // 17 (2013), 381–387. | Резиме

МАСЛОВА, Алина

730. Обращение в славянских языках : коммуникативно-прагматический аспект / Алина Ю. Маслова // 14 (2010), 226–237. | Резиме

МАСУД, Абдулфатах Цома Нажи

731. Обзор основной литературы по русскому языку для говорящих на араб-

ском языке : на примере ливийской аудитории / Абдулфаттах Джомна Нажи Масуд // 20 (2016), 87–97. | Резиме

МАТИЈАШЕВИЋ, Јелка

732. Александар Васильевич Музалевски : 1923–1998. / Јелка Матијашевић // 3 (1999), 370–371.

733. Дериватологија данас / Јелка Матијашевић // 4 (2000), 25–31. | Резиме

734. Деривациони модели као аксиолошка средства / Јелка Матијашевић // 2 (1998), 78–84. | Резиме

735. Из проблематике лексичко-семантичке спојивости у руском и српском језику : на примеру речи субјективне оцене / Јелка Матијашевић // 6 (2002), 30–38. | Резиме

736. Из семантике глагола руског и српског језика : оцена у говорном чину / Јелка Матијашевић // 1 (1997), 31–36. | Резиме

737. О аксиолошким параметрима у деривацији / Јелка Матијашевић // 3 (1999), 168–174. | Резиме

738. Творбене новине у руском и српском језику с почетка 20. и почетка 21. века : социolingвистички аспект / Јелка Матијашевић // 8 (2004), 103–113. | Резиме

739. Циркумфикс као творбени формант / Јелка Матијашевић // 13 (2009), 316–326. | Резиме

МАТЈАШОВА, Мартина

740. Existencia a bytie ako východiskové fenomény tvorby Anny Räu-Lehotskej / Martina Matyášová // 19 (2015), 525–528. | Резиме

741. Sémantické uchopenie poézie Ivana Miroslava Ambruša : prítomnosť a význam symbolov v zbierke „Básnické zátišie” / Martina Matyášová // 20 (2016), 574–578. | Резиме

МАТОВИЋ, Весна

742. Словенска мисао у српској књижевности модерне / Весна Матовић // 12 (2008), 116–123. | Резиме

МАТРУСОВА, Александра

743. Преподавание русского языка на начальном этапе студентам-славянам (сербам/русским) : проблемы начального этапа и пути решения / А. Н. Матрусова // 16 (2012), 451–454. | Резиме

МАШИН, Јарослав

744. Dativ volný (zajména posesivní) v srbštině a češtině / Jaroslav Mašin // 10 (2006), 325–340. | Резиме

МЕДЕНИЦА, Лука

745. Контрастивни опис незаменичких прилога са просторним значењем у руском и српском језику : прилози са значењем *оријентир је унутрашњост локализатора* / Лука Меденица // 16 (2012), 168–174. | Резиме

746. Незаменички прилози са просторним значењем у руском и српском језику : оријентир је одређен левом/десном страном локализатора / Лука Меденица // 17 (2013), 308–313. | Резюме

747. Просторни прилог *мимо* у руском и његови еквиваленти у српском језику / Лука Меденица // 19 (2015), 194–199. | Резюме

МЕДОВАРОВ, Максим

748. Генерал А. А. Киреев и сербские земли / Максим Викторович Медоваров // 18 (2014), 48–60. | Резиме

МЕЖИНСКИ, Марија

749. Изучавање словенских језика, књижевности и култура у инословенској средини / прир. Богољуб Станковић. – Београд : Филолошки факултет : Славистичко друштво Србије, 1998. – 640. / Марија Межински // 3 (1999), 305–307. | Приказ

МЕЉНИК, В. И.

750. Роман И. А. Гончарова „Обломов” в православном контексте / В. И. Мельник // 4 (2000), 232–243.

МИЈАТОВИЋ, Драгица

751. [Дванаеста] XII Међународна ученичка олимпијада у знању руског језика : Москва, 23–29. јун 2008. / Драгица Мијатовић // 13 (2009), 563–564.

МИЛАНОВИЋ, Александар

752. Допринос Богдана Терзића проучавању историје српског књижевног језика / Александар Милановић // 13 (2009), 471–478. | Резюме

МИЛАНОВИЋ, Мирјана

753. Реализација говорних чинова у јавним натписима у српском језику / Мирјана Милановић // 9 (2005), 94–102. | Резюме

МИЛЕНКОВИЋ, Драгутин

754. Септембарско окупљање слависта / Драгутин Миленковић // 4 (2000), 334–335.

755. Септембарски сусрети слависта / Драгутин Миленковић // 3 (1999), 353–355.

МИЛЕНКОВИЋ, Зорица

756. Поетика руских тужбалица / Ирина Антанасијевић. – Ниш : Филозофски факултет, Просвета, 2003. – 208. / Зорица Миленковић // 8 (2004), 440–442. | Приказ

МИЛЕНТИЈЕВИЋ, Лазар

757. К разбору футуристического текста „Владимир Маяковский. Трагедия” / Лазар Милентијевич // 19 (2015), 557–566. | Резиме

МИЛИНКОВИЋ, Љубо

758. Адноминалне конструкције у пословној кореспонденцији руског и српског језика / Љубо Милинковић // 9 (2005), 118–127. | Резюме

759. Изражавање узрочно-последичних односа у научном стилу руског и српског језика / Љубо Милинковић // 11 (2007), 223–231. | Резюме

760. Предикативи у руском и српском језику у конструкцијама са дативом субјекта / Љубо Милинковић // 2 (1998), 63–71. | Резюме

761. Рекцијска диференцирања у пословној кореспонденцији руског и српског језика / Љубо Милинковић // 7 (2003), 106–112. | Резюме

762. Синонимија у научном стилу руског и српског језика / Љубо Милинковић // 10 (2006), 119–127. | Резюме

МИЛОРАДОВИЋ, Софија

763. Значај изучавања синтаксичких система прелазних говора косовско-ре-савске зоне / Софија Милорадовић // 6 (2002), 135–139. | Резюме

МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бојана

764. Исказивање молбе у неформалној комуникацији / Бојана Милосављевић // 10 (2006), 160–168. | Resumé

765. Упитне форме за исказивање молбе / Бојана Милосављевић // 11 (2007), 198–205. | Резюме

766. МИЛОШ ОКУКА : добитник награде „Павле и Милка Ивић” за 2014. годину // 19 (2015), 620–621.

МИЛОШЕВИЋ, Јованка

767. О неким зависним реченицама са субординатором *а да* и предикатом у потврдом облику / Јованка Милошевић // 14 (2010), 275–279. | Резюме

МИЛОШЕВИЋ, Лела

768. Истраживачка активност на макропројекту „Регионална културна сарадња на Балкану” / Лела Милошевић // 4 (2000), 219–224.

МИЛОШЕВИЋ, Стефан

769. Настава руског језика и књижевности на Катедри за источне и западне словенске језике и књижевности у периоду од 1945. до 1950. године / Стефан Милошевић // 20 (2016), 610–632. | Резюме

МИЛОШЕВИЋ ЂОРЂЕВИЋ, Нада

770. Припадност књижи : разговори са Слободаном Ж. Марковићем / Милош Јевтић. – Београд : Београдска књига, 2006. – 143. / Нада Милошевић Ђорђевић // 11 (2007), 412–413. | Приказ

МИЉАКОВИЋ, Милорад

771. Интенција говорног чина позива и категоријална ситуација позива у руском и српском језику / Милорад Миљаковић // 19 (2015), 304–311. | Резюме

МИЉКОВИЋ, Никола

772. К разбору фрагмента „Горе и смех” в свержповести „Зангези” Велимира Хлебникова / Никола Миљкович // 19 (2015), 548–556. | Резиме

МИНИЋ, Петар

773. Студентски пројекат „Виртуелни музеј српског језика” и његово место у славистичким студијама на Филолошком факултету Универзитета у Београду / Петар Минић // 20 (2016), 453–459. | Резиме

МИНКОВ, Радослав

774. Особенности языковой игры в российской и болгарской качественной прессе / Радослав Минков // 20 (2016), 278–283. | Резиме

МИРИЋ, Душанка

775. Емоционални модус и говорно понашање / Душанка Мирић // 10 (2006), 86–93. | Резиме

776. Контекст као сигнал модификације значења исказа / Душанка Мирић // 1 (1997), 37–43. | Резиме

777. Модалност и интерогативност : проблем суодноса смисаоних компонената : на материјалу руског и српског језика / Душанка Мирић // 6 (2002), 47–55. | Резиме

778. О могућним даљим правцима примјене руско-српске контрастивне анализе / Душанка Мирић // 4 (2000), 161–166. | Резиме

779. Однос *фонема – глас – графема* као проблем методике наставе руског језика / Душанка Мирић // 3 (1999), 175–180. | Резиме

780. Педесет година рада Катедре за руски језик и књижевност Филозофског факултета у Новом Саду / Душанка Мирић // 16 (2012), 87–91. | Резиме

781. Реакција прихватања као модусно значење у српском и руском језику / Душанка Мирић // 13 (2009), 389–398. | Резиме

782. Руски језик у комуникацији и мисији цркве : функционални стилови, ресурси, жанрови / Ксенија Кончаревић. – Београд : Православни богословски факултет, 2014. – 350. / Душанка Мирић // 18 (2014), 649–651. | Приказ

783. Статус значења дистантности и његов израз у руском и српском језику / Душанка Мирић // 2 (1998), 85–92. | Резиме

784. Студије русистике као избор професије : истраживање фактора мотивације за студије руског језика и књижевности / Душанка Мирић, Светлана Алексић, Милорад Миљковић, Драгана Радевић // 18 (2014), 518–527. | Резиме

785. Фактори и средства конвенционализације субјективног значења / Душанка Мирић // 5 (2001), 113–121. | Резиме

МИРЧЕВСКА БОШЕВА, Биљана

786. Фразеологијата во изучувањето на психолошките феномени / Биљана Мирчевска-Бошева // 19 (2015), 236–240. | Резиме

МИТРИНОВИЋ, Вера

787. Сто година полонистике у Србији : зборник радова са јубиларног научног скупа, јануар 1996. / Гордана Јовановић и др. – Београд : Филолошки факул-

тет : Славистичко друштво Србије, 1996. – 240. / Вера Митриновић // 1 (1997), 170–175. | Приказ

МИТРИЋЕВИЋ ШТЕПАНЕК, Катарина

788. Глаголски префикс у- са значењем ‘извршити кратку вербалну или мичку радњу’ у чешком језику и његови еквиваленти у српском / Катарина Митрићевић Штепанек // 20 (2016), 687–693. | Резюме

789. Деминутиви као средства интензификације у чешком језику и њихови еквиваленти у српском / Катарина Митрићевић-Штепанек // 17 (2013), 336–346. | Резюме

790. Deminutivi sa pejorativnim značenjem u češkom i srpskom jeziku / Katarina Mitrićević-Štepanek // 14 (2010), 247–259. | Resumé

791. Jak psát a jak nepsat česky / Petr Sgall, Jarmila Panevová. – Praha : Univerzita Karlova : Karolinum, 2004. – 197. / Катарина Митрићевић-Штепанек // 10 (2006), 369–373. | Приказ

792. Konverzace v češtině při rodinných a přátelských návštěvách / Jana Hoffmannová, Olga Müllerová, Jiří Zeman. – Praha : Trizonia, 1999. – 256. / Катарина Митрићевић-Штепанек // 6 (2002), 312–316. | Приказ

793. Конфронтативно проучавање чешког и српског језика на примеру деминутива изведених секундарним суфиксима / Катарина Митрићевић-Штепанек // 16 (2012), 531–542. | Resumé

794. Pozitivna subjektivna ocena u okviru ekspresivnog deminutivnog značenja u češkom i srpskom jeziku / Katarina Mitrićević-Štepanek // 11 (2007), 303–319. | Resumé

795. Семантика уништења/оштећења објекта глагола са префиксом у- у чешком језику и њихови еквиваленти у српском / Катарина Митрићевић-Штепанек // 19 (2015), 162–170. | Резюме

796. Co na srdci, to na jazyku : kapitoly z kognitivní lingvistiky / Irena Vaňkova, Iva Nebeská. – Praha : Univerzita Karlova, 2005. – 343. / Katarina Mitrićević-Štepanek // 14 (2010), 337–339. | Приказ

МИТРОПАН, Петар

797. Данашње стање наставе руског језика у нашим школама / Петар Митропан // 2 (1998), 297–301.

МИЋИЋ, Софија

798. Заступљеност српских термина у нашим медицинским лексикографским издањима / Софија Мићић // 12 (2008), 309–316. | Резюме

МИХАЈЛОВИЋ, Јелена

799. Језик и туризам у контексту друштвених прилика / Јелена Михајловић // 11 (2007), 238–243. | Резюме

800. Језик и туризмологија у контексту руско-српске културне условљености / Јелена Михајловић // 16 (2012), 455–462. | Резюме

801. О синонимским могућностима именске рекције у српском и руском језику / Јелена Михајловић // 3 (1999), 181–185. | Резюме

802. Рекција у двојезичним речницима руског и српског језика / Јелена

Михајловић // 2 (1998), 162–168. | Резюме

803. Синтагматске везе и конструкције руског језика туризмoлошке струке у руско-српској условљености / Јелена Михајловић // 19 (2015), 206–214. | Резюме

804. Синтагме са генитивом без предлога у синтаксичким варијантим редовима у руском језику / Александар Терзић. – Београд : Филолошки факултет, 1995. – 282. / Јелена Михајловић // 2 (1998), 268–269. | Приказ

805. Теоријски оквири актуелизације наставе руског језика на вишим школама и факултетима туристичког смера / Јелена Михајловић // 7 (2003), 308–313. | Резюме

МИШКОВИЋ, Бојана

806. Компонентна анализа синонимског низа са доминантом *жагор* у српском и руском језику / Бојана Мишковић // 7 (2003), 154–159. | Резюме

807. Стил и метод у „Глосологији” Андреја Белог / Бојана Мишковић // 12 (2008), 212–218. | Резюме

МЛАДЕНОВИЋ, Александар

808. Археографска истраживања старих српских рукописних књига : пројекат „Опис ћирилских рукописа у Југославији и српских у иностранству” : Народна библиотека Србије, Београд / Александар Младеновић // 2 (1998), 225–230.

809. В. П. Гутков – добитник награде „Павле Ивић” за 2000. годину / Александар Младеновић // 5 (2001), 7–8.

810. Два добитника награде „Павле Ивић” за 2007. годину : Слободан Павловић и Рајна Драгићевић / Александар Младеновић // 12 (2008), 447–448.

811. Две филолошке напомене о рукопису „Студеничког типика” Светога Саве / Александар Младеновић // 13 (2009), 292–295. | Резюме

812. Др Марта Бјелетић – добитник награде „Павле Ивић” за 2006. годину / Александар Младеновић // 11 (2007), 429–430.

813. Др Мирослав Николић – добитник награде „Павле Ивић” за 2001. годину / Александар Младеновић // 6 (2002), 349.

814. Др Радивоје Младеновић – добитник награде „Павле Ивић” за 2002. годину / Александар Младеновић // 7 (2003), 519–520. | Приказ

815. Драгољуб Петровић (са сарадницима) – добитник награде „Павле Ивић” за 2003. годину / Александар Младеновић // 8 (2004), 465.

816. Награда „Павле Ивић” за 2008. годину – ауторском тиму лексикографског дела „Речник српског језика” / Александар Младеновић // 13 (2009), 547.

817. О „Речнику славносрпског књижевног језика” : пројекат „Лексикографска истраживања српског језика”, Матица српска, Нови Сад / Александар Младеновић // 2 (1998), 231–234.

818. Рада Стијовић – добитник награде „Павле Ивић” за 2009. годину / Александар Младеновић // 14 (2010), 371.

819. „Синтакса савременог српског језика”, дело групе аутора добитник награде „Павле Ивић” за 2005. годину / Александар Младеновић // 10 (2006), 407–408.

820. Софија Милорадовић – добитник награде „Павле Ивић” за 2004. годину / Александар Младеновић // 9 (2005), 433.

МОРОЗОВ, Валериј

821. О роли синтаксических пауз и знаков препинания в романе А. С. Пушкина „Евгений Онегин” / Валерий Эдгартович Морозов // 20 (2016), 173–181. | Резиме

МРШЕВИЋ РАДОВИЋ, Драгана

822. Јован Скерлић и Стојан Новаковић о српском књижевном језику / Драгана Мршевић-Радовић // 11 (2007), 371–379. | Резиме

823. Марионете у српској фразеологији / Драгана Мршевић-Радовић // 13 (2009), 365–371. | Резиме

МУДРИ, Александар

824. Назви превозних средстава у пољопривредној лексици при Руснацима у Војводини / Александар Мудри // 18 (2014), 275–281. | Резиме

825. Називи коровских биљака и биљних паразита у пољопривредној лексици код Русина у Војводини / Александар Мудри // 17 (2013), 314–320. | Резиме

826. Називи пољопривредних алатки и справа код војвођанских Русина / Александар Мудри // 16 (2012), 182–198. | Резиме

827. Називи у вези са конопљом и прерадом конопље код Русина у Војводини / Александар Мудри // 19 (2015), 225–230. | Резиме

МУТАВЦИЋ, Предраг

828. Јужнословенски и балкански језици или Да ли је заиста у питању борба Давида са Голијатом? / Предраг Мутавцић, Ивана Трбојевић Милошевић // 18 (2014), 162–178. | Резиме

829. Ко са ђаволом тикве сади... : прилог упоредном проучавању балканске фразеологије / Предраг Мутавцић, Anastassios Kampouris // 20 (2016), 44–72. | Резиме

830. О неким специфичностима преношења српске фразеологије на савремене грчки језик и грчке фразеологије на српски / Предраг Мутавцић, Anastassios Kampouris // 17 (2013), 83–92. | Резиме

831. Погледи балканских идеолога – Вука Караџића, Адамантиоса Кораиса и Самија Фрашерија – на језик и нацију / Предраг Мутавцић, Anastassios Kampouris // 19 (2015), 93–104. | Резиме

МУШОВИЋ, Абдулах

832. Комишност као елемент семантичке структуре фразеологизма : на материјалу руског и српског језика / Абдулах Мушовић // 14 (2010), 96–101. | Резиме

833. Фразеолошке јединице око соматизама у руском и српском језику којима се исказује срџба / Абдулах Мушовић // 2 (1998), 72–77. | Резиме

НАУМОВА, Ана

834. Запад против Востока в философии XX века и романах И. Андрича / Анна Наумова // 20 (2016), 510–514. | Резиме

НЕДЕЉКОВИЋ, Драган

835. Смисао и трајање / Драган Недељковић // 16 (2012), 71–73. | Сећања учесника првог Скупа слависта

НЕДИЋ, Јелена

836. Выражение итеративности в „Зографском”, „Мариинском” и „Ассеманиевом евангелиях” / Елена Валерьевна Недич // 19 (2015), 133–139. | Резиме

837. Лингвокультурологический аспект преподавания русского языка в богословских учебных заведениях / Елена Валерьевна Недич // 18 (2014), 512–517. | Резиме

838. Проучавање итеративности у руском језику / Јелена Недић // 20 (2016), 182–188. | Резюме

НЕНЕЗИЋ, Јулија

839. Евалуација неких елемената текстотеке у уџбеницима руског језика као страног за нефилолошке факултете / Јулија Ненезић // 12 (2008), 326–335. | Резюме

НЕПОП АЈДАЧИЋ, Лидија

840. Деякі аспекти семантичної структури польського мовного образу *квітки* / Лідія Непоп-Айдачич // 17 (2013), 93–101. | Резюме

НЕСТОРОВИЋ ПЕТРОВСКИ, Славица

841. Дар Града Москве Катедре за руски језик и књижевност у Новом Саду / Славица Несторовић-Петровски // 5 (2001), 311–313.

НИКОЛИЋ, Биљана

842. Лингвокултуролошки лексички слој у уџбеницима српског језика за странце / Биљана Николић // 20 (2016), 433–444. | Резюме

НИКОЛИЋ, Видан

843. Stylistyka : модерни међународни часопис / Видан Николић // 4 (2000), 273–277. | Приказ

844. [Third] 3rd International Congress of Dialectologists and Geolinguists : III Међународный конгресс диалектологов и геолингвистов / Видан Николић // 5 (2001), 327–331.

НИКОЛИЋ, Драган

845. Исторический опыт диалога правовых культур : рецепция византийского права в Болгарии и Сербии IX–XIV вв. / Драган Николич, Александар Джерджевич // 12 (2008), 351–357. | Резиме

846. Словенски свет на размеђи племенских савеза и раних држава / Драган Николић // 10 (2006), 286–312. | Резюме

НИКОЛИЋ, Марина

847. Допринос Богдана Терзића неговању српске језичке културе / Марина Николић // 13 (2009), 63–73. | Резюме

848. Нормативна граматика српског језика / Предраг Пипер, Иван Клајн. – Нови Сад : Матица Српска, 2013. – 582. / Марина Николић // 18 (2014), 628–631. | Приказ

НОМАЋИ, Мотоки

849. О русской конструкции типа *У меня все сделано* / Мотоки Номати // 10 (2006), 144–152. | Резюме

850. О так называемом перфекте состояния в словенском языке : в сравнении с другими южнославянскими языками / Мотоки Номачи // 9 (2005), 211–219. | Povzetek

ОБИЖАЈЕВА, Марина

851. Митрополит Стефан (Стратимирович) о достоинстве славянских языков : из переписки 1796–1804 гг. / Марина Обижаева // 8 (2004), 43–48. | Резиме

852. Славяно-греко-латинские основы грамматической и административной деятельности Стефана Вуяновского / Марина Обижаева // 7 (2003), 160–167. | Резиме

ОБУЋИНА, Предраг

853. О једном теоријско-методолошком проблему польско-српских контрастивних синтакстичких студија / Предраг Обућина // 16 (2012), 215–225. | Резюме

854. Појам синтаксичке акомодације и њен однос према конгруенцији и рекцији / Предраг Обућина // 12 (2008), 293–297. | Streszczenie

855. Polisemia i homonimia w terminologii / Predrag Obućina // 9 (2005), 506–509. | Настава польског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

856. Poljsko-srpskohrvatski rečnik biljaka : sa srpskohrvatsko-poljskim indeksom = Polsko-serbskochorwacki słownik roślin : z indeksem serbskochorwacko-polskim / Dušan-Vladislav Pažderski. – Gdańsk : GP Art, Zasp, 2002. – 194. / Предраг Обућина // 7 (2003), 501–502. | Приказ

857. Славистика и србистика у граду липа / Предраг Обућина // 11 (2007), 356–361. | Rezime

858. Учтиво обраћање у српском и польском језику / Предраг Обућина // 5 (2001), 99–112. | Резюме

859. ОДЛУКЕ Одбора за доделу Награде „Павле и Милка Ивић” за 2015. годину // Славистика. – 20 (2016), 751–754.

ОКАНО, Канаме

860. Глаголи кретања у води/на води у русинском језику / Канаме Окано // 20 (2016), 208–213. | Резюме

ОРГОЊОВА, Олга

861. Kulturni kontekst reklamnog iskaza u zapadnoslovenskom regionu / Oljga Orgonjova // 13 (2009), 214–221. | Resumé

ОРЕХОВА, Ирина

862. Русский язык на рубеже тысячелетий / Ирина А. Орехова // 5 (2001), 132–134. | Резиме

ОРЛОВСКИ, Јан

863. Маријан Јакубец : 1910–1998. / Јан Орловски ; с пољског рукописа превела М. М. [Марија-Магдалена] К. [Косановић] // 3 (1999), 367.

ОТАШЕВИЋ, Алма

864. Српско-руски ономастички речник / Алма Оташевић, Ђорђе Оташевић // 6 (2002), 85–89. | Резиме

ОТАШЕВИЋ, Ђорђе

865. Међународни научни скуп о лексикографији и лексикологији „Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе” : Београд–Нови Сад, 10–12. априла 2001. године / Ђорђе Оташевић // 6 (2002), 349–351.

866. Нова хибридна лексика у српском и руском језику / Ђорђе Оташевић // 2 (1998), 99–102. | Резиме

867. Реч – Смисао – Сазнање : студије из лексичке семантике / С. Ристић, М. Радић-Дугоњић. – Београд : Филолошки факултет Београдског универзитета, 1999. – 276. – (Монографије ; 88) / Ђорђе Оташевић // 4 (2000), 290–293. | Приказ

868. Социокултуролошки аспект српских и руских речника страних речи / Ђорђе Оташевић // 10 (2006), 94–98. | Резиме

ПАВЛОВИЋ, Звездана

869. О неким ишчезлим географским терминима и топонимима насталим од њих : са освртом на исте типове у руским говорима / Звездана Павловић // 6 (2002), 274–281.

ПАВЛОВИЋ, Пуриша

870. Славистика и УНЕСКО / Пуриша А. Павловић // 5 (2001), 307–311.

ПАВЛОВИЋ, Тања

871. Жив са значењем *сиров* у руском и српском језику / Тања Павловић // 9 (2005), 133–137. | Резиме

872. Изрази *ружње живот* и *жива ватра* у контексту словенских народних вјеровања и митолошког мотива борбе громовника и змаја / Тања Павловић // 2 (1998), 135–139. | Резиме

873. Утицај народне етимологије на схватање хришћанских празника и њихов пагански подтекст у народној култури / Тања Павловић // 17 (2013), 161–171. | Резиме

ПАВЛОВИЋ ШАЈТИНАЦ, Маја

874. Лингводидактички аспект појма *лексички минимум* на корпусу удбеника руског језика за студенте нефилолошког факултета / Маја Павловић Шајтинац,

Мирослав Терзић // 18 (2014), 543–550. | Резюме

875. Развој руских речника у српској русистици / Маја Павловић-Шајтинац // 16 (2012), 417–423. | Резюме

876. Семантизација полисемичких лексема у настави руског језика на српском говорном подручју / Маја Павловић-Шајтинац // 15 (2011), 277–282. | Резюме

877. Семантизација речничког чланка у школским речницима / Маја Павловић-Шајтинац // 19 (2015), 365–369. | Резюме

878. Школски речници у настави руског језика / Маја Павловић-Шајтинац // 17 (2013), 401–406. | Резюме

ПАВЛОВИЧ, Жанета

879. Uniwersytet Sofijski oczami studentów filologii polskiej : obraz Polski i Polaków / Żaneta Pawłowicz // 9 (2005), 482–485. | Настава пољског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

ПАЖЋЕРСКИ, Душан-Владислав

880. О уџбеницима српског језика у Пољској : Ćwiczenia z gramatyki języka serbskiego / Irena Sawicka ; konsultacja językowa Boško Vučenović i Milan Duškov. – 2. vyd. – Toruń : Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2003. – 143. / Душан-Владислав Пажћерски // 9 (2005), 381–385. | Приказ

ПАЈОВИЋ, Стефан

881. Библиографија Михаила Бахтина на српском језику / Стефан Пајовић // 19 (2015), 576–582.

ПАНАОТОВИЋ, Мелина

882. Драмски „Океан” Леонида Андрејева : један осврт на драмско стваралаштво Л. Андрејева у периоду од 1905. до 1910. године / Мелина Панаотовић // 17 (2013), 37–42. | Резюме

883. Драмско стваралаштво Леонида Андрејева у српској култури на крају 20. века : од 70-их до данас / Мелина Панаотовић // 13 (2009), 232–240. | Резюме

884. Мотив сна у „Ујкином сну” на сцени СНП / Мелина Панаотовић // 11 (2007), 83–90. | Резюме

885. Одабир срца уз увек присутан хладан истраживачки ум : Славистичке компаративне теме / Богдан Косановић. – Нови Сад : Old commerce, 2006. – 278. / Мелина Панаотовић // 11 (2007), 419–422. | Приказ

886. Публицистика и есејистика Леонида Андрејева : сведочанство времена и прожимања култура / Мелина Панаотовић // 15 (2011), 67–74. | Резюме

887. Специфики художественног плана в творчестве Л. Н. Толстого и А. П. Чехова / Мелина Панаотовић // 16 (2012), 579–584. | Резюме

888. Студентске драме Леонида Андрејева : биографија и фикција / Мелина Панаотовић // 18 (2014), 392–399. | Резюме

889. Три тумачења једног књижевног текста : књижевност-филм-позориште : на материјалу романа „Обломов” И. Гончарова : анализа принципа, а не примера као таквог / Мелина Панаотовић // 10 (2006), 249–258. | Резюме

ПАНИЋ, Јелка

890. Христообразность героя поэмы „Москва – Петушки” Венедикта Ерофеева / Елка Панич // 7 (2003), 271–275. | Резиме

ПАНТЕЛИЋ МЛАДЕНОВИЋ, Јелена

891. Страни језици у функцији струке / Јелена Пантелић-Младеновић // 2 (1998), 205–209. | Резюме

ПАНТИЋ, Драго

892. Педагошке идеје Ј.Н. Толстоја / Драго Пантић // 14 (2010), 16–22. | Резюме

ПАНФИЛОВА, Ф. В.

893. Участие средней школы при посольстве России в Сербии и Черногории в работе „Зимней школы” / Ф. В. Панфилова // 10 (2006), 423–424.

ПАПРИЋ, Маријана

894. Матерњи језик и структура уџбеника страног (руског) језика / Маријана Папрић // 18 (2014), 505–511. | Резюме

895. Матерњи језик и теорија часа / Маријана Папрић // 17 (2013), 375–380. | Резюме

896. Продуктивне и рецептивне компетенције у курикулумима за руски језик на факултетима друштвено-хуманистичког профила / Маријана Папрић // 19 (2015), 359–364. | Резюме

ПАРФЈОНОВА, Нина

897. Русская историческая антропонимия в аспекте лингвокультурологии / Нина Никифоровна Парфёнова // 19 (2015), 11–17. | Резиме

ПАУНОВИЋ РОДИЋ, Стефана

898. Метафоричка концептуализација женствености у словачком и српском језику / Стефана Пауновић Родић // 20 (2016), 672–686. | Резюме

899. Методика наставе правописа код студената словачког језика као страног / Стефана Пауновић Родић // 14 (2010), 210–215. | Resumé

900. Михал Тир : 1942–2013. / Стефана Пауновић Родић // 17 (2013), 537–538.

901. О неким примарним предлозима у словачком, чешком, пољском и српском језику / Стефана Пауновић // 13 (2009), 204–213. | Resumé

902. Проблем рода у фразеолошким и паремиолошким изворима словачког и српског језика / Стефана Пауновић Родић // 19 (2015), 253–260. | Резюме

903. Tlmočník ako rečník / Silvia Vertanová, Marcela Andoková, Pavol Štubňa, Stanislava Moyšová. – Bratislava : Univerzita Komenského, 2015. – 231. / Стефана Пауновић Родић, Хелена Љос Иворицова // 20 (2016), 730–732. | Приказ

904. Frazeologické štúdie VI : hudobné motívy vo frazeológii / ed. Mária Dobríková. – Bratislava : Univerzita Komenského, 2014. – 373. / Стефана Пауновић Родић // 19 (2015), 606–608. | Приказ

ПЕЈАНОВИЋ, Ана

905. Етнокултурни концепт *род* у „Горском вијенцу” / Ана Пејановић // 12 (2008), 298–308. | Резюме

906. Словарь устойчивых сравнений русского языка : синонимо-антонимический : около 1500 единиц / В. М. Огольцев. – Москва : Русские словари : АСТ : Астрель, 2001. – 800. / Ана Пејановић // 7 (2003), 461–464. | Приказ

ПЕНТКОВСКА, Татјана

907. Переводческие стратегии в древних и современных текстах : настоящее историческое / Татьяна Викторовна Пентковская, Анастасия Викторовна Уржа // 17 (2013), 173–180. | Резиме

908. Прагматические функции глосс в древних и современных русских переводах / Татьяна Викторовна Пентковская, Анастасия Викторовна Уржа // 20 (2016), 589–597. | Резиме

ПЕРИЋ, Драгољуб

909. Шаманска борба зооморфних јунака у словенској епици / Драгољуб Перић // 12 (2008), 174–182. | Резюме

ПЕРКУЧИН, Слободанка

910. Историјска граматика руског језика : историјска филолошка дисциплина на студијама русистике / Слободанка Перкучин // 17 (2013), 102–111. | Резюме

911. Јединствени модел система наставе дијахронијских дисциплина у високошколској русистици у српској говорној и социокултурној средини / Слободанка Перкучин // 15 (2011), 325–338. | Резюме

912. Практични аспект наставе историјске граматике и изучавање савременог руског језика / Слободанка Перкучин // 16 (2012), 380–388. | Резюме

913. Старословенски језик : примарна историјска филолошка дисциплина на студијама русистике / Слободанка Перкучин // 16 (2012), 566–578. | Резюме

914. Улога предмета историјског филолошког подручја у формирању профила филолога-русисте на нашим универзитетима / Слободанка Перкучин // 15 (2011), 293–300. | Резюме

ПЕРОВА, Јекатерина

915. Семантические контексты слова *град* в христианском мировосприятии / Екатерина Юрьевна Перова // 20 (2016), 20–26. | Резиме

ПЕТАКОВИЋ, Славко

916. Братство VIII (2004) / Славко Петаковић // 9 (2005), 419–420. | Приказ

917. Зборници НССУВД 32, 1–2 (2002); НССУВД 33, 1–2 (2003) / Славко Петаковић // 9 (2005), 408–416. | Приказ

918. [Тридесет четврти] 34. Научни састанак слависта у Вукове дане / Славко Петаковић // 9 (2005), 434–436.

ПЕТКОВИЋ, Ивана

919. Пикарски елементи у роману „Одисеј Полихронијадес” К. Н. Леонтјева / Ивана Петковић // 16 (2012), 293–300. | Резюме

ПЕТРОВ, Ана

920. Изучавање српског језика на Филолошком факултету Масариковог универзитета у Брну / Ана Петров, Бојана Матић // 11 (2007), 347–350. | Resumé

921. Креативно писање у настави српског језика као страног / Ана Петров // 13 (2009), 487–495. | Resumé

922. Креативно писање у настави српског језика као страног : средњи ниво / Ана Петров // 14 (2010), 309–315. | Resumé

ПЕТРОВИЋ, Владислава

923. Функционално-стилска обележја синтаксичких средстава у поетском тексту / Владислава Петровић // 3 (1999), 112–120. | Резюме

ПЕТРОВИЋ, Вук

924. Књижевноисторијска генеза форме као темељ херменеутике : руски модел и његово остварење код Ћ. Вуковића / Вук Петровић // 20 (2016), 115–126. | Резюме

ПЕТРОВИЋ, Срђан

925. Дидактичке игре у настави руског језика / Срђан Петровић // 17 (2013), 388–400. | Резюме

926. Илустративни материјал у актуелним уџбеницима руског језика за почетну етапу учења : културолошки аспект / Срђан Петровић // 19 (2015), 51–71. | Резюме

927. Језик интернет рекламе на српском и руском језику / Срђан Петровић, Стефан Милошевић // 14 (2010), 143–152. | Резюме

928. О лексици из сфере монашке духовности у руском и српском језику / Срђан Петровић // 20 (2016), 271–277. | Резюме

929. Стереотип духовности у језичкој свести говорника руског и српског језика : на материјалу асоцијативних речника / Срђан Петровић // 19 (2015), 285–295. | Резюме

930. [Шеста] VI међународна летња квалификациона школа, Варна, 18–22. август 2014. / Срђан Петровић // 18 (2014), 656–657.

ПЕТРОВИЋ, Сретен

931. О културолошким истраживањима источне Србије / Сретен Петровић // 2 (1998), 235–240.

ПЕТРОВИЋ ФИЛИПОВИЋ, Мирјана

932. Осврт на недовршено дело у руској књижевности : Пушкин и Гнедов / Мирјана Петровић-Филиповић // 17 (2013), 218–223. | Резюме

933. Реалност, метареализам и стваралаштво Аркадија Драгомошченка / Мирјана Петровић-Филиповић // 16 (2012), 599–611. | Резюме

ПЕТРОВСКА, Лесја

934. Відображення емоційного стану людини у фразеології : на матеріалі фразеологізмів української і болгарської мов / Лесја Петровська // 8 (2004), 324–329. | Резюме

935. Има ли среће у несрећи? : разумевање *среће* у фразеологији јужносло-

венских језика / Лесја Петровска // 15 (2011), 149–155. | Резюме

936. Концептуалізація просторових відношень в українській та сербській мовах / Леся Петровська // 16 (2012), 199–205. | Резиме

ПЕШИКАН ЉУШТАНОВИЋ, Љильана

937. Топос пута у српској народној бајци / Наташа Станковић-Шошо. – Београд : Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2006. – 293. / Љильана Пешикан-Љуштановић // 12 (2008), 421–423. | Приказ

938. Фолклорна збирка у делу Павла Ровинског „Црна Гора у прошлости и садашњости” / Љильана Пешикан-Љуштановић // 12 (2008), 155–163. | Резюме

ПЕШКОВА, Михаела

939. Роль России в чешской художественной литературе начала ХХІ века / Michaela Pešková // 19 (2015), 77–84. | Резиме

ПИВНИЧКИ, Јасмина

940. Рецепција Толстојевих приповедака у основној школи / Јасмина Пивнички // 14 (2010), 49–55. | Резюме

ПИЖУРИЦА, Мато

941. Повеле и писма деспота Стефана : текст, коментари, снимци / Александар Младеновић. – Београд : Чигоја штампа, 2007. – 510. – (Повеле ; 2) / Мато Пижурица // 12 (2008), 437–439. | Приказ

942. Повеле кнеза Лазара / Александар Младеновић. – Београд : Чигоја штампа, 2003. – 367. / Мато Пижурица // 7 (2003), 516–518. | Приказ

ПИЛИПЕНКО, Глеб

943. Грамматические очерки : Граматички огледи / Владимир Гутков. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2013. – 189. – (Славистичка библиотека ; 10) / Глеб Пилипенко // 18 (2014), 631–633. | Приказ

ПИПЕР, Предраг

944. Асоцијативни речници словенских језика и етнокултурни стереотипи / Предраг Пипер // 7 (2003), 22–32. | Резюме

945. Глагольный категориал : Das verbale Kategorial / Бранко Тошовић. – Ополе ; Грац : Instytut Filologii Polskiej, Instytut für Slawistik, 1998. – 125. / Предраг Пипер // 3 (1999), 314–318. | Приказ

946. Два века српске филологије кроз два века новије историје српског народа / Предраг Пипер // 8 (2004), 26–35. | Резюме

947. Двеста осамдесет година руског језика у српским школама / Предраг Пипер // 10 (2006), 17–24. | Резюме

948. Зборник о руским славистима : Профессора–слависты П. А. Дмитриев и Г. И. Сафронов в воспоминаниях своих коллег, друзей, учеников / ред. А. С. Герд, Н. К. Жакова. – Санкт–Петербург : Издательство Санкт–Петербургского университета, 2006. – 186. / Предраг Пипер // 11 (2007), 407–410. | Приказ

949. Интеграционные и дезинтеграционные процессы в России / В. П.

Федоров. – Москва : РАН, Институт Европы, 2002. / Предраг Пипер // 7 (2003), 481–487. | Приказ

950. Језичка страна глобализације у словенским језицима / Предраг Пипер // 9 (2005), 19–28. | Резюме

951. Кирил Свинарски : 1916–2004. / Предраг Пипер // 8 (2004), 496–497.

952. Конфронтациона проучавања српског и других словенских језика / Предраг Пипер // 1 (1997), 123–125.

953. Лингвистичке актуелности 1, 2, 3 (1999); 4 (2000) / Предраг Пипер // 5 (2001), 281–284. | Приказ

954. Љубо Милинковић : 1944–2009. / Предраг Пипер // 14 (2010), 415–420. + библиографија

955. Научни скуп „Српска библиографија данас” : Нови Сад, Матица српска, 9–10. децембар 2004. / Предраг Пипер // 9 (2005), 443–445.

956. О актуелном статусу наставе руског језика у Србији : прилог дискусији / Предраг Пипер // 6 (2002), 377–379.

957. О библиографској делатности Катедре за славистику и Славистичког друштва Србије / Предраг Пипер // 9 (2005), 425–427.

958. О српским и руским политичким метафорама просторних односа / Предраг Пипер // 1 (1997), 21–30. | Резюме

959. О типолошким истраживањима у српској лингвистичкој славистици / Предраг Пипер // 4 (2000), 17–24. | Резюме

960. Перспективе српске славистике / Предраг Пипер // 16 (2012), 80–86. | Резюме

961. Поводом отварања изложбе „Словенска књига” на дан Светих Ћирила и Методија / Предраг Пипер // 4 (2000), 327–328.

962. Предели славистике : разговори са Горданом Јовановић / Милош Јевтић. – Београд : Београдска књига, 2008. – 126. – (Одговори ; 178) / Предраг Пипер // 13 (2009), 536–539. | Приказ

963. Проспект синтаксе руског језика у поређењу са српском : на примеру категорије социјативности / Предраг Пипер // 6 (2002), 19–29. | Резюме

964. Проспект српске синтаксе у светлу словенске синтаксичке типологије / Предраг Пипер // 2 (1998), 22–29. | Резюме

965. Проф. др Сава Пенчић : живот и дело : зборник саопштења са Округлог стола одржаног у Нишу 3.12.2004. – Ниш, 2005. – 148. / Предраг Пипер // 10 (2006), 361–363. | Приказ

966. Проф. др хаб. Владислав Лубаш и српска славистика / Предраг Пипер // 18 (2014), 673–676.

967. Са украјинским у свет : изговор / приредиле и превеле Људмила Поповић и Милена Ивановић. – Београд : Агенција Матић, 2004. – 189. / Предраг Пипер // 10 (2006), 387–388. | Приказ

968. Славистички погледи Богдана Терзића / Милош Јевтић. – Београд : Партенон : Београдска књига, 2006. – 183. / Предраг Пипер // 11 (2007), 410–412. | Приказ

969. Српска и словеначка граматика у огледалу руске / Предраг Пипер // 3 (1999), 150–167. | Резюме

970. Сумрак српске ћирилице / Драгољуб Петровић. – Нови Сад : Ћирилица, 2005. – 149. / Предраг Пипер // 10 (2006), 396–398. | Приказ

971. Увод в сравнителната граматика на славянските езици / Лили Лашкова. – София : Издателска къща Емас, 2000. – 223. / Предраг Пипер // 5 (2001), 293–296. | Приказ

972. Украјинска и српска граматика у светлу типолошких поређења / Предраг Пипер // 8 (2004), 280–289. | Резюме

973. Учитель многим поколењима слависта / Предраг Пипер // 13 (2009), 11–17.

974. Уџбенички комплет „Родничок” за наставу руског језика у 1. разреду основне школе Људмиле Поповић и Јелене Гинић / Предраг Пипер // 8 (2004), 447–448. | Приказ

975. Фонетика руског језика у поређењу са српским / Александар Терзић. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2003. – 285. / Предраг Пипер // 7 (2003), 509–512. | Приказ

ПОПОВА, З. П.

976. Отражение системных отношений в новой версии „Лексических минимумов” современного русского языка / З. П. Попова // 11 (2007), 194–197. | Резюме

ПОПОВИЋ, Драгана

977. Анализа перформативних глагола из групе апелатива : на материјалу руског и српског језика / Драгана Поповић // 15 (2011), 316–324. | Резюме

978. Један поглед на изражавање савета у руском и српском језику / Драгана Поповић // 16 (2012), 143–150. | Резюме

979. Теорија говорних жанрова : актуелни правац руске лингвистике / Драгана Поповић // 15 (2011), 195–201. | Резюме

ПОПОВИЋ, Људмила

980. Veličina malih : poetika regionalnih i malih književnih tradicija : monografija / Julijan Tamaš. – Novi Sad : Vojvodanska akademija nauka i umetnosti, 2008. – 290. – (Monografije ; 2) / Људмила Поповић // 14 (2010), 350–353. | Приказ

981. Гендерни аспект језичке слике стварности Украјинаца и Срба / Људмила Поповић // 10 (2006), 68–85. | Резюме

982. Илокутивни и референцијални аспект геста / Људмила Поповић // 7 (2003), 168–174. | Резюме

983. Језичка слика стварности Украјинаца и Срба са компаративног аспекта когнитивне анализе / Људмила Поповић // 8 (2004), 290–305. | Резюме

984. Ново у контрастивним истраживањима украјинске и српске граматике : поводом 20 година украјинистике на Београдском универзитету / Људмила Поповић // 16 (2012), 92–101. | Резюме

985. О украјинској књижевности у Србији у XXI веку / Људмила Поповић // 19 (2015), 462–478. | Резюме

986. Посматрач и његова улога у концептуализацији просторних односа у језику : на примеру контрастивне анализе глагола кретања у српском и украјинском језику / Људмила Поповић // 13 (2009), 399–410. | Резюме

987. Стереотип језика у украјинској језичкој слици стварности / Људмила Поповић // 9 (2005), 144–154. | Резюме

988. Типологија комуникативних функција исказа и њихов језички израз у српском и украјинском језику / Људмила Поповић // 2 (1998), 103–108. | Резюме

989. Традиција и перспективе развоја националне идеје у украјинској поезији / Људмила Поповић // 5 (2001), 317–322.

990. Украјинско-српске славистичке везе у 19. и 20. веку / Људмила Поповић // 12 (2008), 138–148. | Резюме

991. Утицај фразеологизације предиката на структуру његових аргумената / Људмила Поповић // 7 (2003), 65–73. | Резюме

ПОСПИШИЛ, Иво

992. Арел – славистика – компаративистика / Иво Поспишил // 14 (2010), 217–225. | Резиме

993. Юбилейный год Л. Штура в словацких изданиях чешским взглядом / Иво Поспишил // 20 (2016), 633–639. | Резиме

994. Konferencie v Opole : spoločný projekt stylistiky a poetiky na počátku nového tisíciletí / Ivo Pospíšil // 6 (2002), 351–353.

995. Международная славистика : организация, коммуникация, структура, методология / Ivo Pospíšil // 18 (2014), 127–148. | Резиме

996. О международных организациях, изучающих славянский арел / Иво Поспишил // 14 (2010), 372–375.

997. Памяти Славомира Волльмана : 1925–2012. / Иво Поспишил // 16 (2012), 725–728.

998. Советский Союз и советская культура в восприятии Бржетислава Палковского : „За советской цивилизацией” 1936 / Иво Поспишил // 16 (2012), 463–472. | Резиме

999. Средняя Европа и литературоведческая славистика / Иво Поспишил // 9 (2005), 35–53. | Резиме

1000. Стих и језик / Мирослав Ж. Чаркић. – Београд : Међународно удружење Стил : Институт за српски језик САНУ, 2013. – 642. / Иво Поспишил // 18 (2014), 637–641. | Приказ

ПРАВДА, Јелена

1001. „В мире русского языка” : проспект пособия для занятий по русскому языку и русской культуре / Елена А. Правда // 6 (2002), 184–188. | Резиме

1002. [Девятый] IX конгресс МАПРЯЛ в Братиславе : 16–21 августа 1999 г. / Елена Правда // 4 (2000), 329–333.

1003. Обучение иностранцев русской орфографии и пунктуации : из опыта работы в инославянской среде / Елена А. Правда // 4 (2000), 139–144. | Резиме

1004. Предложения с окказиональными обозначениями признаков-состояний в русском языке / Елена А. Правда // 1 (1997), 44–48. | Резиме

1005. Словоформы окказионального характера в поэзии М. Цветаевой и проблемы подготовки иностранных филологов-русистов / Елена А. Правда // 2 (1998), 116–126. | Резиме

1006. Способы обозначения признаков-состояний в сербском языке : в сопоставлении с русским и словацким языками / Елена А. Правда // 5 (2001), 65–70. | Резиме

ПРАЛИЦА, Оливера

1007. Proces žargonizacije u srpskom jeziku : sufiksacija kao tvorbeni mehanizam / Olivera Pralica // 12 (2008), 457–460. | Округли сто студената славистике „Електронски дискурс српског и других словенских језика”

1008. ПРЕДЛОГ за доделу Повеле „Радован Кошутић” за 2015. годину // Славистика. – 20 (2016), 755–758.

1009. ПРЕДРАГ Пипер и Иван Клајн : добитници награде Павле Ивић за 2013. годину // 18 (2014), 657–659.

ПРОХВАТИЛОВА, Олга

1010. Жанрова специфика православной молитвы / О. Прохватилова // 12 (2008), 337–350. | Резиме

ПРОХОРОВА, Анжела

1011. Концепт *праведност* у српском и руском језику / Анжела Прохорова // 13 (2009), 157–163. | Резиме

1012. Примена мапа ума у настави руског језика / Анжела Прохорова // Славистика. – 17 (2013), 407–411. | Резиме

ПУШКИН, Сергеј

1013. Евразийцы о евразийской цивилизации / Сергей Николаевич Пушкин // 18 (2014), 61–76. | Резиме

1014. Славянофилы о славянах, культуре и цивилизации / С. Н. Пушкин // 17 (2013), 27–36. | Резиме

РАДЕНКОВИЋ, Љубинко

1015. Речник митолошких бића Јужних Словена / Љубинко Раденковић // 11 (2007), 37–43. | Резиме

РАДИЋ ДУГОЊИЋ, Милана

1016. О улози лингвокултуролошких јединица у настави страног језика / Милана Радић Дугоњић // 7 (2003), 289–294. | Резиме

1017. Принципи састављања лексичког минимума и Заједнички европски оквир усвајања страних језика / Милана Радић-Дугоњић // 8 (2004), 254–260. | Резиме

1018. Проблеми у почетној настави руског језика за студенте филологије / Милана Радић Дугоњић // 4 (2000), 123–128. | Резиме

1019. Руска емиграција у српској и другим словенским културама : међународни научни симпозијум, 20, 21. и 22. новембра 1997. године, Београд, Сремски Карловци / Милана Радић-Дугоњић // 2 (1998), 309–311.

РАДОВАНОВИЋ, Анђела

1020. Фразеосемантичка поља *живот* и *смрт* у језику руских бајки : лингвокултуролошки и преводилачки аспект / Анђела Радовановић // 20 (2016), 321–329. | Резиме

РАДОВАНОВИЋ, Јелена

1021. Ономастика у настави руског језика : теоријски аспекти и уџбеничка реализација / Јелена Радовановић // 20 (2016), 400–406. | Резюме

1022. Педесет четврти Скуп слависта Србије, Београд, 12–14. фебруар 2016. године / Јелена Радовановић // 20 (2016), 744–746.

1023. *Примењена лингвистика и методика наставе страних језика* : однос термина у различитим језичким срединама / Јелена Радовановић // 19 (2015), 333–339. | Резюме

1024. Семиотичка средства у функцији рекламе на Интернету у Русији и Србији : на примеру банака и банкарских услуга / Јелена Радовановић // 18 (2014), 300–307. | Резюме

РАДОВАНОВИЋ, Маја

1025. О једној језичкој универзалији : конструкције модалних глагола с инфинитивом у руском и другим словенским језицима / Маја Радовановић, Дојчил Војводић // 9 (2005), 103–117. | Резюме

1026. О једном старијем, али веома актуелном издању : Эхо русской разговорной речи / С. Моравский. – Leipzig : Verlag von Rud. Giegler, 1902. – 191. / Маја Радовановић // 9 (2005), 387–390. | Приказ

РАДОВАНОВИЋ, Милан

1027. Вредновање Вукове језичке реформе у руској науци / Милан Радовановић // 19 (2015), 105–111. | Резюме

РАДОВИЋ, Дијана

1028. Креативни потенцијал руске граматике = Креативный потенциал русской грамматики / Е. Н. Ремчукова. – 2-е изд, испр. и доп. – Москва : Либроком, 2011. – 224. / Дијана Радовић // 19 (2015), 590–595. | Приказ

РАДОЈЕВИЋ, Алина

1029. Задушнице некад и данас : пољско-српске паралеле / Алина Радојевић // 3 (1999), 346–347. | Мицкјевичеви дани у Београду

РАДОЈЕВИЋ, Јован

1030. Проблем пола у „Роману с кокаином” М. Агејева / Јован Радојевић // 14 (2010), 56–61. | Резюме

РАДОЈЧИЋ, Драгана

1031. Метафоре и еуфемизми у политичком дискурсу : српско-руско-украјинска паралела / Драгана Радојчић // 17 (2013), 413–420. | Резюме

1032. Неке временске конструкције у руском, украјинском и српском језику / Драгана Радојчић // 19 (2015), 541–547. | Резюме

1033. Прилози *назло, нарочито, наперекор* и њихови српски еквиваленти / Драгана Радојчић // 20 (2016), 236–241. | Резюме

РАДОЈЧИЋ, Ружица

1034. Граматика руског језика за основну школу у контексту дидактичких граматика руског језика у српској говорној средини / Ружица Радојчић // 16 (2012), 409–416. | Резюме

1035. Дидактичка граматика као предмет лонгитудалног проучавања / Ружица Радојчић // 20 (2016), 371–379. | Резюме

1036. Именице са теличном семантиком у руском језику у поређењу са српским / Ружица Радојчић // 15 (2011), 182–188. | Резюме

1037. Именички суфикси у руском војном терминосистему у поређењу са српским / Ружица Радојчић // 17 (2013), 295–301. | Резюме

1038. Лексеме *военный, воинский, войсковой, воинственный* и њихови српски еквиваленти / Ружица Радојчић // 18 (2014), 282–290. | Резюме

1039. Руска и српска војна лексика у фразеологизмима и метафорама / Ружица Радојчић // 19 (2015), 241–248. | Резюме

1040. [Сто] 100 година славистике у Србији : зборник реферата издат 30 година касније / ур. Богољуб Станковић. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2007. – 214. / Ружица Радојчић // 12 (2008), 435–436. | Приказ

РАДУЛОВИЋ, Оливера

1041. Архетипска естетика Ф.М. Достојевског и И. Андрића / Оливера Радуловић // 15 (2011), 55–66. | Резюме

1042. Рецепција Толстојевог романа „Ана Карењина” : могућности иновације методичких модела у настави и контекстуализације романима из руске и српске књижевности / Оливера Радуловић // 14 (2010), 32–38. | Резюме

РАИЧЕВИЋ, Вучина

1043. Грађевинско-архитектонски руско-српски речник-минимум / Надежда Лаиновић–Стојановић. – Ниш : Грађевинско-архитектонски факултет, 2007. – 80. / Вучина Раичевић // 12 (2008), 431–432. | Приказ

1044. Грешке ученика у настави руског језика као методички проблем / Вучина Раичевић // 9 (2005), 252–261. | Резюме

1045. Допринос Л. В. Шчербе развоју методике наставе страних језика / Вучина Раичевић // 18 (2014), 477–483. | Резюме

1046. Збирка писаних припрема за часове руског језика у основној школи : са дидактичким материјалом / Ванда Вујисић. – Бијело Поље : Пегаз, 2003. – 244. / Вучина Раичевић // 8 (2004), 455–457. | Приказ

1047. Когнитивна психологија и настава страних језика : на примеру когнитивно-комуникативног метода / Вучина Раичевић // 19 (2015), 327–332. | Резюме

1048. Комуникативна компетенција као категорија и циљ савремене наставе руског језика / Вучина Раичевић // 13 (2009), 168–175. | Резюме

1049. Креативност и учење језика / Вучина Раичевић // 11 (2007), 320–331. | Резюме

1050. Лингвометодички приступ концепцији и конкретизацији циља и зада- така наставе страног (руског) језика на нефилолошким факултетима / Вучина Раичевић // 2 (1998), 199–204. | Резюме

1051. Мотивациона функција социокултурних садржаја у уџбеницима руског језика / Вучина Раичевић // 10 (2006), 57–67. | Резюме

1052. На шездесетогодишњицу рођења проф. др Милане Радић Дугоњић : 1952–2008. / Вучина Раичевић // 17 (2013), 448–453.

1053. Нови наставни програми страних језика у духу реформе школства и у светлу пројекта Савета Европе за живе европске језике / Вучина Раичевић // 8 (2004), 261–270. | Резюме

1054. О садржају појмова *приступ настави* и *технологија наставе* у методици наставе страних језика / Вучина Раичевић // 14 (2010), 178–183. | Резюме

1055. Основни задаци дидактичко-методичке припреме будућих професора руског језика / Вучина Раичевић // 16 (2012), 373–379. | Резюме

1056. Превођење у настави страних језика : функција, место и задаци / Вучина Раичевић // 20 (2016), 388–393. | Резюме

1057. Прилог питању усклађивања терминосистема методике наставе страних језика / Вучина Раичевић // 17 (2013), 367–374. | Резюме

1058. Прилози историји српске славистике : биобиблиографска грађа / Предраг Пипер. – Београд : Чигоја штампа : Филолошки факултет, 2011. – 735. / Вучина Раичевић // 16 (2012), 690–691. | Приказ

1059. Руско–српски и српско–руски речник : за основну школу / Богољуб Станковић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. – 697. / Вучина Раичевић // 9 (2005), 416–419. | Приказ

1060. Славистика – србистика : изабрани радови / В. П. Гутков ; превела Вукосава Ђапа-Иветић ; ред. Богдан Терзић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : Вукова задужбина ; Нови Сад : Матица српска, 2005. – 171. / Вучина Раичевић // 10 (2006), 388–392. | Приказ

1061. Српски еквиваленти руских радних глаголских придева у језику струке / др Надежда Лаиновић-Стојановић. – Ниш : Просвета, 1998. – 161. / Вучина Раичевић // 3 (1999), 310–314. | Приказ

1062. Српско-руски речник / Радослав Бошковић. – Београд : Јасен, 2013. – 1070. / Вучина Раичевић // 18 (2014), 636–637. | Приказ

1063. Стојадин Костић у српској методици наставе руског језика / Вучина Раичевић // 12 (2008), 85–94. | Резюме

1064. Tehnički rečnik : rusko-srpski / Mr Milena Slavić, dr Ljubica Nestorov, dr Ivan Nestorov. – Beograd : Tehnička knjiga, 1997. – 417. / Вучина Раичевић // 2 (1998), 279–281. | Приказ

1065. Улога, статус и актуелни задаци лингвокултурологије / Вучина Раичевић // 15 (2011), 258–266. | Резюме

РАКИТОВА, Лилија

1066. Писательская публицистика 1917–1921 годов : жанрово-тематический аспект : на примере очерков А. И. Куприна / Лилия Ракитова // 20 (2016), 527–532. | Резиме

РАКОВИЋ, Војислав

1067. Оживљавање рада Друштва српско-руског пријатељства / Војислав Раковић // 3 (1999), 359–360.

РАКОЊАЦ, Татјана

1068. Omladinski sleng u elektronskom diskursu srpskog jezika / Tatjana Rakonjac

// 12 (2008), 460–462. | Округли сто студената славистике „Електронски дискурс српског и других словенских језика”

РАМАДАНСКИ, Драгиња

1069. Како превести хијероглиф : традуктолошка белешка / Драгиња Рамадански // 16 (2012), 277–282. | Резюме

1070. Književna mistifikacija kao stilogeni *alter ego* epohe / Draginja Ramadanski // 17 (2013), 187–193. | Резюме

1071. Метареализам као чежња за светском натуром / Драгиња Рамадански // 18 (2014), 385–391. | Резюме

РАМАЧ, Јанко

1072. Божићне песме „Кољадѝ” у рукописним зборницима Русина у јужној Угарској из XVIII и XIX века / Јанко Рамач // 20 (2016), 460–468. | Резюме

1073. Дела јужнословенских књижевности на страницама издања Русинског народног просветног друштва : 1921–1941. / Јанко Рамач // 18 (2014), 422–427. | Резюме

1074. Еротска проза Русина/Украјинаца у Аустро-Угарској у записима Володомира Хнатјука / Јанко Рамач // 8 (2004), 337–343. | Резюме

1075. Иван Франко и Срби : зборник радова са међународног симпозијума одржаног у Новом Саду, 25–27. новембра 1996. / ур. Богдан Косановић. – Нови Сад : Српско-украјинско друштво : Архив Војводине, 2006. – 221. / Јанко Рамач // 12 (2008), 428–430. | Приказ

1076. Ристо Јеремић о Русинима у Бачкој / Јанко Рамач // 16 (2012), 316–322. | Резюме

1077. Тарас Шевченко као песник и као национални идол у издањима Русинског народног просветног друштва : 1921–1941. / Јанко Рамач // 17 (2013), 224–231. | Резюме

1078. „Чижику, чижику, ташку маљеньки” : русинска песма за децу или стара обредна песма? / Јанко Рамач // 19 (2015), 479–486. | Резюме

РАНКОВИЋ, Зоран

1079. Допринос филолошких истраживања проучавању хришћанске културе Срба у средњем веку / Зоран Ранковић // 10 (2006), 50–56. | Резюме

1080. О српскословенским и рускословенским фонетским обележјима уредаба и прописа Митрополије београдске : 1835–1856. / Зоран Ранковић // 19 (2015), 140–144. | Резюме

1081. Пројекат проучавања српских рукописних минеја / Зоран Ранковић // 11 (2007), 126–131. | Резюме

1082. Протојереј Сава Петковић и његов допринос српској славистици / Зоран Ранковић // 12 (2008), 49–54. | Резюме

РАШКОВА, Марија

1083. Вопросы антропониимии в материалах СМИ и Интернета / Мария Рашкова // 20 (2016), 292–297. | Резиме

РЕЉИЋ, Митра

1084. Затирање српске језичке баштине на гробљима Косова и Метохије / Митра Рељић // 11 (2007), 151–157. | Резюме

1085. Иницијалне абривијатуре у данашњој косметској штампи на српском језику / Митра Рељић // 7 (2003), 141–146. | Резюме

1086. Култ камена у стваралаштву словенских песника / Митра Рељић // 10 (2006), 204–210. | Резюме

1087. Лексема *escort* у говору косметских Срба на размеђу миленијума / Митра Рељић // 4 (2000), 110–114. | Резюме

1088. Неке особености комуникативног понашања славофоног становништва Косова и Метохије / Митра Рељић // 20 (2016), 144–152. | Резюме

1089. Неологизми у функцији сликовних и експресивних средстава : на материјалу српског и руског језика / Митра Рељић // 1 (1997), 49–55. | Резюме

1090. О нашинцима и језику нашинском : настанак, етнолингвистички статус и перспективе појединих изолованих група на Балкану / Митра Рељић // 13 (2009), 379–386. | Резюме

1091. Од традиционалног симбола до негативног појма у савременој српској лексици / Митра Рељић // 8 (2004), 164–169. | Резюме

1092. Оркестрација бола у поезији Десанке Максимовић / Митра Рељић // 3 (1999), 75–80. | Резюме

1093. Померања на плану парадигматских и синтагматских веза речи : последице ратне ситуације / Митра Рељић // 2 (1998), 109–115. | Резюме

1094. Прототипична ситуација и узроци *стида* у асоцијацијама косметских респондента / Митра Рељић // 16 (2012), 110–118. | Резюме

1095. Српски језик као *равачки* међу ораховачким Албанцима данас / Митра Рељић // 12 (2008), 317–325. | Резюме

1096. Српски језик на Косову и Метохији данас / Митра Рељић // 5 (2001), 135–140. | Резюме

1097. Српски језик у систему вербалних асоцијација косметске популације / Митра Рељић // 9 (2005), 86–93. | Резюме

1098. Трагом речи : разговори са Предрагом Пипером / Милош Јевтић. – Београд : Београдска књига, 2009. – 183. – (Колекција Одговори ; 170) / Митра Рељић // 14 (2010), 358–361. | Приказ

1099. Узроци мањкаве језичке компетенције косовско-метохијске славофонске школске популације и рефлексије исте на плану изучавања руског језика / Митра Рељић // 14 (2010), 184–190. | Резюме

1100. Улога афикса у грађењу имена становника Космета / Митра Рељић // 6 (2002), 146–149. | Резюме

РЕМЕТИЋ, Слободан

1101. Драгољуб Петровић и Снежана Гудурић : добитници награде „Павле Ивић” за 2010. годину / Слободан Реметић // 15 (2011), 375–376.

1102. Милета Букумирић и Снежана Петровић : добитници награде „Павле Ивић” за 2012. годину / Слободан Реметић // 17 (2013), 514–516.

1103. Над шћакавизмом Никшићке висоравни / Слободан Реметић // 13 (2009), 372–378. | Резюме

1104. Обратни речник српског језика / Мирослав Николић. – Нови Сад :

Матица српска ; Београд : Институт за српски језик САНУ : Палчић, 2000. – 139. / Слободан Реметић // 6 (2002), 328–330. | Приказ

1105. Павле Ивић : 1924–1999. / Слободан Реметић // 4 (2000), 347–352.

1106. Представљање XV тома „Речника САНУ” / Слободан Реметић // 1 (1997), 198–199.

1107. Радојка Цицмил-Реметић : добитник награде „Павле Ивић” за 2011. годину / Слободан Реметић // 16 (2012), 699–700.

1108. Српски језик у лингвистичким атласима / Слободан Реметић // 1 (1997), 116–120.

1109. РЕЧ академика Предрага Пипера на додели награде Павле Ивић // Славистика. – 18 (2014), 659–660.

РЕШЕТЊИКОВА, Валентина

1110. Использование метода проблемного обучения в курсе иностранного языка в инновационном вузе : на примере русского языка как иностранного / Валентина Валентиновна Решетникова // 19 (2015), 370–378. | Резиме

РИСТИЋ, Данијел

1111. Семелфактивни глаголи-ономатопеје у језику српског стрипа / Данијел Ристић, Кристина Шкипина // 20 (2016), 214–225. | Резюме

РИСТИЋ, Стана

1112. Синтаксис русского и белорусского языков в аспекте культурологии / Л. Н. Чумак. – Минск : Белорусский государственный университет, 1977. – 196. / Стана Ристић // 3 (1999), 301–304. | Приказ

1113. Творба нових речи од властитих именица / Стана Ристић // 13 (2009), 307–315. | Резюме

РОДИЋ, Никола

1114. Изабрана библиографија радова садашњих сарадника Старословенског одсека Института за српски језик САНУ / Никола Родић // 3 (1999), 323–328

1115. Црквенословенски речник српске редакције / Никола Родић // 3 (1999), 243–248.

РОСИЋ, Горјана

1116. Татјана Касаткина : једно читање Достојевског / Горјана Росић // 18 (2014), 415–421. | Резюме

1117. Читање „Драме у лову” А. П. Чехова другим умјетничким средствима / Горјана Росић // 19 (2015), 411–417. | Резюме

РОСИЋ, Љубица

1118. Милош о Мицкјевичу / Љубица Росић // 3 (1999), 340–346. | Мицкјевичеви дани у Београду

1119. О *ketmanie wzoraj i dziś* / Ljubica Rosić // Славистика. – 9 (2005), 509–514. | Настава пољског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

РУСКОВА ЂЕРМАНОВИЋ, Светла

1120. Српске и бугарске изреке са лексемама *мачак/мачка/маче*, односно *мачка/котка/коте* и њихова лексикографска обрада / Светла Рускова Ђермановић // 18 (2014), 321–326. | Резюме

САБАДОШ, Јанко

1121. Напори украјинских културних и друштвених делатника за народни препород и прогресивне промене у свим областима живота украјинског народа у Аустријској империји / Јанко Сабадош // 8 (2004), 350–360. | Резюме

САБО, Бојана

1122. Из живота руског Београда / Бобан Ђурић. – Београд : Филолошки факултет, 2011. – 171. / Бојана Сабо // 16 (2012), 685–687. | Приказ

1123. Кто убил Треплева или новое прочтение чеховской „Чайки” : „Чайка” Б. Акунина / Бояна Сабо // 7 (2003), 248–253. | Резиме

1124. Култ Диониса в трагедии „Прометей” Вячеслава Иванова / Бояна Сабо // 11 (2007), 91–97. | Резиме

1125. Миф в пьесе Вячеслава Иванова „Ниобея” / Бояна Сабо // 8 (2004), 232–236. | Резиме

1126. Народна књижевност у часопису „Руски архив” : 1928–1937. / Бојана Сабо // 20 (2016), 469–475. | Резюме

1127. Образ мифической дочери в поэзии Е. Дмитриевой / Бояна Сабо // 19 (2015), 425–432. | Резиме

1128. Сказочные персонажи в поэзии Е. Дмитриевой / Бояна Сабо // 18 (2014), 408–414. | Резиме

САКУЛИНА, Јелена

1129. Русские переводы немецкоязычной экспрессионистской лирики / Елена Александровна Сакулина // 17 (2013), 181–186. | Резиме

СВЕТЛИК, Адам

1130. Andrej Mráz v kontexte slovenskej vojvodinskej literárnej kritiky / Adam Svetlik // 15 (2011), 122–127. | Резюме

1131. Groteskná deformácia skutočnosti v literatúre vojvodinských Slovákov / Adam Svetlík // 11 (2007), 146–150. | Rezime

1132. Kritické čítanie literatúry Zuzany Čížikovej / Adam Svetlík // 19 (2015), 534–540. | Резюме

1133. Literárnokritická tvorba Márie Myjavcovej / Adam Svetlík // 18 (2014), 457–461. | Резюме

1134. Literárnokritická činnosť Jána Kmeťa / Adam Svetlík // 16 (2012), 350–356. | Резюме

1135. Písať dejiny literatúry / Adam Svetlík // 14 (2010), 76–80. | Rezime

1136. Prozaická tvorba Ivany Dobrákovovej / Adam Svetlík // 20 (2016), 584–588. | Резюме

1137. Polemike у књижевности војвођанских Словака / Адам Светлик // 10 (2006), 275–279. | Resumé

1138. Tvorivé tendencie v súčasnej slovenskej vojvodinskej poézii / Adam Svetlík // 17 (2013), 271–275. | Резюме

СВИРЧЕВ, Жарка

1139. Нове перспективе историје књижевности : реконцептуализација жанра и канона / Жарка Свирчев // 17 (2013), 136–141. | Резюме

СЕДЛАК, Имрих

1140. Srbská mládež na slovenských školách v 18. a 19. storočí / Imrich Sedlák // 6 (2002), 204–219. | Резиме

СЕДЛАКОВА, Катарина

1141. Jazykové práce Martina Hattalu v slovanskom kontexte / Katarína Sedláková // 10 (2006), 169–173. | Резиме

СЕРГЕЈЕВ, Олег

1142. *4 ночи в Москве* : культурологический аспект булгаковского мифа в истории отношений ливерпульской четвёрки The Beatles и России / О. В. Сергеев // 16 (2012), 363–372. | Резиме

СЕРЕТНИ, Ана

1143. Certyfikacja znajomości języka polskiego jako obcego a proces kształcenia językowego cudzoziemców / Anna Seretny // 9 (2005), 462–471. | Настава пољског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

СИБИНОВИЋ, Миодраг

1144. Осамдесетогодишњица живота и рада Витомира Вулетића и његова најновија књига „У руско-српском књижевноисторијском простору” / Миодраг Сибиновић // 11 (2007), 430–433. | Јубилеј професора Витомира Вулетића

1145. Предлози за даље истраживање неких тема које се тичу живота и дела проф. Ђорђа Живановића / Миодраг Сибиновић // 13 (2009), 553–557.

1146. Српска култура и књижевност у европском контексту / Миодраг Сибиновић // 1 (1997), 121–122.

СИМОВИЋ, Дубравка

1147. Пушкин у српском театру / Дубравка Симовић // 4 (2000), 319–324. | 200 година од рођења А. С. Пушкина

СКОРОПАНОВА, И. С.

1148. Модернистская парадигма в русской литературе Серебряного века : проблема эмансипации искусства / И. С. Скоропанова // 5 (2001), 223–229.

СЛАВИЋ, Милена

1149. Термини са суфиксоидима *–метр* и *–мер* у руском језику и њихови еквиваленти у српском језику / Милена Славић // 6 (2002), 364–368.

СЛАВКОВИЋ, Марија

1150. Књижевно дело Стевана Сремца – ново читање : зборник радова са научне конференције одржане у Нишу 15. и 16. новембра 1996. : књижевна секција. – Ниш : Центар за научна истраживања САНУ : Студијска група за српски језик и књижевност Филозофског факултета, 1997. – 212. / Марија Славковић // 2 (1998), 283–290. | Приказ

1151. Научни скуп „Јелена Димитријевић : живот и дело” : Ниш, 28. и 29. октобар 2004. / Марија Славковић // 9 (2005), 436–440.

1152. Научни скуп „Књижевност и историја III : жртвовање и саможртвовање у књижевности” : Нишка Бања, Алексинац, 2, 3. и 4. октобар 1997. / Марија Славковић // 2 (1998), 301–303.

1153. Научни скуп „Транспозиција историјских догађаја и личности у трагедији код Словена” : Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 27. и 28. октобар 2005. / Марија Славковић // 10 (2006), 413–416.

1154. Три научна скупа у Нишу : „Транспозиција историјских догађаја и личности у епској песми, спеву и епу”, „Писци у Нишу и о Нишу” и „Проф. др Љубисав Љуба Станојевић : живот и дело” / Марија Славковић // 11 (2007), 436–442.

СМОЛСКА, Аделаида

1155. О двух защитах кандидатских диссертаций по сербскому языку / Аделаида К. Смольская // 4 (2000), 271–272.

СОКОЛОВИЋ, Далибор

1156. Ана Марић : 21. VII 1951–23. VI 2016. / Далибор Соколовић // 20 (2016), 783–784.

1157. Antológia bilingvizmu / zos. Jozef Štefánik. – Bratislava : Academic Electronic Press, 2004. – 294. / Далибор Соколовић // 10 (2006), 377–381. | Приказ

1158. Wó ręcnej politice we Łużycy / Dalibor Sokolović // 8 (2004), 85–90. | Резиме

1159. Vokabulář klasické staroslověštiny / Václav Vondrák, Josef Bartoň. – Praha : KLP, 2003. – XII + 137. / Далибор Соколовић // 9 (2005), 403–404. | Приказ

1160. Два сорабистичка скупа у 2015. години : Badania nad mniejszościami : Łużyczanie i inne mniejszości europejskie w perspektywie różnych dziedzin nauki, Warszawa, 13–14. 5. 2015; II. Pražské sorabistické sympozium, Praha, 27. 11. 2015. / Далибор Соколовић // 20 (2016), 743–744.

1161. Еколингвистички приступ у истраживањима словенских мањинских језика / Далибор Соколовић // 19 (2015), 112–118. | Резиме

1162. Nada Djordjević : významná kapitola dějin bělehradské bohemistiky a slavistiky / Dalibor Sokolović // 9 (2005), 347–351. | Резиме

1163. Научни скуп „Праг и Лужички Срби” : Праг, новембар 2004. / Далибор Соколовић // 9 (2005), 440–441.

1164. Negácia v jednoduchej vete / Jozef Pavlovič. – Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2003. – 140. / Далибор Соколовић // 10 (2006), 353–355. | Приказ

1165. [Осми] VIII Лужичкосрпски дани у Ополу : 16. и 17. новембар 2006. године / Далибор Соколовић // 11 (2007), 435.

1166. Pražské sorabistické studie : k 60. výročí úmrtí Adolfa Černého : 1864–1952. a 70. výročí úmrtí Josefa Páty / red. Petr Koleta, Marcel Černý. – Praha :

Společnost přátel Lužice, 2013. – 173. / Далибор Соколовић // 18 (2014), 641–642. | Приказ

1167. Прашки сорабистички симпозијум 2012. / Далибор Соколовић // 17 (2103), 509–510.

1168. Проучавање српског језика и књижевности на Универзитету у Лођу / Далибор Соколовић // 11 (2007), 351–355. | Streszczenie

1169. Словакистика на Универзитету у Београду : генеза и перспективе / Далибор Соколовић // 6 (2002), 251–255. | Résumé

1170. Studie k řeči Michala Frencla / Fabian Kaulfürst. – Budyšin : Domowina, 2012. – 383. / Далибор Соколовић // 18 (2014), 627–628. | Приказ

1171. Cesta do Haliče : František Řehoř a poznání života východní Haliče ve druhé polovině 19. století / Petr Kaleta. – Olomouc : Votobia, 2004. – 272. / Далибор Соколовић // 9 (2005), 421–423. | Приказ

1172. Češi o Lužických Srbech : český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého / Petr Kaleta. – Praha : TGM, 2006. – 334. / Далибор Соколовић // 12 (2008), 427–428. | Приказ

СОЛДАН, Ладислав

1173. Univerzitní profesor P. M. Haškovec a české Pravoslaví : z historie českého Pravoslaví meziválečného období / Ladislav Soldán // 9 (2005), 274–284. | Резиме

СОЛДАТЕНКОВА ДЕДЕРЕН, Т. Н.

1174. К вопросу о преподавании устойчивых глагольных словосочетаний / Т. Н. Солдатенкова-Дедерен // 2 (1998), 169–176. | Резиме

СОЛНЦЕВА-НАКОВА, Јекатерина

1175. Международная научная конференция на тему „Славянский мир в условиях глобализации” : 3–7 декабря 2003, София / Екатерина Солнцева-Накова // 8 (2004), 470–471.

1176. Природные силы в русских, польских и болгарских поговорках / Екатерина Солнцева-Никова // 7 (2003), 85–88. | Резиме

СОУЧКОВА, Марта

1177. K poetice prózy Ireny Brežnej / Marta Součková // 20 (2016), 579–583. | Резиме

1178. Rozprávanie, aké tu (ne)bolo / Marta Součková // 19 (2015), 529–533. | Резиме

СПАСИЋ, Ненад

1179. НИС-ова олимпијада из руског језика за ученике седмог и осмог разреда основне школе, гимназије и средње стручне школе из Србије, Републике Српске и Црне Горе / Ненад Спасић, Јелена Гинић // 17 (2013), 510–511.

СПАСОЈЕВИЋ, Марина

1180. Jezik o nama : lingvistički ogledi. 6 / Milka Ivić. – Beograd : Dvadeseti vek, 2006. – 120. / Марина Спасојевић // 11 (2007), 403–406. | Приказ

СТАКИЋ, Милан

1181. Четрнаести конгрес Савеза славистичких друштава Југославије / Милан Стакић // 2 (1998), 304–307.

СТАНКОВИЋ, Богољуб

1182. Актуелни проблеми изучавања српског језика у иностранству / Богољуб Станковић // 3 (1999), 281–284.

1183. Бављење Ђорђа Живановића историјом славистике / Богољуб Станковић // 13 (2009), 558–560.

1184. Базични лексички ниво српског језика / Богољуб Станковић // 7 (2003), 429–433.

1185. Бодан Терзић у славистичким организацијама / Богољуб Станковић // 13 (2009), 479–482. | Резюме

1186. Витомир Вулетић у Славистичком друштву Србије / Богољуб Станковић // 11 (2007), 433–435.

1187. Два века славистичког истрајавања на грађењу и очувању словенске узајамности / Богољуб Станковић // 8 (2004), 7–12. | Резюме

1188. Десет година часописа „Славистика” / Богољуб Станковић // 11 (2007), 7–12. | Резюме

1189. Драгутин Мирковић у Славистичком друштву Србије / Богољуб Станковић // 9 (2005), 269–273. | Резюме

1190. Зимска школа 2005. : стручни семинар за наставнике руског језика : Београд, 7–11.2.2005. / Богољуб Станковић // 9 (2005), 445–447.

1191. Зимска школа 2006 : стручни семинар за наставнике руског језика : Београд, 9–13. јануар 2006. / Богољуб Станковић // 10 (2006), 420–423.

1192. Зимска школа 2007 : стручни семинар за наставнике руског језика : Београд, 9–12. јануар 2007. / Богољуб Станковић // 11 (2007), 442–443.

1193. Зимска школа 2008. : стручни семинар за наставнике руског језика : Београд, 9–12. јануар 2008. / Богољуб Станковић // 12 (2008), 465–466.

1194. Зимска школа 2009. : стручни семинар за наставнике руског језика : Београд, 12–14. јануар 2009. / Богољуб Станковић // 13 (2009), 565–567.

1195. Један покушај заснивања научноистраживачког пројекта из историје српске славистике / Богољуб Станковић // 11 (2007), 363–366. | Резюме

1196. Још једном о конфронтационом проучавању и изучавању руског језика у српској средини / Богољуб Станковић // 3 (1999), 238–242. | Резюме

1197. Ка функционалној стратегији изучавања и проучавања словенских језика / Богољуб Станковић // 4 (2000), 11–16. | Резюме

1198. Конституисање југословенског славистичког покрета / Богољуб Станковић // 8 (2004), 483.

1199. Конфронтациони приступ синтагмама просторног односа у српском и руском језику / Богољуб Станковић // 1 (1997), 15–20. | Резюме

1200. Место Славистичког друштва Србије у развоју српске славистике друге половине XX века / Богољуб Станковић // 2 (1998), 7–16. | Резюме

1201. Научно-образоватељни форум „Первая белградская встреча славянских русистов” : Белград, 13–15 јануара 2009 г. / Богољуб Станковић // 13 (2009), 564–565.

1202. Неодржани Трећи међународни конгрес слависта : Београд, 1939. /

Богољуб Станковић // 10 (2006), 443–457.

1203. Неуспели покушај одржавања Међународног славистичког конгреса 1947–48. год. / Богољуб Станковић // 14 (2010), 317–322. | Резюме

1204. Нормативно уређивање Славистичког друштва Србије од 1948. до 1971. године / Богољуб Станковић // 9 (2005), 537.

1205. О будућности славистике и славистичких организација / Богољуб Станковић // 5 (2001), 9–15. | Резюме

1206. О говорима и именима Понишавља и суседних области / Љубисав Ћирић. – Ниш : Просвета : Филозофски факултет, 206. – 197. / Богољуб Станковић // Славистика. – 11 (2007), 406–407. | Приказ

1207. О функционалној методици учења словенских језика у савременим околностима / Богољуб Станковић // 6 (2002), 360–364.

1208. Припреме за X конгрес МАПРЈАЛ-а / Богољуб Станковић // 5 (2001), 322–324.

1209. Програмски реферат професора Радована Лалића / Богољуб Станковић // 13 (2009), 509–520. | Резюме

1210. Професор Ђорђе Живановић у Славистичком друштву Србије / Богољуб Станковић // 10 (2006), 32–38. | Резюме

1211. Професор Радован Лалић у славистичким организацијама : поводом стогодишњице рођења / Богољуб Станковић // 12 (2008), 60–67. | Резюме

1212. Руски дом и Славистичко друштво Србије / Богољуб Станковић // 7 (2003), 342–346. | Резюме

1213. Савремена настава руског језика : садржаји, организација, облици / Ксенија Кончаревић. – Београд : Славистичко друштво Србије, 2004. – 440. / Богољуб Станковић // 9 (2005), 407–408. | Приказ

1214. Садашњост је почела у прошлости, а будућност почиње у садашњости / Богољуб Станковић // 7 (2003), 539.

1215. Славистика данас и сутра / Богољуб Станковић // 9 (2005), 12–18. | Резюме

1216. Славистические организации : состояние и перспективы / Богољуб Станкович // 14 (2010), 375–377.

1217. Славистичко друштво Србије и актуелни интеграциони процеси : поводом 55 година постојања / Богољуб Станковић // 7 (2003), 7–12. | Резюме

1218. Славистичко друштво Србије као чинилац славистичке баштине : поводом шест деценија постојања / Богољуб Станковић // 12 (2008), 7–12. | Резюме

1219. Традиција и савремено изучавање словенских језика / Богољуб Станковић // 13 (2009), 45–49. | Резюме

1220. Тридесет година МАПРЈАЛ-а : Международная конференция, посвященная 30-летию МАПРЯЛ : „Теория и практика русистики в мировом контексте”, Москва, 28–31 октября 1997 г. / Богољуб Станковић // 2 (1998), 307–309.

1221. Христоматия по българска литература за четвърти клас на средните училища / Марин Младенов, Стела Хакимова. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 1996. – 223. / Богољуб Станковић // 1 (1997), 165. | Приказ

1222. Четири књиге Вукашина Костића / Богољуб Станковић // 8 (2004), 442–446. | Приказ књига: „Руски за екомонисте”, „Руско–српски речник бизниса”, „Економска терминологија у руском и српском језику” и „Руски језик за правнике”

1223. Четрдесет славистичких окупљања као наслеђе и надахнуће / Богољуб Станковић // 6 (2002), 7–12. | Резюме

1224. [Четрдесет осми] 48. Скуп слависта Србије : Београд, 12–16. јануар 2010. / Богољуб Станковић // 14 (2010), 395–397.

СТАНКОВИЋ, Ивана

1225. Изучавање српског језика као страног на Хумболтовом универзитету у Берлину / Ивана Станковић // 10 (2006), 341–347. | Резюме

СТАНКОВИЋ ШОШО, Наташа

1226. Словенска митологија : енциклопедијски речник / ред. Светлана М. Толстој, Љубинко Раденковић. – Београд : Zepher Book World, 2001. – 736. / Наташа Станковић-Шошо // 6 (2002), 337–339. | Приказ

1227. Топос пута у српским и чешким бајкама / Наташа Шошо Станковић // 9 (2005), 312–326. | Resumé

1228. [Шеснаести] 16. Конгрес Савеза славистичких друштава Србије и Црне Горе : Врњачка Бања, 6–8. октобар 2005. год. / Наташа Станковић-Шошо // 10 (2006), 409–412.

СТАНОЈЧИЋ, Живојин

1229. Развој семантике предлога у конструкцијама типа *пуши цигару иза цигаре* / *пуши цигару за цигаром* и сл. / Живојин Станојчић // 13 (2009), 304–306. | Резюме

СТЕПАНОВ, Страхиња

1230. Статус српског језика на аустријским катедрама : с посебним освртом на србистику у Грацу / Страхиња Степанов, Марина Николић // 14 (2010), 299–308. | Резюме

СТЕФАНОВИЋ, Марија

1231. Аниматна форма релативне заменице *који* у српском језику и инаниматни антецедент : пример неправилне употребе или маркер непрепознатог система / Марија Стефановић // 6 (2002), 140–145. | Резюме

1232. Граматика у асоцијативним речницима руског и српског језика / Марија Стефановић // 8 (2004), 128–139. | Резюме

1233. Језик о породици : *муж* и *жена* у асоцијативним речницима руског и српског језика / Марија Стефановић // 12 (2008), 235–242. | Резюме

1234. Језички концепт *туђих* међу *својима* у српској и руској породици / Марија Стефановић // 14 (2010), 102–115. | Резюме

1235. Ка гендерном стереотипу у језичкој свести Руса / Марија Стефановић // 15 (2011), 167–181. | Резюме

1236. Ка мапирању концепта *рад* : системски подаци / Марија Стефановић // 17 (2013), 277–283. | Резюме

1237. О прелазним и непрелазним глаголима у асоцијативним речницима српског и руског језика / Марија Стефановић // 10 (2006), 136–143. | Резюме

1238. Породица кроз призму језика : увод у пројекат / Марија Стефановић // 11 (2007), 297–302. | Резюме

1239. Руски и српски језик о деци у породици / Марија Стефановић // 13 (2009), 95–103. | Резюме

СТЕХЛИК, Петр

1240. Bosna, Zach i „Načertanije” : o nekim aspektima programa Ilije Garašanina iz 1844. godine / Petr Stehlík // 18 (2014), 353–360. | Резюме

СТЕХЛИКОВА ЂУРАСЕК, Мирна

1241. Frazemi kao klizav teren : o jeziku čeških studenata hrvatskoga / Mirna Stehlíková Đurasek // 18 (2014), 327–331. | Резюме

СТИЈОВИЋ, Рада

1242. Београд и књижевни језик / Рада Стијовић // 13 (2009), 343–349. | Резюме

СТОЈАНОВИЋ, Андреј

1243. Толковый словарь русского языка конца XX века : языковые изменения / ред. Г. Н. Складневская. – Санкт-Петербург : Российская академия наук, Институт лингвистических исследований : Изд-во Фолио-Пресс, 1998. – 700. / Андреј Стојановић // 3 (1999), 308–310. | Приказ

СТОЈАНОВИЋ, Бранислава

1244. Антиутопије у словенским књижевностима / ур. Дејан Ајдачић. – Београд : Научно друштво за словенске уметности и културе ТИА „Јанус”, 1999. – 175. / Бранислава Стојановић // 5 (2001), 276–281. | Приказ

1245. Пољска компаратистика о (јужно)словенској авангарди / Бранислава Стојановић // Славистика. – 7 (2003), 447–450. | Приказ књига: Teksty i konteksty : awangarda w kulturze literackiej Serbów i Chorwatów / Maria Dąbrowska-Partyka. – Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1999. – 212; Ikona domu / Jolanta Sujecka. – Warszawa : Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2001. – 216.

1246. Postać Brunona Schulza w literaturze serbskiej / Branislava Stojanović // 9 (2005), 514–521. | Настава пољског језика и књижевности у центрима високошколске полонистике

1247. Рецепција Бруна Шульца у Србији : прво поглавље : Данило Киш / Бранислава Стојановић // 6 (2002), 171–183. | Streszczenie + Прилог

1248. Staropolska on-line : <http://staropolska.gimnazjum.com.pl> / Бранислава Стојановић // 6 (2002), 347–348. | Приказ

1249. Црњански, Киш и остали : поново у Пољској / Бранислава Стојановић // 8 (2004), 461–463. | Приказ књига: Nowele i opowiadania południowoślawiańskie : Chrestomatia. Tom I, 1848–1948. / przyg. B. Ćirlić i E. Ćirlić. – Warszawa, 2003; Literatura serbska w Polsce międzywojennej / Małgorzata Filipek. – Wrocław, 2003; Powieść o Londynie / Miloš Crnjanski (przeł. B. Ćirlić). – Toruń, 2003; Wczesne smutki / Danilo Kiš (przeł. D. Ćirlić Straszyńska). – Wołowiec, 2003; Literackie portrety żydowskich ojców w prozie Brunona Schulza i Danila Kiša / Miłosz Bukwałt. – Wrocław, 2003; Deklaracja celna / Bora Ćosić (przeł. D. Ćirlić Straszyńska). – Wołowiec, 2003; Pod pokładem / Vladimir Arsenijević (przeł. M. Petryńska). – Wołowiec, 2003; Tygiel Kultury 7–9 (2003) ; Projektor 15 (2003), 16 (2004).

СТОЈАНОВИЋ, Миролуб

1250. Истраживања у Центру САНУ и Универзитета у Нишу / Миролуб М. Стојановић // 1 (1997), 148–150.

1251. Инспиративна и корисна књига : Југославянские народы и Россия / М. М. Керимова. – Москва : Институт этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая, 1997. – 206. / Миролуб М. Стојановић // 2 (1998), 292–294. | Приказ

1252. Јужнословенске књижевне везе на прагу трећег миленијума / Миролуб М. Стојановић // 4 (2000), 43–46. | Резюме

1253. Певање или уређивање екстазе : могући приступ поетичким питањима у стиховима Славка Јаневског / Миролуб М. Стојановић // 5 (2001), 152–168. | Резюме

1254. Признање академику Милану Ђурчинову / Миролуб М. Стојановић // 9 (2005), 428–429.

1255. Сава Пенчић : 1925–2003. / Миролуб Стојановић // 8 (2004), 493–495.

1256. Српско-македонске књижевне везе у XX веку / Миролуб М. Стојановић // 7 (2003), 192–204. | Резюме

СТОЈАНОВИЋ, Стефан

1257. Лексичко значење трпних партиципа на *–н*, *–т* у предикативној функцији и њихова способност да изразе резултативно значење : на материјалу српског и руског језика / Стефан Стојановић // 20 (2016), 197–207. | Резюме

1258. Продуктивност и морфологические особенности как факторы употребительности деепричастий несовершенного вида в русском языке / Стефан Стојановић // 17 (2013), 302–307. | Резюме

СТОЈАНОВИЋ, Татјана

1259. Конференција „Изучавање словенских језика и књижевности у високој школи : домети и перспективе” посвећена 60-годишњици Катедре за словенску филологију МГУ / Татјана Стојановић // 8 (2004), 469–470.

СТОЈНИЋ, Мила

1260. Љубав и смрт код Пушкина / Мила Стојнић // 3 (1999), 7–13. | Резюме

1261. Настава књижевности у доба интернета / Мила Стојнић // 5 (2001), 146–151. | Резюме

1262. Сва станишта Руског дома у Београду / Мила Стојнић // 7 (2003), 320–327. | Резюме

1263. Српска славистика у другој половини XX века : центри и правци развоја / Мила Стојнић // 2 (1998), 17–21. | Резюме

СТРЕХОВСКА, Зузана

1264. Kolokviá mladých jazykovedcov / Zuzana Strehovská // 1 (1997), 194–195.

СТРОЈЛО, Викторија

1265. Приемы активизации перцептивных возможностей учащихся на занятиях по русскому языку в сербской языковой среде / Виктория Стройло // 6 (2002), 197–203. | Резюме

1266. Проблемы тестового контроля в процессе обучения русскому языку иностранных учащихся / Виктория Стройло // 7 (2003), 301–307. | Резиме

СУБОТИЋ, Ирена

1267. Александар Блок у савременој српској критици / Ирена Суботић // 15 (2011), 75–82. | Резиме

1268. Српски пјесници Бранко Миљковић, Стеван Раичковић и Владимир Јагличић као преводиоци поезије Александра Блока / Ирена Суботић // 16 (2012), 272–276. | Резиме

СУВАЈЦИЋ, Бошко

1269. Слободан Марковић : 1928–2015. / Бошко Сувајцић // 19 (2015), 655–656.

СУПРУН, Володимир

1270. Социјално-статусна дистрибуција концепту *жінка* в жіночій прозі діаспори ХХ століття / Володимир Супрун // 19 (2015), 72–76. | Резиме

СУПРУНЧУК, Микита

1271. Србскиј јазык : начальныј курс / Ольга Ивановна Трофимкина, Драгана Дракулич-Прийма. – 2-е изд., испр. и доп. – Санкт-Петербург : КАРО, 2012. – 384. / Микита Супрунчук // 17 (2013), 484–486. | Приказ

СУХАНЕК, Луцијан

1272. Jurij Drużnikow i mikropowieść / Lucjan Suchanek // 18 (2014), 77–89. | Резиме

1273. Славјане и славистика в епоху глобализацији / Люциан Суханек // 18 (2014), 113–126. | Резиме

ТАМАШ, Јулијан

1274. Русинистика између украјинистике и србистике / Јулијан Тамаш // 8 (2004), 306–309. | Резиме

ТАНАСИЋ, Срето

1275. Допринос Богољуба Станковића проучавању асидентизма / Срето Танасић // 16 (2012), 54–60.

1276. Источни и западни словенски језици у „Јужнословенском филологу” / Срето Танасић // 11 (2007), 174–178. | Резиме

1277. Jezik i prostor / Predrag Piper. – Beograd : Biblioteka XX vek : Čigoja štampa, 1997. – 221. / Срето Танасић // 1 (1997), 182–183. | Приказ

1278. Јужнословенски језици : граматичке структуре и функције / Вјара Малцијева, Зузана Тополињска, Маја Ђукановић, Предраг Пипер ; ред. Предраг Пипер. – Београд : Београдска књига, 2009. – 552. – (Библиотека Пут у речи ; 15) / Срето Танасић // 14 (2010), 364–367. | Приказ

1279. Лингвистички огледи : три / Милка Ивић. – Београд : Библиотека ХХ век, 2000. – 197. / Срето Танасић // 4 (2000), 309–312. | Приказ

1280. Мјесто Института за српски језик САНУ у српској славистичкој баштини : поводом шеседесет година постојања / Срето Танасић // 12 (2008), 13–23. | Резюме

1281. О rečima : kognitivni, gramatički i kulturološki aspekti srpske leksike : lingvistički ogledi, pet / Milka Ivić. – Београд : Библиотека XX век : Knjižara Krug, 2005. – 138. – (Библиотека XX век ; 151) / Срето Танасић // 10 (2006), 393–396. | Приказ

1282. Руске теме у „Јужнословенском филологу” / Срето Танасић // 13 (2009), 350–357. | Резюме

1283. „Српска граматика” Стојана Новаковића као уџбеник српског језика за Русе / Срето Танасић // 8 (2004), 63–67. | Резюме

1284. Српски слависти у „Јужнословенском филологу” о словенским језицима / Срето Танасић // 18 (2014), 198–206. | Резюме

ТАНАСКОВИЋ, Дарко

1285. Orijentalistički dug ruskoj filologiji / Darko Tanasković // 13 (2009), 411–416. | Резюме

1286. Поука професора Живановића / Дарко Танасковић // 13 (2009), 560–562.

ТАРАСЈЕВ, Марија

1287. Diskurs elektronske pošte u srpskom jeziku / Marija Tarasjev // 12 (2008), 455–457. | Округли сто студената славистике „Електронски дискурс српског и других словенских језика”

ТАТАРЕНКО, Ала

1288. Људско лице историје књижевности : о стваралаштву проф. Мирољуба Стојановића / Ала Татаренко // 12 (2008), 413–416.

1289. Национално и универзално у роману Јурија Андруховича „Перверзија” / Ала Татаренко // 8 (2004), 344–349. | Резюме

ТЕРЗИЋ, Александар

1290. Вера Николић : 1925–1999. / Вера Николић // 4 (2000), 353–354.

1291. Из проблематике усвајања руског изговора у српској средини / Александар Терзић // 4 (2000), 129–138. | Резюме

1292. Настава страног језика на филолошким студијама : теорија и пракса / Ксенија Кончаревић. – Београд : Филолошки факултет Београдског универзитета, 1996. – 382. – (Монографије ; 79) / Александар Терзић // 1 (1997), 176–177. | Приказ

1293. Обучавање студената-филолога интонационим нормама руског језика у нашој средини / Александар Терзић // 5 (2001), 33–43. | Резюме

1294. Са 37. скупа и Годишње скупшине Славистичког друштва Србије / Александар Терзић // 3 (1999), 360–365.

1295. [Тридесет шести] XXXVI скуп слависта Србије / Александар Терзић // 2 (1998), 319–320.

1296. Функционално-семантички еквиваленти генитивних синтагми са значењем односа лица према другом лицу у руском и српском језику / Александар Терзић // 2 (1998), 53–62. | Резюме

ТЕРЗИЋ, Богдан

1297. Библиографија југословенске лингвистичке русистике : 1986–1991. / Ксенија Кончаревић, Радослава Трнавац. – Нови Сад : Матица српска, 2004. – 148. / Богдан Терзић // 9 (2005), 423–424. | Приказ

1298. Библиографија српске лингвистичке русистике : 1991–2000. / Биљана Вићентић, Предраг Пипер. – Нови Сад : Матица српска, 2006. – 143. / Богдан Терзић // 11 (2007), 427–428. | Приказ

1299. Дани српске културе у Петрограду / Богдан Терзић // 5 (2001), 324–325.

1300. Из славистичке ризнице : разговори са Предрагом Пипером / Милош Јевтић. – Београд : Београдска књига ; Ваљево : Кеј, 2002. – 122. – (Одговори ; 111) / Богдан Терзић // 7 (2003), 495–498. | Приказ

1301. Izazovi Branka Tošovića / Miloš Jevtić. – Beograd : Beogradska knjiga ; Valjevo : Kej, 2000. – 204. – (Kolekcija Odgovori, knj. 69) / Богдан Терзић // 4 (2000), 312–314. | Приказ

1302. Исследование частных вопросов истории славянских языков / В. П. Гудков. – Москва : МГУ, 2007. – 124. / Богдан Терзић // 12 (2008), 439–440. | Приказ

1303. Језик и православна духовност : студије из лингвистике и теологије језика / Ксенија Кончаревић. – Крагујевац : Каленић, 2006. – 465. / Богдан Терзић // 11 (2007), 424–427. | Приказ

1304. Језичке доумице / Егон Фекете. – Београд : Београдска књига, Апостроф, 2002. – 180. / Богдан Терзић // 7 (2003), 490–492. | Приказ

1305. Јужнословенски филолог : посвећено Павлу Ивићу LVI, 1/2, 3/4 (2000) / Богдан Терзић // 6 (2002), 324–327. | Приказ

1306. Казимјеж Фелешко : 18. IX 1939–3. VII 2001. / Богдан Терзић // 6 (2002), 391–392.

1307. Кратка историја српског књижевног језика / Александар Милановић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 2004. – 142. – (Библиотека Аз ; 1) / Богдан Терзић // 10 (2006), 382–385. | Приказ

1308. Културолошки аспект Кошутевићевих „Писама из Петрограда” : поводом 140-годишњице рођења Р. Кошутевића / Богдан Терзић // 10 (2006), 25–31. | Резюме

1309. Место Радована Лалића у развоју универзитетске славистике у Србији / Богдан Терзић // Славистика. – 11 (2007), 20–26. | Резюме

1310. Мојих педесет скупова слависта / Богдан Терзић // 16 (2012), 66–70. | Сећања учесника првог Скупа слависта

1311. Никита Ильич Толстој : 1923–1996. / Богдан Терзић // 2 (1998), 325–327.

1312. Nomina agentis у српском и руском језику : суфикс *-ац* / Светлана Терзић. – Ужице : Учитељски факултет, 2003. – 208. / Богдан Терзић // 9 (2005), 396–398. | Приказ

1313. О језичком расколу : социолингвистички огледи I / Бранислав Брборић. – Београд : ЦПЛ ; Нови Сад : Прометеј, 2000. – 474; С језика на језик : социолингвистички огледи II / Бранислав Брборић. – Београд : ЦПЛ ; Нови Сад : Прометеј, 2001. – 384. / Богдан Терзић // 6 (2002), 332–335. | Приказ

1314. О функционисању црквенословенског језика на размеђу векова / Богдан Терзић // 5 (2001), 16–23. | Резюме

1315. Неуморни прегалац на пољу славистике : проф. др Богољуб Станковић (1938–2011) / Богдан Терзић // 16 (2012), 17–20.

1316. Первый диалог : учебник руског језика за први разред српских православнобогословија / др Ксенија Кончаревић. – Београд : Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 2000. – 168; Радост общения : учебник за други разред српских православних богословија / др Ксенија Кончаревић. – Београд : Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 2001. – 247. / Богдан Терзић // 6 (2002), 335–337. | Приказ

1317. [Пятый] V Международный симпозиум „Состояние и перспективы сопоставительных исследований русского и других языков” : доклады : Белград – Ниш, 30 мая–1 июня 2000 г. – Белград : МАПРЯЛ ; Союз славистических обществ Югославии : Славистическое общество Сербии : Кафедра славистики Белградского ун-та ; Ниш : Философский факультет Нишского ун-та, 2000. – 422. / Богдан Терзић // 5 (2001), 303–306.

1318. Русија на прелому векова : последње деценије Руског царства : од завршетка Кримског до почетка Првог светског рата 1855–1914. / Сава Живанов. – Београд : Јавно предузеће Службени лист СРЈ, 2002. – 716. / Богдан Терзић // 7 (2003), 476–477. | Приказ

1319. Русистика у часопису „Живи језици” / Богдан Терзић // 12 (2008), 55–59. | Резюме

1320. Руски језик / Предраг Пипер, Мила Стојнић. – Београд : Завет, 2002. – 376. / Богдан Терзић // 7 (2003), 470–473. | Приказ

1321. Руски слависти емигранти у материјалима III Међународног конгреса слависта / Богдан Терзић // 12 (2008), 411–413. | Представљање књиге „III међународни конгрес слависта”

1322. Русский язык как инославянский 1 (2009) / Богдан Терзић // 14 (2010), 367–370. | Приказ

1323. Свет језика : разговори с Егоном Фекете / Милош Јевтић. – Ваљево : Кеј ; Београд : Београдска књига, 2000. – 131. / Богдан Терзић // 5 (2001), 301–302. | Приказ

1324. Slavia Orthodoxa : език и култура : сборник в чест на проф. д-р Румяна Павлова. – София : Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2003. – 420. / Богдан Терзић // Славистика. – 8 (2004), 431–432. | Приказ

1325. Славистика – Сербистика : сборник статей / В. П. Гудков. – Москва : Изд-во МГУ, 1999. – 208. / Богдан Терзић // 4 (2000), 304–307. | Приказ

1326. Славистика у радио емисијама Милоша Јевтића „Гост Другог програма” / Богдан Терзић // 4 (2000), 47–52. | Резюме

1327. Славянский вестник : выпуск 1 / под ред. В. П. Гудкова и А. Г. Машковой. – Москва : МГУ, 2003. – 264. / Богдан Терзић // 8 (2004), 433–435. | Приказ

1328. Српски језик између малих и великих језика / Предраг Пипер. – Београд : Београдска књига, 2003. – 296. – (Библиотека Пут у речи ; 3) / Богдан Терзић // 8 (2004), 451–453. | Приказ

1329. Студије из српске и јужнословенске ономастике и социолингвистике / Владислав Лубаш. – Београд : Завод за учебнике и наставна средства : Вукова задужбина ; Нови Сад : Матица српска, 2002. – 264. / Богдан Терзић // 7 (2003), 492–495. | Приказ

1330. Теоретические и методические проблемы русского языка как иностранного в начале XXI века : доклады и сообщения : Восьмой международный симпозиум, МАПРЯЛ, 2002, Болгария, Велико-Тырново, 4–7 апреля 2002 г. /

Богдан Терзић // 7 (2003), 473–475. | Приказ

1331. У сусрет јубилејима : 120 година русистике и 50 година Славистичког друштва Србије / Богдан Терзић // 1 (1997), 203–208.

1332. Увод у славистику / Предраг Пипер. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства, 1998. – 168. / Богдан Терзић // 3 (1999), 320–323. | Приказ

1333. Украјинске теме у југословенским енциклопедијама / Богдан Терзић // 8 (2004), 315–323. | Резюме

1334. Zur Geschichte des Schrifttrussischen : Privatkorrespondenz des 17. und frühen 18. jahrhunderts / Anna Kretschmer. – München : Verlag Otto Sagner, 1998. – 304. / Богдан Терзић // 5 (2001), 271–273. | Приказ

ТЕРЗИЋ, Светлана

1335. Облик суперлатива *малейший* у функцији елатива у руском језику и његови српски еквиваленти / Светлана Терзић // 19 (2015), 200–205. | Резюме

ТЕРТИЧНА, Ана

1336. Перцепција звука у лексици српског језика / Ана Тертична // 7 (2003), 136–140. | Резюме

ТИМЧЕНКО, Олесја

1337. Система образа и комплекс мотива у романе „Огненный ангел” В. Я. Брюсова / Олесја Владимировна Тимченко // 20 (2016), 491–497. | Резиме

ТИР, Михал

1338. Заменице у словачком и српском језику : компаративни поглед / Михал Тир // 14 (2010), 166–172. | Resumé

1339. Zborník Spolku vojvodinských slovakistov 16–18 : 1994–1996. – Nový Sad : Spolok vojvodinských slovakistov, 2000. – 212. / Михал Тир // 5 (2001), 288–289. | Приказ

1340. Интернационализми у словачком језику са аспекта језгро–енклава језичке заједнице / Михал Тир // 11 (2007), 260–266. | Resumé

1341. Jazyk v komunikácii : medzinárodný zborník venovaný Jánovi Bosákovi / ed. Sibyla Mislovičová. – Bratislava : Veda, 2004. – 252. / Михал Тир // 10 (2006), 385–387. | Приказ

1342. Капитална дела из словачке лингвистике код нас : O slovenskom jazyku v Juhoslávii / Daniel Dudok. – Báčsky Petrovec : Kultúra, 1996. – 202; Priezviská Slovákov v Juhoslávii / Daniel Dudok. – Nový Sad : Spolok vojvodinských slovakistov, 1999. – 219. / Михал Тир // 4 (2000), 302–303. | Приказ

1343. Лингвистика у тематским зборницима Друштва словакиста Војводине / Михал Тир // 4 (2000), 199–203. | Резюме

1344. Место Словака у историји чешког књижевног језика / Михал Тир // 9 (2005), 192–197. | Resumé

1345. Морфологија словацкого језика / К. В. Лифанов. – Москва : Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, Филологический факультет, 1999. – 168. / Михаил Тир // 6 (2002), 311–312. | Приказ

1346. Náveje / Miroslav Dudok. – Nadlak : Vzdavatel'stvo Ivana Krasku, 2001. – 168. / Михал Тир // 7 (2004), 460–461. | Приказ

- 1347.** О јazyку а шtýле критicky ај пракticky / Jan Horecký. – Prešov : Náuka, 2000. – 162. / Михал Тир // 7 (2003), 456–457. | Приказ
- 1348.** Партикуле у словакистици и србистици / Михал Тир // 15 (2011), 222–228. | Резюме
- 1349.** Развојни пут Словакистичког војвођанског друштва / Михал Тир // 12 (2008), 95–100. | Resumé
- 1350.** Речник савременог словачког језика : насушна потреба / Михал Тир // 5 (2001), 141–145. | Resumé
- 1351.** Русинистика са аспекта славистике / Михал Тир // 8 (2004), 310–314. | Rezime
- 1352.** Slováci v Juhoslávii : zborník materiálov z odborného seminára „Slováci v Juhoslávii na konci milénia” : Bratislava, 27. októbra 2000. – Bratislava : Dom zahraničných Slovákov, 2001. – 144. / Михал Тир // 6 (2002), 346–347. | Приказ
- 1353.** Словачка дијалектологија : историјат, садашњост и перспективе / Михал Тир // 10 (2006), 174–179. | Resumé
- 1354.** State о našej slovenčine / Mária Myjavcová. – Báčsky Petrovec : Kultúra, 2006. – 244. / Михал Тир // 12 (2008), 423–424. | Приказ
- 1355.** Статус матерњег језика у основној школи : паралела Словачка–Југославија / Михал Тир // 6 (2002), 220–224. | Resumé
- 1356.** Stylistika slovenčiny / Ján Findra. – Martin : Osveta, 2004. – 232. / Михал Тир // 10 (2006), 374–375. | Приказ

ТИРОВА, Зузана

- 1357.** Bibliografia knižnej tvorby vydavateľstiev Kultúra a Obzor 1919–1998. / Vít'azoslav Hronec. – Báčsky Petrovec : Účastinná spoločnosť tlačiareň Kultúra, 1999. – 210. / Зузана Тирова // 5 (2001), 287–288. | Приказ
- 1358.** Двојезичност у животу војвођанских Словака / Зузана Тирова // 16 (2012), 252–255. | Резюме
- 1359.** Један човек, два језика / Јозеф Штефањик ; превела Зденка Валент-Белић. – Нови Сад : Media Art Service International, 2005. – 120. / Зузана Тирова // 10 (2006), 402–403. | Приказ
- 1360.** Нови облик комуникације словачке дијаспоре у Војводини : смс комуникација / Зузана Тирова // 11 (2007), 284–288. | Resumé
- 1361.** О међународном симпозијуму „Михал Горда и његово доба” / Зузана Тирова // 6 (2002), 353–354.
- 1362.** О оснивачима словачке катедре у Новим Саду поводом два јубилеја : Јан Кмећ и Даниел Дудок / Зузана Тирова // 12 (2008), 101–107. | Resumé
- 1363.** О словачком говорном језику војвођанских Словака на интернету / Зузана Тирова // 14 (2010), 173–177. | Resumé
- 1364.** Словакистички портрет Људовита Штура / Зузана Тирова // 8 (2004), 74–77. | Resumé
- 1365.** Словачки језик са елементима националне културе као наставни предмет у војвођанским школама / Зузана Тирова // 10 (2006), 198–203. | Resumé
- 1366.** Slovenský jazyk a kultúra vyjadrovania pre 3. a 4. ročník gymnázia / Mária Myjavcová. – Beograd : Zavod za udžbenike, 2007. – 244. / Зузана Тирова // 12 (2008), 434–435. | Приказ
- 1367.** Slovenčina ako cudzí jazyk : zborník príspevkov z medzinárodnej

konferencie, Bratislava 30–31. 08. 2000. / ed. Jana Pekarovičová. – Bratislava : Stimul, 2002. – 348. / Зузана Тирова // 7 (2003), 475–476. | Приказ

1368. Tvary a tváre frázém v slovenčine / Jozef Mlacek. – Bratislava : Stimul, 2001. – 172. / Зузана Тирова // 7 (2003), 466. | Приказ

1369. Чешки језик као литургијски код Словака–лутерана у Војводини / Зузана Тирова // 9 (2005), 198–203. | Resumé

ТИРТОВА, Галина

1370. Об одной группе трансформационных преобразований в межславянских переводах / Галина Тыртова // 9 (2005), 363–371. | Резиме

ТМУШИЋ СТЕПАНОВ, Радојка

1371. [Дванаести] XII Конгрес Међународне асоцијације наставника руског језика и књижевности : Шангај, 10–15. мај 2011. / Радојка Тмушић-Степанов // 16 (2012), 701–703.

1372. Међународно научно-методичка конференција „Резултати године руског језика” : Москва, 11–13. децембар 2007. године / Радојка Тмушић-Степанов // 12 (2008), 452–454.

ТОДОРОВИЋ, Даница

1373. Analýza přísloví Komenského „Moudrosti” a Rosova „Thesauru” / Danica Todorović // 20 (2016), 316–320. | Резюме

ТОЛСТОЈ, Светлана

1374. Никита Ильич Толстой : к 90-летию со дня рождения / Светлана Михайловна Толстая // 17 (2013), 433–447.

ТОПИЋ, Мирослав

1375. Адам Мицкјевич и Десанка Максимовић : на таласима акерманских степа / Мирослав Топић, Петар Буњак // 3 (1999), 81–91. | Резюме

1376. Атрибути вина у српским народним песмама / Мирослав Топић, Петар Буњак // 11 (2007), 289–296. | Резюме

1377. О српским десетерачким песмама у преводима Августа Бјеловског / Мирослав Топић, Петар Буњак // 7 (2003), 213–224. | Резюме

1378. Пољски преводи двеју варијаната Вишњићеве песме о Мишарском боју / Мирослав Топић, Петар Буњак // 8 (2004), 179–192. | Резюме

1379. Пољски преводи српских народних песама : перспективе нових истраживања / Мирослав Топић, Петар Буњак // 6 (2002), 156–164. | Резюме

ТОШИЋ, Живко

1380. Енглеско-немачко-француско-српско-руски речник из електронике : 9000 термина / ред. И. А. Болошин, Р. Г. Мириманов. – Ниш : Студентски културни центар, 2001. – 605. / Живко Тошић // 7 (2003), 466–467. | Приказ

ТОШОВИЋ, Бранко

1381. Automatsko kodiranje pomoću MorfoGeneratora / Branko Tošović // 18

(2014), 207–214. | Резюме

1382. Глагольные лексические инновации в русском языке второй половины XX века / Бранко Тошовић // 5 (2001), 122–131. | Резюме

1383. Изоморфизм корреляционных систем / Бранко Тошовић // 6 (2002), 39–46. | Резюме

1384. Корелациона функција језика / Бранко Тошовић // 3 (1999), 121–140. | Резюме

1385. Морфогенераторска типологија глагола : на корпусу „Речника српског језика” / Бранко Тошовић // 16 (2012), 135–142. | Резюме

1386. Морфолошка структура именица српског језика / Бранко Тошовић // 20 (2016), 139–143. | Резюме

1387. Проблеми перспективе реченице / Бранко Тошовић // 4 (2000), 32–42. | Резюме

1388. (Псеудо)императивност онимијских композита у словенским језицима / Бранко Тошовић // 2 (1998), 30–44. | Резюме

1389. Srpsko-hrvatsko-bošnjačke korelacije / Branko Tošović // 12 (2008), 219–228. | Резюме

1390. Стилистика русског и сербског сетературног хипертекста / Бранко Тошовић // 19 (2015), 127–132. | Резюме

1391. Фонетско–фонолошке и акценатске разлике између српског, хрватског и бошњачког језика : разлике у проучености и проученост разлика / Бранко Тошовић // 11 (2007), 158–168. | Резюме

ТРАПЕЗЊИКОВА, Олга

1392. Творческие установки и ведущие коммуникативные стратегии в ораторской прозе Кирилла Туровского / Ольга Александровна Трапезникова // 19 (2015), 387–392. | Резюме

ТРНАВАЦ, Радослава

1393. Концепт имени *судьба* в русском и сербском языках / Радослава Трнавац // 3 (1999), 214–226. | Резюме

1394. Макроструктурална сумаризација текста : на примеру уводника из „Њујорк тајмса” и „Независних новина” посвећених почетку кризе у Украјини / Радослава Трнавац // 20 (2016), 284–291. | Резюме

ТРОФИМКИНА, Олга

1395. Вклад профессора Петра Андреевича Дмитриева в сербистику / Ольга И. Трофимкина // 5 (2001), 239–240.

ЋОРИЋ, Божо

1396. Московска конференција о српско-хрватском језику и југословенским књижевностима / Божо Ћорић // 1 (1997), 193–194.

ЋУПИЋ, Драго

1397. Етнокултуролошке теме : Културна историја Сврљига, 1. Етнокултуролошка радионица Сврљиг / Недељко Богдановић. – Сврљиг : Прилози, 2002. – 123. / Драго Ћупић // 7 (2003), 467–469. | Приказ

1398. Је ли вельебрдско *уве* исто што и руско *увы* / Драго Ћурић // 13 (2009), 387–388. | Резюме

ЋУРИЋ, Бобан

1399. Библијски мотиви у роману „Коњ вран” Б. Савинкова (В. Ропшина) / Бобан Ћурић // 18 (2014), 400–407. | Резюме

1400. Борис Савинков (В. Ропшин) и стваралаштво Достојевског / Бобан Ћурић // 16 (2012), 585–598. | Резюме

1401. Гостовање К. Д. Баљмонта у Београду 1929. године : на материјалу дневне штампе / Бобан Ћурић // 7 (2003), 328–336. | Резюме

1402. Из духовног живота „руског” Београда / Бобан Ћурић // 11 (2007), 383–387. | Резюме

1403. Конгрес руских писаца и новинара у емиграцији и његово место у руској и српској култури / Бобан Ћурић // 10 (2006), 313–324. | Резюме

1404. Обележавање стогодишњице рођења Л. Н. Толстоја у Београду 1928. године / Бобан Ћурић // 8 (2004), 193–200. | Резюме

1405. Обележавање стогодишњице смрти А. С. Пушкина 1937. године : на материјалу београдског дневног листа „Правда” / Бобан Ћурић // 3 (1999), 40–50. | Резюме

1406. От чужих к своим : письма выдающихся представителей русской интеллигенции начала XX века Александру Беличу / составление, подготовка текста и комментарии Ненада Благовича, Анджелины Мичич и Иваны Мрджа ; общая редакция Корнелии Ичин. – Београд : Логос, 2016. – 332. / Бобан Ћурић // 20 (2016), 741–742. | Приказ

1407. Роман „Коњ блед” Б. Савинкова (В. Ропшина) и немачка субјективистичка филозофија / Бобан Ћурић // 20 (2016), 498–509. | Резюме

1408. Руски слависти-емигранти са књижевним темама у материјалима III међународног конгреса слависта / Бобан Ћурић // 12 (2008), 408–410. | Представљање књиге „III међународни конгрес слависта”

1409. Тема *Москве* у роману „Коњ вран” Б. Савинкова (В. Ропшина) / Бобан Ћурић // 19 (2015), 418–424. | Резюме

УЛУХАНОВ, И. С.

1410. Функционально-генетическая классификация лексики языка Древней Руси / И. С. Улуханов, Т. Н. Солдатенкова // 5 (2001), 211–222.

УСПЕНСКИ, Ениса

1411. Драма Ф. Сологуба „Страж великого царя” и персидская школа любви / Эниса Успенская // 10 (2006), 225–230. | Резиме

1412. Маяковский и Уистлер / Э.М. Успенская // 13 (2009), 248–254. | Резиме

1413. От драмы к искусству кино : „Барышня Лиза” Ф. Сологуба : от повести и драмы к киносценарию / Эниса Успенская // 11 (2007), 62–71. | Резиме

УХЛАРИКОВА, Јасна

1414. Aktualizácia frazém v texte pomocou zámen / Jasna Uhláriková // 17 (2013), 331–335. | Резюме

1415. Vyjadrovanie miery a somatická frazeológia / Jasna Uhláriková // 20 (2016),

305–309. | Резюме

1416. Vyjadrovanie priestorovych vzťahov v slovenčine / Jasna Uhlarik // 15 (2011), 216–221. | Резюме

1417. Заменице у фраземима у словачком и српском језику / Јасна Ухларик // 16 (2012), 256–261. | Резюме

1418. Slovenské a srbské frazémy s lexémou *zub* / Jasna Uhláriková // 18 (2014), 316–320. | Резюме

1419. Slovenské a srbské frazémy s lexémou *srdce* / Jasna Uhláriková // 19 (2015), 261–266. | Резюме

УШАКОВА, Александра

1420. Концепт *правитель* в русской духовной литературе : по произведению святителя Иоанна Тобольского Феатрон / Александра Павловна Ушакова // 19 (2015), 26–30. | Резюме

1421. Концепты *свет* и *тьма* в романе Горана Петровича „Осада Церкви Святого Спаса” / Александра Павловна Ушакова // 20 (2016), 27–31. | Резюме

ФЕДЯКИН, Сергей

1422. Ситуация двух литературных языков в русском зарубежье и творчество Алексея Ремизова / Сергей Романович Федякин // 17 (2013), 207–217. | Резюме

ФЕЈ ЛУКИЋ, Јелена

1423. Библијске теме Јосифа Бродског / Јелена Феј-Лукић // 15 (2011), 91–98. | Резюме

1424. Бродски и идеје егзистенцијализма / Јелена Феј-Лукић // 16 (2012), 309–315. | Резюме

1425. Хорације и Бродски : трансформација споменика / Јелена Феј-Лукић // 17 (2013), 43–50. | Резюме

ФЕЈСА, Михајло

1426. Основе новог правописа русинског језика / Михајло Фејса // 20 (2016), 167–172. | Резюме

ФЕКЕТЕ, Егон

1427. Атрибутске одредбе уз темпоралне именице / Егон Фекете // 13 (2009), 296–303. | Резюме

1428. Језички пуризам у теорији и пракси / Егон Фекете // 6 (2002), 267–273.

1429. Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ / Егон Фекете // 1 (1997), 126–147.

ХАЗДАН, Јевгенија

1430. Временник Зубовского института (Санкт-Петербург) / Евгения Хаздан // 17 (2013), 477–478. | Приказ

ХАРДИ, Ђура

1431. О значењу братства галичког кнеза Романа Мстиславича са угарским

краљем Андријом II и краковским кнезом Лешком Белим у казивању „Галичког летописа” / Ђура Харди // 8 (2004), 361–368. | Резюме

ХЛАТКИ, Ладислав

1432. Korespondence T. G. Masaryka s Jižními Slovany / Ladislav Hladký // 20 (2016), 659–663. | Резюме

ХОДОЛИЧОВА, Јармила

1433. Literárna tvorba pre deti Anny Majerovej : pri príležitosti nedožitého 90. výročia narodenia / Jarmila Hodoličová // 18 (2014), 446–450. | Резюме

1434. Literárna činnosť slovenského vojvodinského spisovateľa Samuela Činčuráka : 1883–1952. / Jarmila Hodoličová // 16 (2012), 342–349. | Резюме

1435. Нова књига за омладину словачке војвођанске списатељице Марије Котвашове-Јонашове „Sú to vážne veci” / Јармила Ходолич // 15 (2011), 109–114. | Резюме

1436. Prvi udžbenici na slovačkom jeziku slovačkih autora iz Vojvodine posle Prvog svetskog rata / Jarmila Hodolič, Goran Mladenović // 20 (2016), 365–370. | Резюме

1437. Pregled novih izdanja čitanki za osnovne škole na slovačkom jeziku 2005–2010. god. (Zavod za udžbenike, Beograd) / Jarmila Hodolič // 14 (2010), 203–209. | Resumé

1438. Tvorba Alberta Martiša pre deti a mládež : pri príležitosti stošesdesiat rokov narodenia / Jarmila Hodoličová // 19 (2015), 509–514. | Резюме

ХОРАК, Емил

1439. Место и улога Риста Ковијанића у развоју српско-словачких културних веза / Емил Хорак // 7 (2003), 205–212. | Resumé

1440. Slovník prekladateľov s bibliografiou prekladov z macedónčiny, srbčiny, chorvátčiny a slovinčiny / J. Jankovič. – Bratislava : VEDA, 2005. – 277. / Emil Horák // 12 (2008), 416–417. | Приказ

1441. Stretávanie kultúr : srbsko-slovenské literárne styky Rista Kovijanića / Nebojša Kuzmanović. – Bácska Palanka : Miestny odbor Matice slovenskej : DNS Logos : KK Dis, 2006. – 325. / Emil Horák // 12 (2008), 425–427. | Приказ

ХОРАКОВА, Радмила

1442. О словачко-српском билингвизму / Радмила Хоракова // 6 (2002), 256–266. | Resumé

ХРИБОВА, Марина

1443. Fungovanie nárečovej variety materinského jazyka v kontexte súčasnej jazykovej situácie slovenskej enklávy v Srbsku / Marina Hríbová // 19 (2015), 312–316. | Резюме

ЦВЕТКОВА, Бела

1444. Чтение в условиях массовизированного общества : проблемы и противоречия / Бэлла Львовна Цветкова // 19 (2015), 47–50. | Резиме

ЦОНЕВА, Љиљана

1445. Болгарская политическая метафора и национальная ментальность / Лиљана Цонева // 15 (2011), 246–257. | Резюме

1446. Слова-победители в конкурсе „Слово года” / Лиљана Цонева // 20 (2016), 258–263. | Резиме

1447. Слово *кризис* в современном медиатексте / Лиљана Цонева // 16 (2012), 127–134. | Резиме

ЧАПАЈЕВА, Љубов

1448. Н. И. Надеждин и славистика / Любовь Георгиевна Чапаева // 20 (2016), 603–609. | Резиме

ЧАРКИЋ, Милослав

1449. О неким поступцима деканонизације риме у поезији Десанке Максимовић / Милосав Ж. Чаркић // 3 (1999), 68–74. | Резюме

1450. Српско-руске културно-језичке везе / Милосав Ж. Чаркић // 4 (2000), 96–104. | Резюме

ЧЕРВИЊСКИ, Гжегож

1451. Polish Tatars' Travel Literature in the Interwar Period : 1918–1939 : Subject Area and Research Perspectives / Grzegorz Czerwiński // 20 (2016), 127–138. | Резиме, Резюме

ЧЕРНИ, Марцел

1452. Slavica : dlouholetý projekt mapování českého zájmu o slovanské literatury / Marcel Černý // 10 (2006), 349–353.

ЧЕРНЯВСКА, Т. Н.

1453. Новый лингвострановедческий словарь / Т. Н. Чернявская // 2 (1998), 251–257.

ЧИГОЈА, Бранкица

1454. Једна напомена о постављању плоче захвалности Св. Тирилу, оцу словенске писмености, у цркви Св. Климента у Риму / Бранкица Чигоја // 12 (2008), 387–388.

1455. О једном мало познатом речнику Лазе Костића / Бранкица Чигоја // 11 (2007), 380–382. | Резюме

ЧИЖИКОВА, Зузана

1456. Vývin slovakistiky / Miroslav Dudok. – Nový Sad : Spolok vojvodinských slovakistov, 1987. – 96. / Зузана Чижикова // 2 (1998), 282–283. | Приказ

1457. Visutý most : premeny literárnej kritiky vojvodinských Slovákov / Adam Svetlík. – Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2015. – 236. / Zuzana Čížiková // 20 (2016), 733–735. | Приказ

1458. Generácie kritikov v slovenskej vojvodinskej literatúre / Zuzana Čížiková // 15 (2011), 115–121. | Резюме

1459. Dualizmus Jána Labátha / Zuzana Čížikova // 16 (2012), 357–362. | Резюме
1460. Jan Amos Komenski : pedagog i utopista / Zoroslav Spevak. – Bački Petrovac : Kulura ; Novi Sad : FORS, 2003. – 202. / Зузана Чижикова // 8 (2004), 449–451. | Приказ

1461. Nový slovenský vojvodinský román : „Dial’ky” Jána Labátha / Zuzana Čížikova // 14 (2010), 81–88. | Rezime

1462. Новије збирке песама словачких аутора у Војводини / Зузана Чижикова // 10 (2006), 280–285. | Rezime

1463. Otázky spoločenskej prózy pre deti a mládež / Zuzana Čížiková // 17 (2013), 255–259. | Резюме

1464. Paródia Jaroslava Supeka / Zuzana Čížiková // 18 (2014), 467–471. | Резюме

1465. Poézia pre deti Juraja Tušiaka / Zuzana Čížiková // 20 (2016), 568–573. | Резюме

1466. Poézia pre deti Michala Babinku / Zuzana Čížiková // 19 (2015), 515–519. | Резюме

1467. Preklady Viery Benkovej / Zuzana Čížiková // 9 (2005), 236–242. | Rezime

ЧОВИЋ, Бранимир

1468. Фолклор и превод : огледи о рецепцији српског народног песништва у пољској књижевности / Мирослав Топић, Петар Буњак. – Београд : Филолошки факултет, 2007. – 242. / Бранимир Човић // 12 (2008), 432–434. | Приказ

ЧУМАК, Људмила

1469. Предикатно-объектные отношения как фактор выявления национально-культурной семантики синтаксических единиц / Людмила Чумак // 3 (1999), 267–280.

ШЕР, Бери

1470. Omry Ronen : 1937–2012. / Barry Scherr // 17 (2013), 529–530.

ШИЛЕРОВА, Ана

1471. Vyjadrovanie príslovkového určenia času v slovenskom a srbskom jazyku / Anna Šilerová // 16 (2012), 246–251. | Резюме

ШИМАК, Марина

1472. Vakantné citáty a ich funkcia v postmodernistickom diskurze : na príklade prózy V. Hronca / Marína Šimáková Speváková // 19 (2015), 520–524. | Резюме

1473. Experimentálna poézia vojvodinských Slovákov : začiatky / Marína Šimáková Speváková // 20 (2016), 563–567. | Резюме

1474. Intertextualita v poézii Víťazoslava Hronca / Marína Šimáková Speváková // 18 (2014), 462–466. | Резюме

1475. T. S. Eliot v postmodernistických básnických zbierkach Víťazoslava Hronca / Marína Šimáková Speváková // 17 (2013), 260–264. | Резюме

1476. Читање (литерарне) стварности у прози млађих словачких аутора : или Забава је тек почела! / Марина Шимак // 10 (2006), 268–274. | Resumé

ШИПКА, Милан

1477. Статус и употреба русизама у савременом српском језику / Милан Шипка // 13 (2009), 334–342. | Summary

ШЛИВАР, Василиса

1478. Фјодор Михајлович Достојевски и Борис Акуњин : теорија или теоријица? / Василиса Шливар // 19 (2015), 457–461. | Резюме

1479. Читая теоретические работы Малевича и Хармса / Василиса Шливар // 20 (2016), 515–520. | Резиме

ШОЛИЋ, Мирна

1480. Elementi žanra putopisa u romanu „Hordubal” Karela Čapeka / Mirna Šolić // 13 (2009), 274–281. | Resumé

ШТЈЕПАНЕК, Вацлав

1481. Пут чешке књижевноисторијске србистике после 1990. / Вацлав Штјепанек // 16 (2012), 473–485. | Резюме + Библиографија чешких радова о српској књижевности

1482. Slavistická balkanistika : nové výzvy / Václav Štěpánek // 14 (2010), 381–384.

1483. Српске везе Томаша Гарика Масарика / Вацлав Штјепанек // 9 (2005), 285–295. | Resumé

1484. Ћирилометодијевска мисија у замци постмодернистичког дискурса / Вацлав Штјепанек // 17 (2013), 113–125. | Резюме

1485. Česká kolonizace Banátu a česká menšina v Srbsku : možnosti slavistického bádání / Václav Štěpánek // 20 (2016), 648–658. | Резюме

1486. Češka istorijska i literarno-istorijska srbistika posle 1990. godine / Václav Štěpánek // 12 (2008), 377–386. | Rezimé

* * *

ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР

Белоруска књижевност	115, 338, 544, 550
Белоруски језик	230, 1112
Библиографија	75, 116, 227, 228, 294, 295, 881, 955, 957 1058, 1114, 1297, 1357, 1440
Бугарска књижевност	1221
Бугарско-српска књижевна поређења	7, 344, 356, 665

Бугарски језик	1278
Бугарски језик према осталим језицима	71, 190, 283, 308, 378, 642, 684, 693, 774, 934, 935, 1120, 1176
Језик Банатских Бугара	309
Лексикологија	71, 232, 1120, 1445
Настава бугарског језика	598, 1221
Вербалне асоцијације	260, 270, 391, 425, 631, 944, 1094, 1097, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238
Версификација	130, 1000, 1449
Етнолингвистика	8, 10, 11, 177, 537, 633, 840, 1090
Живановић, Ђорђе	128, 133, 138, 142, 1145, 1183, 1210, 1286
Когнитивна лингвистика – општа питања	288, 632, 796, 867
Кошутић, Радован	93, 97, 131, 242, 423, 433, 434, 1308
Кулаковски, Платон	60, 143, 200
Лалић, Радован	1209, 1211, 1309
Лужичкосрпски језици и књижевност	284, 285, 1158, 1166, 1170, 1172
Македонска књижевност	1253, 1256
Македонски језик	167, 265, 190, 786, 935, 1278, 1440
Дијалектологија	277
Награда „Павле и Милка Ивић”	110, 766, 809, 810, 812, 813, 814, 815, 816, 818, 819, 820, 859, 1009, 1101, 1102, 1107, 1109

	9, 139, 140, 141, 173, 269, 290, 377, 418, 424, 435, 445, 446, 451, 453, 457, 522, 549, 554, 557, 561, 575, 588, 599, 607, 640, 644, 671, 709, 712, 749, 770, 828, 846, 851, 870, 872, 873, 885, 946, 950, 960, 962, 971, 990, 992, 995, 996, 999, 1015, 1040, 1058, 1082, 1098, 1141, 1161, 1162, 1187, 1197, 1198, 1200, 1205, 1207, 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1226, 1263, 1325, 1326, 1331, 1332, 1448, 1454, 1482, 1484
Општеславистичка питања	
	78, 83, 84, 85, 86, 112, 118, 125, 126, 128, 138, 191, 203, 233, 252, 264, 276, 366, 420, 480, 516, 564, 568, 614, 617, 723, 732, 863, 900, 948, 951, 954, 965, 966, 973, 997, 1052, 1105, 1156, 1186, 1189, 1254, 1255, 1269, 1288, 1290, 1306, 1311, 1315, 1374, 1470
Personalia	
Повеља „Радован Кошутић”	1008
Пољска књижевност	120, 121, 1248, 1375
Пољско-српска књижевна поређења	122, 398, 1245, 1249, 1375
Рецепција пољске књижевности	117, 137, 145, 266, 492, 661, 1246, 1247
XIX век	127, 348, 661, 1118, 1119
Пољски језик	57, 292, 545, 634, 687, 854, 901, 1176
Лексикографија	131, 144, 856
Лексикологија	556, 840, 855
Методика наставе пољског језика	225, 577, 1143
Пољско-српска контрастивна проучавања	244, 342, 633, 686, 853, 858, 1029
Универзитетска полонистика	39, 80, 123, 129, 225, 343, 577, 600, 787, 879

Прасловенски језик	334, 365, 726
Русинска књижевност	980, 1072, 1073, 1074, 1076, 1077, 1078
Русински језик	824, 825, 826, 827, 860, 1274, 1279, 1351, 1426
Руска емиграција	100, 294, 295, 612, 1019, 1122, 1126, 1262, 1321, 1402, 1403, 1406, 1408, 1422
Руска историја	2, 60, 99, 524, 528, 748, 949, 1318, 1431
Руска књижевност	201, 534, 713, 1392
Интертекстуална проучавања	50, 52, 77, 87, 328, 345, 346, 347, 471, 474, 540, 659, 772, 887, 889, 932, 1070, 1116, 1123, 1124, 1125, 1142, 1400, 1407, 1412, 1413, 1425, 1478, 1479
Методика наставе руске књижевности	301, 302, 940, 1042, 1261, 1444
Народна књижевност	47, 48, 51, 52, 175, 525, 664, 715, 727, 756
Преводи и антологије	114, 574
Рецепција руске књижевности у српској средини	41, 42, 193, 242, 468, 473, 508, 517, 519, 530, 531, 533, 883, 884, 1042, 1267, 1268, 1401, 1404, 1405
Руско-српска књижевна поређења	175, 243, 291, 505, 506, 535, 526, 570, 571, 572, 1041, 1144
Савремена књижевност	73, 79, 169, 323, 520, 536, 932, 933, 1071, 1478
XIX век	74, 87, 92, 197, 198, 199, 204, 245, 331, 332, 345, 393, 408, 469, 470, 471, 517, 532, 539, 541, 750, 772, 821, 889, 892, 932, 1041, 1117, 1260, 1478

	40, 41, 42, 43, 44, 45, 50, 113, 154, 246, 328, 345, 346, 351, 352, 353, 354, 355, 357, 358, 394, 395, 472, 475, 497, 504, 506, 507, 508, 510, 511, 513, 514, 523, 527, 538, 551, 570, 571, 572, 601, 609, 610, 611, 659, 660, 685, 720, 757, 772, 807, 882, 883, 884, 886, 888, 890, 919, 1030, 1066, 1124, 1125, 1127, 1128, 1142, 1148, 1272, 1337, 1399, 1400, 1401, 1407, 1409, 1411, 1412, 1413, 1422, 1423, 1424, 1425, 1478, 1479
XX век	
Руска култура	49, 59, 104, 293, 330, 388, 393, 394, 395, 396, 397, 627, 628, 629, 939, 998, 1013, 1014, 1479
Руски језик	92, 862, 1026, 1285
Граматике руског језика	30, 94, 97, 161, 166, 254, 405, 1028, 1034
Дијалектологија	66, 595, 869
Зимска школа	410, 893, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194
Историја проучавања руског језика и његове методике	28, 249, 253, 259, 419, 423, 429, 433, 434, 436, 438, 448, 449, 454, 769, 780, 797, 947, 956, 1035, 1209, 1309
Историја руског језика	61, 62, 407, 727, 852, 907, 908, 910, 912, 914, 1334, 1410
Лексикографија	102, 171, 172, 217, 219, 220, 232, 256, 443, 553, 573, 621, 722, 802, 864, 875, 877878, 906, 1043, 1059, 1062, 1064, 1243, 1380, 1453

Лексикологија	68, 70, 101, 194, 195, 206, 303, 308, 324, 378, 391, 399, 546, 547, 548, 552, 556, 559, 618, 624, 712, 735, 736, 762, 806, 866, 867, 869, 871, 872, 915, 928, 929, 958, 1036, 1038, 1039, 1083, 1089, 1149, 1257, 1382, 1446, 1447
Лингвокултурологија	27, 31, 425, 452, 549, 578, 637, 643, 684, 711, 715, 837, 867, 897, 906, 1011, 1020, 1112, 1176, 1233, 1234, 1235, 1236, 1238, 1393, 1420, 1453
Методика наставе руског језика	4, 27, 29, 32, 37, 55, 63, 64, 69, 105, 106, 107, 108, 155, 157, 192, 239, 250, 251, 257, 263, 267, 339, 369, 381, 385, 417, 426, 436, 440, 447, 613, 637, 710, 714, 716, 717, 722, 731, 743, 751, 779, 784, 797, 805, 837, 874, 876, 877, 878, 895, 896, 910, 911, 912, 913, 914, 925, 976, 1003, 1005, 1012, 1017, 1018, 1021, 1023, 1034, 1035, 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057, 1063, 1110, 1174, 1213, 1265, 1266, 1291, 1292, 1293, 1330
Морфологија	56, 98, 158, 172, 603, 724, 945, 1033, 1061, 1257, 1258, 1335, 1381, 1383
Прагматика	54, 150, 152, 171, 215, 352, 382, 447, 641, 771, 774, 775, 776, 785, 927, 977, 978, 979, 1024, 1031, 1394
Руски као језик струке	34, 67, 68, 70, 196, 248, 362, 553, 573, 618, 620, 623, 624, 625, 639, 642, 725, 758, 782, 803, 874, 891, 896, 1037, 1043, 1050, 1061, 1064, 1149, 1222

Руско-српска контрастивна проучавања	1, 26, 34, 57, 61, 67, 68, 95, 150, 152, 158, 159, 160, 162, 165, 168, 176, 183, 185, 195, 306, 315, 327, 371, 372, 373, 375, 379, 382, 383, 384, 386, 390, 391, 411, 442, 546, 552, 602, 604, 605, 618, 622, 623, 624, 625, 735, 736, 738, 745, 746, 747, 758, 759, 760, 761, 762, 771, 778, 781, 783, 801, 802, 803, 804, 806, 832, 833, 866, 867, 868, 869, 871, 872, 927, 928, 929, 958, 963, 977, 978, 1006, 1011, 1020, 1024, 1031, 1032, 1033, 1036, 1037, 1038, 1039, 1089, 1149, 1196, 1199, 1232, 1233, 1234, 1236, 1237, 1238, 1257, 1277, 1296, 1312, 1335, 1390, 1393, 1394, 1398
Руски језик према осталим језицима	57, 103, 206, 292, 308, 378, 387, 642, 684, 712, 774, 969, 1112, 1176
Синтакса	35, 57, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 168, 170, 180, 183, 184, 185, 186, 315, 327, 371, 372, 373, 375, 379, 383, 384, 387, 390, 418, 604, 605, 606, 622, 642, 721, 745, 746, 747, 758, 759, 760, 761, 781, 783, 801, 802, 804, 821, 838, 849, 963, 1004, 1006, 1025, 1032, 1199, 1237, 1257, 1277, 1296, 1469
Социолингвистика	54, 258, 360, 361, 401, 409, 412, 437, 547, 548, 552, 556, 558, 712, 738, 799, 800, 868
Творба речи	292, 324, 560, 602, 623, 734, 738, 739, 1005, 1037, 1312

	27, 29, 32, 106, 107, 156, 196, 221, 222, 255, 257, 259, 262, 282, 402, 403, 404, 428, 430, 432, 438, 441, 447, 450, 454, 455, 616, 620, 782, 839, 874, 894, 926, 974, 1001, 1034, 1035, 1051, 1316, 1320
Уџбеници руског језика	
Фонетика	93, 95, 96, 216, 217, 218, 219, 220, 221 222, 779, 975, 1291, 1293
Фразеологија	1, 176, 188, 386, 411, 621, 630, 832, 1020, 1039
Славистички научно-истраживачки пројекти	16, 20, 21, 38, 76, 81, 82, 226, 322, 521, 768, 773, 808, 817, 931, 952, 1081, 1115, 1129, 1146, 1195, 1250, 1429, 1453
Славистички часописи	89, 90, 228, 286, 312, 320, 439, 498, 518, 542, 543, 626, 645, 646, 658, 843, 916, 917, 953, 1188, 1276, 1282, 1284, 1305, 1319, 1322, 1327, 1430
Словачка књижевност	359, 647, 993, 1135, 1439, 1441, 1467, 1476
Словачка књижевност за децу	1433, 1435, 1438, 1463, 1465, 1466
Словачка књижевност у Војводини	299, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1136, 1137, 1138, 1434, 1435, 1457, 1458, 1459, 1461, 1462, 1464, 1473
XX век	297, 298, 300, 740, 741, 1177, 1178, 1472, 1474, 1475
Словачки језик	281, 668, 675, 677, 680, 692, 693, 696, 702, 708, 901, 1006, 1157, 1164, 1340, 1341, 1342, 1343, 1345, 1346, 1347, 1349, 1350, 1352, 1353, 1354, 1355, 1359, 1362, 1364, 1416, 1440, 1456

Језик војвођанских Словака	147, 223, 261, 278, 667, 678, 704, 705, 1339, 1358, 1360, 1363, 1369, 1442, 1443
Језик Словака у Руминији	236
Методика наставе словачког језика	238, 667, 728, 729, 899, 1365, 1367
Словакистика у Србији	279, 1169
Словачко-српска контрастивна проучавања	148, 666, 667, 669, 670, 672, 673, 674, 676, 678, 679, 692, 694, 695, 698, 699, 700, 701, 703, 706, 707, 898, 902, 1338, 1348, 1417, 1418, 1419, 1471
Стилистика	147, 280, 1356
Уџбеници словачког језика	146, 729, 1366, 1436, 1437
Фразеологија	224, 237, 681, 902, 904, 1368, 1414, 1415, 1417, 1418, 1419
Словеначки језик	1278
Словеначки језик према осталим језицима	189, 850, 935, 969
Словенске књижевности – опште и поређења	53, 88, 115, 149, 231, 243, 245, 268, 275, 329, 338, 364, 495, 496, 497, 512, 647, 662, 742, 909, 980, 993, 1086, 1139, 1244, 1252
Српска историја	99, 199, 482, 488, 663, 845, 938, 941, 942, 946, 1027, 1079, 1140, 1240, 1397, 1439
Српско-руски контакти	524, 529, 628, 748, 1251, 1450
Српска књижевност	566, 569, 1151, 1421
Народна књижевност	175, 209, 937, 1227, 1376, 1377, 1378, 1468
Преводи и рецепција српске књижевности	14, 36, 119, 690, 1377, 1378, 1379, 1468
XIX век	46, 296, 356, 563, 565, 567, 665, 718, 1455, 1150

XX век	122, 296, 344, 476, 477, 497, 555, 570, 571, 572, 662, 683, 742, 834, 1041, 1092, 1256, 1449
Српски језик	190, 370, 691, 773, 831, 943, 946, 972, 984, 969, 1060, 1084, 1095, 1096, 1180, 1274, 1278, 1313, 1325, 1328, 1389, 1391, 1395, 1440
Дијалектологија	81, 82, 335, 682, 688, 689, 763, 1103, 1206, 1398
Историја српског језика	61, 341, 342, 350, 608, 682, 691, 752, 808, 811, 941, 942, 1027, 1080, 1307
Лексикографија	18, 19, 20, 23, 24, 25, 71, 76, 131, 232, 235, 241, 256, 443, 553, 621, 631, 654, 689, 798, 802, 856, 864, 868, 1043, 1059, 1062, 1064, 1104, 1106, 1120, 1380, 1429, 1455
Лексикологија	3, 15, 17, 18, 22, 23, 68, 70, 71, 81, 82, 151, 195, 206, 207, 209, 241, 271, 334, 391, 461, 546, 552, 556, 618, 624, 636, 670, 672, 679, 698, 735, 736, 762, 789, 790, 794, 795, 798, 806, 866, 867, 869, 871, 872, 905, 928, 929, 981, 983, 1011, 1036, 1037, 1038, 1039, 1068, 1087, 1089, 1091, 1111, 1120, 1149, 1281, 1329, 1336, 1393, 1477
Методика наставе српског језика	3
Морфологија	287, 288, 666, 694, 695, 701, 703, 744, 901, 1033, 1061, 1085, 1229, 1335, 1338, 1348, 1381, 1384, 1385, 1386
Прагматика	150, 152, 382, 753, 764, 765, 771, 775, 776, 785, 858, 927, 977, 978, 982, 1023, 1031, 1088, 1287, 1394

	57, 58, 158, 159, 160, 162, 165, 168, 177, 179, 180, 182, 183, 185, 186, 310, 311, 315, 317, 318, 319, 321, 327, 371, 372, 373, 375, 379, 383, 384, 390, 604, 605, 622, 625, 669, 745, 746, 747, 758, 759, 760, 761, 767, 781, 783, 801, 802, 803, 804, 853, 854, 936, 963, 964, 986, 988, 991, 1006, 1032, 1093, 1199, 1231, 1257, 1275, 1277, 1279, 1296, 1387, 1427
Синтакса	
Српска ћирилица	111, 341, 808, 970
Српски као страни језик	305, 336, 380, 415, 444, 594, 596, 842, 880, 921, 922, 1184, 1271, 1283
Српски књижевни језик	462, 822, 848, 1242, 1304, 1428
Српски језик у иностранству	13, 65, 91, 240, 363, 597, 857, 920, 1182, 1225, 1230, 1481, 1486
Стилистика	306, 337, 635, 923, 1390
Творба речи	271, 272, 459, 464, 602, 623, 670, 673, 674, 676, 692, 699, 700, 706, 707, 733, 734, 737, 738, 739, 788, 793, 795, 1007, 1100, 1113, 1312
Фразеологија	1, 176, 188, 230, 283, 386, 411, 621, 650, 654, 655, 657, 823, 829, 830, 832, 833, 902, 935, 1020, 1039, 1418, 1419
Станковић, Богољуб	116, 132, 615, 1275, 1315
Старословенски језик	913, 836, 1159
Теолингвистика	109, 258, 376, 399, 401, 408, 411, 413, 414, 422, 425, 437, 446, 451, 453, 915, 928, 929, 1010, 1079, 1303, 1324, 1420
Теорија превођења	33, 68, 135, 148, 174, 383, 408, 576, 903, 907, 908, 1069, 1370, 1440

Терзић, Богдан	227, 229, 752, 847, 968, 1185
Типолошка истраживања	57, 153, 178, 179, 181, 187, 189, 190, 283, 288, 349, 362, 378, 389, 418, 606, 730, 850, 901, 935, 959, 964, 969, 972, 1025, 1388
Украјинска књижевност	985, 1121
Савремена књижевност	273, 274, 1289
Украјинско-српска књижевна поређења	208, 209, 274, 1075, 1333
XIX век	205, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 1077
XX век	12, 72, 1270
Украјински језик	72, 967, 1274
Синтакса	310, 311, 316, 317, 318, 319, 936, 986, 987, 988, 991
Украјински према другим језицима	206, 934, 1031, 1032
Украјинско-српска контрастивна проучавања	151, 152, 206, 207, 209, 310, 311, 314, 317, 318, 319, 936, 972, 981, 983, 984, 986, 988
Хроника	6, 143, 167, 193, 313, 325, 326, 562, 841, 930, 961, 1067, 1155, 1165, 1179, 1204, 1212, 1223
Домаћи славистички скупови	132, 134, 202, 565, 566, 567, 569, 619, 754, 758, 835, 918, 955, 1022, 1151, 1152, 1153, 1154, 1181, 1224, 1228, 1294, 1295, 1310
Међународни славистички скупови	5, 124, 136, 234, 247, 289, 304, 307, 333, 374, 392, 421, 489, 500, 501, 509, 515, 541, 586, 638, 651, 653, 697, 710, 719, 844, 865, 994, 1002, 1160, 1163, 1167, 1175, 1201, 1202, 1203, 1208, 1220, 1259, 1264, 1317, 1361, 1371, 1372, 1396

Црквенословенски језик	400, 401, 406, 412, 416, 427, 431, 456, 1115, 1314
Чешка историја	1171, 1172, 1173, 1485
Чешка књижевност	483, 493, 500, 501, 503, 582, 647, 939, 1460
Рецепција чешке књижевности у српској средини	479
Чешка наука о књижевности и књижевна критика	478, 481, 485, 486, 494, 496, 587, 589, 592, 1481, 1486
Чешко-српска књижевна поређења	477, 491, 497, 1227
XX век	484, 485, 497, 502, 579, 580, 581, 583, 584, 585, 590, 591, 593, 998, 1480
Чешки језик	367, 368, 458, 460, 461, 465, 648, 791, 792, 1162, 1344, 1373
Лексикографија	463, 467, 654
Лексикологија и творба речи	464, 466, 652, 789, 790, 793, 794, 795
Фразеологија	283, 463, 650, 654, 655, 656, 657
Чешки према осталим језицима	265, 283, 387, 711, 712, 901
Чешко-српска контрастивна проучавања	283, 340, 459, 462, 464, 650, 655, 656, 657, 744, 788, 789, 790, 793, 794, 795, 1241
Чешко-српски контакти и везе	145, 487, 488, 490, 499, 503, 649, 1432, 1483, 1485

РЕГИСТАР КОАУТОРА И ПРЕВОДИЛАЦА

Алексић, Светлана	784
Бечева, Ничка	309
Благојевић, Ненад	715
Буњак, Петар	1375, 1376, 1377, 1378, 1379
Гинић, Јелена	1179
Голубовић, Ана	116
Дамљановић, Дара	410
Ђапа-Иветић, Вукосава	227
Ђорђевић, Александар	845
Кампурис, Анастасиос	829, 830, 831
Кисељова, Наталија	664
Кончаревић, Ксенија	252
Копривица, Верица	368
Корда Петровић, Александра	368
Косановић, Марија-Магдалена	863
Костадиновић, Данијела	619
Котов, Александр Едуардович	60
Марић, Биљана	374
Миленковић, Зорица	716
Милошевић, Стефан	927
Миљковић, Милорад	784
Младеновић, Горан	1436
Обућина, Предраг	307
Оташевић, Ђорђе	864
Петков, Владимир	665
Петровић, Снежана	110
Пипер, Предраг	377
Радевић Драгана	784
Солдатенкова, Т. Н.	1410
Терзић, Мирослав	874
Топић, Мирослав	122
Трбојевић Милошевић, Ивана	828
Уржа, Анастасија Викторовна	907, 908
Ходоличова, Јармила	729
Шкипина, Кристина	1111

РЕГИСТАР КЉУЧНИХ РЕЧИ У ХХІ књ. СЛАВИСТИКЕ

- адресат 140
академическая корпорация 269
активност наставника и ученика 221
актуализированные паронимические
парооппозиции 198
актуализованные паронимы 198
паронимы-прилагательные 198
акцентные варианты 238
аналитичка психологија 366
аорист 82
ареал 112
архетип 112
архиепископ Никомидијски Георгије 261
асоцијације 190
аутографи 261
Ахматова 303
- Београд 286
богослужбени језик 58
болгарский язык 73
бугарски 82
будала 390
- вариантне флексии 244
вербалне асоцијације 190
вокатив 140
В. Лоужецки 271
- Галиция 326
глаголска виšekратност 131
глуп 388
*Грамматика бачваньско-
рускей бешеди* 155
грамматические варианты 238
Григорије Цамблак 261
- диалектная лексика 119
дифференциация 244
десни 190
диминутив 202
дискурс 65
древнерусская письменность 252
- дурак 390
- эквивалент 182
эквиваленти 209
эквивалентност 106
екологија језика 380
епіграф 317
есеји 310
Е. Захаров 286
- жаргон 404
жаргонизми 418
- заголовок 317
зборник Тројице-Сергијеве лавре 261
- Иванушка – дурачек 390
Игор Северјањин 286
имперфекат 82
інфологічний етап 112
Ірена Карпа 317
история языка 244
итеративност 131
- Јарослав Сајферт 397
језик 106
језичка политика 58
језичка слика света 209
јеромонах Пахомије Србин (Логотет) 261
јуродиви 390
- каша 176
козметичарско-фризерски дискурс 404
компаративна анализа 209
концепт 388
концепт «Людина» 112
консонантноє склонение 252
колективно несвесно 366
крылатые слова и выражения 202
културно-језичка заједница 176
културолошко наслеђе 176

- лакрдѣјаш 390
 леви 190
 лексичко-семантичка анализа 404
 лексично-семантична анализа 162
 лингвокултурама 390
 лингвокултурологија 176
 лингвокултурология 89
 лінгвістична база даних 112
 локализатор 124
 лужичкосрпска језичка заједница 380
 луд 390
 Л. Зеленка-Лерандо 271
- межкултурная комуникација 202
 менталитет 176
 методика наставе руског језика 231
 Милена Јесенска 310
 мотив 336
- назви житаркох 162
 наставни програм 221
 научни стил 229
 национализам 326
 национални карактер 390
 национальный карактер 202
 не-еквивалентност 106
 новински чланци 310
 новоцрквенословенски језик 58
 нормализација 216
 нормативност 216
 нормативный аспект 216
- облик суперлатива *высший* 182
 облици за ословљавање 140
 обраћање 140
 Общество содействия славистике 271
 омонимия 65
 ономастика 216
 оријентир 124
 орфоџија 238
 отрицание 73
 отрицательная частица 73
 отрицательное предложение 73
- Паперна 301
- паратекстуальність 317
 пареміје 176
Парнас наглавце 303
 пародија 303
 перевод 73
 підзаголовок 317
 Помесни сабор 1917-18. 58
 полисемия 65
 политички дискурс 418
 польски 106
 поредбена фразеологија 106
 пословице 209
 поезика художественного
 произведения 336
 православие 65
 православная терминологическая 65
 лексика 119
 предлошко-падежне конструкције 124
 прехрамбена тематика 209
 пример 182
 примітки 317
 присвята 317
 притча и литературная традиција 336
 произносительные варианты 238
 произношение 238
 прости претерити 82
 простор 124
 просторни фрагментизатори 124
 психоанализа 366
 психологический портрет 202
- речи 106
 Русини у Југославији 155
 русински језик 155
 руска емиграција 286
 руска поезија XX века 286
 Руска православна црква 58
 руски језик 124
 руски језик струке 229
 руски јазик у Войводини 162
 русофили 326
 «Руськая тројица» 326
 русские говоры 119
 русский јазик 73
 русское коммуникативное поведение 202

- ряды 198
 Свети Василије Велики 261
 семантика 89
 семантичка категорија 124
 сербский язык 198
 систем наставе страног језика 221
 славистика 271
 словарь трудностей русского языка 238
 со 176
 современная болгарская литература 336
 составные названия 119
 социолингвистика 58
 спољашња историја језика 380
 српски 82
 српски језик 182
 стилизација 301
 структурно-семантички модели 229
 стуб куге 397
 США 271
 сюжет 336
 С. Хрбкова 271
- творба речи 404
 текст 317
 теорија семантичких локализација 124
 термин 65
 терминолошка лексика 229
 теория номинации 216
 типы склонения 244
 тоталитаризм 397
 традиции и обычаи 202
 тульская группа 119
- ударение 240
 унификация 244
 унификация форм существительных 252
 мужского рода 252
 уста 106
 устаљени израз 182
 уџбеник 221
- Финкель 301
 фитонимы 119
 фразеологизми 106
 фразеологическая (образная) модель 89
- фразеологічна одиниця 112
 фразеология 89
 функционально-семантичко поље
 виšekратности 131
 функционисање система у наставном
 процесу 221
 Ф. Эджертон 271
- Хавријил Костельник 155
 хлеб 176
- циљеви и задаци 221
 цитата 317
- час і місце написання твору 317
 чешка авангарда 310
 чешка поезија 397
- Шевченко 326
 штуровска генерација 366
- эмпоронимы 216
 этнопсихоллингвистика 202
- язык города 216
 языковая картина мира 202
- bulharská frazeologie 169
- časopis pre deti 351
 česká frazeologie 169
 čítanky pre základnú školu v slovenskom
 jazyku 374
- dezilúzia 361
- esejistický štýl 345
- frazémy s toponymickým
 komponentem 169
- G. Bulgakov 298
- Jaroslav Šrank 356

kazalište 298	próza 345
komedija 298	prozaická mozaika 345
kritériá 148	
	román 345
literatúra pre deti a mládež 351	
ľudová slovesnosť 374	slovenské nárečia 148
	slovensko-srbské jazykové kontakty 148
mesto 361	srbská frazeologie 169
M. Bulgakov 298	Srbsko 148
	súčasná slovenská poézia 356
<i>Naši pionieri</i> 351	súčasná slovenská próza 345
neomodernizmus 345	symbol 356
neorealizmus 345	
nonsens 361	<i>Tantalópolis</i> 345
Novi stan 298	terénny výskum 148
Ondrej Štefánik 361	Veronika Dianišková 356
perspektívy vývinu a fungovania 148	Zojkin stan 298
Peter Macsovszky 345	
<i>Pionieri</i> 351	1. a 2. ročník 374
postmoderna 345	
prekladová tvorba 351	*i-склонение 252

САРАДНИЦИ У КЊИЗИ ХХІ (1–2) ЧАСОПИСА *СЛАВИСТИКА*

др Дејан Ајдачић, професор
Филолошки факултет
Универзитет у Лођу

др Андреј Базилевски, водећи научни сарадник
Институт за светску књижевност „А. М. Горки“ РАН

др Марија Вереитинова, лектор/предавач
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Московски државни универзитет „М. В. Ломоносов“

Екатерина Волкова, докторанд
Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Теодора Воркапић
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

мр Тања Гаев, виши лектор
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београд

Ирина Гарбера, асистент
Катедра за општу и примењену лингвистику и славистику, Филолошки факултет
Доњецки национални универзитет „Васиљ Стус“

др Ана Голубовић, библиотекар саветник
Библиотека Катедре за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Светлана Гољак, лектор
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду
Анастасија Данилова
Санктпетербуршки државни универзитет

др Јулија Драгојловић, доцент
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

мср Ана Жиких, докторанд
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Олга Загоровска, професор
Вороњешки државни педагошки универзитет

др Анатолиј Захњитко, дописни члан
Национална академија наука Украјине
Катедра за општу и примењену лингвистику и славистику, Филолошки факултет
Доњецки национални универзитет „Васиљ Стус“

Емил Зороњић
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Јелена Иванова, професор
Санктпетербуршки државни универзитет

др Милена Ивановић, доцент
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Ана Јаковљевић Радуновић, виши лектор
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Снежана Јелесијевић, доцент
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Татјана Кадола,
Институт за филологију и интеркултурну комуникацију
Хакаски државни универзитет „Н. Ф. Катанов“

Антон Карин
Институт за историју, државну управу и међународне односе
Кемеровски државни универзитет

мсп Сања Коларевић, докторанд
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

мсп Свјетлана Комленовић, докторанд
Одсек за славистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

др Ксенија Кончаревић, редовни професор
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Александра Корда-Петровић, ванредни професор
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Миленка Костић
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Ивана Кочевски, доцент
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Нели Красовска, доцент
Тулски државни педагошки универзитет „Л. Н. Толстој“

др Павел Крејчи, доцент
Институт за славистику Филозофског факултета
Масариков универзитет у Брну

Марија Кувекаловић
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Валентина Кузменкова, доцент
Московски државни универзитет „М. В. Ломоносов“

др Даворка Маравић, доцент
Одсек за славистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

др Даниела Марчок, асистент
Одсек за словакистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

др Игор Матеј, виши предавач
Вороњешки државни технички универзитет

Сања Милићевић
Одсек за руски и српски језик и књижевност, Филолошки факултет
Универзитет у Бањој Луци

мр Стефан Милошевић, асистент
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Тијана Митровић
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

мр Александар Мудри, асистент
Одсек за русинистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

мр Јелена Недић, наставник страног језика
Православни богословски факултет
Универзитет у Београду

др Маријана Папрић, наставник страног језика
Учитељски факултет
Универзитет у Београду

Јелена Пахомова, предавач
Катедра за руски језик за стране студенте факултета природних наука,
Филолошки факултет
Московски државни универзитет „М. В. Ломоносов“

мр Зорана Перић
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

мр Срђан Петровић, асистент
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Људмила Поповић, редовни професор
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Анжела Прохорова, доцент
Одсек за славистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

Драгана Радојчић
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Вучина Раичевић, редовни професор
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Јанко Рамач, редовни професор
Одсек за русинистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

Светла Рускова Ђермановић, докторанд
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Пловдиву „Пајсије Хиландарски”

Драгана Савин, докторанд
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду
Институт за ратарство и повртарство, Нови Сад

др Адам Светлик, редовни професор
Одсек за словакистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

др Далибор Соколовић, доцент
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Марта Соучкова, редовни професор
Катедра за словачку књижевност и науку о књижевности, Филозофски факултет
Универзитет у Прешову

мр Бранислава Стојановић, виши лектор
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Срето Танасић, научни саветник
Институт за српски језик САНУ, Београд

Дијана Тепавчевић
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Светлана Терзић, доцент
Учитељски факултет у Ужицу
Универзитет у Крагујевцу

др Олга Трапезњикова, лектор
Депарتمان за руски језик и књижевност, Филозофски факултет
Универзитет у Нишу

др Павел Трибунски, виши научни сарадник
Дом руске дијаспоре „Александар Солжењџин“, Москва

др Бобан Ђурић, доцент
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Александра Ушакова, професор
Катедра за општу лингвистику, Институт за филологију и лингвистику
Тјумењски државни универзитет

др Јармила Ходолич, редовни професор
Одсек за словакистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

др Марина Хриб, докторанд
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Милица Цар
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Зузана Чижикова, доцент
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Жана Краснобајева-Чорна, доцент
Катедра за општу и примењену лингвистику и славистику, Филолошки факултет
Доњецки национални универзитет „Васиљ Стус“

мр Јулија Шапић, докторанд
Катедра за славистику, Филолошки факултет
Универзитет у Београду

др Марина Шимаков-Спевакова, доцент
Одсек за словакистику, Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду

др Светлана Шишкина, доцент
Катедра за англистику и превођење, Институт за филологију и лингвистику
Тјумењски државни универзитет

др Михаил Штудинер, доцент
Московски државни универзитет „М. В. Ломоносов“

др Александар Шунков, доцент
Катедра за књижевност и руски језик, Факултет за социологију и друштвене науке
Кемеровски државни институт за културу

УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ

1. Часопис *Славистика* је научно периодично издање које објављује оригиналне радове из области словенске филологије, теорије лингвистике и књижевности, историје славистике и сродних научних области, као и научну критику, хронику и библиографију.

2. Уредништво *Славистике* се састоји од еминентних стручњака-слависта из различитих словенских и несловенских земаља.

3. Сви прилози у часопису *Славистика* се рецензирају од стране најмање два компетентна стручњака од којих је један обавезно спољни рецензент. Рецензирање је анонимно у оба правца.

3. Радови који су већ објављени или понуђени за објављивање у некој другој публикацији не могу бити прихваћени за објављивање у *Славистици*.

4. Прилог који упућујете часопису ради објављивања треба да има јасно одређену тему и прецизно образложено мотивацију метода које су у њему коришћене. Тврдње које износите у њему морају бити теоријски потврђене и емпиријски проверене. Рад мора представљати оригинално научно дело, које се ни у ком погледу не може сматрати плагијатом или аутоплагијатом. Уредништво поздравља полемичке радове који се ослањају на убедљиву аргументацију.

5. Славистика објављује резултате истраживања на свим словенским језицима, као и на енглеском језику. Рукопис треба да буде исправан у погледу правописа, граматике и стила. Треба такође обратити пажњу на следеће елементе:

а) Наслови посебних публикација (монографија, зборника, часописа, речника и сл.) који се помињу у раду штампају се курзивом на језику и писму на којем је публикација која се цитира објављена, било да је реч о оригиналу или о преводу.

б) У тексту на српском језику страна имена која се помињу у раду пишу се транскрибовано према правилима *Правописа српског језика*, а када се страно име први пут наведе, у загради се даје изворно писање, осим ако је име широко познато (нпр. Фердинад де Сосир) или се изворно пише као у српском (нпр. Владимир Бондарко).

в) У парентезама презиме аутора наводи се у изворном облику и писму, нпр. (Пипер 2015), (Апресјан 1974), (Geeraerts 2006).

г) Цитати из дела на страном језику, у зависности од функције коју имају, могу се наводити на изворном језику или у преводу, али је потребно доследно се придржавати једног од наведених начина цитирања. Уколико су наводи дати у изворном језику, аутор у фусноти може дати њихов превод.

6. Елементи рада по редоследу:

а) Име и презиме аутора, установа у којој је запослен, електронска адреса (у приказима се наводе испод текста).

Ксенија Кончаревић
 Универзитет у Београду
 Филолошки факултет
 Катедра за славистику
 kkoncar@mts.rs

б) Наслов рада верзалом (назив и број пројекта у оквиру којег је настао чланак навести у белешци на дну странице, везаној звездицом за наслов рада).

ПАРАДОКСИ САВРЕМЕНЕ РУСКЕ РЕЛИГИОЗНОСТИ*
 (на материјалу вербалних асоцијација)

в) Наслов приказа може бити библиографска одредница.

NADREALIZAM U SVOM I NAŠEM VREMENU = LE SURREALISME EN SON TEMPS ET AUJOURD'HUI, ed. Jelena Novaković. Beograd: Filološki fakultet, Društvo za kulturnu saradnju Srbija-Francuska, 2007, 447.

г) Сажетак (до 10 редака) и кључне речи (до 10) на језику рада.

д) Сажетак (до 10 редака) и кључне речи (до 10) на енглеском језику.

ђ) Основни текст.

е) Цитирана литература (за рад написан ћирилицом прво дати литературу на ћирилици по азбучном реду презимена аутора, а затим литературу на латиници по абecedном реду презимена аутора; за рад написан латиницом редослед је обрнут);

ж) Резиме: име и презиме аутора, наслов рада (испод наслова написати Резиме), текст резимеа, кључне речи; уколико је рад на српском језику, резиме може бити на једном од светских језика (енглеском, немачком, руском, француском); уколико је рад на страном језику, резиме је на српском (страним ауторима Уредништво обезбеђује превод резимеа на српски језик). Резиме не би требало да прелази 10% дужине текста.

Имя Фамилия

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ

Резюме

[Текст резюме]

Ключевые слова: [...]

з) прилози (фотографије, слике, табеле, факсимили и сл.) означити бројем, а у основном тексту назначити место прилога (прилог 1, прилог 2 итд.).

7. **Обим рада:** до 30.000 словних места (студије и расправе), односно 15.000 знакова (реферати и саопштења са научних скупова).

8. Радове треба слати електронски у Word формату и, уколико је неопходно, у PDF-у на адресу: slavistikajournal@fil.bg.ac.rs

9. **Технички захтеви:**

Формат: *.doc или *.rtf.

Фонт: Times New Roman.

Величина слова основног текста – 12pt, величина слова подножних напомена и списка цитиране литературе – 10pt.

Интервал – 1.15.

Фонтови који не одговарају стандарду Unicode (нпр. фонетска транскрипција, црквенословенска азбука, старогрчки алфавет, симболи и сл.), морају се послати електронском поштом као посебан прилог уз рад у формату *.pdf.

10. **Цитирање референци у тексту:**

а) упућивање на монографију у целини (Пипер 2015) или студију у целини (Плунгян 2002);

б) упућивање на одређену страницу или више суседних и несуседних страница (Лотман 2012: 139, 143–144), (Strada 1985: 96, 101);

г) упућивање на студије истог аутора из различитих година – хронолошким редом (Падучева 2006, 2008);

в) упућивање на студије истог аутора из исте године (Ивић 1990а, 1990б), (Храковский 2015а), (Храковский 2015б).

д) при упућивању на студију више аутора наводи се само презиме првог уз употребу скраћенице и др./et al. (Пипер и др. 2005: 325), (Hennig et al. 2006: 7–15);

ђ) упућивање на радове два или више аутора (Lakoff 1990; Langacker 1991; Кубрякова 1991);

ж) рукописи се цитирају према фолијацији (нпр. 2а–3б), а не према пагинацији, осим ако је рукопис пагиниран.

11. **Списак цитираних радова** се даје у засебном одељку насловљеном *Цитирана литература*. Ако опис библиографске јединице обухвата неколико редова, сви редови осим првог увучени су удесно за два словна места (висећи параграф).

Литература се наводи на следећи начин:

а) књига (један аутор):

Белић, Александар. О језичкој природи и језичком развоју: лингвистичка испитивања. Књ. 1. 2. изд. Београд: Нолит, 1958.

Бондарко, Александр В. Проблемы функциональной грамматики. Полевые структуры. Спб.: Наука, 2005.

Comrie, Bernard. Aspect. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

б) књига (више аутора):

Пипер, Предраг, Иван Клајн. Нормативна граматика српског језика. Нови Сад: Матица српска, 2015.
Bybee, Joan L., Revere Perkins, William Pagliuca. The evolution of grammar: Tense, aspect and modality in the languages of the world. Chicago: University of Chicago Press, 1994.

в) зборник радова:

Апресян Юрий Д. (ред.) Теоретические проблемы русского синтаксиса: Взаимодействие грамматики и словаря. Москва: Языки славянских культур, 2010.

г) рад у часопису:

Мальчуков Андрей Л., Храковский Виктор С. «Наклонение во взаимодействии с другими категориями: опыт типологического обзора». Вопросы языкознания 6, 2015: 9–32.

д) рад у зборнику радова:

Маслов Юрий С. «Перфектность». [В:] А. В. Бондарко (ред.) Теория функциональной грамматики: введение, аспектуальность, временная локализованность, таксис. Ленинград: Наука, 1987, 195–209.
Dahl Östen. „The relation between past time reference and counterfactuality: A new look“. [In:] A. Athanasiadou, R. Dirven (eds.) On Conditionals Again. Amsterdam: John Benjamins, 1997, 97–114.

ђ) речник:

ESJS: Etymologický slovník jazyka staroslověnského (red. Eva Havlová). T. 1–. Praha: Academia, 1989–.
Пипер, П., Драгићевић, Р., Стефановић М. Асоцијативни речник српског језика. Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет, 2005.

е) фототипско издање:

Смотрицкий, Мелетий. Грамматика слов'янська. Вільно, 1619. В. В. Німчук (ред.), Київ: Наукова думка, 1979.

ж) рукописна грађа:

Митровић, А. Љ. Писмо П. Марковићу Адамову од 30. XII, 1899: Народна библиотека Србије, Београд, сигн. Р420/1/268,1'.

з) публикација доступна on-line:

Евтюхин, В. Б. «Российская Грамматика М. В. Ломоносова», Архив петербургской русистики [независимый проект сотрудников кафедры русского языка филологического факультета СПбГУ на интернет-портале Рутения] <<http://www.ruthenia.ru/apr/textes/lomonos/add02.htm>> 07.05.2017.

Извори се дају под насловом *Извори* у засебном одељку после одељка *Цитирана литература* на истим принципима библиографског описа који се примењује у одељку *Цитирана литература*.

Уређивачки одбор *Славистике*

ИНСТРУКЦИЯ ПО ПОДГОТОВКЕ РУКОПИСЕЙ К ПЕЧАТИ

1. Журнал «Славистика» является научным периодическим изданием, публикующим оригинальные работы из области славянской филологии, теории языкознания и литературоведения, истории славистики и других родственных научных областей, а также научную критику, хронику и библиографию.

2. В состав редакции «Славистики» входят выдающиеся специалисты-слависты из различных славянских и неславянских стран.

3. Все работы в журнале «Славистика» проходят рецензирование не менее двух компетентных специалистов, из которых один обязательно является внешним рецензентом. Рецензирование является анонимным (редакция не сообщает имени автора и имен рецензентов).

3. Работы, которые уже опубликованы или предложены к публикации в каком-либо другом издании, не могут быть приняты к публикации в журнале «Славистика».

4. Тема работы, которую вы направляете в журнал для публикации, должна быть ясно сформулирована, используемые методы – четко обоснованы. Суждения, излагаемые в работе, должны быть обоснованы теоретически и проверены эмпирически. Работа должна представлять собой оригинальный научный труд, который ни коим образом не может считаться плагиатом или автоплагиатом. Редакция приветствует полемические работы, опирающиеся на убедительную аргументацию.

5. «Славистика» публикует результаты исследований на всех славянских языках, а также на английском языке. Рукопись должна быть правильной с точки зрения правописания, грамматики и стилистики. Также следует обратить внимание на следующие элементы работы:

а) Названия отдельных публикаций (монографий, сборников, журналов, словарей и т.п.), упоминаемые в работе, печатаются курсивом на том языке и тем алфавитом, на которых опубликована цитируемая публикация, независимо от того, идет ли речь об оригинале или о переводе.

б) Иностранные имена, упоминаемые в работе, в тексте на сербском языке пишутся в транскрипции согласно правилам «Правописания сербского языка», а когда иностранное имя указывается первый раз, в скобках указывается оригинальное написание, за исключением случаев, когда имя широко известно (например, Фердинанд де Соссюр) или когда оригинальное имя пишется так же, как в сербском языке (например, Владимир Бондарко).

в) В скобках фамилия автора указывается в оригинале, например: (Пипер 2015), (Апресян 1974), (Geeraerts 2006).

г) Цитаты из произведений на иностранном языке, в зависимости от выполняемой ими функции, могут указываться на оригинальном языке или в переводе, однако необходимо последовательно придерживаться одного из указанных способов цитирования. Если цитаты приведены на языке оригинала, автор в примечании может дать их перевод.

6. Компоненты работы в порядке следования:

а) имя и фамилия автора; учреждение, в котором он работает; электронный адрес (в рецензии указывается внизу текста):

Ксения Кончаревич
Белградский университет
Филологический факультет
Кафедра славистики
kkoncar@mts.rs

б) название работы заглавными буквами (название и номер проекта, в рамках которого выполнена статья, следует указывать в комментарии внизу страницы, с отсылкой в виде звездочки после названия работы):

ПАРАДОКСЫ СОВРЕМЕННОЙ РУССКОЙ РЕЛИГИОЗНОСТИ*
(на материале вербальных ассоциаций)

в) названием рецензии могут быть библиографические данные о рецензируемой книге:

NADREALIZAM U SVOM I NAŠEM VREMENU = LE SURREALISME EN SON TEMPS ET AUJOURD'HUI, ed. Jelena Novaković. Beograd: Filološki fakultet, Društvo za kulturnu saradnju Srbija-Francuska, 2007, 447.

г) аннотация (до 10 строчек) и ключевые слова (до 10) на языке работы;

д) аннотация (до 10 строчек) и ключевые слова (до 10) на английском языке;

е) основной текст;

ж) литература (для работы, написанной на кириллице, сначала следует указать литературу на кириллице в алфавитном порядке фамилий авторов, а затем литературу на латинице в алфавитном порядке фамилий авторов; в работе, написанной на латинице, сначала указывается литература на латинице, потом на кириллице);

з) резюме: имя и фамилия автора, название работы (под названием написать: Резюме), текст резюме, ключевые слова. Если работа на сербском языке, резюме может быть на одном из мировых языков (английском, немецком, русском, французском). Если работа на иностранном языке, резюме – на сербском (для иностранных авторов Редакция обеспечивает перевод резюме на сербский язык). Резюме не может превышать 10% объема текста:

Имя Фамилия

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ

Резюме

[Текст резюме]

Ключевые слова: [...]

и) приложения (фотографии, рисунки, таблицы) пронумеровать, а в основном тексте указать место приложения (приложение 1, приложение 2 и т.д.);

7. Объем работы: до 30.000 знаков с пробелами (статьи) и до 15.000 знаков (доклады и сообщения научных конференций).

8. Работы следует высылать в электронном виде в формате Word и, в случае необходимости, в формате PDF, по адресу: slavistikajournal@fil.bg.ac.rs

9. Технические требования:

Формат: *.doc или *.rtf.

Шрифт: Times New Roman.

Величина букв основного текста – 12pt, величина букв подстрочных примечаний и списка цитируемой литературы – 10pt.

Интервал – 1.15.

Шрифты, не соответствующие стандарту Unicode (напр., фонетическая транскрипция, церковнославянская азбука, древнегреческий алфавит, символы и т.п.), необходимо высылать по электронной почте в особом приложении к работе в формате *.pdf.

10. Цитирование литературы в тексте:

а) ссылка на монографию (Пипер 2015) или статью (Плунгян 2002);

б) ссылка на определенную страницу, на несколько страниц, следующих одна за другой, или на разные страницы (Лотман 2012: 139, 143–144), (Strada 1985: 96, 101);

г) ссылка на работы одного автора, вышедшие в различные годы, – в хронологическом порядке (Падучева 2006, 2008);

в) ссылка на работы одного автора, опубликованные в один год (Ивић 1990а, 1990б), (Храковский 2015а), (Храковский 2015б).

д) в ссылке на работу нескольких авторов указывается только фамилия первого и используется сокращение и др./et al. (Пипер и др. 2005: 325), (Hennig et al. 2006: 7–15);

ж) ссылка на работы двух или нескольких авторов (Lakoff 1990; Langacker 1991; Кубрякова 1991);

з) при цитировании рукописи применяется фоллиация (напр. 2а–3б), а не пагинация, за исключением случаев, когда рукопись пагинирована.

11. Список литературы дается в отдельном разделе, озаглавленном «Литература». Если описание библиографической единицы включает несколько строчек, все строчки, кроме первой, сдвинуты вправо на два знака.

Литература указывается следующим образом:

а) ссылка на монографию одного автора:

Белић, Александар. О језичкој природи и језичком развитуку: лингвистичка испитивања. Књ. 1. 2. изд. Београд: Нолит, 1958.

Бондарко, Александр В. Проблемы функциональной грамматики. Полевые структуры. Спб.: Наука, 2005.

Comrie, Bernard. Aspect. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

б) ссылка на монографию нескольких авторов:

Пипер, Предраг, Иван Клајн. Нормативна граматика српског језика. Нови Сад: Магица српска, 2015.
Bybee, Joan L., Revere Perkins, William Pagliuca. The evolution of grammar: Tense, aspect and modality in the languages of the world. Chicago: University of Chicago Press, 1994.

в) ссылка на сборник работ:

Апресян Юрий Д. (ред.) Теоретические проблемы русского синтаксиса: Взаимодействие грамматики и словаря. Москва: Языки славянских культур, 2010.

г) ссылка на работу в журнале:

Мальчуков Андрей Л., Храковский Виктор С. «Наклонение во взаимодействии с другими категориями: опыт типологического обзора». Вопросы языкознания 6, 2015: 9–32.

д) ссылка на работу в сборнике:

Маслов Юрий С. «Перфектность». [В:] А. В. Бондарко (ред.) Теория функциональной грамматики: введение, аспектуальность, временная локализованность, таксис. Ленинград: Наука, 1987, 195–209.
Dahl Östen. „The relation between past time reference and counterfactuality: A new look“. [In:] A. Athanasiadou, R. Dirven (eds.) On Conditionals Again. Amsterdam: John Benjamins, 1997, 97–114.

е) ссылка на словарь:

ESJS: Etymologický slovník jazyka staroslověnského (red. Eva Havlová). T. 1–. Praha: Academia, 1989–.
Пипер, П., Драгићевић, Р., Стефановић М. Асоцијативни речник српског језика. Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет, 2005.

ж) ссылка на факсимильное издание:

Смотрицкий, Мелетій. Граматика слов'янська. Вільно, 1619. В. В. Німчук (ред.), Київ: Наукова думка, 1979.

з) ссылка на рукопись:

Митровић, А. Љ. Писмо П. Марковићу Адамову од 30. XII, 1899: Народна библиотека Србије, Београд, сигн. Р420/1/268,1^р.

и) ссылка на публикацию, доступную on-line:

Евтюхин, В. Б. «Российская Грамматика М. В. Ломоносова», Архив петербургской русистики [независимый проект сотрудников кафедры русского языка филологического факультета СПбГУ на интернет-портале Рутения] <<http://www.ruthenia.ru/apr/textes/lomonos/add02.htm>> 07.05.2017.

Источники указываются под названием «Источники» в отдельном разделе после раздела «Литература». При этом применяются те же правила библиографического оформления, которые применяются в разделе «Литература».

Редколлегия *Славистики*

INSTRUCTIONS FOR PREPARATION OF MANUSCRIPTS FOR PRINTING

1. **The journal *Slavistika*** is the scientific periodical that publishes original papers in the field of Slavic philology, theory of linguistics and literature, history of Slavic studies and related scientific areas, as well as scientific criticisms, chronicles and bibliographies.

2. The Editorial Board of *Slavistika* consists of eminent experts-Slavists from diverse Slavic and non-Slavic countries.

3. All contributions submitted to the journal *Slavistika* will be peer reviewed by at least two competent experts one of which will obligatory be external reviewer. The process of peer review is anonymous in both directions.

4. Papers that have already been published or are submitted for publishing in another publication cannot be accepted for publication in *Slavistika*.

5. The contribution that you are submitting for publication in the journal should have a clearly defined topic and precisely reasoned motivation of methods that are used in it. The claims that you state within it must be confirmed theoretically and empirically validated. The paper must represent an original scientific work, which can not in any way be considered plagiarism or autoplagiarism. The Editorial Board welcomes polemical papers that rely on convincing argument.

6. *Slavistika* publishes the results of research in all Slavic languages, as well as in English. The manuscript should be correct in terms of spelling, grammar and style. The authors should also pay attention to the following elements:

a) Titles of special publications (monographs, anthologies, journals, dictionaries, etc.) that are mentioned within the paper are to be printed in italics in the language and alphabet in which the cited publication was published, whether in the original or in translation.

b) Within the text in Serbian language, foreign names that are mentioned in the paper are to be transcribed according to the rules of the *Orthography of Serbian language*, and in the case when a foreign name is mentioned for the first time, its form in the original language should be given in parentheses, unless that particular name is widely known (e.g. Ferdinand de Saussure) or originally written as in Serbian language (e.g. Vladimir Bondarko).

c) The author's surname is to be cited in parenthesis in its original form and alphabet, e.g. (Пипер 2015), (Апресян 1974), (Geeraerts 2006).

d) Citations from the works in foreign languages, depending on the function they may have, can be cited in the original language or in translation, but the authors must strictly follow one of the above ways of citation. If quotes are cited in the original language, the authors can give their own translation in the footnote.

6. Key elements of the paper in the order specified below:

a) Author's name and surname, institutional affiliation, e-mail address (which should be listed below the text in review papers)

Ksenija Koncarevic
University of Belgrade
Faculty of Philology
Department of Slavic studies
kkoncar@mts.rs

b) Title of the paper should be written in capital letters (the name and number of the project within which the paper was created should be indicated in the note at the bottom of the page, linked by the asterisk to the title of the paper)

ПАРАДОКСИ САВРЕМЕНЕ РУСКЕ РЕЛИГИОЗНОСТИ*
(на материјалу вербалних асоцијација)

c) Title of the (book/paper) review may consist of a bibliographic entry.

NADREALIZAM U SVOM I NAŠEM VREMENU = LE SURREALISME EN SON TEMPS ET AUJOURD'HUI, ed. Jelena Novaković. Beograd: Filološki fakultet, Društvo za kulturnu saradnju Srbija-Francuska, 2007, 447.

d) Abstract (up to 10 lines) and keywords (up to 10) in the original language of the paper.

e) Abstract (up to 10 lines) and keywords (up to 10) in English language.

f) The main text.

g) Literature Cited (for the papers written in Cyrillic alphabet, literature should be primarily given in alphabetical order of authors' surnames in Cyrillic, and then in alphabetical order of authors' surnames in Latin; the reverse order applies to the papers written in Latin alphabet);

h) Summary: author's full name, title of the paper (the word Summary should be written below the title), text of the summary, keywords; if the paper is written in Serbian, the summary can be submitted in one of the world languages (English, German, Russian, French); if the paper is written in a foreign language, the summary should be submitted in Serbian (the Editorial Board will provide translation of summaries into Serbian language to foreign authors). Summary should not exceed 10% of the length of the entire text.

Имя Фамилия

НАЗВАНИЕ СТАТЬИ

Резюме

[Текст резюме]

Ключевые слова: [...]

i) Attachments (photos, pictures, tables, facsimiles and the like) should be numbered, while the order of attachments (attachment 1, attachment 2, etc.) should be indicated within the main text.

7. The length of the paper: up to 30,000 characters (studies and discussions), or 15,000 characters (papers and communications presented at scientific meetings).

8. Papers should be submitted electronically in Word format and, if necessary, in PDF at the following address: slavistikajournal@fil.bg.ac.rs

9. Technical requirements:

Format: * .doc or * .rtf.

Font: Times New Roman.

The font size of the main text - 12pt, font size of footnotes and the list of literature cited - 10pt.

Line spacing - 1.15.

Fonts that do not conform to the standard Unicode (e.g. phonetic transcription, Church Slavic alphabet, Ancient Greek alphabet, symbols, etc.), must be sent by e-mail as a separate attachment along with the paper in *.pdf format.

10. In-text citation of references:

a) A reference to a monograph in its entirety (Пипер 2015) or to a study in its entirety (Плунгян 2002);

b) A reference to specific pages or several adjacent and non-adjacent pages (Лотман 2012: 139, 143–144), (Strada 1985: 96, 101);

c) A reference to the studies of the same author published in different years – in chronological order (Падучева 2006, 2008);

d) A reference to the studies of the same author published in the same year (Ивић 1990a, 1990b), (Храковский 2015a), (Храковский 2015b).

e) When referencing to the study by multiple authors, only the surname of the first author is to be indicated along with the use of the abbreviation и др./ et al. (Пипер и др. 2005: 325), (Hennig et al. 2006: 7–15);

f) A reference to the papers of two or more authors (Lakoff 1990; Langacker 1991; Кубрякова 1991);

g) Manuscripts are cited in accordance with the foliation (e.g. 2a-3b) and not in accordance with the pagination, except if the manuscript is paginated.

h) Attachments (photos, pictures, tables, facsimiles and the like) should be numbered, while the order of attachments (attachment 1, attachment 2, etc.) should be indicated within the main text.

11. **The list of cited references** is given in a separate section entitled *Literature Cited*. If a bibliographic record description contains several lines, all lines except the first one are to be indented to the right for two character spaces (hanging paragraph)

Literature is cited as follows:

a) Reference to a book (single author):

Белић, Александар. О језичкој природи и језичком развиту: лингвистичка испитивања. Књ. 1. 2. изд. Београд: Нолит, 1958.
 Бондарко, Александр В. Проблемы функциональной грамматики. Полевые структуры. Спб.: Наука, 2005.
 Comrie, Bernard. Aspect. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

b) Reference to a book (multiple authors):

Пипер, Предраг, Иван Клајн. Нормативна граматика српског језика. Нови Сад: Матица српска, 2015.
 Bybee, Joan L., Revere Perkins, William Pagliuca. The evolution of grammar: Tense, aspect and modality in the languages of the world. Chicago: University of Chicago Press, 1994.

c) Reference to an edited book:

Апресян Юрий Д. (ред.) Теоретические проблемы русского синтаксиса: Взаимодействие грамматики и словаря. Москва: Языки славянских культур, 2010.

d) Reference to a paper published in a journal:

Мальчуков Андрей Л., Храковский Виктор С. «Наклонение во взаимодействии с другими категориями: опыт типологического обзора». Вопросы языкознания 6, 2015: 9–32.

e) Reference to an article or a chapter in an edited book:

Маслов Юрий С. «Перфектность». [В:] А. В. Бондарко (ред.) Теория функциональной грамматики: введение, аспектуальность, временная локализованность, таксис. Ленинград: Наука, 1987, 195–209.
 Dahl Östen. „The relation between past time reference and counterfactuality: A new look“. [In:] A. Athanasiadou, R. Dirven (eds.) On Conditionals Again. Amsterdam: John Benjamins, 1997, 97–114.

f) Reference to a dictionary:

ESJS: Etymologický slovník jazyka staroslověnského (red. Eva Havlová). T. 1–. Praha: Academia, 1989–.
 Пипер, П., Драгићевић, Р., Стефановић М. Асоцијативни речник српског језика. Београд: Београдска књига, Службени лист СЦГ, Филолошки факултет, 2005.

g) Reference to a phototype publication:

Смотрицький, Мелетій. Граматика слов'янська. Вільно, 1619. В. В. Німчук (ред.), Київ: Наукова думка, 1979.

h) Reference to a manuscript material:

Митровић, А. Љ. Писмо П. Марковићу Адамову од 30. XII, 1899: Народна библиотека Србије, Београд, сигн. Р420/І/268,1'.

i) Reference to a publication available on-line:

Евтюхин, В. Б. «Российская Грамматика М. В. Ломоносова», Архив петербургской русистики [независимый проект сотрудников кафедры русского языка филологического факультета СПбГУ на интернет-портале Рутения] <<http://www.ruthenia.ru/apr/textes/lomonos/add02.htm>> 07.05.2017.

Resources are given under the title *Resources* as a separate section below the *Literature Cited* section following the same principles of bibliographic description applied in the *Literature Cited* section.

Editorial board of *Slavic studies*

РЕЦЕНЗЕНТИ ПРИСПЕЛИХ РАДОВА
ЗА КЊИГУ XXI (1–2) ЧАСОПИСА *СЛАВИСТИКА*

др Дејан Ајдачић
др Ирина Антанасијевић
др Андреј Бабанов
др Марта Бјелетић
др Дојчил Војводић
др Јелена Гинић
академик Јасмина Грковић-Мејџор
др Андриј Даниленко
др Рајна Драгићевић
др Јулија Драгојловић
др Гордана Ђоковић
др Милена Ивановић
др Корнелија Ичин
др Андреа Желе
академик Анатолиј Захњитко
др Милена Ивановић
др Снежана Јелесијевић
др Владан Јовановић
др Томислав Јовановић
др Александра Корда Петровић
др Димитрије Калезић
др Ксенија Кончаревић
др Јаромир Линда
др Биљана Марић
академик Марјан Марковић
др Радмило Маројевић

др Лука Меденица
др Мотоки Нوماћи
др Борис Норман
академик Предраг Пипер
др Људмила Поповић
др Тања Поповић
др Љубинко Раденковић
др Вучина Раичевић
др Јанко Рамач
др Стана Ристић
др Адам Светлик
др Миодраг Сибиновић
др Ханна Ситар
др Каролина Скварска
др Далибор Соколовић
др Вања Станишић
др Марија Стефановић
др Срето Танасић
др Ала Татаренко
др Оксана Тимко-Ћитко
др Бобан Ћурић
др Јелена Филиповић
др Зузана Чижикова
др Зоја Шанова
др Марина Шимакова Спевакова
др Ирена Шпадијер

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.16+821.16

СЛАВИСТИКА / главни уредник Људмила Поповић. – 1997, књ. 1–.
– Београд : Славистичко друштво Србије, 1997– (Сеојно :
Графичар). – 24 cm

Годишње
ISSN 1450-5061 = Славистика (Београд)
COBISS.SR-ID 130380039

9 771450 506008